

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ *HÜRRİYET* ΣΤΗΝ
ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΩΣ "ΕΘΝΙΚΟΥ
ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ" ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ (1948-1955)**

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση διδακτορικού
τίτλου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Κύπρου**

Μάιος 2018

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Υποψήφιος Διδάκτορας: Γεώργιος Α. Αγγελετόπουλος

Τίτλος Διατριβής: Ο Ρόλος της Εφημερίδας *Hürriyet* στην Ανάδειξη του Κυπριακού ως «Εθνικού Ζητήματος» της Τουρκίας (1948-1955)

*Η παρούσα Διδακτορική Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση Διδακτορικού Διπλώματος στο **Τμήμα** Ιστορίας και Αρχαιολογίας και εγκρίθηκε στις 16 Απριλίου 2018 από τα μέλη της **Εξεταστικής Επιτροπής**.*

Εξεταστική Επιτροπή:

Ερευνητικός Σύμβουλος: Πέτρος Παπαπολυβίου, Αναπληρωτής Καθηγητής

Μέλος Επιτροπής: Γεώργιος Καζαμίας, Αναπληρωτής Καθηγητής

Μέλος Επιτροπής: Αναστασία Κωνσταντινίδου, Λέκτορας

Μέλος Επιτροπής: Ιωάννης Θεοχαρίδης, Ομότιμος Καθηγητής

Μέλος Επιτροπής: Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Καθηγητής

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ

Η παρούσα διατριβή υποβάλλεται προς συμπλήρωση των απαιτήσεων για απονομή Διδακτορικού Τίτλου του Πανεπιστημίου Κύπρου. Είναι προϊόν πρωτότυπης εργασίας αποκλειστικά δικής μου, εκτός των περιπτώσεων που ρητώς αναφέρονται μέσω βιβλιογραφικών αναφορών, σημειώσεων ή και άλλων δηλώσεων.

Γεώργιος Α. Αγγελετόπουλος

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Georgios A. Angelopoulos', is written over a light grey rectangular background.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή αποσκοπεί να καλύψει το υφιστάμενο βιβλιογραφικό κενό αναφορικά με το ρόλο που έχει διαδραματίσει η τουρκική εφημερίδα *Hürriyet* στην ανάδειξη του Κυπριακού ως «εθνικού ζητήματος» ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης κατά την περίοδο 1948-1955. Για το σκοπό αυτό εξετάστηκαν περίπου 1.300 δημοσιεύματα της εφημερίδας, όλων των κατηγοριών, γραπτών (ρεπορτάζ και αναλύσεις) και οπτικών (φωτογραφίες και γελοιογραφίες). Το περιεχόμενό τους αναλύθηκε διεξοδικά, τόσο ως προς το επικοινωνιακό του περιεχόμενο σε συνάρτηση με την εκάστοτε συγκυρία των αναφορών στην Κύπρο και το Κυπριακό, όσο και ως προς τα εκφραστικά μέσα που υιοθετήθηκαν στη χρήση των εννοιών της τουρκικής γλώσσας.

Όπως συνάγεται, η εφημερίδα επιχείρησε μεθοδικά και συστηματικά να επιστήσει την προσοχή της τουρκικής κοινής γνώμης, καθώς και των διαδοχικών τουρκικών κυβερνήσεων στην ύπαρξη της Κύπρου ως αλύτρωτου τουρκικού εδάφους που «δικαιωματικά» ανήκει στην Τουρκία για ένα σύνολο λόγων, που εκτείνονταν από τις «ιστορικές» της παρακαταθήκες μέχρι τον κομβικό ρόλο που υποστηριζόταν ότι διαδραμάτιζε στην άμυνα της Τουρκίας. Παράλληλα, προβάλλονταν και αναδεικνύονταν οι Τουρκοκύπριοι τόσο με τα πολιτισμικά όσο και με τα αποδιδόμενα πολιτικά χαρακτηριστικά της πλήρους αφοσίωσής τους στα ατατουρκικά ιδανικά, ως αναπόσπαστο τμήμα του «τουρκικού κόσμου» ευρύτερα, αλλά και της «μητέρας πατρίδας» Τουρκίας πιο συγκεκριμένα. Αν και το ζήτημα συναρτάτο συχνά με τα θέματα των «ομογενών» στην ελληνική Θράκη και στα Δωδεκάνησα, η εν γένει προβολή του, αλλά και η «πολιτική παρακαταθήκη» του ιδρυτή της Sedat Simavi προς τους επιγόνους του, καθιστά το Κυπριακό μία ιδιαίτερη, ποσοτικά και ποιοτικά, «εθνική υπόθεση».

Στο πλαίσιο της στοχοθεσίας της, η *Hürriyet* συγκρότησε ένα αφηγηματικό σχήμα, το οποίο τοποθετούσε σε διακριτή και ετεροβαρή σχέση από τη μια μεριά τη «μεγάλη» και «ισχυρή» Τουρκία και από την άλλη τη «μικρή» και «ασταθή» Ελλάδα. Η ανισότιμη αυτή σχέση ερμηνευόταν με όρους ισχύος, πληθυσμιακούς, στρατιωτικούς, ιστορικούς, αλλά και πολιτισμικούς, με τους Τούρκους να θεωρούνται πιστοί, έργω και λόγω, στη διμερή «τουρκοελληνική» φιλία, ενώ οι Έλληνες να απεικονίζονται ως διστορικά «ταραχοποιοί», οι οποίοι επιπλέον κλόνιζαν τα θεμέλιά της με την επιδίωξη της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Η ίδια θέαση υιοθετείτο και για τους Ελληνοκύπριους, οι οποίοι ως «Ρωμιοί» θεωρούντο μειονότητα μέσα στη μεγάλη πληθυσμιακή θάλασσα των «είκοσι εκατομμυρίων Τούρκων» της ενδοχώρας. Η επιμονή των πρώτων στον ενωτικό αγώνα καταγγελλόταν ότι οφειλόταν σε «κομμουνιστική υποκίνηση» και καταδικαζόταν ως «θράσος» έναντι των «αυθεντικών ιδιοκτητών» της νήσου, το δε πέραςμα στην ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ υποδεικνυόταν ως «τρομοκρατία». Αντίστοιχα ετεροβαρής και μειωτική ήταν και η απεικόνιση των Ελληνορθόδοξων

της Κωνσταντινούπολης, καθώς και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, με την εφημερίδα να τους αντιμετωπίζει ως υπονομευτές των τουρκικών συμφερόντων στην Κύπρο.

Όπως καταδεικνύεται, καθ' όλη την υπό εξέταση περίοδο η *Hürriyet* είχε πλήρη συναίσθηση του ρόλου της ως «διαμορφωτή» της τουρκικής κοινής γνώμης (*opinion maker*), αλλά και της λειτουργίας που επιτελούσε στον επηρεασμό των κατά τόπους «καθοδηγητών» της (*opinion leaders*). Στο πλαίσιο αυτό, αναδείχθηκε σε κύριο παράγοντα ανάδειξης του Κυπριακού στην τουρκική δημόσια σφαίρα, υποδεικνύοντάς το ως «το ζήτημα για το οποίο αξίζει/ επιβάλλεται κάποιος να σκεφθεί» (*agenda setting*), ενώ λειτούργησε παράλληλα και ως «πυλωρός» (*gatekeeper*) της συνακόλουθης ενημέρωσης.

ABSTRACT

This dissertation aims at addressing the shortfall in contemporary literature on the Cyprus issue with respect to the crucial role played by the daily Turkish newspaper *Hürriyet* in bringing the Cyprus question to the fore between the years 1948-1955 and shaping accordingly the Turkish public opinion of that specific period. Approximately 1.300 pieces of all categories, either written (articles and analyses) or visual (photographs and caricatures), were put under scrutiny. The aforementioned material was examined both in terms of its communicational content and potential resonance, as well as of the rhetoric and expressive modalities of the adopted Turkish language.

As shown, the newspaper repeatedly and methodically focused in drawing the attention of the Turkish public opinion, along with the one of the successive Turkish governments, in perceiving Cyprus as an unredeemed Turkish soil “rightfully” belonging to Turkey for a number of reasons, ranging from its “historical” past to its essential location for the Turkish strategic and defense necessities. At the same time, the Turkish Cypriots were portrayed as an inextricably intertwined part of the “Turkish world” and of the “Turkish motherland”, to the extent that they were considered as “kin” and “brethren”, as well as imbued with the political merits of ataturkism. Despite the fact that the Cyprus issue was often interconnected with other “national issues” such as the ones of the “Turks of Western Thrace” and the “Turks of the Dodecanese islands”, it stands in *Hürriyet*’s pages as unique, both quantitatively and qualitatively.

In pursuing its political goal, the Turkish newspaper put together a consistent but discriminatory narrative of depicting Greece as a “small” and “unstable” state, contrary to a “robust” and “powerful” Turkey. This unequal standing was attributed to population, military, historical as well as cultural prerequisites of power between the two nations and peoples, with the Turks being shown as “faithful” to the bilateral “friendship” whereas the Greeks were being depicted as “all time troublemakers”, shaking its foundations with their option for supporting the struggle for *Enosis*. Greek Cypriots were treated under the same unequal approach; as “Rum” they were deemed a minority within the vast sea of the “twenty million Turks of the motherland”, adopting an “insolent” behavior towards the latter with their insistence in pursuing their cause, which was considered to have “communist underpinnings”. In the same fashion the Orthodox Greeks and the Ecumenical Patriarchate of Constantinople were pinpointed as undermining the Turkish interests on the island.

In conclusion it is argued that *Hürriyet* throughout the period under examination was fully aware of its role as the *opinion maker* of the Turkish public opinion, while at the same time it served also as the main influence of the various *opinion leaders* in the Turkish mainland. Being as such, it proved to be the main press factor which brought the Cyprus issue to the spotlight of the Turkish public sphere, functioning both as an *agenda setting* actor, as well as the *gatekeeper* of the consecutive information providing on this specific issue.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου σε όλα τα χρόνια της εκπόνησης της παρούσας διατριβής, χρόνια δύσκολα λόγω της παράλληλης καθημερινής εργασίας μου, αλλά και δημιουργικά, με την έρευνα και τις ποικίλες συζητήσεις. Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, καθηγητές κ.κ. Πέτρο Παπαπολυβίου, Ιωάννη Θεοχαρίδη, Ευάνθη Χατζηβασιλείου, Γιώργο Καζαμία και κα Αναστασία Κωνσταντινίδου. Θα ήταν παράλειψη εκ μέρους μου αν δεν ευχαριστούσα το πάντοτε πρόθυμο και εξυπηρετικό προσωπικό των βιβλιοθηκών Atatürk και Beyazit της Κωνσταντινούπολης, στις οποίες πέρασα ατέλειωτες δημιουργικές ώρες μελέτης. Τέλος, σίγουρα όμως όχι ελάχιστης σημασίας, είναι οι ευχαριστίες προς την οικογένειά μου, που με στήριξε στην πολύωρη και κοπιαστική απουσία μου κατά το διάστημα της συλλογής του υλικού, καθώς και κατά τη διάρκεια συγγραφής της διατριβής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

<i>α) Η βιβλιογραφική αντιμετώπιση της Hürriyet</i>	1
<i>β) Μεθοδολογικά προλεγόμενα</i>	3
<i>γ) Θεωρητικά προλεγόμενα και η τουρκική κοινή γνώμη</i>	5
<i>δ) Το καθεστώς του Τύπου στην Τουρκία και το ιστορικό πλαίσιο της εποχής</i>	11
<i>δ) Ο Sedat Simavi και η εφημερίδα Hürriyet</i>	15

Μέρος Α΄ - Η εποχή του Sedat Simavi

Η αφετηρία: Ένα οδοιπορικό με νόημα.....	21
--	----

Η Hürriyet ως παράγων πολιτικής κινητοποίησης στο Κυπριακό

<i>α) Η πύκνωση της αρθρογραφίας</i>	34
<i>β) Μία αντιαποικιακή παρέμβαση</i>	45
<i>γ) Τα ποδοσφαιρικά επεισόδια των Αθηνών</i>	47
<i>δ) Οι φιλοξενούμενοι Τουρκοκύπριοι και οι αβρόφρονες Βρετανοί</i>	50

Το ενωτικό δημοψήφισμα και οι αντιδράσεις της «τουρκικής κοινής γνώμης».....	57
--	----

Η εκλογική νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος: Νέα εποχή, ίδια «καθήκοντα».....	79
---	----

«Παθητική» και «ενεργητική» πολιτική I: Ο απόηχος των δηλώσεων του Έλληνα Πρωθυπουργού.....	92
---	----

«Παθητική» και «ενεργητική» πολιτική II: Η ανατροφοδότηση των δημόσιων τοποθετήσεων.....	99
--	----

Η απευκταία διεθνοποίηση.....	110
-------------------------------	-----

Η επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών στην Τουρκία και το «απόστημα» της Κύπρου.....	115
--	-----

Η επίσκεψη του Τούρκου Πρωθυπουργού στην Ελλάδα: «Τι θα γίνει με την Κύπρο;».....	128
---	-----

Τα μεθεόρτια της επίσκεψης Menderes στην Ελλάδα

<i>α) Η «θνησιγενής» φιλία και οι πιέσεις για τη διεθνοποίηση του Κυπριακού</i>	140
---	-----

<i>β) Η ανάγκη «να κοιμίσουμε το Κυπριακό ακόμη και με ένεση»</i>	151
---	-----

Από την «πενόμενη Ελλάδα» στον «μελανοπώγωνα παπά».....	161
---	-----

Η εκλογή της κυβέρνησης Παπάγου και το Κυπριακό	
α) <i>Η «σάπια φίλια που χτίσαμε στην άμμο» και ο «πόνος της ουράς του φιδιού»</i>	169
β) <i>Η επιδιωκόμενη διεθνοποίηση του Κυπριακού και η «ασυνείδητη ελληνική νεολαία»</i>	174
γ) <i>Η 500ή επέτειος της Άλωσης, η Κύπρος και οι «κακομαθημένοι παλληκαράδες»</i>	179
δ) <i>Το Εργατικό Συνέδριο των Αθηνών και ο «αντιαποικιακός αγώνας» των Τουρκοκυπρίων</i>	182
Η επίσκεψη Παπάγου στην Τουρκία	
α) <i>Η ανυποχώρητη στάση στα «ατακτοποίητα ζητήματα»</i>	186
β) <i>Μία κομβική ανακοίνωση της Τ.Μ.Τ.Φ. για την Κύπρο</i>	189
γ) <i>Η αποκάλυψη της χρησιμότητας της «τουρκοελληνικής φιλίας»</i>	193
δ) <i>Simani προς Παπάγο: «Άντε, πάει, τέλειωσε κι αυτό!»</i>	195
Ο Μακάριος ως πρότυπο μίμησης και παράδειγμα προς αποφυγή	
α) <i>Η αναγκαιότητα του αντι-Μακάριου</i>	197
β) <i>Η σφοδρή επίθεση του Simani στον Μακάριο</i>	199
Η διαρκής δοκιμασία της «τουρκοελληνικής φιλίας» στο Κυπριακό	
α) <i>Η τριμελής Σύνοδος των Αθηνών και ο «ημιμαθής» Köprülü</i>	202
β) <i>Η αντίδραση στις προσπάθειες για τη διεθνοποίηση του Κυπριακού</i>	205
γ) <i>Κύπρος και ελληνική Θράκη: Η σταθερή σύγκριση</i>	211
δ) <i>Η «παθητική» κυβερνητική στάση στο Κυπριακό και η «ύπουλη εκστρατεία εξολόθρευσης» των Τουρκοκυπρίων</i>	214
Εκμεινώντας τη δημόσια πολιτική παρέμβαση στην «εθνική υπόθεση» της Κύπρου	
α) <i>Το περιστατικό της Νέας Υόρκης και οι «πηγές της Άγκυρας»</i>	219
β) <i>Η τοποθέτηση της αντιπολίτευσης</i>	223
Η στοχοποίηση των «Ρωμιών» σε Κύπρο και Κωνσταντινούπολη	226
Η ενεργός παρέμβαση στην εκλογή Μουφτή	229
Η δίκη και ο θάνατος του Sedat Simani: Το Κυπριακό ως πολιτική παρακαταθήκη	
α) <i>Η δίκη</i>	231
β) <i>Το αμείωτο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις</i>	234

<i>γ) Ο θάνατος του Simani και η «πολύτιμη παρακαταθήκη» της Κύπρου.....</i>	<i>237</i>
Μέρος Β - Η μετά Simani εποχή	
Η πύκνωση των διεργασιών και η απειλή της διεθνοποίησης.....	244
Ο Hikmet Bil και τα «κοτόπουλα του πανδοχέα».....	248
Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο Αθηναγόρας: Τα εχέγγυα του «πατριωτισμού».....	250
Οι συμβολισμοί της επιστροφής του «εκλεγμένου μουφτή» στην Κύπρο.....	259
Οι δύο αποστολές του Necati Zincirkiran στην Κύπρο	
<i>α) Τα εισαγωγικά σχόλια: «Οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι είναι κομμουνιστές».....</i>	<i>261</i>
<i>β) Η συνέντευξη με τον «μελανοπώγωνα, κόκκινο παπά» Μακάριο.....</i>	<i>263</i>
<i>γ) Η «φοβερή εξάπλωση του κομμουνισμού».....</i>	<i>265</i>
<i>γ) Η κομματική ταυτότητα των Ελληνοκυπρίων και η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε»....</i>	<i>266</i>
<i>δ) Από τους «ελευθερωτές Οθωμανούς» στον «ώριμο, τίμιο και μορφωμένο» μουφτή.....</i>	<i>267</i>
<i>ε) Η «ευρυμάθεια» του εκλεγμένου μουφτή: Διάλεξη περί «διεθνούς δικαίου» στο Κυπριακό.....</i>	<i>269</i>
<i>στ) Η «ανισότιμη» μεταχείρισή των «πειθαρχημένων» Τουρκοκύπριων.....</i>	<i>270</i>
<i>ζ) Οι «γρηγορούντες» Τουρκοκύπριοι, η βρετανική «ασυνέπεια» και οι «μιγάδες» Ελληνοκύπριοι.....</i>	<i>273</i>
<i>η) Η τρίτη αποστολή στο νησί.....</i>	<i>278</i>
Η αμφίθυμη αντιμετώπιση της βρετανικής αποικιοκρατίας.....	279
Η τουρκοκυπριακή κινητικότητα: Συνεχής πίεση στον νέο Κυβερνήτη και συνάντηση με τον Bayar.....	255
Η διεθνοποίηση του Κυπριακού στην τελική φάση	
<i>α) Η προσιούσα «ημέρα της κρίσεως».....</i>	<i>291</i>
<i>β) Το «ρομαντικό όνειρο της νιότης» και η «αδυσώπητη σκληρότητα της ωριμότητας».....</i>	<i>299</i>
<i>γ) Καχυποψία και ενδόμυχοι φόβοι για παρασκηνακή συνεννόηση Ελλάδας-Βρετανίας.....</i>	<i>306</i>
Οι κινητοποιήσεις στην Τουρκία: Οι «φωνασκούντες παλληκαράδες με τις κομμουνιστικές επιδιώξεις».....	319
Τα συλλαλητήρια στην Ελλάδα.....	326
Η απαράλλαχτη δημόσια τοποθέτηση της τουρκικής κυβέρνησης.....	328

Η σύναξη της Δαμασκού: Ο «καθοδηγητής του Ελληνισμού» Πατριάρχης και ο «Κύπριος αρχιπαπάς».....	332
Η αποστολή του Hikmet Bil στο Λονδίνο.....	346
Η πρώτη ελληνική προσφυγή στα Η.Ε.: Προετοιμασία και αντιδράσεις	
α) Από τους «αντι-στασιαστικούς νόμους» στον «Όρκο της Φανερωμένης» και τη «βροντερή φωνή» του Σπυρίδωνα.....	352
β) Η τουρκοκυπριακή κινητικότητα σε Κύπρο, Άγκυρα, Λονδίνο και Νέα Υόρκη.....	360
γ) Οι αντιδράσεις στην Τουρκία: Η δημιουργία της «Επιτροπής Κύπρου».....	369
δ) Η οργάνωση «η Κύπρος είναι Τουρκική» και η προϊούσα διαφοροποίηση στη στάση της τουρκικής κυβέρνησης.....	377
ε) Οι γελοιογραφίες και τα άρθρα γνώμης.....	390
στ) Ο νέος ανταποκριτής των Αθηνών και η πρώτη βολιδοσκόπηση για τριμερή διάσκεψη...397	
ζ) Οι Ελληνοκύπριοι «ανθενωτικοί» και η «βαθιά απελπισία» των Τουρκοκυπρίων.....	402
Η εξέταση της ελληνικής προσφυγής στη Γενική Επιτροπή: «Περίμεναν την ευκαιρία να μας βγάλουν το μάτι!».....	408
Η δεύτερη μείζων στοχοποίηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των Ελληνορθόδοξων.....	411
Το «κόμπλεξ» των αποικιοκρατούμενων χωρών και ο ελλοχεύων «κομμουνιστικός κίνδυνος».....	415
Η συζήτηση στην Πολιτική Επιτροπή του ΟΗΕ.....	421
Η επιστροφή του μουφτή στην Κύπρο – Η σύλληψη του πληρώματος του «Άγιος Γεώργιος».....	426
Η έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ	
α) Το «αιματοβαμμένο κομμουνιστικό παιχνίδι» και η «σφαλιάρα στο παιδί του μαχαλά».....	431
β) Οι «αποτελεσματικοί» Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί και η «απειλούμενη» κοινότητά τους...436	
γ) Η νέα μετάβαση τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας στην Τουρκία.....	444
δ) Το προοίμιο των Σεπτεμβριανών και η τοποθέτηση της τουρκικής αντιπολίτευσης.....	449
Προς τη σύγκληση της τριμερούς: Τα προεόρτια.....	452
Το αφήγημα της θυματοποίησης των Τουρκοκυπρίων.....	458
Η στάση της τουρκικής κυβέρνησης και των οργανώσεων στην Τουρκία.....	462
Κλιμάκωση της στοχοποίησης του Οικουμενικού Πατριαρχείου	

<i>α) Η ανοιχτή επιστολή στον Αθηναγόρα και οι «θύρες της σιωπής».....</i>	<i>465</i>
<i>β) Η απειλή της εκδίωξης και οι «έρανοι» του Οικουμενικού Πατριαρχείου.....</i>	<i>475</i>
<i>γ) Οι «αβάσιμοι φόβοι» των τρομοκρατούμενων Ελληνορθόδοξων.....</i>	<i>480</i>
Η «σφαγή» των Τουρκοκυπρίων: Ο ρόλος της Hürriyet.....	485
Η στάση της τουρκικής πλευράς τις παραμονές της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου....	492
Η τριμερής διάσκεψη του Λονδίνου.....	497
Το ξέσπασμα του πογκρόμ των Σεπτεμβριανών.....	506
Επίλογος – Συμπεράσματα.....	516
Πηγές.....	522
Βιβλιογραφία.....	523
Παράρτημα - Πίνακες.....	529

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1948

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1949

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1950

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1951

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1952

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1953

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1954

Πίνακας δημοσιευμάτων *Hürriyet* έτους 1955

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

Εισαγωγή

α) Η βιβλιογραφική αντιμετώπιση της *Hürriyet*

Η παρούσα διατριβή θα εξετάσει το ρόλο που διαδραμάτισε η τουρκική εφημερίδα *Hürriyet* (Χιουρριέτ, «Ελευθερία») στην προβολή και ανάδειξη του κυπριακού ζητήματος ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης κατά την περίοδο 1948-1955. Αν και ένα σύνολο ερευνητών έχει χαρακτηρίσει το ρόλο αυτό ως καθοριστικό, ουδείς έχει ασχοληθεί εκτεταμένα αλλά και ενδελεχώς με την περαιτέρω διερεύνησή του. Αποσπασματικές αναφορές σε αυτόν έχουν γίνει από Έλληνες (Ελλαδίτες και Κύπριους),¹ Τούρκους² και Τουρκοκύπριους³ επιστήμονες, ποτέ όμως δεν έχει συγγραφεί μία ολοκληρωμένη μελέτη που να αναδεικνύει μέσα από τα δημοσιεύματα της εν λόγω εφημερίδας, α) τον τρόπο που επηρέασε τη διαμόρφωση της τουρκικής κοινής γνώμης της συγκεκριμένης περιόδου στο κυπριακό ζήτημα, τη λειτουργία της δηλαδή ως «διαμορφωτή της κοινής γνώμης» (*opinion maker*), β) τις φάσεις αλληλεπίδρασής της με την κεντρική πολιτική εξουσία της Τουρκίας επί του ζητήματος αυτού, γ) τα πολιτικά και ιδεολογικά στερεοτυπικά σχήματα που υιοθέτησε προκειμένου να πετύχει το ζητούμενο, την «ευαισθητοποίηση» δηλαδή τόσο της κοινής γνώμης όσο και της κεντρικής πολιτικής εξουσίας στο Κυπριακό κατά την υπό εξέταση χρονική περίοδο, αλλά και δ) την αυτοεικόνα της, τη συνειδητοποίηση δηλαδή από τον ιδιοκτήτη και τους συντελεστές της, της συγκεκριμένης αυτής λειτουργίας.⁴

¹ Νεοκλής Σαρρής, *Η Άλλη Πλευρά*, τόμ. Δεύτερος, βιβλίο Α' I, (Αθήνα: Γραμμή, 1982), σελ. 189· Αλέξης Αλεξανδρής, «Το Μειονοτικό Ζήτημα, 1954-1987», στο *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987* (Αθήνα: Γνώση, 1991), σελ. 495-496· Χαράλαμπος Κωκαριδής, *Τουρκία-Κύπρος 1923-1960. Η Τουρκική Πολιτική στο Κυπριακό από τον Ατάτουρκ στον Μεντερές* (Λευκωσία: Αμοργός, 2010), σελ. 149-151, με αρκετά λάθη· Σώτος Κτωρής, *Τουρκοκύπριοι. Από το Περιθώριο στον Συνεταιρισμό (1923-1960)* (Αθήνα: Παπαζήσης, 2013), σελ. 352-356, χωρίς να αποφεύγει λάθη που προκύπτουν από τις έμμεσες παραθέσεις του Τύπου, που χρησιμοποιεί.

² Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları* («Τα Γεγονότα της 6-7 Σεπτεμβρίου στο Πλαίσιο των Μειονοτικών Πολιτικών της Ρεπουμπλικανικής Περιόδου») (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), σελ. 57-58· Melek Fırat, «Yunanistan'la İlişkiler» («Οι Σχέσεις με την Ελλάδα»), στο Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, cilt (τόμος) 1: 1919-1980 («Τουρκική Εξωτερική Πολιτική. Γεγονότα, Έγγραφα, Σχόλια από τον Πόλεμο της Απελευθέρωσης μέχρι Σήμερα, τόμ. 1: 1919-1980») (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), σελ. 597· Hıfzı Topuz, *Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi* («Ιστορία του Τουρκικού Τύπου από τις Απαρχές έως τις Ημέρες μας») (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996), σελ. 103· του ίδιου *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi* («Ιστορία του Τουρκικού Τύπου από τον Σουλτάνο Μαχμούτ II έως τους Ομίλους») (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), σελ. 213-214· Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi* («Ιστορία του Τουρκικού Τύπου») (İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti No 37, 1992), σελ. 236· Ayşen Sezer-Şanlı, «6-7 Eylül 1955. Türkiye'de bir 'progrom' yaşandı» («6-7 Σεπτεμβρίου 1955. Η Τουρκία βίωσε ένα 'πογκρόμ'»), στο Mete Kaan Kaynar (ed.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* («Η Δεκαετία του 1950 στην Τουρκία») (İstanbul: İletişim, 2015), σελ. 377-392· Funda Şenol-Cantek, «Ellibi Yıllar Türkiye'sinde Basın» («Ο Τύπος στην Τουρκία της Δεκαετίας του 1950») στο Mete Kaan Kaynar ó.π., σελ. 423-450· Ayşe Hür, *İnönü ve Bayar'lı Yıllar (1938-1960)* («Τα Χρόνια με τον Ίνονου και τον Μπαγιάρ (1938-1960)») (İstanbul: Profil, 2015), σελ. 159-162. Η τελευταία συγγραφέας έχει δημοσιεύσει και δύο άρθρα στην εφημερίδα *Radikal* επί του θέματος. Για το ρόλο της *Hürriyet* θα μπορούσε να γίνει αναφορά ενδεικτικά και στην αυτοβιογραφία του γνωστού Τούρκου δημοσιογράφου της περιόδου, εκδότη της εφημερίδας *Vatan* και καθοδηγητικού μέλους της διαβόητης οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», Ahmet Emin Yalman, βλ. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, 2 («Εκείνα που Είδα και Πέρασα στην Πρόσφατη Ιστορία»), τόμ. 2 (İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1997), σελ. 1646.

³ Νιγιάζι Κιζΐλγιουρεκ, *Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών* (Αθήνα: Μαύρη Λίστα, 1999), σελ. 70-71.

⁴ Στη βιβλιογραφία του κυπριακού ζητήματος μέσα από τουρκικές δευτερογενείς πηγές επισημαινονται και οι δύο εργασίες του Νικόλαου Στέλγια, οι οποίες ωστόσο εξετάζουν τον τουρκοκυπριακό Τύπο της περιόδου 1955-1959 και 1960-1963 αντίστοιχα, βλ. Dr. Nikolaos Stelya, *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti. Kıbrıs Sorunu Yeniden Okumak: Kıbrıs Türk Basını, EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1955-1959)* («Το Ανεπιθύμητο Βρέφος, η Κυπριακή Δημοκρατία. Ξαναδιαβάζοντας το Κυπριακό Πρόβλημα: Ο Τουρκοκυπριακός Τύπος, η ΕΟΚΑ και η Ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, 1955-1959») (İstanbul: Kalkedon-Khora, 2013), και η ελληνική του έκδοση, *Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-1959 στα Πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου* (Λευκωσία: Ινστιτούτο Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας,

Παρά το πλούσιο έργο που έχει παραχθεί κατά καιρούς από ιστορικούς, πολιτικούς επιστήμονες και διεθνολόγους στους τομείς της πολιτικής και διπλωματικής ιστορίας του κυπριακού ζητήματος, μια αντίστοιχη μελέτη για τη συγκεκριμένη εφημερίδα δεν έχει καταστεί δυνατό να εκπονηθεί στην Ελλάδα, στην Κύπρο ή στην Τουρκία. Όσον αφορά τις δύο πρώτες χώρες, οι λόγοι πιθανότατα έχουν να κάνουν καταρχήν με το εμπόδιο της γλώσσας, στο βαθμό που μέχρι πρότινος ελάχιστοι ερευνητές κατείχαν σε επαρκή βαθμό την απαιτούμενη προς τούτο τουρκική γλώσσα. Αν και, όπως δείχνουν νεώτερες συγγραφικές προσπάθειες, τα πράγματα έχουν σαφώς βελτιωθεί στον τομέα αυτόν σε σχέση με το παρελθόν, δεν έχει εκδηλωθεί μέχρι τούδε το απαραίτητο ενδιαφέρον να ερευνηθεί το συγκεκριμένο θέμα. Από την άλλη μεριά, ο Χατζηβασιλείου έχει εύστοχα επισημάνει ότι, «δεν υπάρχει σήμερα πρόσβαση σε τουρκικές αρχειακές πηγές και δεν έχει εκπονηθεί μια σειρά μελετών βασισμένων σε αυτές»,⁵ εντοπίζοντας κατ' αρχήν τους λόγους της κατ' ανάγκην μονομέρειας που περιορίζει το εύρος του επιστημονικού πεδίου και εμποδίζει την ολοκληρωμένη ανάδειξη περισσότερων πτυχών του προβλήματος. Κι αν η σωστή διαπίστωση του Χατζηβασιλείου ισχύει για τις πρωτογενείς αρχειακές πηγές, η πρόσβαση στις οποίες είναι ακόμη δύσκολη έως αδύνατη στην Τουρκία για την υπό εξέταση περίοδο,⁶ δεν ισχύει το ίδιο για τα έντυπα της εποχής, τα οποία είναι πλέον σχετικά εύκολα προσβάσιμες τόσο διά ζώσης, όσο και σε ηλεκτρονικό περιβάλλον.

Υπό την έννοια αυτή, είναι μάλλον περίεργο που δεν έχουν δημοσιευθεί μέχρι σήμερα στην Τουρκία νεώτερες επιστημονικές εργασίες, υπό μορφή άρθρου ή διατριβής, για το ρόλο της *Hürriyet* στο Κυπριακό είτε στα πρώιμα αυτά χρόνια που εξετάζει η παρούσα διατριβή, είτε και σε μεταγενέστερα.⁷ Η μόνη συνολική και μάλλον αξεπέραστη μέχρι σήμερα εργασία για το ρόλο του Τύπου στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στο κυπριακό ζήτημα την περίοδο 1945-1959, είναι εκείνη του καθηγητή Fahir Armaoğlu, που όμως έχει δημοσιευθεί αρκετά παλιά, το 1963.⁸ Παρά ταύτα, η μελέτη εκείνη του Τούρκου καθηγητή, με την εκτεταμένη χρήση και παράθεση αποσπασμάτων του τουρκικού Τύπου της περιόδου 1948-1959, διευκρινίζει πολλά ζητήματα

2013) του ίδιου, *İstenmeyen Bebeğin Ölümü. Kıbrıs Türk Basınında Ortaklık Cumhuriyeti Tecrübesi (1960-1963)* («Ο Θάνατος του Ανεπιθύμητου Βρέφους. Η Εμπειρία της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στον Τουρκοκυπριακό Τύπο, 1960-1963») (İstanbul: Kalkedon-Khora, 2015), και η ελληνική του έκδοση, *Ο Θάνατος του Ανεπιθύμητου Βρέφους. Το Έγχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα Πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου, 1960-1963*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2015).

⁵ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού. Η δεκαετία του 1950*, (Αθήνα: Πατάκης, 2005²), σελ. 18-19.

⁶ Με την επιφύλαξη της ύπαρξης σχετικού υλικού σε αδημοσίευτες διατριβές που έχουν εκπονηθεί σε τουρκικά ή πανεπιστήμια του εξωτερικού, οι μόνες εργασίες που έχει ο γράφων υπ' όψιν του με παραπομπές σε τουρκικές αρχειακές πηγές (*Başbakanlık Arşivi - Αρχεία της Πρωθυπουργίας*) είναι τα ακόλουθα άρθρα που έχουν δημοσιευθεί σε εκδόσεις «πανεπιστημίων» των κατεχομένων, βλ. Sanem Yaymak- Suat Söylemez- Emre Aykoç, “Başbakanlık Arşivindeki Mektup ve Telgraflarda Kıbrıs” («Η Κύπρος στις επιστολές και στα τηλεγραφήματα του Αρχείου της Πρωθυπουργίας»), στο İlker Vancı Osam (ed.), *6th International Congress on Cyprus Studies, 24-26 October 2007*, έκδοση του «πανεπιστημίου της Ανατολικής Μεσογείου» των κατεχομένων, 2008, σελ. 231-249 και των ιδίων τριών συγγραφέων, “T.C. Başbakanlık Arşivi'ndeki Belgelerde Kıbrıs: Sunuş/ 1923-1951 Dönemi/ 1952-1960 Dönemi” («Η Κύπρος στα έγγραφα του Αρχείου της Πρωθυπουργίας: Πρόλογος/ Περίοδος 1923-1951/ Περίοδος 1952-1960»), περιοδική έκδοση «JCS» του ίδιου «πανεπιστημίου», τόμ. 14 [34], 2008.

⁷ Εξάιρεση αποτελεί το σχετικά παλαιότερο έργο της Duygu Sezer, *Kamu Oyu ve Dış Politika* («Κοινή Γνώμη και Εξωτερική Πολιτική») (Ankara: Sevinç Matbaası, 1972), που ερευνά την περίοδο 1964-1968. Η διαπίστωση αυτή γίνεται επίσης με την επιφύλαξη της ενδεχόμενης ύπαρξης κάποιων αδημοσίευτων διατριβών.

⁸ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959. Türk Hükümeti ve Kamu Oyununun Davranışları* («Το Κυπριακό 1954-1959. Η Τουρκική Κυβέρνηση και οι Συμπεριφορές της Τουρκικής Κοινής Γνώμης»), (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 156-138, Sevinç Matbaası, 1963).

σχετικά με το ρόλο που οι ποικίλες τουρκικές εφημερίδες είχαν διαδραματίσει στην προβολή του Κυπριακού και στη συνακόλουθη «ευαισθησία» που καλλιεργήθηκε στο τουρκικό αναγνωστικό κοινό. Από την άποψη αυτή, ενδεικτικό της πρωτοκαθεδρίας της *Hürriyet* είναι το γεγονός ότι στα χρησιμοποιηθέντα από τον Armaoğlu αποσπάσματα κατά τα κρίσιμα έτη 1954 και 1955, η συγκεκριμένη εφημερίδα έρχεται πρώτη με διαφορά και στις δύο χρονιές, με 40 αποκόμματα το 1954 (έναντι 15 της *Vatan* και 12 της *Halkçı*⁹), και με 46 αποκόμματα το 1955 (έναντι 26 της *Ulus* και 23 της *Zafer*). Ωστόσο, αν και επισημαίνει τον καιρίο ρόλο της *Hürriyet* και του ιδρυτή της, δημοσιογράφου Sedat Simavi στην ανακίνηση και δημόσια προβολή του κυπριακού ζητήματος,¹⁰ και ο συγκεκριμένος συγγραφέας δεν φαίνεται να έχει αντιληφθεί το πλήρες εύρος του, καθώς τα αποσπάσματα που έχει χρησιμοποιήσει για την πρόωπη περίοδο 1948-1953 είναι είτε ανύπαρκτα (καμμία αναφορά στα έτη 1948-1950 και 1952), είτε εντελώς ενδεικτικά (τρία δημοσιεύματα το 1951 και πέντε το 1953).¹¹

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η παρούσα διατριβή θα επιχειρήσει να καταγράψει, να αναλύσει και, κατά συνέπεια, να φωτίσει τη λειτουργία που έχει επιτελέσει η εφημερίδα *Hürriyet* κατά τη διάρκεια των συγκεκριμένων ετών, 1948-1955, στην ανάδειξη της Κύπρου και του κυπριακού ζητήματος ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης. Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, θα επιχειρήσει να καταδείξει και το ρόλο που φιλοδόξησε να διαδραματίσει στο να εφελκύσει την προσοχή και να εκμαιεύσει τη δημόσια πολιτική παρέμβαση των διαδοχικών τουρκικών κυβερνήσεων στο εν λόγω ζήτημα.

β) Μεθοδολογικά προλεγόμενα

Για τη διερεύνηση του ρόλου που διαδραμάτισε η εφημερίδα *Hürriyet* στην ανάδειξη του Κυπριακού ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης, και παράλληλα της αλληλεπίδρασής της με τις τουρκικές κυβερνήσεις κατά την περίοδο 1948-1955, εξετάστηκαν συνολικά 1.284 δημοσιεύματά της. Τα τελευταία περιέλαβαν τις ακόλουθες κατηγορίες που σχετίζονταν άμεσα ή έμμεσα με την Κύπρο και το Κυπριακό: Κεντρικά πρωτοσέλιδα ρεπορτάζ, πρωτοσέλιδα ρεπορτάζ, ρεπορτάζ των εσωτερικών σελίδων, ανταποκρίσεις από την Αθήνα, την Άγκυρα, τη Λευκωσία, πόλεις της Τουρκίας κατά περίπτωση, το Ηνωμένο Βασίλειο, τις Η.Π.Α., καθώς και πόλεις του αραβικού κόσμου κατά περίπτωση,¹² ταξιδιωτικές ανταποκρίσεις, κύρια άρθρα, άρθρα γνώμης, αναλύσεις, σύντομα σημειώματα, ιστορικά χρονογραφήματα, φωτογραφίες με τις συνοδευτικές τους λεζάντες, γελοιογραφίες και διαφημίσεις.

Όλα τα παραπάνω εξετάστηκαν υπό το πρίσμα των τεσσάρων σημείων που προαναφέρθηκαν στην εισαγωγή της παρούσας διατριβής, προκειμένου να διαπιστωθούν οι πολιτικές θέσεις, τα

⁹ Επρόκειτο για την προσωρινή έκδοση της αντιπολιτευόμενης *Ulus*, που είχε κλείσει για ένα διάστημα.

¹⁰ Armaoğlu, ό.π., σελ. 29, 41-42.

¹¹ Ενδεχομένως η έλλειψη αυτή να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι το επίκεντρο της εργασίας του αφορούσε τα έτη 1954-1959.

¹² Η απουσία ανταποκριτή της εφημερίδας στη Μόσχα ή σε άλλες πρωτεύουσες του τότε ανατολικού μπλοκ είναι μάλλον κατανοητή, δεδομένου όχι μόνο του έντονα αντικομμουνιστικού χαρακτήρα της, αλλά και των ισχυρών επιπτώσεων της τότε ψυχροπολεμικής περιόδου.

εκφραστικά σχήματα, αλλά και οι στερεοτυπικές αναφορές που εξυπηρετούσαν την ανάδειξη του προεκτεθέντος τελικού στόχου της εφημερίδας. Πέραν των αυστηρώς επικεντρωμένων στην Κύπρο και στο Κυπριακό δημοσιευμάτων, εξετάστηκαν και αντίστοιχα που αφορούσαν συνολικά τις διμερείς ελληνοτουρκικές σχέσεις (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αναφέρονταν στην ελληνική Θράκη και τα Δωδεκάνησα), καθώς και δημοσιεύματα που επικεντρώνονταν στην ελληνορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης, στις εφημερίδες της και στους θεσμούς της, το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και στον προκαθήμενό του Αθηναγόρα. Η συμπερίληψη αυτή έγινε στο μέτρο και στο βαθμό που τα εν λόγω δημοσιεύματα συνδέονταν – άμεσα ή έμμεσα – και ερμήνευαν πληρέστερα τη συνολικότερη τοποθέτηση της εφημερίδας απέναντι στην Κύπρο και το Κυπριακό κατά το υπό εξέταση χρονικό διάστημα. Παράλληλα, στην έρευνα εντάχθηκαν και τα γραφόμενα στις τουρκοκυπριακές εφημερίδες που αναδημοσιεύονταν ανά περιόδους σε ειδική στήλη της *Hürriyet*, όχι όμως και εκείνα του ξένου Τύπου που αφορούσαν το Κυπριακό. Κριτήριο για την επιλογή αυτή ήταν η μέριμνα να περιοριστεί η εξέταση του θέματος σε αμιγώς τουρκικό πλαίσιο, έτσι όπως εκδηλωνόταν είτε άμεσα από τις στήλες της συγκεκριμένης τουρκικής εφημερίδας, είτε έμμεσα από τα δημοσιεύματα του τουρκοκυπριακού Τύπου που η *Hürriyet* επέλεγε να προβάλλει, υιοθετώντας ουσιαστικά το περιεχόμενό τους. Το ίδιο αυτό κριτήριο ίσχυσε στην παρούσα διατριβή και για τις δάνειες γελοιογραφίες, ως επί το πλείστον ληφθείσες από άλλες τουρκικές εφημερίδες.

Σε όλη την έκταση της διατριβής διατηρήθηκε η τουρκική γραφή των κύριων ονομάτων, εκτός των περιπτώσεων που ενέπιπταν στο πλαίσιο μετάφρασης αποσπασμάτων, οπότε και γράφονται στα ελληνικά. Το σύνολο των τίτλων των εξετασθέντων δημοσιευμάτων παρατίθεται στα τουρκικά, ενώ ακολουθεί η ελληνική τους μετάφραση εντός παρενθέσεως. Η *Κωνσταντινούπολη* αναφέρεται με το συγκεκριμένο όρο, εκτός των περιπτώσεων που εντάσσεται σε τουρκικό συγκείμενο (τίτλοι δημοσιευμάτων, ομιλίες Τούρκων, τίτλοι οργανώσεων, κ.τ.λ.), οπότε αποδίδεται ως *Ιστανμπούλ*. Όταν εξετάζονται δημοσιεύματα που αναφέρονται στη διμερή φιλία Ελλάδας-Τουρκίας, προκρίνεται η χρήση του όρου *τουρκοελληνική*, για δύο λόγους: Αφενός μεν διότι αυτή είναι η συνήθης μορφή του στην τουρκική γραφή και καθομιλουμένη, αφετέρου δε διότι δίνει το μέτρο της εμπρόθετης πρόταξης της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας, ως χώρας «μεγαλύτερης, ισχυρότερης και σημαντικότερης» έναντι του «μικρού, μικρότερης ισχύος και υποδεέστερου» γείτονά της.¹³

Αντιστοίχως, μερική δυσκολία παρουσιάζει η απόδοση του όρου *Rum* των δημοσιευμάτων, που χρησιμοποιούν ακόμη και σήμερα αδιακρίτως οι Τούρκοι για να αναφερθούν τόσο στους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης, όσο και στους Ελληνοκύπριους.¹⁴ Αν και σε ορισμένα

¹³ Η τουρκική γλώσσα και το αλφάβητο διευκολύνουν τη συγκεκριμένη επιλογή, στο βαθμό που το αρχικό γράμμα «Τ» του «Τούρκος/ τουρκικός» (*Türk*) προηγείται του αρχικού γράμματος «Υ» του «Ελληνας/ ελληνικός» (*Yunan*).

¹⁴ Η επιλογή αυτή δεν είναι ουδέτερη. Πρόκειται για κατάλοιπο της εποχής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όταν οι υπήκοοι διακρίνονταν με βάση την θρησκευτική και όχι την εθνοτική τους ταυτότητα, επιβιώνει δε νοηματοδοτώντας ενσυνείδητα την άρνηση να αναγνωριστεί ο ελληνικός χαρακτήρας της ατομικής και συλλογικής υπόστασης των προαναφερομένων. Στην υπό εξέταση περίοδο, η συγκεκριμένη ταύτιση εξυπηρετούσε και το σκοπό της πολιτικής στοχοποίησης των Ελληνορθόδοξων της Κωνσταντινούπολης, προκειμένου να υποδειχθούν ως συνυπεύθυνοι και να «τιμωρηθούν» για την «αναστάτωση» που είχαν προκαλέσει Ελλαδίτες και Ελληνοκύπριοι, επιδιώκοντας την ένωση της

εξ αυτών χρησιμοποιείται και ο όρος *Elen*, η κατά κανόνα χρήση του όρου *Rum* επιβάλλει μία ενιαία απόδοσή του. Έτσι, επελέγη να αποδίδεται ως *Ελληνοκύπριοι* στην περίπτωση της Κύπρου και ως *Ρωμιοί* στην περίπτωση της Κωνσταντινούπολης, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις που προκρίθηκε για λόγους έμφασης και λογικής του κειμένου, η χρήση του όρου *Ρωμιοί* και για τους Ελληνοκύπριους.

γ) Θεωρητικά προλεγόμενα και η τουρκική κοινή γνώμη

Κάθε προσέγγιση στο ζήτημα της διαδικασίας συγκρότησης της «κοινής γνώμης» προϋποθέτει την ενασχόληση με δύο τουλάχιστον παράγοντες, οι οποίοι αλληλεπιδρούν και συντίθενται κατά τη διάρκειά της: Το «κοινό» και το «μέσο».¹⁵ Γύρω από τις δομές, τις λειτουργίες, την όσμωση και την αλληλεπίδραση των συγκεκριμένων παραγόντων έχει αναπτυχθεί ένας μακρύς, έντονος και με συχνές μεταπτώσεις του ερευνητικού ενδιαφέροντος επιστημονικός προβληματισμός, που χρονολογείται κατά βάση από την περίοδο του Μεσοπολέμου. Η συγκεκριμένη έρευνα πέρασε από τρεις φάσεις κατά τη διάρκεια της εξέλιξής της τον 20ο αιώνα: Κατά την πρώτη φάση που διήρκεσε από τις αρχές του αιώνα μέχρι το 1940, τα Μέσα αντιμετωπίζονταν ως παντοδύναμοι μηχανισμοί, ικανοί να επηρεάσουν και να κατευθύνουν σε σημαντικό βαθμό τις απόψεις του κοινού. Η δεύτερη φάση, η οποία διήρκεσε από το 1940 μέχρι το 1960, χαρακτηρίστηκε από την αμφισβήτηση αυτής της παντοδυναμίας. Τα Μέσα όχι μόνο θεωρήθηκαν ανίκανα να επηρεάσουν καταλυτικά το σχηματισμό γνώμων και στάσεων, αλλά αντιθέτως εντοπίστηκε η δυνατότητά τους να ενισχύουν προϋπάρχουσες απόψεις και αντιλήψεις. Τέλος, κατά την τρίτη φάση που διαρκεί από τις αρχές της δεκαετίας του '60 και φτάνει μέχρι τις ημέρες μας, επανήλθε ο έντονος και βάσιμος προβληματισμός για την ισχυρή επίδραση των Μέσων επί του κοινού, καθώς εξετάστηκαν ενδελεχέστερα τομείς πιθανών επιδράσεων, αλλά και διερευνήθηκαν υπό νέες οπτικές οι ρόλοι των παραγόντων της επικοινωνίας.

Η αφετηρία της πρώτης περιόδου σηματοδοτήθηκε από το ενδιαφέρον και την ανησυχία ορισμένων σημαντικών στοχαστών και διανοουμένων της εποχής, όπως οι Max Weber, Walter Lippmann, John Dewey και Ernest Hemingway για την επιρροή που μπορεί να ασκήσει ο Τύπος στις εκλογικές προτιμήσεις του κοινού.¹⁶ Τα αποτελέσματα όλων εκείνων των ερευνών (όπως του *Institute of Propaganda Analysis*¹⁷), κατέτειναν στο συμπέρασμα ότι τα Μέσα είχαν την ικανότητα να ασκούν αποφασιστική επίδραση στη διαμόρφωση των κρίσεων, απόψεων και γνώμων του κοινού, το οποίο παρουσιαζόταν ως παθητικό και επιρρεπές στη χειραγώγηση. Για το λόγο αυτό η συνισταμένη αυτών των μελετών έχει μείνει στην ιστορία της επιστήμης της πολιτικής

Κύπρου με την Ελλάδα. Για μία εξαιρετική πρόσφατη πραγμάτευση του θέματος, βλ. Samim Akgönlü, «Rum Nedir? Kim Der, Kime Der, Niye Der?» («Τι είναι Ρωμιός; Ποιος το λέει, σε ποιον το λέει, γιατί το λέει;»), στο Hakan Yücel (επιμ.), *Rum Olmak Rum Kalmak* («Να Είσαι Ρωμιός Να Μένεις Ρωμιός») (İstanbul: İstös, 2016), σελ. 19-36.

¹⁵ Σύμφωνα με το γραμμικό επικοινωνιακό μοντέλο του ψυχολόγου Hovland, που διατυπώθηκε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι τέσσερις βασικοί παράγοντες της επικοινωνίας είναι οι εξής: Πηγή- Μήνυμα- Κανάλι- Αποδέκτης, βλ. Νίκος Δεμερτζής, *Πολιτική Επικοινωνία. Διακινδύνηση, Δημοσιότητα, Διαδίκτυο* (Αθήνα: Παπαζήσης, 2002), σελ. 31. Η εδώ αναφορά στους δύο εκ των τεσσάρων γίνεται ενδεικτικά.

¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 28.

¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 29-30.

επικοινωνίας ως η θεωρία της «υποδόριας βελόνας» (*hypodermic-needle theory*), ή «θεωρία της σφαίρας» (*bullet theory*), ή «θεωρία του μάντα μεταβίβασης» (*transmission belt theory*).¹⁸

Την κυριαρχία του μοντέλου της παντοδυναμίας των Μέσων έθεσαν σε αμφισβήτηση οι μελέτες που εκπονήθηκαν στο *Bureau of Applied Social Research* του Πανεπιστημίου Columbia, από τον Paul Lazarsfeld και τους συνεργάτες του. Σύμφωνα με τα αποτελέσματά τους, τα Μέσα επιδρούν μόνο δευτερευόντως στο σχηματισμό εκλογικής απόφασης των αναποφάσιστων και πρωτίστως ενισχύουν τις προϋπάρχουσες απόψεις και γνώμες τους, ενώ η προεκλογική καμπάνια των Μέσων αποδεικνύεται αναποτελεσματική, καθώς αγγίζει μόνο εκείνους που έχουν ήδη τοποθετημένοι υπέρ μιας παράταξης. Σημαντικό, εξάλλου, εύρημα της έρευνας είναι το γεγονός ότι το (εκλογικό) κοινό δείχνει να επηρεάζεται πολύ περισσότερο από τη διαπροσωπική πολιτική επικοινωνία με τους λεγόμενους «(καθ)οδηγητές γνώμης» (*opinion leaders*),¹⁹ οι οποίοι χρησιμοποιούν τα μηνύματα των Μέσων προκειμένου να το επηρεάσουν.²⁰ Η διαπροσωπική αυτή πολιτική επικοινωνία ονομάστηκε «διφασική ροή επικοινωνίας» (*two-step flow of communication*).²¹ Τα αποτελέσματα της έρευνας επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση του νέου υποδείγματος-μοντέλου (*paradigm*) στο χώρο της πολιτικής επικοινωνίας, εκείνου των «περιορισμένων επιδράσεων» των Μέσων (*the limited-effects model*). Λίγο αργότερα το βιβλίο ενός από τους μαθητές του Lazarsfeld, του Joseph Klapper, που δημοσιεύθηκε το 1960 προσέφερε την επιτομή της θεωρίας των περιορισμένων επιδράσεων.²²

Η χρονική στιγμή δημοσίευσης του βιβλίου του Klapper ήταν οριακή, καθώς τότε αναπτυσσόταν ένα Μέσο που θα διαμόρφωνε έως τις ημέρες μας με καταλυτικό τρόπο τις γνώμες και επιλογές του κοινού: Η τηλεόραση, η παρουσία και δράση της οποίας – μαζί με τη μεταγενέστερη ανάπτυξη των νέων Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας – αποτέλεσε έναν από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες της μετάβασης από το μοντέλο-υπόδειγμα των «περιορισμένων επιδράσεων των Μέσων» σε αυτό των «μετρίων» (*moderate effects model*) και των «πανίσχυρων επιδράσεων» (*powerful effects model*).²³ Στην αλλαγή αυτή του μοντέλου συνετέλεσαν και άλλοι πλην της τηλεόρασης παράγοντες, όπως οι μεταβολές υποδειγματικού (*paradigmatic*) και μεθοδολογικού χαρακτήρα που διαμόρφωσαν τις σημερινές αντιλήψεις για την πολιτική επικοινωνία. Έτσι, η επανεξέταση των ευρημάτων της ομάδας Lazarsfeld αποκάλυψε μεγαλύτερο ποσοστό επίδρασης απ' ό,τι αρχικά είχε εκτιμηθεί.²⁴ Μία δεύτερη παράμετρος που αρχικά δεν είχε προσεχθεί ήταν ότι

¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 30-31. Werner J. Severin & James W. Tankard, Jr., *Communication Theories: Origins, Methods, and Uses in the Mass Media* (New York & London: Longman, 1992), σελ. 247.

¹⁹ Για την έννοια των «οδηγητών γνώμης», βλ. κατωτέρω σελ. 10.

²⁰ Jack M. McLeod, Gerald M. Kosicki & Zhongdang Pan, "On Understanding and Misunderstanding Media Effects", στο James Curran & Michael Gurevits, *Mass Media and Society* (London: Edward Arnold, 1991), σελ. 240. Δεμερτζής, ό.π., σελ. 36-37.

²¹ Για την πληρέστερη υποστήριξη της θεωρίας αυτής ενεργήθηκαν επιπρόσθετες έρευνες από την ομάδα του Lazarsfeld, βλ. Elihu Katz & Paul Lazarsfeld, *Personal Influence. The Part Played by People in the Flow of Mass Communication* (Glencoe, Ill: Free Press, 1955).

²² Joseph Klapper, *The Effects of Mass Communication* (New York: Free Press, 1960).

²³ Δεμερτζής, ό.π., σχεδιάγραμμα σελ. 261.

²⁴ Την προσοχή στον περιορισμένο χαρακτήρα των αποτελεσμάτων της έρευνάς της επιστούσε, άλλωστε, και η ίδια η ομάδα του Columbia, βλ. McLeod, Kosicki & Pan, ό.π., σελ. 240.

τα Μέσα επηρεάζουν το κοινό σε ένα σύνολο θεμάτων που άπτονται της διαμόρφωσης της εκλογικής του συμπεριφοράς, όχι μόνο κατά τη διάρκεια μιας προεκλογικής περιόδου, αλλά περισσότερο μακροπρόθεσμα, παρατήρηση η οποία έδωσε αφορμή για τη διατύπωση, μεταξύ άλλων, της θεωρίας της «ημερήσιας διάταξης/ θεματολογίας» (*agenda setting*).²⁵ Σύμφωνα με αυτήν, η συχνότητα των αναφορών σε συγκεκριμένα πολιτικά ζητήματα που αναδεικνύονται από τα Μέσα αντανακλάται στις προτεραιότητες που δίδει το κοινό στο ίδιο σύνολο ζητημάτων και τις επηρεάζει άμεσα. Με άλλα λόγια, τα Μέσα ασκούν άμεση και έντονη επιρροή στον καθορισμό της ημερήσιας θεματολογίας των ζητημάτων, που προβαλλόμενα «αξιίζουν» να γίνουν ειδηση, υποβάλλοντας έτσι στο κοινό όχι «τι να σκεφτεί», αλλά «για ποιά πράγματα αξίζει να σκεφτεί».²⁶ Όπως αναφέρει ο Δεμερτζής, η γενική διαδικασία της «ημερήσιας διάταξης/ θεματολογίας» αποτελείται από τρεις επιμέρους διατάξεις: Την ημερήσια διάταξη/ θεματολογία των Μέσων (*media agenda*), τη δημόσια θεματολογία (*public agenda*) και την πολιτική θεματολογία (*policy agenda*). Η πρώτη αφορά την ιεράρχηση των θεμάτων από τα Μέσα, η δεύτερη αποτελείται από τα θέματα στα οποία δίνει προτεραιότητα το κοινό, ενώ η τρίτη αναφέρεται στις προτεραιότητες των πολιτικών ελίτ, προκειμένου να υιοθετήσουν και να εφαρμόσουν συγκεκριμένες πολιτικές.²⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι στο συγκεκριμένο πλαίσιο, σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση της σημερινής εικόνας στο χώρο της πολιτικής επικοινωνίας απετέλεσε η μεταβολή της αντιμετώπισης των φορέων του μηνύματος: Ενώ παλαιότερα αυτοί αντιμετωπιζόνταν ως «οπαδοί-θιασώτες» (*partisan advocates*) των απόψεων που διαμεσολαβούσαν, πλέον λογίζονται «επαγγελματίες της επικοινωνίας» (*professional communicators*), οι οποίοι «διαμορφώνουν την συνειδητοποίηση του κοινού».²⁸

Εάν, από τη μία πλευρά η επικέντρωση στις επιδράσεις των Μέσων επί του κοινού έδωσε αφορμή για τη διατύπωση και την πειραματική διερεύνηση θεωριών όπως αυτή της «ημερήσιας διάταξης/θεματολογίας», από την άλλη αναπτύχθηκε ένας εξίσου έντονος προβληματισμός για την έννοια του «αποδέκτη» των μηνυμάτων των Μέσων: του ακροατηρίου/κοινού (*audience*). Ο προβληματισμός αυτός αφορούσε στην ενιαία ή μη υπόστασή του, στις δημογραφικές υποδιαιρέσεις του (φύλο, τάξη, γεωγραφική κατανομή κ.τ.λ.), αλλά και στους τρόπους με τους οποίους εκφράζεται προς τα έξω και συγκροτεί την προς διερεύνηση έννοια της «κοινής γνώμης». Έτσι, ο Vincent Price, εξετάζοντας το ζήτημα της συγκρότησης της «κοινής γνώμης» και συνοψίζοντας τις απόψεις που έχουν εκφραστεί, αναφέρεται στις ομαδοποιήσεις που αναφέρονται όταν λαμβάνονται υπόψη διαφορετικά χαρακτηριστικά κατά τη θεωρητική επεξεργασία του

²⁵ Δεμερτζής, ό.π., σελ. 38-39. Η έννοια της διαμόρφωσης της «ημερήσιας διάταξης» είναι κομβική για την παρούσα διατριβή, καθώς συνιστά μία από τις παραμέτρους λειτουργίας της *Hürriyet* αναφορικά με την ανάδειξη του Κυπριακού κατά την υπό εξέταση περίοδο.

²⁶ Michael Gurevitch & Jay G. Blumler, “Lincages between the Mass Media and Politics: A model for the Analysis of Political Communication Systems”, στο James Curran, Michael Gurevitch, Janet Wallcott (ed.), *Mass Communication and Society* (London: The Open University Press, 1977), σελ. 272· James Dearing, Everett Rogers, *Agenda-Setting* (London: Sage Publications, 1996)· Δεμερτζής, ό.π., σελ. 100-106.

²⁷ Δεμερτζής, ό.π., σελ. 102· Severin & Tankard, ό.π., σελ. 226.

²⁸ Jay G. Blumler & Michael Gurevitch, “The Political Effects of Mass Communication”, στο Michael Gurevitch, Tonny Bennet, James Curran and Janet Wallcott (ed.), *Culture, Society and the Media* (London & New York: Methuen, 1982), σελ. 240-242.

θέματος. Στο πλαίσιο αυτό, το σύνολο των ανθρώπων που συναρθρώνεται με τα Μέσα σε μία σχέση αλληλεπίδρασης χαρακτηρίζεται «πλήθος», «μάζα» και «κοινό» όταν συγκροτείται στη βάση της ενότητας της συναισθηματικής εμπειρίας, της κοινής προσήλωσης σε ενδιαφέροντα, πέρα από τα όρια στενών, τοπικών αντιλήψεων και εμπειριών, και στη βάση της αντιπαράθεσης και ορθολογικής συζήτησης αντίστοιχα.²⁹ Είναι το τελευταίο, το «κοινό», αυτή η «χαλαρά οργανωμένη συλλογικότητα» που αποτελεί το επίκεντρο της διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο συγκροτείται η «κοινή γνώμη».

Και το «κοινό», όμως, με τη σειρά του δεν είναι ενιαίο και σταθερό στο πέρασμα του χρόνου και για όλα τα ζητήματα. Έτσι, ο Price κάνει διάκριση μεταξύ «γενικού κοινού», το οποίο περίπου εξισώνεται με το γενικό πληθυσμό,³⁰ «εκλογικού κοινού», «πληροφορημένου κοινού»³¹ και «ενεργούς κοινού». Το τελευταίο (*active public*) είναι το τμήμα εκείνο του «πληροφορημένου κοινού» που έχει μια περισσότερο ενεργή συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα και τα μέλη του οποίου «ανταγωνίζονται στην αγορά της γνώμης (δηλαδή μέσα στο πληροφορημένο κοινό) για την προσέλκυση υποστηρικτών και “νεοφώτιστων” στους σκοπούς τους».³² Προκειμένου να διακρίνουν, να περιγράψουν και να αναλύσουν τη δράση και τη λειτουργία αυτής της ομάδας του «ενεργού κοινού», οι ερευνητές υιοθέτησαν τους όρους «δράστες» (*actors*),³³ «διαμορφωτές γνώμης» (*opinion makers*),³⁴ ή «ελίτ» (*élite*). Σύμφωνα με τον Key, στην ελίτ με την ευρεία έννοια της λέξης, περιλαμβάνονται οι πολιτικοί ηγέτες, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι, τα ενεργά κομματικά στελέχη, όσοι διαμορφώνουν την κοινή γνώμη και άλλοι «που αποτελούν αυτό το ασαφές κοινωνικό στρώμα που συζητά και ενεργεί μέσα από πολιτικούς ρόλους».³⁵ Κατά τον Almond, η ελίτ διακρίνεται σε πολιτική (επίσημη πολιτική ηγεσία), γραφειοκρατική (μέλη επαγγελματικών ομάδων), ελίτ συμφερόντων (πολιτικοποιημένες ομάδες) και ελίτ της επικοινωνίας (μέλη των MME, αλλά και επιδέξιοι καθοδηγητές της κοινής γνώμης που χρησιμοποιούν χώρους διαπροσωπικής επικοινωνίας, π.χ. ο κλήρος, οι ηγέτες σωματείων και οργανώσεων κ.τ.λ.).³⁶

Από την άλλη πλευρά, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο συγκροτείται στις «υπό ανάπτυξη» χώρες,³⁷ μεταξύ των οποίων και η Τουρκία κατά την υπό εξέταση περίοδο, η «κοινή γνώμη». Τα άτομα που συνθέτουν τις επιμέρους τοπικές κοινωνίες αναπτύσσουν οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις, ως επί το πλείστον εντός των γεωγραφικών ορίων των κοινοτήτων τους. Οι κοινότητες αυτές, δηλαδή, παίζουν το ρόλο του πλαισίου αναφοράς μέσα στο

²⁹ Vincent Price, *Κοινή Γνώμη* (Αθήνα: Οδυσσέας, 1996), σελ. 51-62.

³⁰ Σύμφωνα με τον ορισμό του Allport, ο οποίος κατά τον Price ήταν σαφώς επηρεασμένος από τα δημοκρατικά ιδεώδη της δεκαετίας του '30, βλ. Price, *ό.π.*, σελ. 72-74.

³¹ Ο όρος (*attentive public*) ανήκει στον Almond, βλ. Price, *ό.π.*, σελ. 77· Sezer, *ό.π.*, σελ. 47.

³² Price, *ό.π.*, σελ. 80.

³³ Όρος του Lippman, βλ. Price, *ό.π.*, σελ. 65, 79.

³⁴ Όρος του Rosenau, βλ. Sezer, *ό.π.*, σελ. 32, 79-80.

³⁵ Στο ίδιο, σελ. 79.

³⁶ Στο ίδιο, σελ. 80. Οι όροι που χρησιμοποιεί ο Almond είναι αντίστοιχα “political”, “administrative or bureaucratic”, “interest” και “communication élites”, βλ. G.A. Almond, *The American People and Foreign Policy* (N. York: Praeger Publishers, 1960), σελ. 139-143.

³⁷ Ο όρος ανήκει στη Sezer, *ό.π.*, σελ. 60-70.

οποίο δημιουργούνται, όπως είναι φυσικό, σχέσεις εξουσίας. Στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας ισχύος και επιρροής βρίσκονται οι τοπικοί προύχοντες, από τους οποίους τα άτομα της κοινότητας εξαρτώνται τόσο οικονομικά και κοινωνικά, όσο και πολιτικά. Αυτό σημαίνει ότι οι γνώμες και οι απόψεις τους σε σχέση με το σύνολο των θεμάτων που αφορούν στην τοπική κοινωνία, καθώς και αναφορικά με τα ευρύτερα «εθνικά» ζητήματα που πιθανόν να τους απασχολήσουν, επηρεάζονται και διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό υπό την επίδραση της γνώμης των προυχόντων. Έτσι, οι τελευταίοι βρίσκονται σε προνομιακή θέση, αφενός διότι παίζουν το ρόλο του διαμεσολαβητή αιτημάτων και παραπόνων των τοπικών κοινωνιών προς την κεντρική εξουσία, αφετέρου διότι ασκούν επιρροή και διαμορφώνουν την «κοινή γνώμη» εντός του πλαισίου των κοινοτήτων.³⁸

Αντιθέτως, η κατάσταση στις πόλεις των «υπό ανάπτυξη» χωρών είναι κάπως διαφορετική. Το γεγονός ότι αποτελούν το κέντρο των οικονομικών και πολιτικών δραστηριοτήτων, καθώς και τον τόπο όπου βρίσκεται η έδρα της κεντρικής κυβέρνησης, προσδίδει στις πόλεις διαφορετικά χαρακτηριστικά. Εκεί αναπτύσσονται, ζουν και δρουν ορισμένες από τις ελίτ που αναφέρθηκαν παραπάνω, δηλαδή η πολιτική, η γραφειοκρατική ελίτ, και οι ελίτ της επικοινωνίας. Όπως είναι φυσικό το πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού των πόλεων αυτών είναι κατά κανόνα υψηλότερο αυτών της υπαίθρου, στο μέτρο που έχουν περισσότερες ευκαιρίες να διαβάσουν, να ενημερωθούν και ν' ανταλλάξουν γνώσεις, γνώμες και πληροφορίες.³⁹ Εδώ η διαδικασία διαμόρφωσης της «κοινής γνώμης» διαμεσολαβείται όχι από τις παραδοσιακές τοπικές ηγεσίες, όπως είναι η περίπτωση του χωριού, αλλά από τις ηγεσίες/ελίτ της πόλης.

Ξεχωριστός είναι ο ρόλος και η λειτουργία του Τύπου στην περίπτωση των «υπό ανάπτυξη» χωρών. Συμβάλλει, κατ' αρχήν, στη γεφύρωση αυτού του «πολιτισμικού χάσματος» που δημιουργείται μεταξύ χωριού και πόλης, αποτελώντας έναν άξονα μεταφοράς και διάχυσης πληροφοριών, απόψεων και γνώμων από το κέντρο προς την περιφέρεια και τανάπαλιν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται η διαδικασία πολιτισμικής και πολιτικής ομοιογενοποίησης, την οποία επιδιώκουν οι πολιτικές ελίτ του κέντρου, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό το «αίσθημα επιρροής». Από την άλλη μεριά, ο Τύπος αποτελεί για την κεντρική εξουσία προνομιακό πεδίο ελέγχου της «κοινής γνώμης» της χώρας. Μέσω αυτού οι ελίτ επιδιώκουν να

³⁸ Στο ίδιο, σελ. 63-65. Η διαπροσωπική αυτή επικοινωνία γίνεται με δύο τρόπους: είτε μέσα στο πλαίσιο των δεσμών της οικογένειας ή της φυλετικής συγγένειας, είτε στους δημόσιους χώρους (καφενείο, πλατεία του χωριού), όπου οι προύχοντες έχουν την ευκαιρία να επικοινωνήσουν και να επηρεάσουν την τοπική κοινωνία. Το σύνολο αυτών των απόψεων, αλλά και των αιτημάτων καθώς και των συμφερόντων, έτσι όπως αυτά κατά τόπους διαμορφώνονται, διαμεσολαβούνται στην κεντρική εξουσία μέσω των ελίτ/προυχόντων. Η Sezer παρατηρεί ότι στις «υπό ανάπτυξη» χώρες είναι μικρή η πιθανότητα να διαμορφωθούν ομάδες συμφερόντων μέσα στην κοινωνία, οι οποίες θα ανταγωνίζονται και θα διαμεσολαβούν αυτόνομα τα συμφέροντά τους προς την εξουσία. Κατά συνέπεια το ρόλο αυτόν αναλαμβάνουν οι τοπικές ελίτ, και μάλιστα τείνουν να διαμορφώνουν κάθε φορά την «κοινή γνώμη» με τέτοιο τρόπο ώστε να ενισχύονται οι απόψεις και οι επιλογές της κεντρικής εξουσίας. Έτσι, αφενός μεν έχουν έναν κομβικό ρόλο στην ενίσχυση της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων (*status quo*), υποβοηθώντας τη διαδικασία εθνικής ομοιογενοποίησης, αφετέρου, λειτουργώντας μεταξύ κεντρικής κυβέρνησης και τοπικών κοινωνιών μέσα σ' ένα ιεραρχικό κοινωνικό σχήμα εξουσίας, περιορίζουν τις πιθανότητες να εμφανιστούν και να εκφραστούν αυτόνομα ανεξάρτητες ομάδες συμφερόντων, βλ. στο ίδιο, σελ. 65-69.

³⁹ Ο Rustow κάνει λόγο για «πολιτισμικό χάσμα» (cultural gap) μεταξύ πόλης και χωριού, βλ. Dankward Rustow, "The Politics of the Near East", σε Sezer, ό.π., σελ. 66.

καταστήσουν κοινών της πολιτικής και των απόψεών τους το σύνολο του πληθυσμού, ή τουλάχιστον το μεγαλύτερο κομμάτι του. Σ' αυτή τη διαδικασία πολιτικής επικοινωνίας μεταξύ κεντρικής εξουσίας και συνόλου του πληθυσμού, οι άνθρωποι του Τύπου, εκδότες και δημοσιογράφοι, κατέχουν μια κεντρική θέση. Έχει ήδη αναφερθεί ότι αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία ατόμων που τοποθετούνται στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας καταμερισμού της εξουσίας και επιρροής, μια «ελίτ της επικοινωνίας». Η ελίτ αυτή διαμεσολαβεί μεταξύ κέντρου λήψης των αποφάσεων (κυβέρνησης) και λαού κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο: Συλλέγει και επεξεργάζεται το σύνολο των πληροφοριών που παράγεται στην εσωτερική πολιτική, καθώς και αυτές που εισρέουν από τα τεκταινόμενα στη διεθνή πολιτική σκηνή και επιλέγει εκείνες που κατά την κρίση της «αξιίζουν» να γίνουν ειδήσεις, είναι, δηλαδή, ανακοινώσιμες στο κοινό. Με άλλα λόγια θέτει την «ημερήσια διάταξη/ θεματολογία» και ταυτόχρονα λειτουργεί ως ένα είδος «πυλωρού» (*gatekeeper*), ο οποίος ελέγχει την εισροή της πληροφόρησης, επηρεάζοντας αντιστοίχως τους αποδέκτες της.⁴⁰

Συνοψίζοντας, μπορεί να αναφερθεί ότι στις επιμέρους κοινότητες των «υπό ανάπτυξη» χωρών, το ρόλο του ενδιάμεσου αναλαμβάνουν τα άτομα που συναπαρτίζουν τις κατά τόπους πολιτικές και οικονομικές ελίτ. Η γνώμη τους έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στα κοινά και γίνεται, συνήθως, σεβαστή και αποδεκτή από την τοπική κοινωνία, είτε λόγω του ηθικού κύρους των φορέων της, είτε λόγω του πλέγματος των εξαρτήσεων που αναπτύσσονται μεταξύ αυτών και των εντοπίων. Η λειτουργία αυτή των προυχόντων λαμβάνει χώρα σε τοπικό επίπεδο και, ως επί το πλείστον, μέσω διαπροσωπικών επαφών, εντάσσοντάς τους στην κατηγορία των «οδηγητών γνώμης» (*opinion leaders*).⁴¹ Οι «ελίτ της επικοινωνίας», από την πλευρά τους, λειτουργούν απευθυνόμενες σε μεγαλύτερα ακροατήρια, συνήθως αστικά, επηρεάζουν πολύ μεγαλύτερο αριθμό ατόμων στο πλαίσιο μιας διαδικασίας όχι διαπροσωπικής και άμεσης, αλλά περισσότερο έμμεσης και απρόσωπης, αποτελώντας τους «διαμορφωτές γνώμης» (*opinion makers*).

Το θεωρητικό αυτό υπόβαθρο των προεκτεθέντων θα επιχειρηθεί να εφαρμοστεί στη *Hürriyet* της υπό εξέταση περιόδου αναφορικά με την Κύπρο και το Κυπριακό. Θα επιχειρηθεί, δηλαδή, να εξεταστεί κατά πόσο η συγκεκριμένη εφημερίδα και οι συντελεστές της ανέλαβαν να διαδραματίσουν το ρόλο του «διαμορφωτή» της τουρκικής κοινής γνώμης στο ζήτημα της Κύπρου, επιζητώντας αφενός μεν να την επηρεάσουν τόσο σε αστικό, όσο και σε τοπικό περιβάλλον (διαμορφώνοντας τις αντίστοιχες στάσεις των τοπικών «καθοδηγητών γνώμης»), αφετέρου δε να αλληλεπιδράσουν με την ετέρα τουρκική ελίτ, την πολιτική (κυβέρνηση, πολιτικά κόμματα), προκειμένου να την προσανατολίσουν προς το επιθυμητό αποτέλεσμα: Την επίσημη, δημόσια και

⁴⁰ Για τη σύνθετη διαδικασία της επιλογής και την κρίσιμη έννοια των «πυλωρών» (*gatekeepers*), βλ. Μελίνα Σεραφετινίδου, *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Ο Ρόλος των Μέσων στην Αναπαραγωγή του Σύγχρονου Καπιταλισμού* (Αθήνα: Gutenberg, 1995), σελ. 218-225.

⁴¹ Για τους «οδηγητές γνώμης» (*opinion leaders*), βλ. και Σεραφετινίδου, ό.π., σελ. 343-344. Ειδικότερα για τη λειτουργία τους κατά την υπό εξέταση περίοδο πρβλ. την εξαιρετική διατριβή του Paul Stirling, ο οποίος έκανε ευρύτερη επιτόπια ανθρωπολογική έρευνα σε δύο τουρκικά χωριά της περιφέρειας Καισάρειας (*Kayseri*), το Sakaltutan (Νοέμβριος 1949-Αύγουστος 1950) και το Elbaşı (Αύγουστος-Νοέμβριος 1951), βλ. Paul Arthur Stirling, *The Turkish Village* (New York: John Wiley and Sons, 1965), σελ. 26-28, 31, 236-240, 254, 266-269.

δυναμική τοποθέτησή της έναντι του «εθνικού ζητήματος» της Κύπρου. Στο πλαίσιο αυτό, θα εξεταστεί, επίσης, κατά πόσο η *Hürriyet* ανέδειξε το τελευταίο ως ένα εκ των κεντρικότερων θεμάτων της «ημερήσιας διάταξης/ θεματολογίας» της Τουρκίας κατά την υπό εξέταση περίοδο, λειτουργώντας ως «πυλωρός» των εισερχόμενων ειδήσεων.

δ) Το καθεστώς του Τύπου στην Τουρκία και το ιστορικό πλαίσιο της εποχής

Η διακύμανση των σχέσεων του τουρκικού Τύπου με την κεντρική πολιτική εξουσία ακολούθησε, όπως ήταν αναμενόμενο, την πορεία της εσωτερικής ανασυγκρότησης του τουρκικού κράτους από το 1923 και εντεύθεν, ενώ επηρεάστηκε άμεσα από τη μετάβαση στο πλουραλιστικό πολυκομματικό σύστημα που ακολούθησε το προηγηθέν αυταρχικό μονοκομματικό καθεστώς της περιόδου 1923-1946. Στο πλαίσιο της προσπάθειας του Mustafa Kemal να θέσει τον τουρκικό Τύπο υπό τον ολοκληρωτικό του έλεγχο, η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση (*T.B.M.M.*) ψήφισε τον «Νόμο περί Τύπου» (*Matbuat Kanunu*) 1881/15-7-1931, το 50ό άρθρο του οποίου προέβλεπε ότι το Υπουργικό Συμβούλιο είχε το δικαίωμα με απόφασή του να κλείνει προσωρινά εκείνες τις εφημερίδες ή τα περιοδικά που με δημοσιεύματά τους έβλαπταν «τη γενικότερη πολιτική της χώρας».⁴² Παράλληλα, ανασυστάθηκε το Μάιο του 1933 η «Γενική Διεύθυνση Τύπου» (*Matbuat Umum Müdürlüğü*), που είχε διαλυθεί το 1931 και επικεφαλής της τέθηκε ο Vedat Nedim Tör. Η υπηρεσία υπήχθη στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Εσωτερικών, με Υπουργό τον Şükrü Kaya ο οποίος, όπως θα καταδειχθεί, δεκαπέντε χρόνια αργότερα επρόκειτο να κληθεί από τον Sedat Simavi, για να αναλάβει τη στήλη της ανάλυσης των διεθνών εξελίξεων στη *Hürriyet*, συμπεριλαμβανομένου του Κυπριακού.⁴³ Στις 27 Ιουνίου 1938 ψηφίστηκε από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση με συνοπτικές διαδικασίες ειδικός τροποποιητικός του 1881 νόμος. Σε εκείνον ξεχώριζαν οι προβλέψεις περί άδειας που έπρεπε να δοθεί από την κυβέρνηση, για να πραγματοποιηθεί μία έκδοση (άρθρο 9), καθώς και η άρνηση αυτού του δικαιώματος σε άτομα με «κακή φήμη» (*suî şöhret*). Όπως γίνεται κατανοητό, το περιθώριο καθορισμού του «κακόφημου» ατόμου ήταν αρκετά ευρύ και στην απόλυτη δικαιοδοσία της τουρκικής κυβέρνησης, η οποία με τον τρόπο αυτό μπορούσε να αποκλείσει από οποιαδήποτε εκδοτική δραστηριότητα άτομα που δεν ήταν της αρεσκείας της (παράγραφος που προστέθηκε στο άρθρο 12).⁴⁴

Το δεδομένο περιοριστικό πλαίσιο εκμεταλλεύθηκε και η νέα πολιτική ηγεσία υπό τον İsmet İnönü που αναδείχθηκε μετά το θάνατο του Atatürk, όπως και όλες οι κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν

⁴² Topuz, *100 Soruda*, σελ. 88-89. İnuğur, *ό.π.*, σελ. 105.

⁴³ Οι απόψεις του Kaya περί ελευθεροτυπίας ήταν χαρακτηριστικές: «Οι αρθρογράφοι μας είναι ελεύθεροι να κριτικάρουν τις υποθέσεις της χώρας. Εκείνα που θα καθορίσουν και θα περιορίσουν το πλαίσιο και την ελευθερία έκφρασης είναι η παιδεία, η συνείδηση και η κοινή λογική του αρθρογράφου. Την υπευθυνότητα που πηγάζει απ' αυτήν την ευρεία ελευθερία δεν την αφήνουμε στη διακριτική ευχέρεια κάθε ατόμου ή αρθρογράφου, αλλά σ' αυτά που προβλέπουν οι νόμοι. Η ελευθερία της γραφής βρίσκεται στην κυριαρχία του αρθρογράφου, τη δε υπευθυνότητά του την καθορίζει ο δικαστής», βλ. Topuz, *ό.π.*, σελ. 91.

⁴⁴ Topuz, σελ. 94-95. Ο Güvenir θεωρεί αντισυνταγματικό το άρθρο 9, βλ. O. Murat Güvenir, 2. *Dünya Savaşında Türk Basını. Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi* («Ο Τουρκικός Τύπος στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Έλεγχος και η Καθοδήγηση του Τύπου από την Πολιτική Εξουσία») (İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 31, 1991), σελ. 43-44. Ο νόμος 1881 υπέστη μικρές αλλαγές κατά τα έτη 1932, 1933 και 1934, Topuz, σελ. 89. Αναλυτική περιγραφή και παράθεση κειμένων για το νομικό καθεστώς του Τύπου υπάρχει στο έργο του Server İskit, βλ. Server İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri* («Τα Καθεστώτα του Τύπου στην Τουρκία») (İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1939).

υπό την εποπτεία της. Εξάλλου, η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1939 αποτέλεσε μια εξέλιξη που διευκόλυνε την κεντρική εξουσία στο στόχο της να ελέγξει τον Τύπο. Έτσι, στις 24 Απριλίου 1940 προστέθηκαν δύο ακόμη άρθρα στον ήδη τροποποιημένο νόμο 1881, με βάση τα οποία απαγορεύθηκαν δημοσιεύματα που είτε προσέβαλαν το εθνικό συναίσθημα των Τούρκων, είτε αφορούσαν σε μέτρα που λαμβάνονταν ή ανακρίσεις που διεξάγονταν σχετικά με την ασφάλεια της χώρας. Η νέα αυτή προσθήκη σε συνδυασμό με το άρθρο 3 του Στρατιωτικού Νόμου που κηρύχθηκε σε έξι νομούς της Τουρκίας στις 20 Μαΐου 1940, έδωσε τη χαριστική βολή στην ελευθεροτυπία, καθώς έδινε στον στρατιωτικό διοικητή το δικαίωμα να εμποδίζει εκδόσεις, να κλείνει τυπογραφεία και να επιβάλλει λογοκρισία στον τύπο.⁴⁵ Ο δημοσιογράφος Nadir Nadi περιέγραφε χαρακτηριστικά την περιρρέουσα ατμόσφαιρα ως ακολούθως: «Η κατάσταση του Τύπου μας το καλοκαίρι του 1939 ήταν περιληπτικά η εξής: Απαγορευόταν να βγάζεις γλώσσα [sic] στον Εθνικό Ηγέτη, στην κυβέρνηση και στο Ρ.Λ.Κ. Η γενικότερη στάση της κυβέρνησης δεν μπορούσε με κανέναν τρόπο να αποτελεί αντικείμενο κριτικής [...] Αλλά τι είδους ήταν το τότε τουρκικό καθεστώς; Καθώς κατέληγε να σημαίνει ‘είναι ό,τι και η πολιτική σου απόκλιση’, αστεϊευόμασταν μεταξύ μας πού και πού για το κυβερνητικό μας σύστημα λέγοντας ότι είναι ‘μπανανία’».⁴⁶

Η μεταπολεμική μετάβαση της χώρας στον πολιτικό πλουραλισμό, με την κατάργηση του μονοκομματικού καθεστώτος και τη δημιουργία του «Δημοκρατικού Κόμματος» (*Demokrat Parti*) των Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü και Refik Koraltay (7 Ιανουαρίου 1946), συμπαρέσυρε και τις εξελίξεις στο χώρο του Τύπου. Οι συνθήκες του πολυκομματικού ανταγωνισμού ανάγκασαν τόσο το κυβερνών Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (*C.H.P.*), όσο και το νεότευκτο Δημοκρατικό Κόμμα να επιδεικνύουν ξεχωριστή ευαισθησία στα ζητήματα της ελεύθερης έκφρασης στη δημόσια σφαίρα. Αποτέλεσμα ήταν η κυβέρνηση να νομοθετήσει την κατάργηση του διαβόητου άρθρου 50, καθ’ οδόν προς τις εκλογές της 21^{ης} Ιουλίου 1946. Το γεγονός θεωρήθηκε κομβικό, καθώς ήρε τη μείζονα δαμόκλειο σπάθη, η οποία απειλούσε την ελευθεροτυπία στη χώρα. Ωστόσο, η δημοσίευση των δηλώσεων Bayar περί «νοθείας» στις διεξαχθείσες εκλογές οδήγησε στην απαγόρευση της κυκλοφορίας δύο εφημερίδων, με βάση το ακόμη ισχύον νομοθετικό πλαίσιο του Στρατιωτικού Νόμου. Οι έντονες διαμαρτυρίες της αντιπολίτευσης, αλλά και η συνειδητοποίηση της νέας μεταπολεμικής διεθνούς πραγματικότητας, οδήγησε τελικά την τουρκική κυβέρνηση του Ρ.Λ.Κ. να καταργήσει το συγκεκριμένο καθεστώς στις 27 Δεκεμβρίου 1947, κάνοντας ένα ακόμη βήμα προς την ομαλοποίηση του καθεστώτος του Τύπου.⁴⁷

Η ολοκληρωτική κατάργηση των απαγορεύσεων, όμως, που είχαν επιβληθεί σταδιακά κατά τη διάρκεια της μονοκομματικής περιόδου θα λάμβανε χώρα με την άνοδο στην εξουσία του

⁴⁵ Güvenir, σελ. 48-49.

⁴⁶ Nadir Nadi, *Perde Aralığından* («Από τη Χαραμάδα της Αυλαίας [των παρασκηνίων]»), (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1991⁴), σελ. 24-25.

⁴⁷ Topuz, *II Mahmut'tan*, σελ. 184-185· Nilgün Gürkan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)* («Ο Τύπος στην Τουρκία κατά τη Μετάβαση στη Δημοκρατία (1945-1950)»), (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), σελ. 378-387.

Δημοκρατικού Κόμματος. Καθώς το τελευταίο είχε υποστηριχθεί από σημαντική μερίδα του τουρκικού Τύπου (διακριτικά δε και από την ίδια τη *Hürriyet*), μία από τις πρώτες κυβερνητικές του αποφάσεις υπήρξε η εισαγωγή ενός νέου και φιλελεύθερου «Νόμου περί Τύπου» στις 15 Ιουλίου 1950. Με αυτόν καταργήθηκε η πρόβλεψη περί λήψης κυβερνητικής άδειας για την έκδοση εντύπων και εκείνη περί άρνησης του σχετικού δικαιώματος σε «κακόφημα» άτομα. Παράλληλα, ήρθη η πρόβλεψη περί «ποινικής ευθύνης» των εκδοτών, περιοριζόμενη στους τομείς της νομικής και οικονομικής ευθύνης. Η πρώτη αυτή περίοδος της νέας διακυβέρνησης έχει χαρακτηριστεί ως «μήνας του μέλιτος» μεταξύ της ίδιας και των ανθρώπων του Τύπου, αντιπαραβαλλόμενη στην «περίοδο των απαγορεύσεων» που χαρακτήριζε τους πολιτικούς προκατόχους της. Κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κυκλοφορούσαν είκοσι ημερήσιες πολιτικές εφημερίδες, αρκετές από τις οποίες είτε εκδόθηκαν τότε για πρώτη φορά, είτε ήταν πρόσφατη η έκδοσή τους.⁴⁸ Είναι σε το αυτό το πλαίσιο της προϊούσας φιλελευθεροποίησης που εκδόθηκε η *Hürriyet*, αρθρώνοντας το δικό της λόγο με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά για όλα τα θέματα της τουρκικής ημερήσιας θεματολογίας, εσωτερικής και εξωτερικής, συμπεριλαμβανομένου του Κυπριακού στο οποίο θα εστιάσει η παρούσα διατριβή.

Με την άρση των περιορισμών τα δημοσιεύματα μεταβλήθηκαν και απέκτησαν προοδευτικά ένα περισσότερο κριτικό, ενίοτε δε και επικριτικό χαρακτήρα, γεγονός που σε συνδυασμό με την πολιτική ανασφάλεια του νεοπαγούς κυβερνητικού κόμματος, δεν άργησε να οδηγήσει το τελευταίο στο να ανακρούσει πρύμναν και να σκληρύνει τη στάση του και στα θέματα του Τύπου. Έτσι, το 1953 ψηφίστηκε ο Νόμος «περί των διαπραττόμενων αδικημάτων διά του Τύπου ή του Ραδιοφώνου», που κατά τις κυβερνητικές διακηρύξεις αποσκοπούσε στην πρόληψη καταστάσεων όπως «να θίγεται ή να προσβάλλεται η τιμή, η υπόληψη και η αξιοπρέπεια, να πλήττεται το κύρος ή να βλάπτεται η φήμη και η περιουσία». Οι γενικόλογες αυτές διατυπώσεις σε συνδυασμό με την αυστηροποίηση των προβλεπόμενων ποινών, είχαν άμεση και οδυνηρή επίπτωση στο χώρο του Τύπου, καθώς οδήγησαν στη σύλληψη και στη φυλάκιση αρκετών επιφανών Τούρκων δημοσιογράφων. Η καθοδική πορεία του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος όσον αφορά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του Τύπου θα συνεχιζόταν μέχρι την ανατροπή του από το στρατιωτικό πραξικόπημα της 27^{ης} Μαΐου 1960, με θλιβερό απολογισμό 867 καταδίκες Τούρκων δημοσιογράφων και 2.300 μηνύσεις εναντίον τους την περίοδο 1955-1960.⁴⁹ Όπως θα καταδειχθεί, ένα από τα πρώτα «θύματα» ήταν και ο εκδότης της *Hürriyet*, Sedat Simavi, ο οποίος οδηγήθηκε στο δικαστήριο έπειτα από τη μήνυση που υπέβαλε για σειρά άρθρων του ο Υπουργός Εξωτερικών, Fuat Köprülü.

Οι συγκεκριμένες εξελίξεις στο χώρο του Τύπου στην Τουρκία δεν έγιναν εν κενώ, αλλά εντός του κλίματος πολιτικής και οικονομικής φιλελευθεροποίησης που χαρακτήριζε τις μεταπολεμικές εξελίξεις στο δυτικό ημισφαίριο. Η αμφισβήτηση του καθεστώτος των Στενών που πρόβαλε

⁴⁸ Topuz, *II Mahmut'tan*, σελ. 186-191, 209-225.

⁴⁹ Funda Şenol-Cantek, «Ellili Yıllar Türkiye'sinde Basın» («Ο Τύπος στην Τουρκία της Δεκαετίας του 1950») στο Mete Kaan Kaynar ό.π., σελ. 423-450.

επιθετικά η Σοβιετική Ένωση ήδη από το 1945, ενίσχυσε την αντιρωσική καχυποψία των τουρκικών πολιτικών ελίτ και τις οδήγησε να αναζητήσουν καταφύγιο στον «ελεύθερο κόσμο» της Δύσης, ιδιαιτέρως μετά την επαμφοτερίζουσα στάση τους έναντι της ναζιστικής Γερμανίας καθ' όλη τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Κύριος στόχος μετά τη δημιουργία του ΝΑΤΟ το 1949 ήταν η ένταξη στους κόλπους του το ταχύτερο δυνατόν. Προς εξυπηρέτηση του ζητούμενου αυτού αποφασίστηκε η στρατιωτική συμμετοχή της χώρας στον πόλεμο της Κορέας για την ανάσχεση του «κομμουνιστικού κινδύνου». Η συγκεκριμένη επιλογή έδινε έναν σαφή προσανατολισμό στην εξωτερική πολιτική της χώρας και σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της θέση, αλλά και τη λήψη βοήθειας από το Σχέδιο Μάρσαλ, την καθιστούσε «προπύργιο» του δυτικού κόσμου έναντι της Σοβιετικής Ένωσης καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου που τότε ξεκινούσε. Η ίδια κεντρική πολιτική επιλογή, τόσο του Ρ.Λ.Κ. όσο και του διαδόχου του Δ.Κ., η πλήρης δηλαδή ταύτιση της Τουρκίας με τα συμφέροντα και τις επιλογές της Δύσης εναντίον του ανατολικού συνασπισμού, ήταν εκείνη που οδήγησε στις σύναψη του Συμφώνου Φιλίας και Συνεργασίας με την Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία (Φεβρουάριος 1953), η οποία αναβαθμίστηκε και συμπληρώθηκε με τη Συνθήκη Συμμαχίας, Πολιτική Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας (Αύγουστος 1954), καθώς και στη σύναψη του Συμφώνου της Βαγδάτης (Φεβρουάριος 1955).⁵⁰

Παρόμοια, αλλά όχι αντίστοιχη ήταν και η πορεία της Ελλάδας κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Έχοντας πληγεί από την τριπλή ξενική κατοχή την περίοδο του Πολέμου, η χώρα δοκιμάστηκε σοβαρά από την εμφύλια διένεξη που ακολούθησε αμέσως μετά. Κατά συνέπεια, η διαδικασία της εσωτερικής της ανασυγκρότησης λάμβανε χώρα υπό πολύ πιο ακανθώδεις και επίπονες συνθήκες, τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό επίπεδο, σε σχέση με τη γειτονική της Τουρκία που δεν γνώρισε ίδιου μεγέθους και έντασης οικονομική δυσπραγία και πολιτική αναστάτωση. Μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού το καλοκαίρι του 1949, η Ελλάδα επεδίωξε επίσης να ενταχθεί στους δυτικούς πολιτικούς και στρατιωτικούς θεσμούς, συμμετείχε στον πόλεμο της Κορέας και εισήλθε μαζί με την Τουρκία στους κόλπους του ΝΑΤΟ το 1952. Στο πλαίσιο αυτό, κοινό υπήρξε και στις δύο χώρες το κλίμα του έντονου αντικομμουνισμού τόσο σε ιδεολογικό, όσο και σε επίπεδο κατασταλτικών πρακτικών, αν και η Τουρκία ουδέποτε αντιμετώπισε ένα μαζικό κίνημα αμφισβήτησης της κεντρικής εξουσίας, όπως αυτό είχε εκδηλωθεί στην Ελλάδα. Το γεγονός είναι κομβικό διότι, όπως θα καταδειχθεί, έδωσε την αφορμή στη *Hürriyet* να υποστηρίξει σθεναρώς και αδιαλείπτως ότι υπήρχε έντονη «κομμουνιστική παρουσία» στην Ελλάδα, αλλά και στην Κύπρο, ότι ο ενωτικός αγώνας στηριζόταν εγχώρια και διεθνώς από τους κομμουνιστές, γι' αυτό και η τυχόν ένωση του νησιού με την Ελλάδα εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους περιφερειακής αναστάτωσης και ανατροπών για τον δυτικό κόσμο.

⁵⁰ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar* (Η Δεκαετία του 1950 στην Τουρκική εξωτερική Πολιτική) (Ankara: Ödtü Yayıncılık, 2007), σελ. 3-58· Baskın Oran, *ό.π.*, σελ.477-614· Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου* (Αθήνα: Πατάκης, 2010¹⁰), σελ. 29-114, 121-150.

Παρά την παραχώρηση της Δωδεκανήσου (1947-1948), η μεταπολεμική Ελλάδα βρισκόταν σε αδύναμη θέση να επιτύχει ένα αντίστοιχο τελικό αποτέλεσμα για τη Βόρειο Ήπειρο και την Κύπρο. Η περίπτωση της δεύτερης αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στη φράση του τότε αντιπροέδρου της κυβέρνησης, Γεωργίου Παπανδρέου, τον Μάιο του 1950, ότι η Ελλάδα ανέπνεε με δύο πνεύμονες, έναν αγγλικό και έναν αμερικανικό, και δεν μπορούσε να κινδυνεύσει από ασφυξία λόγω του Κυπριακού. Τη γραμμή αυτή, που χαρακτηριζόταν από δηλώσεις συναισθηματικής συμπόρευσης, αλλά προσεκτικής πολιτικής αποστασιοποίησης, ακολούθησαν όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις μετά το δημοψήφισμα του 1950, μέχρι που η κυβέρνηση Παπάγου αποφάσισε να διεθνοποιήσει το θέμα το 1954. Η στάση αυτή, ωστόσο, δεν θα γινόταν πιστευτή από τη *Hürriyet*, η οποία θα θεωρούσε την εκάστοτε κυβέρνηση των Αθηνών ως υπεύθυνη και υποδαυλίζουσα παρασκηνακά τους ενωτικούς πόθους των Κυπρίων. Οι τελευταίοι, άλλωστε, είχαν ήδη από τον Οκτώβριο του 1950, πνευματικό ταγό και εμψυχωτή του ενωτικού κινήματος τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', η έντονη προσωπικότητα και οι διπλωματικές κινήσεις του οποίου σε κυπριακό και διεθνές επίπεδο θα τον έθεταν συχνά στο δημοσιογραφικό στόχαστρο της τουρκικής εφημερίδας. Το κλίμα της μεταπολεμικής διμερούς προσέγγισης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας που υπαγόρευε η διεθνής συγκυρία, οι ανταλλαγές επισκέψεων μεταξύ ανώτατων κυβερνητικών αξιωματούχων (Σοφοκλής Βενιζέλος, βασιλικό ζεύγος Παύλου και Φρειδερίκης, Αλέξανδρος Παπάγος στην Τουρκία, Adnan Menderes, Celal Bayar και Fuat Köprülü στην Ελλάδα), παρά τις δημόσιες διακηρύξεις περί φιλίας και συνεργασίας, δεν στάθηκαν ικανά να μεταβάλουν τη στάση της εφημερίδας, αλλά ούτε και να αποτρέψουν τελικά την αρνητική κλιμάκωση στις σχέσεις τους με αφορμή το Κυπριακό.⁵¹

ε) *O Sedat Simavi και η εφημερίδα Hürriyet*

O Süleyman Sedat Simavi γεννήθηκε το 1896 στην Κωνσταντινούπολη.⁵² Ήταν γιός του Halil Hamdi Simavi, ανώτερου κρατικού υπαλλήλου και διανοούμενου, ο οποίος είχε στενές σχέσεις με την εμβληματική προσωπικότητα του τουρκικού *Tanzimat*, Mithat Paşa, και της Aliye, εγγονής ενός εκ των «πρωθυπουργών» (*sadrızam*) του σουλτάνου Abdülhamid II, του Mehmed Esad Saffet Paşa.⁵³ Ο νεαρός Sedat μεταφέρθηκε, μωρό σαράντα ημερών, στην επαρχία Canik του νομού Τραπεζούντας, όπου αργότερα έλαβε τα πρώτα μαθήματα γαλλικών, για να επιστρέψει στην Πόλη σε ηλικία οκτώ χρονών. Στην οθωμανική πρωτεύουσα ξεκίνησε την εκπαίδευσή του, η οποία είχε

⁵¹ Crouzet, ό.π., σελ. 323-463· Χατζηβασιλείου, ό.π., 325-358· Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, τόμ. 2 (Αθήνα: Εστία, 2002²), σελ. 11-87.

⁵² Η πληροφορία του Στεφανίδη περί γεννήσεως του Simavi στη Ρόδο είναι λανθασμένη, βλ. Ioannis D. Stefanidis, *Isle of Discord. Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem* (London: C. Hurst & Co, 1999), σελ. 224, υποσ. 14. Η γέννησή του στην Κωνσταντινούπολη τεκμαίρεται από τα σημαντικότερα έργα που έχουν γραφεί γι' αυτόν από Τούρκους ερευνητές, καθώς και από συνεργάτες του δημοσιογράφου, βλ. İrem Barutçu, *Babiâli Tanrıları. Simavi Ailesi. Hürriyet Gazetesi Yaratan Ailenin Nefes Kesen Öyküsü* («Οι Θεοί της [συννοικίας] Babiâli. Η Οικογένεια Σιμάβι. Η Ιστορία της Οικογένειας που Δημιούργησε τη Χιουρριέτ, που Κόβει την Ανάσα») (İstanbul: Destek Yayınevi, 2012), σελ. 18· Yusuf Özkır, *Hürriyet Gazetesi. Kurumsal Kimlik, Mülkiyet Sahipliği ve Genel Yayın Politikası* («Η εφημερίδα Χιουρριέτ. Επιχειρηματική Ταυτότητα, Ιδιοκτησιακό Καθεστώς και Εκδοτική Πολιτική») (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017), σελ. 27· Necati Zincirkıran, *Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu* («Η Χιουρριέτ και η Αυτοκρατορία των Σιμάβι»), (İstanbul: Gençlik Yayınları, 1994), σελ. 7.

⁵³ Πρόκειται για τον σαντραζάμη που είχε υπογράψει «δακρυσμένος» τη συνθήκη ειρήνης με τη Ρωσία το 1878, βλ. Barutçu, ό.π., σελ. 40.

επίσης γαλλικό υπόβαθρο, στα σχολεία Saint Joseph και Galatasaray.⁵⁴ Έχοντας από μικρός έφεση στη δημοσιογραφία, ο Simavi ξεκίνησε τον εκδοτικό-δημοσιογραφικό του βίο το 1916 από την εβδομαδιαία εφημερίδα *Hande*, με τη *Hürriyet* να αποτελεί την τελευταία του προσπάθεια, ενώ είχαν μεσολαβήσει άλλες 58.⁵⁵

Το γεγονός ότι η *Hürriyet* είχε ξεκινήσει τον εκδοτικό της βίο την 1^η Μαΐου 1948,⁵⁶ σε συνδυασμό με τις φήμες που διέδωσε ένας ανταγωνιστής του, έγιναν αφορμή να κατηγορηθεί η εφημερίδα ότι εκδιδόταν «με εβραϊκά κεφάλαια». Η έκταση των διαδόσεων ήταν τέτοια, που ο Simavi αναγκάστηκε να δημοσιεύσει ανασκευαστικό κύριο άρθρο, στο οποίο διαβεβαίωνε πως ήταν «100% ανόθευτος Τούρκος» και πως εξέδιδε τη συγκεκριμένη εφημερίδα «επιδιώκοντας να εφαρμόσ[ει] τα ιδανικά του Τουρκισμού».⁵⁷ Τα πραγματικά γνωστά γεγονότα είναι ότι ο Simavi είχε λάβει δάνειο από τους εβραϊκής καταγωγής εμπόρους της Κωνσταντινούπολης, αδελφούς Burla, έναντι διαφημίσεων που καταχόριζε τόσο στην τότε εκδιδόμενη εφημερίδα του, *7 Gün* («Επτά Ημέρες»), όσο και στην ακολουθήσασα *Hürriyet*. Κατά τη μαρτυρία του λογιστή του, Fahri Refiğ, το δάνειο εκείνο είχε αποπληρωθεί στα κατοπινά χρόνια «μέχρι δεκάρας», γεγονός που ωθεί τον Zincirkiran να κάνει λόγο για «βρωμιές» που ενοχλούσαν όλη την εκδοτική οικογένεια της *Hürriyet*.⁵⁸ Την ίδια περίπου γραμμή ακολουθεί και η Barutcu, όχι όμως και ο Özkir, ο οποίος αφενός μεν διακρίνει μία φιλοϊσραηλινή γραμμή από την ανάλυση περιεχομένου που κάνει σε φύλλα της εφημερίδας,⁵⁹ αφετέρου δε αφήνει ορισμένα ανοιχτά ερωτηματικά στα συμπεράσματα του βιβλίου του.⁶⁰

⁵⁴ Barutcu, ό.π., σελ. 18· Özkir, ό.π., σελ. 27· Zincirkiran, ό.π., σελ. 8.

⁵⁵ Barutcu, ό.π., σελ. 26-45· Özkir, ό.π., σελ. 27-39· Zincirkiran, ό.π., σελ. 9-17. Η Barutcu, επικαλούμενη σχετική μαρτυρία του ιστορικού Cemal Kutay, αναφέρει ότι ο Simavi, ευρισκόμενος σε δύσκολη οικονομική κατάσταση λόγω των επανειλημμένων δανείων που είχε συνάψει, απείλησε να θέσει τέρμα στη ζωή του, αν δεν στεφόταν με επιτυχία η τελευταία εκείνη εκδοτική του προσπάθεια, βλ. Barutcu, ό.π., σελ. 59. Κατά τον Zincirkiran, το άγχος για την επιτυχία της *Hürriyet* προκάλεσε στον Simavi ελαφρύ εγκεφαλικό, λίγο μετά την έκδοσή της, γεγονός που του είχε αφήσει κάποια παράλυση στο χέρι, στο πόδι και στην εκφορά του λόγου, βλ. Zincirkiran, *Genel Yayın Müdürlüğü. Olaylar, Anılar, Gerçekler* («Γενικός Διευθυντής Έκδοσης. Γεγονότα, Αναμνήσεις, Πραγματικότητες») (İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2013), σελ. 11, 28, 35.

⁵⁶ Στην ιστορία του τουρκικού Τύπου είχαν κυκλοφορήσει, πριν τη συγκεκριμένη έκδοση, δύο ακόμη εφημερίδες με το όνομα «Hürriyet», η πρώτη το 1868 και η δεύτερη το 1897. Και οι δύο είχαν εκδοθεί στο Λονδίνο και αποτελούσαν όργανα των «Νέων Οθωμανών», βλ. Özkir, ό.π., σελ. 68, υποσ. 115.

⁵⁷ Sedat Simavi “Mecburi bir Açıklama” («Μία Αναγκαστική Διευκρίνιση»), *Hürriyet*, 11/12/1949.

⁵⁸ Zincirkiran, *Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu*, σελ. 18 και γενικότερα για τις κατηγορίες περί «εβραϊκού κεφαλαίου», στο ίδιο, σελ. 18-22. Του ίδιου, *Genel Yayın Müdürlüğü*, σελ. 54-59.

⁵⁹ Özkir, ό.π., σελ. 96-102.

⁶⁰ Özkir, ό.π., σελ. 488. Ανεξαρτήτως των διαψεύσεων, για το συγκεκριμένο θέμα υπάρχουν πράγματι ορισμένα ερωτηματικά, όπως το γεγονός ότι παρά τη δύσκολη οικονομική του κατάσταση, ο Simavi είχε στείλει το 1947 τον γιό του, Haldun, στις ΗΠΑ για να εκπαιδευτεί και να διεξαγάγει «έρευνα σχετικά με τη σύγχρονη δημοσιογραφία και τις εκδόσεις, καθώς και τις τεχνικές εκτύπωσης», βλ. Zincirkiran, *Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu*, σελ. 17, και Barutcu, ό.π., σελ. 49-51. Το κόστος των εισαχθέντων αμερικανικών εκπαιδευτικών μηχανημάτων, σε συνδυασμό με το κόστος μεταφοράς τους, εμβάλλει σε σκέψεις για το κίνητρο των αδελφών Burla να προχωρήσουν σε μία τέτοια κίνηση δανειοδότησης υψηλού ρίσκου, λαμβανομένης υπ’ όψιν και της τότε οικονομικής δυσπραγίας του Simavi. Ο Özkir παραθέτει σύντομο ιστορικό της οικογένειας Burla, η οποία καταγόταν από Εβραίους Σεφαρδίμ της Ισπανίας, που είχαν μεταναστεύσει αναγκαστικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τον 15^ο αιώνα και εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη. Η ενασχόλησή τους με το εμπόριο και τις εισαγωγές συνεχίστηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου μετέφεραν τις δραστηριότητές τους το 1911, βλ. Özkir, ό.π., σελ. 97-98, υποσ. 207. Από την πλευρά της η Barutcu, παραθέτοντας την προαναφερθείσα οργισμένη διάψευση του Refiğ στο γιό του Simavi, Erol, περί των «εβραϊκών κεφαλαίων» πίσω από την ίδρυση της εφημερίδας, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο λογιστής της εφημερίδας «ήταν κι εκείνος Θεσσαλονικίος», βλ. Barutcu, ό.π., σελ. 61-62, υπονοώντας αντίστοιχη καταγωγή του Sedat Simavi. Η πληροφορία αυτή παραπέμπει, όχι στη γεωγραφική καταγωγή του ιδρυτή της *Hürriyet*, αλλά στη θρησκευτική-ιδεολογική του προέλευση, εκείνη της θρησκευτικής ομάδας των εξισλαμισθέντων Εβραίων, οπαδών του Σαμπετάι Σεβί, το προσωνύμιο των οποίων στην

Πέραν των φημών αυτών, ωστόσο, η συγκεκριμένη εφημερίδα θεωρείται ότι αποτέλεσε μία τομή στον εκδοτικό χώρο της Τουρκίας εκείνης της περιόδου, λόγω των καινοτομιών που εισήγαγε: Πλούσιο φωτογραφικό υλικό, που «υποστήριζε» το δημοσιευόμενο ρεπορτάζ, μικρές και ευανάγνωστες ειδήσεις και άρθρα, σε αντίθεση με τα μέχρι τότε ειωθότα στον τουρκικό Τύπο, χρήση απλής και κατανοητής γλώσσας που απευθυνόταν σε όλες τις ομάδες του τουρκικού πληθυσμού, και έμφαση σε δημοσιεύματα τέρψης του αναγνώστη, όπως μυθιστορήματα σε συνέχειες.⁶¹ Οι νεωτερισμοί εκείνοι που είχε εισαγάγει ο Simavî στον εκδοτικό βίο του τουρκικού Τύπου, συνδυάζονταν με την πολιτική της εφημερίδας που χαρακτηριζόταν από εκλαϊκευμένη θεματολογία, έντονο αντικομμουνισμό, προσήλωση στα ατατουρκικά ιδανικά της κοσμικότητας, αλλά και στα μεταπολεμικά δημοκρατικά ιδανικά του δυτικού «ελεύθερου κόσμου», ανάδειξη της σημασίας που είχε η «φιλία» της Τουρκίας με τις χώρες που βρίσκονταν στην πρωτοπορία του τελευταίου, δηλαδή το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Η.Π.Α., υποστήριξη της εισόδου της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ,⁶² αλλά και ενός έντονου ανθελληνικού πνεύματος. Στο πλαίσιο του τελευταίου εντασσόταν και η ανάδειξη του κυπριακού ζητήματος από τις στήλες της, γεγονός που συντέλεσε στη διαμόρφωση αντίστοιχων στάσεων στην τουρκική κοινή γνώμη. Η τελευταία επιβράβευσε την εφημερίδα για όλα αυτά τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα, ανεβάζοντας προοδευτικά κατά πολύ την κυκλοφορία της σε σχέση με εκείνη των υπόλοιπων τουρκικών εφημερίδων.⁶³ Πέραν της δημοσιογραφικής προϊστορίας του ιδρυτή της κατά την περίοδο της Μικρασιατικής Εκστρατείας, αφορμή για την εκδήλωση ανθελληνικών αισθημάτων είχε αποτελέσει το εξής περιστατικό: Το 1947 η τουρκική δημοσιογραφική ένωση (*Gazeteciler Cemiyeti*), πρόεδρος της οποίας ήταν ο Simavî, είχε προσκαλέσει και φιλοξενήσει στην Τουρκία μία ομάδα Ελλήνων δημοσιογράφων. Κατά την επιστροφή της, η ελληνική αποστολή επέλεξε να διαπεραιωθεί στη Χίο μέσω Σμύρνης και ο μετέπειτα εκδότης της *Hürriyet* παρακάλεσε τον φίλο του και κατοπινό στέλεχος της εφημερίδας, Hikmet Bil, να τους συνοδεύσει και να του φέρει μία φωτογραφία από τον τάφο του πατέρα του, που είχε πεθάνει στο ελληνικό νησί το 1907, όντας Νομάρχης του επί οσμανοκρατίας. Όταν επέστρεψε ο Bil, του ανέφερε ότι το εκεί μουσουλμανικό νεκροταφείο δεν υπήρχε πια,

τουρκική είναι *dönme*, δηλαδή οι «αποστάτες/ αλλαξοπιστήσαντες». Στο ενδεχόμενο αυτό παραπέμπει και ο Αλεξανδρής, προβάλλοντάς το ως δεδομένο, χωρίς όμως να προσκομίζει κάποια βιβλιογραφική ή άλλη επιβεβαίωση, βλ. Αλέξης Αλεξανδρής, «Το Μειονοτικό Ζήτημα 1954-1957», στο συλλογικό *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, 1923-1987* (Αθήνα: «Γνώση», 1991²), σελ. 495-552. Πέραν της φημολογίας, καμμία επιβεβαιωμένη πληροφορία για τη συγκεκριμένη ταυτότητα του Sedat Simavî δεν απαντάται στην τουρκική βιβλιογραφία, ενώ τόσο οι συνεργάτες του, όσο και οι απόγονοί του την αρνούνται κατηγορηματικά, βλ. συνέντευξη του Necatî Zincirkıran στη δημοσιογράφο του *Oda Tv*, Nevval Sevindi (22/2/2017) Hikmet Bil στη Barutcu, ό.π., σελ. 62.

⁶¹ İnuşur, ό.π., σελ. 233· Özkır, ό.π., σελ. 76-80. Η επιμονή του Simavî στην απλή γλώσσα, που πρέπει να είναι κατανοητή από αναγνώστες με διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο, αποδίδεται χαρακτηριστικά με τη ρήση του «αναγνώστες μου είναι ο πλανόδιος πωλητής κεφτεδών στη Σαμψούντα, ο υπάλληλος του σταθμού στα Άδανα, καθώς και ο γραμματέας του υποθηκοφυλακείου στη Σμύρνη», βλ. Barutcu, ό.π., σελ. 61.

⁶² Özkır, ό.π., σελ. 82-96.

⁶³ Το αρχικό της τира́ζ ήταν 30 χιλιάδες φύλλα, για να ανέβει στα 56 χιλιάδες μόλις το 1949, στα 83 χιλιάδες το 1950 και στα 100 χιλιάδες το 1951, βλ. Hıfzı Topuz, *Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, σελ. 103· του ίδιου, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, σελ. 187. Όπως θα αναφερθεί, η ίδια η εφημερίδα επαίρόταν την 1/1/1951 ότι είχε φθάσει τα 203.250 φύλλα, βλ. κατωτέρω, σελ. 90, υποσ. 278. Αν και δεν υπάρχουν αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία για τις κυκλοφορίες των εφημερίδων την περίοδο εκείνη, η σύγκριση των στοιχείων του 1946 (202 εφημερίδες και 302 περιοδικά σε εθνική τουρκική κλίμακα έχουν συνολική κυκλοφορία περίπου 100 χιλιάδες φύλλα) με το τίραζ της εφημερίδας το 1951, όπως το αναφέρει ο Topuz, είναι ενδεικτική του αλματώδους ενδιαφέροντος που η τουρκική κοινή γνώμη επεδείκνυε στη θεματολογία της, βλ. Orhan Kolođlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın* («Ο Τύπος στην Τουρκία από τους Οθωμανούς στις Ημέρες μας»), (İstanbul: İletişim, 1992), σελ. 70.

καθώς από πάνω του είχε κατασκευαστεί ο κύριος δρόμος του νησιού. Το αίσθημα της ματαιώσης που είχε αισθανθεί, τον οδήγησε να ξεσπάσει, χαρακτηρίζοντας «φρικαλεότητα» και «βανδαλισμό» τη συγκεκριμένη ενέργεια, ενώ η αποστροφή του μεγάλωσε ακόμη περισσότερο από τα «αρνητικά» για την Τουρκία δημοσιεύματα των φιλοξενηθέντων Ελλήνων δημοσιογράφων, τα οποία είχαν ακολουθήσει μετά την επιστροφή τους στην Ελλάδα.⁶⁴

Αναμφισβήτητα, όμως, το θέμα που ανέδειξε από τις στήλες της εφημερίδας του, συνδυάζοντάς το με τον έντονο ανθελληνισμό του, και που τον απασχόλησε μέχρι τις τελευταίες στιγμές της ζωής του – όπως θα καταδειχθεί στην παρούσα διατριβή – ήταν το Κυπριακό.⁶⁵ Σύμφωνα με τις μαρτυρίες, το προσωπικό ενδιαφέρον του Simavî για την Κύπρο ξεκίνησε μετά από ένα ταξίδι που είχε κάνει στο νησί, μαζί με τον επιστήθιο φίλο του, Hikmet Bil.⁶⁶ Φτάνοντας στη Λεμεσό, μετέβησαν σε ένα καφενείο, όπου έγιναν μάρτυρες των παραπόνων που εκφράζονταν από τους παρόντες εκεί Τουρκοκύπριους, περί της «κακομαθημένης συμπεριφοράς» των Ελληνοκυπρίων σε σχέση με το αίτημα της αυτοδιάθεσης, καθώς και της «καταπίεσης» που υφίσταντο από εκείνους. Επιπλέον ισχυρίζονταν ότι, ως αποτέλεσμα της τελευταίας, ένα τουρκοκυπριακό χωριό είχε «εκχριστιανισθεί» και ο μιάμης του είχε γίνει παπάς. Ακούγοντας αυτά, ο Simavî αρχικά «συγκινήθηκε», για να «ξεσπάσει» κατόπιν σε λυγμούς, δίνοντας την υπόσχεση στον Bil ότι «μπορεί να πεθάνω, αλλά θα πολεμήσω, για να σώσω τούτη την τουρκική Κύπρο».⁶⁷

Πράγματι, τα χρόνια που ακολούθησαν, τόσο ο Sedat Simavî, όσο και οι απόγονοι και οι επίγονοί του, θα πρόβαλλαν επανειλημμένως, συστηματικά και μεθοδικά την «υπόθεση της Κύπρου», μετατρέποντάς την σε «σημαία» της «ναυαρχίδας» τους, όπως έχει χαρακτηριστεί η *Hürriyet* για το εκτόπισμά της στο χώρο του τουρκικού Τύπου. Το ρόλο που είχαν διαδραματίσει, θα αναγνώριζαν μεταγενέστερα τόσο ο Rauf Denktaş, όσο και ο πολιτικός σύμβουλος του Menderes και κατόπιν Πρωθυπουργός ο ίδιος, ο Nihat Erim. Ο πρώτος, μιλώντας πλέον ως «πρόεδρος» του ψευδοκράτους, έλεγε ότι η σημασία της εφημερίδας έγκειτο σε δύο σκέλη, το πρώτο εκ των

⁶⁴ Bil, ό.π., σελ. 25-27. Στο γεγονός αναφέρεται και ο Zincirkıran, προσθέτοντας το σχόλιο του Simavî ότι «οι Ρωμιοί δεν είναι έθνος που μπορεί κάποιος να εμπιστευθεί», καθώς και ότι την «αλήθεια» εκείνη έπρεπε να γνωρίσουν πολύ καλά «οι διοικούντες την Τουρκία και ο λαός», βλ. Zincirkıran, *Hürriyet ve Simavî İmparatorluğu*, σελ. 23-25· Barutçu, ό.π., σελ. 65-68.

⁶⁵ Πέραν της παρατεθείσας βιβλιογραφίας, στην οποία επισημαίνεται η συγκεκριμένη επιλογή της *Hürriyet*, τη σημασία της εν λόγω εφημερίδας, αλλά και τον μείζονα ρόλο του εκδότη της στην ανάδειξη της προβολή του Κυπριακού, τονίζουν και τα προαναφερθέντα τρία έργα που εξιστορούν την πορεία της *Hürriyet* και του Simavî. Έτσι, η Barutçu κάνει λόγο για τον «αρχιτέκτονα της υπόθεσης της Κύπρου» (*Kıbrıs Davasının Mimarı*), βλ. Barutçu, ό.π., σελ. 68-71, ο Zincirkıran εκτιμά ότι χωρίς τον Simavî και την εφημερίδα του το Κυπριακό ούτε θα αναδεικνυόταν, αλλά ούτε και θα υιοθετείτο «από το έθνος και το κράτος», γεγονός που είχε ωθήσει πολλούς να πιστέψουν πως ο Simavî ήταν «Κύπριος», βλ. Zincirkıran, *Hürriyet ve Simavî İmparatorluğu*, σελ. 23, ενώ ο Özkırık αναφέρει πως μετά από το ρόλο που είχε διαδραματίσει η *Hürriyet*, Κυπριακό και εφημερίδα «ταυτίστηκαν κατά τα επόμενα χρόνια», βλ. Özkırık, ό.π., σελ. 86-87.

⁶⁶ Η παράθεση των λεπτομερειών του συγκεκριμένου ταξιδιού ποικίλλει χαρακτηριστικά στους αφηγητές. Οι Zincirkıran και Bil κάνουν λόγο για μετάβαση στη Λεμεσό, ως ενδιάμεσο σταθμό ενός ταξιδιού για λόγους υγείας. Ο πρώτος το τοποθετεί το καλοκαίρι του 1949, με τελικό προορισμό τη Σμύρνη (βλ. Zincirkıran, *Hürriyet ve Simavî İmparatorluğu*, σελ. 25-26), ενώ ο δεύτερος το χρονολογεί το καλοκαίρι του 1950, ως τμήμα του ταξιδιού στην «Ευρώπη» (βλ. Bil, ό.π., σελ. 31-32). Ωστόσο, μιλώντας αργότερα στην Barutçu, ο Bil παράλλαξε την εξιστόρηση, αναφέροντας ότι είχαν πάει στη Λάρνακα, επαναλαμβάνοντας στην αφήγηση ορισμένες δυσφημιστικές λεπτομέρειες για τους Ρωμιούς/Ελληνοκύπριους, όπως ότι «έπαιρναν με το μέρος τους τους Εγγλέζους, εξαγοράζοντάς τους με χρήματα από τα χαρτοπαίγνια και προσφέροντάς τους γυναίκες», βλ. Barutçu, ό.π., σελ. 68. Στην πραγματικότητα, όπως θα καταδειχθεί, η εκκίνηση στην ενασχόληση της εφημερίδας με την Κύπρο θα γινόταν ήδη από τον Αύγουστο του 1948, με τις «ταξιδιωτικές» ανταποκρίσεις του Ragıp Çalapała.

⁶⁷ Bil, ό.π., σελ. 33-36· Zincirkıran, *Hürriyet ve Simavî İmparatorluğu*, σελ. 25-26.

οποίων ήταν πως «αν η *Hürriyet* έκανε ένα θέμα πρωτοσέλιδο, τότε αυτό σήμαινε πως έχει κάποια βάση», σημειώνοντας πως αποτελούσε τη φωνή της τουρκικής κυβέρνησης, και το δεύτερο ήταν ότι ησυχάζαν όταν «η *Hürriyet* έφερε στην επικαιρότητα θέματα, τα οποία αποφεύγαμε να αγγίξουμε ή να δημοσιοποιήσουμε». ⁶⁸ Με παραπλήσιο τρόπο αναγνώριζε και ο Erim τον πρωτοποριακό ρόλο του εκδότη και της εφημερίδας του στο Κυπριακό. Αφού παραδεχτεί ότι τα πρώτα εκείνα χρόνια η τουρκική πολιτική σκηνή δεν ενδιαφερόταν και πολύ για το θέμα, αφενός μεν λόγω της δεσμευτικής διατύπωσης της Συνθήκης της Λωζάννης, αφετέρου δε διότι η Κύπρος δεν ενέπιπτε στα όρια του «Εθνικού Συμφώνου» (*Misak-i Milli*), σημειώνει τα εξής: «Εκείνος που ανέδειξε την υπόθεση εκ νέου στην Τουρκία ήταν ο μακαρίτης ο Σεντάτ Σιμάβι [...] Καταπατίστηκε με την Κύπρο ως ένα μεγάλο εθνικό ζήτημα [...] Εκείνος πρόβαλε το θέμα ενώπιον της τουρκικής νεολαίας και της τουρκικής κοινής γνώμης, και μάλιστα κατά τέτοιο τρόπο, που τόσο η κυβέρνηση, όσο και τα πολιτικά κόμματα όχι μόνο δεν αντιτάχθηκαν στο ενάντιο εκείνο ρεύμα, αλλά επιπλέον διαγκωνίζονταν για να φανούν ότι πάνε μαζί του. Λίγο αργότερα, η κυβέρνηση το υιοθέτησε επισήμως και η αντιπολίτευση άρχισε να αντιμετωπίζει το θέμα ως υπόθεση (*dâva*)». ⁶⁹

Το συγκεκριμένο πνεύμα υπό το οποίο ο Simavî ενδιαφερόταν για τους «Τούρκους του εξωτερικού», δεν περιοριζόταν μόνο στους «Τούρκους της Κύπρου». Όπως θα καταδειχθεί, επεκτεινόταν και σε άλλους πληθυσμούς, όπως στους «Τούρκους» της «Δυτικής Θράκης» και των Δωδεκανήσων, αλλά και σε εκείνους της Βουλγαρίας και των Βαλκανίων. ⁷⁰ Καμμία όμως από τις πληθυσμιακές αυτές ομάδες δεν απέκτησε – τουλάχιστον κατά το υπό εξέταση διάστημα – το βάρος, και δεν απέσπασε σε τέτοιο βαθμό την προσοχή και το ενδιαφέρον του, όσο οι Τουρκοκύπριοι. Το πάθος του για την ανάδειξη της συγκεκριμένης «υπόθεσης» ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης, αλλά και ενώπιον των Τούρκων κυβερνώντων ήταν τέτοιο, που ο Zıncirkıran αποδίδει σε αυτήν τον θάνατό του, θεωρώντας τον Τούρκο εκδότη ως «μάρτυρα/ πεσόντα» υπέρ της Κύπρου. ⁷¹

Εμπορούμενος, λοιπόν, από ένα φιλοδυτικό και νεωτερικό πνεύμα, αλλά και από έντονα ανθελληνικά αισθήματα, ο Simavî θα ξεκινούσε τον Μάιο του 1948 την 59^η και τελευταία του εκδοτική/ δημοσιογραφική προσπάθεια, τη *Hürriyet*. Σε σύντομο χρονικό διάστημα κατόπιν, θα πρότασσε μέσα από τις στήλες της το άκαμπτο ενδιαφέρον του για την Κύπρο, το οποίο θα μετέτρεπε τελικά την τελευταία σε «τουρκική εθνική υπόθεση», που θα έθετε σε ισχυρή δοκιμασία

⁶⁸ Özkiş, ό.π., σελ. 105.

⁶⁹ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs* («Η Κύπρος στο μέτρο των όσων γνωρίζω και έχω δει») (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, χ.χ.), σελ. 4-5. Για τον όρο *dâva*, βλ. κατωτέρω, σελ. 67, υποσ. 213.

⁷⁰ Είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι το εν λόγω ενδιαφέρον δεν επεκτάθηκε ποτέ σε μουσουλμανικούς-τουρκικούς πληθυσμούς που διαβιούσαν εντός της Σοβιετικής Ένωσης, παρά τον έντονο αντικομμουνισμό από τον οποίον εμπορούνταν ο Simavî και η *Hürriyet*. Ωστόσο ο Bil, μιλώντας στην Barutcu, ισχυρίστηκε πως ο Τούρκος εκδότης σκόπευε να «ασχοληθεί» και με το Κιρκούκ, αν «πετύχαινε» στο θέμα της Κύπρου. Με τη σκέψη, μάλιστα, «να πάρουμε και τα πετρέλαια του Κιρκούκ, που περιλαμβάνεται και στο Εθνικό μας Σύμφωνο», είχε στείλει τον Bil στην περιοχή, σε μία πρώτη αναγνωριστική αποστολή, αλλά, «δεν ήταν γραφτό... Γυρνώντας από το Κιρκούκ, του μετέφερα τις εντυπώσεις μου, όμως δεν ενδιαφέρθηκε... Ήταν πολύ άρρωστος... Εξάλλου, εκείνη την περίοδο η υπόθεση της Κύπρου είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις. Αν τακτοποιείτο το θέμα της Κύπρου, τότε η Χιουρριέτ θα έβγαινε και θα 'λεγε 'Να Πάρουμε το Κιρκούκ!'», βλ. Barutcu, ό.π., σελ. 65-66, υποσ. 3.

⁷¹ *Kıbrıs Şehidi*, βλ. Zıncirkıran, *Genel Yayın Müdürlüğü*, σελ. 37.

τις διμερείς ελληνοτουρκικές σχέσεις, ενώ παράλληλα θα μετατρέποταν σε ευλογοφανές πρόσχημα για τον προοδευτικό αφανισμό του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

Μέρος Α - Η εποχή του Sedat Simavi

Η αφετηρία: Ένα οδοιπορικό με νόημα

Η Κύπρος εμφανίζεται για πρώτη φορά στις στήλες της *Hürriyet* στις 26 Ιουνίου 1948, τον δεύτερο μήνα της έκδοσής της, ως θέμα στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας. Επρόκειτο για μία είδηση με τίτλο «Υπό διερεύνηση η σημερινή κατάσταση των Τουρκοκυπρίων»,⁷² που αρυόταν από τα πρακτορεία *Anadolu* και *Nafen*.⁷³ Στο περιεχόμενό της γινόταν αναφορά στην πρώτη συνεδρίαση της «Επιτροπής για τις Τουρκοκυπριακές Υποθέσεις», η οποία είχε συγκροτηθεί την επαύριον της αποτυχίας της Διασκεπτικής Συνέλευσης.⁷⁴ Όπως προστίθετο, στην πρώτη εκείνη συνεδρίαση της εν λόγω Επιτροπής ο παριστάμενος Κυβερνήτης λόρδος Winster, ευχόταν καλή επιτυχία στο έργο της και προεξοφλούσε ότι οι Τουρκοκύπριοι «επιθυμούν να παραμείνουν υπό βρετανική διοίκηση». Το επόμενο διάστημα, η εφημερίδα δεν θα έδινε συνέχεια στην πληροφόρηση ούτε για τη σύνθεση, ούτε για τις εργασίες της Επιτροπής, ενώ μέχρι και τον Αύγουστο του ίδιου έτους δεν απαντάται κάποια άλλη είδηση ή σχολιασμός για την Κύπρο.

Η επόμενη αναφορά στο νησί – πλην εκείνης που προανήγγειλε σειρά ταξιδιωτικών ρεπορτάζ για την οποία θα γίνει μνεία παρακάτω – εμφανιζόταν στην *Hürriyet* τον Αύγουστο του 1948. Τη φορά αυτή, η παρουσία ήταν αναβαθμισμένη στο κύριο άρθρο της εφημερίδας, το οποίο έφερε μεν ως υπογραφή το όνομά της, αλλά συγγραφέας ήταν ο εκδότης της, Sedat Simavi, όπως προκύπτει και από τη μεταγενέστερη αρθρογραφία του για το Κυπριακό.⁷⁵ Υπό τον τίτλο «Το Ζήτημα της Κύπρου»⁷⁶, ο Simavi, λαμβάνοντας αφορμή από τις «απεργίες και τις διαδηλώσεις» στο νησί, παρατηρούσε ότι «οι Έλληνες φίλοι», παρά το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκονταν,⁷⁷ έχουν αρχίσει να διεκδικούν και πάλι δικαιώματα επί της Κύπρου, διακινδυνεύοντας έτσι την αγγλική βοήθεια. Υπενθυμίζοντας την εξέγερση του 1931, παρέπεμπε σε πρόσφατη τότε δήλωση του βασιλιά Παύλου σε αμερικανική εφημερίδα περί της επιθυμίας του ελληνικού λαού να παραχωρηθεί η Κύπρος στην Ελλάδα, και πρόσθετε ότι η συγκεκριμένη δήλωση είχε προκαλέσει διπλωματική επιλοκή με τη Βρετανία. Συνεχίζοντας σε έναν μάλλον μετριοπαθή τόνο, ο Simavi εκτιμούσε ότι οι απεργίες στα μεταλλωρυχεία δεν θα είχαν αποτέλεσμα και δεν θα διαρκούσαν, στο βαθμό που οι Ελληνοκύπριοι «μετά βίας εξασφαλίζουν τα προς το ζην», ενώ είναι «μάλλον άκαιρο» να θεωρεί

⁷² “Kıbrıs Türklerinin bugünkü durumu inceleniyor”, *Hürriyet*, 26/6/1948.

⁷³ “Near and Far East News Group”. Ήταν ο εδρεύων στο Λονδίνο οργανισμός-ομπρέλα που στις αρχές του 1948 αναδιοργάνωσε υπό την αιγίδα του όλη τη ροή πληροφόρησης που ήθελαν να διοχετεύσουν οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες στη Μέση και Άπω Ανατολή, σε μία περίοδο που ξεκινούσε ο Ψυχρός Πόλεμος, βλ. John Jenks, *British Propaganda and the News Media in the Cold War* (Edinburg University Press, 2006), σελ. 20-21.

⁷⁴ Στην είδηση αναφέρεται ότι η συγκεκριμένη Επιτροπή δημιουργήθηκε «από τη βρετανική κυβέρνηση». Στην πραγματικότητα δημιουργήθηκε από τον τότε Κυβερνήτη λόρδο Winster. Ο Crouzet εκτιμά ότι η συγκρότησή της δεν έγινε από πολιτική σκοπιμότητα, αλλά για λόγους αναδιάρθρωσης των εσωτερικών θεμάτων της τουρκοκυπριακής κοινότητας, βλ. François Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, (Αθήνα: MIET, 2011), τομ. Α, σελ. 159, και συνολικά για την Επιτροπή, σελ. 159-161. Ωστόσο, ο Κτωρής επισημαίνει σωστά την σκοπιμότητα που υπαγόρευσε τη δημιουργία της, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 282, και συνολικά για το έργο της Επιτροπής, σελ. 282-296.

⁷⁵ Η Barutcu αναφέρει ότι τον πρώτο ενάμιση χρόνο έκδοσης της εφημερίδας, ο Simavi δημοσίευε τα άρθρα του με την υπογραφή «Hürriyet», βλ. Barutcu, ό.π., σελ. 60, υποσ. 2. Αυτό επιβεβαιώνεται εν μέρει στην παρούσα διατριβή, καθώς το πρώτο κύριο άρθρο που φέρει την υπογραφή του ως «Sedat Simavi» και έχει σχέση με την Κύπρο, απαντάται στις 13/10/1950, δύομιση δηλαδή χρόνια μετά την έναρξη της κυκλοφορίας της *Hürriyet*.

⁷⁶ “Kıbrıs Meselesi” *Hürriyet*, 18/8/1948.

⁷⁷ Η συγκεκριμένη αναφορά του αφορούσε τον συνεχιζόμενο τότε ελληνικό εμφύλιο πόλεμο.

κάποιος ότι η Βρετανία θα υποχωρούσε στο αίτημα της Ελλάδας: «Υπάρχει ακόμη η μνήμη του σημαντικού ρόλου που διαδραμάτισε η Κύπρος στον πρόσφατο πόλεμο για την υπεράσπιση της Μέσης Ανατολής. Είναι αφέλεια να θεωρείται ότι η Βρετανία θα εγκαταλείψει έτσι εύκολα στον καθένα που το ζητεί το νησί αυτό, που αποτελεί μία αρτηρία της».⁷⁸

Με την εξαίρεση του κύριου αυτού άρθρου της 18^{ης} Αυγούστου, καθώς και μίας μικρής είδησης του πρακτορείου *Anadolu* για την επίσκεψη επιτροπής Τουρκοκύπριων δασκάλων στον πρόεδρο İbönü προκειμένου να «καταθέσουν τα σέβη τους»,⁷⁹ η πρώτη τακτική επανεμφάνιση της Κύπρου στην εφημερίδα μετά τον Ιούνιο θα γινόταν, όπως προαναφέρθηκε, στις 13 Αυγούστου 1948, όταν στην πρώτη της σελίδα εμφανιζόταν εντός πλαισίου η προαναγγελία μιας σειράς ταξιδιωτικών ρεπορτάζ για το νησί. Υπό τον κεντρικό τίτλο «Τι γίνεται με την Κύπρο;» και μαζί με τη φωτογραφία του δημοσιογράφου Rakim Çalapaala που είχε πραγματοποιήσει το εν λόγω ρεπορτάζ, αναφέρονταν τα εξής:

«Η Χιουρριέτ ενδιαφέρεται εκ του σύνεγγυς για τους Τούρκους που διαβιούν εκτός πατρίδος. Θεωρούμε καθήκον μας να παρακολουθούμε τη ζωή των ομογενών μας που βρίσκονται σε ξένες χώρες και να παρουσιάζουμε στους αναγνώστες μας όλα εκείνα που βλέπουμε και ακούμε. Προς τον σκοπό αυτό, θα στέλνουμε συχνά τους συνεργάτες μας να πραγματοποιούν έρευνες στο εξωτερικό. Πρώτα απ' όλα ασχοληθήκαμε με την Κύπρο, η οποία εδώ κι εβδομήντα χρόνια βρίσκεται χώρα από την πατρίδα. Ένας εκ των ανταποκριτών μας, ο Rakim Çalapaala, βρίσκεται ήδη στο πράσινο νησί, επισκεπτόμενος την Κύπρο και τους Τουρκοκύπριους. Σύντομα θα διαβάσετε από τις στήλες της Χιουρριέτ τις εντυπώσεις του»».⁸⁰

Όπως καθίσταται φανερό από το περιεχόμενο αυτής της προαναγγελίας, δημοσιευόταν το πρώτο σύντομο αλλά συγκροτημένο κείμενο της εφημερίδας για την Κύπρο, με αφορμή τη συγκεκριμένη «ταξιδιωτική» δημοσιογραφική αποστολή. Έτσι, το ενδιαφέρον για το νησί εντασσόταν στο συνολικότερο ενδιαφέρον των ιθυνόντων της – και δη του Sedat Simavi – για τους «Τούρκους του εξωτερικού», το οποίο μάλιστα ιδεολογικοποιείτο και γινόταν αντιληπτό ως «καθήκον».⁸¹ Η Κύπρος τοποθετείτο στην κορυφή της μέριμνας αυτής, χαρακτηριστικό της σημασίας που της

⁷⁸ Για την απεργία στα κυπριακά μεταλλωρυχεία και τη φιλενωτική στάση του ΑΚΕΛ μετά τη διάλυση της Διασκεπτικής, βλ. Crouzet, σελ. 228-229 και 223. Περιληπτική αναφορά στη συνέντευξη του βασιλιά Παύλου, σε Crouzet, σελ. 221.

⁷⁹ “Kıbrıs Türklerinin İbönü’ye Tâzimi” («Οι Τουρκοκύπριοι υπέβαλλαν τα σέβη τους στον Ίνονου»), *Hürriyet*, 19/8/1948.

⁸⁰ “Kıbrıs Ne Âlemde?”, *Hürriyet*, 13/8/1948. Η ίδια προαναγγελία εμφανιζόταν πρωτοσέλιδα και πάλι εντός πλαισίου στην εφημερίδα, τη φορά αυτή χωρίς τη φωτογραφία του δημοσιογράφου, στις 22 Αυγούστου, για να πληροφορήσει τους αναγνώστες της ότι την επομένη, 23 του μηνός, θα ξεκινούσε η δημοσίευση των ρεπορτάζ.

⁸¹ Κατά τον Κτωρή, το 1948 αποτελεί «σημείο καμπής», καθώς η τουρκοκυπριακή ηγεσία μαζί με παντουρκιστικούς κύκλους στην Τουρκία καταφέρνουν να κινητοποιήσουν μερικώς την τουρκική κυβέρνηση, η οποία αρχίζει να ενδιαφέρεται για τους Τουρκοκύπριους μέσω της εκπαίδευσης. Έτσι, ξεκινούν αποστολές εκπαιδευτικών, όπως αυτή που συμμετέχει ο Çalapaala, οι οποίοι ως άλλοι ιεραπόστολοι «περιόδευαν στις περιοχές με Τουρκοκύπριους υποθάλποντας το ξέσπασμα έντονων ανθενατικών διαδηλώσεων και καλλιηγώντας το αίτημα για ένωση της Κύπρου με την Τουρκία», βλ. Κτωρή, ό.π., σελ. 303. Όπως προκύπτει από τις ανταποκρίσεις του Çalapaala, που θα αναλυθούν ακολούθως, στην καλλιέργεια αυτών ακριβώς των «εθνικών» αισθημάτων αποσκοπούσαν τόσο οι συγκεκριμένες επισκέψεις, όσο και η συνολικότερη ειδησεογραφία της εφημερίδας του σχετικά με την Κύπρο.

αποδιδόταν από τη *Hürriyet*. Στη σύντομη προαναγγελία επισημαινόταν ακόμη το γεγονός ότι το «πράσινο νησί» «εδώ κι εβδομήντα χρόνια βρίσκεται χώρια από την πατρίδα», υπενθυμίζοντας έτσι στους αναγνώστες ότι η Κύπρος αποτελούσε κάποτε τμήμα της οθωμανικής επικράτειας και καλώντας τους να διαβάσουν όλα εκείνα που ο ανταποκριτής της εφημερίδας «είδε και άκουσε» κατά την «επίσκεψή» του στο νησί.

Πράγματι, το πρώτο μέρος των «ταξιδιωτικών» εντυπώσεων του Çalarala δημοσιευόταν στις 23 Αυγούστου υπό τον τίτλο «Μια χώρα που θα σας αρέσει αμέσως».⁸² Ο δημοσιογράφος προχωρούσε σε μία περιγραφή του τόπου και των ανθρώπων, εντυπωσιασμένος από την ανάπτυξη του νησιού, τα δημόσια έργα (ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι), την ευμάρεια των κατοίκων, καθώς και από την αξιοπρεπή εμφάνιση των Τουρκοκυπρίων σε σχέση με τους Τούρκους της Ανατολίας (δεν υπήρχαν «ξυπόλητοι» και «ρακένδυτοι»). Περνώντας κατόπιν από την περιγραφή του κλίματος στην ιστορία, ο Çalarala εξέθετε κατά τον προσφιλή στην τουρκική αφήγηση τρόπο τις διάφορες ιστορικές περιόδους από τις οποίες πέρασε η Κύπρος, με κεντρικό αφηγηματικό γνώμονα υπό ποίου την κυριαρχία βρισκόταν. Στο πλαίσιο αυτό, υποστήριζε χαρακτηριστικά ότι ήταν κατά τη διάρκεια της βυζαντινής «κυριαρχίας της Κύπρου» που είχε υιοθετηθεί η ελληνική γλώσσα και ο πληθυσμός του νησιού «τότε πρέπει να εξελληνίστηκε και να απέκτησε ελληνική συνείδηση».⁸³

Στο δεύτερο μέρος της αφήγησης με τίτλο «Τουρκική σημαία στους μιναρέδες της Αγίας Σοφίας», ο δημοσιογράφος συνέχιζε την ιστορική του αναδρομή με αναφορά στα ερείπια του ναού της Αφροδίτης στα Κούκλια και κατόπιν σε όλες τις ιστορικές φάσεις του νησιού, από την κατάκτησή του από τους Άραβες μέχρι την άλωσή του από τους Οθωμανούς. Εξέφραζε το παράπονο ότι, παρά τη διατήρηση των αρχαίων μνημείων όπως εκείνου της Αφροδίτης, δεν έχει σωθεί κανένα μνημείο της αραβικής μουσουλμανικής περιόδου, καθώς εκείνα «καταστράφηκαν εξ ολοκλήρου από τους Βυζαντινούς». Επισημαινε, ακόμη, ότι οι δύο ναοί της Αγίας Σοφίας σε Λευκωσία και Αμμόχωστο, οι οποίοι είχαν μετατραπεί σε τζαμιά μετά την οθωμανική κατάκτηση, «βρίσκονται και σήμερα σε τουρκικά χέρια, χρησιμοποιούμενοι ως τεμένη και μάλιστα στις εθνικές επετείους κυματίζει από τους μιναρέδες τους η ένδοξη τουρκική σημαία». Η σχετική φωτογραφία από τον ναό της Αμμοχώστου συνόδευε το δεύτερο αυτό ρεπορτάζ, στο τέλος του οποίου ο Çalarala αναλογιζόμενος την οθωμανική κατάκτηση της Αιγύπτου και τη μεταβίβαση στον Σουλτάνο

⁸² “Derhal Beğeneceğiniz bir memleket”, *Hürriyet*, 23/8/1948. Η συγκεκριμένη «ταξιδιωτική» αποστολή, στην οποία συμμετείχε ο Çalarala, πραγματοποιήθηκε στα τέλη Ιουλίου 1948, διήρκεσε περίπου 20 ημέρες και διοργανώθηκε από το «Σύλλογο Φοιτησάντων Κυπριακών Σχολείων» (*Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti*), που είχε ιδρυθεί στην Κωνσταντινούπολη το 1946. Συμμετείχαν 48 δάσκαλοι, δύο δημοσιογράφοι (ο Çalarala και η İffet Halim Oruz της εβδομαδιαίας έκδοσης *Kadın* (Γυναίκα), καθώς και η βουλευτής του κυβερνώντος τότε Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (C.H.P.), Hasene Ilgaz. Μετά την επιστροφή τους στην Τουρκία, το «διοικητικό συμβούλιο» του «Συλλόγου» υπέβαλε σχετική έκθεση στο γραφείο του Τούρκου Πρωθυπουργού. Εξαιτίας του «αυξανόμενου ενδιαφέροντος» για την Κύπρο, ο εν λόγω «Σύλλογος» άρχισε από τον Οκτώβριο του 1948 να εκδίδει το περιοδικό «Πράσινο νησί» (*Yeşilada*), ενώ το 1951 θα ενωνόταν με τον «Τουρκοκυπριακό Πολιτιστικό Σύλλογο» (*Kıbrıs Türk Kültür Derneği*), συγκροτώντας την «Τουρκοκυπριακή Ένωση Πολιτισμού και Αρωγής» (*Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Birliği*). Παρά τη διακήρυξη της ενοποίησης, ωστόσο, οι δύο «Σύλλογοι» θα εξακολουθούσαν να λειτουργούν χωριστά μέχρι την τελική τους ενοποίηση στις 6 Ιουλίου 1954, βλ. Prof. Dr. Derviş Manizade (επιμ.), *Kıbrıs dün, bugün, yarın* (Η Κύπρος χθες, σήμερα, αύριο) (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1975), σελ. 228-234, 255-258.

⁸³ *Bizans hakimiyeti devrinde Adanın resmi dili Yunanca olmuş. Yerli halkın Rumlaşması ve kendisini Rum bilışı o çağdan kalma olsa gerektir.*

Yavuz τον Θηριώδη (*Yavuz Sultan Selim*) του φόρου υποτέλειας που πλήρωναν μέχρι τότε οι Βενετοί στους Αιγυπτίους, ανέφερε χαρακτηριστικά: «Εσβησε τότε από τα μάτια μου η εικόνα της Αφροδίτης με το σπασμένο χέρι που προσπαθούσε να καλυφθεί και εμφανίστηκε η εικόνα του ήρωα Γιαβούζ, συνοφρωμένου, με τα μεγάλα μουστάκια και τα σκουλαρίκια στα αυτιά».⁸⁴

Στο τρίτο μέρος του οδοιπορικού του στην Κύπρο, ο οδηγός του Çalparala, ο οποίος περιδιάβαινε την Αμμόχωστο, έπιασε κουβέντα με έναν «Τουρκομάνο» αστυνομικό, που του παραπονέθηκε ότι «δυστυχώς στο Δημαρχείο η δική μας είναι η μικρότερη σημαία». Ο δημοσιογράφος επιβεβαίωσε το γεγονός κοιτάζοντας το Δημαρχείο και πρόσθετε: «Κοιταχτήκαμε στα μάτια με τον Αμμοχωστιανό αστυνομικό. Οι καρδιές μας χτύπησαν με την ίδια προσδοκία». Η περιγραφή συνέχιζε στους ίδιους «πατριωτικούς» τόνους, με ιδιαίτερη αναφορά στην τουρκική σημαία και τα «εθνικά» αισθήματα των Τουρκοκυπρίων:

«Οι Τουρκοκύπριοι είναι τόσο έμπλεοι εθνικών συναισθημάτων, που δεν μπορώ να τα περιγράψω ούτε προφορικά, ούτε γραπτά. Η μεγαλύτερη ικανοποίησή τους είναι σε κάθε ευκαιρία να κυματίζουν την ένδοξη τουρκική σημαία ακουμπώντας την στο μέτωπό τους. Στους μιναρέδες των τζαμιών της Αγίας Σοφίας σε Λευκωσία και Αμμόχωστο έχουν κάνει μια δική τους πατέντα. Κατά τις εθνικές επετείους και εορτές κυματίζουν από τους μιναρέδες αυτούς οι σημαίες μας με το μισοφέγγαρο και το αστέρι. Με αφορμή την επίσκεψη στην Κύπρο μιας ομάδας Τούρκων δασκάλων, όλοι οι Τουρκοκύπριοι κινητοποιήθηκαν. Τα χωριά στην πλειονότητά τους σημαιοστολίστηκαν. Υποδέχτηκαν τους φιλοξενούμενούς τους με ζουρνάδες και νταούλια, σαν να ήταν η μεγαλύτερη εορταστική χαρά. Στους δρόμους που περνούσαν έφτιαζαν ψηλά αγίδες θριάμβου, έστρωσαν τα βήματά τους με κλαδιά μυρσίνης και έραναν τα κεφάλια τους με γιασεμιά. Με το βουβό τους κλάμα, τους καλωσόριζαν, μιλώντας με προφορά από την κεντρική Ανατολία,⁸⁵ και οι επισκέπτες βούρκωναν. Τους έλεγαν μονάχα ‘εδώ κι εβδομήντα χρόνια είμαστε μακριά από την πατρίδα, ορφανοί μείναμε!’. Τα μάτια τους ήταν πάντα στη σημαία τους. Σε πόση ειλικρινή στενοχώρια τους βύθιζε το τυχαίο γεγονός να είναι κατά τι μικρότερη από τις άλλες. Διότι εκείνη η σημαία είχε κυματίσει μόνη με μεγαλοπρέπεια για 308 έτη στους ουραμούς της Κύπρου! Πόσους μάρτυρες⁸⁶ έχουμε δώσει για να κυματίζει εκείνη η σημαία σε αυτό το νησί!».

Η αφήγηση συνεχιζόταν με ιστορικές αναφορές από την πολιορκία και την άλωση της Κύπρου, μέσα στο ίδιο πνεύμα της «εθνικής ανάτασης» που χαρακτηριζόταν από την υπερηφάνεια για τις στρατιωτικές και κατακτητικές επιδόσεις της πάλαι ποτέ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ειδική αναφορά γινόταν στην «δίκαιη διακυβέρνηση» των Οθωμανών – ένα στερεοτυπικό σχήμα που θα

⁸⁴ “Ayasofya minarelerinde Türk Bayrağı”, *Hürriyet*, 24/8/1948.

⁸⁵ *Anadolu*, όπως ονομάζεται στην τουρκική η Μικρά Ασία.

⁸⁶ *Şehit*, ο «μάρτυρας της πίστης». Αυτός είναι ο όρος που εξακολουθεί να περιγράφει στην τουρκική γλώσσα τον «πεσόντα», ενώ αντίστοιχος θρησκευτικός όρος, εκείνος του «γαζή» (*gazi*), περιγράφει τον «βετεράνο» και τον «ήρωα του πολέμου».

επανερχόταν στα δημοσιεύματα της εφημερίδας – καθώς και στον εποικισμό του νησιού από Τούρκους της κεντρικής Μικράς Ασίας, εξ ου και η σχετική αναφορά περί της αναλλοίωτης διατήρησης εκείνης της χαρακτηριστικής προφοράς της τουρκικής γλώσσας από τους Τουρκοκύπριους. Αναγνωρίζονταν, ωστόσο, και επιρροές από τα ελληνικά.

Αναφερόμενος στα δημογραφικά στοιχεία του νησιού, ο Çalparala υποστήριζε ότι εκ των 451 χιλιάδων του συνολικού πληθυσμού «μόνο 82 χιλιάδες είναι Τούρκοι. Περισσότεροι από 362 χιλιάδες είναι Ρωμιοί και περίπου 7.500 Αρμένιοι και Άγγλοι. Μέσα στο μεγάλο αυτό πλήθος, δικαίως υπάρχει ο φόβος της αφομοίωσης και της καταπάτησης των δικαιωμάτων. Οι Τούρκοι έχουν ως μεγαλύτερο όπλο τους το σφιχταγκάλιασμα των εθνικών τους συναισθημάτων». Στο δρόμο της επιστροφής από την Πάφο στην Λευκωσία, ο δημοσιογράφος γινόταν μάρτυρας ενός θερμού και συγκινητικού λόγου περί «νοσταλγίας για την πατρίδα» που εκφωνούσε ένας χότζας, απευθυνόμενος στους φιλοξενούμενους Τούρκους δασκάλους. Όπως αφηγείται ο Çalparala, μετά την ολοκλήρωση του λόγου, πλησίασε τον χότζα και του είπε να μη στενοχωριέται, διότι με τόσο έντονα «πατριωτικά» αισθήματα που έτρεφαν οι Τουρκοκύπριοι, ακόμη κι αν οι Τούρκοι αφανίζονταν από ολόκληρο τον κόσμο, θα αναβίωναν στο νησί: «Μπορεί να υπάρξει πατρίδα για ένα έθνος σαν το δικό μας που εξαπλώθηκε στα πέρατα του κόσμου; Όπου βρισκόμαστε εμείς, εκεί είναι η πατρίδα μας! Αγκαλιαστήκαμε, φιληθήκαμε και κλάψαμε μαζί...».⁸⁷

«Πώς να μην κλαίει ο Κύπριος φωνάζοντας ‘Μητέρα πατρίδα, μητέρα πατρίδα!’;... Το Πράσινο νησί απέχει όλο κι όλο 70 χιλιόμετρα από την Ανατολία. Όταν η θάλασσα δεν καλύπτεται από ομίχλη, τα χρώματα της Τουρκίας είναι ορατά από απέναντι και τις νύχτες ακούγονται ακόμη και οι φωνές των σκύλων. Περιδιαβαίνοντας το Πράσινο νησί, που όπως από υλικής, έτσι και από ηθικής απόψεως αποτελεί ένα αποκοπέν τμήμα της Ανατολίας, έχετε την εντύπωση ότι βρίσκεστε στην πατρίδα σας. Διότι από πλευράς φυσικού περιβάλλοντος η Κύπρος μοιάζει με μία μινιατούρα της Ανατολίας». Με αυτά τα χαρακτηριστικά λόγια ξεκινούσε ο δημοσιογράφος την περιγραφή του τέταρτου μέρους του οδοιπορικού του στην Κύπρο. Ο συναισθηματικός τόνος που υιοθετούσε, στόχευε εμφανώς στην αφύπνιση των «πατριωτικών» αισθημάτων των αναγνωστών του, ενώ ταυτόχρονα η γεωγραφική περιγραφή με τον «νοσταλγικό» τρόπο που γινόταν, λειτουργούσε ενισχυτικά προς αυτήν την κατεύθυνση, σκιαγραφώντας ένα από τα βασικά μετέπειτα σχήματα της τουρκικής επιχειρηματολογίας, εκείνο της γεωγραφικής εγγύτητας του νησιού στην «μητέρα πατρίδα». Η παράθεση ορισμένων χαρακτηριστικών της γλωσσικής του νησιού που ακολουθούσε, συνοδευόταν από την παρατήρηση ότι πελάτες των μεγάλων ξενοδοχείων του νησιού ήταν βασιλείς και πλούσιοι απ’ όλο τον κόσμο, αλλά και από το παράπονο ότι «τα εξαιρετικά όμορφα και μεγάλα ξενοδοχεία δεν έχουν δυστυχώς όμοιά τους στην πατρίδα μας». Κατόπιν, το γεγονός της άφιξης του ακτοπλοϊκώς στη Λάρνακα έδινε αφορμή στον Τούρκο δημοσιογράφο να παρατηρήσει ότι «ο οθωμανικός στρατός που ήλθε να κατακτήσει το νησί δεν αποβιβάστηκε εδώ,

⁸⁷ “Kıbrıslılar milliyetlerine çok bağlı!” («Οι Κύπριοι είναι στενά συνδεδεμένοι με την εθνικότητά τους»), *Hürriyet*, 25/8/1948.

αλλά στη Λεμεσό» και στη συνέχεια να περάσει σε μία εκτενή αφήγηση της οθωμανικής κατάκτησης των πόλεων και του συνόλου της Κύπρου. Ωστόσο, η ταύτισή του με την ιστορική οθωμανική εκστρατεία καθίστατο φανερή από την εναλλαγή μεταξύ τρίτου ενικού και πρώτου πληθυντικού προσώπου. Έτσι, από το αρχικό «οι Οθωμανοί» που χρησιμοποιούσε και το οποίο διέτρεχε όλη την αφήγηση, κατέληγε συνταυτιζόμενος με τους ιστορικούς δράσαντες, γράφοντας τα εξής: «Ας μην ξεχνούμε, όμως, πως ο αριθμός των μαρτύρων που δώσαμε μόνο για την Αμμόχωστο είναι δέκα χιλιάδες». Το τέταρτο αυτό μέρος ολοκληρωνόταν με την περιγραφή της πανίδας της Κύπρου, καθώς και με ιδιαίτερη αναφορά σε συμπαθείς τόνους στους γαϊδάρους του νησιού.⁸⁸

Στις 26 Αυγούστου ακολουθούσε το πέμπτο μέρος του οδοιπορικού, με τίτλο «Ψώνια στα καταστήματα της Λευκωσίας». Εκεί ο Çalapaλα περιέγραφε παραστατικά τα καταστήματα, τα προϊόντα και τις τιμές, κάνοντας αναλυτική αναφορά και σύγκριση με τα αντίστοιχα της Τουρκίας. Στη συνέχεια έδινε μία ανάλογη εικόνα των καταστημάτων της οδού Λήδρας, την οποία παρομοίαζε με το Πέραν (*Beyoğlu*) της Κωνσταντινούπολης. Και σε εκείνη την φαινομενικά ουδέτερη περιγραφή, όμως, εμφιλοχωρούσε η εθνικιστική «πινελιά»: «Μόνο που αν έχετε φίλο Τουρκοκύπριο θα σας πάει για ψώνια πάντοτε σε τουρκικά [τουρκοκυπριακά] καταστήματα. Διότι και οι Ελληνοκύπριοι κάνουν αγοραπωλησίες μόνο με τους ομογενείς τους. Ωστόσο, οι πιο πλούσιοι και ευκατάστατοι κάτοικοι του Πράσινου νησιού είναι οι Ελληνοκύπριοι. Αυτό ισχύει φυσικά και για τη Λευκωσία. Από τους 34 χιλιάδες 500 κατοίκους της μόνο οι 10 χιλιάδες είναι Τούρκοι». Η αφήγηση συνεχιζόταν με την παράθεση των τουρκικών ονομάτων αρκετών λεωφόρων της Λευκωσίας, καθώς και την επισήμανση ότι, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων, το σύνολο των χωριών και κωμοπόλεων που περιβάλλουν την πόλη είχαν ελληνικά ονόματα. Η επάνοδος στις ιστορικές αναφορές γινόταν με την περιγραφή της διαμόρφωσης του αστικού χώρου από τις πολιορκίες και τις επιλογές των κατακτητών. Μεταξύ των προτεινόμενων στους αναγνώστες αξιοθέατων ήταν τεμένη και μνημεία της οθωμανικής περιόδου. Ακολουθούσε η περιγραφή της βραδινής ζωής και της διασκέδασης, με μνεία στο «φημισμένο κονιάκ της Κύπρου», εννοώντας πιθανόν τη ζιβανία, που μοιάζει «με το δικό μας ρακί». Ο δημοσιογράφος αναρωτιόταν «πώς μπορούν και το πίνουν με τόση ζέστη», μην παραλείποντας ωστόσο να αφήσει και την αιχμή του: «Παράλληλα, βεβαίως, με το κονιάκ αδειάζουν μπουκάλι το μπουκάλι και τα παλαιωμένα κρασιά. Οι Ελληνοκύπριοι είναι ιδιαίτερος επιρρεπείς σε αυτά!». Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ξεχωριστή μνεία γινόταν στον γνωστό Τούρκο λογοτέχνη του 19^{ου} αιώνα, Namık Kemal, ο οποίος θεωρείται μία από τις εμβληματικές προσωπικότητες που επαναπροσδιόρισε τις έννοιες της «πατρίδας» και του «πατριωτισμού» κατά τη μετάβαση από την οθωμανική στην αμιγώς τουρκική περίοδο. Ο Namık Kemal έζησε για 38 μήνες εξόριστος στην Αμμόχωστο και ο δημοσιογράφος

⁸⁸ «Kıralların ve zenginlerin sayfiye yeri» («Το θέρετρο βασιλέων και πλουσίων»), *Hürriyet*, 26/8/1948.

επεσήμαινε το σεβασμό με τον οποίον τον είχε υποδεχθεί ο μουφτής της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία, μετά τη λήξη της τιμωρίας του πρώτου.⁸⁹

Αναφορά στον ίδιο Τούρκο λογοτέχνη γινόταν και στο έκτο τμήμα του οδοιπορικού, με τη συνοδευτική φωτογραφία να απεικονίζει το «μπουντρούμι» που είχε φυλακιστεί. Ο τίτλος του αποσπάσματος αυτού παρέπεμπε σε μία γνωστή ιστορία του διηγηματογράφου Ömer Seyfettin, για τον θαυματουργό τρόπο που κατά τη διάρκεια της πολιορκίας ενός κάστρου το 1555, το ακέφαλο πτώμα ενός Οθωμανού δερβίση σηκώθηκε και καταδίωξε τον ιππότη που τον είχε αποκεφαλίσει, τον σκότωσε και πήρε πίσω το κεφάλι του. Στην αφήγηση του Çalapała ο μύθος παραλλασσόταν με την τοποθέτηση του περιστατικού κατά την πολιορκία της Αμμοχώστου από τους Οθωμανούς, όταν ο Kilis Bey Cambulat έλαβε την κεφαλή του υπό μάλης και πολεμώντας οπισθοχώρησε, για να αφήσει την τελευταία του πνοή στην αγκάλη της αγαπημένης του.⁹⁰ Οι «ηρωικοί» αυτοί συνειρμοί με το οθωμανικό παρελθόν έδιναν κατόπιν τη θέση τους στην περιγραφή των πόλεων της Λεμεσού, της Αμμοχώστου, της Λάρνακας, της Πάφου και της Κερύνειας. Ξεχώριζε η αναφορά στην επιλογή της Αμμοχώστου από τους αφυπηρητήσαντες «Άγγλους υπαλλήλους» ως ησυχαστήριου προορισμού για τα γεράματά τους, καθώς και τα δημογραφικά δεδομένα που παρέθετε: Στη Λεμεσό από τις 23 χιλιάδες του συνόλου των κατοίκων οι 5 χιλιάδες ήταν «Τούρκοι», ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για την Αμμοχώστο ήταν «πάνω από 3 χιλιάδες Τούρκοι στις 16 περίπου χιλιάδες του πληθυσμού της», 2,5 χιλιάδες στις 6 χιλιάδες της Πάφου, 2,5 επίσης χιλιάδες στις 15 χιλιάδες της Λάρνακας και 800 Τουρκοκύπριοι στις 3 χιλιάδες της Κερύνειας. Ο αρθρογράφος επεσήμαινε τον πλούσιο σε ιστορικά μνημεία κυπριακό χώρο, ενώ παρέθετε εν συντομία και το χρονικό της «ενοικίασης» του νησιού από τους Οθωμανούς στους Βρετανούς το 1878, όταν οι τελευταίοι είχαν επέμβει για να αποτρέψουν την επέλαση των νικηφόρων Ρώσων προς την Κωνσταντινούπολη και τη Μεσόγειο. Η ενοικίαση εκείνη μετετράπη σε «προσάρτηση» το 1914, η οποία «αναγνωρίστηκε επισήμως το 1923 με τη Συνθήκη της Λωζάννης».⁹¹

Στο έβδομο τμήμα της αφήγησής του, ο Τούρκος δημοσιογράφος ξεκινούσε επισημαίνοντας σε λογοτεχνίζον ύφος ότι «η ορφάνια του νησιού άρχισε την ημέρα που ο σουλτάνος Αμπντουλχαμίτ το ενοικίασε στους Άγγλους». Εκτιμούσε ότι οι τελευταίοι «απέδειξαν» στην Κύπρο πως υπήρξαν «καλοί αποικιοκράτες» [sic] γι' αυτό και «δεν θα ακούσετε ότι οι Τουρκοκύπριοι καταπιέστηκαν από τους Άγγλους. Εκείνο που κυρίως τους ταλαιπωρούσε, ήταν πως χωρίστηκαν από τη μητέρα πατρίδα». Κατ' εκείνον, οι Τουρκοκύπριοι βρίσκονταν «υπό την υλική και ηθική καταπίεση

⁸⁹ “Lefkoşa mağazalarında alışveriş”, *Hürriyet*, 27/8/1948.

⁹⁰ Όπως πρόσθετε ο συντάκτης, πλάι στον τάφο του πολεμιστή υπήρχε μία συκιά και οι άτεκνες γυναίκες που έτρωγαν από τους καρπούς της κατόρθωναν να αποκτήσουν παιδιά, εξ ου και ο τίτλος του κειμένου.

⁹¹ “Başını vermiyen şehit ve çocuk veren ağaç” («Ο πεσών που δεν έδινε την κεφαλή του και το δέντρο που έδινε παιδιά»), *Hürriyet*, 28/8/1948. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην κλιμάκωση της αντιπαράθεσης για την Κύπρο και την ημέρα που ξεκινούσε η τριμερής διάσκεψη του Λονδίνου (29/8/1955), η εφημερίδα δημοσίευε, όπως θα καταδειχθεί, ιστορικά «ντοκουμέντα» που αμφισβητούσαν ευθέως τα όσα παραδεχόταν επτά χρόνια πριν στη συγκεκριμένη αποστροφή του ο Çalapała. Αμφισβήτηση της δεδομένης πρόβλεψης της Συνθήκης της Λωζάννης θα εμφανιζόταν σποραδικά από τις στήλες της *Hürriyet* και κατά το χρονικό διάστημα μέχρι το 1955.

περισσότερων από 362 χιλιάδες Ρωμιών», επειδή εκείνοι ανέρχονταν σε 82 χιλιάδες και κατά συνέπεια ήταν αναγκασμένοι να υποτάσσονται στα κελεύσματα της ελληνικής πλειοψηφίας, ιδίως στα δημοτικά συμβούλια, στην προεδρία των οποίων κυριαρχούν οι Ελληνοκύπριοι με την εξαίρεση της Λεύκας. Και επειδή παντού «γίνεται ό,τι λέει η πλειοψηφία, οι δυστυχείς [Τουρκοκύπριοι] δεν διαφέρουν καθόλου από το Δημοκρατικό Κόμμα!».

Στη συνέχεια ο Çalapaλα πληροφορούσε ότι σε όλη την Κύπρο υπήρχαν 633 χωριά, εκ των οποίων σε περισσότερα από 150 ζούσαν «Τούρκοι» και περισσότερα από 125 ήταν μεικτά. Όπως πρόσθετε, οι πιο πολλές «Τουρκάλες» φορούσαν κεφαλομάντηλο, καμμία όμως δεν φορούσε φερετζέ. Σε όλα τα τουρκοκυπριακά χωριά ήταν διαδεδομένη η οργάνωση σε λέσχες, όπου σύχναζαν οι άρρενες κάτοικοί τους, συγκροτώντας μια έντονη κοινωνική ζωή και μιλώντας σχεδόν για κάθε θέμα. Στους τοίχους των καφενείων και των λεσχών τους υπήρχαν τα πορτρέτα των Atatürk, İnönü, Namık Kemal, στρατάρχη Fevzi Çakmak, σε ορισμένα δε και του Celal Bayar, καθώς και έγχρωμες αντιπροσωπευτικές εικόνες από τον «Πόλεμο της Ανεξαρτησίας» του 1919-1922.⁹² Από εκείνα που είχαν εντυπωσιάσει τον δημοσιογράφο ξεχώριζαν ένας αναρτημένος σε τοίχο καφενείου κατάλογος 35 ατόμων, στα οποία είχε επιμεριστεί χρηματική ποινή για ζημία που προήλθε από «άγνωστο δράστη». Ο Çalapaλα επικροτούσε τη σκέψη, θεωρώντας ότι κατ' αυτόν τον τρόπο οι χωρικοί είτε δεν θα ξαναέκρυβαν πλέον τον δράστη, είτε θα είχαν τα μάτια τους τέσσερα για να τον πιάσουν. Τον εντυπωσίαζε, επίσης, μία ανακοίνωση που όριζε συγκεκριμένη ημερομηνία για τη συγκομιδή της σοδειάς ελαιών και χαρουπιών. Η εξήγηση που του δόθηκε ήταν ότι είναι δύσκολο να βρεθούν εργάτες σε ατομική βάση κι έτσι συμβάλλουν από κοινού όλοι στη συγκομιδή, ούτως ώστε και το προϊόν να συλλεχθεί στην ώρα του και κανενός το βίος να μην υποστεί ζημία. Τέλος, σε άλλη σύντομη ηθογραφική αναφορά του, πληροφορούσε ότι από τις ντόπιες εφημερίδες μάθαινε τις ποινές για κάποια πλημμελήματα: Εξύβριση 2 λίρες, διατάραξη δημοσίας τάξης λόγω μέθης 5 λίρες, ελαφρύς τραυματισμός 15 λίρες, βόσκηση αιγών σε απαγορευμένη περιοχή 10 λίρες, υπερβολική ταχύτητα μοτοσικλέτας 50 λίρες. Στην κατακλείδα δεν παρέλειπε να αναφέρει πως η αστυνομία στο νησί απολάμβανε κύρους.⁹³

Σε συνέχεια αυτής του της αναφοράς περί «αστυνομικού κύρους» και με αφορμή μία αγγελία για πρόσληψη αστυνομικών, ο δημοσιογράφος απαριθμούσε στην όγδοη συνέχεια της αφήγησής του, τα οικονομικά πλεονεκτήματα που είχε το συγκεκριμένο επάγγελμα (μισθός, επιδόματα, σύνταξη, εφάπαξ) και επεσήμαινε εκ νέου την κοινωνική αποδοχή του, καθώς και εκείνου του τελωνειακού από αμφοτέρους, «Τούρκους και Ρωμιούς», επιλέγοντας μάλιστα να δώσει το εξής παράδειγμα: Στην εξέγερση⁹⁴ του 1931, ο διευθυντής της αστυνομίας στην Πάφο ήταν «Ρωμιός». Ο

⁹² «İstiklâl Harbî», όπως είναι γνωστός κατά μία διατύπωση ο ελληνοτουρκικός πόλεμος της συγκεκριμένης περιόδου, περιγραφόμενος με τις αραβικές ρίζες αυτές λέξεις. Ο δεύτερος όρος που χρησιμοποιήθηκε μεταγενέστερα έχει αμιγώς τουρκικές λέξεις, *Kurtuluş savaşı*, και σημαίνει «Πόλεμος της Απελευθέρωσης» ή ακριβέστερα «Πόλεμος της Απολύτρωσης», υποβάλλοντας έτσι ευθέως το συνειρμό ότι με τον πόλεμο εκείνο οι Τούρκοι είχαν λυτρωθεί/ γλιτώσει από τους Έλληνες.

⁹³ «Yeşil Adada Köy, Köylü ve Polis» («Χωριό, χωρικός και αστυνομία στο Πράσινο νησί»), *Hürriyet*, 29/8/1948.

⁹⁴ «Στάση» (*isyan*) στο πρωτότυπο. Η λέξη υπονοεί τη στάση εναντίον της νόμιμης εξουσίας και πρόκειται για τον όρο που κατά πλειοψηφία χρησιμοποιείται στην επίσημη τουρκική ιστοριογραφία, προκειμένου να απονομιμοποιήσει ηθικά

Κυβερνήτης τού έστειλε επιστολή ότι πρέπει να διαλέξει μεταξύ των εθνικών του αισθημάτων και των υπηρεσιακών του καθηκόντων, υποσχόμενος ότι αν διάλεγε τα πρώτα θα επανερχόταν μετά τη λήξη των γεγονότων, χωρίς καμμία κύρωση, στο βαθμό και στα καθήκοντά του. Κατά τον δημοσιογράφο, «ο Ρωμιός αστυνομικός διευθυντής απάντησε “επιλέγω τα καθήκοντά μου...”, έμεινε δηλαδή πιστός στην εκτέλεση της κρατικής του αποστολής».

Μετά την έμμεση και διχαστική αυτή αναφορά, η επιστροφή στην άμεση και στοχευμένη «πατριωτική» αφήγηση γινόταν με την περιγραφή της επίσκεψής του στο χωριό Κνώδαρα («Κονετρα»), μαζί με τους Τούρκους δασκάλους της αποστολής. Εκεί όλος ο πληθυσμός, «από 7 έως 70 χρόνων», κατέβηκε στο δρόμο να τους προϋπαντήσει: «Με εθνικά άσματα, ενθουσιώδεις λόγους και δάκρυα στα μάτια, έδειχναν τη χαρά τους και μας αγκάλιαζαν έναν-έναν». Το πλέον χαρακτηριστικό περιστατικό, όμως, θα λάμβανε χώρα όταν μία ογδοντάχρονη ηλικιωμένη γυναίκα τον πλησίασε για να τον ρωτήσει αν μαζί τους είχε έλθει και η «γαλανομάτα κόρη». Ο δημοσιογράφος, αντιλαμβανόμενος ότι η γυναίκα ανέμενε εναγωνίως την καταφατική απάντηση, της αποκρίθηκε «δεν μπόρεσε, αλλά θα έλθει σύντομα, σας στέλνει χαιρετίσματα». Αργότερα του εξήγησαν ότι η «ξανθιά γαλανομάτα κόρη» ήταν η νεράιδα που θα έφερνε την «ελευθερία», κάτι που η γιαγιά είχε ακούσει στο ραδιόφωνο, «το είχε πιστέψει με όλη της την καρδιά και από τότε είχε συνδέσει την τελευταία της επιθυμία, όλες τις προσδοκίες και τους πόθους της με αυτό το όνειρο, με αυτήν την ιστορία της νεράιδας που φέρνει την ελευθερία». Ο συμβολισμός του συγκεκριμένου περιστατικού είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον αν αναλογιστεί κανείς ότι αυτά ακριβώς ήταν τα χαρακτηριστικά των μαλλιών και των ματιών του Mustafa Kemal Atatürk, γεγονός το οποίο μάλλον επιβεβαίωνε και η επόμενη φράση του δημοσιογράφου: «Είναι η φωνή του ραδιοφώνου της Άγκυρας, την οποία δεν ακούει μόνο η ογδοντάχρονη ηλικιωμένη, αλλά όλοι οι Κύπριοι», για να συνεχίσει αμέσως κατόπιν να αφηγείται τον τρόπο που εφαρμόστηκαν στο νησί οι «επαναστατικές αρχές του Ατατούρκ».⁹⁵ Όπως σημείωνε, οι αλλαγές στη γλώσσα, στο αλφάβητο, στην ενδυμασία αλλά και το κάλεσμα στην προσευχή τουρκιστί είχαν εφαρμοστεί άμεσα, ενώ η εφαρμογή του αστικού κώδικα ήταν εν εξελίξει, διότι έπρεπε να περάσει από την κοινοτική συνέλευση. Ο δημοσιογράφος αναγνώριζε ότι οι Τουρκοκύπριοι εφάρμοσαν μόνοι τους και άμεσα αυτές τις μεταρρυθμίσεις, όταν στην Τουρκία χρειάστηκε «η βία της αστυνομίας και της στρατοχωροφυλακής». Κατ' αυτόν, η έμπρακτη υιοθέτηση των μεταρρυθμίσεων ήταν κάτι για το οποίο οι Τουρκοκύπριοι έπρεπε να επαίρονται. Παράλληλα, όπως επεσήμαινε, οι «αδιάσπαστοι δεσμοί» τους με την Τουρκία καταδεικνύονταν και από τις τουρκικές ταινίες που παίζονταν στους κινηματογράφους. Ωστόσο, η εικόνα δεν ήταν ίδια και για τον τουρκικό Τύπο, ο οποίος έφτανε με μεγάλη καθυστέρηση στο νησί λόγω των αραιών δρομολογίων και των υψηλών ναύλων. Όπως όμως πληροφορούσε, το μεγαλύτερο όνειρο των παιδιών του Δημοτικού ήταν να σπουδάσουν στην

και πολιτικά όχι μόνο τις κατά καιρούς εξεγέρσεις εναντίον της οθωμανικής εξουσίας, αλλά και τις εθνικές επαναστάσεις των υποτελών λαών κατά το 19^ο αιώνα, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής του 1821.

⁹⁵ Χαρακτηριστικοί είναι, επίσης, οι συνειρμοί που δημιουργούνται στον σύγχρονο αναγνώστη μεταξύ της «κόρης/νεράιδας» του ρεπορτάζ με τη συμβολική «Ayşe» της συνθηματικής φράσης «Η Aÿşé ξεκίνησε για διακοπές» (*Ayşe tatile çıktı*) που χρησιμοποίησε το τουρκικό ΓΕΕΝ για να σημάνει την έναρξη των επιχειρήσεων εισβολής στην Κύπρο το 1974.

Τουρκία και μάλιστα να εγκατασταθούν εκεί. Η αφήγηση της 30ής Αυγούστου έκλεινε με τον Çalapa να χάνει το δρόμο πηγαίνοντας σε δεξίωση προς τιμήν των Τούρκων διδασκάλων και ψάχνοντας να παρατηρεί ένα σπίτι όπου εισερχόταν πλήθος ανθρώπων, μεταξύ των οποίων γυναίκες με δαντελωτά κεφαλομάντηλα.⁹⁶

Η συνέχεια του επεισοδίου γραφόταν στο επόμενο, ένατο κομμάτι της παρουσίασής του για την Κύπρο: Εισερχόμενος στο σπίτι που είχε παρατηρήσει, είδε μια γυναίκα που έψελνε με σιγανή φωνή τελετουργικά στίχους του Süleyman Çelebi: «Ένωσα πως βρισκόμουν σε κάποια τουρκική επαρχία», παρατηρούσε. Ο μικρός που του είχαν δώσει από το συγκεκριμένο σπίτι να τον συνοδεύσει για να φτάσει στον τελικό προορισμό του, τού εξομολογήθηκε ότι δεν ήταν ικανοποιημένος από τους εκεί δασκάλους και ότι ήθελε να πάει στην Πόλη. Ο δημοσιογράφος δραττόταν της ευκαιρίας για να παρατηρήσει ότι εξαιτίας αυτής της μετανάστευσης και της οριστικής εγκατάστασης των μετακινουμένων στην Τουρκία, το νησί έμενε χωρίς μορφωμένους νέους, τα κορίτσια δεν έβρισκαν συζύγους και η τουρκοκυπριακή κοινότητα στερείτο «στελεχών που θα την καθοδηγήσουν και που θα υπερασπιστούν τα δικαιώματά της». Ακολουθούσε η αφήγηση μιας συζήτησής του με τον επί 45 χρόνια δάσκαλο Raci, ο οποίος «ήταν ένας σημαντικός άνθρωπος, ένας λαϊκός ήρωας που βοήθησε να επανακτήσουν τη θρησκεία και την εθνικότητά τους οι Τούρκοι χωρικοί που είχαν εκχριστιανιστεί, και κατά συνέπεια εξελληνιστεί, εξαιτίας της έλλειψης [Τούρκων] δασκάλων». Σύμφωνα με τα λεγόμενα στο νησί, τα οποία και επικαλείτο, στην Τουρκία υπήρχαν 20 χιλιάδες περίπου Τουρκοκύπριοι.

Εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι τα στοιχεία για την τουρκοκυπριακή εκπαίδευση που κατέγραφε στο απόσπασμα αυτό ο Çalapa: Στην Κύπρο υπήρχαν 476 ελληνικά δημοτικά και 206 τουρκικά. Σε εκείνα φοιτούσαν 48.822 Ελληνοκύπριοι και 11.411 «Τούρκοι». Υπήρχαν, επίσης, πάνω από 20 ελληνοκυπριακά γυμνάσια και πάνω από 10 λύκεια θηλέων και αρρένων. Οι Τουρκοκύπριοι αντιστοίχως είχαν 4 γυμνάσια, 1 λύκειο αρρένων και το λύκειο θηλέων «Βικτώρια» που όμως δεν αναγνωριζόταν από το τουρκικό Υπουργείο Παιδείας. Από το 1925 και εξής είχε αποδυναμωθεί η εκπαίδευση γιατί δεν στέλνονταν τακτικά δάσκαλοι εκ Τουρκίας. Στο λύκειο επικεφαλής ήταν ένας Άγγλος από τον οποίο οι απόφοιτοι είχαν τα εξής «παράπονα»: Μόλις τοποθετήθηκε διευθυντής, άλλαξε τον τίτλο του σχολείου από «τουρκικό» σε «μουσουλμανικό». «Πρόκειται δηλαδή όπως καταλαβαίνουμε για εχθρό των Τούρκων», έσπευδε να συμπεράνει ο δημοσιογράφος. «Λένε – συνέχιζε – ότι πολέμησε στα Δαρδανέλια, έχει στο πόδι του σφαίρα από τουρκικό όπλο, παντρεύτηκε με Αρμένισσα κατά τη διάρκεια της συμμαχικής κατοχής της Ιστανμπούλ και το σχολείο δεν το διοικεί εκείνος, αλλά η μαντάμ!». Όπως πρόσθετε, ο συγκεκριμένος διευθυντής είχε γίνει αιτία και για «μικροεξεγέρσεις» διότι παραγνώριζε «εντελώς τα εθνικά αισθήματα των μαθητών». Οι προσδοκίες των Τουρκοκυπρίων από την «κυβέρνηση της Τουρκικής Δημοκρατίας», όπως τις διατύπωνε ο δημοσιογράφος, ήταν να αποσταλούν Τούρκοι δάσκαλοι, να μην απαιτείται η πολιτογράφηση των Τουρκοκυπρίων που μετέβαιναν στην Τουρκία για να

⁹⁶ “Türk İnkılapları karşısında Kıbrıs” («Η Κύπρος έναντι των τουρκικών μεταρρυθμίσεων»), *Hürriyet*, 30/8/1948.

σπουδάσουν και να δοθούν ταξιδιωτικές διευκολύνσεις σε όσους Τουρκοκύπριους είχαν πολιτογραφηθεί στην Τουρκία και επιθυμούσαν να πηγαينοέρχονται στο νησί. Έτσι, βεβαίως, θα αναχαιτιζόταν και το μεταναστευτικό ρεύμα. Η μεγαλύτερη όμως ευεργεσία προς τους Τουρκοκύπριους θα ήταν, κατά τη γνώμη του, η ίδρυση σχολείου όλων των τάξεων, από το νηπιαγωγείο μέχρι το λύκειο, κάτι που αποτελούσε «δικαίωμά τους», μιας και ήταν «ολόψυχα προσδεδεμένοι στο έθνος και στη μητέρα πατρίδα τους». Παράλληλα έκρινε πως, πέραν του σχολείου, οι Τουρκοκύπριοι είχαν «απεγνωσμένα ανάγκη» από ένα «Σπίτι του Λαού»⁹⁷ με πλούσια βιβλιοθήκη.⁹⁸

Στη δέκατη και προτελευταία συνέχεια του οδοιπορικού του στην Κύπρο, ο Rakim Çalapaala συνέχιζε να παραθέτει τα όσα κατ' εκείνον χρειάζονταν οι Τουρκοκύπριοι, η ικανοποίηση των οποίων αναμενόταν αυτή τη φορά από τη βρετανική διοίκηση του νησιού: Να καταργηθεί ο κυβερνητικός έλεγχος στο *Evkaf*, την κεντρική δηλαδή διοίκηση των μουσουλμανικών ευαγών ιδρυμάτων που περιγράφονταν ως εύπορα και προσοδοφόρα, να αποκατασταθεί η οικονομική και διοικητική ανεξαρτησία των ιεροδικαστηρίων με την αποκοπή τους από τον έλεγχο του *Evkaf* και την επαναφορά του καθεστώτος που είχαν μέχρι το 1927, να αποκατασταθεί η θρησκευτική αρμοδιότητα του Μουφτή με την εκλογή του από τους Τουρκοκύπριους και όχι τον διορισμό του, να μεταρρυθμιστούν «δημοκρατικά» οι σχολικές επιτροπές και να δοθεί τέλος στην εκπαίδευση άνευ βιβλίων, να γίνονται διορισμοί στους δημόσιους φορείς και στις υπηρεσίες σύμφωνα με την πληθυσμιακή αναλογία και να αυξηθεί ο αριθμός των Τούρκων διευθυντών, να διασφαλιστεί η «αμεροληψία» στα δημοτικά συμβούλια, να αλλάξει η δημόσια αντιμετώπιση και τα δημόσια έγγραφα με την αντικατάσταση των όρων «μουσουλμάνος» και «μουσουλμανικός» με τους όρους «Τούρκος» και «τουρκικός» αντίστοιχα και, τέλος, να αλλάξει το «μουσουλμανικό» οικογενειακό δίκαιο σε «τουρκικό».

Περνώντας στην καταγραφή της πολιτικής πραγματικότητας των Τουρκοκυπρίων στο νησί, ο αφηγητής πληροφορούσε ότι στην Κύπρο υπήρχαν δύο τουρκοκυπριακά κόμματα, το «ΚΑΤΑΚ» (*Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu*, Φορέας Τουρκικής Μειονότητας Νήσου Κύπρου) που είχε ιδρυθεί – όχι τυχαία κατ' αυτόν – στις 23 Απριλίου 1943⁹⁹ και το «Εθνικό Τουρκικό Λαϊκό Κόμμα» (*Milli Türk Halk Partisi*) που ήταν νεότερο και ανταγωνιστικό του πρώτου. Και τα δύο είχαν παραρτήματα στις περισσότερες κωμοπόλεις και χωριά της Κύπρου. Από τους διάφορους τουρκοκυπριακούς φορείς και ενώσεις, ο Çalapaala ξεχώριζε το «Ίδρυμα Τούρκων Αγροτών» (*Türk Çiftçiler Kurumu*), το οποίο θεωρούσε επιτυχημένο «ως ένα άλλο πολιτικό κόμμα» και το

⁹⁷ “Halkevleri”. Πρόκειται για πολιτιστικές εστίες που είχε συγκροτήσει το κεμαλικό καθεστώς το 1932, προκειμένου να διαδώσει τις «επαναστατικές μεταρρυθμίσεις» που είχε εισαγάγει σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής. Αποτελούσαν συνέχεια των Νεοτουρκικών «Τουρκικών Εστιών» (*Türk Ocakları*) που είχαν κλειστεί έναν χρόνο νωρίτερα.

⁹⁸ “Bacağından Türk kurşunu taşıyan müdür” («Ο διευθυντής που έφερε στο πόδι τουρκικό βόλι»), *Hürriyet*, 31/8/1948. Παράσταση διαμαρτυρίας για τον συγκεκριμένο Βρετανό διευθυντή είχε κάνει και ο επικεφαλής του «Συλλόγου Φοιτησάντων», Derviş Manizade, το 1949 στον Βρετανό πρόεση στην Αγκυρα, με αφορμή τη φιλοξενία στην Τουρκία Τουρκοκύπριων δασκάλων, βλ. Manizade, ό.π., σελ. 237-239.

⁹⁹ Η 23η Απριλίου είναι στην Τουρκία η ημέρα εορτασμού «Εθνικής Κυριαρχίας και Παίδων», όπως είναι η επίσημη ονομασία της μετά τη χούντα του 1980. Το 1948 που γράφει ο Çalapaala εορταζόταν ως «Ημέρα του Παιδιού», ενοποιημένη ήδη από το 1935 με την ημέρα της «Εθνικής Κυριαρχίας» που συμβόλιζε την κατάργηση του Σουλτανάτου.

παρομοίαζε με τα εν Τουρκία προαναφερθέντα «Σπίτια του Λαού». Όσον δε αφορούσε τον Τύπο, παρατηρούσε ότι οι εφημερίδες ήταν τέσσερις, η «Φωνή του Λαού» (*Halkın Sesi*), ο «Ελεύθερος Λόγος» (*Hür Söz*), ο «Τουρκικός Λόγος» (*Türk Sözü*) και ο «Εργαζόμενος» (*Emekçi*), με τις δύο πρώτες να έχουν τη μεγαλύτερη κυκλοφορία. Ο δημοσιογράφος δεν έκρυβε τη συγκίνηση που αισθανόταν όταν διάβαζε τον υπότιτλο του «Τουρκικού Λόγου»: «Τούρκικη η ουσία μας, τούρκικος και ο λόγος μας, εκείνος που κάνει σπίθα την πίστη μας είναι ο Ατατούρκ!».

Συνεχίζοντας με κοινωνικού τύπου παρατηρήσεις, πληροφορούσε πως οι Τουρκοκύπριοι εργάτες συνεργάζονταν με τους Ελληνοκυπρίους στη διεκδίκηση των εργασιακών δικαιωμάτων. Κατά την αντίληψή του, οι «Ρωμιοί» του νησιού χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες: Τους εθνικιστές και τους κομμουνιστές. Οι πρώτοι ήθελαν την Ένωση, ενώ οι δεύτεροι την αυτοκυβέρνηση. Οι Τουρκοκύπριοι από την πλευρά τους θεωρούσαν επικίνδυνες και τις δύο αυτές εναλλακτικές, τάσσονταν υπέρ της διατήρησης του υφιστάμενου καθεστώτος και σε περίπτωση μεταβολής του, υποστήριζαν «την επιστροφή της Κύπρου στον παλιό της ιδιοκτήτη που είναι η Τουρκία».¹⁰⁰ Ο Çalparala διατύπωνε τη γνώμη ότι τόσο οι «φονασκίες» των Ελληνοκυπρίων, όσο και η «αγωνία» των Τουρκοκυπρίων είναι «αβάσιμες», διότι ιστορικά όποιος κυριαρχούσε στη Μεσόγειο, εκείνος είχε υπό την κυριαρχία του και την Κύπρο. Εξάλλου, εκτιμούσε ότι αποκλείεται οι Βρετανοί να παραδώσουν «τουλάχιστον σήμερα» την Κύπρο στους Έλληνες, οι οποίοι «περνούν την επιληψία [sic] του κομμουνισμού». Προς επίρρωση των ισχυρισμών του, προχωρούσε σε μία σύντομη ιστορική παρέκβαση, κάνοντας λόγο για την «ανεκτικότητα» και τη «δικαιοσύνη» με τις οποίες αντιμετώπισαν τους «Ρωμιούς» σε Κωνσταντινούπολη και Κύπρο ο Μωάμεθ ο Πορθητής και ο Λάλα Μουσταφά Πασά αντιστοίχως, απορώντας ρητορικά αν «δεν αποτελεί το πιο φυσικό μας δικαίωμα να αποδώσει η δημοκρατική αγγλική διοίκηση στην τουρκική μειονότητα τα δικαιώματα που αναγνώρισαν πριν από αιώνες στις χριστιανικές κοινότητες οι Τούρκοι Πορθητές». Επιστρέφοντας κατόπιν στη σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα του νησιού, ο δημοσιογράφος αντιμετώπιζε θετικά τις προτάσεις να συγχωνευτούν τα δύο τουρκοκυπριακά κόμματα, θεωρούσε δε «βλαπτική» τη συνεργασία των Τουρκοκυπρίων εργατών με τους Ελληνοκύπριους συναδέλφους τους, «που ακολουθούν επιμόνως μία αντιτουρκική γραμμή, ιδιαίτερα δε τη συνεργασία με κομμουνιστικά μορφώματα». Στο πλαίσιο αυτό, επισκεπτόταν τα γραφεία της εφημερίδας «Εργαζόμενος», οι αρμόδιοι της οποίας επιχειρούσαν απολογητικά να τον πείσουν ότι δεν ήταν κομμουνιστές και ότι έτσι τους είχαν κατατάξει εκείνοι που αντιτίθεντο στην απόδοση των εργασιακών τους δικαιωμάτων. Του έδιναν μάλιστα και το σύνολο των 70 εκδοθέντων φύλλων της εφημερίδας τους να τα «εξετάσει» για του λόγου το αληθές. Ωστόσο, οι ερωτήσεις τους για τους κομμουνιστές της Τουρκίας προκαλούσαν λύπη στον Çalparala («δεν βρήκαν τίποτε άλλο να ρωτήσουν; Είναι φανερό πως έχουν δηλητηριαστεί από τους Ρωμιούς συνδικαλιστές»),

¹⁰⁰ Η συγκεκριμένη θέση, η οποία θα επανερχόταν συχνά στην επιχειρηματολογία της *Hürriyet*, φαίνεται πως είχε βρετανική προέλευση: Είχε διατυπωθεί το 1895 από τον τότε Υπουργό Οικονομικών της Βρετανίας, έναντι του ενωτικού αιτήματος των Ελληνοκυπρίων και είχε προκαλέσει απαντητικό υπόμνημα εκ μέρους τους, το οποίο είχε υποβληθεί στον Υπουργό Αποικιών, Joseph Chamberlain, βλ. Χάιντς Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος 1^{ος} (1878-1949), (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2007), σελ. 115.

τον οδηγούσαν στο συμπέρασμα ότι, διαβιώντας στο «στενό» νησιωτικό περιβάλλον της Κύπρου, ήταν αποκομμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο, καθώς και στη συμβουλή «να μην αποκοπούν από τις υπόλοιπες τουρκικές κοινότητες και οι τουρκικές εργατικές ενώσεις στην Κύπρο να παραδειγματιστούν από την Ένωση Τούρκων Αγροτών (*Türk Çiftçi Birliği*)».¹⁰¹

Στο ενδέκατο και τελευταίο τμήμα του αφιερώματος της *Hürriyet* στην Κύπρο, μετά από ορισμένες παρατηρήσεις για τον τρόπο εκφοράς των λέξεων από τους Τουρκοκύπριους, ο Çalparala υιοθετούσε εκ νέου έναν πιο συναισθηματικό τόνο, αφηγούμενος ένα τραγούδι για την Κωνσταντινούπολη που έλεγαν πολλές φορές κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στο νησί. Επιπροσθέτως, παρέθετε αναλυτικά την αφήγηση της «γιαγιάς Εύας» που η ξενιτιά των πέντε παιδιών της στην Τουρκία για σπουδές και κατόπιν για μόνιμη εγκατάσταση, την είχε αναγκάσει να ζει έναν βίο μέσα στη θλίψη. Τέλος, σημείωνε τα λόγια ενός μέλους του δημοτικού συμβουλίου Λάρνακας λίγο πριν τον αποχαιρετισμό. Ο συγκεκριμένος Τουρκοκύπριος περιέγραφε τα συναισθήματα που είχαν κυριαρχήσει πριν 70 χρόνια, όταν υπεστάλη η «τουρκική» σημαία από το κάστρο της πόλης, λέγοντας ότι από τότε και στο εξής οι Τουρκοκύπριοι «έθιψαν το πένθος στην καρδιά τους, έζησαν ως Τούρκοι και πάντοτε θα ζουν ως Τούρκοι [...] Δακρύζουμε τώρα που φεύγετε... Εσείς σήμερα γυρίζετε στη μητέρα πατρίδα. Όταν φτάσετε εκεί, να διηγηθείτε με την πιο δυνατή φωνή τα όσα είδατε και ακούσατε. Και να φιλήσετε νοσταλγικά εκ μέρους μας εκείνα τα άγια χώματα!».¹⁰²

Από το σύνολο των περιγραφών του Çalparala καθίσταται φανερό ότι οι ανταποκρίσεις που είχε καταθέσει στους αναγνώστες της *Hürriyet* κάθε άλλο παρά ένα απλό οδοιπορικό ήταν. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για ένα σύνθετο προπαγανδιστικό κείμενο που απευθυνόταν περισσότερο στο θυμικό παρά στη λογική του Τούρκου της «μητέρας πατρίδας» και τον παρακινούσε να ενδιαφερθεί για την κατάσταση των Τουρκοκυπρίων «αδελφών» του. Ο σύνθετος χαρακτήρας του έγκειται στο γεγονός ότι, για την επίτευξη του τελικού στόχου, επιστρατεύονταν ένα φαινομενικά ουδέτερο σύνολο ιστορικών, λαογραφικών, ταξιδιωτικών, καθώς και λογοτεχνικών περιγραφών των τόπων του νησιού και των τουρκικής καταγωγής κατοίκων του, συναρμοσμένων πάντοτε γύρω από έναν κεντρικό αφηγηματικό άξονα: Η Κύπρος, νησί που μέχρι πολύ πρόσφατα αποτελούσε τμήμα της οθωμανικής παράδοσης και γεωγραφίας, δεν έχει λησμονήσει την Τουρκία και καταβάλλει κάθε προσπάθεια να παραμείνει στην τροχιά της. Οι Τουρκοκύπριοι τελούν σε πλήρη επίγνωση του «ένδοξου» παρελθόντος των κατακτητών προγόνων τους, καθώς και της διακριτής τους ταυτότητας έναντι των Ελληνοκυπρίων, ενώ ονειρεύονται και επιθυμούν διακαώς να έλθει η μέρα που και η Τουρκία θα δείξει εμπράκτως το

¹⁰¹ “Partiler, gazeteler ve hazırlanan kanunlar” («Κόμματα, εφημερίδες και ετοιμαζόμενοι νόμοι»), *Hürriyet*, 1/9/1948.

¹⁰² “Bir Kıbrıs sarkısı ve Havva Nine” («Ένα κυπριακό τραγούδι και η γιαγιά Εύα»), *Hürriyet*, 2/9/1948. Αξίζει να σημειωθεί η επισήμανση που κάνει ο Çalparala όταν συγκρίνει την επιμονή των μορφωμένων Τουρκοκυπρίων (εκείνων που μιλούν και ελληνικά και αγγλικά), να μιλούν την τουρκική, με τους «χαμάληδες και τους καϊκτσήδες της Αλεξανδρέττας», αλλά και της Πόλης: «Τι πικρή εμπειρία, όταν επιστρέψαμε με το πλοίο από την Κύπρο στο Ισκεντερούν. Ανατρίχιασα ακούγοντας τους χαμάληδες και τους καϊκτσήδες που μας περιτριγύριζαν να μη μιλούν τουρκικά, αλλά μια ακατανόητη γλώσσα, μίξη αραβικής και κουρδικής. Επιστρέψαμε στην Ιστανμπούλ. Στο λιμάνι και στο πλοίο το ίδιο χάλι!».

δικό της ενεργό ενδιαφέρον γι' αυτούς. Μέχρι τότε, κρατούν ψηλά την τουρκική σημαία, διεκδικούν τα δικαιώματά τους, υποδέχονται με συγκίνηση τους επισκέπτες από την ηπειρωτική Τουρκία και ζητούν να εισακουστεί δυνατά η φωνή τους στη «μητέρα πατρίδα». Αυτά, λοιπόν, τεκταινόνταν στην Κύπρο, απαντούσε τρόπον τινά ο Rakim Çalapaala στο αρχικό ερώτημα του αφιερώματος,¹⁰³ με τη σειρά των έντεκα ρεπορτάζ του για το νησί.

Η Hürriyet ως παράγων πολιτικής κινητοποίησης στο Κυπριακό

α) Η πύκνωση της αρθρογραφίας

Μετά το εκτενές και στοχευμένο αυτό οδοιπορικό, η επόμενη αναφορά της εφημερίδας στην Κύπρο απαντάται στις 4 Οκτωβρίου, με την πρωτοσέλιδη αναπαραγωγή σύντομης είδησης του *Associated Press*, για το «μεγαλύτερο μέχρι τώρα» συλλαλητήριο των Ελληνοκυπρίων που είχε λάβει χώρα την προηγούμενη στη Λευκωσία. Σε εκείνο είχαν συμμετάσχει 50.000 άτομα «που κρατούσαν στα χέρια τους τη γαλανόλευκη», ενώ στο πλήθος είχε μιλήσει ο «80άχρονος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος», «Markorios» όπως αναγραφόταν στην είδηση.¹⁰⁴ Τα τεκταινόμενα αυτά στην Κύπρο, αλλά και η κινητικότητα γύρω από το θέμα θα προκαλούσαν την παρέμβαση του Sedat Simanı, η οποία διατυπωνόταν σε κύριο άρθρο του με τίτλο «Οι Τούρκοι της Κύπρου». Το εν λόγω άρθρο ήταν προφητικά αποκαλυπτικό, διότι σε εκείνο ο εκδότης-ιδιοκτήτης της *Hürriyet* μεταξύ των άλλων διατύπωνε για πρώτη φορά την άποψη ότι η μόνη αποδεκτή μεταβολή του υφισταμένου καθεστώτος του νησιού ήταν η διχοτόμηση,¹⁰⁵ ενώ ταυτόχρονα υποστήριζε την εγγυητική παρουσία Τουρκίας και Ελλάδας για την «ανεξαρτησία» της Κύπρου:

«Πώς μπορεί, λοιπόν, να διευθετηθεί το ζήτημα της Κύπρου; Κατά τη γνώμη μας, δεν υπάρχει κυπριακό ζήτημα. Η Κύπρος θα συνεχίσει να ζει με τη σημερινή διοικητική της ανεξαρτησία και υπό τη διακυβέρνηση της Αγγλίας. Όσον αφορά εμάς, υποστηρίζουμε ότι η Κύπρος, η οποία βρίσκεται ακριβώς απέναντι από τις ακτές μας της μητέρας πατρίδας και υπό την προστασία των συμμάχων μας Άγγλων, πρέπει να μείνει υπό το σημερινό της καθεστώς. Το καθεστώς αυτό μόνο με έναν τρόπο μπορεί να μεταβληθεί: Όπως ακριβώς έγινε και στην Ιρλανδία, υπό τον όρο να χωριστεί το νησί σε δύο ίσες περιοχές, μία τουρκική και μία ρωμαίικη. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι κυβερνήσεις Τουρκίας και Ελλάδας θα εγγυώνται την προστασία και την ανεξαρτησία του. Η αντίθετη περίπτωση, να γίνει αλλιώς για την Κύπρο, δηλαδή ένα καθεστώς υπό τη διακυβέρνηση της Ελλάδας, είναι εντελώς αδιανόητη. Ούτε καν τίθεται θέμα να

¹⁰³ «Kıbrıs Ne Âlemde?», *Hürriyet*, ό.π., σελ.18.

¹⁰⁴ «Kıbrıs adasının Yunanistanı ilhaki için miting yapıldı» («Στο νησί της Κύπρου πραγματοποιήθηκε συλλαλητήριο για την ένωση με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 4/10/1948.

¹⁰⁵ Το γεγονός ότι ζητείτο η διχοτόμηση του νησιού δεν είχε περάσει απαρατήρητο από τον ελληνοκυπριακό τουλάχιστον Τύπο, βλ. *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 28/10/1948, παράθεση στο Κτωρής, ό.π., σελ. 353.

μείνουμε αδιάφοροι για την τύχη εκατό χιλιάδων Τούρκων που διαβιούν στην Κύπρο και που οι καρδιές τους χτυπούν σαν τις δικές μας γι' αυτά τα χόματα».¹⁰⁶

Αντίστοιχο με το συλλαλητήριο των Ελληνοκυπρίων της 3^{ης} Οκτωβρίου, πραγματοποιούσαν οι Τουρκοκύπριοι την Κυριακή 28 Νοεμβρίου, επίσης στη Λευκωσία. Την είδηση – που ήταν και η μόνη που δημοσίευε για την Κύπρο η *Hürriyet* τον Νοέμβριο του 1948 – αρυόταν η εφημερίδα και πάλι από το *Associated Press*, πληροφορώντας ότι συμμετείχαν 6.000 από τους «80.000 Τούρκους» του νησιού, σε ένα συλλαλητήριο που ήταν «το πολυπληθέστερο από όσα έχουν πραγματοποιήσει μέχρι σήμερα». Οι συμμετέχοντες «διαμαρτυρήθηκαν εντόνως εναντίον της ιδέας να αναλάβει τη διοίκηση της νήσου μία τοπική ελληνική κυβέρνηση και απαίτησαν, σε περίπτωση απόσυρσης των Άγγλων, να αποδοθεί η Κύπρος στον παλαιό της ιδιοκτήτη, την Τουρκία».¹⁰⁷ Ορμώμενος από την είδηση αυτή, ο αρθρογράφος İbrahim Alâettin Gönsa, δημοσίευε άρθρο γνώμης με τίτλο «Η ευχή των Τουρκοκυπρίων». Σε αυτό, αφού τονίσει πόσο είχε «συγκλονιστεί» από το τουρκοκυπριακό συλλαλητήριο, ανέφερε ότι με τη διοργάνωσή του οι «ομοεθνείς» της νήσου είχαν ζητήσει, «εφόσον τερματιστεί η εβδομηκονταετής αγγλική διακυβέρνηση, να ενωθούν με τη διπλανή Ανατολία από τα σπλάχνα της οποίας αποκόπηκαν, κι όχι με την Ελλάδα που βρίσκεται σε οκταπλάσια και δεκαπλάσια απόσταση». Ο αρθρογράφος υποστήριζε πως, όποια και αν ήταν η πολιτική της τουρκικής κυβέρνησης, «είναι προσωπικώς αδύνατον να μείνουμε αδρανείς και αδιάφοροι» έναντι αυτής της επιθυμίας, την οποία «συμμεριζόμενοι ολόψυχα, δεν ερχόμαστε σε αντίθεση με την αγάπη που τρέφουμε έναντι των φίλων και γειτόνων μας Ελλήνων». Κατ' εκείνον, τόσο η γεωγραφία, όσο και η ιστορία μαρτυρούσε για το δίκαιο του τουρκοκυπριακού αιτήματος, ενώ το γεγονός ότι «σήμερα» οι Ελληνοκύπριοι έχουν την πληθυσμιακή πλειοψηφία δεν μπορούσε να προβάλλεται ως μοναδικό κριτήριο επιλογής. Αντίθετα, το κριτήριο αυτό οδηγούσε στη σκέψη ότι «δεν είναι λίγες οι περιοχές στα Βαλκάνια και στη Δυτική Θράκη, όπου πλειοψηφεί ο τουρκικός πληθυσμός». Και ο Gönsa κατέληγε ως ακολούθως: «Εν συντομία, αν υποστηριχθεί η επιθυμία των Τουρκοκυπρίων, τότε δημιουργείται και μια ισορροπία έναντι του γεγονότος ότι η Ρόδος, η Χίος, η Λέσβος και παρόμοια τμήματα των πλευρών του σώματος της Ανατολίας βρίσκονται υπό τη διακυβέρνηση της γείτονος Ελλάδας».¹⁰⁸ Όπως και ο Simavî στο προαναφερθέν άρθρο του, έτσι και ο Gönsa αναφερόταν στους «φίλους Έλληνες», για να προτάξει αμέσως μετά τη δική του επιχειρηματολογία. Ωστόσο, σε αντίθεση με τον Simavî που στο άρθρο του είχε ταχθεί υπέρ της

¹⁰⁶ «Kıbrıs Türkleri», *Hürriyet*, 23/10/1948. Σημειώνεται ότι στην εισαγωγική παράγραφο του κύριου αυτού άρθρου του, ο Simavî έκανε λόγο για «εκατό χιλιάδες περίπου Τούρκους της Κύπρου», οι οποίοι μέχρι το τέλος του άρθρου είχαν απολέσει το κατά προσέγγιση αριθμητικό τους χαρακτηριστικό, μεταβαλλόμενοι σε «εκατό χιλιάδες» για τις ανάγκες της πολιτικής επιχειρηματολογίας του συντάκτη. Ωστόσο, λιγότερο από ένα μήνα πριν, στην 7^η συνέχεια του ταξιδιωτικού αφιερώματος της εφημερίδας στο νησί, ο απεσταλμένος δημοσιογράφος της Çalparala έγραφε πως οι Τουρκοκύπριοι ήταν «82 χιλιάδες», βλ. ανωτέρω, σελ 25.

¹⁰⁷ «Kıbrısta 6.000 Türk nümayiş yartı» («Στην Κύπρο διαδήλωσαν 6.000 Τούρκοι»), *Hürriyet*, 29/11/1948. Ο συνολικός αριθμός των Τουρκοκυπρίων επανέρχεται στις 80 χιλιάδες, σε αντίθεση με τις ανωτέρω αναφορές του Simavî. Στο πλαίσιο αυτό των πολιτικής προεκτάσεως αντιφατικών αναφορών εντασσόταν και η αναφορά στους 15.000 Τουρκοκύπριους που συμμετείχαν στο συγκεκριμένο συλλαλητήριο, όπως αναγραφόταν στη λεζάντα της φωτογραφίας που δημοσιευόταν στο φύλλο της εφημερίδας της 22ας Δεκεμβρίου, βλ. «Kıbrıs Türklerinin yartığı büyük miting» («Το μεγάλο συλλαλητήριο που διοργάνωσαν οι Τουρκοκύπριοι»), *Hürriyet*, 22/12/1948.

¹⁰⁸ «Kıbrıs Türklerinin Dileği», στήλη «Günün Düşüncesi» («Η σκέψη της ημέρας»), *Hürriyet*, 6/12/1948.

διχοτόμησης, ο Gönso υποστήριζε την επιστροφή ολόκληρης της Κύπρου υπό τουρκική διοίκηση με κριτήρια «γεωγραφικά και ιστορικά», ενώ δεν παρέλειπε να αναφερθεί αφενός μεν στην «ισορροπία» που θα δημιουργείτο έτσι με την ελληνική διακυβέρνηση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου – για τα οποία μάλιστα ενέγραφε υποθήκες χαρακτηρίζοντάς τα ως αναπόσπαστο τμήμα «του σώματος της Ανατολίας» – αφετέρου δε στην «πληθυσμιακή πλειοψηφία των Τούρκων της Δυτικής Θράκης». Και οι δύο αυτές αναφορές θα εντάσσονταν το επόμενο διάστημα στο αφηγηματικό σχήμα των ιθυνόντων της εφημερίδας – αλλά αργότερα και της τουρκικής κυβέρνησης – όταν γινόταν λόγος για το Κυπριακό.

Την ίδια «φιλική» προς τους Έλληνες διάθεση εξέφραζε κατ' αρχήν ο Simanί και στο επόμενο κύριο άρθρο του. Το γεγονός δεν τον εμπόδιζε να κάνει λόγο για την «τουρκική ατμόσφαιρα που διατηρείται με όλη της τη ζωτικότητα στο νησί», ανεξαρτήτως του αριθμού των Ελληνοκυπρίων. Ακολουθώντας, επαναλάμβανε το «υπέρτατο ενδιαφέρον μας» για τους «εκεί διαβιούντες ομογενείς μας» και εξηγούσε τους λόγους που, κατά τη γνώμη του, καθιστούσαν απαγορευτική την ένωση του νησιού με την Ελλάδα:

«Σήμερα, σε καμμία περίπτωση δεν τίθεται θέμα συμπερίληψης της Κύπρου στα ελληνικά νησιά. Η Ελλάδα σήμερα έχει εξασθενήσει εξαιτίας της εσωτερικής της κατάστασης και βρίσκεται σε αδυναμία να αυτοκυβερνηθεί, παρά τη βοήθεια του Σχεδίου Μάρσαλ. Όσο λοιπόν σήμερα βρίσκεται σε αδυναμία να διασφαλίσει την κυριαρχία της στη δική της χερσόνησο, δεν δύναται να φέρει στις πλάτες της ένα τόσο βαρύ φορτίο όπως την προσάρτηση της Κύπρου. Ακόμη και αν το επιχειρούσε, κανένα κράτος δεν θα σγκατένευε. Είναι δυνατόν να τεθεί σήμερα ζήτημα απόκτησης ακόμη και μιας σπιθαμής πλείονος εδάφους από μία μικρή Ελλάδα, η οποία δεν μπορεί να κατορθώσει να ξεφορτωθεί τον Ερυθρό κίνδυνο;».

Η εκμετάλλευση της ιστορικής συγκυρίας του ελληνικού Εμφυλίου πολέμου είναι εμφανής στην επιχειρηματολογία του Simanί, όχι μόνο όταν επιχειρούσε να καταδείξει την «αδυναμία» της Ελλάδας και την αστάθεια της εσωτερικής της πολιτικής κατάστασης, αλλά και όταν ταυτόχρονα επεδίωκε να αναδείξει τα στοιχεία αυτά στη διεθνή σκηνή, χρησιμοποιώντας τα με στόχο να επιστήσει, τρόπον τινά, την προσοχή των άλλων κρατών – και δη των μεγάλων – και να αποτρέψει οποιοδήποτε αμυδρό ή μη ενδεχόμενο να εξεταστεί σοβαρά η περίπτωση ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Στην κατεύθυνση αυτή, το ίδιο απόλυτη και κατηγορηματική ήταν και η κατάληξη του άρθρου του: «Όσον αφορά εμάς, πιστεύουμε πως δεν μπορεί να υπάρξει άλλος ιδιοκτήτης του νησιού αυτού που βρίσκεται στην πλέον κοντινή προς τη μητέρα πατρίδα μας θέση. Μας έρχεται βαρύ ακόμη και να το συζητούμε. Όπως σήμερα, έτσι και αύριο δεν τίθεται για μας ζήτημα να μπούμε σε παζάρια για την τύχη του συγκεκριμένου νησιού».¹⁰⁹

¹⁰⁹ “Türk adası: KIBRIS” («Ένα τουρκικό νησί: Η ΚΥΠΡΟΣ»), *Hürriyet*, 11/12/1948.

Τη σκυτάλη της αρθρογραφίας έπαιρνε κατόπιν και πάλι ο İbrahim Alâettin Gönso, σε άρθρο του με τίτλο «Η Κύπρος και οι άλλοι», στο οποίο επαναλάμβανε αρκετά από τα επιχειρήματα του προηγούμενου άρθρου του. Η ανάλυσή του διανθιζόταν από επισημάνσεις του τύπου «η Ανατολία μάς ανήκει εδώ και εννέα αιώνες με το δίκαιο του σπαθιού μας» και «οι παππούδες μας δεν πήραν και την Κύπρο, που είναι μία προέκταση της οροσειράς του Ταύρου, και τα άλλα νησιά που βρίσκονται εντός των χωρικών μας υδάτων από τους Έλληνες και τους Βυζαντινούς, αλλά από άλλα έθνη, δίνοντας το αίμα τους και τη ζωή τους, διότι γνώριζαν ότι αυτά ήταν αναγκαία για την ασφάλεια της πατρίδας». Ωστόσο, κεντρικός στόχος του κειμένου του ήταν να ψέξει την «αδιαφορία» που επιδεικνυόταν από τον δημοσιογραφικό κόσμο της Τουρκίας για το ζήτημα της Κύπρου: «Παρατηρώ με θλίψη και απορία τη βαθιά μας αδιαφορία, ενώ γνωρίζω μεταξύ των αρθρογραφούντων στις εφημερίδες μας έναν-έναν χωριστά ανθρώπους που οι παππούδες τους, οι πατεράδες τους, ακόμη και οι ίδιοι έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Κύπρο». Στο πλαίσιο αυτό, σημείωνε πως δεν επιδεικνυόταν για την τελευταία το ίδιο ενδιαφέρον που αναπτυσσόταν για τα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα και κατέληγε ευχόμενος να μην συνεχιζόταν εκείνη η στάση, διότι «πρώτα από όλους, δικό μας είναι το χρέος να μην μένουμε ασυγκίνητοι και αδιάφοροι!».¹¹⁰

Φαίνεται, όμως, πως η «αδιαφορία» για την οποία έκανε λόγο ο Gönso, δεν ανταποκρινόταν εντελώς στην πραγματικότητα. Πέντε μέρες μετά το άρθρο του, πρωτοσέλιδη ανταπόκριση του συνεργάτη της εφημερίδας, Emin Karakuş, από την Άγκυρα ανέφερε ότι «τα πρόσφατα δημοσιεύματα σχετικά με το μέλλον της Κύπρου παρακολουθούνται με μεγάλο ενδιαφέρον από πολιτικούς κύκλους στην Άγκυρα». Ο εν λόγω ανταποκριτής είχε μιλήσει με «υψηλόβαθμο αξιωματούχο της αντιπολίτευσης», ο οποίος του είχε αναφέρει τα εξής:

«Εκείνο που σκεφτόμασταν για τα Δωδεκάνησα όσο ήταν εν ζωή ο Ατατούρκ, ήταν τα νησιά αυτά μετά την απελευθέρωσή τους από τους Ιταλούς να μην προσαρτηθούν ούτε από εμάς, ούτε από την Ελλάδα, αλλά η περιοχή να αποκτήσει μιας μορφής αυτονομία. Η σκέψη αυτή θα αποτελούσε και τον πλέον αποδεκτό τρόπο [διευθέτησης] τόσο για μας, όσο και για τους ίδιους τους κατοίκους των νησιών.¹¹¹ Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα συγκεκριμένα νησιά δόθηκαν στην Ελλάδα χωρίς καν να ρωτηθεί η γνώμη μας. Τώρα τίθεται θέμα μέλλοντος της Κύπρου, η οποία βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής και η οποία είναι δική μας τόσο από άποψης οικονομικής, όσο και από κάθε άλλη άποψη. Το τουρκικό έθνος δεν πρόκειται να δείξει ξανά την ίδια αδιαφορία που είχε επιδείξει στην περίπτωση των Δωδεκανήσων».¹¹²

¹¹⁰ «Kıbrıs ve ötekiler», στήλη «Günün Düşüncesi», *Hürriyet*, 16/12/1948.

¹¹¹ Επρόκειτο για την ιδέα «σημαινόντων Αγγλικών κύκλων» περί τα τέλη του 1924 να δημιουργηθεί «Νησιωτικό Κράτος» που θα περιλάμβανε την Κύπρο και τα Δωδεκάνησα, ιδέα η οποία «υπό τας σημερινάς περιστάσεις, δεν φαίνεται απαρέσκουσα εις τους Ελληνικούς κύκλους», αλλά και – όπως τεκμαίρεται και από το συγκεκριμένο δημοσίευμα της *Hürriyet* – ήταν «ο πλέον αποδεκτός τρόπος διευθέτησης» και για τους Τούρκους. Για την επισήμανση, βλ. Χριστόφορος Χρηστίδης, *Κυπριακό και Ελληνοτουρκικά. Πορεία μιας Εθνικής Χρεωκοπίας, 1953-1967* (Αθήνα, 1967), σελ. 4 θ'.

¹¹² «Kıbrıs'ın istikbali ve Türkiye/ Hükümet bu işe lakayt kalmıyacak» («Το Μέλλον της Κύπρου και η Τουρκία/ Η Κυβέρνηση δεν θα μείνει αδιάφορη στο ζήτημα»), *Hürriyet*, 21/12/1948.

Ενδιαφέρουσα ήταν η αντίφαση στον τρόπο παρουσίασης του θέματος από το εν λόγω δημοσίευμα: Αναφορά στη στάση της «κυβέρνησης» στον υπότιτλο, παράθεση απόψεων της αντιπολίτευσης στο κυρίως θέμα, χωρίς να δίδεται καμμία άλλη διευκρίνιση. Με τον εύσχημο αυτό τρόπο παρουσιαζόταν πιθανότατα το ενδιαφέρον και η προσεκτική παρακολούθηση του ζητήματος και από την ίδια την τουρκική κυβέρνηση. Θεωρώντας το θέμα πρόωρο, μιας και η Βρετανία δεν είχε εκδηλώσει καμμία πρόθεση να μεταβάλει το καθεστώς κυριαρχίας της νήσου, ίσως η κυβέρνηση να άφησε συγκαλυμμένα να διαρρεύσουν οι σκέψεις της για το ζήτημα του μέλλοντος της Κύπρου, χωρίς να μπορεί κάποιος να την κατηγορήσει ότι παρεμβαίνει.¹¹³ Εξίσου ενδιαφέρουσα είναι και η άμεση συσχέτιση του θέματος με τα Δωδεκάνησα, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι Τούρκοι ιθύνοντες δεν είχαν ξεχάσει, ουσιαστικά ούτε και αποδεχτεί, την ένταξη των συγκεκριμένων νησιών στην ελληνική επικράτεια, καθώς και ότι ενέτασσαν το ζήτημα της κυριαρχίας επί της Κύπρου στο ευρύτερο ζήτημα των νήσων του ανατολικού Αιγαίου που βρίσκονται πέριξ των παραλίων της μικρασιατικής ενδοχώρας.¹¹⁴

Τις υποψίες ότι ο πολιτικός κόσμος της Τουρκίας παρακολουθούσε εκ του σύνεγγυς το θέμα της Κύπρου, ερχόταν να ενισχύσει ένα δημοσίευμα της *Hürriyet* στις 24 Δεκεμβρίου, το οποίο επικαλείτο δημοσίευμα της εφημερίδας *Al Nida* του Καΐρου. Σύμφωνα με το τελευταίο, στην Τουρκία είχε ξεκινήσει μία προπαγανδιστική εκστρατεία για την προσάρτηση της Κύπρου, εκστρατεία που υποστηριζόταν από μερίδα του τουρκικού Τύπου, αλλά όχι και από την τουρκική κυβέρνηση. Επιπροσθέτως αναφερόταν ότι «όπως γίνεται αντιληπτό, επικεφαλής της εκστρατείας αυτής βρίσκεται ο βουλευτής Cihad Baban. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του συγκεκριμένου

¹¹³ Κατά τους Βρετανούς, ο «αψηλόβαθμος αξιωματούχος της αντιπολίτευσης» ήταν ο πρόεδρος του αντιπολιτευόμενου Δημοκρατικού Κόμματος, Celal Bayar, βλ. Κτωρής, *ό.π.*, σελ. 356. Ακόμη και αν αυτό ισχύει, δεν αναιρεί την υπόθεση ότι ενδεχομένως να εξέφρασε τις «ανησυχίες» και της τουρκικής κυβέρνησης, αν λάβει κάποιος υπ' όψιν του την κομματική προέλευση των ιδρυτικών στελεχών του Δ.Κ., καθώς και τους στενούς δεσμούς του Bayar με τον İhdi, βλ. Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)* (Η Περίοδος του Εθνικού Ηγέτη στην Τουρκία, 1938-1945), (İstanbul: İletişim, 1996), τομ. Α', σελ. 116-118 και 135-136. Σε κάθε περίπτωση, η κυβέρνηση του C.H.P. είχε ξεκαθαρίσει διά στόματος του Υπουργού Εξωτερικών της ρητώς στους Βρετανούς το «σοβαρό της ενδιαφέρον» για την Κύπρο σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος της, ήδη από τον Ιανουάριο του 1950, βλ. έγγραφο που παραθέτει ο Κτωρής, *ό.π.*, σελ. 375-376.

¹¹⁴ Την ίδια περίοδο, «ορισμένοι αρμόδιοι κρατικοί αξιωματούχοι» που μίλησαν στον ανταποκριτή της *Vatan* στην Άγκυρα, είχαν αναφέρει ότι το θέμα της Κύπρου δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται «απλοϊκά» και σημείωναν ότι «δεν θα ήταν σωστό» να αναμένεται πως η τουρκική κυβέρνηση θα μετέβαλλε την επί 25 έτη «παραδοσιακή» της πολιτική που συνίστατο στην επιμονή της να «μένει μακριά από πολιτικές εδαφικές επέκτασης», βλ. *Vatan*, 13/12/1948, παράθεση στο Armaoğlu, *ό.π.*, σελ. 8. Την άποψη αυτή περί ανάγκης σεβασμού των υφιστάμενων συνόρων της Τουρκίας, έτσι ώστε «να μην δημιουργηθούν ρήγματα στην πολιτική μας που υπαγορεύει το Εθνικό Σύμφωνο» [*Misak-i Milli*] εξέφραζε από την ίδια εφημερίδα ο εκδότης και κύριος αρθρογράφος της, Ahmed Emin Yalman, που την εποχή εκείνη πρόσκειτο πλήρως στο αντιπολιτευόμενο Δημοκρατικό Κόμμα. Στο συγκεκριμένο άρθρο ο Yalman υποστήριζε μεν ότι «δεν πρέπει να θίξουμε την ύπαρξη είκοσι εκατομμυρίων Τούρκων της μητέρας πατρίδας χάριν της βοήθειας προς ογδόντα χιλιάδες Τουρκοκύπριους», πρόσθετε όμως ότι «εάν η Αγγλία επιθυμεί να αποσυρθεί από την Κύπρο, τότε η Τουρκία πρέπει να έχει τον απόλυτο λόγο στο ζήτημα της τύξης του νησιού, τόσο για τη δική της ασφάλεια, όσο και εξ ονόματος των Τουρκοκυπρίων», βλ. «*Milli Misak ve Kıbrıs*» («Το Εθνικό Σύμφωνο και η Κύπρος») *Vatan*, 16/12/1948, παράθεση στο Armaoğlu, *ό.π.*, σελ. 9. Για την στενή «καθοδηγητική» σχέση του Yalman με την ηγεσία του Δ.Κ. την περίοδο 1946-1950, βλ. Topuz, *100 Soruda*, σελ. 102 και του ίδιου, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, σελ. 188. Η χρησιμότητα του αποτρεπτικού βάρους που θα είχε στην ελληνική επιχειρηματολογία για το Κυπριακό η επίκληση του τουρκικού «Εθνικού Συμφώνου» είχε επισημανθεί ήδη από το 1954, από τον εμβριθή γνώστη της τουρκικής πραγματικότητας Χριστόφορο Χρηστίδη, βλ. Χρηστίδης, *ό.π.*, σελ. 69-74. Την ευαισθησία της τότε τουρκικής κυβέρνησης σε θέματα εδαφικών διεκδικήσεων πέραν των εθνικών της συνόρων επιβεβαιώνει και η μαρτυρία Έλληνα διπλωμάτη που παραθέτει ο Crouzet, *ό.π.*, τομ. Α', σελ. 281, υποσ. 50. Ο συγγραφέας, εξάλλου, επισημαίνει και αυτός το ενδεχόμενο η τουρκική κυβέρνηση να ενθάρρυνε παρασκηνακά τις εκδηλώσεις φοιτητικών και άλλων οργανώσεων για την Κύπρο κατά την πρώιμη αυτή περίοδο, ενώ ταυτόχρονα η ίδια να εμφανίζεται «με μια επίφαση εγκαρδιότητας» απέναντι στην Ελλάδα, βλ. Crouzet, στο ίδιο, σελ. 371-372.

βουλευτή, η απόδοση της Κύπρου στην Ελλάδα θα φέρει τον κομμουνισμό μέχρι τις ανατολικές περιοχές της Μεσογείου».¹¹⁵

Την επομένη, 25 Δεκεμβρίου, η *Hürriyet* πληροφορούσε πρωτοσέλιδα ότι η «φοιτητική νεολαία» επρόκειτο να πραγματοποιήσει συλλαλητήριο στην πλατεία Cebeci της Άγκυρας, προκειμένου «να γνωστοποιήσει για ακόμη μία φορά τις ευαισθησίες της για την κατάσταση των Τουρκοκυπρίων».¹¹⁶ Στην είδηση παρατίθετο η σχετική ανακοίνωση της «νεολαίας», στην οποία αναφερόταν ότι στόχος του συλλαλητηρίου ήταν να παρακαλέσει την κυβέρνηση να απευθυνθεί στα Ηνωμένα Έθνη, προκειμένου να «γλιτώσουν από την τραγική τους κατάσταση και να απολαύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους οι σφαγιαζόμενοι και βασανιζόμενοι Τούρκοι του εξωτερικού και να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα, έτσι ώστε να σωθούν οι Τουρκοκύπριοι από τη διάδοση της φωτιάς του κομμουνισμού». Οι διοργανωτές τόνιζαν, επίσης, ότι το συλλαλητήριο δεν έτρεφε «ιμπεριαλιστικές» βλέψεις, ούτε και στρεφόταν εναντίον «της α ή της β χώρας, φιλικής ή μη φιλικής». Δήλωναν, τέλος, ότι εργάζονται όλοι για να πραγματοποιηθεί ένα «υποδειγματικό συλλαλητήριο [...] γι' αυτό και επιβάλλεται να αποφύγουμε κατηγορηματικά ενέργειες που θα γίνουν αίτια επιθέσεων και ζημιών».¹¹⁷

Επικροτώντας τη συγκεκριμένη πρωτοβουλία της τουρκικής φοιτητιάσας νεολαίας, ο Simani δημοσίευε στις 26 Δεκεμβρίου κύριο άρθρο με τίτλο «Για την Κύπρο», στο οποίο εξέφραζε την ευχή «να έχουν λάβει το μήνυμα οι Έλληνες φίλοι μας» από το πραγματοποιηθέν συλλαλητήριο: «Ας κάνουν οι Ελληνοκύπριοι όσες συγκεντρώσεις θέλουν κι ας ζητούν σε μεγάλα συλλαλητήρια να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα όσο θέλουν. Εδώ υπάρχει η πραγματικότητα που εμείς θέλουμε και αυτή είναι ότι η Κύπρος ουδέποτε έχει δοθεί στην Ελλάδα». Επαναλαμβάνοντας την επιχειρηματολογία περί «αδύναμης» και «μικρής» Ελλάδας που «εποφθαλμιά» το νησί, της προσήπτε πως «ούτε καν κατανοεί πόσο γελοία είναι η απαίτησή της να αυτοανακηρυχθεί εκ Θεού

¹¹⁵ «Kıbrıs ve Türkiye» («Η Κύπρος και η Τουρκία»), *Hürriyet*, 24/12/1948. Ο Cihad Baban, δημοσιογράφος και βουλευτής Κωνσταντινούπολης στις εκλογές του 1946 και Σμύρνης σε εκείνες του 1950 και 1954, σε όλες με το Δημοκρατικό Κόμμα, ήταν από τους πρώτους που όχι μόνο είχαν αρθρογραφήσει για την Κύπρο στον τουρκικό Τύπο, αλλά και από εκείνους που το συνέδεαν με ευρύτερους αναθεωρητικούς στόχους. Απαντώντας π.χ. από τις στήλες της *Tasvir* σε δημοσίευμα του αθηναϊκού *Βήματος*, έγραφε ότι το γεγονός πως η Τουρκία δεν επιζητούσε την προσάρτηση της Κύπρου «σήμερα» δεν συνεπαγόταν ότι δεν θα το έπραττε «αύριο», ανάλογα με την «εξέλιξη των γεγονότων» και σημείωνε: «Εάν οι Τουρκοκύπριοι υποστούν καταπίεση, όπως γράφει το *Βήμα*, τότε η Τουρκία ίσως αρχίσει να σκέφτεται την προσάρτηση για να τους σώσει. Αν η Ελλάδα αυξήσει την εχθρότητά της, ίσως μια των ημερών να καταστεί αναγκαία η επιστροφή των Δωδεκανήσων στην Τουρκία για λόγους ασφαλείας. Εάν καταπιεστούν οι Τούρκοι της Κομοτηνής και των Σερρών [sic], ίσως αυτό να επιτάσσει συνοριακές επανορθώσεις στα Βαλκάνια, για να προστατευθούν τα τουρκικά συμφέροντα», βλ. Cihad Baban, «Bir Yunan Gazetesine Cevap» («Απάντηση σε μία ελληνική εφημερίδα»), *Tasvir*, 17/1/1948, παράθεση στο Armaoğlu, ό.π., σελ. 7.

¹¹⁶ «Kıbrıs için/ Bugün Ankarada büyük bir miting tertip ediliyor» («Διοργανώνεται σήμερα μεγάλο συλλαλητήριο στην Άγκυρα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 25/12/1948. Η υποφώσκουσα παντουρκιστική ατμόσφαιρα του συλλαλητηρίου καθίσταται εμφανής και από την πλέον ξεκάθαρη αναφορά ενός εκ των επικεφαλής των εν λόγω φοιτητικών συλλόγων, του Erhan Lökler, ο οποίος, σύμφωνα με τη Vatan, έκανε λόγο ότι απλώς για τους «Τούρκους του εξωτερικού», αλλά για τους «τουλάχιστον 60 εκατομμύρια Τούρκους που διαβιούν εκτός των σημερινών συνόρων μας», βλ. Armaoğlu, ό.π., σελ. 10.

¹¹⁷ Η ανάγνωση των τελευταίων αυτών γραμμών σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η λέξη *tecavüz* που χρησιμοποιείται στην ανακοίνωση σημαίνει ταυτόχρονα «επίθεση» αλλά και «βιασμός», δημιουργεί μεταγενέστερους συνειρμούς με τα ποικίλης φύσεως έκτροπα που διαδραματίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη επτά χρόνια αργότερα, σε ένα αντίστοιχο συλλαλητήριο, που οδήγησε στο πογκρόμ των Σεπτεμβριανών του 1955. Παράλληλα, η έκκληση να πραγματοποιηθεί μία «υποδειγματική» και χωρίς έκτροπα συγκέντρωση θα χαρακτήριζε, όπως θα καταδειχθεί, τις περισσότερες επαινετικές αναφορές της εφημερίδας για τα τουρκικά συλλαλητήρια για την Κύπρο, μέχρι βεβαίως εκείνο των Σεπτεμβριανών.

προστάτις και ιδιοκτήτης των νησιών της Μεσογείου. Σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που με λίγη προσπάθεια θα επιχειρήσει να ζητήσει και δικαιώματα επί της Μάλτας, της Σικελίας, καθώς και της παλαιάς ελληνικής αποικίας, της Κορσικής! [sic]». Ο Simavî κατέληγε υποστηρίζοντας ότι το καθεστώς της Κύπρου θα παρέμενε αμετάβλητο και αν «κάποια μέρα αλλάξει ιδιοκτήτη, τότε θα επιστραφεί στους Τούρκους και όχι στους Έλληνες».¹¹⁸ Μάρτυρας γι' αυτό ήταν, κατά τον αρθρογράφο, το προηγηθέν φοιτητικό συλλαλητήριο που εξέφραζε και την τουρκική κοινή γνώμη. Κατά συνέπεια, «για μας πλέον η Κύπρος δεν μπορεί να αποτελέσει ούτε θέμα αντιπαράθεσης, ούτε παζαριών».¹¹⁹

Στο φύλλο της ίδιας ημέρας η εφημερίδα δημοσίευε, επίσης πρωτοσέλιδα, ρεπορτάζ σχετικό με το προαναφερθέν συλλαλητήριο, συνοδευόμενο από φωτογραφίες φοιτητών του Πανεπιστημίου Άγκυρας που όδευαν προς την πλατεία Cebeci και ενός ομιλητή της εκδήλωσης. Η είδηση συνεχιζόταν στις εσωτερικές σελίδες, όπου δημοσιευόταν και φωτογραφία των διαδηλωτών σε ανεξάρτητη στήλη. Στη συγκέντρωση, στην οποία είχε μιλήσει ο πρόεδρος της «Φοιτητικής Ένωσης», Erhan Löker, και άλλοι, επαναλήφθηκαν τα όσα διαλαμβάνονταν στη σχετική ανακοίνωση που είχε δημοσιευθεί στις 25 του μηνός, ενώ σύμφωνα με την περιγραφή, μετά το τέλος του συλλαλητηρίου εψάλη ο εθνικός ύμνος και ακολούθησε πορεία την οποία χαιρέτιζε με ενθουσιασμό από τα μπαλκόνια ο κόσμος. Η πορεία στάθμευσε στην πλατεία της Λωζάννης, όπου εκφωνήθηκαν νέοι φλογεροί πατριωτικοί λόγοι, εψάλη ξανά ο εθνικός ύμνος και κατόπιν συνεχίστηκε μέχρι την πλατεία Ulus, όπου επαναλήφθηκε το ίδιο σκηνικό. Οι ομιλητές ανέφεραν ότι «δεν θα γίνει ανεκτή» η παραχώρηση της νήσου στην Ελλάδα, διότι η «φίλη χώρα» δεν έχει «ξεμπερδέψει με τον κομμουνισμό», κάτι που συνιστούσε απειλή για την ασφάλεια της Τουρκίας. Κατά συνέπεια, αν επρόκειτο να δοθεί σε κάποιον η Κύπρος, τότε έπρεπε να επιστραφεί στον «παλιό της ιδιοκτήτη», την Τουρκία, και «αν είναι να κυματίσει εκεί κάποια σημαία, αυτή πρέπει να είναι η ένδοξη τουρκική». Τα αιτήματα που διατυπώθηκαν σχετίζονταν με την ενίσχυση της εκπαίδευσης στην Κύπρο, την αποστολή δασκάλων και την αναγνώριση δικαιωμάτων εντός Τουρκίας σε όσους έχουν υπηρετήσει στο νησί. Αξιοσημείωτο ήταν το γεγονός ότι αναγνώστηκε αποσταλέν τηλεγράφημα της «Εθνικής Τουρκικής Φοιτητικής Ένωσης» (*Milli Türk Talebe Birliği, M.T.T.B.*), καθώς και η αναφορά ότι θα γίνει προσπάθεια να διαβιβαστούν τα αιτήματα της συγκέντρωσης στην τουρκική κυβέρνηση. Σύμφωνα με την εφημερίδα, η όλη εκδήλωση διήρκεσε από τις 9.30 μέχρι τις 12.00 και μετά το πέρας της οι φοιτητές «επέστρεψαν με τάξη και ηρεμία στις Σχολές τους».¹²⁰

Σε μία παράλληλη κινητικότητα στην Κωνσταντινούπολη, ο «Σύλλογος Τουρκοκυπρίων» συνεδρίαζε στο «Σπίτι του Λαού» στη συνοικία Eminönü και, κατόπιν συζητήσεων και έντονων

¹¹⁸ Είναι προφανής η αλλαγή στάσης του Simavî στο άρθρο του αυτό για το μέλλον της Κύπρου σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος της, καθώς συντασσόταν τώρα με την άποψη περί «επιστροφής ολόκληρου του νησιού στην Τουρκία», σε αντίθεση την άποψη περί διχοτόμησης που είχε διατυπώσει στο πρώτο του άρθρο, βλ. ανωτέρω, σελ. 34.

¹¹⁹ «Kıbrıs için», *Hürriyet*, 26/12/1948.

¹²⁰ «Ankara'da Kıbrıs için büyük bir miting yapıldı», («Μεγάλο συλλαλητήριο για την Κύπρο πραγματοποιήθηκε στην Άγκυρα»), *Hürriyet*, 26/12/1948.

αντιπαραθέσεων, υπερψήφισε αλλαγές στο καταστατικό του και εξέλεγε τη νέα εκτελεστική του επιτροπή. Στο πλαίσιο αυτό, η διατύπωση του καταστατικού «τακτικό μέλος δύναται να γίνει κάθε Τούρκος που έχει κοντινή ή μακρινή σχέση με την Κύπρο», άλλαξε με την εύλωτη αντικατάσταση της λέξης «Κύπρος» με τη λέξη «κυπριωτισμός» (*Kıbrıslılık*), ενώ επιδιώχθηκε η συμμετοχή στο Σύλλογο και «Τούρκων» που είχαν την βρετανική υπηκοότητα. Μεταξύ των ονομάτων που εξελέγησαν στο καθοδηγητικό όργανο, ξεχώριζαν εκείνα του υφηγητή Derviş Manizade στη θέση του προέδρου και του Burhan Nalbantoğlu στη θέση του βοηθού γενικού γραμματέα.¹²¹

Στο συλλαλητήριο των φοιτητών του Πανεπιστημίου Άγκυρας θα αντιδρούσε με τηλεγράφημά της η Φοιτητική Ένωση του Πανεπιστημίου Αθηνών, είδηση που δημοσίευε η *Hürriyet* στις 2 Ιανουαρίου 1949. Στο τηλεγράφημα, αφού γινόταν εύλωτη μνεία στον ηρωικό αγώνα του ελληνικού λαού στο πλευρό των συμμάχων κατά τη διάρκεια του πρόσφατου τότε Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, χαρακτηριζόταν «γελοία» η διατυπωθείσα τουρκική αιτίαση περί της Ελλάδας ως «δορυφόρου του κομμουνισμού» και εκφραζόταν η «λύπη» και η «απορία» των συντακτών για την απόφαση των Τούρκων φοιτητών να ζητήσουν την παρέμβαση των Ηνωμένων Εθνών στο θέμα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Αναποδίδοντας τη διατύπωση, γινόταν μεν λόγος περί «φίλου τουρκικού έθνους», προστίθετο όμως ότι η στάση εκείνη των Τούρκων φοιτητών, καθώς και η «υποστήριξη της τουρκικής κυβέρνησης και των τουρκικών επίσημων αρχών» είχε προκαλέσει «απορία και αγανάκτηση». Τέλος, ζητείτο η επανόρθωση των τουρκικών χαρακτηρισμών, με την επισήμανση ότι εκφράσεις του τύπου «δορυφορική του κομμουνισμού χώρα» αποτελούσαν «προφανές λάθος» και «ψευδή αντίληψη». Αμέσως μετά την είδηση, ακολουθούσε ανυπόγραφη παρέμβαση της εφημερίδας, με την οποία προκαταλαμβάνονταν η στάση των «Τούρκων αναγνώστών» για το τηλεγράφημα των Ελλήνων φοιτητών: Στην παρέμβαση εκείνη σημειωνόταν ότι «δεν μπορεί παρά να αισθανθούν» με τη σειρά τους «απορία και αγανάκτηση», διότι η τουρκική ανακοίνωση είχε γραφεί με «αξιοπρεπή και μετριοπαθή γλώσσα», στόχος του συλλαλητηρίου δεν ήταν καμμία χώρα, αλλά η καταγγελία της «κομμουνιστικής τυραννίας» που βίωναν οι Τούρκοι, ενώ κρινόταν «ακατανόητη» η ελληνική στάση να θεωρηθεί το συλλαλητήριο της Άγκυρας ως στρεφόμενο κατά της Ελλάδας. Και η παρέμβαση κατέληγε ως εξής: «Ελπίζουμε ότι δεν θα αργήσουμε να πληροφορηθούμε την αντίδραση των ενδιαφερόμενων κύκλων και της τουρκικής νεολαίας έναντι αυτού του τηλεγραφήματος».¹²²

Πράγματι, η «αντίδραση» που επιζητούσε η *Hürriyet* δημοσιευόταν στις στήλες της την 4^η Ιανουαρίου, αφού είχε προηγηθεί μια μέρα πριν η σχετική συνάντηση «εκπροσώπων των φοιτητών της Κωνσταντινούπολης». Εκφράζοντας την ευχή η ελληνοτουρκική φιλία «να διαρκέσει αιώνια», οι Τούρκοι φοιτητές ανέλυαν το σκεπτικό τους σε τρία σημεία: 1) Ουδέποτε η Ελλάδα χαρακτηρίστηκε «δορυφόρος του κομμουνισμού», αντίθετα επικροτούμε τον αγώνα των Ελλήνων

¹²¹ «Kıbrıslılar dün bir toplantı yaptılar», («Οι Κύπριοι πραγματοποίησαν χθες συνάντηση»), *Hürriyet*, 27/12/1948.

¹²² «Mitingler Atina Üniversitelerinde hayret ve infial uyandırmış» («Τα συλλαλητήρια προκάλεσαν, λέει, απορία και αγανάκτηση στους φοιτητές των Αθηνών»), *Hürriyet*, 2/1/1949.

εναντίον του. Κατά συνέπεια, «θεωρούμε την επιθυμία σας να μας διδάξετε την ιστορία της χώρας σας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έναν αχρειαστο υπερβάλλοντα ζήλο», 2) «το Κυπριακό είναι διεθνές ζήτημα» και όντως ζητήσαμε προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη, διότι «πιστεύουμε ότι αποτελεί τον πιο δίκαιο και σώφρονα δρόμο που επιβάλλεται να ακολουθούν τα ελεύθερα έθνη» [sic], και 3) είναι το πιο φυσικό δικαίωμα της τουρκικής νεολαίας να αντιδρά σε κάθε ζήτημα στο οποίο έχει δίκιο. Αν για πολιτικούς λόγους πρόκειται να κυματίσει κάποια άλλη σημαία πάνω από «το Πράσινο νησί», αυτή θα είναι «μία και μόνη, η τουρκική».¹²³

Όπως είναι εμφανές, στην πρώιμη εκείνη φάση του κυπριακού ζητήματος, οι όροι εμφανίζονταν ακριβώς αντίστροφοι από εκείνους που κυριάρχησαν μετά τη διεθνοποίηση του ζητήματος από την ελληνική κυβέρνηση το 1954. Έτσι, το 1949 και σε επίπεδο των συγκεκριμένων εκπροσώπων της κοινωνίας, των φοιτητικών αυτών ενώσεων, ήταν η τουρκική πλευρά εκείνη η οποία ζητούσε την προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη και επιδίωκε τη διεθνοποίηση του ζητήματος. Η συγκεκριμένη προσφυγή, μάλιστα, θεωρείτο ως ο πιο «σώφρων και δίκαιος δρόμος» που όφειλαν να ακολουθήσουν τα «ελεύθερα έθνη», διατύπωση που στο ψυχροπολεμικό κλίμα της εποχής παρέπεμπε στις μη κομμουνιστικές χώρες, άρα σίγουρα και στην Τουρκία, αφήνοντας αρκετές αμφιβολίες για την τελική έκβαση του εμφυλίου της Ελλάδας. Ως πρόσχημα για την επιδίωξή της προβαλλόταν η «καταπίεση των Τούρκων του εξωτερικού από τον κομμουνισμό», κατηγορία η οποία δεν αναλυόταν περισσότερο, περιλάμβανε όμως ρητώς τους Τουρκοκυπρίους ως εν δυνάμει «θύματα». Με το δεδομένο πρόσχημα ζητείτο να μην παραχωρηθεί η Κύπρος σε μία χώρα που «κινδύνευε» από τον κομμουνισμό, την Ελλάδα, σε μία οφθαλμοφανή προσπάθεια επικοινωνιακής υπονόμησης του κύρους της, αλλά και προσεταιρισμού της διεθνούς κοινής γνώμης, καθώς και των δυτικών κυβερνήσεων, όπως ακριβώς επιχειρούσε να κάνει και ο Simavi στο πρόσφατο τότε άρθρο του.¹²⁴

Της είδησης περί της ανακοίνωσης των Τούρκων φοιτητών, είχε προηγηθεί άρθρο γνώμης του İbrahim Alâettin Gönsa, με το οποίο ο αρθρογράφος υπερασπιζόταν πλήρως τη διεξαγωγή του συλλαλητηρίου, υπενθυμίζοντας ότι ήταν εκείνος που στις 6 Δεκεμβρίου 1948 είχε επιστήσει την προσοχή της κοινής γνώμης στο κυπριακό ζήτημα. Ο επιφυλλιογράφος επεσήμαινε την προσεκτική στάση των διοργανωτών και των ομιλητών, προσθέτοντας ότι θα θεωρούσε εαυτόν υπεύθυνο «αν είχε δοθεί αφορμή ακόμη και για την παραμικρή κίνηση που θα οδηγούσε σε πολιτική γκάφα». Λαμβανομένων υπ' όψιν των μεταγενέστερων εξελίξεων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950, θα μπορούσε να θεωρηθεί επίσης αξιοσημείωτη και η παρατήρησή του ότι

¹²³ “Kıbrıs davası/ Türk Üniversiteleri Atina yüksek tahsil gençliğinin mesajına cevap verdiler” («Η υπόθεση της Κύπρου/ Οι Τούρκοι φοιτητές απάντησαν στο μήνυμα της φοιτητικής νεολαίας των Αθηνών»), *Hürriyet*, 4/1/1949. Οι οργανώσεις που υπέγραψαν την τουρκική ανακοίνωση ήταν οι «Φοιτητική Ένωση Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ» (*İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği*), *Milli Türk Talebe Birliği* και «Φοιτητική Ένωση Πολυτεχνείου» (*Teknik Üniversitesi Talebe Birliği*).

¹²⁴ Βλ. ανωτέρω, σελ. 36.

«για να βαδίσει κάποιος με ασφάλεια πρέπει να βλέπει το έδαφος που πατάει. Όσοι γνωρίζουν καλά τι θέλουν, αξιώνονται να δουν το ιδανικό τους να πραγματοποιείται».¹²⁵

Η σημαντικότερη, όμως, παρέμβαση δημοσιεύεται στις 5 Ιανουαρίου και ήταν ένα άρθρο γνώμης του δημοσιογράφου που είχε ταξιδέψει τον Αύγουστο του 1948 στην Κύπρο και είχε συντάξει το πρώτο αφιέρωμα της *Hürriyet* στο νησί, του Rakim Çalapa. Ο τελευταίος, στον απόηχο του συλλαλητηρίου των Τούρκων φοιτητών, εκτιμούσε ότι το Κυπριακό, ένα «ζωτικό για μας ζήτημα», είχε αργήσει να απασχολήσει την τουρκική κοινή γνώμη. Πρόσθετε ότι η σειρά των ρεπορτάζ με τις εντυπώσεις που είχε δημοσιεύσει μετά το ταξίδι του στην Κύπρο, καθώς και τα όσα είχαν διηγηθεί στο περιβάλλον τους μετά την επιστροφή τους οι Τούρκοι δάσκαλοι, μαζί με τους οποίους είχε ταξιδέψει στο νησί, «συνιστούσαν τα πρώτα σκιρτήματα που έσκιζαν εκείνη τη θλιβερή σιωπή που έμοιαζε με αδιαφορία». Κατά τον αρθρογράφο, η κινητικότητα εκείνη της τουρκικής κοινής γνώμης είχε γίνει αντιληπτή από τους «γείτονές μας», οι οποίοι και «εκνευρίστηκαν εντελώς».

Ο Çalapa συνέχιζε αναφέροντας ότι κατά το παρελθόν οι Έλληνες ήταν πολύ πιο διεκδικητικοί στο θέμα της Κύπρου, ενώ η τουρκική πλευρά παρατηρούσε αυτήν την «αναστάτωση» με μεγάλη «υψηλαιμία», διότι δεν πίστευε ότι «η Μεγάλη Βρετανική Αυτοκρατορία» θα εγκατέλειπε τη νήσο και ήταν σίγουρη ότι οι ομογενείς της ήταν «ασφαλείς από κάθε άποψη» υπό τη διοίκηση της τελευταίας. Αφού επαναλάβει το επιχείρημα περί αποτυχίας της Ελλάδας να αντιμετωπίσει τον κομμουνισμό, αναρωτιόταν τι κατάσταση θα επικρατούσε στην Κύπρο αν αυτή ενωνόταν με μία Ελλάδα σε αναστάτωση. Περαιτέρω, συναρτούσε το θέμα με την «κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ομογενών μας στα ελληνικά εδάφη», τονίζοντας πως η Τουρκία παρακλιουθώντας «με πόνο» τη «σημερινή κατάσταση στο εσωτερικό των γειτόνων της Θράκης», είναι «υποχρεωμένη» να θεωρεί «επικίνδυνη περιοχή» κάθε μέρος όπου «επεκτείνεται ο κομμουνισμός» και να προσέχει ούτως ώστε οι περιοχές αυτές «να μην διευρύνονται». Την ημέρα λοιπόν, συνέχιζε, που η Αγγλία αποφασίσει να απεκδυθεί των δικαιωμάτων της επί της Κύπρου, είναι το πιο «φυσικό δικαίωμα» για την Τουρκία να ενδιαφερθεί για το νησί «εκ νέου και εντόνως», καθ' όσον εκεί διαβιούν ογδόντα χιλιάδες «αδελφοί μας», οι οποίοι «ποτίζουν σήμερα με τα δάκρυα της νοσταλγίας που χύνουν για τη μητέρα πατρίδα τα χώματα του νησιού, που χθες ποτιζόταν με το αίμα των μαρτύρων». Υποστήριζε πως οι «πραγματικοί ιδιοκτήτες» της Κύπρου ήταν οι Τούρκοι, πως ουδέποτε το νησί ανήκε στην Ελλάδα, ούτε καν στην αρχαιότητα, και ότι εκείνο που συνέβη ήταν πως «μετά τη διαίρεση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, επειδή συμπεριλήφθηκε στις χώρες που πέρασαν στη Βυζαντινή διοίκηση, οι ντόπιοι έμαθαν την επίσημη γλώσσα του Βυζαντίου που ήταν η ελληνική και στην πραγματικότητα δεν είναι ούτε καν Έλληνες». Συνεχίζοντας παρέθετε τη γνωστή επιχειρηματολογία περί της θρησκευτικής και λατρευτικής ελευθερίας που έφεραν για τους Χριστιανούς οι «Τούρκοι», η παρέμβαση των οποίων αν δεν υπήρχε, τότε οι Ορθόδοξοι παπάδες θα είχαν προ πολλού αποβιώσει στα μέρη όπου τους εξόριζαν οι Βενετοί και έτσι «δεν θα είχε συγκροτηθεί το βαρύ ορθόδοξο συλλογικό συναίσθημα

¹²⁵ “Kıbrıs mitingi” («Το συλλαλητήριο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/1/1949.

που στηρίζει τους ισχυρισμούς των Ελλήνων περί του ότι τους ανήκει το νησί, ενώ οι Χριστιανοί της Κύπρου θα είχαν μετατραπεί εξολοκλήρου σε Καθολικούς». Το άρθρο περατωνόταν με μία ακόμη συναισθηματική κορώνα: Όπως χτυπούσε η καρδιά ογδόντα χιλιάδων Τουρκοκυπρίων λόγω των ακατάλυτων δεσμών με την μητέρα πατρίδα, έτσι χτυπούσε και η καρδιά δεκαοκτώ εκατομμυρίων Τούρκων για την ευτυχία και την ευημερία των ομογενών τους.¹²⁶

Το συγκεκριμένο άρθρο του Çalarala συμπύκνωνε αναμφισβήτητα τη συναισθηματική προσέγγιση, αλλά και αρκετή από τη βασική επιχειρηματολογία που θα συναποτελούσε σιγά-σιγά και την επίσημη τουρκική προσέγγιση στο ζήτημα: Το Κυπριακό είναι ζωτική εθνική υπόθεση της Τουρκίας, η Κύπρος έχει ποτιστεί από το αίμα των μαρτύρων που την κατέκτησαν και σε περίπτωση αποχώρησης των Άγγλων ανήκει δικαιωματικά στους Τούρκους. Μία ενδεχόμενη παραχώρησή της στην Ελλάδα ενέχει κινδύνους αποσταθεροποίησης λόγω της ανεξέλεγκτης δράσης των κομμουνιστών, ιστορικά το νησί ουδέποτε ανήκε στην Ελλάδα, ούτε και οι κάτοικοί του είναι Έλληνες, αλλά αντίθετα διατήρησαν την θρησκευτική τους πίστη – που σήμερα στηρίζει τις διεκδικήσεις τους – χάρη στην πολιτική και τη μεγαλοθυμία των Τούρκων κατακτητών.

Το παράδειγμα των Τούρκων φοιτητών της Άγκυρας θα ακολουθούσαν τις επόμενες ημέρες φοιτητικοί και άλλοι σύλλογοι στις επαρχίες της Τουρκίας. Έτσι, όπως πληροφορούσε η *Hürriyet*, συλλαλητήρια διοργανώθηκαν στη Μαλάτεια και στην Καισάρεια στις 8 Ιανουαρίου,¹²⁷ στο Μπαλίκεσιρ στις 15 Ιανουαρίου,¹²⁸ και στην Αντιόχεια στις 16 Ιανουαρίου. Και στις τέσσερις περιπτώσεις οι εκδηλώσεις ήταν σχεδόν πανομοιότυπες, όπως ίδια ήταν και η περιγραφή τους από τις στήλες της εφημερίδας. Όπως αναφερόταν, οι διαδηλωτές προέταξαν την ανάγκη προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη για την προστασία των «Τούρκων του εξωτερικού» και δη της Κύπρου, από την «τυραννία» ή την «απειλή του κομμουνισμού», εκφώνησαν φορτισμένες συναισθηματικά ομιλίες,¹²⁹ τραγούδησαν τον εθνικό ύμνο, κατέθεσαν στεφάνια στα μνημεία του Ατατούρκ και διαλύθηκαν ησύχως. Στην Αντιόχεια, μετά το πέρας των ομιλιών, απελευθερώθηκαν και δύο περιστέρια με κόκκινες κορδέλες στα πόδια τους, ένα για να πετάξει στην Κύπρο κι ένα για να κατευθυνθεί στα Ηνωμένα Έθνη.¹³⁰ Αντίστοιχη εικόνα και θεματικές στα συνθήματα και στις εκφωνηθείσες ομιλίες παρουσιαζόταν και στο συλλαλητήριο που οργανώθηκε ένα μήνα αργότερα στη Σμύρνη από τη «νεολαία της πόλης», όπως πληροφορούσε η εφημερίδα στις εσωτερικές της σελίδες. Και εδώ τα αντικομμουνιστικά συνθήματα εναλλάσσονταν με δηλώσεις αφοσίωσης στους «φίλους», καθώς και με την εκδήλωση «πλήρους εμπιστοσύνης στα Ηνωμένα Έθνη», τοποθέτηση

¹²⁶ “Kıbrısı unutamayız” («Δεν μπορούμε να ξεχάσουμε την Κύπρο»), *Hürriyet*, 5/1/1949.

¹²⁷ “Kıbrıs adası için/ Malatya ve Kayseri’de de dün birer miting yapıldı” («Χθες διοργανώθηκαν συλλαλητήρια στη Μαλάτεια και στην Καισάρεια για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 9/1/1949.

¹²⁸ “Balıkesir gençleri Kıbrıs için bir miting yaptılar” («Οι νέοι του Μπαλίκεσιρ διοργάνωσαν συλλαλητήριο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/1/1949.

¹²⁹ Π.χ. στο Μπαλίκεσιρ ένας νέος αναφώνησε ότι η Κύπρος είναι ένα στέμμα που ταιριάζει μόνο στο κεφάλι των Τούρκων, *Hürriyet*, “Balıkesir gençleri...”.

¹³⁰ “Antakya’da dün Kıbrıs için bir miting yapıldı” («Στην Αντιόχεια διοργανώθηκε χθες συλλαλητήριο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 17/1/1949. Κατά τον Armaoğlu, η συμβολική κίνηση των Αντιοχέων με τα περιστέρια «πρέπει να δήλωνε την επιθυμία τους να επιλυθεί το ζήτημα με ειρηνικά μέσα και δια της οδού των Ηνωμένων Εθνών». Χαρακτηριστικό ωστόσο ήταν το σύνθημα που κυριάρχησε: «από την λυτρωθείσα Αντιόχεια στην Κύπρο που πρόκειται να λυτρωθεί», βλ. Armaoğlu, ό.π., σελ. 15.

που για μία ακόμη φορά βρισκόταν σε εμφανή αντίθεση με την στάση που θα τηρούσαν το τουρκικό κράτος και η τουρκική κοινή γνώμη το 1954, όταν τα ηνία της διεθνοποίησης θα περνούσαν στα χέρια της ελληνικής πολιτείας.¹³¹ Μέχρι τότε θα είχε χάσει πλέον την ισχύ του το επιχείρημα του «κομμουνιστικού κινδύνου» για την Ελλάδα, η οποία θα είχε αφήσει πίσω της την περίοδο του Εμφυλίου πολέμου, ενώ από το 1952 και εξής οι δυο χώρες θα καθίσταντο πλήρη μέλη του ΝΑΤΟ.

Στο ίδιο πλαίσιο των συλλογικών κινητοποιήσεων, οι φοιτητικές ενώσεις των πανεπιστημίων της Πόλης και της Άγκυρας διοργάνωναν κατόπιν προσκλήσεως του «Μορφωτικού Συλλόγου Κύπρου» (*Kıbrıs Okutma Derneği*), ταξίδι στο νησί, στο οποίο δήλωναν συμμετοχή «άνω των 150 φοιτητών». Όπως ανέφερε η σχετική είδηση, οι Τούρκοι φοιτητές επρόκειτο να αναχωρήσουν εντός μιας εβδομάδας και θα τους υποδέχονταν στο νησί «περισσότεροι από πέντε με έξι χιλιάδες Τούρκοι». Στην Κύπρο θα οργανωνόταν θεατρική παράσταση, στην οποία οι εκ Τουρκίας θα ενσάρκωναν την «Ανεξαρτησία», σε μία ευθεία αναφορά στον «Πόλεμο της Ανεξαρτησίας» του 1919-1922. Ενδιαφέρουσα σύμπτωση αποτελεί το γεγονός ότι, σύμφωνα με την είδηση της *Hürriyet*, την ίδια περίοδο θα επισκεπτόταν το νησί και ομάδα του πανεπιστημίου Αθηνών.¹³²

β) Μία αντιαποικιακή παρέμβαση

Από το Φεβρουάριο μέχρι τον Απρίλιο του 1949, το Κυπριακό περνούσε σε δεύτερη μοίρα στις σελίδες της εφημερίδας.¹³³ Αν εξαιρέσουμε το προαναφερθέν δημοσίευμα για το συλλαλητήριο της Σμύρνης, καθώς και μία πρακτορειακή ανταπόκριση του *Associated Press* από Αθήνα,¹³⁴ δεν υπήρχε κανένα άλλο δημοσίευμα που να έχει άμεση σχέση με το θέμα. Η ειδησεογραφία θα ξεκινούσε εκ νέου από τον Μάιο και εξής, ενώ αντίθετα θα πλήθαιναν τα δημοσιεύματα από την αρχή του έτους και για τους πρώτους δύο μήνες, που πραγματευόταν την έλευση του νέου Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα. Υπήρχε, ωστόσο, ένα αξιομνημόνευτο δημοσίευμα τον Απρίλιο, ένα κύριο άρθρο της εφημερίδας με τίτλο «Η χρεοκοπία της αποικιοκρατικής πολιτικής», γραμμένο προφανώς από τον Sedat Simavi, το περιεχόμενο του οποίου βρισκόταν σε πλήρη αντίφαση με τα όσα υποστήριζε η εφημερίδα για το Κυπριακό. Στο εν λόγω δημοσίευμα ο αρθρογράφος εκτιμούσε ότι ήταν οι Βρετανοί εκείνοι που πρώτοι κατανόησαν μεταπολεμικά τη χρεοκοπία του αποικιοκρατικού συστήματος κι έτσι τώρα ένα σύνολο παλαιών αποικιών τους «ζουν ως ανεξάρτητα κράτη, πιστά στο βρετανικό στέμμα». Η «κατανόηση» αυτή αντιπαραβαλλόταν με την πολιτική της Γαλλίας η οποία, αντί να ακολουθήσει πιο φιλελεύθερη προσέγγιση, συνέχιζε την προπολεμική πολιτική της, με αποτέλεσμα «να αντιμετωπίζει σήμερα αγώνες ανεξαρτητοποίησης σε κάθε τόπο». Αναφερόμενος μάλιστα στην περίπτωση της Ινδοκίνας,

¹³¹ “İzmir’de/ Gençlik Kıbrıs için büyük miting yaptı” («Η νεολαία πραγματοποίησε και στη Σμύρνη μεγάλο συλλαλητήριο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 21/2/1949, με βάση ανταπόκριση του πρακτορείου *Anadolu*.

¹³² “Üniversitelilerin Kıbrıs seyahati” («Το ταξίδι των φοιτητών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 24/1/1949.

¹³³ Κατά τον Armaoğlu, αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι στις 4 Απριλίου 1949 ιδρύονταν το ΝΑΤΟ και η προσοχή του τουρκικού Τύπου είχε επικεντρωθεί «στο σημαντικότερο αυτό γεγονός μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου» και όχι σε κάποια «καταλαγή της έξαρσης των συλλαλητηρίων», βλ. Armaoğlu, ό.π., σελ. 15.

¹³⁴ “Kıbrıs meselesi/ Türk-Yunan münasebatını bir imtihandan geçiriyormuş!” («Το Κυπριακό θέτει, λέει, σε δοκιμασία τις ελληνοτουρκικές σχέσεις!»), *Hürriyet*, 16/2/1949.

ο αρθρογράφος σημείωνε ότι «το φλογερό αυτό ασιατικό έθνος έχει προσφύγει στα όπλα για να σωθεί από το γαλλικό ζυγό», καθώς και ότι «κατά τους Αμερικανούς, δεν είναι μακριά η ημέρα που οι Γάλλοι θα εγκαταλείψουν την Ινδοκίνα». Ακολούθως, επικαλούμενος το ιστορικό παράδειγμα της Βαταβίας, χαρακτήριζε «αγωνιστές της ανεξαρτησίας» εκείνους που αντιστάθηκαν στους Γάλλους στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, επεσήμαινε την «πλήρη αντίθεση των ΗΠΑ στο αποικιοκρατικό σύστημα» και κατέληγε ως εξής: «Είναι πικρό να βλέπει κανείς να υπάρχουν ακόμη αποικιοκρατικές πολιτικές στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Γι' αυτό και δεν είναι δυνατόν να μην πιστεύει κάποιος ότι θα επιτύχουν τα έθνη που μάχονται για την ανεξαρτησία τους».¹³⁵ Κατά ειρωνικό τρόπο, οι διατυπωθείσες αυτές θέσεις βρίσκονταν σε πλήρη αντίθεση με τη στάση που υιοθετούσε τότε στο Κυπριακό, αλλά και με εκείνη που θα τηρούσε λίγα χρόνια αργότερα η εφημερίδα έναντι του αγώνα του κυπριακού λαού να αποτινάξει τον βρετανικό – αυτή τη φορά – αποικιοκρατικό ζυγό, χαρακτηρίζοντάς τον ως «τρομοκρατία». Παρά το γεγονός ότι στο άρθρο παρεχόταν αναφανδόν υποστήριξη στα έθνη που «μάχονται για την ανεξαρτησία τους», η υποστήριξη εκείνη θα μεταβαλλόταν σε ανοιχτή εχθρότητα στην περίπτωση του αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο, προφανώς διότι διακυβούνταν τα τουρκικά συμφέροντα, αλλά και με την προσχηματική διαφοροποίηση ότι στην τελευταία περίπτωση ο αγώνας δινόταν για την αυτοδιάθεση/ένωση και όχι για την ανεξαρτησία. Δεν μπορεί, ωστόσο, να μην επισημανθεί το ότι καθ' όλη τη διάρκεια του κυπριακού αγώνα ουδέποτε η Τουρκία ή οι Τουρκοκύπριοι έλαβαν επί της αρχής αντιαποικιακή στάση και ότι ουδέποτε έθεσαν θέμα αποχώρησης μιας αποικιοκρατικής δύναμης, της Βρετανίας, από την Κύπρο.

Επιστρέφοντας στην ενασχόλησή της με το νησί, η *Hürriyet* ξεκινούσε τον Μάιο του 1949 με ένα δημοσίευμα για τις επικείμενες δημοτικές εκλογές στο νησί. Επρόκειτο για μία πρακτορειακή ανταπόκριση του *Nafen*, στην οποία γινόταν αναφορά στη «μονομαχία» μεταξύ των παρατάξεων που πρόσκεινταν στην δεξιά και την αριστερά, ενώ προστίθετο ότι «η Εκκλησία και η πλειοψηφία των κυπριακών εφημερίδων υποστηρίζει τη δεξιά». Στο τέλος της ανταπόκρισης επισημαινόταν πως «και τα δύο αυτά κόμματα – οι «εθνικιστές» και οι «κομμουνιστές» – φαίνεται να υποστηρίζουν την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα».¹³⁶ Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι, πέραν ενός έμμεσου σχολίου, στην εφημερίδα δεν δημοσιευόταν κατά τη διάρκεια του συγκεκριμένου μήνα καμμία άλλη είδηση σχετικά με την έκβαση των εκλογών αυτών, ούτε και κάποιο σχετικό άρθρο-ανάλυση. Για κάποιο λόγο φαίνεται ως εάν η *Hürriyet* να χάνει το ενδιαφέρον της για τη συγκεκριμένη πτυχή των τεκταινομένων στο νησί, ενδεχομένως επειδή η σημαντική υποχώρηση της αριστεράς σε ψήφους υπέσκαπτε το αφήγημα της εφημερίδας περί «κομμουνιστικού κινδύνου».¹³⁷ Ένας άλλος πιθανός λόγος ήταν η στροφή του ειδησεογραφικού και αναλυτικού ενδιαφέροντός της στην κυρίως Ελλάδα και στην ερμηνεία για την επίδραση που θα είχαν στις

¹³⁵ «Müstemeleke politikasının iflâsı», *Hürriyet*, 16/4/1949.

¹³⁶ «Kıbrıs adasında seçim savaşı için hazırlıklar», («Ετοιμασίες για τη μάχη των εκλογών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/5/1949.

¹³⁷ Για τη συγκεκριμένη εκλογική αποτυχία της αριστεράς, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 244-247.

διμερείς ελληνοτουρκικές σχέσεις τα ποδοσφαιρικά επεισόδια που είχαν σημειωθεί στη γειτονική χώρα.

γ) Τα ποδοσφαιρικά επεισόδια των Αθηνών

Μετά τον αγώνα ποδοσφαίρου του Μεσογειακού Κυπέλλου μεταξύ Ιταλίας-Τουρκίας στις 21 Μαΐου 1949 στην Αθήνα, είχαν ξεσπάσει επεισόδια που θα έδιναν αφορμή για την εκδήλωση έντασης στις διμερείς ελληνοτουρκικές σχέσεις. Έχοντας νικήσει στον προηγούμενο αγώνα την ελληνική ομάδα, η τουρκική ηττήθηκε στον τελικό από την ιταλική και καταλόγισε την ήττα της στον Έλληνα διαιτητή και τις αποφάσεις του. Στην αναταραχή που ακολούθησε, ο ελληνικός Τύπος κατηγορήσε τους Τούρκους παίκτες και ιθύνοντες ότι είχαν επιτεθεί στον διαιτητή καθώς και στους Ιταλούς παίκτες στα αποδυτήρια, ενώ η τουρκική πλευρά υποστήριξε ότι είχε δεχθεί επίθεση από Έλληνες φιλάθλους και παράγοντες. Το θέμα έφτασε μέχρι του σημείου να παρέμβει ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα, Ruşen Eşref Ünaydın, στον υπουργό Εξωτερικών Κ. Τσαλδάρη, αλλά και να κατατεθούν επερωτήσεις στην τουρκική Εθνοσυνέλευση από τους βουλευτές του κυβερνώντος CHP, Mehmet Kamil Boran (Mardin) και Kemal Zeytioğlu (Eskişehir). Στην επερώτησή τους είχε απαντήσει ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Necmettin Sadak.

Στην αρθρογραφία του για το ζήτημα, ο Simavî επιτίθετο δριμύτατα εναντίον των Ελλήνων, κάνοντας λόγο για «δυστυχές και δύσμοιρο έθνος», το οποίο «είναι τόσο σαστισμένο μεταπολεμικά που έχει χάσει τον προσανατολισμό του». Αιτία του σχολίου ήταν η υποστήριξη των Ελλήνων φιλάθλων στην ιταλική ομάδα, εκπρόσωπο μιας χώρας που ήταν εχθρική στην Ελλάδα κατά τον τελευταίο πόλεμο, σε αντίθεση με τους Τούρκους που – όπως υποστήριζε – συνέδραμαν με τρόφιμα τον δοκιμαζόμενο ελληνικό λαό στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής.¹³⁸ Ο αρθρογράφος εξέφραζε τη «λύπησή του» για τους «δυστυχείς Έλληνες» και πρόσθετε ότι «αν δεν υπήρχε εκείνο το αίσθημα κατωτερότητας που τους καταστρέφει, ίσως να μην τους οικτίραμε, αλλά να τρέφαμε κι εμείς το ίδιο αίσθημα μίσους που τρέφουν εκείνοι για μας».¹³⁹ Την επομένη δημοσίευε νέο κύριο άρθρο με τον εύγλωττο τίτλο «Δεν έχουμε ανάγκη τη φιλία της Ελλάδας», στο οποίο τέκμαιρε ότι έχει τερματιστεί πλέον η «φιλία» που είχε ξεκινήσει το 1930, καθ' ότι αυτή ήταν μονομερής και τη σεβόταν μόνο η τουρκική πλευρά. Τώρα, συνέχιζε, δεν υπάρχει κανένα όφελος από μία φιλία με ένα έθνος που δεν την εκτιμά και «με έναν εξαθλιωμένο γείτονα που δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα με μία χούφτα συμμοριτών που έχουν πάρει τα βουνά».¹⁴⁰

Δύο ημέρες αργότερα, ο Simavî επανερχόταν και, εμπλέκοντας και το Κυπριακό, τοποθετείτο ευθέως στα «εκκρεμή», λόγω της προηγούμενης ελληνοτουρκικής φιλίας, διμερή ζητήματα με την Ελλάδα. Κατ' εκείνον, εφόσον είχε τερματιστεί η φιλία, ήταν «φυσικό» να τεθούν τα εξής ζητήματα: α) Να γίνει «επανόρθωση» στην «αφύσικη κατάσταση» του Πυθίου, θέμα που έχει

¹³⁸ Για τον και σήμερα καλλιεργούμενο αυτόν μύθο της τουρκικής επιχειρηματολογίας, βλ. George A. Kazamias, “Turks, Swedes and famished Greeks. Some Aspects of Famine Relief in Occupied Greece, 1941-44”, *Balkan Studies*, vol. 33(2), 1992, σελ. 293-307.

¹³⁹ “Zavallı Yunanlılar” («Δυστυχοί Έλληνες», *Hürriyet*, 22/5/1949).

¹⁴⁰ “Yunanistanın dostluğuna ihtiyacımız yoktur”, *Hürriyet*, 23/5/1949.

μείνει ανοιχτό από την εποχή του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών, Tevfik Rüşti Aras, και να «ενταχθεί στα εδάφη μας», β) «να τεθεί υπό τουρκική διοίκηση το νησί της Κύπρου, το οποίο έχει πλέον και κομμουνιστή Δήμαρχο και θέτει σε κίνδυνο τις ζωές εκατό χιλιάδων Τούρκων συμπολιτών» [sic], και γ) «να μας επιστραφεί από πλευράς ασφαλείας των ακτών της Ανατολίας, ένα σύνολο νησιών που βρίσκονται τώρα στα χέρια των Ελλήνων». Στο συγκεκριμένο άρθρο, πέραν του μοναδικού έμμεσου σχολιασμού της πολιτικής επιτυχίας της αριστεράς στις κυπριακές δημοτικές εκλογές, δεν γινόταν άλλη αναφορά στην Κύπρο. Αναπτυσσόταν, όμως, περαιτέρω μία εθνικιστική επιχειρηματολογία για την «ανάγκη» να «επιστραφούν» στην Τουρκία τα ελληνικά νησιά, με την εκ νέου επιστράτευση του επιχειρήματος του κομμουνιστικού κινδύνου που «αδυνατεί να ξεπεράσει η Ελλάδα», αν και ο Simavί σημείωνε πως δεν του είναι γνωστή η θέση της τουρκικής κυβέρνησης και του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών επί των ζητημάτων αυτών. Επισήμαινε ωστόσο, καλλιεργώντας και το ανάλογο κλίμα, ότι «για την τουρκική κοινή γνώμη είναι πλέον αναγκαία η διευθέτηση των τριών αυτών ζητημάτων που την απασχολούν έντονα».¹⁴¹

Όπως είχε συμβεί και με τα συλλαλητήρια για την Κύπρο, έτσι και σε αυτήν την περίπτωση η υπόθεση περνούσε στην «τουρκική νεολαία» και τις οργανώσεις της, οι οποίοι και διοργάνωσαν μεγάλα συλλαλητήρια διαμαρτυρίας στις 24 Μαΐου στην Κωνσταντινούπολη και στις 26 Μαΐου σε Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη και Άγκυρα.¹⁴² Η γνωστή από την εθνικιστική της δράση κατά την περίοδο 1923-1936 *M.T.T.B.*¹⁴³ είχε ήδη δραστηριοποιηθεί από τις 21 Μαΐου, στέλνοντας τηλεγράφημα συμπαραστάσης και διαμαρτυρίας στον επικεφαλής της τουρκικής εθνικής ομάδας στην Αθήνα. Η οργάνωση αυτή, αλλά και άλλες οργανώσεις της τουρκικής φοιτητικής νεολαίας πρωτοστατούσαν στα προαναφερθέντα συλλαλητήρια της Κωνσταντινούπολης, απαιτώντας τη διακοπή των αθλητικών συναντήσεων με τους Έλληνες. Κατά τη διάρκειά τους, ωστόσο, οι ομιλητές περιορίστηκαν στο πλαίσιο της διαμαρτυρίας για το συγκεκριμένο ζήτημα και δεν έθιξαν ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, κατά συνέπεια ούτε και εκείνο της Κύπρου.¹⁴⁴ Παρά ταύτα, γεγονός είναι πως η μεθοδολογία κινητοποίησης της κοινής γνώμης για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και δη για το Κυπριακό, ήταν η ίδια: Προκαλείτο μέσω δημοσιευμάτων του Τύπου και ακολούθως συλλαλητηρίων που οργανώνονταν από φοιτητικές νεολαίες. Όπως δε έχει επισημανθεί, τόσο στα συλλαλητήρια για το Κυπριακό όσο και σε εκείνα που έγιναν με αφορμή τα

¹⁴¹ “Öküz öldü...” («Το βόδι πέθανε...[τέρμα ο συνεταιρισμός]»), *Hürriyet*, 24/5/1949. Ο τίτλος είναι εύγλωττος και παραπέμπει σε γνωστή τουρκική παροιμία.

¹⁴² Αντίστοιχα συλλαλητήρια είχαν λάβει χώρα και σε Αϊδίνιο, Καλλίπολη, Κορκούτελι, Γενισέ, Φόκαια, Γκαζιάντεπ και Πέργαμο, *Hürriyet*, 28/5/1949 και 30/5/1949.

¹⁴³ Αναλυτικά για τη δράση της οργάνωσης, βλ. M. Çağatay Okutan, *Bozkurt'tan Kuran'a M.T.T.B.* («Η M.T.T.B. από τον Γκρίζο Λύκο στο Κοράνι») (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004).

¹⁴⁴ Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι μεταξύ των τηλεγραφημάτων καταδίκης που είχαν περιέλθει στους οργανωτές από διάφορα σημεία και φορείς της Τουρκίας, συμπεριλαμβανόταν και μία επιστολή που είχε συνταχθεί από Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης. Η *Hürriyet* δεν έχανε την ευκαιρία να την παραθέσει, μαζί με τα στοιχεία των υπογραφόντων. Σε εκείνη, οι συντάκτες εξέφραζαν «τη βαθιά τους θλίψη για την θρασεία ενέργεια των Ελλήνων που τραυμάτισε έντονα όλους τους Τούρκους πολίτες», βλ. “Gençlik dün fevri bir miting yaptı” («Η νεολαία πραγματοποίησε χθες εκτάκτως συλλαλητήριο»), *Hürriyet*, 24/5/1949. Επισημαίνεται πως οι οργανωτές των συλλαλητηρίων επεξεύρησαν να εμπλέξουν και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ζητώντας σχόλιο και δημόσια παρέμβαση για τα γεγονότα των Αθηνών (θα γίνει αναλυτική αναφορά στο οικείο κεφάλαιο). Υπό την έννοια αυτή, πρέπει να διατυπωθεί μία επιφύλαξη για το κατά πόσο η δημόσια εκείνη παρέμβαση των Ελληνορθόδοξων ήταν αυθόρμητη ή είχε επιβληθεί μέσω σχετικών πιέσεων.

ποδοσφαιρικά επεισόδια, υπογραμμίζοταν η «κοσμιωτάτη» συμπεριφορά των διαδηλωτών και η αποφυγή οποιωνδήποτε εκτρόπων.

Η «άμεμπτη» εκείνη συμπεριφορά δεν έμενε ασχολίαστη από τον Simanı, ο οποίος και την πραγματευόταν σε ένα ακόμη κύριο άρθρο του. Έτσι, κάνοντας λόγο την «ευαίσθητη τουρκική νεολαία», τη συνέχαιρε για τη στάση που είχε επιδείξει, επαιρόταν για το γεγονός ότι η Τουρκία ήταν τυχερή να έχει τέτοιας ποιότητας νέους και πρόσθετε χαρακτηριστικά: «Οι ξένοι που υπήρξαν μάρτυρες των συλλαλητηρίων που οργάνωσε η τουρκική νεολαία, οι Τούρκοι φοιτητές, θαύμασαν τη σοβαρή και ψύχραιμη στάση τους. Εκείνοι που επιθυμούν να δουν συλλαλητήρια διαμαρτυρίας χωρίς σπασίματα και καταστροφές, τα οποία χαρακτηρίζονται από αγωγή, πρέπει να έρθουν στη χώρα μας. Οι συγκεντρώσεις που διεξάγονται χωρίς έκτροπα είναι αναμφισβήτητα πιο αποτελεσματικές και καταδεικνύουν την ωριμότητα των συμμετεχόντων [...] Ένα έθνος που έχει τέτοια νεολαία μπορεί να κοιτάζει με ασφάλεια το αύριο και να ριχτεί άφοβα στην υπόθεση της δημοκρατίας».¹⁴⁵

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείτο και το επόμενο κύριο άρθρο της *Hürriyet*, με τίτλο «Η υποβάθμιση μιας ανοησίας». Σε εκείνο ο Simanı, αναφερόμενος και πάλι στα επεισόδια των Αθηνών, κατέληγε πλέον στα συμπεράσματά του περί της φιλίας των Ελλήνων και θεωρούσε άκυρες τις όποιες προσπάθειες επανόρθωσης, κρίνοντας ότι οι πράξεις των Ελλήνων φιλάθλων και η αρθρογραφία του ελληνικού Τύπου ήταν αδιάψευστοι μάρτυρες των πραγματικών ελληνικών αισθημάτων έναντι της Τουρκίας:

*«Ό,τι και αν συζητήσει ο πρέσβης μας στην Αθήνα με τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, ο διάλογος αυτός δεν αφορά το τουρκικό έθνος. Η συμπεριφορά είκοσι χιλιάδων Ελλήνων προς εμάς δεν είναι από τα ζητήματα που μπορεί να τακτοποιηθούν μεταξύ διπλωματών και δεν θεωρούμε αρκετά τα όποια τηλεγραφήματα αποδοκιμασίας έρχονται από την Ελλάδα. Αφού μέχρι τώρα οι Έλληνες δεν μπόρεσαν να εκτιμήσουν τη φιλία του άμεσου γείτονά τους, του τουρκικού έθνους, δεν θα μπορέσουν και στο εξής να την εκτιμήσουν. Ό,τι και να πουν πια δεν αξίζει φράγκο [sic] [...] Εμείς έχουμε πλέον καταγράψει τα αισθήματα που τρέφουν για μας και δεν είμαστε διατεθειμένοι να τα αλλάξουμε».*¹⁴⁶

Πέραν ενός κύριου άρθρου του Simanı, στο οποίο συνέχαιρε τον υπουργό Εξωτερικών Necmettin Sadak διότι είχε μιλήσει με παρρησία στη Βουλή και είχε πει «τα πράγματα με το όνομά τους»,¹⁴⁷ η εφημερίδα δεν έδωσε άλλη συνέχεια στο συγκεκριμένο θέμα.

¹⁴⁵ «Hassas Türk Gençliği» («Η ευαίσθητη τουρκική νεολαία»), *Hürriyet*, 25/5/1949.

¹⁴⁶ «Zirvanın tevili», *Hürriyet*, 27/5/1949.

¹⁴⁷ «Necmettin Sadak'ın beyanati» («Η δήλωση του Νετζμεττίν Σαντάκ»), *Hürriyet*, 1/6/1949.

δ) Οι φιλοξενούμενοι Τουρκοκύπριοι και οι αβρόφρονες Βρετανοί

Στα μέσα Ιουνίου η Κύπρος επανερχόταν στις σελίδες της *Hürriyet*, τη φορά αυτή με μία άμεση τουρκική ανάμειξη. Επρόκειτο για την αναδημοσίευση πρακτορειακής ανταπόκρισης του *Anadolu*, με την οποία ανακοινωνόταν ότι κατόπιν πρόσκλησης του «Γραμματέα Κύπρου του αγγλικού Υπουργείου Αποικιών M. Trumbull»¹⁴⁸ μία μοίρα 12 τουρκικών μαχητικών *Spitfire* με επικεφαλής τον «πτέραρχο Suphi Göker»¹⁴⁹ θα μετέβαινε στην Κύπρο μεταξύ 20-24 Ιουνίου. Όπως αναφερόταν, στην πρόσκληση ο «Trumbull» σημείωνε ότι, εκτός από τα «οφέλη που θα προκύψουν», η συγκεκριμένη χειρονομία γινόταν ως ανταπόκριση της βρετανικής πλευράς στην «φιλοξενία» της τουρκικής, όταν το 1947 είχαν μεταβεί στην Τουρκία βρετανικά βομβαρδιστικά αεροσκάφη και προσωπικό.¹⁵⁰ Τελικά η τουρκική μοίρα έφτασε στην Κύπρο το πρωί της 22ας Ιουνίου, έτυχε «ενθουσιώδους» υποδοχής από «τον λαό της νήσου» και πραγματοποίησε «επιτυχείς βολές» από κοινού με βρετανικά αεροσκάφη.¹⁵¹ Η μοίρα θα επέστρεφε στα Άδανα της Τουρκίας στις 24 Ιουνίου, αφού την είχε επιθεωρήσει και «ξεπροβοδίσει» ο επισκεπτόμενος το νησί διοικητής των βρετανικών δυνάμεων Μέσης Ανατολής, πτέραρχος Sir William Dickson.¹⁵² Σχετική φωτογραφία της «επιθεώρησης» δημοσιευόταν πρωτοσέλιδα στη *Hürriyet* της 30^{ης} Ιουνίου, με τη λεζάντα να υπενθυμίζει τις «θερμές εκδηλώσεις αγάπης του τουρκικού λαού» της νήσου.

Αντίστοιχης εκδήλωσης «θερμών αισθημάτων» εκ μέρους των Τουρκοκυπρίων έτυχε και το παλαιό μέλος του κυπριακού Νομοθετικού Συμβουλίου, ο Necati Özkan, όταν επέστρεψε στο νησί από την Άγκυρα, όπου είχε μεταβεί για πολιτικές διαβουλεύσεις. Όπως ανέφερε η σχετική είδηση στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας, ο Özkan είχε συναντηθεί στην τουρκική πρωτεύουσα με τον πρόεδρο της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, Şükrü Saraçoğlu, αλλά και με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, İsmet İnönü, τους «χαιρετισμούς» και την «αγάπη» του οποίου μετέφερε στο πλήθος των «4.000 ατόμων» που τον προϋπάντησαν. Παράλληλα, τους ανακοίνωνε ότι, ενθαρρυσμένος από τις επαφές του στην Άγκυρα, επρόκειτο να ιδρύσει πολιτικό κόμμα με την επωνυμία «Κόμμα της Ανεξαρτησίας» (*İstiklâl Partisi*), με στόχο «να ενώσει το λαό υπό τη σκέπη του». Κατά το δημοσίευμα, το ακροατήριό του «ορκίστηκε» να υποστηρίξει το κόμμα και να «δώσει και την ψυχή του» στην υπόθεση της ενότητας, ενώ μετά την ομιλία του, τον μετέφερε στους ώμους μέχρι την Πλατεία της Ανεξαρτησίας.¹⁵³

Σε αντίθεση με τον ενθουσιασμό του τουρκοκυπριακού πλήθους κατά την υποδοχή του Özkan, πίσω στην Τουρκία οι ειδήσεις αναφορικά με τη στάση της τουρκικής κυβέρνησης δεν ήταν και

¹⁴⁸ Πρόκειται για λανθασμένη αναγραφή του ονόματος του Roland Evelyn Turnbull, Αποικιακού Γραμματέα της Βρετανίας στην Κύπρο μέχρι το 1950.

¹⁴⁹ Πρόκειται για τον αντιπτέραρχο Hamdullah Suphi Göker, ο οποίος διετέλεσε αρχηγός της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας από το 1957 μέχρι το 1959. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας, το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα που αναφέρεται η εφημερίδα, ο Göker ήταν ταξίαρχος και διοικητής της 1^{ης} Εναέριας Ταξιαρχίας, βλ. <https://www.hvkk.tsk.tr/TR/BiyografiDetay.aspx?ID=13&IcerikID=16>, πρόσβαση στις 14/2/2016.

¹⁵⁰ “Bir hava filomuz Kıbrıs’a gidecek” («Μία μοίρα μας θα μεταβεί στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 15/6/1949.

¹⁵¹ “Kıbrıs’taki filomuzun gösterileri” («Οι επιδείξεις της μοίρας μας στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 23/6/1949.

¹⁵² “Kıbrıs’taki uçak filomuz döndü” («Η εν Κύπρω μοίρα μας επέστρεψε»), *Hürriyet*, 25/6/1949.

¹⁵³ “Kıbrıs’ta bir İstiklâl Partisi kuruluyor”, («Στην Κύπρο ιδρύεται Κόμμα της Ανεξαρτησίας») *Hürriyet*, 1/7/1949.

τόσο ενθαρρυντικές. Σε συγκέντρωση του συλλόγου αποφοίτων παιδαγωγικών ακαδημιών της χώρας, ο επικεφαλής του, Sancit Özel, διεκτραγωδούσε την απροθυμία τόσο της δημοτικής αρχής της Κωνσταντινούπολης, όσο και του «Υπουργείου» και των άλλων «κυβερνητικών φορέων» στους οποίους απευθύνθηκαν, να παράσχουν υλική βοήθεια στη σχεδιαζόμενη φιλοξενία Τουρκοκύπριων δασκάλων που επρόκειτο να επισκεφτούν την Πόλη. Στο άκουσμα των νέων αυτών, «οι σύνεδροι αγανάκτησαν και ζήτησαν να γίνουν τα πάντα για να συγκεντρώσουν χρήματα μεταξύ τους και να διασώσουν το γόητρο των δασκάλων έναντι των ξένων». Αποφάσισαν μάλιστα να γνωστοποιήσουν στο Νομάρχη, που τους είχε καλέσει σε τσάι, ότι προτιμούσαν τα χρήματα για τη διοργάνωσή του να δοθούν στην υπό δημιουργία «Ένωσή» τους, προκειμένου να αντιμετωπισθούν τα έξοδα φιλοξενίας των Τουρκοκύπριων δασκάλων.¹⁵⁴

Μετά από 15 ημέρες, η *Hürriyet* επανερχόταν στο θέμα, πληροφορώντας τους αναγνώστες της ότι οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι επρόκειτο να έλθουν στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ 1-12 Αυγούστου, χρονικό διάστημα κατά το οποίο σκόπευαν να επισκεφθούν αρκετά μέρη. Στο πλαίσιο αυτό, παρενέβαινε άμεσα υποστηρίζοντας ότι η κατάσταση του τραμ της πόλης δεν επέτρεπε την άνετη μετακίνηση της φιλοξενούμενης ομάδας, γι' αυτό και πρότεινε να διατεθούν ένα με δύο λεωφορεία για την ανετότερη εξυπηρέτησή τους.¹⁵⁵ Τελικά οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι έφταναν ακτοπλοϊκώς στην Αλεξανδρέττα στις 24 Ιουλίου, με την *Hürriyet* της προηγούμενης να δίνει πρωτοσέλιδα λεπτομέρειες των ετοιμασιών για την υποδοχή τους.¹⁵⁶ Στις 25 Ιουλίου, ο ειδικός απεσταλμένος της πληροφορούσε από την πρώτη σελίδα ότι η αφιχθείσα ομάδα των Τουρκοκυπρίων αποτελείτο από 23 γυναίκες και 85 άνδρες. Τους υποδέχθηκαν θερμά με ειδική τελετή, μεταβαίνοντας στο πλοίο τους ο Έπαρχος της πόλης, ομάδα Τούρκων δασκάλων από την Αντιόχεια, καθώς και εκπρόσωποι της Ένωσης Δασκάλων Κωνσταντινούπολης. Οι φιλοξενούμενοι συγκεντρώθηκαν στο κατάστρωμα και φώναζαν ρυθμικά «Τουρκία-Τουρκία», γεγονός που δεν άφησε ασυγκίνητο τον απεσταλμένο της εφημερίδας: «Η ρυθμική αυτή επανάληψη, που φώναζαν οι Κύπριοι αδελφοί μας με ενθουσιασμό βγαλμένο μέσα από την καρδιά τους μόλις πάτησαν τα χώματα της μητέρας πατρίδας, προκάλεσε τόσο σε εκείνους όσο και σε μας δάκρυα χαράς». Η αποβίβαση των Τουρκοκυπρίων στην πόλη της Αλεξανδρέττας φαίνεται πως δεν ήταν τυχαίο γεγονός, αλλά αποτελούσε μάλλον μία συμβολική επιλογή, εκείνη της υποδοχής τους σε έναν νομό που είχε προσαρτηθεί στην Τουρκία μόλις δέκα χρόνια πριν. Αυτό τεκμαίρεται από τα λόγια υποδοχής που τους επεφύλαξε ο Δήμαρχος της πόλης Resat, ο οποίος ανέφερε πως ο πληθυσμός της επαρχίας της Αλεξανδρέττας (*Hatay*) «έχει γευτεί τι σημαίνει να ζει κάποιος μακριά από την πατρίδα και γνωρίζει πολύ καλά πόσα βάσανα περνούν οι Κύπριοι αδελφοί μας,

¹⁵⁴ “Öğretmenlerin dünkü toplantısı”, («Η χθεσινή συγκέντρωση των δασκάλων») *Hürriyet*, 3/7/1949.

¹⁵⁵ “Kıbrıs’tan gelecek misafirlerimiz” («Οι φιλοξενούμενοί μας που θα έλθουν από την Κύπρο») *Hürriyet*, 18/7/1949.

¹⁵⁶ “Kıbrıslı öğretmenler yarın İskenderun’a gelmiş olacaklar” («Οι Κύπριοι δάσκαλοι θα έχουν αφιχθεί αύριο στην Αλεξανδρέττα») *Hürriyet*, 23/7/1949.

καθώς και ότι το μεγαλύτερο από αυτά είναι η νοσταλγία της σημαίας», λόγια που ακολουθήθηκαν από τα «χειροκροτήματα και τα δάκρυα» των παρευρισκομένων.¹⁵⁷

Την ίδια ημέρα ο δημοσιογράφος Rakım Çalarala που είχε επισκεφθεί το «Πράσινο Νησί» ένα χρόνο πριν, δημοσίευε ένα θερμό άρθρο καλωσορίσματος προς τους «πολύτιμους επισκέπτες της χώρας μας». Το άρθρο του εκείνο, που ήταν έμπλεο συγκίνησης και πατριωτικών ρητορικών σχημάτων, χαρακτήριζε τους επισκέπτες ως «φιλοξενούμενους όλου του τουρκικού έθνους» και προέτρεπε τους συμπατριώτες του να τους υποδεχθούν «με την ψυχή και το πνεύμα που είχαν υποδεχθεί τους εκ Τουρκίας δασκάλους οι στερημένοι κάθε επίσημης βοήθειας ογδόντα χιλιάδες Τουρκοκύπριοι». Κατέληγε δε ευχόμενος το «ως ευ παρέστητε» εκ μέρους της εφημερίδας.¹⁵⁸

Από την Αλεξανδρέττα, η ομάδα των δασκάλων μετέβη με τρένο στην Άγκυρα, όπου στις 26 Νοεμβρίου τους έγινε και πάλι θερμή υποδοχή, αυτή τη φορά από τον Δήμαρχο της πόλης, Ragıp Tüzün, τον εκεί Διευθυντή Εθνικής Παιδείας, μέλη του «Πολιτιστικού Συλλόγου Κύπρου» (*Kıbrıs Kültür Derneği*), φοιτητές και πλήθος κόσμου. Ο επικεφαλής των Τουρκοκύπριων δασκάλων, Zihni İmamoğlu, δήλωνε στο πρακτορείο *Anadolu* συγκινημένος από την υποδοχή που τους επιφυλάχθηκε, καθώς και ότι αισθάνονται πως βρίσκονται «σε μία εστία πιο ζεστή και από το σπίτι» τους.¹⁵⁹ Στις 29 Νοεμβρίου γίνονταν δεκτοί από τον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας, İsmet İnönü, τον οποίο πληροφορούσαν «για τα σχολεία και τις πολιτιστικές δραστηριότητές τους στην Κύπρο», με τον Τούρκο Πρόεδρο να μένει «ικανοποιημένος» από την ενημέρωση και να εύχεται «τη συνέχιση των πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Αγγλίας».¹⁶⁰ Στο πλαίσιο της παραμονής τους στην τουρκική πρωτεύουσα επισκέπτονταν αριθμό κρατικών φορέων και ιδρυμάτων, επιβαίνοντας «σε λεωφορεία που εξασφαλίστηκαν ειδικά για τις μετακινήσεις τους», μία πρόταση που καταδεικνύει πως είχε εισακουστεί τελικά από την τουρκική πολιτεία η σχετική εισήγηση που είχε διατυπώσει η εφημερίδα από τις στήλες της στις 18 Ιουλίου.

Παραδόξως, καθ' όλη τη διάρκεια της επίσκεψης των Τουρκοκύπριων δασκάλων σε σειρά πόλεων της Τουρκίας κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, η *Hürriyet* δεν αφιέρωσε ούτε ένα άρθρο γνώμης σε αυτήν. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι ο Simavi προτιμούσε να ασχοληθεί με την Ελλάδα σε δύο κύρια άρθρα του τον Ιούλιο, ένα για να καταγγείλει την ελληνική πλευρά ότι, αν και εύκολα θα μπορούσε, επίτηδες δεν ξεμπέρδευε με την «κομμουνιστική εξέγερση»,

¹⁵⁷ “Kıbrıslı öğretmenler kafilesi dün geldi” («Αφίχθη χθες η ομάδα των Κυπρίων δασκάλων») *Hürriyet*, 25/7/1949. Ο συμβολισμός της Αλεξανδρέττας κατέστη ακόμη πιο σαφής από την παρουσία του «πορθητή» της, στρατηγού Şükrü Kanatlı, στην τελετή αποχαιρετισμού τους κατά την αναχώρησή τους για την Άγκυρα, Manizade, ό.π., σελ. 235, όπου και η σχετική φωτογραφία. Αντίστοιχη φωτογραφία με τους Τουρκοκύπριους δασκάλους να κάθονται σε καφενείο της Αλεξανδρέττας δημοσίευε η εφημερίδα στις 26 Ιουλίου.

¹⁵⁸ “Kıbrıslı öğretmenler” («Οι Κύπριοι δάσκαλοι») *Hürriyet*, 25/7/1949. Την επίσκεψη των Τουρκοκύπριων δασκάλων είχε οργανώσει ο «Σύλλογος Φοιτησάντων» που το περασμένο καλοκαίρι είχε οργανώσει και την αντίστοιχη επίσκεψη στην Κύπρο των Τούρκων διδασκάλων, βλ. Manizade, ό.π., σελ. 235-237.

¹⁵⁹ “Kıbrıslı Türk öğretmenler Ankara’da” («Οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι στην Άγκυρα»), *Hürriyet*, 26/7/1949.

¹⁶⁰ “Kıbrıslı Türk öğretmenler/ Ankara’da tetkiklere devam ediyorlar” («Οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι/ συνεχίζουν τις ενημερωτικές τους περιοδείες στην Άγκυρα») *Hürriyet*, 30/7/1949.

προκειμένου να επωφελείται από την αμερικανική βοήθεια¹⁶¹ και ένα δεύτερο για να «καταγγείλει» ότι η ελληνική κυβέρνηση χρησιμοποιούσε «δύο όπλα», για να προσελκύσει τη συμπάθεια και την υποστήριξη της Ευρώπης και των ΗΠΑ: Τους «συμμορίτες» και τα «ορφανά του πολέμου».¹⁶² Στο τελευταίο του αυτό άρθρο, ωστόσο, δεν έχανε την ευκαιρία να διεκδικήσει για μία ακόμη φορά τα ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου: «Χρησιμοποιούν μάλιστα τόσο επιτυχώς κάθε είδους προπαγάνδα, ώστε προς το παρόν να έχουν κατορθώσει να τους παραχωρηθούν ακόμη και τα νησιά μας. Και λέμε προς το παρόν, διότι ουδέποτε πρόκειται να επιτρέψουμε να παραμείνουν στα χέρια τους ως μία κομμουνιστική εστία τα νησιά, τα οποία βρίσκονται μια ανάσα από μας. Η Χίος, η Λέσβος, η Κως και η Ρόδος, που θεωρούνται τμήμα των πατρώων εδαφών μας, αργά ή γρήγορα θα επιστρέψουν σε μας. Εμείς έχουμε τη δύναμη και να προστατεύσουμε, αλλά και να σβήσουμε τις κομμουνιστικές εστίες που έχουν συγκεντρωθεί εκεί. Για να δούμε, όταν θα έρθει το πλήρωμα του χρόνου, θα έχει αντίκρισμα η ελληνική προπαγάνδα;».

Πολιτικό άρθρο, όμως, με αφορμή την επίσκεψη των Τουρκοκύπριων δασκάλων, δημοσίευσε ο İbrahim Alaettin Gönva στην *Hürriyet* της 1^{ης} Αυγούστου. Σε αυτό έβρισκε την ευκαιρία να καταφερθεί εναντίον των Ελληνοκυπρίων, καταλογίζοντάς τους ότι για μία ακόμη φορά επιχειρούσαν, οιονεί εξεγειρόμενοι εναντίον της Βρετανίας, να επιβάλουν την αποπομπή του «νεοδιορισθέντος» Κυβερνήτη (του Sir Andrew Wright) και να «αναστατώσουν» την τελευταία, επενδύοντας στην «απηρχαιωμένη» ευρωπαϊκή νοοτροπία του «Σταυρού εναντίον της Ημισελήνου». Κατά τον αρθρογράφο, οι Ελληνοκύπριοι συμπεριφέρονταν ακόμη ως «τα κακομαθημένα παιδιά της Ευρώπης»¹⁶³ και «ελπίζουν ότι με τις τρέλες τους θα αντιμετωπιστούν με συμπάθεια, νομίζοντας πως θα βρουν ανίδεους ρομαντικούς σαν τον Λόρδο Μπάιρον. Είναι όμως αναμφίβολο ότι η Αγγλία δεν θα επιτρέψει να μετατραπεί η Κύπρος σε τόπο τραγωδιών, όπως είχε συμβεί στην Κρήτη πριν μισό αιώνα». Επιπλέον, εισήγαγε και πάλι στο σκεπτικό του τον «κομμουνιστικό δάκτυλο», επισημαίνοντας ότι «θα ήταν λάθος των δημοκρατικών κρατών από την άποψη της διεθνούς πολιτικής τους, να δώσουν την ευκαιρία να αναμιχθεί ο κομμουνισμός σε ένα σημαντικό νησί που αποτελεί τον πνεύμονα της Μεσογείου». Τέλος, αφού επαναλάμβανε την άποψη ότι η Κύπρος είναι τουρκική «τόσο από γεωγραφικής, όσο και από ιστορικής απόψεως» και ότι αν αποσυρθεί από εκεί η Βρετανία τότε το «εμπειπιστευμένο στα χέρια τους» νησί «είναι φυσικό να επιστραφεί στους παλιούς του ιδιοκτήτες», άνοιγε με τη σειρά του όλο το φάσμα των τουρκικών διεκδικήσεων: «Εξάλλου, μπορεί να αποδοθεί σε άλλη αιτία και όχι στη διεθνή κατάσταση που δεν ευνοεί την εξέταση τέτοιου είδους δικαιωμάτων, το γεγονός ότι η Τουρκία δεν

¹⁶¹ “Yunanistan ve Amerikan yardimi” («Η Ελλάδα και η αμερικανική βοήθεια»), *Hürriyet*, 6/7/1949. Η όλη συλλογιστική του έμελε να διαψευστεί περίτρανα σε λιγότερο από δύο μήνες, καθώς στα τέλη Αυγούστου ο Δημοκρατικός Στρατός θα εγκατέλειπε το τελευταίο προπύργιο του στο Γράμμο.

¹⁶² “Yunan silahları” («Τα ελληνικά όπλα»), *Hürriyet*, 26/7/1949.

¹⁶³ Η στερεοτυπική αυτή αναφορά του Gönva που χαρακτηρίζει συχνά τον τρόπο αντιμετώπισης των Ελληνοκυπρίων – συχνά όμως και των Ελλαδιτών – από την καθεστηκία τουρκική λογική, απαντάται και στη στάση του Κυβερνήτη Wright, ο οποίος «αντιμετώπιζε τους Κυπρίους περίπου ως παιδιά που χρειάζονται αυστηρότητα [και]...μερικά χαστούκια πού και πού», βλ. Ρόμπερτ Χόλλαντ, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας* (Αθήνα: Ποταμός, 2001), σελ. 42.

θέτει ως επίδικο και το θέμα των υπολοίπων νησιών στο Αιγαίο, που αποτελούν τα πιο φυσικά τμήματα της Ανατολίας και χάριν των οποίων έχει χυθεί πάλοι ποτέ τόσο τουρκικό αίμα;». ¹⁶⁴ Στο συγκεκριμένο άρθρο του ο Gönso επανέφερε την επιχειρηματολογία που είχε υιοθετήσει εννέα περίπου μήνες πριν, ¹⁶⁵ όταν είχε και τότε παραθέσει ονομαστικά τα ελληνικά νησιά που «έπρεπε να επιστραφούν στην Τουρκία». Την ίδια, άλλωστε, άποψη διατύπωνε και ο Simavi σε τρεις περιπτώσεις, τον Μάιο και τον Ιούλιο του 1949, σε συνάρτηση με το Κυπριακό στην πρώτη και σχολιάζοντας διαφορετικό ζήτημα στη δεύτερη, αλλά και σε κύριο άρθρο του στις 27 Αυγούστου 1949. ¹⁶⁶

Επιστρέφοντας στην ομάδα των φιλοξενούμενων Τουρκοκύπριων δασκάλων, η *Hürriyet* της 1^{ης} Αυγούστου πληροφορούσε ότι την προηγούμενη, τελευταία ημέρα της παραμονής τους στην τουρκική πρωτεύουσα, συνέχιζαν τις ενημερωτικές τους επισκέψεις, ενώ τους παρετέθη γεύμα από τον Δήμαρχο και το δημοτικό συμβούλιο της Άγκυρας. Κατόπιν μετέβησαν στο σιδηροδρομικό σταθμό, όπου τους αποχαιρέτησε «πλήθος λαού, δάσκαλοι, σπουδαστές και φοιτητές». Ο Zihni İmamoğlu, μιλώντας και πάλι στο *Anadolu*, εξέφραζε τη συγκίνησή του για την αγάπη και τα θερμά αισθήματα με τα οποία τους είχαν υποδεχθεί και φιλοξενήσει στην Άγκυρα, προσθέτοντας ότι «δεν βρίσκει λέξεις» για να διατυπώσει «την ευγνωμοσύνη» του στο λαό της τουρκικής πρωτεύουσας. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, η ομάδα των Τουρκοκύπριων δασκάλων αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη «εν μέσω χειροκροτημάτων», ενώ πληροφορίες της εφημερίδας από την Κύπρο ανέφεραν ότι οι ειδήσεις που έφταναν εκεί για τις εκδηλώσεις φιλοξενίας των δασκάλων στην Άγκυρα «παρακολουθούνται με μεγάλο ενδιαφέρον». ¹⁶⁷

Πράγματι, όπως αναφέρεται στο πρωτοσέλιδο της *Hürriyet* της 2ας Αυγούστου, θερμή υποδοχή αντίστοιχη με εκείνη της Άγκυρας επεφυλάχθη στους Τουρκοκύπριους δασκάλους και στην Κωνσταντινούπολη. Κάτω από τη σχετική φωτογραφία της υποδοχής τους, το ρεπορτάζ πληροφορούσε ότι εκτός των προαναφερθέντων οικοδεσποτών, τους ανέμεναν στον σιδηροδρομικό σταθμό του Haydarpaşa ο υποδιευθυντής της Διεύθυνσης Εθνικής Παιδείας Κωνσταντινούπολης, Cemal Öncel, αλλά και εκπρόσωποι της *M.T.T.B.*, που είχε πρωτοστατήσει το προηγούμενο διάστημα τόσο στα συλλαλητήρια «υποστήριξης» για την Κύπρο, όσο και σε εκείνα της «διαμαρτυρίας» για τη στάση της Ελλάδας κατά τον ποδοσφαιρικό αγώνα Τουρκίας-

¹⁶⁴ “Kıbrıs’a dair” («Σχετικά με την Κύπρο»), *Hürriyet*, 1/8/1949.

¹⁶⁵ Βλ. ανωτέρω, σελ. 35.

¹⁶⁶ Βλ. ανωτέρω, σελ. 47 και 52. Το τρίτο άρθρο του Simavi επιγραφόταν “Türk-Yunan dostluğu!” («Τουρκοελληνική φιλία!») και σε αυτό, απαντώντας σε οξύτατο άρθρο του «Προσφυγικού Κόσμου» της 17^{ης} Ιουλίου, κατέληγε ως εξής: «Όταν βρεθούμε γύρω από το πράσινο τραπέζι [των διαπραγματεύσεων] για να κάνουμε λογαριασμό για τα νησιά μας, θα τους κάνουμε να πληρώσουν για αυτά τα απαίσια, γεμάτα θράσος δημοσιεύματα. Να μην αμφιβάλουν καθόλου γι’ αυτό!», βλ. *Hürriyet*, 27/8/1949.

¹⁶⁷ “Kıbrıs öğretmenleri bugün geliyorlar” («Οι Κύπριοι δάσκαλοι φθάνουν σήμερα [στην Κωνσταντινούπολη]»), *Hürriyet*, 1/8/1949. Το δημοσίευμα συνέχιζε με την προετοιμασία της υποδοχής τους στην Κωνσταντινούπολη: Θα τους ανέμεναν εκπρόσωποι της Ένωσης Διδασκάλων Κωνσταντινούπολης (*Istanbul Muallimler Birliği*), του Συλλόγου Αποφοίτων Διδασκαλικών Ακαδημιών (*Öğretmen Okullarından Mezunlar Cemiyeti*), της Τουρκικής Πολιτιστικής Εστίας (*Türk Kültür Ocağı*), της Ενώσεως Φοιτητών (*Üniversite Talebe Birliği*) και του Συλλόγου Φοιτησάντων Κυπριακών Σχολείων (*Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti*). Και εκεί θα τους παραχωρούνταν με μέριμνα του Δήμου, ειδικά λεωφορεία για τις μετακινήσεις τους, ενώ θα παρατίθεντο δύο δεξιώσεις προς τιμή τους, μία στις 4 Αυγούστου από την Ένωση Διδασκάλων Κωνσταντινούπολης και μία στις 14 Αυγούστου από το «Σύλλογο Φοιτησάντων Κυπριακών Σχολείων».

Ιταλίας. Στους αφιχθέντες προσφέρθηκαν ανθοδέσμες, μεταξύ των οποίων και εκ μέρους της *Hürriyet*. Πρώτος σταθμός τους ήταν το μνημείο στο Ταξίμ, όπου και κατέθεσαν στεφάνι αφού έψαλαν τον τουρκικό εθνικό ύμνο (σχετική φωτογραφία δημοσιεύεται στις εσωτερικές σελίδες). Μετά τη μεσημεριανή τους ξεκούραση, επισκέφθηκαν τις Αρχές της πόλης ξεκινώντας από τον Νομάρχη, περνώντας από τον Δήμαρχο και καταλήγοντας στον Διευθυντή Εθνικής Εκπαίδευσης της Κωνσταντινούπολης. Κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην Πόλη, το πρόγραμμά τους προέβλεπε και επισκέψεις στην Αγία Σοφία, την απέναντι ευρισκόμενη υπόγεια βυζαντινή Βασιλική Κινστέρνα, καθώς και εκδρομή στα Πριγκηπόνησα.¹⁶⁸ Ειδήσεις και φωτογραφίες από τις επισκέψεις τους δημοσιεύονταν στην εφημερίδα και τις επόμενες ημέρες.¹⁶⁹

Ενδιάμεσοι σταθμοί μετά την Κωνσταντινούπολη ήταν η Προύσα και τα Μουδανιά, με το σκηνικό της «ενθουσιώδους υποδοχής» να επαναλαμβάνεται και στις πόλεις εκείνες.¹⁷⁰ Στα Μουδανιά, πόλη που συνήφθη η ομώνυμη ανακωχή με την οποία είχε τερματιστεί ο ελληνοτουρκικός πόλεμος της περιόδου 1919-1922, οι φιλοξενούμενοι κατέθεσαν στέφανο στο μνημείο «του πεσόντος Δεκανέα Şükrü» αφού έψαλαν τον τουρκικό εθνικό ύμνο και ακολούθως μετέβησαν στο ιστορικό οίκημα όπου είχε συναφθεί η ανακωχή. Εκεί «εντυπωσιάστηκαν» από το γεγονός ότι στους τοίχους ήταν αναρτημένα τα πορτραίτα των μελών όλων των αντιπροσωπειών που είχαν συμμετάσχει στις σχετικές συζητήσεις, πλην των πορτραίτων της ελληνικής, γεγονός για το οποίο δεν δινόταν στην είδηση κάποια εξήγηση. Κατόπιν, οι φιλοξενούμενοι επέστρεψαν στην Κωνσταντινούπολη, με την εφημερίδα να καλύπτει και πάλι αναλυτικά με ρεπορτάζ και φωτογραφίες το υπόλοιπο του προγράμματός τους στην παλαιά οθωμανική πρωτεύουσα.¹⁷¹ Από το πρόγραμμα εκείνο ξεχώριζε η συγκέντρωση που οργάνωσε στις 17 Αυγούστου προς τιμήν τους η «Τουρκική Πολιτιστική Εστία», στο πλαίσιο της οποίας αναγνώστηκαν ποιήματα, έγιναν ομιλίες και παίχθηκαν θεατρικά έργα έμπλεα πατριωτικών συναισθημάτων, αλλά και παντουρκιστικών αναφορών, όπως η ομιλία του πολιτικού Cafer Seydahmet Kirimer, με καταγωγή από τους Τάταρους της Κριμαίας, ο οποίος «ανέλυσε τους αγώνες του Κυπριακού και του ανά τον κόσμο Τουρκισμού».¹⁷²

Τελικά, οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι θα αναχωρούσαν με πλοίο για τη Σμύρνη στις 18 Αυγούστου και από εκεί θα επέστρεφαν επίσης ακτοπλοϊκώς στην Κύπρο. Ο αποχαιρετισμός τους γινόταν και πάλι από εκπροσώπους των δημοτικών και εκπαιδευτικών αρχών της πόλης, ενώ ο İmamoğlu, μιλώντας στους εκπροσώπους του Τύπου έκανε λόγο για «αισθήματα αγάπης, ευγνωμοσύνης και ευχαριστιών» που γέμιζαν τις καρδιές τους για την υποδοχή και τη φιλοξενία που τους

¹⁶⁸ «Kıbrıslı Türk öğretmenler dün şehrimize geldiler» («Οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι αφίχθησαν χθες στην πόλη μας»), *Hürriyet*, 2/8/1949.

¹⁶⁹ «Kıbrıslı misafirlerimiz» («Οι Κύπριοι φιλοξενούμενοί μας»), *Hürriyet*, 3/8/1949 και «Kıbrıslı öğretmenler şerefine bir çay verildi» («Παρετέθη τσάι προς τιμήν των Κυπρίων δασκάλων»), *Hürriyet*, 5/8/1949.

¹⁷⁰ «Kıbrıslı Türk öğretmenler» («Οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι»), *Hürriyet*, 7/8/1949.

¹⁷¹ «Kıbrıslı öğretmenler şerefine dünkü çay ziyafeti» («Η χθεςινή παράθεση τσαγιού προς τιμήν των Κυπρίων δασκάλων»), *Hürriyet*, 13/8/1949, «Kıbrıslı Türk öğretmenler Üniversite Talebe Birliğinde» («Οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι στην Ένωση Φοιτητών»), *Hürriyet*, 15/8/1949, «Kıbrıslı öğretmenler için yapılan toplantı» («Η συγκέντρωση για τους Κυπρίους δασκάλους»), *Hürriyet*, 18/8/1949.

¹⁷² «Kıbrıslı öğretmenler için yapılan toplantı» («Η συγκέντρωση που έγινε για τους Κυπρίους δασκάλους»), *Hürriyet*, 18/8/1949.

επιφυλάχθηκαν. Μιλούσε για τη «νοσταλγία της πατρίδας και της σημαίας, αισθήματα που πυρπολούν τους περίπου 90 χιλιάδες Τουρκοκύπριους οι οποίοι, όπως και το Τουρκικό Νησί της Κύπρου, έχουν μείνει χώρα από τη μητέρα πατρίδα», προσθέτοντας πως θα ξανατραγουδήσουν το άσμα «Θλιμμένος ήλθα, χαρούμενος θα φύγω» που είχαν πρωτοπεί ερχόμενοι στην Τουρκία. Η εφημερίδα περάτωνε το σχετικό ρεπορτάζ αναφέροντας ότι οι φιλοξενούμενοι δάσκαλοι αναχώρησαν από την Κωνσταντινούπολη με δάκρυα στα μάτια, τραγουδώντας τον τουρκικό εθνικό ύμνο, καθώς και το γνωστό «αντάρτικο» τραγούδι από την εποχή του ελληνοτουρκικού πολέμου 1919-1922, «Καπνίζουν οι βουνοκορφές» (*Dağ başını duman almış*).¹⁷³ Κατ' αυτόν τον τρόπο η εφημερίδα ολοκλήρωνε την παρουσίαση της φιλοξενίας των Τουρκοκύπριων δασκάλων, μία επικοινωνιακή τακτική που είχε ξεκινήσει με τις εισηγήσεις για την διευκόλυνση των μετακινήσεών τους, είχε περάσει από την πρωτοσέλιδη προβολή των επισκέψεων και των δηλώσεών τους και κατέληγε με την πληροφόρηση για το αμφίδρομο ενδιαφέρον της Τουρκίας για την Κύπρο και τους Τουρκοκύπριους, αλλά και των τελευταίων για τη «μητέρα πατρίδα». Έτσι, από τη μία μεριά συνέχιζε την καλλιέργεια του ενδιαφέροντος για το νησί και τους «ομογενείς» κατοίκους του στην κοινή γνώμη της Τουρκίας και από την άλλη προσέλκυε το ενδιαφέρον του πολιτικού κόσμου και δη της τουρκικής κυβέρνησης στα πρακτικά ζητήματα της επίσκεψης, κατ' ουσίαν όμως στο ήδη τεθέν πολιτικό ζήτημα της Κύπρου.

Τον Αύγουστο δύο ακόμη ειδήσεις κυπριακού ενδιαφέροντος θα δημοσιεύονταν από τις στήλες της εφημερίδας. Η πρώτη αφορούσε την ανταπόδοση από την Τουρκία της βρετανικής αεροπορικής φιλοξενίας στην Κύπρο. Στο πλαίσιο αυτό αναφερόταν ότι στις 5 Αυγούστου αεροπλάνο *Vampire* της 32^{ης} Μοίρας επρόκειτο να επισκεφθούν στις 15 Αυγούστου την Τουρκία και πιο συγκεκριμένα τις πόλεις Σμύρνη, Eskişehir (Δορύλαιο), Κωνσταντινούπολη και Άγκυρα, όπου και θα έκαναν αεροπορικές επιδείξεις. Παράλληλα, ανακοινωνόταν και η επίσκεψη που θα πραγματοποιούσε σε Άγκυρα και Κωνσταντινούπολη στις 20 του ίδιου μήνα ο διοικητής των βρετανικών δυνάμεων Μέσης Ανατολής, πτέραρχος Sir William F. Dickson.¹⁷⁴ Η άλλη είδηση, σταλμένη από τον «ανταποκριτή της εφημερίδας μας στην Κύπρο»,¹⁷⁵ κατέγραφε τις αντιδράσεις του τουρκοκυπριακού και του ελληνοκυπριακού Τύπου για την άφιξη στο νησί του νέου Κυβερνήτη Sir Andrew Wright. Όπως αναφερόταν, ο πρώτος στα δημοσιεύματά του αντιμετώπιζε «με ικανοποίηση» την άφιξή του Wright, ενώ ο δεύτερος «του επιτίθεται με βαριά και άτοπα δημοσιεύματα και κατηγορεί τους Τουρκοκύπριους και μάλιστα την Τουρκία», με την παράθεση και σχετικού αποσπάσματος από την εφημερίδα *Εθνος*. Την ανταπόκριση ακολουθούσε μικρή πρακτορειακή είδηση του *Nafen*, στην οποία αναφερόταν ότι το «κομμουνιστικό μπιόκοτάρισμα» της άφιξης δεν θα είχε αποτελέσματα, καθώς «τα δεξιά κόμματα του νησιού γνωστοποίησαν ότι

¹⁷³ “Kıbrıslı Türk öğretmenler dün gittiler” («Αναχώρησαν χθες οι Τουρκοκύπριοι δάσκαλοι»), *Hürriyet*, 19/8/1949, όπου και φωτογραφία στις εσωτερικές σελίδες από το πλοίο της αναχώρησης. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι στη εφημερίδα δεν δημοσιευόταν κάποιο ρεπορτάζ από την επίσκεψή τους στη Σμύρνη.

¹⁷⁴ “15 Ağustosta bir tayyare filosu geliyor” («Στις 15 Αυγούστου έρχεται μία αεροπορική Μοίρα»), *Hürriyet*, 5/8/1949.

¹⁷⁵ Η εφημερίδα αναφερόταν στην ύπαρξη «ειδικού ανταποκριτή» της στη Λευκωσία, παρά την επίσημανση του Zincirkıran ότι καμία τουρκική εφημερίδα δεν είχε ανταποκριτή στο νησί πριν το 1952, βλ. κατωτέρω, σελ. 245, υποσ. 678. Ο συγκεκριμένος ανταποκριτής εμφανιζόταν από την 1^η Ιουλίου 1949 μέχρι και τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους.

υποστηρίζουν τον νέο Κυβερνήτη». Το γεγονός ότι ο τελευταίος κατέβηκε από το αεροπλάνο φορώντας τη στολή του, ερμηνευόταν ως «μήνυμα» στους κομμουνιστές της νήσου.¹⁷⁶

Η προαναγγελθείσα άφιξη της 32^{ης} μοίρας των βρετανικών αεροσκαφών *Vampire*, καθώς και του διοικητή των βρετανικών δυνάμεων Μέσης Ανατολής, Sir William F. Dickson λάμβανε τελικά χώρα στις 26 Σεπτεμβρίου. Ο Βρετανός διοικητής συνταξίδευε στο «ιδιωτικό αεροπλάνο» που τον είχε μεταφέρει με τον πρέσβη της Βρετανίας Sir Noel Charles.¹⁷⁷ Αφού εξέφρασε την «ικανοποίησή» του από τη φιλοξενία που είχαν τύχει προηγουμένως στην Κωνσταντινούπολη, συνοδευόμενος από τον ταξίαρχο Russell επισκέφθηκε κατόπιν την ηγεσία της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας, εκ μέρους της οποίας αργότερα τους παρατέθηκε δείπνο. Σε αντίστοιχη χειρονομία προς τους Τούρκους οικοδεσπότες, η αφικνούμενη βρετανική μοίρα σχημάτιζε στον ουρανό την ημισέληνο και κατόπιν το αρχικό γράμμα T. Η συγκεκριμένη επίδειξη θα επαναλαμβανόταν αυτούσια δύο ημέρες μετά, όταν οι Βρετανοί αεροπόροι θα αναχωρούσαν από την Άγκυρα με προορισμό την Κύπρο.¹⁷⁸ Στις αποχαιρετιστήριες δηλώσεις του, ο Dickson ανέφερε ότι δεν επρόκειτο να ξεχάσουν το «ειλικρινές ενδιαφέρον» της τουρκικής πλευράς, ενώ δεν παρέλειπε να επισημάνει ότι «το αγγλικό και το τουρκικό αποτελούν δύο έθνη τα οποία εργάζονται επί σταθερών, ήρεμων και δημοκρατικών βάσεων και τα οποία συνδέονται με στενή φιλία. Ούτε η Βρετανία, ούτε η Τουρκία πρόκειται να χαλαρώσουν αυτή τη στενή τους εγγύτητα».

Το ενωτικό δημοψήφισμα και οι αντιδράσεις της «τουρκικής κοινής γνώμης»

Ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» ως παράγων αποτροπής της ένωσης θα αποτελούσε ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα στο επικοινωνιακό οπλοστάσιο της εφημερίδας καθ' όλο το υπό εξέταση διάστημα. Έτσι, με αφορμή την «κομμουνιστική προπαγάνδα των Ελληνοκυπρίων» εναντίον των «Τούρκων» του νησιού, που είχαν «κερδίσει τη συμπάθεια και την εμπιστοσύνη των Αγγλων», ο Simanι σχολίαζε σε κύριο άρθρο του τις ειδήσεις που έφθναν από την Κύπρο ότι οι Τουρκοκύπριοι συγκροτούσαν «μέτωπο», προκειμένου να υποστηρίξουν τη Βρετανία έναντι της «εγκατάλειψης του νησιού στους Έλληνες» και σε περίπτωση που η πρώτη αποσυρθεί, να «απαιτήσουν την επιστροφή της στην Τουρκία». Ο αρθρογράφος κατανοούσε τις «ανησυχίες» των «αδελφών» του, εμφανιζόταν όμως βέβαιος – όπως άλλωστε πληροφορείτο από «αξιόπιστες πηγές» – ότι η Βρετανία δεν είχε την πρόθεση να εγκαταλείψει την Κύπρο, αλλά και «σε καμμία περίπτωση» δεν επρόκειτο να την παραχωρήσει στην Ελλάδα, καθώς αν λάβει μια τέτοια απόφαση «θα επιδείξει την ευγένεια να την αφήσει στους παλιούς της ιδιοκτήτες, τους Τούρκους. Γι' αυτό μπορούμε να είμαστε βέβαιοι». Ακολούθως, κατά την προσφιλή του συνήθεια, καταφερόταν εναντίον των Ελλήνων με απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς: «Συνιστά αφέλεια να δίνει κάποιος

¹⁷⁶ «Kıbrıs Rum gazeteleri/ Şimdi de Türkiye'ye çatmağa başladılar» («Οι ελληνοκυπριακές εφημερίδες άρχισαν τώρα να τα βάζουν με την Τουρκία»), *Hürriyet*, 10/8/1949.

¹⁷⁷ «İngiliz Hava Mareşali Dickson Ankara'da» («Ο Στρατάρχης αεροπόρος Dickson στην Άγκυρα»), *Hürriyet*, 27/9/1949.

¹⁷⁸ «İngiliz tepkili uçak filosu dün Kıbrıs'a döndü» («Τα αγγλικά μαχητικά αεροσκάφη επέστρεψαν χθες στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 29/9/1949.

σημασία στις ανοησίες των Ελλήνων παλληκαράδων.¹⁷⁹ Γνωρίζουμε πόσο αχόρταγοι είναι οι Έλληνες. Αν εξαρτιόταν από αυτούς, θα ζητούσαν ακόμη και τα νησιά της Αγγλίας! Δόξα τω Θεώ, κανείς πλέον δεν τους δίνει σημασία και δεν τους εμπιστεύεται». Στη συνέχεια διατύπωνε τις απόψεις του με τρόπο που θύμιζε τις αντίστοιχες εκφράσεις που θα χρησιμοποιούσαν στο μέλλον οι Necmettin Sadak και Fuad Köprülü, προκειμένου να δηλώσουν ότι για την επίσημη Τουρκία δεν υφίστατο Κυπριακό ζήτημα:

*«Μάταια κουράζονται οι Ελληνοκύπριοι, που κάθε τόσο και λιγάκι ανακινούν το Κυπριακό ελπίζοντας ότι θα επιτύχουν κάποιο αποτέλεσμα. Δεν υπάρχει ζήτημα που να ονομάζεται Κυπριακό. Είναι όνειρο να πιστεύουν πως θα έλθει κάποια μέρα που θα δοθεί στους Έλληνες ένα νησί το οποίο βρίσκεται στα παράκτια ύδατα της Τουρκίας. Η Κύπρος βρίσκεται ακόμη ως παρακαταθήκη υπό αγγλική διοίκηση. Στην παρούσα κατάσταση του δεν τίθεται ζήτημα να αλλάξει χέρια [sic] το νησί, κι όταν αυτό τεθεί τότε ο κύριος συνομιλητής θα είναι η Τουρκία. Οι Έλληνες της νήσου να το γνωρίζουν καλά αυτό!».*¹⁸⁰

Για το «μέτωπο» των Τουρκοκυπρίων, στο οποίο αναφερόταν ο Simanı, πληροφορούσε η εφημερίδα δύο ημέρες μετά, σε ανταπόκρισή της από την Κύπρο. Σύμφωνα με αυτήν, διακόσιοι «εκπρόσωποι» τους απ' όλο νησί είχαν συγκεντρωθεί στη Λευκωσία, για να «διατηρήσουν την εθνική τους ενότητα». Στην εν λόγω συγκέντρωση μίλησε ο εκπρόσωπος των «Φοιτησάντων στα Τουρκικά Σχολεία», και γνωστός για τη δραστηριοποίησή του στο Κυπριακό, υφηγητής Derviş Manizade, καθώς και οι επικεφαλής του ΚΑΤΑΚ και της «Ένωσης Τουρκοκύπριων Αγροτών», τασσόμενοι αμφότεροι υπέρ του «Κόμματος Εθνικής Ενότητας και Συμπόρευσης» (*Milli Birlik ve Beraberlik Partisi*). Ενδιαφέρουσα ήταν η καταληκτική πληροφορία της ανταπόκρισης, ότι όλοι οι παρευρισκόμενοι «έδωσαν όρκο απέχθειας [*Nefret Andı*] εναντίον όσων επιχειρήσουν να διαλύσουν την Ενότητα αυτή».¹⁸¹ Στο πλαίσιο μίας αντίστοιχης εκδήλωσης ενότητας, αλλά και ιστορικής μνήμης που γεφύρωνε το απώτερο με το πρόσφατο τουρκικό παρελθόν, οργανωνόταν στις 13 Σεπτεμβρίου στη Λευκωσία μία «μεγαλοπρεπής τελετή» μνημόνευσης της 9^{ης} Σεπτεμβρίου, κατά την οποία «οι Τουρκοκύπριοι» κατέθεταν στέφανο στο «Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη». Όπως διευκρινιζόταν, επρόκειτο για την ημέρα που ο «ηρωικός τουρκικός

¹⁷⁹ *Palıkarya* στο πρωτότυπο. Πρόκειται για στερεοτυπική υποτιμητική έκφραση που απαντάται διαχρονικά σε Τούρκους δημοσιογραφούντες και δημοσιολογούντες. Η χρήση της έλκει την καταγωγή από την περίοδο της μικρασιατικής εκστρατείας, η ατυχής έκβαση της οποίας προσέδωσε στην τουρκική εκδοχή του ελληνικού όρου την έννοια του «παλληκαρισμού» μάλλον παρά εκείνη της «γενναιότητας».

¹⁸⁰ «Kıbrıs Türklerinin serhesi» («Το μέτωπο των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 13/9/1949. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην ακροτελεύτια εκείνη του φράση, ο Simanı έκανε λόγο για «Έλληνες της νήσου» (*Adadaki Yunan'lılar*) και όχι για «Ρωμιούς» (*Rum'lar*), όπως το έπραττε σε όλο το υπόλοιπο του άρθρου του. Είναι άγνωστο αν επρόκειτο για *lapsus calami* ή για την ενδόμυχη αναγνώριση ότι και οι δύο όροι παραπέμπουν στο ίδιο έθνος. Μικρή είναι πάντως η πιθανότητα να αναφερόταν έμμεσα σε ελληνικής υπηκοότητας ανθρώπους του νησιού, καθώς τίποτα στο συγκεκριμένο άρθρο ή σε άλλες παρεμβάσεις του δεν προιδαίνει για κάτι τέτοιο.

¹⁸¹ «Kıbrıslı Türklerin güzel bir kararı» («Μία ωραία απόφαση των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 15/9/1949. Πρόκειται για την ενοποίηση των τουρκοκυπριακών φορέων υπό την «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» (*Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu*), πρωτοβουλία που εκδηλώθηκε για να αντιμετωπιστεί η κλιμάκωση των ενωτικών διεκδικήσεων των Ελληνοκυπρίων, αλλά και να προκληθεί μία πιο ενεργή ανάμιξη της Τουρκίας στο ζήτημα, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 366-369· Manizade, ό.π., σελ. 240-243.

[sic] στρατός εισερχόταν το 1570 στην πόλη της Λευκωσίας από την πύλη της Κωσταντζας». Αργότερα την ίδια ημέρα, οι ίδιοι «Τουρκοκύπριοι εόρτασαν και την απελευθέρωση της Σμύρνης, σε τελετή που διοργανώθηκε στον κινηματογράφο Κρυστάλ».¹⁸²

Ο Οκτώβριος και ο Νοέμβριος του 1949 θα περνούσαν χωρίς τη δημοσίευση ειδήσεων ή άρθρων για την Κύπρο.¹⁸³ Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους πεθαίνει ο δημοσιογράφος της εφημερίδας İbrahim Alaettin Gönso και τη στήλη του στη *Hürriyet* αναλαμβάνει ένα σύνολο συνεργατών, μεταξύ των οποίων ο Rakim Çalapaala που είχε επιμεληθεί το πρώτο αφιέρωμα της εφημερίδας στην Κύπρο το 1948, καθώς και οι Tahsin Öztin και Hikmet Bil, τα ονόματα των οποίων – ιδίως του δεύτερου – θα απαντηθούν συχνά στην μεταγενέστερη εμπρηστική αρθρογραφία της εφημερίδας για το Κυπριακό.¹⁸⁴ Ωστόσο, τον Δεκέμβριο παρατηρείται αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για το ζήτημα, καθώς εγκαινιάζοταν η περίοδος των ρεπορτάζ και της αρθρογραφίας για το δημοψήφισμα που πρότεινε και επεχείρησε να οργανώσει στο νησί το ΑΚΕΛ, αλλά και της αντίστοιχης πρόθεσης που εκδήλωνε η κυπριακή Εκκλησία. Έτσι, μικρή πρακτορειακή είδηση του *Associated Press* που αναδημοσίευε η εφημερίδα στις 5 Δεκεμβρίου, πληροφορούσε ότι το «Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου» καλούσε την ερχομένη Κυριακή το λαό σε δημοψήφισμα για την ένωση της νήσου με την Ελλάδα. Ωστόσο, πρόσθετε, η πρωτοβουλία εκείνη είχε αποτύχει διότι «ορισμένοι αντικομμουνιστές που αποτελούν την πλειοψηφία του νησιού αντιτάχθηκαν», προτιμώντας «να ψηφίσουν για το θέμα αργότερα». Πολιτικοί παρατηρητές που επικαλείτο το πρακτορείο σημείωναν ότι η συγκεκριμένη κίνηση «δεν θεωρείται σοβαρή», καθώς το περισσότερο που θα κατάφερνε το ΑΚΕΛ ήταν να συγκεντρώσει τις ψήφους των υποστηρικτών του με την προοπτική να τις υποβάλει στα Ηνωμένα Έθνη.¹⁸⁵

Τα πράγματα όμως σοβάρευαν λίγες ημέρες αργότερα, όταν αφενός μεν η Εκκλησία της Κύπρου απευθυνόταν στον Κυβερνήτη ζητώντας τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, την ευθύνη της οργάνωσης του οποίου θα είχε η ίδια, αφετέρου δε οι Τουρκοκύπριοι διοργάνωναν σε απάντηση συλλαλητήριο διαμαρτυρίας στη Λευκωσία.¹⁸⁶ Η εκτίμηση περί της σοβαρότητας της κατάστασης καταδεικνυόταν τόσο από τη μεταφορά των σχετικών ειδήσεων από τις εσωτερικές στην πρώτη σελίδα της *Hürriyet*, όσο και από το γεγονός ότι οι ανταποκρίσεις μεταδίδονταν από τον «ειδικό απεσταλμένο» της εφημερίδας στο νησί. Έτσι, στις 13 Δεκεμβρίου και στην πρώτη σελίδα της ανακοινωνόταν πως «Ξεκίνησε η ένταση στην Κύπρο», με τον υπότιτλο να αναφέρει ότι «Το

¹⁸² “Kıbrıs’ın Türkler tarafından zaptı” («Η καθυπόταξη της Κύπρου από τους Τούρκους»), *Hürriyet*, 14/9/1949.

¹⁸³ Το γεγονός είναι αξιοπερίεργο, καθώς τον Οκτώβριο συγχωνευόταν το «Κόμμα Τουρκοκυπριακής Εθνικής Ενότητας» (*Kıbrıs Türk Milli Birlik Partisi, KTMBP*) και το ΚΑΤΑΚ σε ενιαίο κομματικό φορέα με την επωνυμία «Εθνική Τουρκική Ένωση Κύπρου» (*Kıbrıs Milli Türk Birliği, KMTB*), βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 368, όπου η KMTB αναφέρεται λανθασμένα ως «Τουρκικό Εθνικό Κόμμα, Kıbrıs Türk Partisi».

¹⁸⁴ “Okuyucularımıza” («Προς τους αναγνώστες μας»), *Hürriyet*, 3/12/1949.

¹⁸⁵ “Kıbrıs’ta komünistlerin akim kalan bir plebisiti” («Ένα αποτυχόν δημοψήφισμα των κομμουνιστών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 5/12/1949.

¹⁸⁶ Οι ειδήσεις, ωστόσο, που έφταναν στην Τουρκία από την Κύπρο ότι ορισμένοι Τουρκοκύπριοι τάσσονταν υπέρ της διεξαγωγής δημοψηφίσματος στο νησί, αντιμετώπιζονταν με «θλίψη» από την κυβερνητική *Ulus* και προκαλούσαν την αντίδρασή της. Έτσι, από τις στήλες της η εφημερίδα τούς καλούσε να είναι πάντοτε ενωμένοι απέναντι στους «Ρωμιούς» του νησιού, βλ. “Kıbrıs Türkleri ve plebisit bahsi” («Οι Τουρκοκύπριοι και το στοίχημα του δημοψηφίσματος»), *Ulus*, 8/12/1949, παράθεση στο Armaoğlu, ό.π., σελ. 18.

συλλαλητήριο που διοργάνωσαν οι Τουρκοκύπριοι είχε μεγάλο απόηχο στην Αγγλία».¹⁸⁷ Η «εμφανής» εκείνη «ένταση στην πολιτική ατμόσφαιρα της Κύπρου» προβαλλόταν ως απότοκο της πρόθεσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας του νησιού «που εκπροσωπεί τους δεξιούς» να διεξαγάγει δημοψήφισμα για την Ένωση και να γνωστοποιήσει τα αποτελέσματά του στα Ηνωμένα Έθνη και από την άλλη μεριά του «μεγάλου συλλαλητηρίου» των Τουρκοκυπρίων στην κυπριακή πρωτεύουσα. Παράλληλα, γινόταν αναφορά στην προσπάθεια συλλογής υπογραφών από την Αριστερά στις πόλεις Λευκωσία, Λάρνακα, Λεύκα και Λεμεσό, καθώς και στις «πληροφορίες» ότι, αν δεν ευδοκίμούσε η προσφυγή του ΑΚΕΛ στα Η.Ε., τότε θα ξεκινούσε στο νησί ευρείας έκτασης απεργία. Αν και «τα νέα που έρχονται από την Αγγλία», ότι η τελευταία δεν επρόκειτο να επιτρέψει σε κανέναν παράγοντα να εμπλακεί στα εσωτερικά της ζητήματα, «καταπράυναν την αγωνιούσα τουρκική μειονότητα», η «καταπράυνση» εκείνη δεν αντανάκλατο στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα, διότι οι Ελληνοκύπριοι «θα συνεχίσουν τις εκδηλώσεις υπέρ του δημοψηφίσματος».

Περισσότερες πληροφορίες για το συλλαλητήριο των Τουρκοκυπρίων και την αντιμετώπισή του στη Βρετανία επέλεγε να δώσει η εφημερίδα με τη δημοσίευση, αμέσως κατόπιν, πρακτορειακής ανταπόκρισης του *Nafen* με πηγή την εφημερίδα *Glascow Herald*. Η τελευταία σημείωνε πως, παρά το γεγονός ότι όταν γίνεται λόγος για την Κύπρο, στο μυαλό σχηματίζεται η εικόνα ενός ελληνικού νησιού, το πρόσφατο συλλαλητήριο των Τουρκοκυπρίων υπενθυμίζει την παρουσία και εκείνων, την οποία «όλο ξεχνούμε». Στη συνέχεια υπογράμμισε ότι οι Τουρκοκύπριοι «αντιτίθενται πλήρως» όχι μόνο στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, υποστηρίζοντας τη διατήρηση της βρετανικής διοίκησης, αλλά και στην ιδέα της διεξαγωγής δημοψηφίσματος. Επιπροσθέτως, επικαλείτο την αναφορά των ομιλητών στο τουρκοκυπριακό συλλαλητήριο ότι «η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα θα οδηγήσει σε εμφύλιο πόλεμο στο νησί».¹⁸⁸ Η *Hürriyet* επέλεγε να κλείσει την αναπαραγωγή της ανταπόκρισης της βρετανικής εφημερίδας, παραθέτοντας την επισήμανσή της ότι οι Ελληνοκύπριοι «δεν δείχνουν να κατανοούν το ζήτημα της ένωσης», πάρα ταύτα «σύρονται πίσω από την υπόθεση αυτή».¹⁸⁹

Οι τουρκοκυπριακές αντιδράσεις στις ενωτικές επιδιώξεις προβάλλονταν πρωτοσέλιδα και την επομένη ημέρα, 14 Δεκεμβρίου, με αφορμή τηλεγράφημα που είχε αποστείλει η *M.T.T.B.*. Οι συντάκτες του ανέφεραν ότι οι 15 χιλιάδες Τουρκοκύπριοι που συμμετείχαν στο συλλαλητήριο, διερμηνεύοντας τα αισθήματα των 85 χιλιάδων συμπατριωτών τους, αποφάσισαν «να διαμαρτυρηθούν εντόνως για μία ακόμη φορά» εναντίον της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο, τόνιζαν, «θα οδηγούσε την Κύπρο σε οικονομική κρίση, θα προκαλούσε φυλετικό, κοινωνικό και εμφύλιο πόλεμο και τοιουτοτρόπως θα έθετε σε κίνδυνο την ειρήνη και την ηρεμία διαφόρων χωρών της Μέσης Ανατολής». Αφού επαναλάμβαναν την αντίθεσή τους και

¹⁸⁷ “Kıbrıs'ta gerginlik başladı” και “Türklerin yaptıkları büyük miting İngiltere'de derin akis yarattı”, *Hürriyet*, 13/12/1949. Για το τουρκοκυπριακό συλλαλητήριο της 12^{ης} Δεκεμβρίου βλ. και Κτωρής, ό.π., σελ. 371-374.

¹⁸⁸ Τις ίδιες απειλές περί αιματοκυλίσματος στην Κύπρο για να εμποδιστεί η Ένωση είχε διατυπώσει έναν περίπου χρόνο νωρίτερα ο Rauf Denktaş, στον απόηχο του τουρκοκυπριακού συλλαλητηρίου του Νοεμβρίου 1948, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 209.

¹⁸⁹ “Bir İngiliz gazetesinin şayanı dikkat yazısı” («Ένα αξιοπρόσεκτο άρθρο μιας αγγλικής εφημερίδας»), *Hürriyet*, 13/12/1949.

στη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, επανέφεραν το γνωστό επιχείρημα ότι, αν πρόκειται να αποσυρθεί η Βρετανία από το νησί, «τότε αυτό πρέπει να αποδοθεί στον παλαιό του ιδιοκτήτη, τον πιο κοντινό του γείτονα, εκείνον που θα το διατηρήσει και θα το υπερασπιστεί με τον καλύτερο τρόπο, το μοναδικό κράτος της Εγγύς Ανατολής, την Τουρκία».¹⁹⁰

Ανταποκρινόμενες στο τηλεγράφημα, τρεις τουρκικές φοιτητικές οργανώσεις, η προαναφερθείσα «Φοιτητική Ένωση Πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως», η «Ένωση Φοιτητών Πολυτεχνείου», καθώς και το Γραφείο Κωνσταντινούπολης της «Εθνικής Φοιτητικής Ομοσπονδίας Τουρκίας» (*Türkiye Millî Talebe Federasyonu, T.M.T.F.*) πραγματοποιούσαν συγκέντρωση κατά την οποία γινόταν «ομόφωνα» αποδεκτή η απόφαση των Τουρκοκυπρίων, χαρακτηρίζοντας «εύλογες τις ευγενείς κινητοποιήσεις» τους και δηλώνοντας «με υπερηφάνεια» ότι «οι ίδιοι είναι κάθε στιγμή έτοιμοι να πράξουν όσα επιβάλλονται στο ζήτημα αυτό». Αντίστοιχη στάση υποστήριξης «των δικαίων των Κυπρίων αδελφών μας, δίκαια που επιχειρείται να αποτελέσουν αντικείμενο σφετερισμού», υιοθετούσαν και οι «Τουρκική Πολιτιστική Εστία» και «Οργάνωση Τουρκικής Νεολαίας», καλώντας αυθημερόν τον κόσμο σε συνάντηση στο «Σπίτι του Λαού» της περιοχής Eminönü.¹⁹¹

Το συλλαλητήριο των Τουρκοκυπρίων στο νησί και οι εκδηλώσεις υποστήριξης στην Τουρκία δεν έμεναν ασχολίαστες από τον Simanî, ο οποίος σε κύριο άρθρο του στην εφημερίδα την επομένη, αφού επισημάνει πόσο σημαντικές ήταν οι εκδηλώσεις, χαρακτηρίζει «ξαναζεσταμένο φαγητό» την απαίτηση να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα και ζητούσε τη διασαφήνιση του ζητήματος μια ώρα αρχύτερα. Στο πλαίσιο αυτό, απευθυνόταν στον πρόσβη της Βρετανίας στην Τουρκία, ρωτώντας τον ευθέως αν σκόπευε η χώρα του να αποχωρήσει από το νησί και, σε περίπτωση που το έπραττε, αν σκεφτόταν να «το επιστρέψει στους παλαιούς του ιδιοκτήτες, τους Τούρκους». Ακολούθως τον ρωτούσε αν «είχε την ευγενή καλοσύνη», σε περίπτωση που ο ίδιος δεν είχε την αρμοδιότητα να απαντήσει, να συμβουλευτεί την κυβέρνησή του και να δώσει μία απάντηση. Πάντως, επεσήμαινε, «θεωρώ πως σε καμμία περίπτωση οι Άγγλοι δεν θα έδιναν πεσκέσι [sic] την Κύπρο στους Έλληνες, κάτι που εμποδίζεται και από τη μεταξύ μας φιλία, αλλά και από την αγγλική ευγένεια». Αφού επαναλάβει ότι η ελληνική πλειοψηφία στην Κύπρο δεν συνεπάγεται και την παράδοσή της στην Ελλάδα, καθώς και ότι η Τουρκία «δεν θα επιτρέψει την παράδοσή της σε άλλα χέρια πλην των δικών μας», κατέληγε στο άρθρο του με μία ακόμη εμπρηστική «προειδοποίηση» προς τους Ελληνοκυπρίους, διατυπωμένη με άκομπο τρόπο: «Μιας και το 'φερε η κουβέντα, θέλουμε να πούμε και δυο κουβεντούλες στους παλληκαράδες Ρωμιούς της Κύπρου: Αν έχετε μυαλό, κοιτάξτε να τα πάτε καλά με τους Τούρκους στο νησί. Γνωρίζουμε πολύ καλά ποιοι σας σιγοντάρουν και

¹⁹⁰ “Kıbrıs'tan gelen telgraf” («Το τηλεγράφημα από την Κύπρο») *Hürriyet*, 14/12/1949.

¹⁹¹ “Yüksek Tahsil Gençlerimizin kararı” («Η απόφαση της φοιτητώσας νεολαίας μας για την Κύπρο») και “Gençlik bugün toplantıya çağrılıyor” («Η νεολαία καλείται σήμερα σε συγκέντρωση»), ενδιάμεσοι τίτλοι στο ανωτέρω, *Hürriyet*, 14/12/1949.

δεν κοιμόμαστε. Δεν έχει μείνει πλέον τίποτα κρυφό από την κωμωδία που παίζετε μπροστά στα μάτια μας!».¹⁹²

Τη σκυτάλη των αντιδράσεων εναντίον του προγραμματιζόμενου από την Εκκλησία της Κύπρου δημοψηφίσματος έπαιρνε η Φοιτητική Ένωση του Πανεπιστημίου της Πόλης, η οποία οργάνωνε συγκέντρωση στις 4 Ιανουαρίου 1950. Όπως πληροφορούσε η *Hürriyet* της προηγούμενης ημέρας, επρόκειτο να συζητηθεί «το σήμερα και το αύριο της Κύπρου, ενώ με ιδιαίτερη σοβαρότητα θα εξεταστεί το ζήτημα του δημοψηφίσματος. Στη συγκέντρωση πρόκειται να ληφθούν σημαντικές αποφάσεις».¹⁹³ Στη εκδήλωση εκείνη, στην οποία εκφραζόταν η διαμαρτυρία των παρευρισκομένων για το αίτημα ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, ο Orhan Arıman ο οποίος μίλησε εξ ονόματος της φοιτητικής ένωσης, υποστήριξε ότι με το σχεδιαζόμενο δημοψήφισμα δεν επρόκειτο να ρυθμιστεί το πρόβλημα, ενώ αναφερόμενος στο «απίθανο αίτημα» της 12^{ης} Δεκεμβρίου που η κυπριακή Εκκλησία είχε υποβάλει στον Κυβερνήτη, σημείωνε ότι εκείνο δεν επρόκειτο να πτοήσει, αλλά αντίθετα να ενισχύσει τα αισθήματα της τουρκικής νεολαίας. Κατόπιν το λόγο λάμβανε ο γνωστός Derviş Manizade, ο οποίος αφού ανέλυσε τη σημασία που έχει το νησί για την «τουρκική κυριαρχία», κατηγορούσε τους Ελληνοκύπριους ότι με το σχεδιαζόμενο δημοψήφισμα «εξυπηρετούν τις ερυθρές ίντριγκες τους» και πρόσθετε ότι το Κυπριακό δεν είναι ζήτημα των 85 χιλιάδων Τουρκοκυπρίων, αλλά υπόθεση που αφορά τα 20 εκατομμύρια των Τούρκων. Στη συγκέντρωση το λόγο έλαβαν και άλλοι ομιλητές, οι αναφορές των οποίων ποίκιλλαν ξεκινώντας από τις αναδρομές στην ιστορία του νησιού από την οθωμανική κατάκτησή του το 1571 έως τις ημέρες εκείνες, μέχρι την απαγγελία ποιημάτων «πατριωτικού» χαρακτήρα. Ξεχώριζαν η αποστροφή ενός ομιλητή ότι «δημοψήφισμα σημαίνει για ένα αδύναμο έθνος να ανοίξει η πόρτα στους αριστερούς ανέμους που πνέουν από τη Ρωσία», καθώς και η απαγγελία ενός ποιήματος με τίτλο «Παλληκαράδες»¹⁹⁴ που θα επαναλαμβανόταν για δεύτερη φορά κατόπιν σχετικού αιτήματος των συμμετεχόντων. Η συγκέντρωση περατωνόταν «με τις ενθουσιώδεις εκδηλώσεις της νεολαίας».¹⁹⁵

Πλησιάζοντας στην ημερομηνία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος πλήθαιναν τα δημοσιεύματα της *Hürriyet* για το θέμα. Έτσι, στις 11 Ιανουαρίου δημοσιευόταν πρωτοσέλιδα ανταπόκριση του *Associated Press* της προηγούμενης από τη Λευκωσία, σύμφωνα με την οποία η βρετανική κυβέρνηση είχε αποφασίσει να ενισχύσει τις στρατιωτικές δυνάμεις της στην Κύπρο με ένα σώμα 450 ανδρών που θα ερχόταν από την Ελλάδα και το οποίο θα συνεπικουρούσε την υφιστάμενη τότε στρατιωτική δύναμη των δύο χιλιάδων ανδρών στο νησί. Στην εκτεταμένη ανταπόκριση περιγραφόταν η διαδικασία του επικείμενου δημοψηφίσματος και γινόταν λόγος για τη

¹⁹² “Kıbrıs’tan gelen telgraf” («Το τηλεγράφημα από Κύπρο») *Hürriyet*, 15/12/1949.

¹⁹³ “Kıbrıs işi hakkında bir toplantı yapılacaktır” («Θα πραγματοποιηθεί συγκέντρωση για το θέμα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 3/1/1950.

¹⁹⁴ Για τις συνδηλώσεις του όρου *palikarya* στην τουρκική σκέψη, βλ. ανωτέρω σελ. 57, υποσ. 179.

¹⁹⁵ “Üniversiteliler Kıbrıs için bir toplantı yaptılar” («Οι φοιτητές πραγματοποίησαν μία συγκέντρωση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 5/1/1950. Το ρεπορτάζ φιλοξενείτο στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας, ενώ στην πρώτη δημοσιευόταν φωτογραφία από την εκδήλωση.

«χίμαιρα»¹⁹⁶ που «επί μακρόν» έτρεφαν οι Ελληνοκύπριοι να ενωθούν με την Ελλάδα, ενώ δεν έλειπαν οι αναφορές στο «πολύ θορυβώδες κομμουνιστικό μπλοκ»¹⁹⁷ που είχε ετοιμάσει το δικό του κείμενο με αίτημα την ένωση. Ακολούθως παρτίθετο το σκεπτικό της απαντητικής επιστολής του Κυβερνήτη Sir Andrew Wright στους «παπάδες», οι οποίοι όμως έδειχναν αποφασισμένοι να προχωρήσουν στη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Το δημοσίευμα περατωνόταν με την επισήμανση της αυξανόμενης στρατηγικής σημασίας που είχε μεταπολεμικά η Κύπρος για τη Βρετανία, ιδίως «μετά την απόσυρση των Άγγλων από την Αίγυπτο και την Παλαιστίνη».¹⁹⁸

Λίγο πριν τη διεξαγωγή του, η *Hürriyet* δημοσίευε και πάλι πρωτοσέλιδα πρακτορειακή ανταπόκριση του *Associated Press*, τη φορά αυτή από την Αθήνα, σχετικά με το επεισοδιακό συλλαλητήριο χιλίων περίπου φοιτητών στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών με αίτημα την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, το οποίο διαλύθηκε με την επέμβαση της αστυνομίας προκειμένου να αποτραπεί πορεία προς τις πρεσβείες της Βρετανίας και των ΗΠΑ. Μάλιστα στην ανταπόκριση αναφερόταν ότι η πρεσβεία των ΗΠΑ στη Λευκωσία είχε εκδώσει ανακοίνωση εν όψει του προγραμματιζόμενου δημοψηφίσματος, προειδοποιώντας τους Αμερικανούς πολίτες ότι η ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις ξένου κράτους αντίκειται στο νόμο περί ιθαγενείας. Επρόκειτο προφανώς για προειδοποίηση σε πρόσωπα που είχαν (και) την αμερικανική υπηκοότητα, με στόχο να αποτραπεί οποιαδήποτε πιθανή δημόσια εκδήλωση ενδιαφέροντος ή συμμετοχή στο δημοψήφισμα, συμπεριφορές που ενδεχομένως θα έθεταν σε δοκιμασία τις σχέσεις με το Ηνωμένο Βασίλειο.¹⁹⁹

Οι αντιδράσεις της «τουρκικής νεολαίας» στο φοιτητικό συλλαλητήριο της Αθήνας δεν άργησαν να εκδηλωθούν. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, η εκτελεστική επιτροπή της *M.T.T.B.*, συνεδρίασε υπό το φως των εξελίξεων και αποφάσιζε την πραγματοποίηση αντιστοίχου στην Κωνσταντινούπολη τη Δευτέρα 16 Ιανουαρίου, μία δηλαδή ημέρα μετά το δημοψήφισμα στο νησί, «για να διακηρύξει ότι πρέπει να δοθεί ένα τέλος σε αυτές τις ιμπεριαλιστικές σκέψεις σχετικά με την Κύπρο». Σύμφωνα με το δημοσίευμα, στα κεντρικά γραφεία της εν λόγω οργάνωσης έφταναν πολλές επιστολές από «εθνικιστικές οργανώσεις», στις οποίες διατυπωνόταν το συγκεκριμένο αίτημα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την «εκ του σύνεγγυς» παρακολούθηση των δημοσιευμάτων και των εξελίξεων του Κυπριακού από την τουρκική φοιτητική ένωση «δεν καθιστούν έκκληξη τη διοργάνωση του συλλαλητηρίου», όπως χαρακτηριστικά παρατηρούσε η εφημερίδα. Παράλληλα, αποφασιζόταν η πραγματοποίηση μιας συγκέντρωσης «ακαδημαϊκού χαρακτήρα» στο «Σπίτι του Λαού» στο Eminönü, στην οποία θα αναδεικνυόταν το ζήτημα με «επιστημονικό τρόπο» και τα αποτελέσματά της θα γνωστοποιούνταν στα Ηνωμένα Έθνη. Στη

¹⁹⁶ Η λέξη «hülya» στο κείμενο σημαίνει κατ' ακρίβεια την «ονειροφαντασία».

¹⁹⁷ “hayli patırdıcı komünist bloku”.

¹⁹⁸ “İngiltere Kıbrıs’a asker yolladı” («Η Αγγλία απέστειλε στρατεύματα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 11/1/1950. Αναλυτικότερα για την τελευταία αυτή αναφορά, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 298-307 και Χόλλαντ, ό.π., σελ 50-53.

¹⁹⁹ “Atina’da Kıbrıs için nümayiş” («Συλλαλητήριο στην Αθήνα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 13/1/1950.

συνάντηση εκείνη συμμετείχαν ονόματα όπως ο Burhan Belge,²⁰⁰ ο Dr. Derviş Manizade και ο καθηγητής Hamit, αλλά και ο ευρισκόμενος στην Άγκυρα για διαβουλεύσεις και επικεφαλής της τουρκοκυπριακής επιτροπής που είχε αφιχθεί εκεί προ εβδομάδος, Dr. Fazıl Küçük.²⁰¹ Μάλιστα, σε είδηση της τελευταίας στιγμής η εφημερίδα πληροφορούσε ότι η τουρκοκυπριακή επιτροπή θα ερχόταν αυθημερόν αεροπορικώς από την Άγκυρα στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να καταστεί εφικτή η συμμετοχή της.²⁰²

Πράγματι, η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε στις 15 Ιανουαρίου στις 3 το μεσημέρι, ανήμερα την πρώτη Κυριακή του δημοψηφίσματος στην Κύπρο, και συνεχιζόταν «μέχρι τις βραδινές ώρες με τη συμμετοχή μεγάλου πλήθους φοιτητών». Εκεί, μετά το σύντομο χαιρετισμό του επικεφαλής της *M.T.T.B.*, Suphi Baykal, το λόγο έπαιρνε ο εκ Κύπρου Dr. Fazıl Gökçe, ο οποίος τόνιζε ότι επί 71 έτη οι Τουρκοκύπριοι είχαν «δεσμούς καρδιάς» με τη «μητέρα πατρίδα» και ότι είχαν μείνει πάντοτε μακριά από τον «κομμουνιστικό κίνδυνο». Ακολουθούσε ο Derviş Manizade με μία αναδρομή στην ιστορία του νησιού, μετά την οποία σημείωνε πως η Κύπρος κερδήθηκε «με ξίφος και με αίμα» και ότι αποικήθηκε με «10 χιλιάδες γνήσιους Τούρκους»,²⁰³ γι' αυτό και η προστασία τους αποτελούσε «εθνικό καθήκον» καθενός που θεωρούσε τον εαυτό του Τούρκο. Κατόπιν ερχόταν η σειρά του Burhan Belge, ο οποίος αφού έκανε και εκείνος μία ιστορική αναδρομή, υποστήριξε ότι οι διεθνείς συνθήκες δεν είχαν μεταβληθεί στην περιοχή της Μεσογείου από το Κριμαϊκό πόλεμο – οπότε και παραχωρήθηκε η Κύπρος στους Άγγλους²⁰⁴ – μέχρι τις ημέρες τους. Πρόσθετε πως, εφόσον η Τουρκία όπως και η Ελλάδα διαδραμάτιζαν στη δεδομένη περιοχή το

²⁰⁰ Ο Burhan Asaf Belge ήταν εξέχουσα φυσιογνωμία της αριστερής τουρκικής διανοήσης κατά τη λεγόμενη μονοκομματική περίοδο (1923-1946). Ήταν από τους ιδρυτές της οικονομικής επιθεώρησης *Kadro* που φιλοδοξούσε να δώσει αριστερή κατεύθυνση στην κεμαλική αρχή του κρατισμού στην τουρκική οικονομία. Διετέλεσε αργότερα βουλευτής Μούγλων του Δημοκρατικού Κόμματος του Menderes, καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη από τη χούντα του 1960 και αποφυλακίστηκε το 1963. Ο γιός του, καθηγητής Murat Belge, είναι εξίσου γνωστός αριστερός διανοούμενος, με διώξεις από τη χούντα του 1980 και πλούσιο συγγραφικό έργο.

²⁰¹ “Gençlik pazartesiye bir miting yapacak” («Την ερχόμενη Δευτέρα η νεολαία θα πραγματοποιήσει συλλαλητήριο»), *Hürriyet*, 14/1/1950. Σχετική με τις δύο εκδηλώσεις είδηση δημοσιευόταν και την επομένη, 15/1 (“Kıbrıs adası için yapılacak miting hakkında hazırlık” [«Ετοιμασίες για το συλλαλητήριο που θα πραγματοποιηθεί για την Κύπρο»]). Στο εν λόγω δημοσίευμα δινόταν έκταση σε επιστολή 33 μελών της *M.T.T.B.* με την οποία απορρίπτονταν τα δημοσιεύματα περί έλλειψης αντιπροσωπευτικής αρμοδιότητας της τριμελούς επιτροπής των Τουρκοκυπρίων που είχαν έλθει για να συμμετάσχουν στις εκδηλώσεις, διαψευδόνταν ως «ανυπόστατη» η σχετική είδησεογραφία και αποδιδόταν στα «προσωπικά καπρίτσια» της τουρκοκυπριακής εφημερίδας *İstiklâl*, ιδιοκτησίας του Necati Özkan.

²⁰² Για την πρώτη αναφορά στην έλευση της επιτροπής «που εκπροσωπούσε τους Τουρκοκυπρίους» στην Άγκυρα βλ. “Kıbrıs’tan bir Türk heyeti geliyor” («Ερχεται από την Κύπρο μια τουρκική επιτροπή»), *Hürriyet*, 8/1/1950. Αφού συμμετάσχει στην «ακαδημαϊκή συνάντηση» και στο συλλαλητήριο, η επιτροπή θα επέστρεφε στην Άγκυρα αεροπορικώς στις 17 Ιανουαρίου, όπως πληροφορούσε πρωτοσέλιδα η *Hürriyet* της 18^{ης} Ιανουαρίου (“Kıbrıs’tan gelen heyet dün Ankara’ya gitti” [«Η επιτροπή που ήρθε από την Κύπρο αναχώρησε χθες για την Άγκυρα»]). Στη φωτογραφία που συνόδευε το ρεπορτάζ εικονίζονταν τα επτά μέλη της, ενώ στη λεζάντα επαναλαμβανόταν η πληροφορία ότι τα «αποτελέσματα» των δύο εκδηλώσεων που συμμετείχε, θα αποστέλλονταν «αιτιολογημένα» από την *M.T.T.B.* στον ΟΗΕ.

²⁰³ Το εξαιρετικά ενδιαφέρον διάταγμα εποικισμού της κατακτημένης Κύπρου που υπέγραφε ο Σουλτάνος Σελίμ Β΄ δημοσιεύθηκε σε μεταγραφή στην τουρκική εφημερίδα *Kurun* της 5^{ης} Ιουλίου 1936. Όπως αναφερόταν στο συγκεκριμένο έγγραφο, οι έποικοι έπρεπε να επιλεγούν προσεκτικά για να ανήκουν στις κατηγορίες των ακτημόνων, των εγκαταλειψάντων τις γαίες τους ή των διεκδικούντων αυτές, των ανέργων και διαφόρων τεχνιτών, στους οποίους παρέχονταν και φορολογικά κίνητρα. Μεταξύ των εποίκων έπρεπε να συγκαταλεχθούν και «πρόσωπα επιδίδομα εις την ληστεϊάν και εν γένει γνωστά δια την κακήν των διαγωγών», «όσοι επιδίδονται εις την επαιτείαν», καθώς και οι αγρότες «που είναι γνωστοί δια την κακήν των συμπεριφορών» και οι «τοκογλύφοι», βλ. Χ.Λ. Πάμπalos- Ιωάννης Π. Θεοχαρίδης, *Ο Τουρκικός Τύπος για την Κύπρο (1928-1945)*, (Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, 2008), σελ. 150-154.

²⁰⁴ Η συγκεκριμένη αναφορά της εφημερίδας, ενδεχομένως και του ίδιου του Belge, είναι εμφανώς λανθασμένη, καθώς η Κύπρος παραχωρήθηκε στους Βρετανούς μετά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878.

ρόλο του «φύλακα», ήταν «εκ του μη όντος» η απαίτηση της τελευταίας να προσαρτήσει την Κύπρο. Ο Τούρκος καθηγητής υποστήριξε, τέλος, ότι εάν η Βρετανία θελήσει να αποχωρήσει από το νησί, «κάτι που η αγγλική πολιτική μπορεί να καταστήσει αναγκαίο μια εκ των ημερών», τότε έπρεπε να «επιστρέψει» την Κύπρο στον «ιδιοκτήτη» της.

Στο τέλος της εκδήλωσης η *M.T.T.B.* εξέδιδε ανακοίνωση που καλούσε στο συλλαλητήριο διαμαρτυρίας της 16^{ης} Ιανουαρίου και η οποία ανέφερε τα εξής:

*«Συμπολίτη! Είναι η εθνική έξαρση εκείνη που δίνει ζωή στην εθνική συνείδηση. Η ΚΥΠΡΟΣ περιμένει το δικό σου ενδιαφέρον. Συμμετέχοντας στο ΜΕΓΑΛΟ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ που θα ξεκινήσει σήμερα στις 10 στο Μπέγιαζιτ θα αγκαλιάσεις τις 85 χιλιάδες των Τούρκων αδελφών σου, έτσι όπως σε έταξε η μοίρα και θα πράξεις το καθήκον σου. Με την αφορμή αυτή, υπενθυμίζουμε ιδιαίτερα στους αξιότιμους συμπολίτες μας ότι το συλλαλητήριό μας διοργανώνεται προκειμένου να διαμαρτυρηθούμε για τα προβληθέντα περί ενώσεως αιτήματα, ότι δεν στρέφεται εναντίον κανενός απολύτως φορέα ή κοινότητας της πόλης μας και ότι πρέπει να κινηθεί σε κλίμα ωριμότητας και σοβαρότητας όπως αρμόζει στην τουρκική νεολαία».*²⁰⁵

Η ανακοίνωση εκείνη ήταν χαρακτηριστική από πολλές πλευρές. Πρώτον, επιχειρούσε να προκαλέσει την πολιτική κινητοποίηση ευρύτερων ομάδων της τουρκικής κοινωνίας της Κωνσταντινούπολης, με κεντρικό άξονα τα «πατριωτικά αισθήματα» των μελών της για το ζήτημα της Κύπρου. Για να γίνει αμεσότερη και να αυξήσει τις πιθανότητες επιτυχίας, αναφερόταν σε αυτούς στο β' ενικό πρόσωπο, ως εάν να απευθυνόταν στον καθένα τους ξεχωριστά, επενδύοντας συγκινησιακά και καλώντας τους να αναλάβουν την ευθύνη του μέλλοντος των «Τούρκων αδελφών» τους. Δεύτερον, ιδωμένη μεταγενέστερα είναι αδύνατον να μην προκληθεί και πάλι η σύγκριση με τα όσα επρόκειτο να ακολουθήσουν στα Σεπτεμβριανά. Η εμφαντική υπόμνηση της «ωριμότητας» και της «σοβαρότητας» που επιβαλλόταν να επιδείξουν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του συλλαλητηρίου, αλλά και η ρητή διευκρίνιση ότι το τελευταίο δεν στρεφόταν εναντίον οποιουδήποτε – προφανώς μειονοτικού – φορέα ή κοινότητας, αποκάλυπταν ξεκάθαρα τη διάθεση να προληφθούν έκτροπα εναντίον της ελληνορθόδοξης μειονότητας (μιας και το επίδικο ζήτημα αφορούσε την Κύπρο) και του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ακριβώς στο πλαίσιο αυτό γινόταν η «υπενθύμιση», δινόταν δηλαδή η σαφής εντολή να μην αγγιχτούν οι περιουσίες και η φυσική υπόσταση των μειονοτικών, κάτι που εμμέσως παραπέμπει στο ενδεχόμενο να είχαν οι διοργανωτές υποσυνείδητα κατά νου αντίστοιχες εμπειρίες του τουρκικού και οθωμανικού

²⁰⁵ «Kıbrıs için tertip edilen miting bugün yapılacak/ Miting hazırlık mahiyetinde olmak üzere Eminönü Halkevinde dün bir akademik toplantı yapıldı” («Σήμερα το προγραμματισθέν συλλαλητήριο για την Κύπρο/ Πραγματοποιήθηκε χθες στο Σπίτι του Λαού στο Εμίνονου μία ακαδημαϊκή εκδήλωση στο πλαίσιο της προετοιμασίας του συλλαλητηρίου»), τίτλος και υπότιτλος πρωτοσέλιδης είδησης σε *Hürriyet*, 16/1/1950. Η επίμαχη φράση του πρωτοτύπου για την ελληνορθόδοξη μειονότητα είχε ως εξής: «...sehrimizde bulunan hiç bir teşekkül ve topluluğa kat'iyen müteveccih olmadığı, Türk gençliğine yakışır bir vakar ve olgunluk havası içinde geçmesi gerektiği sayın vatandaşlarımıza ehemmiyetle hatırlatılır».

παρελθόντος και να ήθελαν να αποτρέψουν πιθανή επανάληψή τους, ίσως επειδή στην πρόιμη εκείνη συγκυρία του Κυπριακού δεν επιθυμούσαν επεισόδια που θα διακινδύνευαν τη διεθνή θέση της χώρας, ιδιαίτερα όταν η επίσημη κυβέρνηση δεν είχε ακόμη τοποθετηθεί δημοσίως για το θέμα.²⁰⁶

Το συλλαλητήριο της 16^{ης} Ιανουαρίου γινόταν κεντρικό πρωτοσέλιδο στη *Hürriyet* της επομένης ημέρας, συνοδευόμενο από δύο μεγάλες φωτογραφίες. Η πρώτη απεικόνιζε τους συγκεντρωμένους στην πλατεία Beyazit, αρχικό τόπο συγκέντρωσης των διαδηλωτών και η δεύτερη το πλήθος στην πλατεία Ταξίμ που αποτελούσε και τον τελικό προορισμό τους. Στην πρώτη κυριαρχούσαν οι τουρκικές σημαίες, ενώ στο κεντρικό τμήμα της απεικονιζόταν ένα πικέτο με ζωγραφισμένη την Κύπρο με το μισοφέγγαρο και επάνω και κάτω τη φράση «Η Κύπρος είναι των Τούρκων».²⁰⁷ Στη δεύτερη εικονίζονταν οι διαδηλωτές γύρω από το μνημείο της πλατείας Ταξίμ, με τη λεζάντα να κάνει λόγο για «τεράστιο πλήθος». Στο ρεπορτάζ αναφερόταν πως οι διαδηλωτές είχαν συρρεύσει στην πλατεία Beyazit με το τραμ, επί του οποίου είχαν αναγραφεί με κιμωλία συνθήματα όπως «Συμπολίτη να ‘σαι στις 10 στο Μπέγιαζιτ. Έχει συλλαλητήριο για την Κύπρο», «Η Κύπρος είναι των Τούρκων», «Εμείς είμαστε τέκνα του Ατατούρκ», «Η Κύπρος είναι κομμάτι της Τουρκίας», «Εμείς είμαστε πολύ καλοί, αλλά καμμιά φορά και πολύ κακοί» [sic]. Αντίστοιχα συνθήματα-μηνύματα προς την ελληνική πλευρά είχαν αναγραφεί και στα πικέτα των συμμετεχόντων φοιτητών: «Παλληκαράδες έρχεται ο Μπαρμπαρόσσα», «Αθηναίε! Το κεφάλι του πετεινού που λαλεί πριν την ώρα του το κόβουν!», «Ένα λάθος, δύο λάθη», «Να ξέρετε ως πού σας παίρνει²⁰⁸ παλληκαράδες!», «Όποιος δίνει τα λεφτά παίζει και τον σκοπό».

Όπως ήταν αναμενόμενο, και στην περίπτωση εκείνη επαναλήφθηκε η πρακτική ανάλογων διαδηλώσεων του παρελθόντος και το συλλαλητήριο ξεκινούσε με την απαγγελία του τουρκικού εθνικού ύμνου κατόπιν ηχηρής παροτρύνσεως ενός φοιτητή. Ακολουθούσε το «πατριωτικό» κάλεσμα του αντιπροέδρου της *M.T.T.B.*, Fikret Aytaç, με ευθεία επίκληση της ιστορίας:

«Ευγενείς νέοι, μίλησαν οι σελίδες της ένδοξης ιστορίας των ισόθεων Μουσταφά Κεμάλ, και οι ακρίτες επιδρομείς²⁰⁹ σάς φωνάζουν από τις όχθες του Δούναβη: “Χίλιοι καβαλάρηδες νικήσαμε τη μέρα εκείνη έναν γιγάντιο στρατό!”. Από τους ατέλειωτους ορίζοντες της Μεσογείου βροντοφωνάζουν μέσα από ομοβροντίες κανονιών οι

²⁰⁶ Το ενδεχόμενο να εκλαμβανόταν η «στοχοποίηση της Ελλάδας» στο συλλαλητήριο ως απειλή από τους «Ρωμιούς συμπολίτες μας» επεσήμαινε και ο Ατμαοğlu, ο οποίος υποστήριζε ότι η συγκεκριμένη αναφορά στην ανακοίνωση της *M.T.T.B.* αποσκοπούσε ακριβώς στο να διασκεδάσει αυτούς τους φόβους, βλ. Ατμαοğlu, ό.π., σελ. 22.

²⁰⁷ Οι συνειρμοί με τη διαβόητη οργάνωση που επρόκειτο να ιδρυθεί επισήμως το 1954 είναι εύλογοι.

²⁰⁸ *Haddinişi bilmelisiniz* στο πρωτότυπο που κατ’ ακρίβεια σημαίνει «πρέπει να γνωρίζετε τα όριά σας». Πρόκειται για μία ακόμη στερεοτυπική έκφραση της τουρκικής γλώσσας που απευθύνεται σε όσους ενεργούν πέρα απ’ ό,τι η δύναμη ή η θέση τους στην κοινωνική ιεραρχία τους επιτρέπει, έτσι όπως οι συγκεκριμένες θεσμίσεις γίνονται αντιληπτές και αποδεκτές στην τουρκική πολιτική και κοινωνική κουλτούρα. Το στερεότυπο χρησιμοποιείται, επίσης, και για όσους είναι ή θεωρούνται «ξένοι» στους Τούρκους, σε μία έμμεση αλλά προφανή υπόμνηση της κατωτερότητάς τους έναντι των ιδίων.

²⁰⁹ *Akıncılar* στο πρωτότυπο. Πρόκειται για τους «γαζήδες» άτακτους επιδρομείς (*gaziler*) που λεηλατούσαν τις συνοριακές περιοχές των Βυζαντινών από την εποχή των Σελτζούκων και οι οποίοι στα πρώτα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετατράπηκαν σε *akıncılar*, εντασσόμενοι στον τακτικό στρατό με την ίδια όμως αποστολή: Τις έφιππες επιδρομές στην επικράτεια του εχθρού, προκειμένου να τον εξασθενήσουν και να του κάμψουν το ηθικό.

Μπαρμπαρόσσα: “Αθηναίε έφτασε η ώρα σου. Μάρτυράς μου ο κόσμος, έχει πάρει πια φωτιά το αίμα στις φλέβες μου”, λένε. Σας βροντοφωνάζω κι εγώ: “Κι αν είστε Αθηναίοι παλληκαράδες, να μάθετε μέχρι πού σας παίρνει! Όταν ο Τούρκος βγάζει το σπαθί απ’ το θηκάρι πρέπει νά ‘βρει άλλο θηκάρι να το βάλει”. Μόλις τώρα τελειώσατε τους εσωτερικούς σας τσακωμούς, μην υποκρίνεστε φορώντας τον φιλικό μανδύα! Παιζετε με τη φωτιά!...».

Κατόπιν το λόγο λάμβανε ο Ali Haydar Yeşilyurt, ο οποίος διάβαζε το ποίημα «Κάλεσμα από την Κύπρο»²¹⁰, με το πλήθος να «ενθουσιάζεται» από τους εξής στίχους του: «Του Τούρκου το πράσινο νησί, του Τούρκου οι ορίζοντές του, όρκο δώσαμε παιδιά για την Κύπρο να πεθάνουμε».²¹¹

Από το Beyazit οι νεολαίοι διαδηλωτές κινήθηκαν «συντεταγμένα», με «τη σοβαρότητα και την ωριμότητα που τους χαρακτηρίζει», προς το Ταξίμ. Στη διαδρομή τραγουδούσαν τα εμβατήρια «Καπνίζουν οι βουνοκορφές» και «Μπαρμπαρόσσα», ενώ «εκατοντάδες πολίτες» τούς επικροτούσαν στο πέρασμά τους, φωνάζοντας «Η Κύπρος θα γίνει τουρκική». Μετά από μία στάση στο κτίριο της Νομαρχίας, όπου ενάλη και πάλι ο εθνικός ύμνος, ο κόσμος που «πλήθυνε» κατά τη διαδρομή έφτανε στην πλατεία Ταξίμ. Εκεί έψαλαν για τρίτη φορά τον εθνικό ύμνο, εκφώνησαν λόγο περισσότεροι από δέκα ομιλητές και μία ώρα αργότερα η διαδήλωση περνώντας από το Dolmabahçe έφτανε στο μνημείο του Μπαρμπαρόσσα στο Besiktas, όπου και περατωνόταν «με μία ευγενή λεπτότητα που χαρακτηρίζει τη νεολαία, η οποία δεν άφησε περιθώρια για την παραμικρή διαμαρτυρία».²¹²

Όπως και παλαιότερα, έτσι και το συγκεκριμένο συλλαλητήριο των Τούρκων φοιτητών έδινε αφορμή στον Simavî να δημοσιεύσει την επομένη κύριο άρθρο που επιγραφόταν «ΚΥΠΡΟΣ: Η Εθνική μας Υπόθεση».²¹³ Σε εκείνο επαναλαμβανόταν το σύνηθες τρίπτυχο μοτίβο που συχνά χαρακτήριζε το ύφος του: Προσβολές, «προειδοποιήσεις» και απειλές. Έτσι, αφού κατηγορήσει τους Έλληνες, «που έχουν το θράσος να μιλούν ξεδιάντροπα για ελληνοτουρκική φιλία», ότι «έχουν δημιουργήσει ένα τεράστιο πυώδες απόστημα», εκδήλωνε εμμέσως την ενόχλησή του και για τους Βρετανούς που είχαν αρκεστεί να ενισχύσουν τη φρουρά τους και δεν είχαν αποτρέψει δραστικά το δημοψήφισμα. Κατόπιν «υπενθύμιζε» στους Έλληνες ότι το Κυπριακό δεν ήταν όπως το Κρητικό ζήτημα, ούτε η Τουρκία ήταν η Τουρκία «εκείνης της εποχής» [sic], για να περάσει αμέσως μετά στην επιχειρηματολογία του ότι το Κυπριακό είχε πλέον μεταβληθεί σε «εθνικό ζήτημα» για τους ίδιους:

²¹⁰ “Kıbrıs’tan Sesleniş”, στο πρωτότυπο.

²¹¹ “Türkündür Yeşil ada, Türkündür o ufuklar/ Kıbrıs için ölmeğe and içmişiz çocuklar”.

²¹² “Gençlik dün Kıbrıs için büyük bir miting yaptı” («Η νεολαία πραγματοποίησε χθες μεγάλο συλλαλητήριο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 17/1/1950.

²¹³ “Millî Dâvamız: KIBRIS”, *Hürriyet*, 17/1/1950. Η λέξη *dâva* που χρησιμοποιεί ο Simavî κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν, καθώς στην τουρκική σημαίνει μεν την «υπόθεση», αλλά εμπεριέχει και την έννοια της υπόθεσης για την ευόδωση της οποίας γίνεται αγώνας, εξ ου και η δεύτερη σημασία της λέξης είναι η «δίκη», μια διαδικασία δηλαδή στην οποία οι διάδικοι κάνουν αγώνα για να κερδίσουν την «υπόθεση». Γι’ αυτό και στην υπό εξέταση περίοδο μπορεί να αποδοθεί και ως «αγώνας», έννοια που περιλαμβάνόταν στη χρήση της αναφορικά με την Κύπρο.

«Σήμερα οι Τούρκοι έχουν πάρει στα χέρια τους το Κυπριακό ως μία εθνική τους υπόθεση. Όσοι άκουσαν τη φωνή της τουρκικής νεολαίας που πραγματοποίησε χθες συλλαλητήριο, είδαν πώς έκανε τους ουρανοί της Ιστανμπούλ να αντηχήσουν για την τουρκική Κύπρο. Το ζήτημα της Κύπρου είναι πλέον δική μας υπόθεση, ένα ζήτημα που είναι αδύνατον να διαχωριστεί από εμάς. Το ζήτημα αυτό έχει τόσο πολύ ενοποιηθεί με την υπόστασή μας που δεν μπορούμε να φανταστούμε καμμία δύναμη που να είναι ικανή να το διαχωρίσει και να το αποσπάσει. Όπως είπαν και οι νεολαίοι μας χθες, αν δεν υπάρχει μέσο μπορούμε και κολυμπώντας να πάμε από το Ανεμούριο [Anamur] στο νησί για να το υπερασπιστούμε και δεν πρόκειται να εγκαταλείψουμε την Κύπρο στους ερυθρούς παλληκαράδες [...] Χάριν αυτού του νησιού θα στείλουμε στα αζήτητα όχι μόνο την φιλία των Ελλήνων, αλλά και εκείνων που θα κάνουν ότι την υιοθετούν. Εμείς δεν θέλουμε πλέον να τεθεί ζήτημα που να ονομάζεται Κυπριακό. Η Κύπρος θα μείνει ως έχει και, ό,τι αποτέλεσμα και να δώσει το δημοψήφισμα, η κατάσταση δεν θα αλλάξει. Αυτό το θέλουμε για να αποφύγουμε την εκδήλωση αναπότρεπτων επεισοδίων. Για την Τουρκία δεν υπάρχει ζήτημα που να λέγεται Κυπριακό, υπάρχει μία τουρκική Κύπρος».

Ο αρθρογράφος ήταν σαφής. Η Κύπρος δεν ήταν Κρήτη, διότι πλέον την είχε μετατρέψει σε «εθνικό ζήτημα» μία ορμητική κοινή γνώμη, ενώ υφίστατο και μία ισχυρή Τουρκία. Το «εθνικό» εκείνο ζήτημα αποτελούσε πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της τουρκικής ύπαρξης, το οποίο οι Τούρκοι θα έκαναν τα πάντα για το «υπερασπιστούν». Όσοι δε αντιτίθονταν, η «φιλία» τους θα είχε την ίδια τύχη με εκείνην των Ελλήνων: Θα πεταγόταν στον κάλαθο των αχρήστων. Ο οξύς λόγος του Simanî είχε, εκτός των άλλων, και δύο προφητικά στοιχεία: Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, εάν δεν υπήρχαν τα μέσα, οι Τούρκοι θα «κολυμπούσαν» μέχρι το νησί. Πράγματι, τόσο το 1963 όσο και το 1967 η έλλειψη αποβατικών σκαφών αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που απέτρεψαν μία τουρκική εισβολή, μέχρι το 1974, οπότε και είχαν αποκτηθεί πλέον τα μέσα που διευκόλυναν το «κολύμπι».²¹⁴ Παράλληλα, η εμφανής οργή που διέτρεχε το κείμενο έκανε τον συγγραφέα του να φτάσει μέχρι του σημείου να προειδοποιεί ανοιχτά για την εκδήλωση επεισοδίων με αφορμή το Κυπριακό, επεισόδια τα οποία, όπως σημείωνε, δεν θα μπορούσαν να αποτραπούν, ακριβώς δηλαδή ό,τι επρόκειτο να γίνει σε Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη και Άγκυρα τον Σεπτέμβριο του 1955.

Τη σκυτάλη από τον Simanî έπαιρνε στις 18 Ιανουαρίου ο γνωστός Rakim Çalarala, με άρθρο γνώμης στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας που επιγραφόταν «Αυτό δεν είναι δημοψήφισμα, αλλά χαρτοπαίγνιο!». Ο αρθρογράφος ανέπτυξε την επιχειρηματολογία του επισείοντας το

²¹⁴ Σχολιάζοντας τις «φαιδρολογίες των Τούρκων» στο συλλαλητήριο της Κωνσταντινούπολης, το όργανο του ΑΚΕΛ *Νέος Δημοκράτης* παρέθετε απόσπασμα ομιλίας που υποστήριζε ότι εκφωνήθηκε, σύμφωνα με το οποίο είχε λεχθεί ότι «πριν από λίγους μήνες ήλθαμε ως εκπαιδευτική αποστολή τώρα θα έλθουμε ως εθνικός στρατός», βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 237 και 359. Οι αποστροφές αυτές μαζί με το «κολύμπι από το Ανεμούριο» του Simanî, αποτελούσαν πρώιμες αλλά προδήλως σαφείς ενδείξεις των προθέσεων στρατιωτικής επέμβασης που με την πάροδο του χρόνου θα υιοθετούσαν και οι επίσημες τουρκικές κυβερνήσεις.

φόβητρο του «κομμουνιστικού κινδύνου» και υποστηρίζοντας ότι η Ρωσία είχε μετατρέψει σε κέντρα «ερυθρής προπαγάνδας» τις εκκλησίες που βρίσκονταν σε μέρη τα οποία είχε κατορθώσει να θέσει υπό την επιρροή της. Μία τέτοια περίπτωση, συνέχιζε, αποτελούσε και η Εκκλησία της Κύπρου που διοργάνωνε το δημοψήφισμα, γεγονός που κατ' αυτόν αποδεικνυόταν από ένα σύνολο γεγονότων: Η τελευταία επέμενε στη διεξαγωγή του αν και η Βρετανία είχε δηλώσει πως δεν τίθεται θέμα αποχώρησής της, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας αρνείτο ότι υφίσταται κυπριακό ζήτημα όπως και ο Έλληνας ομόλογός του και οι Τουρκοκύπριοι αντιτίθεντο πλήρως στην παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα «όπως και οι εχέφρονες Ελληνοκύπριοι», οι οποίοι «σύμφωνα με τις ειδήσεις που έρχονται, πήγαν στην εκκλησία αλλά δεν ψήφισαν».²¹⁵ Δεν δίσταζε, μάλιστα, να προεξοφλήσει ότι «αναμφίβολα» η «κόκκινη εκκλησία» θα πλαστογραφούσε τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος, παρουσιάζοντας περισσότερες ψήφους από τον συνολικό αριθμό του εκεί πληθυσμού. Αν και ήταν πλέον μάταιο, παρατηρούσε, να ειπωθεί οτιδήποτε σε αυτούς τους «κουραστικούς φωνασκούντες», έπρεπε να τους επαναλαμβάνεται συνεχώς μία αλήθεια «μέχρι να τη βάλουν καλά στο μυαλό τους»: «Οι χώρες δεν παίρνονται με ψήφους, αλλά δίνοντας αίμα και ζωές». Περαιτέρω υποστήριξε ότι οι στρατηγικοί λόγοι παραχώρησης του νησιού στη Βρετανία δεν είχαν μεταβληθεί παρά τα χρόνια που είχαν περάσει και ότι το καθεστώς του δεν έπρεπε να αλλάξει. Όσο για τα «ξένα χέρια που θα απλωθούν επάνω του», εκείνα «είναι καταδικασμένα να καούν και να γίνουν στάχτη, όπως θα συνέβαινε αν απλώνονταν σε οποιοδήποτε μέρος της μητέρας πατρίδας. Και έτερον ουδέν!».²¹⁶

Την ίδια μέρα που γράφονταν αυτές οι γραμμές, η «νεολαία του Πανεπιστημίου Άγκυρας» πραγματοποιούσε στις 11.30 το πρωί το δικό της συλλαλητήριο εναντίον της φοιτητικής κινητοποίησης στην Αθήνα και του διεξαχθέντος δημοψηφίσματος στην Κύπρο. Η εφημερίδα επέλεγε και πάλι, όπως στην περίπτωση του συλλαλητηρίου της Κωνσταντινούπολης, να κάνει την είδηση κύριο θέμα.²¹⁷ Δημοσιεύονταν, επίσης πρωτοσέλιδα, δύο χαρακτηριστικές φωτογραφίες από τη συγκέντρωση, αυτή τη φορά στην πλατεία «του Θριάμβου» (*Zafer meydanı*) κάτω από το έπιπλο άγαλμα του Atatürk. Στη δεύτερη ξεχώριζε ένας χαρακτηριστικός τύπος γενειοφόρου μουσουλμάνου που κρατούσε στο χέρι του ένα πικέτο, το οποίο εικόνιζε την Κύπρο με το μισοφέγγαρο και το αστέρι επάνω της, καθώς και την επιγραφή «μην νομίζεις ότι κοιμάται ο γκρίζος λύκος». Το σκηνικό ήταν και εδώ το ίδιο: Συγκέντρωση στην πλατεία Θριάμβου, πορεία μέχρι την πλατεία «του Έθνους» (*Ulus meydanı*) και από εκεί πορεία στην περιοχή Samanpazarı, στην πλατεία του «Σπιτιού του Λαού» και τέλος «συντεταγμένη» μετάβαση στο προσωρινό τότε

²¹⁵ Η συγκεκριμένη αναφορά στους «εχέφρονες Ελληνοκύπριους» φαίνεται πως είχε βάση, στο βαθμό που ορισμένοι εύποροι έμποροι της Λεμεσού είχαν εκφραστεί εναντίον του δημοψηφίσματος, ενδεχομένως από φόβο ότι θα βλάπτονταν τα επιχειρηματικά τους συμφέροντα από την ένωση με την Ελλάδα, βλ. Dimitris Michalopoulos, «The 1950 Plebiscite in Cyprus», στο Χάιντς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος δεύτερος (1950-1959) (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2011), σελ. 35, υποσ. 42.

²¹⁶ «Plebisit değil, Papaz kaçı oynnu!», *Hürriyet*, 18/1/1950. Στον τίτλο γινόταν λογοπαίγνιο με το όνομα του χαρτοπαίγνιου, η ακριβής μετάφραση του οποίου είναι «ο παπάς το έσκασε». Η επιλογή παρέπεμπε στην εμπλοκή της εκκλησίας στην οργάνωση του δημοψηφίσματος.

²¹⁷ «Kıbrıs için Ankara'da da miting yapıldı» («Συλλαλητήριο πραγματοποιήθηκε και στην Άγκυρα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/1/1950.

μαυσωλείο του ιδρυτή του τουρκικού κράτους και απότιση φόρου τιμής σε στάση προσοχής. Στα μέρη απ' όπου περνούσαν «τα πλήθη» ψαλλόταν ο εθνικός ύμνος, καθώς και το γνωστό πλέον εμβατήριο «καπνίζουν οι βουνοκορφές», κατατίθεντο στεφάνια, αναγιγνώσκονταν «πατριωτικά» ποιήματα και επιδεικνυόταν συμπεριφορά «σοβαρή» και «μετρημένη» μέχρι τις 2 το μεσημέρι όταν και διαλύθηκαν οι συγκεντρωμένοι. Στην πλατεία Θριάμβου το λόγο έλαβε ο φοιτητής Mesur Gürgeç ο οποίος, αφού κατηγόρησε τους Έλληνες συναδέλφους του για αντιπατική στάση (από τη μια διαδήλωναν για την ένωση και από την άλλη περίμεναν «καλοπροαίρετη» στάση από τους Τούρκους για το θέμα), σημείωσε ότι δεν υπάρχει «αυτοθυσία» που δεν θα έκαναν για το νησί τα 20 εκατομμύρια των Τούρκων. Την άποψή του πως «η Κύπρος είναι τουρκική και τουρκική θα μείνει» συμεριζόταν και ο επόμενος ομιλητής, ο επικεφαλής του «Τουρκοκυπριακού Πολιτιστικού Συλλόγου» (*Kıbrıs Türk Kültür Derneği*), Nef'i Koryürek, ο οποίος πρόσθετε ότι οι χρονικώς αναλλοίωτοι ιστορικοί, γεωγραφικοί, στρατιωτικοί και στρατηγικοί λόγοι που συνδέουν την Κύπρο με την «μητέρα πατρίδα» Τουρκία δεν μπορεί να παραμεριστούν από «ισχυρισμούς περί φυλής και πλειοψηφίας».

Συλλαλητήριο με τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά είχε πραγματοποιηθεί και στη Σμύρνη στις 22 Ιανουαρίου, όπως πληροφορούσε η εφημερίδα την επομένη, δημοσιεύοντας πρωτοσέλιδα σύντομη σχετική πρακτορειακή ανταπόκριση του *Anadolu*. Οι διαδηλωτές που προέρχονταν από τη φοιτητιάσα νεολαία, τα εργατικά συνδικάτα «και άλλες νεολαιίστικες οργανώσεις» συγκεντρώθηκαν στο εκεί «Σπίτι του Λαού». Κεντρικό μήνυμα των 15 ρητόρων που αγόρευσαν στο πλήθος ήταν ότι «η Κύπρος ουδέποτε θα εγκαταλειφθεί σε ξένα χέρια». Μετά την εκδήλωση, διαλύθηκαν ησύχως, «με τρόπο σοβαρό και μετρημένο όπως αρμόζει στην τουρκική νεολαία».²¹⁸

Οι εξελίξεις της εβδομάδας 15-22 Ιανουαρίου, κατά την οποία διήρκεσε η διαδικασία του δημοψηφίσματος στην Κύπρο, καλύπτονταν από την εφημερίδα με ανταποκρίσεις και άρθρα γνώμης των συνεργατών της, όπως αυτά που έχουν παρατεθεί, καθώς και με ξένες πρακτορειακές ανταποκρίσεις. Στο πλαίσιο των τελευταίων εντάσσονταν και δύο ενδιαφέροντα δημοσιεύματα, ένα με βάση το *Associated Press* και ένα με βάση το *Nafen*. Το πρώτο δημοσιευόταν πρωτοσέλιδα στη *Hürriyet* της 19^{ης} Ιανουαρίου και πληροφορούσε ότι στο δημοψήφισμα είχαν ψηφίσει υπέρ της Ένωσης περισσότεροι από 200 χιλιάδες Ελληνοκύπριοι. Γινόταν, επίσης, αναφορά σε ανακοίνωση της Εκκλησίας να προσέλθουν στην ψηφοφορία μέχρι την επόμενη Κυριακή όσοι δεν το είχαν πράξει, καθώς και στη σταθερή θέση της βρετανικής διοίκησης να μην λάβει σε καμμία περίπτωση υπ' όψιν τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος «που διοργανώθηκε από την Εκκλησία με τη συνεργασία των κομμουνιστών». Ωστόσο, όπως αναφερόταν, οι σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων

²¹⁸ “Kıbrıs için İzmir gençliği de dün bir miting yaptı” («Συλλαλητήριο για την Κύπρο πραγματοποιήσε χθες και η νεολαία της Σμύρνης»), *Hürriyet*, 23/1/1950.

και Βρετανών παρέμεναν «εγκάρδιες», ενώ διαψεύδονταν οι φήμες ότι οι οργανωτές της καμπάνιας θα προχωρούσαν και σε ενέργειες «πολιτικής ανυπακοής».²¹⁹

Το δεύτερο πρακτορειακό δημοσίευμα έφερε τον εύγλωττο τίτλο «Οι σοβιετικές βλέψεις επί της Κύπρου» και επιχειρούσε να παρουσιάσει την εικόνα ενός νησιού με σημαντική σοβιετική-κομμουνιστική διείσδυση, χωρίς ωστόσο να τη συναρτά άμεσα με το εν εξελίξει δημοψήφισμα. Όπως αναφέρθηκε, το περιεχόμενό του στηριζόταν σε ανταπόκριση του γνωστού για το ρόλο του κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου πρακτορείου *Nafen*,²²⁰ το οποίο με τη σειρά του επικαλείτο δημοσιεύματα των εφημερίδων του ομίλου *Kemsley*.²²¹ Κεντρική ιδέα του δημοσιεύματος ήταν ότι μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Σοβιετική Ένωση είχε κατορθώσει να διεισδύσει με πράκτορες της στην Κύπρο και να σαμποτάρει τα δυτικά συμφέροντα με τις απεργιακές κινητοποιήσεις που εκείνοι υποκινούσαν. Υποστήριζε ότι όλοι οι «αριστεροί παράγοντες» του νησιού συνδέονταν με το Κ.Κ.Ε. και μάλιστα ότι τα μέλη της Κ.Ε. του τελευταίου ήταν και μέλη της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ. Παράλληλα, εκτιμούσε ότι οι Κύπριοι δεν ασχολούνται ιδιαίτερα με την πολιτική και ότι το πρόβλημα της απαλλαγής τους από την ελονοσία τους απασχολούσε περισσότερο από το δημοψήφισμα [sic], ενώ με αφορμή την «επισήμανση» αυτή, δεν έχανε την ευκαιρία να υπογραμμίσει τον «καθοριστικό ρόλο» που είχε διαδραματίσει στην αντιμετώπιση του εν λόγω προβλήματος ο Τουρκοκύπριος Mehmet Aziz.²²² Αμέσως μετά την ανταπόκριση του *Nafen* ακολουθούσε στις εσωτερικές σελίδες μία πρακτορειακή είδηση του *Anadolu*, όπου παρατίθετο δήλωση του Βρετανού Υπουργού Κοινοπολιτειακών Υποθέσεων, F. Noel Baker, ο οποίος επαναλάμβανε πως η χώρα του δεν είχε πρόθεση να μεταβάλει το καθεστώς της Κύπρου, καθώς και ότι το διεξαγόμενο δημοψήφισμα δεν επρόκειτο να έχει κάποιο πρακτικό αποτέλεσμα.²²³

Η υιοθέτηση του περιεχομένου και των δύο αυτών δημοσιευμάτων από την εφημερίδα μέσω της αναδημοσίευσης που επέλεγε να κάνει, προέκυπτε και από τη λεζάντα φωτογραφίας του *Associated Press* που δημοσίευε πρωτοσέλιδα στις 26 Ιανουαρίου. Σε εκείνην εικονιζόταν μία σημαιοστολισμένη με ελληνικές σημαίες οδός της Λευκωσίας, ενώ στη λεζάντα της αναφέρονταν τα εξής: «Σας είχαμε πληροφορήσει πως η παρασυρθείσα από τις ερυθρές προκλήσεις εκκλησία της Κύπρου οργάνωσε δημοψήφισμα υπέρ της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, αλλά ότι η Αγγλία αποφάσισε να μην λάβει υπ' όψιν της αυτή την απίθανη κίνηση». Η πρωτοσέλιδη εκείνη δημοσίευση της φωτογραφίας, εκτός των μηνυμάτων της λεζάντας της, λειτουργούσε και ως

²¹⁹ “Kıbrıs'ta sükün var/ İngiltere plebisiti neticesini nazara almamak azminde” («Ηρεμία στην Κύπρο/ Η Αγγλία είναι αποφασισμένη να μην λάβει υπ' όψιν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος»), *Hürriyet*, 19/1/1950.

²²⁰ Βλ. ανωτέρω, σελ. 21.

²²¹ Πρόκειται για εκδοτικό όμιλο που δημιουργήθηκε το 1945 από τον Gomer Berry, 1^ο Υποκόμη του Kemsley. Το 1950 περιλάμβανε τις εφημερίδες *Sunday Times*, *Daily Graphic*, *Sunday Chronicle*, *Daily Dispatch*, καθώς και ένα σύνολο επαρχιακών εφημερίδων.

²²² “Kıbrıs üzerindeki Sovyet emelleri”, *Hürriyet*, 20/1/1950.

²²³ “Plebisit İngiltere'de alâka uyandırmadı” («Το δημοψήφισμα δεν προκάλεσε ενδιαφέρον στην Αγγλία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 20/1/1950.

μήνυμα στο θυμικό των αναγνωστών, οι οποίοι αντίκριζαν τον ελληνικό σηματολοισμό στην πρωτεύουσα ενός νησιού που είχαν μάθει να θεωρούν τουρκικό.²²⁴

Τα στοιχεία του έντονου αντικομμουνισμού και της εθνικιστικής έξαρσης υιοθετούνταν και στα άρθρα γνώμης που δημοσιεύονταν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στη *Hürriyet*, όπως έχει καταδειχτεί για τα παρατεθέντα άρθρα γνώμης των Simavî και Çalapa. Τα ίδια στοιχεία απαντώνται και στο πρώτο άρθρο γνώμης για το Κυπριακό του δικηγόρου και δημοσιογράφου Hikmet Bil, ενός ατόμου που επρόκειτο να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στη δημιουργία της διαβόητης οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», καθώς και στο πογκρόμ του Σεπτεμβρίου 1955. Κάτω από τον χαρακτηριστικό τίτλο «Το πράσινο νησί δεν μπορεί να γίνει κόκκινο»,²²⁵ ο Bil εξέθετε εκείνες τις βασικές γραμμές της τουρκικής επιχειρηματολογίας οι οποίες, προβάλλοντας σε πρώτο πλάνο τη «ρώμη» του τουρκικού εθνικισμού, αναδείκνυαν το σύνολο των θεμάτων που θεωρούνταν ως μη διευθετηθέντα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας:

«Δεν μπορώ να λησμονήσω τα παρακάτω λόγια ενός παλαιού και γνωστού Άγγλου διπλωμάτη, ο οποίος υπηρέτησε και ως πρέσβης στη χώρα μας: “Εκείνοι που αμοιβαία προετοιμάζουν τη φιλία μεταξύ των εθνών είναι οι δημοσιογράφοι τους. Οι διπλωμάτες είναι απλώς εκείνοι που υπογράφουν τις συνθήκες φιλίας”. Ο τουρκικός Τύπος εφάρμοσε στην πράξη τα λόγια αυτά έναντι του ελληνικού έθνους με τον πιο ωραίο και αρμόζοντα τρόπο. Ο Τύπος ενός ανδρείου έθνους που πολέμησε μέχρι την τελευταία ρανίδα του αίματός του θεωρώντας τους 100% εχθρούς, με την ίδια αρμόζουσα αντρίκεια στάση εργάστηκε πολύ προκειμένου να τείνει χείρα φιλίας στους Έλληνες και να δώσει αξία στη φιλία αυτή. Όμως οι απέναντί μας με τις πρόσφατες κινήσεις τους έδειξαν ολοφάνερα και κουτοπόνηρα ότι είναι πολύ μικροί για να κατανοήσουν την αντρίκεια αυτή στάση και ότι υποφέρουν από ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας. Κι ενώ ακόμη μεταξύ ημών και των Ελλήνων υφίστανται αμέτρητα πτώδη αποστήματα, ενώ περιδιαβαίνοντας παλιά τουρκικά νησιά όπως η Ρόδος, η Χίος και η Μυτιλήνη, βλέπω με πόνο στην ψυχή πώς εξολοθρεύτηκαν ή εκτοπίστηκαν μέχρις ενός οι εκεί Τούρκοι, ενόσω γνωρίζω ότι αμέτρητοι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης στενάζουν κάτω από την ελληνική μπότα και τέλος ενόσω επιζητείται να βαφτεί κόκκινη η πράσινη Κύπρος, το νόημα του μαθήματος που έδωσε η τουρκική νεολαία είναι πολύ μεγαλύτερο απ’ όσο θεωρείται. Απέναντι στη μικρή Ελλάδα υπάρχει μία μεγάλη Τουρκία. Μάλιστα, δεν έχει καν ανάγκη η Κύπρος να βαφτεί κόκκινη, διότι χιλιάδες Τούρκοι διά μέσου των αιώνων

²²⁴ “Kıbristaki mahut plebisit” («Το πασίγνωστο δημοψήφισμα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 26/1/1950. Αν ληφθεί υπ’ όψιν το γεγονός ότι η φωτογραφία δημοσιεύεται τον Ιανουάριο του 1950, είναι βάσιμο να υποτεθεί ότι ο ελληνικός σηματολοισμός της Λευκωσίας ξυπνούσε στη μνήμη μεγάλου μέρους των αναγνωστών της εφημερίδας αντίστοιχες εικόνες της Μεγάλης Οδού του Πέραν στην Κωνσταντινούπολη, η οποία ήταν σηματολοισμένη με τις σημαίες των συμμαχικών δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής, όταν οι τελευταίες βρίσκονταν στην πάλαι ποτέ οθωμανική πρωτεύουσα την περίοδο 1918-1922. Η τουρκική βιβλιογραφία ονομάζει χαρακτηριστικά εκείνο το χρονικό διάστημα «Περίοδο της Κατοχής». Το συγκεκριμένο ενδεχόμενο ενισχύει και ο Bil στο βιβλίο του όταν, μιλώντας για τον Simavî, αναφέρει πως «ανήκε στη γενιά που είχε δει πώς επί χρόνια ήταν σηματολοισμένη η λεωφόρος του Πέραν με τις ελληνικές σημαίες την περίοδο της Κατοχής», βλ. Bil, ό.π., σελ. 28.

²²⁵ “Yeşil Ada Kızıl olamaz”, στήλη «Düşünceler» («Σκέψεις»), *Hürriyet*, 19/1/1950.

έχουν ποτίσει άφθονα με το αίμα τους τα χόματα αυτού του 100% τουρκικού νησιού. Θυμίζω στους δυστυχείς να ακούσουν τη ρωμαλέα φωνή της τουρκικής νεολαίας που λέει “και κολυμπώντας ακόμη θα πάμε από το Ανεμούριο στην Κύπρο”, αλλά και ότι η ρήση του ηλικιωμένου Άγγλου διπλωμάτη αληθεύει και από την ανάποδη».

Το επόμενο άρθρο γνώμης, που συνέπιπτε με την τελευταία ημέρα διεξαγωγής του δημοψηφίσματος στην Κύπρο, δημοσιευόταν στις εσωτερικές σελίδες της *Hürriyet* από τον Faruk Nafiz Çamlıbel και πραγματευόταν με προσβλητικά ειρωνικό τρόπο το ρόλο του Αρχιεπισκόπου Κύπρου στην «εγκόσμια υπόθεση» του Κυπριακού:

«Δεν γνωρίζουμε ποιο έθνος και πότε είδε καλό από την ανάμιξη των θρησκευτικών λειτουργιών στα εγκόσμια, με μέσα άλλα εκτός της προσευχής [...] Έχει τύχει να ακούσουμε ιστορίες θρησκευτικών λειτουργιών που πουλάνε οικόπεδα και εξοχικά στον παράδεισο, όχι όμως και θρύλους για θρησκευτικούς λειτουργούς που κατατροπώνουν ηπείρους στον πλανήτη [...] Ο Αρχιπαπάς²²⁶ της Κύπρου βάλθηκε να κανονίσει τη μοίρα της και ξεκίνησε να μαζεύει ψήφους στην εκκλησία, λες και είχε τακτοποιήσει τα επουράνια [...] Σ' αυτές όμως τις πολιτικές δουλειές, πριν κάποιος μαζέψει ψήφους, προϋπόθεση είναι να μαζέψει τα μυαλά στο κεφάλι του. Απ' την άλλη μεριά, δεν έχουν συλλογισθεί τη μοίρα της Κύπρου οι ηγέτες του κόσμου που κανονίζουν τις εγκόσμιες υποθέσεις και το έχει κάνει μόνο ο Αρχιπαπάς; Ή μήπως του ήλθε η θεία επιφοίτηση να αναλάβει μία προβληματική υπόθεση που εκείνοι αποφεύγουν ακόμη και να τη θίξουν; [...] Δεν υπάρχει καμμία περίπτωση ο Αρχιπαπάς, αφού καθυποτάξει με την ευφροΐα του τούτο το νησί στην άκρη της Μεσογείου, να το διατηρήσει ούτε και με τις προσευχές όλων των θρησκευτικών του λειτουργών. Δεν θα εκπλαγούμε αν ένας θρησκευτικός λειτουργός που αρέσκειται να κάνει τον Κοσμοκράτορα, νοσταλγήσει σύντομα το αρχιπαπαζίκι του. Και μιας και είναι ζακουστό το πιστό της Κύπρου, έρχεται στο νου το ανέκδοτο με τον μπεκρή Μουσταφά που μια μέρα τού 'ρθε να πουλήσει τη χώρα κι όταν τον έφεραν μπροστά στον επικεφαλής των γενιτσάρων, πρόταξε το μπουκάλι με το πιστό και του είπε “αυτό την πουλάει, αυτό την αγοράζει. Εγώ είμαι ο ενδιάμεσος τελάλης!”. Είμαστε σίγουροι πως όταν ζορίσουν τα πράγματα θα βάλει κι ο Αρχιπαπάς μπροστά το μπουκάλι και θα πει: “Ίδού ο κοσμοκράτορας!”. Ωστόσο, σε μία καυτή περίοδο, η μέθη δεν μπορεί να θεωρηθεί ελαφρυντικό για τους ενόχους που χρησιμοποιούν πετρέλαιο αντί για νερό».

²²⁶ “Başpapaz” ή και “başpapas”. Είναι ο υποτιμητικός όρος που χρησιμοποιείται στα τουρκικά για να υποδηλώσει θρησκευτικό ηγέτη της χριστιανικής εκκλησίας. Στις περιόδους έντασης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο χρησιμοποιούνταν στον τουρκικό Τύπο για τον Πατριάρχη, εδώ στην περίπτωση του Κυπριακού υιοθετείται και για τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (τον γηραιό Μακάριο Β').

Η εικόνα ολοκληρωνόταν με το συνοδευτικό του άρθρου σκίτσο που έδειχνε έναν παπά να κοιτά μία υδρόγειο με εποφθαλμιούντα μάτια.²²⁷

Ο προσβλητικά ειρωνικός τόνος που διατρέχει όλο το κείμενο ήταν ενδεικτικός της ενόχλησης του αρθρογράφου από την ενασχόληση της Εκκλησίας της Κύπρου, αλλά και του Αρχιεπισκόπου προσωπικά, με την υπόθεση της Ένωσης. Περισσότερο όμως και από την ιδέα του δημοψηφίσματος ενοχλούσε η επιτυχής διεξαγωγή και το αποτέλεσμα του, το γεγονός δηλαδή ότι η πλειοψηφία του νησιού έκανε γνωστή τη βούλησή της υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα και εκτός των ορίων του, μεγαλώνοντας – ουσιαστικά διεθνοποιώντας – τις πολιτικές του προεκτάσεις. Η χρήση του υποτιμητικού όρου «Αρχιπαπάς», αλλά και το γεγονός ότι αποφεύγεται η αναφορά του ονόματός του καθεαυτό, πρόδιδε την έντονη αντίδραση του συντάκτη, εξ ου και η καταφυγή στους διδακτικούς τόνους της τουρκικής λαϊκής σοφίας που προοιωνίζονταν ένα μέλλον κάθε άλλο παρά λαμπρό για τον προκαθήμενο της Εκκλησίας της Κύπρου. Δεν θα μπορούσε, άλλωστε, να είναι αλλιώς η εξέλιξη των πραγμάτων στα μάτια των εθνικιστών Τούρκων σχολιαστών της εποχής, όταν εκείνο που αντίκριζαν ήταν, σύμφωνα με τη λογική τους, έναν αρχιερέα μιας παλαιάς επαρχίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, «ύποπτο» τώρα για ανοχή αν όχι συνεργασία με τους κομμουνιστές, να απειλεί να προσαρτήσει ένα ακόμη νησί του Αιγαίου στη χώρα με την οποία είχαν πολεμήσει κατά το πρόσφατο παρελθόν και την οποία θεωρούσαν εμφανώς υποδεέστερή τους στο παρόν. Τα ρητορικά αυτά σχήματα θα επανέρχονταν συχνά πυκνά στην αρθρογραφία της εφημερίδας για το Κυπριακό καθ' όλο το επόμενο υπό εξέταση χρονικό διάστημα.

Το θέμα του δημοψηφίσματος στην Κύπρο θα μεταφερόταν και στην τουρκική Εθνοσυνέλευση, με αφορμή την επερώτηση που κατέθετε ο βουλευτής Σινώπης Cevdet Kerim İncedayı.²²⁸ Ο πρώην στρατιωτικός γιατρός γνωστοποιούσε στο σώμα ότι στη 10^η επέτειο της ανακήρυξης της Τουρκικής Δημοκρατίας, δηλαδή το 1933, είχαν σταλεί ως δώρο μικρές ποσότητες χρώματος απ' όλους τους νομούς της χώρας για να τοποθετηθούν στο σχεδιαζόμενο μασσωλείο του Atatürk. Στο πλαίσιο αυτό, οι Τουρκοκύπριοι είχαν αποστείλει σε φιαλίδιο το αίμα τους και ο βουλευτής ρωτούσε εάν και εκείνο επρόκειτο να τοποθετηθεί στα θεμέλια του μασσωλείου. Απαντώντας ο Υπουργός Εξωτερικών Necmeddin Sadak, σημείωνε ότι η κυβέρνηση θα εξέταζε τα σχετικά αιτήματα εν ευθέτω χρόνω και τοποθετήθηκε ως ακολούθως για τα συλλαλητήρια που πραγματοποιούνταν στην Τουρκία για το Κυπριακό, καθώς και για το δημοψήφισμα:

«Δεν υπάρχει ζήτημα που να ονομάζεται Κυπριακό. Το έχω δηλώσει και προ καιρού απαντώντας σε ερωτήσεις δημοσιογράφων. Και δεν τίθεται ζήτημα Κυπριακού διότι η Κύπρος βρίσκεται υπό την κυριαρχία και τη διακυβέρνηση της Αγγλίας. Γνωρίζουμε ότι η Αγγλία δεν έχει την παραμικρή πρόθεση και δεν επιδεικνύει την παραμικρή διάθεση να

²²⁷ “İçkiden tellâl” («Μεθυσμένος τελάλης»), στήλη «Haftanın Manzarası» («Θέα στη εβδομάδα»), *Hürriyet*, 22/1/1950.

²²⁸ Για τον İncedayı και εκτενέστερα για το συγκεκριμένο περιστατικό, βλ. Γεώργιος Αγγελετόπουλος, «Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική και το Κυπριακό Ζήτημα (1950-1955)», στο *Οι Αγώνες πριν τον Αγώνα του 1955. Πτυχές από την Προετοιμασία Οργάνωσης του Αγώνα* (Λευκωσία: Ακαδημία Ιστορικών Σπουδών Ιδρύματος Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ, 2013), σελ. 309-323.

μεταβιβάσει το νησί σε κάποιο άλλο κράτος. Έχουμε πλήρη επίγνωση του γεγονότος αυτού. Οποιαδήποτε ενέργεια στην Κύπρο δεν μεταβάλλει, ούτε δύναται να μεταβάλει αυτή την κατάσταση. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, μάταια αναστατώνονται οι νέοι μας που διοργανώνουν συλλαλητήρια και κάνουν διαδηλώσεις, τζάμπα κουράζονται. Το έχω δηλώσει και το επαναλαμβάνω».

Μετά την τοποθέτηση αυτή, τον λόγο έλαβε εκ νέου ο İncedayi, ο οποίος υποστήριζε μεταξύ άλλων πως η Κύπρος αποτελεί μία ένδοξη σελίδα της τουρκικής ιστορίας, ότι βρίσκεται σε ένα σημαντικό γεωγραφικό σημείο κι ότι «μια μέρα ένα ευφυές κράτος, ένα έθνος όπως το αγγλικό που έχει εγκλωπωθεί την τουρκική φιλία, θα κρίνει σε ποιον πρέπει να δώσει αυτό το νησί». Ακολούθησαν φωνές από την αίθουσα που έλεγαν «στο τουρκικό έθνος», με τον İncedayi να επικροτεί απαντώντας «οπωσδήποτε στο τουρκικό έθνος» και τον βουλευτή Tunçeli, Necmettin Sahir Silan, να προσθέτει «μαζί με τα Δωδεκάνησα».²²⁹

Το περιστατικό αυτό στη Βουλή ήταν ενδεικτικό τόσο της στάσης που τηρούσε η τουρκική κυβέρνηση, όσο και των αισθημάτων που έτρεφε αριθμός των κυβερνητικών μελών της Εθνοσυνέλευσης. Η τοποθέτηση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών ήταν σαφής: Η Τουρκία δεν έθετε θέμα Κυπριακού όσο η Βρετανία δεν έδειχνε καμμία διάθεση να συζητήσει δημόσια το θέμα της κυριαρχίας της επί του νησιού ή να αποσυρθεί από αυτό στο εγγύς ή στο απώτερο μέλλον. Αυτή συνιστούσε μία προσεκτική στάση από πλευράς Τουρκίας, η οποία δεν ήθελε να διακινδυνεύσει τη δημόσια ανακίνηση ενός θέματος, που πιθανώς να την έφερε σε αντιπαράθεση με έναν ισχυρό δυτικό σύμμαχο. Στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης στάσης συνέβαλε σίγουρα και η πάγια στάση της βρετανικής κυβέρνησης, η οποία δεν άφηνε κανένα περιθώριο διαπραγμάτευσης του ζητήματος ούτε και κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος, στέλνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το μήνυμα και στην Τουρκία ότι τίποτα δεν είχε μεταβληθεί σε σχέση με την Κύπρο. Ωστόσο, οι κινητοποιήσεις της τουρκικής νεολαίας οδηγούσαν πρακτικά σε ανακίνηση του θέματος εντός της χώρας, ανακίνηση που αντανάκλατο και στην τουρκική Εθνοσυνέλευση. Στο πλαίσιο της εκεί συζήτησης, η κυβέρνηση έβρισκε μεν την ευκαιρία να τοποθετηθεί επισήμως, παράλληλα όμως ένας αριθμός κυβερνητικών βουλευτών εκδήλωνε την πεποίθησή του για το ότι εν καιρώ η Κύπρος έπρεπε να αποδοθεί στην Τουρκία, εις δε εξ αυτών πρόσθετε και τη διεκδίκηση των Δωδεκανήσων. Πέραν της έκφρασης των αυθεντικών τους αισθημάτων, ίσως να μην είναι αβάσιμο να υποτεθεί ότι οι συγκεκριμένοι βουλευτές έλεγαν ανοιχτά και δημόσια εκείνα τα οποία δεν μπορούσε να αρθρώσει επισήμως η κυβέρνηση, η οποία όφειλε να λάβει υπ' όψιν τις διεθνείς ισορροπίες. Στο μέτρο που κάτι τέτοιο ευσταθούσε, προκύπτει ότι στους κόλπους της τότε τουρκικής κυβέρνησης του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (C.H.P.) υπήρχε μάλλον μία πολύ πιο καθαρή εικόνα κατ' αρχήν για τις κρατικές επιδιώξεις στο Κυπριακό απ' ό,τι αφηνόταν

²²⁹ “Mecliste dün Kıbrıs işi görüldü/ N. Sadak: ‘İngiltere Adayı elden çıkarmıyacaktır’ dedi” («Στην Εθνοσυνέλευση συζητήθηκε χθες το Κυπριακό/ Ν. Σαντάκ: ‘Η Αγγλία δεν θα αφήσει την Κύπρο’»), *Hürriyet*, 24/1/1950.

δημοσίως να διαφανεί.²³⁰ Η επιβεβαίωση, ωστόσο, αυτών των υποθέσεων μπορεί να γίνει μόνο κατόπιν ενδελεχούς μελέτης των τουρκικών αρχείων της εποχής, όταν φυσικά αυτό καταστεί δυνατόν.

Ο Necmettin Sadak θα επαναλάμβανε αυτούσια τη δήλωσή του περί μη ύπαρξης «κυπριακού ζητήματος» και τρεις ημέρες αργότερα, απαντώντας σε ερωτήσεις δημοσιογράφων στο αεροδρόμιο, λίγο πριν αναχωρήσει για το Παρίσι.²³¹ Η στάση εκείνη του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών τόσο έναντι του θέματος της Κύπρου, όσο και έναντι των κινητοποιήσεων των Τούρκων φοιτητών προκαλούσε τη δυσφορία του Simanî, ο οποίος και τη διατύπωνε σε κύριο άρθρο του με τίτλο «Η μη αρεστή κινητοποίηση της νεολαίας». Σε εκείνο ο αρθρογράφος εξέφραζε τη διαφωνία του με τον Sadak, αναρωτώμενος: «Τι θα ‘πρεπε να κάνει η τουρκική νεολαία όταν γίνεται δημοψήφισμα στην Κύπρο για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα; Να δέσει τα χέρια της προκειμένου να μην παραβιάσει την πολιτική της αταραξίας που ακολουθεί το Υπουργείο μας των Εξωτερικών και να παραμείνει μάρτυρας των τεκταινομένων; Η τουρκική νεολαία έχει απόλυτο δίκιο να διοργανώνει συλλαλητήρια για την Κύπρο και είναι άξια συγχαρητηρίων για την ευαισθησία και τον ενθουσιασμό της». Συνεχίζοντας υπενθύμιζε ότι σε όλες τις δοκιμασίες που πέρασε η χώρα ήταν οι νέοι εκείνοι οι οποίοι την είχαν βγάλει από τη δύσκολη θέση, από την ανακατάληψη της Αδριανούπολης από τους Βούλγαρους μέχρι την εφαρμογή των επαναστατικών μεταρρυθμίσεων του Atatürk. Γι’ αυτό και «είναι επιεικώς σκληρό να κατηγορείται. Όταν κρίνονται ζητήματα της χώρας η τουρκική νεολαία θα επιδεικνύει πάντοτε ευαισθησία και δεν θα κρύβει την αγωνία της. Όποιος και να προσβληθεί, όποιος και να την προσβάλλει, κανείς δεν μπορεί να της αφαιρέσει αυτό το δικαίωμα».²³²

Την ίδια στάση έναντι του Sadak υιοθετούσε από τις στήλες της *Hürriyet* και ο Hikmet Bil, την οποία όμως διατύπωνε με πολύ πιο επιθετικό τρόπο. Αφού προσάψει στον Sadak ότι είχε μιλήσει «ως εάν να ήταν Υπουργός Εξωτερικών κάποιου ξένου κράτους και με έναν τρόπο που δείχνει πως έχει απολέσει πλήρως τον ενθουσιασμό της πρώτης νιότης του», συνέχιζε ορμητικά:

«Οχι, Νετζμεττίν Σαντάκ! Η τουρκική νεολαία ουδέποτε κουράζεται τζάμπα. Στην πραγματικότητα είστε εσείς που κουράζετε τζάμπα, κατηγορώντας την με αυτά τα λόγια... Μπροστά σε κείνους που έκλεισαν τα μάτια στην αβρόχοις ποσί προσάρτηση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα, η νεολαία της Τουρκίας θα κάνει σίγουρα τη φωνή της να ακουστεί, παρά τα όσα λέτε. Ίσως εσείς εξαιτίας της ηλικίας σας να μην μπορείτε πια

²³⁰ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περαιτέρω τόσο από το διπλωματικό διάβημα της Άγκυρας στη Βρετανία το Δεκέμβριο του 1949 περί κινδύνου να θιγούν τα «θεμελιώδη συμφέροντά» της σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος στην Κύπρο, όσο και από την άρνησή της, από τις αρχές του 1950 και μετά, να χορηγήει την τουρκική υπηκοότητα στους Τουρκοκύπριους που σπούδαζαν στην Τουρκία. Ο Crouzet που επισημαίνει τις εξελίξεις αυτές, εκτιμά ότι η εξαγγελία και η πραγματοποίηση του δημοψηφίσματος αποτέλεσαν το «αποφασιστικό γεγονός» που κινητοποίησε την τουρκική κοινή γνώμη, αλλά και ανησύχησε την τουρκική κυβέρνηση, βλ. Crouzet, *ό.π.*, σελ. 285-289. Για την εντελώς αντίθετη στάση που είχε υιοθετήσει η Τουρκία υποστηρίζοντας τη χορήγηση της τουρκικής ιθαγένειας στους Τουρκοκύπριους μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης, γεγονός που είχε οδηγήσει σε κύμα μετανάστευσης μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1930, βλ. Κτωρής, *ό.π.*, σελ. 120-129.

²³¹ “Sadak dün Paris’e gitti” («Ο Σαντάκ αναχώρησε χθες για το Παρίσι»), *Hürriyet*, 27/1/1950.

²³² “Gençliğin beğenilmeyen hareketi”, *Hürriyet*, 25/1/1950.

να αισθανθείτε αυτόν τον ενθουσιασμό, το γεγονός αυτό όμως δεν πρόκειται να χαλιναγωγήσει την τουρκική νεολαία. Οι νέοι αυτοί, των οποίων τα αισθήματα και τις αγωνίες υποτιμάτε, θα ξέρουν οπωσδήποτε να δώσουν την απάντηση που πρέπει σε σας και σε όσους σκέφτονται σαν κι εσάς».²³³

Λίγες ημέρες αργότερα θα δημοσιεύονταν τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος, τα οποία φιλοξενούσε η *Hürriyet* στις εσωτερικές της σελίδες, με βάση πρακτορειακή ανταπόκριση του *Associated Press* από τη Λευκωσία. Σύμφωνα με την τελευταία, το 96% του ελληνοκυπριακού πληθυσμού που είχε δικαίωμα ψήφου είχε ψηφίσει υπέρ της Ένωσης, με τα αριθμητικά δεδομένα να δίδονται ως 215.108 θετικές ψήφοι επί συνόλου 244.787 «εκλογέων».²³⁴ Πιο ενδιαφέρουσα, όμως, ήταν η ανταπόκριση του *Nafen* από το Λονδίνο που ακολουθούσε, διότι πρόβαλε τα όσα είχε δηλώσει ο γνωστός πρώην επικεφαλής της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής στην κατοχική Ελλάδα, Christopher Woodhouse, στο περιοδικό *Spectator*.²³⁵ Σύμφωνα με τον Woodhouse, «η Σοβιετική Ρωσία επιχειρεί και πάλι να βάλει στο χέρι την Ελλάδα», διότι γνώριζε πως εάν το καταφέρει τότε «θα εγκατασταθεί ταυτόχρονα και στην Κύπρο και έτσι θα κατέλθει στο υπογάστριο της Μεσογείου». Ως απόδειξη του σκεπτικού του πρόβαλε το γεγονός της μεταστροφής της στάσης των κομμουνιστών στο νησί από πολέμιους σε υπέρμαχους της εκκλησίας και συνέχιζε υποστηρίζοντας ότι οι τελευταίοι «προβάλλοντας το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, επιδιώκουν να δημιουργήσουν μία ακραιφνή εθνικιστική ομάδα και τοιουτοτρόπως μία νέα ομάδα αντιπολίτευσης στην Ελλάδα». Τέλος, ανέφερε ότι οι Έλληνες κομμουνιστές «έχουν συνηθίσει να ζητούν» και υπενθύμιζε πως κάποτε είχαν ζητήσει όχι μόνο την Κύπρο, «αλλά και τη Θράκη [sic] και την Βόρειο Ήπειρο». Η ομοιότητα των βρετανικών επιχειρημάτων του Woodhouse με την τουρκική επιχειρηματολογία όπως εκφραζόταν στις σελίδες της *Hürriyet*, είναι κάτι παραπάνω από εμφανές. Και οι δύο χαρακτηρίζονταν από ακραίο αντικομμουνισμό, θεωρούσαν πως πίσω από το ενωτικό κίνημα βρίσκονταν οι επεκτατικοί πόθοι και τα σχέδια της Ρωσίας (προαιώνιου εχθρού που τώρα καθοδηγείται και από την κομμουνιστική ιδεολογία), αντιτίθονταν στη «συνεργασία» της εκκλησίας με τους αριστερούς, την οποία «διαπίστωναν», ενώ ενέτασσαν τη διεκδίκηση της Κύπρου σε ό,τι θεωρούσαν ως ευρύτερες αλτρωτικές επιδιώξεις της Ελλάδας. Η σύμπτωση αυτή στην επιχειρηματολογία και την πολιτική οπτική αντικατοπτρίζει προφανώς και τη σύμπτωση των συμφερόντων των δύο χωρών, η οποία θα καθίστατο ολοένα και εμφανέστερη στις επόμενες φάσεις του κυπριακού ζητήματος.

Ο Ιανουάριος έκλεινε με μία ακόμη πρακτορειακή ανταπόκριση του *Associated Press* από τη Λευκωσία, στην οποία μεταφέρονταν οι φήμες περί των επόμενων κινήσεων «εκείνων που διοργάνωσαν το δημοψήφισμα στην Κύπρο». Εκείνες δεν ήταν άλλες από την προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη με το αίτημα να εξεταστεί εκεί το ζήτημα. Δεν παραλείπονταν και η αναφορά στην

²³³ “Yeşil Ada ve Sadak” («Το Πράσινο Νησί και ο Σαντάκ»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 26/1/1950.

²³⁴ “Kıbrıs’taki uydurma plebisitin neticesi” («Το αποτέλεσμα του επινοημένου δημοψηφίσματος στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 29/1/1950. Ο σωστός αριθμός είναι 224.757, που είχαν το δικαίωμα υπογραφής.

²³⁵ Η εφημερίδα επέλεγε τον χαρακτηριστικό ενδιάμεσο τίτλο «τα κόλπα που μηχανεύονται οι ερυθροί» (*kızillarin çevirdikleri firildaklar*), *Hürriyet*, 29/1/1950.

πρόθεση του «Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου» [sic] να κινηθεί αυτόνομα και να στείλει αντιπροσωπείες στον ΟΗΕ «και σε διάφορες χώρες».²³⁶ Έναντι των «φημών αυτών» φαίνεται πως κινητοποιήθηκε η *M.T.T.B.*, αποστέλλοντας στη Γενική Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών ένα τηλεγράφημα «διαμαρτυρίας», στο οποίο αναφέρονταν μεταξύ άλλων και τα εξής:

*«Γνωρίζετε ότι οι ορθόδοξοι κάτοικοι της Κύπρου διεξήγαγαν την Κυριακή 15 Ιανουαρίου 1950 ένα δημοψήφισμα για την ένωση της νήσου με την Ελλάδα. Η είδηση αυτή επέδρασε αρνητικά τόσο επί των Τούρκων που ζουν στο νησί και οι οποίοι, αν και μειονότητα, αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό, όσο και επί της τουρκικής κοινής γνώμης. Διότι, στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα τα πολιτισμένα έθνη έχουν δώσει αμοιβαία υπόσχεση αδελφοσύνης και κοινής διαβίωσης, υποσχέσεις που έχουν αποτυπωθεί και στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Έτσι και η τουρκική νεολαία εκκινεί περισσότερο από αυτό το σημείο. Θεώρησε αναγκαίο να διακηρύξει ότι, σε περίπτωση που οδηγηθούμε σε νέο καθεστώς ιδιοκτησίας επί της νήσου, τότε το τουρκικό έθνος θα έχει δικαιώματα ιστορικά και νομικά, τα οποία πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν περισσότερο από κάθε άλλου έθνους. Η τουρκική νεολαία έχει εκφράσει αυτές τις απόψεις της σε ακαδημαϊκές συναντήσεις και σε συλλαλητήρια. Τις καταθέτουμε στα Ηνωμένα Έθνη με τις σχετικές λεπτομέρειες έτσι ώστε να λάβουν γνώση. Ως νέοι και άνθρωποι του πνεύματος της Τουρκικής Δημοκρατίας, ειλικρινούς μέλους των Η.Ε., σας παρακαλούμε να πράξετε τα δέοντα».*²³⁷

Η είδηση αυτή των εσωτερικών σελίδων συνεχιζόταν με σχόλιο για τα «νέα που φτάνουν στην πόλη μας», σύμφωνα με τα οποία παρατηρείτο διαφωνία στους κόλπους του ενωτικού μετώπου στην Κύπρο, με τους δεξιούς να επιθυμούν γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων μόνο στην Ελλάδα και στη Βρετανία και τους αριστερούς να τηλεγραφούν τα αποτελέσματα στα Ηνωμένα Έθνη.²³⁸ Το επόμενο βήμα της κυπριακής εκκλησίας, η γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος στον Κυβερνήτη της Κύπρου, προβαλλόταν λίγες ημέρες αργότερα στις εσωτερικές σελίδες με βάση πρακτορειακή ανταπόκριση του *Associated Press* από τη Λευκωσία. Η κατακλείδα του κειμένου, μετά την παράθεση των όσων διαλάμβανε η σχετική επιστολή του Μακαρίου Β΄ προς τον Wright, ανέφερε «υπενθυμιστικά» ότι «όπως είναι γνωστό, το ανεπίσημο δημοψήφισμα που έλαβε χώρα στο νησί στις 15 Ιανουαρίου, οργανώθηκε από την Εκκλησία της Κύπρου με τη βοήθεια των κομμουνιστών και η αγγλική κυβέρνηση εναντιώθηκε σε αυτήν την κίνηση».²³⁹ Η δημοσίευση της συγκεκριμένης είδησης από την εφημερίδα είχε τη μορφή μικρού

²³⁶ «Kıbrıs'ta plebisitten sonra yeni bir hareket bekleniyor» («Νέα κίνηση αναμένεται στην Κύπρο μετά το δημοψήφισμα»), *Hürriyet*, 31/1/1950.

²³⁷ «Kıbrıs'ta yapılan uydurma plebisit» («Το επινοημένο δημοψήφισμα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 2/2/1950.

²³⁸ Το «Λαϊκό Μέτωπο» φέρεται να έχει αποστείλει το σχετικό τηλεγράφημα στον Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Trygve Lie, με το αίτημα να εξεταστεί το ζήτημα στην επόμενη Ολομέλεια του Σώματος, ενώ η Εκκλησία δείχνει «προς το παρόν αναποφάσιστη», βλ. *Hürriyet*, ό.π.

²³⁹ «Kıbrıs Başpiskoposu mahut plebisitin neticesini adanın valisine bildirdi» («Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κοινοποίησε το αποτέλεσμα του γνωστού και μη εξαιρετέου δημοψηφίσματος στον κυβερνήτη»), *Hürriyet*, 7/2/1950. Οι αρνητικοί συνειρμοί που προκαλούσαν την εποχή εκείνη οι ειδήσεις περί «συνεργασίας της εκκλησίας με τους κομμουνιστές» ενισχύνονταν και από έτερη πρακτορειακή ανταπόκριση του *Nafen* από το Λονδίνο, σύμφωνα με την οποία οι Κύπριοι

κειμένου κάτω από μία μεγάλη φωτογραφία της διαδήλωσης εναντίον του δημοψηφίσματος που είχε πραγματοποιήσει η τουρκική νεολαία στην Κωνσταντινούπολη. Μεταξύ των πικέτων ξεχώριζε μία σε πρώτο πλάνο που έγραφε «Εκκλησία! Σε μας χρωστάς τη ζωή σου».²⁴⁰

Η εκλογική νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος: Νέα εποχή, ίδια «καθήκοντα»

Μικρό παράθυρο πληροφόρησης για τις διεργασίες στο εσωτερικό της τουρκοκυπριακής μειονότητας, άνοιγε η εφημερίδα με μία μικρή πρωτοσέλιδη είδηση σχετικά με την απόπειρα δολοφονίας του παλαιού κεμαλικού στελέχους και τότε επικεφαλής του «Κόμματος Ανεξαρτησίας» στην Κύπρο, του Necati Özkan. Η επίθεση είχε πραγματοποιηθεί τη στιγμή που ο Özkan έμπαινε στο σπίτι του και ο τραυματισμός του είχε ως αποτέλεσμα να κινδυνεύσει να χάσει το μάτι του. Σώθηκε από την επέμβαση πολιτών και αστυνομικών. Στο παρασκήνιο της επίθεσης, σύμφωνα με το δημοσίευμα, βρισκόταν μία ανακοίνωση του «Τουρκοκυπριακού Πολιτιστικού Συλλόγου» της Άγκυρας που «στοχοποιούσε» τον Özkan, ενώ ο συλληφθείς δράστης Enver Mustafa ήταν αδελφός του αντιπροέδρου του Συλλόγου, Mehmet Ali Pamir, γεγονός που κατά την *Hürriyet* οδηγούσε «σε πολιτικές ερμηνείες» και «προκάλεσε αναστάτωση και θλίψη στους Τουρκοκύπριους».²⁴¹

Μετά την πληθωρική προβολή του Κυπριακού από τις στήλες της εφημερίδας τον Ιανουάριο και μέχρι τις αρχές Φεβρουαρίου 1950 λόγω του διεξαχθέντος δημοψηφίσματος, τα σχετικά με την Κύπρο δημοσιεύματα θα μειώνονταν και πάλι τους επόμενους μήνες στη *Hürriyet*. Παρά την ποσοτική υποχώρηση, ωστόσο, η ποιοτική παρουσία του θέματος θα συνέχιζε ανυποχώρητη, καταδεικνύοντας το έντονο ενδιαφέρον της για την πορεία του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το ένα και μοναδικό δημοσίευμα του Μαρτίου, το κύριο άρθρο του Simavi με τίτλο «Η Ελλάδα και η Κύπρος», αφορμή για το οποίο είχαν σταθεί οι θερμές εκδηλώσεις στην Αθήνα όταν κατέφτασε η βοήθεια από το νησί προς τη χειμαζόμενη μετεμφυλιακή Ελλάδα. Ο εκδότης της *Hürriyet* είχε ενοχληθεί σφόδρα από τις εκδηλώσεις εκείνες, σημειώνοντας ότι αδυνατούσε να κατανοήσει «τον έρωτα αυτόν της μικρής Ελλάδας για την Κύπρο» και προσθέτοντας ότι για την Ελλάδα «είναι επιεικώς γελοίο να επιχειρεί να εγείρει αξιώσεις επί της Κύπρου τώρα που αδυνατεί να εξασφαλίσει τα προς το ζην». Στην τόσο χαρακτηριστική λογική του ιδίου, τα πράγματα ήταν κάτι παραπάνω από απλά: «Εξάλλου κύριέ μου, ποια η ανάγκη να θορυβείτε τόσο πολύ; Όποιος θέλει να πάρει την Κύπρο, μαζεύει το στρατό του και το στόλο του και αν έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό

κομμουνιστές αποστέλλονταν κατά ομάδες στην Πράγα, λάμβαναν εκπαίδευση και οδηγίες από την Κομμουνιστική Κεντρική Επιτροπή και κατόπιν επέστρεφαν στο νησί. Εκεί, η εκκλησία που στηρίζεται λόγω εκλογικού συστήματος στις ψήφους και των αριστερών, γινόταν «όργανο της ενωτικής κίνησης, για να μην τις απολέσει», βλ. “Kıbrıs’lı komünistler Prag’da yetiştiriliyor” («Οι Κύπριοι κομμουνιστές εκπαιδεύονται στην Πράγα»), *Hürriyet*, 8/2/1950.

²⁴⁰ Επρόκειτο για μία ευθεία παραπομπή στη γνωστή θέση που απαντάται σε επίσημες και εκλαϊκευμένες μορφές τουρκικών ιστορικών αφηγήσεων, σύμφωνα με τις οποίες η επιβίωση της χριστιανικής εκκλησίας κατά την οθωμανική περίοδο οφειλόταν στην «ανεκτική στάση» του επίσημου κράτους και στην «ελευθερία της λατρείας» που της παρέσχε.

²⁴¹ “Kıbrısta suikast/ İstiklâl Partisi Lideri N. Özkan yaralandı” («Δολοφονία στην Κύπρο/ Τραυματίστηκε ο Ηγέτης του Κόμματος Ανεξαρτησίας Ν. Όζκαν»), *Hürriyet*, 5/2/1950.

του, πάει και την παίρνει. Έτσι, με λίγα λόγια, καταλαβαίνουμε εμείς την υπόθεση της Κύπρου».²⁴²

Κατά τον αρθρογράφο,

*«η ανακίνηση του Κυπριακού κάθε τρεις και λίγο με εκδηλώσεις παλληκαρισμού αποτελεί έκφραση της ανειλικρίνειας της μικρής Ελλάδας. Κατά τη γνώμη μας, οι Έλληνες πρέπει να πάνε να λένε αμήν σε μια προσευχή που δεν έχει τελειώσει και να αναζητήσουν τρόπους να τα πάνε καλά με τους γείτονές τους, τούς Τούρκους. Όπως εμείς δεν επιμένουμε για τα Δωδεκάνησα που τα εγκαταλείψαμε σ' αυτούς, έτσι και εκείνοι αν έχουν μυαλό, δεν πρέπει να ξαναπιάσουν στο στόμα τους το θέμα της Κύπρου. Με την αφορμή αυτή, το λέμε για τελευταία φορά: Η Κύπρος είναι πρώτα απ' όλα μεγάλη μπουκιά για τη μικρή Ελλάδα. Έπειτα, είναι τούρκικη και αιωνίως τουρκική θα μείνει».*²⁴³

Όπως καθίσταται εμφανές, στο κύριο εκείνο άρθρο περιλαμβάνονταν εκτός από τον αντικομμουνισμό – ο οποίος με τη λήξη του εμφυλίου δεν μπορούσε πια να αποτελέσει στοιχείο προπαγανδιστικής εκμετάλλευσης εναντίον της γειτονικής χώρας – όλα τα άλλα στοιχεία της γνωστής ρητορικής του συντάκτη: Υπεροψία και υποτίμησή της με επανειλημμένη χρήση του όρου «μικρή Ελλάδα», αλυτρωτικός εθνικισμός, εκφράσεις της «πιάτσας», απειλές και διατράνωση του «αναπότρεπτου» τουρκικού «πεπρωμένου» του νησιού, με τη χρήση μάλιστα στην κατακλείδα του άρθρου της μεταγενέστερα γνωστής από τα Σεπτεμβριανά φράσης «η Κύπρος είναι τουρκική και τουρκική θα μείνει». Από την άλλη πλευρά, μία μικρή πρακτορειακή είδηση του *Anadolu* από την Αθήνα προκαλούσε μάλλον προβληματισμό στον Τούρκο αναγνώστη της εφημερίδας, όταν διαβαζόταν παράλληλα με τα όσα πομπωδώς διακήρυσσε ο Simavi για το «πώς παίρνεται η Κύπρος». Επρόκειτο για την παρουσία του Τούρκου πρέσβη Ruşen Eşref Ünaydın στο Άργος και τις «ειλικρινείς εκδηλώσεις υπέρ της τουρκοελληνικής φιλίας» που είχαν λάβει χώρα εκεί. Στο πλαίσιό τους, ο πρέσβης της Τουρκίας δεν δίστασε «να εγκωμιάσει τον ηρωικό ελληνικό στρατό για τον λαμπρό του θρίαμβο υπέρ του πολιτισμού και της ανθρωπότητας».²⁴⁴ Η συγκεκριμένη αναφορά αφορούσε προφανώς την πρόσφατη τότε νίκη του εθνικού στρατού στον ελληνικό εμφύλιο και ο πρέσβης είχε κινηθεί από διπλωματική αβρότητα και ειλικρινές αντικομμουνιστικό ενδιαφέρον, η επισήμανσή του ωστόσο για τις ικανότητες του ελληνικού στρατού άφηνε σαφείς εντυπώσεις στον Τούρκο αναγνώστη.

Επιστρέφοντας στο άρθρο του Simavi, η επιθετική επανάληψη των ίδιων επιχειρημάτων καταδείκνυε ότι δεν είχε μεταβληθεί καθόλου η προσέγγιση της εφημερίδας και του ιδιοκτήτη της στο Κυπριακό. Αυτό επιβεβαιωνόταν και από το κύριο άρθρο του στις 31 Μαΐου, μετά δηλαδή από τις εκλογές της 14^{ης} Μαΐου 1950, στις οποίες το Δημοκρατικό Κόμμα του Menderes κατήγαγε

²⁴² Όπως έδειξαν οι μεταγενέστερες εξελίξεις, η κρυστάλλινη και ολιγόλογη αυτή λογική του Simavi – λογική που καταδεικνύει ανάγλυφα την κυρίαρχη ιστορικά αντίληψη των ελίτ της Τουρκίας για την Κύπρο – θα επικρατούσε και θα μεταφραζόταν για μία ακόμη φορά στη *manu militari* κατάκτηση-εισβολή στο νησί.

²⁴³ “Yunanistan ve Kıbrıs”, *Hürriyet*, 23/3/1950.

²⁴⁴ “Bir Türk-Yunan dostluk tezahürü” («Μια εκδήλωση τουρκοελληνικής φιλίας»), *Hürriyet*, 6/5/1950.

μεγάλη νίκη.²⁴⁵ Παρά το ότι η νέα κυβέρνηση δεν είχε καταστήσει ακόμη σαφείς τις θέσεις της για τα ζητήματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, ο Τούρκος δημοσιογράφος ειρωνευόταν τις δηλώσεις ότι η τελευταία δεν θα μεταβαλλόταν, αναρωτώμενος «πώς είναι δυνατόν να αλλάξει κάτι που δεν υπάρχει» [sic] και διαμαρτυρόμενος μεταξύ άλλων ότι «σαν να μην έφτανε το γεγονός ότι κατέλαβαν τα Δωδεκάνησά μας, δεν έχουμε δώσει ακόμη απάντηση από επίσημα χείλη στους Έλληνες, οι οποίοι θέλουν να καθίσουν και πάνω στην Κύπρο». Επιπλέον, ξεκινώντας μία αντιπαράθεση με τον νέο Υπουργό Εξωτερικών, Mehmed Fuad Körgülü, που προϊόντος του χρόνου θα λάμβανε μεγάλες διαστάσεις φτάνοντας μέχρι την αίθουσα του δικαστηρίου, τον «συμβούλευε» να περιδιαβεί ως «θεατής» τις διπλωματικές αποστολές της Τουρκίας στο εξωτερικό, διότι «τότε θα καταλάβαινε πως είναι ανύπαρκτες και πως όλα χρειάζεται να γίνουν από την αρχή».²⁴⁶

Λίγες ημέρες πριν, η εφημερίδα δημοσίευε πρακτορειακή είδηση του *Associated Press* σχετική με τις εκδηλώσεις υπέρ της Ένωσης που είχαν πραγματοποιήσει Κύπριοι διαδηλωτές, με αφορμή την άφιξη αντιπροσωπείας από το νησί υπό τον επίσκοπο Κυρήνειας Κυπριανό, η οποία θα επέδιδε στην ελληνική κυβέρνηση τα αποτελέσματα του «δήθεν δημοψηφίσματος».²⁴⁷ Σχετική φωτογραφία του πλήθους των διαδηλωτών, «μιας ομάδας που ξεσήκωσαν οι Έλληνες αριστεροί» σύμφωνα με τη λεζάντα, μαζί με τους «παπάδες που συμμετείχαν στο συλλαλητήριο» δημοσιευόταν ακολούθως στις 27 Μαΐου. Κατόπιν τούτου, Τουρκοκύπριοι φοιτητές των πανεπιστημίων της Κωνσταντινούπολης απέστειλαν στον νέο Υπουργό Εξωτερικών το ακόλουθο τηλεγράφημα: «Στις ημέρες μας που το Κυπριακό λαμβάνεται περισσότερο από ποτέ στα σοβαρά από τους Έλληνες, ανησυχούμε για την τύχη της τουρκικής Κύπρου. Εκτιμούμε ότι η ανοιχτή τοποθέτηση και στο ζήτημα αυτό θα βάλει τα πράγματα στη θέση τους και αυτό αναμένουμε από εσάς».²⁴⁸

Τα περισσότερα δημοσιεύματα για το Κυπριακό που θα ακολουθούσαν τον μήνα Ιούνιο, βασίζονταν σε πρακτορειακές ανταποκρίσεις από την Αθήνα, το Λονδίνο και τη Λευκωσία. Εγχώριας προέλευσης ήταν μόνο το κεντρικό πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ της εφημερίδας με τις δηλώσεις περί εξωτερικής πολιτικής του Körgülü, καθώς και ένα κύριο άρθρο. Έτσι, συνεχίζοντας την πληροφόρηση για την κυπριακή αντιπροσωπεία που βρισκόταν στην Αθήνα, η *Hürriyet* δημοσίευε πρωτοσέλιδα ανταπόκριση του *Associated Press*, σύμφωνα με την οποία το μέλος της τριμελούς αντιπροσωπείας, Σάββας Λοϊζίδης, που είχε αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα το 1941 μετά την εξορία του από την Κύπρο, δεν είχε λάβει ακόμη την απαραίτητη θεώρηση από το

²⁴⁵ Η βιβλιογραφία επί του θέματος της «μετάβασης στην πολυκομματική περίοδο» και της διακυβέρνησης της Τουρκίας από το Δ.Κ., ιδιαίτερα η τουρκική, είναι τεράστια, βλ. ενδεικτικά το πλέον πρόσφατο και ογκώδες Mete Kaan Kaynar (ed.) *Türkiye'nin 1950'li Yılları* («Η δεκαετία του 1950 στην Τουρκία»), (Istanbul, 2015). Για συνοπτικές αναφορές στην αγγλοσαξωνική, βλ. Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, (London, 1968), σελ. 312-319, Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, (London & New York, 1994), σελ. 108-120, Erik J. Zürcher, *Turkey. A Modern History*, (London & New York, 1994), σελ. 231-252.

²⁴⁶ «Dış Politika» («Εξωτερική Πολιτική»), *Hürriyet*, 31/5/1950.

²⁴⁷ «Atina'da nümayiş» («Διαδήλωση στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 21/5/1950.

²⁴⁸ «Kıbrıslı talebelerin Hariciye Vekiline çektiği telgraf» («Το τηλεγράφημα που απέστειλαν οι Κύπριοι φοιτητές στον Υπουργό Εξωτερικών»), *Hürriyet*, 26/5/1950.

βρετανικό προξενείο, προκειμένου να μπορέσει να μεταβεί στη Βρετανία μαζί με τα άλλα δύο μέλη. Η πρόθεση της αντιπροσωπείας «που έχει την ισχυρή υποστήριξη των Κυπρίων κομμουνιστών» να μεταφέρει το Κυπριακό στα Η.Ε. συναντούσε την αντίδραση του ανταποκριτή, ο οποίος ισχυριζόταν πως μία τέτοια κίνηση θα υποστηριζόταν από «τη Σοβιετική Ένωση και τους δορυφόρους της» προκειμένου «να φέρουν σε δύσκολη θέση τη Βρετανία». Στο δεύτερο μέρος της ανταπόκρισης γνωστοποιείτο η σύλληψη του «κομμουνιστή δημάρχου της Λεμεσού» [Κ. Παρτασίδη] μαζί με έξι μέλη του δημοτικού συμβουλίου.²⁴⁹ Την προβολή των δραστηριοτήτων ενός «αριστερού» τη φορά αυτή σωματείου, της «Διδασκαλικής Ένωσης Οπαδών Κύπρου» [;] πρόβαλε η εφημερίδα σε νέα ανταπόκριση του ίδιου πρακτορείου. Η είδηση αφορούσε τη βούληση της βρετανικής «κυπριακής κυβέρνησης» να διαλύσει το εν λόγω σωματείο, εάν το τελευταίο δεν παρείχε επαρκείς εξηγήσεις για τη διαμαρτυρία του εναντίον της πρόθεσης της κυβέρνησης να αφαιρεθεί από τα εγχειρίδια του δημοτικού που είχαν έλθει από την Ελλάδα χάρτης που απεικόνιζε την Κύπρο ως «ελληνικό έδαφος», καθώς και «ένα ποίημα» προφανώς αντίστοιχου περιεχομένου.²⁵⁰ Από την πλευρά του το *Nafen*, αλλά και η *Hürriyet* που το αναδημοσίευε, επέλεξαν να προβάλουν δημοσίευμα του εβδομαδιαίου περιοδικού *Time and Tide*, σύμφωνα με το οποίο η Βρετανία «δεν δύναται να ξεχάσει την άποψη της Τουρκίας στο Κυπριακό» και «είναι υποχρεωμένη να λάβει υπ' όψιν της τα δικαιώματα της τουρκικής μειονότητας των 80.000 στο νησί».²⁵¹

Πρακτορειακές ανταποκρίσεις, επίσης, κάλυπταν και τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης στο θέμα της Ένωσης. Έτσι, σύμφωνα με το *Anadolu* και το *Reuters*, το μέλος της κυπριακής αντιπροσωπείας «Παπαϊωάννου»²⁵² δήλωνε πως ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας «στρατηγός Πλαστήρας», με τον οποίο είχαν συναντηθεί στο Παρίσι, σημείωνε ότι το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα έπρεπε να αφεθεί στην ευχέρεια της βρετανικής κυβέρνησης, τασσόμενος κατά της μεταφοράς του στα Η.Ε.²⁵³ Ο Πλαστήρας θα απέρριπτε και πάλι τα σχετικά αιτήματα να τεθεί ζήτημα Κύπρου στη Βρετανία και να υπάρξει προσφυγή στα Η.Ε. λίγες ημέρες αργότερα, αν και, όπως πληροφορούσε η σχετική ανταπόκριση των ίδιων δύο πρακτορείων, η κυπριακή αντιπροσωπεία ήλπιζε να τεθεί το θέμα στην ημερήσια διάταξη του διεθνούς οργανισμού τον προσεχή τότε Σεπτέμβριο.²⁵⁴ Σύμφωνα με ανταπόκριση του *Associated Press* δημοσιευμένη στις εσωτερικές σελίδες της *Hürriyet*, μεταξύ των μελών του ελληνικού κοινοβουλίου κυκλοφορούσε προς υπογραφή ψήφισμα, προκειμένου να τεθεί το θέμα στη βρετανική κυβέρνηση και στο βρετανικό κοινοβούλιο, υπενθυμιζόταν ωστόσο η επισήμως εκπεφρασμένη αντίθεση της ελληνικής

²⁴⁹ «Κίβρις ilhakçıları gayreti arttırdılar» («Οι Κύπριοι ενωτικοί αύξησαν τις προσπάθειές τους»), *Hürriyet*, 4/6/1950.

²⁵⁰ «Κίβρις öğretmenleri ile hükümet arasındaki ihtilâf» («Αντιπαράθεση μεταξύ Κυπρίων δασκάλων και κυβέρνησης»), *Hürriyet*, 14/6/1950.

²⁵¹ «Κίβρις'taki Türkler ve İngiltere'nin durumu» («Οι Τούρκοι στην Κύπρο και η κατάσταση της Αγγλίας»), *Hürriyet*, 10/6/1950.

²⁵² Πρόκειται για τον τότε Γ.Γ. του ΑΚΕΛ, Εζεκία Παπαϊωάννου.

²⁵³ «Κίβρις meselesinde Yunanistan kararı İngiltere'ye bıraktı» («Στο Κυπριακό η Ελλάδα άφησε την απόφαση στην Αγγλία»), *Hürriyet*, 8/6/1950.

²⁵⁴ «Plastiras Kıbrıs'ın ilhakına muhalif» («Ο Πλαστήρας αντίθετος στην ένωση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 15/6/1950.

κυβέρνησης σε αυτές τις πρωτοβουλίες.²⁵⁵ Τελικά, το κείμενο θα υπέγραφαν 205 βουλευτές, γεγονός που ουδόλως μετέβαλε τη γνώμη του Βρετανού Υπουργού Αποικιών James Griffith, ο οποίος το διάστημα εκείνο είχε αρνηθεί να δεχθεί την τριμελή κυπριακή επιτροπή που βρισκόταν στο Λονδίνο επί 18 ημέρες. Στην ίδια πρακτορειακή ανταπόκριση παρατίθεντο και οι δηλώσεις του «πρώην Υπουργού Άμυνας Δρ. Παναγιώτη Κανελλόπουλου» υπέρ της ανακίνησης του θέματος ενώπιον της Βρετανίας και των Η.Ε., με την επίκληση του κινδύνου να αναλάβει την προώθηση της υπόθεσης η Σοβιετική Ένωση, κατόπιν της προσφυγής σε αυτήν των «Ελληνοκύπριων κομμουνιστών».²⁵⁶

Πέραν των προεκτεθεισών αυτών πρακτορειακών ανταποκρίσεων, οι οποίες όσο ειδησεογραφικό χαρακτήρα και αν είχαν, καταδείκνυαν ξεκάθαρα το στενό ενδιαφέρον της εφημερίδας για την εξέλιξη της υπόθεσης της Κύπρου, ιδιαίτερες ενδιαφέρουσες ήταν και οι αποτυπώσεις του θέματος στην εσωτερική πολιτική πραγματικότητα. Στις 20 Ιουνίου ο Kõrçülü προέβη σε αναλυτική ενημέρωση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Δημοκρατικού Κόμματος για ένα σύνολο ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ του «ειδικού ανταποκριτή» της *Hürriyet*, κατά τη διάρκεια της εν λόγω ενημέρωσης η οποία διεξήχθη κεκλεισμένων των θυρών, ορισμένοι μη κατονομαζόμενοι βουλευτές ζήτησαν πληροφόρηση και για το θέμα της Κύπρου. Απαντώντας ο Υπουργός Εξωτερικών, επαναλάμβανε τη δήλωση του προκατόχου του, Necmettin Sadak, ότι «δεν υφίσταται θέμα Κυπριακού», προσθέτοντας ότι «οι πρόσφατες προκλήσεις προέρχονται από τους Έλληνες κομμουνιστές» και ότι «την επί του θέματος δραστηριοποίηση δεν υποστήριζε ούτε καν η ελληνική κυβέρνηση». Όπως μάλιστα σημειωνόταν στην ενδιαφέρουσα εκείνη «ειδική ανταπόκριση», αμέσως μετά «ετέθη και το θέμα της παραχώρησης του Καστελόριζου στους Έλληνες και ορισμένα μέλη της Κ.Ο. εξέφρασαν επ' αυτού τις προσωπικές τους ιδέες και απόψεις».²⁵⁷

Από την πλευρά του ο Simavi έβρισκε νέα ευκαιρία να τοποθετηθεί στο θέμα της Κύπρου, με αφορμή δημοσίευμα της ελληνικής εφημερίδας *Ελληνικά Χρονικά*. Η τελευταία καλούσε τον «φίλο των Ελλήνων», Celal Bayar, να επιτρέψει την παραχώρηση περισσότερων ελευθεριών στους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης και να αποτρέψει τη δημοσίευση ανθελληνικών σχολίων από τον τουρκικό Τύπο, καθώς μόνο έτσι μπορούσε να διασωθεί η ελληνοτουρκική φιλία. Αντιδρώντας σφόδρα στις απόψεις αυτές, ο Simavi επαναλάμβανε ότι ήταν «γελοίο» να μιλά κανείς για «τουρκοελληνική φιλία» όσο γίνονταν συχνά και κατά τόπους συλλαλητήρια για την Κύπρο στην Ελλάδα και όσο η ελληνική κυβέρνηση «έκλεινε τα μάτια» σε αυτά. Κατ' εκείνον, οι Έλληνες μπορούσαν να μιλάνε για φιλία μόνο εάν έθεταν τέλος στις «υπερβασίες τους». Έως τότε,

²⁵⁵ “Kıbrıs iltihakçıları yeni bir teşebbüse daha giriştiler” («Οι Κύπριοι ενωτικοί ανέλαβαν μία ακόμη νέα προσπάθεια»), *Hürriyet*, 17/6/1950.

²⁵⁶ “İngiliz hükümeti/ Kıbrıs'ın ilhakını bir kere daha redetti” («Η αγγλική κυβέρνηση απέρριψε ακόμη μια φορά την ένωση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 24/6/1950. Για το ψήφισμα που υπέγραψαν οι Έλληνες βουλευτές, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 341.

²⁵⁷ “Harici siyasetimizde hiç bir değişiklik yok” («Ουδεμία αλλαγή στην εξωτερική μας πολιτική»), *Hürriyet*, 21/6/1950. Το γεγονός ότι ετέθη θέμα Καστελόριζου από τους Τούρκους βουλευτές σε μία συζήτηση για την Κύπρο δεν διαφεύγει της προσοχής του έμπειρου Armaoğlu, βλ. Armaoğlu, ό.π., σελ. 25.

η επίκλησή της ήταν «ξαναζεσταμένο πιλάφι», γι' αυτό και «μπορούμε να κάνουμε λόγο για τη φιλία μας μόνο όταν το ζήτημα της Κύπρου διευθετηθεί πλήρως υπέρ ημών». Με τον ίδιο όρο («γελοιότητες») χαρακτήριζε και την έκκληση για παραχώρηση περισσότερων ελευθεριών «στους Ρωμιούς της Ιστανμπούλ», προσθέτοντας διαφορούμενα ότι «αν υπάρχουν κάποιοι μεταξύ τους που ισχυρίζονται πως δεν είναι ελεύθεροι, ας έλθουν να πουν σε μας το παράπονό τους. Εμείς θα αγωνιστούμε με όλες μας τις δυνάμεις για να αποκτήσουν τις ελευθερίες τους».²⁵⁸

Την ίδια άποψη, ότι δηλαδή η μόνη δυνατή διευθέτηση του Κυπριακού ήταν εκείνη που αναγνώριζε πλήρως τον «τουρκικό χαρακτήρα» του νησιού, συμμεριζόταν και ο έτερος διαπρύσιος υπερασπιστής των «τουρκικών δικαιωμάτων» επί της νήσου, ο Hikmet Bil. Σε σειρά ταξιδιωτικών εντυπώσεών του από τις «χώρες του Σχεδίου Μάρσαλ», στις οποίες είχε περιοδεύσει από τις αρχές Ιουλίου μέχρι τα τέλη Αυγούστου 1950, συμπεριλάμβανε την Ελλάδα, παραδόξως δε και την Κύπρο. Το παράδοξο φυσικά ήταν επιφανειακό, καθώς μπορεί τότε η Κύπρος να μην ήταν «χώρα», ούτε να ενέπιπτε στην κατηγορία των κρατών που είχαν επωφεληθεί από το αμερικανικό σχέδιο, ενέπιπτε όμως στα άμεσα ενδιαφέροντα του συντάκτη. Έτσι, ήγειρε το Κυπριακό με χαρακτηριστικό, όπως θα καταδειχθεί, τρόπο, μιας και το καράβι που τον μετέφερε είχε δέσει και στη Λεμεσό.

Η προαναγγελία των δημοσιευμάτων για την «Ευρώπη του Σχεδίου Μάρσαλ» γινόταν στην πρώτη σελίδα της *Hürriyet* της 5^{ης} Ιουλίου 1950. Εκεί αναφερόταν εντός ξεχωριστού πλαισίου ότι από την προσεχή τότε Κυριακή θα ξεκινούσε η δημοσίευση των εντυπώσεων από την «συναρπαστική πένα» του Bil και ότι μεταξύ των χωρών που θα περιγράφονταν θα συμπεριλαμβανόταν και η Κύπρος.²⁵⁹ Πράγματι, στη δεύτερη συνέχεια των δημοσιευμάτων, το πλοίο «Άδανα» που μετέφερε το δημοσιογράφο έφτανε στο πρώτο λιμάνι του, τον Πειραιά. Βλέποντας τον όγκο της αμερικανικής βοήθειας που είχε καταφθάσει εκεί, ο Bil συνέκρινε την Ελλάδα που «απαίτησε πολλά και πήρε λίγα» με τη χώρα του, η οποία «με την παθητική πολιτική της δεν κατάφερε να διεκδικήσει» όσα έπρεπε, αν και επιτελούσε ρόλο «φύλακα» έναντι του κομμουνισμού. Γι' αυτό, συνέχιζε, ήταν «θλιβερό» μια χώρα σαν την Ελλάδα που δεν θεωρείτο πως έχει ξεμπερδέψει με τον εμφύλιό της να τρώει «άσπρο ψωμί» και η Τουρκία «μαύρο».²⁶⁰

Η έκφραση της «θλίψης» μεταβαλλόταν σε ανοιχτή αποστροφή στην επόμενη συνέχεια των εντυπώσεων του Τούρκου δημοσιογράφου, καθώς ανέφερε πως, αν και είχε έρθει έξι φορές στην Ελλάδα, «δεν υπάρχει κάτι ευχάριστο να δει κάποιος, εκτός από την ακρίβεια, τον κομμουνισμό [sic] και την εχθρότητα προς τους Τούρκους. [...] Όποτε πατήσω το πόδι μου στα χώματα του μικρού αυτού κράτους, έχω πάντοτε τα ίδια αισθήματα και για κάποιο λόγο θέλω να συντομεύσω όσο περνά απ' το χέρι μου το εδώ πέρασμά μου». Με τα αισθήματα αυτά, ο Bil συνέχιζε το ταξίδι του με κατεύθυνση την Κύπρο, αφού πρώτα το πλοίο τους είχε περάσει από τη Σάμο και τη Ρόδο,

²⁵⁸ «Yunanlılara iki çift lâf...» («Δυο λογάκια στους Έλληνες...»), *Hürriyet*, 28/6/1950.

²⁵⁹ «Marshall Plânı Avrupasında Neler Gördüm?» («Τι είδα στην Ευρώπη του Σχεδίου Μάρσαλ;»), *Hürriyet*, 5/7/1950.

²⁶⁰ «Yunanistan'a yapılan yardım» («Η βοήθεια που δόθηκε στην Ελλάδα»), *Hürriyet*, 10/7/1950.

γεγονός που του έδινε την αφορμή να θυμηθεί ότι μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε την ευκαιρία να επισκεφθεί ως δημοσιογράφος «τα τουρκικά χώματα της Λέσβου, της Χίου και της Σάμου». Στην πορεία προς την Κύπρο, ο Bil παρέθετε και μία αξιοπρόσεκτη ανάμνησή του σχετική με τα «παλαιά τουρκικά εδάφη της Δωδεκανήσου», που αφορούσε και τη σύγκρουση δύο ανδρών, οι οποίοι επρόκειτο να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στο κυπριακό ζήτημα μερικά χρόνια αργότερα: Τον ίδιο και τον μετέπειτα Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Τουρκίας στα Η.Ε., Selim Sarper. Όπως ανέφερε, λίγο μετά την απελευθέρωση της Αθήνας από τους Γερμανούς υπηρέτούσε στην ελληνική πρωτεύουσα ως δημοσιογράφος του πρακτορείου *Anadolu*. Η εντολή που είχαν τότε από τα κεντρικά γραφεία στην Τουρκία ήταν «να μην γίνεται αναφορά σε καμμία είδηση που αφορούσε άμεσα ή έμμεσα την Τουρκία». Όταν, ωστόσο, ο άρτι αφιχθείς Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου, σε λόγο που εκφώνησε στο Σύνταγμα, αναφέρθηκε στην ένωση της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα, ο Bil απέστειλε τη σχετική είδηση, έγινε στόχος της οργισμένης τηλεφωνικής αντίδρασης του Sarper, τότε Γενικού Διευθυντή Τύπου και Εκδόσεων, που την είχε δει να δημοσιεύεται στις τουρκικές εφημερίδες. Περνώντας με το πλοίο και πάλι από «τα τουρκικά αυτά εδάφη που αποτελούν συνέχεια της τουρκικής Ανατολίας», ηχούσε ξανά στα αυτιά του η επιτιμητική φωνή τού τότε προϊσταμένου του, όπως συνέβη και λίγο αργότερα όταν το πλοίο έδενε στη «μικρή κωμόπολη» της Λεμεσού. Περιγράφοντας την εικόνα εκείνη, ο Bil προχωρούσε άμεσα στην αποστολή ενός πολιτικού μηνύματος προς την τουρκική νεολαία: «Γι' αυτό και θα ήθελα να θυμίσω σε όλους τους νεαρούς αναγνώστες μου με αυτή την αφορμή ότι, εάν μια μέρα φτάσει στ' αυτιά τους η φωνή μιας κοιμισμένης πολιτικής για την 100% τουρκική Κύπρο, θα έχουν δικαίωμα στη μέχρι θανάτου έξαρση».

Οι απόψεις του δημοσιογράφου για την έκβαση του κυπριακού ζητήματος καταγράφονταν επίσης και με αφορμή ένα περιστατικό του οποίου υπήρξε μάρτυρας στη Λεμεσό. Περνώντας μπροστά από ένα μαγαζί, είδε δύο νεαρούς με κόκκινα πουκάμισα πάνω στα οποία υπήρχε από μία κονκάρδα. Ρωτώντας έμαθε ότι ήταν οι βοηθοί ενός Ελληνοκύπριου μαραγκού που τους είχε απολύσει «επειδή ήταν κομμουνιστές και δεν έκαναν καλά τη δουλειά τους» και που στη θέση τους είχε προσλάβει δύο «εργατικούς Τουρκοκύπριους». Οι δύο νεαροί περίμεναν επί μήνες έξω από το μαγαζί, διαμαρτυρόμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο για την απόλυσή τους. Ο Bil τους προσπέρασε γελώντας με τη συνοδεία του και σκέφτηκε «περιμένετε κι εσείς μαζί, σαν εκείνους που περιμένουν ότι θα δοθεί η Κύπρος στην Ελλάδα», ενώ κατέληγε με νόημα στο κείμενό του ως εξής: «Νομίζω πως εάν συνεχίζεται το πείσμα τους, ακόμη θα περιμένουν εκεί δα».²⁶¹

Έναν μήνα αργότερα, το πλοίο του Bil ξανάδενε στον Πειραιά, στο δρόμο της επιστροφής στην Κωνσταντινούπολη. Τη φορά αυτή το Κυπριακό θα αποτελούσε το θέμα που ο Τούρκος αρθρογράφος θα συζητούσε στην ελληνική πρωτεύουσα με συνομιλητή έναν μη κατονομαζόμενο

²⁶¹ “Rodos ve Türkiye..” («Η Ρόδος και η Τουρκία...»), *Hürriyet*, 11/7/1950. Αν η πρώτη και συγκυριακή τηλεφωνική αντιπαράθεση μεταξύ των Bil και Sarper είχε μία ειρωνικά συμβολική χροιά, στο βαθμό που οι δύο άνδρες θα συνεργάζονταν έμμεσα και αποτελεσματικά αργότερα στην όξυνση του Κυπριακού, η φράση του Bil για το δικαίωμα των Τούρκων νεολαίων στη «μέχρι θανάτου έξαρση» είχε αναμφισβήτητα μία μακάβρια προφητική αύρα, αν ληφθεί υπ' όψιν η μέχρι κεραίας έμπρακτη επιβεβαίωσή της κατά τη διάρκεια των Σεπτεμβριανών.

Έλληνα δημοσιογράφο «φίλο» του, με αφορμή τη λεπτομερή περιγραφή από τον τελευταίο του πρόσφατου συλλαλητηρίου για την Ένωση. Απέναντι στα επιχειρήματα του Έλληνα συναδέλφου του, ότι το Κυπριακό ανακινείται από το Κ.Κ.Ε και ότι η επίσημη κυβέρνηση δεν έχει καμμία σχέση, ο Bil εμφανιζόταν δύσπιστος, του «υπενθύμιζε» ότι το συγκεκριμένο ζήτημα «ουδέποτε» θα ρυθμιζόταν υπέρ της Ελλάδας και πρόσθετε συμπερασματικά τα εξής: «Ούτως εχόντων των πραγμάτων, εν τη ευρεία εννοία μόνο μάταιο θα ήταν να προσβάλει η μικρή Ελλάδα το μεγάλο γείτονά της, την Τουρκία». Περνώντας στο θέμα του Σχεδίου Μάρσαλ, ο Bil επαναλάμβανε το συμπέρασμά του για τη «μικρή Ελλάδα»: Αν δεν είχε γίνει ο εμφύλιος πόλεμος που είχε καταναλώσει το μεγαλύτερο τμήμα της αμερικανικής βοήθειας, τότε θα υπήρχε μια εντελώς διαφορετική χώρα.²⁶²

Η άποψη του δημοσιογράφου για την Ελλάδα ήταν προφανής: Επρόκειτο για μία «μικρή χώρα», όπως επανειλημμένως επισημαίνει, η οποία λόγω της αδυναμίας της μετά τον Παγκόσμιο και τον εμφύλιο πόλεμο, είχε κάθε συμφέρον να μην «προσβάλει» τον «μεγάλο» γείτονά της και – κυρίως – να μην διεκδικεί εδάφη τα οποία ήταν «προδήλως τουρκικά». Όπως τεκμαίρεται, η πεποίθηση του συντάκτη περί «τουρκικών εδαφών» δεν αφορούσε μόνο διεκδικούμενα μέρη, όπως ήταν η Κύπρος, αλλά και καθαρά ελληνικά όπως ήταν τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και τα Δωδεκάνησα. Και αν για τα δεύτερα μπορεί να υποθεθεί ότι ο Bil δεν είχε ακόμη «χωνέψει» την πρόσφατη τότε παραχώρησή τους στην Ελλάδα, για τα πρώτα είναι σαφές ότι οι απόψεις του ήταν σταθερά διαμορφωμένες. Αυτό άλλωστε φανερώνει και το περιστατικό της «απειθείας» του κατά τη διάρκεια του Πολέμου, όταν οι πεποϊθήσεις του υπερίσχυσαν στην πράξη έναντι των εντολών που είχε λάβει από το κέντρο, με αποτέλεσμα να επιπληχθεί από τον προϊστάμενό του. Ωστόσο από τότε, νέος ων ο ίδιος, φαίνεται πως είχε υιοθετήσει το ρόλο που και τώρα πρότεινε στην τουρκική νεολαία: Εκείνον του τελούντος σε «πατριωτική έξαρση» νέου, ο οποίος αντιδρά απέναντι στην «παθητική» και «κοιμισμένη» επίσημη πολιτική της χώρας του, όπως του μεταφέρεται από την κεντρική του υπηρεσία. Είναι ακριβώς αυτά τα χαρακτηριστικά της σκέψης του τα οποία, συνδυαζόμενα με τα αντίστοιχα του Simanί και των άλλων επιφυλλιδογράφων της *Hürriyet*, θα καθιστούσαν την εφημερίδα πρωτοστάτη της δημόσιας ανακίνησης του κυπριακού ζητήματος στην Τουρκία.

Εξετάζοντας τις υπόλοιπες, πλην της αρθρογραφίας, αναφορές της εφημερίδας στην Κύπρο το δίμηνο Ιουλίου-Αυγούστου 1950 διαπιστώνεται πως όλες ήταν πρακτορειακού χαρακτήρα. Σε εκείνες αναδεικνύονταν διάφορες – ελάσσονες ή μείζονες από πολιτικής πλευράς – πτυχές του Κυπριακού. Στις πρώτες εντάσσονταν η αναβίωση του θεσμού της Μουφτείας,²⁶³ οι απεργίες που «προκαλούν οι κομμουνιστές» στο νησί,²⁶⁴ η τουρκοκυπριακή βοήθεια προς τους πλημμυροπαθείς

²⁶² «Marshall Plânı Yunanistanı» («Η Ελλάδα του Σχεδίου Μάρσαλ»), *Hürriyet*, 19/8/1950.

²⁶³ «Kıbrıs'ta müftülük ihdas ediliyor» («Αναβιώνει η μουφτεία στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 5/7/1950.

²⁶⁴ «Kıbrıs'ta komünistlerin çıkardıkları grevler» («Οι απεργίες που προκαλούν οι κομμουνιστές στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 21/7/1950.

του Eskişehir [Δορύλαιο]²⁶⁵ και η συνέντευξη Τύπου της τουρκικής «Επιτροπής Προστασίας Κύπρου».²⁶⁶ Στις δεύτερες ενέπιπταν οι ειδήσεις του *Associated Press* για τις δηλώσεις του Μητροπολίτη Κυρηνείας περί «βρετανικών ραδιουργιών» και για το νέο μεγάλο ενωτικό συλλαλητήριο των Αθηνών. Ο επικεφαλής της ευρισκόμενης στην Αθήνα «Εθνικής πρεσβείας» Μητροπολίτης Κυπριανός, είχε δηλώσει σε δημοσιογράφους ότι οι Βρετανοί «ραδιουργούν με την Κύπρο στην Τουρκία» και πρόσθετε ότι οι σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων ήταν «πολύ καλές, πιθανόν όμως να προκύψουν διαφωνίες μεταξύ τους με βρετανική υποκίνηση». Η αρκετά πρόωμη αυτή προειδοποίηση του Κυπριανού, την οποία οι μεταγενέστερες εξελίξεις επρόκειτο να επιβεβαιώσουν, αντιμετωπιζόταν μάλλον σκωπτικά από την εφημερίδα, όπως φαίνεται και από τον τίτλο που επέλεγε να βάλει στο δημοσίευμα.²⁶⁷ Αντιθέτως, ασχολίαστη είτε άμεσα είτε έμμεσα έμενε η είδηση για το αθηναϊκό συλλαλητήριο, είδηση στην οποία καταγράφονταν τα μέτρα ασφαλείας στη βρετανική πρεσβεία που είχε λάβει η ελληνική κυβέρνηση, η οποία «επισήμως δεν υποστηρίζει το ενωτικό κίνημα», ωστόσο «μεταξύ των βουλευτών και των μελών της υφίστανται ισχυρά αισθήματα υπέρ, ενώ ο λαός τάσσεται ανοιχτά υπέρ του ψηφίσματος για την ένωση».²⁶⁸

Με αφορμή ρεπορτάζ της εφημερίδας *Journal de Genève* σχετικά με το μεγάλο συλλαλητήριο του Δεκεμβρίου 1949 στο Παναθηναϊκό Στάδιο, αλλά και την πρόθεση της «Εθνικής πρεσβείας» να μεταφέρει στις ΗΠΑ τον ενωτικό αγώνα, ο Σιμανί εξαπέλυε νέο κύριο άρθρο στις 14 Αυγούστου, στο οποίο ξεκαθάριζε ότι δεν νοείτο ελληνοτουρκική φιλία όσο ανακινείται θέμα Κύπρου από τους Έλληνες, ούτε καν έναντι του «ρωσικού κινδύνου»:

«Και τι δεν μετήλθαν οι παλληκαράδες για να αποκτήσουν την Κύπρο; το δείχνει με σαφήνεια η ανταπόκριση αυτή [της Journal], ενώ οι δικοί μας φλυαρούν ακόμα περί τουρκοελληνικής φιλίας και δεν θέλουν να τη βλάψουν, λες και έχει κάποια αξία. Ξεχνούν ότι έναντι του Κυπριακού δεν υπάρχει φιλία τουρκοελληνική. Στο Κυπριακό υπάρχει μια Ελλάδα που χτυπιέται περιπαθώς και απέναντί της μία Τουρκία πάντοτε έτοιμη να της αστράψει ένα χαστούκι. Ορισμένοι έξυπνοι ισχυρίζονται ότι η τουρκοελληνική αυτή διαφωνία ωφελεί τη Ρωσία και γι' αυτό [η φιλία] είναι αναγκαία. Ο ισχυρισμός αυτός πάσχει από τη ρίζα του. Δυστυχώς, με το Κυπριακό δεν έχει απομείνει τουρκοελληνική φιλία και όσοι υποστηρίζουν το αντίθετο ας διαβάσουν άλλη μια φορά το τηλεγράφημα του ανταποκριτή της Journal de Genève που παραθέσαμε. Αν εμείς έχουμε αρνηθεί μέχρι στιγμής την εν λόγω φιλία είναι γιατί στηριζόμαστε σε ντοκουμέντα όπως αυτό. Έτσι πάντα θα αντιμετωπίζουμε ένα κίνημα που θέλει να

²⁶⁵ «Κίβρις Türklerinin yardımı» («Η βοήθεια των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 26/7/1950.

²⁶⁶ «Κίβρις'ı Koruma Cemiyetinin toplantısı» («Η συγκέντρωση της Επιτροπής Προστασίας Κύπρου»), *Hürriyet*, 12/8/1950. Αναλυτικά για την «Επιτροπή» βλ. κατωτέρω, σελ. 90-91.

²⁶⁷ «Κίβρις'ta/ İngilizler entrikalar çeviriyorlarmış» («Στην Κύπρο οι Άγγλοι εξυφαίνουν τάχα ίντριγκες»), *Hürriyet*, 19/7/1950.

²⁶⁸ «Atina'da Kıbrıs için büyük bir nümayiş yapıldı», *Hürriyet*, 22/7/1950.

καταδείξει ως ελληνική την αμιγώς τουρκική Κύπρο και ουδέποτε θα σταματήσουμε να υψώνουμε τη φωνή μας».²⁶⁹

Το κεντρικό μοτίβο της σκέψης του Simavî αναφορικά με την ελληνοτουρκική φιλία επαναλαμβανόταν ορμητικά και σε εκείνο το κύριο άρθρο του: Όσο οι Έλληνες ανακινούσαν το Κυπριακό, η τελευταία δεν υφίσταται. Ενδεικτικές των στερεοτύπων της σκέψης του, όμως, ήταν και οι λέξεις που επέλεγε για να περιγράψει την Ελλάδα: Η χώρα προσωποποιείτο σε κάποιον που στριφογυρνά με μανία, «χτυπιέται» θα μπορούσε να ειπωθεί με τη χρήση μιας λέξης από την ελληνική αργκό,²⁷⁰ με το πείσμα όχι εκείνου που πιστεύει σε έναν αγώνα, αλλά εκείνου που συμπεριφέρεται ως «κακομαθημένο, μικρό παιδί». Απέναντι σε αυτήν ακριβώς την «ανάγωση» χώρα, ο αρθρογράφος επεφύλασσε στην Τουρκία τον παιδαγωγικό ρόλο του «μεγάλου αδελφού», ο οποίος είναι πάντοτε έτοιμος να την επαναφέρει στην τάξη, «αστράφτοντάς της ένα χαστούκι».²⁷¹

Η πιθανότητα να έφερνε αποτελέσματα η περιοδεία που έκανε στις ΗΠΑ η «Εθνική πρεσβεία» για να ευοδωθεί ο αγώνας για την Ένωση προκαλούσε, εκτός από την αντίδραση του Simavî, και το ενδιαφέρον της εφημερίδας κατά το επόμενο διάστημα. Το γεγονός ότι τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά ίσως να συνετέλεσε στη μικρή ειδησεογραφική κάλυψη της περιοδείας στις εσωτερικές της σελίδες. Έτσι, τον Σεπτέμβριο φιλοξενείτο ανταπόκριση του *Associated Press* από την Ουάσινγκτον, σύμφωνα με την οποία οι «Αμερικανοί Γερουσιαστές» είχαν διαμηνύσει στην Επιτροπή ότι, αν και υποστήριζαν την ένωση από θέση αρχής, μία αμερικανική παρέμβαση στο θέμα θα ήταν «άκαιρη» τη δεδομένη στιγμή. Αντιστοίχως, η αμερικανική κυβέρνηση διά στόματος του Συμβούλου του *State Department*, John K. McFall, σημείωνε ότι «θα ήταν πολύ ευτυχής» εάν το θέμα ρυθμιζόταν μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας, αλλά οι ΗΠΑ «προς το παρόν δεν μπορούν να επηρεάσουν αυτή την απόφαση».²⁷² Τον Οκτώβριο η *Hürriyet* δημοσίευε στις εσωτερικές της σελίδες φωτογραφία από τη συνάντηση της Επιτροπής με τον ελληνικής καταγωγής διευθυντή της κινηματογραφικής εταιρείας *Twentieth Century Fox*, Σπύρο Σκούρα. Στη λεζάντα της έκανε λόγο για «ορισμένους ιερείς που έχουν γίνει όργανα των κομμουνιστών στην Κύπρο και κάνουν μαζί περιοδεία στις ΗΠΑ για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα».²⁷³ Τέλος, σκωπτική αναφορά γινόταν στην απόφαση του νεοεκλεγέντος Μακάριου Γ΄ να κηρύξει πένθος στις αρχές Νοεμβρίου,

²⁶⁹ “Yine Kıbrıs meselesi..” («Πάλι το Κυπριακό...»), *Hürriyet*, 14/8/1950.

²⁷⁰ *İhtirasla kıvranan bir Yunanistan*, στο πρωτότυπο.

²⁷¹ Τα στερεότυπα περί «μικρής Ελλάδας» απέναντι στη «μεγάλη Τουρκία» θα επαναλαμβάνονταν συχνά-πυκνά από τους Simavî και Bil, ενώ θα υπέφωσκε – όταν δεν διατυπωνόταν ρητά – και το έτερο στερεότυπο περί του «κακομαθημένου παιδιού» που πρέπει να «διαπαιδαγωγείται» με τη βία όχι της «γροθιάς», αλλά του εξευτελιστικού «χαστουκιού», βλ. και το παρατεθέν άρθρο γνώμης του İbrahim Alaettin Gönsa στη *Hürriyet* της 1^{ης} Αυγούστου 1949, ό.π., σελς 47-48. Χαρακτηριστική γελοιογραφία αυτής της «κακομαθημένης» συμπεριφοράς αναδημοσιεύονταν από τη *Vatan*, στο φύλλο της *Hürriyet* στις 8/4/1951, όπου εικονιζόταν η Ελλάδα ως εύζωνος που φωνάζει «θέλω την Κύπρο!» σε έναν έκπληκτο στρατιώτη, μάλλον Βρετανό, ενδιάμεσα η Κύπρος επάνω σε ένα χαλάκι και οι βλοσυρές φιγούρες της «ακρίβειας» και των «εσωτερικών προβλημάτων» που συγκρατούσαν τον εύζωνο. Στη λεζάντα αναφερόταν χαρακτηριστικά «υπνοβατώντας στον ύπνο του δικαίου».

²⁷² “Amerika Kıbrıs’ın Yunanistan ilhaki işinde lâkayid” («Αδιάφορη η Αμερική στο θέμα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 16/9/1950.

²⁷³ “Kıbrıs’taki komünistlerle onların âleti olan bazı rahipler, adanın Yunanistan’a ilhaki için Amerika’da bir turne yapmaktâ [...]”, *Hürriyet*, 16/10/1950.

με τον τίτλο της εφημερίδας να αναφέρει «η ερυθρή ημέρα πένθους στην Κύπρο κατέληξε σε φιάσκο». Στη σχετική είδηση-ανταπόκριση του *Associated Press* από τη Λευκωσία σημειωνόταν ότι, παρά την έκκληση του Αρχιεπισκόπου, «η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού την αγνόησε και πήγε να διασκεδάσει», εκτός από ορισμένους υπέρμαχους της ένωσης που κατέβασαν μεσίστιες τις σημαίες. Ωστόσο, αντίφαση παρατηρείται μεταξύ του τίτλου που υπονοούσε «κομμουνιστική υποκίνηση» στη συγκεκριμένη ενέργεια και τμήματος του περιεχομένου της ανταπόκρισης, όπου σημειωνόταν ότι «το κομμουνιστικό κόμμα ΑΚΕΛ κορόιδεψε την απόφαση του Αρχιεπισκόπου περί πένθους».²⁷⁴

Από πλευράς αρθρογραφίας, μέχρι τα τέλη του 1950 ο Simavi ήταν ο μόνος που επανερχόταν στο Κυπριακό πρωτοσέλιδα, και τις δύο φορές όμως εμμέσως, σχολιάζοντας την επικαιρότητα σχετικά με την Ελλάδα. Στην πρώτη περίπτωση εκκινούσε από την ειδησεογραφία περί ελεύσεως συντόμως στην Τουρκία του Πρωθυπουργού της Ελλάδας, Σοφοκλή Βενιζέλου, και έβρισκε την ευκαιρία να ζητήσει απ' αυτόν τη διευθέτηση δύο «εκκρεμών» ζητημάτων, ενώ καθαπτόταν των προηγουμένων τουρκικών κυβερνήσεων, οι οποίες λόγω της «τουρκοελληνικής φιλίας» είχαν αμελήσει να ρυθμίσουν το πρώτο από αυτά. Παράλληλα, ζητούσε επιτακτικά από τον Köprülü «να βάλει στο δρόμο τους τις πολιτικές μας σχέσεις με τον πιο κοντινό μας γείτονα που βρίσκεται μπροστά στη μύτη μας». Επανάφερε, ακολούθως, το θέμα της αναπροσαρμογής των συνόρων στον Έβρο, ζητώντας την παραχώρηση του Πύθιου στην Τουρκία, «έτσι ώστε να μην είμαστε υποχρεωμένοι να περνούμε από ελληνικό έδαφος πηγαίνοντας στην Αδριανούπολή μας», προσθέτοντας ότι προς το παρόν «το Πύθιο βρίσκεται ακόμη στα χέρια των Ελλήνων και ο μικρός μας γείτονας κυνηγά ακόμη τη Μεγάλη Ιδέα...».²⁷⁵ Επιπροσθέτως έθετε το θέμα της Κύπρου και ζητούσε από τους Έλληνες να «το εγκαταλείψουν», εν όψει της αναμενόμενης επίσκεψης Βενιζέλου: «Τουλάχιστον με την αφορμή αυτή πρέπει οι Έλληνες να πουν πλέον ότι εγκαταλείπουν τον σεβντά που έχουν να προβάλλουν δικαιώματα επί της Κύπρου, ζήτημα που μας εκνευρίζει κάθε τόσο και λιγάκι. Ειδάλλως, αυτός ο γελοίος ισχυρισμός θα αποτελεί πάντοτε αφορμή που θα κρατά μακριά το ένα από το άλλο τα δύο αυτά γειτονικά κράτη». Μάλιστα ο αρθρογράφος θεωρούσε τη ρύθμιση – υπέρ φυσικά της τουρκικής πλευράς – των δύο αυτών ζητημάτων ως προϋπόθεση για την «αποκατάσταση» της έννοιας της ελληνοτουρκικής φιλίας: «Μας φαίνεται ότι πνέουν άνεμοι εκεί όπου υπήρχε η φιλία που δημιούργησε ο Βενιζέλος, πατέρας του σημερινού Πρωθυπουργού. Επιθυμούμε λοιπόν και εμείς να δούμε ότι η τουρκοελληνική φιλία δεν είναι ξερά λόγια και αυτό το περιμένουμε από τον Έλληνα Πρωθυπουργό».²⁷⁶

Στη δεύτερη περίπτωση, ο Simavi σχολίαζε το επεισόδιο που φέρεται να είχε λάβει χώρα μεταξύ της βασίλισσας Φρειδερίκης και του βασιλιά της Αιγύπτου Φαρούκ, όπως το είχε «αποκαλύψει» το αμερικανικό περιοδικό *Life*. Επικροτώντας την απόσυρση του πρέσβη της Αιγύπτου από την

²⁷⁴ “Kıbrıs'ta kızıl matem günü fiasko ile bitti”, *Hürriyet*, 6/11/1950.

²⁷⁵ Εκτός από το στερεοτυπικό σχήμα του «μικρού γείτονα» που και πάλι υιοθετείται, απευθυνόταν για πρώτη φορά και η κατηγορία ότι η Ελλάδα είναι μεγαλοϊδεατική και μάλιστα με τον γνωστό και από τη μεταγενέστερη χρήση του λανθασμένο ορθογραφικά τρόπο γραφής *Megalo İdea*, που στα τουρκικά παραπέμπει στο «μεγαλομανία».

²⁷⁶ “Yunanistan'dan gelen misafir” («Ο εξ Ελλάδος φιλοξενούμενος»), *Hürriyet*, 13/10/1950.

Αθήνα, ο αρθρογράφος υποστήριξε ότι «εάν επιδεικνύαμε κι εμείς λίγη σχολαστικότητα στην εξωτερική μας πολιτική, για παράδειγμα από τα επεισόδια με τους αθλητές στην Αθήνα μέχρι τα συλλαλητήρια που ζητούν την Κύπρο και τα ανόητα άρθρα που αντιδρούν στην επέτειο της Άλωσης, θα υπήρχαν άπειρα επεισόδια που θα προκαλούσαν την αλλαγή του εκεί πρέσβη μας». Το άρθρο κατέληγε ζητώντας από το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών να επιδεικνύει την ίδια «ευαισθησία» με τον βασιλιά της Αιγύπτου, προκειμένου «τουλάχιστον να διαφυλάττουμε κι εμείς σαν κι εκείνον την αυτοεκτίμησή μας...».²⁷⁷

Η υποτονική από πλευράς ποσότητας δημοσιευμάτων εικόνα των τελευταίων μηνών του 1950 θα συνεχιζόταν στην ειδησεογραφία της *Hürriyet* για το Κυπριακό και τον Ιανουάριο του 1951.²⁷⁸ Η εντονότερη και πυκνότερη παρουσία του θέματος στις στήλες της θα επανέκαμπε κυρίως ως αντίδραση στην δήλωση του Έλληνα Πρωθυπουργού Σοφοκλή Βενιζέλου στην Βουλή τον Φεβρουάριο, ότι η Ελλάδα δεν εγκατέλειπε τη διεκδίκηση της Κύπρου. Το Κυπριακό θα εμφανιζόταν αραιότερα όλο το υπόλοιπο διάστημα μέχρι τα τέλη του έτους. Οι δύο αξιοσημείωτες αλλαγές που παρατηρούνταν τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν ότι ο Sedat Semavi άρχισε να υπογράφει πλέον και με το όνομά του τα κύρια άρθρα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων για την Κύπρο, καθώς και ότι η εφημερίδα φιλοξενούσε στη δεύτερη σελίδα, στη στήλη των επιλογών της από άλλες τουρκικές εφημερίδες, και άρθρα γνώμης που ανέλυαν το Κυπριακό.

Η πρώτη – και μοναδική τον Ιανουάριο – είδηση που αφορούσε το ζήτημα της Κύπρου αναφερόταν στη διάλυση, κατόπιν κυβερνητικής απαγόρευσης, της προαναφερθείσας «Επιτροπής Προστασίας Κύπρου». Όπως πληροφορούσε η *Hürriyet*, η εν λόγω Επιτροπή, η οποία είχε ιδρυθεί στην Κωνσταντινούπολη στις 5 Αυγούστου 1950 με σκοπό «να προστατεύσει τα πολιτικά δικαιώματα και τα συμφέροντα των Τουρκοκυπρίων», ανακοίνωσε την Κυριακή 31 Δεκεμβρίου 1950 ότι διαλύεται κατόπιν σχετικής απόφασης της κυβέρνησης. Πράγματι, στην ανακοίνωσή της που παρέθετε η εφημερίδα αναφερόταν ότι, κατόπιν απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου που είχε ληφθεί στις 4/11/1950, «είναι αναγκασμένη από 1/1/1951 να θέσει τέλος στις δραστηριότητές της». Αποκαλυπτικά για το πολιτικό σκεπτικό της Επιτροπής, η οποία «ιδρύθηκε με εθνικούς και πατριωτικούς στόχους», αλλά και για την έμμεση κριτική στην τουρκική κυβέρνηση για την απόφασή της, ήταν τα όσα γράφονταν ακολούθως στην ανακοίνωση:

«Διαλύουμε με θλίψη την Επιτροπή, υπακούοντας στην απόφαση αυτή, για την οποία έχουμε βάσιμες υποψίες ότι ελήφθη ερειδόμενη περισσότερο στο σκεπτικό περί φιλίας με το ελληνικό έθνος και θέλουμε να διακηρύξουμε ότι θα διατηρήσουμε για πάντα στα μύχια της καρδιάς και της ύπαρξής μας το ιδανικό της προστασίας της Κύπρου, η οποία αποτελεί κομμάτι της πατρίδας, καθώς και την πεποίθησή μας ότι στην εθνική αυτή μας

²⁷⁷ “Bir diplomatik hâdise” («Ένα διπλωματικό επεισόδιο»), *Hürriyet*, 13/12/1950. Επρόκειτο για την ερωτική «πολιορκία» του Φαρούκ κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στη σύζυγο του τότε διαδόχου Παύλου, η οποία σύμφωνα με το αμερικανικό περιοδικό είχε καταλήξει στο χαστούκισμα του Φαρούκ.

²⁷⁸ Την 1^η Ιανουαρίου η εφημερίδα ενημέρωνε τους αναγνώστες της ότι η κυκλοφορία της έχει ανέλθει στα 203.250 φύλλα.

υπόθεση το τουρκικό έθνος δεν θα υποχωρήσει. Τώρα που η επιτροπή μας περνά στην ιστορία, επιθυμούμε να σημειώσουμε την αναγκαιότητα οι πραγματικές φιλίες να έχουν απήχηση και στα έθνη και, με την αφορμή αυτή, να θυμίσουμε την ύπαρξη της 'Επιτροπής Ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα',²⁷⁹ επίτιμος πρόεδρος της οποίας είναι ο Βασιλιάς της Ελλάδας. Την ιστορική αυτή μέρα, γνωστοποιούμε και πάλι την πίστη και την πεποίθησή μας: Η Κύπρος είναι τουρκική και τουρκική θα μείνει!».²⁸⁰

Η απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης να διαλύσει την «Επιτροπή» φαίνεται πως εντασσόταν στην συγκρατημένη έναντι του θέματος της Κύπρου δημόσια πολιτική της, μία πολιτική που συνέχιζε εκείνην της προκατόχου κυβερνήσεως του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (C.H.P.) και την οποία επανειλημμένως είχε επικρίνει ο Simavi και άλλοι αρθρογράφοι από τις στήλες της *Hürriyet*. Άλλωστε, όπως προκύπτει από τα σχετικά δημοσιεύματα, η νέα κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος επιδίωξε να ελέγξει συνολικά τις κινητοποιήσεις της νεολαίας και δη της φοιτητικής, απαγορεύοντάς τους να «ασχολούνται με την πολιτική και να διοργανώνουν συλλαλητήρια και νυχτερινές συγκεντρώσεις χωρίς άδεια». Η επιδίωξη εκείνη έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, αφενός μεν διότι ανακοινώθηκε διά στόματος του Πρωθυπουργού Menderes, αφετέρου δε διότι είχε εκδηλωθεί με αφορμή το συλλαλητήριο διαμαρτυρίας της γνωστής *M.T.T.B.* εναντίον δημοσιευμάτων του ακραίου ισλαμιστικού περιοδικού *Büyük Doğu* και τα επεισόδια που ακολούθησαν.²⁸¹ Προφανώς το Δημοκρατικό Κόμμα βρισκόταν ενώπιον οργανώσεων που είχαν δημιουργηθεί την προηγούμενη περίοδο της μονοκομματικής εξουσίας του C.H.P. ή/ και αντανάκλυσαν τη δική του ιδεολογία και δεν επιθυμούσε να αντιμετωπίσει καταστάσεις στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό από ανεξέλεγκτες ενέργειές τους. Γι' αυτό και λίγα χρόνια αργότερα, όταν η κυβέρνηση Menderes αποφάσισε να μπει δυναμικά και δημόσια στην υπόθεση του Κυπριακού, δημιούργησε της δική της οργάνωση που θα καθόριζε τις εξελίξεις σε επίπεδο ρητορείας και διαδηλώσεων, τη διαβόητη «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Αντιδρώντας, λοιπόν, στην κυβερνητική απόφαση με την οποία τερματιζόταν η λειτουργία της, η «Επιτροπή» καταλόγιζε

²⁷⁹ Προφανώς εννοείται η «Πανελλήνιος Επιτροπή Αγώνα Ενώσεως Κύπρου, ΠΕΑΕΚ) που είχε ιδρυθεί τον Μάιο του 1950 και επικεφαλής της είχε δεχθεί να τεθεί ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 329, 344. Η Επιτροπή αργότερα θα μετονομαζόταν σε «ΠΕΕΚ» (Πανελλήνιος Επιτροπή Ένωσης Κύπρου).

²⁸⁰ "Kıbrıs Koruma Cemiyeti dağıldı" («Διαλύθηκε η Επιτροπή Προστασίας Κύπρου»), *Hürriyet*, 2/1/1951. Η «Επιτροπή» είχε διοργανώσει συνέντευξη Τύπου στις 12 Αυγούστου 1950, στην οποία μίλησε ο πρόεδρος της δικηγόρος Nevzat Karagil, που αργότερα θα διαδραμάτιζε ρόλο στην κεντρική επιτροπή της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Οι στόχοι της Επιτροπής, όπως τους ανέλυσε, ήταν: «1. Η προστασία των δικαιών και των συμφερόντων των Τουρκοκυπρίων, 2. Η απομάκρυνσή τους από την επιρροή των αριστερών ρευμάτων, 3. Η συμβολή στην πυκνή ανταλλαγή ιδεών και ενότητας ιδανικών μεταξύ τους, και 4. Η ανάπτυξη κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ των Τουρκοκυπρίων και της μητέρας-πατρίδας Τουρκίας, βλ. "Kıbrıs'ı Koruma Cemiyetinin toplantısı" («Η συγκέντρωση της Επιτροπής Προστασίας Κύπρου»), *Hürriyet*, 12/8/1950 και "İstanbuldaki Kıbrıs Koruma Cemiyeti bir basın toplantısı tertip etti" («Η εν Κωνσταντινουπόλει Επιτροπή Προστασίας Κύπρου παρέθεσε συνέντευξη Τύπου»), *İstiklâl*, 13/8/1950. Γενικός Γραμματέας της ήταν ο συντηρητικός διανοούμενος İrfan Fethi Gemuhluoğlu.

²⁸¹ Για τα επεισόδια και την αντίδραση της τουρκικής κυβέρνησης, βλ. "Altı talebe kanuna aykırı hareketten sulh ceza mahkemesinde tenkif edildi" («Έξι φοιτητές προσήχθησαν στο ειρηνοδικείο για παράνομες πράξεις»), *Hürriyet*, 22/3/1951: "Talebe teşekküllerinin politika ile uğraşmalarına izin verilmiyecek" («Δεν θα δίδεται άδεια στις φοιτητικές οργανώσεις να ασχολούνται με την πολιτική»), *Hürriyet*, 23/3/1951: "Son nümayiş dolayısıyla Başbakanın beyanati" («Δήλωση του Πρωθυπουργού με αφορμή τις πρόσφατες διαδηλώσεις»), *Hürriyet*, 24/3/1951. Η «Μεγάλη Ανατολή» (*Büyük Doğu*), ήταν το εκδοτικό όργανο του επανειλημμένως καταδικασθέντος ισλαμιστή διανοούμενου Necip Fazıl Kısakürek, ενδεικτικά για τον οποίον βλ. Murat Güzel, "Necip Fazıl Kısakürek", στο Tanıl Bora-Murat Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce* («Πολιτική Σκέψη στη Σύγχρονη Τουρκία»), τόμ. 5 (İstanbul, 2003), σελ. 334-341 και Rasim Özdenören, "Necip Fazıl Kısakürek", στο ίδιο, τόμ. 6 (İstanbul, 2004), σελ. 136-149.

ουσιαστικά στην κυβέρνηση ότι τη διέλυε χάριν μιας φιλίας με αμφίβολο αντίκρισμα, με το πρόσθετο επιχείρημα ότι ο τότε επικεφαλής του ελληνικού κράτους είχε θέσει υπό την αιγίδα του την υπόθεση της Ένωσης, άρα η ελληνική πλευρά ήταν «ασυνεπής» με τις προϋποθέσεις της φιλίας και η τουρκική κυβέρνηση έκανε λάθος να μην επιτρέψει και στην Τουρκία αντίστοιχες «πατριωτικές» εκδηλώσεις για το Κυπριακό. Ίσως δε εμμέσως να υπονοούσε ότι και η τουρκική κυβέρνηση έπρεπε να θέσει υπό την προστασία της τέτοιου είδους οργανώσεις και εκδηλώσεις.

«Παθητική» και «ενεργητική» πολιτική I: Ο απόηχος των δηλώσεων του Έλληνα Πρωθυπουργού

Η ελληνική κυβέρνηση είχε υιοθετήσει την περίοδο εκείνη αντίστοιχα προσεκτική στάση στην ανακίνηση του κυπριακού ζητήματος. Επιφανειακή εξαίρεση αποτέλεσε μόνο η απάντηση που είχε δώσει στη Βουλή ο Πρωθυπουργός Σοφοκλής Βενιζέλος σε τοποθέτηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου που είχε γίνει με αφορμή τη δήλωση του αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών της Βρετανίας, Kenneth Younger, ότι ουδέποτε έχει περιέλθει εις γνώσιν της κυβέρνησής του ανακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η απαντητική δήλωση Βενιζέλου το απόγευμα της 15^{ης} Φεβρουαρίου 1951, ότι η Ελλάδα έχει επανειλημμένως στο παρελθόν θέσει θέμα Κύπρου και παρ' όλο που δεν εκδίδει ανακοίνωση, συνεχίζει να την υποστηρίζει διότι η Ένωση αποτελεί διακαή πόθο όχι μόνο του κυπριακού, αλλά και του ελληνικού λαού,²⁸² προβαλλόταν ειδησεογραφικά στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας την επόμενη.²⁸³

Τρεις ημέρες μετά, το θέμα των δηλώσεων του Έλληνα Πρωθυπουργού βρισκόταν ακόμη στις εσωτερικές σελίδες, αλλά καθαρά ειδησεογραφικά. Σύμφωνα με το *Associated Press* από τη Λευκωσία, οι Τουρκοκύπριοι «διαμαρτυρήθηκαν εντονότατα για τα δικαιώματα που πρόβαλε η ελληνική κυβέρνηση επί της νήσου», διαμαρτυρία που το «Τουρκικό Κόμμα Εθνικής Ενότητας» γνωστοποιούσε με τηλεγράφημα προς το βρετανικό Υπουργείο Αποικιών.²⁸⁴ Παράλληλα, απέστειλε ξεχωριστά τηλεγραφήματα στην τουρκική κυβέρνηση και στα τουρκικά πολιτικά κόμματα ζητώντας τη βοήθεια της Τουρκίας, ενώ το τουρκοκυπριακό «Κόμμα της Ανεξαρτησίας» απέστειλε «μηνύματα» στον Πρόεδρο Τρούμαν, καθώς και στις κυβερνήσεις της Τουρκίας και της Βρετανίας. Μάλιστα, στο μήνυμα προς τον Αμερικανό Πρόεδρο υποστήριζε ότι «αυτή η κίνηση

²⁸² Βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 345. Ο συγγραφέας ορθώς επισημαίνει ότι «θα ήταν σφάλμα να υπερβάλλει κανείς τη σημασία αυτής της δήλωσης [...] την οποία κατά μεγάλο μέρος την είχαν εμπνεύσει λόγοι εσωτερικής πολιτικής». Ωστόσο, ο συγγραφέας το 1963 Αρμαοğlu θεωρεί τη δήλωση Βενιζέλου ως «σημείο καμπής» στη μέχρι τότε πορεία του Κυπριακού διότι έτσι «άρχισε να εμφανίζεται και η Ελλάδα πίσω από τους Ελληνοκύπριους, τους Κύπριους κομμουνιστές και την ελληνοκυπριακή Ορθόδοξη Εκκλησία», βλ. Αρμαοğlu, ό.π., σελ. 25-26. Ενδεχομένως ο Αρμαοğlu να ωθήθηκε στη συγκεκριμένη του κρίση επειδή είχε λάβει γνώση και της ανεπίσημης συζήτησης που είχε ο Βενιζέλος με δημοσιογράφους κατόπιν της δήλωσής του, κατά τη διάρκεια της οποίας δεν είχε αποκλείσει την πιθανότητα προσφυγής στα Η.Ε., σε περίπτωση που οι Βρετανοί εξακολουθούσαν την αδιάλλακτη στάση τους, βλ. Stefanidis, ό.π., σελ. 18.

²⁸³ “Yunan Başbakanı Kıbrıs’ın ilhaki lehinde bulundu” («Ο Έλληνας Πρωθυπουργός ετάχθη υπέρ της ένωσης της Κύπρου»), *Hürriyet*, 16/2/1951, με βάση ανταπόκριση του *Reuters*.

²⁸⁴ “Kıbrıs Türkleri Yunan iddialarını protesto ettiler” («Οι Τουρκοκύπριοι διαμαρτυρήθηκαν για τους ελληνικούς ισχυρισμούς»), *Hürriyet*, 19/2/1951.

του Βενιζέλου είναι αποτέλεσμα της αμερικανικής πολιτικής» και του ζητούσε να αποκρούσει «κάθε ελληνικό αίτημα που θα διαλαμβάνει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα».²⁸⁵

Εκτός από τους Τουρκοκύπριους, όμως, δεν άργησε να εκδηλωθεί και η αντίδραση του Simavi. Έτσι, στις 25 Φεβρουαρίου ο τελευταίος δημοσίευε κύριο άρθρο, στο οποίο αφού παραθέσει την προαναφερθείσα δήλωση του Πρωθυπουργού της Ελλάδας, έβρισκε την ευκαιρία να επιτεθεί στον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών για την «κατευναστική» του στάση:

«Σας άρεσαν λοιπόν οι ισχυρισμοί του Βενιζέλου Εφέντη; Οι Έλληνες δεν ζήτησαν μόνο την Κύπρο, αλλά και την ωραία μας Σμύρνη.²⁸⁶ Και θυμόμαστε όλοι πώς τελικά κατέληξε εκείνη η περιπέτεια. Απευθύνομαι λοιπόν στον Υπουργό μας των Εξωτερικών που υποστηρίζει ότι είναι απόγονος των Μεγάλων Κιοπρουλήδων: Α, μάτια μου, δεν χάνεις ευκαιρία που να μη μιλήσεις για την ελληνική φιλία! Βλέπεις λοιπόν τους φίλους σου; [...] Κι εμείς οι δημοσιογράφοι μεταφέρουμε τα περί φιλίας στην κοινή γνώμη σαν να ‘μαστε οι ψεύτες σου. [...] Δεν έχει περάσει και πολύς καιρός από τότε που οι Έλληνες έφαγαν το τουρκικό χαστούκι, αλλά παρ’ όλα αυτά χάρη σε σας [τον Köprülü και τον Τούρκο πρέσβη στην Αθήνα] μπορούν και μιλούν έτσι. Οπότε παρακαλώ είτε να βελτιώσετε τις σχέσεις, είτε να γνωστοποιήσετε στους φίλους μας μέχρι πού τους παίρνει. Ειδάλλως, η τουρκική κοινή γνώμη δεν θα αντέξει άλλη προσβολή της αξιοπρέπειάς της».²⁸⁷

Πλάι στο κύριο αυτό άρθρο, η εφημερίδα δημοσίευε φωτογραφία του συλλαλητηρίου που είχε πραγματοποιήσει την προηγούμενη στην Άγκυρα η *T.M.T.F.*, προκειμένου να διαμαρτυρηθεί για «τους προβληθέντες στην Ελλάδα ισχυρισμούς περί της ενώσεως της Κύπρου».²⁸⁸ Δύο ημέρες αργότερα, ο Simavi δημοσίευε νέο κύριο άρθρο, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η επιτομή των απόψεών του περί εξωτερικής πολιτικής, καθώς και του ρόλου που το «έθνος» ως ενεργή «κοινή γνώμη» πρέπει να διαδραματίζει στην εφαρμογή της. Σε εκείνο, αφού κάνει τον διαχωρισμό μεταξύ «ενεργητικής» και «παθητικής» εξωτερικής πολιτικής, υποστήριζε ότι η χώρα του εφάρμοζε «εδώ και έναν αιώνα» τη δεύτερη με προφανή «πικρά αποτελέσματα». Κατά τον

²⁸⁵ Οι δηλώσεις Βενιζέλου είχαν προκαλέσει τοποθετήσεις βουλευτών για το Κυπριακό στην τουρκική Εθνοσυνέλευση, κατά τη διάρκεια της συζήτησης επί του προϋπολογισμού, καθώς και συλλαλητήριο στην Άγκυρα που είχε διοργανωθεί και πάλι από την *M.T.T.B.* Μεταξύ των συνθημάτων που ακούστηκαν στο τελευταίο ξεχώριζε εκείνο που υποστήριζε ότι «η τουρκική ξιφολόγη είναι το καλύτερο βάλσαμο, αλλά και το πιο φοβερό όπλο», βλ. Armaoğlu, ό.π., σελ.27-30. Το συγκεκριμένο σύνθημα δεν εκφράζει μόνο την άμεση στρατιωτική απειλή, αλλά αναδεικνύει ταυτόχρονα εμμέσως το βαθύτατα ριζωμένο στερεότυπο περί της «τουρκικής πολεμικής αρετής» που είναι έτοιμη να εκδηλωθεί σε κάθε περίπτωση κατά την οποία τα επιχειρήματα περί «δικαίου» και «δικαιωμάτων» δεν πείθουν την απέναντι πλευρά. Παράλληλα, θυμίζει έντονα το σύνθημα που ήταν γραμμένο στην πρόχειρη αφίδα που είχε κατασκευαστεί στην Αλεξανδρέττα το 1939, όταν εισερχόταν ο τουρκικός στρατός στην πόλη: «Η κυριαρχία βρίσκεται στην άκρη της ξιφολόγης» (*Hakimiyet süngünün ucundadır*).

²⁸⁶ Το αυθαίρετο αυτό συμπέρασμα του συντάκτη συνάγεται πιθανόν από την αναφορά Βενιζέλου στην διεκδίκηση της Κύπρου το 1915, όταν διεκδικούμενη ήταν και η Σμύρνη.

²⁸⁷ “Yine Türk Kıbrıs” («Και πάλι η τουρκική Κύπρος»), *Hürriyet*, 25/2/1951. Στην εισαγωγή του ο συντάκτης έκανε λόγο για όσα είχε απαντήσει στην ελληνική Βουλή ο «Kyria Venizelos», χρησιμοποιώντας προφανώς επιτιμητικά την ελληνική λέξη «κύριο», με αναπάντεχο όμως αποτέλεσμα στο τυπωμένο κείμενο.

²⁸⁸ “Ankara’da Kıbrıs için yapılan miting” («Το συλλαλητήριο που έγινε στην Άγκυρα για την Κύπρο»), φωτογραφία σε *Hürriyet*, 25/2/1951.

Τούρκο δημοσιογράφο, οι διευθύνοντες την τουρκική εξωτερική πολιτική «φοβούνται και τον ίσκιο τους» και κανείς τους

«δεν μπόρεσε να διατρανώσει τη φωνή, τη βούληση και τις επιθυμίες αυτού του έθνους. Ο Τεβφίκ Ρουστού Αράς, κατά τη διάρκεια της δεκαπενταετούς βασιλείας του στο Υπουργείο Εξωτερικών, δεν μπόρεσε να ρυθμίσει ούτε καν εκείνο το ζήτημα της σιδηροδρομικής γραμμής στο Πύθιο ανάμεσα σε μας και στους Έλληνες. Δεν ξέρω γιατί διστάζουμε και δεν υψώνουμε τη φωνή, γιατί δεν φωνάζουμε λίγο. Τι φοβόμαστε, μήπως τρομάζουμε το μουλάρι και σπάσουν τα φλιτζάνια τουπραματευτή; [...] Οι ταγοί του κράτους μας που θα μας ετοιμάσουν ένα λαμπρό αύριο, αν θέλουν να κρατήσουν τις καρέκλες τους, είναι υποχρεωμένοι να παρουσιάσουν στο έθνος μία ενεργητική εξωτερική πολιτική».

Εμπλέκοντας ακολούθως το θέμα της Κύπρου, ο Simavi κατέληγε ως εξής: «Κατά τη γνώμη μου αν η Τουρκική Δημοκρατία δεν θεμελιώσει μία ενεργητική πολιτική αντάξια του παρελθόντος της, πολλά θέματα όπως το Κυπριακό θα μείνουν σε εκκρεμότητα και το τουρκικό έθνος θα πληρώσει πικρά τα δεινά αυτής της αναποφασιστικότητας».²⁸⁹

Ο ιδιοκτήτης της *Hürriyet* περιέγραφε παραστατικότερα το πώς έπρεπε να λειτουργεί η τουρκική εξωτερική πολιτική σε συνθήκες πολυκομματισμού: Οι αρμόδιοι, οι ιθύνοντες οφείλουν να τείνουν ευήκοον ους στις επιθυμίες και στη βούληση του έθνους τους, όπως φυσικά διαμεσολαβείται από τους διαμορφωτές της κοινής γνώμης, ρόλο τον οποίο επεφύλασσε για τον εαυτό του. Η βούληση αυτή του έθνους επιτάσσει να ακολουθηθεί μία περισσότερο «ενεργητική» πολιτική, η οποία δεν θα φοβάται να υψώσει τους τόνους της διεκδίκησης, σε αντίθεση με τη στάση που τηρείτο στο πρόσφατο παρελθόν, κυρίως από τους εκπροσώπους της μονοκομματικής περιόδου όπως ο Tevfik Rüştü Aras. Βεβαίως, ο ακραιφνής οπαδός του Atatürk, Simavi, δεν εξηγούσε την αντίφαση αυτή, πώς δηλαδή ένας Υπουργός Εξωτερικών είχε επιδείξει τέτοια «ανικανότητα» επί δεκαπέντε χρόνια, διάστημα κατά το οποίο απολάμβανε της πλήρους στήριξης του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και πανίσχυρου κρατικού ανδρός, του Mustafa Kemal Atatürk. Εκείνο, όμως, που εξηγούσε πολύ καλά ήταν ότι, την περίοδο του Δημοκρατικού Κόμματος που υπάρχουν ανόθευτες εκλογές και πολιτικός ανταγωνισμός των κομμάτων, οι κρατικοί ιθύνοντες όφειλαν να

²⁸⁹ «Aktif Politika» («Ενεργητική πολιτική»), *Hürriyet*, 27/2/1951. Ο Armaoğlu συμμερίζεται εν μέρει τις απόψεις του Simavi όταν σημειώνει ότι παρά τις δηλώσεις Βενιζέλου, η τουρκική κυβέρνηση «δεν μετέβαλε ριζικά τη στάση της», καθώς και ότι «απέφυγε να εγκύψει στο ζήτημα». Επισημαίνει, ωστόσο, ότι ο κυβερνητικός βουλευτής Bahadır Dülger, αρθρογραφώντας στην εφημερίδα *Zafer* που ήταν «όργανο της κυβέρνησης», υπογράμμισε την άμεση ανάμιξη πλέον της τουρκικής κυβέρνησης στο ζήτημα. Στο άρθρο γνώμης εκείνο του Dülger που παραθέτει ο Armaoğlu, ο πρώτος δεν δίσταζε να εκφράσει την τυπική τουρκική αντίληψη περί του «ελληνικού επεκτατισμού»: «Η φίλη μας Ελλάδα, πηδώντας από νησί σε νησί, συνεχίζει με επιτυχία επί μακρόν την πολιτική επέκτασης των εδαφών της στο Αιγαίο και στη Μεσόγειο. Αρχίζοντας από την Κρήτη, με την μεταβίβαση σε αυτήν και των Δωδεκανήσων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η πολιτική αυτή της εδαφικής επέκτασης οδήγησε πάντοτε σε αποτελέσματα που εκδηλώνονταν εναντίον της Τουρκίας». Ο βουλευτής-αρθρογράφος κατέληγε λέγοντας ότι η Κύπρος «που ιστορικάς είναι δική μας» έπρεπε να αποδοθεί στην Τουρκία λόγω «σοβαρών στρατηγικών αναγκαιοτήτων», αλλά και «από την άποψη της ασφάλειας της Ανατολίας», βλ. Bahadır Dülger «Kıbrıs meselesinde yeni bir safha» («Νέα φάση στο κυπριακό ζήτημα»), *Zafer*, 21/2/1951, παράθεση στο Armaoğlu, ό.π., σελ. 26-27. Αναφορά στο άρθρο του Dülger κάνει και ο Crouzet, ό.π., σελ. 368-369.

(υπ)ακούσουν τη φωνή του «έθνους», ειδάλλως το τίμημα που θα πλήρωναν θα ήταν η απώλεια των αξιωμάτων τους. Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι και τα δύο ζητήματα που εν είδει παραδειγμάτων της επιχειρηματολογίας του επικαλείτο ο Simavi, είχαν να κάνουν με την Ελλάδα και την Κύπρο, γεγονός ενδεικτικό της εκτιμήσεως ότι στα ζητήματα αυτά «έπαιρνε» την Τουρκία να «υψώσει τη φωνή» και να επιτύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Πέραν των προεκτεθεισών δηλώσεων του Βενιζέλου για το Κυπριακό, που είχαν προκαλέσει τις αντιδράσεις τόσο των Τουρκοκυπρίων όσο και της *Hürriyet*, η τελευταία ασχολήθηκε και με νεώτερες δηλώσεις του Πρωθυπουργού της Ελλάδας για το θέμα. Έτσι, στα μέσα Μαρτίου πρόβαλε ειδησεογραφικά στην πρώτη σελίδα τη δήλωσή του ότι, μετά την επιστροφή του από την Κρήτη όπου θα μετέβαινε για να παραστεί στο μνημόσυνο του πατέρα του, θα λάμβανε πρωτοβουλία να καλέσει όλους τους ηγέτες των πολιτικών κομμάτων, προκειμένου να καθοριστεί κοινή γραμμή στο Κυπριακό.²⁹⁰ Όπως πληροφορούσε η σχετική ανταπόκριση του *Reuters*, στον ίδιο στόχο, τη δημιουργία δηλαδή μιας υπερκομματικής πολιτικής στο θέμα, κατέτειναν και οι προσπάθειες του ευρισκόμενου τότε στην Αθήνα Αρχιεπισκόπου Μακάριου. Ο Μακάριος θα συναντιόταν λίγο αργότερα και με τον πρέσβη της Βρετανίας στην Αθήνα, Sir Clifford Norton, στον οποίο γνωστοποιούσε τη «βαθιά απογοήτευση του κυπριακού λαού» από την αδιάλλακτη στάση της Βρετανίας, διαβεβαιώνοντάς τον ότι οι «βάσεις των δυτικών κρατών» στο νησί θα είναι περισσότερο ασφαλείς εάν ενωνόταν η Κύπρος με την Ελλάδα.²⁹¹ Η εφημερίδα πρόβαλλε επίσης τα αποτελέσματα της συνάντησης των πολιτικών αρχηγών στην Ελλάδα, στην οποία συμφωνήθηκε να επιδιωχθεί ο φιλικός διακανονισμός του θέματος σε διμερή βάση με τη Βρετανία και να αποφευχθεί η προσφυγή στον ΟΗΕ.²⁹² Ωστόσο, λίγες ημέρες αργότερα, μία περίεργη είδηση του *Associated Press* που αναδημοσίευε η *Hürriyet* έδινε μία εντελώς διαφορετική εικόνα. Χρησιμοποιώντας παθητική σύνταξη στην εισαγωγική της πρόταση και μόνο, και χωρίς παραπομπή σε πηγή ή πηγές, έκανε λόγο για την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να υποβάλει στη βρετανική πλευρά επίσημο αίτημα διαπραγματεύσεων για την Κύπρο. Το υπόλοιπο ρεπορτάζ αποτελούσε μια επανάληψη της γνωστής τοποθέτησης περί «φιλικού διακανονισμού».²⁹³

Η αντίδραση του Simavi σε εκείνο που θεωρούσε ως αποτέλεσμα της συνάντησης των πολιτικών ηγετών στην Αθήνα για το Κυπριακό, εκδηλωνόταν με δύο κύρια άρθρα του. Στο πρώτο πραγματευόταν και πάλι την «ύπνωση» και την αδράνεια της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής,

²⁹⁰ “Yunanistan’ın Kıbrıs’ı ilhak için gayretleri” («Οι προσπάθειες της Ελλάδας να προσαρτήσει την Κύπρο»), *Hürriyet*, 18/3/1951.

²⁹¹ “Kıbrıs Piskoposunun ada hakkındaki temaslari” («Οι επαφές του Επισκόπου Κύπρου για το νησί»), *Hürriyet*, 28/3/1951. Είχε προηγηθεί πρακτορειακή είδηση του *Reuters* για την «ενθουσιώδη ανταπόκριση ενός πλήθους 3 χιλιάδων φοιτητών» στον λόγο που είχε εκφωνήσει ο Μακάριος από το μπαλκόνι της *Μεγάλης Βρετανίας*. Εκεί ο τελευταίος είχε αναφέρει ότι αν επιμείνει η Βρετανία στη στάση της τότε θα μετέφερε το θέμα στα Η.Ε., βλ. “Atina’da Kıbrıs için nümayişler/ Kıbrıs Metropolidi bir nutuk verdi ve alkışlandı” («Διαδηλώσεις στην Αθήνα για την Κύπρο/ Ο Μητροπολίτης [sic] Κύπρου εκφώνησε λόγο και χειροκροτήθηκε»), *Hürriyet*, 16/3/1951.

²⁹² “Yunanistan Kıbrıs işini dostane halletmek istiyor” («Η Ελλάδα επιθυμεί να ρυθμίσει φιλικά το θέμα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 23/3/1951, με βάση το *Reuters*.

²⁹³ “Yunanistan Kıbrısın kendisine verilmesini resmen isteyecek/ Venizelos yakında İngiltere ile bu hususta müzakerelere girişecekmiş” («Η Ελλάδα θα ζητήσει επίσημως να της δοθεί η Κύπρος/ Λέγεται ότι σύντομα ο Βενιζέλος θα επιχειρήσει διαπραγμάτευση με την Αγγλία για το θέμα»), *Hürriyet*, 5/4/1951.

αναφέροντας ακροθιγώς και ειρωνικά ότι «ο αγαπητός φίλος του Υπουργού των Εξωτερικών μας, Kyrie Venizelos, θα μεταβεί στην Αγγλία όπου θα διαπραγματευτεί το Κυπριακό με Άγγλους ανώτερους αξιωματούχους».²⁹⁴ Στο δεύτερο, όμως, που είχε σαν κύριο αντικείμενο σχολιασμού το Κυπριακό, ο συντάκτης εξαπέλυε νέους μύδρους εναντίον της Ελλάδας:

*«Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα ενόθησαν για την προσάρτηση της Κύπρου. Κι αν έμεναν σε αυτό θα ήταν καλά, αποφάσισαν όμως να στείλουν και τον Πρωθυπουργό τους στην Αγγλία. Ο Κύριος Βενιζέλος [Kyrie Venizelos] θα μεταβεί, λέει, εκεί, θα παζαρέψει τρία πάνω πέντε κάτω με τον Άγγλο Πρωθυπουργό, θα καταφέρει να ξεγελάσει τελικά τους αχάμπαρους Άγγλους και, τσακ, θα πάρει από τα χέρια τους την Κύπρο. Τα όνειρα είναι ωραίο πράγμα. Ο πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται. Για να πούμε την αλήθεια, κι εγώ αν ήμουν Έλληνας αυτά τα όνειρα θα έτρεφα και θα πίστευα πως μια μέρα η Αγγλία θα παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα. Ωστόσο, η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Κατ' αρχήν το αγγλικό κράτος δεν είναι τόσο ηλίθιο όσο νομίζουν οι Έλληνες. Δεύτερον, το τουρκικό έθνος απ' την πλευρά του ουδέποτε θα αιφνιδιαζόταν τόσο ώστε να αφήσει την Κύπρο σ' αυτούς. Τρίτον, οι πάνω από ογδόντα χιλιάδες Τούρκοι του πράσινου νησιού μας είναι γνήσια αδέρφια των ηρωικών παλικαριών μας που μάχονται στην Κορέα. Εφόσον λοιπόν οι Έλληνες φίλοι μας μάς υποχρεώνουν να το πούμε ανοιχτά, ας το πούμε: Απέναντι στους ισχυρισμούς τους περί Κύπρου καλούμε κι εμείς τους Έλληνες να μιλήσουμε για τα Δωδεκάνησα που αποτελούν γνήσια και αυθεντική περιουσία μας [sic]. Το δωδεκανησιακό ζήτημα, το οποίο αργά ή γρήγορα είμαστε αναγκασμένοι να διευθετήσουμε, αποτελεί το πιο ζωτικό ζήτημα της Τουρκίας. Ό,τι και να κάνουν οι φίλοι μας Έλληνες είναι υποχρεωμένοι να μας αφήσουν τα Δωδεκάνησα. Εξοχώτατε Κύριε Βενιζέλο! Πρώτα τα Δωδεκάνησα κι έπειτα πες αλεύρι και ζέχνα την τουρκική Κύπρο».*²⁹⁵

Στο συγκεκριμένο άρθρο του ο Simavi έθετε για πρώτη φορά θέμα άμεσης διαπραγμάτευσης με «τους Έλληνες» με αντικείμενο διεκδίκησης ελληνικά εδάφη, εκείνα της Δωδεκανήσου, τα οποία είχαν δοθεί στην Ελλάδα με επίσημη διεθνή συμφωνία. Κατά τη συνήθη λογική του δε, και αυτή η «διαπραγμάτευση» έπρεπε να καταλήξει υπέρ της Τουρκίας, οι Έλληνες να εγκαταλείψουν τα νησιά στην κυριαρχία της τελευταίας και ταυτόχρονα να ξεχάσουν και κάθε είδους σκέψη για ανταλλάγματα στην Κύπρο, διότι εκείνη είναι τουρκική. Και όλα εκείνα ζητούσε να τα αποδεχθεί ο «Κύριος Βενιζέλος» εν όψει της επίσκεψής του στην Τουρκία, ενώ δεν δίσταζε να απειλήσει εμμέσως και με πόλεμο, όταν αναφερόταν στα «αδέρφια των 80 χιλιάδων Τουρκοκυπρίων» που πολεμούσαν τότε «ηρωικά στην Κορέα».

²⁹⁴ «Açıkta kaldık..» («Μείναμε ρέστοι...»), *Hürriyet*, 6/4/1951. Τόσο σε αυτό, όσο και στο επόμενο άρθρο του ο Simavi υιοθετούσε αβάσιμη πληροφόρηση, καθώς η σύνοδος των πολιτικών αρχηγών στην Αθήνα δεν είχε καταλήξει σε κάποιο συγκεκριμένο τρόπο δράσης, βλ. και Crouzet, ό.π., σελ. 347.

²⁹⁵ «Havada bulut», *Hürriyet*, 7/4/1951. Κατά λέξη ο τίτλος σημαίνει «νέφη στον ορίζοντα», πρόκειται ωστόσο για το ρητό-λογοπαιγνίο «havada bulut, Kıbrıs'ı unuttu» («νέφη στον ορίζοντα, ξέχνα την Κύπρο»), στο οποίο η «Κύπρος» μπορεί να αντικατασταθεί με οποιαδήποτε λέξη. Στην απόδοσή του επελέγη το πιο κοντινό «πες αλεύρι...».

Ο ιδιοκτήτης της *Hürriyet* επανερχόταν στο ζήτημα αναλυτικότερα την επομένη, 8 Απριλίου, προκειμένου να αναπτύξει περαιτέρω τα επιχειρήματά του: «Τα Δωδεκάνησά μας που αποτελούν συνέχεια της Ανατολίας μας στη θάλασσα του Αιγαίου και που τα αγκαλιάζουν οι ακτές μας, είναι χίλια πεντακόσια τοις εκατό τουρκικά. Πώς είναι η Μάλτα και η Κύπρος αγγλικά αν και δεν ζουν εκεί Άγγλοι, πώς είναι η Κορσική, η Αλγερία και η Τύνιδα των Γάλλων παρά τη γαλλική τους μειονότητα, έτσι και τα Δωδεκάνησά μας είναι τουρκικά, παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες έδωξαν με το ζόρι από εκεί τους Τούρκους». Ο ζήλος του Simavi από την πρώτη κιόλας αυτή παράγραφο ήταν τέτοιος που ξεχνούσε τα πάντα: Όχι μόνο τις διεθνείς συμφωνίες με βάση τις οποίες τα εν λόγω νησιά είχαν παραχωρηθεί στην Ελλάδα, όχι μόνο το τουρκικό Εθνικό Σύμφωνο (*Misak-i Milli*) που υπό την υψηλή επίνευση του Atatürk έθετε εκποδών οποιαδήποτε υπόνοια εδαφικής διεκδίκησης πέραν των συνόρων της Τουρκίας και ερχόταν σε προφανή αντίφαση με τον ομνύοντα στον τεθνεώτα ηγέτη της χώρας, Simavi, αλλά ακόμη και την «τουρκική» Κύπρο, την οποία τόσο έντονα διεκδικούσε, ενώ τώρα την αναγνώριζε με μια φράση ως «αγγλική». Επιπροσθέτως, μέσα στην υπερβολή του ερχόταν σε αντίφαση ακόμη και με τα ίδια τα γραφόμενά του στο παρελθόν, όταν από τις στήλες της εφημερίδας του έκανε λόγο για τη «χρεωκοπία της αποικιακής πολιτικής» της Βρετανίας και της Γαλλίας και εξέφραζε την πεποίθηση ότι «θα πετύχουν τα έθνη που αγωνίζονται για την ανεξαρτησία τους».²⁹⁶ Συνεχίζοντας κατόπιν στους ίδιους τόνους, ανέφερε τα ακόλουθα:

«[Τα Δωδεκάνησα] είναι μάλιστα τόσο τουρκικά που επί αιώνες έζησαν κάτω από τη σημαία μας, αναπτύχθηκαν και ουδέποτε έγιναν των Ελλήνων. Εάν οι Έλληνες ισχυρίζονται πως εκεί έζησαν πριν από δύο χιλιάδες χρόνια ο Σωκράτης, ο Πλάτωνας και ο Ιπποκράτης, μπορούμε κι εμείς μια χαρά να απαριθμήσουμε τα ονόματα χιλιάδων διοικητών και τοπαρχών μας που μέχρι χθες, δηλαδή μέχρι πριν από σαράντα χρόνια, κυριάρχησαν στα νησιά και κυμάτισαν με δόξα τη σημαία μας. Όποιο τουρκικό γενεαλογικό δέντρο κι αν κοιτάζετε θα διαπιστώσετε πέραν πάσης αμφιβολίας ότι στο Δωδεκανησιακό βιλαέτι μας²⁹⁷ βρίσκεται θαμμένο και το πιο τελευταίο άτομο. Δεν χρειάζεται να πάμε παραπέρα: Ακόμη και ο πατέρας μου κείται εκεί».

Με τη συγκεκριμένη διατύπωση, η υπερβολή του αρθρογράφου έφθανε σε νέα κορύφωση, παράλληλα όμως ήταν ενδεικτική και του τρόπου σκέψης με τον οποίο στήριζε τα επιχειρήματά του: Αν οι Έλληνες έχουν να επιδείξουν ένδοξους άνδρες της αρχαιότητας – στη ρύμη του λόγου του τοποθετεί λανθασμένα στα Δωδεκάνησα τον Σωκράτη και τον Πλάτωνα – εάν έχουν να υπερηφανεύονται για λαμπρούς φιλοσόφους των αρχαίων χρόνων, εμείς ως Τούρκοι μπορούμε να υπερηφανευόμαστε για τους κατακτητές και κρατικούς γραφειοκράτες προγόνους μας, οι οποίοι

²⁹⁶ Βλ. ανωτέρω, σελ. 45-46.

²⁹⁷ *Cezayri Bahri Sefid* στο πρωτότυπο. Το συγκεκριμένο βιλαέτι κατά τον 16^ο αιώνα περιλάμβανε μόνο τα Δωδεκάνησα, τον 17^ο αιώνα όμως επεκτάθηκε για να περιλάβει όχι μόνο τα νησιά του Αιγαίου, αλλά και ηπειρωτικές περιοχές της Μικράς Ασίας όπως το Κοτζάελι και τη Μαγνησία, αλλά και την Καβάλα, ενώ το 1784 συμπεριέλαβε και την Κύπρο. Από εδώ εκκινούσε ο αρθρογράφος για να διεκδικήσει εκ νέου όλη τη νησιωτική περιοχή του ανατολικού Αιγαίου, αλλά και για να προσθέσει πως και ο δικός του πατέρας «κείται εκεί», όχι στα Δωδεκάνησα καθ' εαυτά, αλλά στη Χίο, βλ. ανωτέρω, σελ. 17-18.

«μέχρι χθες» «κυριαρχούσαν» στα νησιά. Φαίνεται να μην συνειδητοποιεί το άτοπο της σύγκρισης μεταξύ ανθρώπων του πνεύματος που λάμπρυναν διαχρονικά τον παγκόσμιο πολιτισμό και κατακτητών στρατιωτικών που έθεσαν εφήμερα τη σφραγίδα τους στο χώρο. Για τον ίδιο υπήρχαν τόσο «απόλυτα λογικές ιστορικές, γεωγραφικές και εθνικές αιτίες» διεκδίκησης των νησιών, «που ακόμη και μια από αυτές είναι αρκετή για την παραδοχή των δικαίων μας».

Περνώντας στο πολιτικό «διά ταύτα», ο Simavî θα ζητούσε τελικά από τον Πρωθυπουργό Menderes «αν πραγματικά θέλει να υπηρετήσει αυτή τη χώρα» να «διορθώσει το μεγάλο σφάλμα που διέπραξε το P.A.K. δίνοντας πεσκέσι στους Έλληνες τα Δωδεκάνησα. Εμείς ζητούμε από τον Αντάν Μεντερές να πάρει πίσω το δίκιο μας». Και κατέληγε επιγραμματικά με μία φράση που διατηρούσε την ισχύ και το περιεχόμενό της και στην υπόθεση του Κυπριακού που με τόσο πάθος ο ίδιος και η εφημερίδα του πρόβαλλαν: «Ο αξιότιμος Πρωθυπουργός οφείλει να γνωρίζει ότι, από την ημέρα που θα εγείρει το θέμα της Δωδεκανήσου, αυτό θα μπει στην τουρκική καρδιά έτσι ώστε ποτέ να μην ξαναβγεί».²⁹⁸

Η δήλωση του Σοφοκλή Βενιζέλου στον ανταποκριτή των *New York Times* στην Αθήνα, ότι σε περίπτωση παραχώρησης της Κύπρου στην Ελλάδα, η τελευταία ήταν διατεθειμένη να παράσχει σε ΗΠΑ και Βρετανία το δικαίωμα να δημιουργήσουν όσες βάσεις θέλουν στο νησί,²⁹⁹ προκαλούσε εκ νέου την αντίδραση του Simavî, που τη δημοσιοποιούσε σε πρωτοσέλιδο κύριο άρθρο του. Σε αυτό, παρομοίαζε τον Βενιζέλο με τον «αετονύχη» εκείνον που τα παλιά χρόνια «της Συνταγματικής Μοναρχίας»³⁰⁰ είχε πουλήσει τον πύργο του Λεάνδρου «με δόσεις σε κάποιον αφελή», και σημείωνε ειρωνικά: «Ει, απερίσκεπτε Εξοχώτατε Βενιζέλο: Περιουσία σου είναι η Κύπρος και βάλθηκες να την παζαρεύεις; Τι ασχολείσαι με αυτήν; Εκείνος που την πήρε την πήρε και εκείνος που την πούλησε την πούλησε, κι εσύ έμεινες με την όρεξη». Ακολούθως καθιστούσε τους «συμπολίτες μας [sic] που διαβιούν στην Κύπρο», να μην αγωνιούν και σε καμμία περίπτωση να μην δίνουν βάση στις «ανοησίες» των Ελλήνων, διότι οι Τούρκοι δεν θα επέτρεπαν ποτέ να «ζουν κομμουνιστές στο τουρκικό νησί της Κύπρου» που βρίσκεται μπροστά στα μάτια τους. Προεξοφλούσε, μάλιστα, και τη στρατιωτική βοήθεια της Τουρκίας στους Βρετανούς αν

²⁹⁸ “Oniki Adamiz..” («Τα Δωδεκάνησά μας..»), *Hürriyet*, 8/4/1951. Αξίζει να σημειωθεί πως, ενώ το κείμενο έβριθε από τη χρήση της κτητικής αντωνυμίας («εμείς, τα νησιά μας» κ.ο.κ.), ο Menderes, αν και Πρωθυπουργός της Τουρκίας, δεν αποκαλείτο «ο Πρωθυπουργός μας» (*Başbakanımız*) κατά την προσφιλή τουρκική συνήθεια στον προφορικό λόγο, αλλά με σκέτο το αξίωμά του (*Sayın Başbakan*), ως εάν να έπρεπε να αποδείξει με τις πράξεις του στα επίδικα θέματα ότι «αξίζει» την οικείωση και τον μεταφορικό «εναγκαλισμό» του από το «τουρκικό έθνος». Από την άλλη μεριά, η συνεχής εκείνη προβολή του «θέματος» των Δωδεκανήσων από τη *Hürriyet* και τον εκδότη της, ενδεχομένως να μην οφειλόταν αποκλειστικά και μόνο στο προσωπικό ενδιαφέρον του τελευταίου ή στην αντίστοιχη «ευαισθησία» της τουρκικής πολιτικής σκηνής, όπως είχε εκδηλωθεί στη συζήτηση της προαναφερθείσας επερώτησης του İncedayı, (βλ. ανωτέρω, σελ. 74-75). Σύμφωνα με τον Στεφανίδη, ο Υφυπουργός Αποικιών John Dugdale, απαντώντας σε κοινοβουλευτική ερώτηση για την Κύπρο στις 21 Ιουνίου 1950 έκανε «δυσμενή σχόλια για την επίδοση της Ελλάδας στη διοίκηση των προσφάτως αποκτηθέντων Δωδεκανήσων», βλ. Stefanidis, ό.π., σελ. 13.

²⁹⁹ “Yunanistan Kıbrıs karşılığı üsler verecekmiş” («Η Ελλάδα, λέει, θα δώσει βάσεις σε αντάλλαγμα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 12/4/1951.

³⁰⁰ *Meşrutiyet*, περίοδος η οποία διακρίνεται σε «Πρώτη» και «Δεύτερη», με αντίστοιχες χρονικές περιόδους τα έτη 1876-1878 (όταν ο σουλτάνος Abdülhamid II επέτρεψε τη λειτουργία εκλεγμένου κοινοβουλίου, για να το κλείσει εσπευσμένα με πρόφαση την εκδήλωση ενός ακόμη ρωσοτουρκικού πολέμου) και 1908-1920 (όταν το κοινοβούλιο επαναλειτούργησε ως αποτέλεσμα της επανάστασης των Νεοτούρκων, για να περατωθεί και πάλι η λειτουργία του από τον τελευταίο σουλτάνο της οθωμανικής ιστορίας, Mehmed IV Vahdettin). Στο άρθρο δεν διευκρινιζόταν για ποια από τις δύο περιόδους γίνεται λόγος.

παρίστατο ανάγκη: «Υποθετίσθω ότι οι Άγγλοι βρίσκονται σε αδυναμία να υπερασπίσουν το νησί, εμείς ξέρουμε να ενισχύσουμε τις αγγλικές δυνάμεις, βοηθώντας τες με τους στρατιώτες μας». Η φράση ήταν αποκαλυπτική των προθέσεων, έστω και σε λεκτικό επίπεδο, ενός «ένθερμου πατριώτη» δημοσιογράφου, που εμφανιζόταν να μην απηχεί τις κυβερνητικές σκέψεις: Αν συνέτρεχαν συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μία τουρκική στρατιωτική επέμβαση στην Κύπρο θα ήταν πιθανή, αλλά και δυνατή. Σημειωτέον ότι οι σκέψεις εκείνες διατυπώνονταν σε μία πολύ πρώιμη φάση του Κυπριακού, όταν το τελευταίο δεν είχε ακόμη αποτελέσει επισήμως επίδικο ζήτημα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Από την άλλη πλευρά, μπορεί να ειπωθεί ότι αποτελούσαν συνέχεια του παρελθόντος των πολιτικών σχέσεων της Τουρκίας-Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με το νησί στο παρόν: Όπως τα οθωμανικά στρατεύματα την είχαν κατακτήσει *manu militari* τότε, έτσι και οι Τούρκοι στρατιώτες μπορεί να συνδράμουν το «υπερασπιστικό» έργο των Βρετανών και τώρα. Καταλήγοντας, ο αρθρογράφος καλούσε και πάλι τους Τουρκοκύπριους να «είναι ήσυχοι» ότι η Κύπρος «θα συνεχίσει να είναι δική» τους. Απλώς τους σύστηνε να αφήσουν τους Τούρκους να «κανονίσουν» πρώτα το ζήτημα των Δωδεκανήσων με τους Έλληνες και κατόπιν θα «απευθυνθούν με ευγένεια στη γενναιοδωρία των Άγγλων, προβάλλοντας τους όρους μας που θα εκτονώσουν τη νοσταλγία σας για την πατρίδα». Προς το παρόν, «η Κύπρος βρίσκεται σε σίγουρα χέρια, γι' αυτό και δεν υφίσταται Κυπριακό ζήτημα για τους Τούρκους».³⁰¹

«Παθητική» και «ενεργητική» πολιτική II: Η ανατροφοδότηση των δημόσιων τοποθετήσεων

Πέραν του σχολιασμού του Κυπριακού από τους αρθρογράφους της εφημερίδας, από τον Απρίλιο 1951 θα ξεκινούσε, όπως προαναφέρθηκε, και η φιλοξενία αποσπασμάτων σχετικών με το θέμα άρθρων και από άλλες τουρκικές εφημερίδες. Η αρχή γινόταν με ένα άρθρο γνώμης της *Yeni Sabah* με τίτλο «Οι προϋποθέσεις της καλής γειτονίας», στο οποίο επισημαινόταν ότι η «οχλαγωγική» ανακίνηση του Κυπριακού και η «εμφανής υποστήριξη του Βενιζέλου» σε μία περίοδο διεθνούς κρίσης «αντιμετωπίζεται με λύπη» από την Τουρκία. Στο απόσπασμα που επέλεγε η *Hürriyet*, όμως, επαναλαμβανόταν η επιχειρηματολογία που υιοθετούσε και η ίδια, περί «απόκτησης του νησιού με ποταμούς αίματος» κατά το παρελθόν, «υπερχιλιετών ιστορικών δεσμών», καθώς και περί του «στενού τουρκικού ενδιαφέροντος σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος του».³⁰²

Το συγκεκριμένο απόσπασμα έμενε ασχολίαστο από την εφημερίδα, γεγονός που δεν συνέβαινε και με το επόμενο δημοσίευμα που παρέθετε τον ίδιο μήνα. Επρόκειτο για εκείνο της *Cumhuriyet* με τίτλο «Εξέλιξη στην πολιτική γραμματολογία», στο οποίο η εφημερίδα εμμέσως επέκρινε το ύφος του άρθρου του Simavi που αναφερόταν στον Βενιζέλο και τον αποκαλούσε «απερίσκεπτο», αναρωτώμενη αν η «φίλη Χιουρριέτ» θα δημοσιεύσει την κριτική της. Πράγματι η τελευταία το έπραττε, επισημαίνοντας όμως ότι «ο νεαρός συντάκτης βρήκε μάλλον υπερβολική την ευαισθησία

³⁰¹ “Kız kulesini satan adam” («Ο άνθρωπος που πούλησε τον πύργο του Λεάνδρου»), *Hürriyet*, 13/4/1951. Ο πύργος του Λεάνδρου ορθώνεται στη μικρή βραχονησίδα που βρίσκεται στην είσοδο του Βοσπόρου από την πλευρά της θάλασσας του Μαρμαρά.

³⁰² “İyi komşuluğun şartları”, *Hürriyet*, 8/4/1951.

που επιδείξαμε στο Κυπριακό και αισθάνθηκε την ανάγκη να κάνει λόγο για τον “φίλο” Έλληνα Πρωθυπουργό, καθώς και να δει τα γεγονότα από αυτήν την οπτική γωνιά». Η οπτική της *Hürriyet*, όπως η ίδια διευκρίνιζε, ήταν ότι ο Simanî είχε απλώς «απαντήσει στις ανοησίες του Πρωθυπουργού της Ελλάδας».³⁰³ Με έτερο άρθρο του ιδιοκτήτη της *Hürriyet* ασχολείται και το επόμενο άρθρο γνώμης της *Cumhuriyet* που πρόβαλε η πρώτη. Τη φορά αυτή σχολίαζε το προαναφερθέν κύριο άρθρο του Simanî που ζητούσε πρώτα να «κανονιστεί» το «ζήτημα της Δωδεκανήσου» και μετά εκείνο της Κύπρου, αναφέροντας τα εξής: «Ίσως και να είναι σωστό, όμως κατά τη γνώμη μας υπάρχει ένα σφάλμα αντιμετάθεσης. Υπάρχει ένα τόσο δα νησάκι, το Καστελόριζο, που από τα παράλιά μας μπορούμε να δούμε με γυμνό μάτι τα κατσίκια που βόσκουν στις άδενδρες κορυφές του. Δεν θα ήταν πιο εύλογο να καθίσουμε στο τραπέζι και να πούμε ‘εκείνο εκεί να μας το δώσετε!’, ξεκινώντας από αυτό;». Η *Hürriyet* επικροτούσε, λέγοντας: «Οπωσδήποτε ο φίλος μας έχει δίκιο...».³⁰⁴

Εν μέσω αυτών των διεκδικήσεων και ούσα δυσαρεστημένη από την «παθητική» πολιτική που ακολουθούσε η τουρκική κυβέρνηση στα θέματα εξωτερικής πολιτικής και δη στο Κυπριακό, η εφημερίδα αποφάσιζε να απευθυνθεί στον «απόγονο των μεγάλων Κιοπρουλήδων», όπως τον είχε χαρακτηρίσει ο Simanî, τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Fuad Kõrgülü, ζητώντας του να δηλώσει «τι σκέφτεται για την Κύπρο». Η ανταπόκριση του τελευταίου στο αίτημα της εφημερίδας σηματοδοτούσε ουσιαστικά την πρώτη δημόσια τοποθέτηση του Kõrgülü μετά τις 20 Ιουνίου 1950, όταν είχε δηλώσει πως ουδεμία αλλαγή υφίσταται στην πολιτική της τουρκικής κυβέρνησης για το θέμα. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά η εφημερίδα, ο λόγος που είχε πάρει η ίδια τη συγκεκριμένη πρωτοβουλία, ζητώντας να μάθει τη γνώμη του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών, ήταν ότι «τις τελευταίες ιδιαίτερες ημέρες υπεύθυνα και ανεύθυνα πρόσωπα, από τους Έλληνες πολιτικούς και επισκόπους μέχρι τον Πρωθυπουργό, διοργανώνουν αμέτρητα συλλαλητήρια και διεκδικούν δικαιώματα επί της Κύπρου». Η δήλωση του Kõrgülü όπως δημοσιευόταν στην πρώτη σελίδα της είχε ως εξής:

«Είναι απολύτως φυσικό να μας ενδιαφέρει στενά η κατάσταση της Κύπρου, εξαιτίας της γεωγραφικής σημασίας που έχει για τη χώρα μας, του γεγονότος ότι οι εκεί ομογενείς μας συγκροτούν μία σημαντική μάζα, καθώς και των ιστορικών δεσμών μας. Δεν βλέπουμε κάποιο λόγο να μεταβληθεί η σημερινή νομική κατάσταση του νησιού. Εάν όμως τεθεί με σοβαρό τρόπο θέμα οποιασδήποτε μεταβολής της κατάστασης αυτής, τότε δεν θα επιτρέψουμε να συμβεί χωρίς εμάς και κατά τρόπο ενάντιο στα δικαιώματά μας, τα οποία τότε θα έχουμε τη δυνατότητα να θέσουμε. Από την άποψη αυτή, οι εκεί ομογενείς μας πρέπει να είναι ήσυχoi. Επειδή δεν επιθυμώ με κανένα τρόπο τα λόγια μου να αποτελέσουν αφορμή αντιπαραθέσεων, θα αποφύγω να προβώ σε περαιτέρω δηλώσεις επί της ουσίας του ζητήματος. Είναι γι’ αυτούς τους λόγους που η κυβέρνηση

³⁰³ “Siyasi Edebiyatta Tekâmül”, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 17/4/1951.

³⁰⁴ “İstiyenin yüzü..” («Το πρόσωπο του ζητούντος...»), *Hürriyet*, 29/4/1951.

μας αφενός μεν έχει εξηγήσει στις πλευρές που πρέπει τη θέση της για το εν λόγω θέμα κατά τρόπο ειλικρινή και φιλικό, αφετέρου δε έχει παραμείνει μακριά από την αναταραχή των αντιπαραθέσεων και των διαδηλώσεων με επιφύλαξη και περίσκεψη. Διότι στη σημερινή κατάσταση ζωής και θανάτου στην οποία βρίσκεται ο ελεύθερος κόσμος και η οποία επιτάσσει την αλληλεγγύη χωρίς όρους και προϋποθέσεις όλων των ελεύθερων και φίλων κρατών, δεν θεωρούμε σε καμμία περίπτωση σωστό να προκύπτουν από το πουθενά τέτοιες αχρείαστες και ακατανόητες καταστάσεις. Τέτοιου είδους αντιπαραθέσεις το πολύ-πολύ να εξυπηρετούν εκείνους που επωφελούνται από τη ζημίωση της ειλικρίνειας και της συνεργασίας μεταξύ φίλων. Εμείς αποδίδουμε μεγάλη σημασία στη στενή και ειλικρινή μεταξύ μας φιλία».³⁰⁵

Η γλώσσα που χρησιμοποιούσε ο Kōrçülü στην αρκετά αναλυτική του εκείνη δήλωση ήταν μεν διπλωματική, εξαιρετικά δε σαφής και αποκαλυπτική. Ζήτημα μεταβολής των νομικών συνθηκών που διέπουν την κατάσταση του νησιού δεν τίθεται, εάν όμως τεθεί η Τουρκία δεν θα επιτρέψει κάτι τέτοιο να συμβεί κατά τρόπο που να θίγει τα δικαιώματά της. Αυτό έχει διαμηνύσει φιλικά και με ειλικρίνεια, σε εκείνες τις πλευρές «που πρέπει» και η ίδια θα διατηρήσει την προσεκτική αυτή της στάση, διότι δεν επιθυμεί να προκληθούν προστριβές μεταξύ «φίλων». Η τελευταία αναφορά γινόταν αναμφίβολα στο πλαίσιο της ψυχροπολεμικής αντιπαραθέσης. Η Τουρκία, θεωρώντας τον εαυτό της τμήμα του «ελεύθερου κόσμου», διεκδικούσε στην τότε συγκυρία την ένταξή της στην ατλαντική συμμαχία του NATO και τασσόταν εναντίον των κομμουνιστικών χωρών. Στο πλαίσιο αυτό εντασσόταν και η «προσεκτική στάση» την οποία έλεγε πως υιοθετούσε στο Κυπριακό, στάση που αποσκοπούσε στο να μη θίξει την εν δυνάμει σύμμαχο χώρα Βρετανία, αλλά και να μην φανεί ότι προκαλεί έτσι αναστάτωση και εξασθένιση του κοινού μετώπου εναντίον του κομμουνισμού, κάτι που θα έβλαπτε την εικόνα του πιστού συμμάχου που επιδίωκε να παγιώσει στη διεθνή κοινότητα, ιδιαίτερα μετά την επαμφοτερίζουσα στάση της κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο πόλεμος της Κορέας ήταν μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για την ευόδωση αυτής της επιδίωξης, την οποία η *Hürriyet* επανειλημμένως εξυπηρετούσε με τα πρωτοσέλιδα, την ειδησεογραφία, τις αποκλειστικές ανταποκρίσεις της από το μέτωπο, καθώς και το σχετικό φωτογραφικό της υλικό. Όπως όμως τεκμαίρεται από τις δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών, δεν έδειχνε διατεθειμένη να υποχωρήσει σε θέματα «εθνικού συμφέροντος» όπως το Κυπριακό, όποτε και εάν ετίθεντο, χάριν αυτών των επιδιώξεων. Οι σχετικές φιλικές προειδοποιήσεις είχαν σταλεί ήδη τουλάχιστον από το 1951, όπως μαρτυρεί ο ίδιος ο Kōrçülü,³⁰⁶

³⁰⁵ “Hükümet Kıbrıs işi için de düşünüyor?” («Τι σκέφτεται η κυβέρνηση για το θέμα της Κύπρου;»), *Hürriyet*, 21/4/1951.

³⁰⁶ Στην τουρκική βιβλιογραφία υπάρχει μία ενδιαφέρουσα αναφορά σχετική με τις «πρώιμες» εκείνες «προειδοποιήσεις» του Kōrçülü. Στηρίζεται στη μαρτυρία του Τούρκου πρέσβη Nureddin Vergin, που δημοσιεύθηκε πρώτη φορά το 1975, βλ. Nureddin Vergin, “Perde arkasından Zürich” («Στα Παρασκήνια της Ζυρίχης»), στο Prof. Dr. Derviş Manizade, ό.π., σελ. 102-103. Ο πρέσβης ανέφερε πως ήταν παρών σε συζήτηση που είχε διεξαχθεί μεταξύ του Kōrçülü και του Έλληνα «ομολόγου» του Ιωάννη Πολίτη (2^η φορά Υπουργός Εξωτερικών το διάστημα 9/8/1951-30/9/1951), χωρίς ωστόσο να προσδιορίζει πότε και πού. Κατά τη διάρκεια της, ο πρώτος είχε πει στον δεύτερο τα εξής: «Εγείρετε ξαφνικά θέμα Κύπρου. Σας παρακαλούμε πολύ, μην το κάνετε. Ο Στρατάρχης Παπάγος θα περάσει στην ελληνική ιστορία ως ένας ένδοξος διοικητής, ως ένας μεγάλος κρατικός ηγέτης (...) Σας εκλιπαρώ εις το όνομα της

συνοδευόμενες μάλιστα από μία «διδασκτική» επιχειρηματολογία υπέρ του αρραγούς μετώπου που έπρεπε να διαφυλάττουν οι «φίλες χώρες», μη δίνοντας την ευκαιρία να «χαίρονται» εκείνοι που επιβουλεύονταν αυτή τη φιλία, ιδιαίτερα δε στις κρίσιμες εκείνες συνθήκες «ζωής και θανάτου».

Παρά τη διπλωματικά διατυπωμένη αλλά σαφή αυτή υπεράσπιση των «τουρκικών δικαιωμάτων» στο θέμα της Κύπρου διά στόματος Köprülü, η εφημερίδα δεν έμεινε ικανοποιημένη. Έτσι, αμέσως μετά το ρεπορτάζ παρατίθετο ένα σύντομο σημείωμα με την υπογραφή «Hürriyet», όπου στηλιτευόταν η «παθητική» πολιτική της κυβέρνησης:

«Με έκπληξη υποδεχθήκαμε την συνεχιζόμενη επιμονή του Υπουργού Εξωτερικών του Δημοκρατικού Κόμματος να είναι προσηλωμένος σε μία παθητική πολιτική, ακόμη και μετά τα συλλαλητήρια και τις δηλώσεις των Ελλήνων που με εξαιρετικά επιθετικό τρόπο παραβιάζουν την έννοια της τουρκοελληνικής φιλίας, μία φιλία η οποία προέκυψε από το όραμα του τότε Πρωθυπουργού Ισμέτ Πασά και του πατρός Βενιζέλου. Από την πλευρά μας δεν μπορέσαμε να κατανοήσουμε τα τόσο συντηρητικά και επιφυλακτικά λόγια επί του θέματος από τον Υπουργό Εξωτερικών της Κυβέρνησης του Αντνάν Μεντερές, στο δυναμισμό της οποίας πιστεύουμε. Αιτηθήκαμε εξ ονόματός μας και εξ ονόματος των Κυπρίων».

Πέραν των εμφανών, ίσως και σκόπιμων λαθών και παραλείψεων (η φιλία ήταν δημιούργημα του Atatürk και όχι του İsmet İnönü, δεν αναφέρεται το όνομα του Köprülü, παρά μόνο το αξίωμά του), η εφημερίδα επεδίωκε να εξωθήσει τα πράγματα σε εκείνο που ονόμαζε «δυναμική» πολιτική, την οποία επιζητούσε πλέον εμμέσως από τον ίδιο τον Menderes, μεταβαλλόμενη έτσι άμεσα για άλλη μια φορά σε καίριο διαμορφωτή γνώμης και πολιτικής κινητοποίησης της τουρκικής κοινής γνώμης στο Κυπριακό. Η στάση αυτή έδινε αργότερα το δικαίωμα στον Armaoğlu να σχολιάσει ότι η *Hürriyet* «επέκρινε με δριμύτητα την ελαστικότητα και την αδράνεια της κυβέρνησης στο θέμα τη Κύπρου», και να επισημάνει ότι η κατά δύο μήνες καθυστερημένη αντίδραση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών στις δηλώσεις Σοφοκλή Βενιζέλου δεν είχε προέλθει άμεσα από τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης, αλλά «από την πίεση της τουρκικής

τουρκοελληνικής φιλίας που δημιούργησαν με πολύ κόπο και υπερνικώντας την ιστορία ο Ατατούρκ και ο Βενιζέλος, πάψτε να εγείρετε από το πουθενά θέμα Κύπρου. Αν το κάνετε θα μας βρείτε απέναντί σας. Και όλη η Τουρκία σαν ένα σώμα θα ορθωθεί μπροστά σας. Αυτό θα είναι και το τέλος της τουρκοελληνικής φιλίας. Μην το κάνετε αυτό». Όταν ο Πολίτης «δεν έδωσε ικανοποιητική απάντηση», λέγοντας ότι το Κυπριακό βρίσκεται στην καρδιά των Ελλήνων και ότι ο Παπάγος είναι δεσμευμένος σε αυτό, ο Köprülü άλλαξε ύφος και – σύμφωνα πάντα με την αφήγηση – πρόσθεσε: «Μάλλον δεν σας ξεκαθάρισα καλά την άποψή μου. Όπως και να 'χει δεν θα μπορέσετε να πραγματοποιήσετε τους πόθους σας για την Κύπρο, τα αίτια των οποίων δεν κατανοούμε ή και δεν θέλουμε να κατανοήσουμε. Η Τουρκία ουδέποτε πρόκειται να σας το επιτρέψει. Θα το εμποδίσει. Σκεφτείτε το καλά. Εμείς θα κάνουμε υπομονή για κάποιο διάστημα, με την ελπίδα και την ευχή η έξαρσή σας να κατασιγάσει και να συμπεριφερθείτε πιο λογικά. Στις επίσημες δηλώσεις μας θα λέμε 'δεν τίθεται ζήτημα Κύπρου', όμως θέλοντας και μη κάποια στιγμή η υπομονή αυτή θα λάβει ένα τέλος». Το περιστατικό αναπαράγεται και από τον Nazım Güvenç, *Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye* (Το Κυπριακό, η Ελλάδα και η Τουρκία) (İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları, 1984), καθώς και από τον καθηγητή Hüseyin Bağcı, βλ. Bağcı, ό.π., σελ. 105. Η μαρτυρία αυτή, ωστόσο, είναι προβληματική, διότι ουδέποτε ο Ιωάννης Πολίτης χρημάτισε Υπουργός Εξωτερικών της κυβερνήσεως Παπάγου (που ανέλαβε την πρωθυπουργία τον Νοέμβριο του 1952), παρά μόνο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου, ιδιότητα με την οποία είναι άγνωστο εάν είχε πραγματοποιήσει την εν λόγω συνάντηση.

κοινής γνώμης [διαμεσολαβημένης φυσικά από τη *Hürriyet*] και από τους Τουρκοκύπριους». ³⁰⁷
Στο τέλος του επικριτικού σημειώματος της εφημερίδας προαναγγέλλονταν οι δηλώσεις για το θέμα του Γενικού Γραμματέα του Ρ.Α.Κ., Kasım Gülek, στο φύλλο της επομένης.

Πράγματι οι απόψεις του Kasım Gülek δημοσιεύονταν την επομένη, 22 Απριλίου, επίσης στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας. Ο Γενικός Γραμματέας του Σ.Η.Ρ. δήλωνε και εκείνος με τη σειρά του ότι τασσόταν εναντίον της αλλαγής του καθεστώτος της Κύπρου και με εξίσου προσεκτική διπλωματική γλώσσα πρόσθετε ότι στην «ευαίσθητη αυτή συγκυρία» δεν θα ήθελε να δημιουργηθεί μία κατάσταση που θα οδηγούσε σε διαφωνία τις δύο χώρες, οι οποίες «συνδέονται με δεσμούς τόσο κοινών συμφερόντων, όσο και ειλικρινούς φιλίας» και πάντοτε «κινούνται μαζί απέναντι στα παγκόσμια γεγονότα». Υποστήριζε ότι η παρουσία της Βρετανίας στην Κύπρο έπρεπε να θεωρείται «βασικό στοιχείο» που διασφαλίζει «την ασφάλεια των χωρών μας και την ευημερία των ομογενών μας», καθώς και ότι όσοι επιδίωκαν την μεταβολή του εκεί καθεστώτος ήταν «ανεύθυνοι άνθρωποι που οι επιδιώξεις τους έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα τόσο της Τουρκίας, όσο και της Ελλάδας». Αμέσως μετά από αυτές τις «διαπιστώσεις» ο Γ.Γ. του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης τοποθετείτο ευθέως για το δέον γενέσθαι σε περίπτωση αλλαγής του καθεστώτος του νησιού: «Εάν για οποιοδήποτε λόγο τεθεί θέμα μεταβολής του σημερινού καθεστώτος της Κύπρου, τότε η μεταβολή αυτή θα είναι για την Τουρκία ζωτικό ζήτημα τόσο από γεωγραφικής απόψεως όσο και επειδή εντός της [Κύπρου] διαβίει μία μεγάλη τουρκική μάζα». ³⁰⁸

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, οι τοποθετήσεις επί του θέματος της Κύπρου τόσο της τουρκικής κυβέρνησης, όσο και της τουρκικής αντιπολίτευσης συνέπιπταν τη δεδομένη συγκυρία, μία σύμπτωση που – όπως θα καταδειχθεί – επρόκειτο να διατηρηθεί και τα επόμενα χρόνια. Και οι δύο πλευρές δήλωναν με διπλωματικό τρόπο ότι κυπριακό θέμα δεν υφίστατο όσο δεν μεταβαλλόταν η υπάρχουσα τότε νομική και διεθνοπολιτική κατάσταση στο νησί, ότι οι προκλήσεις από το μη κατονομαζόμενο ανατολικό μπλοκ προς τις δύο χώρες ήταν πολύ σημαντικότερο και υπαρκτό ζήτημα από την ανακίνηση του Κυπριακού, αλλά και ότι σε περίπτωση που στο μέλλον αυτό εγειρόταν, θα αποτελούσε ζωτικό ζήτημα για την Τουρκία, χωρίς την οποία δεν θα ήταν δυνατόν να διευθετηθεί. Η σύμπτωση εκείνη των απόψεων των δύο πολιτικών παρατάξεων ³⁰⁹ δυσσαρεστούσε την εφημερίδα, η οποία, όπως και στην περίπτωση του Kõrgülü, σχολίαζε την παράθεση των απόψεων του Gülek αμέσως μετά ως εξής: «Αναμφίβολα η δήλωση αυτή του Γκιουλέκ ετοιμάστηκε υπό την επίδραση των συντηρητικών στοιχείων του ανανεωνόμενου Λαϊκού Κόμματος. Εάν ο Κασίμ Γκιουλέκ, που είναι ένας δυναμικός Γενικός Γραμματέας, μπορούσε ο ίδιος να πει την άποψή του, τότε δίχως αμφιβολία θα εκφραζόταν πιο ικανοποιητικά. Με άλλα λόγια, δυστυχώς οι απόψεις και των δύο κομμάτων πόρρω απέχουν από

³⁰⁷ Armaoğlu, ό.π., σελ. 32.

³⁰⁸ “Kasım Gülek’in Hürriyet’e beyanati/ ‘Kıbrıs’taki statükonun değişmesini istemiyoruz” («Δηλώσεις του Κασίμ Γκιουλέκ στη Χιουρριέτ/ ‘Δεν επιθυμούμε μεταβολή του καθεστώτος της Κύπρου’»), *Hürriyet*, 22/4/1951.

³⁰⁹ Στην ίδια εύλογη διαπίστωση περί «ευρύτατης συναίνεσης» μεταξύ των τουρκικών πολιτικών δυνάμεων της περιόδου στο Κυπριακό καταλήγει και ο Κτωρής, ό.π., σελ. 394.

το να διερμηνεύσουν τα αισθήματα της τουρκικής κοινής γνώμης». Κατ' αυτόν τον τρόπο η εφημερίδα αφενός μεν κατηγορούσε εμμέσως κυβέρνηση και αντιπολίτευση εκ νέου για «παθητικότητα» και ατολμία στο Κυπριακό, αφετέρου δε διεκδικούσε για τον εαυτό της το ρόλο του πρωτοπόρου και δυναμικού εκφραστή του «λαϊκού αισθήματος» στο θέμα, μεταβαλλόμενη όπως έχει ήδη επισημανθεί σε διαμορφωτή της κοινής γνώμης. Η τελευταία, παρακινούμενη και εντέχνως εξεγειρόμενη, θα διαδραμάτιζε με τη σειρά της κομβικό και ενίοτε δραματικό ρόλο στις εξελίξεις του Κυπριακού στην Τουρκία.

Η πρωτοβουλία εκείνη της *Hürriyet* να προβάλλει πρωτοσέλιδα τις απόψεις των Köprülü και Gülek για το Κυπριακό θα προκαλούσε τη δημόσια αντίδραση του Σοφοκλή Βενιζέλου και θα επιβεβαίωνε την καθοριστική της λειτουργία στο Κυπριακό. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, λίγο πριν την αναχώρησή του για τη Ρόδο από κοινού με τον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα, ο Έλληνας Πρωθυπουργός δήλωνε στο *Βήμα* «έκπληκτος» για τις δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών και επεσήμαινε ότι οι απόψεις του «αντιτίθενται πλήρως στις συμφωνίες και στις αρχές των ελευθέρων εθνών». Αντίστοιχη ήταν και η αντίδραση του «Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών Ιωάννη Πολίτη», ο οποίος δήλωνε πως επρόκειτο περί «τεχνητού θορύβου που έχει επί τούτω κατασκευαστεί από ορισμένες τουρκικές εφημερίδες. Κατά τη γνώμη μου, ουδεμία αιτία υφίσταται για να κλονιστεί η διμερής φιλία».³¹⁰

Η εφημερίδα δεν προέβαινε σε κανένα σχολιασμό των δηλώσεων αυτών την ίδια ημέρα, δεν συνέβη όμως το ίδιο την επόμενη, όταν ο Simavî με κεντρικό πρωτοσέλιδο άρθρο του αναλάμβανε να δώσει τη «δυναμική» απάντηση στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας:

«[...] Τη δημοσιευθείσα δήλωση την έκανε ο Υπουργός Εξωτερικών Fuat Köprülü σε μένα τον ίδιο. Όπως του ανέφερα και τότε, η δήλωση είναι πολύ χλιαρή. Φαίνεται πως ο Kyrie Βενιζέλος θεώρησε βαριά ακόμη και αυτή τη νερωμένη δήλωση και πως με όσα είπε στο Βήμα δεν μπορεί να κρύψει τη λύπη του. Έχουμε τόσους λογαριασμούς και τόσα ζητήματα να τακτοποιήσουμε με τους Έλληνες που είναι ανόητο να φλυαρούμε περί τουρκοελληνικής φιλίας πριν τα εξετάσουμε. Πρώτα πρέπει να διευθετήσουμε οριστικά αυτό το θέμα της Κύπρου. Και μάλιστα κατά τέτοιο τρόπο ώστε η λέξη Κύπρος να σβηστεί από όλα τα ελληνικά λεξικά και να κατανοήσουν όλες οι ελληνικές γενιές ότι πλέον τέτοιο ζήτημα δεν μπορεί να εγερθεί. Δεύτερον, πρέπει να καθοριστεί η τύχη των ευλογημένων Δωδεκανήσων μας που αγκαλιάζουν τις ακτές μας και που η φυσική γεωγραφία μάς έχει χαρίσει. Θέλω να θυμίσω στους συμπολίτες μου ότι δεν έχω αναδείξει το δωδεκανησιακό εν είδει δημαγωγίας. Οι περισσότεροι από τρεις χιλιάδες στη Ρόδο και οι ακόμη περισσότεροι στην Κω Τούρκοι εξακολουθούν να διαβιούν εκεί παρά την ελληνική καταπίεση. Από την ημέρα που ανέδειξα το συγκεκριμένο θέμα λαμβάνω αναρίθμητα τηλεφωνήματα, επιστολές και τηλεγραφήματα από τους

³¹⁰ “Venizelos/ Fuat Köprülü'nün demecinde dün cevap verdi” («Ο Βενιζέλος απάντησε χθες στις δηλώσεις Κιόπρουλου»), *Hürriyet*, 25/4/1951.

*αναγνώστες μου, πράγμα που δείχνει ότι η πληγή των νησιών μας ματώνει την καρδιά αυτού του έθνους και αυτό δεν μπορεί να το καταπραΰνει ούτε η κυβερνητική σιωπή, ούτε οι φωνασκίες των ελληνικών εφημερίδων. Αν όχι σήμερα, αύριο θα κυματίσει σ' αυτά η τουρκική σημαία».*³¹¹

Με το άρθρο του εκείνο, ο Simanî αποκάλυπτε τον καίριο ρόλο που είχε προσωπικά διαδραματίσει: Η δήλωση Kõrgülü είχε γίνει στον ίδιο κατόπιν προσκλήσεως και επιπροσθέτως είχε κριθεί μάλλον «χλιαρή», με το άμεσο συνακόλουθο αίτημα από τις στήλες της εφημερίδας να υπάρξει πιο «δυναμική» πολιτική στο Κυπριακό. Εφόσον οι συγκυρίες ή και η βούληση της τουρκικής κυβέρνησης δεν επέτρεπαν την εμπλοκή σε λεκτικές αντιπαραθέσεις οι οποίες θα έφερναν στο προσκήνιο το Κυπριακό, ο Simanî αναλάμβανε να απαντήσει ό ίδιος στον Σοφοκλή Βενιζέλο, διατηρώντας έτσι το θέμα στην πρωτοσέλιδη επικαιρότητα. Η απαίτησή του ήταν ακραία: Να σβηστεί από την ατζέντα των Ελλήνων η λέξη «Κύπρος» και μόνο τότε οι αναφορές στην ελληνοτουρκική φιλία δεν θα αποτελούσαν φλυαρία. Από την άλλη μεριά, επανέφερε – και μάλιστα έντονα και απαιτητικά – θέμα απόδοσης των Δωδεκανήσων στην Τουρκία, επικαλούμενος λόγους γεωγραφικούς αλλά και ύπαρξης εκεί «καταπιεζόμενων» Τούρκων. Σε σχέση, μάλιστα, με το συγκεκριμένο θέμα που έθετε, για πρώτη φορά ανέφερε ότι η πρωτοβουλία του εκείνη για τα Δωδεκάνησα είχε συναντήσει ενθουσιώδη υποδοχή από τους αναγνώστες της εφημερίδας, καταδεικνύοντας έτσι τη φιλοδοξία του να αποτελέσει κομβικό παράγοντα στην ανακίνηση και αυτού του ζητήματος. Όλα αυτά, βεβαίως, εντάσσονταν μεν σε μία μαξιμαλιστική «διαπραγματευτική» τακτική από τις στήλες του Τύπου, τα αιτήματα που προβάλλονταν ωστόσο ανταποκρίνονταν πλήρως στα πραγματικά «αισθήματα» τόσο του συντάκτη τους, όσο και μεγάλου μέρους του αναγνωστικού του κοινού.³¹² Έχει επίσης ήδη επισημανθεί ότι το ζήτημα αυτό το συμερίζονταν και άλλοι, όπως είχε καταδείξει η αντίδραση του βουλευτή Tunçeli, Necmettin Sahir Silan, στη συνεδρίαση της τουρκικής Εθνοσυνέλευσης περί τα τέλη Ιανουαρίου 1950.³¹³ Σε κάθε περίπτωση, για άλλη μία φορά ο Simanî συναρτούσε την εξέλιξη του Κυπριακού με μία ταυτόχρονη εξέλιξη του ζητήματος των Δωδεκανήσων που ο ίδιος έθετε.

Την ίδια πρακτική εγέρσεως κυπριακού ζητήματος ακολουθούσε η εφημερίδα την ίδια ημέρα, όταν ο ανταποκριτής της που παρακολούθησε τη συνέντευξη Τύπου του ευρισκόμενου στην Κωνσταντινούπολη Γενικού Γραμματέα των Η.Ε., Trygve Lie, τον είχε ρωτήσει εάν θα μπορούσε να απασχολήσει τον Οργανισμό η κυβερνητική υποβολή ενός «γελοίου αιτήματος» όπως η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Στην ερώτηση εκείνη ο Γ.Γ. απαντούσε ως εξής: «Στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών διατυπώνονται διάφορα απίστευτα αιτήματα. Ίσως και αυτό να είναι ένα από εκείνα. Προσωπικά έχω ανεπισημώς λάβει μέχρι τώρα αρκετές επιστολές για το συγκεκριμένο

³¹¹ “Sözde dostluk” («Η δήθεν φιλία»), *Hürriyet*, 26/4/1951.

³¹² Δεν πρέπει να αποκλείεται και η πιθανότητα προωθημένων αναγνωριστικών «βολών» μέσω των στηλών της *Hürriyet* από την ίδια την τουρκική κυβέρνηση, προκειμένου να στείλει περαιτέρω μηνύματα και να βολιδοσκοπήσει τις αντιδράσεις της ελληνικής. Η επαλήθευση αυτής της υπόθεσης/ πιθανότητας θα κριθεί από την έρευνα των σχετικών εγγράφων του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών για τη συγκεκριμένη περίοδο.

³¹³ Βλ. ανωτέρω, σελ. 75.

ζήτημα. Εκείνο, ωστόσο, που είναι ζητούμενο από εμάς είναι να διατυπώνονται τα αιτήματα από τις κυβερνήσεις. Στο θέμα αυτό δεν έχει μέχρι στιγμής γίνει καμμία προσφυγή. Αν όμως υπάρξει επίσημη τέτοια, τότε θα εξεταστεί νομικώς από τα Η.Ε.»³¹⁴ Η τοποθέτηση του Γ.Γ. ήταν εύγλωττη τόσο από νομικής, όσο και από πολιτικής απόψεως. Η μόνη περίπτωση να εξεταζόταν ένα αίτημα όπως εκείνο της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα ήταν να υποβληθεί επισήμως αίτημα στον Οργανισμό από μία κυβέρνηση. Όσο για την πολιτική διάσταση του θέματος, παραδεχόταν μιν ότι του είχαν περιέλθει «ανεπισήμως» σχετικές επιστολές, ενέτασσε ωστόσο ευθέως τα σχετικά αιτήματα σε όσα «απίστευτα» έφταναν κατά καιρούς στα Η.Ε. Κατόπιν τούτων, η εφημερίδα είχε λάβει την απάντησή της και ήταν ενδεικτική η επιλογή της να προβάλλει στον κεντρικό τίτλο της είδησης την αποστροφή του Lie ότι δεν έχει υποβληθεί σχετικό με το Κυπριακό αίτημα στον Ο.Η.Ε. και να αφήσει για τον υπότιτλό της τα «επαινετικά λόγια» με τα οποία εκφράστηκε ο τελευταίος για τον «ηρωισμό» των Τούρκων στρατιωτών στην Κορέα.

Ένα γλωσσικό ολίσθημα του Σοφοκλή Βενιζέλου κατά τη διάρκεια της προαναφερθείσας επίσκεψής του στη Ρόδο, έδινε την ευκαιρία στη *Hürriyet* να ξανακάνει πρωτοσέλιδη αναφορά στην Κύπρο. Έτσι, όταν μετά το τέλος της εκεί ομιλίας του ο Έλληνας Πρωθυπουργός αντί του «ζήτη η Ρόδος» αναφώνουσε «ζήτη η Κύπρος», το ακροατήριό του προέβαινε «σε ενθουσιώδεις εκδηλώσεις» και τραγουδούσε «εθνικά άσματα», γεγονός που είχε ωθήσει τον Βενιζέλο να επαναλάβει επί το ορθόν.³¹⁵ Η *Hürriyet* σχολίαζε στον υπέρτιτλο της πρωτοσέλιδης είδησής της «γλώσσα λανθάνουσα...».³¹⁶ Το ίδιο ακριβώς σχόλιο έκανε και η εφημερίδα *Son Telgraf*, το σχετικό απόσπασμα της οποίας παρέθετε η *Hürriyet* στη γνωστή στήλη των δημοσιευμάτων από τον τουρκικό Τύπο. Η πρώτη υπό τον τίτλο «Ένα λάθος» σημείωνε ότι η «λανθάνουσα γλώσσα» του Έλληνα Πρωθυπουργού δείχνει πως δεν μπορούσε να βγάλει από τον νου του την Κύπρο και γι' αυτό «παραληρεί» γι' αυτήν, και πρόσθετε το εξής: «Πράγματι, καλό κι αυτό... Κι αν αναφώνουσε 'Ζήτη η Κωνσταντινούπολη', τι θα κάναμε;».³¹⁷ Ο συνειρμός του συντάκτη της *Son Telgraf* ήταν χαρακτηριστικός μιας υποφώσκουσας ανασφάλειας για ζητήματα που είχε κληροδοτήσει η ιστορική γεωγραφία της περιοχής: Συσχέτιζε την πρώην οθωμανική κτήση της Κύπρου, που η Τουρκία είχε απεμπολήσει και διεκδικούσε τώρα η Ελλάδα, με την πρώην οθωμανική πρωτεύουσα και νυν τουρκική μεγαλούπολη, την οποία θεωρούσε ως εν δυνάμει διεκδικούμενη από την ελληνική πλευρά.

Μερικές ημέρες αργότερα ο Simavi επανερχόταν στο θέμα της Κύπρου και με αφορμή τις δηλώσεις και το γλωσσικό ολίσθημα του Βενιζέλου, το αναδείκνυε και το συνέδεε άμεσα και πάλι

³¹⁴ “Trygve Lie dün bir basın toplantısı tertip etti/ Kıbrıs için Birleşmiş Milletlere bir müracaat yapılmış değil” («Ο Trygve Lie παραχώρησε χθες συνέντευξη Τύπου/ Δεν έχει υποβληθεί αίτημα για την Κύπρο στα Η.Ε.»), *Hürriyet*, 27/4/1951.

³¹⁵ “Venizelos Rodos'ta yalnızlıkla ‘Yaşasın Kıbrıs’ diye bağırdı” («Ο Βενιζέλος αναφώνησε στη Ρόδο κατά λάθος ‘Ζήτη η Κύπρος’»), *Hürriyet*, 1/5/1951. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι, όπως πληροφορεί η σχετική ανταπόκριση του *Reuters* που αναδημοσίευσε η εφημερίδα, ο Βενιζέλος μετέβη στην κατά τη Συνθήκη των Παρισίων αποστρατικοποιημένη Ρόδο με το αντιτορπιλικό «Μιαούλης» και μάλιστα συνοδεία δύο υπουργών («Μαύρου και Πολίτη»), καθώς και του πρέσβη των ΗΠΑ, γεγονός για το οποίο ουδεμία τουρκική διαμαρτυρία διατυπώθηκε.

³¹⁶ “Dervişin fikri ne ise... [zikri de odur]”, κατά λέξη «ό,τι σκέφτεται ο δερβίσης, σ' αυτό και αναφέρεται».

³¹⁷ “Bir Yanlışlık”, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 5/5/1951.

με το ζήτημα της Δωδεκανήσου. Στο πρώτο από τα κύρια άρθρα του επί του ζητήματος, με τίτλο «Απάντηση στον Κύριο Βενιζέλο», απευθυνόταν εκ νέου στον Έλληνα Πρωθυπουργό με ειρωνικά επιθετικό τρόπο, λέγοντας τα εξής:

«Εξοχώτατε Κύριε! [...] Όταν κάνετε λόγο για τις τουρκικές εφημερίδες που σας επιτίθενται, μάλλον εννοείτε τη Χιουρριέτ. Διότι εγώ προβάλλω τα ζητήματα της Κύπρου και των Δωδεκανήσων ως εθνικές υποθέσεις και πιστεύω ότι αργά ή γρήγορα θα μας επιστραφούν. Πιστεύω μάλιστα πως τα νησιά αυτά δεν θα παραμείνουν στα χέρια των Ελλήνων, ακόμη και με τίμημα τη φιλία με την Τουρκία. Αυτό να το γνωρίζετε. Η Υψηλότης σας στο τέλος θα το κατανοήσει [γί' αυτό και] το τελευταίο διάστημα αλλάζατε λίγο το λεκτικό σας και δεν πιάνετε στο στόμα σας τον ερυθρό παπά. Εάν εσείς και οι φίλοι σας δεν επαναλαμβάνετε σαν ξαναξεσταμένο πιλάφι τα περί δικαιωμάτων σας επί των νησιών αυτών, τότε είναι βέβαιον πως κι εμείς δεν θα σας κακομεταχειριζόμασταν, κατά την έκφρασή σας».

Ο Simanί συνέχιζε αναφέροντας ότι «κατανοούσε» τους λόγους εσωτερικών πολιτικών σκοπιμοτήτων που είχαν οδηγήσει τον Βενιζέλο ακόμη και να αναφωνήσει κατά λάθος «Ζήτω η Κύπρος!» στη Ρόδο, αλλά ως Τούρκος που έχει δει εκείνα τα μέρη ουδέποτε θα νομιμοποιούσε την απόδοσή τους στην Ελλάδα, και κατέληγε: «Μπορεί ο φίλος σας Fuat Körgülü, όσο παραμένει Υπουργός Εξωτερικών μας, να μην σας κάνει λόγο επισήμως για τα δικαιώματά μας σε αυτά τα νησιά, αλλά εγώ όσο ζω θα διερμηνεύω πάντοτε τις επιθυμίες του τουρκικού έθνους και δεν θα παραλείπω να υψώνω τη φωνή μου για τα νησιά. Μην ξεχνάτε, ακόμη και το χόμα τους μυρίζει τουρκικά».³¹⁸

Αντίστοιχα επιχειρήματα εξέφραζε ο ιδιοκτήτης της *Hürriyet* και στο δεύτερο σχετικό κύριο άρθρο του με τίτλο «Τα νησιά μας». Εκεί, επανερχόμενος στο «πλήθος των επιστολών» που υποστήριζε ότι λαμβάνει από τους αναγνώστες για την ανάδειξη των ζητημάτων της Κύπρου και των Δωδεκανήσων, καλούσε τη φορά αυτή τον Πρωθυπουργό Menderes «αν έχει χρόνο» να δει «αυτές τις στοιβές», για να καταλάβει ακόμη μια φορά «την ευαισθησία και το πόσο ενθουσιασμένη είναι η κοινή γνώμη» γί' αυτά, αλλά και «πόσο πονεμένη πληγή αγγίζουμε». Ακολουθώντας και διευρύνοντας τις αναφορές του κατά τρόπο που παρέπεμπε σε παντουρκιστικά ιδεώδη, πρόσθετε τα εξής: «Ξεκινώντας από τους Ρόδιους, τους Κύπριους, τους Μυτιληνιούς, τους Κώους και τους Χιώτες και φτάνοντας σε όλους τους Τούρκους που ζουν και στις πιο απόμακρες γωνιές της πατρίδας μας, έχω απ' όλους αυτούς λάβει τέτοιες επιστολές έμπλεες νοσταλγίας για την πατρίδα, που αυτές και μόνον είναι αρκετές για να αποδείξουν το μέγεθος του σφάλματος στο οποίο έχουμε υποπέσει εγκαταλείποντας τα νησιά μας. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, έχει σωρευτεί επάνω μας το μίσος όλων των Ελλήνων πολιτικών, με προεξάρχοντες τους ερυθρούς παπάδες». Είναι εντυπωσιακή πράγματι η ακραία οπτική του Simanί έναντι νησιών που δεν ανήκαν πλέον στους

³¹⁸ «Kyrie Venizelos'a Cevap», *Hürriyet*, 9/5/1951.

Τούρκους. Αρνείται να δεχθεί την παραχώρηση στην Ελλάδα των εδαφών «που ακόμη και το χόμα τους μυρίζει τουρκικά» και ομνύει να συνεχίσει τον «αγώνα» του, «όσο ζει», όπως λέει χαρακτηριστικά στο προηγούμενο άρθρο του, προκειμένου εκείνα να περάσουν και πάλι υπό την τουρκική κυριαρχία. Είναι, όμως, η διεκδίκηση της Κύπρου από τους Έλληνες, έστω και αν δεν την είχε εγείρει ακόμη επισήμως η ελληνική κυβέρνηση, το κομβικό εκείνο σημείο που πυροδοτούσε την έντονη αντίδραση, καθώς και τα εθνικιστικά αντανάκλαστικά του. Το γεγονός ότι ούτε η τουρκική κυβέρνηση από τη δική της πλευρά έδειχνε πρόθυμη να αναδείξει το θέμα στο προσκήνιο, πολλαπλασίαζε τη δυσφορία του, η οποία εκφραζόταν τόσο έμμεσα («ο φίλος σας Fuat Körgülü, όσο παραμένει Υπουργός Εξωτερικών μας»), όσο και άμεσα στο δεύτερο κύριο άρθρο του:

*«Εκείνο που μας στενοχωρεί και μας θλίβει είναι η σιωπή της κυβέρνησής μας. Εγώ θέλω, όπως ο εξοχότατος Βενιζέλος υψώνει τη φωνή του για τα νησιά αυτά που δεν αποτελούν περιουσία του και με μεγάλο θράσος τολμά να αναφωνεί “Ζήτη η Κύπρος”, έτσι και η κυβέρνησή μας να υψώσει τη φωνή της και να πει: “Κύριοι το έχετε παρακάνει πλέον. Ο ιδιοκτήτης των εδαφών αυτών που βρίθουν από τα ιερά οστά των Τούρκων πεσόντων είναι ακόμη εν ζωή και μάλιστα ολόρθος και πιο ισχυρός από ποτέ. Εάν μέχρι τώρα δεν έχουμε υψώσει τη φωνή μας και δεν έχουμε φωνάξει για τα δικαιώματά μας, αυτό συνέβη διότι έχουμε αντιληφθεί την λεπτότητα των καιρών. Η πρόσκαιρη σιωπή μας δεν σημαίνει σε καμμία περίπτωση και παραίτηση από τα δικαιώματά μας επί αυτών των νησιών.” Αξιότιμοι αναγνώστες μου, είμαι σίγουρος ότι η τουρκική κοινή γνώμη θα κάνει αργά ή γρήγορα την τουρκική κυβέρνηση να πει αυτά τα λόγια».*³¹⁹

Η τελευταία αυτή φράση του Simanι καταδεικνύει για άλλη μια φορά την πρόθεση του ίδιου και της εφημερίδας του να διαδραματίσουν κομβικό πολιτικό ρόλο στην ανάδειξη του κυπριακού – και όχι μόνο – ζητήματος, τόσο σε επίπεδο επηρεασμού της τουρκικής κυβέρνησης ώστε να το αναδείξει στην εξωτερική πολιτική της ατζέντα, όσο και σε επίπεδο διαμόρφωσης και πολιτικής κινητοποίησης της κοινής γνώμης για έναν «ιερό εθνικό σκοπό». Η διατύπωση που χρησιμοποιούσε για εκείνα που έλεγε ότι αναμένει να ειπωθούν από την τουρκική κυβέρνηση δεν ήταν τόσο οξεία, όσο εκείνη που χρησιμοποιούσε για να εκφράσει τις κατά καιρούς σκέψεις του για το Κυπριακό. Ήταν όμως εξίσου έντονη στο περιεχόμενό της, εξίσου εθνικιστική και το ίδιο επεκτατική για ό,τι θεωρούσε πως «ανήκει δικαιωματικά» στην Τουρκία. Παράλληλα, σε αρκετές παρεκβάσεις του λόγου του διακρινόταν καθαρά και το προσωπικό ενδιαφέρον που τον παρακινούσε, εξαιτίας της υπηρεσίας του πατέρα του στη Χίο, του γεγονότος ότι ο τελευταίος είχε ταφεί εκεί, καθώς και του ότι ο ίδιος είχε επισκεφθεί κατά το παρελθόν ορισμένα από τα μέρη αυτά.

³¹⁹ “Adalarımız”, *Hürriyet*, 17/5/1951.

Παρά τις αντιρρήσεις και τη ρητορεία του Simanî περί «δήθεν φιλίας», ο στρατιωτικός διάλογος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για τη δημιουργία ενός μεσογειακού μετώπου συνεχιζόταν κανονικά. Όπως πληροφορούσε σχετικά η *Hürriyet* στην πρώτη σελίδα της, η υπογραφή ενός στρατιωτικού Συμφώνου Ανατολικής Μεσογείου ήταν «θέμα ημερών». Μετά την επιστροφή στην Τουρκία της στρατιωτικής επιτροπής που είχε επισκεφθεί την Αθήνα με επικεφαλής τον αντιστράτηγο της Διεύθυνσης Επιχειρήσεων του τουρκικού ΓΕΕΘΑ, Yusuf Egele, συγκαλείτο υπουργικό συμβούλιο, στο οποίο συμμετείχε και ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα, Ruşen Eşref Ünaydin. Σύμφωνα με τη «διαρροή» από τις εκεί συνομιλίες, μεταξύ των θεμάτων που είχαν συζητηθεί ήταν και το πώς «οι απαιτήσεις της Ελλάδας επί της Κύπρου θα λάβουν μορφή τέτοια που δεν θα βλάψει τις αμοιβαίως καλές μας σχέσεις». Εξάλλου, όπως προστίθετο, παράλληλα με την σύμπληξη του μεσογειακού συμφώνου συζητούνταν και οι επαφές που μέχρι τότε είχαν πραγματοποιηθεί για την ένταξη της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ.³²⁰ Την ίδια ημέρα δημοσιεύονταν στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας ανταπόκριση του *ANKA* από την Άγκυρα, σύμφωνα με την οποία ο βουλευτής Zonguldak του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος, Abdurrahman Boyacıgiller, είχε υποβάλει προφορική επερώτηση με την οποία ζητούσε από την κυβέρνηση να διευκρινίσει την πολιτική που ακολουθούσε στο Κυπριακό και να παράσχει «λεπτομερή ενημέρωση» για τα δημοσιεύματα του ελληνικού Τύπου επί του θέματος. Προκειμένου, μάλιστα, να λάβει απάντηση στην επερώτησή του, είχε ακυρώσει τη συμμετοχή του στην ομάδα των δημοσιογράφων που επρόκειτο να επισκεφθεί το νησί στα τέλη Ιουνίου.³²¹

Από την πλευρά του, ο Simanî, συνέχιζε αμείωτη την πολεμική του για τα θέματα της Κύπρου και των Δωδεκανήσων. Έτσι, στις 5 Ιουνίου δημοσίευε νέο κύριο άρθρο, τη φορά αυτή με αφορμή άρθρο που είχε δημοσιεύσει στην *Ακρόπολις* ο αρχισυντάκτης της και πρόεδρος της Ένωσης Συντακτών, Νίκος Κρανωτάκης. Αφού χαρακτηρίσει «φίλο» του τον τελευταίο και παραθέσει τα σημεία της επιχειρηματολογίας του, απαντούσε σε εκείνον – και κατ' επέκταση στους αναγνώστες της συγκεκριμένης ελληνικής εφημερίδας, αλλά και όλων των υπολοίπων – ως εξής: «Όλες οι ελληνικές εφημερίδες και κυρίως η *Ακρόπολις* πρέπει να γνωρίζουν ότι, όσο μιλούν από τις στήλες τους για την ελληνικότητα της Κύπρου, δεν πρόκειται κι εγώ να παύσω να διαλαλώ στον κόσμο την τουρκική φωνή της. Όσο για το θέμα των Δωδεκανήσων, εκείνο είναι εντελώς διαφορετικό και αφορά μονάχα εμάς τους Τούρκους που είμαστε οι παλαιοί τους ιδιοκτήτες. Μάλιστα μέρη όπως η Λέσβος, η Χίος, η Κως και το Καστελόριζο που βρίσκονται κοντά στις ακτές μας είναι αναντίρρητα και εκ γενετής³²² τουρκικά». Ο συντάκτης εμπλούτιζε τις διεκδικήσεις του, επαναλαμβάνοντας παλαιότερη αναφορά του, με τα ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου, καθώς και το Καστελόριζο. Εμφανιζόταν, ωστόσο, λιγότερο απόλυτος από το σύνηθες ύφος του αναφορικά με την Κύπρο και συναρτούσε στο άρθρο του αυτό τον «υπερασπιστικό» του ρόλο από τη συχνότητα με την οποία παρουσιαζόταν ο αντίστοιχος ελληνικός ρόλος στον Τύπο της Ελλάδας.

³²⁰ “Akdeniz Paktına hazırlık” («Ετοιμασίες για το Μεσογειακό Σύμφωνο»), *Hürriyet*, 3/6/1951.

³²¹ “Meclis’e Kıbrıs için bir sözlü soru takriri verildi” («Κατετέθη στη Βουλή προφορική επερώτηση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/6/1951.

³²² *Hiç münakaşa kabul etmeden Allah vergisi olarak Türktürler*, στο πρωτότυπο.

Αντιθέτως, εμφανιζόταν απόλυτος και ακραίος για τα υπόλοιπα ελληνικά νησιά που απαριθμούσε, χαρακτηρίζοντάς τα «εκ γενετής τουρκικά». Στη συνέχεια αναφερόταν για πρώτη φορά σε απειλητικές υβριστικές επιστολές που υποστήριζε ότι λαμβάνει, ανώνυμες ή με παραπειστικές υπογραφές, «από κάτι παλληκαράδες Κωνσταντινουπολίτες ή Ελλαδίτες», τονίζοντας ότι «ουδέποτε» πρόκειται να τον πτοήσουν και να τον εμποδίσουν να κάνει γνωστή «τη δίκαιη φωνή του Τούρκου», για να καταλήξει ως εξής: «Ο Έλληνας που έχει μυαλό δεν πιάνει στο στόμα του ούτε τα Δωδεκάνησα, ούτε και την Κύπρο».³²³

Η απευκταία διεθνοποίηση

Από τα μέσα Ιουνίου 1951 και μετά παρατηρείται μία ύφεση, καθώς η εφημερίδα ασχολείτο σποραδικά με το θέμα της Κύπρου μέχρι τα μέσα Νοεμβρίου, όταν και επανερχόταν δυναμικά τόσο με ρεπορτάζ όσο και με άρθρα γνώμης. Στο ενδιάμεσο εκείνο διάστημα προβάλλονταν θέματα όπως η αντίδραση των Τουρκοκυπρίων στον υποδειχθέντα από την Άγκυρα Μουφτή της Κύπρου λόγω της αντίθεσης του τελευταίου στις κεμαλικές «επαναστατικές μεταρρυθμίσεις»,³²⁴ η αδυναμία εξεύρεσης αντικαταστάτη του από τη Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων της Τουρκίας όταν εκείνος παραιτήθηκε,³²⁵ τα αιτήματα να διοριστούν δάσκαλοι σε Κύπρο και Αφγανιστάν,³²⁶ το νέο βιβλίο του μετέπειτα βιογράφου του Atatürk, Lord Kinross, για την Κύπρο,³²⁷ και η επιλογή δέκα Τούρκων δασκάλων για να αποσταλούν στο νησί.³²⁸ Από τα θέματα που ξεχώριζαν κατά το ίδιο διάστημα, ήταν μία μικρή είδηση για την εκτύπωση από τα Ελληνικά Ταχυδρομεία γραμματοσήμου με τον χάρτη της Κύπρου και την ελληνική σημαία,³²⁹ καθώς και η επιστολή που απηύθυνε σε όλους τους Κυπρίους ο εξόριστος στη Μόσχα γνωστός Τούρκος κομμουνιστής ποιητής, Nazim Hikmet.³³⁰ Η ανταπόκριση γι' αυτή την τελευταία είδηση ερχόταν από την Αμμόχωστο και η επιστολή του Hikmet που παρετίθετο είχε ως εξής: «Αδέλφια μου Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι! Είστε άνθρωποι του ίδιου ωραίου νησιού. Προσπαθήστε να το σώσετε από τον αγγλικό ζυγό! Όλοι σας αγωνιστείτε χέρι με χέρι, για να αποκτήσει η Κύπρος ειρήνη κι ελευθερία». Ο συντάκτης σχολίαζε ότι ο Hikmet παρέβλεπε το ζυγό υπό τον οποίο

³²³ “Dostum Kraniotakis” («Ο φίλος μου Κρανιωτάκης»), *Hürriyet*, 5/6/1951.

³²⁴ “Kıbrıslılar müftüden şikâyetçi” («Οι Τουρκοκύπριοι διατυπώνουν παράπονα για τον μουφτή»), *Hürriyet*, 16/6/1951. Ο διορισμός του συγκεκριμένου μουφτή, Yakup Celâl Menzilioğlu, είχε προβληθεί από την εφημερίδα τον Φεβρουάριο του 1951, βλ. “Kıbrıs Müftülüğü” («Η Μουφτεία της Κύπρου»), *Hürriyet*, 3/2/1951. Για την περίπτωση Menzilioğlu αλλά και για το θέμα της επανασύστασης του Γραφείου του Μουφτή, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 315-329.

³²⁵ “Kıbrıs’a gidecek Müftü bir türlü bulunamıyor” («Δεν μπορεί με κανένα τρόπο να βρεθεί Μουφτής για να μεταβεί στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/10/1951. Ενδιαφέρουσα ήταν η επισήμανση της εφημερίδας ότι «ο διορισμός Μουφτή στην Κύπρο δεν ανήκει επισήμως στη Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων, όμως κατόπιν επιθυμίας των Τουρκοκυπρίων, η τελευταία θεώρησε αρμόζον να υποδείξει υποψήφιο».

³²⁶ “Kıbrıs ve Afganistan öğretmen istiyorlar” («Η Κύπρος και το Αφγανιστάν ζητούν δασκάλους»), *Hürriyet*, 10/7/1951.

³²⁷ “Lord Kinross’un Kıbrıs hakkında yazdığı kitap” («Το βιβλίο που συνέγραψε ο Λόρδος Κίνροσς για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 4/11/1951. Όπως ανέφερε η εφημερίδα, στο βιβλίο του εκείνο με τίτλο «Ορφανεμένη Χώρα» [*The Orphaned Realm: Journeys in Cyprus*] ο Κίνροσς υποστήριζε ότι η ιδέα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα δεν ήταν «ρεαλιστική», διότι όσο η Σοβιετική Ένωση συνιστούσε απειλή για ολόκληρη τη Μέση Ανατολή, την Ελλάδα και την Τουρκία, καμμία βρετανική κυβέρνηση δεν θα εγκατέλειπε τη στρατηγική της θέση στην Κύπρο.

³²⁸ “Kıbrıs’a gidecek öğretmenleri Bakanlık seçti” («Το Υπουργείο επέλεξε τους δασκάλους που θα μεταβούν στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 17/11/1951.

³²⁹ “Yunanlılar Kıbrıs için hâtıra pulu çıkardılar” («Οι Έλληνες έβγαλαν αναμνηστικό γραμματόσημο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/9/1951.

³³⁰ “Nazım Hikmet’in Kıbrıslılara öğüdü!” («Η συμβουλή του Ναζίμ Χικμέτ στους Κυπρίους!»), *Hürriyet*, 16/9/1951.

ζούσαν «εκατομμύρια άνθρωποι στη Ρωσία» και επιχειρούσε να ξεσηκώσει τους Κύπριους εναντίον των Βρετανών, κάτι που «όχι μόνο οι Τούρκοι, αλλά και οι Ρωμιοί που δεν παρασύρονται από τις ερυθρές προκλήσεις, αντιμετώπισαν με απορία. Σχεδόν όλοι όσοι διάβασαν την επιστολή περιορίστηκαν να χαμογελάσουν ελαφρά και να σηκώσουν τους ώμους». Το συγκεκριμένο σκεπτικό ήταν ίσως ενδεικτικό ενός εκ των λόγων που απέτρεπαν την τουρκική και τουρκοκυπριακή πλευρά από τη θεωρητική και πρακτική υιοθέτηση μιας μαχητικής στάσης εναντίον της αποικιοκρατίας: Θεωρούσαν ότι τέτοια στάση ήταν πολιτικά υποκινούμενη από τη Σοβιετική Ένωση και τον «κομμουνισμό» και δεν επιθυμούσαν σε καμμία περίπτωση να ταυτιστούν με τη συγκεκριμένη πολιτική στοχοθεσία, που θα έθετε σε κίνδυνο την επιδιωκόμενη τότε διεκδίκηση μιας ισότιμης θέσης στο δυτικό «ελεύθερο» κόσμο. Όσον αφορούσε ειδικά τη *Hürriyet*, αντίθετες δημόσιες τοποθετήσεις, όπως η προαναφερθείσα του Simanı,³³¹ ήταν μάλλον η εξαίρεση στον κανόνα, ενώ δεν φαίνεται να απασχολούσε την εφημερίδα η αντιφατική στάση της δημοσιογραφικής υποστήριξης που παρείχε σε αντίστοιχες περιπτώσεις άλλων ανταποικιακών εξεγέρσεων, όπως θα καταδειχθεί ακολούθως.

Από τα μέσα Νοεμβρίου η εφημερίδα θα επανερχόταν στην επιθετική προβολή του Κυπριακού, με αφορμή τις διεθνείς εξελίξεις του ζητήματος. Έτσι, στις 19 Νοεμβρίου χαρακτήριζε «ελληνικές ανοησίες» τα όσα διαλαμβάνονταν στην επιστολή που είχε αποστείλει ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στον Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. Trygve Lie.³³² Την επομένη αναδημοσίευε άρθρο γνώμης της *Yeni Sabah* με το οποίο επικρινόταν η πρόθεση της ελληνικής αντιπροσωπείας στα Η.Ε. να υποστηρίξει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και ζητείτο από τον Fuat Köprülü να ξεκαθαρίσει στην ελληνική πλευρά τα «τουρκικά δικαιώματα» επί του νησιού «με τρόπο σαφή, ξεκάθαρο και απογυμνωμένο από κάθε είδους φραστικές περικοκλάδες της πολιτικής γλώσσας».³³³ Παράλληλα, πρόβαλε πρωτοσέλιδα το συλλαλητήριο διαμαρτυρίας που είχε πραγματοποιηθεί στην Κύπρο, ως «έντονη αντίδραση» εναντίον της προαναφερθείσας στάσης της ελληνικής αντιπροσωπείας. Όπως αναφερόταν στη σχετική ανταπόκριση του Τουρκικού Πρακτορείου από τη Λευκωσία, οι «25 χιλιάδες» των Τουρκοκυπρίων που είχαν συγκεντρωθεί στις 23 Νοεμβρίου, κατέστησαν γνωστό ότι το προβληθέν ελληνικό αίτημα «δεν συνάδει με τα πολιτικά δικαιώματα και το δίκαιο του λαού της νήσου» [sic].³³⁴

Με τον ίδιο τρόπο, την προβολή δηλαδή ενός τουρκοκυπριακού συλλαλητηρίου ξεκινούσαν και τα δημοσιεύματα του Δεκεμβρίου. Τη φορά αυτή το «εξαιρετικά ογκώδες» συλλαλητήριο είχε λάβει χώρα στις 2 Δεκεμβρίου και σε εκείνο είχαν συμμετάσχει «αντιπρόσωποι εκλεγμένοι από κάθε γωνιά του Νησιού», οι οποίοι διαμαρτυρήθηκαν όχι μόνο εναντίον του αιτήματος για την ένωση, αλλά και εναντίον των «τάσεων αυτοκυβερνήσεως». Οι «φλογεροί ομιλητές» που είχαν πάρει το

³³¹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 45-46.

³³² “Kıbrıs için yeni Yunan hezeyanları” («Νέες ελληνικές ανοησίες για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/11/1951. Ενδιαφέρουσα είναι η επιλογή της εφημερίδας να κάνει λόγο για «ελληνικές ανοησίες», χρησιμοποιώντας τον όρο *Yunan* που παραπέμπει στην Ελλάδα και όχι *Rum*, όπως θα ήταν αναμενόμενο για τον Μακάριο.

³³³ “Falso bir ses” («Μια φάλτσα φωνή»), *Hürriyet*, 20/11/1951.

³³⁴ “Kıbrıs’ta miting/ Yunan istekleri yine şiddetle protesto edildi” («Συλλαλητήριο στην Κύπρο/ Έντονη διαμαρτυρία και πάλι για τα ελληνικά αιτήματα»), *Hürriyet*, 24/11/1951.

λόγο υποστήριζαν ότι η Κύπρος αποτελούσε «αναπόσπαστο τμήμα της τουρκικής πατρίδας», καθώς και ότι «η ενωτική κίνηση θα οδηγήσει σε αιματηρούς αγώνες».³³⁵

Τις ελληνικές διεκδικήσεις σχολίαζε με το χαρακτηριστικό του ύφους και ο Simanı, σε κύριο άρθρο που δημοσίευε λίγες ημέρες αργότερα: «Μόλις τους έδωσαν θάρρος οι Αμερικανοί και οι Άγγλοι, άρχισαν πάλι οι Έλληνες να φέρονται κακομαθημένα. Προέκυψε και πάλι θέμα Κύπρου. Κινητοποίησε τους παλληκαράδες μας και πάλι αυτό νησί, λες και ήταν αδέσποτο και αναζητούσε ιδιοκτήτη». Ο αρθρογράφος, αφού επαναλάβει ότι η Κύπρος μπορούσε να δοθεί στην Ελλάδα μόνο αν «εκλείψει η Τουρκία» και συγκατένευε η Βρετανία, τόνιζε ότι καμμία από τις δύο προϋποθέσεις δεν υφίσταται και αναρωτιόταν εν τοιαύτη περιπτώσει τι απάντηση έπρεπε να δοθεί σε εκείνους τους «δίχως νόημα ισχυρισμούς της Ελλάδας»: «Ένα είναι σίγουρο, οι παλληκαράδες πρέπει να δώσουν τέλος στους ισχυρισμούς αυτούς που δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να εκνευρίζουν τους Τούρκους», καθ' ότι με τη συνεχή ανακίνηση του θέματος «αποδεικνύουν περίτρανα ότι δεν επιθυμούν να τα πάνε καλά» με τους τελευταίους. Ο συντάκτης εμφανιζόταν για μία ακόμη φορά απόλυτος στις κρίσεις του:

*«Όπως πάντα λέγαμε, εμείς δεν δίνουμε αξία σε αυτούς τους ανυπόστατους και δίχως νόημα ελληνικούς ισχυρισμούς και δεν αναγνωρίζουμε αυτό που λέγεται τουρκοελληνική φιλία. Αντί λοιπόν να προβάλλουν αυτές τις δίχως νόημα απόψεις, καλό θα ήταν να έριχναν μία ματιά στην άθλια κατάστασή τους: Φωλιές κομμουνιστών δεξιά και αριστερά έτοιμες να παρασύρουν στην καταστροφή αυτή τη δύσμοιρη χώρα. Όποιος πατάει το πόδι του στον Πειραιά τον πιάνει η μυρωδιά της εξαθλίωσης και του κομμουνισμού [sic]. Κι όσο συνεχίζεται αυτή η κατάσταση, δεν μπορεί κάποιος παρά να λυπάται εκείνους που ακόμη ζητούν την Κύπρο».*³³⁶

Ο Τούρκος αρθρογράφος αρχικά παραπονιόταν εμμέσως ότι οι Έλληνες έπαιρναν θάρρος από τους ξένους, τους Βρετανούς και τους Αμερικανούς, που ήταν εκείνοι οι οποίοι τους «κακομάθαιναν» στο Κυπριακό. Η συνεχής χρησιμοποίηση των εκφράσεων «αβάσιμα» και «δίχως νόημα» για τα ελληνικά αιτήματα σχετικά με την Κύπρο, ωστόσο, πρόδιδαν μάλλον εκνευρισμό και μία διάθεση να υποτιμήσει και να υποβαθμίσει την όλη υπόθεση, γεγονός κατανοητό εάν συνδυαστεί με τις υπόνοιές του ότι ο διεθνής παράγων πιθανόν να ενθάρρυνε με τον έναν ή τον άλλο τρόπο τις ελληνικές διεκδικήσεις. Γι' αυτό, άλλωστε, και η καταφυγή στο επόμενο γνωστό σχήμα της επιχειρηματολογίας του, εκείνο του «κομμουνισμού», ο οποίος όμως αυτή τη φορά δεν λειτουργούσε ως απειλητικό φόβητρο, αλλά υποδεικνυόταν ως η υφιστάμενη κατάσταση που ευθύνεται για την «εξαθλίωση» της Ελλάδας. Έτσι, αντί της οξείας επιθετικότητας παλαιότερων άρθρων του, στο συγκεκριμένο ο Simanı προσέφευγε καταληκτικά στον «οίκτο» και στην

³³⁵ «Kıbrıs'ta yeni bir miting» («Νέο συλλαλητήριο στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/12/1951.

³³⁶ «Yunan istekleri» («Οι ελληνικές επιθυμίες»), *Hürriyet*, 11/12/1951.

περιφρονητική παρότρυνση προς τους Έλληνες να φροντίσουν τα του οίκου τους και να μην επιζητούν να γίνουν «αδιοκτήτες» τόπων που ούτως ή άλλως δεν είναι «αδέσποτοι».³³⁷

Αντιθέτως, τον αντικομμουνισμό ως φόβητρο για τα δυτικά συμφέροντα επέσειε και πάλι το γνωστό πρακτορείο *Nafen*, ανταπόκριση του οποίου αναδημοσίευε η *Hürriyet*. Ο λόγος που κατ' εκείνο είχε οδηγήσει στην εντατικοποίηση των «κομμουνιστικών δραστηριοτήτων» στο νησί ήταν «οι φήμες ότι η Κύπρος ενδέχεται να μεταβληθεί σε κέντρο διοίκησης στη Μέση Ανατολή για την Αγγλία, την Τουρκία, τις ΗΠΑ και τη Γαλλία». Αν και γινόταν η παραδοχή ότι ο αριθμός των μελών του ΑΚΕΛ δεν είναι «φουσκωμένος», υποστηριζόταν ότι αυτά κατέβαλλαν προσπάθεια να εκλεγούν στους Δήμους και στα δημοτικά συμβούλια, ενώ στην κατακλείδα της ανταπόκρισης εμπλεκόταν και η Εκκλησία: «Οι κομμουνιστές στην Κύπρο εργάζονται τώρα να καταλήξουν σε συμφωνία έτσι ώστε, ενωμένοι κυρίως με την Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία, να επιχειρήσουν κινήσεις από κοινού εναντίον της αγγλικής διοίκησης».³³⁸ Δύο ημέρες αργότερα η εφημερίδα αναδημοσίευε πρακτορειακή ανταπόκριση, αυτή τη φορά από το *Associated Press*, στην οποία εκτίθεντο ειδησεογραφικά τα όσα είχε καταθέσει στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε. το μέλος της ελληνικής κοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας, Λουκής Ακρίτας. Ο σχολιασμός από την εφημερίδα γινόταν στον τίτλο και στον υπότιτλο που επέλεγε για την πρωτοσέλιδη αυτή είδηση: «Οι Έλληνες κυνηγούν ακόμη τα όνειρα» και «Αργά ή γρήγορα, λέει, η Αγγλία θα δώσει την Κύπρο στην Ελλάδα!».³³⁹ Σε συνέχειά της δημοσιευόταν την επομένη, και πάλι πρωτοσέλιδα, φωτογραφία από διαδήλωση στην Αθήνα υπέρ της Ένωσης, στη λεζάντα της οποίας γινόταν υπόμνηση των δηλώσεων Ακρίτα και προστίθεντο τα εξής: «Τα συλλαλητήρια αυτά, τα οποία ουδέν πολιτικό αποτέλεσμα έχουν, δεν ωφελούν σε τίποτε άλλο εκτός από την κακοποίηση της τουρκοελληνικής φιλίας, από τη διατήρηση και την ενίσχυση της οποίας αναμένεται όφελος».³⁴⁰

Το τελευταίο άρθρο γνώμης, ωστόσο, του 1951 θα γραφόταν από τον ιστορικό της λογοτεχνίας, λογοτέχνη και αρθρογράφοντα από τις στήλες της *Hürriyet*, τον Nihad Sami Banarlı. Με ιδιαίτερα συναισθηματική, αλλά και έντονα εθνικιστική γλώσσα, συνέκρινε για δεύτερη φορά την Κύπρο με την Κρήτη, μετά την προηγηθείσα αναφορά του ίδιου του Simavi τον Ιανουάριο του 1950. Ξεκινώντας με μία ιστορική αναδρομή στην «ένδοξη κατάκτηση» της Κρήτης από τους Οθωμανούς τον 17^ο αιώνα, επιστράτευε ακολούθως τα άρθρα του Τούρκου λογοτέχνη Süleyman Nazif, ο οποίος με τις εξίσου συναισθηματικές ποιητικές αναφορές του διεκτραγωδούσε την «τυραννία» των «συμμοριτών της Κρήτης» επί των «Τούρκων» του νησιού το 1911. Μέσα από τις γραμμές του αναδεικνυόταν η «αφοσιωμένη στην πατρίδα» μορφή του μουεζίνη των Χανίων, που

³³⁷ Επρόκειτο ουσιαστικά για την επαναφορά με άλλο λεκτικό της γνωστής στερεοτυπικής τουρκικής έκφρασης «να ξέρεις μέχρι πού σε παίρνει». Εξίσου στερεοτυπική για το τουρκικό σκεπτικό είναι και η φράση περί του «αδέσποτου» (*sahipsiz*) νησιού, στο βαθμό που στη συλλογική κουλτούρα κάθε πρόσωπο ή αντικείμενο που θεωρείται μικρό ή «αδύναμο», χρήζει της «προστασίας» του «μεγαλύτερου» ή του «ισχυρού».

³³⁸ «Komünist Partisi Kıbrıs adasında faaliyeti arttırdı» («Το Κομμουνιστικό Κόμμα αύξησε τις δραστηριότητές του στο νησί της Κύπρου»), *Hürriyet*, 17/12/1951.

³³⁹ «Yunanlılar hâlâ rüya peşinde/ İngiltere Kıbrıs'ı ergeç Yunanistan'a verecekmiş», *Hürriyet*, 19/12/1951.

³⁴⁰ «Yunanistan'da Kıbrıs için nümayişler» («Συλλαλητήρια για την Κύπρο στην Ελλάδα»), φωτογραφία σε *Hürriyet*, 20/12/1951.

είχε καταστεί «το πλέον εράσμιο σύμβολο του τουρκισμού» όταν ύψωνε την τουρκική σημαία στον μιναρέ, ενώ οι «συμμορίτες» ύψωναν απέναντι την ελληνική, αποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο ότι και οι «οι άνθρωποι των τεμενών» μπορούν να είναι έμπλεοι θάρρους και «εθνικής έξαρσης» όσο και οι πολίτες και οι στρατιωτικοί. Η διήγηση περνούσε κατόπιν στην παράθεση στίχων από ανώνυμους Τούρκους ποιητές που εξυμνούσαν τα «ηρωικά κατορθώματα» των κατακτητών της Κρήτης, σε συνδυασμό με την περιφρονητική απαξίωση των λιποτακτούντων Γάλλων στρατιωτών που είχαν έλθει σε βοήθεια των πολιορκούμενων Βενετών. Η τραγωδία για τον Banarlı έγκειτο στο γεγονός ότι η Κρήτη, νησί που «σμιλεύτηκε από το τουρκικό αίμα», είχε «δωριθεί στους Έλληνες» από τα ευρωπαϊκά κράτη. Με την πάροδο όμως του χρόνου, «η μεγάλη, στοργική και έμπλη ελέους ψυχή του Τούρκου γρήγορα συγχώρεσε» την «τυραννία» που είχαν υποστεί «τα τέκνα των πορθητών του νησιού. Με ένα θείο και υπεράνω των εξελίξεων αίσθημα που δίδεται μοναχά στα ευγενή έθνη, συγχωρέθηκαν οι μεγάλες αμαρτίες. Θα υποπέσουν όμως οι χθεσινοί εχθροί μας και σημερινοί φίλοι μας στη γκάφα να νομίζουν ότι αυτή η ‘άφεση’ θα είναι αέναη και χωρίς όρια.» Με την εισαγωγική αυτή ερώτηση ο αρθρογράφος συνέδεε το μέχρι τούδε αφήγημά του με την υπόθεση της Κύπρου:

*«Η νήσος της Κύπρου, τόσο κοντά στη μητέρα πατρίδα που ο χάρτης της μεγάλης Τουρκίας την αγκαλιάζει σαν αθώο πεταρούδι με μητρική στοργή, δεν πρόκειται να χαριστεί πλέον σε κανένα με απόφαση ξένη. Το ‘κυπριακό ζήτημα’ που κάθε τόσο εγείρεται ως εάν να έζυνε την πληγή της Κρήτης που δεν έχει ακόμη επουλωθεί, δεν είναι τόσο μικρό ζήτημα όσο φαίνεται. Εμείς, συμμορφούμενοι με όλη μας την ψυχή με τις βαθιές αρχές της αδελφότητας που τα τελευταία χρόνια έχει περιβληθεί η ιστορία του πολιτισμού, δεν διστάσαμε να παραδώσουμε με τα ίδια μας τα χέρια ακόμη και ‘τα νησιά’, στη θάλασσα των νήσων ‘όπου απεβίωσε ο Ναμίκ Κεμάλ’. Είμαστε όμως εμείς και εκείνοι οι οποίοι, χάριν της αντίληψης περί σύγχρονου πολιτισμού, χάριν της ανθρωπιάς, της αδελφότητας και των ιδεωδών των Ηνωμένων Εθνών, διεξάγουμε μέχρι τη χερσόνησο της Κορέας τον ‘πόλεμο της ξιφολόγχης’ που οι αστραπές της θαμπώνουν τους οφθαλμούς όσο και το φως της ατομικής βόμβας... Οι φίλοι μας ή οι εχθροί μας πρέπει πλέον να πιστέψουν ότι σε αυτό το πολύτιμο ατλάζι που τυλίγονται οι Τουρκοκύπριοι με τη θέρμη του ‘Πράσινου Νησιού’, δεν θα ταιριάζει κανένα άλλο χρώμα σημαίας εκτός από εκείνο που χύθηκε όταν οι πατέρες τους το κατακτούσαν. Διότι η τουρκική λογοτεχνία έχει συνηθίσει για τα πατρώα εδάφη να αφηγείται περισσότερο ‘έπη’ παρά ‘μοιρολόγια’».*³⁴¹

Ο Banarlı αναδείκνυε με τη σειρά του αρκετές από τις βασικές παραμέτρους που θα χαρακτήριζαν τη μετέπειτα τουρκική επιχειρηματολογία στο Κυπριακό: Η σύγκριση της Κύπρου με την άλλη μεγαλόνησο της Μεσογείου που βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή, την Κρήτη, η πικρή ανάμνηση

³⁴¹ “Girid ve Kıbrıs” («Η Κρήτη και η Κύπρος»), *Hürriyet*, 19/12/1951. Για το άρθρο του Simavi, βλ. ανωτέρω σελ. 67-68. Για το «σύνδρομο της Κρήτης» που διαπερνούσε την τουρκική σκέψη αναφορικά με το Κυπριακό, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 80-93.

των απωλεσθεισών νήσων της θάλασσας του Αιγαίου που εδώ μεταβαλλόταν σε «εθελοντική παραχώρηση» χάριν «ιδανικών», η δυσθυμία έναντι των ευρωπαϊκών «μεγάλων δυνάμεων» που υπέθαλψαν τον ελληνικό αλυτρωτισμό και αφαίρεσαν εδάφη από τους «κατακτητές Τούρκους». Αυτό όμως που ήταν αξιοσημείωτο ήταν η εμμονή στις αναφορές, έστω και διανθισμένες με λογοτεχνικές περιγραφές, στο «αίμα που χύθηκε» για να πραγματοποιηθούν εκείνες οι κατακτήσεις, όσο και στο στερεότυπο του «ανδρείου Τούρκου πολεμιστή» που δεν γνωρίζει ήττες, περιφρονεί τους «λιποτάκτες» δυτικούς, θεωρεί φυσικό και απόλυτα νόμιμο δικαίωμά του όχι μόνο να κατακτά ξένους τόπους, αλλά και να διεκδικεί «ιστορικά δικαιώματα» επ' αυτών. Η συγκεκριμένη νοοτροπία, που διατυπωνόταν με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο με την ακροτελεύτια φράση του συντάκτη περί «επών» και «μοιρολογιών», έδειχνε να είναι βαθιά ριζωμένη στην πολιτική κουλτούρα των συντακτών της εφημερίδας και καθιστούσε αδύνατη την κατανόηση όχι μόνο της μεταβολής των συνθηκών και των εποχών, αλλά και την παραδοχή ότι η απώλεια των παλαιών οθωμανικών εδαφών ήταν απότοκο πολέμων στους οποίους η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ηττηθεί. Γεννάται λοιπόν το εύλογο ερώτημα, πώς μία αντίληψη μπορεί να δεχθεί το δικό της «φυσικό δικαίωμα» στη «γενναία κατάκτηση», δηλαδή στη νίκη και να θέτει εκτός λογικής της το ενδεχόμενο να διεκδικούν τις ίδιες «δάφνες» και οι αντίπαλοι, όταν υπερισχύουν στο πολεμικό πεδίο. Όπως καθίσταται φανερό και από το άρθρο του Banarlı, όμως, στη λογική της εφημερίδας κυριαρχούσε η αντίληψη ότι τα εδάφη που ήταν μια φορά οθωμανικά-τουρκικά είναι για πάντα τέτοια. Στην περίπτωση της Κύπρου, η οποία στο πλαίσιο των μεταπολεμικών ειρηνικών διεθνών κανόνων δεν αποτελούσε αντικείμενο πολεμικής διεκδίκησης, η έγερση ελληνικών αιτημάτων αντιμετωπιζόταν με ποικίλα εκφραστικά σχήματα αντίδρασης που συμπεριλάμβαναν και την απειλή χρήσης βίας και του πολέμου, όπως ήταν οι υπαινιγμοί του Simanı περί «εκνευρισμού» των Τούρκων, η έμμεση αναφορά του Banarlı στις «απαστράπτουσες» τουρκικές ξιφολόγχες της Κορέας, αλλά και η ευθέως στασιαστική αναφορά των Τουρκοκύπριων διαδηλωτών στους «αιματηρούς αγώνες» στους οποίους θα οδηγούσε η επιμονή του ενωτικού κινήματος.

Η επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών στην Τουρκία και το «απόστημα» της Κύπρου

Το σημαντικότερο γεγονός που έλαβε χώρα τον Ιανουάριο του 1952 στις διμερείς ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν αναμφισβήτητα η επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών, Σοφοκλή Βενιζέλου, στην Τουρκία. Η έλευσή του προβαλλόταν με κεντρικά πρωτοσέλιδα στη *Hürriyet*, ενώ ο Simanı που έτυχε να συνταξιδεύει στο ίδιο πλοίο με εκείνον, είχε επιδιώξει και αποσπάσει αποκλειστική δήλωσή του για το Κυπριακό. Πριν όμως εκτεθούν τα της επίσκεψης Βενιζέλου σε συνάρτηση και με το θέμα της Κύπρου, είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι, αναφορικά με το υπό εξέταση ζήτημα, ο συγκεκριμένος μήνας ξεκινούσε και τελείωνε με δύο δάνεια δημοσιεύματα από την τουρκική εφημερίδα *Yeni Sabah*. Εκείνα πλαισιώναν, τρόπον τινά, την επίσκεψη Βενιζέλου και συνέδεαν συμπτωματικά, αλλά πάντως με εξαιρετικά συμβολικό τρόπο, τον φιλικό χαρακτήρα που

ήθελε να προσδώσει στην επίσκεψή του ο Υπουργός Εξωτερικών με τη στάση της Ελλάδας στο Κυπριακό. Συνισταμένη και των δύο είναι ότι αναφέρονταν στην «προκλητική συμπεριφορά» του «Επισκόπου» ή «Αρχιπαπά» Κύπρου και έθεταν θέμα κατά πόσο η στάση του αυτή συνάδει με τη διακηρυσσόμενη «τουρκοελληνική φιλία».

Το απόσπασμα του πρώτου άρθρου με τίτλο «Οι ανατρεπτικές προκλήσεις του Επισκόπου Κύπρου» που αναδημοσίευε η *Hürriyet*, ξεκινούσε με το ρητορικό ερώτημα κατά πόσο η «κοινή μοίρα» που οικοδομείται με την Ελλάδα «πρέπει σε κάθε περίπτωση να λειτουργεί εις βάρος μας» και συνέχιζε υπαγορεύοντας με εύγλωττο τρόπο τις προϋποθέσεις της διμερούς φιλίας:

*«Πρέπει να ειπωθεί μια και καλή στους Αθηναίους και στους Κυπρίους ότι είναι πολύ καλές και αρμόζουσες οι υποσχέσεις και οι ελπίδες περί φιλίας, συμμαχίας και κοινών με τους Τούρκους αιματηρών αγώνων για έναν κοινό σκοπό, όμως η πρώτη και θεμελιώδης προϋπόθεση για μια τέτοια στενή προσέγγιση είναι η επίδειξη ενός ελάχιστου τουλάχιστον σεβασμού, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου φιλίας και συμμαχίας, στο δίκαιο του Τούρκου. Αν αυτό δεν επιδεικνύεται και κάθε λίγο και λιγάκι διακηρύσσεται η επιθυμία τους να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα, και εάν μάλιστα σ' αυτό πρωτοστατούν θρησκευτικοί λειτουργοί, τότε μας ανακατεύεται το στομάχι. Η φιλία του Τούρκου δεν είναι ούτε διπρόσωπη, ούτε πολυπρόσωπη. Θέλουμε οι Έλληνες να είναι κι αυτοί έτσι γενναίοι».*³⁴²

Αντίστοιχη εικόνα και συλλογιστική απαντάτο και στο δεύτερο απόσπασμα της *Yeni Sabah* που προερχόταν από το κύριο άρθρο της και αναδημοσιευόταν στη *Hürriyet* της 31^{ης} Ιανουαρίου. Σε εκείνο ο συντάκτης αναρωτιόταν αν ήταν «σύμπτωση ή προγραμματισμένο» γεγονός το ότι ο «αρχιπαπάς» στην Κύπρο «επιτάχυνε τις προκλήσεις και τις υποκινήσεις του», την ώρα που ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών εισερχόταν στην Τουρκία. Ακολούθως, υπενθύμιζε ότι είχε «εδώ και αρκετό καιρό» επισημάνει από τη στήλη του «πώς αυτός ο δήθεν θρησκευτικός λειτουργός χρησιμοποιεί τη θρησκεία στην πολιτική» και είχε «αποκαλύψει» ότι «οι εκκλησίες και οι τόποι προσευχής χρησιμοποιούνται για πολιτικές προκλήσεις». Κατά συνέπεια, οι «κινήσεις και δραστηριότητες» εκείνες που παρατηρούντο στην Κύπρο την ώρα που ξεκινούσαν οι συζητήσεις με τους Έλληνες κρατικούς αξιωματούχους στην Άγκυρα, λάμβαναν «χαρακτήρα παγώματος της θέρμης των διπλωματικών συνομιλιών». Αλλάζοντας αμέσως κατόπιν το μοτίβο της ανάλυσής του επί το συναισθηματικότερο, ο δημοσιογράφος της *Yeni Sabah* παρατηρούσε τα εξής: «Από τη μια μεριά να δίνετε τα χέρια, να χύνετε μαζί το αίμα σας και να ενώνεστε ιδεολογικά,³⁴³ και από την άλλη μεριά ταυτόχρονα να προσπαθείτε πίσω από την πλάτη του να σκάψετε το λάκκο του γείτονα, είναι μια στάση που ο Τούρκος δεν μπορεί εύκολα να την κατανοήσει. Πράγματι ο

³⁴² “Kıbrıslı Piskoposun tahrıkâtı”, *Hürriyet*, 16/1/1952.

³⁴³ Η συγκεκριμένη φράση παρέπεμπε προφανώς στην αντικομμουνιστική «ιδεολογική ενότητα» με την Ελλάδα, πρακτικό απότοκο της οποίας ήταν να «χύνουν μαζί το αίμα» τους στην Κορέα.

Τούρκος, πιστός στα πάτρια και στα ήθη του, πρέπει να πει το καλωσορίσατε στον μουσαφίρη του».³⁴⁴

Συμπτωματικά ή όχι, τα δύο αυτά δημοσιεύματα συμπύκνωναν ένα σύνολο χαρακτηριστικών της αντιμετώπισης του Κυπριακού από οπτική γωνία του τουρκικού Τύπου: Η ελληνοτουρκική φιλία δεν είναι αυθύπαρκτη, ούτε και αναγκαστικό επακόλουθο των κοινών αγώνων στην Κορέα στο πλαίσιο ενός ιδεολογικού μετώπου εναντίον του «ερυθρού κινδύνου», αλλά εξαρτάται από τη συμπεριφορά των Ελλήνων έναντι θεμάτων «ευαίσθητων» για την Τουρκία όπως το Κυπριακό. Οι «προκλήσεις» στο συγκεκριμένο θέμα δεν θα γίνουν ανεκτές από τον «Τούρκο», πολλώ δε μάλλον όταν προέρχονται από έναν «παπά», του οποίου η ενασχόληση πρέπει να περιορίζεται στη θρησκεία και να μην επεκτείνεται στην πολιτική. Πράγματι, αν ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι ένα κεντρικό κομμάτι των κεμαλικών μεταρρυθμίσεων είχε επικεντρωθεί τις δεκαετίες του 1920 και 1930 στον εξοβελισμό του Ισλάμ, αλλά και της θρησκείας γενικότερα, από την πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας,³⁴⁵ τότε κατανοεί γιατί «ανακατευόταν το στομάχι» του αρθρογράφου της *Yeni Sabah*, αλλά και κατ' επέκταση της αναδημοσιεύουσας *Hürriyet*. Η φράση κλειδί «χρησιμοποίηση της θρησκείας στην πολιτική»³⁴⁶ συνεχίζει να αποτελεί σχεδόν μέχρι τις ημέρες μας το κεντρικό μοτίβο καταδίκης και απαξίωσης των δυνάμεων εκείνων στο εσωτερικό της Τουρκίας που θεωρείται ότι «επιβουλεύονται» το κοσμικό καθεστώς της χώρας. Τέλος, στην οικοδόμηση των επιχειρημάτων που εκτίθεντο στα άρθρα αυτά, επιστρατεύονταν και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των Τούρκων, όπως τα εξέθετε ο συντάκτης, που δεν ήταν άλλα από εκείνα της «έντιμης στάσης» και της «καθαρής εξήγησης» έναντι των ξένων. Η τελευταία φράση του δεύτερου άρθρου, όμως, ήταν αρκετή για να καταδείξει ότι στην πραγματικότητα η «πατροπαράδοτη» συμπεριφορά απέναντί τους και το καλωσόρισμά τους σύμφωνα με τα τουρκικά «ήθη» δεν ήταν εκδηλώσεις μονοσήμαντες, αλλά συνοδεύονταν από τη συνεχή επαγρύπνηση, καθώς και από την υποφώσκουσα αγανάκτηση για τις συμπεριφορές σε θέματα όπως το Κυπριακό, οι οποίες θεωρούνταν «υπονομευτικές». Όπως λοιπόν χαρακτηριστικά και αποκαλυπτικά σημείωνε στην κατακλείδα του άρθρου του ο δημοσιογράφος, ο Τούρκος «πρέπει να πει καλωσορίσατε στον μουσαφίρη του», δεν σημαίνει όμως ότι θέλει το κάνει όταν δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της συλλογιστικής του.³⁴⁷

³⁴⁴ «Bir Ziyaretin Manâsı» («Το νόημα μιας επίσκεψης»), *Hürriyet*, 31/1/1952.

³⁴⁵ Π.χ. απόλειψη του συνταγματικού άρθρου ότι το Ισλάμ αποτελεί την επικρατούσα θρησκεία του κράτους, κατάργηση του χαλιφάτου, κλείσιμο των ιερών χώρων των δερβίσηδων και των θρησκευτικών αδελφοτήτων, εκκοσμίκευση της εκπαίδευσης, απαγόρευση στους θρησκευτικούς λειτουργούς να κυκλοφορούν με τα ιερατικά τους ρούχα δημοσίως πλην των επικεφαλής τους, κ.ά.

³⁴⁶ *Dini politikaya âlet etmek*.

³⁴⁷ «Αγανάκτηση» ένιωθαν επίσης, για άλλο όμως θέμα, και οι Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι τη δημοσιοποιούσαν με ένα τηλεγράφημα διαμαρτυρίας προς στο πρακτορείο ANKA: «Οι Τούρκοι διαμαρτυρόμαστε για την αλλαγή του ονόματος της 300 ετών ιστορικής πλατείας Μπαϊρακτάρ στην Κύπρο, σε πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου από τον ενωτικό Δήμαρχο, και αιτούμεθα την πληροφόρηση της κοινής γνώμης για το περιστατικό αυτό», βλ. «Kıbrıs Türklerinin haklı infiali» («Η δίκαιη αγανάκτηση των Τουρκοκυπρίων»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 26/1/1952.

Η επικείμενη επίσκεψη Βενιζέλου προαναγγελλόταν στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της εφημερίδας.³⁴⁸ Παρά το γεγονός ότι τόσο ο υπέρτιτλος,³⁴⁹ όσο και ο υπότιτλος³⁵⁰ αναφέρονταν αυστηρά στα θέματα της επίσκεψης, ο δεύτερος υπότιτλος λίγο πριν το ρεπορτάζ είχε κυπριακή αναφορά: «Πάλι έγινε διαδήλωση χθες στην Αθήνα για την Κύπρο».³⁵¹ Ακριβώς από κάτω και εντός πλαισίου συμπληρωνόταν ότι η πυροσβεστική και η αστυνομία είχαν διαλύσει τους διαδηλωτές με τη χρήση νερού και γκλομπ. Το σχετικό ρεπορτάζ των εσωτερικών σελίδων περιέγραφε τη διαδήλωση τριών χιλιάδων ατόμων, τα οποία κρατούσαν πικέτα με συνθήματα στα ελληνικά και στα αγγλικά όπως «Ελευθερία ή θάνατος για την Κύπρο», «Έξω οι Άγγλοι απ' την Κύπρο» και «Τούρκοι κάτω τα χέρια από την Κύπρο». Στο τέλος διευκρινιζόταν ότι η διαδήλωση είχε λάβει χώρα με αφορμή την επέτειο του δημοψηφίσματος προ δύο ετών. Με τον τρόπο αυτό και εν όψει της επίσκεψης του Έλληνα κρατικού αξιωματούχου, η εφημερίδα έθετε εμμέσως και τη δική της ατζέντα παράλληλα με την επίσημη, μία τακτική που θα επαληθευόταν και από την προσέγγιση του Simavi στον Βενιζέλο για το επίμαχο ζήτημα.

Την ίδια ημέρα που αναγγελλόταν η επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών και παρεχόταν η πληροφόρηση για τη διαδήλωση στην Αθήνα για την Κύπρο, στο Λονδίνο οι Τουρκοκύπριοι που είχαν συγκροτήσει την «Λέσχη Τουρκοκυπρίων»³⁵² ξεκινούσαν μία προσπάθεια «διαφώτισης» στη Βρετανία για την Κύπρο και την Τουρκία. Όπως ανέφερε το σχετικό δημοσίευμα, κεντρικός στόχος της προσπάθειας εκείνης ήταν η προπαγάνδισή μιας λύσης είτε αυτοκυβέρνησης, είτε απόδοσης της Κύπρου στην Τουρκία. Στο πλαίσιο αυτό, οι Τουρκοκύπριοι της «Λέσχης» αποσκοπούσαν στο να αποσπάσουν μία απάντηση από τη βρετανική κυβέρνηση στα αιτήματά τους, αλλά και στο να δώσουν μία απάντηση «στις πρόσφατες διαδηλώσεις των Ρωμιών σε Ελλάδα και Κύπρο, οι οποίοι δεν έχουν καταγωγή από τους Έλληνες». Για να αυξήσουν δε την απήχηση του αιτήματός τους για αυτοκυβέρνηση ή επιστροφή της Κύπρου υπό τουρκική διοίκηση, αποφάσιζαν να εκδώσουν και εφημερίδα.³⁵³

Όσο συνεχίζονταν στο Λονδίνο αυτές οι διεργασίες, ο Σοφοκλής Βενιζέλος επιβιβαζόταν από τον Πειραιά στο πλοίο «Γαρσός» και κατευθυνόταν στην Τουρκία, προκειμένου να πραγματοποιήσει την επίσημη επίσκεψή του. Στο ίδιο πλοίο επέβαινε και ο ιδιοκτήτης της *Hürriyet*, Sedat Simavi, ο οποίος είχε την ευκαιρία να συνομιλήσει με τον Έλληνα Υπουργό. Η συζήτηση εκείνη προβαλλόταν στο κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας, που έκανε λόγο για «Δήλωση του Σ. Βενιζέλου στη Χιουρριέτ»³⁵⁴ και οι υπότιτλοι σταχυολογούσαν «πηγαίνω στην Αγκυρα για να

³⁴⁸ “Yunan Dışişleri Bakanı memleketimize geliyor” («Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών έρχεται στη χώρα μας»), *Hürriyet*, 20/1/1952.

³⁴⁹ “Atlantik Paktına iştirakimiz dolayısıyla izhari müzakerelerde bulunmak üzere” («Προκειμένου να έχει διευκρινιστικές διαβουλεύσεις λόγω της συμμετοχής μας στο Ατλαντικό Σύμφωνο»).

³⁵⁰ “Yunan askeri şahsiyetlerinin de katılacakları bu görüşmelerde hususi bir ehemmiyet veriliyor” («Αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία σε αυτές τις συνομιλίες στις οποίες θα συμμετάσχουν και Έλληνες στρατιωτικοί»).

³⁵¹ “Atina’da Kıbrıs için dün gene nümayiş yapıldı”, με βάση ανταπόκριση του *Associated Press* από την Αθήνα.

³⁵² “Kıbrıs Türk Kulübü”.

³⁵³ “Londra Türkleri Kıbrıs dâvasını yine ele aldılar” («Οι Τούρκοι του Λονδίνου ανέλαβαν και πάλι την υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 21/1/1952, με βάση το πρακτορείο *T.H.A.*

³⁵⁴ “S. Venizelos’un Hürriyet’e beyanati”, *Hürriyet*, 29/1/1952.

συνεχίσω τη φιλία που δημιούργησε ο πατέρας μου»,³⁵⁵ αλλά και το επίμαχο για τον Simavi ζήτημα: «Ο Υπουργός Εξωτερικών είπε ότι η πρόσφατη διαδήλωση στην Αθήνα για την Κύπρο δεν έγινε εναντίον μας, αλλά εναντίον της Αγγλίας».³⁵⁶ Ο Σοφοκλής Βενιζέλος ανέφερε στον Τούρκο δημοσιογράφο ότι μεταβαίνει στην Τουρκία κατόπιν προσκλήσεως της τουρκικής κυβέρνησης και τον διαβεβαίωνε ότι επρόκειτο για μία «επίσκεψη φιλίας» η οποία δεν αποσκοπούσε σε τίποτε άλλο. Δραττόμενος όμως της ευκαιρίας, ο Simavi τον ρωτούσε κατευθείαν για το θέμα της Κύπρου: «Δεν νοθεύεται αυτή η φιλία από τις διαδηλώσεις που γίνονται στην Αθήνα για την Κύπρο; Από τη μια μεριά κάνουμε λόγο για ‘τουρκοελληνική φιλία’ κι από την άλλη γίνονται στην Αθήνα διαδηλώσεις, η πιο πρόσφατη εκ των οποίων έλαβε χώρα την περασμένη εβδομάδα. Τι λέτε γι’ αυτό;». Ο Υπουργός Εξωτερικών απαντούσε τα εξής: «Οι διαδηλώσεις αυτές δεν στρέφονται εναντίον της Τουρκίας. Έγιναν εναντίον της Αγγλίας επειδή δεν δόθηκε άδεια σε συνδικαλιστές αντιπροσώπους για ένα συνέδριο που θα γινόταν στην Κύπρο. Εγώ εργάζομαι για να μεγαλώσει και να εξελιχθεί η τουρκοελληνική φιλία. Επιθυμώ ειλικρινώς να μην μείνει κανένα σημείο τριβής, αλλά και να τακτοποιηθούν συν τω χρόνω και τα υφιστάμενα». Ο Simavi άφηνε ασχολίαστη την απάντηση Βενιζέλου, προσθέτοντας στο υπόλοιπο της παρουσίας του μερικές ακόμη επαινετικές για την Τουρκία φράσεις του συνομιλητή του, καθώς και ορισμένες πληροφορίες για τη συνοδεία του. Ωστόσο, κάτω ακριβώς από την εμβόλιμη στο ρεπορτάζ είδηση αυτή του Simavi – η οποία σημειωτέον ήταν τυπωμένη με διαφορετικούς και ευδιάκριτους χαρακτήρες σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο της εφημερίδας – δημοσιευόταν κεντρικά μία φωτογραφία που εικόνιζε διαδηλωτές να συγκρούονται με την αστυνομία στο συλλαλητήριο για την Κύπρο στην Αθήνα. Στη λεζάντα αναφερόταν ότι οι Έλληνες αστυνομικοί επιχειρούσαν να διαλύσουν τους φοιτητές που διαδήλωναν, σε μία εκδήλωση «που όπως είπε στον Αρχισυντάκτη μας ο Υπουργός Εξωτερικών Βενιζέλος, στρεφόταν εναντίον της Αγγλίας».

Η άφιξη Βενιζέλου στην Κωνσταντινούπολη καλυπτόταν από τη *Hürriyet* και πάλι στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο που είχε τίτλο με θετικό πρόσημο: «Ο φίλος Έλληνας Υπουργός των Εξωτερικών Βενιζέλος αφίχθη χθες στην Ιστανμπούλ».³⁵⁷ Στους υπότιτλους και στο ρεπορτάζ, τα οποία συνοδεύονταν από τις σχετικές φωτογραφίες, προβάλλονταν οι δηλώσεις του φιλοξενούμενου για το πόσο «ευτυχής» αισθανόταν από το γεγονός ότι είχε έλθει στην Τουρκία, για το στόχο της επίσκεψης που ήταν η συνέχιση της φιλίας που είχε δημιουργήσει ο πατέρας του, καθώς και για την ωφέλεια που θα είχαν τα δύο κράτη από την ένταξή τους στην Ατλαντική Συμμαχία. Ακολούθως, όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, στις 20.05 το βράδυ η ελληνική αντιπροσωπεία αναχώρησε για Αγκυρα. Η *Hürriyet* πρόβαλλε πρωτοσέλιδα και την εκεί επίσκεψή τους με τους ίδιους φιλικούς τόνους και πρόσθετε ότι, μετά την κατάθεση στεφάνου και τη στάση προσοχής στο προσωρινό μασωλείο του Atatürk, ο Βενιζέλος συναντήθηκε με τον ομόλογό του Fuad Köprülü,

³⁵⁵ “Ankaraya babamın kurduğu dostluğu idameye gidiyorum”.

³⁵⁶ “Dışişleri Bakanı, Atina’da Kıbrıs için son yapılan nümayişin bizim aleyhimize değil İngiltere aleyhine olduğunu söyledi”.

³⁵⁷ “Dost Yunan Dışişleri Bakanı Venizelos dün İstanbula geldi”, *Hürriyet*, 30/1/1952.

καθώς και με τον Πρόεδρο της τουρκικής Βουλής, Refik Koraltan.³⁵⁸ Αντηλλάγησαν φιλικές προσφωνήσεις και αντιφωνήσεις, με τον Βενιζέλο να κάνει λόγο για την «ιερή παρακαταθήκη» της ελληνοτουρκικής φιλίας.³⁵⁹

Εκείνο που δεν εθίγη στα σχετικά ρεπορτάζ, το ζήτημα δηλαδή της Κύπρου, ανέλαβε να το προβάλλει και πάλι ο Simanî, όπως είχε κάνει και στην προηγούμενη ανταπόκρισή του με τη σχετική ερώτηση που είχε απευθύνει προς τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους προς την Κωνσταντινούπολη. Έτσι, σε σειρά τριών κυρίων άρθρων του που έφεραν τον ίδιο τίτλο και δημοσιεύονταν στην εφημερίδα από 31 Ιανουαρίου έως 2 Φεβρουαρίου – κατά το διάστημα δηλαδή της επίσκεψης Βενιζέλου στην Τουρκία – ο Simanî συνέδεε για μία ακόμη φορά την ειλικρίνεια της ελληνικής πλευράς στη διμερή «φιλία» με την εγκατάλειψη εκ μέρους της τής υπόθεσης της Κύπρου, αλλά και με τις παραχωρήσεις της στα Δωδεκάνησα.³⁶⁰ Στο πρώτο εξ αυτών, ο ιδιοκτήτης της *Hürriyet* εξέφραζε εισαγωγικά την ελπίδα να πιστέψουν οι αναγνώστες του τα όσα θα τους εκθέσει σχετικά με τη «φιλική κουβέντα» που είχε με τον Βενιζέλο, καθ' ότι «όπως καλά ξέρετε, δεν είμαι και ένθερμος υποστηρικτής της τουρκοελληνικής φιλίας». Ακολούθως αφηγείτο και πάλι τη στιχομυθία για την Κύπρο που η εφημερίδα είχε δημοσιεύσει δύο ημέρες πριν. Το άξιο προσοχής απόσπασμα, όμως, ήταν εκείνο που περιέγραφε πώς ο δημοσιογράφος άκουγε τον Βενιζέλο να εκθέτει τα της ελληνοτουρκικής φιλίας: «Η ήσυχη θάλασσα και η χωρίς αναταράξεις συνέχιση του ταξιδιού μας με το πλοίο πρέπει να ευχαρίστησε τον Βενιζέλο όσο κι εμένα, διότι βρήκε την ευκαιρία να σταθεί επανειλημμένως στην τουρκοελληνική φιλία. Κεντρικό άξονα στα περί της φιλίας αυτά λόγια του απετέλεσαν ιδιαιτέρως οι πολλές αποστολές πλοίων με βοήθεια που στείλαμε στην Ελλάδα κατά τον πρόσφατο πόλεμο. Εγώ τον ακούω με ενδιαφέρον, όμως από την άλλη μεριά βασάνιζε συνεχώς τη σκέψη μου το ζήτημα της Κύπρου».

Οι συμβολισμοί της «φιλικής» εκείνης «κουβέντας» ήταν πολλοί. Ο Σοφοκλής Βενιζέλος επιχειρούσε με διάφορα φραστικά σχήματα και εντυπωσιακά ανοίγματα να πείσει τον Τούρκο συνομιλητή του για την ειλικρίνεια της φιλίας που ο ίδιος προσωπικώς καθώς και η χώρα του πρότασσαν έναντι της Τουρκίας. Με θερμές ρητορικές παραλλαγές επί του ίδιου θέματος, επιστράτευε από το «βαρύ πυροβολικό» του ονόματός του και της «ιερής παρακαταθήκης» που του κληροδότησε ο πατέρας του ως θεμελιωτής της διμερούς φιλίας, μέχρι τα κολακευτικά λόγια για τη «βοήθεια» που είχε προσφέρει η Τουρκία με την αποστολή τροφίμων στη χειμαζόμενη υπό κατοχή Ελλάδα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ακόμη και στο θέμα της Κύπρου απέφυγε να δώσει οποιαδήποτε απάντηση τυχόν θύμιζε την προ ενός περίπου έτους τοποθέτησή του στην ελληνική Βουλή. Αντ' αυτής, κατέφευγε στη μισή αλήθεια, ότι δηλαδή οι διαδηλώσεις στην Αθήνα γίνονταν μεν, αλλά στρέφονταν εναντίον της Βρετανίας επειδή η τελευταία δεν είχε επιτρέψει σε Έλληνες συνδικαλιστές να μεταβούν στο νησί. Απέναντι σε αυτή τη λαλίστατη στάση, ο Τούρκος

³⁵⁸ “S. Venizelos Ankara’da” («Ο Σ. Βενιζέλος στην Άγκυρα»), *Hürriyet*, 31/1/1952.

³⁵⁹ “[...] kudsi bir vedia telâkki ettiği Türk-Yunan dostluğ[u] [...]”, ό.π.

³⁶⁰ “Venizelos’la hasbihal” («Φιλική κουβέντα με τον Βενιζέλο»), I, II και III.

δημοσιογράφος στεκόταν σιωπηλός, άκουγε «με ενδιαφέρον» τον συνομιλητή του, αλλά το μυαλό του γυρνούσε συνεχώς στο Κυπριακό, για το οποίο και ευθαρσώς τελικά τον ρωτούσε. Αν και τόσο στο ρεπορτάζ του της 29^{ης} Ιανουαρίου, όσο και στο πρώτο του αυτό κύριο άρθρο άφηνε ασχολίαστη τη στάση και τις απαντήσεις του Βενιζέλου, το ύφος του κειμένου, κατά πάσα δε πιθανότητα και του ιδίου του Simanı κατά τη διάρκεια της συνομιλίας, προοιωνίζονταν την πλήρη και επιθετική επαναφορά των γνωστών του επιχειρημάτων στη συνέχεια.

Πράγματι, στο δεύτερο κατά σειρά κύριο άρθρο του, ο Simanı επισήμαινε πως ο Βενιζέλος, με το να υποστηρίξει ότι οι διαδηλώσεις των Αθηνών στρέφονταν κατά των Βρετανών, «επιχειρούσε να χρησιμοποιήσει μία ωραία διπλωματική τακτική». «Στην πραγματικότητα», συνέχισε, «οι διαδηλώσεις που εδώ και χρόνια συνεχίζονται στην Αθήνα στρέφονται κατά της Τουρκίας. Ίσως η πρόσφατη να στρεφόταν εναντίον των Άγγλων, όμως αυτό δεν μειώνει τη σοβαρότητα της υπόθεσης. Αν υπάρχει κάτι βέβαιο, αυτό είναι το γεγονός ότι ο Έλληνας Υπουργός των Εξωτερικών επιθυμεί να έλθει στην Τουρκία ως φίλος και ότι τοιουτοτρόπως επιδιώκει να προσδώσει αξία και στη δική μας φιλία». Αμέσως μετά από αυτήν την επισήμανση του «διπλωματικού ελιγμού» του Βενιζέλου, επισήμανση που ουσιαστικά ισοδυναμούσε με την «προειδοποίηση» ότι «δεν μπορείς να μας ξεγελάσεις», καθώς και την παραδοχή των καλών προθέσεων του Έλληνα κυβερνητικού αξιωματούχου, ο ιδιοκτήτης της *Hürriyet* περνούσε κατευθείαν στην επίθεση:

«Κατά τη διάρκεια της συζήτησής μας ρώτησα τον φιλοξενούμενό μας πώς θα τακτοποιηθούν τα ζητήματα της Κύπρου και των Δωδεκανήσων. Θέλησε να υπαινιχθεί ότι κάθε έθνος επιβάλλεται να ορίζει τη δική του μοίρα και ότι η υπόθεση θα τακτοποιηθεί με δημοψήφισμα. Αυτό σημαίνει ότι σε Κύπρο και Δωδεκάνησα οι Έλληνες έχουν την πλειοψηφία και, όπως και να 'χει, το αποτέλεσμα θα βγει υπέρ τους. Δεν πρέπει όμως να λησμονείται ότι ο μόνος ιδιοκτήτης της Κύπρου που έχει τίτλους ιδιοκτησίας είναι η Τουρκία, καθώς και ότι βρίσκεται ακόμη στα χέρια των Άγγλων ως τρόπον τινά ενοικιαστών. Κι αν προσθέσουμε τους Τούρκους που εδώ και έναν αιώνα έχουν μεταναστεύσει από το νησί, τότε θα αποτελεί αφέλεια να αμφιβάλουμε για το ότι αυτό είναι τουρκικό. Επιπροσθέτως, σε περίπτωση που τεθεί θέμα δημοψηφίσματος είμαστε πάντοτε έτοιμοι να αποδείξουμε την προαναφερθείσα πλειοψηφία με τους Τουρκοκύπριους που ακόμη διαβιούν στην Ανατολία. Κι αν οι κομμουνιστές Ελληνοκύπριοι ανάγκασαν τους Τουρκοκύπριους να μεταναστεύσουν με την άθλια συμπεριφορά τους, αυτό ουδαμώς αποτελεί λόγο για να αξιώνουν σήμερα δικαιώματα».

Όπως καθίσταται προφανές, ο Simanı συνέχιζε να προβάλλει και σε εκείνο το κύριο άρθρο του τα στερεοτυπικά επιχειρήματα περί «ιδιοκτητών» της Κύπρου, οι οποίοι μάλιστα κατά την άποψή του ήταν και οι μόνοι νόμιμοι, στο βαθμό που κατείχαν τους «τίτλους ιδιοκτησίας» του νησιού. Ωστόσο, προχωρούσε ένα βήμα παραπέρα και, επιχειρώντας να αντικρούσει το εύλογο επιχείρημα περί πλειοψηφίας των Ελλήνων σε Κύπρο και Δωδεκάνησα, επανέφερε το αντεπιχείρημα της

«αποκατάστασης» της πληθυσμιακής αναλογίας στο νησί: Αν συμπεριλαμβάνονταν και οι Τουρκοκύπριοι που είχαν μεταναστεύσει στην Τουρκία, τότε η αναλογία θα μεταβαλλόταν υπέρ αυτών. Η ανάγκη που ένιωθε να ανασκευάσει το συγκεκριμένο επιχείρημα ήταν μάλλον κατανοητή, αν ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός του προηγηθέντος δημοψηφίσματος στο νησί και του αποτελέσματος που είχε αναδείξει. Η πεποίθησή του, όμως, ότι με τη συμπερίληψη και των εν Τουρκία Τουρκοκυπρίων η αναλογία θα μεταβαλλόταν υπέρ της τουρκικής πλευράς ήταν αστήρικτη, καθ' ότι δεν βασιζόταν σε κάποιο δημογραφικό δεδομένο, αλλά εν είδει προπαγανδιστικής πομφόλυγας εξυπηρετούσε περισσότερο τη συναισθηματική του ανάγκη καθώς και την πολιτική του σκοπιμότητα. Άλλωστε η τουρκοκυπριακή μετανάστευση προς την Τουρκία και η επιδίωξη της ανάσχεσής της αποτέλεσαν έναν από τους κεντρικούς στόχους της αρθρογραφίας της εφημερίδας ήδη από τα πρώτα ταξιδιωτικά ρεπορτάζ του Çalparala το καλοκαίρι του 1948.³⁶¹ Στο συγκεκριμένο άρθρο ο Simanı απλώς επανέφερε το θέμα, σε συνάρτηση όμως αυτή τη φορά με την «αποκατάσταση» της πληθυσμιακής ισορροπίας, έτσι ώστε αυτή να χρησιμοποιηθεί δυνητικά σε ένα (νέο;) δημοψήφισμα. Παράλληλα, έβρισκε την ευκαιρία να μεμφθεί εκ νέου τους Ελληνοκύπριους, καθιστώντας τους υπεύθυνους για τη μετοικεσία των Τουρκοκυπρίων.

Ακολούθως ο αρθρογράφος έστρεφε την προσοχή του στους Έλληνες δημοσιογράφους που «εκπροσωπούσαν την ελληνική κοινή γνώμη» και οι οποίοι συνόδευαν τον Βενιζέλο στο ταξίδι του, επισημαίνοντας τα θερμά υπέρ της ελληνοτουρκικής φιλίας λόγια τους, τα οποία υπερθεμάτιζε ο Έλληνας Υπουργός. Ο Simanı όμως εμφανιζόταν δύσπιστος απέναντί τους, σημειώνοντας αρχικά πως όποιος τα άκουγε θα νόμιζε ότι δεν υπάρχει δύναμη ικανή να χωρίσει τα δύο κράτη και θα έτεινε να τα πιστέψει, για να θέσει αμέσως κατόπιν το μέτρο της αξιοπιστίας τους και, κατ' επέκταση, της ελληνοτουρκικής φιλίας: «Αν υποθεθεί ότι αύριο δεν βγαίνει ένας άλλος Δασκάλωφ³⁶² να πει 'μην εορτάζετε την πεντηκοσιοστή επέτειο της Άλωσης της Ιστανμπούλ [sic]', ούτε και φυτρώνει κάποιος κόκκινος παπάς λέγοντας κάθε λίγο και λιγάκι ανοησίες του τύπου 'αυτό το νησί δικό σας, εκείνο το νησί δικό μας', τότε θα δούμε συν τω χρόνω σε ποιο βαθμό είναι αληθινές αυτές οι περί της ωραίας φιλίας διαβεβαιώσεις».³⁶³

Ο αρθρογράφος ήταν ειλικρινής. Όπως είχε επισημάνει και στην πρώτη συνέχεια των άρθρων του εκείνων, κάθε άλλο παρά ένθερμος οπαδός της ελληνοτουρκικής φιλίας ήταν. Κατά συνέπεια, η δυσπιστία του απέναντι στη διπλωματική «επίθεση φιλίας» που δεχόταν από τους συνομιλητές του ήταν αναμενόμενη. Έτσι, η αντίδρασή του εκδηλωνόταν άμεσα με τον συνήθη για εκείνον τρόπο, την πρόταξη δηλαδή κριτηρίων που θα δοκίμαζαν την ειλικρίνεια των ελληνικών δηλώσεων. Ο πήχης των κριτηρίων αυτών, ωστόσο, δεν ήταν απλώς υψηλός αλλά απροσπέλαστος, στο μέτρο που η αποδοχή τους στα θέματα της Κύπρου και των Δωδεκανήσων θα σήμαινε την ολοκληρωτική

³⁶¹ Βλ. ανωτέρω σελ 30.

³⁶² Η αναφορά ενδεχομένως να είναι στον Απόστολο Δασκαλάκη, καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρύτανη του ιδρύματος το 1953-1954 και ένθερμος υποστηρικτή του ενωτικού αγώνα. Η κατάληξη «-ωφ» προφανώς παρέπεμπε σε μία εντελώς άστοχη για το συγκεκριμένο πρόσωπο πεποίθηση περί «κομμουνιστικών» κινήτρων.

³⁶³ "Venizelos'la hasbihal II" («Φιλική κουβέντα με τον Βενιζέλο II»), *Hürriyet*, 1/2/1952.

υποχώρηση της ελληνικής πλευράς, καθώς και την πλήρη προσχώρησή της στις απόψεις της τουρκικής, έτσι τουλάχιστον όπως αρθρώνονταν από τον Simavî. Ο απόλυτος και μη επιδεχόμενος αντιρρήσεων αυτός τρόπος σκέψης θα συνέχιζε να εκδηλώνεται στα άρθρα-τοποθετήσεις του για το Κυπριακό.

Περισσότερες διευκρινίσεις για την αντίληψή του ως προς με τη «διευθέτηση» των ζητημάτων της Κύπρου και των Δωδεκανήσων έδινε ο Simavî στο τρίτο και τελευταίο τμήμα της σειράς των άρθρων του. Όπως αφηγείτο, όταν το πλοίο έφτανε στην Κωνσταντινούπολη και ο Βενιζέλος έδειχνε από την κουπαστή στην ακολουθία του «το μεγαλείο της Ιστανμπούλ», ο ίδιος έκανε τις ακόλουθες σκέψεις: «Αν ήμουν εγώ στη θέση του, μιας και ήρθα θα έψαχνα τρόπο να κανονίσω αμέσως στην Άγκυρα αυτό το θέμα της Κύπρου και την υπόθεση της Δωδεκανήσου, προκειμένου να πείσω τους Τούρκους για την τουρκική μου φιλία [sic]. Εφόσον Τούρκοι και Έλληνες διεκδικούν αμφότεροι δικαιώματα πάνω στα προαναφερθέντα νησιά, ελάτε τότε να εγκαθιδρύσουμε μία κοινή τουρκοελληνική διοίκηση στα Δωδεκάνησα και μία κοινή τουρκοαγγλική και ελληνική στην Κύπρο, κι έτσι κατ' αυτόν τον τρόπο να πάσουν τα νησιά να αποτελούν ένα απόστημα μεταξύ των εθνών της Τουρκίας, της Ελλάδας και της Αγγλίας». Η πρόταση του Simavî ήταν εξόχως αποκαλυπτική: Διαπραγματευόταν θεωρητικά τη μεταβολή του καθεστώτος δύο τόπων, ενός νησιωτικού συμπλέγματος και μιας νήσου της Μεσογείου, κανένα εκ των οποίων δεν ανήκε στην Τουρκία! Γι' αυτά εισηγείτο διμερή κυριαρχία επί των Δωδεκανήσων από Ελλάδα και Τουρκία και τριμερή αντίστοιχη για την Κύπρο, αποδεχόμενος ασμένως τα εδαφικά οφέλη για τη χώρα του, χωρίς όμως να προβληματίζεται τι θα γινόταν αν σε ενδεχόμενη σχετική διαπραγμάτευση κάποια πλευρά έθετε με αντίστοιχη επιχειρηματολογία διεκδικήσεις για μέρη που ανήκαν στην Τουρκία. Αυτή άλλωστε ήταν ακριβώς η περίπτωση όταν διαμελιζόταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι δυτικές δυνάμεις διαμοίραζαν τα εδάφη της μεταξύ τους, κατάσταση στην οποία είχε αντιδράσει ένοπλα ο προσφιλής σε εκείνον ηγέτης Mustafa Kemal.³⁶⁴ Προκειμένου, λοιπόν, να καθαρίσει το «απόστημα» που κατ' εκείνον επηρέαζε αρνητικά τα «έθνη» – και όχι τα «κράτη» – της Τουρκίας, της Ελλάδας και της Βρετανίας, όφειλε ουσιαστικά η Ελλάδα δια του Υπουργού Εξωτερικών της να παραχωρήσει συνδιοίκηση σε τμήματα του εδάφους της και να αποδεχθεί αντίστοιχη τριμερή σε έδαφος τρίτης χώρας, η συντριπτική ελληνική πλειοψηφία του οποίου είχε πρόσφατα ζητήσει με τον ειρηνικό τρόπο του δημοψηφίσματος την ένωσή της με εκείνην. Η υποτίμηση της Ελλάδας καθίστατο εμφανής όχι μόνο από το ουσιαστικό περιεχόμενο της πρότασής του, αλλά και από τη συμβολική αναφορά του σε «τουρκοαγγλική» από τη μία πλευρά, καθώς και «ελληνική» από την άλλη συγκυριαρχία επί της Κύπρου.

³⁶⁴ Κατά ειρωνική σύμπτωση, εκείνην ακριβώς την περίοδο, καθώς και τη διάδοχη της Λωζάννης και των εσωτερικών «επαναστατικών μεταρρυθμίσεων» του Atatürk, πραγματευόταν σε άρθρο γνώμης του ο τέως Υπουργός Εσωτερικών και Εξωτερικών και τότε διπλωματικός σχολιαστής της *Hürriyet*, Şükrü Kaya, βλ. “Türk hükümetinin davetlisi ve Yunan Hariciye Vekili Kyrie Venizelos” («Ο προσκεκλημένος της Τουρκικής Κυβερνήσεως και Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Κύριος Βενιζέλος»), *Hürriyet*, 1/2/1952. Στο άρθρο του ο Kaya έπλεκε το εγκώμιο του Ελευθέριου Βενιζέλου και εξέφραζε την πεποίθησή του για την επιτυχία της επίσκεψης του γιού του, Σοφοκλή, επισημαίνοντας την κοινή συμμετοχή των δύο χωρών στην «Ατλαντική Συμμαχία».

Επανερχόμενος, ωστόσο, στη ρεαλιστική εκτίμηση των πραγμάτων, ο Simanî διατύπωνε αμέσως κατόπιν τις αμφιβολίες του για το κατά πόσο μία τέτοια σκέψη είχε περάσει από το μυαλό του «Kyrie Venizelos», αλλά και κατά πόσο η κυβέρνηση της Αγκυρας θα έθιγε το ζήτημα της Κύπρου, για να καταλήξει και πάλι ότι κανένα ισχυρό θεμέλιο δεν υπήρχε σε μία φιλία που δεν δεχόταν να ικανοποιήσει τους τουρκικούς όρους: «Κατά συνέπεια δεν μένει τίποτε άλλο να ειπωθεί στον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών από τα καλώς όρισες, καλά τα είδες, στο καλό και να μας ξανάρθεις. Διότι κατά τη γνώμη μου, όσο δεν τακτοποιούνται τα ζητήματα της Κύπρου και των Δωδεκανήσων, ουδέποτε θα θεμελιωθεί η επιζητούμενη προσέγγιση μεταξύ των εθνών Τουρκίας και Ελλάδας. Όσο αυτή η φιλία είναι ένα ενεργό απόστημα, πώς εμείς μπορούμε να πούμε ότι είναι ολοζώντανη και σφύζει από υγεία; Και πες ότι το λέμε, δεν θα κοροϊδευόμαστε επεικώς μεταξύ μας;».³⁶⁵

Παρά τα σχόλια του Simanî, η επίσκεψη Βενιζέλου εξελισσόταν σε φιλική ατμόσφαιρα, όπως αντανακλάτο και στη σχετική ειδησεογραφία της *Hürriyet*. Έτσι, ο Έλληνας Υπουργός γινόταν δεκτός από τον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας, Celal Bayar, στον οποίον κόμιζε μήνυμα φιλίας του βασιλιά Παύλου,³⁶⁶ με την εφημερίδα να δημοσιεύει δίπλα από τον κεντρικό της τίτλο και σχετική φωτογραφία από την εν λόγω συνάντηση. Την επόμενη ημέρα επισκεπτόταν τη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση όπου γινόταν δεκτός με «ένθερμο χειροκρότημα», όπως χαρακτηριστικά πληροφορούσε η εφημερίδα στο εκτενές της δημοσίευμα.³⁶⁷ Την ίδια ημέρα, όμως, που γράφονταν αυτά στο κύριο ρεπορτάζ της, δημοσιευόταν αφενός μεν το προαναφερθέν τρίτο κύριο άρθρο του Simanî, αφετέρου δε αναδημοσιευόταν στις εσωτερικές της σελίδες ένα απόσπασμα από το κύριο άρθρο του Ahmet Emin Yalman στη *Vatan*, στο οποίο ο συντάκτης συσχέτιζε με τη σειρά του την επίσκεψη Βενιζέλου με τη ρύθμιση του Κυπριακού:

«Υπό τις υφιστάμενες συνθήκες, ποια είναι η οδός δημιουργίας αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας; Πώς μπορούν οι δύο χώρες να αποδείξουν ότι, σε αυτήν την ανήσυχη γωνιά του κόσμου, δύνανται να εκπροσωπήσουν με σύνεση και ωριμότητα από κοινού τα συμφέροντα του ελεύθερου κόσμου, καθώς και ότι αποτελούν στοιχείο σταθερότητας; Εγώ νομίζω ότι η υπόθεση της Κύπρου μπορεί να αποτελέσει μία θαυμάσια ευκαιρία να αναζητηθεί και να εξευρεθεί η οδός που οδηγεί μπροστά. Γιατί να μην προσπαθήσουμε να τη μετατρέψουμε σε γέφυρα μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, αλλά και μεταξύ των δύο χωρών και των χωρών του Βορειοατλαντικού Συμφώνου;»».³⁶⁸

Σε αντίθεση με τον Simanî, ο Yalman χρησιμοποιούσε πολύ πιο ήπια γλώσσα και ταυτόχρονα, όπως και ο Kaya στο σχετικό άρθρο του, τοποθετούσε τη συνεννόηση των δύο χωρών στο πλαίσιο της πρόσφατης τότε απόφασης για την ένταξή τους στο NATO και των συνακόλουθων ευθυνών

³⁶⁵ “Venizelos’la hasbihal III” («Φιλική κουβέντα με τον Βενιζέλο III»), *Hürriyet*, 2/2/1952.

³⁶⁶ “S. Venizelos dün Celâl Bayara Yunan Kralının mesajını verdi” («Ο Σ. Βενιζέλος επέδωσε χθες στον Τζελάλ Μπαγιάρ μήνυμα του Έλληνα Βασιλιά»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος σε *Hürriyet*, 1/2/1952.

³⁶⁷ “Meclis dün hararetle Türk-Yunan dostluk tezahürlerine sahne oldu” («Η Βουλή έγινε χθες σκηνή ένθερμων εκδηλώσεων της τουρκοελληνικής φιλίας»), *Hürriyet*, 2/2/1952.

³⁶⁸ “Kıbrıs köprüsü” («Η γέφυρα της Κύπρου»), *Vatan*, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 2/2/1952.

τους στην περιοχή όπως προκύπτουν από αυτήν. Ωστόσο, και η δική του πρόταση ήταν ετεροβαρής στις προθέσεις, παρά τη σύλληψη της ιδέας περί Κύπρου ως γέφυρας φιλίας μεταξύ των δύο χωρών, καθώς και μεταξύ αυτών και των χωρών του Συμφώνου, υπονοώντας προφανώς καταρχήν τη Βρετανία, αλλά και τα υπόλοιπα μέλη στο μέτρο που δεν θα διαταρασσόταν η συνοχή του από την αντιπαράθεση δύο χωρών-μελών του. Εξάλλου, τη σαφή οπτική του για το ζήτημα είχε εκφράσει ο Yalman ήδη από τον Δεκέμβριο του 1948, όταν έκανε λόγο για το «απόλυτο δικαίωμα λόγου της Τουρκίας στο ζήτημα της τύχης της Κύπρου», σε περίπτωση που η Βρετανία αποσυρόταν από το νησί.³⁶⁹

Η συνεργασία των δύο χωρών σε θέματα οικονομικά και στρατιωτικά στο πλαίσιο ακριβώς του NATO ήταν η οπτική που επέλεγε να προβάλλει η *Hürriyet* σε τηλεφωνική ανταπόκριση από την Άγκυρα του συνεργάτη της Emin Karakuş, μετά το πέρας της τριήμερης παραμονής του Βενιζέλου και των συνεργατών του στην Άγκυρα. Επιπλέον, γινόταν λόγος για τη δυνατότητα να συγκροτήσουν οι δύο χώρες κοινό αμυντικό μέτωπο μαζί με την Ιταλία και τη Γιουγκοσλαβία, όχι ανταγωνιστικό αλλά βοηθητικό της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Στη συνέντευξη Τύπου που παρέθεσε, ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών δεν εφείσθη επαινετικών λόγων για την «εξαιρετική υποδοχή» που του είχε επιφυλαχθεί στην Άγκυρα, καθώς και για τα «στέρεα θεμέλια» της ελληνοτουρκικής φιλίας. Κάνοντας με τη σειρά του θετική αναφορά στη συμμετοχή των δύο χωρών στο NATO, σημείωνε πως ακόμη και αν υφίστανται ορισμένες μικρές διαφωνίες, αυτές θα ξεπεραστούν με αμοιβαίες προσπάθειες. Αφού πληροφορήσει ότι είχε προσκαλέσει στην Αθήνα τον ομόλογό του, Fuad Köprülü, απάντησε στις υποβληθείσες ερωτήσεις, μεταξύ των οποίων και σε μία σχετικά με το Κυπριακό. Η εφημερίδα δεν διευκρίνιζε κατά πόσο ήταν ο ανταποκριτής της εκείνος που την είχε υποβάλει, πληροφορούσε όμως ότι ο Βενιζέλος είχε δώσει την εξής απάντηση: «Το ζήτημα αυτό ετέθη στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Παρίσι. Η απόφαση που ελήφθη στην εν λόγω επιτροπή αφορά την αυτοδιάθεση των εθνών. Δεν επιθυμώ να υπεισέλθω στις λεπτομέρειες του ζητήματος. Θέλω μόνο να καταστήσω σαφές το εξής, το συγκεκριμένο ζήτημα δεν πρόκειται να διαταράξει την ελληνοτουρκική φιλία». Την τελευταία αυτή αποστροφή του λόγου του επέλεγε η εφημερίδα να τοποθετήσει εντός πλαισίου ως ξεχωριστό υπότιτλο κάτω από το σχετικό κεντρικό πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ της.³⁷⁰

Την επίσκεψη Βενιζέλου κάλυπτε η εφημερίδα και τις επόμενες ημέρες μέχρι την αναχώρησή του από την Τουρκία στις 5 Φεβρουαρίου. Στο πλαίσιο αυτό, προβάλλονταν πρωτοσέλιδα η επίσκεψή του στο Φανάρι με σχετική φωτογραφία από τη συνάντηση με τον Πατριάρχη Αθηναγόρα,³⁷¹ καθώς και οι θερμές εκδηλώσεις του «πλήθους» κατά την αναχώρησή του από την

³⁶⁹ Βλ. "Milli Misak ve Kıbrıs", ό.π., σελ. 33, υποσ. 104.

³⁷⁰ "Dün akşam Ankara'dan ayrılan/ Venizelos bir basın toplantısı tertip etti" («Ο Βενιζέλος ο οποίος αναχώρησε χθες βράδυ από την Άγκυρα παραχώρησε συνέντευξη Τύπου»), *Hürriyet*, 3/2/1952. Στην πρώτη σελίδα δημοσιευόταν, επίσης, φωτογραφία από τη συνέντευξη Τύπου, καθώς και ξεχωριστό ρεπορτάζ για το επίσημο ανακοινωθέν των συναντήσεων, βλ. "Ankara görüşmeleri hakkında resmî tebliğ" («Επίσημο ανακοινωθέν σχετικά με τις συνομιλίες της Άγκυρας»), *Hürriyet*, 3/2/1952.

³⁷¹ *Hürriyet*, 4/2/1952.

Κωνσταντινούπολη για την Αθήνα.³⁷² Σε όλα τα σχετικά ρεπορτάζ δεν απαντάτο άλλη αναφορά στην Κύπρο. Κορωνίδα της θερμής ατμόσφαιρας που προβλήθηκε ειδησεογραφικά από τις σελίδες της *Hürriyet* μπορεί να θεωρηθεί η δήλωση του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών μετά την άφιξη του στην Αθήνα: «Οι φιλικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας είναι τόσο στενές που σύντομα θα μπορούμε να πούμε ότι οι δύο χώρες αποτελούν μία και μοναδική χώρα».³⁷³

Η διαφορά, ωστόσο, μεταξύ της θερμής και φιλικής χροιάς των ρεπορτάζ με την επιφυλακτική στάση του Simanı, αλλά και τη στάση που υιοθετείτο ευρύτερα από την αρθρογραφία γνώμης η οποία σταθερά ήγειρε θέμα Κύπρου, καθίσταται φανερή και από ένα ακόμη δημοσίευμα που αναπαρήγαγε η εφημερίδα κατά τη διάρκεια της επίσκεψης Βενιζέλου. Επρόκειτο για το άρθρο γνώμης που δημοσιευόταν στη *Yeni Sabah*, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως μία οιονεί πρωθύστερη απάντηση στην τελευταία δήλωση Βενιζέλου από την Αθήνα. Ο αρθρογράφος του, αφού επαναλάβει στην εισαγωγή το «εκ του σύνεγγυς και από καρδιάς» ενδιαφέρον της τουρκικής κοινής γνώμης για την «τύχη και τη μοίρα» [sic] των «Τούρκων που διαβιούν στην Κύπρο», υποστήριξε ότι όσο το νησί διοικείται από τους Βρετανούς, δεν ετίθετο θέμα «ενασχόλησης» της Άγκυρας με την Κύπρο. Αν όμως

*«διαταραχθεί με οποιοδήποτε τρόπο το καθεστώς, κι αν μάλιστα η διατάραξη αυτή προέλθει με την παρότρυνση και την παρακίνηση του Αρχιπαπά στην Κύπρο, τότε η μεταβληθείσα αυτή κατάσταση όχι μόνο θα σκιάσει την τουρκοελληνική φιλία, αλλά και η τελευταία θα έχει πλήρως εξασθενήσει από την κακή της επίδραση. Εμείς δεν είμαστε διατεθειμένοι να πληρώσουμε ένα τόσο βαρύ τίμημα για τη φιλία και τη συμμαχία των Ελλήνων, διότι σε οποιοδήποτε κίνδυνο και αντιπαράθεση θέλουν δημιουργηθεί χάριν της κοινής ιδεολογίας, το μεγαλύτερο βάρος και φορτίο θα πέσει και πάλι στους ώμους του Τούρκου. Αυτό προκύπτει αναγκαστικά από το μήκος και το εύρος των συνόρων μας. Η Κύπρος πρέπει να θεωρηθεί ένα ακάθι που δύναται να πληγώσει τις τουρκοελληνικές σχέσεις. Το παραμύθι ότι αυτές δεν έχουν σχέση με τις προκλήσεις στην Κύπρο δεν το πιστεύει κανείς στον κόσμο, για να το πιστέψουνε οι Τούρκοι».*³⁷⁴

Στο ίδιο μοτίβο κινείται και το επόμενο άρθρο γνώμης που αναδημοσίευε η *Hürriyet* πάλι από τη *Yeni Sabah*, το οποίο επιγραφόταν «Οι παραλείψεις μας στην εξωτερική πολιτική». Ο συντάκτης του αναρωτιόταν εάν η ελληνοτουρκική φιλία συνιστούσε αιτία τού «να μην ανοίγουμε το στόμα μας σχετικά με τις κινήσεις που γίνονται για την Κύπρο». Εξέφραζε, επίσης, την απορία του εάν κατά τη διάρκεια των πρόσφατων συνομιλιών στην Άγκυρα είχε ληφθεί κάποια διαβεβαίωση σχετικά με το θέμα, διότι «στο κεφάλαιο αυτό ουδεμία ανακοίνωση υπάρχει από την πλευρά μας, από τους κρατικούς αξιωματούχους μας και μόνο ο Έλληνας Υπουργός των Εξωτερικών, και αυτός κατόπιν ερωτήσεων των δημοσιογράφων, αρκέστηκε να δηλώσει ότι η υπόθεση της Κύπρου

³⁷² “Dost Yunan Dışişleri Bakanı dün yurdumuzdan ayrıldı” («Αναχώρησε χθες από την πατρίδα μας ο φίλος Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών»), *Hürriyet*, 6/2/1952.

³⁷³ “Venizelos Atina’ya vardı” («Ο Βενιζέλος αφίχθη στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 6/2/1952.

³⁷⁴ “Ankara görüşmeleri” («Οι συνομιλίες της Άγκυρας»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 5/2/1952.

είναι θέμα που αφορά την Αγγλία και τους Κυπρίους. Αυτή είναι άραγε η γνώμη της τουρκικής κυβέρνησης, έτσι σκέφτεται; Υιοθετήσαμε κι εμείς την ελληνική αυτή θέση και άποψη; [...] Δεν ήλθε ακόμη η ώρα να ξυπνήσουμε λίγο και να κινηθούμε;».³⁷⁵ Αντιθέτως, παρά τον προβληματισμό που διατύπωνε ως προς τα αποτελέσματα της επίσκεψης Βενιζέλου, ο διπλωματικός αναλυτής της εφημερίδας, Şükrü Kaya, δεν έκανε καμμία αναφορά στο Κυπριακό.³⁷⁶

Το θέμα της Κύπρου σε συνάρτηση με την επίσκεψη Βενιζέλου στην Τουρκία θα επανεμφανιζόταν δύο ημέρες αργότερα, σε ένα πρωτοσέλιδο δημοσίευμα έντονης διαμαρτυρίας, το οποίο ήταν μεν ανυπόγραφο, αλλά το ύφος και ο τόνος του εγείρουν σοβαρές υποψίες ότι είχε γραφεί από τον ίδιο τον Simavî. Αφορμή για εκείνη τη διαμαρτυρία αποτέλεσε μία γελοιογραφία του Σ. Πολενάκη που είχε δημοσιεύσει ο *Ημερήσιος Κήρυξ* στις 3 Φεβρουαρίου. Υπό τον τίτλο «Ελληνοτουρκικά εκδηλώσεις», εικονιζόταν ο Σοφοκλής Βενιζέλος να ποτίζει το δέντρο της «ελληνοτουρκικής φιλίας», στη βάση του οποίου είχε σχηματιστεί μικρή λιμνούλα από το πότισμα, αλλά και από την ούρηση ενός σκύλου με φέσι, ενώ ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Fuad Köprülü, ομοίως φεσοφόρος, μετέφερε με οικοδομικό καροτσάκι κοπριά που επιγραφόταν «κυπριακόν ζήτημα». Στη λεζάντα ο Σ. Βενιζέλος έλεγε, απευθυνόμενος στον Köprülü: «Οχι Κιοπρουλού εφέντη. Το δεντράκι μας δεν αντέχει σε τέτοιο λίπασμα που κουβάλησες εδώ πέρα...». Τη γελοιογραφία αναδημοσίευε πρωτοσέλιδα η *Hürriyet*, επισημαίνοντας ότι είχε δημοσιευθεί την ημέρα ακριβώς που ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών δήλωνε στην Άγκυρα πως το Κυπριακό δεν επρόκειτο να διαταράξει την ελληνοτουρκική φιλία, και σχολίαζε απαντητικά στον τίτλο της είδησης, «Να λείπει τέτοια φιλία!», ενώ στον υπότιτλο έκανε λόγο για «θρασύτατη γελοιογραφία».³⁷⁷ Ακολούθως και υπό τον ενδιαμέσο τίτλο «Και η δική μας φιλία δεν τ' αντέχει αυτά!», ο συντάκτης εξεγειρόταν εναντίον της απεικόνισης του ελληνικού έθνους με το δέντρο και του τουρκικού με το φεσοφόρο σκύλο που το ουρεί, αναρωτώμενος «πώς μπορεί κάποιος να κλείσει τα μάτια στη γελοιογραφία, ή καλύτερα στη θρασύτητα αυτή» και συνέχιζε ως εξής:

«Η υπομονή μας απέναντι σε αυτού του είδους τις μικρότητες, που βλέπουμε πάντα και συγχωρούμε στον ελληνικό Τύπο, εξαντλείται. Δεν ξέρουμε τι να πούμε για αυτήν την ανάγωση στάση έναντι του θερμού ενδιαφέροντος που το έθνος και ο Τύπος μας επέδειξε στον Βενιζέλο, ο οποίος αναχώρησε από τη χώρα μας προ μιας εβδομάδος. Ο Θεός είναι που δίνει στον άνθρωπο τη μικρότητα και την ποταπότητα, μάλλον έτσι ισχύει και για τα έθνη. Για ποιο λόγο καταπίνει τη γλώσσα του το Υπουργείο μας των Εξωτερικών για το ρεζιλίκι αυτής της γελοιογραφίας που απεικονίζει τον Τούρκο ως σκύλο και τον Κιοπρουλού με φέσι; Καλούμε τους εν Ελλάδα εκπροσώπους του ΥΠΕΞ

³⁷⁵ “Harici siyasetteki ihmallerimiz”, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 10/2/1952.

³⁷⁶ “Türk - Yunan Ankara Görüşmeleri” («Οι τουρκοελληνικές συνομιλίες της Άγκυρας»), *Hürriyet*, 9/2/1952. Ο γεννημένος στην Κω της πάλαι ποτέ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Şükrü Kaya ήταν ο μακροβιότερος Υπουργός Εσωτερικών της Τουρκίας κατά τη διάρκεια της μονοκομματικής περιόδου του C.H.P (1923-1946). Ο Simavî τον είχε συμπεριλάβει στους βασικούς συνεργάτες της εφημερίδας από τότε που σχεδίαζε την έκδοσή της, βλ. İnuğur, ό.π., σελ. 234. Η αρθρογραφία του στη *Hürriyet*, θα διαρκούσε τουλάχιστον μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1950.

³⁷⁷ “Yazıklar olsun böyle dostluğa/ Tam dostluktan bahsedilen bu günlerde bir Yunan gazetesi küstahça bir karikatür neşretti!”, *Hürriyet*, 12/2/1952.

μας να σηκώσουν το ανάστημά τους. Να λείπει τέτοια φιλία, ντροπή σε εκείνους που κλείνουν τα μάτια σε μια τέτοια γελοιογραφία!».³⁷⁸

Παρά τον προβληματικό χαρακτήρα της γελοιογραφίας με την στερεοτυπική απεικόνιση του φεσοφόρου Τούρκου, αλλά και την περιγραφή του Κυπριακού ως κοπριάς-τουρκικής συμβολής στην ανάπτυξη του δέντρου της ελληνοτουρκικής φιλίας, η αντίδραση του συντάκτη ήταν οξεία και μερικώς δυσανάλογη με τον εξ ορισμού χιουμοριστικό χαρακτήρα της απεικόνισης. Ρόλο στη διέγερση των στερεοτυπικών αντανακλαστικών της τουρκικής εφημερίδας είχε σίγουρα διαδραματίσει η συμπερίληψη του σκύλου, ο συσχετισμός του οποίου με άνθρωπο θεωρείται βαριά ύβρις στην Τουρκία. Ταυτόχρονα όμως εξίσου ερεθιστικό πρέπει να ήταν και το θέαμα του μεταφέροντος το Κυπριακό εν είδει κοπριάς Kõrgülü, όπως τεκμαιρόταν και από τις σχετικές αναφορές του δημοσιεύματος στο θέμα του νησιού. Το συνολικό αποτέλεσμα της γελοιογραφίας προκάλεσε την οργή του Τούρκου δημοσιογράφου και του έδινε την ευκαιρία αφενός μεν να κατηγορήσει τον ελληνικό Τύπο για παγίως προκλητική συμπεριφορά έναντι της Τουρκίας, αφετέρου δε να επαναφέρει την καχύποπτα αρνητική του στάση έναντι του αφηγήματος της «ελληνοτουρκικής φιλίας», παραπέμποντας τη φορά αυτή ως πρόσχημα στην «θρασύτατη» αναφορά-στάση της ελληνικής πλευράς όπως αντικατοπτριζόταν και στη συγκεκριμένη γελοιογραφία.

Η εφημερίδα δεν έδινε άλλη συνέχεια στο θέμα και ο Φεβρουάριος του 1952 έκλεινε με δύο πρακτορειακά δημοσιεύματα: Το πρώτο ήταν του *Anadolu* και αφορούσε τη φημολογία περί δημιουργίας μεγάλης αμερικανικής-NATOϊκής βάσης στην Κύπρο σε περίπτωση που τελικά συγκροτείτο η Διοίκηση Μέσης Ανατολής,³⁷⁹ ενώ το δεύτερο, με βάση το *ANKA*, επανερχόταν στη «βαθιά αγανάκτηση των Τουρκοκυπρίων» από την μετονομασία της πλατείας «Bayraktar» στη Λευκωσία σε πλατεία «Ελευθερίου Βενιζέλου».³⁸⁰ Ο επόμενος μήνας Μάρτιος θα παρερχόταν χωρίς κάποια ειδησεογραφία σχετική με την Κύπρο.

Η επίσκεψη του Τούρκου Πρωθυπουργού στην Ελλάδα: «Τι θα γίνει με την Κύπρο;»

Το επόμενο κυπροκεντρικό δημοσίευμα της εφημερίδας αναφερόταν στον Κυβερνήτη της Κύπρου, κάνοντας λόγο για την πρόθεση του Sir Andrew Wright να προχωρήσει, κατόπιν σχετικών εντολών που είχε λάβει μετά το πρόσφατο ταξίδι του στο Λονδίνο, σε διαβουλεύσεις «με τους Κύπριους» προκειμένου να ετοιμαστεί προσχέδιο Συντάγματος και να δοθεί «αυτοκυβέρνηση» στο νησί.³⁸¹ Ωστόσο, η είδηση που θα κυριαρχούσε τον Απρίλιο του 1952 ήταν η επίσκεψη που θα

³⁷⁸ “Bizim dostluğumuz da buna dayanmaz!”, *Hürriyet*, 12/2/1952.

³⁷⁹ “Kıbrıs bir Amerikan üssü oluyor” («Η Κύπρος γίνεται μία αμερικανική βάση»), *Hürriyet*, 20/2/1952. Ο τίτλος είναι ενδεικτικός της προσπάθειας να προσελκυστεί το αναγνωστικό ενδιαφέρον μέσω της μεγαλοποίησης της είδησης. Έτσι, ενώ το ρεπορτάζ αναφερόταν στο ενδεχόμενο να δημιουργηθεί μία μεγάλη βάση, ο τίτλος υποδείκνυε ότι το σύνολο του νησιού μεταβαλλόταν σε αμερικανική βάση.

³⁸⁰ “Kıbrıs Türklerinin infiali”, *Hürriyet*, 21/2/1952. Το γεγονός οδήγησε τους Τουρκοκύπριους σε πρωτοβουλία συλλογής υπογραφών από «το σύνολό» τους, με σκοπό να υποβληθεί σχετικό υπόμνημα στον Κυβερνήτη, χωρίς να δίδονται άλλες πληροφορίες για τους φορείς της συγκεκριμένης κινητοποίησης.

³⁸¹ “Kıbrıs adası muhtariyet ile idare edilecek/ Bir anayasa hazırlanacak” («Το νησί της Κύπρου θα διοικηθεί με αυτοκυβέρνηση/ Θα ετοιμαστεί σύνταγμα»), *Hürriyet*, 11/4/1952, με βάση πρακτορειακή ανταπόκριση του *Reuters*.

πραγματοποιούσε στην Ελλάδα ο Τούρκος Πρωθυπουργός Adnan Menderes, επικεφαλής κυβερνητικής αντιπροσωπείας και συνοδευόμενος από τον Υπουργό Εξωτερικών Fuad Köprülü, ως ανταπόδοση της επίσκεψης Σοφοκλή Βενιζέλου στην Άγκυρα τον Ιανουάριο.³⁸²

Η είδηση ότι επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας θα ετίθετο ο ίδιος ο Menderes ξένισε τον Simanî, ο οποίος στο κύριο άρθρο του απορούσε για την απόφαση αυτή και συμπεραίνει ότι δεν αποτελούσε «σύνηθες γεγονός κοτζαμάν Πρωθυπουργός της Τουρκικής Δημοκρατίας να μεταβαίνει στην Αθήνα, με άλλα λόγια να προσέρχεται στα πόδια των Ελλήνων φίλων μας. Κατά πάσα πιθανότητα το συγκεκριμένο ταξίδι πρέπει να έχει πολλές σοβαρές και κρυφές πλευρές». Ο αρθρογράφος στη συνέχεια επανερχόταν στη γνωστή άποψή του περί της ύπαρξης ενός συνόλου «εκκρεμών ζητημάτων μεταξύ ημών και των Ελλήνων», ζητήματα τα οποία «μόνο μία σοβαρή προσωπικότητα όπως ο Πρωθυπουργός μας μπορεί να τακτοποιήσει». Στην απαρίθμηση των «ζητημάτων» που ακολουθούσε παρατηρείται για πρώτη φορά η συντεταγμένη αναφορά τους, καθώς και η συμπερίληψη εκτός του Κυπριακού, και των κοντινών στην Τουρκία «νησίδων»: «Οι σημαντικότερες υφιστάμενες υποθέσεις μεταξύ μας είναι κατ' αρχήν το θέμα των Δωδεκανήσων, το ζήτημα των νησίδων που βρίσκονται χωμένες στην άκρη της μύτης μας [sic], το Κυπριακό, το ζήτημα του Πύθιου στη Θράκη και τέλος το ζήτημα των περιουσιών των Τούρκων στην Ελλάδα». Ο Simanî επαναλάμβανε την πεποίθησή του ότι ο Menderes με τη «δυναμική του προσωπικότητα» θα επέλυε «μερικώς» στην Αθήνα αυτά τα «ζητήματα», τα οποία συνιστούσαν «εμπόδιο στην τουρκοελληνική φιλία»: «Προφανώς η πλέον ορθή και συντομότερα οδός είναι να αναμένεται η τακτοποίηση των συγκεκριμένων υποθέσεων στον τόπο τους και κατόπιν η εγκαθίδρυση της τουρκοελληνικής φιλίας. Εάν ο Πρωθυπουργός μας μεταβεί στην Αθήνα, του ευχόμαστε ένα επιτυχές ταξίδι».³⁸³

Είναι άγνωστο κατά πόσο η συστηματική παράθεση των συγκεκριμένων διεκδικήσεων την παραμονή της μετάβασης Menderes στην Αθήνα ενέπιπτε απλώς και μόνο στη δεδομένη αντίληψη που είχε ο Simanî για τα διμερή ελληνοτουρκικά ζητήματα και το Κυπριακό, ή ήταν εν μέρει και αποτέλεσμα ορισμένης κυβερνητικής υποβολής. Σε κάθε περίπτωση, η αναφορά στα επιμέρους θέματα ως «ζητήματα» (*meseleler*), αλλά και ως «υποθέσεις» (*dâvalar*) αναδείκνυε τη διεκδικητική διάθεση του συντάκτη.³⁸⁴ Εξίσου χαρακτηριστική ήταν για μία ακόμη φορά και η διατύπωση της θέσης του ότι, πρώτα θα επιλύονταν εκείνα κατά τρόπο συμφέροντα στην τουρκική πλευρά και ύστερα θα «θεμελιωνόταν» η διμερής φιλία. Μέσο για την πραγματοποίηση αυτών των επιδιώξεων ήταν, κατά τον συντάκτη, η «στιβαρή» προσωπικότητα του Τούρκου Πρωθυπουργού, στον οποίον απευθυνόταν δημοσίως με κολακευτικά λόγια, επιχειρώντας τρόπον τινά να τον δεσμεύσει ηθικά στην ευόδωση των στόχων. Μόνον έτσι, άλλωστε, θα ήταν κατανοητό στον

³⁸² “Türk-Yunan askerî ve siyasî görüşmesi yakında başlıyor/ Başbakan Menderes’in reisliğindeki Türk heyeti, Atina’ya hareket edecek” («Ξεκινούν σύντομα οι τουρκοελληνικές στρατιωτικές και πολιτικές συνομιλίες/ Η τουρκική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Πρωθυπουργό Μέντερης θα αναχωρήσει για την Αθήνα»), *Hürriyet*, 16/4/1952.

³⁸³ “Başvekilimizin Atina seyahati” («Το ταξίδι του Πρωθυπουργού μας στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 16/4/1952.

³⁸⁴ Βλ. ανωτέρω, σελ. 67, υποσ. 213.

Simavî και αποδεκτό απ' αυτόν το γεγονός ότι «ολόκληρος Τούρκος Πρωθυπουργός» πηγαίνει «στα πόδια των Ελλήνων», αντί προφανώς να έλθουν εκείνοι στα δικά του.³⁸⁵

Αν στο κύριο εκείνο άρθρο του εκδότη της *Hürriyet* το Κυπριακό απαριθμείτο ως μία εκ των «υποθέσεων» που καλείτο να «τακτοποιήσει» ο Menderes στην Αθήνα, στο επόμενο άρθρο του σχετικά με την επικείμενη μετάβαση του τελευταίου στην ελληνική πρωτεύουσα, θα κατείχε τον κεντρικό ρόλο. Στην εισαγωγή του ο Τούρκος δημοσιογράφος σημείωνε ότι από την Οθωμανική Αυτοκρατορία είχαν προκύψει περισσότερα από «μια ντουζίνα κράτη», κανένα όμως δεν είχε τέτοιους δεσμούς «με εμάς» όσο η «τουρκική Κύπρος». Όπως ανέφερε, οι στενοί δεσμοί των εκεί ευρισκόμενων «100 χιλιάδων Τούρκων» καθίσταντο εμφανείς από ένα σύνολο παραγόντων, που ξεκινούσαν από τη γλώσσα των εφημερίδων τους και έφταναν μέχρι «τον τρόπο των αγώνων τους». Αυτό προέκυπτε και από τα γραφόμενα μίας τουρκοκυπριακής εφημερίδας που είχε μπροστά του, που καταδείκνυαν το βαθμό της πρόσδεσης των Τουρκοκυπρίων στη «μητέρα πατρίδα»: Όταν οι τελευταίοι μιλούσαν για τον επικεφαλής του κράτους δεν εννοούσαν τη «βασίλισσα της Αγγλίας, αλλά τον Τζελάλ Μπαγιάρ» και όταν έκαναν λόγο για τον «Πρωθυπουργό μας» δεν εννοούσαν τον Churchill, αλλά τον Adnan Menderes. Κατόπιν τούτου, ο Simavî αναρωτιόταν ποιος Τούρκος δεν θα δάκρυζε διαβάζοντας εκείνα τα λόγια που γράφονταν τη στιγμή που οι ίδιοι ήταν «υπήκοοι προσωρινώς μιας άλλης χώρας, υπό άλλη σημαία». Γι' αυτό και κατ' εκείνον γενάτο το ερώτημα:

*«Κι ενώ ο Αντνάν Μέντερες ετοιμάζεται να μεταβεί στην Αθήνα, είναι άραγε πολύ να ζητήσει κάποιος να τεθεί το κυπριακό ζήτημα που στριφογυρίζει σαν το ερωτηματικό στην καρδιά κάθε Τούρκου; Κατά τη γνώμη μας, τώρα είναι η ώρα. Είναι γεγονός ότι έχουμε εγκαταλείψει προσωρινά την Κύπρο στην αγγλική διακυβέρνηση. Κατά συνέπεια, ουδεμία σχέση έχουν οι Έλληνες με αυτήν την υπόθεση. Και το γνωρίζουν αυτό καλά, όσο κι εμείς. Το κυπριακό ζήτημα που ζητούμε από τον Αντνάν Μέντερες να θέσει στην Ελλάδα είναι εκείνο που κάθε λίγο και λιγάκι θέλουν με το ζόρι να ανακινούν οι Έλληνες φίλοι μας. Αυτό αναμένουμε από τη χαμογελαστή πολιτική του Αντνάν Μέντερες».*³⁸⁶

Παρά την ιστορική λαθροχειρία του Simavî (κανένα «κράτος» που να ονομάζεται «Κύπρος» δεν είχε προκύψει από την Οθωμανική Αυτοκρατορία), καθίσταται φανερό ότι επανερχόταν στη δημόσια έκκληση προς τον Τούρκο Πρωθυπουργό λίγο πριν εκείνος ταξιδεύσει στην Ελλάδα, επιχειρώντας να τον υποχρεώσει σε ηθική δέσμευση, την φορά αυτή αποκλειστικά για το Κυπριακό. Αυτό καταδείκνυε τη βαρύτητα που είχε το θέμα στη συνείδηση και στην πολιτική ατζέντα του συντάκτη, συγκρινόμενο με τα υπόλοιπα διμερή «ζητήματα», τα οποία είχε αναδείξει

³⁸⁵ Πρόκειται ουσιαστικά για μία ακόμη στερεοτυπική έκφραση που απαντάται και σήμερα στη δημοσιογραφία, αλλά και στη συνολική νοοτροπία της τουρκικής δημόσιας κουλτούρας. Παραπέμπει εμφανώς στο ιεραρχικό κοινωνικό σχήμα, σύμφωνα με το οποίο ο κατώτερος/ ασθενέστερος/ υποδεέστερος πρέπει να κάνει την κίνηση μετάβασης «στα πόδια», στην έδρα δηλαδή του ανώτερου/ ισχυρότερου/ κρατούντος, για να υποβάλλει τα σέβη του και να αιτηθεί για την υπόθεσή του. Οι οθωμανικές προσλαμβάνουσες παραστάσεις είναι έκδηλες.

³⁸⁶ «Anavatan parçaları» («Κομμάτια της μητέρας πατρίδας»), *Hürriyet*, 22/4/1952.

στο προηγούμενο κύριο άρθρο του. Αφού, λοιπόν, επισημάνει την προσήλωση των Τουρκοκυπρίων στην «μητέρα πατρίδα», έφτανε στο σημείο να γράψει ανοιχτά ότι εκείνοι δεν θεωρούσαν νομιμοποιημένους κυβερνητικούς επικεφαλής τους τη βασίλισσα και τον Βρετανό Πρωθυπουργό, αλλά τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Τουρκίας και τον Πρωθυπουργό της. Γι' αυτό και κατέφευγε στο γνώριμο συναισθηματικό ύφος, θεωρώντας δεδομένη τη συγκίνηση της τουρκικής κοινής γνώμης έναντι των θερμών «πατριωτικών» αισθημάτων των Τουρκοκυπρίων και με βάση αυτό καλούσε τον Menderes να ανταποκριθεί, εγείροντας το Κυπριακό κατά την επίσκεψή του στην ελληνική πρωτεύουσα. Η επαναλαμβανόμενη στο άρθρο του «προσωρινότητα» της βρετανικής διακυβέρνησης της νήσου έπρεπε να τεθεί έμπρακτα στο τραπέζι και μάλιστα όχι ως αντικείμενο διαπραγματεύσεως, αλλά κατά τρόπο απόλυτο που θα απέκλειε τους Έλληνες από την τελευταία. Αυτό, άλλωστε, ακριβώς «ανέμενε» από την «χαμογελαστή» πολιτική του Τούρκου πρωθυπουργού.³⁸⁷

Στο μεταξύ, η έλευση στην Κωνσταντινούπολη του στρατηγού Δημητρίου Μπότσαρη, «αντιπροέδρου»³⁸⁸ της τότε κυβερνώσας ΕΠΕΚ του Πλαστήρα, έδινε την ευκαιρία στη *Hürriyet* να αναδείξει και πάλι το Κυπριακό, παραθέτοντας πρωτοσέλιδα τις σχετικές δηλώσεις του. Απαντώντας σε σχετικό ερώτημα που του ετέθη, ο Μπότσαρης ανέφερε τα ακόλουθα:

«Εσείς μου κάνετε μια τέτοια ερώτηση ή μήπως να την κάνω εγώ; Το Κυπριακό αποτελεί ζήτημα δημοκρατίας και ελευθερίας. Είτε η ελληνική, είτε η τουρκική κυβέρνηση θα το ρυθμίσουν με δημοκρατικές μεθόδους. Οι εν Ελλάδι Κύπριοι μπορούν να διοργανώνουν συλλαλητήρια. Αυτά συμβαίνουν σε μια δημοκρατική χώρα. Η συγκεκριμένη υπόθεση ουδέποτε μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών. Όπως καμμία πράξη από την πλευρά της Ελλάδας δεν πρόκειται να έχει

³⁸⁷ Η καταληκτική αυτή φράση του άρθρου του Simavi αποδεικνύεται εμβληματική από την εξής άποψη: Τα πραγματικά αισθήματα που κρύβονταν κάτω από το χαμογελαστό πρόσωπο του Μέντερης όταν συνομιλούσε στο πλαίσιο των διμερών επαφών που είχε στην Ελλάδα περιγράφονται ανάγλυφα από τη σχετική αφήγηση του Hikmet Bil, ο οποίος τον είχε συνοδεύσει στο συγκεκριμένο ταξίδι του στην Αθήνα. Επιστρέφοντας με το τρένο στην Αθήνα από τη Θεσσαλονίκη, όπου ο Menderes είχε εκφωνήσει ομιλία από το «σπίτι του Atatürk» στο συγκεντρωμένο πλήθος που αποτελείτο κυρίως από μουσουλμάνους της ελληνικής Θράκης, η κουβέντα ήλθε στις διμερείς σχέσεις, με τον Bil να υποστηρίζει ότι «οι σχέσεις αυτές επιδιώκεται με το ζόρι να φανούν καλές. Αναφέρθηκα στο κυπριακό ζήτημα και στις ωμότητες [sic] στη Δυτική Θράκη. Απαρίθμησα μία-μία τις ελληνικές υστεροβουλίες κι όταν είπα 'πρέπει να ξυπνήσουμε', ο Μέντερης με διέκοψε λέγοντας: 'Νομίζεις ότι εγώ πιστεύω σ' εκείνα τα χαμογελαστά πρόσωπα των Ελλήνων;'. 'Τότε προς τι αυτή η κωμωδία;', τον ρώτησα και απάντησε: 'Εγώ όμως ακούω και τα δόντια που τρίζουν σ' εκείνα τα στόματα που χαμογελούν. Τι να κάνουμε όμως που μόλις εξήντα χιλιόμετρα πέρα από τη σιδηροδρομική γραμμή που ταξιδεύουμε υπάρχει η Ρωσία. Αυτός είναι ο κοινός κίνδυνος που μας σπρώχνει, παρά ταύτα, σε τούτη την αναγκαστική φιλία'», βλ. Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı ve İsyüzü* («Το Κυπριακό και τα παρασκήνιά του»), (İstanbul, 1976), σελ. 58-59, ο οποίος τοποθετεί λανθασμένα το ταξίδι τον Ιούλιο 1952. Ο πρώτος που ανέδειξε και εύστοχα σχολίασε αυτήν την ομολογία ήταν ο Σαρρής, βλ. *Η Άλλη Πλευρά*, ό.π., σελ. 556-557. Η εκπληκτική αυτή ομολογία που είχε επισημανθεί σε ένα από τα σπάνια έργα στα οποία είχε χρησιμοποιηθεί ευρέως η τουρκική βιβλιογραφία, συνήθως αποσιωπήθηκε από τη μεταγενέστερη ελληνική βιβλιογραφία.

³⁸⁸ Ο χαρακτηρισμός είναι της εφημερίδας. Ο Δημήτριος Μπότσαρης είχε οριστεί τότε από τον Πλαστήρα εξωκοινοβουλευτικό μέλος του Γενικού Συμβουλίου του κόμματος, ενώ έναν χρόνο αργότερα είχε τοποθετηθεί στην «επιτροπή Οικονομικού» της ΕΠΕΚ, μία εκ των πολλών που είχαν δημιουργηθεί με στόχο την αναδιοργάνωση του κόμματος εν όψει του προγραμματιζόμενου συνεδρίου του, βλ. Κατερίνα Δέδε, *Η Ανάδυση του Κέντρου στη Μεταπολεμική Ελλάδα*, διδακτορική διατριβή (2013), ανηρτημένη στο Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id29442#page/1/mode1up, σελ. 72, 81, πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2017.

αποτελέσματα που θα στρέφονται εναντίον της Τουρκίας, έτσι υποθέτουμε ότι και οι πράξεις της Τουρκίας δεν θα είναι εναντίον της Ελλάδας...».³⁸⁹

Η διπλωματική εκείνη απάντηση του Έλληνα πολιτικού αφηνόταν ασχολίαστη από την εφημερίδα, η οποία αρκείτο ακολούθως να παραθέσει τις απόψεις περί διμερούς φιλίας και οικονομικών ζητημάτων του συνοδευόντος τον Μπότσαρη, Υφυπουργού Οικονομικών Γεώργιου Γρηγορίου. Κανένας περαιτέρω σχολιασμός δεν εμφανιζόταν ούτε και τις επόμενες ημέρες, με τη *Hürriyet* να στρέφει την προσοχή της στη μετάβαση του Menderes και της τουρκικής αντιπροσωπείας στην Ελλάδα.

Πράγματι η επίσκεψη του Τούρκου Πρωθυπουργού προβαλλόταν τις επόμενες ημέρες με κεντρικά πρωτοσέλιδα. Οι ανταποκρίσεις στέλνονταν από τον Hikmet Bil που, όπως προαναφέρθηκε, συνόδευε τον Menderes. Οι τίτλοι ήταν θετικοί και το περιεχόμενο των ανταποκρίσεων χαρακτηριζόταν από πληρότητα και εξίσου θετική διάθεση για τις διμερείς σχέσεις.³⁹⁰ Από το σύνολο των σχετικών δημοσιευμάτων απουσίαζε παντελώς το ζήτημα της Κύπρου. Μόνο μετά την επιστροφή του Τούρκου Πρωθυπουργού και της συνοδείας του στην Τουρκία απαντάται η πρώτη αναφορά στο θέμα, σε άρθρο γνώμης του Bil, όπως θα καταδειχθεί ακολούθως. Από τα παραλειπόμενα της επίσκεψης, η οποία διήρκεσε από τις 26 Απριλίου μέχρι τις 2 Μαΐου, αξίζει να αναφερθούν τα ακόλουθα: Τα μέτρα ασφαλείας ήταν δρακόντεια και στο πλαίσιό τους «ετέθησαν υπό επιτήρηση οι μανιώδεις κομμουνιστές και ορισμένοι γνωστοί για την αντιτουρκική τους στάση»³⁹¹ κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του σε Ύδρα και Σπέτσες ο Menderes «συγκινημένος από τις ειλικρινείς εκδηλώσεις του ελληνικού λαού, τους ευχαρίστησε στα ελληνικά»³⁹² ένα από τα κανόνια που έβαλαν εν είδει χαιρετισμού στις Σπέτσες έσκασε με αποτέλεσμα να χάσει τη ζωή του ο στρατιωτικός του πυροβολικού που το χειριζόταν και οι Τούρκοι δημοσιογράφοι έκαναν μεταξύ τους έρανο «για να βοηθήσουν τη χήρα και τα ορφανά του»³⁹³ ο ελληνικός Τύπος έγραψε ότι το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας αποφάσισε να ξεκινήσει μία διαδικασία απάλειψης από τα διδακτικά εγχειρίδια «όλων των κειμένων και των εικόνων που ήταν εναντίον της Τουρκίας»³⁹⁴ ο

³⁸⁹ “Yunanlı bir siyasi lider şehrimizde” («Ένας Έλληνας πολιτικός ηγέτης στην πόλη μας»), *Hürriyet*, 22/4/1952. Το Κυπριακό αναδεικνυόταν στον υπότιτλο της είδησης που διερμήνευε τα λόγια του Μπότσαρη: «Λέγοντας ότι το Κυπριακό θα ρυθμιστεί με δημοκρατικές μεθόδους απέφυγε να τοποθετηθεί» (“General Boçaris: Kıbrıs meselesi demokratik usullerle halledilecektir diyerek işin içinde çikiverdi”). Επειδή, όπως αναφέρεται, η δήλωση Μπότσαρη ήταν απάντηση σε σχετική ερώτηση Τούρκου δημοσιογράφου, ενδεχομένως εκείνη να είχε τεθεί από τον εκπρόσωπο της ίδιας της *Hürriyet*.

³⁹⁰ “Menderes Yunanistanda/ Heyetimizi yüzbin kişiyi aşan büyük bir kalabalık derin sevgi ve dostluk tezahürleriyle karşıladı” («Ο Μέντερες στην Ελλάδα/ Ένα πλήθος άνω των εκατό χιλιάδων ατόμων υποδέχθηκε την αντιπροσωπεία μας με εκδηλώσεις βαθιάς αγάπης και φιλίας»), *Hürriyet*, 27/4/1952. “Menderes Yunanistan’ı ziyaretinin ikinci günü/ Evvelki gece ziyafette hararetli dostluk nutukları teati edildi, Yunan basını heyetimizi selâmlıyor” («Δεύτερη ημέρα της επίσκεψης Μέντερες στην Ελλάδα/ Στο προχθεσινό δείπνο αντηλλάγησαν θερμοί λόγοι φιλίας, ο ελληνικός Τύπος χαιρετίζει την αντιπροσωπεία μας»), *Hürriyet*, 28/4/1952. “Muhtemel taaruz karşısında/ Türk-Yunan askerî işbirliği görüşmelerini” («Διαβουλεύσεις για τουρκοελληνική στρατιωτική συνεργασία/ έναντι ενδεχόμενης επίθεσης»), *Hürriyet*, 29/4/1952. “Türk-Yunan görüşmelerinde tam bir anlaşmaya varıldı” («Πλήρης συμφωνία επετεύχθη στις τουρκοελληνικές συνομιλίες»), *Hürriyet*, 30/4/1952.

³⁹¹ *Hürriyet*, 27/4/1952.

³⁹² *Hürriyet*, 28/4/1952.

³⁹³ *Hürriyet*, 29/4/1952.

³⁹⁴ “Okul kitaplarından Türk aleyhtarı yazılar çıkarılıyor” («Αφαιρούνται από τα σχολικά βιβλία τα αντιτουρκικά κείμενα»), *Hürriyet*, 30/4/1952.

πρώην στρατιωτικός, Υπουργός Βορείου Ελλάδας, Λεωνίδα Σπαής, υποσχέθηκε ότι ο ναός του Αγίου Γεωργίου [*Ροτόντα*] θα μετατρεπόταν σε τζαμί³⁹⁵ και το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας έδωσε με εγκύκλιό του εντολή στους εκπαιδευτικούς δύο φορές την εβδομάδα να κάνουν ομιλίες υποστηρικτικές της ελληνοτουρκικής φιλίας.³⁹⁶ Παρά το γεγονός ότι, όπως επεσήμαιναν και ξένοι πολιτικοί παρατηρητές, από τις συνομιλίες των Αθηνών δεν προέκυψε κάτι απτό,³⁹⁷ επιστρέφοντας στην Πόλη ο Τούρκος Πρωθυπουργός έθεσε με τις δηλώσεις του το επιστέγασμα της ελληνοτουρκικής προσέγγισης: «Εκείνοι που δεν επιθυμούν αυτή τη φιλία είναι είτε αδαείς, είτε κακόβουλοι».³⁹⁸

Υμνητικούς επαίνους για τον επιστρέψαντα Τούρκο Πρωθυπουργό επεφύλασσε στο κύριο άρθρο του και ο Simanî, ερμηνεύοντας όμως την επίσκεψη με τον δικό του ιδιαίτερο τρόπο. Τον χαρακτήριζε «πορθητή της Ελλάδας» με το χαμόγελό του και παρέθετε την εκτίμηση Τούρκου δημοσιογράφου που συμμετείχε στην αποστολή, σύμφωνα με τον οποίο η συμπαθής, οξύνους και γελαστή φυσιογνωμία του Menderes κατάφερε όσα δεν θα μπορούσε να καταφέρει ένας διπλωμάτης σε σαράντα χρόνια – σε μία έμμεση βολή κατά του Kõrgülü – και με τους τρόπους του διασφάλισε ένα αποτέλεσμα που δεν θα μπορούσε να διασφαλίσει ένα κράτος, ακόμη κι αν ξόδευε όλον τον προϋπολογισμό του. Συγκεκριμένη αναφορά στο Κυπριακό δεν έκανε ο συντάκτης, πέραν της γενικόλογης τοποθέτησης ότι υπήρχαν «περί τα δέκα μικρά και μεγάλα ζητήματα που πρέπει να διευθετηθούν με τους Έλληνες γείτονές μας. Ένα τμήμα τους τακτοποιήθηκε σε αυτήν την επίσκεψη του Αντνάν Μέντερες, είτε και τα υπόλοιπα σύντομα να εξομαλυνθούν». Σε κάθε περίπτωση, «οι Έλληνες φίλοι μας οφείλουν να γνωρίζουν ότι όσο συνεχίζεται η ειλικρίνεια που επέδειξαν και όσο δεν λαμβάνουν χώρα κινήσεις που σπέρνουν μεταξύ μας τη διχόνοια, η φιλία αυτή θα διαρκέσει αιωνίως και θα δώσει πιθανότατα ευτυχή αποτελέσματα. Αρκεί οι Έλληνες φίλοι μας να συνεχίζουν να εκτιμούν, όπως και σήμερα, πάντοτε το γεγονός ότι είμαστε ένας ισχυρός τους γείτονα. Η τουρκική καρδιά είναι πάντα ανοιχτή σε όσους τη σέβονται».³⁹⁹

Είναι φανερό ότι, πέραν της γενικής αναφοράς στα «εκκρεμή θέματα» μεταξύ των δύο χωρών, η αποστροφή του λόγου του περί της ανάγκης να αποφεύγονται «κινήσεις που σπέρνουν τη διχόνοια» αποτελούσε ευθεία αναφορά στα συλλαλητήρια που διοργανώνονταν στην Ελλάδα για το Κυπριακό. Κάτω από την επιφάνεια των θετικών εκφράσεων, ο τρόπος που επαναλαμβανόταν στο κείμενό του η φράση «οι Έλληνες φίλοι μας» παρέπεμπε με τα συμφραζόμενά της μάλλον σε απειλητική προειδοποίηση, παρά σε εκδήλωση φιλικών συναισθημάτων. Υπό το συγκεκριμένο πρίσμα, οι τελευταίοι «όφειλαν» να γνωρίζουν ότι η Τουρκία ήταν ένα «ισχυρό κράτος» με

³⁹⁵ “Ayayorgi Kilisesi cami haline ifrağ edilecek” («Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου θα μετατραπεί σε τέμενος»), *Hürriyet*, 1/5/1952.

³⁹⁶ “Yunan Maarif Nazirinin bir tamimi” («Μία εγκύκλιος του Έλληνα Υπουργού Παιδείας»), *Hürriyet*, 2/5/1952.

³⁹⁷ “Menderes Atina’dan ayrıldı” («Ο Μέντερες αναχώρησε από την Αθήνα»), *Hürriyet*, 3/5/1952.

³⁹⁸ “Bu dostluğu arzu etmiyenler ya gafil, yahut bethahtır”, υπότιτλος στον κεντρικό τίτλο “Başbakan ve heyetimiz Yunanistan’dan döndü” («Επέστρεψαν από την Ελλάδα ο Πρωθυπουργός και η αντιπροσωπεία μας»), *Hürriyet*, 4/5/1952.

³⁹⁹ “Adnan Menderes’in muvaffakiyeti” («Η επιτυχία του Αντνάν Μέντερες»), *Hürriyet*, 4/5/1952.

ικανότατο Πρωθυπουργό και, κατά συνέπεια, η συζήτηση και η επίλυση όσων διμερών ζητημάτων απέμεναν θα γινόταν κατά τρόπο που να ωφελεί τον ισχυρότερο.

Η επιλογή του Simavi να κάνει έμμεσες μόνο αναφορές στο Κυπριακό στο προαναφερθέν κύριο άρθρο του κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν. Αυτό αποκαλύπτεται από όσα ανέφερε στο δικό του άρθρο γνώμης την ίδια ημέρα ο Hikmet Bil, που είχε στο μεταξύ επιστρέψει από την Αθήνα. Έτσι, αφού κάνει μία εκτενή εισαγωγή για τις ένθερμες εκδηλώσεις των ανταλλαγέντων μικρασιατών Ελλήνων προς τον Menderes και αφού παραθέσει την «αυτοκριτική» και τον «πόννο» τους που «είχαν χάσει» την Τουρκία – γεγονός που κατ' εκείνον αποτελούσε «όντως ένα ωραίο πράγμα, τόσο που να φουσκώνει τα στήθη όλων μας στο όνομα του Τουρκισμού», διότι οι «Ρωμιοί» δεν βρήκαν στην Ελλάδα «τη θερμή φιλία που είχαν δει από εμάς τους Τούρκους» – συνέχιζε ως εξής:

«Το μίσος όμως που συσώρευσαν τα χρόνια και που ένα σύνολο Ελλήνων εθνικιστών συνεχώς διεγείρουν, δυστυχώς συνεχίζει ακόμη να ζει με όλη του τη σοβαρότητα κάτω από τις μάσκες τους... Π.χ. ακόμη και την ημέρα που ο Αντνάν Μέντερες πάτησε το πόδι του στον Πειραιά, μία εκ των αθηναϊκών εφημερίδων δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί από το να δημοσιεύσει κείμενο, το νόημα του οποίου είχε ως εξής: 'Με την επίσκεψη αυτή οι Τούρκοι έχουν αποδεχθεί πλέον έστω και σιωπηλώς ότι η Κύπρος είναι ελληνική. Αλλιώς, έχει νόημα το γεγονός ότι σηκώθηκαν από την Άγκυρα και ήλθαν μέχρις εδώ;'. Με πάσα ειλικρίνεια, το ζήτημα αυτό δεν αφέθηκε να θιγεί καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού. Μάλιστα έγιναν άμεσες ή έμμεσες νύξεις στους Τούρκους δημοσιογράφους που μίλησαν με Έλληνες αξιωματούχους να μην τους απευθύνουν ερωτήσεις σχετικά με το θέμα. Αν ρωτήσετε τους δικούς μας αξιωματούχους, λένε 'ενώ υπάρχουν αμέτρητα ζητήματα που επιβάλλεται να διευθετηθούν, το να ξεκινήσουμε από το πιο σύνθετο ισοδυναμεί με το να βάλουμε το άλογο μπροστά από την άμαξα'. Είναι μία άποψη...»⁴⁰⁰

Ήταν λοιπόν κυβερνητική πολιτική απόφαση η επιλογή να μην εγερθεί το Κυπριακό κατά τη διάρκεια της επίσημης επίσκεψης του Menderes στην Ελλάδα. Για να μην συμβεί μάλιστα κάποιο «ατύχημα», είχαν φροντίσει εκ των προτέρων να καταστήσουν σαφές στους Τούρκους δημοσιογράφους που συνόδευσαν την αποστολή ότι το εν λόγω ζήτημα δεν έπρεπε να θιγεί ούτε από εκείνους εν είδει ερώτησης. Γι' αυτό το λόγο απουσίαζε το θέμα από τις ανταποκρίσεις του Bil, αλλά και από το κύριο άρθρο του Simavi. Βεβαίως ο τελευταίος, πιστός στις απόψεις του τόσο για την «ελληνοτουρκική φιλία» όσο και για την Κύπρο, βρήκε τελικά τον τρόπο να εκθέσει εμμέσως τις σκέψεις του στο άρθρο του, μετά το πέρας φυσικά της επίσκεψης. Τον ίδιο έμμεσο τρόπο να εκφράσει τη διαφωνία του έβρισκε και ο Bil όταν κατέληγε με νόημα στο δικό του ότι η αναβλητική επίσημη στάση στο ζήτημα αποτελούσε απλώς «μία άποψη». Αρκούντως αποκαλυπτική ήταν όμως και η τελευταία, έτσι τουλάχιστον όπως την εξέθετε ο Bil: Οι Τούρκοι αξιωματούχοι δεν αρνούσαν την ύπαρξη του ζητήματος, αντιθέτως το συμπεριλάμβαναν μεταξύ

⁴⁰⁰ "Yunanistan Seyahati" («Το ταξίδι στην Ελλάδα»), στη στήλη «Politika Pazarı» («Κυριακή της Πολιτικής»), *Hürriyet*, 4/5/1952.

των διμερών ζητημάτων που έπρεπε να «διευθετηθούν» με την Ελλάδα. Απλώς το θεωρούσαν «σύνθετο» και δεν επιθυμούσαν προς το παρόν να το θίξουν.

Την ίδια ονομαστική αναφορά στο Κυπριακό έκανε και ο συντάκτης της *Yeni Sabah*, το άρθρο του οποίου επέλεγε να αναδημοσιεύσει η *Hürriyet* την επομένη. Μόνο που και εκείνος, απaráλλαχτα όπως είχε πράξει ο Simanι στις 16 Απριλίου, ενέτασσε το Κυπριακό στο σύνολο των προς επίλυση διμερών ζητημάτων. Έτσι, αφού αναρωτηθεί κατά πόσο η θερμή ατμόσφαιρα της επίσκεψης αντανακλάτο και στα αποτελέσματά της, εκτιμούσε ότι ήταν δύσκολο αυτή να τεθεί «ξαφνικά» σε εφαρμογή μεταξύ δύο εθνών, τα οποία «μέσα σε μισό αιώνα ήλθαν τρεις φορές αντιμέτωπα» και συνέχιζε ως εξής:

*«Δεν είναι και εντελώς ανύπαρκτα τα ακανθώδη ζητήματα που πρέπει να διευθετηθούν μεταξύ των δύο πλευρών. Υποθετικά εκείνο το ζήτημα των συνόρων στη Θράκη χρήζει σοβαρού ξεκαθαρίσματος. Από την άποψη της τουρκικής ασφάλειας, αναθεώρηση αρμόζει στην κατάσταση μέρους των νησιών που βρίσκονται χωμένα στο έμπα της Ανατολίας. Το θέμα τού σε ποιον ανήκει η νήσος Κύπρος, που τις τελευταίες ημέρες ματαιώς έχει επανέλθει στο προσκήνιο, συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των θεμάτων που θα θιγούν. Όταν ξεφορτωθούμε αυτά τα ακανθώδη θέματα, τότε η συνεργασία, η κοινή θυσία και η ετοιμότητα μπορούν ευκολότερα να ρυθμιστούν».*⁴⁰¹

Η πλήρης ταύτιση με το σκεπτικό του ιδρυτή της *Hürriyet* ήταν κάτι περισσότερο από εμφανής: Το Κυπριακό συμπεριλαμβανόταν μεταξύ των ζητημάτων που έπρεπε να «ρυθμιστούν» και τα οποία έστεκαν σαν εμπόδια στο δρόμο της πλήρους και «ειλικρινούς» ελληνοτουρκικής φιλίας. Όταν ξεπεραστούν, προφανώς κατόπιν των παραχωρήσεων στις οποίες θα προέβαινε η ελληνική πλευρά, τότε θα αναδεικνυόταν η συνεργασία των δύο εθνών και κρατών σε στέρεες βάσεις.

Επειδή, προφανώς, η πλειοψηφία της ελληνικής πλευράς δεν είχε κατανοήσει πόσο «ισχυρή» ήταν η τουρκική, με τον τρόπο που θα το επιθυμούσε ο Simanι, επέμενε να οργανώνει «κινήσεις που σπέρνουν τη διχόνοια», πιστεύοντας αφελώς στην επικράτηση του δικαιώματος της πλειοψηφίας να αυτοκαθορίζει την τύχη της. Έτσι, ένα ακόμη συλλαλητήριο για το Κυπριακό που επιδιώχθηκε να διοργανωθεί στην Αθήνα έβρισκε επικριτική αντιμετώπιση από τις στήλες της *Hürriyet*. Και σε αυτή την περίπτωση, η κριτική παρέμβαση της εφημερίδας εξαντλείτο στον τίτλο. Το περιεχόμενο πληροφορούσε ότι η «Παν-Ελληνική Ένωση» – όπως αναφερόταν η «ΠΕΑΕΚ» – υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Σπυρίδωνος είχε απευθυνθεί στην κυβέρνηση, για να διοργανώσει συλλαλητήριο υπέρ της Ένωσης. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, ο Σ. Βενιζέλος τους γνωστοποίησε ότι θα τους απαντούσε αφού πρώτα συμβουλευόταν τον Αστυνομικό Διοικητή της πόλης. Πάντως στο δημοσίευμα σημειωνόταν ότι, όπως γίνεται αντιληπτό, η ελληνική κυβέρνηση

⁴⁰¹ “Dağ fare mi doğurdu?” («Έτεκεν μιν το όρος;»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 5/5/1952.

δεν υποστηρίζει τη διεξαγωγή του.⁴⁰² Τελικά η κυβέρνηση θα έδιδε την άδεια και το συλλαλητήριο θα πραγματοποιείτο στις 8 Μαΐου με επεισοδιακό τρόπο, αφού στις συγκρούσεις που ξέσπασαν μεταξύ αστυνομίας και διαδηλωτών θα τραυματίζονταν 20 άτομα.⁴⁰³ Στην αντιπροσωπεία των διαδηλωτών που δέχθηκε, ο Σ. Βενιζέλος τους δήλωνε ότι «η κυβέρνηση δεν μένει αδιάφορη στο θέμα» και πρόσθετε πως «η κυβέρνηση έχει προσφύγει στην Επιτροπή Κηδεμονιών των Η.Ε., η οποία έχει δεχθεί επί της αρχής το δικαίωμα των εθνών να πραγματοποιούν δημοψήφισμα, για να επιλέξουν τον τρόπο διακυβέρνησής τους».

Όπως ήταν αναμενόμενο, το γεγονός δεν έμενε ασχολίαστο από τον Simanî, ο οποίος σε κύριο άρθρο του την επομένη της σχετικής είδησης δεν έχανε την ευκαιρία να «αποδείξει» στους επικριτές του το «δίκαιο» των απόψεών του:

«Όταν ο Αντνάν Μέντερες επέστρεψε με όλη την ακολουθία του από την Αθήνα, οι αντίπαλοί μου δεν άφησαν τίποτα που να μη μου πουν. Οτι δήθεν εγώ προσπαθώ να δημιουργήσω προστριβές μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, αλλά δεν τα κατάφερα διότι η αλήθεια ήταν ολοφάνερη... Ότι τάχα τα δημοσιεύματά μου για την Κύπρο ήταν άνευ νοήματος, καθ' ότι τέτοιο θέμα δεν υφίστατο. Και ότι τώρα απέναντι σε αυτό το αποτέλεσμα έπρεπε, λέει, πλέον να συγκρατώ τη γλώσσα μου και να ντραπώ. Κάποια στιγμή, δεν θα πω ψέματα, κι εγώ δίστασα και απόρησα πώς και ο κοινός νους μου που ποτέ δεν με γελούσε, τώρα στην περίπτωση της φιλίας με την Ελλάδα, με είχε εξαπατήσει».

Τώρα, λοιπόν, που στην Αθήνα είχε γίνει το συλλαλητήριο για το Κυπριακό «με την άδεια της κυβέρνησης και υπό την αιγίδα δεν ξέρω κι εγώ ποιανού αρχιπαπά», ο Simanî αισθανόταν «δικαιωμένος» αρκετά ώστε να συμπεράνει: «Το έλεγα πάντοτε και θα το πω και πάλι: Το ελληνικό είναι ένα έθνος που όταν επιβάλλεται χειροκροτεί κάποιον με πάθος, κι όταν έρθει η ώρα ξέρει να φωνάζει από πίσω δυνατά στον άνθρωπο που χειροκροτούσε. Όσοι αποπειρώνται να κάνουν φιλία με την Ελλάδα οφείλουν να γνωρίζουν την αλήθεια αυτή». Κατόπιν, αφού ειρωνευτεί τον Kõrçülü και τον κατηγορήσει ότι «έκανε τη γκάφα να παρασύρει τον Μέντερες στον λάθος δρόμο», κατέληγε διακηρύσσοντας πως θεωρεί «πατριωτικό καθήκον» του να λέει στους αρμοδίους αυτούσια την αλήθεια που γνωρίζει, ιδίως όταν οι εξελίξεις την επιβεβαιώνουν: «Ιδού λοιπόν, είναι ολοφάνερο ποιον δικαιώνουν τα γεγονότα ...».⁴⁰⁴

Για τη «δικαίωσή» του, όμως, από τον ρου των γεγονότων επέχαιρε μετά τον Simanî και ο Bil, σε άρθρο γνώμης που δημοσιευόταν στην εφημερίδα μια ημέρα αργότερα. Σε εκείνο, μετά από μία μακρά εισαγωγή στην οποία εξέφραζε την ικανοποίησή του από τις εξελίξεις και απορούσε τι ήταν

⁴⁰² “Menderes dostluk ziyareti üzerinden bir hafta gecmeden/ Atınada Kıbrıs için miting yapılacak” («Πριν περάσει μια εβδομάδα από την επίσκεψη φιλίας του Μέντερες/ θα διοργανωθεί στην Αθήνα συλλαλητήριο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 8/5/1952, με βάση το *Reuters*.

⁴⁰³ “Yunan hükümetinin izni ile/ Atınada dün Kıbrıs için miting yapıldı” («Πραγματοποιήθηκε χθες στην Αθήνα συλλαλητήριο με την άδεια της αστυνομίας»), *Hürriyet*, 9/5/1952.

⁴⁰⁴ “Hangimiz aldanmışız..” («Ποιος από εμάς τάχα ξεγελάστηκε...»), *Hürriyet*, 10/5/1952.

αυτό που εξαπατά τους Τούρκους κρατικούς αξιωματούχους σε θέματα αναφορικά με τη στάση των Ελλήνων στο Κυπριακό που ακόμη και ένα μικρό παιδί μπορεί να διακρίνει, συνέχιζε εκδιπλώνοντας τους συλλογισμούς που αποκάλυπταν πέραν πάσης αμφιβολίας τον τρόπο σκέψης του:

«Οι Έλληνες είναι μαέστροι στο να αποκρύπτουν ή να εκθέτουν τα εθνικά τους αισθήματα, τη φιλία και την εχθρότητά τους. Υπάρχουν αναμφίβολα ιστορικοί λόγοι γι' αυτό: Κάθε έθνος που έχει κυβερνηθεί από άλλα έθνη, χαμογελά πάντα και απευθύνει φθηνές κολακειές στο κυβερνών έθνος, από πίσω όμως δεν παύει να σκάβει το λάκκο του. Ιδού, αυτό το απατηλό πρόσωπο έδειχναν οι Έλληνες στους Τούρκους που επί αιώνες τους κυβερνούσαν, ουδέποτε όμως παρέλειψαν να μας χτυπάνε πισώπλατα. Αυτή, λοιπόν, η φύση έχει καταστεί σήμερα για τους Έλληνες δευτέρα φύση. Οποσδήποτε εκείνοι δεν δύνανται να έχουν ενιαία άποψη και ανοιχτή σκέψη όπως εμείς οι Τούρκοι, που σε κάθε αιώνα και εποχή έχουμε συνηθίσει να ζούμε πάντοτε ελεύθεροι και αφέντες».

Έτσι λοιπόν, κατέληγε ο αρθρογράφος, οι Έλληνες επανέφεραν το Κυπριακό – και μάλιστα με την άδεια της κυβέρνησής τους, όπως σημείωνε εισαγωγικά – πριν ακόμη κατασιγάσει ο απόηχος της επίσκεψης Menderes στην Ελλάδα, πράγμα που «κατά τη γνώμη μου αποκαλύπτει για μία ακόμη φορά αυτή τη δευτέρα φύση τους».⁴⁰⁵ Κι αν οι Έλληνες «αποκάλυπταν» την κατά Bil «δευτέρα φύση τους», ο τελευταίος συνέχιζε να αποκαλύπτει τις πραγματικές του σκέψεις και για την ελληνοτουρκική φιλία: «Μάλιστα. Ενώ υπάρχει πίσω μας ένα τέτοιο απόστημα όπως η Κύπρος, οι φίλοι του Φουάτ Κιοπρουλού Έλληνες απέδειξαν οι ίδιοι αυτή τη φορά πόσο λάθος είναι, τόσο χθες όσο και σήμερα, να μιλάμε για ελληνοτουρκική φιλία και πλέον δεν μένει τίποτε άλλο να πούμε εμείς. Και κυρίως λέγοντας 'εμείς από τους Άγγλους ζητούμε την Κύπρο, τι σας νοιάζει εσάς τους Τούρκους;', καθιστούν τη συγγνώμη τους χειρότερη από τη δικαιολογία και το νανοειδές μπόι τους!...». Το άρθρο του κατέληγε με μία ειρωνική, αλλά οξεία επίθεση στον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών, με αφορμή την απόλυτη τοποθέτησή του προς τους Τούρκους δημοσιογράφους στην Αθήνα ότι ο ίδιος δεν μιλά για ένα θέμα εάν δεν είναι εκατό τοις εκατό σίγουρος γι' αυτό, βεβαιότητα την οποία είχε σε αυτό το ποσοστό για την ελληνοτουρκική φιλία. Έτσι, ο Bil τον έθετε τώρα προ των ευθυνών του, υποστηρίζοντας ότι είχε εξαπατηθεί από τα «απατηλά χειροκροτήματα» των Ελλήνων, και πρόσθετε ότι, αν για τον Körgülü μπορούσε κάποιος να πει «εντάξει, έκανε λάθος» και να το προσπεράσει, «τι να πει για το γεγονός ότι λογαριάζοντας έτσι λανθασμένα παρέσυρε και έφερε και τον Αντνάν Μέντερες μέχρι την Αθήνα;».⁴⁰⁶ Η εμφανής αυτή διαφοροποίηση του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας από τον Πρωθυπουργό που έκανε ο συντάκτης ήταν συνεπής με τις προηγούμενες δημόσιες τοποθετήσεις

⁴⁰⁵ Το συγκεκριμένο απόσπασμα με τις κρίσεις του Bil για το «χαρακτήρα» των Ελλήνων προκαλεί έναν μάλλον ειρωνικό συνειρμό με τα όσα ο ίδιος θα αποκάλυπτε δύο δεκαετίες αργότερα σχετικά με τα υποκριτικά χαμόγελα που κάλυπταν την παντελή έλλειψη πίστης στη διμερή «φιλία» εκ μέρους του Menderes και της ακολουθίας του, βλ. Bil, ό.π., σελ. 122, υποσ. 376.

⁴⁰⁶ «Hani yüзде yüzdü?» («Ωστε λοιπόν εκατό τοις εκατό;»), *Hürriyet*, 11/5/1952.

του Simavı για τους δύο, άφηνε όμως παράλληλα και την πόρτα ανοιχτή σε ενδεχόμενη μεταβολή μελλοντικά της στάσης του Menderes επί το δυναμικότερον στο ζήτημα της Κύπρου.

Στην ίδια διεκδικητική λογική που χαρακτήριζε τα άρθρα της *Hürriyet*, αλλά με διαφορετικό ύφος και υιοθετώντας πιο προσεκτική γλώσσα στο ζήτημα της Κύπρου, δημοσιευόταν την επόμενη ημέρα το άρθρο γνώμης του διπλωματικού συντάκτη της εφημερίδας M. Feridun Bellisar. Ο συντάκτης συμεριζόταν την κεντρική συλλογιστική που διέτρεχε τα κείμενα της *Hürriyet* στη δεδομένη συγκυρία: Ήταν μεν κατανοητή η φιλική προσέγγιση των δύο χωρών στο πλαίσιο της Ατλαντικής Συμμαχίας εναντίον του «κομμουνιστικού κινδύνου», ωστόσο ήταν βαθιά προβληματική και εξόχως ενδεικτική για τις ελληνικές επιδιώξεις η έγερση του θέματος της Κύπρου αμέσως μετά την πρόσφατη τότε επίσκεψη του Andan Menderes στην Ελλάδα. Όπως σημείωνε, το ερώτημα ‘τι θα γίνει με την Κύπρο;’ απασχολούσε την τουρκική κοινή γνώμη και οι δηλώσεις του Σοφοκλή Βενιζέλου στους Τούρκους δημοσιογράφους ότι εκείνο αποτελούσε ένα θέμα που μπορεί να διευθετηθεί με ένα δημοψήφισμα, καθώς και ότι επρόκειτο για «δευτερεύον ζήτημα» σε σχέση με τη «σημαντική» ελληνοτουρκική φιλία, δεν ήταν ειλικρινείς. Προς επίρρωση των ισχυρισμών του ο συντάκτης υπενθύμιζε ότι ο Μακάριος, σε λόγο που είχε εκφωνήσει τον Ιανουάριο στη Λευκωσία, επέδειξε μεταξύ των άλλων συγχαρητήριων τηλεγραφημάτων που είχε λάβει και εκείνο του Σ. Βενιζέλου και ακολούθως σημείωνε την κυβερνητική άδεια για την πραγματοποίηση του συλλαλητηρίου στην Αθήνα, καθώς και τις σχετικές δηλώσεις του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών περί προσφυγής στην επιτροπή Κηδεμονιών των Η.Ε. Από όλα αυτά συνήγε το συμπέρασμα ότι ήταν η ίδια η ελληνική κυβέρνηση που επιδίωκε τη μεταβολή του καθεστώτος της Κύπρου και δεν τασσόταν υπέρ του υπάρχοντος, «όπως νομίζουν ορισμένοι καλοπροαίρετοι» στην τουρκική πλευρά. «Δόξα τω Θεώ όμως», πρόσθετε, «τα ίδια πρόσωπα αποδέχονται ότι ‘μια τέτοια μεταβολή θα αποτελέσει ζωτικό ζήτημα για την Τουρκία’». Στην κατεύθυνση αυτή παρέθετε τις δηλώσεις που είχε κάνει για το θέμα ο Fuat Köprülü προ μηνών,⁴⁰⁷ όταν η *Hürriyet* είχε αποταθεί σε εκείνον για να πληροφορηθεί την άποψη της τουρκικής κυβέρνησης «και να τη γνωστοποιήσει στην τουρκική κοινή γνώμη». Είναι φανερό λοιπόν, συμπεραίνει, ότι παρά τις εκδηλώσεις φιλίας υφίσταται μία «βαθιά διαφωνία» μεταξύ Αθηνών και Άγκυρας στο Κυπριακό και «όσο η κυβέρνηση των Αθηνών συνεχίζει να βαδίζει στον λάθος αυτό δρόμο, η τουρκοελληνική φιλία για την οποία έχουν καταβληθεί τόσες προσπάθειες, θα παραμείνει ένα όνειρο».

Στη συνέχεια ο αρθρογράφος επεσήμαινε τη σημασία που είχε για τη Βρετανία το νησί, καθώς συνιστούσε «μία σημαντική βάση στην Ανατολική Μεσόγειο» και υποστήριζε πως η Ελλάδα δεν θα κατορθώσει να διασφαλίσει την ηρεμία και τη δημόσια τάξη στην Κύπρο, διότι «θα σφυροκοπηθεί όχι μόνο από τους Τουρκοκύπριους, αλλά και από τους κομμουνιστές», οι οποίοι

⁴⁰⁷ Βλ. ανωτέρω, σελ. 100-102.

αποτελούσαν «το 55 με 60% του νησιού»,⁴⁰⁸ και συνέχιζε ως εξής: «Ένα αεροπλάνο που απογειώνεται από την Άγκυρα μπορεί να φτάσει στην Κύπρο μέσα σε δύο ώρες. Ένα πλοίο που ξεκινά από το πιο κοντινό από τα λιμάνια μας μπορεί μέσα σε μια νύχτα να δέσει στην Κύπρο. Από την άποψη της ασφάλειας της Τουρκίας αποτελεί προϋπόθεση να βρίσκεται το νησί στα χέρια των Τούρκων ή τουλάχιστον στα χέρια φίλων των Τούρκων. Αν η Κύπρος προσαρτηθεί στην Ελλάδα εξαιτίας της επιθυμίας της ελληνικής κυβέρνησης, τότε ο κίνδυνος να μεταβληθεί το νησί σε σοβιετική βάση είναι άμεσος και αυτό καμμία τουρκική κυβέρνηση δεν μπορεί να το δεχθεί». Η συγκεκριμένη παράγραφος συνόψιζε ουσιαστικά την τοποθέτηση του αρθρογράφου για το ζήτημα της Κύπρου τόσο στη συγκεκριμένη συγκυρία, αλλά και ευρύτερα, και συμπληρωνόταν από εκείνη που ακολουθούσε: «Από την άλλη μεριά, όποια και να είναι η επίσημη ανακοίνωση που έγινε εξαιτίας πολιτικών αναγκαιοτήτων, η άποψη του Τούρκου πολίτη είναι η εξής: Η Νήσος Κύπρος που βρίσκεται δίπλα ακριβώς στην Τουρκία, αποτελεί κομμάτι της πατρίδας. Το νησί αυτό που αποχωρίστηκε την μητέρα πατρίδα από το 1878, έφυγε από τα χέρια μας όταν η Τουρκία [sic] ήταν αδύναμη. Προς το παρόν σιωπούμε, για να μην δημιουργήσουμε θέμα στους συμμάχους μας Άγγλους. Όμως, είτε από γεωγραφικής, είτε από νομικής απόψεως η Κύπρος είναι της Τουρκίας. Κι όπως ανήκε σε μας για τριακόσια χρόνια, έτσι μια μέρα θα ανήκει και πάλι σε μας».

Επρόκειτο ουσιαστικά για την επιτομή των απόψεων, όχι μόνο του αρθρογράφου, αλλά και της εφημερίδας, καθώς και όλων εκείνων που δραστηριοποιούνταν στο Κυπριακό εκείνη την περίοδο. Από τα λεγόμενα και τις επισημάνσεις του, αλλά και από τις σχετικές δημόσιες τοποθετήσεις της τουρκικής κυβέρνησης που έχουν προεκτεθεί, φαίνεται πως αυτή ήταν και η αντιμετώπιση του ζητήματος από την τελευταία. Στο δεδομένο απόσπασμα, αλλά και στο σύνολο του άρθρου, δεν επιβεβαιωνόταν απλώς για μία ακόμη φορά ο πρωταγωνιστικός ρόλος που διαδραμάτιζε η *Hürriyet* ως «διαμορφωτής γνώμης» στο Κυπριακό από τα πρώιμα ήδη αυτά χρόνια, αλλά αντανάκλατο και το σαφές ενδιαφέρον της κυβέρνησης του Menderes για το θέμα, ενδιαφέρον το οποίο μπορεί να εκφραζόταν μεν δημόσια με εύσημο και διπλωματικό τρόπο, δεν έπαυε όμως να εκδηλώνεται ρητώς και με σαφήνεια. Η διαφορά συνίστατο στο βαθμό έγερσης του θέματος μεταξύ των δύο ενδιαφερομένων: Η μεν εφημερίδα και οι κινητοποιούμενοι επί του θέματος επιθυμούσαν την απροσχημάτιστη και δυναμική δημόσια έγερσή του, η δε τουρκική κυβέρνηση λάμβανε υπ' όψιν της όλες τις διμερείς και διεθνείς παραμέτρους του. Σε κάθε περίπτωση, όπως σημείωνε ο Banarlı, «κατά πως φαίνεται το ζήτημα της Κύπρου κάθε μέρα καθίσταται σημαντικό σε πρώτο πλάνο». Στο πλαίσιο αυτό, δεν παρέλειπε να υπενθυμίσει και τη γνώμη των ίδιων των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι είχαν μεν «αρχίσει να αγωνιούν εξαιτίας της αναποφάσιστης πολιτικής της Αγγλίας», αλλά στο «μεγάλο συλλαλητήριο» που είχαν διοργανώσει το Δεκέμβριο του 1951 στη Λευκωσία, είχαν «καταστήσει σαφές» ότι αν επιτραπεί η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, η απόφαση αυτή θα

⁴⁰⁸ Το επιχείρημα της ισχυρής παρουσίας των κομμουνιστών στο νησί είχε χρησιμοποιηθεί ήδη από την πρώτη επίσκεψη του Çalparala στην Κύπρο το 1948. Εδώ ο Bellisar δίνει συγκεκριμένα ποσοστά, «55%-60%». Στην πραγματικότητα, η «κομμουνιστική επιρροή» ήταν σημαντικά μικρότερη, καθώς ο Μακάριος σε συνέντευξή του την παρουσίαζε στο 15%, ενώ μία έκθεση της εθναρχίας την ανέβαζε στο 25%, και μόνο το ΑΚΕΛ έκανε λόγο για 45%, αν και παραδεχόταν πως η αριθμητική του δύναμη ήταν δυσανάλογα μικρότερη της επιρροής του, βλ. Σοφία Αργυρίου, *Το Εθνικό Κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την Τελευταία Περίοδο της Αγγλοκρατίας (1950-1960)* (Αθήνα: Ασίνη, 2017), σελ. 141-142.

οδηγούσε σε «αιματηρούς αγώνες». Ο αρθρογράφος περάτωνε το άρθρο γνώμης του «φιλικά», λέγοντας πως δεν συνέτασσε αυτές τις γραμμές επειδή αντιτίθετο στην ελληνοτουρκική φιλία, αλλά διότι θεωρούσε «επωφελές» να υπενθυμίσει «τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν τους τελευταίους μήνες».⁴⁰⁹

Τα μεθεόρτια της επίσκεψης Menderes στην Ελλάδα

α) Η «θνησιγενής» φιλία και οι πιέσεις για τη διεθνοποίηση του Κυπριακού

Την ίδια ημέρα που ο Simanı επέχαιρε για τη «δικαίωση» των απόψεών του από τις στήλες της *Hürriyet*, στην τελευταία δημοσιευόταν ρεπορτάζ το οποίο πληροφορούσε ότι η διοικούσα επιτροπή της γνωστής *M.T.T.B.* αποφάσισε να συνεδριάσει με θέμα την πραγματοποίηση συλλαλητηρίου για την Κύπρο, κατόπιν σχετικού αιτήματος «πολλών νέων που δικαίως στενοχωρήθηκαν» από τα νέα της πραγματοποίησης αντίστοιχου στην Αθήνα. Αναφερόμενη εισαγωγικά στο τελευταίο, η εφημερίδα σημείωνε ότι «το προχθεσινό συλλαλητήριο για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα που πραγματοποίησε το φίλο ελληνικό έθνος με την άδεια της ελληνικής κυβέρνησης, προκάλεσε μεγάλη αντίδραση στους κύκλους της νεολαίας. Μεγάλη σημασία έχει ιδιαίτερα το γεγονός ότι αυτό έγινε μετά το πέρας της επίσκεψης στην Ελλάδα των μελών της τουρκικής κυβέρνησης». Μιλώντας στην εφημερίδα ο πρόεδρος της τουρκικής οργάνωσης, Kâmrân Enliaoğlu, εξέφραζε τη λύπη του, προσθέτοντας ότι δεν ανέμεναν «μια τέτοια κίνηση από ένα έθνος που έχουμε φιλικές σχέσεις και μάλιστα αυτές τις ημέρες».⁴¹⁰

Πράγματι, μετά από δύο ημέρες διαβουλεύσεων του κεντρικού οργάνου της *M.T.T.B.*, το οποίο είχε συγκληθεί εκτάκτως και μόνο για να εξετάσει το συγκεκριμένο θέμα, αποφασίστηκε η οργάνωση να «εγκύψει με ευαισθησία στην υπόθεση (*dâna*) της Κύπρου, να κινηθούν έτσι όπως επιτάσσει η πορεία των γεγονότων και, αν παραστεί ανάγκη, να μεταβεί στην Άγκυρα αποστολή για να πληροφορηθεί τη γνώμη της κυβέρνησης στο κυπριακό ζήτημα». Παράλληλα, συνέτασσε και δημοσιοποιούσε μια διακήρυξη στην οποία, απευθυνόμενη στο «τουρκικό έθνος», ανέφερε τα εξής:

«Γερό τουρκικό έθνος/ Αισθανθήκαμε την ανάγκη να απευθυνθούμε σε σένα τις ημέρες αυτές που βγάζουν γλώσσα [sic] στα ευγενή σου αισθήματα, με κινήσεις οι οποίες ουδέποτε θα ήταν δυνατόν να ταιριάζουν σε ένα έθνος αντάξιο της φιλίας σου, μην κατανοώντας την αξία της φιλίας που θέλησες να εκδηλώσεις. Άκου τη φωνή μας και μην ανησυχείς. Η φωνή αυτή είναι η φωνή της καρδιάς μας που χτυπά για την Κύπρο, είναι η ηχώ της ρωμαλέας φωνής των παππούδων μας που κάλπαζαν εκεί, κυματίζοντας

⁴⁰⁹ «Kıbrıs Meselesi» («Το ζήτημα της Κύπρου»), στήλη «Günün Mevzuları» («Θέματα της Ημέρας»), *Hürriyet*, 12/5/1952.

⁴¹⁰ «Kıbrıs adası için/Türk gençliği de miting yapacak» («Συλλαλητήριο θα πραγματοποιήσει και η τουρκική νεολαία για τη νήσο Κύπρο»), *Hürriyet*, 10/5/1952. Η εφημερίδα δημοσίευε δύο φωτογραφίες από το συλλαλητήριο των Αθηνών φωτοσέλιδα στις 13 Μαΐου («Atina'da Kıbrıs için yapılan mitingten ilk resimler»). Στη λεζάντα επαναλαμβανόταν ότι εκείνο είχε λάβει χώρα μία μόλις εβδομάδα μετά την επίσκεψη Menderes στην Αθήνα, ενώ δινόταν και η μετάφραση ορισμένων πικέτων που κρατούσαν οι διαδηλωτές: «Στρατηγέ Μονγκόμερυ, πού είναι η ελευθερία; Η Κύπρος θέλει να ενωθεί με την Ελλάδα!» και «Κύριε Τσώρτσιλ, θυμηθείτε τις υποσχέσεις σας!».

με καμάρι τη σημαία μας. Η τουρκική Κύπρος που εγκαταλείφθηκε φιλικά στη Βρετανική Αυτοκρατορία πριν πολλά-πολλά χρόνια, βρίσκεται τώρα και πάλι στα πρόθυρα μιας ενδεχόμενης αλλαγής ιδιοκτήτη. Τις ημέρες αυτές που η κυβέρνησή μας εργάζεται για να φανεί φιλική και να στερεώσει τη φιλία που ίδρυσε ο μέγας Ατάτουρκ, είδαμε με έκπληξη και θλίψη τα συλλαλητήρια που πραγματοποίησε ο ελληνικός λαός στους δρόμους της Αθήνας, κραυγάζοντας θέλουμε την Κύπρο και αγνοώντας πλήρως τα δικαιώματά της [τουρκικής κυβέρνησης] στην Κύπρο, που αποτελεί σάρκα εκ της σαρκός και αίμα εκ του αίματος της τουρκικής πατρίδας και του έθνους της. Στη φιλία που ξέρουμε εμείς δεν χωράει υποκρισία. Δεν τραβάς όπλο και δεν βγάζεις γλώσσα την επομένη και πίσω από την πλάτη του ανθρώπου που μια μέρα πριν χειροκροτούσες και υποδεχόσουν φωνάζοντας μπράβο και ζήτω. Οι φιλίες δημιουργούνται με αμοιβαίο σεβασμό, με αγάπη και αυτοθυσία. Μόνο τέτοιοι ευγενείς φίλοι και ευγενείς φιλίες αρμόζουν στο ευγενές τουρκικό έθνος. Ιερό τουρκικό έθνος/ Η συνείδηση και η λογική υπερίσχυσαν πάντοτε της τρέλας και του κορυβαντισμού. Οι φάλτσες αυτές φωνές δεν πρόκειται να χαλάσουν την ψυχραιμία μας. Γνωρίζεις πολύ καλά ότι εμείς μιλάμε βροντερά και μαχόμαστε σκληρά. Τώρα μιλάμε για την υπόθεση (dâna) της Κύπρου. Για να μπορέσουμε να καταστήσουμε ευγενείς νικητές στην τράπεζα όπου συζητείται η υπόθεση της Κύπρου, θα επιδείξουμε υπομονή με μία ωριμότητα που αρμόζει στο ήθος του τουρκικού έθνους. Και θα πούμε πως κι εμείς βεβαίως έχουμε να κάνουμε πράγματα για την Κύπρο όταν έλθει η ώρα. Αυτό το γνωρίζεις καλά και εσύ, αλλά και ολόκληρος ο κόσμος. Να είσαι ήσυχος και να 'χεις τα μάτια σου ανοιχτά... Ιερό τουρκικό έθνος».⁴¹¹

Η ανακοίνωση της Μ.Τ.Τ.Β. κινείτο στο γνωστό κλίμα της «ήρεμης αποφασιστικότητας» που είχε υιοθετήσει όλο το προηγούμενο διάστημα η οργάνωση απέναντι στις «προκλήσεις» της ελληνικής πλευράς. Σε αυτόν τον όρο, άλλωστε, αντιπαραβάλλονταν οι εκφράσεις περί «γλώσσας» που έβγαζαν και «όπλου» που τραβούσαν οι Έλληνες διαδηλωτές. Απέναντι στις «προκλήσεις» εκείνες και μιλώντας εξ ονόματος του «αερού τουρκικού έθνους», οι Τούρκοι της οργάνωσης είχαν να αντιπαρατάξουν τη «ρωμαλέα» φωνή των έφιππων κατακτητών προγόνων τους, την αντίστοιχη των επιγόνων, καθώς και τους «σκληρούς αγώνες» τους, σε μία έμμεση αναφορά στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919-1922. Παράλληλα, το πολιτικό επιχείρημα που επανέφεραν ήταν οι «τίτλοι ιδιοκτησίας» της Τουρκίας, μιας και ήταν εκείνη που είχε «εγκαταλείψει» το νησί στους Βρετανούς το 19^ο αιώνα. Εφόσον λοιπόν δεν είχε έρθει ακόμη η ώρα της διαπραγμάτευσης, η Μ.Τ.Τ.Β. απλώς επιφυλασσόταν, επικαλούμενη την «ευγενή» υπόσταση των Τούρκων, προειδοποιούσε όμως ταυτόχρονα πως όταν έρθει η κατάλληλη στιγμή θα έχει να κάνει κι εκείνη

⁴¹¹ “Kıbrıs meselesinde gençliğin hassasiyeti” («Η ευαισθησία της νεολαίας στο κυπριακό ζήτημα»), *Hürriyet*, 12/5/1952. Την ίδια ημέρα ανακοινωνόταν πρωτοσέλιδα από την εφημερίδα και η προγραμματιζόμενη για τις 10 Ιουνίου επίσκεψη στην Τουρκία του βασιλικού ζεύγους της Ελλάδας, βλ. “Yunan kral ve kraliçesinin ziyaretleri” («Η επίσκεψη του Έλληνα βασιλιά και της βασίλισσας»).

«πράγματα για την Κύπρο».⁴¹² Και στην περίπτωση της ανακοίνωσης, βεβαίως, διακρίνονταν ευκρινώς οι στερεοτυπικές αντιλήψεις περί της «γλώσσας» που έβγαζαν εκείνοι που δεν ήταν άξιοι της τουρκικής φιλίας, αλλά και σε αντιπαράβολή οι θετικές ποιότητες με τις οποίες πιστωνόταν το τουρκικό έθνος. Προφανώς μπροστά σε εκείνη την επαναλαμβανόμενη «αναίδεια» της ελληνικής πλευράς ήταν που θα αναλάμβανε «διορθωτική-παιδαγωγική» δράση η τουρκική, η οποία αντιμετώπιζε τον εαυτό της ως τον εχέφρονα ενήλικο που επαναφέρει στην τάξη το «κακομαθημένο παιδί» που «δεν γνωρίζει τα όριά του».

Όταν απορρίφθηκε η αίτηση της οργάνωσης προς τη Νομαρχία Κωνσταντινούπολης να διοργανώσει και η ίδια συλλαλητήριο για την Κύπρο ως απάντηση στο ελληνικό, συντασσόταν μία δεύτερη διακήρυξη με σκοπό να αποσταλεί στην φοιτητική ένωση του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σε εκείνη υποστηριζόταν ότι με την έγερση του ζητήματος της Κύπρου θα κλονιστούν οι φιλικές ελληνοτουρκικές σχέσεις και θα «ξεραθούν οι ρίζες του δέντρου της φιλίας που μόλις έχει αρχίσει να δίδει καρπούς», γεγονός που «αντιλαμβάνεται και η ελληνική πλευρά όπως κι εμείς». Ακολούθως γινόταν έκκληση να παραμερίσει η τελευταία «τον σεβντά της να διεκδικεί δικαιώματα επί της Κύπρου» και να μείνουν και οι δύο πλευρές πιστές στην αντίληψη και τα αισθήματα φιλίας που διέπνεαν τα μηνύματα που είχαν ανταλλαγή προ ετών μέσω του ομότιμου καθηγητή και Νομάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Fahrettin Kerim Gökay. Αν, όμως, ετίθετο θέμα «δικαιωμάτων» τότε «πρέπει να γνωρίζετε καλά πως η Κύπρος ζει στην καρδιά κάθε Τούρκου, τυλιγμένη με την ημισέληνο και το αστέρι. Απεκδύομενοι, λοιπόν, κάθε είδους κενών λόγων και κραυγών, η βέλτιστη οδός για μας θα είναι να αφήσουμε το θέμα να το χειριστεί η κυβέρνηση μας. Γνωρίζετε κι εσείς πολύ καλά ότι δεν πρέπει να θυμώνετε το τουρκικό έθνος και την τουρκική νεολαία. Στέλνοντας την αγάπη μας στο ελληνικό έθνος και τη νεολαία, επιθυμούμε να επιδείξουν κι εκείνοι σεβασμό όπως το τουρκικό έθνος και η νεολαία». Τέλος, όπως πληροφορούσε το σχετικό ρεπορτάζ, ετοιμαζόταν αντίστοιχη διακήρυξη και προς τους Τουρκοκύπριους, πληροφορία η οποία ωστόσο δεν επιβεβαιωνόταν από μεταγενέστερα δημοσιεύματα της εφημερίδας.⁴¹³ Και αυτή η δεύτερη ανακοίνωση της *M.T.T.B.* επιχειρούσε ουσιαστικά να νουθετήσει την ελληνική φοιτητώσα νεολαία με την επίκληση της ανανεωμένης ελληνοτουρκικής φιλίας, το «δέντρο» της οποίας θα ήταν κρίμα να μαραθεί εξαιτίας του Κυπριακού. Η συγκινησιακή αναφορά στην τυλιγμένη με την τουρκική σημαία Κύπρο που ζούσε στις καρδιές όλων των Τούρκων, αλλά και η φαινομενικά ψύχραιμη απόφαση να αφηθεί το θέμα στους χειρισμούς της τουρκικής κυβέρνησης, έδινε τη θέση της αμέσως κατόπιν στη διατύπωση της άμεσης απειλής ότι δεν ήταν καλό να «θυμώνουν» τους Τούρκους, η σιωπηλή ισχύς των οποίων έστελνε μεν την «αγάπη» της στην απέναντι πλευρά, προειδοποιούσε όμως ταυτόχρονα ότι απαιτεί το «σεβασμό» της, σύμφωνα πάντα με το προεκτεθέν ιεραρχικό σχήμα «ανώτερος-κατώτερος».

⁴¹² Παρέλκει να επισημανθεί για μία ακόμη φορά η μακάβρια προφητική επισήμανση-προειδοποίηση της οργάνωσης, που μαζί με τη μεταγενέστερη ομολογία της, «Η Κύπρος είναι Τουρκική», θα οργάνωναν ιδεολογικά και πολιτικά το πογκρόμ των Σεπτεμβριανών τρεις μήνες χρόνια αργότερα.

⁴¹³ “Kıbrıs mitingi/ Millî Türk Talebe Birliği beyanname neşretti” («Συλλαλητήριο για την Κύπρο/ Η Μ.Τ.Τ.Β. δημοσιοποίησε διακήρυξη»), *Hürriyet*, 13/5/1952.

Το νήμα της αρθρογραφίας για το Κυπριακό έπιανε και ο επιφυλλιδογράφος Hikmet Feridun Es, ο οποίος ανέφερε πως, βλέποντας τα συνθήματα στα πικέτα των Ελλήνων διαδηλωτών στην Αθήνα, ήλθε στο μυαλό του το τελευταίο του ταξίδι στο «Πράσινο Νησί». Περιγράφοντας την αύξηση της βρετανικής στρατιωτικής δύναμης στην Κύπρο, ο συντάκτης υποστήριζε ότι η Βρετανία, μετά τις ανακούψασες διαφωνίες με την κυβέρνηση της Αιγύπτου και το «επεισόδιο με το κανάλι» [Σουέζ], είχε αρχίσει να μεταβάλλει το νησί «σε ένα είδος Σιγκαπούρης ή Γιβραλτάρ», σε ένα δηλαδή «πανίσχυρο φρούριο της Μεσογείου». Εκτιμούσε ότι το «Πράσινο Νησί» δεν θα αντικαθιστούσε μόνο την Αίγυπτο, αλλά θα αποτελούσε και ένα «φυλάκιο» για το Ιράν, «στο οποίο οι Άγγλοι αναμένουν πάντα την έκπληξη». Για να τονίσει μάλιστα τη σπουδαιότητα που θα είχε στο εξής η Κύπρος για τους Βρετανούς, επικαλείτο τη γνώμη ενός «Άγγλου φίλου», ο οποίος του είχε επισημάνει πως το νησί είχε να διαδραματίσει τόσο σπουδαίο ρόλο από τότε που είχε περάσει στη βρετανική διακυβέρνηση. Κατόπιν όλων αυτών, ο Es κατέληγε συμπερασματικά: «Τα συλλαλητήρια των φίλων Ελλήνων που διαδέχονται το ένα το άλλο θυμίζουν [την παροιμία που λέει] μην σηκώνεις τα μπατζάκια αν δεν δεις το ποτάμι. Ερχόμενοι τώρα σε μας... Δυστυχώς εμείς υιοθετούμε μία στάση εντελώς αντίθετη από εκείνη των Ελλήνων. Στην Κύπρο μπορείτε να βρείτε κάθε μέρα σε αφθονία τις αθηναϊκές εφημερίδες. Λέγεται ότι στο ραδιόφωνο της Αθήνας υπάρχει κάθε μέρα η ώρα της Κύπρου. Κι εμείς τι κάνουμε; Είναι γνωστό... Δεν χρειάζεται να το πούμε...».⁴¹⁴

Η παρουσία του Κυπριακού στην ελληνική ημερήσια διάταξη που τόσο ανησυχούσε, προβλημάτιζε και προκαλούσε την αντίδραση της τουρκικής πλευράς, συνεχιζόταν με τη συζήτηση του θέματος στο ελληνικό κοινοβούλιο. Στη σχετική πρωτοσέλιδη είδηση, η *Hürriyet* πληροφορούσε ότι στη συζήτηση που είχε διεξαχθεί στις 14 Μαΐου κατόπιν επερώτησης, όλα τα συμπολιτευόμενα και αντιπολιτευόμενα κόμματα στην Ελλάδα είχαν ζητήσει από την κυβέρνηση να «ενεργήσει άμεσα», ώστε να έρθει το θέμα στα Ηνωμένα Έθνη και να διεξαχθεί δημοψήφισμα. Αναφορά γινόταν επίσης στις «ευνοϊκές» δηλώσεις των Αβέρωφ και Κανελλόπουλου, ενώ σε ξεχωριστό τμήμα της ανταπόκρισης δινόταν η πληροφορία ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επρόκειτο να αναχωρήσει στις 15 Μαΐου από τη Λευκωσία για την Αίγυπτο, κατόπιν τον Λίβανο και τέλος την Αθήνα «συνεχίζοντας τις προσπάθειές του για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα».⁴¹⁵ Σύμφωνα με την εφημερίδα, φθάνοντας στη Βηρυτό ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου συναντήθηκε με τον εκεί ευρισκόμενο Σοφοκλή Βενιζέλο και συζήτησαν το θέμα της ένωσης.⁴¹⁶ Σε αντίστοιχη πληροφόρηση από το Κάιρο, η *Hürriyet* παρέθετε τις δηλώσεις του Μακαρίου ότι όσο η Βρετανία δεν αναγνώριζε τα δικαιώματα της Ελλάδας στην Κύπρο δεν θα υπήρχε «ειρήνη για τους Κύπριους», διαψεύδοντας τις φήμες ότι τον «είχε παύσει το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως». Παράλληλα, διασκεδάσε τους φόβους της Τουρκίας για το ενωτικό κίνημα

⁴¹⁴ “Göl ve raça” («Η λίμνη και τα μπατζάκια»), στήλη «Bir ciprida» («Με μιας»), *Hürriyet*, 15/5/1952.

⁴¹⁵ “Kıbrıs dâvası Yunan Millet Meclisinde” («Η υπόθεση της Κύπρου στην Ελληνική Εθνοσυνέλευση»), *Hürriyet*, 15/5/1952, με βάση πρακτορειακή ανταπόκριση του *Reuters*.

⁴¹⁶ “Beyrut’ta Kıbrıs için görüşmeler” («Συνομιλίες για την Κύπρο στη Βηρυτό»), *Hürriyet*, 20/5/1952. Στην πρακτορειακή εκείνη ανταπόκριση του *T.H.A.* γινόταν μία περιέργη αναφορά στον Μακάριο ως τον «εν Κύπρω Έλληνα Επίσκοπο».

στην Ελλάδα, υποστηρίζοντας ότι η «τουρκοκυπριακή μειονότητα» στην Κύπρο έχει «εξαιρετικές σχέσεις» με τον «υπόλοιπο λαό». Τέλος, δεν παρέλειπε να υπενθυμίσει ότι με τη Συνθήκη της Λωζάννης η Τουρκία είχε απεκδυθεί όλων των δικαιωμάτων της στο νησί.⁴¹⁷

Η περιοδεία εκείνη του Μακάριου προκαλούσε την αντίδραση του ηγέτη του τουρκοκυπριακού «Κόμματος της Ανεξαρτησίας», Necati Özkan, ο οποίος αποφάσισε να μεταβεί αεροπορικά στη Βυρηττό, προκειμένου να ζητήσει από την Αραβική Ένωση να υποστηρίξει τους «Μουσουλμάνους του Νησιού» απέναντι στις ενωτικές προσπάθειες «των Ρωμιών του Νησιού και των Ελλήνων». Στόχος του ήταν να «γνωστοποιήσει» στους Άραβες ηγέτες ότι οι «μουσουλμάνοι» του νησιού είχαν «συγκροτήσει μέτωπο» εναντίον των Ελληνοκύπριων και των Ελλήνων και να επιδιώξει τη «λήψη μέτρων» έναντι της «προπαγανδιστικής περιοδείας» του Μακάριου στις χώρες της Μέσης Ανατολής.⁴¹⁸ Φαινομενικά η προσπάθειά του εκείνη ήταν επιτυχής, μιας και οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι του Λιβάνου με τους οποίους συναντήθηκε δήλωναν ότι «απορρίπτουν τις προσπάθειες ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα» και ότι, σε περίπτωση που το Κυπριακό παραπεμπόταν στα Η.Ε., «το σύνολο των χωρών της Μέσης Ανατολής θα υποστηρίξει την επιστροφή της Κύπρου στη μητέρα πατρίδα της».⁴¹⁹

Την ίδια ημέρα που φιλοξενείτο η πρακτορειακή είδηση περί των προθέσεων του Necati Özkan, ο Hikmet Bil δημοσίευε νέο εμπρηστικό άρθρο, επανερχόμενος στο θέμα των ελληνικών συλλαλητηρίων, και «εμπλούτιζε» την κριτική του με σαφείς θρησκευτικές αναφορές. Ξεκινούσε αφηγούμενος την ιστορία του χότζα, ο οποίος μετά από έναν καυγά με τη σύζυγό του ξεκινούσε για την αγορά. Πριν βγει όμως από το σπίτι του, σκόνταψε κι έπεσε στις σκάλες. Όταν κατόπιν ένας γείτονας τον ρώτησε τι συνέβη, ο χότζας του απάντησε, τίποτε σπουδαίο, απλώς είχε πέσει ο μανδύας του από τις σκάλες. Στην ερώτηση του έκπληκτου γείτονα πώς γίνεται ο μανδύας να κάνει τόσο θόρυβο, ο εύστροφος χότζας παρατηρούσε τα εξής: «Αγαπητέ μου, μέσα στον ιερό μανδύα μου ήμουν κι εγώ! Από μένα μάλλον προήλθε ο θόρυβος!». Με αφορμή την ιστορία αυτή, ο αρθρογράφος υποστήριζε ότι το πλέον πρόσφατο των συλλαλητηρίων για το Κυπριακό είχε αποτελειώσει «πέφτοντας» και την «γνωστή φιλία». Αν και κατά τον ίδιο η φιλία αυτή «ουδέποτε είχε γεννηθεί», ισχυριζόταν ότι ακόμη και αν κάποιος δεχθεί τη γέννησή της «συμβαδίζοντας με τον Κιοπρουλού Χότζα», τώρα τα πράγματα είχαν αλλάξει: «Τι να γίνει όμως, οι Έλληνες αδελφοί μας (!) επιβεβαίωσαν με το πρόσφατο συλλαλητήριό τους ότι η προαναφερθείσα φιλία ήταν θνησιγενής, σαν το κουτροβάλημα του Χότζα απ' τις σκάλες». Κι αν τα πράγματα ήταν καθαρά για τον Bil αναφορικά με τη διμερή φιλία, προκαλούσαν ταυτόχρονα στενοχώρια στον ίδιο αναφορικά με τη στάση «των δικών μας», οι οποίοι «δεν δίνουν άδεια για συλλαλητήριο στη φλεγόμενη νεολαία, προκειμένου να διαμαρτυρηθεί για τους άδικους ισχυρισμούς και την

⁴¹⁷ “Kıbrıslı papazın hayalleri” («Οι ονειροφαντασίες του Κύπριου παπά»), *Hürriyet*, 29/5/1952, με βάση το *Anadolu*.

⁴¹⁸ “Kıbrıs dâvası ve arap âlemi” («Η υπόθεση της Κύπρου και ο αραβικός κόσμος»), *Hürriyet*, 18/5/1952, με βάση ανταπόκριση του *Anadolu*.

⁴¹⁹ “Kıbrıs için Arap ülkelerinin düşünceleri” («Οι σκέψεις των αραβικών χωρών για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 25/5/1952.

επίθεση».⁴²⁰ Παρ' όλα αυτά έδινε συγχαρητήρια στην τουρκική νεολαία για το «παραδειγματικό μάθημα» που είχε δώσει στον Körgülü με τις διακηρύξεις της προς τους «παλληκαράδες των Αθηνών» και τους «Κύπριους αδελφούς μας», καθιστώντας έτσι γνωστή τη «φωνή του τουρκικού έθνους».

Περνώντας κατόπιν πάλι στις «θρησκευτικές» αναφορές, σημείωνε ότι κοιτώντας τις φωτογραφίες της επίσκεψης Menderes παρατήρησε ότι στη δεξίωση προς τιμήν του που είχε δοθεί στη *Μεγάλη Βρετανία*, δίπλα του βρισκόταν ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, που ήταν και «ο παπάς που διοργάνωσε το περίφημο συλλαλητήριο». «Παγώνοντας» στη θέα αυτή, ο Bil εκτιμούσε ότι ο Σπυρίδων θα ήταν «μεταξύ εκείνων που απηύθυναν χίλια δυο κομπλιμέντα» στον Τούρκο Πρωθυπουργό και έβρισκε την ευκαιρία να επιτεθεί και πάλι στον Körgülü που υποστήριζε ότι το αθηναϊκό συλλαλητήριο είχε γίνει χωρίς την άδεια της ελληνικής κυβέρνησης, αναρωτώμενος τι έχει να πει τώρα που φαίνεται ότι εκείνο είχε οργανωθεί «από τον παπά εφέντη του οποίου το χέρι φίλαγε ο Βενιζέλος». Εξίσου επικριτική ήταν και η στάση του εναντίον των Νομαρχών της χώρας που είχαν αρνηθεί να παραχωρήσουν αντίστοιχη άδεια να πραγματοποιηθούν συλλαλητήρια για το Κυπριακό και στην Τουρκία: «Να λέγανε τουλάχιστον 'ας το αφήσουμε παιδιά, τι να κάνουμε, η κυβέρνησή μας ακόμα θεωρεί φίλους τους Έλληνες'... Αλλά όχι. Επιμένουν σε ανοησίες του τύπου 'όσοι ζητούν την Κύπρο στην Αθήνα είναι μια χούφτα προδότες της πατρίδας'», κάτι που διαψεύδεται από τις φωτογραφίες «του συνόλου των Αθηναίων που πλημμύρισαν τις πλατείες» στην ελληνική πρωτεύουσα. «Θεέ μου, κύριε Νομάρχα! Μου φαίνεται πως είσαι κι εσύ από εκείνους που σαν τον Αγά των Γενιτσάρων δεν ξέρουν να μετρούν...», αναφώνούσε, κλείνοντας με ειρωνεία το άρθρο του.⁴²¹

Το γεγονός ότι η τουρκική κυβέρνηση δεν έδινε άδεια για συγκεντρώσεις ανοιχτού χώρου σε σχέση με το Κυπριακό, δεν σήμαινε ότι απέτρεπε και εκδηλώσεις κλειστού χώρου για το θέμα. Έτσι, ο «Τουρκοκυπριακός Σύλλογος Πολιτισμού και Αρωγής»⁴²² διοργάνωσε μία τέτοια στον Άγιο Στέφανο της Κωνσταντινούπολης (*Yesilköy*), στην οποία συμμετείχαν «πανεπιστημιακοί καθηγητές και επίλεκτα μέλη της κοινωνίας». Λαμβάνοντας τον λόγο ο πρόεδρός της, το όνομα του οποίου δεν αναφερόταν, υποστήριζε τα εξής: «Συγκεντρωθήκαμε σήμερα εδώ με τις καρδιές μας έμπλεες από την αμέριστη αγάπη και τη νοσταλγία για την Κύπρο. Τη νοσταλγία της νιώθουν και τα 21 εκατομμύρια των συμπατριωτών μας, μαζί με τις 100 χιλιάδες των εκεί Τούρκων που είναι προσδεδμεμένοι στη μητέρα πατρίδα, καθώς και τις 150 χιλιάδες των Τούρκων που έχουν μεταναστεύσει στην Τουρκία. Κύπρος, παράδεισε της Μεσογείου... Κύπρος σμαράγδι, που τα χρώματά σου βλάστησαν από το τουρκικό αίμα... Είσαι τουρκική σε όλα σου και τουρκική θα παραμείνεις. Όσοι εκτιμούν την τουρκική φιλία δεν πρέπει να απλώνουν χέρι στις πέτρες του

⁴²⁰ Ο αρθρογράφος χρησιμοποιούσε και πάλι τη αμφίσημη λέξη *tecavüz* για να δηλώσει την «επίθεση» εναντίον των τουρκικών «δικαίων» από το ελληνικό σύνθημα «Η Κύπρος είναι ελληνική». Υπενθυμίζεται ότι η συγκεκριμένη λέξη ενέχει την έννοια της σεξουαλικής επίθεσης, δηλ. του «βιασμού».

⁴²¹ “Cübbenin gürlütüsü” («Ο θόρυβος του μανδύα»), *Hürriyet*, 18/5/1952.

⁴²² Βλ. ανωτέρω, σελ. 23, υποσ. 82.

νησιού αυτού». Όπως πληροφορούσε περαιτέρω το ρεπορτάζ, η εν λόγω εκδήλωση περατωνόταν με την ανάγνωση ποιημάτων και την απαγγελία τουρκοκυπριακών παραδοσιακών τραγουδιών.⁴²³

Από την άλλη μεριά, περί τα τέλη Μαΐου επισκεπτόταν για μερικές ημέρες την Κωνσταντινούπολη ο «Γενικός Διοικητής Θράκης Μ. Ταλλιαδούρης»⁴²⁴, ο οποίος παραχώρουσε συνέντευξη Τύπου στις 29 Μαΐου. Μεταξύ των θεμάτων στα οποία αναφέρθηκε – ή ερωτήθηκε, σημείο το οποίο δεν διευκρινίζεται από την εφημερίδα – ήταν και το θέμα των συλλαλητηρίων για το Κυπριακό στην Ελλάδα, για το οποίο δήλωνε τα εξής: «Το Κυπριακό δεν αποτελεί ζήτημα το οποίο θα χαλάσει τη φιλία μεταξύ των δύο χωρών. Αποτελεί ένα ζήτημα του λαού. Και όσο για τα συλλαλητήρια, αυτά αποτελούν εκδηλώσεις των εν Ελλάδι θερμοαιμών νέων. Με άλλα λόγια, δεν είναι πράγματα που γίνονται με τη θέληση της κυβέρνησης. Ωστόσο, είναι λίγο δύσκολο να αντιπαρατάξει κάποιος χωροφύλακες και αστυνομία απέναντι σε αυτές τις χωρίς άδεια εκδηλώσεις των νέων». Το δημοσίευμα της εφημερίδας έκλεινε χωρίς κάποιον απαντητικό σχολιασμό και χαρακτήριζε τον Ταλλιαδούρη «φίλο των Τούρκων».⁴²⁵

Ο Simavi θα επανερχόταν στην αρθρογραφία του για το Κυπριακό στις αρχές Ιουνίου, με αφορμή τη είδηση ότι η Ελλάδα είχε αποφασίσει να αναγνωρίσει τον βασιλιά της Αιγύπτου και ως βασιλιά του Σουδάν, αντιδρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο στη στάση της Βρετανίας για το θέμα της Κύπρου. Με το άρθρο του εκείνο ο ιδιοκτήτης της εφημερίδας όχι μόνο προέβλεπε ένοπλη σύρραξη Ελλάδας-Τουρκίας για το νησί, αλλά προεξοφλούσε την απορρέουσα από τη στάση της τελευταίας συνεργασία μεταξύ Τουρκίας και Βρετανίας:

«Έτσι η Ελλάδα έχει ρίξει και το τελευταίο της βόλι για την Κύπρο. Από τούδε και στο εξής δεν έχει απομείνει καμμία άλλη λύση από την ένοπλη διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος και ιδιαιτέρως εμείς οι Τούρκοι ξέρουμε από την Μικρά Ασία πώς τα καταφέρνουν εκείνοι με τα όπλα. Όλοι γνωρίζουν πόσο μνησικάκη είναι η πολιτική της Αγγλίας και γι' αυτό το λόγο, κατά τη γνώμη μου, με την τελευταία αυτή της κίνηση η Ελλάδα αποχαιρέτησε οριστικώς την υπόθεση της Κύπρου. Εφεξής δεν θα ασχολούμαστε μόνο εμείς με την επιθετική πολιτική της Ελλάδας, αλλά και η Αγγλία και αυτό θα είναι κατά κάποιο τρόπο βούτυρο στο ψωμί μας. Ας αφήνουν πλέον οι Έλληνες τους παλληκαράδες να γεμίζουν τους δρόμους και να φωνάζουν η Κύπρος είναι δική μας. Είναι σαφές πια ποιους αφορά το θέμα... Κι ας φωνάζουν όσο θέλουν τα παιδιά του γείτονα... Η πρόσφατη αυτή κίνηση των Ελλήνων κατέδειξε για μια ακόμη φορά ότι

⁴²³ «Kıbrıslı gençlerin yarıtı toplantısı» («Η συγκέντρωση που διοργάνωσαν οι Κύπριοι νέοι»), *Hürriyet*, 19/5/1952.

⁴²⁴ Κατ' αυτόν τον τρόπο παρουσιάζεται από την εφημερίδα, με τη συνοδεία σχετικής φωτογραφίας από τη συνέντευξη Τύπου. Δεν κατέστη δυνατόν να διασταυρωθεί η πληροφορία, ούτε κατά πόσο το συγκεκριμένο πρόσωπο ταυτίζεται με τον Κωνσταντίνο Ταλλιαδούρη που χρημάτισε Υπουργός Βορείου Ελλάδος την περίοδο 1964-1965.

⁴²⁵ «Yunanistan'ın Garbî Trakya U.[mumi] Valisi/ M. Talliaduris dün bir basın toplantısı yaptı» («Ο Γενικός Διοικητής Δυτικής Θράκης της Ελλάδας Μ. Ταλλιαδούρης παραχώρησε χθες συνέντευξη Τύπου»), *Hürriyet*, 30/5/1952.

το ζήτημα της Κύπρου δεν μπορεί να διευθετηθεί μονάχα με το ζεγάλασμα του Κιοπρουλού. Από πίσω βρίσκεται το μεγάλο τουρκικό έθνος και η Αγγλία». ⁴²⁶

Παρά τις εμπρόθετες λεκτικές υπερβολές που χαρακτήριζαν τα άρθρα του συντάκτη για το Κυπριακό, στο κείμενό του αυτό εμφανιζόταν να κατανοεί πλήρως όχι μόνο τους συσχετισμούς που διαμορφώνονταν στην αντιπαράθεση για το ζήτημα, αλλά και τη «μνησίκακη» φύση της βρετανικής πολιτικής που θα την οδηγούσε πράγματι το επόμενο διάστημα αρχικά να προσεγγίσει και ακολούθως να συνεργαστεί ανοιχτά με την τουρκική πλευρά. Αν και το βασικό στοιχείο όλων των προηγούμενων άρθρων του ήταν η συναισθηματική υπερακόντιση των ελληνικών θέσεων, λόγων και διεκδικήσεων στο Κυπριακό – και όχι μόνο – στο συγκεκριμένο έδειχνε να αντιλαμβάνεται την πορεία αποξένωσης της Ελλάδας και της Βρετανίας στο ζήτημα, γεγονός που τον έκανε να επιχαίρει, εμφανίζοντας μάλιστα ως τετελεσμένη την κοινή αντιπαράταξη Τουρκίας και Βρετανίας και ειρωνευόμενος την «επιτυχία» των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Μικρά Ασία. Γι' αυτό άλλωστε και έθετε σε δεύτερο πλάνο την αντίδρασή του στα ελληνικά συλλαλητήρια, καταφεύγοντας στο γεμάτο αυτοπεποίθηση «άσ' τους να φωνάζουν», μιας και εκτιμούσε ότι οι ισορροπίες που θα έκριναν το τελικό αποτέλεσμα μεταβάλλονταν υπέρ της τουρκικής πλευράς.

Μία ημέρα αργότερα αφικνείτο στην Τουρκία το ελληνικό βασιλικό ζεύγος, σε μία επίσκεψη που εντασσόταν στο κλίμα προσέγγισης και φιλικών σχέσεων το οποίο επιδιωκόταν αμοιότροπα να καλλιεργηθεί, μετά και την πρόσφατη τότε ένταξη των δύο χωρών στην Ατλαντική Συμμαχία. Παρ' όλα αυτά, το Κυπριακό δεν μετακινείται από τα πρωτοσέλιδα της *Hürriyet*, προβαλλόμενο συνήθως υπό μορφήν πρακτορειακών ανταποκρίσεων, με τη θέση της εφημερίδας να αντανακλάται στον τίτλο που επέλεγε. Έτσι, πρακτορειακή ανταπόκριση του *Reuters* αναφερόταν σε συνεδρίαση της «Πανελληνίας Επιτροπής», δηλαδή της Π.Ε.Α.Ε.Κ., υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνα, στην οποία ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος παρέσχε ενημέρωση για τα αποτελέσματα της περιοδείας του σε Λίβανο, Συρία και Αίγυπτο. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, ο τελευταίος ανέφερε ότι, σε περίπτωση προσφυγής στα Η.Ε., τα τρία αραβικά κράτη τού είχαν υποσχεθεί πως θα υποστηρίξουν την ελληνική άποψη. ⁴²⁷ Ο ίδιος, σε συζητήσεις που είχε στην Ελλάδα με τον Πρωθυπουργό Πλαστήρα, τον Υπουργό Εξωτερικών Βενιζέλο και τον αρχηγό της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης στρατηγό Παπάγο, «απαίτησε» και την ελληνική υποστήριξη για τη μεταφορά του θέματος στον διεθνή Οργανισμό. Η ανταπόκριση τελείωνε σημειώνοντας ότι ο

⁴²⁶ «Sudan Krallığı ve Kıbrıs» («Το Βασίλειο του Σουδάν και η Κύπρος»), *Hürriyet*, 7/6/1952.

⁴²⁷ Ωστόσο μερικές ημέρες αργότερα η αιγυπτιακή *Ahram* επικαλούμενη κυβερνητικές πηγές, διέψευθε ότι η Αίγυπτος έχει δώσει τέτοιου είδους υπόσχεση, προσθέτοντας ότι σε περίπτωση που το θέμα τεθεί από την Ελλάδα στα Η.Ε., τότε η ίδια θα συμπορευθεί με τα υπόλοιπα αραβικά έθνη και θα δηλώσει αποχή, τηρώντας ουδέτερη στάση, βλ. «Kıbrıs meselesi/ Mısır, adanın Yunanistan'a ilhakını desteklemiyecemiz» («Κυπριακό/ Η Αίγυπτος, λέει, δεν θα υποστηρίζει την ένωση του νησιού με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 26/6/1952, με βάση ανταπόκριση του *Reuters*.

αθηναϊκός Τύπος πληροφορούσε πως η κυβέρνηση της Ελλάδας «εξετάζει τα δεδομένα για την παρουσίαση του θέματος στα Η.Ε.».⁴²⁸

Την ίδια «απαίτηση» από την ελληνική κυβέρνηση εξέφραζε και ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων στον «Αντιπρόεδρο της Κυβερνήσεως» Σ. Βενιζέλο, όταν τον συναντούσε λίγες ημέρες αργότερα. Όπως ανέφερε η σχετική ανταπόκριση του *Reuters*, ο τελευταίος είχε αρκεστεί να υποσχεθεί ότι το ζήτημα «θα εξεταστεί ενδελεχώς» και προς αυτή την κατεύθυνση είχε διαβουλευθεί με τον Παπάγο στο Πρωθυπουργικό Μέγαρο, ενώ ο αθηναϊκός Τύπος ισχυριζόταν ότι το σύνολο των πολιτικών κομμάτων θα υποστηρίξει «χωρίς όρους και προϋποθέσεις την απόφαση και την απαίτηση» της Π.Ε.Α.Ε.Κ. να γίνει προσφυγή στον Ο.Η.Ε. για την Κύπρο.⁴²⁹

Η εφεκτική στάση της ελληνικής κυβέρνησης και η αποφυγή της να δεσμευτεί στην ανάληψη πρωτοβουλιών στο Κυπριακό καθίστατο φανερή και από τις διπλωματικά διατυπωμένες δημόσιες τοποθετήσεις του Σ. Βενιζέλου. Ωστόσο η *Hürriyet* δυσπιστώντας, τις εκλάμβανε και τις πρόβαλλε μάλλον ως απόδειξη περαιτέρω εμπλοκής της ελληνικής κυβέρνησης στο θέμα. Έτσι, η χωρίς δεσμευτικό χρονικό προσδιορισμό δήλωση του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών ότι η Ελλάδα θα εξακολουθούσε να εργάζεται για την επίλυση του ζητήματος της Κύπρου, αναπαράγονταν από την εφημερίδα ως «ανάληψη της υπόθεσης της Κύπρου υπό την ευθύνη της [Ελλάδας]», ενώ στον υπότιτλο και στο κείμενο τονιζόταν η αποστροφή Βενιζέλου ότι δεν θα φειδόταν «προσπαθειών και θυσιών για την πραγματοποίηση των πόθων του ελληνικού λαού». Το κλίμα των «διεργασιών» που συντελούνταν στην Ελλάδα αντανάκλατο και στο υπόλοιπο της είδησης, όπου ο Τούρκος αναγνώστης διάβαζε για τις διαδοχικές «επίσημες» τελετές υποδοχής που είχαν επιφυλαχθεί στον Μακάριο από τον Δήμαρχο – ο οποίος του έδωσε και το χρυσό κλειδί της πόλης – και το Πανεπιστήμιο Αθηνών, καθώς και την κοινή δραστηριοποίηση της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ με την προγραμματιζόμενη απεργία για την Τρίτη 24 Ιουνίου.⁴³⁰

Η «επαλήθευση» των απόψεων της εφημερίδας περί εμπλοκής και της ελληνικής κυβέρνησης στο Κυπριακό θα ερχόταν μετά την «πηχουαία» προβολή στον ελληνικό Τύπο των δηλώσεων του Βρετανού Υφυπουργού Εξωτερικών, Harold Anthony Nutting, ότι η Κύπρος είχε ζωτική στρατηγική σημασία για τη χώρα του και, κατά συνέπεια, δεν προτίθετο να προχωρήσει «σε διαπραγματεύσεις ή σε αντιδικίες» για το θέμα. Οι επακόλουθες ελληνικές αντιδράσεις έβρισκαν τον πρωτοσέλιδο χώρο τους αρχικά στην *Hürriyet* της επόμενης ημέρας. Όπως αναφερόταν, «πολιτικοί κύκλοι» στην Ελλάδα εκδήλωναν «έντονη αντίδραση», ο Σ. Βενιζέλος ερωτηθείς σημείωνε ότι δεν μπορεί να τοποθετηθεί αν δεν δει πρώτα το κείμενο των δηλώσεων, ενώ ο

⁴²⁸ “Kıbrıs davası/ Makarios gene entrika çeviriyor” (Η υπόθεση της Κύπρου/ Ο Μακάριος πάλι εξυφαίνει ίντριγκες), *Hürriyet*, 13/6/1952.

⁴²⁹ “Bu nasıl dostluk!/ Yunanlılar Kıbrıs işini B. Milletlere veriyorlar” (‘Τι φιλία είναι αυτή!/ Οι Έλληνες μεταφέρουν το θέμα της Κύπρου στα Η.Ε.»), *Hürriyet*, 18/6/1952.

⁴³⁰ “Venizelos Yunan emellerinin gerçekleşmesi için hiçbir şeyden çekilmeyeceğini söyledi”, υπότιτλος στο κυρίως δημοσίευμα “Yunan Kabinesi Kıbrıs meselesini ele aldı” («Το ελληνικό Υπουργικό Συμβούλιο εξέτασε το ζήτημα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 22/6/1952, με βάση ανταπόκριση του *Reuters*. Είναι ενδεικτικό ότι η απόδοση «δεν θα φεισθεί προσπαθειών και θυσιών» του κειμένου μεταβαλλόταν στον υπότιτλο σε «δεν θα φεισθεί ουδενός πράγματος», γεγονός που διεύρυνε άμεσα στη σκέψη του αναγνώστη το φάσμα των μέσων που ενδεχομένως θα χρησιμοποιούσε η Ελλάδα στο Κυπριακό.

Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με γραπτή του ανακοίνωση επιχειρούσε να διασκεδάσει τις βρετανικές ανησυχίες, λέγοντας ότι με τη συμμετοχή Ελλάδας και Βρετανίας στο NATO, οι ανησυχίες αυτές δεν είχαν λόγο ύπαρξης.⁴³¹ Σε ξεχωριστή ανταπόκριση του *Anadolu* αμέσως κατόπιν, η εφημερίδα πρόβαλλε το τηλεγράφημα του Θεμιστοκλή Δέρβη προς τον Έλληνα Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης, με το οποίο ο Δήμαρχος της Λευκωσίας εξέφραζε την «απογοήτευση» των Ελληνοκύπριων από την «αρνητική» στάση της Βρετανίας και ζητούσε με τη σειρά του την προσφυγή στα Η.Ε.⁴³²

Συνέχεια στο σενάριο της ελληνικής κυβερνητικής εμπλοκής έδινε η *Hürriyet* στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της: «Η Ελλάδα αποκάλυψε επιτέλους τις προθέσεις της στην υπόθεση της Κύπρου».⁴³³ Επρόκειτο για μία ανακοίνωση του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, στην οποία γνωστοποιείτο προς πάσα κατεύθυνση ότι το υπουργικό συμβούλιο είχε εξετάσει το Κυπριακό στο πλαίσιο των εθνικών συμφερόντων, ότι εφεξής όλες οι σχετικές πρωτοβουλίες θα λαμβάνονταν από την ελληνική κυβέρνηση, καθώς και ότι δεν θα επιτραπεί να «ανακατεύονται» σε αυτές πρόσωπα που δεν είχαν επίσημη ιδιότητα. Η προφανούς στόχευσης αυτή ανακοίνωση της ελληνικής πλευράς εκλαμβανόταν και πάλι από την εφημερίδα ως «ομολογία» της επίσημης ελληνικής κυβερνητικής εμπλοκής στο θέμα και υπ' αυτό το πνεύμα προβαλλόταν και στον υπότιτλο της σχετικής είδησης.⁴³⁴ Οι δηλώσεις του Υφυπουργού Εξωτερικών, Ευάγγελου Αβέρωφ, κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου, που είχαν στόχο να ανασκευάσουν τις προηγηθείσες δηλώσεις Nutting, παρατίθεντο από τη *Hürriyet* στην ίδια είδηση, εντασσόμενες ουσιαστικά στο προαναφερθέν σκεπτικό της, χωρίς ωστόσο περαιτέρω σχολιασμό.⁴³⁵

Υπό το πρίσμα αυτό, η επιλογή της να δημοσιεύσει την ίδια ημέρα μία ακόμη κυπροκεντρική είδηση στην πρώτη σελίδα της ήταν μάλλον εύγλωττη σε σχέση με τα μηνύματα που επιχειρούσε να περάσει. Έτσι, σύμφωνα με αποκλειστική είδηση του *Anadolu* από τη Λευκωσία, η βάση στην Κύπρο που φιλοξενούσε την αεροπορική μοίρα καταδιωκτικών υπό την αρχηγία του πτεράρχου Suphi Göker, είχε ανοίξει την προηγούμενη προκειμένου να την επισκεφθεί το κοινό. Το ενδιαφέρον των Τουρκοκυπρίων για τις «αεροπορικές επιδείξεις» του τουρκικού αεροπορικού στόλου περιγραφόταν ως «έντονο», ενώ χαρακτηριστικές λεπτομέρειες δίνονταν και για το περιεχόμενό τους: «Στις 11 πέταξε για μία ώρα πάνω από την Κύπρο [...] Εξάλλου, μοίρα αποτελούμενη από τέσσερα τουρκικά και τέσσερα βρετανικά αεροσκάφη πραγματοποίησε βολές επί του εδάφους και οι ασκήσεις αυτές είχαν καλά αποτελέσματα για την ομάδα μας». Ο

⁴³¹ “İngiltere'nin Kıbrıs hakkındaki görüşü” («Η άποψη της Αγγλίας για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/6/1952, είδηση βασισμένη σε ανταπόκριση του *Associated Press* της προηγούμενης.

⁴³² “İngiltere'nin Kıbrıs hakkındaki menfi durumu” («Η αρνητική στάση της Αγγλίας σχετικά με την Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/6/1952.

⁴³³ “Kıbrıs dâvasında Yunanistan nihayet niyetini açığa vurdu”, *Hürriyet*, 23/6/1952.

⁴³⁴ “Bundan sonra adanın ilhaki için yapılacak bütün teşebbüslerle bizzat Yunan hükümeti meşgul olacak” («Από τούδε και εξής θα ασχοληθεί η ίδια η ελληνική κυβέρνηση με όλες τις απόπειρες που θα λάβουν χώρα για την ένωση της νήσου»), υπότιτλος σε *Hürriyet*, 23/6/1952.

⁴³⁵ Οι δηλώσεις τόσο του Σ. Βενιζέλου, όσο και του Ευ. Αβέρωφ είχαν δημοσιευθεί και στην τουρκοκυπριακή *Hür Söz*, τη σχετική είδηση της οποίας αναδημοσίευε η *Hürriyet* δεκαπέντε ημέρες αργότερα, βλ. “Hür Söz/ Yunan Hükümeti Kıbrıs meselesinin hallini istiyor” («Η ελληνική κυβέρνηση επιθυμεί τη διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος»), *Hürriyet*, 7/7/1952.

πτέραρχος Gökler δήλωνε πως είχε λάβει άφθονα τηλεγραφήματα από Τουρκοκυπρίους που εκδήλωναν την «αγάπη» τους, ενώ στην είδηση προστίθετο ότι στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις είχε παρατεθεί γεύμα με «πολλούς μη στρατιωτικούς προσκεκλημένους από το λαό».⁴³⁶

Επιστρέφοντας στις κινητοποιήσεις για το Κυπριακό, η *Hürriyet* πληροφορούσε τους αναγνώστες της δύο φορές, για την εκδήλωση διαμαρτυρίας που προετοίμαζε στην Αθήνα η Π.Ε.Α.Ε.Κ. στις 4/7.⁴³⁷ Η πραγματοποίηση των εκδηλώσεων που περιλάμβαναν κλείσιμο των καταστημάτων και των υπηρεσιών του δημοσίου τομέα, στάση εργασίας στα μέσα μαζικής μεταφοράς, καθώς και κατάθεση στεφάνου στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη, προβλήθηκαν ακολούθως σε κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας την επομένη, 5 Ιουλίου. Στην είδηση αναφερόταν επίσης η συνάντηση των Αρχιεπισκόπων Σπυρίδωνος και Μακαρίου με τον Σ. Βενιζέλο, από τον οποίο ζητούσαν εκ νέου να θέσει το θέμα στα Η.Ε. Απαντώντας ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών τους δήλωνε ότι «η κυβέρνηση θα πράξει ό,τι περνά από το χέρι της για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και ότι, παρά τα υφιστάμενα εμπόδια, υπάρχει ακόμη το ενδεχόμενο προσφυγής στον Ο.Η.Ε.». Οι τελευταίες αυτές δηλώσεις προβάλλονταν και στον υπότιτλο του σχετικού πρωτοσέλιδου της εφημερίδας, ενώ στο δεύτερο πρωτοσέλιδο αναδεικνυόταν η στάση των Τουρκοκυπρίων και των Αρμενίων της Κύπρου κατά τη διάρκεια παρόμοιων και παράλληλων εκδηλώσεων που είχαν οργανωθεί στο νησί. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, οι τελευταίοι δεν συμμετείχαν στις κινητοποιήσεις, κρατώντας ανοιχτά τα καταστήματά τους σε όλη τη διάρκεια της δίωρης «αποχής», ενώ ανοιχτά έμεναν «τα περισσότερα εργοστάσια και εργαστήρια επειδή τα υπό κομμουνιστική επιρροή εργατικά συνδικάτα απέρριψαν επίσης τη συμμετοχή τους στις κινητοποιήσεις».⁴³⁸ Η τελευταία αυτή πρόταση αρκεί για να καταδείξει το σαθρό υπόβαθρο της συλλογιστικής που προβαλλόταν όλο το προηγούμενο διάστημα, κυρίως πριν αλλά και μετά το δημοψήφισμα του 1950, τόσο από τη *Hürriyet* όσο και από τα ξένα πρακτορεία που την υιοθετούσαν για δικούς τους λόγους, περί της «συνεργασίας» της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Κύπρου με τους κομμουνιστές του νησιού στην προώθηση του αιτήματος της ένωσης.

Η αντίδραση των Τουρκοκυπρίων στις συγκεκριμένες εκδηλώσεις δεν άργησε να εκδηλωθεί. Έτσι, όπως πληροφορούσε στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο η εφημερίδα την επομένη, οι «τουρκοκυπριακές οργανώσεις» απέστειλαν τηλεγράφημα στον Υπουργό Αποικιών της

⁴³⁶ “Kıbrıs’taki filomuzun gösterileri” («Οι επιδείξεις της μοίρας μας στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 23/6/1952. Ανάλογη επίσκεψη υπό τον πτέραρχο Gökler και βολές στην Κύπρο είχε πραγματοποιήσει μοίρα της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας και μεταξύ 20-24 Ιουνίου 1949, βλ. ανωτέρω σελ. 50.

⁴³⁷ “4 temmuz günū protesto günū ilān olunacak” («Η 4^η Ιουλίου θα κηρυχθεί ημέρα διαμαρτυρίας»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 27/6/1952 και “Yunanistan’da gene Kıbrıs için miting!” («Πάλι συλλαλητήριο για την Κύπρο στην Ελλάδα!»), *Hürriyet*, 4/7/1952. Και στα δύο δημοσιεύματα με βάση το *Reuters* επισημαινόταν η συμμετοχή στις εκδηλώσεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ενώ στο δεύτερο προστίθετο και η προγραμματισθείσα συνάντησή του με τον βασιλιά Παύλο.

⁴³⁸ “Kıbrıs’ın ilhaki için Atina ve Lefkoşe’de gösteri yapıldı” («Εκδηλώσεις έγιναν σε Αθήνα και Λευκωσία για την ένωση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 5/7/1952, με βάση το *Reuters*. Την ίδια ημέρα η εφημερίδα δημοσίευε επίσης πρωτοσέλιδα φωτογραφία από την κατάθεση στεφάνου στο μνημείο του Ταξίμ από τα πληρώματα των πλοίων *Αρματολός* και *Αλφειός* που επισκέπτονταν την Κωνσταντινούπολη. Στη λεζάντα προβάλλονταν, μάλιστα, και οι δηλώσεις του κυβερνήτη του πρώτου προς τους προσκληθέντες Τούρκους δημοσιογράφους, περί της ελληνοτουρκικής φιλίας και της ικανοποίησής του για την υποδοχή της οποίας είχαν τύχει, βλ. “Yunan denizcilerinin ziyaretleri” («Η επίσκεψη των Ελλήνων ναυτικών»), *Hürriyet*, ό.π.

Βρετανίας, Oliver Lyttelton, στο οποίο τόνιζαν ότι αντιτίθεντο περισσότερο σφόδρα από ποτέ στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και «διευκρίνιζαν» ότι «τα 95.000 άτομα της τουρκοκυπριακής μειονότητας δεν συμμετείχαν στις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας».⁴³⁹ Αν και ο συνολικός αριθμός του πληθυσμού των Τουρκοκυπρίων λογιζόταν κατά το δοκούν για μία ακόμη φορά, δεν διαφεύγει της προσοχής ότι στο τηλεγράφημά τους οι μη κατονομαζόμενες αυτές «οργανώσεις» αναφέρονταν στους Τουρκοκύπριους ως «μειονότητα» και όχι ως «κοινότητα» όπως θα επέβαλε η μεταγενέστερη πολιτική στοχοθεσία. Από την άλλη μεριά, στην είδηση που ακολουθούσε εντός του ίδιου κειμένου σχετικά με την έντονη κριτική που είχε ασκήσει εναντίον της Βρετανίας ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων σε ραδιοφωνικό του διάγγελμα, η αναφορά του τελευταίου σε «400.000» Ελληνοκύπριους συνοδευόταν στην εφημερίδα από θαυμαστικό εντός παρενθέσεως, σε μία ευθεία αμφισβήτηση του αριθμού των. Πέραν τούτων και στο πλαίσιο πάντοτε του ίδιου κειμένου δημοσιεύονταν δύο ακόμη ενδιαφέρουσες ειδήσεις. Η πρώτη, με πηγή το *Nafen*, επικαλείτο «πολιτικούς κύκλους του Λονδίνου», σύμφωνα με τους οποίους η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε πρόθεση να προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη πριν βολιδοσκοπήσει τη στάση που θα υιοθετούσαν «τα μεγάλα κράτη και κυρίως οι ΗΠΑ και η Γαλλία». Η δεύτερη, με πηγή το *Reuters*, πληροφορούσε για την εγκύκλιο που είχε αποστείλει ο Υπουργός Παιδείας της Ελλάδας, Ιωάννης Μιχαήλ, στους επικεφαλής αρμοδίους όλων των βαθμίδων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με την οποία έδινε εντολή «να επισημαίνεται ιδιαίτερος η ελληνοτουρκική φιλία προς τους μαθητές τόσο κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, όσο και σε κάθε είδους μαθητικές συγκεντρώσεις και εργασίες, αλλά και να αποφεύγεται απολύτως κάθε είδους υπόδειξη ή και υπαινιγμός στα μαθήματα ιστορίας, γλώσσας και γεωγραφίας, που θα μπορούσε να προσβάλλει την ελληνοτουρκική φιλία». Όπως μάλιστα προστίθεται, ο Υπουργός γνωστοποιούσε ότι επρόκειτο να αναθεωρηθεί το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων και να προκηρυχθεί διαγωνισμός συγγραφής νέων, με σκοπό να συνάδουν με την ελληνοτουρκική φιλία.⁴⁴⁰

β) Η ανάγκη «να κοιμίσουμε το Κυπριακό ακόμη και με ένεση»

Η δυσπιστία της εφημερίδας ως προς τις ελληνικές προθέσεις και η πεποίθησή της για την «ανειλικρίνειά» τους εκδηλωνόταν άλλη μια φορά σε πρωτοσέλιδό της, με αφορμή άρθρο της *Ακροπόλεως*, με το οποίο ζητείτο η επαναλειτουργία της Αγίας Σοφίας ως εκκλησίας: «Ενώ οι επίσημοι κάνουν διαρκώς λόγο περί τουρκοελληνικής φιλίας και οι Τούρκοι κυβερνώντες ανέχονται μείζονες θυσίες για να την ενισχύσουν, οι παραφωνίες που ακούγονται από καιρού εις καιρόν στη γείτονα Ελλάδα αποδεικνύουν με κάθε αφορμή ότι η φιλία αυτή όχι μόνο δεν είναι διαρκής, αλλά ούτε καν εφικτή». Το δημοσίευμα συνεχιζόταν εμπλέκοντας και το Κυπριακό,

⁴³⁹ “Ada Türkleri ilhaka şiddetle muhalif olduklarını bir kere daha teyit ettiler” («Οι Τουρκοκύπριοι του νησιού επιβεβαίωσαν για μία ακόμη φορά ότι αντιτίθενται σφόδρα στην ένωση»), *Hürriyet*, 6/7/1952.

⁴⁴⁰ “Faydasız kalacağa benziyen tedbirler” («Μέτρα που μάλλον θα μείνουν χωρίς όφελος»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 6/7/1952. Με τον τρόπο αυτό επέλεγε να σχολιάσει η *Hürriyet* την είδηση της υπουργικής εγκυκλίου με το συγκεκριμένο περιεχόμενο, τρόπο ενδεικτικό και των αισθημάτων περί της διμερούς φιλίας που έτρεφε. Σημειώνεται ότι αντιστοιχη εγκύκλιος είχε αποσταλεί από τον Έλληνα Υπουργό Παιδείας και κατά τη διάρκεια της επίσκεψης Menderes στην Ελλάδα τον Απρίλιο 1952 (βλ. ανωτέρω σελ. 132), καθώς και ότι ουδεμία παρόμοια πρωτοβουλία της τουρκικής πλευράς απαντάται στην ειδησεογραφία της εφημερίδας κατά το υπό εξέταση διάστημα.

υπενθυμίζοντας και πάλι το συλλαλητήριο για την ένωση που είχε διεξαχθεί «πριν περάσει μια εβδομάδα από την επίσκεψη Μέντερες στην Αθήνα» και παρά την «κάθετη αντίθεση» της Βρετανίας στο θέμα. Απορρίπτοντας τις «φράσεις-κλισέ των Ελλήνων κυβερνώντων» περί διμερούς φιλίας, η εφημερίδα υποστήριζε ότι με το πρόσφατο εκείνο δημοσίευσμά της η *Ακρόπολις*, «μία εκ των κύριων ελληνικών εφημερίδων», αποδείκνυε ότι «η Μεγάλη Ιδέα δεν πέθανε, αλλά αντιθέτως έχει βρικολακιάσει». Για να προκαλέσει δε και την αντίδραση των αναγνωστών της, η *Hürriyet* παρέθετε τα κυριότερα σημεία του ελληνικού δημοσιεύματος, καλώντας τους να λάβουν οι ίδιοι γνώση και να πάρουν θέση: «Τα δημοσιεύουμε προκειμένου οι αναγνώστες μας να εξαγάγουν τα συμπεράσματά τους και για να καταλάβουν σε τι βαθμό αντιμετωπίζεται από τους Έλληνες η ελληνοτουρκική φιλία ως κενά και άνευ περιεχομένου λόγια».⁴⁴¹

Η εφημερίδα έδινε συνέχεια στο θέμα πρωτοσέλιδα και την επόμενη ημέρα, σε τηλεφωνική ανταπόκρισή της από την Άγκυρα, επαναλαμβάνοντας τη βαθύτατη καχυποψία της για το κατά πόσο είχαν εγκαταλειφθεί από τους Έλληνες οι «επεκτατικές» βλέψεις, καθώς και για την ειλικρινή υιοθέτηση εκ μέρους τους της διμερούς φιλίας. Στον υπότιτλο της είδησης αναφερόταν ότι «το περιστατικό έχει προκαλέσει στην Άγκυρα νευρικότητα ανάμεικτη με έκπληξη», φράση που επαναλαμβανόταν και στο ρεπορτάζ. Το εν λόγω δημοσίευμα κινεί τη βάσιμη υποψία ότι τα γραφόμενά του αποτελούσαν την επί του θέματος κυβερνητική τοποθέτηση, η οποία επελέγη να δημοσιοποιηθεί με τον εύγλωττο τρόπο αυτής της «διαρροής». Σε κάθε περίπτωση, τεκμαίρεται και πάλι η καλή σχέση της εφημερίδας με την κυβέρνηση Menderes, παρά την έντονη δημόσια κριτική που ασκούσε στον Υπουργό Εξωτερικών Fuad Köprülü. Στο ρεπορτάζ σημειωνόταν περαιτέρω ότι το ελληνικό δημοσίευμα είχε αντιμετωπιστεί ως «κίνηση που στρέφεται άμεσα εναντίον της τουρκοελληνικής φιλίας» και προστίθετο πως το γεγονός ότι σε εκείνο συνυπήρχαν οι διαβεβαιώσεις περί μη επεκτατισμού με ορισμένες «σκέψεις και απόψεις που εγείρουν δισταγμούς και υποψίες», είχε ερμηνευτεί ως «ένα νέο στοιχείο που αποκαλύπτει το πραγματικό πρόσωπο» της φιλίας αυτής. Στο δεδομένο πλαίσιο, κατέληγε το ρεπορτάζ, «υπενθυμίστηκαν τα λόγια του Στρατάρχη Τίτο ότι ‘οι συμφωνίες επιβάλλεται να έχουν απήχηση στην ψυχή των εθνών’ και επισημάνθηκε για μία ακόμη φορά ότι τοιουτοτρόπως δεν έχει γίνει το παραμικρό βήμα για να βρει η τουρκοελληνική φιλία τη θέση της στην ψυχή των [δύο] εθνών».⁴⁴²

Το Κυπριακό επανερχόταν συσχετιζόμενο με το συγκεκριμένο δημοσίευμα της *Ακροπόλεως* για την Αγία Σοφία και μία ημέρα αργότερα, με αφορμή τις δηλώσεις του επισκεπτόμενου την Κωνσταντινούπολη Υπουργού άνευ Χαρτοφυλακίου Γεωργίου Βαρβούτη. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, απαντώντας σε σχετικές ερωτήσεις ο Έλληνας Υπουργός υποστήριζε πως ούτε ο ελληνικός Τύπος, ούτε και η ελληνική κοινή γνώμη επικροτούσαν το δημοσίευμα της *Ακροπόλεως*, ενώ για το Κυπριακό σημείωνε τα ακόλουθα: «Στην Ελλάδα δεν υπάρχει οποιαδήποτε έξαρση του Κυπριακού. Επειδή για μας είναι βασική η αρχή της αυτοδιάθεσης, το ελληνικό έθνος επιθυμεί ο

⁴⁴¹ « ‘Megâloidea’ yine hortladı! » («Βρικολάκιασε πάλι η Μεγάλη Ιδέα!»), *Hürriyet*, 10/7/1952.

⁴⁴² «Akropolis gazetesinin yazdığı küstahça yazı» («Το θρασύ δημοσίευμα της Ακροπόλεως»), *Hürriyet*, 11/7/1952.

κυπριακός λαός να καθορίσει ο ίδιος την τύχη του. Οι Έλληνες⁴⁴³ αποτελούν την πλειοψηφία στην Κύπρο και οι Τούρκοι την μειοψηφία. Έτσι θα είχε η κατάσταση ακόμη και εάν τη συγκεκριμένη μειοψηφία αποτελούσε οποιοδήποτε άλλο έθνος πέραν των Τούρκων. Πράγματι, τίποτα δεν μπορεί να εμποδίσει την ελληνοτουρκική φιλία». ⁴⁴⁴ Ο Βαρβούτης με αυτόν τον τρόπο δήλωνε διπλωματικά μεν, ευθαρσώς δε τις ελληνικές απόψεις επί της αρχής διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος, τονίζοντας παράλληλα την προτεραιότητα της διμερούς φιλίας, με την *Hürriyet* να επιλέγει να προβάλλει μόνο τις αποστάσεις που είχε πάρει από το επίμαχο δημοσίευμα της ελληνικής εφημερίδας, χωρίς σχολιασμό των λεγομένων του για το Κυπριακό.

Το θέμα που ήγειρε η *Ακρόπολις* έδινε αφορμή και στον Ahmet İhsan να καταθέσει μία εβδομάδα αργότερα και τις δικές του απόψεις για την ελληνοτουρκική φιλία. Κινούμενος στο γνωστό ύφος της εφημερίδας όταν ασχολείτο με το συγκεκριμένο θέμα, ο αρθρογράφος ενέπλεκε στη συλλογιστική του και το ζήτημα της Κύπρου, υποστηρίζοντας ότι «λες και δεν ήταν αρκετές οι φουρτούνες που έχουν ξεσπάσει για το Κυπριακό, μια εφημερίδα των Αθηνών γράφει τερατολογίες του τύπου να γίνει εκκλησία η Αγία Σοφία και να πάρουμε τη Σμύρνη». Οι παραινέσεις του προς τους Έλληνες ήταν «να μαζέψουν τα μυαλά στα κεφάλια τους», να καταλάβουν τη διεθνή πραγματικότητα και να μην ανακινούν πληγές του παρελθόντος, διότι στην αντίθετη περίπτωση, «όσο φληναφούν λέγοντας θέλουμε την Κύπρο, τη Σμύρνη και την Αγία Σοφία θα διαπιστώσουν ότι θα συντριβούν κάτω από τα άρβυλα της κυρίως πατρίδας τους, της Μόσχας [sic]». Επικροτώντας τις καταδικαστικές δηλώσεις για το δημοσίευμα που είχαν κάνει ο «Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών και ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα», πρόσθετε ότι εκείνες δεν ήταν αρκετές και κατέληγε προειδοποιητικά και απειλητικά στο άρθρο γνώμης του ως εξής: «Εμείς είμαστε πάντα φίλοι απέναντι στους φίλους μας, όταν όμως μερικοί θέλουν να καταφύγουν στη φιλία για να μας χτυπήσουν πισώπλατα, τότε το πράγμα αλλάζει!». ⁴⁴⁵

Ο Simavi θα τοποθετείτο με τη σειρά του επί του θέματος της διμερούς φιλίας στο κύριο άρθρο του, μία μέρα μετά την προβολή του δημοσιεύματος της *Ακροπόλεως* από τις στήλες της *Hürriyet*. Σε εκείνο έθετε με μία γενική τοποθέτηση και πάλι την επίλυση του Κυπριακού ως προϋπόθεση για την ευόδωση της ελληνοτουρκικής φιλίας:

«Δεν έχω καταφέρει να καταλάβω ακόμη αυτή την περίφημη τουρκοελληνική φιλία. Ή εγώ είμαι πολύ χοντροκέφαλος ή εκείνη έχει έναν ακατανόητο χαρακτήρα. Από τη μια μεριά επιδιόμαστε σε χαρωπές αμοιβαίες φιλικές επισκέψεις και από την άλλη στην Αθήνα γίνονται ακόμη συλλαλητήρια για το Κυπριακό και ο κύριος Βενιζέλος παρέχει διαβεβαιώσεις. Αν και καθήμενοι ας μιλήσουμε ορθώς: Εγώ δεν είμαι άνθρωπος που αντιτίθεται στην τουρκοελληνική φιλία. Δεν μπορώ όμως να δεχθώ μία φιλία λάστιχο

⁴⁴³ *Yunan* στο πρωτότυπο.

⁴⁴⁴ «Ayasofya hakkındaki neşriyat/ Yunanlılar da bunu tasvip etmiyorlar» («Το δημοσίευμα για την Αγία Σοφία/ Ούτε οι Έλληνες το επικροτούν»), *Hürriyet*, 12/7/1952. Το όνομα του Έλληνα Υπουργού αποδίδεται λανθασμένα ως «M. Varuntis».

⁴⁴⁵ «Şu Yunanlılarla dost olamıyoruz vesselâm!» (Με αυτούς τους Έλληνες δεν μπορούμε να γίνουμε φίλοι κι αυτό είναι όλο!), *Hürriyet*, 20/7/1952.

και θεόστραβη. Είτε θα γίνουμε φίλοι με τους Έλληνες και δεν θα προβάλλουμε έωλους ισχυρισμούς για το κυπριακό ζήτημα, είτε θα αφήσουμε κατά μέρος τις φιλίες και τις ξεφιλίες και δεν θα αυταπατόμαστε με ψεύτικα συλλαλητήρια».

Παρά τον πληθυντικό που χρησιμοποιούσε ο αρθρογράφος στις παροτρύνσεις του για το δέον γενέσθαι στο Κυπριακό και στη διμερή φιλία, ήταν φανερό ότι απευθυνόταν ουσιαστικά στην ελληνική πλευρά, ζητώντας της να εγκαταλείψει τις «διεκδικήσεις» της στο θέμα. Ειρωνικά ηχεί και η δήλωσή του ότι «δεν αντιτίθεται» στη φιλία, στο μέτρο που κατά το παρελθόν είχε επανειλημμένως και σαφώς ταχθεί εναντίον της, ενώ την τακτικού χαρακτήρα διαφοροποίηση στη στάση του υποδήλωνε το γεγονός ότι απέφευγε να επαναλάβει τις παγίως προβαλλόμενες διεκδικήσεις σε Κύπρο, Δωδεκάνησα, Πύθιο και νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Αντιθέτως, δεν παρέλειπε για μία ακόμη φορά να καταγράψει τη διαφωνία του με τη στάση της τουρκικής κυβέρνησης, καθώς και να ειρωνευθεί τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών: «Δυστυχώς η κυβέρνησή μας επιδεικνύει μία τυφλή εμπιστοσύνη στη φιλία των Ελλήνων, στάση που εγώ δεν επικροτώ. Χωρίς διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος, χωρίς να το κοιμίσουμε ακόμη και με ένεση [sic], φιλία μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων δεν μπορεί να θεμελιωθεί. Όσο και αν η απλή μου άποψη δεν μπορεί να συγκριθεί με τις βαθυστόχαστες απόψεις του Φουάτ Κιοπρουλού, θεωρώ ότι ο χρόνος και οι εξελίξεις θα δικαιώσουν εμένα».⁴⁴⁶

Ότι όμως δεν έγραφε ο Simavi στο συγκεκριμένο άρθρο του, το αναδείκνυε ο Cemil Sait Barlas στο δικό του. Νομικός, δημοσιογράφος και πρώην Υπουργός κατά τη διάρκεια της μονοκομματικής περιόδου, ο Barlas αν και ανήκε ιδεολογικά στο αντιπολιτευόμενο Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, οι απόψεις που διατύπωνε θα μπορούσε κάλλιστα να είχαν δημοσιευθεί είτε στη *Hürriyet* είτε και σε κάποια φιλοκυβερνητική εφημερίδα. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι το κείμενό του αναδημοσιευόταν στο πλαίσιο ενός εκτενούς κεντρικού πρωτοσέλιδου δημοσιεύματος, το οποίο πραγματευόταν τον «σφετερισμό» γαιών των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης» από το ελληνικό κράτος και τη διανομή τους σε «πρόσφυγες», «με την αποδοχή μαρτυριών ψευδομαρτύρων και τη χρήση πλαστών τοπογραφικών».⁴⁴⁷ Στο συγκεκριμένο άρθρο γνώμης ο Barlas, πριν σχολιάσει τα τεκταινόμενα στην ελληνική Θράκη, εξέθετε ένα ευρύ φάσμα τουρκικών διεκδικήσεων:

«Επειδή η φιλία χρειάζεται δύο, οι Έλληνες έχουν περισσότερο ανάγκη την τουρκοελληνική φιλία από μας. Σήμερα το νησί της Κύπρου είναι ζωτικό για την Τουρκία, τόσο διότι εκεί διαβιοί η τουρκική μειονότητα [sic] την οποία και ενδιαφέρει, όσο και από στρατηγικής απόψεως. Όση φιλία κι αν μας δείχνει μία κυβέρνηση που μέχρι προσφάτως δεν μπορούσε να εμποδίσει τον κομμουνιστικό συμμοριτοπόλεμο στην

⁴⁴⁶ “Bu nasıl dostluk?” («Τι είδους φιλία είναι αυτή;»), *Hürriyet*, 13/7/1952.

⁴⁴⁷ “Türklerin arazisi ellerinden alınıp Yunanlılara veriliyor/ Hâdiseyi dikkatle takip etmekte olan Ankara'nın ilgili resmî makamları şimdilik bir şey söylemiyorlar” («Εδάφη αποσπώνται από τους Τούρκους και δίδονται στους Έλληνες/ Οι αρμόδιες επίσημες αρχές της Άγκυρας που παρακολουθούν με προσοχή τα γεγονότα προς το παρόν δεν λένε τίποτα»), *Hürriyet*, 20/7/1952. Όπως αναφερόταν, το ρεπορτάζ στηριζόταν στα γραφόμενα της εκδιδόμενης στην «Ελληνική Θράκη» εφημερίδας *Milliyet*.

Κρήτη [;:], εμείς δεν μπορούμε να κλείσουμε τα μάτια να εγκατασταθεί στην Κύπρο. Είναι και λίγο γελοίο οι Έλληνες φίλοι μας να εκδηλώνουν διάφορες ορέξεις πριν παγιώσουν μια σταθερή διοίκηση στη Ρόδο, με την οποία δεν έχουν ιστορικά την παραμικρή σχέση. Δεν μας αρέσει ο τρόπος που κινούνται οι Έλληνες, τη στιγμή που η Τουρκία δεν σκέπτεται να θέσει τα ζητήματα νησιών όπως η Σάμος και το Καστελόριζο, λόγω της φιλίας και της κοινής άμυνας. Εφόσον λοιπόν σήμερα κινούμαστε με γνώμονα την κοινή άμυνα, πρέπει να σκεφτούμε τα νησιά που μας περιτριγυρίζουν, πέραν της εθνικότητας του πληθυσμού τους, από την πλευρά της στρατηγικής τους θέσης. Γι' αυτό και από την σκοπιά της Τουρκίας πρέπει να επανεξεταστεί το καθεστώς των Δωδεκανήσων».

Ο αρθρογράφος συνέχιζε αναφέροντας ότι στη «Δυτική Θράκη» ήταν απαραίτητο η εκεί «τουρκική μειονότητα να αντιμετωπίζεται ισότιμα στην πράξη» και να «σωθεί από την εξουσία των ιεροδιδασκάλων και των φανατικών που είναι τσιράκια της [ελληνικής] κυβέρνησης». Κατ' αυτόν, οι Έλληνες είχαν ανάγκη τη «φιλία» περισσότερο από τους Τούρκους, διότι οι δεύτεροι είχαν μεγαλύτερο και ισχυρότερο στρατό, ενώ οι πρώτοι «για να χορτάσουν τις κοιλιές τους» θα επωφελούνταν περισσότερο από το διμερές εμπόριο. Για όλους αυτούς τους λόγους, λοιπόν, κατέληγε ο Barlas «το συμφέρον τους επιτάσσει να εκπληρώσουν κάποιες επιθυμίες μας και να προσπαθήσουν να μην είναι άπληστοι βγαίνοντας εκτός των προβλέψεων της Συνθήκης της Λωζάννης».⁴⁴⁸

Η ολομέτωπη αυτή επίθεση στην έννοια της ελληνοτουρκικής φιλίας μέσα από τα ρεπορτάζ, καθώς και μέσα από ίδια και αλλότρια άρθρα γνώμης στη *Hürriyet*, στα οποία εμπλεκόταν και το Κυπριακό, θα συνεχιζόταν στις 20 Ιουλίου με ένα ακόμη δημοσίευμα. Τη φορά αυτή επρόκειτο για μία «ειδική» ανταπόκριση από την Κω, στην οποία ο ανώνυμος Τούρκος ανταποκριτής καταλόγιζε στους Κώους Έλληνες ότι «με τις κινήσεις και τις πράξεις τους καταδεικνύουν καθαρά πως δεν είναι ειλικρινείς» στην ελληνοτουρκική φιλία. Αιτία για αυτή του τη διαπίστωση ήταν το περιεχόμενο των ομιλιών που είχαν εκφωνηθεί μια εβδομάδα πριν, κατά τη διάρκεια συλλαλητηρίου στο νησί για το Κυπριακό. Όπως αναφερόταν, ένας ομιλητής ονόματι «Νίκος Ζιρβάνογλου» διακήρυξε ότι αν επιχειρηθεί η προσάρτηση της Κύπρου από την Τουρκία τότε «σύσσωμο το ελληνικό έθνος δεν θα διστάσει να καταφύγει στα όπλα». Στη συνέχεια προστίθετο ότι ένας άλλος ομιλητής, ο «δικηγόρος Βύρων», είχε καταφερθεί εναντίον του Υπουργού Παιδείας της Ελλάδας για την πρόθεσή του να αφαιρεθούν από τα σχολικά βιβλία οι αντιτουρκικές εκφράσεις και σημείωνε με τη σειρά του ότι «σε περίπτωση που δεν μας δοθεί η Κύπρος και γίνουν απόπειρες εναντίον της ένωσης, θα καταφύγουμε στα όπλα». Παράλληλα, στην ανταπόκριση καταγράφονταν και ορισμένα «θλιβερά περιστατικά», όπως εκείνο της κοροϊδίας

⁴⁴⁸ Η *Hürriyet* δεν διευκρίνιζε από ποια εφημερίδα αρνύταν το συγκεκριμένο άρθρο του Barlas, καθ' ότι δεν το δημοσίευε στη γνωστή στήλη της όπου φιλοξενούνταν τα δημοσιεύματα άλλων εφημερίδων, αλλά ως συνέχεια του κυρίως ρεπορτάζ της. Στο βαθμό όμως που η *Son Havadis* ξεκινούσε την έκδοσή της το 1953, είναι εύλογο να υποθεθεί ότι αυτό είχε δημοσιευθεί από τον Barlas πιθανότατα στην ετέρα εφημερίδα που εξέδιδε από το 1951, την εβδομαδιαία *Pazar Postasi*.

ορισμένων Ελλήνων μαθητών εις βάρος των «παιδιών μας που προσεύχονταν στο τζαμί», γεγονός που οδήγησε τον «Γραμματέα της Ισλαμικής Κοινότητας», Yusuf Süleyman Ağa, να παραπονεθεί στον εκεί Μητροπολίτη, κίνηση η οποία «δεν έτυχε καλής υποδοχής». Όλα εκείνα, κατέληγε η ανταπόκριση, «είχαν προκαλέσει θλίψη στην τουρκική μειονότητα του νησιού».⁴⁴⁹

Το ύφος και το περιεχόμενο της συγκεκριμένης ανταπόκρισης με τις λεπτομέρειες για τους ομιλητές, τα λεχθέντα και τα περιστατικά, σε συνδυασμό με την παρουσία «ειδικού ανταποκριτή» στην Κω και τη δημοσίευση της ανταπόκρισης μία εβδομάδα μετά το εκεί πραγματοποιηθέν συλλαλητήριο για το Κυπριακό, παρέπεμπαν ενδεχομένως στη μη δημοσιογραφική προέλευση των πληροφοριών που φιλοξενούσε η *Hürriyet*. Ακόμη και καθαρά δημοσιογραφικές να ήταν όμως, η διαδοχική παρουσία δημοσιευμάτων που έθεταν μετ' επιτάσεως το Κυπριακό και το συσχέτιζαν με την αμφισβητούμενη ειλικρίνεια της ελληνικής πλευράς έναντι της διμερούς φιλίας, ήταν χαρακτηριστική της έξαρσης του ενδιαφέροντος της εφημερίδας για τα θέματα αυτά τη συγκεκριμένη περίοδο, αλλά και της σταθερά επαναλαμβανόμενης λογικής της ως προς την αντιμετώπισή τους.

Επιπλέον, ενδεικτική της λογικής αυτής, αλλά και της προσπάθειας να κινητοποιήσει ευρύτερα την τουρκική κοινή γνώμη στο Κυπριακό, ήταν και η επιλογή της να αναδημοσιεύσει οκτώ άρθρα γνώμης για το ζήτημα αυτό μέχρι τα τέλη Ιουλίου από δύο τουρκοκυπριακές εφημερίδες, ένα από την *Halkın Sesi* και επτά από την *Hür Söz*. Το πρώτο εξ αυτών ήταν καθαρά ειδησεογραφικό και αναφερόταν στις δηλώσεις του Υφυπουργού Εξωτερικών Ευάγγελου Αβέρωφ, περί της ανάγκης να ρυθμιστεί άμεσα το Κυπριακό, ειδάλλως θα επηρεάζονταν δυσμενώς οι ελληνοβρετανικές σχέσεις.⁴⁵⁰ Στο επόμενο άρθρο, και πάλι από τη *Hür Söz*, ο συντάκτης του διεκτραγωδούσε την άσχημη οικονομική κατάσταση των Τουρκοκυπρίων, καθώς και την αντιμετώπισή τους ως «θετών παιδιών» από την «τοπική [βρετανική] Κυβέρνηση», ενώ αναφερόταν εν συντομία στις «αδικίες» που είχαν κατά καιρούς υποστεί από τους Ελληνοκύπριους. Για όλα αυτά, ζητούσε μετ' επιτάσεως την άμεση συνδρομή της «μητέρας πατρίδας Τουρκίας» και κυρίως του Πρωθυπουργού Menderes, προτρέποντάς τον να πράξει τα όσα λέγονταν ειδησεογραφικά και να θέσει στους συνομιλητές του το Κυπριακό, κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στο Λονδίνο.⁴⁵¹

Στο τρίτο άρθρο, αυτή τη φορά της *Halkın Sesi*, που επιγραφόταν «Πρέπει να επιδεικνύεται φιλική στο φίλο και εχθρική στον εχθρό συμπεριφορά»,⁴⁵² απαντώνται συμπυκνωμένα όλα τα στερεότυπα που χρησιμοποιούσε παγίως και η ίδια η *Hürriyet* για την Ελλάδα και το Κυπριακό: Η ανισότιμη θέαση των δύο κρατών («Η Τουρκία μας που αποτελεί σήμερα το πιο ισχυρό κράτος όχι μόνο της Μέσης Ανατολής, αλλά ολόκληρης της ευρωπαϊκής ηπείρου [sic] δεν έχει καμμία ανάγκη τη φιλία της μικρής και ανίσχυρης Ελλάδας, που έχει ανάγκη από ελεημοσύνη») η αδύναμη να

⁴⁴⁹ “Türk-Yunan dostluğunu zedeleyen hareketler” («Ενέργειες που πλήττουν την τουρκοελληνική φιλία»), *Hürriyet*, 20/7/1952.

⁴⁵⁰ “Yunan Hükümeti Kıbrıs meselesinin halini istiyor” («Η Ελληνική Κυβέρνηση επιθυμεί τη διευθέτηση του Κυπριακού»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 7/7/1952.

⁴⁵¹ “Kıbrıs meselesi ve Türkiye” («Το Κυπριακό και η Τουρκία»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 12/7/1952.

⁴⁵² “Dosta dost, düşmana düşman muamelesi yapılmalı”, αναδημοσίευση από τη *Halkın Sesi* σε *Hürriyet*, 21/7/1952.

αντιμετωπίσει τον κομμουνισμό Ελλάδα που γι' αυτό το λόγο είχε ανάγκη την «προστασία» της Τουρκίας· η «μεγαλοϊδεατική Ελλάδα» της οποίας ο βασιλιάς και ο αντιπρόεδρος Βενιζέλος είχαν υποκύψει «στην επιρροή του ράσου»· η ανάγκη να δηλωθεί χωρίς προσχήματα στην Ελλάδα, τόσο από την Τουρκία όσο και από τη Βρετανία,⁴⁵³ ότι αποτελεί «εχθρό και όχι φίλο» και η προειδοποίηση στη βρετανική διοίκηση της Κύπρου «να δώσει τέλος στο ρεζιλίκι της Ένωσης», ειδάλλως θα δινόταν η πρέπουσα απάντηση «οφθαλμόν αντί οφθαλμού», με την ανάληψη αντίστοιχης εκστρατείας που θα είχε ως στόχο την επιστροφή του νησιού «χωρίς όρους και προϋποθέσεις στον παλιό του ιδιοκτήτη, την Τουρκία».⁴⁵⁴

Προειδοποιητικό τόνο προς όλες τις κατευθύνσεις είχε το επόμενο άρθρο που φιλοξενούσε η εφημερίδα από την τουρκοκυπριακή *Hür Söz*.⁴⁵⁵ Οι προειδοποιήσεις του συντάκτη του, μάλιστα, απευθύνονταν όχι μόνο προς την Ελλάδα και τη Βρετανία, αλλά και προς την ίδια την Τουρκία, καλώντας τες να «κατανοήσουν» ότι οι Τουρκοκύπριοι «δεν θα συγκατανεύσουν σε αποφάσεις τους που θα θέσουν σε κίνδυνο την ύπαρξή μας σε τούτο το νησί χάριν των πολιτικών τους σχεδιασμών». Παράλληλα, αποκρούονταν οι προθέσεις ένωσης του νησιού με την Ελλάδα και διατυπωνόταν η ρητή άρνηση να μεταβληθούν οι Τουρκοκύπριοι σε υπηκόους του ελληνικού κράτους, «πέφτοντας» έτσι «στην κατάσταση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης». Αντιθέτως, διατυμπανιζόταν ότι η μόνη εναλλακτική λύση για τους ίδιους ήταν η ένωση με την Τουρκία. Ενδιαφέρουσα από την άποψη των όσων επεφύλασσε το μέλλον για τους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης ήταν και η σύγκριση που επιχειρείτο μεταξύ αυτών και των μουσουλμάνων της ελληνικής Θράκης: «Ενώ στην Τουρκία δεν θίγεται ούτε τρίχα των μειονοτήτων,⁴⁵⁶ στην Ελλάδα λαμβάνονται ένα σωρό μέτρα για να καταστρέψουν τον τουρκικό λαό».⁴⁵⁷

Το επόμενο ωστόσο άρθρο που αναδημοσιευόταν από τη *Hür Söz*, παρά τον τίτλο του «Μαύρη ημέρα», ήταν γραμμένο σε θριαμβευτικούς τόνους. Αιτία γι' αυτό ήταν η αποτυχία των προσπαθειών του Μακάριου να πείσει την τότε ελληνική κυβέρνηση να μεταφέρει το Κυπριακό στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και η δημοσίως εκφρασθείσα αγανάκτησή του κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου που είχε παραχωρήσει στις 25 Ιουλίου.⁴⁵⁸ Ο συντάκτης του επέχαιρε για την αποτυχία αυτή, χαρακτηρίζοντας την ημέρα ως «άσπρη» για τους Τούρκους, «τμήμα των οποίων είναι ο τουρκισμός της Κύπρου», και «μαύρη» για την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Παρουσίαζε

⁴⁵³ Ενδεικτικό του μένους εναντίον της Ελλάδας που διέπνεε τη συγγραφή του συγκεκριμένου άρθρου γνώμης ήταν ο παραλληλισμός που γινόταν στο συγκεκριμένο σημείο με τα νησιά Φώκλαντ: «Και η κυβέρνηση της Αγγλίας πρέπει να αποσύρει τη χείρα βοήθειας προς τη μικρή Ελλάδα, η οποία επέδειξε μεγαλύτερο θράσος και από την κυβέρνηση της Αργεντινής που ήγειρε δικαιώματα στα νησιά Φώκλαντ».

⁴⁵⁴ Παραπλεύρως του άρθρου γνώμης της *Halkın Sesi* αναδημοσιευόταν αντίστοιχο της τουρκικής *Yeni Sabah* με τίτλο «Η αντίληψη περί φιλίας των Ελλήνων» (“Yunanlıların dostluk anlayışı”) στο οποίο ο αρθρογράφος πρότεινε τη διοργάνωση «μαζικών συλλαλητηρίων» των Τούρκων για «τα σύνορά μας στη Θράκη και τα Δωδεκάνησα».

⁴⁵⁵ Του συγκεκριμένου άρθρου είχε προηγηθεί έτερο της *Hür Söz*, το οποίο αποτελούσε απάντηση σε δημοσίευμα του ΑΚΕΛικού *Νέου Δημοκράτη*. Ο τελευταίος αναδημοσίευε με τη σειρά του κείμενο «μια βουλγαρικής πατσαβούρας» που περιέγραφε την Τουρκία ως χώρα που κυριαρχούσαν η ένδεια και οι αρρώστιες, με την τουρκοκυπριακή εφημερίδα να εξανίσταται και να αναλαμβάνει υπερασπιστικό ρόλο, βλ. “Kendini bil!” («Γνώθι σαυτόν!», αν και ο τρόπος που εδώ χρησιμοποιείται παραπέμπει μάλλον στο «Μάθε τη θέση σου!»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 22/7/1952.

⁴⁵⁶ *Türkiyede azınlıkların kılına bir tecavüz olmazken*, στο πρωτότυπο.

⁴⁵⁷ “Bati Trakya Türklerinin âkibetine düşmek istemiyoruz” («Δεν θέλουμε να έχουμε την τύχη των Τούρκων της Δυτικής Θράκης»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 27/7/1952.

⁴⁵⁸ Περισσότερες πληροφορίες για τα διαδραματισθέντα στο Crouzet, ό.π., σελ. 355-356.

μάλιστα τις συγκεκριμένες εξελίξεις ως αποτέλεσμα της απόφασης της ελληνικής κυβέρνησης να μην προχωρήσει σε καμμία κίνηση χωρίς να διαβουλευτεί με την Τουρκία και της επιλογής της να «εναγκαλιστεί την τουρκοελληνική φιλία», προσθέτοντας την εκτίμησή του ότι «το ελληνικό έθνος έχει ανάγκη πάνω απ' όλα την τουρκική φιλία». Όσο για τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, «ας λέει ότι θέλει, ας φωνάζει κι ας ωρύεται όσο θέλει, οι κινήσεις του ουδέποτε μπορούν να μεταβάλουν την ελληνική πολιτική άποψη. Διότι την ημέρα που αυτή θα μεταβληθεί, θα πάψει να υπάρχει τουρκοελληνική φιλία και από αυτό αναμφίβολα θα ζημιωθεί η Ελλάδα. Κατά συνέπεια, σήμερα είναι μια μαύρη μέρα για τον ελληνικό κόσμο και μία άσπρη για τον τουρκικό. Κάτω η Ένωση, Ζήτω η Τουρκοελληνική Φιλία!». ⁴⁵⁹

Το τελευταίο άρθρο του Ιουλίου που φιλοξενούσε η *Hürriyet* στη γνωστή στήλη της των δάνειων δημοσιευμάτων ήταν και πάλι από την *Hür Söz* και είχε τη φορά αυτή μία επιφανειακά λογοτεχνική συνάφεια: Αναφερόταν στην απόφαση που είχε ληφθεί να στηθεί στην «τουρκική κωμόπολη» Αμμόχωστο το άγαλμα του «ποιητή της Πατρίδας και της Ελευθερίας», Namik Kemal. Στην ουσία, επρόκειτο για μία ακόμη πολιτική υπόμνηση του «τουρκικού χαρακτήρα» του νησιού, τον οποίο είχε εξάρει στα ποιήματά του ο φυλακισμένος από τον σουλτάνο Τούρκος ποιητής του 19^{ου} αιώνα. Την υπόμνηση εκείνη αναλάμβανε να αναδείξει η τουρκοκυπριακή εφημερίδα και παράλληλα να προβάλλει η *Hürriyet* με την αναδημοσίευση του ρεπορτάζ της πρώτης: «Ο Ναμίκ Κεμάλ κατέστησε την Αμμόχωστο αιώνια και εισήγαγε την Κύπρο μας, που αποτελεί μία τουρκική πατρίδα, ως ένα ιδανικό στην τουρκική λογοτεχνία και στην παγκόσμια σκηνή». Όπως επιπλέον υποστηριζόταν, μία μη κατονομαζόμενη Βρετανίδα ποιήτρια είχε επισκεφθεί τον προηγούμενο χρόνο τη φυλακή του στην Αμμόχωστο και είχε «συγκινηθεί» τόσο πολύ που έγραψε ένα ποίημα αφιερωμένο σε εκείνον. Παράλληλα, η εφημερίδα πληροφορούσε ότι η όλη πρωτοβουλία να στηθεί το άγαλμα ανήκε σε ένα «νέο διανοούμενο της Αμμοχώστου», ονόματι İbrahim Mahmut Atamtürk, ο οποίος «προκειμένου να δει το ιερό αυτό άγαλμα να υψώνεται στους τουρκικούς ουραμούς της πόλης και να φέρει ένα καινούργιο άσμα ελευθερίας στην τουρκική κωμόπολη της Αμμοχώστου, αγωνίστηκε νυχθημερόν, αποδύθηκε σε ατέλειωτα παζάρια και τελικά μεταβαίνοντας ο ίδιος στην Τουρκία μετέφερε με τα ίδια του τα χέρια το μνημείο του Ναμίκ Κεμάλ στην πατρίδα μας». Για όλες αυτές του τις προσπάθειες, η εφημερίδα τον συνέχαιρε και κατέληγε τονίζοντας ότι η έγερση του μνημείου-αγάλματος του Κεμάλ στον «ιερό τόπο της Αμμοχώστου [...] θα ανανεώσει και πάλι την εθνική μας πίστη και θα καταστήσει για μία ακόμη φορά αιώνια την Αμμόχωστο». ⁴⁶⁰

Η επιλογή της *Hürriyet* να αναδημοσιεύει κείμενα από τουρκοκυπριακές εφημερίδες θα συνεχιζόταν και τον Αύγουστο του 1952, μήνα κατά τον οποίον οι διαπραγματεύσεις Ελλάδας-

⁴⁵⁹ Η τελευταία αυτή φράση είναι γραμμένη στα ελληνικά με λατινικούς χαρακτήρες: “Kato Enosis, Zito Turkiki Elloniki Filla!”, βλ. “Kara Gün”, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 28/7/1952.

⁴⁶⁰ “Namik Kemal’in Kıbrıs’a dikilecek heykeli” («Το άγαλμα του Ναμίκ Κεμάλ που θα στηθεί στην Αμμόχωστο»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 29/7/1952. Το «μπουντρούμι» που είχε φυλακισθεί ο Τούρκος λογοτέχνης, αλλά και οι ιδιαίτερες σχέσεις του με την Κύπρο είχαν αποτελέσει αντικείμενο και μιας εκ των ανταποκρίσεων που είχε αποστείλει στη *Hürriyet* ήδη από το 1948 ο επισκεπτόμενος τότε το νησί ανταποκριτής της, Ragıp Çalapa, βλ. ανωτέρω σελ. 26.

Τουρκίας για την αλιεία στο Αιγαίο θα έδιναν την αφορμή για νέα ανθελληνικά άρθρα από τις στήλες της. Έτσι, το άρθρο γνώμης στην *Halkın Sesi* προοίεαζε ήδη από την εισαγωγή για τις προθέσεις του συντάκτη του: «Ζούμε στο νησί αυτό, που αποκόπηκε από τη μητέρα πατρίδα εξαιτίας γεωλογικών μεταβολών, ζούμε με την ιστορία μας, με το αίμα μας και τον πολιτισμό μας σε ένα αναπόσπαστο κομμάτι της». Ο αρθρογράφος συνέχιζε υιοθετώντας ένα συγκινησιακό ύφος, που περιλάμβανε και πάλι το γνωστό αφηγηματικό μοτίβο περί του «αίματος», των «οστών» που είχαν αφήσει και του «ξίφους» που είχαν χρησιμοποιήσει οι «γενναίοι πρόγονοί» τους, προκειμένου να καταστήσουν «πατρίδα» τους αυτό το «κομμάτι γης». Ακολούθως ερχόταν στο προκείμενο και, συνεχίζοντας την μέχρι σήμερα προσφιλή συνήθεια της εξαντλητικής επανάληψης κτητικών αντωνυμιών, αποφαινόταν τα εξής: «Εμείς που πληρώσαμε με αίμα, ζώες και οστά την ενδιαίτησή μας σε τούτα τα χώματα, δεν πρόκειται να παραδοθούμε στα νούμερα και δεν θα κύνουμε τον αυχένα σε κενές περιεχομένου φωνασκίες και ισχυρισμούς, υποστέλλοντας τα ιστορικά δικαιώματά μας, τα δικαιώματα του αίματός μας, τα γεωλογικά [sic] δικαιώματά μας, τα στρατηγικά δικαιώματά μας και, τέλος, τα δικαιώματα της σπάθας μας επί αυτών των εδαφών μας». Επικαλούμενος την «κραυγή εκατομμυρίων αδελφών μας» στις χώρες όπου διαβιούσαν τουρκογενείς πληθυσμοί, καθαπτόταν τον «κόσμο της ανθρωπιάς και του πολιτισμού που κλείνει τα αυτιά του σε αυτές» και αναρωτιόταν αν θα εφαρμόσει τις αρχές «του δικαίου και της ελευθερίας σε αυτό το νησί, απέναντι στις φονασκίες δυο-τριών Ρωμιών». Το άρθρο συνέχιζε στον ίδιο επικό ρυθμό περί «λαβάρων», «θυσίας για την πατρίδα» και «αίματος», μέχρι την απειλητική κατάληξή του, στην οποία προειδοποιούσε ότι όσοι κυμάτιζαν τις σημαίες τους στην Κύπρο θα αναγκάζονταν μία ημέρα να τις μαζέψουν και να φύγουν, διότι «αργά ή γρήγορα τα χώματα αυτά θα παραδοθούν στον πραγματικό ιδιοκτήτη τους [...] διότι η ιστορία επαναλαμβάνεται...».⁴⁶¹

Είναι φανερό ότι οι δύο εφημερίδες, με τη δημοσίευση και την αναδημοσίευση αντιστοίχως τέτοιων άρθρων γνώμης, εξέφραζαν με τη συνήθη υπερβολή και ακρότητα την έντονη αγωνία τους μην τυχόν και μεταφερόταν το Κυπριακό από την ελληνική κυβέρνηση στα Η.Ε. και άνοιγε έτσι ενδεχομένως ο δρόμος για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Οι μεγαλοστομίες, οι έμφορτες «εθνικής» συγκίνησης και απειλών εκφράσεις επιστρατεύονταν σε μία προσπάθεια να καταδειχθούν τα «τουρκικά δίκαια» στην Κύπρο, με μία επιχειρηματολογία που ξεκινούσε από την «γεωλογία» και κατέληγε στα στρατηγικά δικαιώματα. Επρόκειτο για την ίδια εκείνη επιχειρηματολογία, η οποία δύο χρόνια αργότερα θα ενσωματωνόταν, περισσότερο επεξεργασμένη, στο κείμενο του πρέσβη Selim Sarger κατά την πρώτη συζήτηση του θέματος της Κύπρου στην αρμόδια επιτροπή του ΟΗΕ. Παράλληλα, είναι βάσιμο να υποτεθεί ότι οι «προειδοποιήσεις» που διατυπώνονταν, εξυπηρετούσαν και το στόχο της υπόμνησης της παρουσίας και της μαχητικής διάθεσης των Τουρκοκυπρίων, όχι μόνο προς τους Έλληνες και τη διεθνή κοινότητα, αλλά και προς τη «μητέρα πατρίδα» Τουρκία, την προσοχή της οποίας ήθελαν να εφελκύσουν στο ζήτημα.

⁴⁶¹ “Tarih bir tekerrürden ibarettir” («Η ιστορία επαναλαμβάνεται»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 4/8/1952.

Από τη γενική αναφορά στο «αίμα» που είχε χυθεί για την κατάκτηση της Κύπρου από τους Οθωμανούς «προγόνους», το επόμενο άρθρο που φιλοξενείτο στη *Hürriyet* και πάλι από τη *Hür Söz*, καταπιανόταν με ένα πιο συγκεκριμένο ιστορικό θέμα. Έτσι, με αφορμή την εκδήλωση που είχε οργανώσει ο αθλητικός σύλλογος του «Πεζοπορικού» στη Λάρνακα για να τιμήσει την επέτειο των εκτελεσθέντων ιερέων και προκρίτων από τον Οθωμανό κυβερνήτη (*müsellim*) της Κύπρου, Küçük Mehmet, στις 9 Ιουλίου 1821, η τουρκοκυπριακή εφημερίδα έκανε λόγο για «κίνηση εθνικού φανατισμού» και πρόσθετε τα εξής: «Οι Ελληνοκύπριοι στην πραγματικότητα δεν έπρεπε να τρέφουν αισθήματα μίσους για τον Κιουτσούκ Μεχμέτ, αλλά ευγνωμοσύνης. Διότι την εποχή εκείνη, όταν στασίασαν⁴⁶² εναντίον της κυβέρνησης με την προτροπή των παπάδων, ο Κιουτσούκ Μεχμέτ επέδειξε μέγα έλεος απέναντι στη ρωμαϊκή κοινότητα με το να διατάζει τον απαγχονισμό μόνο μερικών πρωτεργατών, παρά το γεγονός ότι ο [σουλτάνος] Μαχμούτ Β΄ είχε στείλει φερμάνι να περάσουν από λεπίδι όλοι οι Ρωμιοί. Αν δεν είναι λοιπόν μεγάλη αχαριστία να εκτοξεύετε ύβρεις εναντίον του ξεχνώντας αυτή του τη μεγαλοψυχία, τότε τι είναι, παλληκαράδες;».⁴⁶³

Στο εν λόγω κείμενο, η ταύτιση του αρθρογράφου με τους εξουσιαστικούς μηχανισμούς του οθωμανικού κράτους όχι μόνο ήταν πλήρης και ανεπιφύλακτη, αλλά και εξόχως αποκαλυπτική της αυτοεικόνας του στη δεδομένη χρονική συγκυρία των μέσων του 20ού αιώνα: Ως Τουρκοκύπριος, αν και αριθμητική μειοψηφία, αποτελούσε τμήμα του μεγάλου πληθυσμού της μητέρας πατρίδας Τουρκίας και – το κυριότερο – εκφραστή και απολογητή του εκάστοτε πολιτικά κυρίαρχου, τότε του Οθωμανού κυβερνήτη (εμμέσως και του σουλτάνου), τώρα του τουρκικού κράτους. Έτσι, λάμβανε το λόγο από τη φαντασιακή εκείνη θέση υπεροχής έναντι των «στασιαστών» Ελληνοκυπρίων, για να τους υποδείξει ότι έπρεπε να ήταν «ευγνώμονες» στον σφαγέα τους, που τους έκανε τη χάρη να μην υπακούσει στο σουλτανικό φερμάνι της ολοκληρωτικής εθνοκάθαρσής τους και είχε δειχθεί «μεγάθυμος», – κατά τα πρότυπα της υστερόχρονης ιστοριογραφικής εφεύρεσης της «οθωμανικής ανοχής» στη διακυβέρνηση των υποτελών – διατάζοντας τη σφαγή μόνο των επικεφαλής τους. Η συγκεκριμένη αντίληψη και νοοτροπία σχετικά με τους κανόνες που πρέπει να διέπουν τις σχέσεις των Τούρκων με τους αλλογενείς και αλλόθρησκους, δεν περιοριζόταν μόνο στον τρόπο που γινόταν αντιληπτή η πραγματικότητα. Αντίθετα, όπως φαίνεται από το συγκεκριμένο κείμενο, καθώς και από την μέχρι στιγμής εκτεθείσα αρθρογραφία της *Hürriyet* περί ελληνοτουρκικής φιλίας και διμερών σχέσεων, επιδιωκόταν να επιβληθεί επιθετικά και εκβιαστικά στην απέναντι πλευρά, τιθέμενη απόλυτα και κατηγορηματικά ως *sine qua non* προϋπόθεση για την επίτευξη της «ειρήνης» και της «ησυχίας», της ομαλής δηλαδή εξέλιξης των διμερών σχέσεων. Στην αντίθετη περίπτωση, ο συσσωρευμένος θυμός, συνοδευόμενος από την καλλιεργηθείσα πεποίθηση περί του «δικαίου» και του απόλυτου δικαιώματός τους να το

⁴⁶² Χρησιμοποιείται και εδώ η λέξη *isyan*, για τις συμπαραδηλώσεις της οποίας βλ. ανωτέρω, σελ. 28, υποσ. 94.

⁴⁶³ “Küçük Mehmet”, *Hürriyet*, 5/8/1952.

επιβάλλουν, θα οδηγούσε το «ευγενές τουρκικό έθνος»⁴⁶⁴ στα βιωθέντα ακραία φαινόμενα επαναφοράς των «κακομαθημένων παιδιών» στην τουρκική ευταξία.

Από την «πενόμενη Ελλάδα» στον «μελανοπόγωνα παπά»

Όπως έχει καταδειχθεί, το σχήμα της ελληνοτουρκικής φιλίας κατά την υπό εξέταση περίοδο υπάκουε στις πολιτικές σκοπιμότητες του Ψυχρού Πολέμου και αποτελούσε μία επιδίωξη στην οποία ο Τούρκος Πρωθυπουργός Menderes ομολογούσε στους συνεργάτες του ότι δεν πίστευε, αλλά προσποιείτο ότι το έκανε για να αντιμετωπίσει την απειλή της σοβιετικής Ρωσίας. Ήταν εκείνη η αμείλικτη πραγματικότητα της ψυχροπολεμικής παγκόσμιας πόλωσης που οδηγούσε τότε τις κυβερνήσεις των δύο χωρών να αποφεύγουν τις δημόσιες προστριβές και να επικεντρώνουν στις συνομιλίες που θα εμβάθυναν τη συνεργασία τους στο πλαίσιο και του Ατλαντικού Συμφώνου. Στις διεξαχθείσες συζητήσεις είχε τεθεί, μεταξύ άλλων, και το ζήτημα του τόπου όπου θα εγκαθίστατο το στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Το γεγονός έδινε αφορμή στον Simavi να αναφερθεί και πάλι στο θέμα της Κύπρου. Έτσι, σε κύριο άρθρο του, προέκρινε τη Σμύρνη ως ιδανικό μέρος για τη δημιουργία τού εν λόγω στρατηγείου. Αναφέροντας δε ότι οι Βρετανοί είχαν προτείνει την Κύπρο, δεν έχανε την ευκαιρία να δυσφημίσει και πάλι την Ελλάδα: «Όσον αφορά την Κύπρο: Πρώτα απ' όλα, πέραν του γεγονότος ότι είναι μακριά από γεωγραφικής απόψεως, επιπλέον το συγκεκριμένο νησί έχει μεταβληθεί σήμερα δυστυχώς σε κομμουνιστική εστία εξαιτίας της προπαγάνδας της Ελλάδας. Πώς μπορεί να δημιουργηθεί ένα τέτοιο στρατηγείο σε ένα τέτοιο νησί;».⁴⁶⁵

Αν και μία ημέρα αργότερα η εφημερίδα φιλοξενούσε πρωτοσέλιδα ανταπόκριση του *Reuters* περί της ενδεχόμενης προσφυγής της Ελλάδας στα Η.Ε. για την Κύπρο, η πιθανότητα αυτή δεν προκαλούσε κάποια νεώτερη αντίδραση υπό μορφήν σχολιασμού από τις στήλες της εφημερίδας.⁴⁶⁶ Αντιθέτως, η τελευταία συνέχιζε να φιλοξενεί δημοσιεύματα τουρκοκυπριακών εφημερίδων και ανταποκρίσεις σχετικά με εσωτερικά ζητήματα της Κύπρου ή να σχολιάζει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις αναφορικά με τη συμφωνία περί αλιείας που, όπως προαναφέρθηκε, ήταν τότε υπό διαπραγμάτευση. Στο πλαίσιο των πρώτων εντάσσονταν άρθρα για την κατάργηση από τη βρετανική αποικιακή διοίκηση του δικαιώματος να διορίζονται Τούρκοι αντί Βρετανών ως διευθυντές στα τουρκοκυπριακά σχολεία,⁴⁶⁷ καθώς και ρεπορτάζ για τις διαγραφές επιφανών στελεχών του ΑΚΕΛ.⁴⁶⁸ Στα δεύτερα εντάσσονταν δύο άρθρα γνώμης, ένα του Simavi και ένα του

⁴⁶⁴ Σύμφωνα με την προεκτεθείσα περιγραφή του στην ανακοίνωση της *M.T.T.B.*, βλ. ανωτέρω, σελ. 140-141.

⁴⁶⁵ «Orta-Doğu Karargâhi İzmir» (‘Σμύρνη το στρατηγείο της Μέσης Ανατολής»), *Hürriyet*, 6/8/1952.

⁴⁶⁶ “Kıbrıs meselesi/ Yunanistan Birleşmiş Milletlere başvuracak” («Κυπριακό/ Η Ελλάδα θα προσφύγει στα Η.Ε.»), *Hürriyet*, 7/8/1952. Το πρακτορείο επικαλείτο στο ρεπορτάζ του «αρμόδια πηγή» στην Αθήνα, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα ενδεχομένως να προσέφευγε στα Η.Ε., παρακολουθούσε με προσοχή τους βρετανικούς «ελιγμούς» στο διεθνή οργανισμό, πίστευε ωστόσο ότι το ζήτημα μπορεί να διευθετηθεί στο πλαίσιο των διμερών σχέσεων με τη Βρετανία.

⁴⁶⁷ “Yeni bir tertip karşısında” («Μπροστά σε ένα καινούργιο κόλπο»), από τη *Halkın Sesi*, αναδημοσίευση στη *Hürriyet*, 8/8/1952 και “Kıbrıs okullarında Türk öğretmenlerin kontrolü” («Ο έλεγχος των Τούρκων δασκάλων στα σχολεία της Κύπρου»), από ανταπόκριση του *B.B.C.*, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 12/8/1952.

⁴⁶⁸ “Kıbrıs Komünistleri birbirine girdi” («Τσακώθηκαν οι κομμουνιστές της Κύπρου»), *Hürriyet*, 30/8/1952. Επρόκειτο για τη διαγραφή των Πλουτή Σέρβα, Χριστοφή Νούση (Οικονομίδη) και Γεωργίου Κακογιάννη, οι οποίοι δεν κατονομάζονταν στο κείμενο της ανταπόκρισης και οι οποίοι είχαν διαγραφεί ως «οπορτουμιστές» που αποσκοπούσαν στο να αλλοιώσουν τη γραμμή του κόμματος υπέρ της Ένωσης και να επαναφέρουν τη γραμμή της αυτοκυβέρνησης.

Bil, με τα οποία οι συντάκτες επανέφεραν τον βαθύτατο σκεπτικισμό τους για τις αγαθές προθέσεις της ελληνικής πλευράς. Έτσι, ο ιδιοκτήτης της *Hürriyet* εκτιμούσε στο κύριο άρθρο του ότι η συμφωνία αλιείας, την οποία έφερνε προς έγκριση στην τουρκική Βουλή η κυβέρνηση, ήταν ετεροβαρής υπέρ της Ελλάδας και προειδοποιούσε τους κυβερνητικούς βουλευτές να εξετάσουν καλά τι θα ψήφιζαν διότι «έρχονται και εκλογές» και θα έδιναν λόγο στον τουρκικό λαό. Το ενδιαφέρον σημείο του άρθρου του, ωστόσο, είχε να κάνει με τον τρόπο που θεωρούσε ότι πρέπει να αντιμετωπίζονται οι συμφωνίες με την Ελλάδα: «Δεν πρέπει πάλι να ξεχνάτε ότι όλες οι συμφωνίες που έχουν να κάνουν ιδιαιτέρως με την Ελλάδα αποτελούν γεγονότα που έχουν αντανάκλαση μέχρι την παραμικρή λεπτομέρειά τους ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες γωνιές της Ανατολίας. Αν μάλιστα αυτή [η συμφωνία] συνιστά παραχώρηση προς τους Έλληνες που γίνεται εις βάρος των Τούρκων, κανείς μας δεν θα σωθεί από το στόμα και τις κατάρες του έθνους. Γι' αυτό, στο δρόμο προς τη Βουλή πρέπει από τώρα να προετοιμάζεστε για να διερευνήσετε εξονυχιστικά τη συγκεκριμένη συμφωνία».⁴⁶⁹

Στο ίδιο κλίμα κινείτο και το άρθρο γνώμης του Hikmet Bil. Σε εκείνο ο συντάκτης του ανέφερε ότι ο λόγος που οι Έλληνες επιδίωκαν μία συμφωνία για να μπορούν να αλιεύουν στα τουρκικά χωρικά ύδατα, ήταν η εξάντληση των αντίστοιχων ελληνικών από ψάρια, λόγω της χρήσης δυναμίτη. Υποστήριζε ότι οι Έλληνες επιχειρούσαν ουσιαστικά να ξεγελάσουν την τουρκική πλευρά, επιδιώκοντας μία συμφωνία συνεργασίας στην οποία οι ίδιοι θα πρόσφεραν τα ανεπτυγμένα αλιευτικά τους μέσα και οι Τούρκοι τα ύδατα, καθώς και ότι μία ενδεχόμενη συμφωνία να μοιράζονται την ψαριά και τα κέρδη θα οδηγούσε σε ψευδή δήλωση στοιχείων από τους Έλληνες και σε αντίστοιχη απώλεια εισοδήματος και εθνικού πλούτου για τους Τούρκους. Ακόμη κι αν η τουρκική πλευρά απαιτούσε να βρίσκονται Τούρκοι ψαράδες επάνω στα ελληνικά αλιευτικά για να αποφευχθεί η πιθανότητα εξαπάτησης, τότε θα βρίσκονταν Τούρκοι υπήκοοι με το όνομα «Σταυρής, Κώστας, Δημήτρης και Παντελής που θα συνεννοούνται μια χαρά, μιλώντας και την ίδια γλώσσα» πρόσθετε, σε ένα σαφή υπαινιγμό για τα αισθήματα αφοσίωσης των Ελληνορθόδοξων της Τουρκίας στην πατρίδα τους. Ο αρθρογράφος κατέληγε αναρωτώμενος ρητορικά αν έπρεπε να ήταν οι Τούρκοι εκείνοι που υπέμεναν τον «μπελά, για να δούμε ικανοποιημένους τους Έλληνες και να διατηρήσουμε σώνει και ντε την επιφανειακή τουρκική φιλία».⁴⁷⁰

Ο Bil επανερχόταν στην αρθρογραφία του για την Κύπρο λίγες ημέρες αργότερα, λαμβάνοντας αφορμή από ένα ζήτημα καθαρά επικοινωνιακό. Πιο συγκεκριμένα, αναλύοντας τη δύναμη που έχει ένα τραγούδι να περνά μηνύματα στους ακροατές του με τη μελωδία και τους στίχους του και

⁴⁶⁹ “Mebuslarımızla bir hasbihal” («Μια φιλική κουβέντα με τους βουλευτές μας»), *Hürriyet*, 15/8/1952.

⁴⁷⁰ “Türk-Yunan balık anlaşmasının İç Yüzü” («Το παρασκήνιο της τουρκοελληνικής συμφωνίας για την αλιεία»), *Hürriyet*, 17/8/1952. Το θέμα θα συνεχιζόταν στην ειδησεογραφία της εφημερίδας, βλ. “Anlaşma yapılacağı şayiası üzerine/ Yunanlı balıkçı gemileri/ Pervasızca karasularımıza giriyorlar” («Με τις φήμες ότι επίκειται συμφωνία/ τα ελληνικά αλιευτικά/ εισέρχονται χωρίς να υπολογίζουν τίποτα στα χωρικά μας ύδατα»), *Hürriyet*, 3/9/1952. Στο πρωτοσέλιδο αυτό δημοσίευμα-αποκλειστική ανταπόκριση από το Αϊβαλί, για μία ακόμη φορά περιγράφονταν με μελανά χρώματα οι Έλληνες ψαράδες, «που μπαίνουν στα χωρικά μας ύδατα λες και είναι σιφλίκι του πατέρα τους» και δινόταν η πληροφορία για τη σύλληψη του πληρώματος ενός εκ των ελληνικών σκαφών.

να τους εξοικειώνει με την κουλτούρα της χώρας από την οποία προέρχεται, ο αρθρογράφος παρέθετε ένα σύνολο παραδειγμάτων, από την «Polonaise» του Μπετόβεν, μέχρι τα γαλλικά τραγούδια και τον σκοπό τής – πρόσφατης τότε – ιταλικής ταινίας *Trieste mia*. Παρά το ότι, όπως σημείωνε, όλοι εκείνοι οι ρυθμοί και τα τραγούδια βρίσκονταν στα χείλη των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης, γεγονός που «ζήλευε» αλλά δεν τον ξένιζε, παραπονιόταν στην κατακλείδα του άρθρου του ότι ένας αντίστοιχος σκοπός δεν είχε γραφεί από τους Τούρκους για την «τουρκική Κύπρο»: «Κι ενώ, παρομοίως, σε ολόκληρη την Ιταλία αντηχεί το άσμα ‘Trieste mia’, σίγουρα δεν είναι εύκολο να αθώσει κάποιος τους συνθέτες μας που ακόμη δεν τους έχει πάει το μυαλό να κάνουν το έθνος να σιγοτραγουδάει το τραγούδι της τουρκικής Κύπρου».⁴⁷¹ Η λογική του Bil ήταν ενδεικτική. Όλες οι περιπτώσεις που ανέφερε αποτελούσαν εκδηλώσεις ελεύθερης καλλιτεχνικής δημιουργίας και έμπνευσης των συνθετών από γεγονότα της ζωής και της ιστορίας. Αντιθέτως, ο ίδιος κατηγορούσε τους Τούρκους συνθέτες γιατί δεν έπραξαν το ίδιο για την «τουρκική» Κύπρο, τους παρακινούσε δηλαδή να γράψουν μία σύνθεση σε διατεταγμένη υπηρεσία. Το γεγονός, όμως, ότι κανένα τέτοιο τραγούδι δεν είχε γραφεί μέχρι τότε έχει και μία αντίστροφη ανάγνωση: Προφανώς ουδείς Τούρκος συνθέτης είχε συγκινηθεί ή εμπνευστεί τόσο πολύ από το «πράσινο νησί» του τουρκικού αφηγήματος, ώστε να μεταφράσει σε άσμα την έμπνευσή του αυτή, πολλώ δε μάλλον να καταστήσει κοινών και συμμετόχό της την τουρκική κοινωνία και μέσω αυτής τον υπόλοιπο κόσμο διεθνώς.

Από την καλλιτεχνική-επικοινωνιακή διάσταση του Κυπριακού, η εφημερίδα επανερχόταν στην πολιτική του πραγματικότητα, με την αναδημοσίευση ενός άρθρου γνώμης της *Hür Söz*, που έφερε τον χαρακτηριστικό τίτλο «Με τρύπια τσέπη». Σε εκείνο ο συντάκτης του επανέφερε την αφήγηση περί της «πενόμενης Ελλάδας», η οποία στηριζόταν στην αμερικανική βοήθεια για να επιβιώσει και στα εδάφη της «πολλαπλασιάζονταν οι κομμουνιστικές συμμορίες», παρά ταύτα όμως δεν εγκατέλειπε την υπόθεση της Κύπρου: «Κι ενώ η κατάσταση των Ελλήνων είναι τόσο άσχημη, δεν αποτελεί πράγματι τρέλα να βλέπουν όνειρα επανένωσης (θα γίνεις δικιά μου) με την αγαπημένη τους, ονόματι Κύπρος; Μην τους καταδικάζετε όμως φίλοι μου, διότι ο έρωτας κάνει τον άνθρωπο και τυφλό και κουφό, μερικές φορές μάλιστα τον κάνει και θεότρελο!».⁴⁷²

Σε μια πιο νηφάλια, αλλά ασαφή ως προς το Κυπριακό, δήλωση προχωρούσε ο αποχωρών πρέσβης της Τουρκίας στην Αθήνα, Ruşen Eşref Ünaydın. Επιστρέφοντας στη χώρα του από την ελληνική πρωτεύουσα διότι είχε πλέον αφυηρητήσει, ο Ünaydın έκανε θερμές δηλώσεις για την ελληνοτουρκική φιλία και αποκάλυπτε ότι του είχε δοθεί ο τίτλος του «επίτιμου πολίτη» των Αθηνών, τιμή που δεν είχε γίνει σε κανέναν άλλο ξένο πρέσβη και η οποία εκτιμούσε ότι του έγινε «αναμφίβολα λόγω της αγάπης για το τουρκικό έθνος». Παράλληλα, ερωτηθείς από τους δημοσιογράφους τόσο για τα ζητήματα της αλιείας και του ενδεχομένου να δημιουργηθεί και τουρκικό γυμνάσιο πέραν του λυκείου στην Ελλάδα, όσο και για το Κυπριακό, απέφυγε να

⁴⁷¹ “Kıbrıs şarkısı” («Το τραγούδι της Κύπρου»), *Hürriyet*, 11/9/1952.

⁴⁷² “Cebi delik”, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 12/9/1952.

απαντήσει. Έτσι, στην ερώτηση «επιμένουν ακόμη οι Έλληνες στην ένωση με την Κύπρο;», ο Τούρκος πρέσβης δήλωνε, «δεν μπορώ να απαντήσω σε αυτό».⁴⁷³

Τη σκυτάλη της εμπρηστικής αρθρογραφίας έπαιρνε, ωστόσο, την επομένη ο Selçuk Çandarlı, ο οποίος επικέντρωνε τα πυρά του στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Ο αρθρογράφος συνέκρινε την περίπτωση του «κόκκινου παπά» Μακάριου με τον αγγλικανό ιερωμένο Johnson,⁴⁷⁴ υποστηρίζοντας ότι ο δεύτερος αποτελούσε φαιδρή και ακίνδυνη περίπτωση, ενώ ο πρώτος «που δραστηριοποιήθηκε και πάλι προσφάτως», μία αρκετά επικίνδυνη. Από το κείμενό του δεν έλειπαν οι χαρακτηρισμοί και οι πολιτικές κρίσεις: «Ο φίλος μας έχει κολλήσει κάποια ‘κυπρίτιδα’, ασθένεια σαν την υπνηλία και παραληρεί συνεχώς ‘η Κύπρος πρέπει να δοθεί στην Ελλάδα’. Από την άλλη μεριά, οι ‘μεγαλοϊδεάτες’ Έλληνες φίλοι μας που ουδέποτε στην ιστορία κατόρθωσαν να έχουν την Κύπρο, συμμορφούμενοι με τις γλυκές υποσχέσεις του μαυροφορεμένου ρασοφόρου παπά, πριονίζουν το κλαδί της φιλίας που κάθονται και θέλουν να πέσουν στο λάκκο της εχθρότητας». Ο Çandarlı επιχειρούσε ακολούθως να αρθρώσει επιχειρηματολογία για τους λόγους που μία πληθυσμιακή πλειοψηφία σε ένα μέρος δεν μπορούσε να εγείρει αξιώσεις, υποστηρίζοντας ότι αν γινόταν κάτι τέτοιο, τότε «η Νέα Υόρκη θα ήταν των Εβραίων [sic], ένα τμήμα της Θράκης και της Δοβρουτσάς δικό μας και ένα σύνολο πόλεων στην Αμερική θα ανήκε σε έθνη της Ευρώπης. Κι ας μην συνυπολογίσουμε τη Ρωσία, διότι είναι γνωστή η εκεί τουρκική πλειοψηφία [sic]». Τέλος, επανερχόμενος στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο εισήγαγε εκ νέου μία παράμετρο που είχε να θιγεί από την εφημερίδα από το 1949: Την απαίτηση να παρέμβει ο Οικουμενικός Πατριάρχης. Όπως έχει καταδειχθεί,⁴⁷⁵ και τότε ζητήθηκε από τον Αθηναγόρα να τοποθετηθεί δημοσίως στο θέμα της «κακομεταχείρισης» Τούρκων ποδοσφαιριστών και παραγόντων στην Αθήνα, ενώ και τώρα επιζητείτο η παρέμβαση της «ανωτέρας θρησκευτικής αρχής» που θα «νουθετούσε» τον «υφιστάμενο» Αρχιεπίσκοπο: «Κατά πάσα πιθανότητα, όπως συμβαίνει και για τον ερυθρό παπά [Johnson], υπάρχει ένας επικεφαλής της εκκλησίας στην οποία ανήκει ο Μακάριος. Εν ονόματι της μεταξύ τους φιλίας και των πολλών πικρών καφέδων, το πρόσωπο αυτό θα μπορούσε να πει δυο λόγια για τον Μακάριο. Εμείς το γνωρίζουμε, θα μας άρεσε όμως να το ακούγαμε και μια φορά από αυτά τα στόματα...».⁴⁷⁶ Η δημόσια άσκηση πίεσης στον Πατριάρχη και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν σαφής. Πέραν τούτου, όμως, στην παράγραφο αυτή ο συντάκτης υπαινισσόταν καθαρά ότι οι σχέσεις μεταξύ των δύο θρησκευτικών λειτουργών δεν ήταν και πολύ καλές, κάτι που οι Τούρκοι γνώριζαν, γι’ αυτό και ανέμεναν ότι θα ήταν πιο εύκολο

⁴⁷³ “Emekliye ayrılan Atina B[üyük] Elçisi Ruşen Eşref dün geldi” («Αφίχθη χθες ο αφυπηρητήσας πρέσβης των Αθηνών Ρουσέν Εσρέφ»), *Hürriyet*, 16/9/1952. Το συγκεκριμένο δημοσίευμα πληροφορούσε ότι αντικαταστάτης του στην πρεσβεία των Αθηνών θα ήταν ο Cemal Hüsnü Taray.

⁴⁷⁴ Πρόκειται για τον Hewlett Johnson, κληρικό της Αγγλικανικής Εκκλησίας στο Καντέρμπουρι, ο οποίος είχε μείνει γνωστός με το προσωνύμιο «ο ερυθρός πρωθιερέας» (red dean) εξαιτίας της σθεναρής υποστήριξής του στην πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης.

⁴⁷⁵ Βλ. ανωτέρω, σελ. 48, υποσ. 144.

⁴⁷⁶ “İki numaralı kızıl papas!” («Ο νούμερο δύο ερυθρός παπάς!»), *Hürriyet*, 17/9/1952.

να διατυπωθεί δημόσια μία επικριτική δήλωση για τον Μακάριο διά στόματος Αθηναγόρα ή εκπροσώπου του.⁴⁷⁷

Αυτού του είδους η δημόσια παρέμβαση τελικά δεν θα γινόταν, όπως τουλάχιστον τεκμαίρεται από τα δημοσιεύματα της «άγρυπνης» επί του θέματος *Hürriyet* το επόμενο διάστημα. Αντιθέτως, η ενασχόληση με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο θα πύκνωνε από τις στήλες της, όπως θα καταδειχθεί ακολούθως. Εν τω μεταξύ, η εφημερίδα πληροφορούσε ότι η αποικιακή διοίκηση της Κύπρου αποφάσιζε να επιτρέψει την εκλογή του Μουφτή στο νησί «από το λαό», αντί της μέχρι τότε πρακτικής εκείνος να διορίζεται από τους Βρετανούς. Προϋποθέσεις για την υποψηφιότητα ενός ενδιαφερομένου ήταν να είναι 40 ετών, να είναι απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής της Κωνσταντινούπολης, της Άγκυρας ή του Αλ Αζχάρ της Αιγύπτου και θα είχε τη δυνατότητα, αν μπορούσε να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του, να παραμείνει στο πόστο μετά την εκλογή του έως τα 70 του χρόνια. Δικαίωμα του εκλέγειν θα είχαν όλοι οι άρρενες μουσουλμάνοι ηλικίας άνω των 18 ετών.⁴⁷⁸

Το Κυπριακό θα υποχωρούσε από την πρώτη γραμμή της ειδησεογραφίας και της αρθρογραφίας της *Hürriyet* μέχρι τα τέλη του 1952, αλλά δεν θα εξαφανιζόταν εντελώς. Τα σημαντικότερα δημοσιεύματα ήταν εκείνα που αφορούσαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, καθώς και εκείνα που θα προκαλούνταν και πάλι από τη φημολογία ότι η ελληνική κυβέρνηση ετοίμαζε προσφυγή στα ΗΕ για το θέμα. Η πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα-Βενιζέλου και η εκλογική νίκη του Παπάγου θα προβάλλονταν από τις στήλες της και θα σχολιάζονταν σε σχέση με τη διμερή φιλία, αλλά και με το κυπριακό ζήτημα. Το τελευταίο θα επανερχόταν ενδιάμεσως είτε στο πλαίσιο άσχετων με το θέμα δημοσιευμάτων, όπως το ακόλουθο άρθρο γνώμης του Hikmet Bil, είτε σε σχέση με εσωτερικές εξελίξεις στην Κύπρο.

Στις 5 Οκτωβρίου, ο Bil δημοσίευε άρθρο γνώμης που πραγματευόταν τις πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία, στο οποίο εφιστούσε την προσοχή του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος να μην επαναλάβει τα λάθη και τις συμπεριφορές του προκατόχου του, Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού, και να απομακρύνει τα ακατάλληλα πρόσωπα, ειδικά θά είχε την ίδια τύχη με το Ρ.Λ.Κ., όπως άλλωστε είχε παραδεχθεί και κυβερνητικός βουλευτής σε ομιλία του στην νομαρχιακή επιτροπή του Δ.Κ. στην Αντίοχεια. Στο πλαίσιο αυτό, ο Bil αναφερόταν ακροθιγώς στο Κυπριακό και στο ζήτημα της αλιείας ως εξής: «Πέραν του τρόπου που παραδώσαμε τα ψάρια μας πεσκέσι στους Έλληνες φίλους (!) μας, που κάθε μέρα στήνονται απέναντί μας με νέες απαιτήσεις ξεκινώντας από την Κύπρο, αν τώρα έρθουμε και πούμε ‘θα δώσουμε σώνει και ντε τα ψάρια στους Έλληνες’ με μία συμφωνία που την ουσία της με τίποτα δεν μπορεί να χωνέψει το έθνος, και επιμείνουμε να το

⁴⁷⁷ Του δημοσιεύματος του Çandarlı για τον «κόκκινο παπά» είχε προηγηθεί η αναδημοσίευση άρθρου γνώμης της *Hür Söz*, με το οποίο ζητείτο επιτακτικά, αυτή τη φορά από την Ελλάδα, να απαγορεύσει στο «όργανο των πρακτόρων του κομμουνισμού» και «ψευδοήρωα του δημοψηφισματικού τσαρλατανισμού» Μακάριο την είσοδο στη χώρα, βλ. “İlhak komedyasının püf noktasi” («Το καίριο σημείο της κομωδίας περί ένωσης»), *Hürriyet*, 10/8/1952.

⁴⁷⁸ “Kıbrıs Müftüsü/ Bundan sonra hükümet tarafından değil halk tarafından seçilecek” («Ο Μουφτής της Κύπρου/ από τούδε και στο εξής θα εκλέγεται από τον λαό και όχι από την κυβέρνηση»), *Hürriyet*, 18/9/1952, με βάση ανταπόκριση του Reuters.

κάνουμε με το ζόρι να δεχθεί ένα πράγμα έξω από την εθνική αντίληψη και σκέψη, αυτά θα είναι πράγματα που θα δικαιώσουν τον βουλευτή του Δ.Κ. που μίλησε στην Αντιόχεια».⁴⁷⁹

Στα τέλη Οκτωβρίου ήταν η σειρά του Necati Zincirkiran να ασχοληθεί με το Κυπριακό, εστιάζοντας στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, καθώς και στην εσωτερική κατάσταση του νησιού.⁴⁸⁰ Επρόκειτο για τις δύο τελευταίες συνέχειες σειράς δημοσιευμάτων του υπό τον γενικό τίτλο «Η Μέση Ανατολή όπου συγκρούονται τα συμφέροντα»,⁴⁸¹ οι οποίες είχαν ως κεντρικό θέμα την Κύπρο. Στην πρώτη εξ αυτών, ο συντάκτης ξεκινούσε με το ρητορικό ερώτημα τι ήταν εκείνο που διατάρασσε την «ηρεμία» και την «ησυχία» στο «παραδεισένιο εκείνο νησί» όπου διαβιούσαν 100 χιλιάδες «Τούρκοι», για να δώσει την απάντηση αμέσως κατόπιν: «Ένας γενειοφόρος πολιτικός οργανώνει συλλαλητήρια υπό θρησκευτικό μανδύα και λέει ότι ‘η Κύπρος πρέπει να ενωθεί με την Ελλάδα, διότι εμείς οι Έλληνες αποτελούμε την πλειοψηφία του νησιού’. Μάλιστα δεν αρκείται σε αυτό, αλλά προτρέπει τον αγγλικής υπηκοότητας λαό του νησιού σε διαδηλώσεις εναντίον των ίδιων των Άγγλων και σε δουλειές που δεν βάζει ο νους». Στη συνέχεια κατηγορούσε τον Αρχιεπίσκοπο ότι υπονόμει με κάθε μέσο, ακόμη και με την απειλή του αφορισμού, την απόφαση των Βρετανών να συγκροτήσουν εθελοντικά σώματα στρατιωτών από την Κύπρο έναντι αμοιβής, προκειμένου εκείνα να αποσταλούν στο Σουέζ. Το γεγονός ότι ο Μακάριος είχε αναλάβει τέτοια δράση ήταν για τον συντάκτη αποκαλυπτικό τής «πραγματικής ταυτότητας» του πρώτου: «Ο διπλωμάτης με τη μαύρη γενειάδα που έχει ενδυθεί το ράσο του παπά, αντλεί όλη του την ισχύ και όλο του το θράσος από αυτή τη μαύρη γενειάδα. Φαινομενικά είναι παπάς και ασχολείται με τη θρησκεία. Μήπως όμως είναι αυτά κατά βάση τα καθήκοντά του; Η πρώτη του δουλειά είναι να σκέφτεται ίντριγκες για να διαταράξει την ηρεμία του νησιού. Ίδου λοιπόν, αυτή είναι η πραγματική ταυτότητα του Μακάριου. Δεν είναι ένας παπάς, αλλά ένας πολιτικός ανήρ!». Όσο για την αντίδραση της βρετανικής αρχής απέναντι σε αυτή τη «συμπεριφορά», ο αρθρογράφος εμφανιζόταν βέβαιος πως ουδεμία «νομική διαδικασία» επρόκειτο να κινηθεί εναντίον του, λόγω του «απέραντου σεβασμού» που έτρεφαν οι Βρετανοί στο πρόσωπό του. Ωστόσο, με την έμμεση εκείνη αναφορά του στη λήψη «νομικών μέτρων», ο Zincirkiran υποδείκνυε ότι αυτά θα ήταν επιθυμητά, στέλνοντας παράλληλα το συγκεκριμένο μήνυμα ακριβώς στη βρετανική πλευρά.

Ακολουθώντας, αφού επισημάνει τη στρατηγική σημασία που είχε η Κύπρος για τους Βρετανούς και τα «εκατομμύρια» που είχαν δαπανήσει σε αυτήν, ο δημοσιογράφος σχολίαζε ειρωνικά ότι οι τελευταίοι δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε άλλο από το να γελούν με το «ντελίριο» του

⁴⁷⁹ ‘Ya tutarsa...’ («Κι αν πιάσει...»), *Hürriyet*, 5/10/1952.

⁴⁸⁰ Η συγκεκριμένη αποστολή να περιοδεύσει σε χώρες της Μέσης Ανατολής είχε ανατεθεί στον Zincirkiran από τον τότε «έχοντα το γενικό πρόσταγμα», Γενικό Διευθυντή έκδοσης της εφημερίδας, τον 25άχρονο Haldun Simavı, γιό του ιδιοκτήτη Sedat. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο δημοσιογράφος, η ανάθεση εκείνη είχε γίνει υπό τον απαράβατο όρο «να περάσει και από την Κύπρο», βλ. Zincirkiran, *Genel Yayın Müdürlüğü*, σελ. 37. Της δημοσίευσης του ρεπορτάζ του είχε προηγηθεί στην εφημερίδα μικρή πρωτοσέλιδη πρακτορειακή είδηση, βασισμένη στο πρακτορείο *Anadolu*, στην οποία αναφερόταν ότι το προξενείο των ΗΠΑ στη Λευκωσία είχε μεν δώσει θεώρηση στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να μεταβεί στην έδρα των Η.Ε., την είχε αρνηθεί όμως σε μία «διμελή κομμουνιστική επιτροπή» που ήθελε να μεταβεί στη Νέα Υόρκη για τον ίδιο λόγο, βλ. “Kıbrıslı kızillar Amerika için vize alamadılar” («Οι ερυθροί Κύπριοι δεν μπόρεσαν να λάβουν θεώρηση για την Αμερική»), *Hürriyet*, 18/10/1952.

⁴⁸¹ “Menfaatlerin çarpıştığı Orta-Şark”, *Hürriyet*, 25 και 26/10/1952.

Αρχιεπισκόπου. Όπως όμως πρόσθετε, από μία άλλη άποψη κάποιος δεν μπορούσε παρά να τον επικροτήσει. Για να στηρίξει το συλλογισμό του, επικαλείτο την περίπτωση του αποσταλέντος εκ Τουρκίας μουφτή Menzilioğlu,⁴⁸² ο οποίος είχε προκαλέσει την οργή των Τουρκοκυπρίων με τη στάση του εναντίον του Ατατούρκ και των κεμαλικών μεταρρυθμίσεων, γεγονός που είχε οδηγήσει στον επαναπατρισμό του. Από το τότε επεισόδιο δεν είχε υπάρξει άλλος μουφτής στην Κύπρο. Λαμβάνοντας αφορμή από αυτό, ο αρθρογράφος περιέγραφε τι είδους θρησκευτικό ηγέτη χρειάζονταν, κατά τη γνώμη του, οι Τουρκοκύπριοι:

*«Εκεί πρέπει μάλλον να αποσταλεί όχι ένας Μουφτής αλλά, σαν τον Μακάριο, ένας γενειοφόρος πολιτικός άνδρας! Πράγματι έτσι έχουν τα πράγματα. Η φαινομενική ταυτότητα αυτού του ανδρός θα είναι εκείνη του Μουφτή, θα μιλάει αγγλικά που θα του επιτρέπουν να επιχειρηματολογεί επί οιοδήποτε θέματος, θα απαντά στις επιθέσεις του Μακαρίου και φυσικά δεν θα αγνοεί τα περί το Ισλάμ. Οι Τουρκοκύπριοι έχουν ανοίξει τις αγκάλες τους για έναν τέτοιο Μουφτή και τον περιμένουν με ανυπομονησία. Στην αντίθετη περίπτωση, ο Μακάριος που βρίσκεται τώρα καθ' οδόν προς την Αμερική για την ένωση του Πράσινου νησιού με την Ελλάδα, θα εξακολουθήσει επί μακρόν να χαλάει την ησυχία των εκεί αδελφών μας και οι Τουρκοκύπριοι θα παρηγορούνται να παρατηρούν μόνο, με θλίψη και δάκρυα στα μάτια, τα βουνά της Ανατολίας που εκτείνονται σαν μια γραμμή στον ορίζοντα».*⁴⁸³

Η ενασχόληση με την Κύπρο και τους Τουρκοκύπριους συνεχιζόταν και στην ανταπόκριση του Zıncırkıran που δημοσιευόταν την επόμενη ημέρα και η οποία αποτελούσε την τελευταία της αφιερωματικής σειράς στη Μέση Ανατολή. Σε εκείνη, ο αρθρογράφος τόνιζε εισαγωγικά το αδιάλειπτο ενδιαφέρον των Τουρκοκυπρίων για τα τεκταινόμενα στη «μητέρα πατρίδα», σημειώνοντας ότι δεν παρέλειπαν να ρωτήσουν τους πολιτικούς που έρχονταν από την Τουρκία αν «αναπτύσσεται η πατρίδα μας», καθώς και κατά πόσο εκεί «θίγουν τις μεταρρυθμίσεις του Ατάτουρκ». Ο στόχος του με τη συγκεκριμένη επισήμανση ήταν διττός: Αφενός μεν να παρουσιάσει τους Τουρκοκύπριους ως αναπόσπαστο κομμάτι της Τουρκίας, αφετέρου δε να τους προσδώσει σαφή ατατουρκικό πολιτικό προσανατολισμό.⁴⁸⁴ Για να στηρίξει τον τελευταίον αυτόν ισχυρισμό του, υποστήριξε ότι οι Τουρκοκύπριοι είχαν καταφερθεί τόσο έντονα εναντίον του

⁴⁸² Βλ. ανωτέρω σελ. 110, υποσ. 324.

⁴⁸³ “Sakallı Diplomat Makarios” («Ο γενειοφόρος διπλωμάτης Μακάριος»), *Hürriyet*, 25/10/1952. Στον υπότιτλο αναφέρονταν τα εξής σχετικά με το περιεχόμενο του ρεπορτάζ: «Ο παπάς που έχει ταραξεί την ησυχία 100 χιλιάδων Τούρκων – Η πραγματική ταυτότητα του Μακαρίου – Τι είδους μουφτή αναμένουν οι Κύπριοι;» (“100 bin Türk’ün huzurunu kaçıran papas – Makarios’un hakikî hâniyeti – Kıbrıslılar nasıl bir müftü bekliyor?”). Το κείμενο συνοδευόταν από φωτογραφία του «μοχθούντος για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα» Μακαρίου κατά την υποδοχή του στην Αθήνα.

⁴⁸⁴ «Παρά το γεγονός ότι έχουν υπαχθεί στη βρετανική εντολή [*mandate*] πριν 75 χρόνια, μια χούφτα Τούρκοι στο Πράσινο νησί προσαρμόστηκαν σε όλες τις αλλαγές που έχουν γίνει στην Τουρκία, ως εάν να ζούσαν μαζί μας. Υιοθέτησαν όλες τις επαναστατικές μεταρρυθμίσεις του Ατάτουρκ. Αυτοί λοιπόν οι μιας χούφτας Τούρκοι ενδιαφέρονται όσο κι εμείς για τα εδώ τεκταινόμενα», *Hürriyet*, ό.π. Ενδιαφέρουσα είναι η χρήση του όρου «μια χούφτα Τούρκοι» από τον Zıncırkıran, η οποία ερχόταν σε αντίφαση με την εικόνα των «100.000» Τουρκοκυπρίων που πρόβαλλε συστηματικά η εφημερίδα κατά την υπό εξέταση περίοδο και με βάση την οποία επιχειρούσε να κινητοποιήσει το παρεμβατικό ενδιαφέρον κυβέρνησης και λαού στην Τουρκία.

γνωστού για τις αντικεμαλικές του απόψεις, βουλευτή Σαμψούντας Fehmi Ustaoglu,⁴⁸⁵ που «οι κατάρες τους πρέπει να ακούστηκαν μέχρι τις νότιες ακτές μας».

Ακολούθως, αφού αναδείξει την προσήλωση των Τουρκοκυπρίων στα πατριωτικά κεμαλικά ιδανικά, συνέχιζε στρεφόμενος εναντίον του νόμου που είχε θεσπίσει πρόσφατα τότε η βρετανική διοίκηση του νησιού, με τον οποίον η οικονομική βοήθεια προς τα τουρκοκυπριακά σχολεία συνηρτάτο με την έγκριση των προγραμμάτων και του προσωπικού από τους Βρετανούς.⁴⁸⁶ Ο Τούρκος δημοσιογράφος θεωρούσε «προφανές» πως με την απόφαση εκείνη θα εξαλειφόταν σε σύντομο χρονικό διάστημα η «τουρκική κουλτούρα» από τα σχολεία και υποστήριζε ότι το συγκεκριμένο γεγονός συνιστούσε «πηγή ανησυχίας» για τους Τουρκοκύπριους περισσότερο και από τις ενωτικές προσπάθειες του «μελανοπάγωνα μεγάλου διπλωμάτη Μακάριου». Επισημαίνοντας πως, σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε για τους Τουρκοκύπριους, οι Ελληνοκύπριοι είχαν αποκτήσει αυτονομία στη διοίκηση των σχολείων και των ευαγών τους ιδρυμάτων, πρόσθετε ότι τα αξία «100 εκατομμυρίων λιρών Τουρκίας» τουρκοκυπριακά ευαγή ιδρύματα, που διοικούνταν από «Βρετανούς και Τουρκοκύπριους πληρεξούσιους», είχαν την οικονομική δυνατότητα να υποστηρίξουν και να συντηρήσουν τα αντίστοιχα σχολεία, αρκεί να «λυτρωθούν από τη βρετανική διοίκηση» και να αποδοθούν στην «τουρκοκυπριακή κοινότητα». Με τον τρόπο αυτό, ο συντάκτης ενέπλεκε στο θέμα των σχολείων και το ζήτημα των τουρκοκυπριακών ευαγών ιδρυμάτων, του Enkafl, ζητώντας την «επιστροφή» τους και θέτοντάς το κατ' αντιπαραβολή με τη μεταχείριση που η βρετανική διοίκηση του νησιού επεφύλασσε στους Ελληνοκύπριους.⁴⁸⁷ Στο πλαίσιο αυτό, επιστούσε την προσοχή της τουρκικής κυβέρνησης, σημειώνοντας ότι οι ελπίδες των Τουρκοκυπρίων στρέφονταν στη «μητέρα πατρίδα» για την παροχή χρηματικής βοήθειας «μερικών χιλιάδων λιρών», έτσι ώστε να μπορέσουν να χρηματοδοτήσουν τη δημιουργία ενός γυμνασίου/λυκείου και να πάρουν κατ' αυτόν τον τρόπο «τη μοίρα τους στα χέρια τους».

Τέλος, ο Zıncirkıran αφιέρωνε σημαντικό τμήμα του άρθρου στις διαφωνίες που αναφύονταν στους κόλπους των Τουρκοκυπρίων, «τη στιγμή κατά την οποία ο κομμουνισμός έχει διασπάσει την ελληνοκυπριακή κοινότητα». Κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στη διαφορετική αντιμετώπιση του προαναφερθέντος βρετανικού νόμου για τα σχολεία από δύο μη κατονομαζόμενες τουρκοκυπριακές εφημερίδες, έπαιρνε ανοιχτά θέση υπέρ των «ιδεαλιστών» που αγωνίζονταν και δεν «πτοούνταν από τις βρετανικές πιέσεις», σε αντίθεση με εκείνους που ανέμεναν «άγνωστο τι είδους συμφέροντα και από ποιους».⁴⁸⁸ Κατά τον αρθρογράφο, οι πρώτοι αποτελούσαν τη φωνή

⁴⁸⁵ Ο Ustaoglu διεγράφη τελικά από το τότε κυβερνών Δημοκρατικό Κόμμα στις αρχές Δεκεμβρίου 1952, μετά τη δημοσίευση στην εφημερίδα *Yeni Cihat* της Σαμψούντας άρθρου του με τίτλο «Ακόμη κι αν δεν υπήρχε ο Ατάτουρκ θα κερδιζόταν η μάχη στο Σαγγάριο», βλ. Dr. Sabahattin Nal, "Demokrat Parti'nin 1950-1954 Dönemi Din Siyaseti" («Η Θρησκευτική Πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος την περίοδο 1950-1954»), *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, τόμ. 60, τεύχος 3, σελ. 137-171.

⁴⁸⁶ Αναλυτικότερα για το θέμα αυτό, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 306-309.

⁴⁸⁷ Παρά το γεγονός ότι σε όλο το συγκεκριμένο άρθρο ο όρος που χρησιμοποιείτο για τους Ελληνοκύπριους ήταν *Rum*, μία φορά γινόταν χρήση του όρου *Yunan*, σε μία ακόμη ασυναίσθητη, μάλλον, παραδοχή του γεγονότος ότι οι δύο όροι είναι ταυτόσημοι ως προς το εθνοτικό τους σημαίνόμενο.

⁴⁸⁸ Επρόκειτο για τις *Halkın Sesi* του Fazıl Küçük και *İstiklâl* του Necati Özkan αντιστοίχως, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 307-308.

της «πλειοψηφίας» των Τουρκοκυπρίων, τις επιθυμίες των οποίων και διερμήνευαν, γι' αυτό και είχαν ταχθεί εναντίον του συγκεκριμένου βρετανικού νόμου. Καταλήγοντας, ο Zincirkiran εξέφραζε την προσδοκία του να παύσουν να υπάρχουν οι δεδομένες αντιθέσεις και οι «αντιφάσεις» εντός της τουρκοκυπριακής κοινότητας, κατά τρόπο βεβαίως που να συνάδει με τα κεμαλικά ιδανικά: «Θα θέλαμε από καρδιάς να μην υπήρχαν διχογνωμίες μεταξύ των Τουρκοκυπρίων, στον αγώνα των οποίων πιστεύουμε. Σε κάθε περίπτωση, θα ήταν χρήσιμο να τους θυμίσουμε τη ρήση του Μεγάλου Ατατούρκ που τόσο αγαπούν: “Η ισχύς εν τη ενώσει”».⁴⁸⁹

Η εφημερίδα επανερχόταν στο θέμα των σχολείων τρεις ημέρες αργότερα, δημοσιεύοντας φωτογραφία των μαθητριών του γυμνασίου θηλέων *Victoria* «που υπήχθη στη βρετανική διοίκηση», μαζί με τον Τούρκο διευθυντή του, με τον εύγλωττο υπότιτλο «Η μη απόδοση αυτονομίας στα τουρκικά σχολεία της Κύπρου από τους Άγγλους στενοχωρεί πολύ τους Τουρκοκύπριους».⁴⁹⁰ Η διατύπωση ήταν προσεκτική και δεν κλιμάκωνε φραστικά την αντιπαράθεση με τη βρετανική διοίκηση. Έτσι, οι Τουρκοκύπριοι δε «αγανακτούσαν», ούτε «εξεγείρονταν» με τη βρετανική απόφαση, αλλά απλώς «στενοχωριούνταν». Στο συνοδευτικό κείμενο επαναλαμβάνονταν οι φόβοι περί του κινδύνου εξάλειψης της «τουρκικής κουλτούρας» στην Κύπρο, ενώ παράλληλα εκφραζόταν η θέση των «Κυπρίων αδελφών μας» ότι η «διατήρηση της εθνικής μας κουλτούρας» θα καθίστατο δυνατή μόνο με τη δημιουργία τουρκοικού γυμνασίου/λυκείου, κατόπιν σχετικής χρηματοδότησης της Τουρκίας. Η τελευταία, μάλιστα, κοστολογείτο για πρώτη φορά στις 800 χιλιάδες λίρες Τουρκίας.

Η εκλογή της κυβέρνησης Παπάγου και το Κυπριακό

α) Η «σάπια φίλια που χτίσαμε στην άμμο» και ο «πόνος της ουράς του φιδιού»

Η *Hürriyet* επανέκαμπτε στην πολιτική θεματολογία για το Κυπριακό, αρχής γενομένης με ένα δημοσίευμα για τις προσπάθειες Ελλήνων και Ελληνοκύπριων να παραπέμψουν το Κυπριακό στα Ηνωμένα Έθνη. Έτσι, υπό τον τίτλο εντυπωσιασμού «Οι Έλληνες ανασκαλεύουν και πάλι το Κυπριακό», η εφημερίδα αναφερόταν στις «αξιοπρόσεκτες» προσπάθειες του Μακαρίου να εφελκύσει την προσοχή στο ζήτημα κατά τις επαφές που είχε στη Νέα Υόρκη τόσο με ξένες αποστολές, όσο και με Αμερικανούς δημοσιογράφους. Από την άλλη μεριά, επισημαινόταν η ομιλία του Έλληνα αντιπροσώπου στα Η.Ε., Κωνσταντίνου Τριανταφυλλάκου, ο οποίος μιλώντας

⁴⁸⁹ “Kıbrıs Türklerinin Endişesi” («Ο φόβος των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 26/10/1952. Το κείμενο συνοδεύεται από φωτογραφία «ενός κυπριακού λιμανιού», ενώ στον υπότιτλο αναφέρονταν τα εξής: «Οι Άγγλοι δεν παραχωρούν αυτονομία στα τουρκικά σχολεία/ Οι Τουρκοκύπριοι αναμένουν βοήθεια από τη μητέρα πατρίδα προκειμένου να ανοίξουν ένα νέο λύκειο» (“İngilizler Türk mekteplerine muhtariyet vermiyorlar/ Kıbrıs Türkleri yeni bir lise açmak için anavatandan yardım bekliyorlar”). Η *Hürriyet* θα επανερχόταν στο θέμα των αντιπαράθεσεων στο εσωτερικό της τουρκοκυπριακής κοινότητας με δύο δημοσιεύματα στα οποία καταδικαζόταν η εμφολόχηση του «κομμουνισμού» στο «Τουρκικό Λύκειο», με αφορμή έναν καυγά μεταξύ μαθητών που είχε οδηγήσει σε σοβαρό τραυματισμό ενός εξ αυτών με μαχαίρι, βλ. “Kıbrıs Türk Lisesinde kızıl propaganda var!” («Ερυθρή προπαγάνδα στο τουρκικό λύκειο!»), *Hürriyet*, 10/11/1952 και “Lefkoşa’daki Türk Lisesinde çıkan hâdisenin izyüzü” («Το παρασκήνιο του επεισοδίου που προέκυψε στο τουρκικό λύκειο της Λευκωσίας»), *Hürriyet*, 15/11/1952.

⁴⁹⁰ “Kıbrısta İngilizlerin Türk Okullarına Muhtariyet Vermemesi Kıbrıslı Türkleri Çok üzüyor”, *Hürriyet*, 29/10/1952. Δίπλα από τη φωτογραφία του γυμνασίου *Victoria* δημοσιεύεται δεύτερη εικόνα από τη Λευκωσία (αναφερόταν ως *Lefkoşe* και όχι *Lefkoşa*, υιοθετώντας μία σαφώς αυστηρότερα τουρκική εκφορά της συγκεκριμένης λέξης) με αρκετούς ποδηλάτες, που σχολίαζε την αύξηση της χρήσης ποδηλάτων στο νησί.

στην Επιτροπή Κηδεμονιών είχε υποστηρίξει ότι η Κύπρος, διερχόμενη όλων των εξελικτικών φάσεων μετασχηματισμού της, είχε πλέον ωριμάσει αρκετά ώστε να απαλλαγεί από την ξένη διακυβέρνηση.⁴⁹¹

Το πολιτικό ζήτημα της Κύπρου πρόβαλλε η *Hürriyet* και σε μικρό πρωτοσέλιδο δημοσίευμα στο οποίο, επικαλούμενη σχετική είδηση της εφημερίδας *Ελευθερία*, αναδείκνυε τη βούληση του νεοεκλεγέντος τότε Πρωθυπουργού της Ελλάδας, Αλέξανδρου Παπάγου, να εισαχθεί το Κυπριακό προς συζήτηση στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.⁴⁹² Επρόκειτο για την πρώτη ουσιαστικά αναφορά της εφημερίδας στην Κύπρο, μετά την ευρεία νίκη του Παπάγου στις ελληνικές εκλογές της 16^{ης} Νοεμβρίου. Κι αν το συγκεκριμένο σύντομο δημοσίευμα δεν προχωρούσε σε κανέναν άμεσο ή έμμεσο σχολιασμό του εκλογικού αποτελέσματος, δεν συνέβαινε το ίδιο με τον Simavı, ο οποίος λίγες ημέρες αργότερα στο κύριο άρθρο του ανέλυε τη νέα πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα με αναφορά και στην Κύπρο. Εκφράζοντας την απαισιοδοξία του για το κατά πόσο η Ελλάδα θα «ησύχαζε» με την άνοδο του Παπάγου στην εξουσία, ο Τούρκος δημοσιογράφος ανέπτυξε τις απόψεις του προχωρώντας σε ένα σύνολο μειωτικών χαρακτηρισμών για τη «τοσοδούλα Ελλάδα» και τους Έλληνες, χαρακτηρισμοί που καταδείκνυαν και πάλι τη στερεοτυπική του προσέγγιση στη γειτονική του χώρα και στο λαό της: «Το μικρούλι αυτό έθνος ορέγεται να ανακατώνεται σε υποθέσεις που ξεπερνούν το μπόι του. Η Ελλάδα, η οποία απέκτησε την ιδιότητα του ανεξάρτητου κράτους με τη βοήθεια του Άγγλου ποιητή Βύρωνα [sic] ενώ αποτελούσε πρώτα επαρχία [vilayet] της Τουρκίας [sic], μια σήμερα μια αύριο ρίχνει το βλέμμα της ψηλά και κυρίως έχει την τάση να αναμετρά το μπόι της με την Τουρκία». Αφού επαναλάβει κατόπιν τη συνήθη επιχειρηματολογία περί του «χαστουκιού» που εισέπραξε η Ελλάδα στη Μικρά Ασία από τον Κεμάλ, συμπέρανε ότι αυτό δεν είχε κάνει τους Έλληνες «να βάλουν μυαλό» και δεν τους είχε «ωφελήσει», διότι και συνεχίστηκε η εσωτερική αναταραχή στη χώρα, αλλά και δεν «λησμόνησαν τον μεγαλοϊδεατισμό τους». Επανερχόμενος ακολουθώντας στο παρόν, ο Simavı εξέφραζε την ευχή «ο Στρατάρχης Παπάγος από τούδε και στο εξής να εγκαινιάσει μια νέα εποχή για την Ελλάδα και [εκείνη] να συνεχίσει την πορεία της πλάι στην Τουρκία όχι ως ανταγωνιστής της, αλλά αθόρυβα ως μία πρώην επαρχία μας, εγκαταλείποντας απαιτήσεις όπως η Κύπρος και τα παρόμοια. Αυτή είναι η επιθυμία μας και γι' αυτό ευχόμαστε κάθε επιτυχία στον Στρατάρχη Παπάγο».⁴⁹³

Η επιχειρηματολογία του εκδότη της *Hürriyet* δεν αποκάλυπτε μόνο για μία ακόμη φορά τη βαθιά ριζωμένη καχυποψία του απέναντι στην Ελλάδα και στους Έλληνες, αλλά αναδείκνυε ανάγλυφα τη βασική προϋπόθεση υπό την οποία, κατά τη γνώμη του, Τουρκία και Ελλάδα θα μπορούσαν «να τα πάνε καλά»: Την πλήρη και άνευ όρων υποταγή της δεύτερης στη βούληση και στην «υπέρτερη» θέση της πρώτης. Η «τοσοδούλα» Ελλάδα δεν είχε, κατ' εκείνον, άλλη λύση από το να υπακούει πειθήνια και «αθόρυβα» τη μεγάλη Τουρκία, της οποίας άλλωστε για αιώνες αποτελούσε

⁴⁹¹ “Yunanlılar yine Kıbrıs işini kurcalıyorlar”, *Hürriyet*, 1/11/1952, με βάση το *T.H.A.*

⁴⁹² “Yine Kıbrıs meselesi” («Και πάλι το ζήτημα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 19/11/1952, με βάση το *Anadolu*.

⁴⁹³ “Yunan seçimleri” («Οι ελληνικές εκλογές»), *Hürriyet*, 23/11/1952.

«επαρχία». Για τον Simanı το συγκεκριμένο καθεστώς ουσιαστικά δεν είχε αλλάξει, απλώς είχε μεταβληθεί μόνο κατ' όνομα και αυτό χάριν στην επέμβαση των ξένων. Για να μην επανέλθει, λοιπόν, «παιδαγωγικά» η Τουρκία και επαναφέρει στην τάξη τη «μικρή της επαρχία» με νέα «χαστούκια», θα ήταν πρόπον η Ελλάδα να πάψει να κοιτάει «πάνω από το μπί της» και να σταματήσει να υποθάλλει «μεγαλοϊδεατισμούς», όπως η διεκδίκηση της Κύπρου. Η εξόχως χαρακτηριστική αυτή προσέγγιση της εφημερίδας, όμως, και μάλιστα δια του κύριου άρθρου του εκδότη της, λειτουργούσε «παιδαγωγικά» και για τους Τούρκους αναγνώστες της, στους οποίους υπέβαλλε για την Ελλάδα τις ιδέες της «πρώην επαρχίας», της – ως μη όφειλε – απειλητικής για τους ίδιους «μεγάλης ιδέας» της, καθώς και της αδικαιολόγητης για τα μεγέθη της διεκδίκησης της Κύπρου. Το σχήμα αυτό, έμπλεο εθνικιστικών στερεοτύπων και εξευτελιστικά μειωτικών αναφορών, συγκροτούσε το ιδεολογικό υπόβαθρο της – ομολογημένης ή ανομολόγητης – ανισότιμης προσέγγισης της τουρκικής πλευράς στις διμερείς σχέσεις και θα αποτελούσε μία από τις θεμελιώδεις βάσεις της φανατικής έξαρσης που θα σημειωνόταν στα Σεπτεμβριανά τρία σχεδόν χρόνια αργότερα.

Επανερχόμενη πρωτοσέλιδα στο ζήτημα της μεταφοράς του Κυπριακού στα Η.Ε., η εφημερίδα κατέγραφε σε ειδική ανταπόκριση από την Αθήνα του συνεργάτη της Nihat Pinarlı, την αγόρευση στην Επιτροπή Κηδεμονιών του Έλληνα αντιπροσώπου Δημήτριου Λάμπρου. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, ο τελευταίος «δραστηριοποιούμενος» υποστήριξε πως με βάση τον καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, οι Ελληνοκύπριοι είχαν το δικαίωμα να εκφράσουν ελεύθερα τη βούλησή τους να ενωθούν με την Ελλάδα και ζήτησε να γίνει δεκτή η αντιπροσωπεία τους από τη συγκεκριμένη Επιτροπή.⁴⁹⁴

Η πολιτική διάσταση του Κυπριακού, με τις συνιστώσες της εκλογικής αλλαγής στην Ελλάδα και των κινητοποιήσεων για τη διεθνοποίηση του Κυπριακού, θα απασχολούσαν την *Hürriyet* και κατά το επόμενο χρονικό διάστημα μέχρι τα τέλη του 1952. Σε επίπεδο ειδησεογραφίας προβάλλονταν πρωτοσέλιδα δύο πρακτορειακές ανταποκρίσεις του *ANKA* και του *Reuters* στις οποίες θα παρατίθεντο αντιστοίχως δηλώσεις για το Κυπριακό του πρώην Υπουργού Εξωτερικών και νυν βουλευτή της αντιπολίτευσης, Σοφοκλή Βενιζέλου, καθώς και του νέου Πρωθυπουργού Αλέξανδρου Παπάγου, όπως είχαν αναγνωστεί στη Βουλή κατά τη διάρκεια των προγραμματικών δηλώσεων του τελευταίου. Έτσι, ο Σ. Βενιζέλος, ερωτηθείς από τον ανταποκριτή του *ANKA* στην Αθήνα για το Κυπριακό, συνέστησε «να μην σκαλίζουμε τώρα το ζήτημα αυτό!».⁴⁹⁵ Δύο εβδομάδες αργότερα ο Παπάγος σημείωνε πως η ελληνοτουρκική φιλία στηριζόταν επί «ακλόνητων θεμελίων», ότι η ελληνική κυβέρνηση την «εμπιστεύεται πλήρως», καθώς και ότι με τις κοινές προσπάθειες των δύο χωρών, αυτή αποτελούσε «την πιο ισχυρή εγγύηση της ασφάλειάς τους, αλλά και της ειρήνης στα Βαλκάνια». Ακολούθως, αναφερθείς στο Κυπριακό δήλωνε ότι «όσον αφορά το Κυπριακό ζήτημα, το οποίο, ως είναι φυσικόν, συνέχει τας ψυχάς και τας

⁴⁹⁴ “Hâlâ Kıbrıs dâvası!” («Ακόμη η υπόθεση της Κύπρου!»), *Hürriyet*, 26/11/1952.

⁴⁹⁵ “Kıbrıs meselesi ve Venizelos” («Το κυπριακό ζήτημα και ο Βενιζέλος»), *Hürriyet*, 3/12/1952.

καρδίας όλων των Ελλήνων, η Κυβέρνησις θα το αντιμετωπίσει εντός του πλαισίου της σημερινής πραγματικότητας». ⁴⁹⁶ Μεταξύ των δύο ανταποκρίσεων παρεμβαλλόταν χρονικά μία σύντομη τρίτη, με την οποία η εφημερίδα πληροφορούσε πρωτοσέλιδα για τις κινητοποιήσεις των Ελληνοκύπριων στο νησί, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. ⁴⁹⁷

Πέραν της ειδησεογραφίας, όμως, δεν έλειπε και ο αμεσότερος πολιτικός σχολιασμός των εξελίξεων, αρχής γενομένης με ένα κύριο άρθρο του Simanı στο οποίο πραγματευόταν και πάλι το «προσφιλές» του θέμα, εκείνο της ελληνοτουρκικής φιλίας. Τη φορά αυτή, την παρομοίαζε με τις διαπροσωπικές ανθρώπινες σχέσεις και συμπέρανε ότι ήταν αδύνατον να υπάρξει φιλία όταν εμφιλοχωρούν αντιπαράθεσεις και αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα. Όπως χαρακτηριστικά σημείωνε, επειδή ο ίδιος δεν ήταν ούτε «χαζός» ούτε και «αφελής», μπορούσε και στο ζήτημα της διμερούς φιλίας να ξεχωρίσει «το σωστό από το λάθος»: «Από τη μια μεριά, όσο υπάρχουν οι διεκδικήσεις των Ελλήνων επί της Κύπρου που αποτελεί γνήσια περιουσία μας [sic], πώς μπορούμε να γίνουμε εγκάρδιοι φίλοι με τους Έλληνες; Και πώς μπορούμε να εγκαταλείψουμε σε εκείνους τα Δωδεκάνησα που βρίσκονται μπροστά στα μάτια μας και που τα απαστράπτοντα φώτα τους φτάνουν μέχρι τις παραλίες μας;». Όσο υπάρχουν τέτοιου είδους «εμπόδια», συνέχιζε, το οικοδόμημα της ελληνοτουρκικής φιλίας μοιάζει «με τα σπίτια που χτίζουν τα παιδιά στην άμμο. Κατά συνέπεια, αυτή δεν είναι μία φιλία την οποία συγκροτούν τα κοινά συμφέροντα που πηγάζουν από πραγματική ανάγκη. Θα έρθει μία ημέρα που τα γεγονότα θα καταδείξουν πόσο σάπια είναι η φιλία αυτή που χτίσαμε πάνω στην άμμο. Έτσι αντιμετωπίζω εγώ την τουρκοελληνική φιλία και πιστεύω πως, όσο δεν τακτοποιούνται τα μεταξύ μας επίμαχα ζητήματα, αυτή δεν πρόκειται να ζήσει. Ότι και να πει κανείς, όσο κι αν κραυγάζουν οι Έλληνες παλληκαράδες, αυτή είναι δυστυχώς η αλήθεια και η τουρκοελληνική φιλία δεν είναι τίποτε άλλο από μία σαπουνόφουσκα». ⁴⁹⁸ Το συγκεκριμένο άρθρο συνιστά ουσιαστικά μία ακόμη επανάληψη των γνωστών απόψεων του Simanı για τη διμερή φιλία, διανθισμένη με νέες ευφάνταστες μεταφορές και παρομοιώσεις. Η διαφορά στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν ότι οι εν λόγω απόψεις του επαναδιατυπώνονταν μετά την εκλογή Παπάγου στην κυβέρνηση, εν είδει διπλού μηνύματος: Τόσο προς την νεοεκλεγείσα ελληνική κυβέρνηση, όσο και προς την υφιστάμενη τουρκική, με στόχο να τονιστεί ότι η κατάσταση δεν έχει αλλάξει, ούτε όμως και επρόκειτο να αλλάξει όσο η ελληνική πλευρά δεν υπαναχωρούσε από τις εθνικές της επιτυχίες (Δωδεκάνησα) και τις διεκδικήσεις της (Κύπρος) προς όφελος της τουρκικής.

⁴⁹⁶ “Mareşal Papagos programını okudu” («Ο Στρατάρχης Παπάγος ανέγνωσε τις προγραμματικές του δηλώσεις»), *Hürriyet*, 19/12/1952. Για το συγκεκριμένο απόσπασμα, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 359. Ο συγγραφέας παρατηρεί σε υποσημείωση ότι «δύο ομιλητές της αντιπολίτευσης επέκριναν αυτήν την ασαφή έκφραση», όρο που υιοθετούσε και η εφημερίδα στον υπότιτλο της όταν σημείωνε ότι ο Παπάγος «είπε ορισμένα ασαφή λόγια για την Κύπρο» (*Kıbrıs için müphem bazı sözler söyledi*). Η ταύτιση αυτή των χρησιμοποιούμενων όρων ενδεχομένως να είναι μία τυχαία κοινή διαπίστωση, εγείρει ωστόσο την υποψία ότι η τουρκική διπλωματική αντιπροσωπεία των Αθηνών παρακολουθούσε εξαιρετικά προσεκτικά τις συζητήσεις στο ελληνικό Κοινοβούλιο.

⁴⁹⁷ “Kıbrıs'ta Rumların yeni nümayişleri” (‘Νέα συλλαλητήρια των Ελληνοκύπριων στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 12/12/1952, με βάση το *Reuters*.

⁴⁹⁸ “Dostluk” («Φιλία»), *Hürriyet*, 9/12/1952.

Ο πολιτικός αυτός σχολιασμός των εξελίξεων συνεχιζόταν από τον έτερο σημαντικό σχολιαστή της εφημερίδας, τον δικηγόρο-δημοσιογράφο Hikmet Bil. Συμμεριζόμενος την καχυποψία και τις ανησυχίες του Simanî, ο Bil δημοσίευε ανάλυση με τίτλο «Ο μύθος του φιδιού», την οποία ξεκινούσε με μία «διδασκτική» ιστορία λαϊκής σοφίας: Φεύγοντας για προσκύνημα στους ιερούς τόπους, ένας πιστός έδωσε εντολή στο γιό του, μεταξύ των άλλων, να αφήνει κάθε πρωί στο μαντρότοιχο του σπιτιού τους μία κούπα γάλα και να φεύγει χωρίς να γυρίσει να κοιτάξει πίσω. Το βράδυ έπρεπε να μαζεύει την άδεια κούπα. Ο γιός ακολούθησε τη συμβουλή του πατέρα του, αλλά βλέποντας κάθε βράδυ ότι η κούπα είχε μέσα ένα χρυσό νόμισμα, αποφάσισε να παρακολουθήσει και να διαπιστώσει τι γινόταν. Όταν είδε πως ήταν ένα μεγάλο φίδι που έβγαине, έπινε το γάλα και άφηγε το νόμισμα, παραφύλαξε με έναν μπαλτά για να το σκοτώσει. Την επίμαχη νύχτα, όμως, το φίδι τον κατάλαβε την τελευταία στιγμή και τον δάγκωσε, ενώ ο ίδιος του έκοψε την ουρά. Όταν γύρισε ο χατζής πατέρας του, έμαθε τα τραγικά νέα για το θάνατο του παιδιού του από το δάγκωμα του φιδιού. Μετά από ένα διάστημα που ηρέμησαν τα πράγματα, αποφάσισε να πάει και πάλι στο φίδι και να του ζητήσει να ξεχάσουν τα περασμένα, να ειρηνεύσουν και να ξαναρχίσει η επικοινωνία τους με το γάλα. Το φίδι τον άκουσε προσεκτικά, αλλά του απάντησε: «Ωραία είναι αυτά που λες, όσο όμως εσύ έχεις τον πόνο του παιδιού σου κι εγώ της ουράς μου, πώς μπορούμε να ξαναγίνουμε φίλοι;».

Ορμώμενος από τη λαϊκή αυτή ιστορία, ο Bil την παραλλήλιζε με την κατάσταση της «τουρκοελληνικής φιλίας», τη συναρτούσε δε άμεσα και με την Κύπρο, στην οποία και επικέντρωνε: «Είναι γνωστή η μέχρι χθες κατάσταση της Ελλάδας. Ο καθένας έλεγε τα δικά του και οι κυβερνήσεις μπορούσαν να σταθούν μόνο σχηματίζοντας συνασπισμούς. Μέσα σε αυτό το χάος, ο νους του ανθρώπου φτάνει για να καταλάβει το θράσος που επέδειξαν οι Έλληνες να ζητούν την Κύπρο, εξυπηρετώντας διάφορους εξωτερικούς υποβολείς». Υπενθυμίζοντας τον μύθο του φιδιού, που κατ' εκείνον αποδείκνυε ότι η διμερής φιλία «δεν πήγε ούτε βήμα πέραν των διακηρύξεων και τελικά σταμάτησε», συνέχιζε τις αναφορές του στο Κυπριακό ως εξής:

«Όπως λοιπόν παρατηρούμε σήμερα, η κατάσταση στην Ελλάδα έχει πλέον αλλάξει και έχει έλθει στην εξουσία ένα κόμμα με τη συντριπτική πλειοψηφία της λαϊκής ψήφου. Δεν πρέπει άραγε μια τέτοια κυβέρνηση, αν είναι ειλικρινής στο θέμα της τουρκοελληνικής φιλίας, να δηλώσει πως δεν υφίσταται ζήτημα Κύπρου, ότι πρόκειται για ένα επίπλαστο αίτημα που συνεχώς ανακινούν οι ερυθροί μαζί με τους παπάδες, και κυρίως ότι ουδέποτε η φίλη Ελλάδα έχει βλέψεις στην τουρκική Κύπρο, διασκεδάζοντας σήμερα κατ' αυτόν τον τρόπο τον εκατέρωθεν πόνο; Καλύπτοντας το συγκεκριμένο θέμα κάτω από το χαλί δεν μπορεί να ισοδυναμεί με τίποτε άλλο εκτός από την παραδοχή ότι ουδέποτε πρόκειται να λησμονηθεί ο μύθος του φιδιού. Ακριβώς αυτή είναι και η σημερινή κατάσταση. Ο Τύπος της Ελλάδας ανασκαλεύει την υπόθεση της Κύπρου, η ελληνική νεολαία κραυγάζει στους δρόμους συνθήματα γι' αυτήν, και από την άλλη οι Έλληνες κρατικοί αξιωματούχοι τολμούν ακόμη να υποστηρίξουν τις σχετικές

*προσπάθειες στα Ηνωμένα Έθνη. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, ερωτώ εκείνους που έχουν εναποθέσει τις ελπίδες τους στην τουρκοελληνική φιλία: Μπορεί αυτή η γνωστή και μη εξαιρετέα φιλία να προχωρήσει πέραν του μύθου, όσο υπάρχει ένας σαν την Κύπρο μύθος του φιδιού;».*⁴⁹⁹

Η ανάλυση του Bil αποδεικνυόταν εξίσου ευφάνταστη με εκείνη του Simani που είχε προηγηθεί. Ο πρώτος, επικαλούμενος όχι τα στερεότυπα της σκέψης του τουρκικού αναγνωστικού κοινού όπως έκανε ο δεύτερος, αλλά την κοινή λαϊκή πολιτισμική κληρονομιά του, όπως αυτή ενσαρκωνόταν στο μύθο του φιδιού και του χατζή, στόχευε να αποδείξει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι οι δύο λαοί και οι δύο χώρες δεν μπορούσαν να ξεπεράσουν το «πονεμένο» παρελθόν τους και να θεμελιώσουν μία «ειλικρινή» φιλία, εκτός και αν η μία πλευρά, η ελληνική, παραιτείτο των διεκδικησέων της στην Κύπρο. Για τον αρθρογράφο, αυτό αποτελούσε ένα φυσιολογικό αίτημα, στο μέτρο που εκτιμούσε πως το Κυπριακό ήταν ένα τεχνητό θέμα, το οποίο είχε «εφευρεθεί» από τους κομμουνιστές και τον κλήρο της Κύπρου και πως η ανακίνησή του δεν ωφελούσε σε τίποτε άλλο εκτός από το να υποσκάπτει τα θεμέλια μιας, ούτως ή άλλως, εύθραυστης «φιλίας». Το ενδιαφέρον, όμως, στη δεδομένη χρονική συγκυρία ήταν το γεγονός ότι και οι δύο αναλυτές βολιδοσκοπούσαν τις πολιτικές προθέσεις της νεοεκλεγείσας ισχυρής ελληνικής κυβέρνησης, υποβάλλοντάς της το δέον γενέσθαι στο Κυπριακό. Από τα κείμενά τους καθίσταται φανερό ότι εκείνο που ενοχλούσε ιδιαίτερος την τουρκική πλευρά ήταν ό,τι εκλάμβανε ως στήριξη της επίσημης Ελλάδας, των κυβερνητικών και κρατικών αξιωματούχων της δηλαδή, στην υπόθεση της Κύπρου. Αυτό είναι κατανοητό, στο βαθμό που μόνο από μία επίσημη κρατική κίνηση θα μπορούσε να ξεκινήσει μία μεταβολή στα δεδομένα, στους συσχετισμούς και στις ισορροπίες του Κυπριακού και τέτοια δραστική κίνηση (προσφυγή στα Η.Ε.) δεν είχε ακόμη προκύψει. Δεν διαφεύγει επίσης της προσοχής το ότι, παρά τους μειωτικούς χαρακτηρισμούς και την πεποιθήση ότι η εσωτερική πολιτική αστάθεια δεν επέτρεπε στην Ελλάδα να διαδραματίσει σημαντικό περιφερειακό ή διεθνή ρόλο, και οι δύο δημοσιογράφοι αντιλαμβάνονταν ότι το δεδομένο αυτό μπορούσε να μεταβληθεί με την εκλογή της ισχυρής κοινοβουλευτικά κυβέρνησης Παπάγου, γι' αυτό και έσπευδαν να προκαταλάβουν τις κινήσεις της για την Κύπρο. Ιδιαίτερος ο Bil συναρτούσε στο άρθρο του την τύχη της ελληνοτουρκικής φιλίας αποκλειστικά από το Κυπριακό, γεγονός για μία ακόμη φορά ενδεικτικό της σημασίας που απέδιδε η εφημερίδα στο συγκεκριμένο ζήτημα, στο πλαίσιο των διμερών σχέσεων με την Ελλάδα.

β) Η επιδιωκόμενη διεθνοποίηση του Κυπριακού και η «ασυνείδητη ελληνική νεολαία»

Μετά τις «τροχιδοεικτικές» αυτές βολές των δύο σημαντικών στελεχών της εφημερίδας, οι πρώτοι μήνες του 1953 θα περνούσαν και πάλι χωρίς συχνή αναφορά στην Κύπρο από τις σελίδες της εφημερίδας. Κατ' ακρίβεια, μέχρι τον Ιούνιο του έτους αυτού όταν και επισκέφθηκε την Τουρκία ο Παπάγος, η *Hürriyet* φιλοξενούσε το Κυπριακό σποραδικά στις σελίδες της, χωρίς όμως να

⁴⁹⁹ “Yılan Masalı...”, *Hürriyet*, 14/12/1952.

διαφοροποιείται ποιοτικά στο ύφος και στην ένταση των επιχειρημάτων της για το επίμαχο θέμα. Οι αναφορές της στο Κυπριακό έλειπαν παντελώς τον Ιανουάριο και ξεκινούσαν στα τέλη Φεβρουαρίου με αναφορά στην οιονεί διεθνή του διάσταση. Επρόκειτο για μία μικρή πρακτορειακή ανταπόκριση του *B.B.C.*, που αναδημοσιευόταν ωστόσο πρωτοσέλιδα κάτω από το κύριο άρθρο του Sedat Simavi, με τον – εν είδει σχολίου – τίτλο «Ο Μακάριος πάλι κυνηγά το όνειρο της Κύπρου!». Σε αυτήν γινόταν αναφορά στις δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου Κύπρου κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου που είχε παραχωρήσει στο Λονδίνο, όπου μεταξύ άλλων είχε υποστηρίξει πως, αν μέχρι το ερχόμενο φθινόπωρο δεν υπήρχε εξέλιξη στο θέμα της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, τότε θα επεδίωκε να έλθει το θέμα στην ημερήσια διάταξη της 8^{ης} Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Επιπροσθέτως, όπως αναφέρεται στο δημοσίευμα, ο Μακάριος απαντώντας σε σχετική ερώτηση, σημείωνε ότι είχε διερευνήσει τη δυνατότητα επαφής με τις βρετανικές αρχές, χωρίς ωστόσο να δίνει περισσότερες λεπτομέρειες.⁵⁰⁰

Η εφημερίδα συνέχιζε να προβάλλει πρωτοσέλιδα τις ενωτικές προσπάθειες του Μακαρίου, τη φορά αυτή με ρεπορτάζ για τις δραστηριότητές του στις ΗΠΑ, όπου είχε μεταβεί. Το ρεπορτάζ πληροφορούσε για την επιδίωξη του Αρχιεπισκόπου Κύπρου «να διεξαχθεί δημοψήφισμα από τα Η.Ε.» για το μέλλον του νησιού, καθώς και για τη συνάντηση που είχε με τον επικεφαλής της Επιτροπής Εξωτερικών Σχέσεων της αμερικανικής Βουλής, γερουσιαστή Robert Chipperfield. Όπως αναφερόταν, ο τελευταίος δεν είχε υποσχεθεί κάτι στον Μακάριο, όμως «ο επίσκοπος πιστεύει ότι και τα μέλη του Κογκρέσου, όπως και όλοι οι Αμερικανοί, θα αντιμετωπίσουν με συμπάθεια την υπόθεση αυτή».⁵⁰¹ Ενδιαφέρουσα ήταν και η λεζάντα που επέλεγε η *Hürriyet* για τη συνοδευτική φωτογραφία του Αρχιεπισκόπου: «Ο διχαστικός⁵⁰² επίσκοπος της Κύπρου Μακάριος». Την ίδια ημέρα δημοσίευε γελοιογραφία του Μακαρίου ως «επαίτη», με προτεταμένο το χέρι μπροστά από το κτίριο των Η.Ε. και με τον υπέρτιτλο να παραπέμπει στην είδηση ότι «ο Μακάριος θα αποταθεί στα Η.Ε. για την ένωση της Ελλάδας με την Κύπρο».

Οι προσπάθειες εκείνες του Αρχιεπισκόπου Κύπρου φαίνεται ότι εκνεύρισαν ιδιαίτερος τον Simavi, ο οποίος δημοσίευε και πάλι ένα κύριο άρθρο που τα περιλάμβανε σχεδόν όλα: Ευφάνταστες παρομοιώσεις, ειρωνεία και επιθετικότητα προς τον Μακάριο, αλλά και προς τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Fuad Köprülü, επανάληψη των γνωστών θέσεων για την Κύπρο, καθώς και απειλητικές προειδοποιήσεις προς την Ελλάδα:

«Ο Υπουργός μας των Εξωτερικών, Εξοχώτατος Κιοπρουλού Φουάτ – πολλά τα έτη του – σέρβιρε στο τουρκικό έθνος μια κομματιασμένη τούρτα της τουρκικής και ελληνικής φιλίας. Πριν προλάβουμε να τη δοκιμάσουμε, τι να δούμε; Ο ερυθρός επίσκοπος [sic] Κύπρου Μακάριος φαίνεται πως έπεισε την ελληνική κυβέρνηση και ξεκίνησαν οι προσπάθειες για την ένωση της νήσου. Και ξέρετε τι θα έκανε ο κύριος Μακάριος; Θα

⁵⁰⁰ «Makarios yine Kıbrıs rüyası peşinde!», *Hürriyet*, 21/2/1953.

⁵⁰¹ «Kıbrıs piskoposunun Amerika'daki faaliyeti» («Η δραστηριότητα του επισκόπου [sic] Μακαρίου στην Αμερική»), *Hürriyet*, 23/2/1953, με βάση σχετική ανταπόκριση του *Associated Press*.

⁵⁰² *Bozguncu*, στο πρωτότυπο.

έβαζε βούτυρο στο ψωμί των Τούρκων. Δείτε πώς θα το έκανε. Θα πήγαινε, λέει, την υπόθεση της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη και θα έβγαζε από εκεί διαταγή ότι το νησί ανήκει στους Έλληνες. Θεέ μου κύριε Μακάριε, αχ και να μπορούσες. Σε αυτή τη συνέλευση των εθνών, που συνεδριάζει για να εφαρμόσει τα ιδανικά του ελεύθερου κόσμου, ποιον άραγε θα καταφέρεις να χάψει ότι είναι ελληνική η γνήσια τουρκική περιουσία, η Κύπρος; Εμείς δεν βλέπουμε κανέναν στα Η.Ε. να το χάσει αυτό. Διότι η συγκεκριμένη συνέλευση γνωρίζει πολύ καλά ότι ο Τούρκος που έχυσε το αίμα του στην Κορέα δύναται να κάνει οτιδήποτε για τα χόματα της πατρίδας του. Ας αφήσουμε κατά μέρος τον παπά με τα βρώμικα χέρια, εγώ με αυτές εδώ τις γραμμές θέλω να θυμίσω για τελευταία φορά στην Ελλάδα τα εξής: Αφού είμαστε φίλοι πρέπει να δεχτούμε ως 100% αγνή αυτή τη φιλία. Κατά συνέπεια, μη δοκιμάζετε να τεντώσετε τα νεύρα μας θέτοντας θέμα Κύπρου κάθε τόσο και λιγάκι. Κι αν νομίζετε ότι κοροϊδεύοντας τον Κιοπρουλού Φουάτ κοροϊδεύετε και το τουρκικό έθνος, απατάστε. Διότι ο καθηγητής Κιοπρουλού δεν είναι το τουρκικό έθνος».⁵⁰³

Πέραν του ύφους και των απειλών, το νέο στοιχείο που προέκυπτε από την τοποθέτηση εκείνη του Simanı ήταν η βεβαιότητά του περί της αποτυχίας των προσπαθειών του «επισκόπου» Μακαρίου στα Ηνωμένα Έθνη. Ο εκδότης της *Hürriyet* θεωρούσε σίγουρο ότι ουδείς στη Γενική Συνέλευση θα πίστευε ότι είναι ελληνική η Κύπρος, που κατ' εκείνον αποτελούσε «γνήσια τουρκική περιουσία», και κατά συνέπεια ότι ήταν δυνατόν να αποδοθεί στην Ελλάδα. Εξ ου και εκτιμούσε ότι με την κίνησή του εκείνη ο Μακάριος «άλειψε βούτυρο στο ψωμί των Τούρκων», στο βαθμό που θα καταδεικνυόταν περίτρανα στα Η.Ε. η «τουρκικότητα» του νησιού, αν εξεταζόταν εκεί το όλο ζήτημα. Κατά τα υπόλοιπα, η επανάληψη της φράσης «η Κύπρος είναι γνήσια τουρκική περιουσία», την οποία είχε χρησιμοποιήσει προσφάτως στο κύριο άρθρο του της 9^{ης} Δεκεμβρίου, ήταν εξόχως χαρακτηριστική του τρόπου με τον οποίο προσλάμβανε ο Simanı την όλη υπόθεση του Κυπριακού. Από την άλλη μεριά, ίσως πρέπει να υποθεθεί ότι η επανάληψη των απειλών προς την Ελλάδα (μετά την Κορέα οι Τούρκοι είναι ικανοί να κάνουν οτιδήποτε για την πατρίδα) απευθύνονταν και στη νεοεκλεγείσα κυβέρνησή της, για να κατανοήσει ότι το «λαϊκό αίσθημα» στην Τουρκία για την Κύπρο δεν είχε μεταβληθεί. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί η τάση της εφημερίδας από τις αρχές του 1953, τόσο στα ρεπορτάζ όσο και στις αναλύσεις της, να αναφέρεται στον Μακάριο όχι ως «Αρχιεπίσκοπο», αλλά απλώς ως «επίσκοπο», σε μία προφανή προσπάθεια μείωσής του. Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών η αναφορά στο πρόσωπό του γινόταν από τις στήλες της με το κανονικό του αξίωμα, εκτός των περιπτώσεων που επέλεγε να τον κακολογήσει, οπότε και υιοθετούντο οι χαρακτηρισμοί «κόκκινος/ ερυθρός παπάς» ή απλώς «παπάς». Τώρα ο Simanı πρόσθετε ότι είχε και «βρώμικα χέρια».

Παρά τη βαθιά καχύποπτη και ανοιχτά εχθρική στάση του Simanı και της εφημερίδας του απέναντι στην ελληνοτουρκική φιλία, η τελευταία ως μέσο διπλωματικής προσέγγισης θα έδινε έναν ακόμη

⁵⁰³ “Dostluk!” («Φιλία!»), *Hürriyet*, 22/2/1953.

καρπό το αμέσως επόμενο διάστημα. Έτσι, στις 28 Φεβρουαρίου θα υπογραφόταν στην Άγκυρα το τριμερές Σύμφωνο «Φιλίας και Συνεργασίας», όπως παρουσιαζόταν στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της *Hürriyet*, μεταξύ «Τουρκίας, Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας».⁵⁰⁴ Το γεγονός δεν μετέβαλε ούτε κατ' ελάχιστον τον τρόπο προβολής του Κυπριακού από τις στήλες της εφημερίδας, η οποία τρεις ημέρες αργότερα επέλεγε να κάνει και πάλι λόγο για την «χίμαιρα της Κύπρου» που «ακόμη κυνηγάει ο Μακάριος». Αν και στο τίτλο χρησιμοποιούνταν ξανά ο μειωτικός χαρακτηρισμός «παπάς», στο περιεχόμενο περιγραφόταν η επιστροφή του «Αρχιεπισκόπου» στην ελληνική πρωτεύουσα μετά από την περιοδεία του στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις ΗΠΑ, και γινόταν επίσης αναφορά στην παρότρυνσή του προς τους Ελληνοκύπριους να επιδείξουν «υπομονή και περίσκεψη» στο θέμα της ένωσης, αποφεύγοντας τη «βιασύνη». Παράλληλα, διαφαινόταν η άσκηση πίεσης προς την ελληνική κυβέρνηση, για την οποία ο Μακάριος ανέφερε πως το Κυπριακό ήταν «καθήκον» της, καθώς και ότι αποτελούσε ζήτημα όχι μόνον των Κυπρίων, αλλά και ολόκληρου του ελληνικού έθνους.⁵⁰⁵

Στο ίδιο μήκος κύματος, ο συντάκτης της εφημερίδας Ahmet İhsan δημοσίευε άρθρο γνώμης, στο οποίο παρατηρούσε ότι παρά την υπογραφή του τριμερούς συμφώνου, που είχε χαρακτηριστεί ως «δεύτερο Βαλκανικό Σύμφωνο», και παρά τις δημόσιες δηλώσεις περί «φιλίας» και «κοινής άμυνας», έρχονταν νέα από την Αθήνα για το διεξαχθέν καινούργιο συλλαλητήριο των φοιτητών για την Κύπρο, στο οποίο είχαν σημειωθεί και αρκετοί τραυματισμοί αστυνομικών. Έτσι, χωρίς περαιτέρω χρονοτριβή, ο συντάκτης διατύπωνε αμέσως τις θέσεις του: «Η Κύπρος είναι μία τουρκική πατρίδα. Σήμερα βρίσκεται υπό την προστασία της Αγγλίας, είναι όμως τουρκική από γεωγραφικής, φυλετικής και ιστορικής απόψεως. Θα έρθει μία μέρα που οπωσδήποτε θα επιστρέψει στη μητέρα πατρίδα». Ακολουθώντας, περνούσε στο σχολιασμό των πράξεων και των ενεργειών της ελληνικής φοιτητικής νεολαίας, με χαρακτηρισμούς βαρείς και δυσφημιστικούς: «Η νεολαία της ανώτατης εκπαίδευσης μιας χώρας αποτελεί τον καθρέφτη της κοινής της γνώμης. Αποτελεί τον δείκτη της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής που ασκεί μια κυβέρνηση και συναποτελείται από εκείνους που αύριο θα αναλάβουν στα χέρια τους την ευθύνη της διακυβέρνησης. Αυτό ισχύει και για την ελληνική φοιτητική νεολαία. Όμως οι δυστυχείς αυτοί φτωχοί που έχουν χάσει τον προσανατολισμό και τους στόχους τους και δεν μπορούν να διαχωρίσουν τον εχθρό από τον φίλο, έχουν περιπέσει σε μία κατάσταση ανθρώπων τυφλών και κουφών». Συνεχίζοντας τους οξείς τόνους, ο συντάκτης επιχειρούσε να αρθρώσει στο κείμενό του ορισμένα πιο πολιτικά επιχειρήματα:

«Με τι και με ποιους στόχους ασχολείται ο κόσμος και με ποια θέματα οι Έλληνες νέοι; Πώς μπορούμε εμείς να έχουμε εμπιστοσύνη στη συνθήκη φιλίας, στο στρατιωτικό σύμφωνο, για την ακρίβεια στην κοινή μοίρα με μία χώρα που έχει μια τόσο ασυνείδητη

⁵⁰⁴ «Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya arasında/ Dostluk ve işbirliği paktı dün Ankara'da törenle imzalandı» («Τελετή υπογραφής Συμφώνου φιλίας και συνεργασίας χθες στην Άγκυρα μεταξύ Τουρκίας-Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας»), *Hürriyet*, 1/3/1953.

⁵⁰⁵ «Papas Makarios hâlâ Kıbrıs hayali peşinde», *Hürriyet*, 4/3/1953, με βάση σχετική ανταπόκριση του *Reuters* από την Αθήνα, εξ ου πιθανόν και η προσαγόρευση «Αρχιεπίσκοπος».

νεολαία; Η νεολαία αυτή, που οργανώνει συλλαλητήρια στα οποία συμμετέχουν στοιχία όπλα με μαχαίρια, με μάτια που βλέπουν αίμα και που θα κλονίσουν συθέμελα όλες τις φιλίες για την Κύπρο, ποιος ξέρει τι είναι ικανή να κάνει όταν αύριο προκύψει ένας αγώνας ζωής και θανάτου. Φοβόμαστε ότι, αφήνοντας κατά μέρος και συνεργασίες και φιλίες, θα επιχειρήσει να χτυπήσει πίσώπλατα τους φίλους της!».

Αφού ο Τούρκος δημοσιογράφος περιγράψει οξύθυμα και αντιστρόφως προφητικά την ελληνική νεολαία με τα μελανά αυτά χρώματα, κατέληγε στο σχολιασμό του ως εξής: «Εμείς θέλουμε οι φιλίες, οι συμφωνίες και οι συμμαχίες να μην μένουν στα χαρτιά, αλλά να κυβερνούν τις καρδιές και τις ψυχές. Με αυτή τη νοοτροπία αντιμετωπίστηκε το Βαλκανικό Σύμφωνο στη χώρα μας και με αυτή τη σκέψη έγινε δεκτή η κοινή μοίρα. Θεωρούμε επικίνδυνες για την τριμερή συνθήκη φιλίας τις φωναστικές για την Κύπρο της ελληνικής νεολαίας, η οποία έχει απομακρυνθεί από τα μεγάλα ιδανικά, και νομίζουμε ότι μια δολοφονική συμμορία με χαντζάρες στα χέρια περιμένει να βρει ευκαιρία για να μας πλήξει καίρια και πίσώπλατα. Ελληνική νεολαία, έλα στα συγκαλά σου!».⁵⁰⁶

Η επιχειρηματολογία ήταν ενδεικτική της παντελούς έλλειψης εμπιστοσύνης σε μία «φίλη» και «σύμμαχο» χώρα, με την οποία μόλις είχε υπογραφεί ένα νέο Σύμφωνο, εξαιτίας των ελληνικών διεκδικήσεων στην Κύπρο. Το ζήτημα δεν συνίστατο μόνο στο ότι η ελληνική φοιτητώσα νεολαία περιγραφόταν εμπρόθετα ως ένας στρατός βαρβάρων. Το κομβικό σημείο ήταν το εξαγόμενο συμπέρασμα ότι οι «ασυνείδητοι» εκείνοι νέοι «αύριο θα αναλάβουν την ευθύνη της διακυβέρνησης της χώρας» και θα ενσπείρουν στην εξωτερική πολιτική της σφοδρά αντιτουρκικά αισθήματα. Γι' αυτόν τον μελλοντικό προσανατολισμό «ανησυχούσε» ο συντάκτης των γραμμών και εκτιμούσε ότι οι αντιδράσεις στην Ελλάδα για την Κύπρο προοιωνίζονταν «πίσωπλατα μαχαϊρώματα» στην εμπορούμενη από «αγνά συναισθήματα» Τουρκία, όσον αφορά την υιοθέτηση και την προστασία των διεθνών της υποχρεώσεων. Όπως όμως προαναφέρθηκε, η εικόνα που με αδρά χρώματα ζωγράφιζε ο Τούρκος δημοσιογράφος στο εν έτει 1953 άρθρο του ήταν αντιστρόφως προφητική: Θα ήταν ακριβώς οι λούμπεν τουρκικές συμμορίες της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική» που θα εκτελούσαν το κυβερνητικής έμπνευσης πογκρόμ εναντίον των Ελληνορθοδόξων της Πόλης τον Σεπτέμβριο του 1955, κατά τρόπο που αντιστοιχεί ακριβώς στα περιγραφόμενα από τον Ahmet İhsan στο συγκεκριμένο άρθρο του. Η διαφορά είναι ότι στην περίπτωση της ελληνικής νεολαίας η κυβέρνηση της χώρας ήταν εναντίον της, τόσο από πλευράς πολιτικής τακτικής, όσο και στην πράξη με την αντιπαράταξη της αστυνομίας, ενώ στη περίπτωση της τουρκικής νεολαίας που ακολούθησε χρονικά, ήταν η τουρκική κυβέρνηση που είχε εκπονήσει το σχέδιο εξόντωσης, ενώ η μεταγενέστερη αστυνομική και στρατιωτική επέμβαση ήταν προσχηματική και αποσκοπούσε στο να διασώσει την τρωθείσα εικόνα του τουρκικού κράτους και της κυβέρνησής του.

⁵⁰⁶ “Yunan gençliği kendine gel!” («Ελληνική νεολαία έλα στα συγκαλά σου!»), *Hürriyet*, 8/3/1953.

γ) Η 500ή επέτειος της Άλωσης, η Κύπρος και οι «κακομαθημένοι παλληκαράδες»

Ένα άλλο γεγονός που είχε προκαλέσει την αντίδραση της εφημερίδας το Μάρτιο, ήταν οι επικείμενοι εορτασμοί για την επέτειο των 500 χρόνων από την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Όπως ήταν φυσικό, το συγκεκριμένο θέμα προκαλούσε διαφορετικά συναισθήματα σε Ελλάδα και Τουρκία, από τις σελίδες της *Hürriyet* όμως αποκτούσε και μία κυπριακή διάσταση. Αυτή ξεκινούσε από την αναδημοσίευση ενός άρθρου γνώμης της τουρκοκυπριακής *Hür Söz*, στο οποίο ο συντάκτης του αντιδρούσε έντονα στην πρωτοβουλία του Γυμνασίου Πάφου να διοργανώσει «Εβδομάδα Κωνσταντινούπολης», όπου θα τονιζόταν «η σημασία της πόλης για τους Έλληνες και την ελληνική ιστορία». Η πρωτοβουλία αυτή, «την οποία μαθαίνουμε με απορία, θλίψη και αποδοκιμασία», ερμηνευόταν ως προσπάθεια «να πληγεί ο τουρκικός κόσμος, και κατά συνέπεια η τουρκοκυπριακή κοινότητα και να ποδοπατηθεί η εθνική μας υπερηφάνεια και τιμή». Το άρθρο κατέληγε ως εξής: «Τελικά υπάρχουν και όρια στην ασέβεια. Απέναντι στη θρασεία αυτή κίνηση του Γυμνασίου Πάφου εφιστούμε την προσοχή της Αστυνομικής Διεύθυνσης Πάφου και ευχόμαστε να μην δοθεί άδεια σε τέτοιου είδους συγκεντρώσεις, προκειμένου να εμποδιστεί το ποδοπάτημα της εθνικής υπερηφάνειας και αξιοπρέπειάς μας».⁵⁰⁷

Το ζήτημα του εορτασμού των 500 χρόνων της άλωσης αναδείκνυαν ακολούθως τόσο ο Hikmet Bil, όσο και ο Sedat Simavî. Ο πρώτος, σε άρθρο γνώμης που δημοσίευε δύο ημέρες αργότερα, ισχυριζόταν ότι είχε λάβει επιστολή από έναν τελειόφοιτο γυμνασίου στον Πειραιά, γιο μιας οικογένειας «μετοικισάντων από την Ανατολία στην Ελλάδα». Ο νέος αυτός, ανέφερε, είχε γαλουχηθεί πάντοτε με αισθήματα σεβασμού για την Τουρκία και τους Τούρκους, ενώ αντίθετα είχε αντισταθεί στην «αντιτουρκική εχθρότητα» με την οποία «μπολιάζονταν» οι μαθητές στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα γραφόμενά του, ο συγκεκριμένος μαθητής σημείωνε πως αν τελικά δεν εορταζόταν η άλωση, αυτό θα σήμαινε ότι «οι δικοί μας σας έχουν κοροϊδέψει», καθώς και ότι ουσιαστικά οι σημερινοί δεν θα ήταν αντάξιοι των Τούρκων προγόνων που ο μαθητής είχε μάθει από την οικογένειά του και την ιστορία. Όπως ήταν αναμενόμενο, η επιστολή εκείνη ερέθισε τον Bil, ο οποίος εξαπέλυε σφοδρή επίθεση στον Körgülü για την επιλογή του να στηρίζει την ελληνοτουρκική φιλία, ενώ στο απυρόβλητο δεν έμενε ούτε ο «θιασώτης του», ο Νομάρχης και Δήμαρχος Κωνσταντινούπολης, Fahrettin Kerim Gökay, αλλά ούτε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι μειονότητες: «Εϊ Μεγάλε Ατάτουρκ, σήκωσε το κεφάλι σου να δεις εκείνους που σιωπούν μπροστά στους Έλληνες, οι οποίοι δεν θα ξεχάσουν στους αιώνες το χαστούκι που τους έριξες, εκείνους που πάνε να προσθέσουν μία κατάμαυρη σελίδα στην ένδοξη ιστορία μας. Εκείνοι, μάλιστα, που βγάζοντας το κεφάλι τους ανάμεσα από τα γένια του Πατριάρχη⁵⁰⁸ και χαϊδεύουν τις

⁵⁰⁷ “Saygisızlığın da bir derecesi vardır” («Έχει και η ασέβεια τα όριά της»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 13/3/1953.

⁵⁰⁸ Επρόκειτο για έμμεση μεταφορά της εικόνας του εναγκαλισμού μεταξύ του ψηλού Πατριάρχη Αθηναγόρα και του εξαιρετικά κοντού Τούρκου Νομάρχη, που με ανοίκειο τρόπο πρόβαλε ο Bil.

δυο-τρεις μειονότητες, σε τι είδους βοήθεια ποντάρουν όταν αύριο μεθαύριο μεταφέρουν τα εσωτερικά μας ζητήματα στους παπάδες δεν ξέρω κι εγώ ποιας θεολογικής σχολής». ⁵⁰⁹

Στο θέμα παρενέβαινε και ο Simavi, σε άρθρο του με αφορμή τις «ανοησίες που ξεστομίζουν» οι «ευαίσθητοι γείτονές μας» στην Ελλάδα. Αφορμή ήταν δημοσιεύματα του ελληνικού Τύπου που ορθώς επεσήμαιναν το γεγονός ότι μετά την άλωση το όνομα της πόλης εξακολουθούσε να είναι «Κωνσταντινούπολη» στα νομίσματα (*Konstantiniyye*), καθώς και ότι το «Ιστανμπούλ» έχει εντελώς ελληνικές ρίζες («εις την Πόλιν»), ενώ ζητούσαν να τα θυμηθούν αυτά οι Τούρκοι κατά τη διάρκεια των εορτασμών της πεντακοσιοστής επετείου, αλλά και να ονομάσουν ξανά την Πόλη «*Konstantiniyye*». Αφού με τη σειρά του επικρίνει δριμύτατα τον Kõrgülü για την ιδέα της «τουρκοελληνικής φιλίας», για τη δοκιμασία της οποίας αισθανόταν εαυτόν δικαιωμένο, ο Simavi αποκάλυπτε με τις συνήθεις στερεοτυπικές εκφράσεις τα βαθιά ριζωμένα ανθελληνικά του αισθήματα: «Οι Έλληνες έχουν αποδείξει διαμέσου της ιστορίας πως όταν τους δίνεις θάρρος γίνονται πάντα κακομαθημένοι και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που αν τυχόν κάνουμε το λάθος και αλλάξουμε το όνομα της Ιστανμπούλ κατά πως το θέλουν, αύριο θα φτάσουν να ζητήσουν να αλλάξουμε και το όνομα της Τουρκίας. Τόσο λοιπόν κακομαθημένοι είναι οι ευαίσθητοι γείτονές μας». ⁵¹⁰

Τη σκυτάλη έπαιρνε ακολούθως και πάλι ο Bil, ο οποίος στο συγκεκριμένο άρθρο γνώμης του έκανε αναφορά και στην Κύπρο. Αφού ξεκινήσει με μία δυσφημιστική για το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναφορά, ⁵¹¹ περνούσε στα γνωστά στερεότυπα περί οθωμανικής «ανοχής» και παροχής «ελευθεριών» στις μειονότητες, οι οποίες όμως «αποθραύνθηκαν» και «υπερέβησαν τα εσκαμμένα», όπως έδειχνε το παράδειγμα των γραφομένων στην Ελλάδα για την επέτειο της άλωσης, οι «ανοησίες για την Κύπρο», οι «φλυαρίες για τα Δωδεκάνησα», αλλά και το τελευταίο παράδειγμα των εκδηλώσεων χαράς και υποστήριξης προς την ελληνική ομάδα ποδοσφαίρου από τους Ελληνορθόδοξους της Πόλης, ⁵¹² και μάλιστα «στην καρδιά της Τουρκίας, την Ιστανμπούλ, υπό τα παρατηρητικά βλέμματα των Τούρκων και των άλλων ξένων ομάδων». Ακολουθούσε η γνωστή επίθεση στους Kõrgülü και Gökay για την ελληνοτουρκική φιλία, για να καταλήξει στη διατύπωση ευθέων απειλών τόσο προς τους Ελληνορθόδοξους, όσο και προς την ίδια την τουρκική κυβέρνηση: «Υπάρχει η ιστορία, κύριοι, η ιστορία και να τη φοβάστε... Ό,τι μελέα γνώρισε αυτή

⁵⁰⁹ “Keçi Boynuzu!” («Το κέρας της κατσίκας!»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 15/3/1953.

⁵¹⁰ “Hassas komşularımız” («Οι ευαίσθητοι γείτονές μας»), *Hürriyet*, 18/3/1953. Ο συλλογισμός ήταν εξίσου ενδεικτικός και της αντίληψης του συντάκτη περί διαπραγμάτευσης: Όταν η μία πλευρά προβάλλει ένα αμφισβητούμενο αίτημα, το κάνει έχοντας κακές προθέσεις και πάντοτε ως εφελτήριο για την απαίτηση περισσότερων. Κατά συνέπεια, η αντίδραση της «δικής» μας πλευράς πρέπει να είναι επιθετική, στο πολλαπλάσιο απαιτητική και να μην αφήνει περιθώρια υποχώρησης, διότι κάτι τέτοιο θα καταδείκνυε «αδυναμία» και θα σήμαινε επικράτηση του «ασθενέστερου». Όπως τεκμαίρεται και από παλαιότερα άρθρα γνώμης του Simavi, το συγκεκριμένο σκεπτικό του απέκλειε κάθε είδους συμβιβασμό και προέκρινε μόνο την ολοκληρωτική κατိσχυση της μιας πλευράς επί της άλλης.

⁵¹¹ Ο αρθρογράφος εμφάνιζε τον Ελευθέριο Βενιζέλο έντρομο κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Λωζάννης, μπρος στην απειλή της τουρκικής πλευράς να μεταφερθεί το Πατριαρχείο στην Ελλάδα: «Αμάν, μην τυχόν και στείλετε αυτούς τους παπάδες στην Ελλάδα! Διότι τότε εμείς τι θα απογίνουμε; Μέσα σε ένα χρόνο αυτοί οι οπισθοδρομικοί και σαββινιστές παπάδες θα ξεγελάσουν το λαό και θα αναλάβουν τη διακυβέρνηση [sic]».

⁵¹² Οι χαρακτηρισμοί γι’ αυτούς στο άρθρο ήταν άκρω χλευαστικοί και υβριστικοί: «μερικά υπολείμματα του γιαταγανιού παλληκαράδες που τους κάνουμε την τιμή να φέρουν το όνομα Τούρκος», «κακομαθημένοι», «η ανειλικρινής ψήφος μερικών γαβριάδων», κ.ά.

η χώρα ήρθε από αυτού του είδους τη στάση να κλείνουμε τα μάτια και να δίνουμε θάρρος. Αν δεν κατορθώσετε σύντομα να ανασκουμπωθείτε και να συνθλίψετε τα κεφάλια αυτών των θρασέων θα αναγκαστείτε να αποχαιρετίσετε την εξουσία που τόσο αγαπάτε, όταν έλθει η μέρα να λογαριαστείτε με το έθνος».⁵¹³

Η έμμεση ή άμεση εμπλοκή της Κύπρου με την επέτειο της άλωσης δεν θα έδινε άλλα δείγματα γραφής το συγκεκριμένο μήνα, ο οποίος θα τελείωνε με δύο αμιγή δημοσιεύματα για το Κυπριακό. Το πρώτο στηριζόταν σε δύο πρακτορειακές ανταποκρίσεις του *Associated Press* στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας, που αναφέρονταν η μία στις εορταστικές εκδηλώσεις των Ελληνοκύπριων για την επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου και η άλλη στα αναγραφόμενα στους *Times* περί της βρετανικής αποφασιστικότητας να παραμείνει η Κύπρος στην Κοινοπολιτεία, αλλά και περί του ενδεχομένου να θέσει η ελληνική πλευρά το θέμα στον Eden κατά την επικείμενη τότε επίσκεψή του στην Αθήνα.⁵¹⁴ Το έτερο δημοσίευμα, όμως, της εφημερίδας του *Küçük, Halkın Sesi*, δεν είχε καθόλου ουδέτερο ειδησεογραφικό χαρακτήρα, αλλά αποτελούσε έναν λίβελο προς τους «παλληκαράδες» σε Ελλάδα και Κύπρο, χωρίζοντας τους δεύτερους σε «κομμουνιστές» και «εκκλησιαστικούς» και προσφέροντας «συμβουλές» και στους δυο. Ο συντάκτης πρότεινε στους Έλληνες να φύγουν και να πάνε στα «αιματοβαμμένα και απέραντα μέρη της χώρας των πατρώνων» τους, όπου «η Σιβηρία αναμένει εσάς και πόσους ακόμη σαν κι εσάς με ανοιχτές τις αγκάλες». Όσο για τους Ελληνοκύπριους, τους «δήθεν εθνικιστές υπό θρησκευτικό μανδύα», ανέφερε ειρωνικά ότι οι Τουρκοκύπριοι ήταν έτοιμοι να τους κατευδώσουν στην πορεία τους προς τη «Μητέρα Ελλάδα σας»,⁵¹⁵ στην οποία θα όδευαν με επικεφαλής «τον αρχιπαπά σας που θα ψάλλει με το σταυρό στο χέρι». Πλάι στις ταπεινωτικές αυτές αναφορές που άγγιζαν τα όρια της ύβρεως συνυπήρχαν οι πάγιες στερεοτυπικές αναφορές στην «μικρή Ελλάδα», αλλά και στην «ήρεμη» και «ευδαίμονα ζωή» που μπορούσαν όλοι να ζήσουν στη «μητέρα πατρίδα», καθώς και στη «θυγατέρα τουρκική πατρίδα».⁵¹⁶ Στο πλαίσιο των συμπερασμάτων που μπορούν να εξαχθούν από τη γραφή και το περιεχόμενο του συγκεκριμένου άρθρου γνώμης, ξεχωριστή θέση έχει το ρητορικό ερώτημα τι θα γινόταν αν μία μειονοτική ελληνική εφημερίδα στην Κωνσταντινούπολη απευθυνόταν αντιστοίχως με παρόμοιο τρόπο στην τουρκική πλειοψηφία της χώρας, ζητώντας της να αποχωρήσει από την πατρίδα της με επικεφαλής τους άδοντες το εζάνι μουσουλμάνους θρησκευτικούς λειτουργούς της. Η απάντηση προκύπτει μάλλον αβίαστα, όχι μόνο αν ληφθούν υπ' όψιν τα ιστορικά σχετικά παραδείγματα, αλλά και το γεγονός ότι τα Σεπτεμβριανά είχαν προκύψει χωρίς να υπάρχει η παραμικρή ελληνική πρόκληση, αν εξαιρεθεί φυσικά η προβοκάτσια της ρίψης κροτίδων στο τουρκικό προξενείο της Θεσσαλονίκης.

Κατά το χρονικό διάστημα λίγο πριν την επικείμενη 500στή επέτειο της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, η *Hürriyet* θα έβρισκε αφορμή να καταλογίσει στην τουρκική κυβέρνηση ότι

⁵¹³ “Veda!” («Αποχαιρετισμός»), *Hürriyet*, 22/3/1953.

⁵¹⁴ “Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhak edilmesi meselesi” («Το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 26/3/1953.

⁵¹⁵ *Midera Elladanıza*, στο πρωτότυπο.

⁵¹⁶ “İlhakçılara Tavsiyelerimiz” («Οι συμβουλές μας στους ενωτικούς»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 31/3/1953.

υποβίβαζε τους εορτασμούς για να εξυπηρετήσει την ελληνοτουρκική φιλία, ενώ δεν έλειπαν τόσο ο συσχετισμός με την Κύπρο, όσο και οι απειλητικές προειδοποιήσεις προς τους Ελληνορθόδοξους. Στο πλαίσιο τού να καταδειχθεί η «νομιμοφροσύνη» των τελευταίων στο τουρκικό κράτος, η εφημερίδα πληροφορούσε στις 26 Μαΐου ότι ο «Ρωμός Πατριάρχης» Αθηναγόρας «εξεδήλωσε την επιθυμία να συμμετάσχει στους εορτασμούς» για την επέτειο.⁵¹⁷ Ανήμερα της επετείου η *Hürriyet* αφιέρωνε σε αυτήν ολόκληρη την πρώτη της σελίδα, όπου εικονιζόταν το πρόσωπο του Μεχμέτ του Πορθητή, έχοντας στα δεξιά του την εικόνα του ταφικού μνημείου του και στα αριστερά του μία εικόνα από τις μάχες εκτός των τειχών.⁵¹⁸ Στη λεζάντα υπήρχε η γνωστή αναφορά του Κορανίου περί του «ευτυχούς ηγέτη» που θα καταλάμβανε την Κωνσταντινούπολη. Η ενασχόληση με τη στάση που θα τηρούσαν οι Ελληνορθόδοξοι, και δη το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όμως, δεν έπαψε αμέσως μετά την επέτειο. Δεκατρείς ημέρες αργότερα η εφημερίδα δημοσίευε πρωτοσέλιδα μικρή είδηση σχετική με το απαντητικό τηλεγράφημα του Πατριάρχη Αθηναγόρα στον Adnan Menderes, ο οποίος του είχε απευθύνει αντίστοιχο λίγες ημέρες νωρίτερα. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, ο Οικουμενικός Πατριάρχης στο τηλεγράφημά του ανέφερε τα ακόλουθα: «Συμμεριζόμενος τις σκέψεις σας για το νόημα και τα αποτελέσματα της άλωσης της Ιστανμπούλ, εκφράζουμε τις θερμές ευχαριστίες μας για το αποσταλέν υφ' υμών τηλεγράφημα και αντιστοίχως σας διαβεβαιούμε για τα αισθήματα βαθιάς αγάπης και άμετρου σεβασμού, τα οποία τρέφουμε για την αξιότιμη, αγαπητή και υψηλή σας εξοχότητα. Δραττόμενος της ευκαιρίας, εύχομαι στον Πανάγαθο Θεό να ανυψώνει την ιερή μας πατρίδα με δόξα και τιμή και να χαρίζει υγεία και δύναμη σε εσάς και στους εκλεκτούς συνεργάτες σας κατά την εκτέλεση των καθηκόντων σας».⁵¹⁹ Από το περιεχόμενο του τηλεγραφήματος καθίσταται σαφές ότι ο στόχος της εφημερίδας να επιβεβαιωθεί δημόσια και αναμφισβήτητα η προσήλωση του επικεφαλής των Ελληνορθοδόξων της Πόλης στο τουρκικό κράτος και στην τουρκική κυβέρνηση είχε στεφθεί με απόλυτη επιτυχία, δεδομένων και των στενών έως ανύπαρκτων περιθωρίων του Αθηναγόρα να πράξει διαφορετικά.

δ) Το Εργατικό Συνέδριο των Αθηνών και ο «αντιαποικιακός αγώνας» των Τουρκοκυπρίων

Επιστρέφοντας στην αμιγώς κυπροκεντρική ειδησεογραφία της *Hürriyet*, η εφημερίδα φιλοξενούσε τις δηλώσεις του προέδρου της «Συνομοσπονδίας Εργατικών Συνδικάτων Τουρκίας» (*Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu*), İsmail İnan, ο οποίος είχε μεταβεί στην Αθήνα προσκεκλημένος της Γ.Σ.Ε.Ε. (Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος) για να συμμετάσχει στο 11^ο Εργατικό Συνέδριο, η έναρξη του οποίου είχε προγραμματισθεί για τις 23 Απριλίου. Όταν

⁵¹⁷ “Fetih merasimine Rum Patriği de iştirak edecek” («Θα συμμετάσχει και ο Ρωμός Πατριάρχης στις εκδηλώσεις για την Άλωση»), *Hürriyet*, 26/5/1953. Η εφημερίδα ανακοίνωνε στις 24 Μαΐου ότι στις 29 θα πρόσφερε στους αναγνώστες της μεγάλη αφίσα που εικόνιζε τον έφιππο Πορθητή να εισέρχεται με την ακολουθία του στην Πόλη. Όπως φαίνεται στην σχετική εικόνα της αφίσας που δημοσίευε, τον Πορθητή υποδέχονταν με λουλούδια οι κάτοικοι της μπροστά από την Αγία Σοφία, ενώ μεταξύ του πλήθους των τελευταίων υπήρχε και υψωμένη μία ελληνική (γαλανόλευκη με τον μεγάλο σταυρό στη μέση), και όχι βυζαντινή (κίτρινη με τον δικέφαλο αετό) σημαία. Η καταχρηστική της απεικόνιση ήταν ένας εύγλωττος συμβολισμός που εξυπηρετούσε τις τρέχουσες τότε πολιτικές αναγκαιότητες της εφημερίδας.

⁵¹⁸ “29 Mayıs 1453 – 29 Mayıs 1953”, *Hürriyet*, 29/5/1953.

⁵¹⁹ “Athenagoras’tan A. Menderes’e” («Από τον Αθηναγόρα στον Α. Μέντερες»), *Hürriyet*, 11/6/1953.

ο Ίναν άκουσε εκεί τον Κύπριο εκπρόσωπο να θέτει θέμα Κύπρου, αποφάσισε να αποχωρήσει σε ένδειξη διαμαρτυρίας, στάση την οποία δεν άλλαξε παρά την έκκληση των Ελλήνων υπευθύνων. Η εφημερίδα αναδείκνυε το θέμα με το σχετικό πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ της, στο πλαίσιο του οποίου ο Τούρκος συνδικαλιστής δήλωνε τα εξής:

«Ως αποτέλεσμα του πλήγματος που επέφεραν οι ενέργειες των ελληνικών εργατικών σωματείων στις φιλικές σχέσεις που εδώ και καιρό καταβάλλεται προσπάθεια να δημιουργηθούν μεταξύ των δύο χωρών, αναγκάστηκα να εγκαταλείψω εσπευσμένα την Ελλάδα [...] Μετά τις φιλικές ομιλίες των αντιπροσώπων των ΗΠΑ, της Αγγλίας, της Ιταλίας και της Ολλανδίας, έλαβε το λόγο κάποιος που ισχυρίστηκε ότι είναι Κύπριος αντιπρόσωπος. Εγώ γνωρίζω λίγα ελληνικά. Ο εν λόγω αντιπρόσωπος ανέφερε τα ονόματα της Κύπρου, της Αγγλίας και της Τουρκίας και έλεγε κάποια πράγματα για τα οποία χειροκροτήθηκε πολύ. Όταν έμαθα ρωτώντας ότι ήγειρε δικαιώματα επί της τουρκικής Κύπρου, εγκατέλειψα αμέσως την αίθουσα εις ένδειξη διαμαρτυρίας».

Όπως σημείωνε ο Ίναν, την ίδια στάση είχε τηρήσει και ο Βρετανός ακόλουθος Hampton και, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλαν να τον μεταπείσουν «ο Πρέσβης μας στην Αθήνα, ο Αμερικανός αντιπρόσωπος Irwing Brown, καθώς και αντιπρόσωποι ελληνικών εργατικών σωματείων», ο ίδιος παρέμεινε αμετάπειστος λόγω «των εκδηλώσεων εναντίον της χώρας μας που απάδουν στη φιλία». Ο Ίναν έστρεψε τα βέλη του και εναντίον της «αδιαφορίας» που ισχυριζόταν ότι είχε επιδείξει το τουρκικό προξενείο των Αθηνών στο αίτημά του να του βρουν μεταφραστή από τα ελληνικά για το Συνέδριο, κατηγορώντας τους υπευθύνους του ότι τον είχαν εξαπατήσει όταν του ζήτησαν να επανέλθει στο προξενείο την επομένη, 23^η Απριλίου, ημέρα εθνικής αργίας για τους Τούρκους, που ήταν κλειστό: «Για το λόγο αυτό δεν εδόθη η αρμόζουσα απάντηση στο Συνέδριο. Πήγα εκεί για μια εβδομάδα και γύρισα σε μία ημέρα».⁵²⁰

Η αφήγηση του Ίναν παρουσιάζει αρκετά ενδιαφέροντα σημεία: Σε ένα «εργατικό» Συνέδριο τίθεντο «εθνικά» θέματα, όπως το Κυπριακό, γεγονός που είχε προκαλέσει την αντίδραση των «θιγέντων», Τούρκου και Βρετανού, περισσότερο ίσως από ένα επίμαχο εργατικό ζήτημα που θα μπορούσε να είχε θιγεί. Η μικρή γνώση της ελληνικής από τον Τούρκο συνδικαλιστή του είχε επιτρέψει να καταλάβει ότι είχε τεθεί το ζήτημα της Κύπρου, εξέλιξη που προκάλεσε την αντίδραση και την αποχώρησή του. Ο πολιτικός ωστόσο τρόπος που το παρουσίαζε στη *Hürriyet*, όταν αφηγούμενος τα συμβάντα τα συνέδεε με την ελληνοτουρκική φιλία, εγείρει υποψίες είτε ότι ήταν μεταξύ των «ομοίως σκεπτόμενων» με την εφημερίδα στο ζήτημα της Κύπρου, είτε ότι η δεύτερη πρόσθεσε με τη σύμφωνη γνώμη του και αυτήν την πτυχή στο ρεπορτάζ. Σε κάθε περίπτωση, είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο Τούρκος πρέσβης των Αθηνών προσπάθησε να αποτρέψει την οριστική αποχώρηση του Ίναν από το Συνέδριο, σκεπτόμενος ίσως τις πολιτικοδιπλωματικές προεκτάσεις μιας τέτοιας κίνησης, ενώ στάση «υποβάθμισης» της

⁵²⁰ “Yunanlıların dostluğa aykırı yeni hareketi” («Η νέα αντίθετη στη φιλία ενέργεια των Ελλήνων»), *Hürriyet*, 25/4/1953.

παρουσίας του ακολούθησε και το τουρκικό προξενείο μη χορηγώντας του μεταφραστή και άρα στερώντας του τη δυνατότητα να έχει πλήρη επίγνωση των τεκταινομένων στο Συνέδριο. Οι λόγοι της στάσης εκείνης του προξενείου δεν είναι σαφείς. Ενδεχομένως να προήλθαν από τη φυγοπονία του προσωπικού του, η συμπεριφορά αυτή όμως, συνδυαζόμενη με τη στάση του Τούρκου πρέσβη ο οποίος έκρινε ότι η αναφορά στο Κυπριακό δεν αποτελούσε ικανή αιτία για αποχώρηση από τις εργασίες του Συνεδρίου, καταδεικνύουν ότι η τότε τουρκική κυβέρνηση δεν επιθυμούσε δημόσια αντιπαράθεση για το θέμα στη δεδομένη συγκυρία και μάλιστα επί ελληνικού εδάφους. Αντίθετη, βεβαίως, γνώμη είχε ο İnan καθώς και η *Hürriyet*, που το ανέδειξαν επιλέγοντας να εφελκύσουν την προσοχή της τουρκικής κοινής γνώμης για μία ακόμη φορά σε αυτό, διαφοροποιούμενοι έτσι από την επίσημη στάση της τουρκικής κυβέρνησης.

Η συνέχεια της «εργατικής» εκείνης διάστασης του Κυπριακού θα γραφόταν τέσσερις μήνες αργότερα στην Τουρκία, στην έκτακτη Γενική Συνέλευση της «Εργατικής Συνομοσπονδίας Τουρκίας» (*Türk-İş*). Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα στο κεντρικό πρωτοσέλιδο, το θέμα που κυριάρχησε κατά τη διάρκεια της ήταν η επιστολή του προέδρου της ελληνικής ΓΣΕΕ, Φώτη Μακρή, για το Κυπριακό. Χαρακτηρίζοντας στον υπότιτλό της «ανοησίες» (*hezeyanlar*) τα γραφόμενα στην επιστολή, πρόσθετε ότι οι υπεύθυνοι της τουρκικής συνομοσπονδίας είχαν θεωρήσει πως το περιεχόμενό της είχε «πολιτικό χαρακτήρα» και αποφάσισαν να τη διαβιβάσουν στο Υπουργείο Εξωτερικών. Ακολούθως και για του λόγου το αληθές, στο ρεπορτάζ παρειτίθετο το πλήρες κείμενό της, στο πλαίσιο του οποίου επισημαινόταν μεταξύ άλλων ότι το Κυπριακό είχε ξανατεθεί τόσο στο δεύτερο συνέδριο της «Ομοσπονδίας Εργατικών Συνδικάτων του Ελευθέρου Κόσμου» στο Μιλάνο, όσο και στη «Γενική Συνέλευση» που είχε λάβει χώρα προηγουμένως στο Βερολίνο, ενώ υπενθυμιζόταν τόσο η ελληνική πληθυσμιακή πλειοψηφία του νησιού, όσο και η διαβίβαση στα Η.Ε. των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος του 1950. Σύμφωνα με την εφημερίδα, τα αναγραφόμενα στην επιστολή «έπεσαν σαν βόμβα» στη συνεδρίαση και οι Τούρκοι εκπρόσωποι αποφάσισαν να ετοιμάσουν απάντηση στην επόμενη συνεδρίασή τους.⁵²¹

Πράγματι, σε εκείνη οι Τούρκοι σύνεδροι συνέταξαν μία δήλωση, στην οποία κατηγορούσαν την «Ομοσπονδία Εργατικών Συνδικάτων του Ελευθέρου Κόσμου» ότι είχε γίνει «υποχείριο» των ελληνικών επιδιώξεων στην Κύπρο, το προεδρείο τους όμως αποφάσισε να μην επεκταθούν περαιτέρω. Όπως δήλωσε ο «εργάτης βουλευτής» του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος, İhsan Altinel, «δεν θα ήταν σωστό να μιλούν οι εργάτες για τέτοιου είδους πολιτικά ζητήματα, δεν υπάρχει κανένα ζήτημα που να μην μπορεί να διευθετήσει η τουρκική κυβέρνηση».⁵²² Μετά από αυτήν την «πρέπουσα» απάντηση που δόθηκε στον Φώτη Μακρή, η συνέλευση εξέτασε και τελικά έκανε αποδεκτή την πρόταση να γίνει αίτημα εισδοχής της *Türk İş* στην «Ομοσπονδία Εργατικών Συνδικάτων του Ελευθέρου Κόσμου», καθώς και να καταβληθεί προσπάθεια να ανατραπεί η

⁵²¹ “Yunan İşçi Konfederasyonu küstahlıkla ısrar ediyor” («Η ελληνική Εργατική Συνομοσπονδία επιμένει με θράσος»), *Hürriyet*, 9/8/1953.

⁵²² “Türk-İş kongresi Kıbrıs meselesini görüştü” («Το Συνέδριο της Türk-İş συζήτησε το ζήτημα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 11/8/1953.

ληφθείσα από την τελευταία απόφαση να παραπεμφθεί η εξέταση του Κυπριακού στα Ηνωμένα Έθνη.⁵²³

Από την άλλη μεριά, αντίθετη με τη δημόσια πολιτική της τουρκικής κυβέρνησης στο Κυπριακό, αλλά ομόγλωμη της *Hürriyet* ήταν και η στάση της *Halkın Sesi*. Σε άρθρο της που φιλοξενούσε η πρώτη, αναγγελλόταν από την τουρκοκυπριακή εφημερίδα η έναρξη «αντιαποικιακού αγώνα» για την «ένωση της Κύπρου με την Τουρκία». Σε μία εμφανή προσπάθεια δημιουργίας εντυπώσεων περί ισοδύναμων ενεργειών με την ελληνική πλευρά, η *Halkın Sesi* υπενθύμιζε τη μαχητική στάση της εναντίον της «Ένωσης» από την πρώτη ημέρα της έκδοσής της και πρόσθετε πως αισθανόταν την ανάγκη να μην μείνει «βουβή και δεμένη χειροπόδαρα» την περίοδο εκείνη κατά την οποία ο ενωτικός αγώνας των Ελληνοκύπριων «έγινε περισσότερο αχαλίνωτος και ασυνείδητος». Αφού επαναλάβει τα περί της «ενοικίασης» του νησιού από τους Οθωμανούς στους Βρετανούς, ο συντάκτης του άρθρου γνώμης τέκμαιρε ότι σύντομα οι μεταβαλλόμενες συνθήκες στην περιοχή της Μέσης Ανατολής θα οδηγούσαν το νησί στο να «αλλάξει χέρια», τα οποία δεν μπορεί να ήταν άλλα από εκείνα «του ατσάλινου προπύργιου της Μέσης Ανατολής, της φέρουσας άλικη σημαία, της Τουρκίας μας». Για το λόγο αυτό, η εφημερίδα διακήρυξε ότι οι «άνω των ογδόντα χιλιάδων Τουρκοκύπριοι ζητούν ενθέρμως και ολοψύχως την επιστροφή της Κύπρου στην Τουρκία», διότι έχουν πλέον «βαρεθεί» να ζουν «στη σκλαβιά κάτω από ξένη σημαία». Η πρόταση που ακολουθούσε αμέσως κατόπιν περιέγραφε με ισχυρότερο τρόπο τα «δεινά» των Τουρκοκυπρίων («οι Τουρκοκύπριοι ασφυκτιούν και έχουν συνθλιβεί κάτω από την αποικιακή διοίκηση»), με την εφημερίδα να προσθέτει ότι «έπρεπε» πλέον να «δοθεί τέλος στην αποικιακή διοίκηση και να κυματίσει στους ουρανούς η ομορφότερη σημαία που ταιριάζει στο νησί». Το άρθρο κατέληγε με την υπόσχεση ότι η εφημερίδα θα ετίθετο επικεφαλής του συγκεκριμένου «αγώνα» που «γνώριζε» ότι θα υποστήριζαν οι Τουρκοκύπριοι, τη γνώμη άλλωστε των οποίων «απηχούσε», με το σύνθημα «Ζήτω η Τουρκία, κατάρα στην Ένωση!».⁵²⁴

Πέραν της έμμεσης αυτής προβολής από τη *Hürriyet* της έναρξης του μηδέποτε εκδηλωθέντος «αντιαποικιακού αγώνα» των Τουρκοκυπρίων, η τουρκική εφημερίδα πρόβαλλε πρωτοσέλιδα την απόρριψη από τον Κυβερνήτη της Κύπρου, Sir Andrew Wright, των αντιαποικιακών αιτημάτων των Ελληνοκύπριων, όπως του είχαν διαβιβαστεί στις 27 Απριλίου από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, ο Wright απέρριψε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα, επαναλαμβάνοντας ότι η βρετανική κυβέρνηση ουδεμία σκέψη είχε να μεταβάλλει το καθεστώς της Κύπρου και, κατά συνέπεια, «το ζήτημα που εκ νέου επιχειρείτε να θέσετε, θεωρείται κλειστό».⁵²⁵

⁵²³ “Kıbrıs meselesinin B. Milletlere arzı” («Η παραπομπή του Κυπριακού στα Η.Ε.»), *Hürriyet*, 12/8/1953.

⁵²⁴ “Kıbrıs’ın Türkiyeye iadesini istiyoruz” («Ζητούμε την επιστροφή της Κύπρου στην Τουρκία»), αναδημοσίευση στη *Hürriyet*, 27/4/1953.

⁵²⁵ “Kıbrıs meselesi kapandı” («Το κυπριακό ζήτημα έκλεισε»), *Hürriyet*, 13/5/1953, με βάση ανταπόκριση του *Anadolu*.

Η επίσκεψη Παπάγου στην Τουρκία

α) Η ανυποχώρητη στάση στα «ατακτοποιήτα ζητήματα»

Λαμβάνοντας αφορμή από την επικείμενη τότε επίσκεψη του Παπάγου στην Τουρκία, ο Sedat Simavi απευθυνόταν με κύριο άρθρο του στον Έλληνα Πρωθυπουργό. Σε εκείνο, δήλωνε κατευθείαν και «χωρίς χάσιμο χρόνου» ότι πριν από τους Τούρκους «κρατικούς αξιωματούχους, οι οποίοι κλωθογύριζαν χωρίς να υπεισέρχονται στο θέμα», ερχόταν η τουρκική κοινή γνώμη, η οποία «δεν γνωρίζει τίποτα για τα περί φιλίας με την Ελλάδα». Το «ζήτημα» κατ' εκείνον ήταν ότι η συγκεκριμένη φιλία δεν μπορούσε να υπάρξει όσο δεν «τακτοποιείτο» το Κυπριακό «μεταξύ των δύο χωρών» και όσο οι «Τούρκοι της Δυτικής Θράκης» δεν απολάμβαναν της ίδιας «ηρεμίας» που απολάμβαναν και οι «Ρωμιοί της Ιστανμπούλ». Απευθυνόμενος ακολούθως τόσο στον Παπάγο, όσο και στους «μεταγενέστερους Πρωθυπουργούς», ο συντάκτης τόνιζε ότι δεν μπορούσαν «να κερδίσουν τη φιλία μας όσο κουβαλούν στους ώμους τους το φορτίο της Κύπρου. Για να κερδίσει κάποιος τη φιλία του Τούρκου πρέπει να δώσει οριστικό τέλος στο ζήτημα της Κύπρου». Και πώς θα μπορούσε να γίνει αυτό; Η μόνη λύση κατά τον αρθρογράφο ήταν η εξής:

«Σε ανταπόδοση τού ότι οι Έλληνες θα ξεχάσουν τη λέξη Κύπρος, να γίνει αποδεκτή η παραχώρηση σε εκείνους όσων από τα τουρκικά Δωδεκάνησα βρίσκονται μακριά από τις ακτές της Ανατολίας. Αυτή είναι η μεγαλύτερη θυσία που μπορεί να κάνει η Τουρκία χάριν της φιλίας». Επιστρέφοντας και πάλι στον Έλληνα Πρωθυπουργό, του επεσήμαινε ότι «όφειλε να γνωρίζει» τα προεκτεθέντα και τον καλούσε να «κανονίσει αναλόγως αυτά που θα πει στην Άγκυρα», διότι η τουρκική κοινή γνώμη «ούτε να εξαπατηθεί μπορεί, ούτε να έρθει σε λογαριασμό. Ό,τι και να λέει ο Κιοπρουλού χότζας, καμμία άλλη λύση δεν μπορεί να περάσει απ' το νου στο θέμα αυτό. Το λέμε εμείς...».⁵²⁶

Οι γνωστοί απειλητικοί τόνοι και εκφράσεις του Simavi, συνδυασμένα με την αγοραία κατάληξη του άρθρου του, συνιστούσαν μία εσκεμμένη αυθάδεια προς τον υψηλό Έλληνα προσκεκλημένο, πριν ακόμη πατήσει το πόδι του στην Τουρκία. Κατά τον Τούρκο δημοσιογράφο, η Κύπρος αποτελούσε το βασικό εμπόδιο στη διμερή φιλία, καθ' ότι οι Έλληνες δεν εγκατέλειπαν τη διεκδίκησή της και αρνούσαν να (υπ)ακούσουν τις «παροτρύνσεις» του. Το Κυπριακό συνιστούσε το επίμαχο ζήτημα που απασχολούσε τη σκέψη του και απλώς διανθιζόταν στο συγκεκριμένο άρθρο με αναφορές αφενός μεν στους «Τούρκους της Δυτικής Θράκης» – σε μία ακόμη έμμεση βολή εναντίον των Ελληνορθοδόξων της Πόλης – αφετέρου δε στα «τουρκικά Δωδεκάνησα». Αγνοώντας – όπως έπραττε και για την Κύπρο – πλήρως και επιδεικτικά τις σχετικές προβλέψεις των διεθνών Συνθηκών, πρότεινε για τα τελευταία μία άνιση και άκυρη «ανταλλαγή»: Να εγκαταλείψουν οι Έλληνες τις απαιτήσεις τους στην Κύπρο και να αρκεστούν στα νησιά του

⁵²⁶ “Mareşal Papagos bizden ne istiyor?” («Τι ζητά από εμάς ο Στρατάρχης Παπάγος;»), *Hürriyet*, 14/5/1953. Την «εκτίμηση» που έτρεφε για την ελληνοτουρκική φιλία επαναλάμβανε ο Simavi και λίγες ημέρες νωρίτερα, όταν σε κύριο άρθρο του την παρομοίαζε με τα ψάρια που δεν είχε την ευκαιρία να προσφέρει στον πρώην Υπουργό Εξωτερικών Σοφοκλή Βενιζέλο («και αυτά, όπως και η φιλία, πήγαν άπατα»), καθώς και με την αφράτη και «γεμάτη αέρα» τουρκική πίτα (*püf-böreği*), βλ. “Suya dūşen anlaşma” («Η φιλία που πήγε άπατη»), *Hürriyet*, 7/5/1953.

συμπλέγματος που «βρίσκονταν μακριά από την Ανατολία», παραχωρώντας κάτι που ούτως ή άλλως νομίμως τους ανήκει, σε αντάλλαγμα της τουρκικής μεγαλόθυμης «φιλίας». Όπως είναι φανερό, στο προτεινόμενο από τον Simavi σχήμα παγίωσης της ελληνοτουρκικής φιλίας, η μόνη κερδισμένη θα ήταν η τουρκική πλευρά, η οποία από εντελώς απύσχα και στα δύο ζητήματα θα βρισκόταν θεωρητικά και με την Κύπρο στη «δικαιοδοσία» της, αλλά και να κατέχει αρκετά από τα «κοντινά στις ακτές» της νησιά των Δωδεκανήσων. Η υπερβολή αυτή είχε προφανέστατα ως στόχο όχι μόνο την ελληνική πλευρά, αλλά και την αναφερομένη στο άρθρο «τουρκική κοινή γνώμη», προς την οποία απευθυνόταν εν όψει και της επίσκεψης Παπάγου. Δεν έπαυε ωστόσο να συνιστά για μία ακόμη φορά, μέτρο της θέασης των πραγμάτων από μία μείζονα τουρκική εφημερίδα, η οποία διεκδικούσε το προνόμιο να εκφράζει τη συγκεκριμένη «κοινή γνώμη», την οποία επιχειρούσε παράλληλα να διαμορφώσει.

Ο τόνος και το ύφος του Simavi στο άρθρο αυτό σε σχέση με το Κυπριακό φαίνεται ότι ενόχλησαν ορισμένους ανθρώπους και εντός Τουρκίας, όπως τον γνωστό λογοτέχνη και πολιτικό, Samet Ağaoğlu, και τον γιο του εκδότη της *Cumhuriyet*, Doğan Nadi (Abalıoğlu). Σε εκείνους αναλάμβανε να απαντήσει ο εκδότης της *Hürriyet* μία εβδομάδα αργότερα, υιοθετώντας την ίδια γλώσσα και προβαίνοντας σε εξίσου μειωτικούς χαρακτηρισμούς που κοινό στοιχείο είχαν την κατηγορία ότι και οι δύο προαναφερθέντες σχετίζονταν ή/ και «εξυπηρετούσαν» τους Ελληνορθοδόξους της Πόλης. Αφού καταλογίσει στον Ağaoğlu ότι στην κριτική του για το θέμα της Κύπρου «επινοεί χίλιες δυο δικαιολογίες για να αποδείξει πως έχω άδικο», πρόσθετε ότι προσφάτως είχε λάβει επιστολή τριών αναγνωστών του από το νομό Zonguldak, στην οποία «επέκριναν σφοδρά» τον Ağaoğlu και τον κατηγορούσαν ότι «η σύζυγος και η κουνιάδα του είναι Ρωμιές [sic]». Αντιστοίχως στις επικρίσεις του Nadi στα γραφόμενά του για το Κυπριακό, ο Simavi απαντούσε ότι ο πρώτος «έκανε λογοπαίγνιο προκειμένου να χρησιμεύσει ποιος ξέρει σε ποιο Ρωμιό φίλο του και μου επιδαψίλευσε τον τίτλο του Τούρκου επισκόπου». Απευθυνόμενος, τέλος, και στους δύο σημείωνε τα εξής: «Θα ήθελα να θυμίσω στα δύο αυτά πρόσωπα ότι, όχι μόνο οι ίδιοι, αλλά ακόμη και ολόκληρη η γενιά τους να στηθεί απέναντί μου δεν πρόκειται να κάνω πίσω από το να προβάλλω τον Τουρκισμό των Δωδεκανήσων μας και της Κύπρου. Θα υπερασπίσω τον αγώνα αυτόν σε όλη μου τη ζωή, μέχρι να στηθεί η ένδοξη τουρκική σημαία στην πράσινη Κύπρο και στα Δωδεκάνησά μας... Ας γνωρίζουν ο Αξιότιμος Κύριος Ντογάν και ο Κύριος Ασήμαντος από το Ζογκούλντακ ότι η υπόθεση αυτή είναι η πιο πολύτιμη παρακαταθήκη που θα αφήσω στα παιδιά μου και δεν έχω καμμία αμφιβολία πως θα είναι υπερήφανα γι' αυτήν».⁵²⁷

Το εν λόγω άρθρο του Simavi ήταν αρκούτως αποκαλυπτικό. Κατ' αρχήν, οι οξείες εκφράσεις και το αγοραίο ύφος του συντάκτη – τουλάχιστον όταν αναφερόταν στο Κυπριακό – έδειχνε να έχει ενοχλήσει ορισμένους Τούρκους σχολιαστές, οι οποίοι και είχαν δημοσιοποιήσει την αντίδρασή

⁵²⁷ “Hürriyet’in devirdiği çamlar” («Οι συκοφαντίες της Χιουρριέτ»), *Hürriyet*, 22/5/1953. Η αναφορά αυτή του Simavi στο ενδεχόμενο του θανάτου του και της «παρακαταθήκης» του στο Κυπριακό ήταν προφητική, καθώς όντως θα απεβίωνε λίγους μήνες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1953.

τους. Δεν είναι γνωστό το παρασκήνιο αυτής της αντίδρασης, κατά πόσο δηλαδή όντως θέλησαν να αντιδράσουν στην αισθητική και στην ουσία των απόψεων του Simanî για την Κύπρο, ή αν στην αντιπαράθεση αυτή υπέφωσκαν και άλλα αίτια πολιτικού και επαγγελματικού ανταγωνισμού. Γεγονός είναι ωστόσο ότι εκδηλώνονταν δημόσια και καταγραφόταν μία αντίδραση, η οποία δεν ερχόταν μεν σε ρήξη με την ευρύτερη γραμμή των «τουρκικών ευαισθησιών» στο Κυπριακό, συνιστούσε όμως διαφοροποίηση από τις ακραίες θέσεις του εκδότη της *Hürriyet*. Από την άλλη μεριά, για μία ακόμη φορά στοχοποιούνταν οι Ελληνορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι εμφανίζονταν ουσιαστικά ως η παρασκηνιακή κινητήριος δύναμη στις αντιρρήσεις του Ağaoğlu και ο ηθικός αυτουργός των θέσεων και της ειρωνείας του Nadi. Αυτό, σε συνδυασμό με την έμμεση αναφορά του Simanî στο προηγούμενο άρθρο του περί της «ημερίας» της ελληνικής μειονότητας στην Πόλη, σε αντίθεση με τα «δεινά» των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης», συνέχιζαν την ολισθηρή οδό της στοχοποίησης που θα οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στο πογκρόμ των Σεπτεμβριανών. Στο πλαίσιο αυτό, η κοινή χρήση του όρου *Rum* (Ρωμός) για την ελληνορθόδοξη κοινότητα και για τους Ελληνοκύπριους υπέβαλε υποσυνείδητα στον Τούρκο αναγνώστη την ιδέα ότι πρόκειται για μία ενιαία και αδιαφοροποίητη συλλογικότητα στις στάσεις και στη συμπεριφορά της.⁵²⁸ Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί η κατακλείδα του άρθρου, στην οποία εκδηλώνονταν η βαθιά πίστη του Simanî στον «αγώνα» του για την ανάδειξη του Κυπριακού. Η πίστη εκείνη έφτανε μέχρι του βαθμού να θεωρεί την υπόθεση ως «την πιο πολύτιμη παρακαταθήκη» που θα άφηνε στα παιδιά του, με τη μεταγενέστερη ιστορική πορεία της εφημερίδας στο εν λόγω ζήτημα να δικαιώνει πλήρως τον ιδρυτή της.

Τον Ιούνιο στοχοποιείται ένας ακόμη Τούρκος δημοσιογράφος που είχε εκφραστεί διαφορετικά για το Κυπριακό. Επρόκειτο για τον επικεφαλής αρθρογράφο της φιλοκυβερνητικής *Zafer*, Mümtaz Faik Fenik, του οποίου το πρόσφατο τότε άρθρο είχε τύχει επικρότησης από τον αθηναϊκό Τύπο.⁵²⁹ Στο ρεπορτάζ αναφερόταν χαρακτηριστικά ότι στην Ελλάδα «είχε χαιρετιστεί» το άρθρο του Fenik, «που αποτέλεσε την απάντηση στα επανειλημμένα άρθρα της Χιουρριέτ, με τα οποία ζητούσε την ένωση του νησιού της Κύπρου με την Τουρκία». Ακολούθως παρατίθετο και η επικρότηση της εφημερίδας *Εμπρός* υπό τον τίτλο «Μπράβο κύριε Φαϊκ Φενίκ», καθώς και «το χειροκρότημα» που γνώρισε ο Τούρκος συντάκτης από το *Βήμα* και την *Ακρόπολη*. Εκείνος, όμως, που εξαπέλυε σφοδρή και αγοραία επίθεση στον «συνήγορο της Ελλάδας» Faik Fenik ήταν ο Simanî. Σε κύριο άρθρο του δύο ημέρες αργότερα, αφού του καταμαρτυρήσει τα πάντα – χωρίς όμως άλλη αναφορά στο Κυπριακό – κατέληγε απειλώντας τον ότι «αν συνεχίσεις με αυτά τα μυαλά, μια μέρα οι μέτοχοι της εφημερίδας θα σε πιάσουν απ' τ' αντί και, όπως συνέβη και με την *Ουλούς*, θα σε πετάξουν έξω από την πόρτα. Κι όταν το κάνουν δεν θα υπολογίσουν ούτε τη βουλευτική σου ιδιότητα, ούτε και την κοντινή σου σχέση με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας».⁵³⁰

⁵²⁸ Βλ. ανωτέρω, σελ. 4-5.

⁵²⁹ “Kıbrıs davasını baltaladığı için/ Mümtaz Faik Fenik Yunan basınından takdirname aldı!” («Ο Μουμτάζ Φαϊκ Φενίκ έλαβε τα εύσημα από τον ελληνικό Τύπο/ επειδή υπονομεύει την υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 1/6/1953.

⁵³⁰ “Al ağzının payını” («Λάβε την αποστομωτική απάντησή»), *Hürriyet*, 3/6/1953.

β) Μία κομβική ανακοίνωση της T.M.T.F. για την Κύπρο

Εκτός από την πύρινη αρθρογραφία του Simanı, στην ανάδειξη του ζητήματος της Κύπρου πρωτοστατούσαν – όπως έχει ήδη καταδειχθεί – και οι οργανώσεις της τουρκικής νεολαίας, μία δραστηριοποίηση που τύγγανε ευρείας προβολής από τις στήλες της εφημερίδας. Στο πλαίσιο αυτό, γνωστοποιείται πρωτοσέλιδα ότι εκπρόσωποι της «Εθνικής Φοιτητικής Ομοσπονδίας Τουρκίας» (*T.M.T.F.*) είχαν μεταβεί στην Κύπρο απ' όπου έφεραν «αυτοπροσώπως» πέντε πεύκα, τα οποία παρέδωσαν σε ειδική «τελετή» προκειμένου να φυτευτούν στο υπό κατασκευή μασωλείο του Ατάτουρκ στην Άγκυρα.⁵³¹ Κατά τον ίδιο τρόπο, την ημέρα που ο Simanı «αποστόμωνε» με το κύριο άρθρο του τον Faik Fenik, η *Hürriyet* δημοσίευε παραπλεύρως ανακοίνωση της *T.M.T.F.*, με την οποία η οργάνωση αντιδρούσε στις δηλώσεις για την Κύπρο στις οποίες είχε προβεί στο ελληνικό Κοινοβούλιο ο Υπουργός Εξωτερικών Στέφανος Στεφανόπουλος. Αν και στον τίτλο αναφερόταν ότι την ανακοίνωση είχε εκδώσει η *M.T.T.B.*, στο ρεπορτάζ που ακολουθούσε ο αναγνώστης πληροφορείτο πως την υπέγραφαν οι Ali İhsan Çelik και Avni Yaşar εξ ονόματος της «Επιτροπής Κύπρου» (*Kıbrıs Komitesi*) της *T.M.T.F.* Στην εισαγωγή της οι συγγραφείς, αφού απευθυνθούν στη «φίλη Ελλάδα», ανέφεραν ότι στο πλαίσιο της διμερούς φιλίας «επιβάλλεται» να μην υπάρχουν θέματα που δεν μπορεί να συζητηθούν και περνούσαν αμέσως στο προκείμενο: Μετά από τις τελευταίες «προκλήσεις» στην Κύπρο, ο Κυβερνήτης Wright είχε ξεκαθαρίσει ότι δεν υφίστατο κυπριακό ζήτημα, οπότε η δήλωση Στεφανόπουλου στην ελληνική Βουλή ότι η Ελλάδα δεν θα εγκατέλειπε την υπόθεση της Κύπρου σημαίνει «κατά τη γνώμη μας να τρέχει κάποιος πίσω από μία αυταπάτη». Επισημαίνοντας ότι ως «τουρκική νεολαία» είχαν «λόγο και δικαιώματα» στο θέμα της Κύπρου, πρόσθεταν ότι στις εκδηλώσεις τους δεν καθίσταντο «κόμηροι υπερβολικών συναισθηματικών εξάρσεων», όπως συνέβαινε στη «φίλη Ελλάδα», αλλά όπως σε κάθε «υπόθεση» έτσι και στην υπόθεση της Κύπρου, κινούνταν «στο πλαίσιο της γνώσης και της λογικής». Ακολουθώς οι εκπρόσωποι της «τουρκικής νεολαίας» παρέθεταν αναλυτικά και για πρώτη φορά συγκροτημένα το σύνολο των «παραγόντων» για τους οποίους ισχυρίζονταν ότι είχαν «λόγο και δικαιώματα» στην Κύπρο:

«Ι. Ιστορικός παράγων: Η Κύπρος είναι τουρκική εκ του δικαιώματος που απορρέει από την κατάκτησή της [sic]. Η Κύπρος που με τίμημα το αίμα μας κατακτήσαμε το 1571, παρέμεινε επί 307 έτη υπό τη νομική και διοικητική μας εξουσία, χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια του οποίου προσδόθηκε στο νησί τουρκικός χαρακτήρας σε κάθε του έκφανση. Αντιθέτως, σε καμμία ιστορική περίοδο το νησί δεν ήταν των Ελλήνων. Θεωρούμε πως θα ήταν σωστό να υπενθυμίσουμε σε όσους εγείρουν δικαιώματα επί της νήσου, ότι πρέπει να πληρώσουν επί τόπου τουλάχιστον το τίμημα που πληρώσαμε εμείς.

⁵³¹ “Anıt-Kabir’e 5 Kıbrıs çamı geldi” («Πέντε κυπριακά πεύκα ήρθαν για το Μασωλείο»), *Hürriyet*, 24/4/1953, με βάση το *Anadolu*.

II. Γεωγραφικός παράγων: Η Κύπρος απέχει από την Τουρκία 40 μίλια και από την Ελλάδα 1.100 [sic]. Το νησί αποτελεί ως προς το κλίμα και τις υπόλοιπες ιδιαιτερότητές του μία προέκταση της Ανατολίας.

III. Οικονομικός παράγων: Η Κύπρος είναι οικονομικώς εξαρτώμενη από την Ανατολία και δεν έχει σήμερα μία αυτόνομη οικονομία. Όταν κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου διεκόπη η σύνδεση της Αγγλίας με το νησί, αυτό μπόρεσε να τραφεί μόνο χάρη στη σύνδεσή του με την Ανατολία. Ακόμη και σήμερα η πλειοψηφία των [πρώτων] υλών διατροφής διασφαλίζεται από την Τουρκία. Η δυσχερής οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα Δωδεκάνησα, τα οποία εγκαταλείφθηκαν στην Ελλάδα, συνιστά ένα εξόχως σκοτεινό σημείο για το μέλλον του νησιού, σε περίπτωση που αυτό εγκαταλειφθεί στην Ελλάδα. Επειδή η τελευταία δεν έχει μία οικονομία ικανή να εξασφαλίσει τα προς το ζην, ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της αναγκάζεται να μεταναστεύσει. Από την άλλη μεριά, ο υπέργειος και υπόγειος πλούτος της Τουρκίας αρκούν και με το παραπάνω για να το θρέψουν.

IV. Στρατιωτικός και Στρατηγικός παράγων: Η Κύπρος έχει μεγάλη σημασία από την άποψη της ασφάλειας της Τουρκίας και της Μέσης Ανατολής. Η Τουρκία ουδέποτε μπορεί να επιτρέψει να περάσει στα χέρια ενός αδύναμου κράτους η Κύπρος, η οποία αποτελεί τη Νότια πτέρυγιά της. Έτσι, εξαιτίας της κατάληψης των Δωδεκάνησων κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, διεκόπη η επικοινωνία της Τουρκίας με τους Δυτικούς Συμμάχους και μόνο διά μέσου της Κύπρου μπόρεσε να καλλιεργήσει τις εμπορικές και οικονομικές της σχέσεις.

V. Τελευταίος παράγων, επί του οποίου οι φίλοι μας Έλληνες έχουν οικοδομήσει όλα τους τα όνειρα, είναι εκείνος της πληθυσμιακής πλειοψηφίας. Όταν το ζήτημα εξεταστεί υπό το φως των προεκτεθέντων παραγόντων, γίνεται σαφώς κατανοητό το γεγονός ότι η Κύπρος από κάθε άποψη αποτελεί μία προέκταση της Ανατολίας και συγκροτεί με εκείνην μία ολότητα. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, ο πληθυσμός που βρίσκεται στην Κύπρο και ισχυρίζεται ότι είναι ελληνικός⁵³² κατ' ουσίαν δεν αποτελεί πλειοψηφία, αλλά μειοψηφία εντός της μεγάλης τουρκικής μάζας. Ο εν λόγω πληθυσμός που ισχυρίζεται ότι είναι ελληνικός⁵³³ δεν είναι ελληνικός⁵³⁴ αλλά, όπως επεσήμανε και ο Πρωθυπουργός Τσώρτσιλ σε μία του ομιλία, ακόμη και η γλώσσα τους είναι διαφορετική από εκείνην που μιλάνε στην Ελλάδα. Ακόμη και αν γίνει δεκτό το ότι είναι Έλληνες⁵³⁵ και ότι έχουν δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, τότε θα έπρεπε να προσαρτηθούν στην Τουρκία και ορισμένες περιοχές στην Ελλάδα που κατοικούνται από Τούρκους, ως αποτέλεσμα δημοψηφίσματος».

⁵³² Rum, στο πρωτότυπο.

⁵³³ Yunan, τη φορά αυτή στο πρωτότυπο.

⁵³⁴ Και πάλι Rum στο πρωτότυπο.

⁵³⁵ Rum.

Περαίνοντας την έκθεση της επιχειρηματολογίας τους οι Τούρκοι νεολαίοι διακήρυσσαν ότι για τους προαναφερθέντες λόγους το Κυπριακό αποτελούσε για εκείνους «εθνική υπόθεση», «υπενθυμίζοντας» στον «εξοχώτατο κ. Στεφανόπουλο» ότι στις δημοκρατικές χώρες η φωνή του λαού και δη της νεολαίας «περιέχει βαθύτερα μηνύματα κάποτε ακόμη και από τις δηλώσεις που εκφωνούνται στη βουλή».⁵³⁶

Η αναλυτικώς προεκτεθείσα ανακοίνωση της τουρκικής νεολαιίστικης οργάνωσης συνιστούσε την πρώτη προσπάθεια να αρθρωθεί δημόσια ολοκληρωμένος και συνεκτικός λόγος για το Κυπριακό από την τουρκική πλευρά, πέραν των κατά καιρούς σκόρπιων εκδηλώσεων και εξάρσεων συναισθηματικού χαρακτήρα. Τα επιχειρήματά της απλώνονταν σε όλο σχεδόν το φάσμα των επιμέρους ζητημάτων του Κυπριακού και αποτελούσαν μία απόπειρα αφενός μεν απάντησης στην ελληνική πλευρά, αφετέρου δε παρουσίασης του ζητήματος ενδεχομένως σε ευρύτερο ακροατήριο. Όπως τεκμαίρεται και από την ίδια την ανακοίνωση, η θρυαλίδα για την έκδοσή της ήταν η σχετική δήλωση του Έλληνα Υπουργού των Εξωτερικών στη Βουλή, με την οποία επιβεβαίωνε το ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους στην υπόθεση. Αυτό ακριβώς το δημοσίως εκδηλωθέν κρατικό ενδιαφέρον προκάλεσε την αντίδραση της τουρκικής πλευράς σε επίπεδο «νεολαιίστικης οργάνωσης», ίσως διότι η τουρκική κυβέρνηση έκρινε ότι δεν ήταν ο κατάλληλος χρόνος να βγει η ίδια μπροστά, στο βαθμό που – όπως επισημαινόταν και στην ανακοίνωση – η ετέρα ενδιαφερομένη πλευρά, η βρετανική, είχε χαρακτηρίσει το ζήτημα «κλειστό». Κατά συνέπεια, με το συγκεκριμένο τρόπο αφενός μεν επαναλαμβανόταν το τουρκικό ενδιαφέρον για την Κύπρο, με πιο συγκροτημένα μάλιστα επιχειρήματα, αφετέρου δε δεν ενοχλείτο η βρετανική διοίκηση με μία ακόμη δημόσια κυβερνητική τοποθέτηση για το θέμα, αυτή τη φορά την τουρκική.

Κατά τα λοιπά, στην ανακοίνωση εκτίθεντο οι «παράγοντες» που στήριζαν τη θέση περί «τουρκικότητας της Κύπρου», με αλληλουχία και διατύπωση που παρέπεμπε στο πρωτόλειο κείμενο το οποίο, αναπτυσσόμενο περαιτέρω το 1954, θα χρησιμοποιείτο κατόπιν το ίδιο έτος ως βάση από τον Τούρκο Μόνιμο Αντιπρόσωπο στα Ηνωμένα Έθνη, Selim Sarper.⁵³⁷ Στην παράθεσή τους προτάσσονταν εκείνοι οι «παράγοντες» που χαρακτηρίζονταν από μία «ρεαλιστική» θέαση των τουρκικών συμφερόντων στην Κύπρο (γεωγραφία, οικονομία, άμυνα) και επόταν η αντίκρουση του ελληνικού επιχειρήματος περί πληθυσμιακής πλειοψηφίας. Εξάιρεση αποτελούσε

⁵³⁶ «M.T. Talebe Birligi Kıbrıs hakkında bir tebliğ cikardi» («Η Μ.Τ.Τ.Β. εξέδωσε ανακοίνωση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/6/1953. Ο τίτλος είναι προφανώς λανθασμένος, καθώς έκανε λόγο για την ανακοίνωση που «εξέδωσε η Μ.Τ.Τ.Β.», αντί του ορθού «Τ.Μ.Τ.Φ.». Η σύγχυση αυτή είναι ενδεικτική του βαθμού «συγγένειας» των εν λόγω οργάνωσεων ως προς την πολιτική κινητοποίηση με στόχο τον επηρεασμό της εκάστοτε κυβέρνησης για την επίτευξη των «εθνικών» στόχων.

⁵³⁷ Όπως αναφέρει ο Bil στο βιβλίο του, βάση για το κείμενο του Sarper αποτέλεσαν τα 16 σημεία της «μπροσούρας» που είχε επιμεληθεί ο ίδιος το 1954 για λογαριασμό της νεοσυσταθείσας τότε διαβόητης οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», πολιτικός «πρόγονος» της οποίας πρέπει να θεωρηθεί η εδώ εμφανιζόμενη «Επιτροπή Κύπρου» της *T.M.T.F.*, βλ. κατωτέρω, σελ. 371, υποσ. 1016. Σύμφωνα με τον Τούρκο δικηγόρο-δημοσιογράφο, ο λόγος που η τουρκική διπλωματία κατέφυγε στο δικό του κείμενο ήταν ότι «δυστυχώς το Τουρκικό Κράτος στον τομέα αυτό δεν είχε κάνει την παραμικρή προετοιμασία», βλ. Hikmet Bil, *ό.π.*, σελ. 84-86 και 98. Αυτό αληθεύει εν μέρει, αν ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι μόλις τον Μάιο του 1954 είχε συσταθεί στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών μία επιτροπή επιφορτισμένη να παραγάγει τη σχετική με τις τουρκικές επιδιώξεις επιχειρηματολογία, βλ. Mahmut Dikerdem, *Ortaođu'da Devrim Yılları* («Τα Χρόνια της Επανάστασης στη Μέση Ανατολή»), (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), σελ. 124-125. Αναλυτικότερα για την πρώιμη τουρκική εξωτερική πολιτική στο Κυπριακό, βλ. και Αγγελετόπουλος, *ό.π.*, σελ. 67, υποσ. 217.

η πρόταξη του «ιστορικού» παράγοντα, ο οποίος αρκούντως αποκαλυπτικά επαναλάμβανε το, μάλλον ακλόνητο στην τουρκική συνείδηση, «δικαίωμα» στην «διοκτησία» με βάση την κατάκτηση και μάλιστα διαχρονικά: Ό,τι καταλαμβάνεται από τους Τούρκους άπαξ *manu militari* ανήκει για πάντα σε αυτούς και στους απογόνους τους. Υπ' αυτό το πρίσμα μάλλον πρέπει να ερμηνευτεί και η απόλυτη παραγνώριση των διεθνών συνθηκών, που οι προβλέψεις τους δεν συνάδουν με την επιχειρηματολογία της ανακοίνωσης, καθώς και η αντιμετώπιση ως ενιαίου του γεωγραφικού χώρου όπου κατοικούν Έλληνες και Τούρκοι, ως εάν να υφίστατο ακόμη η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Γι' αυτό και η πληθυσμιακή του σύνθεση δεν ερμηνευόταν ξεχωριστά αλλά αντιμετωπιζόταν ως όλο, καθιστώντας έτσι την ελληνική πλειοψηφία στην Κύπρο, μειοψηφία εντός της ευρύτερης «τουρκικής μάζας» Κύπρου και Μικράς Ασίας. Σε κάθε περίπτωση, η επιχειρηματολογία της ανακοίνωσης είχε συνταχθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι «επιθετική» και όχι απολογητική, καθώς και να εξυπηρετεί πλήρως την τουρκική θέαση του ζητήματος.

Την ανακοίνωση εκείνη της *T.M.T.F.*, και δη τη διακήρυξή της ότι το Κυπριακό αποτελούσε για την τουρκική νεολαία «εθνικό ζήτημα», χαιρέτιζε την επόμενη μέρα στο κύριο άρθρο του που έφερε τον ίδιο τίτλο ο Simanî. Επιχαίροντας για την επιχειρηματολογία και τη στάση των φορέων της, που άλλωστε δεν διέφεραν και πολύ από τις απόψεις του ιδίου και της εφημερίδας του, ο Τούρκος δημοσιογράφος έκανε λόγο για την «πύρινη τουρκική νεολαία», το φοιτητικό τμήμα της οποίας αντιπροσωπευόταν «θαυμάσια» στην εν λόγω οργάνωση. Σε μία ενδιαφέρουσα αναφορά που εγείρει την υποψία συντονισμένης κίνησης, ο Simanî ανέφερε στη συνέχεια ότι «εδώ και μέρες ανέμενα μία αντρίκεια φωνή» και ότι τελικά «η νεολαία μας βρυχήθηκε και έκανε τη φωνή της να ακουστεί σε εχθρούς και φίλους». Στο εξής, σημείωνε, ουδείς θα δώσει σημασία «στα κατά παραγγελίαν γραπτά που θα βγουν στις κυρίαρχες εφημερίδες και στις ψεύτικες εκδηλώσεις φιλίας», για να συνεχίσει στο γνωστό αγοραίο ύφος: «Όσοι έχουν λογαριασμούς μαζί μας ας κοπιάσουν να τους λύσουν με την τουρκική νεολαία. Κι αν επιμείνουν περισσότερο, πίσω από τη νεολαία θα βρουν ολόκληρο το τουρκικό έθνος». Σε κάθε περίπτωση, πρόσθετε, είχε νιώσει «αγαλλίαση» από τη συγκεκριμένη ανακοίνωση και σκέφτηκε πως αν πεθάνει, δεν θα έφευγε με την έγνοια,⁵³⁸ μην παραλείποντας να συσχετίσει απειλητικά την τουρκική νεολαία με τους Έλληνες ακόμη μια φορά: «Οι Έλληνες φίλοι μας γνωρίζουν κατ' εξοχήν και πολύ καλά την ισχύ που έχει η τουρκική νεολαία. Η νεολαία αυτή ξέρει να βγαίνει μπροστά κάθε φορά, από τα Δαρδανέλλια μέχρι τον Σαγγάριο». Έμπλεος αισθημάτων υπερηφάνειας για τους Τούρκους νέους, ο Simanî περάτωνε το συγκεκριμένο άρθρο του αναφωνώντας: «Τι ευτυχής η νεολαία που ζει εν έτει 1953. Τι ευτυχία για το τουρκικό έθνος να έχει μια τέτοια νεολαία».⁵³⁹

⁵³⁸ Πρόκειται για τη δεύτερη προφητική αναφορά του Simanî στο ενδεχόμενο του θανάτου και της «παρακαταθήκης» του, μετά από εκείνη του άρθρου του στις 22/5. Εξίσου προφητική, όμως, ήταν και η αναφορά του στις «ποιότητες» και στην «πρωτοπορία» της τουρκικής νεολαίας, όπως θα εκδηλώνονταν με καταστροφικό τρόπο στα Σεπτεμβριανά.

⁵³⁹ “Millî Dâvamız”, *Hürriyet*, 4/6/1953.

γ) Η αποκάλυψη της χρησιμότητας της «τουρκοελληνικής φιλίας»

Η βαθιά περιφρόνηση του Simanî για την ελληνοτουρκική φιλία έβρισκε την ευκαιρία να εκδηλωθεί και πάλι, στο πρώτο σειράς άρθρων γνώμης του υπό τον κεντρικό τίτλο «Φιλική κουβέντα με τον Μέντερες».⁵⁴⁰ Ο συντάκτης τους αφού διαβεβαιώσει τον Πρωθυπουργό της Τουρκίας για το αγαθό των αισθημάτων και των προθέσεων του κατά τη συγγραφή του άρθρου του, εισερχόταν στο προκείμενο ξεκινώντας από το «άτοπο» της διμερούς φιλίας:

«Δεν εορτάσατε ως κυβέρνηση την 500στή επέτειο της άλωσης της Ιστανμπούλ για να μην προσβάλετε τους Έλληνες. Αυτή ήταν η μεγαλύτερη γκάφα που θα μπορούσατε να διαπράξετε στον πολιτικό σας βίο. Ο μακαρίτης ο Ατάτουρκ είχε κάνει φιλία με τους Έλληνες που τους είχε λιώσει τα κεφάλια [sic]. Εκείνη όμως ήταν μία επιφανειακή φιλία, δεν είχε φωλιάσει στις καρδιές. Αυτό το γνώριζε και ο Ατάτουρκ ο οποίος αν ήθελε θα μπορούσε να την κάνει να φωλιάσει. Δεν θέλησε όμως, διότι υπήρχε ένα σύνολο ζητημάτων που έπρεπε να διευθετηθούν με το γειτονικό αυτό έθνος και η φιλία εκείνη αποτελούσε ένα μέσο για τη διευθέτησή τους. Εσείς, αμέσως μόλις αναλάβατε τη διακυβέρνηση, προσπαθήσατε να κατεβάσετε τη φιλία τούτη στις καρδιές. Αυτό ήταν λάθος, διότι οι Έλληνες ουδέποτε υπήρξαν ειλικρινείς στα αισθήματα αυτά και τα μέχρι χθες γεγονότα το αποδεικνύουν».

Ο αρθρογράφος συνέχιζε επισημαίνοντας ότι η κοινή γνώμη δεν διαμορφωνόταν από τη *Hürriyet* ή από τη φιλοκυβερνητική *Zafer*, αλλά συγκροτείτο «στα καφεενεία της γειτονιάς και του χωριού». Εκεί, τόνιζε, πρέπει να την αφουγκραστεί ο Menderes και τότε θα καταλάβει «πόσο την έχετε προσβάλει με την ελληνική σας φιλία και με το αχρείαστο τηλεγράφημα που αποστείλατε στον Αθηναγόρα». Στο πλαίσιο της «ειλικρίνειας» που χαρακτήριζε τη δημόσια εκείνη δια του Τύπου φιλική κουβέντα του με τον Τούρκο Πρωθυπουργό, ο Simanî προέβαινε σε μία εκπληκτική αποκάλυψη για την πραγματική φύση της ελληνοτουρκικής φιλίας ήδη από την εποχή του Atatürk: Η τελευταία ουδέν αντίκρισμα είχε στο επίπεδο των πραγματικών αισθημάτων αλληλοπροσέγγισης των δύο λαών, παρά είχε μόνο χρηστική σημασία ως εργαλείο διπλωματικής εξομάλυνσης των διμερών σχέσεων. Μάλιστα εμπροθέτως είχε εμποδιστεί η συναισθηματική της πραγμάτωση από τον ιδρυτή του τουρκικού κράτους διότι, κατά τον Simanî, αποτελούσε απλώς ένα διαπραγματευτικό μοχλό πίεσης για τη «διευθέτηση» μη κατονομαζόμενων «ζητημάτων».⁵⁴¹ Έτσι,

⁵⁴⁰ “Menderesle hasbihal I”, *Hürriyet*, 10/6/1953. Στην εφημερίδα είχε προηγηθεί μικρή πρακτορειακή πρωτοσέλιδη είδηση για τον «Ελληνοκύπριο Αρχιεπίσκοπο που συνεχώς ανασκόταλε το Κυπριακό», τη φορά αυτή με πρωτοβουλία του προς τον Αμερικανό Πρόεδρο Eisenhower, βλ. “Kıbrıs için yeni bir teşebbüs” («Μια νέα πρωτοβουλία για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 4/6/1953.

⁵⁴¹ Την πραγματική και ετεροβαρή – υπέρ της τουρκικής πλευράς – φύση του ιδεολογήματος της «ελληνοτουρκικής φιλίας» σε κρατικό επίπεδο έχουν καταδείξει τόσο ο Σαρρής, όσο και ο Αλεξανδρής, βλ. Νεοκλής Σαρρής, *Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία*, (Αθήνα: Γόρδιος, 1992) και Αλέξης Αλεξανδρής, «Απομυθοποίηση της ελληνοτουρκικής φιλίας», *Αντί*, περίοδος Β΄, τεύχος 299 (13 Σεπτεμβρίου 1985), σελ. 41-44. Στο άρθρο του αυτό ο τελευταίος, σήμερα πρέσβης ε.τ., έγραφε χαρακτηριστικά: «Πάντα στο παρελθόν η ελληνική πλευρά προέβη σε βαρυσήμαντες θυσίες για να θέσει τις βάσεις μιας φιλίας ενώ αντιθέτως η Τουρκία έχει συνηθίσει να απαιτεί διάφορες παραχωρήσεις θεωρώντας πάντα την Ελλάδα σαν μία μικρή αποσχισθείσα επαρχία από το ‘πλώριο’ τουρκικό κράτος [...] Τουλάχιστον σε ορισμένους ηγετικούς κύκλους στην Ελλάδα είχε διατυπωθεί η πεποίθηση ότι το κοινό συμφέρον ασφάλειας και ο κοινός συμμαχικός θεσμός θα έλυαν οριστικά τα προβλήματα της ειρηνικής ελληνοτουρκικής

εν έτει 1953, όταν ο εκδότης της *Hürriyet* πρότασε στην αρθρογραφία του τα ζητήματα που κατά τη γνώμη του έπρεπε να «διευθετηθούν», αφενός μεν έθετε στην κορυφή τους το Κυπριακό, αφετέρου δε κατηγορούσε τον Menderes ότι δεν είχε συλλάβει την χρηστική ουσιαστικά φύση του εργαλείου που ονομάζεται «τουρκοελληνική φιλία» και έτσι διέπραττε τη «μεγάλη γκάφα» να την λαμβάνει τοις μετρητοίς, κάνοντας «παραχωρήσεις» στους «ανειλικρινείς» Έλληνες, όπως συνέβη και στην περίπτωση των εορτασμών της επετείου της άλωσης. Γι' αυτό και του επεσήμαινε πως η συμπεριφορά του εκείνη «προσέβαλε» την τουρκική κοινή γνώμη, όπως αυτή σχηματοποιείτο και εκφραζόταν στα κατά τόπους καφενεία. Είναι φανερό πως για τον Τούρκο δημοσιογράφο η μόνη «πραγματική» φιλία ήταν εκείνη που «τακτοποιούσε» ζητήματα όπως το Κυπριακό υπέρ της τουρκικής πλευράς, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν αντίστοιχες διεκδικήσεις και αιτήματα της ελληνικής.

Όσο, όμως, κι αν ο Simavi αρνείτο ότι ο ίδιος και η εφημερίδα του απηχούσαν τη μείζονα κοινή γνώμη, δεν έπαυε από τις σελίδες της να προσπαθεί να την επηρεάσει και να την κατευθύνει, μεταξύ άλλων και στο ζήτημα της Κύπρου. Στο πλαίσιο αυτό, αφού φιλοξενήσει είδηση περί του «μεγάλου συλλαλητηρίου» της «Ομοσπονδίας Τουρκικών Σωματείων» (*Türk Cemiyetleri Federasyonu*) στη Λευκωσία εναντίον μιας απόφασης της βρετανικής διοίκησης σε εκπαιδευτικά θέματα,⁵⁴² επανερχόταν με νέο κύριο άρθρο στο οποίο απευθυνόταν ξανά στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας. Σε εκείνο ο Τούρκος δημοσιογράφος, αλλάζοντας ύφος και τακτική, δήλωνε ότι δεν ήταν «ανθέλληνας», αλλά αντιθέτως ένας «ειλικρινής υποστηρικτής της φιλίας με μία φρόνιμη, ευφυή και σώφρονα Ελλάδα». Εκτιμούσε, ωστόσο, ότι οι μέχρι τότε εκδηλώσεις της διμερούς φιλίας ήταν επιφανειακές και δεν έκαναν τίποτε άλλο από το να αποκρύπτουν τα πραγματικά προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών: «Τα θέματα των Δωδεκανήσων, της Κύπρου και της Ανατολικής Θράκης [sic] θα μείνουν έως το τέλος σε εκκρεμότητα; Ποιος θα είναι ο θαρραλέος ανήρ που θα βάλει νυστέρι σε αυτά τα τραύματα; Πρέπει να παραδεχθούμε πως αν δεν ανοίξουν οι πληγές αυτές και δεν καθαριστεί το πύον τους, η τουρκοελληνική φιλία δεν μπορεί να γίνει φιλία». Ο Simavi σημείωνε ότι δεν ήταν «αφελής» ώστε να πιστεύει πως μπορούσε να υπάρξει φιλία «με έναν γείτονα ο οποίος από τις πρώτες σχολικές τάξεις εμποτίζει τα παιδιά με αντιτουρκικά αισθήματα», ενώ απευθυνόταν με συγκαταβατική κατανόηση στον Έλληνα Πρωθυπουργό, λέγοντάς του ότι «κατανοούσε» τις «δυσκολίες» που περνά κάποιος που ηγείται «ενός δυναμικού και διεκδικητικού έθνους όπως οι Έλληνες», χαρακτηρίζοντας μάλιστα «από την άποψη αυτή δυστυχείς» τόσο τον ίδιο, όσο και τον Σοφοκλή Βενιζέλο.⁵⁴³ Παρά το επιφανειακά συγκρατημένο ύφος και τον τολμηρό τρόπο που τοποθετείτο στο θέμα της διμερούς φιλίας, ο εκδότης της *Hürriyet* δεν είχε

συμβίωσης. Οι προβλέψεις αυτές αποδείχθηκαν ανεδαφικές γιατί δεν είχαν λάβει υπόψη τις μακροπρόθεσμες τουρκικές φιλοδοξίες για την καθιέρωση της Τουρκίας σαν μία μεγάλη περιφερειακή δύναμη υπό την αιγίδα της Ατλαντικής Συμμαχίας. Βέβαια, αφού οι δύο γείτονες είναι υποχρεωμένοι να συνυπάρχουν στον ίδιο γεωπολιτικό χώρο πρέπει να βρουν ένα τρόπο ειρηνικής συμβίωσης, ένα μόντους βιβέντι, χωρίς όμως ψευδαισθήσεις, ενθουσιασμούς και παραχωρήσεις από την ελληνική πλευρά. Η ιστορική εμπειρία δείχνει ότι αυτός ο τρόπος προσέγγισης στο ελληνοτουρκικό πρόβλημα έχει ως μόνο αποτέλεσμα την αύξηση των τουρκικών αξιώσεων».

⁵⁴² “Kıbrıs Türklerinin protesto mitingi” («Το συλλαλητήριο διαμαρτυρίας των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 16/6/1953.

⁵⁴³ “Yunan Başvekilli” («Ο Έλληνας Πρωθυπουργός»), *Hürriyet*, 17/6/1953.

μεταβάλλει κατ' ουσίαν την οπτική και την προσέγγισή του στα θέματα του Κυπριακού και των σχέσεων με την Ελλάδα, όπως αψευδώς μαρτυρεί το απόσπασμα για το είδος της τελευταίας που «εκτιμούνται»: Η Ελλάδα όφειλε να είναι «φρόνιμη, ευφυής και σώφρων», δηλαδή να «κάθεται καλά» και να υπακούει αδιαμαρτύρητα στα κελεύσματα του μεγάλου γείτονά της, της Τουρκίας.

δ) Simavî προς Παπάγο: «Αντε, πάει, τέλειωσε κι αυτό!»

Η εφημερίδα πρόβαλλε πρωτοσέλιδα και μάλλον ειδησεογραφικά την επίσκεψη Παπάγου στην Τουρκία, διανθισμένη με τις δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού περί της «ακλόνητης» ελληνοτουρκικής φιλίας που ήταν «αναγκαία για τη διατήρηση της ειρήνης».⁵⁴⁴ Την επομένη, ωστόσο, επανερχόταν στα ειωθότα, καθαπτόμενη εκ νέου τον εκδότη της *Cumhuriyet*, Nadir Nadi, ότι λειτουργούσε ως «συνήγορος των Ελλήνων», επειδή στο «καλωσόρισμά» του προς τον φιλοξενούμενο Παπάγο έθιγε μόνο το ζήτημα των «εδαφών που αφαιρούνται από τους Τούρκους της ελληνικής Θράκης», όχι όμως και τα ζητήματα «των Δωδεκανήσων μας και της Κύπρου μας». Έφτανε δε στο σημείο να ζητήσει από τον αποθανόντα «πατριώτη» πατέρα του, Yunus Nadi, να «σηκωθεί» και να δει «πώς ο ίδιος του ο γιος κάνει τον συνήγορο των Ελλήνων».⁵⁴⁵ Αν και το συγκεκριμένο σχόλιο έφερε την υπογραφή της εφημερίδας με τον αρχικό της γράμμα (*H*) είναι βάσιμο να υποθεθεί ότι το είχε γράψει ο ίδιος ο Simavî που είχε κατηγορήσει τον Nadi και έναν μήνα περίπου νωρίτερα.⁵⁴⁶

Ακολούθως, ο εκδότης της *Hürriyet* επανέκαμπτε με νέο ενυπόγραφο κύριο άρθρο του, για να σχολιάσει τα αποτελέσματα της επίσκεψης Παπάγου στην Τουρκία και να θέσει «ευλόγως» και το ζήτημα της Κύπρου. Ξεκινώντας από την εκτίμηση των ελληνικών εφημερίδων περί της «λαμπρής» επίσκεψης του Έλληνα Πρωθυπουργού στην Τουρκία, ο Simavî δραττόταν της ευκαιρίας από το απόσπασμα του επίσημου ανακοινωθέντος που έλεγε ότι «δεν υφίσταται ζήτημα που να μην δύναται να διευθετηθεί μεταξύ των δύο χωρών», για να το σχολιάσει ως εξής: «Αυτό σημαίνει πως σύντομα θα καθίσουμε σε ένα τραπέζι με τους Έλληνες και θα τακτοποιήσουμε με διαπραγματεύσεις τα ζητήματα της τουρκικής Κύπρου, των Δωδεκανήσων και των Τούρκων της ελληνικής Θράκης». Εξέφραζε, μάλιστα, τη βεβαιότητά του ότι η εν λόγω διαπραγμάτευση ήταν «θέμα ημερών». Στο ίδιο αυτό ειρωνικό πλαίσιο της εξαγωγής «αυτονόητων συμπερασμάτων» από την επίσκεψη Παπάγου, ο συντάκτης συνέχιζε αναφέροντας και τα ακόλουθα: «Κρατάμε την επίσημη αυτή ανακοίνωση στα χέρια μας σαν γραμμάτιο και θεωρούμε ότι η κυβέρνησή μας αργά ή γρήγορα θα ζητήσει από τους Έλληνες την τακτοποίηση των εκκρεμούντων ζητημάτων. Ποιος λέει, λοιπόν, ότι ο Ευγενέστατος Κιοπροϋλού Φουάτ δεν μπορεί να συνταιριάξει τα τουρκικά

⁵⁴⁴ “Mr. Papagos dün gelip Ankaraya hareket etti/ Yunan Başvekili Türk-Yunan dostluğunu sulhun muhafazası için zaruri gördüğü” («Κατέφτασε χθες ο Στρατ. Παπάγος και αναχώρησε για την Άγκυρα/ Ο Έλληνας Πρωθυπουργός θεωρεί την τουρκοελληνική φιλία ως αναγκαία για τη διατήρηση της ειρήνης»), *Hürriyet*, 17/6/1953. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, στη συνέντευξη τύπου που είχε παραχωρήσει, ο Παπάγος αναφέρθηκε «στον μεγάλο άνθρωπο, μεγάλο μεταρρυθμιστή που όλοι στην Ελλάδα επικροτούν», τον Ατάτουρκ, με τον οποίο ο ίδιος είχε συναντηθεί το 1938. Τότε, ο Ατάτουρκ του είχε αναφέρει ότι «η τουρκοελληνική φιλία είναι γάμος από έρωτα ενώ τα άλλα Σύμφωνα είναι γάμος από λογική».

⁵⁴⁵ “Aferin Yunanistan’ın avukatına...” («Εύγε στον συνήγορο της Ελλάδας...»), στήλη «Kulağımıza gelenler» («Όσα φτάνουν στ’ αυτιά μας»), *Hürriyet*, 18/6/1953.

⁵⁴⁶ Βλ. ανωτέρω σελ. 187. Για την αρθρογραφία του Simavî, βλ. ανωτέρω, σελ. 21, υποσ. 75.

συμφέροντα με την τουρκοελληνική φιλία; Και ποιος ισχυρίζεται ότι το Δημοκρατικό Κόμμα δεν τείνει ευήκοον ους στα λαϊκά αιτήματα; Όλα αυτά, ίνσαλλαχ, θα τακτοποιηθούν, σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στην επίσημη ανακοίνωση και το μόνο που θα μένει σε μας να πούμε, είναι το άντε, πάει, τέλειωσε κι αυτό!». ⁵⁴⁷

Η εικόνα με την οποία έκλεινε το ειρωνικό γραπτό του ο Simavi κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν. Η αναφήνηση «άντε, πάει, τέλειωσε και αυτό», η οποία και επιλεγόταν ως κεντρικός τίτλος του κύριου άρθρου του, είναι εκείνη που επαναλαμβάνεται εν χορώ από τους παρευρισκόμενους πιστούς και συγγενείς στην Τουρκία στις τελετές περιτομής, αμέσως μόλις ο ειδήμων περατώσει την επώδυνη διαδικασία, σηματοδοτώντας το τέλος της και ταυτόχρονα λειτουργώντας εν είδει παρηγοριάς προς το νεαρό αγόρι. Το γεγονός ότι ο συντάκτης του άρθρου επέλεγε να την χρησιμοποιήσει για να περιγράψει την αντίδραση του ίδιου και των άλλων «παρατηρητών» μετά το τέλος των προσδοκώμενων διμερών διαπραγματεύσεων Ελλάδας-Τουρκίας για τα «επίδικα ζητήματα», είναι χαρακτηριστικά αποκαλυπτικό των συμβολικών ρόλων που στο μυαλό του θα έχουν οι συμμετέχοντες στην όλη διαδικασία. Σε κάθε περίπτωση, όπως ανέφερε για μία ακόμη φορά, τα μόνα προς διαπραγμάτευση και «διευθέτηση» ζητήματα ήταν εκείνα που δυνητικά θα έθετε η τουρκική πλευρά, πρώτο μεταξύ των οποίων θα ήταν το Κυπριακό.

Στο τελευταίο αυτό ζήτημα επανερχόταν ο Simavi με νέο, τρίτο κατά σειρά, κύριο άρθρο του προς τον Πρωθυπουργό Παπάγο. Εκκινώντας από τις πληροφορίες που του περιέρχονταν ότι ο Έλληνας Πρωθυπουργός «δυσφορούσε» από τη στάση της *Hürriyet*, στο βαθμό που ο ίδιος πίστευε πως μία μέρα λόγω της γεωγραφίας θα καθίστατο «αναγκαία» η άρση των συνόρων και η «δημιουργία μιας ομοσπονδίας» μεταξύ των δύο κρατών, ο Τούρκος δημοσιογράφος «συγκινείτο» και επαναλάμβανε ότι δεν ήταν «ανθέλληνας». Στη συνέχεια, απευθυνόμενος σε α' πρόσωπο στον Παπάγο, παρέθετε και πάλι τις προϋποθέσεις μιας «ανεμπόδιστης και πραγματικά ειλικρινούς φιλίας»: «Εάν θέλετε να κερδίσετε την αιώνια ευγνωμοσύνη της τουρκικής κοινής γνώμης, βάλτε τους εξουσιοδοτημένους εκπροσώπους σας να καθίσουν με τους δικούς μας γύρω από ένα τραπέζι και δώστε τους την αρμοδιότητα να τακτοποιήσουν τα ζητήματα της Κύπρου, των Δωδεκανήσων και των δύστυχων Τούρκων στην ελληνική Θράκη. Εμείς από την πλευρά μας θα επιδείξουμε τη μεγίστη αυταπάρνηση. Θέλουμε να δείξετε κι εσείς αυταπάρνηση. Δεν υπάρχει περίπτωση να μην συμφωνήσουν άνθρωποι καλοπροαίρετοι». Με αυτόν τον τρόπο θεωρούσε ο Simavi πως θα επιτυγχανόταν η «πραγματική φιλία», με την οποία «θα αντιταχούμε στον κομμουνισμό». Περαιτώνοντας το άρθρο του με αισθήματα «αιώνιου σεβασμού» προς τον στρατάρχη Παπάγο, τον προέτρεπε να «σηκώσει τα μανίκια» και να επιδείξει την «αγαθή του προαίρεση», καθ' ότι «η τουρκοελληνική φιλία δεν αποτελεί ζήτημα που θα τακτοποιηθεί με τον Φουάτ Κιοπρουλού, αλλά μεταξύ ημών, των καλοπροαίρετων ανθρώπων των δύο χωρών». ⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ “Oldu da bitti maşallah” («Άντε πάει, τελείωσε και αυτό»), *Hürriyet*, 23/6/1953.

⁵⁴⁸ “Mareşal Papagos’a açik mektup” («Ανοιχτή επιστολή προς τον Στρατάρχη Παπάγο»), *Hürriyet*, 27/6/1953. Τόσο στη συγκεκριμένη, όσο και στην πρώτη δημόσια παρέμβασή του προς τον Παπάγο, ο Simavi χρησιμοποιούσε τον τίτλο

Όπως καθίσταται φανερό, η θεματολογία του Simavî και στα τρία άρθρα του προς τον Πρωθυπουργό Παπάγο δεν μεταβαλλόταν. Ανεξαρτήτως του ύφους και των τόνων που υιοθετούνταν, το Κυπριακό, τα Δωδεκάνησα και τα θέματα των «Τούρκων» της ελληνικής Θράκης προτάσσονταν ως προαπαιτούμενα, η «διευθέτηση» των οποίων θα συνιστούσε μέτρο εκτίμησης και απόδειξης της «ειλικρίνειας» στη διμερή «φιλία». Στο σύντομο περιεχόμενό τους προτεινόταν ακόμη και η «ανταλλαγή» που μπορούσε κατά την άποψή του να λάβει χώρα, εκείνη της μερικής «υποχώρησης» των Τούρκων στα Δωδεκάνησα, έναντι της πλήρους ικανοποίησής τους στα άλλα δύο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Παπάγος θα μεταβαλλόταν στα μάτια του Simavî και της «τουρκικής κοινής γνώμης» στον «θαρραλέο άνδρα που θα έβαζε το νυστέρι στην πληγή», στον «Έλληνα που θα δημιουργούσε την επιθυμητή αληθινή φιλία με τους Τούρκους».

Ο Μακάριος ως πρότυπο μίμησης και παράδειγμα προς αποφυγή

α) Η αναγκαιότητα του αντι-Μακάριου

Την επόμενη ημέρα θα επανέκαμπε και ο Hikmet Bil στην αρθρογραφία για το Κυπριακό, με ένα κείμενό του που θα πραγματευόταν ένα εσωτερικό ζήτημα της Κύπρου, εκείνο της επικείμενης τότε εκλογής νέου μουφτή. Σε αυτό συνιστούσε μεν στους «αδελφούς Κυπρίους» να στηρίξουν τον έμπειρο ιεροδιδάσκαλο και εκλεκτό της Άγκυρας, Danâ Efendi, έναντι του εκλεκτού των Βρετανών, Kâmil Efendi, συμπεριλάμβανε όμως και σαφείς πολιτικές αναφορές. Στην πρώτη εξ αυτών συνέκρινε, όπως είχε πράξει και ο Zıncirkıran πριν από οκτώ μήνες,⁵⁴⁹ τα χαρακτηριστικά που έπρεπε να έχει ο νέος μουφτής με τα αντίστοιχα του Μακάριου: «Ας μην προσπεράσουμε το ζήτημα, διότι ο μουφτής είναι για τους Τουρκοκύπριους πολύ σοβαρό θέμα. Αν τους ρωτήσετε θα σας πουν “θέλουμε έναν πολιτικό με μία γενειάδα τόσο μακριά, όσο και του Μακάριου”. Στο ζήτημα αυτό έχουν δίκιο οι ομογενείς μας. Τους χρειάζεται ένας αρχηγός που δεν θα είναι ένας θρησκόληπτος φανατικός, αλλά ένας επικεφαλής με σύγχρονο πνεύμα που θα μπορεί να παρακολουθεί τις εξελίξεις στον κόσμο». Ακολούθως ο αρθρογράφος κατηγορούσε την τότε τουρκική κυβέρνηση ότι «δυστυχώς δεν έχει ασχοληθεί με την υπόθεση της Κύπρου όπως της πρέπει», ενώ καταλήγοντας στη συλλογιστική του άρθρου του, καλούσε τους Τουρκοκύπριους να έχουν «τα μάτια τους τέσσερα» και να μην «πέφτουν στην παγίδα», τονίζοντας τα εξής: «Ενωθείτε και γίνετε ισχυροί. Έτσι, την ημέρα που εσείς στην Κύπρο θα γίνετε μια γροθιά και εμείς στη μητέρα πατρίδα δυναμώσουμε λίγο ακόμη, θα κυματίσει μετά βεβαιότητας και πάλι στους

«Στρατάρχης», ενώ στη δεύτερη τον προσφωνούσε μία φορά και ως «Πρωθυπουργό». Ο Bil χαρακτήριζε τον Παπάγο «γερόλυκο» που υπολόγιζε ότι με τις δημηγορίες του θα «χρύσωνε το χάπι» και θα καταπράυνε την τουρκική κοινή γνώμη, αποκρύπτοντας τις «ελληνικές επιδιώξεις» για την Ένωση, «όπως και τελικά συνέβη». Σύμφωνα με την αφήγησή του, όταν ο Έλληνας Πρωθυπουργός είχε μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη, ο «Έλληνας ακόλουθος Τύπου» Ναούμ κάλεσε τον Simavî σε κοκτέιλ, αλλά ο τελευταίος αρνήθηκε την πρόσκληση και είπε στον Bil να πάει στη θέση του. Επιστρέφοντας ο Bil ανέφερε στον Simavî ότι η ελληνική κυβέρνηση προσέφερε στον υποφέροντα από αρτηριοσκλήρωση εκδότη της *Hürriyet* φιλοξενία σε κάποιο από τα ελληνικά νησιά, με τον Simavî να γελάει και να αποκρίνεται «βυζαντινά παιχνίδια. Νομίζουν ότι θα με εξαγοράσουν με έξυπνο τρόπο. Γελάω με αυτούς τους σατισμένους» και την επομένη δημοσίευσε τη συγκεκριμένη «ανοιχτή επιστολή» προς τον Παπάγο, βλ. Hikmet Bil, ό.π., σελ. 65-67.

⁵⁴⁹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 166-167.

ουρανούς τής όμορφης Κύπρου μας, δηλαδή στο 64^ο βιλαέτι μας, το ένδοξο λάβαρό⁵⁵⁰ μας».⁵⁵¹ Από την τελευταία αυτή φράση γίνονται φανεροί οι ευσεβείς πόθοι, αλλά και οι απώτεροι σκοποί του αρθρογράφου, η μεταγενέστερη πορεία του οποίου θα κατεδείκνυε πως υπήρξε ενεργό μέλος μιας οργάνωσης που είχε ως στόχο ακριβώς «να κυματίσει στους ουρανούς της Κύπρου η ένδοξη τουρκική σημαία». Υπ' αυτήν την έννοια δεν έχει ακόμη επαρκώς διερευνηθεί το κατά πόσο συμμετείχε στην πρόωπη αυτή φάση και σε άλλους σχεδιασμούς στρατιωτικών ή πολιτικών κύκλων της Άγκυρας που σκοπό είχαν να «επανακτήσουν» την Κύπρο, σύμφωνα με το όνομα του σχετικού σχεδίου που θα εκπονούσε μερικά χρόνια αργότερα ο ταγματάρχης του Τμήματος Ειδικού Πολέμου, İsmail Tansu.⁵⁵²

Το στενό ενδιαφέρον της εφημερίδας για το Κυπριακό θα συνεχιζόταν και τον Ιούλιο, αρχής γενομένης από την πρωτοσέλιδη είδηση σχετικά με την απόφαση της βρετανικής διοίκησης στην Κύπρο να κλείσει την «ελληνοκυπριακή νεολαιίστικη οργάνωση «Feon» (όπως αναγραφόταν η «ΠΕΟΝ») και όλα τα παραρτήματά της, επειδή διεξήγαγε «προπαγάνδα» υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.⁵⁵³ Στο ίδιο μήκος κύματος, δημοσίευε πρωτοσέλιδα λίγες ημέρες αργότερα φωτογραφία από μεγάλο συλλαλητήριο των Ελληνοκύπριων στη Λευκωσία υπό τον τίτλο «Ερυθρό ρωμαίικο συλλαλητήριο στην Κύπρο», στο οποίο στοχοποιείτο ο Μακάριος και αναφέρονταν χαρακτηριστικά τα εξής: «Την περασμένη Κυριακή διοργανώθηκε στην εκκλησία της Φανερωμένης στην Λευκωσία συλλαλητήριο για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Στο εν λόγω συλλαλητήριο, στο οποίο συμμετείχαν και κομμουνιστές Ελληνοκύπριοι που ουδεμία σχέση έχουν με την εκκλησία, ο εκφωνήσας λόγος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος είπε ότι θα πετύχουν στον αγώνα τους με τη βοήθεια των κομμουνιστικών χωρών. Ο Μακάριος θα μεταβεί προσεχώς στην Αμερική όπου και θα προσπαθήσει να φέρει το ζήτημα της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη».⁵⁵⁴ Είναι ενδεικτικό ότι στη φωτογραφία υποδεικνυόταν με βέλος ο Μακάριος ανάμεσα στο πλήθος. Όπως καθίσταται φανερό, οι συνεχείς προσπάθειες του Μακαρίου να αναβαθμίσει το Κυπριακό με επαφές στις ΗΠΑ και στα ΗΕ ενοχλούσαν την εφημερίδα, η οποία επανέφερε το φόβητρο του κομμουνισμού και μάλιστα στο πλαίσιο της τυπικής προσέγγισης που πρόβαλε τα προηγούμενα έτη, εκείνης δηλαδή της «συνεργασίας εκκλησίας και κομμουνιστών» στην επιδίωξη των εθνικών στόχων των Ελληνοκύπριων. Η συγκεκριμένη συσχέτιση, η οποία είχε ατονήσει,

⁵⁵⁰ Χρησιμοποιείται η λέξη *sancak* που υποδηλώνει το λάβαρο, την πολεμική σημαία, αντί της πιο πολιτικής *bayrak*.

⁵⁵¹ “Kıbrıs Müftülüğü” («Η Μουφτεία της Κύπρου»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 28/6/1953. Είχε προηγηθεί μικρή πρωτοσέλιδη είδηση της εφημερίδας, βασισμένη σε σχετικό δημοσίευμα του *Εθνους*, σύμφωνα με το οποίο η Σοβιετική Ρωσία θα υποστήριζε στον ΟΗΕ την ελληνική θέση για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα, βλ. “Kıbrıs meselesinde/ Rusya Yunanistan tarafını tutacak” («Στο Κυπριακό η Ρωσία θα υποστηρίξει την πλευρά της Ελλάδας»), *Hürriyet*, 26/6/1953.

⁵⁵² Βλ. İsmail Tansu, *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu* («Στην πραγματικότητα κανείς δεν κοιμόταν»), (Ankara: Minpa Matbaacılık, χ.χ.). Οι υποψίες αυτές για ενδεχόμενη στενή σχέση του με αμφιλεγόμενους κύκλους των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, ενισχύονται από την παρουσία του ως ανταποκριτή της *Hürriyet* 21 χρόνια αργότερα, κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο.

⁵⁵³ “Kıbrıs'ta Rum Gençlik Teşkilâtı feshedildi” («Διαλύθηκε ελληνοκυπριακή νεολαιίστικη οργάνωση στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 1/7/1953, με πηγή το *Reuters*. Θα ακολουθούσε η απαγόρευση κυκλοφορίας της αθηναϊκής εφημερίδας *Φωνή της Κύπρου*, είδηση η οποία θα έβρισκε τη θέση της σε μικρό μονόστηλο της εφημερίδας, βλ. “Kıbrıs'ta ilhaki bir Yunan gazetesi kapatıldı” («Απαγορεύτηκε η κυκλοφορία μιας ελληνικής εσωτικής εφημερίδας στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 13/7/1953. Εντύπωση προκαλεί η επιλογή του όρου *Yunan* αντί του συνήθους *Rum*.

⁵⁵⁴ “Kıbrıs'ta kızıl rum mitingi”, *Hürriyet*, 5/7/1953.

επανέκαμπε λίγο μετά την αντίστοιχη αναφορά του Simanî στην τελευταία του «ανοιχτή επιστολή» προς τον Παπάγο, όπου σημείωνε πως μόνο με την «πραγματική φιλία» θα καθίστατο δυνατόν «να αντιταχθούμε στον κομμουνισμό». Τα βέλη στρέφονταν κατά του Μακαρίου και σε ένα ακόμη δημοσίευμα των εσωτερικών σελίδων, στο οποίο οι «αρμόδιες αρχές» του νησιού πληροφορούσαν ότι ο Αρχιεπίσκοπος «επεχείρησε» να χρησιμοποιήσει τα μεγάφωνα των εκκλησιών όχι για θρησκευτικούς, αλλά για λόγους ενωτικής προπαγάνδας. Η σχετική είδηση απέδιδε την «αύξηση της έντασης στο νησί μεταξύ των Ελληνοκύπριων και της Αγγλίας» στην «απαθή στάση» της βρετανικής κυβέρνησης έναντι των ενωτικών προσπαθειών του Μακαρίου.⁵⁵⁵

β) Η σφοδρή επίθεση του Simanî στον Μακάριο

Τρεις και πλέον μήνες αργότερα μία είδηση από τις σελίδες του ελληνικού Τύπου θα προκαλούσε τη σφοδρή αντίδραση του Simanî, ο οποίος θα έθετε με τη σειρά του στο στόχαστρο τον προκαθήμενο της Εκκλησίας της Κύπρου. Αφορμή ήταν η συνάντηση που είχε στη νέα Υόρκη ο Σάββας Λοϊζίδης με εκπρόσωπο του Μονίμου Αντιπροσώπου των ΗΠΑ στον ΟΗΕ, Γερουσιαστή Lodge. Αν και ο τελευταίος δεν είχε δεχθεί ο ίδιος τον Λοϊζίδα και τον είχε παραπέμψει σε βοηθό του, οι ελληνικές εφημερίδες έκαναν λόγο για «αλλαγή της αμερικανικής στάσης που παρατηρείται το τελευταίο διάστημα υπέρ των ελληνικών απόψεων», εκκινώντας ίσως από τη δήλωση Λοϊζίδα ότι οι Ελληνοκύπριοι «εμπιστεύονται τη βοήθεια των ΗΠΑ». Η τουρκική εφημερίδα αναδείκνυε το θέμα στο κεντρικό πρωτοσέλιδό της,⁵⁵⁶ ενώ ο Simanî απηύθυνε την επομένη το κύριο άρθρο του στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, χρησιμοποιώντας για πρώτη φορά το α' πρόσωπο και λέγοντάς του τα εξής:

«Κύριε παπά. Μεταξύ της ειδησεογραφίας είδα ότι ασχολείστε με την εξαπάτηση προς όφελός σας και των Αμερικανών Γερουσιαστών στο ζήτημα της Κύπρου. Να σας πω αμέσως ότι οι Αμερικανοί δεν έχουν καμμία δουλειά στην υπόθεση της Κύπρου. Η Κύπρος είναι ένα θέμα που θα τακτοποιηθεί αποκλειστικά και μόνο μεταξύ της Τουρκίας και της Αγγλίας. Εσύ τώρα θα μου πεις εμείς οι Ελληνοκύπριοι είμαστε ακόμη πλειοψηφία στην Κύπρο. Είναι όμως ιστορικά αποδεδειγμένο πως όταν οι Τούρκοι εγκατέλειψαν το νησί αμανάτι στους Άγγλους, εσείς οι Ρωμιοί ήσασταν εκεί μειοψηφία. Εάν οι Άγγλοι εκμεταλλεζόμενοι την απουσία μας άφησαν τις πόρτες ανοιχτές κι εσείς γεμίσατε έτσι το νησί, αυτό για μας δεν έχει καμμία σημασία. Διότι να μην έχετε καμμία αμφιβολία πως την ημέρα που το νησί θα περάσει στα χέρια των πραγματικών του ιδιοκτητών, των Τούρκων, η πλειοψηφία θα γίνει και πάλι δική μας, των Τούρκων. Τι ανάγκη λοιπόν υπάρχει γι' αυτές τις αντιπαραθέσεις; Ξέρεις πού οδηγούν τον άνθρωπο; Στο νησί θα ρεύσει αίμα και αυτό που εσείς σήμερα τραβώντας το ονομάζετε πλειοψηφία, πέφτει αμέσως στη μειοψηφία. Ελπίζω να μη θέλεις να θυσιάσεις τους

⁵⁵⁵ «Kıbrıslı papas yine ortalığı karıştırıyor» («Ο Κύπριος παπάς προκαλεί και πάλι ανακατωσούρα»), *Hürriyet*, 11/7/1953, με βάση το πρακτορείο *Anadolu*.

⁵⁵⁶ «Amerika Kıbrıs işinde Yunan görüşünü destekleyecekmiş» («Η Αμερική θα υποστηρίξει, λέει, την ελληνική άποψη στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 24/10/1953.

ομογενείς και ομοθρησκούς σου. Κύριε Μακάριε, οι φήμες λένε πως είστε θρησκευτικός ηγέτης. Εάν λοιπόν είστε, συμβουλέψτε τους ομοθρήσκους σας όχι το κακό, αλλά το καλό και την φρονιμάδα. Ειδάλλως ο δρόμος που ακολουθείτε είναι κακός. Ο δρόμος αυτός, όπως μπορεί να ωθήσει τους ομοθρήσκους σας στην καταστροφή, μπορεί κι εσάς να σας οδηγήσει μέχρι την κρεμάλα. Ελάτε, λοιπόν κι ακούστε με, εγκαταλείψτε αυτήν την υπόθεση. Ειδάλλως με την ορμή που έχετε να ικανοποιήσετε τη προσωπική σας φιλοδοξία, μια μέρα είναι πολύ εύκολο να δημιουργήσετε προβλήματα στην ίδια την ορθόδοξη εκκλησία».⁵⁵⁷

Η ενόχληση που αισθανόταν ο Simavi και η εφημερίδα του από την τελικώς πραγματοποιηθείσα δημόσια και επίσημη τοποθέτηση της ελληνικής κυβέρνησης για το Κυπριακό, μεταβαλλόταν σε μένος απλώς και μόνο από τις δημοσιογραφικές πληροφορίες ότι μία μεγάλη δύναμη του εκτοπίσματος των ΗΠΑ μπορούσε να ρίξει το βάρος της υπέρ των ελληνικών απόψεων. Η είδηση για τη συνάντηση του Λοϊζίδη με το βοηθό του Ρεπουμπλικάνου αξιωματούχου οδηγούσε τον εκδότη της *Hürriyet* να απολέσει την ψυχραιμία του και να απευθύνει από τις στήλες της την προεκτεθείσα «απάντηση» σε εξαιρετικά ανοίκειο ύφος. Ο Simavi τοποθετούσε και πάλι τον εαυτό του στο ρόλο του διερμηνέα της τουρκικής κοινής γνώμης, εν είδει όμως «τιμητή» του Κυπριακού, ο οποίος αποτιμούσε την κατάσταση και απειλούσε ευθέως με επιβολή ποινών εις βάρος του Αρχιεπισκόπου και όλου του ορθοδόξου πληρώματος. Στα δύο τρίτα του άρθρου του απευθυνόταν στον Κύπριο ιεράρχη στον ενικό και τον αποκαλούσε «παπά», σε μία προφανή εκδήλωση της περιφρόνησης που έτρεφε για το πρόσωπό του, ταυτόχρονα όμως και ως ένδειξη της ιεραρχικής υπεροχής του ισχυρότερου που απευθύνεται προς τον «αυθαδιάζοντα» μικρότερο και πιο αδύναμο. Ο πληθυντικός που επανερχόταν στο τελευταίο τρίτο του κειμένου δεν αποτελούσε παρά μία προσχηματική επαναφορά των τύπων, στο βαθμό που αφενός μεν το μήνυμα έχει δοθεί με σαφήνεια στο προηγηθέν κομμάτι, αφετέρου δε στο μέτρο που εμφορείτο από μία νέα έξαρση απειλών και υποτιμητικών αναφορών.

Με μία ευεξήγητη αδιαφορία για τα πραγματικά ιστορικά δεδομένα, ο Simavi όχι μόνο παρέκαμπε το ζήτημα της ελληνικής πληθυσμιακής πλειοψηφίας στην Κύπρο, αλλά και υποσχόταν την άμεση μεταβολή αυτής της «προσωρινής» κατάστασης αμέσως μόλις οι Τούρκοι κυριαρχούσαν και πάλι στο νησί. Η πρόωμη αυτή του αναφορά εν έτει 1953 ήταν για μία ακόμη φορά χαρακτηριστικά προφητική, όσο και ενδεικτική ενός τρόπου σκέψης που θα παγιωνόταν στο καθοριστικό τμήμα της τουρκικής και της τουρκοκυπριακής ελίτ τη δεκαετία του 1950, προοιωνιζόμενη την αλλοίωση της δημογραφικής σύνθεσης του πληθυσμού της Κύπρου που ακολούθησε την εισβολή του 1974. «Προειδοποιώντας», λοιπόν, για τα αποτελέσματα της επανάκαμψης των Τούρκων στην Κύπρο, ο συντάκτης καλούσε τον Αρχιεπίσκοπο σε «θεογνωσία» επικαλούμενος ειρωνικά τη θρησκευτική του ταυτότητα και απειλώντας τον ευθέως με «ροή αίματος», στην οποία θα οδηγούντο τα πράγματα αν ο Μακάριος δεν ανέκρουε πρύμναν. Το σχήμα

⁵⁵⁷ “Makarios’a cevap” («Απάντηση στον Μακάριο»), *Hürriyet*, 25/10/1953.

που ανάγλυφα αναδυόταν από τα συγκεκριμένα γραφόμενά του ήταν καθαρά οθωμανικής εμπνεύσεως, προερχόμενο από την εποχή που ο σουλτάνος και οι μηχανισμοί του κράτους του θεωρούσαν τον Οικουμενικό Πατριάρχη, καθώς και τους κατά τόπους μητροπολίτες, ως «κεφαλή» των ορθοδόξων πληθυσμών, επικεφαλής οι οποίοι λογοδοτούσαν συχνά με τίμημα τη ζωή τους για κάθε «στασιαστική συμπεριφορά» του ποιμνίου τους.⁵⁵⁸ Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο απειλείτο τώρα ο Αρχιεπίσκοπος με «κρεμάλα» και οι Ελληνοκύπριοι ευθέως με σφαγή, σε περίπτωση που δεν εγκατέλειπαν τις ενωτικές προσπάθειές τους και δεν «κάθονταν φρόνιμα», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε. Είναι φανερό ότι ο Simanî πίστευε μέχρι κεραίας όλα όσα έγραφε και ότι θεωρούσε την Κύπρο ως μηδέποτε εξελθούσα από τη δικαιοδοσία του οθωμανικού κράτους. Γι' αυτό και κατ' ουσίαν έκρινε πως ήταν αδιανόητο οι μέχρι πρότινος υποτελείς Ελληνοκύπριοι να έχουν το «θράσος» να εκφράζουν ελεύθερα τη βούλησή τους για ένωση με την Ελλάδα, αποδίδοντας στρεψόδικα αυτή τους την επιθυμία στις «προσωπικές φιλοδοξίες» του Κύπριου Αρχιεπισκόπου. Δεν είναι γνωστό εάν ο τελευταίος είχε λάβει τότε γνώση του συγκεκριμένου άρθρου του Simanî, αν και η εμπρηστική αρθρογραφία της *Hürriyet* για το Κυπριακό θα ήταν μάλλον απίθανο να του είχε διαφύγει της προσοχής. Το απειλητικό εκείνο δημοσίευμα, που ξεπερνούσε τα όρια της προσβολής, θα μπορούσε να αποτελέσει και αντικείμενο δικαστικής προσφυγής εάν κάτι τέτοιο ήταν εφικτό.

Εν τω μεταξύ, η εφημερίδα συνέχιζε τα δημοσιεύματα για το Κυπριακό, αρχής γενομένης με την απάντησή της στην *Καθημερινή*, η οποία είχε εντοπίσει το προαναφερθέν κύριο άρθρο του Simanî για τον Μακάριο και είχε εξαγάγει από τα λόγια του το συμπέρασμα ότι μετά την επιστροφή των Τούρκων στη διακυβέρνηση του νησιού, η εκεί πληθυσμιακή πλειοψηφία θα μεταβαλλόταν δια της σφαγής των Ελληνοκυπρίων. Αφού προβάλλει το δημοσίευμα της ελληνικής εφημερίδας στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο, η *Hürriyet* υποστήριζε με αγανακτισμένους τόνους ότι το επίμαχο άρθρο είχε «απλώς χαρακτήρα προειδοποίησης για τις ίντριγκες που εξυφαίνει υπέρ της ένωσης ο επικεφαλής της ελληνοκυπριακής εκκλησίας Μακάριος», ενώ η αναφορά της στην επαναφορά των Τούρκων στην πλειοψηφία του πληθυσμού παρέπεμπε στον επαναπατρισμό «μετά την επιστροφή του νησιού στους Τούρκους των εκατοντάδων χιλιάδων Τουρκοκυπρίων που είχαν μεταναστεύσει στην Τουρκία, όπως είναι φυσικό». Κατέληγε δε στο δημοσίευσμά της ανταποδίδοντας τα «πυρά» στην *Καθημερινή* και σημειώνοντας πως «θλίβεται για την τοιαύτη ερμηνεία του άρθρου του αρχισυντάκτη μας που είναι έμπληη ανοησιών και κυρίως για την προσπάθεια να του αποδοθούν

⁵⁵⁸ Για το ζήτημα των οθωμανικών θεωρήσεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου, καθώς και του ρόλου του Πατριάρχη ως «εθνάρχη» (*milletbasi*) κατά την μακρά ιστορική διαδρομή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπάρχει μία πολύ πλούσια βιβλιογραφία. Εδώ μπορεί να αναφερθούν ενδεικτικά τα έργα των Νεοκλή Σαρρή, *Οθωμανική Πραγματικότητα. Σύστημα Παράθεση Δομών και Λειτουργιών* τόμ. 2 (Αθήνα: Αρσενίδης, 1990)· Παρασκευά Κονόρτα, *Οθωμανικές Θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο* (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1998)· Benjamin Braude & Bernard Lewis (eds.), *Christians and Jews in the Ottoman Empire* (NY-London: Holmes & Meier, 1982), ιδιαίτερα για τον επανακαθορισμό της έννοιας και της λειτουργίας του συστήματος των *millet* στο άρθρο του Braude, καθώς και το εξαιρετικά κατατοπιστικό, Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi. Mit ve Gerçek* («Το Οθωμανικό Σύστημα των Μιλλέτ. Μύθος και Πραγματικότητα») (İstanbul: Klasik yayınlari, 2004).

απωθητικές προθέσεις και πράξεις όπως η “σφαγή” που ούτε καν από τη φαντασία ενός Τούρκου δημοσιογράφου δεν περνούν, και της επιστρέφει μετά βδελυγμίας αυτή την ποταπότητα». ⁵⁵⁹

Η αντίδραση της *Hürriyet* υιοθετούσε την επίθεση ως την καλύτερη άμυνα, επιλέγοντας να διευκρινίσει μόνο ένα εκ των «επιχειρημάτων» στο κύριο άρθρο του Simavi και αποφεύγοντας να σχολιάσει τα υπόλοιπα. Ακόμη και αν γίνει καλοπροαίρετα δεκτό ότι ουδείς υπαινιγμός «σφαγών» ελλόχευε στη συγκεκριμένη αποστροφή του άρθρου και ότι το μόνο που υπονοούσε ήταν η μεταφορά πληθυσμού από την Τουρκία, δεν μπορεί να παραγνωριστεί το γεγονός ότι το άρθρο έβριθε αναφορών στο «αίμα που θα ρεύσει», στους «μπελάδες» που θα προκύψουν για τους Ελληνοκύπριους και στην «κρεμάλα» που περίμενε τον Μακάριο. Για όλα αυτά, η εφημερίδα τηρούσε στην απάντησή της αιδήμονα σιωπή, η οποία όμως λειτουργούσε ως έμμεση επιβεβαίωση του «πλούτου» που μπορούσε να διαπνέει τη φαντασία «ενός Τούρκου δημοσιογράφου», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε. Παράλληλα, η *Hürriyet* εξαπέλυε ένα σύνολο μειωτικών χαρακτηρισμών εναντίον της ελληνικής εφημερίδας, σε μία εμφανή προσπάθεια να κερδίσει την υπεροχή σε εκείνη τη μεταξύ τους αντιπαράθεση.

Την ίδια σιωπή, αλλά και την ίδια επιθετική στάση τηρούσε η εφημερίδα και την επομένη, όταν στη στήλη των σχολίων της δεύτερης σελίδας και με υπογραφή το αρχικό της γράμμα «H», ειρωνευόταν τις ελληνικές εφημερίδες που είχαν διακρίνει πρόθεση σφαγής των Ελληνοκύπριων, υποστηρίζοντας ότι κρίνουν «εξ ιδίων τα αλλότρια» και προσθέτοντας ότι σε κάθε περίπτωση «βγήκαμε κερδισμένοι διότι με την αφορμή αυτή μάθαμε τι περνά από τα μυαλά των Ελλήνων». ⁵⁶⁰ Κατ’ αυτόν τον τρόπο, διά της οδού δηλαδή της αποσιώπησης και της υιοθέτησης στρεψόδικων επιχειρημάτων αντέστρεφε πλήρως την πραγματικότητα του άρθρου του Simavi και επιχειρούσε να κερδίσει τις εντυπώσεις υπέρ της.

Η διαρκής δοκιμασία της «τουρκοελληνικής φιλίας» στο Κυπριακό

α) Η τριμελής Σύνοδος των Αθηνών και ο «ημιμαθής» Köprülü

Την περίοδο που ακολούθησε την επίσκεψη Παπάγου στην Τουρκία, ξεχωρίζαν σε επίπεδο αρθρογραφίας τα άρθρα των Simavi και Bil. Σε εκείνα, οι συντάκτες πραγματεύονταν το πλαίσιο της ελληνοτουρκικής φιλίας, επαναλαμβάνοντας το γνωστό μοτίβο των θεμάτων «Κύπρος-Δωδεκάνησα-“Τούρκοι” ελληνικής Θράκης», η «διευθέτηση» των οποίων θεωρείτο προαπαιτούμενο για την ευόδωσή της. Ο εκδότης της *Hürriyet* ασχολείτο με το θέμα σε δύο άρθρα του, στο πρώτο εκ των οποίων αποφαινόταν ότι η επικείμενη τότε σύνοδος των Αθηνών μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας ουδέν μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα θα είχε, αφενός μεν διότι δεν θα εξετάζονταν τα προαναφερθέντα ζητήματα, αφετέρου δε διότι «δυστυχώς» ούτε οι Έλληνες, ούτε οι Τούρκοι εκπρόσωποι «αντιπροσωπεύουν την κοινή γνώμη των χωρών τους».

⁵⁵⁹ “Yunan gazetelerinin Kıbrıs hakkında iğrenç isnadları” («Οι αήθεις αναφορές των ελληνικών εφημερίδων για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 31/10/1953. Οι «αήθεις» αναφορές, όπως τις χαρακτηρίζει η εφημερίδα, ωστόσο, δεν ήταν «για την Κύπρο», αλλά για τα γραφόμενα του αρχισυντάκτη της *Hürriyet*, γεγονός που επιμελώς αποσιωπάται στον τίτλο.

⁵⁶⁰ “Kırsiyi nasıl bilirsiniz?” («Πώς γνωρίζεις κάποιον;»), στη στήλη «Kulağımıza gelenler», *Hürriyet*, 1/11/1953.

Αφού καταφερθεί για ακόμη μία φορά εναντίον του Köprülü, λάμβανε αφορμή από την πληροφορία ότι στη Σύνοδο θα συζητείτο ένα σύνολο ζητημάτων, από την πολιτική μέχρι τον πολιτισμό, και απορούσε ειρωνευόμενος για το «τι είδους πολιτισμική προσέγγιση μπορεί να υπάρξει με τους Έλληνες». Κατέληγε δε στο άρθρο του με τον ακόλουθο αφορισμό: «Εν συντομία, όσο δεν εκτίθενται τα τουρκικά δίκαια στη Σύνοδο των Αθηνών, στα μάτια του έθνους θεωρείται ως μη γενόμενη. Ας το γνωρίζει αυτό ο εξοχώτατος κ. Παπάγος».⁵⁶¹

Αντίστοιχη τοποθέτηση ακολουθούσε και στο κύριο άρθρο του της επόμενης ημέρας, το οποίο αποτελούσε ακόμη μία «ανοιχτή επιστολή» προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό, με τη διαφορά ότι σε αυτό δεν υπήρχε αναφορά στην Κύπρο, παρά μόνο μία ενδεικτική παραπομπή σε επιστολή αναγνώστη της εφημερίδας, ο οποίος παρείχε στον Simavi στοιχεία για την καταστροφή ενός «τουρκικού» νεκροταφείου σε κάποιο χωριό της Ξάνθης, στοιχεία που ο τελευταίος προθυμοποιείτο να διαβιβάσει στον Παπάγο. Το κύριο βάρος του άρθρου, ωστόσο, δινόταν στην απονομιμοποίηση του Köprülü με βαρείς χαρακτηρισμούς, καθώς και στην ανάδειξη της *Hürriyet* ως του κατ' εξοχήν εκφραστή της τουρκικής κοινής γνώμης. Έτσι, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών, που θα συμμετείχε και στη Σύνοδο των Αθηνών, περιγραφόταν ως «το άτομο που θα καθίσει απέναντί σας στην καρέκλα, αλλά στο οποίο εμείς ως έθνος ουδεμία εμπιστοσύνη τρέφουμε». Ο Παπάγος παροτρυνόταν «αν πραγματικά θέλει να στήσει την τουρκοελληνική φιλία, να μην δίνει σημασία σε αυτόν τον δικό μας Κιοπρουλού», ο οποίος «από σύμπτωση κάθεται στην καρέκλα αυτή». Όσο δεν για την καθηγητική του ιδιότητα, «υπάρχει γι' αυτήν μεγάλη ιστορία» και δεν σχετιζόταν «με την ευφυΐα και τις γνώσεις με τις οποίες εσείς γίνετε Στρατάρχης». Για τους λόγους αυτούς, ο Παπάγος προτρεπόταν να τείνει ευήκοον ους μόνο σε εκείνα που γράφονταν στη *Hürriyet*, της οποίας «οι αναγνώστες ξεπερνούν τις εκατό χιλιάδες»: «Ό,τι και να σας πουν, μονάχα η εφημερίδα που δημοσιεύει τούτες τις γραμμές αποτελεί τον πραγματικό εκφραστή της τουρκικής κοινής γνώμης. Αυτή δεν εξαπατά κανέναν, διότι την ημέρα που θα το κάνει θα βουλιάξει. Πιστέψτε με αξιότιμε κ. Στρατάρχα μου, ο Κιοπρουλού σήμερα υπάρχει κι αύριο όχι. Εμείς, όμως, θα υπάρχουμε πάντα».⁵⁶²

Αν και μόλις τον Μάιο ο Simavi έγραφε απευθυνόμενος στον Menderes ότι ούτε η *Hürriyet* ούτε και η φιλοκυβερνητική *Zafer* απηχούσαν την τουρκική κοινή γνώμη,⁵⁶³ στα επόμενα άρθρα του, και κυρίως στο συγκεκριμένο, πρόβαλλε επιθετικά την πρωτοκαθεδρία που εκτιμούσε πως η εφημερίδα του είχε στη διαμόρφωσή της. Υπό την επήρεια δε της γνωστής και πολλάκις εκπεφρασμένης περιφρόνησής του για τον Fuad Köprülü, έφτανε στο σημείο να παραγνωρίζει ευθέως τον θεσμικό του ρόλο ως Υπουργού των Εξωτερικών και να υπονομεύει ουσιαστικά τη θέση και τις ενέργειές του στην επικείμενη τότε Σύνοδο των Αθηνών. Απότοκο αυτής της πολιτικής απονομιμοποίησης ήταν η επιδιωκόμενη πλήρης και αποκλειστική νομιμοποίηση του ιδίου και της εφημερίδας του στον καθορισμό των θεμάτων που έκρινε ότι πρέπει να προτάξει η

⁵⁶¹ «Atina Konferansı» («Η Σύνοδος των Αθηνών»), *Hürriyet*, 9/7/1953.

⁵⁶² «Mareşal Papagos'a açık mektup», *Hürriyet*, 10/7/1953.

⁵⁶³ Βλ. ανωτέρω, σελ. 188.

τουρκική κυβέρνηση στην εξωτερική της πολιτική, κορυφαίο μεταξύ των οποίων τοποθετείτο το Κυπριακό. Μάλιστα, δεν περιοριζόταν στο να «θέσει την ατζέντα», αλλά προχωρούσε στην ουσία μιας φανταστικής διαπραγμάτευσης, προτείνοντας τακτική και στρατηγική και όλα αυτά υπό το απειλητικό φόβητρο της αντίδρασης της τουρκικής κοινής γνώμης, έτσι όπως την καθοδηγούσε η εφημερίδα του: Όπως χαρακτηριστικά επεσήμαινε, οι κυβερνώντες σαν τον Köprülü παρέρχονται, η *Hürriyet* όμως μένει.⁵⁶⁴

Επίθεση εναντίον του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών εξαπέλυε και ο Hikmet Bil, σε άρθρο του όπου γινόταν αναφορά στην Κύπρο και στην ελληνική Θράκη. Με αφορμή μία επιστολή αναγνώστη του, στην οποία περιγραφόταν το αφελέξ αίτημα παλαιού συστρατιώτη του να πάρει αφυπηρετώντας και φεύγοντας για την ιδιαίτερη πατρίδα του μερικές λάμπες, που θα τις κρεμούσε από ένα σκοινί στο ταβάνι για να «φωτιστεί», ο Bil παρομοίαζε τον Köprülü με την κατάσταση αυτή του «ημίφωτος» και καταλόγιζε στον ίδιο, αλλά και στην τουρκική κυβέρνηση, ασύγγνωστη αφέλεια στη σύναψη συμφωνίας αλειίας με τους Έλληνες: «Αν υποτεθεί ότι η συγκεκριμένη συμφωνία είχε γίνει μεταξύ Γαλλίας και Αγγλίας, τότε δεν θα ετίθετο ζήτημα. Θα μπορούσε άνετα να αποτελέσει και ορόσημο. Η συγκεκριμένη, ωστόσο, συμφωνία ετοιμάστηκε χωρίς να λαμβάνει καθόλου υπ' όψιν της την ψυχική κατάσταση αντιστοίχως των δύο εθνών. Σίγουρα δεν θα μπορούσε να υπογραφεί μια τέτοια συμφωνία με έναν γείτονα, ο οποίος θέλει να αλλάξει το όνομα της Ιστανμπούλ, που αποτολμά να οικειοποιηθεί την τουρκική Κύπρο και που δεν έχει αφήσει τίποτα που να μην κάνει εναντίον των ομογενών μας που διαβιούν εντός των συνόρων του».⁵⁶⁵

Το Κυπριακό σε συνδυασμό με τη Σύνοδο των Αθηνών πραγματευόταν στην ανάλυσή του και ο M. Feridun Bellisar μία ημέρα αργότερα. Στο άρθρο γνώμης του εκείνο, ο Bellisar εμφανιζόταν επιφυλακτικός για τα αποτελέσματα της τριμερούς Συνόδου των Αθηνών, ρίχνοντας το βάρος των επιχειρημάτων του στο Κυπριακό και στο θέμα των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης», υιοθετώντας μάλιστα στο τελευταίο «ζήτημα» διαφορετική ορολογία από τα πρόσφατα τότε άρθρα των Simavi και Bil που έκαναν λόγο για «ελληνική Θράκη». Έτσι, εξηγώντας τους λόγους της καχυποψίας του, ο συντάκτης ανέφερε τα ακόλουθα για το Κυπριακό:

«Ερχόμενοι στο θέμα των τουρκοελληνικών σχέσεων, υπάρχει ένα σύνολο σημείων ζωτικής σημασίας για μας, που όμως μένουν στο σκοτάδι. Εγκατέλειψαν οι Έλληνες

⁵⁶⁴ Η αντίδραση του Köprülü σε αυτές τις προσβλητικές αναφορές του Simavi και της εφημερίδας του δεν θα αργούσε να εκδηλωθεί με τη μήνυση που θα υπέβαλε ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών εναντίον του εκδότη της *Hürriyet*. Η δίκη που ακολούθησε δεν επρόκειτο να ολοκληρωθεί διότι ο Simavi θα απεβίωνε στις αρχές Δεκεμβρίου 1953. Όταν ωστόσο ο τελευταίος πληροφορήθηκε τη μήνυση δια του Τύπου, δημοσίευσε κύριο άρθρο στο οποίο «επέχαιρε» για την εξέλιξη, λέγοντας ότι θα είχε την ευκαιρία να αποδείξει στο δικαστήριο τα γραφόμενά του για ένα σύνολο θεμάτων που κατηγορούσε τον Köprülü, όπως οι υποτονικοί εορτασμοί για την άλωση της Πόλης, η συμφωνία αλειίας με την Ελλάδα για την οποία παιρόταν ότι ματαίωσε την επικύρωσή της από την τουρκική Βουλή («διότι οπωσδήποτε δεν δίνω τα νάρια μου σε ένα έθνος που εποφθαλμιά την Ιστανμπούλ»), η κατάσταση των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης», καθώς και η Κύπρος («υποστήριξα ότι η Κύπρος είναι τουρκική, κάτι που δεν βόλεψε το συγκεκριμένο άτομο»), βλ. “Hodri Meydan” («Ιδού η Ρόδος»), *Hürriyet*, 11/9/1953.

⁵⁶⁵ “Bir Yarı-münevver” («Ένας ημιμαθής»), *Hürriyet*, 12/7/1953. Ο τίτλος αποτελεί λογοπαίγνιο που παραπέμπει στο περιεχόμενο του άρθρου του και κατά λέξη μεταφράζεται «ένας ημι-φωτισμένος». Ο Bil θα επανερχόταν ένα μήνα αργότερα στο θέμα της ελληνικής Θράκης και της υποτιθέμενης «προστασίας» που παρείχαν οι ελληνικές αρχές σε «αντιδραστικές» εκφράσεις του Ισλάμ, βλ. “Dostluk!” («Φιλία!»), *Hürriyet*, 13/8/1953.

κρατικοί άνδρες την υποστήριξη που παρέχουν στον Επίσκοπο [sic] Κύπρου Μακάριο; Κατάλαβαν επιτέλους οι Έλληνες αξιωματούχοι πως δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική τουρκοελληνική φιλία όσο επιμένουν να κινούνται κατ' αυτόν τον τρόπο, μη διστάζοντας να καταφέρουν υπογείως το πιο βαρύ χτύπημα σε αυτή την φιλία, σε ένα ζήτημα που οι Τούρκοι επιμένουν πως είναι για εκείνους ευαίσθητο, παρά το γεγονός ότι λένε πως προσδίδουν αξία στην τουρκική φιλία;».

Συνεχίζοντας, εξέθετε τις απόψεις του για τα τεκταινόμενα στην ελληνική Θράκη, υποστηρίζοντας ότι με την πολιτική που ακολουθούσε εκεί η Ελλάδα εξωθούσε τους «Τούρκους» να μεταναστεύσουν στην Τουρκία. Αφού διεξέλθει τη συγκεκριμένη θεματική, τη συμπεριλάμβανε συμπερασματικά στις συμπεριφορές που καταλόγιζε στην Ελλάδα και επί θεμάτων όπως το Κυπριακό: «Είναι η ελληνική κυβέρνηση εκείνη που μπροστά στα μάτια μας – λες και θα μπορούσε να γίνει – προσπαθεί υπογείως να προσαρτήσει το Τουρκικό Νησί της Κύπρου που έχει ζυμωθεί με το αίμα των προγόνων μας». Ο Bellisar περάτωνε το άρθρο του υπενθυμίζοντας τη ρήση του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Στεφανόπουλου ότι δεν υπήρχε ζήτημα που να μην μπορεί να διευθετηθεί μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, για να συμπεράνει ότι οι πράξεις στο επόμενο διάστημα θα αποδείκνυαν την ειλικρίνεια αυτών των δηλώσεων.⁵⁶⁶

β) Η αντίδραση στις προσπάθειες για τη διεθνοποίηση του Κυπριακού

Η πολιτική εξέλιξη που θα λάμβανε χώρα στο νησί με την αλλαγή του Βρετανού κυβερνήτη στην Κύπρο, θα έβρισκε τη θέση της σε μικρή πρωτοσέλιδη είδηση της εφημερίδας. Εκεί προστίθετο ότι «ο Παπάγος είχε δηλώσει σε μία ομιλία του πως το Κυπριακό θα επιλυθεί με ρεαλιστικό τρόπο».⁵⁶⁷ Η σημαντικότερη πολιτική εξέλιξη, ωστόσο, ήταν η απόφαση που είχε ληφθεί από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να επιδιωχθεί παραπομπή του Κυπριακού στα Η.Ε., όπως πληροφορούσε η εφημερίδα στηριζόμενη στη σχετική ειδησεογραφία του ελληνικού Τύπου. Στο ρεπορτάζ διευκρινιζόταν ότι, παρά τις δηλώσεις τού εν Αθήναις εκπροσώπου του Μακαρίου, για να σταθεί η προσφυγή στα Η.Ε. έπρεπε να υποστηριχθεί από ένα κράτος-μέλος του Οργανισμού και εκείνο «έπρεπε» να είναι η Ελλάδα, ειδάλλως το αίτημα ενδεχομένως να στηριζόταν από τη Ρωσία.⁵⁶⁸ Έτσι, ο Μακάριος θα ταξίδευε στις ΗΠΑ με σκοπό «να αγωνιστεί» για την προσφυγή, παίρνοντας μαζί του δύο «γνωστούς δικηγόρους», υπέρμαχους του ενωτικού αγώνα, τον Ζήγωνα Ρωσσίδη και τον Σάββα Λοϊζίδη.⁵⁶⁹

⁵⁶⁶ «Atina Konferansi», στήλη «Günün Mevzuları», *Hürriyet*, 13/7/1953.

⁵⁶⁷ «Kıbrıs valisi değışti» («Αλλάξε ο κυβερνήτης της Κύπρου»), *Hürriyet*, 3/8/1953, βασισμένη σε ανταπόκριση του ANKA. Το ενδιαφέρον για την Κύπρο συντηρείτο και από μικρές πρωτοσέλιδες ειδήσεις, όπως εκείνη σχετικά με τη δωρεά «γνωστού Τουρκοκύπριου» μιας έκτασης 17 στρεμμάτων στον «Σύλλογο Τουρκοκυπρίων» (*Kıbrıs Türk Cemiyeti*), προκειμένου να ανεγερθεί εκεί λύκειο, βλ. «Kıbrıslı bir Türk'ün yerinde bağısı» («Η εύστοχη δωρεά ενός Τουρκοκύπριου»), *Hürriyet*, 2/8/1953, καθώς και η φωτογραφία σχετική με την επίσκεψη Τουρκοκύπριων δασκάλων στα γραφεία της εφημερίδας, βλ. *Hürriyet*, 15/8/1953.

⁵⁶⁸ «Kıbrıs için B. Milletlere resmen baş vurmuşlar» («Αποτάθηκαν, λέει, επισήμως στα Η.Ε. για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 25/8/1953, με βάση το πρακτορείο T.H.A.

⁵⁶⁹ «Makarios Amerika'ya gidiyor/ Kıbrıs için mücadele edecekmiz!» («Ο Μακάριος μεταβαίνει στην Αμερική/ Θα δώσει αγώνα, λέει, για την Κύπρο!»), *Hürriyet*, 2/9/1953.

Σε μία παράλληλη και κατ' αρχάς άσχετη εξέλιξη εκείνης της περιόδου, την οποία πρόβαλλε η εφημερίδα, ένας μεγάλος σεισμός έπληττε τα νησιά Ιθάκη και Κεφαλονιά του Ιονίου. Το γεγονός δεν άφηνε ασυγκίνητο τον Simanî, ο οποίος σε κύριο άρθρο του εξέφραζε την ειλικρινή του συμπάθεια προς τον ελληνικό λαό που είχε πληγεί από τον εγκέλαδο, όπως σχετικά προσφάτως τότε και ο τουρκικός. Ο συντάκτης εκτιμούσε ότι η φύση και η γεωγραφία έχουν «καταδικάσει» σε κοινή μοίρα τα δύο έθνη και χαρακτήριζε «ανοησία» να γίνει εκείνη τη στιγμή οποιαδήποτε άλλη σκέψη πέραν «της ειλικρινούς και εκ βαθέων φιλίας». Συνεχίζοντας, όμως, στην άμέσως επόμενη παράγραφο σημείωνε και τα εξής: «Δεν πρέπει να στενοχωρούμε ο ένας τον άλλο με καθημερινά καπρίτσια, με τις πολιτικές φιλοδοξίες των ερυθρών παπάδων και με ζητήματα που έχουν παλιώσει μέσα στις σκονισμένες σελίδες της ιστορίας». Αν και έκλεινε το άρθρο του σημειώνοντας πως θεωρούσε «χρέος» του να συμμεριστεί τον πόνο τού γείτονα και να εκφράσει τα ειλικρινή του αισθήματα, δεν είχε παραλείψει για μία ακόμη φορά να προβεί σε μία έμμεση υπόμνηση του ζητήματος της Κύπρου και μάλιστα σε μία ιδιαίτερα άσχημη για την Ελλάδα συγκυρία. Το γεγονός ότι σε εκείνη ακριβώς τη χρονική στιγμή, μαζί με την ειλικρινή του προσέγγιση στη δοκιμασία του ελληνικού λαού, προέκρινε να αναφερθεί έστω και ακροθιγώς στο Κυπριακό, καταδεικνύει εκ νέου την προτεραιότητα που είχε το συγκεκριμένο θέμα στη σκέψη του έναντι όλων των άλλων «ζητημάτων» που κατά καιρούς επιχειρούσε να θέσει στην ατζέντα των διμερών σχέσεων. Συνακόλουθα, αντίστοιχο ήταν και το μήνυμα που έστειλε στους αναγνώστες του: Τα ανθρώπινα αισθήματα μάς επιβάλλουν να συμπάσχουμε από καρδιάς με τους Έλληνες, μακάρι να μην υπήρχαν τα «καπρίτσια», οι «κόκκινοι παπάδες» και οι «σκονισμένες σελίδες της ιστορίας».⁵⁷⁰

Η φυσική καταστροφή που είχε πλήξει τα Ιόνια νησιά, όμως, επρόκειτο να πλήξει και την Κύπρο, γεγονός το οποίο η εφημερίδα επέλεγε να προβάλλει στους κεντρικούς πρωτοσέλιδους τίτλους της. Έτσι, στις 11 Σεπτεμβρίου η *Hürriyet* πληροφορούσε ότι ο ισχυρότατος σεισμός που είχε γίνει αισθητός σε «ολόκληρη τη Μέση Ανατολή», έπληξε το νησί ιδιαίτερα στην περιοχή της Πάφου. Όπως ανέφερε, 800 σπίτια είχαν γκρεμιστεί, ενώ μεταξύ των θυμάτων υπήρχαν 35 νεκροί, 1.000 περίπου τραυματίες και αρκετές χιλιάδες άστεγοι, με τον πληθυσμό της Κύπρου να «τελεί σε μεγάλο πανικό».⁵⁷¹ Η κινητοποίηση της βρετανικής διοίκησης, καθώς και της βρετανικής κυβέρνησης, μαζί με τα συλλυπητήρια που είχε αποστείλει η βασίλισσα Ελισάβετ, περιγράφονταν την επόμενη ημέρα. Σύμφωνα με τη σχετική είδηση, η βρετανική διοίκηση «χρησιμοποίησε κάθε πρόσφορη δυνατότητα» και η κυβέρνηση απέστειλε βοήθεια με τέσσερα πολεμικά πλοία που είχαν ξεκινήσει από τον Πειραιά, ενώ τον όλο συντονισμό είχε αναλάβει ο διοικητής των χερσαίων δυνάμεων της Μέσης Ανατολής με έδρα τη βάση Fayed του Σουέζ, στρατηγός Nicholson.⁵⁷²

Στις ειδήσεις εκείνες δεν υπήρχε καμμία πολιτική αναφορά, έμμεση ή άμεση, στάση που μεταβαλλόταν αμυδρά στις 13 Σεπτεμβρίου, όταν η εφημερίδα δημοσίευε στην πρώτη σελίδα της

⁵⁷⁰ “Yunanistan’da Felâket” («Η καταστροφή στην Ελλάδα»), *Hürriyet*, 24/8/1953.

⁵⁷¹ “Kıbrısta zelzele oldu” («Έγινε σεισμός στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 11/9/1953, με βάση σχετική ανταπόκριση του *Reuters*.

⁵⁷² “Dört İngiliz harp gemisi yardım için Kıbrıs’a gitti” («Τέσσερα αγγλικά πολεμικά πλοία έσπευσαν στην Κύπρο για βοήθεια»), *Hürriyet*, 12/9/1953, και πάλι με βάση το *Reuters*.

την είδηση για τα συλλυπητήρια που είχε αποστείλει «εξ ονόματος του λαού της Ιστανμπούλ» ο Νομάρχης και Δήμαρχος της Πόλης, Fahrettin Kerim Gökay, προς τον «Δήμαρχο Λευκωσίας» και την «Τουρκική Πολιτιστική Ένωση» (*Türk Kültür Birliği*).⁵⁷³ Στο ίδιο δημοσίευμα παρατίθεντο τα ονόματα των Τουρκοκυπρίων θυμάτων του σεισμού, ενώ φιλοξενείτο και η είδηση περί των συλλυπητηρίων που είχε αποστείλει ο Παπάγος, καθώς και περί του αντίστοιχου μηνύματος που είχε αποστείλει ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Αν και στη συγκεκριμένη είδηση οι δηλώσεις Ελλήνων και Τούρκων αξιωματούχων ήταν ομόχρονες, η αναγγελία παροχής βοήθειας διά στόματος Παπάγου θα καθυστερούσε να δημοσιοποιηθεί από τις σελίδες της *Hürriyet*, η οποία θα δημοσίευε τη σχετική είδηση στα τέλη Σεπτεμβρίου.⁵⁷⁴

Το ενδιαφέρον της εφημερίδας για τα μεθεόρτια του σεισμού, καθώς και για το νέο σεισμό που θα λάμβανε χώρα στις 14 Σεπτεμβρίου, θα συνεχιζόταν ειδησεογραφικά από την πρώτη της σελίδα για ολόκληρο το μήνα.⁵⁷⁵ Παράλληλα με αυτό, θα εξελισσόταν, όπως προαναφέρθηκε, και το πρωτοσέλιδο ενδιαφέρον της για τις πολιτικές εξελίξεις στο Κυπριακό τόσο ειδησεογραφικά, όσο και εν είδει σχολιασμού. Έτσι, λαμβάνοντας αφορμή από την απάντηση που είχε δώσει ο Παπάγος σε σχετική με το Κυπριακό ερώτηση ενός «ανταποκριτή ελληνικής εφημερίδας της Αιγύπτου», η *Hürriyet* δημοσίευε στο πλαίσιο του ρεπορτάζ της ένα διευκρινιστικό σχόλιο. Ο Παπάγος σημείωνε στην απάντησή του πως η ελληνική κυβέρνηση είχε δηλώσει τη θέση της για την Κύπρο στην ανακοίνωση του Δεκεμβρίου 1952. Η εφημερίδα υπενθύμιζε ότι στην εν λόγω ανακοίνωση, που είχε δημοσιευθεί τότε από το πολιτικό γραφείο του Έλληνα Πρωθυπουργού, αναφερόταν πως «η Ελλάδα θα επωφεληθεί κάθε δυνατότητας που έχει στα χέρια της και θα συνδράμει σε κάθε λύση για το σμίξιμο της μεγαλονήσου με τη μητέρα πατρίδα της». Ακολούθως επεσήμαινε ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε διαβιβάσει μέσω του Ρωσσίδη στον Παπάγο το αίτημα να υποστηρίξει η Ελλάδα την προσφυγή στα Η.Ε., αλλά «ουδέν ανακοινώθηκε μέχρι σήμερα σχετικά με την απάντηση που έδωσε σε αυτό ο Στρατάρχης». Πρόσθετε ότι «μυστική τηρήθηκε και η αντιμετώπιση που έχει επιφυλάξει ο Παπάγος και στο δεύτερο αίτημα», εκείνο του Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνα, ο οποίος είχε απευθυνθεί με τη σειρά του στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας προκειμένου να «δοθεί μία ικανοποιητική απάντηση στο αίτημα του Μακαρίου».⁵⁷⁶ Όπως καθίσταται φανερό από το διευκρινιστικό αυτό σχόλιο της *Hürriyet*, η εφημερίδα παρακολουθούσε εκ του σύνεγγυς και με μεγάλη προσοχή όλες τις εξελίξεις που αφορούσαν το Κυπριακό στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Ελλάδας.

⁵⁷³ “Kıbrısta’ki zelzelede ölen Türkler” («Οι Τούρκοι που πέθαναν στο σεισμό της Κύπρου»), *Hürriyet*, 13/9/1953.

⁵⁷⁴ “Türkiyenin Kıbrıs’a yardım 40 bin lira” («40 χιλιάδες λίρες η βοήθεια της Τουρκίας στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 30/9/1953. Το ποσό ανακοίνωσε ο Γενικός Πρόξενος της Τουρκίας στο νησί, Burhan İşin.

⁵⁷⁵ “Kıbrısta yeni bir zelzele oldu” («Νέος σεισμός στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 15/9/1953. “Kıbrıs’ta şiddetli zelzele” («Ισχυρός σεισμός στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/9/1953. “Kıbrıs zelzelesi” («Ο σεισμός της Κύπρου»), πρωτοσέλιδη φωτογραφία σε *Hürriyet*, 18/9/1953, όπου αναφορά γινόταν στο νέο πλήγμα που είχε υποστεί ο νομός της Πάφου, «όπου κατοικούν Τούρκοι», “Kıbrıslılar yağmur altında geceliyor” («Οι Κύπριοι ξημερώνουν υπό βροχή»), *Hürriyet*, 22/9/1953.

⁵⁷⁶ “Kıbrıs davası ve Yunanistan/ Papagos, Yunanistan’ın bu hususta gayret sarfedeceğini tekrar etti” («Η υπόθεση της Κύπρου και η Ελλάδα/ Ο Παπάγος επανέλαβε ότι η Ελλάδα θα καταβάλλει προσπάθειες στο συγκεκριμένο θέμα»), *Hürriyet*, 15/9/1953, με βάση ανταπόκριση του T.H.A.

Την ίδια, όμως, στάση τηρούσε και αναφορικά με τις διεθνείς εξελίξεις και τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες του Μακαρίου, οι οποίες προβάλλονταν πρωτοσέλιδα ως «ίντριγκες». Έτσι, η εφημερίδα πληροφορούσε τους αναγνώστες της ότι ο «εκπρόσωπος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Σάββας Λοϊζίδης» είχε μεταβεί στην έδρα των Η.Ε., όπου και «ξεκίνησε αμέσως τις επαφές και τις διαβουλεύσεις». Πρώτος κατά σειρά σε εκείνες ήταν ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον Ο.Η.Ε., Αλέξης Κύρου, με τον οποίον είχε «μακρά συνάντηση». Στις δηλώσεις που ακολούθησαν προς τον Τύπο, ο Λοϊζίδης ανέφερε ότι η ελληνική κυβέρνηση θα ανακοίνωνε τη στάση της εντός δεκαπενθημέρου, προσθέτοντας ότι σε περίπτωση που η τελευταία δεν παράσχει την υποστήριξη της, τότε η κυπριακή αντιπροσωπεία θα αναζητούσε «ενδεχομένως» υποστήριξη από την ομάδα των αραβικών και ασιατικών χωρών.⁵⁷⁷ Μικρότερης προβολής στις εσωτερικές σελίδες έτυχαν οι πρωτοβουλίες του Λοϊζίδη να υποβάλει υπόμνημα σε δύο επιτροπές των Η.Ε., εκείνες των Πολιτιστικών Θεμάτων και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.⁵⁷⁸

Οι ενέργειες αυτές του Μακαρίου και της κυπριακής αντιπροσωπείας στη Νέα Υόρκη προκάλεσαν την αντίδραση της εφημερίδας που εκδηλωνόταν με άρθρα γνώμης, κυρίως του Simavi. Το πρώτο εξ αυτών γράφτηκε από τον εκδότη της *Hürriyet* με αφορμή την πρόσκληση που είχε απευθύνει ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Eisenhower προς τον Τούρκο Πρόεδρο Celâl Bayar να τις επισκεφθεί. Ο Simavi εκτιμούσε ότι η εν λόγω πρόσκληση συνιστούσε απόδειξη της «μείζονος σημασίας» που απέδιδε η Αμερική στην «τουρκική κοινή γνώμη», καθώς και μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για να προβληθούν οι θέσεις της «φίλης τους Τουρκίας»: «Η Τουρκία διατηρεί σήμερα στη Μεσόγειο την ίδια αποφασιστικότητα που επέδειξε και στην Κορέα. Ας ζητούν όσο επίμονα θέλουν οι ερυθροί παπάδες την Κύπρο. Η Αμερική έχει καταλάβει πολύ καλά ποιος δύναται να προστατεύσει μία βάση σαν την Κύπρο. Και μιας και τα συγκεκριμένα χρώματα είναι εκατό τοις εκατό τουρκικά, οι αντιγωνιές γι' αυτά ενώπιον των Αμερικανών δεν είναι δουλειά κανενός ερυθρού παπά. Προφανώς το ταξίδι του Τζελάλ Μπαγιάρ στην Αμερική αποτελεί και μια καλή προπαγάνδα, αλλά και μια ευκαιρία που δεν συναντάται εύκολα».⁵⁷⁹

Η ενόχληση του Simavi από την κινητικότητα του Μακαρίου αποκαλύπτεται ανάγλυφα. Όχι μόνο απέφυγε να αναφερθεί ονομαστικά στον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου, επιλέγοντας να αναπαραγάγει το στερεοτυπικό και μειωτικό «ο κόκκινος παπάς», αλλά εξαντλούσε και την ανάλυσή του περί της χρησιμότητας που θα είχε η επίσκεψη Bayar στις ΗΠΑ, στην προβολή των τουρκικών θέσεων αποκλειστικά και μόνο αναφορικά με το Κυπριακό. Μετά την τοποθέτηση του Α. Κύρου στη Γενική Συνέλευση των Η.Ε., κατά την οποία είχε αφήσει υπαινιγμούς και για «άλλες φόρμουλες» διευθέτησης του Κυπριακού πέραν της άμεσης ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, αλλά και

⁵⁷⁷ “Kızıl papas Kıbrıs için yine entrika çeniriyor” («Ο ερυθρός παπάς πάλι εξυφαίνει ίντριγκες για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 18/9/1953, με βάση τηλεγράφημα του *Reuters*.

⁵⁷⁸ “Yeni bir Yunan tezebbüsü” («Μια νέα ελληνική προσπάθεια»), *Hürriyet*, 20/9/1953. Παρά το γεγονός ότι η πρωτοβουλία λαμβανόταν από Ελληνοκύπριο εκπρόσωπο, η εφημερίδα την ονομάτιζε «ελληνική» (*Yunan*). Η εν λόγω είδηση δημοσιευόταν κάτω από την κεντρική, που αφορούσε τη μετάβαση αντιπροσωπείας των κυπριακών εργατικών συνδικάτων στο Λένινγκραντ, βλ. “Kıbrıs komünistleri Rusya’ya gittiler” («Οι Κύπριοι κομμουνιστές μετέβησαν στη Ρωσία»), *Hürriyet*, ό.π.

⁵⁷⁹ “Celâl Bayar ve Eisenhower [sic]”, *Hürriyet*, 21/9/1953.

κατόπιν της επακολοθησασας δήλωσης του Λοϊζίδη όπου «μεταξύ των γραμμών της άφηνε την αίσθηση ότι θα ήταν εύλογο να υπάρξουν διαπραγματεύσεις με την Αγγλία, προκειμένου να παραχωρηθεί καθεστώς κτήσης στο νησί,⁵⁸⁰ ο Simanî επανερχόταν με ένα ακόμη επιθετικό κύριο άρθρο. Σε εκείνο σημείωνε ότι η μετάβαση του νησιού σε καθεστώς κτήσης (*dominion status*) θα είχε ως επακόλουθο την εκλογή από το λαό μιας Συνέλευσης, στην οποία ο «Πρωθυπουργός» θα ήταν Έλληνας (*Yunanlı*) και η οποία σε δεδομένο χρόνο θα ψήφιζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, εξαπολύοντας κατόπιν τα πυρά του με το γνωστό ύφος: «Βρε τους έξυπνους, τα καμάρια του μπαμπά τους! Κι όσο γίνονται αυτά οι Τούρκοι τι θα κάνουν, θα τυρβάζουν περί άλλα;⁵⁸¹ Το είπα μια και θα το λέω πάντα: Όσο δεν τακτοποιείται αυτό το ζήτημα της Κύπρου μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, δεν μπορεί να υπάρξει φιλία. Το είπα και στον Κιοπρουλού, το γνωστοποίησα και στον Παπάγο. Έτσι σκέφτεται και το σύνολο της τουρκικής κοινής γνώμης. Για να δούμε, λοιπόν, το κατάλαβε κανείς;».

Ο υπαινιγμός αλλαγής πλευσης της ελληνικής πλευράς στο θέμα της ένωσης κάθε άλλο παρά ικανοποιημένο άφηνε τον Simanî. Η μόνη λύση κατ' εκείνον έπρεπε να προέλθει, όπως επανειλημμένως είχε διακηρύξει, από τις απευθείας διαπραγματεύσεις Ελλάδας- Τουρκίας που θα καθόριζαν και το μέλλον του νησιού. Για την επίτευξη του στόχου αυτού αναβίβαζε τον εαυτό του και την εφημερίδα του σε θέση ισότιμη με εκείνην του Έλληνα Πρωθυπουργού και του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών. Αν και ουδένα θεσμικό ρόλο είχε πέραν του εθιμικού της «τέταρτης εξουσίας», ο εκδότης της *Hürriyet* επικαλείτο απειλητικά για μία ακόμη φορά την «τουρκική κοινή γνώμη», την οποία η εφημερίδα του επηρέαζε. Αυτό που ουσιαστικά πρότασσε ήταν πως η κοινή γνώμη μπορούσε να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην έκβαση της υπόθεσης, ανεξαρτήτως των σχεδίων που έκαναν οι δύο κυβερνητικοί αξιωματούχοι σε Ελλάδα και Τουρκία. Πράγματι, η διαμορφούμενη από τον ίδιο και την εφημερίδα του κοινή γνώμη στην Τουρκία θα παρενέβαινε καταλυτικά δυο χρόνια αργότερα στα Σεπτεμβριανά, για να υπογραμμίσει έμπρακτα και με τραγικό τρόπο πώς μία επιτήδεια «τέταρτη εξουσία» μεταβαλλόμενη σε «πρώτη» μπορούσε να την ποδηγετήσει.

Ο Simanî, ωστόσο, δεν περιοριζόταν στα προεκτεθέντα. Συνεχίζοντας στο άρθρο του τόνιζε καταληκτικά τα εξής: «Υπενθυμίζω πάλι και εκ νέου στους Έλληνες γείτονές μας. Οι Τούρκοι πήραν το νησί της Κύπρου χύνοντας αίμα. Το νησί ιστορικά είναι τουρκικό, φυλετικά είναι τουρκικό, από απόψεως γεωγραφικής είναι τουρκικό, οικονομικά είναι τουρκικό, με το χρώμα και τις πέτρες του είναι τουρκικό. Κι όσοι ισχυρίζονται το αντίθετο πρέπει να καταβάλουν με αίμα το

⁵⁸⁰ «Kıbrıs işini Yunanistan üzerine almak istiyor/ Makarioscular bu sefer dominyon statüsünden bahsetmeğe başladılar» («Η Ελλάδα θέλει να πάρει πάνω της την υπόθεση της Κύπρου/ Οι μακαριακοί τη φορά αυτή άρχισαν να κάνουν λόγο για καθεστώς κτήσης»), *Hürriyet*, 23/9/1953. Ο Κύριος είχε δηλώσει στη συγκεκριμένη συνεδρίαση ότι η Ελλάδα επιθυμούσε να επιλύσει το θέμα της Κύπρου μέσω διαπραγματεύσεων με τη Βρετανία, αντί της προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη. Παραθέτοντας τη συγκεκριμένη τοποθέτηση του Κύρου, η εφημερίδα επεσήμαινε και τις δηλώσεις δυσφορίας του Λοϊζίδη από την τοποθέτηση αυτή, υπό τον ενδιάμεσο τίτλο «Απογοήτευση για τους μακαριακούς» («Makarioscular hayal kırıklığına uğradı»).

⁵⁸¹ *Armut mu toplayacaklar?*, κατά λέξη «αχλάδια θα μαζεύουν;».

τίμημα για το νησί. Εγώ δεν βλέπω απέναντί μου κάποιο έθνος που θα χύσει αυτό το αίμα».⁵⁸² Η ρητορική της κατάκτησης και του «αίματος που χύνεται» γι' αυτήν επανερχόταν ως σταθερά στην αφήγηση του αρθρογράφου, για να υπογραμμίσει την «τουρκικότητα» της νήσου. Μαζί με εκείνην, τονίζονταν επιγραμματικά αλλά εμφαντικά τα «επιχειρήματα» που στήριζαν τη θέση αυτή. Η ιστορική εξέλιξη, ωστόσο, δεν θα δικαίωνε τον Simanı στην ακροτελεύτια διαπίστωσή του. Ενάμισι χρόνο αργότερα η έναρξη της αντιαποικιακής δράσης της ΕΟΚΑ θα αποδείκνυε, ενάντια σε κάθε πρόβλεψη, ότι υπήρχε ένα έθνος που ήταν διατεθειμένο να χύσει το αίμα του, όχι για την κατάκτηση, αλλά για την απελευθέρωση της Κύπρου από το βρετανικό ζυγό. Αντιθέτως, η ιστορική εξέλιξη θα επιβεβαίωνε τον ιδρυτή της *Hürriyet* μακροπρόθεσμα, όταν οι βρετανικοί υπολογισμοί και η επιθετική εμπλοκή της χώρας του θα επανέφερε στο προσκήνιο τη «ροή αίματος» τόσο σε διακοινοτικό, όσο και σε διμερές μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας επίπεδο, επαναφέροντας ταυτόχρονα και την προσφιλή σε εκείνον λογική της κατάκτησης.⁵⁸³ Παρά τις αναλυτικές αυτές αναφορές στη διεθνή πτυχή του Κυπριακού με ρεπορτάζ και κύρια άρθρα, η *Hürriyet* ήταν μάλλον απληροφόρητη για τη συνάντηση που είχε ο Παπάγος με τον επισκεπτόμενο ιδιωτικά την Ελλάδα Υπουργό Εξωτερικών της Βρετανίας, Anthony Eden, στις 22 Σεπτεμβρίου.⁵⁸⁴ Αν και το περιστατικό ήταν χαρακτηριστικό της βρετανικής εμμονής να μη συζητηθεί σε καμμία περίπτωση το Κυπριακό μεταξύ των δύο κυβερνήσεων, Ελλάδας και Βρετανίας, η απουσία σχετικού δημοσιεύματος από τις στήλες της εφημερίδας καταδεικνύει ότι η βρετανική πλευρά δεν είχε αφήσει την είδηση να διαρρεύσει, ή τουλάχιστον ότι η *Hürriyet* δεν το είχε πληροφορηθεί. Η τελευταία θα έκανε σχετική αναφορά μόλις ένα μήνα αργότερα, με βάση σχετική πρακτορειακή ανταπόκριση του *Reuters*.⁵⁸⁵

Με αφορμή τη δημόσια καταδίκη του κομμουνισμού και της «διείσδυσής» του στα τουρκικά εργατικά συνδικάτα, στο κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας επανέκαμπε ένα άλλο γνωστό καταγγελτικό σχήμα, εκείνο περί των «υποκινητών» του Κυπριακού. Έτσι, στο συλλαλητήριο καταδίκης που οργάνωναν «οι εργάτες της Σμύρνης» στη συγκεκριμένη πόλη, είχαν συμμετάσχει ενεργά η φοιτητική συνομοσπονδία *T.M.T.F.*, καθώς και ο σύλλογος της «Ανωτάτης Οικονομικής και Εμπορικής Σχολής» (*Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, YETO*). Μιλώντας εξ ονόματός τους ένας φοιτητής «καταφέρθηκε με σφοδρότητα εναντίον των ερυθρών και είπε επί λέξει τα εξής: “Ερχόμενοι στο Χατάν, που θα παραμείνει αιωνίως ελεύθερο, και στην Κύπρο, εκείνοι που θέλουν να προκαλέσουν αναστάτωση στη διεθνή κοινή γνώμη με τις βαρετές επαναλήψεις περί της

⁵⁸² “Türk Kıbrıs” («Η τουρκική Κύπρος»), *Hürriyet*, 24/9/1953.

⁵⁸³ Αν και τον Ιούνιο ο Simanı διαβεβαίωνε τον Παπάγο στις ανοιχτές επιστολές του ότι δεν ήταν «ανθέλληνας» ούτε και τασσόταν εναντίον της ελληνοτουρκικής φιλίας, η δημοσίευση μιας είδησης περί της «καταφυγής» στην Τουρκία 28 «Τούρκων της Δυτικής Θράκης» θα τον οδηγούσε σε νέα δημόσια μεταβολή των αισθημάτων και των θέσεών του, με τη δήλωση ότι «εγώ από τότε που ξέρω τον εαυτό μου δεν είχα εμπιστοσύνη σ’ αυτούς γείτονές μας Έλληνες, πράγμα που επαναλαμβάνω συχνά-πυκνά», βλ. “Bir dostluğun hikâyesi” («Η ιστορία μιας φιλίας»), *Hürriyet*, 29/9/1953. Την ίδια ημέρα αντίστοιχου περιεχομένου άρθρο γνώμης για το ίδιο θέμα δημοσίευε και ο Tahsin Öztin, βλ. “Dost!” («Φίλος!»), *Hürriyet*, 29/9/1953.

⁵⁸⁴ Στην εν λόγω συνάντηση ο Eden είχε απορρίψει με κάθετο, απόλυτο και προσβλητικό τρόπο οποιαδήποτε συζήτηση για το Κυπριακό, βλ. ενδεικτικά Crouzet, ό.π., σελ. 364-366 και Χόλλαντ, ό.π., σελ. 69-70. Σε κάθε περίπτωση, η έλλειψη σχετικής αναφοράς από τη *Hürriyet* ήταν τουλάχιστον αξιοπερίεργη, διότι έξι μήνες πριν είχε φιλοξενήσει σχετικό ρεπορτάζ των *Times*, που αναφερόταν ρητώς σε αυτό το ενδεχόμενο, βλ. ανωτέρω, σελ. 181.

⁵⁸⁵ Βλ. κατωτέρω, σελ. 214.

ενώσεως, παρουσιάζονται ενώπιόν μας άλλοτε σαν ένας παπάς Μακάριος, άλλοτε σαν μία εφημερίδα *Ελευθερία*, άλλοτε σαν κι εγώ δεν ξέρω ποια φυλλάδα και άλλοτε σαν ένας πολιτικός ηγέτης. Γνωρίζουμε ποιοι κινούν τα νήματά τους. Ως τουρκική φοιτητική νεολαία καταβάλλουμε πάντα και παντού προσπάθεια να εξαλείψουμε τον κομμουνισμό και τις παραφυάδες του.»⁵⁸⁶

γ) Κύπρος και ελληνική Θράκη: «Βίοι παράλληλοι»

Όπως έχει αναφερθεί, από τα μέσα του 1953 και μετά, παράλληλα με τις αναφορές στο Κυπριακό, ο Simavi ξεκίνησε να προβάλλει ως ζήτημα προς επίλυση μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας και την κατάσταση των μουσουλμάνων της ελληνικής Θράκης. Οι απλές αρχικά αναφορές στο συγκεκριμένο «ζήτημα» μεταβλήθηκαν προοδευτικά σε πρωτοσέλιδα δημοσιεύματα και απασχόλησαν τις στήλες των σχολίων, άλλοτε ανεξάρτητα και άλλοτε σε κοινό πλαίσιο αναφοράς με το ζήτημα της Κύπρου. Την αφορμή είχε δώσει ένα σύνολο επιμέρους «θεμάτων», όπως η καταγγελλόμενη «απαλλοτρίωση» των κτημάτων των εκεί «Τούρκων», η «επιστροφή» από την Ελλάδα στην Τουρκία αριθμού διδασκάλων που η τελευταία είχε στείλει στην περιοχή, η υποχρέωση των εντόπιων διδασκάλων να περάσουν εξετάσεις στα ελληνικά, καθώς και τα «εμπόδια» που πρόβαλλε η Ελλάδα στην εισαγωγή του τουρκικού Τύπου και δη η απαγόρευση εισαγωγής της *Hürriyet*.⁵⁸⁷ Όλα σχεδόν τα θέματα αυτά ετέθησαν σε μία συνέντευξη που είχε παραχωρήσει στην εφημερίδα ο βουλευτής και Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδας, Ανδρέας Στράτος, ο οποίος είχε μεταβεί τότε στην Κωνσταντινούπολη σε ιδιωτική επίσκεψη.⁵⁸⁸ Η ενασχόληση εκείνη της εφημερίδας με τα θέματα των Ελλήνων μουσουλμάνων πήγαζε, όπως η ίδια είχε αναφέρει από την αρχή της έκδοσής της, από το άμεσο ενδιαφέρον της για τους «Τούρκους του εξωτερικού», συνδεόταν δε άμεσα με την πρόθεσή της να «αποδείξει» ότι η υφιστάμενη ελληνοτουρκική φιλία αποτελούσε ένα έωλο και άνευ αντικρίσματος σχήμα λόγω των «ανειλικρινών» πράξεων των Ελλήνων.⁵⁸⁹ Παράλληλα, όμως, μεταβαλλόταν σε ευκαιρία αφενός

⁵⁸⁶ “İzmir’de komünizmi tel’in etmek için yapılan mitingde/ Yüksek tahsil gençliği Kıbrıs dâvasına bağlılığını belirtti” («Στο συλλαλητήριο καταδίκης του κομμουνισμού που πραγματοποιήθηκε στη Σμύρνη/ η φοιτητώσα νεολαία διακήρυξε τη δέσμευσή της στην υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 28/9/1953.

⁵⁸⁷ “Düşman!” («Εχθρός!»), άρθρο γνώμης του Hikmet Bil σε *Hürriyet*, 1/10/1953: “Yunanistan’da Türklere baskı arttı” («Αυξήθηκαν οι πιέσεις στους Τούρκους στην Ελλάδα»), *Hürriyet*, 7/10/1953, όπου κατηγορείτο το σύνολο των «αρχών της κυβέρνησης Παπάγου» ότι «έχουν αυξήσει τις πιέσεις και την τυραννία εναντίον του τουρκικού πληθυσμού σε τέτοιο βαθμό που να αναπολεί κανείς την παλαιά δικτατορική διακυβέρνηση»: “Yunan Trakyasındaki Türkler” («Οι Τούρκοι της ελληνικής Θράκης»), κύριο άρθρο του Sedat Simavi σε *Hürriyet*, 14/10/1953, στο οποίο υποστηριζόταν ότι η «εκδίωξη» των μουσουλμάνων από τα κτήματά τους αποτελούσε «ελληνική τακτική», που είχε ως στόχο τη μεταγενέστερη παραχώρησή τους στους Αμερικανούς για την κατασκευή βάσης, με αντάλλαγμα την αμερικανική υποστήριξη στο θέμα της Κύπρου: “İstanbul’lu bir rumca gazetesinin küstahlığı!” («Το θράσος μιας ελληνόγλωσσης εφημερίδας της Ιστανμπούλ»), όπου απευθύνονταν «προειδοποιήσεις» στην *Απογευματινή* που είχε κατηγορήσει τη *Hürriyet* για επινόηση στοιχείων στα ρεπορτάζ της για την ελληνική Θράκη.

⁵⁸⁸ Η συνέντευξη δημοσιευόταν σε τρεις πρωτοσέλιδες συνέχειες, στις οποίες ο Έλληνας κρατικός αξιωματούχος παρουσιαζόταν από τον Τούρκο δημοσιογράφο, A. Baha Özler, ως ανενήμερος και αδαής, βλ. “Bati Trakya’daki Türklerin emlakı” («Οι περιουσίες των Τούρκων της Δυτικής Θράκης»), *Hürriyet*, 16/10/1953: “Niçin Türk değil de müslüman?” («Γιατί όχι Τούρκος αλλά μουσουλμάνος;»), *Hürriyet*, 17/10/1953: “Bay A. Stratos maarif işlerinden anlamıyor!” («Ο κ. Στράτος δεν καταλαβαίνει τα εκπαιδευτικά θέματα!»), *Hürriyet*, 18/10/1953.

⁵⁸⁹ Η γελοιογραφία που δημοσιευόταν στις 9 Οκτωβρίου ήταν χαρακτηριστική αυτής ακριβώς της αντίληψης που υποστήριζε η *Hürriyet*. Εικόνιζε τρία ζευγάρια, τον Μεντερές με την φιγούρα του «Θείου Σαμ», τον ίδιο με μία γυναίκα που συμβόλιζε τη «Γαλλική Δημοκρατία» και τον Körpülü που αγκαλιαζόταν με έναν εύζωο. Στα δύο πρώτα ξεπετάγονται μικρές καρδιές εκατέρωθεν και η λεζάντα ανέφερε «Αυτή είναι φιλία!», ενώ στο τρίτο ζευγάρι οι μικρές καρδιές ξεπετάγονταν μόνο από την πλευρά του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών, με τον Έλληνα να κρατά ένα μαχαίρι

μεν για να υποστηριχθεί η αδυναμία των Ελλήνων να ασκήσουν χρηστή διακυβέρνηση σε μουσουλμανικούς-τουρκικούς πληθυσμούς – κατά συνέπεια δεν θα έπρεπε να συζητείται ένα τέτοιο ενδεχόμενο για την Κύπρο – αφετέρου δε για να υποστηριχθεί ότι οι Ελληνορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης διαβιούσαν σε καθεστώς ελευθερίας και σεβασμού των δικαιωμάτων τους, σε αντίθεση με τους «Τούρκους της ελληνικής Θράκης».

Αν και η εφημερίδα διαμαρτυρόταν ότι η ελληνική διοίκηση είχε απαγορεύσει την είσοδο των φύλλων της στην ελληνική Θράκη,⁵⁹⁰ σε έτερο κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της, ωστόσο, σχολίαζε εντελώς διαφορετικά την απαγόρευση εισαγωγής ελληνικών εφημερίδων στην Κύπρο από τη βρετανική διοίκηση: «Απαγορεύτηκε η εισαγωγή προκλητικών ελληνικών εφημερίδων στην Κύπρο».⁵⁹¹ Η τελευταία αυτή είδηση αρνούνταν από τη σχετική ειδησεογραφία των αθηναϊκών εφημερίδων, σύμφωνα με την οποία οι βρετανικές αρχές είχαν εκδώσει διάταγμα απαγόρευσης της εισαγωγής ελληνικού Τύπου και είχαν επιβάλει λογοκρισία στις επιστολές, στα τηλεγραφήματα, στα πακέτα και σε κάθε είδους αντικείμενα που θα μπορούσε να παρακινήσουν σε «απειθεία» και «στάση» εναντίον τους. Παράλληλα, στο δημοσίευμα αναφερόταν ότι οι πληγέντες από το σεισμό Ελληνοκύπριοι αρνούνταν να παραλάβουν την κυβερνητική βοήθεια ενόσω είχε τεθεί σε εφαρμογή το προαναφερθέν περιοριστικό διάταγμα για τα αντικείμενα από την Ελλάδα, ως ένδειξη διαμαρτυρίας στο ενδεχόμενο εκείνη να προερχόταν από την Τουρκία. Η *Hürriyet* σχολίαζε σε ενδιάμεσο τίτλο της ότι επρόκειτο για «ένα απίθανο μποϊκοτάρισμα των Ελληνοκυπρίων!».⁵⁹²

Σε αρκετά από τα δημοσιεύματα της εφημερίδας, τα «δεινά» των μουσουλμάνων της ελληνικής Θράκης συνδυάζονταν με χαρακτηριστικό και εξαιρετικά ενδιαφέροντα τρόπο με την Κύπρο και την κατάσταση των Τουρκοκυπρίων. Έτσι, σύμφωνα με πρωτοσέλιδο δημοσίευμα της εφημερίδας, σε «συνέδριο» του «Συλλόγου Βοηθείας Προσφύγων Δυτικής Θράκης» (*Bati Trakya Göçmenleri Yardım Cemiyeti*)⁵⁹³ παρέστη ο γνωστός Τουρκοκύπριος, Nevzat Karagil, πρώην πρόεδρος της διαλυθείσας «Επιτροπής Προστασίας Κύπρου», που θα διαδραμάτιζε αργότερα κεντρικό ρόλο στην οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική».⁵⁹⁴ Εκφωνώντας μία φορτισμένη ομιλία, ο Karagil σημείωνε στους παρευρισκομένους ότι είναι Κύπριοι και συνέχιζε υποστηρίζοντας τα εξής:

«Και εμείς όπως κι εσείς ήρθαμε στην Τουρκία από εδάφη εκτός της πατρίδας. Σε μία επίσκεψή μου, είδα ότι τα αδέρφια μου που ζουν στη Δυτική Θράκη υφίστανται πράγματι καταπίεση και στερήσεις. Δεν έχουν τηρηθεί οι προβλέψεις της Συνθήκης της Λωζάννης και δεν έχουν προστατευθεί τα δικαιώματα των Τούρκων της Δυτικής Θράκης. Οι

έτοιμο να τον μαχαίρωσει πιστόπλατα και μικρά μαχαίρια να ίπτανται αντιστοίχως με τις καρδιές. Η λεζάντα ανέφερε ειρωνικά «και αυτό είναι φιλία!».

⁵⁹⁰ Βλ. “Yunanistan’da Türklere baskı arttı”, *Hürriyet*, ό.π.

⁵⁹¹ “Tahririki Yunan gazetelerinin Kıbrıs’a ithali yasak edildi”, *Hürriyet*, 1/10/1953, με βάση το *Reuters*.

⁵⁹² “Kıbrıs Rumlarının acaip bir boykotu!”, *Hürriyet*, ό.π.

⁵⁹³ Δίνοντας μία ακόμη ενδιαφέρουσα πληροφορία, η εφημερίδα ανέφερε ότι ο εν λόγω «Σύλλογος» είχε ιδρυθεί από το 1946, αλλά «για διάφορους λόγους» δεν είχε μπορέσει να δραστηριοποιηθεί παρά μόνο το 1952, κατά τη διάρκεια δηλαδή της διακυβέρνησης Menderes. Μέχρι την ημέρα του «συνεδρίου» του είχε 170 μέλη, οπότε και εισήλθαν άλλα 93. Από τους συγκεκριμένους αριθμούς καθίσταται προφανές ότι οι αναφορές της *Hürriyet* σε κύματα προσφύγων προς Τουρκία λόγω της «ελληνικής καταπίεσης» ήταν τουλάχιστον υπερβολικές.

⁵⁹⁴ Βλ. Güven, ό.π., σελ. 57.

*μειονότητες της Ιστανμπούλ, αντιστοίχως, διαβιούν ήσυχια και με ελευθερία συνείδησης, σε βαθμό που δεν συναντάται σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου. Οι δυστυχείς Τούρκοι της Δυτικής Θράκης έχουν παραμεληθεί τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό. Η Κύπρος από την άλλη, αποτελεί υπόθεση όλης της χώρας. Οι εν Κύπρω Έλληνες μαζί με εκείνους που βρίσκονται στην Ελλάδα έχουν ενωθεί για την προσάρτηση της Κύπρου στην Ελλάδα. Κι εμείς, για να διαφυλάξουμε τα δικαιώματά μας εκεί, έχουμε πάρει ως παράδειγμα τη Δυτική Θράκη».*⁵⁹⁵

Η «επίσκεψη» του Karagil στην ελληνική Θράκη κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν, όπως αποδεικνύεται από την παρουσία του στο «συνέδριο», καθώς και από την θεωρητικοποίηση της «κοινής μοίρας» και των «κοινών αγώνων», που θεωρούσε ότι διέπουν τα δύο αυτά τμήματα των «εκτός πατρίδας Τούρκων». Είναι άγνωστο κατά πόσο στις κινήσεις και στην εν γένει δραστηριοποίησή του είχε λάβει τη βοήθεια του τουρκικού κράτους, τουλάχιστον κατά την πρόωμη εκείνη περίοδο, κάτι που θα ίσχυε για την μεταγενέστερη περίοδο της όξυνσης του κυπριακού ζητήματος.

Ο Hikmet Bil από την πλευρά του δραττόταν και πάλι της ευκαιρίας από επιστολή αναγνώστη του, μουσουλμάνου της ελληνικής Θράκης, για να συγκρίνει την «καταστροφική» συμπεριφορά τού ελληνικού κράτους απέναντι στους «ομοεθνείς» του, με τη στάση που θεωρούσε ως «καλόπιασμα» του τουρκικού κράτους προς το Πατριαρχείο. Παραθέτοντας την αφήγηση περί «κατεδαφίσεων» και «σφετερισμού» των μουσουλμανικών περιουσιών στην ελληνική Θράκη, ο αρθρογράφος ανέφερε ότι την ίδια μέρα διάβαζε στον τουρκικό Τύπο την είδηση περί επιστροφής της περιουσίας τού Πατριαρχείου και της τελετής εγκαινίων μιας «θεολογικής σχολής στο Σκούταρι», για σημειώσει τα εξής:

*«Μάλιστα... Λες και ανταποδίδουμε (!) και με το παραπάνω στους Έλληνες φίλους μας, παρά την εκ του αντιθέτου επιθυμία της τουρκικής κοινής γνώμης. Ρίχνουν εκείνοι ένα χαστούκι στους Τούρκους της Δυτικής Θράκης; Την αμέσως επόμενη ημέρα [γίνεται] μια γενναιόδωρη κίνηση ή ένα κομπλιμέντο στον Πατριάρχη Εφέντη αυτοπροσώπως ή και στους Ρωμιούς της Ιστανμπούλ... Κι ενώ εμείς προβαίνουμε σε αυτές τις γενναιοδωρίες και τα κομπλιμέντα, αν ήμουν εγώ στην θέση των Ελλήνων θα 'πιανα οπωσδήποτε και θα καθάριζα αμέσως τη Δυτική Θράκη από τους Τούρκους. Άλλωστε, τι έχει μείνει; Έδωσαν έδωσαν οι αξιότιμοι φίλοι μας, και στο τέλος τα κατάφεραν...».*⁵⁹⁶

Το σχήμα «ισχύος-αδυναμίας» που υποφώσκει στη σκέψη του συντάκτη είναι χαρακτηριστικό του τρόπου πρόσληψης της διμερούς πραγματικότητας: Το δίπολο ελληνικών και τουρκικών φορέων και συμφερόντων είναι εξ ορισμού ανταγωνιστικό και «νικητής» είναι εκείνος που

⁵⁹⁵ «Türkiye'deki Batı Trakya'da göçmenler perişan vaziyette» («Σε άθλια κατάσταση οι δυτικοθρακιώτες πρόσφυγες στην Τουρκία»), *Hürriyet*, 10/1/1954.

⁵⁹⁶ «Biz ve onlar...» («Εμείς και εκείνοι...»), *Hürriyet*, 28/1/1954.

«εκμεταλλεύεται» με τον καλύτερο τρόπο τα σημάδια «αδυναμίας» που δείχνει ο «αντίπαλος». Εφόσον, λοιπόν, η ευγένεια και οι «παραχωρήσεις» συνιστούν «αδυναμίες» που ο αντίπαλος θα εκμεταλλευτεί, αυτά πρέπει να σταματήσουν, διότι στην αντίθετη περίπτωση του δίνουν την εντύπωση ότι μπορεί να συνεχίσει μέχρι την επίτευξη του τελικού του σκοπού, που δεν είναι άλλος από την «εκκαθάριση» του ετερογενούς εθνοτικού στοιχείου από την περιοχή του. Αυτή ακριβώς ήταν η προσλαμβανόμενη πραγματικότητα που θα επιχειρηθεί να αντιστραφεί στην Τουρκία, αρχής γενομένης μεταπολεμικά με τα Σεπτεμβριανά και θα κλιμακωθεί ανισότιμα και καταστροφικά εις βάρος του ελληνικού στοιχείου σε Κύπρο και Κωνσταντινούπολη.

Επιπροσθέτως, εντύπωση προκαλεί η εμφανής υιοθέτηση δύο μέτρων και δύο σταθμών από τον συντάκτη, όταν από τη μια μεριά υπερασπιζόταν τα περιουσιακά δικαιώματα των Ελλήνων μουσουλμάνων, ενώ ταυτόχρονα αρνείτο το ίδιο δικαίωμα στους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης, δικαίωμα το οποίο η εφημερίδα του υπερασπιζόταν και για τις περιουσίες των ευαγών ιδρυμάτων των Τουρκοκυπρίων στην Κύπρο.⁵⁹⁷

δ) Η «παθητική» κυβερνητική στάση στο Κυπριακό και η «ύπουλη εκστρατεία εξολόθρευσης» των Τουρκοκυπρίων

Παρακολουθώντας παράλληλα και τις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις στο Κυπριακό, η *Hürriyet* φιλοξενούσε στην πρώτη σελίδα της δημοσίευμα με το οποίο πληροφορούσε τους αναγνώστες της ότι η βρετανική κυβέρνηση διά στόματος του Πρωθυπουργού Eden είχε απορρίψει το ελληνικό αίτημα να επιλυθεί το Κυπριακό με διμερείς διαπραγματεύσεις που είχε διατυπώσει ο Παπάγος στη μεταξύ τους συνάντηση στην Αθήνα.⁵⁹⁸ Την επομένη πρόσθετε ότι, ενώπιον της εξέλιξης αυτής, η ΠΕΑΕΚ στην τελευταία συνεδρίασή της «υπό την προεδρία του Μακάριου» αποφάσιζε να ζητήσει από την ελληνική κυβέρνηση την παραπομπή του θέματος στην επόμενη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ.⁵⁹⁹ Το κεντρικό ενδιαφέρον, ωστόσο, της *Hürriyet* στο συγκεκριμένο δημοσίευμα δεν ήταν η ενδεχόμενη διεθνοποίηση του Κυπριακού με την προτροπή της Επιτροπής, αλλά οι δηλώσεις του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών στο συγχαρητήριο τηλεγράφημα που είχε αποστείλει στη νεοεκδοθείσα τότε εφημερίδα *Κυπριακή*. Σε εκείνο είχε εκφράσει μεταξύ άλλων την «ελπίδα και την προσδοκία» για την επίλυση του Κυπριακού «σύμφωνα με τους εθνικούς πόθους». Το γεγονός προκάλεσε την αντίδραση της τουρκικής εφημερίδας, όπως εκφράστηκε στον πρωτοσέλιδο τίτλο της: «Η Ελλάδα δεν μπορεί με τίποτα να κάνει πίσω στο Κυπριακό. Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών ευαγγελίστηκε ότι η υπόθεση θα τακτοποιηθεί σύντομα».⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ Όπως έχει καταδειχθεί, το συγκεκριμένο ζήτημα είχε επανειλημμένως απασχολήσει την ειδησεογραφία της *Hürriyet*, ενώ σχετικές δηλώσεις είχε κάνει και ο Faiz Kaymak από την Άγκυρα, ζητώντας να περάσει η διαχείρισή τους στον νεοεκλεγέντα μουφτή Mehmet Dâna, βλ. κατωτέρω, σελ. 217-218.

⁵⁹⁸ “Kıbrıs işini müzakereye dair/ Yunan teklifini İngiltere reddetti” («Η Αγγλία απέρριψε την ελληνική πρόταση για διαπραγματεύσεις στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 31/10/1953, με βάση ανταπόκριση του *Reuters*.

⁵⁹⁹ “Makarîos Atina’ya gidecek” («Ο Μακάριος θα μεταβεί στην Αθήνα»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 1/11/1953

⁶⁰⁰ “Yunanistan Kıbrıs’tan bir türlü vazgeçemiyor/ Yunan Hariciye Vekili bu işin yakında halledileceğini müjdeledi”, *Hürriyet*, 1/11/1953.

Εν τω μεταξύ, νέα παρέμβαση για το θέμα της Κύπρου μετά το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, C.H.P., έκανε και το «Αγροτικό Κόμμα» (*Köylü Partisi*), την οποία πρόβαλλε πρωτοσέλιδα η εφημερίδα.⁶⁰¹ Η επιλογή της αυτή συνδεόταν άμεσα με το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια των εργασιών του συνεδρίου του συγκεκριμένου κόμματος, αρκετοί «ρήτορες» που είχαν λάβει το λόγο είχαν εξάρει το ρόλο της εφημερίδας στην προβολή του θέματος, ενώ αντίθετα εξέφραζαν τη «θλίψη» τους για την «παθητική» στάση που είχε υιοθετήσει η τουρκική κυβέρνηση στο Κυπριακό. Στο τμήμα των αποφάσεων, μάλιστα, το κόμμα είχε αποφασίσει να συμπεριλάβει και σχετική αναφορά για την Κύπρο, η οποία περιλάμβανε τα εξής: «Αποφασίστηκε να διαβιβαστούν οι χαιρετισμοί και η συμπάθεια του Δεύτερου Μείζονος Συνεδρίου στην εφημερίδα Χιουρριέτ, για τα δίκαια και συνεχή της δημοσιεύματα σχετικά με τους Τουρκοκύπριους».⁶⁰²

Εκκινώντας από την απόφαση εκείνη, ο Simavi έβρισκε αφορμή σε κύριο άρθρο του να προβεί σε έναν σχολιασμό των δεδομένων στο θέμα της Κύπρου, αλλά και να επιτεθεί εκ νέου στον Körgülü για την ακολουθούμενη πολιτική τόσο στο συγκεκριμένο ζήτημα, όσο και στις διμερείς σχέσεις με την Ελλάδα. Αποτιμώντας την πολιτική συγκυρία, επεσήμαινε ότι τόσο το P.A.K. όσο και το «Αγροτικό Κόμμα» με την απόφαση του συνεδρίου του, αλλά και φωνές μέσα στο κόμμα του ίδιου του Körgülü διακήρυσσαν «ότι δεν είναι στο πλευρό του στο ζήτημα της Κύπρου, ούτε και στη μονόπλευρη τουρκοελληνική φιλία». Κατά συνέπεια, συνέχιζε αφού είχε διευρύνει τον κύκλο των αντιτιθεμένων, γεννάται το ερώτημα «πώς μπορεί ένας Υπουργός να εφαρμόζει μόνος του μία πολιτική την οποία δεν ακολουθεί ολόκληρο το έθνος, αλλά και όλα τα πολιτικά κόμματα». Επαναφέροντας δε εκβιαστικά την απειλή της μη επανεκλογής, όπως είχε πράξει και σε προηγούμενο άρθρο του, τόνιζε πως «δεν έχει καμμία αμφιβολία» ότι στις προσεχείς εκλογές ο λαός θα απευθύνει ευθέως στον Körgülü το συγκεκριμένο ερώτημα. Ακολούθως, αναβάθμιζε πολιτικά το ζήτημα, προσθέτοντας ότι «κατά τη γνώμη του» το συγκεκριμένο ερώτημα δεν θα απευθυνθεί μόνο στον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών, αλλά και στον ίδιο τον Πρωθυπουργό Menderes, για να καταλήξει στο άρθρο του με τη διατύπωση της ρητορικής απορίας τι είδους απάντηση θα έδινε ο τελευταίος.⁶⁰³

Το Κυπριακό τόσο μεμονωμένα, όσο και σε συνδυασμό με την «κατάσταση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης», θα συνέχιζε και τον Νοέμβριο να προβάλλεται από τις σελίδες της

⁶⁰¹ “Köylü Partisinin Kıbrıs dair görüşü” («Η άποψη του Αγροτικού Κόμματος για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 2/11/1953. Επρόκειτο για την πρώτη διάσπαση του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος που είχε λάβει χώρα στις 19 Μαΐου 1952 υπό τον βουλευτή Seyhan, Remzi Oğuz Arık. Στους κόλπους του εντάχθηκαν γνωστοί παντουρκιστές της εποχής, χωρίς όμως να του εξασφαλίσουν εκλογική επιτυχία. Μετά τη διάσπαση του Δ.Κ. που προκάλεσε ο Osman Bölükbaşı το 1957 δημιουργώντας το «Ρεπουμπλικανικό Κόμμα του Έθνους» (*Cumhuriyetçi Millet Partisi*), ενώθηκαν με το τελευταίο σχηματίζοντας το «Ρεπουμπλικανικό Αγροτικό Κόμμα του Έθνους» (*Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi*), το οποίο το 1969 μετά τον εισοδισμό του Alparslan Türkeş και των συνεργατών του θα μεταβαλλόταν στο γνωστό «Κόμμα της Εθνικιστικής Δράσης» (*Milliyetçi Hareket Partisi*).

⁶⁰² Όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν, «οι ομιλητές εξέφρασαν την ευγνωμοσύνη τους για τη μεγάλη ευαισθησία και το ενδιαφέρον της εφημερίδας μας για το θέμα και, απευθυνόμενοι στην τουρκική κοινή γνώμη και στους Τουρκοκύπριους, τόνισαν την προσδοκία τους να επιδειχθεί ενδιαφέρον για την τύχη της Κύπρου».

⁶⁰³ “Bir Kongre münasebetiyle” («Με αφορμή ένα Συνέδριο»), *Hürriyet*, 4/11/1953.

εφημερίδας.⁶⁰⁴ Από κοινού τα εξέταζε ο Samih Tiriakioğlu, σε άρθρο γνώμης στο οποίο τα πραγματευόταν εντός του πλαισίου της διμερούς φιλίας. Κατά τον αρθρογράφο, όταν είχε τεθεί θέμα Αλεξανδρέττας με τη Γαλλία, η τότε τουρκική κυβέρνηση «όρθωσε το ανάστημά της» και διασφάλισε «επιτυχώς δια της οδού της ειρήνης και των διαπραγματεύσεων» την τύχη του εκεί «τουρκικού πληθυσμού», προκειμένου ο τελευταίος να μη ζήσει υπό «συριακή κυριαρχία». Έτσι και τώρα, επεσήμαινε, «στο ζήτημα αυτό, το πρώτο που έρχεται στο νου είναι η κατάσταση των Τούρκων που διαβιούν στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Καλό πράγμα η φιλία, αλλά είναι αμαρτία χάριν αυτής να κλείσουμε τα μάτια στην κατάσταση εκατοντάδων χιλιάδων ομογενών μας και να τους αφήσουμε μόνους στη μοίρα τους. Ακόμη κι αν μας συγχωρούσαν οι ίδιοι, τα παιδιά και τα εγγόνια τους, δεν θα μας συγχωρούσε η ιστορία». Επειδή λοιπόν «η φιλία πρέπει να είναι αμοιβαία», ο συντάκτης του άρθρου πρότεινε «να εξαλειφθούν τα σημεία τριβής μεταξύ των πλευρών διά της οδού των εκατέρωθεν διαπραγματεύσεων», ειδάλλως δεν θα έχουν κανένα νόημα «τα λαμπερά και απαστράπτοντα λόγια περί φιλίας».⁶⁰⁵

Στην ίδια γραμμή κινείτο και ο Simavi όταν την επομένη συνέκρινε στο κύριο άρθρο του το λόγο που είχε εκφωνήσει ο Πρόεδρος Bayar κατά την έναρξη της νέας κοινοβουλευτικής περιόδου, με τους αντίστοιχους του Atatürk που ήταν πάντοτε απαιτητικός προς τους κυβερνώντες. Επισημαίνοντας τον περισσότερο διαχειριστικό και λιγότερο πολιτικό χαρακτήρα της ομιλίας του Bayar, ο Τούρκος δημοσιογράφος επικέντρωνε την κριτική του στο γεγονός ότι, παρά την εκτεταμένη αναφορά σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, έλειπαν οι τοποθετήσεις για το Κυπριακό και το θέμα των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης»: «Όταν σήμερα μας γίνεται λόγος για εξωτερική πολιτική, νομίζω ότι ένα από τα πρώτα θέματα που έρχεται στο νου είναι και η Κύπρος. Στο κάτω-κάτω οι Έλληνες, από τους Βασιλείς μέχρι και τον τελευταίο Υπουργό, επαναλαμβάνουν συνεχώς αυτό το ζήτημα. Αντιθέτως, ο Τζελάλ Μπαγιάρ δεν έδωσε καθόλου χώρο στην ομιλία του στην Κύπρο και στα ζητήματα που δημιουργούνται μεταξύ ημών και των Ελλήνων λόγω της αποδημίας, της εξαθλίωσης και των αδικιών που υφίστανται οι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης. Από αυτήν την άποψη ο λόγος του είναι ελλιπής».⁶⁰⁶

Και στα δύο προαναφερθέντα άρθρα του, ο Simavi ερμήνευε με ορθό πολιτικό τρόπο τη χρονική συγκυρία σε σχέση με τον κύριο στόχο του, που δεν ήταν άλλος από το να προκαλέσει με τη θεματογραφία της εφημερίδας του το ενδιαφέρον και τη δημόσια παρέμβαση της τουρκικής κυβέρνησης στο Κυπριακό. Προς τούτο χρησιμοποιούσε ως πολιτικό δέλεαρ τις σχετικές δηλώσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης, προσθέτοντας και τις μη περαιτέρω διευκρινιζόμενες «φωνές» στο εσωτερικό του Δημοκρατικού Κόμματος. Επιπλέον, επισείοντας τον κίνδυνο του εκλογικού

⁶⁰⁴ Η *Hürriyet* θα συνέχιζε επίσης και τα καταγγελτικά της δημοσιεύματα αποκλειστικά για τους Έλληνες μουσουλμάνους, βλ. “Yunanistan’da Türklere yeni baskı usulleri tatbik ediliyor” («Νέες μέθοδοι καταπίεσης εφαρμόζονται εναντίον των Τούρκων στην Ελλάδα»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 6/11/1953· “Yunan hükümetinin geç kalan hareketi” («Η καθυστερημένη κίνηση της ελληνικής κυβέρνησης»), *Hürriyet*, 9/11/1953· “Türklerin hicretini önlemek için Yunanistan’ın bulduğu acıip çare” («Η απίθανη λύση που βρήκε η Ελλάδα για να αποτρέψει την αποδημία των Τούρκων»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 29/11/1953.

⁶⁰⁵ “Dostluklar ve realiteler” («Φιλίες και πραγματικότητες»), στήλη «Düşünceler» («Σκέψεις») σε *Hürriyet*, 2/11/1953.

⁶⁰⁶ “Reiscumhurun nutku” («Ο λόγος του Προέδρου της Δημοκρατίας»), *Hürriyet*, 3/11/1953.

κόστους που θα είχε το τελευταίο αν δεν αιρόταν στο ύψος των περιστάσεων στο Κυπριακό, όπως «απαιτούσε» η τουρκική κοινή γνώμη, επιχειρούσε να εκμιαεύσει βραχυπρόθεσμα από τον ίδιο τον Menderes μία δεσμευτική δήλωση για το θέμα. Με τον ίδιο πολιτικός πειστικό τρόπο λειτουργούσε και προς τον προερχόμενο από τις τάξεις του Δημοκρατικού Κόμματος, Celal Bayar, τον οποίο συνέκρινε εμμέσως με τον Atatürk και τον καλούσε να συμμεριστεί την άποψη περί της «προτεραιότητας» που έπρεπε να έχει το Κυπριακό στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Έτσι, ολοκλήρωνε τον κύκλο των πιέσεων που ασκούσε στην πολιτική εξουσία, με στόχο να αναδειχθεί το Κυπριακό σε «ζήτημα» που έπρεπε να ρυθμιστεί, υπέρ φυσικά της τουρκικής πλευράς, έτσι ώστε να αποκτήσει κατά τη γνώμη του ουσιαστικό νόημα η διμερής φιλία.

Παρά τις κατηγορίες και τα παράπονα, όμως, του ιδιοκτήτη της εφημερίδας και των συντακτών της περί της «αδιαφορίας» και της «παθητικής στάσης» της κυβέρνησης αναφορικά με την κατάσταση των «Τούρκων του εξωτερικού» και δη της Κύπρου, ήταν η ίδια η *Hürriyet* που πληροφορούσε για την οικονομική βοήθεια που παρείχε σε εκείνους η τουρκική κυβέρνηση από τον κρατικό προϋπολογισμό. Έτσι, σε πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της ανέφερε ότι από τον προϋπολογισμό του οικονομικού έτους 1953 είχε διατεθεί το ποσό των 250 χιλιάδων λιρών Τουρκίας, εκ των οποίων οι 150 χιλιάδες είχαν μεταβιβαστεί «στους Τούρκους της Δυτικής Θράκης και των Δωδεκανήσων», ενώ οι υπόλοιπες 100 χιλιάδες είχαν «τεθεί στη διάθεση τουρκικών πολιτιστικών φορέων στην Κύπρο». Το ρεπορτάζ ήταν αναλυτικό για την περίπτωση της Κύπρου, για την οποία διευκρίνιζε ότι από το προαναφερθέν ποσό, οι 40 χιλιάδες είχαν δοθεί σε συνάλλαγμα (λίρες στερλίνες) για τους μισθούς των διδασκάλων που υπηρετούσαν στα τουρκικά σχολεία του νησιού, ενώ οι υπόλοιπες 60 χιλιάδες επρόκειτο να αποσταλούν στη «Διεύθυνση Τουρκικών Οργανώσεων Λευκωσίας» (*Lefkoşe Türk Kurumları Reisliği*) προκειμένου να διατεθούν «για την κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των Τούρκων».⁶⁰⁷

Παρ' όλα αυτά, η *Hürriyet* επέλεγε να προβάλλει πρωτοσέλιδα τις δηλώσεις και τα παράπονα του Faiz Kaymak, επικεφαλής της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας που είχε μεταβεί στην Άγκυρα για να συμμετάσχει στην τελετή των εγκαινίων του μασσωλείου του Atatürk. Μιλώντας στο *T.H.A.* ο Kaynak, αφού επαναλάβει τη «λατρεία» που έτρεφαν οι Τουρκοκύπριοι στο πρόσωπο του Atatürk, τις μεταρρυθμίσεις του οποίου αβίαστα και χωρίς νομοθετική ρύθμιση είχαν υιοθετήσει, διεκτραγωδούσε τις επεμβάσεις της βρετανικής διοίκησης στις κοινοτικές τους υποθέσεις και δη στην εκπαίδευση.⁶⁰⁸ Την κατηγορούσε ότι εμποδίζει τη βοήθεια της τουρκικής κυβέρνησης να

⁶⁰⁷ “Diş memleketlerdeki ırkdaşlarımıza yardım” («Βοήθεια στους ομογενείς μας στις χώρες του εξωτερικού»), *Hürriyet*, 13/11/1953.

⁶⁰⁸ Ο Hikmet Bil, ωστόσο, θα απέδιδε λίγες ημέρες αργότερα στην «αδιαφορία» της τουρκικής κυβέρνησης την ευθύνη για τον νόμο που έδινε το δικαίωμα στους Βρετανούς να παρεμβαίνουν, βλ. “Kıbrıs düşman toprağı midir?” («Είναι η Κύπρος εχθρικό έδαφος;»), *Hürriyet*, 26/11/1953. Από την άλλη μεριά, η εφημερίδα θα αναδείκνυε δύο φορές ακόμη τον Δεκέμβριο 1953 τα εκπαιδευτικά θέματα των Τουρκοκυπρίων την πρώτη όταν η βρετανική διοίκηση θα έκλεινε το Νυχτερινό Σχολείο, προκαλώντας τη «λύπη και την αγανάκτησή» τους και τη δεύτερη όταν ο ίδιος ο Κυβερνήτης, Sir Andrew Wright, θα παραβρισκόταν στην τελετή των εγκαινίων ενός τουρκικού δημοτικού σχολείου στη Λευκωσία. Και σε εκείνη τη θετική είδηση, όμως, θα παρεισέφρε η «αγανάκτηση» από την απουσία τουρκικών σημαιών, καθώς και φωτογραφιών των «Τούρκων μεγάλων ανδρών», βλ. “Kıbrıs'ta/ Lefkoşe'deki Türk gece okulu kapatıldı” («Κλείστηκε το τουρκικό νυχτερινό σχολείο στη Λευκωσία της Κύπρου»), *Hürriyet*, 17/11/1953 και “Kıbrıs'taki yeni Türk okulu açıldı” («Άνοιξε το καινούργιο τουρκικό σχολείο στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 29/11/1953.

φτάσει στους αποδέκτες της, υποστηρίζοντας ότι τα συγκεκριμένα «δικαιώματα» εκχωρούνταν στους Ελληνοκυπρίους «με το παραπάνω» και πρόσθετε ότι οι Τουρκοκύπριοι ήταν αποφασισμένοι να «διαμαρτυρηθούν εντόνως» στην κεντρική βρετανική κυβέρνηση, ενώ παράλληλα ζητούσε και τη «μεσολάβηση» της Τουρκίας. Ακολούθως, έστρεφε τα βέλη του στους Ελληνοκυπρίους αναφέροντας τα εξής: «Η πραγματική πηγή των μεγάλων βασάνων που υπομένουν οι Τουρκοκύπριοι είναι οι Ελληνοκύπριοι. Αυτά τα βυζαντινά κατάλοιπα [sic], οι Ελληνοκύπριοι, που στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι κομμουνιστές, έχουν ξεκινήσει τους τελευταίους ιδιαίτερος μήνες μία ύπουλη εκστρατεία εξόντωσης εναντίον των Τούρκων και του Τουρκισμού.⁶⁰⁹ Οι Ελληνοκύπριοι αυτοί, που στα εσωτερικά ζητήματα δεν μπορούν να αποτελέσουν ένα σώμα, συνασπίστηκαν στην πολιτική της ένωσης με την Ελλάδα, ενώ το Κόμμα του Μακάριου που φαινομενικά είναι δεξιό και εθνικιστικό, έχει εντείνει τους αγώνες του ως εάν να έχει μεταβληθεί σε όργανο των κομμουνιστών». Στη συνέχεια, αφού επισημάνει ότι οι «Ρωμιοί» βρίσκονταν σε όλες τις θέσεις ευθύνης, ισχυριζόταν ότι η «καταπίεση» που ασκούσαν στους Τουρκοκύπριους ήταν «περισσότερο οικονομικής φύσεως» και καλούσε την «Τουρκία μας» να επιδείξει «μεγαλύτερο ενδιαφέρον και να παράσχει περισσότερη προστασία» έναντι αυτής της κατάστασης. Καταλήγοντας στις δηλώσεις του, ο Kaymak επανέφερε το θέμα της «πολιτικής της εκμετάλλευσης» που εφαρμόζε η βρετανική διοίκηση στη διαχείριση των ευαγών τους ιδρυμάτων, γεγονός που – όπως υποστήριζε – «παραβιάζει τις διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάννης».⁶¹⁰

Αν και ο Kaymak δεν συμεριζόταν τις αμφιβολίες που είχε εκφράσει πέντε μήνες νωρίτερα η *T.M.T.F.* για την εθνικό χαρακτήρα των Ελληνοκύπριων,⁶¹¹ δεν δίσταζε να αναφερθεί υποτιμητικά στα «απομεινάρια» των Βυζαντινών που «καταπίεζαν οικονομικά» τους Τουρκοκυπρίους και εξύφαιναν «ύπουλα» σχέδια «εξόντωσης» τους. Παράλληλα, τους καταλόγιζε ότι είναι στην πλειοψηφία τους κομμουνιστές, σε μία πάγια πλέον προσπάθεια υπονόμησης της διεθνούς πειστικότητας του ενωτικού τους αγώνα. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ωστόσο, δεν είναι τόσο η ταύτιση της επιχειρηματολογίας του με εκείνη της εφημερίδας – στο βαθμό που και οι δύο είχαν ως στόχο να εφελκώσουν το «προστατευτικό» ενδιαφέρον της τουρκικής κυβέρνησης – όσο η επίκληση της Συνθήκης της Λωζάννης, στην οποία δεν δίσταζε να παραπέμψει προκειμένου να ισχυριστεί ότι «παραβιάζονταν» οι προβλέψεις της για την Κύπρο. Παρά το γεγονός ότι το σχετικό της άρθρο προβλέπει ότι η Τουρκία απεκδύεται κάθε είδους δικαιώματός της επί της νήσου, όπως θα καταδειχθεί, τόσο ο Kaymak όσο και η μεταγενέστερη τουρκική επιχειρηματολογία θα την

⁶⁰⁹ *Sinsi bir imha siyaseti takibine başlamışlardır*, στο πρωτότυπο. Αυτή ακριβώς η καταγγελία περί της σκοπούμενης «εξόντωσης» των Τουρκοκυπρίων από τους Ελληνοκύπριους θα επαναλαμβανόταν από τον Kaymak δύο χρόνια αργότερα και, σε συνδυασμό με την ανακάλυψη των φημών περί «σφαγής» τους από τον Hikmet Bil, θα άνοιγαν προπαγανδιστικά την οδό που θα οδηγούσε στο πογκρόμ των Σεπτεμβριανών.

⁶¹⁰ “Kıbrıs’taki ırkdaşlarımız Türkiye’den yardım bekliyor” («Οι ομογενείς μας στην Κύπρο αναμένουν βοήθεια από την Τουρκία»), *Hürriyet*, 14/11/1953. Η εφημερίδα πρόβαλε τα εγκαίνια του μανσωλείου στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο με τίτλο «Ο Ατάτουρκ στο αιώνιο Αναπαυτήριο του» (*Atatürk ebedi İstirahatgâhında*), *Hürriyet*, 11/11/1953. Η 21μελής τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία είχε φθάσει με ιδιωτικό αεροπλάνο στην Άγκυρα την προηγούμενη της τελετής που είχε λάβει χώρα στις 10 Νοεμβρίου και είχε φέρει μαζί της μία γκραβούρα του Τούρκου ηγέτη «μαζί με χόμα από την Κύπρο, ποτισμένο με το αίμα των μαρτύρων», όπως πληροφορούσε η λεζάντα της πρωτοσέλιδης σχετικής φωτογραφίας που δημοσίευσε η εφημερίδα, βλ. “Kıbrıs’tan gelen Hey’et” («Η αντιπροσωπεία που ήλθε από την Κύπρο»), *Hürriyet*, 9/11/1953.

⁶¹¹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 189-190.

επικαλούνταν αντιστρέφοντάς την, για να «προειδοποιήσουν» πως μία ενδεχόμενη μεταβολή της με την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα θα σήμαινε «ανατροπή των ισορροπιών» που εγκαθίδρυε και κατά συνέπεια θα έδινε το δικαίωμα στους Τούρκους να αμφισβητήσουν συνολικά τις εδαφικές της ρυθμίσεις.

Εκμαιεύοντας τη δημόσια πολιτική παρέμβαση στην «εθνική υπόθεση» της Κύπρου

α) Το περιστατικό της Νέας Υόρκης και οι «πηγές της Αγκυρας»

Ο Simavî θα επανέκαμπε στην αρθρογραφία του για το Κυπριακό, πιάνοντας το νήμα από εκεί που το είχε αφήσει στο τελευταίο κύριο άρθρο του: Από τις προσπάθειες να αναδειχθεί το Κυπριακό στα Η.Ε. με την τοποθέτηση του Κύρου και την προβολή του θέματος στην αμερικανική κοινή γνώμη. Έτσι, σε νέο κύριο άρθρο του παρέθετε την επιστολή του Hüseyin Sabit, προέδρου της «Ένωσης Τουρκικού Πολιτισμού της Νέας Υόρκης» (*New York Türk Hars Birliđi*), ο οποίος αφού διεκτραγωδήσει τα συναισθήματα των εκεί Τούρκων έναντι της δραστηριότητας που είχε αναπτυχθεί από την ελληνική πλευρά για την Κύπρο και έναντι της προβολής της, επεσήμαινε ότι όλες οι προσπάθειές τους να αποταθούν στις επιτόπιες τουρκικές αρχές είχαν πέσει στο κενό. Κατά τα γραφόμενά του, ο επικεφαλής του «Τουρκικού Γραφείου Ειδήσεων» (*Türk Haberler Bürosu*), Nuri Eren, τους είχε αποπάρει, λέγοντάς τους πως «δεν είχαν καμμία δουλειά να ανακατεύονται σε αυτές τις υποθέσεις» και τους έδωσε θυμωμένος, υποστηρίζοντας ότι «τους ξεσηκώνει ο Σιμάβι». Αντιστοίχως, ο Γραμματέας της εκεί τουρκικής πρεσβείας τους επιτιμούσε, λέγοντάς τους ότι η τουρκική «κυβέρνηση θα κάνει ό,τι θέλει, αν θελήσει θα δώσει την Κύπρο στους Έλληνες ή στους Αρμένιους» και τους ίδιους δεν θα έπρεπε να τους νοιάζει. Παραδόξως, ο Sabit ισχυριζόταν ότι την ίδια αντιμετώπιση είχαν και από τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Τουρκίας στα Η.Ε., Selim Sarper, ο οποίος βλέποντάς τους στον ανεγκυστήρα τους είχε φωνάξει: «Άντε να χαθείτε, κερατάδες, να πάτε στον συμβουλάτορά σας τον Σιμάβι». Σαστισμένος και απογοητευμένος από τις συμπεριφορές εκείνες, ο Sabit «προσέφευγε» στον εκδότη της *Hürriyet* ζητώντας την αρωγή του και αναφωνώντας «ζήτω ο πατριωτικός τουρκικός Τύπος, ζήτω η τουρκική Κύπρος...».⁶¹²

Ο Simavî έδινε συνέχεια στο θέμα στο επόμενο άρθρο του, εξαπολύοντας σφοδρή επίθεση τόσο στους προαναφερθέντες στην επιστολή Τούρκους διπλωματικούς εκπροσώπους, όσο και στον ίδιο τον Köprülü. Πριν απευθυνθεί σε εκείνους όμως, «για να λάβουν την απάντηση που τους αξίζει», καλούσε την τουρκική κυβέρνηση να εξετάσει την επιστολή και να ανακοινώσει τα αποτελέσματα στην τουρκική κοινή γνώμη. Παράλληλα διατύπωνε την παράκληση, σε περίπτωση που η κυβέρνηση δεν έστεργε αναλόγως, «ένας έστω από τους πατριώτες Τούρκους βουλευτές να θεωρήσει το γραπτό μου καταγγελία και να ζητήσει να το διερευνήσει το Υπουργείο Εξωτερικών». Στην αντίθετη περίπτωση, απειλούσε να δημοσιοποιήσει «τα στοιχεία και τους φακέλους των υπαλλήλων του Υπουργείου των Εξωτερικών μας που αμφιβάλλουν, όπως ο εξοχώτατος Κιοπρολού Φουάτ, για την τουρκικότητα της Κύπρου». Περνώντας ακολούθως στην επίθεση,

⁶¹² “Bizi kimler temsil ediyor? I” («Ποιοι μας εκπροσωπούν; I»), *Hürriyet*, 7/10/1953.

καταφερόταν εναντίον των τελευταίων με απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς: «Οι αγνώστου υπόστασης αυτοί άνθρωποι που έχουν βουλώσει τα αυτιά τους στις επιθυμίες και στους πόθους του τουρκικού έθνους, καθώς και στην εθνική πολιτική», «οι εξυπηρετούντες τους ξένους», «το φτωχό τουρκικό έθνος που με μεγίστη αυταπάτηση τους συντηρεί για να ζουν εκεί πολυτελώς σκορπώντας τα χρήματα». Κατόπιν όλων αυτών, ο Simavi απορούσε «ποιοι είναι εκείνοι που μας εκπροσωπούν» και κατέληγε στο καταγγελτικό άρθρο του εκτοξεύοντας νέες απειλές, τη φορά αυτή εναντίον του Kõrgülü, και υποστηρίζοντας ότι το κείμενό του επείχε θέση εγγράφου που θα παρουσιαζόταν στη δικαιοσύνη, αλλά και «ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης» και θα διαδραμάτιζε «πολύ σοβαρό ρόλο».⁶¹³

Οι συγκεκριμένες καταγγελίες που είχαν δει το φως της δημοσιότητας στη *Hürriyet*, προκαλούν πραγματικά εντύπωση αναφορικά με την ενιαία στάση αντιμετώπισης των «παραπονούμενων» Τούρκων της Νέας Υόρκης από τους Τούρκους διπλωμάτες, αλλά και του ζητήματος της Κύπρου καθεαυτό. Πολλώ δε μάλλον έκπληξη συνιστά η στάση του Sarper, ο οποίος ένα χρόνο αργότερα θα μεταβαλλόταν σε διαπρύσιο κήρυκα των τουρκικών θέσεων στο Κυπριακό εντός του ΟΗΕ. Ανεξαρτήτως του πόσο βάσιμες ήταν οι εν λόγω καταγγελίες, φαίνεται ότι προσέλκυσαν την προσοχή της τουρκικής κυβέρνησης, η οποία επέλεξε να διευκρινίσει ανωνύμως ορισμένα πράγματα τόσο συνολικά για τη στάση της στο Κυπριακό, όσο και σε σχέση με τη συγκεκριμένη περίπτωση που είχε αναδείξει ο Simavi. Έτσι, σε πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ που υπέγραφε ο Emin Karakuş την επομένη, αφού πληροφορήσει στον κεντρικό τίτλο για την παραίτηση του Mahmut Kâmil από την υποψηφιότητά του για τη θέση του μουφτή στην Κύπρο, περνούσε σε όσα ανέφεραν «καλά πληροφορημένες πηγές της Άγκυρας» για τα προεκτεθέντα θέματα. Οι τελευταίες επεσήμαιναν στον Karakuş ότι «η κυβέρνηση δεν είναι και τόσο “παθητική” όσο φαίνεται στο εν λόγω ζήτημα. Απέναντι όμως σε ένα τόσο “ζωτικής σημασίας θέμα” δεν βλέπει με καλό μάτι τη “δημαγωγία” και από εκεί πηγάζει η υφιστάμενη ηρεμία της. Όταν μία μέρα το Κυπριακό μεταβληθεί σε “ζήτημα”, τότε θα υπάρξουν προφανώς και πράγματα που θα πει η Τουρκία». Οι ίδιες «πηγές», σχολιάζοντας την στάση της ελληνικής κυβέρνησης, σημείωναν ότι η τελευταία «δεν ενεπλάκη σε κανενός είδους “επίσημη δήλωση” για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα», προσθέτοντας ότι «ορισμένες παρατηρήσεις του τύπου “πρόκειται για ένα ζήτημα που αφορά την Αγγλία και την Ελλάδα” αντιμετωπίζονται εδώ ως αστήρικτες και δίχως νόημα. Όπως βασίμως μπορεί να υποτεθεί, η τουρκική κυβέρνηση έχει κάνει τις επαφές της με την Αγγλία για το εν λόγω θέμα και έχει συμφωνήσει [με εκείνη] ότι δεν υφίσταται κανένα “κυπριακό ζήτημα”. Από την άποψη αυτή, ουδεμία πιθανότητα υπάρχει να επιχειρήσει η Αγγλία οποιαδήποτε κίνηση χωρίς να λάβει τη συγκατάθεση της Τουρκίας».

Ερχόμενες, ακολούθως, στο θέμα που προέκυψε στη Νέα Υόρκη και που ανέδειξε ο Simavi στη στήλη του, οι «πηγές» «αντιμετώπισαν με μεγάλη συμπάθεια το γεγονός ότι ορισμένοι συμπατριώτες μας στην Αμερική απευθύνθηκαν στις επίσημες τουρκικές αρχές έναντι της

⁶¹³ “Bizi kimler temsil ediyor? II”, *Hürriyet*, 8/10/1953.

ασυγκράτητης συμπεριφοράς των Ελλήνων». Αφού καταδικάσουν την «ανάγωγη συμπεριφορά των εχόντων επίσημη ιδιότητα Τούρκων, καθώς και των ανηκόντων στο Τουρκικό Γραφείο Ειδήσεων που δεν κάνουν τίποτα αλλά απλώς περνούν εκεί τον καιρό τους», διαβεβαίωσαν «εμφαντικά» τον Karakuş ότι «η κυβέρνηση δεν θα μείνει αδιάφορη», αλλά ότι «σύντομα θα προσπαθήσει να θεραπεύσει την αρρώστια αυτή που έχει ενσκήψει σε ορισμένα μέλη του Υπουργείου Εξωτερικών, να γνωρίζουν και να κατανοούν κάθε τι μόνο με το δικό τους τρόπο».⁶¹⁴

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών είχε λάβει σοβαρά υπ' όψιν του την καταγγελία, επέλεγε όμως την οδό της ανωνυμίας έτσι ώστε και να μπορέσει να απαντήσει δημόσια, αλλά και να μην αναβαθμίσει το θέμα με μία επώνυμη δήλωση από κάποιον αξιωματούχο του. Ακόμη και με αυτόν τον τρόπο καταδείκνυε ότι κάθε άλλο παρά αδιάφορο ήταν στην υπόθεση της Κύπρου, κινούμενο παρασκηνιακά αλλά σταθερά στην κατάθεση των απόψεών του προς κάθε ενδιαφερόμενο, αποφεύγοντας όμως δημόσιες τοποθετήσεις που θα ενέπλεκαν την Τουρκία σε αντιπαράθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο, ιδιαίτερα σε μία χρονική συγκυρία κατά την οποία η Ελλάδα είχε αρχίσει να ακολουθεί εκείνην ακριβώς την οδό. Η συγκεκριμένη προσέγγιση σηματοδοτούσε για μία ακόμη φορά την επίσημη τουρκική αντίληψη στο χειρισμό του θέματος: Κυπριακό ζήτημα δεν υπάρχει όσο δεν τίθεται πρώτα απ' όλα από τον «ιδιοκτήτη» του νησιού, δηλαδή τη Βρετανία, καθώς και όσο η ελληνική κυβέρνηση δεν προχωρά στην έμπρακτη και όχι διά των λόγων παροχή στήριξης στη διεθνή αναβάθμισή του, στην παραπομπή του δηλαδή στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Κατά συνέπεια, η Τουρκία τηρεί τις υφιστάμενες ισορροπίες έως ότου το «θέμα» μεταβληθεί σε «ζήτημα», οπότε επιφυλάσσεται να διατυπώσει επισήμως τις θέσεις της. Προς το παρόν, στέλνει το δικό της μήνυμα προς κάθε κατεύθυνση με το να σημειώνει ότι καμμία ενέργεια δεν μπορεί να γίνει από την Βρετανία χωρίς τη δική της συγκατάθεση. Με άλλα λόγια τονίζει πως σε καμμία περίπτωση το Κυπριακό δεν μπορεί να αποτελέσει διμερές ζήτημα προς επίλυση μεταξύ Ελλάδας και Ηνωμένου Βασιλείου.

Από την άλλη πλευρά, ούτε ο Simanî ούτε γενικότερα η εφημερίδα του θα έδιναν συνέχεια στην καταγγελία, ένδειξη προφανώς του γεγονότος ότι είχαν ικανοποιηθεί μερικώς από την υπόσχεση ότι θα τιμωρούνταν οι εμπλεκόμενοι στο περιστατικό υπάλληλοι του Υπουργείου Εξωτερικών, ενδεχομένως δε και από τις διαβεβαιώσεις ότι το τελευταίο παρακολουθούσε στενά το θέμα της Κύπρου. Την επομένη, ωστόσο, ο εκδότης της *Hürriyet* επανερχόταν στο Κυπριακό με κύριο άρθρο του, στο οποίο παραλλήλιζε την Κύπρο με την Τεργέστη. Επικροτώντας την απόφαση των Βρετανών και των Αμερικανών να παραχωρηθεί η δαλματική πόλη «στους παλιούς της ιδιοκτήτες τους Ιταλούς», ο Simanî έκανε λόγο για ένα «απόστημα» που «καθαρίστηκε ριζικά» με τη

⁶¹⁴ “Kıbrıs müftü namzetlerinden biri namzetlikten istifa etti/ Milliyetçi ve inkılâpçı bir şahsiyet olan Müderris Dâna Efendi müftülüğe tek namzet olarak kaldı” («Ένας εκ των υποψηφίων μουφτήδων της Κύπρου παραιτήθηκε της υποψηφιότητας/ Ο Εξοχώτατος Δάσκαλος Ντανά, που αποτελεί μία εθνικιστική και μεταρρυθμιστική προσωπικότητα, παρέμεινε μοναδικός υποψήφιος»), *Hürriyet*, 9/10/1953. Όπως ανέφερε η εφημερίδα, η συγκεκριμένη εξέλιξη «αντιμετωπίστηκε με μεγάλη ικανοποίηση από τις τάξεις της νεολαίας», χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται αν επρόκειτο για την τουρκική ή την τουρκοκυπριακή νεολαία, αν και περισσότερο πιθανή είναι η υπόθεση ότι επρόκειτο για την πρώτη.

συμμαχική παρέμβαση. Εκφράζοντας την πεποίθησή του ότι έτσι έπρεπε να αντιμετωπίζονται τα «αποστήματα», διότι σε αντίθετη περίπτωση «συνιστούν μόνιμη αιτία εχθρότητας μεταξύ των εθνών και εξυπηρετούν τους μεγάλους εχθρούς που επιθυμούν να διαιρέσουν τις δυνάμεις τους», συνέχιζε ως εξής:

*«Ελπίζω ότι οι φίλοι μας Εγγλέζοι θα επιδείξουν για την Κύπρο μας την ίδια κατανόηση που επέδειξαν για λογαριασμό της Τεργέστης. Στην περίπτωση αυτή, την ευτυχή εκείνη στιγμή που η τουρκική Κύπρος θα ενταχθεί στη μητέρα πατρίδα, ίσως να ξεσπάσουν και στην Ελλάδα διαδηλώσεις, θόρυβος και φωνασκίες, όπως συμβαίνει και στις διαδηλώσεις που γίνονται σήμερα στο Βελιγράδι. Δεν υπάρχει όμως περίπτωση αυτές να διαρκέσουν πολύ. Τελικά και οι γείτονές μας οι Έλληνες θα αναγνωρίσουν τα ιστορικά, πολιτικά, γεωγραφικά και οικονομικά δικαιώματα των φίλων τους Τούρκων και οπωσδήποτε μια μέρα θέλοντας και μη θα καταλαγιάσουν».*⁶¹⁵

Ο Simanì, που διαμαρτυρόταν σε σειρά άρθρων του για τη μεταπολεμική παραχώρηση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα από τους συμμάχους, μεταβαλλόταν αίφνης σε θερμό υποστηρικτή της δραστηκής απόφασης «των Άγγλων και των Αμερικάνων» να παραχωρηθεί η Τεργέστη στην Ιταλία. Η συγκεκριμένη αλλαγή στη στάση του δεν προκαλεί, βεβαίως, απορία διότι με την προσδιδόμενη σε αυτή λογική εξυπηρετούσε τα τουρκικά συμφέροντα και μάλιστα από δύο σκοπιές. Η πρώτη είχε να κάνει με την αντίληψη ότι η δαλματική πόλη «επιστρέφεται στους ιδιοκτήτες της», ένα αφηγηματικό σχήμα που κατά κόρον είχε χρησιμοποιηθεί από την εφημερίδα για την Κύπρο, υποβάλλοντας την ιδέα ότι κατά τον ίδιο τρόπο έπρεπε να αντιμετωπιστεί και η τελευταία, αποδιδόμενη στην Τουρκία. Η δεύτερη σκοπιά σχετιζόταν με την υποφώσκουσα στο άρθρο λογική αντιπαράθεσης με τον «κομμουνισμό»: Όπως η Τεργέστη είχε αποδοθεί στην Ιταλία, η οποία πλέον ανήκε στον δυτικό «ελεύθερο κόσμο» της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης και όχι στους κομμουνιστές Γιουγκοσλάβους, έτσι και η Κύπρος έπρεπε να δοθεί στον πιστό σύμμαχο των Βρετανών και των Αμερικανών, την Τουρκία, και όχι στην άρτι εξελθούσα από έναν εμφύλιο πόλεμο Ελλάδα, αλλά ούτε και στον «κόκκινο παπά» Μακάριο και στους «επιρρεπείς στον κομμουνισμό» Ελληνοκύπριους, όπως επανειλημμένως είχε προσπαθήσει να καταδείξει η εφημερίδα. Εάν οι σύμμαχοι δεν επιδείκνυαν την ίδια αποφασιστική στάση στην Κύπρο που είχαν επιδείξει στο ζήτημα της Τεργέστης, τότε το νησί θα εξακολουθούσε να αποτελεί ένα «απόστημα», μία «μόνιμη αιτία εχθρότητας» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, την οποία θα εκμεταλλεύονται οι «μεγάλοι εχθροί». Η συγκεκριμένη τοποθέτηση του Simanì προκαλεί έκπληξη, αν ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι δεν είχε στεγνώσει ακόμη το μελάνι του τριμερούς Συμφώνου που είχε υπογράψει τότε η χώρα του με τη Γιουγκοσλαβία και με την Ελλάδα. Αυτού του είδους τα δεδομένα, όμως, δεν φαίνεται να πρυτάνευαν στη σκέψη του, η οποία θεωρούσε βέβαιο ότι θα προέκυπταν μεν αντιδράσεις στην Ελλάδα από μία τέτοια ενδεχόμενη απόφαση, η γειτονική ωστόσο χώρα κάποια στιγμή «θα το έπαιρνε απόφαση», αναγνωρίζοντας μάλιστα τα πολλαπλά «δίκαια» των «φίλων

⁶¹⁵ “Trieste ve Kıbrıs” («Τεργέστη και Κύπρος»), *Hürriyet*, 10/10/1953.

Τούρκων». Πρόκειται προφανώς για το ίδιο σχήμα που είχε εμπεδωθεί στην τουρκική επιχειρηματολογία και αντίληψη αναφορικά με τις διεθνείς σχέσεις, έτσι τουλάχιστον όπως εκφραζόταν από τη *Hürriyet*, σύμφωνα με την οποία ο «μικρός και αδύνατος» όφειλε «τελικά» να υποταχθεί στη βούληση του «μεγαλύτερου και ισχυρότερου» «θέλοντας και μη», αναγνωρίζοντας μάλιστα το «δίκαιο» των θέσεων και των συμφερόντων του.

β) Η τοποθέτηση της αντιπολίτευσης

Τη σκυτάλη από την ανώνυμη τοποθέτηση των «καλά πληροφορημένων πηγών» για την Κύπρο έπαιρναν οι επώνυμες δηλώσεις του Γενικού Γραμματέα του αντιπολιτευόμενου C.H.P., Kasım Gülek. Κατά τη διάρκεια επίσκεψης που πραγματοποίησε στο εμβληματικό Ανεμούριο, αναφέρθηκε και στο συγκεκριμένο θέμα,⁶¹⁶ σημειώνοντας τα εξής:

*«Η Τουρκία έχει ένα ενδιαφέρον για την Κύπρο και αξίζει από πολλές πλευρές να σταθούμε στο ενδιαφέρον αυτό. Πρώτα απ' όλα υπάρχει η ιστορική μας εγγύτητα. Παραμείναμε επί αιώνες στην Κύπρο, την οποία κατακτήσαμε με το αίμα των προγόνων μας, με το αίμα των μαρτύρων μας που έρρευσε ποταμιηδόν. Ενδιαφερόμαστε οπωσδήποτε και για τους Τούρκους που σήμερα ζουν εκεί. Από την άλλη μεριά, είμαστε από εκείνους που εκτιμούν ιδιαίτερος τη μεγάλη σημασία που έχει η Κύπρος στην άμυνα της Τουρκίας, της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Εμείς επιθυμούμε τη διατήρηση του σημερινού καθεστώτος στην Κύπρο. Εάν όμως γίνει οποιαδήποτε μεταβολή σε αυτήν την κατάσταση, τότε η Τουρκία οπωσδήποτε έρχεται πρώτη μεταξύ εκείνων που θα έχουν λόγο. Δεν υπάρχει τίποτα πιο φυσικό από αυτό και αν τίθεται θέμα μεταβολής του καθεστώτος, τότε αυτή μπορεί να γίνει μόνον υπέρ της Τουρκίας. Θεωρώ χρέος μου να θίξω το συγκεκριμένο θέμα [ευρισκόμενος] σε ένα από τα πλέον κοντινά στην Κύπρο σημεία της πατρίδας. Θέλουμε να γνωρίζουν οι Κύπριοι που διαβιούν στην Τουρκία και τα αδέρφια μας οι Τούρκοι στην Κύπρο, ότι η Τουρκία ενδιαφέρεται για την τύχη της Κύπρου και ότι σε οποιαδήποτε μεταβολή σε σχέση με εκείνην η Τουρκία θα έλθει πρώτη».*⁶¹⁷

Οι δηλώσεις εκείνες του Γ.Γ. του C.H.P. δεν διαφοροποιούνταν από την επίσημη στάση της τουρκικής κυβέρνησης για την Κύπρο. Και οι δύο τάσσονταν υπέρ της διατήρησης του υφιστάμενου εκεί καθεστώτος, αλλά υπογράμμιζαν ότι η Τουρκία «θα έχει λόγο» σε οποιαδήποτε μεταβολή του. Από την πλευρά του, ο Gülek ταυτιζόταν με τη ρητορεία που υιοθετούσε η *Hürriyet* και όσοι επηρεάζονταν από αυτή, περί «κατάκτησης» του νησιού με «το αίμα των μαρτύρων», περί του ενδιαφέροντος που πρέπει να έχει η Τουρκία για τους εκεί «αδελφούς Τούρκους», καθώς και με τα επιχειρήματα περί της αμυντικής σημασίας που έχει τόσο για την Τουρκία, όσο και για την

⁶¹⁶ Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, ο Gülek είχε θίξει και θέματα εσωτερικής πολιτικής, ωστόσο η *Hürriyet* επέλεγε να δημοσιεύσει πρωτοσέλιδα μόνο τις δηλώσεις του για την Κύπρο.

⁶¹⁷ “Kasım Gülek: Kıbrıs'a ilgisiz kalamayız, dedi” («Ο Κασίμ Γκιουλέκ είπε: δεν μπορούμε να μείνουμε αδιάφοροι στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 11/10/1953.

ευρύτερη περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί η τοποθέτησή του ότι, σε περίπτωση που τεθεί θέμα μεταβολής του καθεστώτος της Κύπρου, η Τουρκία θα ήταν η «πρώτη» μεταξύ των ενδιαφερομένων, αλλά όχι η «αποκλειστικώς» ενδιαφερόμενη χώρα, τοποθέτηση που άφηνε θεωρητικά περιθώριο για την παρουσία και της Ελλάδας σε ενδεχόμενες μελλοντικές διαπραγματεύσεις. Το τελικό αποτέλεσμα, βεβαίως, δεν θα άλλαζε στο βαθμό που, όπως υποστήριζε, αυτές θα έχουν κατάληξη μόνο υπέρ της Τουρκίας. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τη λογική του Gülek, η Ελλάδα θα καλείτο απλώς και μόνο να επικυρώσει τη συγκεκριμένη κατάληξη.

Δύο ημέρες αργότερα ο Simavi, σχολιάζοντας στο κύριο άρθρο του τις θέσεις που είχε εκφράσει ο Gülek, επεσήμαινε ότι οι δηλώσεις του τελευταίου καταδείκνυαν πως «η υπόθεση της Κύπρου που αναδείξαμε δεν αποτελεί επουσιώδες ζήτημα, αλλά εθνική υπόθεση». Σημείωνε ότι η αντιπολίτευση είχε μόνο να κερδίσει και όχι να χάσει από την υιοθέτηση των «αισθημάτων» που έτρεφε η εφημερίδα για το Κυπριακό, ενώ απευθυνόμενος στην τουρκική κυβέρνηση, πρόσθετε ότι θα ήθελε «από καρδιάς» να εμφορούνταν κι εκείνη από τις ίδιες σκέψεις. Αφού πιστώσει τον Πρωθυπουργό Menderes θετικά προς αυτήν την κατεύθυνση, του ζητούσε να μιλήσει και εκείνος δημοσίως από ένα σημείο της Τουρκίας κοντινό στην Κύπρο, ίσως από την Αττάλεια ή τη Μερσίνα, όπως το είχε πράξει από το Ανεμούριο ο Gülek, διότι «το έθνος δικαίως επιθυμεί να ακούσει από τον Πρωθυπουργό του για τη γνήσια αυτή υπόθεσή του». Μετά από μία ακόμη αναφορά στο γεγονός της «επιστροφής της Τεργέστης στον ιδιοκτήτη της», ο Simavi κατέληγε στο άρθρο του επισημαίνοντας ότι, όπως «δεν δίνουν γάλα στο παιδί που δεν κλαίει», έτσι και η Κύπρος «είναι χώμα τουρκικό, ποτισμένο από το αίμα των μαρτύρων, που είναι ιερότερο και από το μητρικό γάλα. Τα πράσινα μέρη του μπορεί να σκιαστούν μόνο από την τουρκική σημαία».⁶¹⁸

Πέραν της συνηθισμένης εμμονής με το «αίμα των μαρτύρων», η πολιτική στοχοθεσία στο άρθρο του εκδότη της *Hürriyet* ήταν εμφανής. Ο Simavi παρουσιαζόταν όχι μόνο ως διερμηνεύων τα αισθήματα της τουρκικής κοινής γνώμης, αλλά εμφανιζόταν και ως δικαιωμένος από το γεγονός ότι η «υπόθεση της Κύπρου που είχε αναδείξει» μέσα από τις στήλες της εφημερίδας του υιοθετείτο και προβαλλόταν δημοσίως από τον Γ.Γ. του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Επιπλέον, επιχειρούσε να αποσπάσει την ίδια δημόσια διαβεβαίωση για τον «εθνικό χαρακτήρα» του κυπριακού ζητήματος και από τον πρωθυπουργό Menderes, για τον οποίον δήλωνε πεπεισμένος ότι ασπαζόταν αρρήτως την «υπόθεση της Κύπρου».⁶¹⁹ Ήθελε, με άλλα λόγια, να αναβαθμίσει ακόμη περισσότερο πολιτικά το θέμα με τη δημόσια αναγωγή του σε «ζήτημα» διά στόματος του ίδιου του Τούρκου Πρωθυπουργού και επειδή ο συμβολισμός έπρεπε

⁶¹⁸ “Kıbrıs ve muhalefet” («Κύπρος και αντιπολίτευση»), *Hürriyet*, 13/10/1953. Η φράση που χρησιμοποιούσε ο Simavi είναι η γνωστή τουρκική παροιμία «ağlamayan çocuğa meme verilmez».

⁶¹⁹ Ενδεχομένως οι προηγηθείσες διαβεβαιώσεις των κυβερνητικών «πηγών» ότι η τουρκική κυβέρνηση δεν έμενε «παθητική» στο ζήτημα να είχαν διαδραματίσει το ρόλο τους στη στάση του εκείνη.

να είναι ισχυρός, καλούσε τον τελευταίο να το πράξει από ένα ακριτικό σημείο της Τουρκίας που βρίσκεται απέναντι από την Κύπρο.⁶²⁰

Εν τω μεταξύ, το προηγηθέν δημοσίευμα της *Hürriyet* με τις δηλώσεις των τουρκικών κυβερνητικών «πηγών» είχε βρει ανταπόκριση στην Αθήνα. Εκεί, μέσα από τις στήλες του *Βήματος*, σημειωνόταν ως απάντηση ότι η Τουρκία είχε αποποιηθεί των δικαιωμάτων της στο νησί όταν το είχε παραχωρήσει στους Βρετανούς το 1878 και ότι πλέον το μόνο για το οποίο μπορούσε να ενδιαφερθεί ήταν η δίκαιη μεταχείριση της εκεί τουρκικής μειονότητας. Η τουρκική εφημερίδα δημοσίευε τη σχετική είδηση πρωτοσέλιδα, σχολιάζοντάς την μόνο στον υπότιτλο του οικείου ρεπορτάζ, το οποίο αφορούσε φαινομενικά δηλώσεις του Μακαρίου από την Κύπρο. Έτσι, αν και ο κεντρικός τίτλος του αναφερόταν στις δηλώσεις που είχε κάνει ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου στο Εθναρχικό Συμβούλιο,⁶²¹ στο κυρίως δημοσίευμα προβάλλονταν τα αναγραφόμενα από την αθηναϊκή εφημερίδα, με τις δηλώσεις Μακαρίου να καταλαμβάνουν μόνο το μικρό καταληκτήριο τμήμα του εν λόγω ρεπορτάζ.⁶²²

Κεντρική πρωτοσέλιδη κάλυψη επέλεγε να δώσει η *Hürriyet* και στη δήλωση που είχε κάνει ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Στέφανος Στεφανόπουλος μεταξύ άλλων ζητημάτων και για το Κυπριακό, μιλώντας σε ανταποκριτές αμερικανικών εφημερίδων στην Αθήνα. Ο Έλληνας αξιωματούχος, αφού υπενθύμιζε ότι το «81%» του πληθυσμού της νήσου ήταν ελληνικό, καθώς και ότι το «95%» αυτού είχε ψηφίσει το 1950 υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, σημείωνε πως η ελληνική κυβέρνηση, λαμβάνοντας υπ' όψιν αυτήν την πραγματικότητα, θεωρούσε πως το Κυπριακό αφορούσε μόνο την Ελλάδα και τη Βρετανία και εξέφραζε την ελπίδα να διευθετηθεί μεταξύ τους κατά τρόπο που να μην έχει επιπτώσεις στη διμερή φιλία.⁶²³

Κατόπιν της προεκτεθείσας διατύπωσης των πολιτικών απόψεων της τουρκικής αντιπολίτευσης μέσω των στηλών της εφημερίδας, καθώς και της βολιδοσκόπησης των αντίστοιχων κυβερνητικών, αλλά και της δημόσιας τοποθέτησης Στεφανόπουλου, ερχόταν η σειρά του Simanı να ανακεφαλαιώσει. Έτσι, πάνοντας στο κύριο άρθρο του το νήμα της αφήγησης από τις δηλώσεις Gülek, την «αφωνία» της τουρκικής κυβέρνησης και τις δηλώσεις Στεφανόπουλου, ο εκδότης της *Hürriyet* σημείωνε ότι εν όψει της έναρξης του προεκλογικού αγώνα θα ανέμενε από τον Köprülü να δηλώσει από την Αττάλεια ότι «η Κύπρος είναι δική μας». Αντ' αυτού, συνέχιζε, «το παίδεψε

⁶²⁰ Υπενθυμίζεται ότι ο συμβολισμός του Ανεμούριου ως ακριτικού σημείου της Τουρκίας απ' όπου θα ξεκινούσε μία δυναμική επέμβαση στην Κύπρο, είχε αποτελέσει ήδη σημείο αναφοράς στο φοιτητικό συλλαλητήριο του Ιανουαρίου 1950 και ακολούθως είχε επισημανθεί ως τέτοιο τόσο από τον Simanı, όσο και από τον Bil, βλ. ανωτέρω, σελ. 68, 73.

⁶²¹ “Kıbrıs meselesinde taktik değişikliği” («Αλλαγή τακτικής στο ζήτημα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 16/10/1953. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου είχε δηλώσει ότι δεν θα επιδιωκόταν η παραπομπή του Κυπριακού στα Η.Ε., αλλά θα αναμενόταν το αποτέλεσμα ενδεχομένων διμερών συνομιλιών Ελλάδας- Βρετανίας.

⁶²² “Bir Atina gazetesi de Türkiye'nin bu dâvaya katışmağa hakkı olmadığı iddiasında!” («Και μια εφημερίδα των Αθηνών ισχυρίζεται πως η Τουρκία δεν έχει δικαίωμα να ανακατεύεται στην υπόθεση αυτή!», υπότιτλος σε *Hürriyet*, 16/10/1953.

⁶²³ “Kıbrıs meselesi ve Türkiye/ Yunan Hariciye Vekiline göre Kıbrıs, sadece Yunanistan ile İngiltere arasında imiş” («Το κυπριακό ζήτημα και η Τουρκία/ Σύμφωνα με τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών, η Κύπρος αφορά, λέει, μόνο την Ελλάδα και την Αγγλία»), *Hürriyet*, 20/10/1953. Παρά το γεγονός ότι η είδηση αφορούσε τις δηλώσεις Στεφανόπουλου για το Κυπριακό ως ζήτημα μεταξύ Ελλάδας και Ηνωμένου Βασιλείου, η εφημερίδα πρότασε στον τίτλο την Τουρκία, σε μία εμφανή παρέμβαση-τοποθέτηση στις εξελίξεις.

τόσο πολύ με τα τετριμμένα που ουδείς θα είχε εκπλαγεί αν έλεγε ότι η Κύπρος είναι ελληνική», πράγμα που είχε πράξει δημοσίως ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών την ίδια ημέρα. Κατά συνέπεια, κατέληγε στο κείμενό του, η τουρκική κοινή γνώμη γνώριζε την άποψη της αντιπολίτευσης για το νησί, είχε έρθει η ώρα να μάθει κι εκείνη της κυβέρνησης: «Είναι προφανές πως αυτό δεν είναι ένα ζήτημα που θα το παιδέψει ο Κιοπρουλού. Ως εκ τούτου, αναμένουμε από τον Μέντερες να το ονοματίσει. Ποιανού θα γίνει η Κύπρος;».⁶²⁴

Η εφημερίδα έδινε συνέχεια στο θέμα την επόμενη ημέρα, όταν σε πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της πληροφορούσε για την «ικανοποίηση» που είχε εκφράσει ο ελληνικός Τύπος αναφορικά με την «κατανόηση» που επεδείκνυε το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών στο θέμα της Κύπρου. Στην είδηση προστίθετο ότι, σύμφωνα με τις ελληνικές εφημερίδες, οι γνωστές δηλώσεις περί της «μη παθητικής στάσης» της Τουρκίας στο συγκεκριμένο θέμα «δεν ήταν ορθές» και ότι η μόνη που έχει εκφραστεί ανοιχτά για το θέμα στην Τουρκία ήταν η αξιωματική αντιπολίτευση δια του Gülek. Κατόπιν τούτων, η *Hürriyet* έβρισκε την ευκαιρία με τον τίτλο που επέλεγε να στραφεί και πάλι εναντίον του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών: «Πολύ ικανοποιημένος ο Τύπος από τη μη ανάμειξη του Υπουργείου Εξωτερικών μας στην υπόθεση της Κύπρου!».⁶²⁵

Η στοχοποίηση των «Ρωμιών» σε Κύπρο και Κωνσταντινούπολη

Όπως διαπιστώνεται από τα προεκτεθέντα, το ζήτημα της Κύπρου αναδεικνυόταν από την εφημερίδα κατά τους τελευταίους μήνες του 1953 είτε αυτόνομα, είτε σε συνδυασμό με παρεμφερή ζητήματα που έθετε, εκείνα των Δωδεκανήσων και των Ελλήνων μουσουλμάνων. Ειδικά το τελευταίο αποκτούσε μέσω της ειδησεογραφίας και της αρθρογραφίας ένα ακόμη τακτικό χαρακτηριστικό γνώρισμα: Πρόκειται για τη σύγκριση που επιχειρούσε να κάνει η εφημερίδα μεταξύ της κατάστασης των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης» με την αντίστοιχη της ελληνορθόδοξης μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, σύγκριση η οποία θα έδινε το έναυσμα της στοχοποίησης των Ελληνορθόδοξων και των θεσμών τους, ενώ θα αποτελούσε και το προανάκρουσμα της αντίστοιχης μελλοντικής ταύτισης και συλλογικής ενοχοποίησης της «ρωμαίικης» μειονότητας της Πόλης με τους «Ρωμιούς» της Κύπρου. Στο πλαίσιο αυτό, η απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης να επαναπροωθήσει στην Ελλάδα έναν αριθμό «Τούρκων της Δυτικής Θράκης», οι οποίοι είχαν «καταφύγει» στην Τουρκία για «γλυτώσουν από την ελληνική τυραννία», προβαλλόταν πρωτοσέλιδα από την *Hürriyet* με μελανά χρώματα,⁶²⁶ ενώ σύντομα θα εμφανίζονταν και τα σχετικά σχόλια εντός του προεκτεθέντος ανθελληνικού πλαισίου. Η αρχή γινόταν στις 5 Δεκεμβρίου 1953 με ένα ανυπόγραφο σχόλιο στις εσωτερικές σελίδες της

⁶²⁴ “İktidarın kanaati” («Η άποψη της κυβέρνησης»), *Hürriyet*, 21/10/1953.

⁶²⁵ “Hariciyemizin Kıbrıs işine karışmamasından çok memnun!”, *Hürriyet*, 22/10/1953, με βάση ανταπόκριση του *Reuters*.

⁶²⁶ “Yunanistan’dan kaçıp Türkiye’ye sığınan/ 39 İrkdaşımız yeniden Yunanistan’a yollanıyor” («39 Ομογενείς μας που το ’σκασαν από την Ελλάδα και κατέφυγαν στην Τουρκία, στέλνονται και πάλι στην Ελλάδα»), *Hürriyet*, 3/12/1953. “Yunanistan’dan yurdumuza sığınmış olan/ 102 Türk dün gözyaşları arasında iade edildiler” («102 Τούρκοι που είχαν καταφύγει στην πατρίδα μας από την Ελλάδα, επαναπροωθήθηκαν χθες εν μέσω δακρύων»), *Hürriyet*, 4/12/1953.

εφημερίδας, όπου υπό τον χαρακτηριστικό τίτλο «Το έθνος ή ο Αθηναγόρας;»⁶²⁷ οι αναγνώστες της εφημερίδας πληροφορούνταν ότι «τις προάλλες» είχε θεαθεί ο τότε Οικουμενικός Πατριάρχης να περιδιαβαίνει τα μπιστάνια μεταξύ της Αγίας Σοφίας και της παραλίας, αναζητώντας δήθεν ένα μέρος για να οικοδομηθεί το νέο κτίριο του Πατριαρχείου. Ερεθισμένος από τις φήμες αυτές, ο ανώνυμος συντάκτης απηύθυνε την εξής προειδοποίηση: «Εάν λοιπόν έχει βάλει στο μάτι κάποιος μέρος εκεί τριγύρω και ελπίζει ότι θα το αποσπάσει από τους φίλους του του Δημοκρατικού Κόμματος, να του μηνύσουμε πως ο κύριος αρχιπαπάς απατάται. Διότι ούτως ή άλλως το τουρκικό έθνος είναι μέχρις εδώ με την περίφημη μονόπλευρη τουρκοελληνική φιλία. Μα το Θεό, ε, οι επόμενες εκλογές δεν θα γίνουν ανάμεσα στο Δημοκρατικό και στο Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, αλλά ανάμεσα στο έθνος και στον Αθηναγόρα».⁶²⁸

Η ταυτότητα του συντάκτη του εν λόγω σχολίου, ωστόσο, αποκαλυπτόταν λίγες ημέρες αργότερα, όταν ο Hikmet Bil, σε ενυπόγραφο αυτή τη φορά άρθρο γνώμης του, ανέφερε πως ήταν ο ίδιος που το είχε γράψει, συνεχίζοντάς το περαιτέρω. Έτσι, κατά τις «πληροφορίες» του, σκοπός του Πατριάρχη Αθηναγόρα ήταν να μετατρέψει τον ιστορικό ναό της Αγίας Ειρήνης σε νέα έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, πληροφορία που για τον ίδιο ήταν αρκετή για να κατηγορήσει ευθέως την κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος ότι σε συμπαιγνία με τον Αθηναγόρα «ήταν ικανή» να του παραχωρήσει όχι μόνο την Αγία Ειρήνη, αλλά και την Αγία Σοφία την ίδια. Κατηγορούσε, επίσης, τον Μητροπολίτη Πριγκηπονήσων Δωρόθεο ότι σε συνεννόηση με την ελληνική κυβέρνηση είχαν βρει την φόρμουλα της ανταλλαγής που θα πρότειναν στην τουρκική πλευρά: Σε αντάλλαγμα για την Αγία Ειρήνη, θα δινόταν το μικρό εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη, πλάι στο «σπίτι του Ατάτουρκ», προκειμένου να μετατραπεί σε τζαμί. Αγανακτισμένος ο συντάκτης, προειδοποιούσε ότι το τουρκικό έθνος δεν επρόκειτο να επιτρέψει «την αναβίωση της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας» και κατέληγε απειλώντας τον Αθηναγόρα με τα εξής λόγια: «Κι εσύ Κύριε Αρχιπαπά, τράβα το συντομότερο δυνατόν το μαύρο πέπλο σου στη φάτσα σου και γύρνα στην εκκλησία σου του Φαναρίου που σου κάναμε τη χάρη να σου επιτρέψουμε να ζεις. Ειδάλλως... Ειδάλλως!».⁶²⁹

Στο ίδιο ακριβώς ύφος με το προαναφερθέν ανυπόγραφο σχόλιο του Bil ακολουθούσε και έτερο ανυπόγραφο σχόλιο, το οποίο προχωρούσε ένα βήμα παραπέρα, ζητώντας τη λήψη πολλαπλάσιων ανταποδοτικών μέτρων και προτείνοντας την κατάσχεση των περιουσιών όλων των Ελληνορθόδοξων της Πόλης, ως αντίποινα στις φημολογούμενες αντίστοιχες κινήσεις στην ελληνική Θράκη: «Άκουσε κύριε Κιοπρουλού: Το μόνο που θα γίνει εδώ, σύμφωνα με τα

⁶²⁷ “Millet mi? Athenagoras mi?”, στήλη «Kulağımızda gelenler», *Hürriyet* 5/12/1953. Το σχόλιο υπογράφεται με το αρχικό γράμμα της εφημερίδας *H*.

⁶²⁸ Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, το θέμα του «οικοπέδου» που θα «παραχωρείτο» στον Πατριάρχη Αθηναγόρα απασχόλησε έναν μήνα αργότερα και το συνέδριο της φοιτητικής ένωσης του Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ, όταν κατά τη διάρκεια της κατάθεσης ψηφισμάτων, είχε κατατεθεί και ένα που πρότεινε αντί να δοθεί το εν λόγω οικόπεδο, να ανεγερθεί εκεί ένα άγαλμα του Πορθητή, βλ. “Gürültülü Kongre” («Θορυβώδες Συνέδριο»), *Hürriyet*, 8/1/1954.

⁶²⁹ “Ayia Irini/ Yeni Patrikhane neredede yapılıyor” («Αγία Ειρήνη/ Πού φτιάχνεται το νέο Πατριαρχείο»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 13/12/1953.

προβλεπόμενα από τη Συνθήκη,⁶³⁰ είναι η ανταπόδοση και με το παραπάνω. Με άλλα λόγια, η άμεση κατάσχεση των περιουσιών των Ρωμιών της Ιστανμπούλ. Σε προειδοποιούμε γιατί ξέρουμε ότι πρώτα την παθαίνεις και μετά το καταλαβαίνεις. Τότε όμως θα είναι αργά».⁶³¹

Το ίδιο απειλητικό προς τους «Ρωμιούς της Ιστανμπούλ» ήταν και το επόμενο άρθρο γνώμης του Bil. Υποστηρίζοντας ότι έχει λάβει από αυτούς ανώνυμες επιστολές με «υβριστικό περιεχόμενο» για τα δημοσιεύματα της εφημερίδας σχετικά με τους «Τούρκους της Δυτικής Θράκης», ο συντάκτης απαντούσε δημόσια και προς όλους, σημειώνοντας ότι «η άκρη της πολιτικής εξόντωσης της τουρκικής γενιάς που εφαρμόζουν οι Έλληνες στη Δυτική Θράκη έχει αρχίσει σιγά-σιγά να αγγίζει και εσάς». Πρόσθετε ότι μία ενδεχόμενη αλλαγή κυβέρνησης στην Τουρκία θα είχε επιπτώσεις στους ίδιους («η κατάστασή σας θα εισέλθει σε μία λεπτή φάση»), επιπτώσεις που δεν θα ήταν άλλες από την απέλασή τους εν είδει των αντιποίνων της «αμοιβαιότητας» που ισχυριζόταν ότι προβλέπονται από το 5^ο άρθρο του πρόσθετου πρωτοκόλλου (;) της Συνθήκης της Λωζάννης. Ακολούθως, αφού καλέσει τους «ευημερούντες Ρωμιούς»⁶³² να «προειδοποιήσουν» για τις συνέπειες «όποιοι θέλουν» («μιλήστε μεταξύ σας, με τον πατριάρχη ή με τους συγγενείς σας στην Ελλάδα»), κατέληγε προφητικά στο άρθρο του ως εξής: «Σας έχω νέα. Από τα καφενεία και των πιο μακρινών χωριών της Ανατολίας μέχρι τα πιο φιλάρεσκα οικογενειακά συμβούλια του Σίσιλι και από τα συμβούλια αυτά μέχρι τα κουτσομπολιά των γυναικών της γειτονιάς, η υπόθεση αυτή έχει εισχωρήσει πλέον στις καθημερινές μας έγνοιες. Καίει τα σωθικά μας και μας θλίβει... Να ξέρετε λοιπόν ότι όλο αυτό κουβεντιάζουμε...».⁶³³

Σε ένα ακόμη ενυπόγραφο εμπρηστικό του άρθρο, ο Bil ενέτασσε στις συγκεκριμένες αναφορές του και την Κύπρο. Έτσι, ορμώμενος από την ανάγνωση των απομνημονευμάτων μη κατονομαζόμενου Τούρκου διπλωμάτη, υποστήριζε ότι «γνωρίζουμε καλά» πως στόχος των Ελλήνων είναι η αναβίωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας «με την Ιστανμπούλ της [sic], την Αγιά Σοφιά και τη Σμύρνη της, τη Θράκη, την Κύπρο και τον Πόντο» της. Στη συνέχεια, παρέθετε απόσπασμα έκθεσης του εν λόγω Τούρκου διπλωμάτη προς τον τότε Υπουργό Εξωτερικών, Mustafa Reşid Paşa,⁶³⁴ σύμφωνα με το οποίο υποτίθεται πως ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε δηλώσει το 1919 σε εφημερίδες της Ρώμης ότι έπρεπε οι Τούρκοι να αποβληθούν από την Ευρώπη «για να βρει ο κόσμος ειρήνη και ησυχία», καθώς και ότι οι τελευταίοι δεν αποτελούσαν πλειοψηφία στην

⁶³⁰ Εννοεί προφανώς της Λωζάννης, ερμηνευμένης υπό το πρίσμα της «αμοιβαιότητας» στη λήψη μέτρων καταπίεσης και μάλιστα επαυξημένων σε σχέση με τα αντίστοιχα της άλλης πλευράς.

⁶³¹ “Mukabele-i bilmisli” («Ανταπόδοση και με το παραπάνω»), στήλη «Kulağımızta gelenler», *Hürriyet*, 7/12/1953. Και αυτό το σχόλιο υπογραφόταν με το αρχικό γράμμα της εφημερίδας *H*.

⁶³² Η οικονομική ευμάρεια των Ελλήνων της Πόλης θα αποτελούσε στόχο της ρητορείας των τουρκικών εφημερίδων, αλλά και των εκδικητικών αισθημάτων του τουρκικού όχλου στα Σεπτεμβριανά. Ένα ακόμη ενδεικτικό δημοσίευμα της υπό εξέταση περιόδου είναι ένα μικρό ανώνυμο σχόλιο της *Hürriyet* που – κατόπιν σχετικής «καταγγελίας» αναγνώστη – συνέκρινε τη συγκέντρωση του 75% της γης στην Πρώτη των Πριγκιπωνήσων με την πλήρη αφαίρεση της γης από τα χέρια των «Τούρκων» σε συγκεκριμένο χωριό της ελληνικής Θράκης, βλ. “Bir mukayese! («Μία σύγκριση!»), στήλη «Kulağımızta gelenler», *Hürriyet*, 25/12/1953.

⁶³³ “İstanbullu Rumlarla Zaruri Bir Hasbihal...” («Μια αναγκαία κουβεντούλα με τους Ρωμιούς της Ιστανμπούλ»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 20/12/1953.

⁶³⁴ Πρόκειται για Οθωμανό αξιωματούχο που είχε αναλάβει το Υπουργείο Εξωτερικών την περίοδο 1918-1919 και ο οποίος δεν πρέπει να συγχέεται με τον συνονόματό του, Σαντραζάμη Mustafa Reşid Paşa, πρωτεργάτη των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ. Μία ενδιαφέρουσα ιστορική λεπτομέρεια είναι ότι ο πρώτος είχε γεννηθεί το 1858, χρόνια που είχε αποβιώσει ο δεύτερος.

Κωνσταντινούπολη. Με αφορμή αυτό το τελευταίο «γεγονός», σημείωνε τα εξής: «Στόχος μου με την παράθεση αυτή της ιστορικής δήλωσης, αλλά και αντικρίζοντας τα τεκταινόμενα στη Δυτική Θράκη και στην Κύπρο, είναι να καταδείξω ότι οι Έλληνες φίλοι μας κουβαλούν ακόμη και σήμερα την ίδια νοοτροπία και μάλιστα με όλη της τη ζωντάνια». Καταφερόμενος δε για μία ακόμη φορά εναντίον του Kõrçülü, ισχυριζόταν πως όσο οι Έλληνες έβλεπαν την «αδυναμία» του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών, τόσο θα ζητούσαν την Αγία Σοφία και την Αγία Ειρήνη, και θα είχαν «το θράσος να λένε η Κύπρος είναι δική μας».⁶³⁵

Μερίδιο στις παρενοχλήσεις, όμως, είχε και ο ελληνικός Τύπος της Κωνσταντινούπολης. Εκκινώντας από τα «ξερά ανασκευαστικά» και «περιπαικτικά» σχόλια των αθηναϊκών εφημερίδων για τις «καταγγελίες» της *Hürriyet* σχετικά με την κατάσταση των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης», η εφημερίδα εξαπέλυε επίθεση στις «ελληνόγλωσσες» εφημερίδες της Πόλης, κατηγορώντας τις ότι «απολαμβάνουν τα αγαθά της ελευθερίας ιδεών και συνείδησης της Τουρκικής Δημοκρατίας» και ότι είχαν μεταβληθεί σε «ένθετα» των ελληνικών εφημερίδων και σε «όργανα της ελληνικής προπαγάνδας». Κατόπιν εξειδίκευε, επικεντρώνοντας τις βολές της εναντίον της *Απογευματινής*, η οποία είχε κάνει λόγο για μεμονωμένα περιστατικά γύρω από τα οποία δημιουργούσε θόρυβο η *Hürriyet*. Έτσι, η τελευταία περνούσε στην απειρία, κάνοντας με τη σειρά της λόγο για «βδελυρές πράξεις» της *Απογευματινής* και καλώντας την να αποδείξει τα λεγόμενα της, ειδάλλως «εάν η εφημερίδα του Μπέιογλου σωπάσει και δεν αποδείξει τους ισχυρισμούς της, τότε δεν θα έχουμε δίκιο και εμείς να αμφιβάλουμε για το κατά πόσο είναι μία εφημερίδα που έχει σχέση με την τουρκική υπηκοότητα;».⁶³⁶

Η ενεργός παρέμβαση στην εκλογή Μουφτή

Επιστρέφοντας στις αμιγώς κυπριακές αναφορές της εφημερίδας που αναδεικνύονταν στα τέλη του 1953, παρατηρείται ότι μεταξύ αυτών ήταν και οι επικείμενες τότε εκλογές για την ανάδειξη μουφτή στην Κύπρο. Η *Hürriyet* έπιασε το νήμα των εξελίξεων στο συγκεκριμένο θέμα από την ανακοινωθείσα παραίτηση του υποψήφιου Mahmut Kâmil⁶³⁷ και πληροφορούσε ότι η βρετανική διοίκηση του νησιού είχε «εξαφανίσει» τη δήλωση παραίτησής του «για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της». Όπως ανέφερε η σχετική ανταπόκριση του *T.H.A.*, την οποία επικαλείτο η εφημερίδα, κατόπιν τούτου ο Kâmil υπέβαλε νέα παραίτηση, που είχε όμως πρώτα επικυρώσει στο βρετανικό προξενείο πριν την υποβάλλει στη Διεύθυνση Εκλογών. Το συγκεκριμένο νέο «προκάλεσε ικανοποίηση μεταξύ των Τουρκοκυπρίων».⁶³⁸ Φαίνεται, ωστόσο, πως η αρμόδια Διεύθυνση είχε διαφορετική γνώμη ως προς τη δυνατότητα του «δικηγόρου Kâmil» να παραιτηθεί. Έτσι, του γνωστοποιούσε ότι, ελλείψει σχετικής διάταξης στη νομοθεσία περί μουφτήδων, ο ίδιος θα λογιζόταν αναγκαστικά υποψήφιος και σε περίπτωση που εκλεγόταν θα είχε τη δυνατότητα να

⁶³⁵ “Megalo İdea” («Μεγάλη Ιδέα»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 27/12/1953.

⁶³⁶ “Bati Trakya hâdiseleri karşısında/ İstanbul’daki rumca gazeteleere ne oluyor?” («Τι γίνεται με τις ελληνόγλωσσες εφημερίδες της Ιστανμπούλ έναντι των συμβάντων στη Δυτική Θράκη;»), *Hürriyet*, 11/12/1953.

⁶³⁷ Βλ. ανωτέρω, σελ. 197, 220.

⁶³⁸ “Kıbrıs’taki müftü seçimi yeni safhada” («Σε νέα φάση η εκλογή μουφτή στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/12/1953.

δηλώσει παραίτηση.⁶³⁹ Τελικά, στις 13 Δεκεμβρίου θα αναδεικνύονταν οι εκλέκτορες που επρόκειτο με τη σειρά τους να εκλέξουν τον νέο μουφτή. Η διαδικασία ανάδειξής τους έδινε την αφορμή στην εφημερίδα να απευθύνει πρωτοσέλιδα νέες επικρίσεις στις βρετανικές αποικιακές αρχές ότι «έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να νοθεύσουν τις εκλογές και [ότι] κατέφυγαν σε κόλπα για να χαλάσουν την τάξη των εκλογέων». Αν και παραδεχόταν πως οι περισσότεροι εκλέκτορες θα ψήφιζαν τον Mehmet Dâna, επισήμαινε παράλληλα ότι η αποκλειστική αρμοδιότητα σύγκλησης του σώματος των εκλεκτόρων ανήκε στον ελεγχόμενο από τους Βρετανούς επικεφαλής της εκλογικής επιτροπής, γεγονός που προκαλούσε «τα ανήσυχα ερωτήματα και τις έντονες διαμαρτυρίες των Τουρκοκυπρίων».⁶⁴⁰ Την ίδια πεποίθηση περί της εκλογής του Mehmet Dâna επαναλάμβανε σε πρωτοσέλιδη αποκλειστική της ανταπόκριση από τη Λευκωσία η *Hürriyet* και την επομένη, σημειώνοντας ότι «στις πρώτες εκλογές μουφτή που διεξάγονται από το 1878, όταν η Κύπρος είχε υπαχθεί στην αγγλική κατοχή», θεωρείτο βέβαιο ότι θα υπερισχύσουν οι εμφορούμενοι από τις αρχές του «εθνικισμού» και των «μεταρρυθμίσεων του Ατάτουρκ». Ταυτόχρονα πληροφορούσε ότι κατά πάσα πιθανότητα οι εκλέκτορες θα συνεδρίαζαν για την εκλογή μουφτή τον επόμενο μήνα.⁶⁴¹ Όταν ακολούθως ανακοινώνονταν τα αποτελέσματα της εκλογής των 203 εκλεκτόρων, η εφημερίδα ανακοίνωνε περιχαρής πρωτοσέλιδα ότι το σύνολό τους αποτελείται από εκείνους που είχε υποδείξει η «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», και ότι οι 203 εκείνοι εκλέκτορες «που ορκίστηκαν στην τιμή τους ότι θα ψηφίσουν τον Mehmet Dâna», είχαν λάβει το 98% των ψήφων.⁶⁴²

Η ενασχόληση της εφημερίδας, πάντοτε πρωτοσέλιδα, με τα εσωτερικά ζητήματα του νησιού, αντικατοπτριζόταν και στις ειδήσεις περί της απαγόρευσης της ελληνικής γλώσσας στην Κύπρο από τη βρετανική διοίκηση, καθώς και στην «επικίνδυνη» ενδυνάμωση των εκεί κομμουνιστών. Η είδηση περί της αφαίρεσης της ελληνικής γλώσσας από τον κατάλογο των αναγνωρισμένων γλωσσών και της επιβολής της χρήσης της αγγλικής, προβαλλόταν λόγω του σχετικού θορύβου που είχε προκληθεί στον ελληνικό Τύπο. Επισημαινόταν, ωστόσο, η διαφορετική προσέγγιση του *Βήματος* που θεωρούσε την απόφαση σημαντική για την ενδυνάμωση του ενωτικού αγώνα. Παράλληλα, υπογραμμιζόταν η «απογοήτευση των μακαριακών» – που είχαν περιπέσει σε «απελπισία και δεν ξέρουν τι να κάνουν» – από την αποτυχία των προσπαθειών να υπάρξει διαπραγμάτευση Αθήνας και Λονδίνου για το Κυπριακό και προστίθετο ότι σύντομα θα μετέβαινε

⁶³⁹ “Kıbrıs'ta müftü seçimi hazırlığı” («Ετοιμασίες για την εκλογή μουφτή στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 7/12/1953.

⁶⁴⁰ “Kıbrıs'ta Müftü seçimi başladı/ Fesat teşebbüslerine rağmen seçimi Mehmet Dâna'nın kazanacağı muhakkak” («Ξεκίνησαν οι εκλογές Μουφτή στην Κύπρο/ Παρά τις προσπάθειες νόθευσης είναι σίγουρο ότι θα τις κερδίσει ο Μεχμέτ Ντανά»), *Hürriyet*, 14/12/1953. Η αντιπαράθεση με τις βρετανικές αποικιακές αρχές της Κύπρου τεκμαίρεται και από έτερο δημοσίευμα της εφημερίδας, στο οποίο οι πρώτες κατηγορούνταν πως μεταβιβάζουν περιουσιακά στοιχεία του *Evkaf* στο Υπουργείο Παιδείας, «ως εάν να ήταν περιουσία του πατέρα τους», είδηση που «έπεσε σαν βόμβα» στους Τουρκοκύπριους. Το πιο θλιβερό όμως, σημειώνει η εφημερίδα, ήταν η πληροφόρηση περί μυστικών διαπραγματεύσεων προς τούτο μεταξύ της διοίκησης του *Evkaf* και των Βρετανών, βλ. “İngiliz idaresince/ Kıbrıs'ta Evkafın malları dağıtılıyor” («Τα περιουσιακά στοιχεία του *Evkaf* διαμοιράζονται από τη βρετανική διοίκηση»), *Hürriyet*, 24/12/1953.

⁶⁴¹ “Kıbrıs'ta yapılan müftü seçimleri/ Milliyetçi ve İnkılâpçıların kazandığına muhakkak nazarıyla bakılıyor” («Οι εκλογές μουφτή που διεξάγονται στην Κύπρο/ Θεωρείται βέβαιο πως θα νικήσουν οι εθνικιστές και μεταρρυθμιστές»), *Hürriyet*, 15/12/1953.

⁶⁴² “Kıbrıs'taki müftü seçiminin neticesi” («Το αποτέλεσμα των εκλογών μουφτή στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 20/12/1953.

στην ελληνική πρωτεύουσα ο Μακάριος «προκειμένου να βρει μια λύση».⁶⁴³ Από την άλλη μεριά, η επικράτηση των κομμουνιστών υποψηφίων σε «8 από τα 13 δημοτικά συμβούλια που ελέγχουν οι Ελληνοκύπριοι» προβαλλόταν με αποκλειστική ανταπόκριση στο κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας. Σε εκείνη, ο συντάκτης έκανε λόγο από την πρώτη ήδη φράση του ρεπορτάζ για έναν «πραγματικό κίνδυνο που έχει αρχίσει να δημιουργείται». Η δεδομένη κατάσταση «διαγεύει καταφανώς τους ισχυρισμούς του Μακαρίου» ότι η πλειοψηφία των Ελληνοκύπριων είναι προσδεδεδεμένοι στην εκκλησία και ότι οι κομμουνιστές αποτελούν «απλώς μία μικρή μειοψηφία». Όπως ανέφερε, η εξέλιξη αυτή είχε προκαλέσει «τις ανησυχίες των μακαριακών». Η ίδια «βαθιά αγωνία» κατά τον συντάκτη είχε καταλάβει τους «μακαριακούς Ελληνοκύπριους» και από τις ειδήσεις ότι ο νέος Κυβερνήτης που επρόκειτο να φτάσει στο νησί τους πρώτους μήνες του 1954, θα εισήγαγε «ευρείες μεταρρυθμίσεις», μεταξύ των οποίων και στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Τέλος, στο πλαίσιο της ίδιας είδησης δινόταν η πληροφορία περί της διεξαγωγής ψηφοφορίας μεταξύ των εκλεκτόρων για την ανάδειξη του νέου μωφτή την ίδια μέρα, καθώς και περί της μετάβασης του επικεφαλής της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», Faiz Kaymak, στην Αγκυρα για να συζητήσει με τις εκεί «αρμόδιες αρχές ζητήματα πολιτιστικά, κοινωνικά και οικονομικά».⁶⁴⁴

Η δίκη και ο θάνατος του Sedat Simavi: Το Κυπριακό ως πολιτική παρακαταθήκη

α) Η δίκη

Η σφοδρή επίθεση που είχε εξαπολύσει ο Simavi με τα άρθρα του εναντίον του Fuat Köprülü θα οδηγούσε τελικά τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών να προσφύγει στην δικαιοσύνη εναντίον του πρώτου για «προσβολή της ηθικής υπόστασής» του. Δίχως να καμφθεί από την εξέλιξη εκείνη, ο εκδότης της *Hürriyet* δημοσίευε κύριο άρθρο στο οποίο σημείωνε μεταξύ άλλων τα εξής: «Για κοιτάζτε πώς τα φέρνει η μοίρα, σε μένα έναν ταπεινό άνθρωπο, έλαχε να αποδείξω [στο δικαστήριο] ότι η Κύπρος είναι τουρκική. Κι αν σταματούσε εκεί θα ήταν καλά. Πάλι σε μένα θα λάχει να αφηγηθώ και να απαριθμήσω τι τραβούν από τους Έλληνες οι Τούρκοι στα Δωδεκάνησά μας και στη Δυτική Θράκη».⁶⁴⁵ Από την πλευρά του, ο δικηγόρος του Köprülü παρέπεμπε για τη στοιχειοθέτηση τού κατηγορητηρίου, στο περιεχόμενο οκτώ κύριων άρθρων του Τούρκου εκδότη, τα τρία εκ των οποίων αφορούσαν το Κυπριακό. Επρόκειτο για το “Oldu da bitti maşallah” («Άντε, πάει, τέλειωσε κι αυτό») και τα δύο ομότιτλα “Paragos’a azık mektup” («Ανοιχτή επιστολή στον Παπάγο»). Για τα δύο τελευταία η απόφαση του ανακριτή, παρά την αντίθετη γνώμη του εισαγγελέα που ζητούσε την επιβολή ποινής, ήταν ότι δεν συνιστούσαν το αδίκημα της διατάραξης σχέσεων με τρίτο κράτος, την Ελλάδα, δεν ενείχαν τον κίνδυνο πρόκλησης αντιποίνων και δεν

⁶⁴³ “Kıbrıs’ta rumca resmî lisan olarak artık kullanılmıyacak” («Η ελληνική δεν θα χρησιμοποιείται ως επίσημη γλώσσα πλέον στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/12/1953.

⁶⁴⁴ “Kıbrıs’ta kızillar tehlikeli bir şekilde kuvvetleniyor” («Οι ερυθροί δυναμώνουν επικινδύνως στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 30/12/1953.

⁶⁴⁵ “Dâvam” («Η δίκη μου»), *Hürriyet*, 15/10/1953.

συνιστούσαν έτερο αδίκημα, γι' αυτό και ζητούσε την απαλλαγή του Simavi γι' αυτά και την ενοχή του για τα υπόλοιπα. Επόμενη δικάσιμος οριζόταν η 13^η Νοεμβρίου.⁶⁴⁶

Πράγματι, τη συγκεκριμένη ημερομηνία θα συνεχιζόταν η δίκη του Köprülü εναντίον του Simavi, εξέλιξη την οποία η εφημερίδα πρόβαλε πρωτοσέλιδα την επόμενη μέρα. Όπως πληροφορούσε, ο δικηγόρος του ενάγοντος είχε επιτεθεί στον ιδιοκτήτη της *Hürriyet*, υποστηρίζοντας ότι ο τελευταίος δεν μπορούσε να κατανοήσει την «υψηλή πολιτική» και του καταλόγισε ότι με τα δημοσιεύματά του για την Κύπρο και τους «Τούρκους της Δυτικής Θράκης» είχε πλήξει το κύρος της χώρας:

*«Φλυαρώντας με στόμφο για την υψηλή πολιτική την οποία δεν κατανοεί, δεν καθίσταται μόνο γελοίος, αλλά δυστυχώς στρέφεται εναντίον των ιερών συμφερόντων του τουρκικού έθνους και της τουρκικής πατρίδας. Ο παράγων δε που τον οδηγεί στην οδό αυτή είναι ο επηρεασμός του από το προσωπικό του μίσος και τη φιλοδοξία του. Όπως προκύπτει από τον συλλογισμό μου, που σας εξέθεσα, ισχυρίζεται πως κινήθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο τάχα εξαιτίας των Τούρκων της Θράκης και της Κύπρου. Στο ζήτημα των Τούρκων της Θράκης, δεν θα πρόβαλε τέτοιους ισχυρισμούς αν είχε μελετήσει τη Συνθήκη της Λωζάννης. Όσο για την υπόθεση της Κύπρου, το συγκεκριμένο άτομο δεν είχε ανοίξει καν το στόμα του όταν τα Δωδεκάνησα δίνονταν στην Ελλάδα και δεν είχε κατηγορήσει την τότε κυβέρνηση, όχι μόνο για τη Ρόδο, αλλά ούτε καν για να εξαιρεθούν από τη συμφωνία μέρη που βρίσκονται εντός των χωρικών μας υδάτων και είναι προέκταση της Ανατολίας όπως η Κως και το Καστελόριζο».*⁶⁴⁷

Όπως καθίσταται φανερό, ο δικηγόρος του Köprülü καταλόγιζε στον Simavi άγνοια, εμπάθεια και δοκησίσοφη φιλοδοξία όταν καταπιανόταν με θέματα όπως η Κύπρος και οι Έλληνες μουσουλμάνοι. Αναφορικά με τους τελευταίους, του σύστηνε να διαβάσει προσεκτικά τη Συνθήκη της Λωζάννης, διότι με τα γραφόμενά του έβλαπτε τα εθνικά συμφέροντα της Τουρκίας, δεν του απήθυνε όμως την ίδια «σύσταση» και για την Κύπρο που επίσης περιλαμβανόταν στη συγκεκριμένη Συνθήκη. Επιπλέον, και ο εν λόγω δικηγόρος θεωρούσε πως νησιά όπως η Κως και το Καστελόριζο ανήκαν ουσιαστικά στην Τουρκία λόγω της εγγύτητάς τους στη μικρασιατική ενδοχώρα, αν και δεν έκανε καμμία τέτοια αναφορά για την Κύπρο. Από την άλλη μεριά, τον κατηγορούσε εύστοχα πως δεν είχε αντιδράσει ούτε στο ελάχιστο όταν τα συγκεκριμένα νησιά δίνονταν στην Ελλάδα, καταλογίζοντάς του πολιτικά κίνητρα ιδεολογικών δεσμών με την προηγούμενη κυβέρνηση του C.H.P.

⁶⁴⁶ Για τα συγκεκριμένα άρθρα βλ. ανωτέρω, σελ. 195 και 203. Για την αναγγελία και το περιεχόμενο της δίκης του Simavi, βλ. “Gazetemiz aleyhine açılan dâvaya bugün bakılıyor” («Ξεκινά σήμερα η δίκη εναντίον της εφημερίδας μας»), *Hürriyet*, 28/10/1953· “Köprülü'nün başmuharririmiz aleyhine açtığımız dâvaya dün Ağırcezada başlandı” («Ξεκίνησε χθες στο Κακούργιοδικείο η δίκη του Κιοπρουλού εναντίον του αρχισυντάκτη μας»), *Hürriyet*, 29/10/1953.

⁶⁴⁷ “Dâvamızın dünkü celsesinde Köprülü'nün avukatı/ Bizim “yüksek politikayı” anlayamadığımızı söyledi” («Στη χθεσινή συνεδρία της δίκης μας ο δικηγόρος του Κιοπρουλού/ είπε ότι δεν μπορούμε να καταλάβουμε την “υψηλή πολιτική”»), *Hürriyet*, 14/11/1953.

Στην επανάληψη της δίκης, που λάμβανε χώρα στις 29 Νοεμβρίου, ήταν η σειρά των δικηγόρων της υπεράσπισης να αγορεύσουν. Η εφημερίδα αφιέρωνε το σύνολο της τελευταίας σελίδας της στη συγκεκριμένη δικάσιμο, κάνοντας αναλυτική αναφορά στα υπερασπιστικά επιχειρήματα των αγορητών. Οι αναφορές τους στην Κύπρο ήταν σύντομες – έτσι τουλάχιστον όπως αντανακλούνταν στις σελίδες της *Hürriyet* – με τον δικηγόρο Âdil Aşcioglu να παραδίδει στο δικαστήριο άρθρα και δημοσιεύματα ελληνικών εφημερίδων «για τα ζητήματα της Κύπρου και της Δυτικής Θράκης» και τον Hikmet Bil να κάνει εκτενή αναφορά στο δεύτερο θέμα. Η μόνη αναφορά του στην Κύπρο εντασσόταν στο πλαίσιο της ρητορικής του ερώτησης ποια θα ήταν η παρακαταθήκη του Körgülü για την οποία θα μπορούσε να είναι υπερήφανος: «Για τους εκδιωχθέντες χωρίς εσώρουχα και πανωφόρια από τη Δυτική Θράκη μέχρι τις παραλίες μας, παρά τις κρυστάλλινες διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάννης, για εκείνους που εποφθαμιούν την τουρκική Ιστανμπούλ, για όσους αναμασούν την ελληνικότητα της Κύπρου,⁶⁴⁸ ή για το γεγονός ότι θέλησε να δώσει πεσκέσι τα ψάρια των χωρικών μας υδάτων;». Πρόσθετε και μία αναφορά στην «τουρκοελληνική φιλία», την υπεράσπιση της οποίας χρέωνε στον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών, υποστηρίζοντας ότι «24 εκατομμύρια Τούρκοι πιστεύουν πως αυτή είναι μονομερής». Σύμφωνα με τα αναγραφόμενα στο ρεπορτάζ, μετά την ολοκλήρωση των αγορεύσεων το δικαστήριο παρέπεμψε σε νέα δικάσιμο στις 23 Δεκεμβρίου για να ανακοινώσει την απόφασή του,⁶⁴⁹ ημερομηνία κατά την οποία όμως ο Simavi δεν θα βρισκόταν πια εν ζωή.

Η εικόνα την οποία προσπαθούσε να καλλιεργήσει η εφημερίδα στην τουρκική κοινή γνώμη αναφορικά με την πολιτική και κοινωνική αποδοχή του «αγώνα» που διεξήγαγε στο ζήτημα του Κύπρου, ενισχυόταν από δημόσιες δηλώσεις όπως οι προεκτεθείσες του Gülek και του Αγροτικού Κόμματος. Στο πλαίσιο αυτό και ενώ συνεχιζόταν η δίκη του Simavi, επιστρατεύονταν και προβάλλονταν δηλώσεις επικρότησης από οπουδήποτε και αν προέρχονταν. Έτσι, η *Hürriyet* επέλεγε να προβάλει με πρωτοσέλιδο τίτλο το τμήμα των αποφάσεων που είχαν ληφθεί μετά τη συνεδρίαση της τοπικής οργάνωσης της γειτονιάς Evliyah Çelebi του Πέραν (Beyoğlu) του C.H.P και οι οποίες αφορούσαν την Κύπρο και τον έπαινο των προσπαθειών της εφημερίδας για το νησί. Παρά το γεγονός ότι το σύνολο του ρεπορτάζ αφορούσε αγορεύσεις για εσωτερικά ζητήματα διαφόρων στελεχών – κυρίως της αξιωματικής αντιπολίτευσης στις τοπικές τους οργανώσεις – η *Hürriyet* πρότασε το Κυπριακό, σε συνδυασμό με την αναγνώριση του πρωταγωνιστικού ρόλου που η ίδια διαδραμάτιζε σε αυτό. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, αφού η κομματική οργάνωση επικροτήσει μετ' επιτάσεως τις πρόσφατες τότε δηλώσεις για το Κυπριακό που είχε κάνει από το Ανεμούριο ο Γ.Γ. του κόμματος, Kasım Gülek, αποφάσιζε να αποστείλει από ένα ευχαριστήριο τηλεγράφημα τόσο στον τελευταίο, όσο και στον «πατριώτη Σεντάτ Σιμάβι, άξιο αρχισυντάκτη και εκδότη της εφημερίδας Χιουρριέτ, η οποία συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πρωτεργάτες όλων των

⁶⁴⁸ *Kıbrıs rumluluğu* στο πρωτότυπο, όρος παραπλήσιος των αντίστοιχων αναφορών στα συνέδρια της Ερζουρούμης και της Σεβάστειας το 1919, όταν με την επίτευξη του Mustafa Kemal είχε αποφασιστεί ότι ο ένοπλος αγώνας θα διεξαγόταν «εναντίον των προσπαθειών να συγκροτηθεί ρωμαϊκή και αρμενική υπόσταση» («...müstakil birer Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf harekâta karşı...»).

⁶⁴⁹ “Sedat Simavi-F. Körgülü Dâvası” («Η δίκη μεταξύ Σεντάτ Σιμάβι-Φ. Κιοπρουλού»), *Hürriyet*, 29/11/1953.

εθνικών μας υποθέσεων και η οποία με τα πάντοτε υποδειγματικά της δημοσιεύματα για κάθε εθνική υπόθεση, μεταξύ των οποίων και για το Τουρκικό Νησί της Κύπρου, διερμηνεύει τα αισθήματα της κοινής γνώμης». ⁶⁵⁰

Τους ίδιους στόχους εξυπηρετούσε και η πρωτοσέλιδη προβολή των θέσεων για το Κυπριακό καθώς και για το ρόλο της εφημερίδας, που γινόταν κατά τη διάρκεια των εγκαινίων των γραφείων του Αγροτικού Κόμματος στην επαρχιακή πόλη της Μαλάτειας. Μιλώντας εκεί το μέλος της διοικούσας επιτροπής του κόμματος, Refik İsfendiyağ, υπεραμυνόταν των τουρκικών «δικαιωμάτων» επί της Κύπρου, κατηγορώντας την τουρκική κυβέρνηση ότι σιωπά «παρά τα επανειλημμένα συλλαλητήρια των Ελλήνων και την εναντίον μας προπαγάνδα. Η Κύπρος είναι δική μας και πάντα δική μας θα μείνει». Οι δηλώσεις εκείνες επικροτούνταν «με παραταταμένο και έντονο χειροκρότημα» από το ακροατήριο. Ακολουθούσε το μέλος της τοπικής οργάνωσης, Hamit Fendoğlu, που επεσήμαινε την «έξαρση των εθνικών συναισθημάτων» με την ομιλία του İsfendiyağ, επαινούσε την «ευαισθησία» του Simavî και της εφημερίδας στο Κυπριακό, τους συνέχαιρε «εξ ονόματος του έθνους και της πατρίδας» και σημείωνε ότι ο εκδότης της *Hürriyet* «συρόταν» στα δικαστήρια εξαιτίας των δημοσιευμάτων του για το ζήτημα, γεγονός που αποτελούσε «τύχη και τιμή» γι' αυτόν. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, η ομιλία εκείνη του Fendoğlu κατεγράφη από την αστυνομία και απεστάλη στην τοπική εισαγγελία, χωρίς να δίδεται άλλη πληροφορία για την τύχη της. Στο δημοσίευμα προστίθετο και το τηλεγράφημα που είχε αποστείλει η Σχολή Ηλεκτρολόγων του Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ προς την «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» (*Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu*), στο οποίο ανέφεραν πως θεωρούσαν «χρέος» τους να διακηρύξουν ότι ήταν «πάντοτε σε εγρήγορση και ετοιμότητα» στην υπόθεση της Κύπρου. ⁶⁵¹

β) Το αμείωτο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις

Πέραν όμως αυτής της εσωτερικής διάστασης του Κυπριακού, που ενισχυόταν από την προσαγωγή του εκδότη της σε δίκη εξαιτίας των άρθρων του και για το συγκεκριμένο θέμα, η εφημερίδα παρακολουθούσε και σχολίαζε και τις εξωτερικές εξελίξεις του ζητήματος με αμείωτο ενδιαφέρον. Έτσι, πρωτοσέλιδα προβάλλονταν οι δηλώσεις του Στέφανου Στεφανόπουλου λίγο πριν την αναχώρησή του για το Παρίσι, ότι η Ελλάδα επιθυμούσε διμερείς διαπραγματεύσεις με τη Βρετανία για το Κυπριακό και σε περίπτωση που η τελευταία δεν συγκατένευε, τότε η Ελλάδα θα

⁶⁵⁰ “C.H.P. Evliyaçelebi ocak kongresinde/ Kıbrıs dâvasında Hürriyetin hassasiyeti takdirle anıldı” («Στο συνέδριο της τοπικής οργάνωσης Εβλιάτσελεμπί του C.H.P. μνημονεύτηκε επικροτούμενη η ευαισθησία της Χιουρριέτ στην υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 23/11/1953.

⁶⁵¹ “Kıbrıs işinde/ Hühümetin lâkaydisi yine tenkid olundu” («Επικρίθηκε και πάλι η αδιαφορία της κυβέρνησης στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 30/11/1953. Στον υπότιτλο του δημοσιεύματος καταγγελλόταν ότι «η αστυνομία είχε κρατήσει σημειώσεις για έναν αγορητή, ο οποίος μίλησε για τη δίκαιη αυτή υπόθεση», βλ. “*Polis bu haklı dâvaya dair konuşan bir hatip hakkında zabut tuttu*”, *Hürriyet*, ό.π. Η αναφορά του Fendoğlu στην «έξαρση των εθνικών συναισθημάτων» (*milli hislerin gal[e]yana geldiğini*) συμπίπτει με τον απολογητικό όρο *galeyana geldiler*, που έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρον για να δικαιολογηθεί η ψυχική φόρτιση του όχλου που είχε πραγματοποιήσει το πογκρόμ των Σεπτεμβριανών. Αντίστοιχους συνειρμούς με τα Σεπτεμβριανά δημιουργούσε και η συγκεκριμένη διακήρυξη των φοιτητών του Πολυτεχνείου, όταν έκανε λόγο για τη συνεχή «εγρήγορση και την ετοιμότητά» τους στο Κυπριακό.

ήταν ελεύθερη να καταφύγει σε άλλες λύσεις.⁶⁵² Αντίστοιχη κάλυψη δινόταν επίσης με αποκλειστική ανταπόκριση από την Αθήνα στις δηλώσεις του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών προς Έλληνες δημοσιογράφους, στις οποίες οι τελευταίοι του είχαν ζητήσει να προβεί κατόπιν της απουσίας οποιασδήποτε αναφοράς του στο Κυπριακό κατά τη διάρκεια απολογιστικής αγόρευσής του στη Βουλή. Ο Στεφανόπουλος αφού επαναλάμβανε όσα είχε δηλώσει πριν αναχωρήσει για το Παρίσι, υπογράμμισε την «αποφασιστικότητα» της Ελλάδας να χρησιμοποιήσει κάθε δυνατότητα που είχε για να ρυθμίσει οριστικώς το εν λόγω ζήτημα. Πρόσθετε ότι ο Παπάγος ασχολείτο προσωπικά με το θέμα, το οποίο είχε «ουσιαστικά» παραπεμφθεί στα Η.Ε., αλλά και ότι πρώτα επιθυμούσαν να αφήσουν «ανοιχτή την πόρτα των διαπραγματεύσεων» με τη Βρετανία. Ωστόσο, όπως σημείωνε η εφημερίδα, ένας μη κατονομαζόμενος ανταποκριτής του *B.B.C.*, προφασιζόμενος ότι οι δηλώσεις εκείνες «μπορεί να οδηγήσουν σε εσφαλμένες ερμηνείες», «διευκρίνιζε» ότι ουδεμία επαφή ή διαπραγμάτευση είχε λάβει χώρα μεταξύ Βρετανίας και Ελλάδας.⁶⁵³

Η αναλυτική παράθεση των δηλώσεων αυτών του Στεφανόπουλου ενόχλησε σφόδρα τον Hikmet Bil, ο οποίος σε άρθρο του καταφερόταν εναντίον του πρακτορείου *Anadolu* που τις πρόβαλε, χωρίς προφανώς μία συνοδευτική αμφισβήτησή τους, όπως είχε πράξει η *Hürriyet* με την παράθεση της «διάψευσης» στην οποία είχε προβεί ο ανώνυμος ανταποκριτής του *B.B.C.* Έτσι, αφού αναρωτηθεί κατά πόσο με αυτήν του τη στάση το τουρκικό πρακτορείο «δουλεύει για μας ή για τους Έλληνες», υπενθύμιζε ότι χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό και εκτιμούσε ότι θα ήταν «πιο τίμιο» να μη δημοσίευε τίποτα από τις δηλώσεις Στεφανόπουλου, παρά «να παραλείπει τα σημεία που μας ενδιαφέρουν», καταλογίζοντάς του ότι ο τρόπος που είχε λειτουργήσει «δεν ήταν τίποτε άλλο από την υποστήριξη μιας λειψής και κακοπροαίρετης πολιτικής». Το συγκεκριμένο άρθρο του Bil, όμως, καθίσταται εξαιρετικά ενδιαφέρον στο υπόλοιπο τμήμα του, όπου μεμφόταν ειρωνευόμενος εκείνους που στην Ελλάδα υποστήριζαν ότι οι Έλληνες κομμουνιστές είχαν κινητοποιηθεί κατόπιν οδηγιών της Μόσχας, για να πλήξουν την ελληνοτουρκική φιλία. Ο αρθρογράφος απέρριπτε ως αβάσιμους τους ισχυρισμούς αυτούς και τους θεωρούσε «μία νέα τακτική των Ελλήνων κυβερνώντων», σημειώνοντας τα εξής: «Υπάρχει, λοιπόν, τόσο βολικός κομμουνισμός... Φορτώστε τα όλα στη ράχη του... Πρέπει όμως αμέσως να προστεθεί ότι αυτοί οι απίθανοι ισχυρισμοί δεν αρκούν ούτε για να πείσουν έναν μαθητή του δημοτικού. Διότι εκείνα που χαλάνε την τουρκοελληνική φιλία δεν έχουν καμμία κοντινή ή μακρινή σχέση ούτε με τον κομμουνισμό, ούτε με τη Μόσχα. Εμείς οι Τούρκοι είμαστε προσβεβλημένοι από τους Έλληνες διότι θέλουν να εποφθαλμιούν την τουρκική Κύπρο και διότι αυτό επιχειρούν να το προβάλλουν σε ολόκληρο τον κόσμο διά στόματος των Υπουργών

⁶⁵² “Yunanistan Kıbrıs’ı feda etmeyecekmiş” («Η Ελλάδα, λέει, δεν θα θυσιάσει την Κύπρο»), *Hürriyet*, 15/11/1953.

⁶⁵³ “Kıbrıs meselesinde Yunanlı siyasilerin düştüğü tezat!” («Η αντίφαση στην οποία περιπίπτουν οι Έλληνες πολιτικοί στο ζήτημα της Κύπρου!»), *Hürriyet*, 27/11/1953. Λίγες ημέρες νωρίτερα είχε προηγηθεί πρωτοσέλιδη αποκλειστική ανταπόκριση από τη Λευκωσία, σύμφωνα με την οποία ο «Αρχιμητροπολίτης» Μακάριος διά του «επίσημου οργάνου της ΠΕΑΕΚ *Ελληνική Κύπρος*» «επιτίθετο» σε Βρετανία και Ελλάδα για τα προσκόμματα και την αδιαφορία τους αντίστοιχα στο Κυπριακό, επιχειρώντας να ασκήσει «ηθική πίεση» και «απειλώντας» την ελληνική κυβέρνηση με αναζήτηση «άλλων δυνατοτήτων» σε περίπτωση που δεν λάμβανε σοβαρότερα υπ’ όψιν της το ζήτημα της Κύπρου, βλ. “Makarios hem İngiltere’ye hem Yunanistan’a çatıyor” («Ο Μακάριος επιτίθεται και σε Αγγλία και σε Ελλάδα»), *Hürriyet*, 24/11/1953.

Εξωτερικών τους ως εθνικό τους θέμα». Αφού κατόπιν απαριθμήσει τα ζητήματα που είχε θέσει και στην υπερασπιστική του αγόρευση στη δίκη του Simanı, κατέληγε παρατηρώντας τα ακόλουθα: «Εμείς γνωρίζουμε ποιοι είναι εκείνοι που διώχνουν τους ομογενείς μας από τα πατρογονικά τους χώματα στη Δυτική Θράκη, ποιοι υπογράφουν τα άρθρα εναντίον μας στις ελληνικές εφημερίδες και τέλος... τέλος γνωρίζουμε ακόμη και από ποιους Υπουργούς εντός του ελληνικού υπουργικού συμβουλίου ξεσηκώνεται ο κόκκινος παπάς Μακάριος. Αν οι φίλοι μας έχουν μυαλό, ας ψάξουν τον εχθρό όχι στη Μόσχα ή στη Βουλγαρία, ούτε και στα κομμουνιστικά λημέρια εκείνους που δρουν κρυφίως μέσα στην ίδια τους τη χώρα, αλλά στα ίδια τους τα κεφάλια».⁶⁵⁴ Είναι προφανές ότι τα όσα ανέφερε στο εν λόγω άρθρο του ο Bil έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τα όσα επανειλημμένως είχε καταγγείλει η εφημερίδα περί «κομμουνιστικής υποκίνησης» του Κυπριακού. Παράλληλα, όμως, ως επικοινωνιακή τακτική έχουν σκανδαλώδη ομοιότητα με τον «κομμουνιστικό δάκτυλο», που θα προφασιζόταν η κυβέρνηση Menderes για να αποδώσει την ευθύνη της οργάνωσης και της εκτέλεσης του πογκρόμ στα Σεπτεμβριανά. Η τουρκική κυβέρνηση θα ισχυριζόταν τότε δημοσίως και επανειλημμένως ότι ήταν οι Τούρκοι κομμουνιστές εκείνοι που έπρεπε να κατηγορηθούν, θα συλλάμβανε και θα φυλάκιζε μάλιστα ορισμένους εξ αυτών, και θα είχε την απαίτηση να γίνει πιστευτή όχι μόνο από «τους μαθητές του δημοτικού», αλλά από την ίδια την ελληνική κυβέρνηση, καθώς και από τη διεθνή κοινή γνώμη. Στο πλαίσιο αυτό κατά συνέπεια, ευλόγως θα μπορούσε να επισημανθεί ότι εξίσου προφητική ήταν και η ακροτελεύτια φράση του συντάκτη για το πού θα έπρεπε να αναζητηθούν οι ένοχοι του πογκρόμ, αλλά και της βαθιάς υπονόμησης των διμερών σχέσεων.

Η *Hürriyet* θα συνέχιζε να προβάλλει πρωτοσέλιδα δηλώσεις του Στεφανόπουλου για το Κυπριακό με αποκλειστική ανταπόκρισή της από την Αθήνα. Και αυτή τη φορά η παρουσίασή τους γινόταν με τον τρόπο που είχε υποδείξει ο Bil, πρώτα δηλαδή η παράθεση των δηλώσεων και κατόπιν το ρεπορτάζ που αναδείκνυε «τα σημεία που μας ενδιαφέρουν». Η αφορμή δόθηκε από την «απογοήτευση» που είχε προκαλέσει η αγόρευση του Παπάγου στη Βουλή κατά τη διάρκεια συζήτησης επί θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, «ιδιαίτερα σε κύκλους της αντιπολίτευσης». Όπως αναφερόταν, μετά τα «τηλεγραφήματα αποδοκμασίας» που είχαν στείλει Ελληνοκύπριοι και Ελλαδίτες, ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών είχε επαναλάβει κατά τη διάρκεια της δικής του τοποθέτησης την προθυμία της Ελλάδας να επιλύσει το Κυπριακό μέσω διαπραγματεύσεων με τη Βρετανία, ξεκαθαρίζοντας για πρώτη φορά ανοιχτά ότι, σε περίπτωση που εκείνες δεν ευδοκίμουσαν, τότε «η ελληνική κυβέρνηση δεν θα διστάσει ούτε στιγμή να παραπέμψει το ζήτημα της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη». Ο ανταποκριτής της εφημερίδας καταλόγιζε «γκάφα» στον Στεφανόπουλο για προηγούμενη δήλωσή του ότι ο Παπάγος ασχολείτο προσωπικά με το Κυπριακό, υποστήριζε ότι η «ξεκάθαρη και άμεση διάγνωση» από τον «διπλωματικό ανταποκριτή του *B.B.C.*» των προηγηθεισών δηλώσεών του «επέδρασε σαν κρύο ντους στους Έλληνες διπλωμάτες» και παρέθετε το δικό του ρεπορτάζ: «Όπως πληροφορούμαι από αξιόπιστους

⁶⁵⁴ «Anadolu Ajansı Kimin Sözcüsü?» («Ποιανού εκπρόσωπος είναι το πρακτορείο Ανατολία;»), *Hürriyet*, 29/11/1953.

κύκλους, η κυβέρνηση της Αγγλίας απορρίπτει κατηγορηματικά να προσέλθει σε οποιαδήποτε επαφή ή διαπραγμάτευση για το ζήτημα. Όσο για την παραπομπή του από την ελληνική κυβέρνηση στα Η.Ε., αυτό δεν αποτελεί τίποτα περισσότερο από κενά λόγια. Ακόμη και αν η κυβέρνηση των Αθηνών το επιχειρήσει, θεωρείται βέβαιο πως δεν θα αποκομίσει άλλο αποτέλεσμα παρά μία δεύτερη απογοήτευση».⁶⁵⁵

Με λιγότερη σιγουριά, ωστόσο, αντιμετώπιζε η εφημερίδα τις δηλώσεις του πρώην Υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας, Σοφοκλή Βενιζέλου, στην εφημερίδα *Κυπριακή*. Ο τελευταίος είχε εκφράσει αμφιβολίες για το κατά πόσο η βρετανική κυβέρνηση θα συναινέσει σε διμερείς διαπραγματεύσεις για την επίλυση του θέματος που έθετε η Ελλάδα και πρότεινε την «άμεση» παραπομπή του θέματος στα Η.Ε., όπου ισχυριζόταν ότι οι ΗΠΑ θα υποστήριζαν την Ελλάδα.⁶⁵⁶ Η *Hürriyet* εξέφραζε διά στόματος των εκεί «τουρκικών κύκλων» την «απορία» της για τις συγκεκριμένες δηλώσεις, ουσιαστικά όμως για το ενδεχόμενο να ερείδονται σε συγκεκριμένα δεδομένα τα λεγόμενα του Βενιζέλου, τα οποία οι «κύκλοι» χαρακτήριζαν «γελοία». Της ίδιας αντιμετώπισης από «πολιτικούς κύκλους» έτυχαν και οι υποστηρικτικές δηλώσεις «προς τους Κύπριους εθνικιστές» του Προέδρου της Αιγύπτου, στρατηγού Ναγκίμπ. Σύμφωνα με την εφημερίδα, τις αντιμετώπιζαν με χαμόγελο, ο δε «λαός» με «δυσφορία». Στο δημοσίευμα, με τη γνωστή επιθετική τακτική που υιοθετούσε η εφημερίδα σε παρόμοιες περιπτώσεις, υπενθυμίζονταν οι «κατασχέσεις» τουρκικών περιουσιών στην Αίγυπτο, οι οποίες «κλονίζουν κάθε μέρα και περισσότερο τις διμερείς σχέσεις» και σημειωνόταν καταληκτικά ότι «οι εξελίξεις παρακολουθούνται εκ του σύνεγγυς και με μεγάλη προσοχή». Ακολούθως, επανέρχονταν οι φήμες περί της διεξαγωγής διμερών διαπραγματεύσεων για την Κύπρο μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας, οι οποίες αν και δεν επιβεβαιώνονταν «επισήμως», τηρούνταν ωστόσο «άκρως απόρρητες» σύμφωνα με την «επικρατούσα άποψη».⁶⁵⁷

γ) Ο θάνατος του Simavi και η «πολύτιμη παρακαταθήκη» της Κύπρου

Το γεγονός που σημάδεψε τον εκδοτικό βίο της εφημερίδας τον Δεκέμβριο του 1953 ήταν αναμφισβήτητα ο θάνατος του ιδρυτή της, Sedat Simavi, στις 11 του μηνός. Η *Hürriyet* ανήγγειλε τη θλιβερή είδηση, αφιερώνοντας το σύνολο της πρώτης σελίδας της στην εξέλιξη αυτή.⁶⁵⁸ Στο κύριο θέμα, ο τίτλος έκανε λόγο για τον «μεγάλο πατριώτη», ο οποίος «δεν εγκατέλειψε ποτέ τον δρόμο που θεωρούσε σωστό», ενώ ακολουθούσε αναλυτικό ρεπορτάζ για τον δημοσιογραφικό βίο

⁶⁵⁵ “Stefanopoulos Kıbrıs hakkında yine bir açıklama yaptı” («Ο Στεφανόπουλος έκανε πάλι δήλωση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 1/12/1953. Παρά τις «παρασκηνιακές» αυτές πληροφορίες του ανταποκριτή της *Hürriyet*, ο επισκεπτόμενος την Αθήνα και κατόπιν την Άγκυρα απερχόμενος Κυβερνήτης Sir Andrew Wright, ουδεμία δήλωση είχε κάνει δημόσια για την Κύπρο, όπως σημειώνει και η εφημερίδα, εξαιτίας του γεγονότος ότι «δεν είχε πολιτικές επαφές», βλ. για την αναγγελία της επίσκεψής του στην Τουρκία “Kıbrıs U. Valisi memleketimize ziyaret edecek” («Ο Κυβερνήτης της Κύπρου θα επισκεφθεί τη χώρα μας»), *Hürriyet*, 29/11/1953, και για την επίσκεψή του σε Άγκυρα και Κωνσταντινούπολη “Kıbrıs Genel Valisi memleketimizde” («Ο Κυβερνήτης της Κύπρου στη χώρα μας»), *Hürriyet*, 4/12/1953.

⁶⁵⁶ “Kıbrıs işinde Yunan görüşünü Amerika mı destekliyecek?” («Η Αμερική θα υποστηρίξει τις ελληνικές απόψεις στο Κυπριακό;»), *Hürriyet*, 18/12/1953.

⁶⁵⁷ “Dostluğa sığmayan hareket! / Kıbrıs işinde Gl. Necip Yunanlıları destekliyor” («Κίνηση απάδουσα στη φιλία! / Ο στρατηγός Ναγκίμπ υποστηρίζει τους Έλληνες στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 27/12/1953.

⁶⁵⁸ “Sedat Simavi’yi Dün Kaybettik” («Χάσαμε χθες τον Σεντάτ Σιμάβι»), *Hürriyet*, 12/12/1953.

του «μεγάλου τέκνου της πατρίδας» και επισημαινόταν ότι ο πρόεδρος του C.H.P., İsmet İnönü, είχε τηλεφωνήσει αυτοπροσώπως για να εκφράσει τα συλλυπητήριά του. Κάτω από τη μεγάλη πένθιμη φωτογραφία του Simanî, που δημοσιευόταν στην κεντρική θέση της εφημερίδας με τη λεζάντα «ο ιδρυτής και αρχισυντάκτης της εφημερίδας μας και εξέχον πρόσωπο του τουρκικού δημοσιογραφικού κόσμου, ο Σεντάτ Σιμαβί», είχε τοποθετηθεί εντός πλαισίου ένα ξεχωριστό ανυπόγραφο κείμενο που επιγραφόταν «Διαθήκη» και ανέφερε τα εξής:

«Η οικογένεια της Χιουρριέτ αισθάνεται βαθύ πόνο για την απώλεια του ιδρυτή της. Όσο μεγάλος και αν είναι ο πόνος μας, όμως, θα εκπληρώσουμε την διαθήκη που μας άφησε χωρίς να εκτραπούμε από την οδό της παρακαταθήκης του. Σε κύριο άρθρο του που είχε δημοσιευθεί στη Χιουρριέτ της 22ας Μαΐου 1953, ο Σεντάτ Σιμαβί είχε γράψει τα εξής, επισημαίνοντας τη σημασία της υπόθεσης στην οποία πίστευε: “Εγώ δεν πρόκειται να κάνω πίσω από το να προβάλλω τον Τουρκισμό των Δωδεκανήσων μας και της Κύπρου. Θα υπερασπίσω τον αγώνα αυτόν σε όλη μου τη ζωή, μέχρι να στηθεί η ένδοξη τουρκική σημαία στην πράσινη Κύπρο και στα Δωδεκάνησά μας... Η υπόθεση αυτή είναι η πιο πολύτιμη παρακαταθήκη που θα αφήσω στα παιδιά μου και δεν έχω καμμία αμφιβολία πως θα είναι υπερήφανα γι’ αυτήν”.⁶⁵⁹ Η Χιουρριέτ θα βαδίζει πάντοτε στα ίχνη του, μη παρεκκλίνοντας από την υπόθεση αυτή που είχε υιοθετήσει και για την οποία αγωνιζόταν ο ιδρυτής της. Το προσφιλές πνεύμα του Σεντάτ Σιμαβί θα είναι πάντα οδηγός μας και δεν θα υπολειφθούμε της υπεράσπισης της ειλικρινούς αγωνίας του, του πατριωτισμού του και των ιδεών του, που τοποθετούσαν το έθνος του πάντοτε υψηλά. Ακολουθούμε τα ίχνη σου, Σεντάτ Σιμαβί, ως είναι αναπαυμένη η ψυχή σου».

Η επιλογή των επιγόνων του να συμπεριλάβουν τον «αγώνα» του Simanî για την Κύπρο και τα Δωδεκάνησα στο κείμενο-«διαθήκη» που δημοσιευόταν στο κεντρικότερο σημείο της εφημερίδας σε μία από τις πιο κομβικές στιγμές της, καταδεικνύει το βάρος που είχαν τα θέματα αυτά στη συνείδηση του ιδρυτή της, αλλά και των ιδίων. Η υπενθύμιση του σχετικά πρόσφατου τότε κύριου άρθρου τού αποθανόντος ιδρυτή της *Hürriyet* λειτουργούσε προς αυτήν ακριβώς την κατεύθυνση και αποδείκνυε με τον καλύτερο τρόπο ότι η παλαιότερη προφητική δήλωσή του για την «παρακαταθήκη» που άφηνε, είχε χαράξει έναν μείζονα ρόλο για την εφημερίδα στην ανάδειξη, προβολή και διατήρηση του ζητήματος της Κύπρου στην τουρκική επικαιρότητα. Αυτήν ακριβώς τη γραμμή-παρακαταθήκη υπογράμμιζαν οι επίγονοί του, τονίζοντας δημόσια ότι δεν επρόκειτο να την εγκαταλείψουν, αλλά αντίθετα ότι προτίθεντο να αποδειχθούν άξιοι συνεχιστές της. Όπως θα καταδειχθεί, η πορεία της εφημερίδας τα επόμενα χρόνια θα ανταποκρινόταν και θα δικαίωνε πλήρως τις προθέσεις τους.

⁶⁵⁹ Η έμφαση είναι του πρωτοτύπου.

Τη σημασία που είχε η Κύπρος για τον ιδιοκτήτη της *Hürriyet* αναδεικνυε και ο συντάκτης της εφημερίδας, Hikmet Feridun Es, περιγράφοντας την ίδια ημέρα πρωτοσέλιδα και με γλαφυρότητα πώς το Κυπριακό ήταν το ζήτημα εκείνο που τον απασχόλησε στη νεκρική κλίνη, λίγο πριν κλείσει τα μάτια του:

«Στο σαλόνι δεν ακουγόταν τσικ! Ακούγαμε μοναχά την κοφτή του ανάσα από το δωμάτιο. Για μια στιγμή ο Σιμάβι συνέρχεται και ζητάει από εκείνους που περίμεναν στο προσκεφάλι του μια εφημερίδα. Τότε η νύφη του φέρνει την εφημερίδα της ημέρας και μετά από επιθυμία του, διαβάζει τα νέα για την Κύπρο. Όταν τέλειωσε, τα χείλη του αρρώστου σαλεύουν και ρωτούν: ‘Θα άνοιγε μια τουρκική τράπεζα στην Κύπρο... Έδωσαν άδεια;’. Η νύφη του με την εφημερίδα στο χέρι για μια στιγμή διστάζει, βλέποντας όμως τα γεμάτα ελπίδα μάτια του αρρώστου που την κοιτούσαν ερωτηματικά, δεν άντεξε: ‘Ναι πατερούλη μου... είπε. Έδωσαν, ανοίγει τουρκική τράπεζα στην Κύπρο.’⁶⁶⁰ Ακούγοντάς το αυτό στο νεκροκρέβατό του ο Σεντάτ Σιμάβι, λες και φύσηξε ένα αεράκι ευτυχίας στο βασανισμένο χλωμό του πρόσωπο. Το κεφάλι του βυθίστηκε με μεγαλύτερη ηρεμία, θα ‘λεγες με μεγαλύτερη άνεση, στο μαξιλάρι. Ίσως και να ‘τανε σαν να το ‘βλεπε μες στον πυρετό της αρρώστιας του. Η Πράσινη Κύπρος!... Η τουρκική σημαία!... Πλέον στο νεκροκρέβατό του και με μια καρδιά που οσονούπω θα σταματούσε, ο Σεντάτ Σιμάβι ήταν ευτυχής. Και πώς να μην ήταν αφού επρόκειτο για μία από τις μεγάλες πατριωτικές υποθέσεις χάριν των οποίων αγωνιζόταν; Αυτή ήταν η υπόθεση που τον είχε φέρει στο δικαστήριο με 38 πυρετό και πάνω από είκοσι πίεση [...] Αυτό λοιπόν ήταν το τελευταίο πράγμα που ρώτησε ο Σεντάτ Σιμάβι, αυτή υπήρξε η είδηση που ρώτησε με αγωνία και επιμονή [...]».⁶⁶¹

Αναφορά στην Κύπρο έκανε την ίδια ημέρα και ο Hikmet Bil στο δικό του αποχαιρετιστήριο κείμενο, το οποίο ήταν το έτερο που δημοσιευόταν στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας. Εκθειάζοντας τις «εθνικές» και επαγγελματικές αρετές του εκλιπόντος, ο συντάκτης σημειώνει πως ο εκδότης της *Hürriyet* ήταν «ένα τουρκόπαιδο, για το οποίο οτιδήποτε μύριζε τουρκικά ήταν ιερό και ανέγγιχτο» και συνέχιζε ως εξής: «Εφόσον η Κύπρος ήταν τουρκική, το να δει εκεί την έπαρση της τουρκικής σημαίας ήταν για κείνον τόσο ιερό όσο και μία θείκη εντολή. Εφόσον οι Έλληνες καταπίεζαν τους Δυτικοθρακιώτες Τούρκους, τότε δεν μπορούσε στον κόσμο να θεωρηθεί πιο δίκαιη υπόθεση από τον αγώνα εναντίον τους». Ο Bil περάτωνε την αφήγησή του αναφέροντας ότι

⁶⁶⁰ Στην πραγματικότητα την εποχή εκείνη δεν είχε δοθεί η σχετική άδεια από τις βρετανικές αρχές, με το αιτιολογικό, όπως πληροφορούσε και η εφημερίδα, ότι «αρκούσαν οι ελληνικές τράπεζες για να καλύψουν κάθε ανάγκη, βλ. “Kıbrıs’ta bir Türk bankası açılmasına izin verilmedi” («Δεν επιτράπη το άνοιγμα τουρκικής τράπεζας στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 8/12/1953. Ο Simavi όπως φαίνεται δεν είχε προλάβει να πληροφορηθεί τη συγκεκριμένη είδηση και η νύφη του τού είπε ψέματα για να μην τον στενοχωρήσει. Στην πρόιμη εκείνη περίοδο είναι άγνωστο πόσο «αθώο» ήταν το ενδιαφέρον του εκδότη της εφημερίδας να ιδρυθεί τουρκική τράπεζα στο νησί, αν ληφθεί υπ’ όψιν η μαρτυρία του İsmail Tansu για τη μεταγενέστερη εποχή. Σύμφωνα με αυτήν, όταν το 1958 είχε αποφασιστεί να αποσταλεί στην Κύπρο ο συνταγματάρχης Rıza Vuruşkan, που με το ψευδώνυμο «Γκρίζος Λύκος» (*Bozkurt*) θα αναλάμβανε την ηγεσία της διαβόητης T.M.T., είχε θεωρηθεί κατάλληλο να μεταβεί εκεί ως «επιθεωρητής της [τουρκικής] Τράπεζας Εργασίας», επειδή είχαν παρατηρήσει ότι η δουλειά ενός επιθεωρητή συνήθως διαρκούσε πολύ. Ο Vuruşkan μετέβη, λοιπόν, με το πλαστό όνομα Ali Çonap ως «επιθεωρητής» της İş Bankası, βλ. İsmail Tansu, ό.π., σελ. 69,72.

⁶⁶¹ “Son anları...” («Οι τελευταίες του στιγμές...»), *Hürriyet*, 12/12/1953.

η τελευταία συνεργασία του με τον Simanî ήταν όταν ο εκδότης τον είχε βάλει να του διαβάσει το κείμενο τη δικαστικής του υπεράσπισης, λέγοντάς του πως το έκανε για να διαπιστώσει κατά πόσο και ο ίδιος ο Bil πίστευε στο δίκαιο του «αγώνα» τους. Επιβεβαιώνοντάς το, ο δημοσιογράφος τόνιζε καταληκτικά: «Σεντάτ Σιμάβι, εσύ δεν θα το δεις πια αυτό. Όμως ολόκληρο το τουρκικό έθνος θα δει πώς το τέκνο σου, η Χιουρριέτ, θα υπερασπιστεί τους αγώνες σου».⁶⁶²

Μεταξύ των συλλυπητήριων τηλεγραφημάτων που κατέφταναν για το θάνατο του Simanî ήταν και του εν Κωνσταντινουπόλει «Τουρκοκυπριακού Πολιτιστικού Συλλόγου Αλληλοβοηθείας» (*Kıbrıs Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği*),⁶⁶³ το οποίο η εφημερίδα πρότασε εκείνων της «Συννομοσπονδίας Εργατικών Συνδικάτων» και του «Συνδικάτου Τεχνικών του Τύπου» στην πρώτη σελίδα της. Σε αυτό εκφραζόταν η θλίψη των μελών του για την αποδημία του «μεγάλου φίλου των Τούρκων της Κύπρου» που, όντας ο ίδιος «ορφανεμένος από την πατρίδα του», μετεβλήθη σε «ακούραστο και ανίκητο υπερασπιστή» κάθε τουρκικού εθνικού αγώνα. Με τον ίδιο τρόπο είχε καταστεί «μια παντοτινή πηγή φωτός, ελπίδας και παρηγοριάς για τους ορφανούς Κυπρίους που ασφυκτιούσαν στα σκοτάδια και προκαλούσε φόβο στους σαστισμένους που είχαν απολέσει τη λογική τους. Η μόνη παρηγοριά για εμάς τους Κύπριους που είμαστε βυθισμένοι σε ατέλειωτο πένθος για το θάνατό του, είναι ο όρκος της εφημερίδας σας να συνεχίσει τον αγώνα του, μένοντας πιστή στη διαθήκη του. Εκείνο που αναλογεί σε μας για να δώσουμε χαρά στη μεγάλη ψυχή του, είναι να παλέψουμε στον αγώνα αυτό κατά τρόπο αντάξιό του και να σηκώσουμε τη σημαία του αγώνα για την επίτευξη του στόχου, όπως τον είχε σκεφτεί εκείνος».

Το συναισθηματικό, αλλά ταυτόχρονα και «πατριωτικό» αυτό κείμενο του συλλόγου των Τουρκοκυπρίων που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη, καταδείκνυε τις στενές σχέσεις που είχαν όταν ο Simanî βρισκόταν ακόμη εν ζωή. Η δημόσια υποστήριξη που τους παρείχε από τις στήλες της εφημερίδας του, τους δημιουργούσε την ανάγκη να διατρανώσουν την πίστη τους στη συνέχιση του «αγώνα» του, ενώ ταυτόχρονα να εκφράσουν την επιθυμία τους εκείνος να συνεχιστεί από τους επιγόνους του, όπως είχαν δεσμευτεί πρωτοσέλιδα από τη *Hürriyet*. Δήλωναν δε έτοιμοι να «παλέψουν» γι' αυτό μέχρι την επίτευξη του τελικού σκοπού «όπως τον είχε σκεφτεί», μέχρις ότου δηλαδή «η τουρκική σημαία κυματίσει και πάλι στους ουραμούς του πράσινου νησιού». Η επιρροή του τεθνεώτος αρχισυντάκτη της εφημερίδας στη σκέψη και στην ιδεολογία τους ήταν εμφανής και η διάθεσή τους να «παλέψουν» θα αποδεικνυόταν στην πράξη μεταγενέστερα, όταν αρκετοί εξ αυτών θα συμμετείχαν στις τάξεις των «μαχητών» (*mücahit*) της *T.M.T.* που θα εκπαίδευαν σε στρατόπεδο έξω από την Άγκυρα οι Τούρκοι αξιωματικοί του «Τμήματος Ειδικού Πολέμου».⁶⁶⁴

⁶⁶² “Müsterih uyu” («Αναπαύσου ήσυχος»), *Hürriyet*, 12/12/1953.

⁶⁶³ Επρόκειτο πιθανότατα για τον προαναφερθέντα «Σύλλογο Πολιτισμού και Αρωγής», βλ. ανωτέρω, σελ. 23, υποσ. 82.

⁶⁶⁴ Για αναλυτικότερη αναφορά στο θέμα, βλ. İsmail Tansu, ό.π., σελ. 107-109, όπου αναφέρεται ότι τα γραφεία του συγκεκριμένου συλλόγου είχαν χρησιμοποιηθεί για τη «θεωρητική» κατάρτιση των εκπαιδευόμενων, πριν περάσουν στην «πρακτική» που γινόταν στο στρατόπεδο «Zir» έξω από την Άγκυρα. Λακωνικότερη αναφορά στο θέμα κάνει ένα άλλο υψηλόβαθμο στέλεχος της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», εκ των πρωτεργατών της καταστροφής των

Η κηδεία του Simavi τελέστηκε στις 13 Δεκεμβρίου στην Kanlica, προάστιο της Πόλης στην ασιατική πλευρά, όπου και ετάφη. Όπως ήταν αναμενόμενο, η *Hürriyet* πρόβαλε την κηδεία στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο με μεγάλη φωτογραφία, στην οποία εικονιζόταν πλήθος κόσμου να τον συνοδεύει στην τελευταία του κατοικία.⁶⁶⁵ Στη λεζάντα της αναφερόταν ότι το φέρετρο με την «τιμημένη σορό» του συνόδευσαν και μετέφεραν, μεταξύ άλλων, «Κύπριοι και Δυτικοθρακιώτες», ενώ ένας από τους κεντρικούς πλαγιότιλους πληροφορούσε ότι «στον τάφο του αναμίχθηκε χρώμα της πατρίδας με χρώμα των Δωδεκανήσων». Πράγματι, ανάμεσα στις φωτογραφίες από την κηδεία που κάλυπταν ολόκληρη την τελευταία σελίδα της εφημερίδας εκείνη την ημέρα, υπήρχε και μία η οποία εικόνιζε μία ομάδα ανθρώπων, ένας εκ των οποίων άδειαζε μία σακούλα με χρώμα από τη Ρόδο. Στη λεζάντα αναφέρονταν τα εξής: «Το τουρκικό χρώμα που ήλθε από τα Δωδεκάνησα σκορπίζεται στον ιερό τάφο του Σεντάτ Σιμάβι (Το χρώμα προέρχεται από τον τάφο του Murat Reis από τη Ρόδο των Δωδεκανήσων, απ' όπου και απεστάλη)».⁶⁶⁶

Η χειρονομία αυτή ενέπνεε τον Nihad Sami Banarlı να δημοσιεύσει άρθρο γνώμης που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η λυρική επιτομή του τουρκικού αλτρωτισμού εν έτει 1953, από την οποία δεν θα μπορούσε φυσικά να λείπει η Κύπρος. Η παρουσία της διακρινόταν από την πρώτη κιόλας φράση του άρθρου, όπου σημειωνόταν πως «τα νερά της Κύπρου» ήταν το μέρος που είχε δώσει την τελευταία του ναυμαχία ο «Τούρκος ναυτικός καπετάν Μουράτ εναντίον των Μαλτέζων». Τραυματισμένος θανάσιμα, αν και «θριαμβευτής», μεταφέρθηκε στη Ρόδο, όπου για αιώνες ο τάφος του αποτέλεσε κέντρο προσκυνήματος και ταμάτων των «Μουσουλμάνων Τούρκων». Ο συντάκτης, αφού επισημάνει ότι μέχρι τότε το «χρώμα της πατρίδας από το εσωτερικό ή το εξωτερικό [sic]» ερχόταν μόνο για τους αρχηγούς του κράτους ή για μεγάλους ήρωες πολέμου, στεκόταν στη σημασία που είχε η μεταφορά χρώματος από τον τάφο του «καπετάν Μουράτ»:

«Η Τουρκία της Ανατολίας και της Θράκης είναι σαν ένας ήλιος, ενώ τα Δωδεκάνησα, η Κύπρος και μερικά ακόμη μέρη είναι σαν τα αστέρια του [sic]. Έτσι σκέφτεται η τουρκική λαϊκή καρδιά, αυτά τα θεωρεί σαν αδιαίρετο όλο και, το σημαντικότερο, έτσι θέλει να θεωρούνται. Αυτό είναι το πιο υψηλό και το πιο ευγενές συναίσθημα: Η ιδέα να λογίζεται η τουρκική πατρίδα σαν “όλον”, που αποτελείται όπως ένας αστερισμός από αδιαχώριστα κομμάτια, δεμένα το ένα με το άλλο με μια αιώνια έλξη. Εθνικές ατυχίες μπορεί να ρίχνουν τα κομμάτια του αστερισμού σε έκλειψη. Στρατιωτικές, πολιτικές ή ακόμη και πολιτιστικές αδυναμίες μπορεί να τα μετατρέπουν σε αζήτητα από τα κράτη ή σε αζήτητα στην πολιτική γλώσσα, να τα μεταβάλλουν σε θέμα πολιτικά λεπτό. Ωστόσο, η συλλογική καρδιά, η λαϊκή επιθυμία και η εθνική συνείδηση δεν σκέφτεται έτσι. Θέλει

γραφείων της αριστερής εφημερίδας *Tan* το 1945 και μετέπειτα βουλευτής του C.H.P., ο δημοσιογράφος Orhan Birgit, βλ. Orhan Birgit, *Envel Zaman içinde* («Μια φορά κι έναν καιρό»), (İstanbul: Doğan Kitap 2012⁴), σελ. 241-242.

⁶⁶⁵ “Sedat Semavi’yi Dün Toprağa Tevdi Ettik” («Κηδέψαμε χθες στον Σεντάτ Σιμάβι»), *Hürriyet*, 14/12/1953.

⁶⁶⁶ *Hürriyet*, 14/12/1953. Ο «καπετάν Μουράτ» (*Murat Reis*) είχε γεννηθεί στη Ρόδο τον 16^ο αιώνα, όπου και ετάφη το 1609, κατόπιν δικής του βούλησης. Ήταν αξιωματούχος του οθωμανικού ναυτικού και είχε συμμετάσχει στις ναυμαχίες της Πρέβεζας και της Ναυπάκτου, ενώ συνέβαλε στην άλωση της Κύπρου. Η σχέση του και με τα δύο νησιά καθιστούσε εξόχως συμβολική τη μεταφορά χρώματος από τον τάφο του.

και πάλι τα γνώριμα χώματα στα οποία έχουν ταφεί οι πρόγονοι. Τα θέλει δικά της. Στην κορυφή των μυστικών που κάνουν τα έθνη να ζούνε, βρίσκονται τέτοιες επιθυμίες και ιδανικά: Κάθε έθνος που θεωρεί αιωνίως απολεσθέντα τα χαμένα εδάφη του μπορεί μια μέρα να καταδικαστεί να παραχωρήσει και αυτά που έχει, όπως συμβαίνει και για κάθε δύναμη που οχυρώνεται πίσω από τείχη, που έχει αποδεχτεί την ήττα πριν τον πόλεμο». Ο αρθρογράφος συνέχιζε πλέκοντας το εγκώμιο του Simanî και εκφράζοντας τη βεβαιότητα ότι η *Hürriyet* θα ακολουθούσε την πορεία της με σταθερά βήματα στο δρόμο που χάραξε εκείνος, για να καταλήξει στο άρθρο του ως εξής: «Εμείς πιστεύουμε ότι, όπως οι χαιρετισμοί που έρχονται από τους ορίζοντες της Κύπρου και της Θράκης, έτσι και οι εκδηλώσεις εντός πατρίδας που έρχονται να ενωθούν στον ιερό τάφο ενός θνητού με το χώμα της Ρόδου, που επί αιώνες χαιρέτιζαν με σεβασμό οι Τούρκοι ποντοπόροι, συνιστούν τεκμήριο του πιο βαθιού σεβασμού και της πιο βαθιάς εμπιστοσύνης στο έργο του».⁶⁶⁷

Ο παντουρκικός αλτρωτισμός του συντάκτη τον έκανε να θεωρεί «χώματα της πατρίδας» τόσο αυτά που βρίσκονταν εντός των συνόρων της Τουρκίας, όσο και εκείνα που ανήκαν σε άλλες χώρες, στο «εξωτερικό», και στη συγκεκριμένη περίπτωση εκείνα της Ρόδου. Ο ίδιος λυρικά εκφρασμένος αλτρωτισμός τον ωθούσε να οραματίζεται την Τουρκία ως τον ήλιο στο επίκεντρο ενός φαντασιακού ηλιακού συστήματος, γύρω από τον οποίο κινούνταν «με ακατανίκητη έλξη» – εν είδει πλανητών και όχι «άστρων», όπως λανθασμένα έγραφε – όλα τα μέρη που οι πρόγονοί του είχαν κατακτήσει, μεταξύ των οποίων και η Κύπρος, καθώς και αδιευκρίνιστα «άλλα μέρη». Οι ατυχείς ιστορικές συγκυρίες, σημείωνε, μπορεί να τα έχουν ρίξει στη σκιά της «έκλειψης», εκείνα όμως ζούσαν στο φως του «ήλιου» μέσα στην καρδιά του λαού, ο οποίος όχι μόνο δεν ήταν διατεθειμένος να τα ξεχάσει – διότι όποιος λησμονεί τις «αλησμόνητες πατρίδες» είναι καταδικασμένος μια μέρα να χάσει και τη δική του – αλλά τα ήθελε και πάλι «δικά του». Στο συγκεκριμένο άρθρο καθίστατο ανάγλυφος για μίαν ακόμη φορά ο τρόπος σκέψης των ιθυνόντων της *Hürriyet*: Μέρη που έχουν άπαξ κατακτηθεί είναι αιωνίως τουρκικά, και αν οι διεθνείς πολιτικές συγκυρίες επιβάλλουν απραξία, δεν επιβάλλουν ωστόσο και αφωνία. Μια μέρα που η Τουρκία θα είναι και πάλι ισχυρή, αυτά θα γίνουν ξανά «δικά μας».⁶⁶⁸

Μετά τον θάνατο και την κηδεία του Simanî παίχτηκε και η τελευταία πράξη της δικαστικής του περιπέτειας με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών. Όπως ήταν αναμενόμενο, η δίκη κατέπεσε και ετέθη στο αρχείο. Η εφημερίδα πρόβαλλε τη σχετική εξέλιξη πρωτοσέλιδα, ξεκινώντας το ρεπορτάζ της με την ακόλουθη χαρακτηριστική πρόταση: «Το δεύτερο Κακουργιοδικείο της Ιστανμπούλ εξέτασε χθες στις 14[:00] τη μήνυση που είχε κατατεθεί από τον Κιοπρουλού εναντίον

⁶⁶⁷ “Rodos’tan gelen Vatan Toprağı” («Χώμα της Πατρίδας που ήλθε από τη Ρόδο»), στήλη «Haftanın Düşüncesi» («Η σκέψη της εβδομάδας»), *Hürriyet*, 16/12/1953.

⁶⁶⁸ Οι γραμμές αυτές της διδακτορικής εργασίας γράφονταν σε μία άλλη συγκυρία, όταν ο Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας R. T. Erdoğan, μιλώντας στις 15 Οκτωβρίου 2016 στη Ριζούντα του Πόντου, κατά την εναρκτήρια τελετή του νέου ακαδημαϊκού έτους στο Πανεπιστήμιο που φέρει το όνομά του, έκανε διαφοροποίηση μεταξύ των «φυσικών συνόρων» της χώρας του και των «συνόρων της καρδιάς μας», η οποία είναι προφανώς αρκετά ευρύτερη για να χωρά μία γεωγραφική περιοχή «από τη Βόρειο Αφρική μέχρι τη Σιβηρία», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε.

του τεθνεώτος αρχισυντάκτη μας, Σεντάτ Σιμάβι, ο οποίος ασχολούμενος διαρκώς στα κύρια άρθρα του με τα ζητήματα της Κύπρου, των Δωδεκανήσων και της καταπίεσης στην οποία υποβάλλουν οι Έλληνες τους Τούρκους της Δυτικής Θράκης, είχε επικρίνει τον Υπουργό Εξωτερικών Φουάτ Κιοπρουλού, επειδή ακολουθούσε μία πολιτική που έκλεινε τα μάτια μπροστά σε αυτά τα βασανιστήρια». ⁶⁶⁹ Λίγες ημέρες αργότερα ακολουθούσε μικρό σχόλιο του Tahsin Öztin, στο οποίο ο συντάκτης οίκτηρε τον Köprülü γιατί δεν είχε καταδεχτεί να στείλει ούτε ένα συλλυπητήριο τηλεγράφημα για το θάνατο του Simavi, σημειώνοντας ότι ο τελευταίος καθαπτόταν τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών όχι προσωπικά, αλλά για την πολιτική που ακολουθούσε «στα ζητήματα της Κύπρου, της Δωδεκανήσου και των Τούρκων της Δυτικής Θράκης». ⁶⁷⁰

Στον απολογισμό του έτους που έκανε ο Hikmet Bil στο τελευταίο φύλλο της *Hürriyet* για το 1953, ιδιαίτερη αναφορά γινόταν στην «κόλαση» που βίωναν οι «Τούρκοι της Δυτικής Θράκης», καθώς και στο Κυπριακό, για το οποίο σημειώνονταν τα εξής χαρακτηριστικά: «Η Τουρκική Κύπρος έχει μεταβληθεί σε καρκίνωμα εξαιτίας της ίδιας κοιμισμένης πολιτικής». ⁶⁷¹ Ενώ οι Έλληνες ανοίγουν την πληγή αυτή από τους βασιλείς τους μέχρι τον πιο δημαγωγό πολιτικό του πεζοδρομίου, η κυβέρνησή μας την καλύπτει και την κρύβει. Όπως κάνει και η στρουθοκάμηλος όταν χώνοντας το κεφάλι της στην άμμο νομίζει ότι κρύβεται στην έρημο...». ⁶⁷²

⁶⁶⁹ “Sedat Simavi – Köprülü dâvası” («Η δίκη Σεντάτ Σιμάβι-Κιοπρουλού»), *Hürriyet*, 24/12/1953.

⁶⁷⁰ “Boşuna beklenen telgraf” («Το ματαίως αναμενόμενο τηλεγράφημα»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 29/12/1953.

⁶⁷¹ Η πολιτική αυτή του Δημοκρατικού Κόμματος είχε χαρακτηριστεί από τον Bil στην προηγούμενη παράγραφο του άρθρου του «παθητική και αδαής».

⁶⁷² “53 ‘ün bilâncosu” («Απολογισμός του ‘53»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 31/12/1953.

B. Η μετά Simavi εποχή

Η πύκνωση των διεργασιών και η απειλή της διεθνοποίησης

Σε αντίθεση με τα προηγούμενα έτη, στα οποία η προβολή του Κυπριακού από τις σελίδες της *Hürriyet* ήταν μεν ποιοτικά αναβαθμισμένη (πρωτοσέλιδη, συχνά στην κεντρική θέση), αλλά με αρκετές ποσοτικές διακυμάνσεις (έντονη παρουσία σε ορισμένους μήνες, απουσία του θέματος σε άλλους), αρχής γενομένης από το 1954 το Κυπριακό θα βρίσκεται συνεχώς στην πρώτη γραμμή του ενδιαφέροντος της εφημερίδας τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά. Παρά τη σημαντική απώλεια του ιδρυτή και αρχισυντάκτη της, Sedat Simavi, και την έλλειψη της χαρακτηριστικής και επιθετικής του αρθρογραφίας για την Κύπρο, το «κενό» θα καλυπτόταν από άλλους «αντάξιους» ρεπόρτερ και επιφυλλιδογράφους, που θα διατηρούσαν αμείωτη την προσπάθεια να συνεγείρουν την τουρκική κοινή γνώμη για τον «εθνικό αγώνα» αυτό των Τούρκων.

Η ιδιαίτερη σημασία που αποδιδόταν στη διεθνή του διάσταση, με την παράθεση των κινήσεων των ενδιαφερομένων, επαληθευόταν ήδη από τις αρχές Ιανουαρίου, όταν ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα επεσήμαινε δημοσίευμα του *Bήματος*, το οποίο αναφερόταν στις προθέσεις και στις ετοιμασίες της βρετανικής διοίκησης να επαναφέρει πρόταση για την εισαγωγή ενός «φιλελεύθερου» συνταγματικού κειμένου, του πρώτου μετά την αποτυχημένη απόπειρα της Διασκεπτικής. Κατά την πάγια φρασεολογία της, η *Hürriyet* σημείωνε ότι οι ειδήσεις αυτές είχαν δημιουργήσει «αναστάτωση» και «σχεδόν πανικό» στους «ενωτικούς του περιβάλλοντος του Μακαρίου». Οι τελευταίοι αντιμετώπισαν τις βρετανικές σκέψεις σαν μία προσπάθεια αντιπερισπασμού του λαού από το βασικό στόχο της ένωσης και, σύμφωνα με το δημοσίευμα, «γνωστοποιούσαν» πως θα κήρυτταν «προδότες» τους Ελληνοκύπριους που θα δέχονταν να συνεργαστούν με τους Βρετανούς, καθώς και ότι «η εκκλησία θα τους αφορίζε». Κατόπιν τούτων, το Εθναρχικό Συμβούλιο λάμβανε απόφαση άμεσης κινητοποίησης, με το Μακάριο να ετοιμάζει της βαλίτσες του για την Αθήνα εντός του δεύτερου δεκαπενθημέρου του Ιανουαρίου. Παράλληλα, αναφερόταν ότι ο επικεφαλής της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», Faiz Kaymak, που είχε ήδη μεταβεί στην Άγκυρα,⁶⁷³ είχε γίνει δεκτός από τον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας, ενώ είχε συνάντηση και με τους Υπουργούς Εξωτερικών και Εθνικής Παιδείας, με τους οποίους «προέβη σε αναλυτική ανταλλαγή απόψεων και ιδεών».⁶⁷⁴

Αποτέλεσμα της τελευταίας εκείνης του επαφής ήταν και η απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης να αποστείλει στο νησί αριθμό Τούρκων δασκάλων, προκειμένου να ενισχυθεί η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και ιστορίας. Η πρώτη ομάδα των έξι δασκάλων επρόκειτο να καταφτάσει στην Κύπρο μία εβδομάδα μετά, με τους Τουρκοκύπριους να «εμφορούνται από μεγάλη χαρά» από τη συγκεκριμένη απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης, η οποία κατά το δημοσίευμα «άρχισε να ενδιαφέρεται εκ του σύνεγγυς για την πολιτιστική ανάπτυξη των Τουρκοκύπριων και έχει

⁶⁷³ Βλ. ανωτέρω, σελ. 231.

⁶⁷⁴ “İngiltere Kıbrıs’ın ilhakını önleyecek” («Η Αγγλία θα αποτρέψει την ένωση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 2/1/1954.

ετοιμάσει ένα ευρύ πρόγραμμα βοήθειας». ⁶⁷⁵ Επιπροσθέτως, ο Kaymak προέβιαινε σε δηλώσεις για τον νεοεκλεγέντα μουφτή, Mehmet Dâna, επικροτώντας την εκλογή του, «παρά την κάθε είδους αρνητική προπαγάνδα» της βρετανικής διοίκησης, την οποία και επέκρινε διότι δεν απέδιδε τη διαχείριση της περιουσίας των μουσουλμανικών ευαγών ιδρυμάτων στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, στάση που καυτηρίαζε ως «αντίθετη στη Συνθήκη της Λωζάννης». Ακολούθως διακήρυττε ότι οι Τουρκοκύπριοι θα συνέχιζαν τον αγώνα μέχρι να επιτύχουν αυτόν τον σκοπό τους. ⁶⁷⁶ Περαιτώνοντας, τις «διαβουλεύσεις» του στην τουρκική πρωτεύουσα, ο Kaymak επέστρεψε στην Κύπρο, όπου τον υποδεχόταν «μεγάλο πλήθος». Μιλώντας στο αεροδρόμιο σε δημοσιογράφους, σημείωνε ότι επιστρέφει από την Τουρκία με «εντελώς διαφορετικά συναισθήματα», εξέφραζε την «απέραντη ικανοποίηση και χαρά» του «για το ειλικρινές ενδιαφέρον που επέδειξαν στις εθνικές μας υποθέσεις» ο Bayar και ο Υπουργός Παιδείας, καθηγητής Rifki Salim Burçak. Τέλος, εμφανιζόταν βέβαιος για την επιτυχία των προσπαθειών που αποσκοπούσαν στην «ανάπτυξη των κοινωνικών και πολιτιστικών» τους «δικαιωμάτων», χάρη στο «ενδιαφέρον που επέδειξε για μας το μεγάλο μας έθνος», όπως έμπρακτα αποτυπώθηκε στο πρόγραμμα εκπαιδευτικής βοήθειας. ⁶⁷⁷

Από την προσοχή της εφημερίδας δεν ξέφυγε ούτε η σχεδιαζόμενη για την επόμενη άνοιξη έκθεση «προϊόντων, χειροτεχνίας και έργων τέχνης» από την Κύπρο, που επρόκειτο να φιλοξενηθεί στο Ζάππειο Μέγαρο. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας με τα αρχικά «Τ.Κ.» ⁶⁷⁸ πληροφορούσε πρωτοσέλιδα ότι μαζί με τα προαναφερθέντα, θα εκτίθεντο και πίνακες, αλλά και έγγραφα που καταδείκνυαν τους «αγώνες» του κυπριακού λαού, με την όλη εκδήλωση να εντάσσεται στο πλαίσιο των ενωτικών προσπαθειών. Για την εν λόγω έκθεση προγραμματιζόταν η έλευση στην Αθήνα του Μακάριου μαζί με «πολυπληθή συνοδεία», αλλά και «Ελλήνων» ⁶⁷⁹ από ξένες χώρες», δίνοντας έτσι στην όλη εκδήλωση έναν «Πανελλήνιο χαρακτήρα». ⁶⁸⁰ Την ίδια ημέρα δημοσιευόταν και ετέρα ανταπόκριση από την Αθήνα, στην οποία σημειωνόταν πως, ενώ το νέο έτος είχε μπει για όλο τον κόσμο με την ευχή να είναι ειρηνικό, ο ελληνικός Τύπος επαναλάμβανε

⁶⁷⁵ “Kıbrıs’a altı Türk öğretmen gidiyor” («Μεταβαίνουν στην Κύπρο έξι Τούρκοι δάσκαλοι»), *Hürriyet*, 4/1/1954.

⁶⁷⁶ “Kıbrıs’taki vakıf mallar/ Türk cemaati bunların yeni müftü tarafından idaresini temin için faaliyete geçiyor” («Βακουφικές περιουσίες στην Κύπρο/ Η τουρκική κοινότητα κινητοποιείται για να εξασφαλίσει ότι θα υπαχθούν στη διοίκηση του νέου μουφτή»), *Hürriyet*, 3/1/1954, με πηγή το *T.H.A.*

⁶⁷⁷ “Anavatan ve Kıbrıs/ Lefkoşe’ye dönen Faiz Kaymak Ankara’daki temaslarını anlattı” («Μητέρα πατρίδα και Κύπρος/ Ο επιστρέψας στη Λευκωσία Φαΐζ Καϋμάκ μίλησε για τις επαφές του στην Αγκυρα»), *Hürriyet*, 5/1/1954. Σε ξεχωριστό ρεπορτάζ στο πλαίσιο του ίδιου δημοσιεύματος, που ερειδόταν σε είδηση της *Κυπριακής*, αναφερόταν ότι η βρετανική διοίκηση είχε αποφασίσει ως «πρωτοχρονιάτικο μπονανά» να θέσει σε εφαρμογή το νόμο που πρόβλεπε την κατάσχεση όλων των εισερχόμενων στο νησί εντύπων, τα οποία «προπαγάνδιζαν» την ένωσή του με την Ελλάδα.

⁶⁷⁸ Όπως πληροφορεί ο Zıncırkıran, μέχρι και το 1952 καμμία τουρκική εφημερίδα δεν είχε ανταποκριτή στην Κύπρο, βλ. Zıncırkıran, *Genel Yayın Müdürlüğü*, σελ. 40. Μέχρι τα τέλη του 1953 η *Hürriyet* αναδημοσίευε συνήθως ανταποκρίσεις μεγάλων ξένων ειδησεογραφικών πρακτορείων, για να αναφερθεί στα τεκταινόμενα στην Κύπρο. Από τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους εμφανίζεται «ειδικός ανταποκριτής» της στη Λευκωσία, χωρίς όμως να υπογράφει τις αποσπελλόμενες ανταποκρίσεις του. Από τον Ιανουάριο του 1954 εμφανίζεται ο συγκεκριμένος «Τ.Κ.», που ενδεχομένως να ήταν ο ίδιος που έστειλε ειδήσεις από τον προηγούμενο Δεκέμβριο. Η ταυτότητά του δεν κατέστη εφικτό να διασταυρωθεί, καθώς σε καμμία τουρκική βιβλιογραφική πηγή δεν απαντάται η σχετική διευκρίνιση.

⁶⁷⁹ *Rumlar* στο πρωτότυπο.

⁶⁸⁰ “Makariosçular Atina’da bir ‘Kıbrıs sergisi’ açacaklar” («Οι μακαριακοί θα εγκαινιάσουν στην Αθήνα μία ‘έκθεση για την Κύπρο’»), *Hürriyet*, 9/1/1954. Ο όρος «πανελλήνιος» στα καθ’ ημάς παραπέμπει σε κάτι που έχει ισχύ σε όλη την Ελλάδα, ενώ αντιθέτως στην τουρκική του χρήση είναι αντίστοιχος του «παντουρκισμού», παραπέμπει στην παγκόσμια ενότητα των Ελλήνων και έχει έντονο συμβολικά αλυτρωτικό περιεχόμενο.

«τον ίδιο τροπάρι» με αξιώσεις «κατακτήσεων και προσαρτήσεων». Επικαλούμενος την *Ακρόπολιν*, ο δημοσιογράφος επεσήμαινε ότι οι Έλληνες ζητούσαν τώρα πέραν της Κύπρου και τη Βόρειο Ήπειρο και εύχονταν η νέα χρονιά να είναι ευνοϊκή γι' αυτές τις διεκδικήσεις τους. Επεσήμαινε ακόμη τη φράση του *Εθνικού Κήρυκος* ότι «θα πάρουμε την Κύπρο όπως πήραμε και την Κρήτη».⁶⁸¹

Την επόμενη ημέρα ο ίδιος ανταποκριτής ανέφερε ότι ο Μακάριος θα μετέβαινε τελικά στην Αθήνα στις 25 του μηνός, σύμφωνα με απόφαση του Εθναρχικού Συμβουλίου. Σκοπός του θα ήταν να συναντηθεί με τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ελλάδας στα Η.Ε., Αλέξη Κύρου, που θα βρισκόταν επίσης στην Αθήνα εκείνες τις ημέρες, προκειμένου να καθορίσουν κοινή γραμμή στις προσπάθειες για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Παράλληλα, πληροφορούσε για τις «φήμες» που κυκλοφορούσαν σχετικά με το περιεχόμενο των συναντήσεων που θα είχε ο Μακάριος με τους Έλληνες ιθύνοντες: Κατά μία άποψη, θα προγραμματιζόνταν εκλογές στην Κύπρο και κατόπιν οι εκλεγέντες βουλευτές θα αποστέλλονταν στην ελληνική Βουλή ως εκπρόσωποι του νησιού, όπως ακριβώς είχε γίνει και την περίπτωση της Κρήτης, σημείωνε με έκπληξη ο Τ.Κ.⁶⁸²

Προσώρας ο Μακάριος, που «δεν μπορεί να καθίσει καθόλου ήσυχος», εξέδιδε ανακοίνωση για την τέταρτη επέτειο του δημοψηφίσματος του 1950, με την οποία καλούσε σε εορτασμούς στις 15 Ιανουαρίου, όπως πληροφορούσε ο ανταποκριτής της εφημερίδας στη Λευκωσία.⁶⁸³ Κάτω ακριβώς από τη συγκεκριμένη είδηση, η εφημερίδα δημοσίευε αποκλειστική ανταπόκριση από τη Ρόδο, στην οποία αναφερόταν πως οι εκεί τοπικοί «ρωμαίκοι σύλλογοι και οργανώσεις» προγραμματίζουν για τις 31 του μηνός συλλαλητήριο για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Σε εκείνο είχαν προσκληθεί τόσο ο Μακάριος και οι ελληνοκυπριακές εφημερίδες, όσο και εκπρόσωποι του αμερικανικού, του γαλλικού και του βρετανικού προξενείου της Ρόδου.⁶⁸⁴ Πέραν του γεγονότος ότι η *Hürriyet* είχε ανταποκριτή στο ελληνικό νησί της Ρόδου, χαρακτηριστική ήταν και η αναφορά της στους κατοίκους του ως «Ρωμιών» (*Rum*), με τον ίδιο δηλαδή όρο που υποδηλώνονταν και περιγράφονταν οι Ελληνοκύπριοι, καθώς και οι Ελληνορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν εξυπηρετείτο μόνον η σκοπιμότητα της ταύτισης, όπως έχει ήδη αναλυθεί,⁶⁸⁵ αλλά εμμέσως αμφισβητείτο και η ένταξη του νησιού στην Ελλάδα, στο βαθμό που οι κάτοικοί του δεν προσδιορίζονταν ως «Έλληνες» (*Yunan*) όπως και οι υπόλοιποι

⁶⁸¹ “Yunanistan yeni seneye fetih ve ilhak teraneleriyle girdi” («Η Ελλάδα μπήκε στο νέο έτος με το τροπάρι περί κατακτήσεων και προσαρτήσεων»), *Hürriyet*, 9/1/1954.

⁶⁸² “Makarios Atina’ya gidiyor/ Orada Kiru ile buluşup Kıbrıs’ı ilhak imkânlarını araştıracaktı!” («Ο Μακάριος μεταβαίνει στην Αθήνα/ Εκεί θα συναντηθεί με τον Κύρου και θα διερευνήσει, λέει, τις δυνατότητες προσάρτησης της Κύπρου»), *Hürriyet*, 10/1/1954.

⁶⁸³ “Papaz Makarios hiç rahat duramıyor” («Με τίποτα δεν μπορεί να καθίσει ήσυχος ο παπάς Μακάριος»), *Hürriyet*, 12/1/1954.

⁶⁸⁴ “Mahut ilhak plebisitini kutlamak için ada Rumlarını bir törene davet etti/ Rodos’ta bir miting yapılıyor” («[Ο Μακάριος] προσκάλεσε τους Ρωμιούς του νησιού σε εκδήλωση για να εορταστεί το γνωστό και μη εξαιρετέο δημοψήφισμα/ Συλλαλητήριο οργανώνεται στη Ρόδο»), *Hürriyet*, 12/1/1954.

⁶⁸⁵ Βλ. ενδεικτικά σελ. 4, υποσ. 14 και *passim*.

κάτοικοι της ηπειρωτικής χώρας, αλλά ως *Rum*, όπως δηλαδή χαρακτηρίζονταν οι μη ενταγμένοι στο ελλαδικό κράτος Ρωμιοί Έλληνες, πρώην υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Πράγματι, στις 15 Ιανουαρίου εορταζόταν με «ενθουσιώδεις εκδηλώσεις» η τέταρτη επέτειος του «δήθεν δημοψηφίσματος», στο οποίο «το 99% των Ελληνοκυπρίων είχε ψηφίσει υπέρ της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, όπως δήλωσε ο Μακάριος». Στην αποκλειστική ανταπόκριση της εφημερίδας αναφερόταν ότι τα σχολεία παρέμειναν κλειστά, παρατίθεντο οι εκδηλώσεις σε εκκλησίες και δημόσιους χώρους, τονιζόταν η πρωτοκαθεδρία του Μακαρίου, ενώ επισημαινόταν η απουσία των Κυπρίων κομμουνιστών από αυτές. Οι τελευταίοι διά του οργάνου τους, *Νέος Δημοκράτης*, τάσσονταν μεν υπέρ της ένωσης, σημείωναν όμως ότι εκείνη θα πραγματοποιείτο «όχι με τις προσπάθειες του Μακαρίου και του τωρινού φασίστα Έλληνα Πρωθυπουργού Παπάγου, αλλά από τη Σοβιετική Ρωσία, η οποία βρίσκεται επικεφαλής των αγώνων [...] για την ανεξαρτησία των μικρών εθνών». Σύμφωνα με το δημοσίευμα, αν και οι κομμουνιστές του νησιού είχαν αποταθεί στις αρχές για να διοργανώσουν τις δικές τους εκδηλώσεις, η άδεια αυτή δεν είχε δοθεί.⁶⁸⁶ Στην ανταπόκριση από την Αθήνα που ακολουθούσε, καταγράφονταν οι αντίστοιχες επετειακές εκδηλώσεις των Αθηνών, στις οποίες συμμετείχε «μεγάλο πλήθος» κόσμου με την πρωτοκαθεδρία των μελών του Εθναρχικού Συμβουλίου, του «επικεφαλής της αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδας Μητροπολίτη Σπυρίδωνα», καθώς και μελών των πολιτικών κομμάτων. Με ανακοίνωσή της η ΠΕΑΕΚ καλούσε τους απανταχού Έλληνες να συμβάλλουν στον ενωτικό αγώνα και να μην φεισθούν προσπαθειών και χρημάτων προκειμένου να πραγματοποιηθεί εντός του έτους η εθνική προσπάθεια. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών αναφερόταν και εδώ με τον τίτλο του και χωρίς μειωτικούς χαρακτηρισμούς, μία πρακτική που σύντομα θα μεταβαλλόταν. Στη συγκεκριμένη, μάλιστα, ανταπόκριση ο συντάκτης τελούσε σε γνώση και του «αυτοκέφαλου» χαρακτήρα της ελλαδικής εκκλησίας.⁶⁸⁷

Την ίδια ημέρα, παραπλεύρως της πρωτοσέλιδης είδησης για τους εορτασμούς της επετείου του «δήθεν δημοψηφίσματος» και υπό τον τίτλο «Τι είδα στην Κύπρο;», αναγγελλόταν η δημοσίευση σειράς ανταποκρίσεων του ειδικού απεσταλμένου της εφημερίδας στην Κύπρο, Necati Zincirkiran, αρχής γενομένης από την επόμενη ημέρα. Ο ίδιος εικονιζόταν στην Αμμόχωστο, δίπλα στην προτομή του Namık Kemal, ενώ στο συνοδευτικό κείμενο αναφέρονταν τα εξής:

«Οι Έλληνες προσπαθούν να προσαρτήσουν την Κύπρο που είναι ένα τουρκικό νησί. Από τη μια μεριά το εξήντα τοις εκατό των Ρωμιών που ζουν στο νησί το πράττουν για λογαριασμό μιας ερυθρής ιδεολογίας, από την άλλη ένας παπάς με το όνομα Μακάριος εξυπηρετεί τον ίδιο σκοπό από άλλη οπτική γωνία. Από την εδώ πλευρά, μια μάζα 24 εκατομμυρίων, συμπεριλαμβανομένων των Τούρκων του νησιού, εκδηλώνει ουσιαστικό ενδιαφέρον γι' αυτήν την υπόθεση (dâna). Σε μία σειρά ρεπορτάζ του φίλου μας, Νετζατί

⁶⁸⁶ «Kıbrıs'taki sözde plebisitin yıldönümü/ Lefkoşa ve Atina'da törenler yapıldı» («Η επέτειος του δήθεν δημοψηφίσματος στην Κύπρο/ Εκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν σε Λευκωσία και Αθήνα»), *Hürriyet*, 16/1/1954.

⁶⁸⁷ «Atina'da yapılan törenler» («Οι εκδηλώσεις που έλαβαν χώρα στην Αθήνα»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, ό.π.

Ζιντζίρκιραν, υπό τον τίτλο 'Τι είδα στην Κύπρο;' θα μπορέσετε να παρακολουθήσετε τα τεκταινόμενα μέσα στη σημερινή Κύπρο».⁶⁸⁸

Η σειρά των εν λόγω δημοσιευμάτων θα συνεχιζόταν μέχρι τα τέλη Ιανουαρίου και θα εξεταστεί λεπτομερειακά στο οικείο κεφάλαιο.

Επιστρέφοντας στη διεθνή διάσταση του Κυπριακού, η εφημερίδα πληροφορούσε πρωτοσέλιδα για τις δηλώσεις του επισκεφθέντος το Παρίσι Παπάγου στη γαλλική εφημερίδα *Le Monde*. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός είχε αναφέρει ότι η Ελλάδα επιθυμούσε να επιλύσει το ζήτημα της Κύπρου μέσω απευθείας διαπραγματεύσεων με τη Βρετανία, αν όμως δεν ευδοκίμουν οι προσπάθειές της, τότε «είμαστε αποφασισμένοι να προσφύγουμε σε κάθε είδους νόμιμη λύση». Η *Hürriyet* σχολίαζε διά του τίτλου της ότι εκείνος ήταν ο «καημός» της Ελλάδας.⁶⁸⁹ Στο ίδιο δημοσίευμα εντασσόταν και ανταπόκριση από τη Λευκωσία, η οποία πληροφορούσε για την αναβολή της προγραμματισθείσας επίσκεψης του Μακαρίου στην Αθήνα, λόγω της «απουσίας» τόσο του Παπάγου, όσο και του Υπουργού Εξωτερικών Στεφανόπουλου. Νέα ημερομηνία οριζόταν η 4^η Φεβρουαρίου.

Ο Hikmet Bil και τα «κοτόπουλα του πανδοχέα»

Όλη εκείνη η κινητικότητα ωθούσε τον Hikmet Bil να γράψει ένα εμπρηστικό άρθρο γνώμης, με αφορμή την τοποθέτηση νέου πρέσβη του Ηνωμένου Βασιλείου στην Άγκυρα, του Sir James Bowker, ο οποίος θα αντικαθιστούσε τον Sir Knox Helm. Ο συντάκτης αφού τον παρουσιάσει ως έχοντα εμπειρία περί τα τουρκικά λόγω της προηγηθείσας υπηρεσίας του στη χώρα, πρόσθετε ότι δεν μπορούσε «να κρατηθεί» και να μην του πει «δυο τρία λόγια, πρόσθετα στην πληροφόρησή του, που θεωρώ πως θα είναι ελλιπής». Πριν περάσει στην ουσία εκείνων που θα του γνωστοποιούσε, ο Bil σημείωνε επίσης την καλή θητεία που είχαν οι προκάτοχοι του νέου πρέσβη και το «θαυμασμό» που εξέφραζαν για την Τουρκία, υπογραμμίζοντας πως αν ήθελε να είναι εξίσου «επιτυχής και αγαπητός, είναι αρκετό να τείνει ευήκοον ους στη φωνή που βγαίνει από τους κόλπους αυτού του έθνους», για να εξειδικεύσει ακολούθως ως εξής:

«Όπως γνωρίζετε, μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο, τη συνθήκη της Λωζάννης και τα λοιπά, το χίλια πεντακόσια τοις εκατό, γενεάς γενεών τουρκικό Νησί της Κύπρου, πέρασε υπό τις γνωστές συνθήκες πρόσκαιρα στη δική σας αγγλική διοίκηση. Όταν εγκαταλείψαμε το νησί σε σας, η πλειοψηφία του πληθυσμού του ήταν τουρκική. Ποιος ξέρει, ίσως να πιάστηκαν στον ύπνο οι παλαιοί Άγγλοι πολιτικοί ηγέτες και άφησαν τις πόρτες ανοιχτές, για να 'ρθουν και να γεμίσουν δυστυχώς το όμορφο νησί μας οι Έλληνες, σαν τα κοτόπουλα του πανδοχέα που τρέφονται με τα ξέρω 'γω τι των ταξιδιωτών».⁶⁹⁰ Όπως

⁶⁸⁸ «Kıbrıs'ta Neler Gördüm?», *Hürriyet*, 16/1/1954.

⁶⁸⁹ «Yunanistan Kıbrıs meselesini İngiltere ile hal sevdiğinde» («Καημός της Ελλάδας να τακτοποιήσει το ζήτημα της Κύπρου με την Αγγλία»), *Hürriyet*, 24/1/1954, με βάση ανταπόκριση του *Reuters*.

⁶⁹⁰ *Yolcuların bilmem nesiyile geçinen hancı tavukları gibi*, στο πρωτότυπο. Πρόκειται για παραπομπή στην τουρκική ρήση που κατά λέξη κάνει λόγο για τις «ακαθαρσίες» με τις οποίες «τρέφονται τα κοτόπουλα του πανδοχέα». Η υβριστική αυτή φράση του Bil, δεν αποτελούσε μόνον αντιστροφή της ιστορικής πραγματικότητας, αλλά αντανάκλουσε

ακριβώς θέλουν να γεμίσουν σήμερα τη Δυτική Θράκη, παρά τις κρυστάλλινες διατάξεις των Συνθηκών... Εν πάση περιπτώσει, αυτό είναι άλλο ζήτημα, εμείς ας επανέλθουμε στο Πράσινο Νησί μας... Τώρα οι αγαπητοί μας φίλοι (!) έχουν βάλει επίμονα στο νου την ένωση και πορεύονται. Δεν υπάρχει Έλληνας που να μην έχει χώσει τη μύτη του σε αυτήν την υπόθεση. Από τις ελληνόφωνες πατσαβούρες που φειστήκαμε και τους κάναμε τη χάρη να επιτρέψουμε την κυκλοφορία τους στην Ιστανμπούλ μας, μέχρι τους παπάδες τους, τους κομμουνιστές τους, τους πατριάρχες τους και τους πολιτικούς τους, όλοι λένε την ίδια ανοησία, και μάλιστα το τελευταίο διάστημα δεν σταματούν να την επαναλαμβάνουν. Βεβαίως ένα ευγενικό έθνος σαν κι εμάς, που έχει γράψει ιστορία, δεν θα πτοηθεί από τις ποταπές θορυβώδεις εκδηλώσεις του δρόμου. Αν παραστεί ανάγκη, θα ανταπαντήσουμε με την αρμόζουσα γλώσσα στους ανθρώπους αυτούς, που έτσι κι αλλιώς έχουν περάσει τη ζωή τους ως υπόδουλοι σε διάφορα έθνη. Δεν είναι όμως αυτό το σημείο που πρέπει να γνωρίζετε. Διότι πιστεύουμε πως τουλάχιστον ένα σοβαρό κράτος όπως η Αγγλία δεν θα κατέλθει στο επίπεδο των Ελλήνων».

Ακολούθως ο συντάκτης έθετε στον νέο Βρετανό πρέσβη τα θέματα «που έπρεπε να γνωρίζει», με πρώτο το αίτημα να ανοίξει ένα υποκατάστημα τουρκικής τράπεζας στη Λευκωσία, στο βαθμό που «μια εθνική μας τράπεζα καταβάλλει εδώ και οκτώ μήνες υψηλό ενοίκιο για ένα κτίριο εκεί». Ζητούσε, επίσης, να σταματήσουν οι «αναβολές» στο άνοιγμα ενός «Ινστιτούτου Τέχνης» για τη μόρφωση των «τουρκόπαιδων», όπως επιδίωκε η τουρκική κυβέρνηση, καθώς και να συναινέσει η βρετανική διοίκηση του νησιού στην επιστροφή της περιουσίας του στο Ενκaf. Ο αρθρογράφος σημείωνε ότι «μέχρι να ξανακυματίσει αιωνίως η τουρκική σημαία στο όμορφο νησί μας», θα συμερίζονται «τις έγνοιες» των Τουρκοκυπρίων, αλλά και ότι θα ήταν «προς το συμφέρον» του Βρετανού πρέσβη να τείνει ευήκοον ους «σε αυτά τα υψηλά μας αισθήματα και στο ενδιαφέρον μας». Κατέληγε δε επαναλαμβάνοντας ότι με αυτόν τον τρόπο θα κέρδιζε τη «φιλία» των Τούρκων, για την οποία «παρέλκει να σας εξηγήσω τι σημαίνει».⁶⁹¹

Το υβριστικό κείμενο του Bil πρόδιδε τον εκνευρισμό του για τις συνεχείς προσπάθειες σε Κύπρο και Ελλάδα να αναδειχθεί ο ενωτικός αγώνας, ίσως δε και την αγωνία του μην τυχόν και κάποιος σημαντικός διεθνής παράγοντας, όπως οι ΗΠΑ ή εν προκειμένω η Βρετανία, εκδήλωναν πρόθεση να συμπαραταχθούν ή να μεταβάλλουν στάση αντιστοίχως απέναντι στο ελληνικό αίτημα. Όπως έχει ήδη καταδειχθεί, αυτή ήταν και η κοινή ανησυχία που οι συντελεστές της *Hürriyet* συμερίζονταν με την τουρκική κυβέρνηση, παράλληλα με την ανησυχία μήπως η Ελλάδα έθετε και επισήμως το ζήτημα στον ΟΗΕ, διεθνοποιώντας το. Οι πρόσφατες τότε δηλώσεις του Παπάγου περί της πρόθεσης της κυβέρνησής του να επιλυθεί το ζήτημα με διμερείς διαπραγματεύσεις με τη Βρετανία, ειδάλλως θα ακολουθούσε «κάθε νόμιμη οδό», παρέπεμπαν ακριβώς στο ενδεχόμενο

και εμφανώς το βαθύ μίσος που έτρεφε για τους «Ελληνες» (*Yunanlılar*). Ταυτόχρονα όμως φέρνει στο νου το προεκτεθέν διάταγμα του Σουλτάνου Σελίμ Β΄ για τον αποικισμό του νησιού μετά την οθωμανική του κατάκτηση, βλ. σελ. 58, υποσ. 193.

⁶⁹¹ “Eliç ve Kıbrıs” («Ο πρέσβης και η Κύπρος»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 31/1/1954.

διεθνοποίησης και κινητοποιούσαν τα αντανεκλαστικά της εφημερίδας – τουλάχιστον σε πρώτη φάση – η οποία διά του Bil επεδίωκε να «μπλοκάρει» εν τη γενέσει της μία πιθανή μεταβολή τής βρετανικής στάσης, απευθυνόμενη στον νέο Βρετανό πρέσβη. Βεβαίως, όπως προκύπτει και από το προσβλητικά στερεοτυπικό περιεχόμενο του άρθρου γνώμης του, η Ελλάδα θεωρείτο ως μη υπολογίσιμος αντίπαλος καθ' εαυτήν, εξ ου και οι παρομοιώσεις με τα «κοτόπουλα του πανδοχέα» και η αφ' υψηλού οθωμανική ενατένιση των Ελλήνων ως έθνους που διήγε τον βίο του «υπόδουλο σε διάφορα έθνη». Εκείνο που θα μπορούσε να προκαλέσει σοβαρό θέμα για την τουρκική πλευρά θα ήταν η συμπόρευση του «διεθνούς παράγοντα» με τις ελληνικές επιδιώξεις και αυτή ήταν η εξέλιξη που απευχόταν. Σε κάθε περίπτωση, όμως, το διεθνοπολιτικό υπόβαθρο της «αποτρεπτικής» πέννας του Bil δεν αναιρούσε τις βαθιά ριζωμένες εθνικιστικές και ανθελληνικές παραστάσεις του συντάκτη, αλλά απεναντίας τις αναδείκνυε κατά τρόπο αντάξιο μιας συνέχειας των εμπρηστικών άρθρων για το Κυπριακό και τους Έλληνες που συνήθιζε να δημοσιεύει ο αποθανών ιδρυτής της εφημερίδας. Το γεγονός δε ότι ο Τούρκος αρθρογράφος δεν διατύπωνε καμμία «παραίνεση» στον Bowker αναφορικά με διμερή θέματα της Τουρκίας με τη Βρετανία, αλλά αντιθέτως εξαρτούσε τη «φιλία του τουρκικού έθνους» αποκλειστικά και μόνο από τη στάση του έναντι της Κύπρου, αναβιβάζοντας το θέμα σε μοναδικό επίδικο αντικείμενο, καταδεικνύει και πάλι τη σημασία που απέδιδε η *Hürriyet* στο Κυπριακό ως «εθνικό τουρκικό ζήτημα».

Το συγκεκριμένο άρθρο γνώμης του Bil, όμως, ήταν ενδεικτικό και για τις αναφορές του στους «πατριάρχες», στις «ελληνόγλωσσες πατσαβούρες» που κυκλοφορούσαν «στην Ιστανμπούλ μας» χάριν ουσιαστικά της «μεγαλοθυμίας» των Τούρκων, καθώς και για την «αρμόζουσα απάντηση» που θα δινόταν «στην αρμόζουσα γλώσσα». Επρόκειτο ουσιαστικά για τη συνέχιση της πολιτικής της εφημερίδας να στοχοποιεί την κοινότητα των «Ρωμιών» και τους θεσμούς της μέσα από τις στήλες της, πολιτική που είχε ενταθεί ήδη από τον Δεκέμβριο του 1953.⁶⁹² Του άρθρου αυτού του Bil είχαν προηγηθεί άρθρα γνώμης και κεντρικά δημοσιεύματα, ενδεικτικά της οδού που θα πορευόταν η *Hürriyet* στο εξής αναφορικά με τους «Ρωμιούς» σε Κωνσταντινούπολη και Κύπρο. Πριν όμως εξεταστούν αυτά, θα ήταν χρήσιμο να γίνει μία παρέκβαση για τη στάση της εφημερίδας απέναντι στον Αθηναγόρα, αλλά και στο θεσμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά το προηγηθέν διάστημα.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο Αθηναγόρας: Τα εχέγγυα του «πατριωτισμού»

Όπως έχει αναφερθεί στο οικείο κεφάλαιο, κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης διαμαρτυρίας που είχε οργανώσει η *M.T.T.B.* στην Κωνσταντινούπολη για την «απεχθή επίθεση» εναντίον της τουρκικής εθνικής ποδοσφαιρικής ομάδας στην Αθήνα, η *Hürriyet* είχε επιχειρήσει να εμπλέξει και το Οικουμενικό Πατριαρχείο.⁶⁹³ Στο πλαίσιο αυτό, είχε ζητήσει σχόλιο από τον Πατριάρχη Αθηναγόρα, με σκοπό αυτό να αναγνωστεί κατά τη διάρκεια του συλλαλητηρίου της 26^{ης} Μαΐου 1949. Η προσπάθεια εκείνη της εφημερίδας να έλθει σε αντιπαράθεση το Πατριαρχείο με την

⁶⁹² Βλ. ανωτέρω, σελ. 226-229.

⁶⁹³ Βλ. ανωτέρω, σελ. 48, υποσ. 144.

Ελλάδα, μέσα από την επιζητούμενη «καταδίκη» της ελληνικής και τη «δικαίωση» της τουρκικής πλευράς, καθίστατο προφανής από την επιδίωξή της να μάθει τη γνώμη του Αθηναγόρα «για τα πρόσφατα θλιβερά γεγονότα των Αθηνών». Με πρόσχημα την απόσυρσή του να προσευχηθεί για την πρόσφατη τότε εκδημία του αντιβασιλέα της Ελλάδας και Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, ο Αθηναγόρας ανέθεσε την ευθύνη της απάντησης στον Μητροπολίτη Μελίτωνα, ο οποίος και συναντήθηκε με δημοσιογράφο της εφημερίδας. Ο «εκπρόσωπος του Πατριάρχη», υιοθετώντας την αναγκαία για την περίπτωση διπλωματική γλώσσα, σημείωνε ότι ο τελευταίος ως θρησκευτικός ηγέτης δεν εμπλέκεται ευθέως στα ζητήματα αυτά αλλά, ενεργώντας σύμφωνα με τις χριστιανικές αρχές, ήταν εύλογο να αναγνωρίζει το δίκαιο της πλευράς που υπέφερε και αδικήθηκε, προσθέτοντας τα εξής: «Ο Πατριάρχης έχει επανειλημμένως δώσει δείγματα των δεσμών που έχει με τη χώρα αυτή που είναι η πατρίδα του και την οποία ειλικρινώς αγαπά. Από την άποψη αυτή, ούτε για μία στιγμή δεν θα πρέπει να γεννάται υποψία για τα αισθήματά του. Και για να δώσει ένα ακόμη νέο δείγμα αυτής του της αγάπης, θα δημοσιοποιήσει ένα μήνυμα απευθυνόμενο στην τουρκική νεολαία και θα εκφράσει την άποψή του για τα γεγονότα». Το ρεπορτάζ έκλεινε με την υπόμνηση ότι το συγκεκριμένο μήνυμα επρόκειτο να αναγνωστεί στο στάδιο *İnönü* κατά τη διάρκεια του συλλαλητηρίου.⁶⁹⁴

Πράγματι, όπως πληροφορούσε η *Hürriyet*, την ημέρα της διαδήλωσης το μέλος της *M.T.T.B.*, Mustafa Fikirbilici, έπαιρνε το λόγο για να διαβάσει «την άποψη του Πατριάρχη Αθηναγόρα για τα συμβάντα», όπως τα είχε διαβιάσει ο Μελίτων: «Δηλώνει ότι τον λύπησαν πολύ τα θλιβερά γεγονότα μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, ότι έχει στενοχωρηθεί εξαιρετικά από αυτά για λογαριασμό της τουρκοελληνικής φιλίας, ότι σε καμμία περίπτωση δεν επιδοκιμάζει όσα αξιολύπητα διέπραξαν οι Αθηναίοι εναντίον των μεγάλων φίλων τους των Τούρκων και ότι, με την αφορμή αυτή, εκφράζει για μία ακόμη φορά τη βαθιά στοργή που νιώθει απέναντι στην τουρκική νεολαία. Στα λόγια αυτά, ο Μελίτων πρόσθεσε και την προσωπική του λύπη». Είναι προφανές ότι οι συγκεκριμένες διατυπώσεις αντανάκλουν τη δύσκολη θέση του Πατριαρχείου, αφενός μεν να αντιμετωπίσει το εκ του πονηρού κάλεσμα της τουρκικής οργάνωσης να πάρει θέση, αφετέρου δε να μην διατυπώσει ένα καταδικαστικό μήνυμα που θα το άφηνε έκθετο ηθικά και πολιτικά έναντι της ελληνικής πλευράς. Γι' αυτό και στη συγκεκριμένη δήλωση προτασσόταν η ανάγκη διαφύλαξης της ελληνοτουρκικής φιλίας, ενώ αποδοκιμαζόταν με απλή «έκφραση λύπης» η συμπεριφορά μόνο των «Αθηναίων» και όχι συλλήβδην των «Ελλήνων», όπως θα ήθελε και όπως έπραττε στις δικές της εκδηλώσεις η τουρκική πλευρά. Με τον τρόπο αυτό, αφενός μεν ανταποκρινόταν στην πρόσκληση-πρόκληση των Τούρκων φοιτητών, αφετέρου δε ελαχιστοποιούσε τον αντίκτυπο που θα είχε στην Ελλάδα μία οξύτερη και αμεσότερα επικριτική στάση από μέρους του.⁶⁹⁵

⁶⁹⁴ “Gençlik bugün miting yapacak/ Miting’de patrik Atinagoras’ın da bir hitabesi okunacak” («Σήμερα η νεολαία θα κάνει συλλαλητήριο/ Σε αυτό θα αναγνωστεί και μήνυμα του πατριάρχη Αθηναγόρα»), *Hürriyet*, 26/5/1949.

⁶⁹⁵ “Onbinlerce genç İnönü Stadında miting yaptı/ Patrik Atinagoras da hâdise dolayısıyla duyduğu teessürü ve Türk gençliğine sevgisini bildirdi” («Δεκάδες χιλιάδες νέοι διαδήλωσαν στο Στάδιο Ίνονου/ Ο Πατριάρχης Αθηναγόρας

Οι κατά καιρούς εξελίξεις, όταν τουρκικοί φορείς ζητούσαν δημοσίως εχέγγυα «πατριωτισμού» από μειονοτικούς, και δη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ακολουθούσαν το γνωστό σχήμα «πλημμυρίδα-άμπωτη», αναλόγως της φάσης που διέρχονταν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αυτό ήταν το πρώτο κρούσμα μιας οιονεί παρενόχλησης προς το Πατριαρχείο μετά την έλευση στην Τουρκία του Αθηνάγορα, το οποίο συνδεόταν με μία συγκυριακή κρίση στις διμερείς σχέσεις. Τέτοιου είδους κρούσματα, όμως, επρόκειτο να πολλαπλασιαστούν και να χειροτερέψουν με το ξέσπασμα της κρίσης του Κυπριακού, όπως ξεκίνησε να συμβαίνει ήδη από τις αρχές του 1954. Πρέπει να σημειωθεί ότι αρχικά η *Hürriyet* είχε αντιμετωπίσει με ενδιαφέρον την ανάδειξη του Αθηνάγορα στον πατριαρχικό θρόνο, πρόβαλε την έλευσή του πρωτοσέλιδα αρκετές φορές και η στάση της ποίκιλε από την ουδέτερη δημοσιογραφική κάλυψη μέχρι την εμφανώς ευνοϊκή στάση. Είναι βέβαιο ότι στη στάση της εκείνη είχε παίξει ρόλο το γεγονός ότι ο νέος Πατριάρχης ερχόταν με την «έξωθεν καλή μαρτυρία» από τις ΗΠΑ. Ενδεικτικά ήταν τα δημοσιεύματά της από τα τέλη του 1948, όταν ο Αθηνάγορας εκλεγόταν Πατριάρχης,⁶⁹⁶ έως και την παραμονή των ποδοσφαιρικών επεισοδίων στην Αθήνα. Μεταξύ αυτών ξεχώριζαν εκείνο που επιγραφόταν «Ο παλαιός φίλος των Τούρκων και νέος Ορθόδοξος Πατριάρχης Αθηνάγορας»,⁶⁹⁷ καθώς και το άρθρο της «υποδοχής» του από τον ίδιο τον Simavi.⁶⁹⁸

Σε αντίστοιχες κινήσεις καλής πίστης και σεβασμού στη χώρα, όμως, προέβαινε και ο ίδιος ο Αθηνάγορας μετά την άφιξή του στην Κωνσταντινούπολη με «το αεροπλάνο του Προέδρου Τρούμαν, την ‘Ιερή Αγελάδα’». ⁶⁹⁹ Απευθυνόταν στους συγκεντρωμένους και στα τουρκικά, ευχαριστώντας την κυβέρνηση και τον τουρκικό Τύπο για το ενδιαφέρον που είχαν επιδείξει στο πρόσωπό του και πρόσθετε ότι φιλοδοξία του ήταν να υπηρετήσει με όλες του τις δυνάμεις «την αγαπημένη μου χώρα και την ανθρωπότητα». Αμέσως μετά μετέβαινε στο «Μνημείο της Δημοκρατίας» στο Ταξίμ, όπου κατέθετε στεφάνι και ακολούθως πήγαινε στο Πατριαρχείο. Εκεί

επίσης γνωστοποίησε τη λύπη του για τα συμβάντα και την αγάπη του για την τουρκική νεολαία»), *Hürriyet*, 27/5/1949. Ενδιαφέρουσα ήταν η πληροφορία της εφημερίδας ότι το λόγο είχε λάβει ένας «Ρωμιός συμπολίτης» ονόματι Δαμιανός Αρζουμανίδης, ο οποίος εξέφρασε με τη σειρά του «τη λύπη και τη θλίψη του για τα πρόσφατα γεγονότα». Ο εν λόγω Ελληνορθόδοξος (;) προστίθετο σε εκείνους που είχαν αποστείλει τηλεγραφήματα καταδίκης για τα γεγονότα των Αθηνών.

⁶⁹⁶ “Rum Patrikliğine Athenagoras seçildi” («Ο Αθηνάγορας εξελέγη Ρωμιός Πατριάρχης»), *Hürriyet*, 2/11/1948 “Yeni Patrik pazartesiyeye geliyor” («Ο νέος Πατριάρχης αφικνείται την ερχομένη Δευτέρα»), *Hürriyet*, 21/1/1949 “Rum Ortodoks Patriği dün geldi” («Ο Ρωμαιορθόδοξος Πατριάρχης αφίχθη χθες»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος, *Hürriyet*, 27/1/1949.

⁶⁹⁷ “Eski Türk dostu ve yeni Ortodoks Patriği Athenagoras”, *Hürriyet*, 2/11/1948. Στο ρεπορτάζ αναφερόταν ότι «ο Αθηνάγορας που ανήλθε στον ιστορικό θρόνο του ορθόδοξου κόσμου των 185 εκατομμυρίων, ήταν ένα χωριατόπαιδο από τα Γιάννενα και σπούδασε στη Θεολογική Σχολή Χάλκης. Μιλάει τα τουρκικά τόσο καλά όσο κι ένας Τούρκος».

⁶⁹⁸ “Yeni Patrik” («Ο νέος Πατριάρχης»), *Hürriyet*, 3/11/1948. Ο συνήθως στρυφνός αρθρογράφος εξέφραζε τη χαρά του για την ανάρρηση στον πατριαρχικό θρόνο του «Αρχιμητροπολίτη (sic) Νέας Υόρκης», επέχαιρε για την καταγωγή του «από την πατρίδα μας» και τον χαρακτήριζε «αληθινό φίλο της Τουρκίας». Αναγνωρίζοντας ότι στις ΗΠΑ ήταν «αξιγάπητος και αξιοσεβαστός», εξέφραζε την πεποίθησή του ότι «θα βάλει σε τάξη τα πράγματα στην εκκλησία του Φαναρίου», προσθέτοντας την πεποίθησή «πολλών» ότι με την έλευσή του ξεκινούσε μια «νέα εποχή». Χαρακτήριζε την εκλογή του ως «εύστοχη», συμμεριζόταν τη χαρά του ορθόδοξου κόσμου και κατέληγε ευχόμενος να «ξεκινήσει μία δημιουργική περίοδος για τον ορθόδοξο κόσμο», σημειώνοντας ότι «από τούδε και στο εξής το Πατριαρχείο Φαναρίου θα είναι σύμβολο σεβασμού, πειθαρχίας και αγάπης μεταξύ των Ορθοδόξων».

⁶⁹⁹ Ο.π. *Hürriyet*, 27/11/1949. Το αεροπλάνο που μετέφερε τον Αθηνάγορα στην Κωνσταντινούπολη δεν ήταν ακριβώς το προεδρικό, παρά τα εκ του αντιθέτου τότε γραφόμενα, αλλά κάποιο άλλο «Air Force One», βλ. Γεώργιος-Σπυρίδων Π. Μάμαλος, *Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά την περίοδο 1918-1972* (Αθήνα-Κομοτηνή, 2011), σελ. 274-275.

δεχόταν τους Τούρκους δημοσιογράφους, με τους οποίους είχε συνομιλία σε πολύ φιλικούς τόνους, τους κολάκευε για το έργο που επιτελούσαν και τους ζητούσε να έχουν συχνή επικοινωνία μαζί του. Ανταποκρινόμενος στο πνεύμα αυτό ο Simavî, δημοσίευε την ίδια μέρα κύριο άρθρο και πάλι για τον «Νέο Πατριάρχη», στο οποίο δεν φειδόταν για μία ακόμη φορά εγκωμιαστικών χαρακτηρισμών: «Γνήσιο τέκνο της πατρίδας», «τον χαιρετίζουμε και τον αγκαλιάζουμε», «χαιρετίζουμε με αγάπη τον αξιότιμο φίλο μας και του ευχόμαστε από καρδιάς να επιτύχει στα υψηλά καθήκοντά του». Το κύριο άρθρο, όμως, εκείνο του Simavî ήταν ενδιαφέρον και λόγω της χαρακτηριστικής απαρίθμησης των προϋποθέσεων που, κατά το σκεπτικό του, διέπουν την οικοδόμηση της περιγραφόμενης «αμοιβαίας εκτίμησης» μεταξύ Τούρκων και «ορθοδόξων». Παράλληλα, ήταν αποκαλυπτικό των προθέσεων και σε σχέση με όσα τραγικά επρόκειτο να ακολουθήσουν λίγα χρόνια αργότερα στα Σεπτεμβριανά. Έτσι, ο συντάκτης εκτιμούσε ότι το «κοντινό ενδιαφέρον» που είχαν επιδείξει οι Ελληνορθόδοξοι κατά την υποδοχή του Αθηναγόρα «συμβολίζει την παράδοση και την ανοχή των Τούρκων εδώ και πέντε αιώνες, από την εποχή του Σουλτάνου Μεχμέτ του Πορθητή». Γι' αυτό και υποστήριζε πως δεν υπήρχε λόγος «να λέμε εμείς κι εσείς», διότι «ένα από τα πιο εμφανή χαρακτηριστικά της Δημοκρατίας μας είναι ότι έχει αφομοιώσει την Ορθόδοξη κοινότητα και την έχει βοηθήσει να διατηρήσει πλήρως και υγιώς τον πέντε αιώνων βίο της». Κατά συνέπεια, εξέφραζε τη βεβαιότητά του ότι ο Αθηναγόρας θα συνέβαλε στη μετατροπή του Πατριαρχείου, «το οποίο είχε μετατραπεί σε μία εστία διχόνοιας»,⁷⁰⁰ σε μία «εστία φιλίας». Άλλωστε, «οι Τούρκοι θα θεωρούν πάντοτε φίλο τους τον Ρωμίο Πατριάρχη και πάντοτε θα τον υποστηρίζουν».⁷⁰¹ Το πλαίσιο στο οποίο ο Τούρκος δημοσιογράφος τοποθετούσε την αποδοχή του νέου Πατριάρχη και του ρόλου του ήταν παραπάνω από σαφές: Πρόκειται για το πλαίσιο του αφηγήματος περί της διαβίωσης των ετερόθρησκων «ορθοδόξων» υπό τη σκέπη της «ανεκτικότητας» και της «προστασίας» των κυρίαρχων πολιτικά και πληθυσμιακά Τούρκων. Όσο κινείται εντός του δεδομένου σχήματος – και όσο φυσικά οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας δεν διέρχονται κρίση – θα απολαμβάνει της «εκτίμησης» και της «φιλίας» τους, θα αποκαλείται και θα αποτελεί «γνήσιο τέκνο της πατρίδας». Όταν όμως η συγκυρία μεταβληθεί, όπως συνέβη με την ελληνοτουρκική ποδοσφαιρική αντιπαράθεση, τότε θα ζητούνται δημόσιες δηλώσεις «νομιμοφροσύνης» στην τουρκική «πατρίδα» και στο κράτος ή, όπως θα συμβεί αργότερα με την όξυνση του Κυπριακού, το Πατριαρχείο και η «ορθόδοξη κοινότητα» θα στοχοποιούνται συμβολικά και κυριολεκτικά, εφόσον τότε θα έχει εκλείψει κάθε διάθεση «ανεκτικότητας» και υπαγωγής τους στις προστατευτικές αρχές της «Δημοκρατίας».

Τις προϋποθέσεις αυτές γνώριζε πλήρως ο Αθηναγόρας, γι' αυτό και βάδιζε πολύ προσεκτικά τόσο στο επικοινωνιακό, όσο και στο ουσιαστικό τμήμα της θεσμικής παρουσίας του στην Τουρκία. Έτσι, μετά τις χειρονομίες καλής θέλησης κατά την άφιξή του όπως περιγράφηκαν παραπάνω, ο

⁷⁰⁰ Ο χαρακτηρισμός ακολουθεί την πεπατημένη του Mustafa Kemal (Atatürk), ο οποίος σε συνέντευξή του (20/1/1923) στην εφημερίδα *Hakimiyet-i Milliye* είχε χαρακτηρίσει το Πατριαρχείο «fesad yuvası», δηλαδή «εστία ραδιουργιών».

⁷⁰¹ “Yeni Patrik”, *Hürriyet*, 27/1/1949.

νέος Πατριάρχης επισκεπτόταν την Άγκυρα⁷⁰² και γινόταν δεκτός από τον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας, İsmet İnönü, στον οποίο και διαβίβαζε μήνυμα του Προέδρου Τρούμαν,⁷⁰³ κατέθετε στεφάνι στο προσωρινό μασωλείο του Atatürk και, απευθυνόμενος στις ΗΠΑ, μιλούσε με θερμά λόγια για την Τουρκία στο ραδιόφωνο της Άγκυρας.⁷⁰⁴ Μετά την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη, δεν παρέλειπε να συναντηθεί με τον Νομάρχη και Δήμαρχο της Πόλης.⁷⁰⁵ Η εφημερίδα κάλυπτε όλες εκείνες τις εξελίξεις με πρωτοσέλιδα ρεπορτάζ, που συνοδεύονταν από φωτογραφικό υλικό των συναντήσεων του Πατριάρχη με τους Τούρκους κρατικούς αξιωματούχους.⁷⁰⁶ Πρωτοσέλιδα, επίσης, δημοσιευόταν και η συνέντευξη που είχε παραχωρήσει ο Αθηναγόρας σε μη κατονομαζόμενο συνεργάτη της εφημερίδας. Σε αυτήν, αφού απαντήσει στις ερωτήσεις περί των σχεδίων του για το Πατριαρχείο και περί της άποψής του για την ένωση των εκκλησιών, έδινε την εξής απάντηση στην επίμαχη ερώτηση για τις σχέσεις της ορθόδοξης εκκλησίας με την τουρκική κυβέρνηση: «[Η σχέση] αυτή έχει καθοριστεί πρώτα απ’ όλα από την εθνική νομοθεσία. Κατά τη γνώμη μου, η εκκλησία είναι υποχρεωμένη να βοηθά μόνιμα το κράτος. Όσο ασκώ τα καθήκοντά μου, θα τη θέτω στην υπηρεσία του έθνους μου, διότι το έθνος αυτό με αγάλλιασε, με σπούδασε και στο τέλος-τέλος έχω περάσει τις πιο ωραίες ημέρες μου μεταξύ των ατόμων αυτού του έθνους. Και την ημέρα που εξελέγη Πατριάρχης ένιωσα τη μεγαλύτερη χαρά της ζωής μου, διότι θα επέστρεφα στην Τουρκία».⁷⁰⁷ Το ειλικρινές εκείνο άνοιγμα του Πατριάρχη Αθηναγόρα στο τουρκικό κράτος και στο τουρκικό έθνος διά των σπηλών της *Hürriyet*, έθετε τις βάσεις για μία ομαλή θεσμική και καθημερινή συμβίωση των τελευταίων με την ελληνορθόδοξη κοινότητα. Πράγματι, οι πολιτικές συγκυρίες των αρχών της δεκαετίας του 1950 συνετέλεσαν σε μία ομαλή συνύπαρξη των δύο πλευρών⁷⁰⁸ στο πλαίσιο βεβαίως των

⁷⁰² “Patrik Athenagoras dün akşam Ankara’ya gitti” («Ο Πατριάρχης Αθηναγόρας αναχώρησε χθες βράδυ για την Άγκυρα»), *Hürriyet*, 5/2/1949.

⁷⁰³ “İnönü Atinagoras’ı dün kabul etti” («Ο Ίνονου εδέχθη χθες τον Αθηναγόρα»), *Hürriyet*, 6/2/1949.

⁷⁰⁴ “Athinagoras radyo ile Amerika’ya hitap etti” («Ο Αθηναγόρας απευθύνθηκε από ραδιοφώνου στην Αμερική»), *Hürriyet*, 7/2/1949.

⁷⁰⁵ “Rum Patriği Athenagoras dün Valiyi ziyaret etti” («Ο Ρωμιός Πατριάρχης Αθηναγόρας επισκέφθη χθες τον Νομάρχη»), *Hürriyet*, 15/2/1949.

⁷⁰⁶ Πρέπει, παράλληλα, να επισημανθεί ότι σχεδόν σε όλα εκείνα τα ρεπορτάζ προστίθεντο οι απόψεις του διαβόητου σχισματικού «πατριάρχη των Τουρκορθοδόξων» παπα-Ευθύμ (Καραχισαρίδη), ο οποίος δραττόταν της ευκαιρίας να δηλώσει «υποταγή» στον νέο Πατριάρχη και να ζητήσει σε αντάλλαγμα αναγνώριση της «εκκλησίας» του. Η παρεμβολή των απόψεών του δεν ήταν τυχαία, αλλά αποτελούσε μία έμμεση και «δια παν ενδεχόμενο» υπόμνηση στον Αθηναγόρα ενός υφιστάμενου «ζητήματος» που σίγουρα ενοχλούσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Για τον παπα-Ευθύμ βλ. ενδεικτικά Αλέξης Αλεξανδρής, «Η απόπειρα δημιουργίας τουρκορθόδοξης εκκλησίας στην Καππαδοκία, 1921-1923», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τομ. 4 (Αθήνα, 1983), σελ. 159-210. Για πιο πρόσφατη προσέγγιση στο θέμα, βλ. Φώτης και Στέφος Μπενλίσοϊ, *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş bir Yol. ‘Hüristyan Türkler’ ve Papa Eftim* («Οι ‘Χριστιανοί Τούρκοι’ και ο Παπά Ευθύμ. Μια Απόσταση που δεν Διανύθηκε από τον Τουρκικό Εθνικισμό»), (İstanbul, Ιστός, 2016).

⁷⁰⁷ “Yeni Patrikle bir mülakat” («Μια συνέντευξη με τον νέο Πατριάρχη»), με συνοδευτική φωτογραφία, *Hürriyet*, 2/2/1949.

⁷⁰⁸ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της άδειας που παραχωρήθηκε από τις τουρκικές αρχές, για πρώτη φορά μετά το 1926, να γίνει ο καθαγιασμός των υδάτων την ημέρα των Φώτων τον Ιανουάριο του 1952. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, οι σχετικές τελετές έλαβαν χώρα στα Πριγκηπόννησα, στον Κεράτιο, στην Προποντίδα, καθώς και σε διάφορα σημεία της ευρωπαϊκής και ασιατικής πλευράς του Βοσπόρου. Τις τελετές ρίψης του σταυρού στη θάλασσα και του ανταγωνισμού για την επανάκτησή του μεταξύ των νεαρών Ελληνορθοδόξων περιέγραφε με συμπάθεια ο Necati Zincirkıran, βλ. “26 senedenberi ilk defa/ Ortodokslar dün haçı suya attılar” («Για πρώτη φορά ύστερα από 26 χρόνια/ Οι Ορθόδοξοι έριξαν χθες το σταυρό στο νερό»), *Hürriyet*, 7/1/1952. Σε αντίστοιχη περίπτωση θερμών φιλικών εκδηλώσεων, ο Πρωθυπουργός Menderes είχε επισκεφθεί μαζί με τον Αθηναγόρα το ελληνορθόδοξο νοσοκομείο του Βαλουκλή και προβεί σε δωρεά προς αυτό ύψους 5.000 λιρών Τουρκίας, βλ. “Başbakan dün Rum Patriği ile görüştü” («Ο Πρωθυπουργός συναντήθηκε χθες με τον Ρωμιό Πατριάρχη»), *Hürriyet*, 7/6/1952.

«προϋποθέσεων» που είχε περιγράψει ο Simanî στο προαναφερθέν κύριο άρθρο του, μέχρις ότου τα σύννεφα του Κυπριακού οδηγήσουν το τουρκικό κράτος να υπαγορεύσει τους νέους κανόνες της. Κατά την ενδιάμεση περίοδο θα εκδηλώνονταν παρενοχλήσεις, όπως εκείνη της Μ.Τ.Τ.Β. για τον ποδοσφαιρικό αγώνα των Αθηνών, αλλά και ορισμένες άλλες που σχετίζονταν άμεσα με το Κυπριακό και οι οποίες έχουν περιγραφεί στα οικεία κεφάλαια. Οι παρενοχλήσεις αυτές θα μετατρέπονταν σε ανοιχτή επίθεση, όπως τεκμαίρεται από τα παρατεθέντα σχόλια και άρθρα γνώμης του Bil από το Δεκέμβριο του 1953, η οποία θα συνεχιζόταν και θα μεταφερόταν στα κεντρικά πρωτοσέλιδα από τον Ιανουάριο του 1954 και εξής.

Έτσι, σε αντίθεση με τους φιλικούς τόνους που είχε υιοθετήσει ο Zincirkiran τον Ιανουάριο του 1952, ο Hikmet Bil επιτίθετο με σφοδρότητα σε «Ρωμιούς» και «Έλληνες» αδιακρίτως, με αφορμή την τελετή των Επιφανείων στην Κωνσταντινούπολη του 1954, όπου οι «παπάδες και ο Αθηναγόρας» περιφέρονταν φέροντας σταυρούς και φορώντας ράσα, κάτι που αντιτίθετο στους κανόνες του Atatürk και που δεν το έπρατταν ούτε οι θρησκευτικοί λειτουργοί του Ισλάμ. Αφού κατηγορήσει την κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος για αυτού του είδους τις «παραχωρήσεις» στην «Ορθόδοξη Εκκλησία και προσωπικά στον Αθηναγόρα», παρέθετε ακολούθως επιστολή αναγνώστη του, ο οποίος περιέγραφε με την ίδια ενόχληση την τελετουργική πορεία ιερέων και λαϊκών στα Ψωμαθεία την ημέρα των Επιφανείων. Όπως σημείωνε, εκείνο που «δεν ανέχτηκε» ήταν να βλέπει την τουρκική σημαία που είχε υψωθεί στην αρχή της πορείας, να είναι αναρτημένη σε λάβαρο, στην κορυφή του οποίου υπήρχε «ένας κοτζαμάν σταυρός» και όχι η ημισέληνος, όπως επέβαλαν οι τουρκικοί κανόνες και νόμοι. Επ' αυτού, μάλιστα, ζητούσε και τη γνώμη του Bil ως δικηγόρου. Επαυξάνοντας ο τελευταίος, σχολίαζε ότι έχει «εξαντληθεί πλέον η ανοχή μας απέναντι σε αυτήν την ελαφρότητα που επιδείχθηκε στη σημαία μας» και συνέχιζε ως εξής: «Και σαν να μην έφταναν εκείνα που έκαναν στην Κύπρο, εκείνα που έπραξαν στη Δυτική Θράκη και κυρίως οι επιθέσεις που εξαπέλυσαν εδώ στο εσωτερικό μας, στη μητέρα πατρίδα μας, εναντίον των εθνικών μας αισθημάτων και των ιερών και οσίων μας, θα προσελκύσει άραγε την προσοχή των αρμοδίων μια τέτοια ελαφρότητα και ασέβεια στη σημαία μας και κατά συνέπεια στους νόμους μας;». Ο συντάκτης εξακολουθούσε, παραθέτοντας την οργισμένη επιστολή ενός ακόμη αναγνώστη του από τη Μενεμένη και συμμεριζόταν την «ευγενή του σκέψη και την αγανάκτησή του, που είναι αναμφίβολα χίλιες φορές πιο ισχυρή και εύλογη από τη δική μου». Ο «ευγενής» αναγνώστης του περιέγραφε ως εξής τα δικά του συναισθήματα:

«Όταν διαβάζω στη Χιουρριέτ για το Κυπριακό, για την τυραννία εναντίον των Τούρκων της Δυτικής Θράκης και για τα δίχως νόημα κομπλιμέντα που γίνονται στους Έλληνες, νιώθω να τρελαίνομαι. Συμμερίζομαι ολόψυχα τον αποθανόντα Σεντάτ Σιμάβι και κατά συνέπεια τη δημοσιογραφική σας οικογένεια για όλες αυτές, καθώς και τις παρόμοιες εθνικές μας υποθέσεις. Για πόσο άραγε ακόμη θα παρασταίνουμε πως δεν ακούμε όλα αυτά που κάνουν οι Έλληνες, που μέχρι χθες ξέσκιζαν τις κοιλιές των γυναικών, που επιβουλεύονται τη Σμύρνη, που έχουν αξιώσεις στην Ιστανμπούλ, που

θέλουν να οικειοποιηθούν την Κύπρο, με δυο λόγια τους Έλληνες που εχθρεύονται τους Τούρκους; [...] Έρχονται στιγμές που μην μπορώντας να συγκρατήσω τα συναισθήματά μου μέσα στον κόσμο, εξεγείρομαι και φωνάζω. Υπάρχουν και αγάμπαροι που λένε, δική σου δουλειά είναι να τα τακτοποιήσεις αυτά; Δεν τους κακιώνω. Διότι θα έρθει μια μέρα που οι άνθρωποι αυτοί θα δούνε πως η τακτοποίηση αυτών των εθνικών ζητημάτων είναι δουλειά δική μου και όσων σκέφτονται σαν κι εμένα. Μετά από κάθε σκοτεινή νύχτα έρχεται η μέρα. Λίγο μένει μέχρι να φέξει...».⁷⁰⁹

Δεν θα μπορούσε να υπάρξει πιο περιγραφική, πιο γλαφυρή, αλλά και πιο ανατριχιαστική προαναγγελία των τραγικών γεγονότων που επρόκειτο να ακολουθήσουν στο πογκρόμ των Σεπτεμβριανών, από τα λεγόμενα εκείνου του «ευγενούς συμπολίτη» του Bil. Δεν θα μπορούσε όμως, παράλληλα, να αποτυπωθούν ευκρινέστερα και τα αποτελέσματα της «εθνικής κατήχησης» που επί έτη διεξήγαγε από τις στήλες της *Hürriyet* ο Simavi και όλη η «δημοσιογραφική οικογένεια» της εφημερίδας. Η «αγανάκτηση» Τούρκων πολιτών, όπως εκείνων που τις επιστολές τους παρέθετε ο Bil, στρεφόταν μεθοδικά εναντίον Ελλήνων και «Ρωμιών» για όσα πραγματικά, φανταστικά ή διαθλασμένα μετέφερε η εφημερίδα για το Κυπριακό, την ελληνική Θράκη και τους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης. Ο τρόπος που διαπλάθονταν οι συνειδήσεις και διαμορφωνόταν η «τουρκική κοινή γνώμη» από τις γραφίδες της, οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια σε ξεσπάσματα όπως εκείνο που περιέγραφε ο αναγνώστης από τη Μενεμένη και αργότερα σε εξτρεμισμούς από τους επίδοξους μιμητές του, που «σκέφτονταν σαν εκείνον». Η επιτήδεια διασύνδεση όλων των «εθνικών θεμάτων» και η συναισθηματική υποβολή που απευθυνόταν στο συλλογικό θυμικό των αναγνωστών της, μετέτρεπαν εμφανώς την εφημερίδα σε πρωταγωνιστικό καθοδηγητή των «φρονημάτων» και των αντιδράσεών τους. Αυτά, σε συνδυασμό με την ισοπεδωτική χρήση του όρου «Ρωμός» τόσο για τους Κωνσταντινουπολίτες Ελληνορθόδοξους όσο και για τους Ελληνοκύπριους, κλιμάκωναν εμπρόθετα τις κοινωνικές αντιδράσεις και επιχειρούσαν να σύρουν στην ίδια οδό και τους «αρμόδιους» του τουρκικού κράτους, προκειμένου να ολοκληρωθεί το ψηφιδωτό μιας «αρμόζουσας απάντησης» προς εκείνους που «προσέβαλαν» τα «ιερά και τα όσια» του τουρκικού έθνους. Υπ' αυτήν την έννοια, γίνεται πλήρως κατανοητή η προσδοκία του αναγνώστη για το «τέλος της νύχτας» της απάθειας και το χάραγμα της «αυγής» της δράσης.

Φυσικό επακόλουθο της εμπρηστικής εκείνης αρθρογραφίας ήταν να «αναβαθμιστεί» σταδιακά η «διαπλοκή» Κυπριακού και Οικουμενικού Πατριαρχείου στο κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας. Έτσι, τρεις ημέρες μετά το άρθρο του Bil, η *Hürriyet* πρόβαλε υπ' αυτό το πρίσμα μία ήδη δημοσιευθείσα είδηση, εκείνη της διεξαγωγής συλλαλητηρίου στη Ρόδο υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.⁷¹⁰ Με πηχυαίους τίτλους επισημαινόταν η «εμπλοκή» του Πατριαρχείου στον ενωτικό αγώνα, μέσω της συμμετοχής στο συλλαλητήριο και της εκκλησίας της Ρόδου, η

⁷⁰⁹ “Haçlı Sancağımız!” («Η σταυροφόρα σημαία μας!»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 10/1/1954.

⁷¹⁰ Βλ. ανωτέρω, σελ. 246.

οποία ανήκε «πνευματικώς στο Φανάρι». Όπως ανέφερε ο ανταποκριτής της εφημερίδας, «Α.Γ.», μεταξύ των διοργανωτών του ενωτικού συλλαλητηρίου ήταν και ο οικείος Μητροπολίτης Ρόδου, ο οποίος «μάλιστα αποδέχθηκε την ημέρα εκείνη να χτυπήσουν οι καμπάνες και να αναπεμφθούν δεήσεις υπέρ της ένωσης». Τα νέα αυτά, συνέχιζε, προκάλεσαν «μεγάλη αγανάκτηση και απορία στους εδώ τουρκικούς κύκλους» διότι, αν και τα Δωδεκάνησα «είχαν εγκαταλειφθεί» στους Έλληνες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με μία απόφαση που είχαν λάβει «μόνοι τους οι σύμμαχοι», η δωδεκανησιακή εκκλησία δεν ανήκε στην αυτοκέφαλη των Αθηνών, αλλά ήταν συνδεδεμένη με το «ρωμαιορθόδοξο πατριαρχείο του Φαναρίου». Κατά συνέπεια, και οι εκεί Ορθόδοξοι Μητροπολίτες υπάγονταν ακόμη στον Αθηναγόρα, οπότε «η έμπρακτη συμμετοχή ενός Μητροπολίτη που υπάγεται στο Πατριαρχείο του Φαναρίου, στις κινήσεις και στις εκδηλώσεις των Ρωμιών [Ελληνοκυπρίων] και των Ελλήνων υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, στο βαθμό που είναι αντίθετη με τους τουρκικούς κοινοτικούς κανόνες, ισοδυναμεί με έμπρακτη επέμβαση και συμμετοχή του Πατριαρχείου Φαναρίου στην απόπειρα ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, μια κίνηση πολιτική που στρέφεται εναντίον της Τουρκίας, γεγονός που δεν συνάδει με την τουρκική υπηκοότητα. Στο σημείο αυτό εφιστώ την προσοχή των αρμοδίων αρχών στην Άγκυρα!». Ο ανταποκριτής της εφημερίδας δεν περιοριζόταν σε αυτά, αλλά συνέχιζε στον ίδιο καταγγελτικό τόνο, επισημαίνοντας ότι εκτός από τα Δωδεκάνησα, τα ίδια ίσχυαν τόσο για την Εκκλησία της Κρήτης, όσο και για τις μονές του Αγίου Όρους, ανήκαν δηλαδή στην Ελλάδα, αλλά συνδέονταν εκκλησιαστικώς με το Πατριαρχείο, το οποίο επέλεγε τους προκαθημένους τους και επέλυε τα ζητήματά τους. Υπογραμμίζοντας αυτή τη «διφυή κατάσταση», ο συντάκτης θεωρούσε πως είχε έρθει η στιγμή να «διερευνηθεί» κατά πόσο συνάδει με τον «χαρακτήρα της τουρκικής υπηκοότητας», τόσο η «περίεργη» αυτή πραγματικότητα «που ομοιά της δεν υπάρχει στο διεθνές δίκαιο παγκοσμίως [sic]», όσο και το «Ρωμαιορθόδοξο Πατριαρχείο Φαναρίου». Περαιτώνοντας την ανταπόκριση-τοποθέτησή του, ο συντάκτης ανέφερε τα εξής: «Το Πατριαρχείο Φαναρίου φαίνεται στην Ιστανμπούλ σαν ένα ίδρυμα της Τουρκίας, ωστόσο στις εκτός Τουρκίας περιοχές που υπάγονται σε εκείνο έχει κυριολεκτικά τον χαρακτήρα ενός ελληνικού ιδρύματος. Πρέπει πλέον να δοθεί ένα τέλος σε αυτόν τον περίεργο διφυή χαρακτήρα που εγκυμονεί περίπλοκες και μάλιστα επικίνδυνες καταστάσεις, τόσο για σήμερα όσο και για το μέλλον, και να κληθεί το Πατριαρχείο Φαναρίου να κινηθεί σύμφωνα με τα όσα επιτάσσουν οι τουρκικοί νόμοι».⁷¹¹

Ο ίδιος ανταποκριτής πληροφορούσε πρωτοσέλιδα και για την ειδησεογραφία του αθηναϊκού Τύπου, κατά τον οποίο η κυβέρνηση Menderes είχε αποφασίσει να επιστρέψει «χωρίς όρους και προϋποθέσεις» στο «Ρωμαίικο Πατριαρχείο της Ιστανμπούλ» το σύνολο της ακίνητης περιουσίας του, καθώς και την κινητή και ακίνητη περιουσία των εκκλησιών, που είχε κατασχεθεί μετά την ίδρυση του τουρκικού κράτους. Όπως ανέφερε, η τουρκική κυβέρνηση είχε αποστείλει στη Βουλή και σχετικό νομοσχέδιο, κατόπιν «συμφωνίας» μεταξύ Menderes και Αθηναγόρα, χάριν της οποίας τους «εκθείαζε» ο ελλαδικός Τύπος. Παρέθετε δε και σχετικό απόσπασμα από την *Καθημερινή*, η

⁷¹¹ “Kıbrıs’ın ilhaki işine Fener Patrikhanesi de karıştı!” («Στην υπόθεση της προσάρτησης της Κύπρου ενεπλάκη και το Πατριαρχείο Φαναρίου!»), *Hürriyet*, 13/1/1954.

οποία θεωρούσε πως με εκείνη τη «φιλική χειρονομία», η κυβέρνηση της Τουρκίας «διέψευδε επισήμως το θόρυβο περί τυραννίας και βασανιστηρίων που είχαν προκαλέσει ορισμένες τουρκικές εφημερίδες σχετικά με την κατάσταση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης». Η *Hürriyet* αντιλαμβανόμενη ότι η εν λόγω έκφραση αναφερόταν στα δικά της δημοσιεύματα, έβαζε θαυμαστικό δίπλα από τη λέξη «θόρυβος».⁷¹²

Το αφήγημα περί «ευτυχούς» και «ελεύθερης» διαβίωσης των Ελληνορθόδοξων στην Κωνσταντινούπολη, σε αντιπαράθεση με τις «δραματικές συνθήκες διαβίωσης» των «Τούρκων» της ελληνικής επικράτειας, ήταν ένα προσφιλές αφήγημα της *Hürriyet* και των ομοϊδεατών της, το οποίο επανερχόταν κατά περιόδους στις στήλες της. Η πραγματικότητα, όπως έχει ήδη καταδειχθεί, είναι ότι τόσο το ελληνορθόδοξο στοιχείο όσο και ο κεντρικός θεσμός του, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, αποτέλεσαν κατά την υπό εξέταση περίοδο ένα συλλογικό υποκείμενο κλιμακούμενων πιέσεων και προειδοποιήσεων από τουρκικής πλευράς, ενώ ανέκαθεν αντιμετώπιζονταν από την τελευταία με βαθύτατη καχυποψία για τα φρονήματά τους έναντι του τουρκικού κράτους. Νεώτερα απτά παραδείγματα της στάσης αυτής, ήταν οι καταγγελίες της *Hürriyet* σε εκτενές της ρεπορτάζ περί «έλλειψης σεβασμού» και «θράσους» που είχε επιδείξει η *Απογευματινή*, επειδή ανέγραφε την «Κωνσταντινούπολη» ως «Stambul», αλλά και γιατί υιοθετούσε τις «βυζαντινές» ονομασίες τοπωνυμίων έναντι των τουρκικών,⁷¹³ καθώς και η ίδιας εμπνεύσεως επίθεση εναντίον της εφημερίδας *Εμπρός*, επειδή ανέγραψε ως «Νικομήδεια» την «İzmit». Στην τελευταία εφημερίδα καταλόγιζε επίσης «σατανικά κίνητρα»,⁷¹⁴ γεγονός κατόπιν του οποίου εκείνη απέστειλε απαντητική επιστολή, διαμαρτυρούμενη μεν, αλλά και συμμορφούμενη προς τις υποδείξεις της *Hürriyet*.⁷¹⁵

Παράλληλα, το δικό του μερίδιο στις «προειδοποιήσεις» της εφημερίδας λάμβανε και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας. Έτσι, με αφορμή την πληροφόρησή της ότι ο λόγος που ο Αθηναγόρας δεν είχε δεχθεί να μεταβεί στην Αθήνα ως προσκεκλημένος του Αρχιεπισκόπου

⁷¹² “Fener Patrikhanesi mallarını geri aliyor/ Patrikhaneye birkaç milyon kazandıran karardan Yunanlılar memnun” («Το Πατριαρχείο Φαναρίου παίρνει πίσω την περιουσία του/ Ικανοποιημένοι οι Έλληνες από την απόφαση που αποφέρει κέρδη εκατομμυρίων στο Πατριαρχείο»), *Hürriyet*, 26/1/1954. Η εφημερίδα θα συνέχιζε και τον Ιανουάριο του 1954 την πρωτοσέλιδη προβολή δημοσιευμάτων παρόμοιου χαρακτήρα για την «τυραννία», τα «βασανιστήρια» και την «καταπίεση» που υποτίθεται ότι υφίσταντο οι Έλληνες μουσουλμάνοι της Θράκης, βλ. “Türkiye’deki Batı Trakyalı göçmenler perişan vaziyette” («Σε άθλια κατάσταση οι δυτικοθρακιώτες πρόσφυγες στην Τουρκία»), *Hürriyet*, 10/1/1954· άρθρο γνώμης του Hikmet Bil “Hangisi Cennet!..” («Ποιο είναι παράδεισος»), *Hürriyet*, 24/1/1954· “Batı Trakya jandarma himayesinde tecavüz!” («Επίθεση υπό την προστασία της χωροφυλακής στη Δυτική Θράκη!»), κεντρικό πρωτοσέλιδο, *Hürriyet*, 24/1/1954.

⁷¹³ “Olmâhilerki derya içredir deryayı bilmezler/ İstanbul’u ‘Stanbul’ yazan Rumca Gazete” («Αυτά τα ψάρια που στη θάλασσα κολυμπούν, μα τη θάλασσα δεν ξέρουν’/ Η ρωμαϊκή εφημερίδα που γράφει την Ιστανμπούλ ‘Σταμπούλ’»), *Hürriyet*, 14/4/1954. Τρεις μέρες πριν είχε προηγηθεί ανάλογη επίθεση της εφημερίδας εναντίον του αθηναϊκού *Messenger d’ Athenes* επειδή ανέγραφε την Πόλη *Constantinople*, βλ. “Yunanlıların yeni bir dostluk tezahürü!” («Μια νέα εκδήλωση φιλίας των Ελλήνων!»), *Hürriyet*, 11/4/1954.

⁷¹⁴ “Türk parası ile bir Türk matbaasından çıkan rumca bir gazetenin hezeyanı” («Οι ανοησίες μιας ρωμαϊκής εφημερίδας που τυπώνεται σε τουρκικό τυπογραφείο με τουρκικά λεφτά»), *Hürriyet*, 24/4/1954. Η αναφορά του τίτλου στην έκδοσή της «με τουρκικά χρήματα», αναπτυσσόταν στο κυρίως ρεπορτάζ, στο οποίο προστίθετο εν είδει έμμεσης απειλής και το «επιχείρημα» ότι η εφημερίδα εκδιδόταν χάρη στον «τουρκικό μόχθο» από έναν «Τούρκο».

⁷¹⁵ “Embros gazetesi tuttuğu yolun hatalı olduğunu ikazımız üzerine idrâk etti” («Η εφημερίδα *Εμπρός* κατανόησε κατόπιν της προειδοποίησής μας ότι ο δρόμος που ακολουθεί είναι εσφαλμένος»), *Hürriyet*, 30/4/1954. Η εφημερίδα επέλαρε για το αποτέλεσμα των «προειδοποιήσεων» της, επιμένοντας όμως σε αυτές στην εισαγωγική της περίληψη, παρά την επανόρθωση του *Εμπρός*, που είχε μεσολαβήσει: «Η ρωμαϊκή εφημερίδα *Εμπρός* που εκδίδεται στην πόλη μας από έναν Τούρκο, σε τουρκικό τυπογραφείο και με τουρκικά κεφάλαια [...]».

Σπυρίδωνα, ήταν η τήρηση της εκκλησιαστικής κανονικότητας που επέβαλε πρώτα τη μετάβαση του δεύτερου στο Φανάρι, η *Hürriyet* εξανίστατο, τεκμαίροντας ότι ο Οικουμενικός Πατριάρχης είχε προσκαλέσει στην Πόλη «όχι μόνο έναν ακραίο εθνικιστή θρησκευτικό λειτουργό της Ελλάδας, αλλά και τον εκεί εκπρόσωπο του Μακαρίου». Κατά συνέπεια, αναμενόμενη ήταν η συνακόλουθη «προειδοποίηση»: «Η έλευση αυτού του πολιτικού και εχθρού των Τούρκων θρησκευτικού λειτουργού στην Τουρκία, δεν έχει καμμία διαφορά από την έλευση του ίδιου του Μακαρίου [...] Σήμερα, όμως, ούτε ο Αθηναγόρας είναι Μητροπολίτης Κερκύρας, ούτε και ο Σπυρίδων Μητροπολίτης Κονίτσης ή Ιωαννίνων. Ο πρώτος είναι Πατριάρχης και ο δεύτερος επικεφαλής της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδας και δραστήριος ηγέτης του αθηναϊκού παραρτήματος της Επιτροπής Ενώσεως Κύπρου. Υπ' αυτήν την έννοια, ο Πατριάρχης κυρ-Αθηναγόρας, με το να επιχειρεί να προσκαλέσει έναν τέτοιο φίλο του στην Ιστανμπούλ – και μάλιστα σε αυτήν τη συγκυρία – προέβη σε μία άτοπη και άστοχη κίνηση που δεν έλαβε καθόλου υπ' όψιν τα αισθήματα του τουρκικού λαού και η οποία δεν συνάδει με τη θέση και το κύρος του».⁷¹⁶

Οι συμβολισμοί της επιστροφής του «εκλεγμένου μουφτή» στην Κύπρο

Περνώντας στον άλλο θρησκευτικό θεσμό, εκείνον του μουφτή των Τουρκοκυπρίων, η εφημερίδα πληροφορούσε ότι ο τελευταίος είχε μεταβεί στο Λονδίνο προκειμένου να έχει επαφές με τον Υπουργό Αποικιών, από τον οποίον θα ζητούσε την «εκπλήρωση της υπόσχεσης» να περάσει η διαχείριση του Ενκαφ στους Τουρκοκύπριους.⁷¹⁷ Επιστρέφοντας από τη βρετανική πρωτεύουσα, ο Mehmet Dâna είχε και την πρώτη του επαφή με τον Μακάριο, τον οποίο περιέγραφε ως ευγενή και επιδείξαντα «σεβασμό», δεν παρέλειπε όμως ταυτόχρονα να σημειώσει ότι «υπέστη ήττα» στα Ηνωμένα Έθνη και ότι «γύρισε με άδεια χέρια», διότι δεν είχε κατορθώσει να αποσπάσει τις δεσμεύσεις που ήθελε. Σε μια αποστροφή του λόγου του, ο Mehmet Dâna παρατηρούσε ότι «πρόκειται για φαντασιόπληκτους ανθρώπους, οι οποίοι μικρή σχέση έχουν με την πραγματικότητα». Όσον δε αφορούσε τις επαφές του με τους Βρετανούς αξιωματούχους, ανέφερε ότι εκτός από τον Υπουργό Αποικιών, είχε δει και άλλους αρμοδίους, τους είχε θέσει το ζήτημα αναγνώρισης των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων, προεξάρχοντας εκείνου του Ενκαφ, και ότι εκείνοι ανταπάντησαν πως «θα έδιναν τις σχετικές οδηγίες στον Κυβερνήτη της Κύπρου που

⁷¹⁶ “Patrik Athinagoras kendi kendine gelin-güvey oluyor/ Aşırı bir milliyetçi ve Kıbrıs ilhakına taraftar Türk düşmanı Atina metropolidi Spiridon’u Türkiye’ye davete kalkıştı” («Ο Πατριάρχης Αθηναγόρας λογαριάζει χωρίς τον ξενοδόχο/ Επιχείρησε να προσκαλέσει στην Τουρκία τον ακραίο εθνικιστή και υποστηρικτή της ένωσης της Κύπρου, εχθρό των Τούρκων, μητροπολίτη Αθηνών Σπυρίδωνα»), *Hürriyet*, 15/4/1954.

⁷¹⁷ “Kıbrıs enkafının Türk cemaatine devri işi” («Το θέμα της μεταβίβασης του Ενκαφ στην τουρκική κοινότητα»), *Hürriyet*, 3/1/1954. Ο Dâna ήταν επικεφαλής της τουρκοκυπριακής επιτροπής που είχε μεταβεί στη Νέα Υόρκη για να προπαγανδίσει εναντίον της Ένωσης. Όπως πληροφορούσε στο σχετικό ρεπορτάζ της η εφημερίδα, κατά την επιστροφή τους από την αμερικανική μεγαλούπολη, ο ίδιος παρέμεινε στο Λονδίνο επί δεκαπενθήμερο, ενώ τα υπόλοιπα μέλη της, συμπεριλαμβανομένου του Faiz Kaymak και του δικηγόρου Ahmet Zaim, επέστρεψαν στο νησί, όπου έτυχαν – όπως προαναφέρθηκε – «ενθουσιώδους υποδοχής» από το πλήθος.

βρισκόταν ακόμη στην Αγγλία». ⁷¹⁸ Το ρεπορτάζ κατέληγε με την πληροφορία ότι ο Mehmet Dâna θα παρέμενε «για μερικές ημέρες» στην Κωνσταντινούπολη και στην Άγκυρα. ⁷¹⁹

Η εκλογή και οι δραστηριότητες του νέου μουφτή συνέχιζαν να προβάλλονται πρωτοσέλιδα από την εφημερίδα. Έτσι, μερικές ημέρες αργότερα πληροφορούσε ότι με τη δημοσίευση του ονόματός του στην εφημερίδα της κυβερνήσεως, επικυρώθηκε η εκλογή «του μουφτή που για πρώτη φορά στην κατοχική ιστορία της Κύπρου εξελέγη με τη λαϊκή ψήφο». ⁷²⁰ Παράλληλα, ανέφερε ότι γίνονταν πυρετώδεις προετοιμασίες για την υποδοχή του στην Κύπρο, καθώς και τη μετάβασή του από την Πάφο στη Λευκωσία με τη συνοδεία «τουρκικών επιτροπών από κάθε γωνιά του νησιού». Ωστόσο, η απόφαση της βρετανικής διοίκησης να διορίσει νέο επικεφαλής στη διοίκηση του Ενκαφ συνάντησε την έντονη αντίδραση της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», η οποία έθεσε και πάλι επιτακτικά το θέμα της μεταβίβασης της διοίκησής του. Την παραμονή της έλευσης του Dâna, η *Hürriyet* αφιέρωνε σε αυτήν τον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της, ανακοινώνοντας ότι η είσοδός του στη Λευκωσία θα «χαιρετιζόταν με 21 κανονιοβολισμούς». Εξίσου «εντυπωσιακή» θα ήταν η υποδοχή του, στην οποία θα συμμετείχαν εκτός των Τουρκοκυπρίων και εκπρόσωποι των άλλων κοινοτήτων, αλλά και πρόξενοι ξένων κρατών. Ακολούθως, η εφημερίδα επανερχόταν στο ζήτημα της μεταβίβασης της διοίκησης του Ενκαφ υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση, με αφορμή την «παμψηφεί» εκλογή του Faiz Kaymak στην προεδρία της «Τουρκοκυπριακής Αγροτικής Ένωσης» (*Kıbrıs Türk Çiftçileri Birliği*). Όπως, μάλιστα, τονιζόταν στο συνέδριο της τελευταίας, το συγκεκριμένο αίτημα αποτελούσε «ένα από τα μεγαλύτερα και δικαιότερα παράπονα» των Τουρκοκυπρίων, το οποίο έπρεπε να διευθετηθεί «σύμφωνα με τις αρχές της δημοκρατίας». ⁷²¹

Πράγματι, στις 17 του μηνός ο Mehmet Dâna ανέπεμπε την πρώτη δέηση από «το τζαμί της Αγίας Σοφίας, απ' όπου 384 χρόνια πριν είχαν αναπεμφθεί οι δεήσεις της κατάκτησης», όπως χαρακτηριστικά και εξόχως συμβολικά επεσήμαινε η *Hürriyet* στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο, αλλά και στο ρεπορτάζ της. Ακολουθούσε συλλαλητήριο «με τη συμμετοχή δεκάδων χιλιάδων Τούρκων», στο οποίο εκφώνησαν φορτισμένες ομιλίες ο Faiz Kaymak, ο δικηγόρος Fazıl Korkut, καθώς και ο αρχισυντάκτης της *Halkın Sesi* και γενικός γραμματέας της «Τουρκοκυπριακής Ένωσης» (*Kıbrıs Türk Birliği*), Fazıl Küçük. Οι ομιλητές τόνισαν την αφοσίωσή τους «στην μητέρα πατρίδα και στις μεταρρυθμίσεις του Ατάτουρκ», ενώ ο Mehmet Dâna που ακολούθησε,

⁷¹⁸ Μία ημέρα πριν η *Hürriyet* δημοσίευε πρωτοσέλιδα φωτογραφία του Mehmet Dâna, του «διανοούμενου και πιστού στις αρχές του Ατάτουρκ» νέου μουφτή της Κύπρου, βλ. “Yeni Müftü” («Ο νέος Μουφτής»), *Hürriyet*, 9/1/1954.

⁷¹⁹ “Kıbrıs Müftüsü Londra’dan Döndü” («Επέστρεψε από το Λονδίνο ο Μουφτής της Κύπρου»), *Hürriyet*, 10/1/1954. Την ίδια ημέρα δημοσιευόταν στις εσωτερικές σελίδες γελοιογραφία από τη *Milliyet* στην οποία, με αφορμή «αρχαία αντικείμενα» που είχαν βρεθεί σε ανασκαφές στο νησί, εικονίζονταν αγγεία και αμφορείς που έφεραν επιγραφές όπως «οι περί Κύπρου ανοησίες», το «λυσσασμένο Κυπριακό ζήτημα» και «η κυπριακή υπόθεση του Μακαρίου». Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ένα από αυτά ήταν ζωγραφισμένες ημίγυμνες γυναίκες, σε ύφος που ταίριαζε μάλλον σε σκανδαλιστικό περιοδικό, παρά σε αρχαίο αμφορέα.

⁷²⁰ “Yeni Kıbrıs müftüsünün seçimi tasdik edildi” («Επικυρώθηκε η εκλογή του νέου μουφτή της Κύπρου»), *Hürriyet*, 15/1/1954.

⁷²¹ “Yeni Kıbrıs müftüsü Dâna Ef. Bugün resmen işe başlıyor” («Ο νέος μουφτής της Κύπρου Ντανά Εφ[έντης] αναλαμβάνει σήμερα επισήμως τα καθήκοντά του»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος σε *Hürriyet*, 17/1/1954.

ανέδειξε εκ νέου το ζήτημα της επανάκτησης του ελέγχου του Enkaf.⁷²² Σχετική φωτογραφία δημοσίευσε η εφημερίδα στις εσωτερικές της σελίδες λίγες ημέρες αργότερα.⁷²³

Οι δύο αποστολές του Necati Zincirkiran στην Κύπρο

α) Τα εισαγωγικά σχόλια: «Οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι είναι κομμουνιστές»

Το πλέον ενδιαφέρον δημοσίευμα της εφημερίδας τον Ιανουάριο του 1954 ήταν αναμφισβήτητο το προαναφερθέν αφιέρωμα στην Κύπρο που υπέγραφε ο Necati Zincirkiran και το οποίο δημοσιευόταν σε συνέχειες από τις 15 μέχρι τις 30 του ίδιου μήνα.⁷²⁴ Όλες εκείνες ανακοινώνονταν πρωτοσέλιδα με μία χαρακτηριστική φωτογραφία, αναλόγως του θέματος που ο συντάκτης πραγματευόταν κάθε φορά, και συνεχίζονταν στις εσωτερικές σελίδες με την πλήρη ανάπτυξή του. Στην πρώτη εξ αυτών, ο Τούρκος δημοσιογράφος πρόβαλλε ένα αγαπημένο στερεότυπο της εφημερίδας, ότι «το εξήντα τοις εκατό των Ελληνοκυπρίων είναι κομμουνιστές». Στη συνοδευτική φωτογραφία εικονιζόταν το μπαλκόνι των γραφείων της «Εργατικής Ένωσης», όπου υπήρχε αναρτημένη μεγάλη ζωγραφισμένη εικόνα από διαδήλωση, ο επικεφαλής της οποίας κρατούσε μία μεγάλη σημαία που έφερε την επιγραφή «Ενότητα». Η *Hürriyet*, ωστόσο, στη λεζάντα όχι μόνο μετέφερε στους αναγνώστες της εν μέρει λανθασμένα την επιγραφή, αναφέροντας ότι αναγράφει «Ενωθείτε», αλλά άφηνε ασχολίαστη και την εικονιζόμενη ταμπέλα κάτω ακριβώς από το μπαλκόνι και άνωθεν της πόρτας εισόδου στα γραφεία, η οποία έγραφε στα τουρκικά «Εργατική Ένωση Λευκωσίας. Εργάτες Ενωθείτε». Δεν έκανε, όμως, το ίδιο στη λεζάντα της φωτογραφίας των εσωτερικών σελίδων, όπου εικονιζόταν μία ομάδα ανθρώπων κατά τη διάρκεια του «εορτασμού της επετείου αναλήψεως της εξουσίας από τον κομμουνισμό στη Ρωσία». Ο επικεφαλής έφερε τη σοβιετική σημαία, ενώ πίσω του δύο άλλοι είχαν λάβαρα με την ελληνική και την τουρκική σημαία, με τον συντάκτη του κειμένου να παρατηρεί ότι την τελευταία την κουβαλούσε Ελληνοκύπριος, διότι δεν υπήρχε Τουρκοκύπριος στη διαδήλωση. Στην τρίτη συνοδευτική φωτογραφία εικονιζόταν ο ίδιος ο Zincirkiran με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στο γραφείο του τελευταίου, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης που του είχε παραχωρήσει, ενώ στη λεζάντα αναφέρονταν μάλλον άκομψα τα εξής: «Η ανησυχία του μελανοπάγωνα Αρχιεπισκόπου Κύπρου είναι το γεγονός ότι το εξήντα τοις εκατό της κοινότητάς του είναι κομμουνιστές. Κι ενώ ο Μακάριος χτυπιέται και αναλώνεται χάριν της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, οι κομμουνιστές Ελληνοκύπριοι φωνασκούν ότι 'όσο η Ελλάδα δεν γίνεται μια συνδεδεμένη με τη Ρωσία Λαϊκή Δημοκρατία, όπως η Βουλγαρία, η Ουγγαρία και οι άλλες δορυφορικές χώρες, δεν θέλουμε την ένωση'».

Παράλληλα, η εισαγωγή του δημοσιογράφου στο κυρίως ρεπορτάζ ήταν αντάξια παλαιότερων «ταξιδιωτικών» επισκέψεων απεσταλμένων της εφημερίδας, με τη λυρική στερεοτυπική ανάδειξη

⁷²² «Ayasofya camiindeki dini bir törenle yeni Müftü işe başladı» («Ο νέος Μουφτής ανέλαβε τα καθήκοντά του με μία θρησκευτική τελετή στο τζαμί της Αγίας Σοφίας»), *Hürriyet*, 18/1/1954.

⁷²³ «Kıbrıs Müftüsü işe başladı» («Ανέλαβε τα καθήκοντά του ο μουφτής της Κύπρου»), *Hürriyet*, 22/1/1954.

⁷²⁴ Επρόκειτο για τη δεύτερη αποστολή του εν λόγω συντάκτη στην Κύπρο, καθώς είχε προηγηθεί εκείνη που του είχε αναθέσει ο Haldun Simavi τον Οκτώβριο του 1952, βλ. ανωτέρω, σελ. 166, υποσ. 480.

των πατριωτικών αισθημάτων, συνάμα όμως και των ατατουρκικών πολιτικών ιδανικών των Τουρκοκυπρίων. Έτσι, οι «εκατό χιλιάδες Τούρκοι» που ζούσαν στο «πράσινο νησί», το οποίο βρίσκεται «40 μίλια μακριά από τη μητέρα πατρίδα», κρατούσαν για 75 χρόνια «πάνω από κάθε τι άλλο την τιμή και την αξιοπρέπεια του Τουρκισμού στο νησί, που οι πρόγονοί τους είχαν πάρει με τίμημα το αίμα τους». Σε όλα τα μέρη του όπου κατοικούσαν, «μπόρεσαν να δώσουν τον αέρα της πατρίδας», ενώ όλοι οι ερχόμενοι από την Τουρκία μετέδιδαν στους ντόπιους το «νοσταλγικό άρωμα της πατρίδας». Υπήρχαν, όμως, και οι «πλειοψηφούντες Ελληνοκύπριοι» που επιδίωκαν να δώσουν εκεί έναν «αέρα ελληνισμού»,⁷²⁵ «λες και ήταν το πράσινο νησί ένα κομμάτι στεριάς της Ελλάδας». Το πρόβλημα, λοιπόν, ήταν «πάντα οι κακομαθημένες κινήσεις αυτών των ανθρώπων με το στασιαστικό πνεύμα, που τάραζαν την ηρεμία και χαλούσαν την ησυχία των εκατό χιλιάδων Τούρκων».

Περνώντας από την Αρχιεπισκοπή, εντύπωση του προξενούσαν οι προτομές των εκτελεσθέντων ιερέων κατά την «στάση του 1821», το γεγονός ότι στη συνείδηση του κόσμου εκείνοι ήσαν «αγωνιστές», καθώς και το πλήθος των εκκλησιών και των μοναστηριών στο νησί, που «δεν υπάρχουν πουθενά αλλού στον κόσμο, εκτός από τη Ρώμη». Συνεχίζοντας τη μεροληπτική περιγραφή του, ο συντάκτης υποστήριζε ότι «μέχρι προσφάτως» δουλειά των «παπάδων» στην Κύπρο ήταν να προσηλυτίζουν στο χριστιανισμό Τουρκοκύπριους, «που δεν γνώριζαν άλλη γλώσσα από τα ρωμαίικα». Αφηγείτο, μάλιστα, ένα περιστατικό της κλοτηδόν εκδίωξης και του ξυρίσματος ενός παπά από το χωριό Σελλάδιν τ' Άπη της Τηλλυρίας, επεισόδιο μετά το οποίο «ουδείς ξαναείδε στο νησί τον θρασύ παπά που του ξύρισαν το μούσι». Ακολούθως, καταφερόταν εναντίον και άλλων ιερέων, υποστηρίζοντας ότι είναι ρυπαροί και με φθαρμένα άμφια, αλλά ταυτόχρονα και «αδελφοί του Μακάριου!». Στο στόχαστρό του έμπαινε κατόπιν ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος με εντελώς ανοίκειο και υποβολιμαίο τρόπο: Επισημαινόταν η φυσική «ομορφιά του» και η γοητεία που ασκούσε «στις 'Ελενίτσες»⁷²⁶ του νησιού, οι οποίες παρακολουθούσαν [στα συλλαλητήρια] τον μαυροφρύδη, μαυρομάτη και μελανοπώγωνα Αρχιπαπά με τα σάλια τους να τρέχουν». Αφού δώσει ένα σύντομο βιογραφικό του, υποστήριζε ότι μετά την ανάρρησή του στην αρχιεπισκοπική έδρα, είχε βαλθεί «να αυξήσει την επιρροή της εκκλησίας» και να «πάρει στη χούφτα του τις 400 χιλιάδες των Ελληνοκυπρίων», όμως η ισχυρή παρουσία των κομμουνιστών «που αποτελούν το εξήντα τοις εκατό του ρωμαίικου πληθυσμού» ήταν ένα «θέμα που τον κλονίζει και τον ανατριχιάζει», αλλά και του χαλάει αυτά τα σχέδια. Παρά την αρνητική εκείνη παρουσίαση, ο απεσταλμένος της εφημερίδας θα τηλεφωνούσε στην Αρχιεπισκοπή για να ζητήσει συνέντευξη από τον Μακάριο. Όπως σημείωνε, οι εφημερίδες *Cyprus Mail* και *Halkın Sesi* «που διαβάζουν περισσότερο οι Τουρκοκύπριοι», είχαν ανακοινώσει ήδη την άφιξή του στο νησί και η Αρχιεπισκοπή ήταν ενήμερη γι' αυτήν όταν εκείνος ζήτησε ακρόαση. Σε αντίθεση, ωστόσο, με την

⁷²⁵ *Elen havasi* στο πρωτότυπο.

⁷²⁶ Το συγκεκριμένο αυτό γυναικείο όνομα, μαζί με εκείνο της «Κατίνας» χρησιμοποιούνται παγίως στερεοτυπικά από μεγάλο τμήμα των Τούρκων, προκειμένου να αναφερθούν υποτιμητικά και σεξιστικά στις γυναίκες της ελληνορθόδοξης κοινότητας της Κωνσταντινούπολης, εδώ δε και της ελληνικής πλειοψηφίας στην Κύπρο. Στο συλλογικό υποσυνείδητο οι γυναίκες αυτές είναι στην καλύτερη περίπτωση «ελαφρόμαλες», στη χειρότερη ελαφρών ηθών.

αρνητική απάντηση που προσδοκούσε, το αίτημά του γινόταν δεκτό από τον Μακάριο, ο οποίος του το ανακοίνωσε τηλεφωνικά ο ίδιος, και δινόταν το ραντεβού για την επομένη.⁷²⁷

β) Η συνέντευξη με τον «μελανοπόγωνα, κόκκινο παπά» Μακάριο

Η συνέντευξη με τον προκαθήμενο της Εκκλησίας της Κύπρου αναγγελλόταν πρωτοσέλιδα την επόμενη ημέρα υπό τον τίτλο «Είμαστε πρόθυμοι να πεινάσουμε, αρκεί να υπαγόμαστε στη διακυβέρνηση της Ελλάδας».⁷²⁸ Μολοντούτο, η συνοδευτική φωτογραφία του πρωτοσέλιδου δεν είχε ως θέμα την εν λόγω συνέντευξη, αλλά την εκδήλωση κατά τη διάρκεια μετονομασίας της «Πλατείας του Μπαϊρακτάρη» σε «Πλατεία Βενιζέλου», όπου είχε μιλήσει ο εικονιζόμενος Δήμαρχος Λευκωσίας, Θεμιστοκλής Δέρβης. Στη λεζάντα διευκρινιζόταν ότι η πλατεία είχε αποκτήσει το όνομά της από τον «σημαιοφόρο» Οθωμανό Τούρκο που είχε στήσει εκεί το λάβαρό του μετά την κατάκτηση της Λευκωσίας το 1571. Οι Ελληνοκύπριοι, όμως, «εκμεταλλεζόμενοι την αδυναμία της αγγλικής κυβέρνησης», είχαν προχωρήσει στην αλλαγή του ονόματός της και κατά τη διάρκεια της αντίστοιχης τελετής είχαν ντύσει και ένα παιδί «μπαϊρακτάρη», ενώ επαναλάμβαναν κάθε χρόνο «αυτού του είδους τις θρασείες εκδηλώσεις».

Πριν περάσει στην παράθεση της συνέντευξης που είχε λάβει από τον Μακάριο, ο Zincirkiran αφηγείτο ένα μικρό ενδεικτικό επεισόδιο «επί της διαδικασίας», όπως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, τυπικό μεν αλλά εύγλωττο αναφορικά με την καχυποψία του: Ο Ελληνοκύπριος μεταφραστής που τον είχε προϋπαντήσει, του διευκρίνισε ότι ο Αρχιεπίσκοπος θα απαντούσε στα ελληνικά στις ερωτήσεις που ο Τούρκος δημοσιογράφος θα του έκανε στα αγγλικά και που ο ίδιος θα μετέφραζε στα ελληνικά. Ο Zincirkiran χαρακτήριζε «πονηρή» την τακτική εκείνη του Μακαρίου και δεν αποδέχθηκε την πρόταση, αντιπροτείνοντας να κάνει τη μετάφραση ο Τουρκοκύπριος φωτογράφος που τον συνόδευε και που «γνώριζε πολύ καλά τα ρωμαίικα», αντιπρόταση που γινόταν τελικά δεκτή.

Η επιθετική αυτή στάση του απεσταλμένου της εφημερίδας θα συνεχιζόταν από την πρώτη κιόλας στιχομυθία που είχε με τον Μακάριο. Όταν ο τελευταίος ξεκινώντας εξέφραζε τα συλλυπητήριά του για τον θάνατο του Simanı, ο Zincirkiran τον ρωτούσε αμέσως αν γνώριζε ποια ήταν η παρακαταθήκη που τους είχε αφήσει ο τεθνεώς, για να προσθέσει αμέσως κατόπιν: «Οι αγώνες των Τούρκων που διαβιούν στην Κύπρο, στη Δυτική Θράκη και στα Δωδεκάνησα».⁷²⁹ Στο συγκαταβατικό νεύμα του Αρχιεπισκόπου και στην ερώτησή του «πώς είδατε την Κύπρο;», ο Τούρκος δημοσιογράφος απαντούσε συνεχίζοντας στο ίδιο ύφος, με τη δική του τοποθέτηση: «Εμείς ονομάζουμε το νησί 'πράσινο', διότι το χρώμα αυτό χαρακτηρίζει τον παράδεισο και η

⁷²⁷ "Adada yaşayan 400 bin Rumun 250 binden fazla komünisttir" («Περισσότεροι από 250 χιλιάδες εκ των 400 χιλιάδων Ελληνοκυπρίων που ζουν στο νησί είναι κομμουνιστές»), *Hürriyet*, 17/1/1954.

⁷²⁸ "Aç kalmaya razıyız, yeter ki Yunanistan'ın İdaresinde Olalım", *Hürriyet*, 18/1/1954.

⁷²⁹ Η εφημερίδα θα δημοσίευε λίγες ημέρες αργότερα ανάλυση του Abdurrahman Benlioğlu ειδικά για την «απώλεια» των Δωδεκανήσων, την οποία ο συντάκτης απέδιδε στην απουσία ισχυρού τουρκικού στόλου. Περιλαμβάνοντας και την Κύπρο στις αναφορές του, θα υποστήριζε ότι η «γενιά» του είχε γίνει μάρτυρας του «ελληνικού μεγαλοϊδεατισμού» στη Λήμνο, τη Λέσβο και τη Χίο, «μεγαλοϊδεατισμό που τώρα τολμούν να φέρουν και στην Κύπρο», βλ. "On İki Adayı Donanmasızlıktan Kaybettik" («Απωλέσαμε τα Δωδεκάνησα λόγω έλλειψης στόλου»), *Hürriyet*, 27/1/1954.

Κύπρος είναι τέτοιου είδους τόπος. Στο παραδεισένιο νησί αυτό, όμως, η ηρεμία κατά καιρούς διαταράσσεται. Ενώ δεν υπάρχει ούτε σπιθαμή εδάφους προς παραχώρηση, εγείρετε θέμα ένωσης. Και τότε το πράγμα αλλάζει». Απαντώντας ο Μακάριος, του ανακοίνωνε ότι τον προσεχί Οκτώβριο το θέμα επρόκειτο να τεθεί στα Ηνωμένα Έθνη, όπου θα το υποστήριζε η Ελλάδα, αλλά θα γινόταν δεκτή κάθε βοήθεια «τόσο από τα δεξιά, όσο και από τα αριστερά έθνη». Διευκρινίζοντας ότι αν η υποστήριξη προερχόταν μόνο από τη Ρωσία δεν θα γινόταν δεκτή, ο Αρχιεπίσκοπος υπογράμμισε ότι αυτή ήταν και η απάντησή του στον τουρκικό Τύπο, που τον χαρακτήριζε «κόκκινο παπά»: «Δεν είμαι κομμουνιστής, είμαι αντικομμουνιστής». Απτόητος ο Zıncırkıran αναλάμβανε να του διευκρινίσει τον συγκεκριμένο τουρκικό χαρακτηρισμό, παραπέμποντας σε παλαιότερη δήλωση του Μακάριου από τις ΗΠΑ, ότι θα δεχόταν βοήθεια ακόμη και από τη Ρωσία, δήλωση «που μας έκανε να αμφιβάλουμε για τον εθνικισμό σας, εξ ου και το προσωνύμιο ‘κόκκινος παπάς’ στις εφημερίδες μας».

Όπως υποστήριζε, ο Μακάριος «έμεινε πολύ ικανοποιημένος από τη διευκρίνιση» και συνέχισε να μιλά για το θέμα της ένωσης, επαναλαμβάνοντας ότι σε περίπτωση που το θέμα δεν διευθετηθεί μεταξύ Βρετανίας και Ελλάδας, θα ερχόταν στα Η.Ε., προσθέτοντας ότι τασσόταν υπέρ της έκφρασης του λαού μέσω δημοψηφίσματος και ξεκαθαρίζοντας ότι σε περίπτωση ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, «θα αναγνωριστούν και τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, όπως ακριβώς των Ελληνοκυπρίων». Όταν ο Zıncırkıran του υπενθύμιζε την άσχημη οικονομική κατάσταση της Ελλάδας και τον ρωτούσε κατά πόσο εκείνη επηρέαζε την απόφασή του, ο Αρχιεπίσκοπος απαντούσε με τη φράση που η εφημερίδα επέλεγε ως επικεφαλίδα του ρεπορτάζ: Σημείωνε ότι ήταν η Κύπρος που ωφελούσε τη Βρετανία και όχι το αντίθετο, καθώς από τον τελευταίο προϋπολογισμό προέκυπτε ότι οκτώ εκατομμύρια λίρες στερλίνες, προσαυξημένες με τόκο 1%, είχαν μεταφερθεί στο βρετανικό κρατικό θησαυροφυλάκιο. Παράλληλα, τόνιζε ότι μπορεί να έπεφτε το βιοτικό επίπεδο σε περίπτωση ένωσης, αλλά «θα είμαστε ελεύθεροι!», με τον συντάκτη να παρατηρεί στο ρεπορτάζ του ότι ο Αρχιεπίσκοπος μιλούσε «σαν Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας». Στο σημείο εκείνο του απήθηνε το ερώτημα γιατί υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και «εξεγειρόταν» έναντι του αντίστοιχου ενδεχομένου ένωσης του νησιού με την Τουρκία, εκθέτοντας τη γνωστή σχετική ιστορική αφήγηση από τουρκικής σκοπιάς, στην οποία πρόσθετε και τα εξής: «Και τώρα να σας ρωτήσω: Η Κύπρος, που από το 1571 μέχρι το 1878 βρισκόταν επί τρεις αιώνες υπό τη διοίκηση των Τούρκων, που αργότερα παραχωρήθηκε προσωρινά στους Άγγλους και που κατέληξε να είναι θύμα ενός πολιτικού παιχνιδιού, είναι τουρκική ή ρωμαίικη; Ιστορικοί, γεωγραφικοί, στρατηγικοί και γεωπολιτικοί λόγοι δεν επιτάσσουν την ένωση της Κύπρου με την Τουρκία;». Έναντι αυτών ο Μακάριος, «αφού σκέφτηκε λίγο», παρέπεμψε στο άρθρο 23 της Συνθήκης της Λωζάννης, εκτιμώντας ότι η Τουρκία σεβόμενη το συγκεκριμένο άρθρο δεν έχει εγείρει θέμα ένωσης. Αντιδρώντας ο Zıncırkıran παρατηρούσε ότι «αυτός ο μελανοπώγων και μαυρομάτης παπάς δείχνει να πιστεύει στον αγώνα του και, ό,τι και να του λέγαμε, εκείνος συνέχιζε με εκείνα που ήξερε», για να παραθέσει κατόπιν τη δική του απειλητική ανταπάντηση, χωρίς να σχολιάσει το επιχείρημα της Λωζάννης που του είχε θίξει ο

συνεντευξιαζόμενος: «Εμείς οι Τούρκοι δεν δίνουμε σημασία στα κούφια λόγια και στις ογλαγωγίες και δεν ξοδεύουμε άσκοπα την ενέργειά μας, διότι πιστεύουμε, όπως και όλος ο υπόλοιπος κόσμος, ότι οι Άγγλοι δεν προτίθενται να δωρίσουν την Κύπρο σε κανέναν με τέτοιου είδους λόγια. Αν συναισθανθούμε κάτι τέτοιο, τότε εμείς που είμαστε οι νόμιμοι ιδιοκτήτες του νησιού, θα κινητοποιηθούμε άμεσα. Και γνωρίζετε το χαρακτηριστικό γνώρισμα των Τούρκων: Αποσπών εκείνο που κρατούν». Στην «μάλλον θυμωμένη» παρατήρηση του Μακαρίου, «μα, δεν σας ρώτησα αυτό», ο συντάκτης αδιαφορώντας του απηύθυνε το ερώτημα κατά πόσο «αρμόζει» σε θρησκευτικούς λειτουργούς να ασχολούνται με την πολιτική, για να λάβει τη «χαμογελαστή» απάντηση του Αρχιεπισκόπου ότι «στις χώρες που επιθυμούν να είναι ελεύθερες, οι ιερωμένοι ασχολούνται με την πολιτική χάριν της ελευθερίας». «Αυθόρμητα» τότε ο Τούρκος δημοσιογράφος σημείωνε απαντητικά, «όμως στην Ελλάδα οι παπάδες δεν έχουν το δικαίωμα εκλογής εξοχώτατε Μακάριε», επιλέγοντας να περατώσει με αυτή του την αναφορά την παράθεση της συνέντευξης που είχε λάβει από τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου.

γ) Η «φοβερή εξάπλωση του κομμουνισμού»

Η αντικομμουνιστική ρητορεία του συντάκτη εξακολουθούσε και στην τρίτη συνέχεια του οδοιπορικού του και επικεντρωνόταν τη φορά αυτή στο ΑΚΕΛ και τα συνδεδεμένα με εκείνο εργατικά συνδικάτα. Στη λεζάντα των συνοδευτικών φωτογραφιών από το κτίριο των γραφείων του κόμματος και του συνδικάτου «Εργατική Ένωση», αναφερόταν ότι «το κόμμα αυτό προσπαθεί να εισαγάγει τα τυπωμένα στη Μόσχα βιβλία του ερυθρού ποιητή Ναζίμ Χικμέτ, που μεταξύ των Τούρκων θεωρείται προδότης της πατρίδας». Στο ρεπορτάζ που ακολουθούσε, ο Zincirkiran παρέθετε ως αδιάψευστο μάρτυρα της «φοβερής εξάπλωσης του κομμουνισμού μεταξύ των Ελληνοκυπρίων», τις στατιστικές σύμφωνα με τις οποίες το αριστερό συνδικάτο είχε 12.540 μέλη, ενώ το δεξιό μόλις 2.702, υποστηρίζοντας ότι δυνατότητα να εργαστούν είχαν μόνο όσοι ήταν μέλη στα «κομμουνιστικά συνδικάτα». Και σε αυτήν, όμως, δεν έκανε καμμία αναφορά στην γραμμένη στην τουρκική γλώσσα ταμπέλα που ήταν αναρτημένη στην είσοδο του συνδικάτου. Παραθέτοντας ένα σύντομο ιστορικό του ΑΚΕΛ και των προβλέψεων του καταστατικού του, στεκόταν στο γεγονός ότι ο νυν και ο πρώην Γ.Γ. του, Εζεκίας Παπαϊωάννου και Ανδρέας Ζιαρτίδης αντιστοίχως, είχαν σπουδάσει στη Μόσχα (πληροφορία που ήταν λανθασμένη), ενώ αναφορά έκανε και στα δύο δημοσιογραφικά όργανα του κόμματος, το *Νέο Δημοκράτη* και τον *Ανεξάρτητο*, καθώς και στις κυκλοφορίες τους. Χαρακτήριζε «δυστυχείς» τους Ελληνοκύπριους κομμουνιστές που είχε συναντήσει, με το αιτιολογικό ότι είχαν «άγνοια για το τι είδους καθεστώς είναι ο κομμουνισμός», ενώ πληροφορούσε ότι είχαν οργανώσει διαμαρτυρίες εναντίον της «φασιστικής κυβέρνησης του Παπάγου», όπως τη χαρακτήριζαν, για να μην εκτελεστεί ο Μπελογιάννης (που είχε εκτελεστεί, βεβαίως, επί Πλαστήρα). Επανερχόμενος στο θέμα του Ναζίμ Χικμέτ, ανέφερε ότι τα ποιήματά του δημοσιεύονταν συχνά στις «εφημερίδες τους», χωρίς να παραλείψει να ενημερώσει και για την αλληλεγγύη που είχαν δείξει στη δίκη των «167 Τούρκων κομμουνιστών», λόγω των αποτελεσμάτων της οποίας χαρακτήριζαν «βάρβαρους τους Τούρκους».

Ακολούθως, επαναλάμβανε τα περί των εορτασμών της επετείου της Οκτωβριανής Επανάστασης, υπογραμμίζοντας ότι κατά τη διάρκειά τους οι συμμετέχοντες Ελληνοκύπριοι κομμουνιστές είχαν «το θράσος να κουβαλούν και τουρκικές σημαίες» και πληροφορούσε για τη διά του Τύπου αντιπαράθεσή τους με τον Μακάριο. Ρωτώντας ένα μέλος του κόμματος για την άποψη που είχε περί της Ένωσης, εκείνο «γέλασε» και του επανέλαβε ότι η ένωση με την Ελλάδα θα ήταν επιθυμητή μόνον εάν η τελευταία μεταβαλλόταν σε «Λαϊκή Δημοκρατία». Ωστόσο, ο Zincirkiran εμφανιζόταν και πάλι καχύποπτος απέναντι στη συγκεκριμένη θέση, επικαλούμενος την αρθρογραφία του *Νέου Δημοκράτη* που τον καθιστούσε «τον πλέον ένθερμο οπαδό της ένωσης», για να καταλήξει ότι όλοι οι Ελληνοκύπριοι ανεξαρτήτως ιδεολογίας «έχουν παρασυρθεί σε αυτή τη χίμαιρα: Στόχος είναι ένας, οι δρόμοι διαφέρουν».⁷³⁰

δ) Η κομματική ταυτότητα των Ελληνοκυπρίων και η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε»

Κι αν στα γραφεία του ΑΚΕΛ και των αριστερών συνδικάτων υπήρχαν φωτογραφίες «του Στάλιν και του Μαλένκωφ», στα τουρκικά σπίτια υπήρχαν εκείνες του Atatürk, του İnönü και του Bayar, ενώ σε κάθε «τουρκικό καφενείο» στην Κύπρο ήταν αναρτημένες οι φωτογραφίες «του απελευθερωτικού μας πολέμου, της Κορέας και των Τούρκων μεγάλων ανδρών», όπως εικονίζονταν και στη συνοδευτική φωτογραφία της τέταρτης συνέχειας του αφιερώματος «Τι είδα στην Κύπρο». Στο ρεπορτάζ που ακολουθούσε, τονίζονταν ότι οι κομμουνιστές είχαν κερδίσει το 1953 περισσότερους από τους μισούς δήμους, με τους Τουρκοκύπριους να κερδίζουν μόνον έναν, εκείνον της Λεύκας, αποτέλεσμα που κατέστη επικτό χάρη στις ψήφους των αριστερών, οι οποίοι «γήφισαν τον Αλί Κεμάλ διότι δεν ήθελαν να δουν επικεφαλής τους έναν μακαριακό Ελληνοκύπριο». Στο σημείο αυτό ο συντάκτης δεν παρέλειπε να παρατηρήσει εμβόλιμα πως, όταν έχει καλό καιρό, φαινόταν από τη Λεύκα η οροσειρά του Ταύρου στην Ανατολία, την οποία και ατένιζαν οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοί της, «προσπαθώντας να κατανικήσουν έτσι τη νοσταλγία τους για τη μητέρα πατρίδα». Το ενδιαφέρον του, όμως, προσέλκυε και η συνολική κομματική πραγματικότητα των Ελληνοκυπρίων. Έτσι, έκανε αναφορά τόσο στο «ΚΕΚ του Μακαρίου» (*Κυπριακό Εθνικό Κόμμα*), όσο και στο «προσφάτως ιδρυθέν στη Λεμεσό» Σοσιαλιστικό Κόμμα, που τα υπόλοιπα κόμματα κατηγορούσαν πως «συνεργαζόταν με τους Εγγλέζους». Ο Τούρκος δημοσιογράφος σημείωνε πως το ΚΕΚ που «βρίσκεται υπό την καθοδήγηση του Μακαρίου» ήταν το πιο πλούσιο κόμμα, διότι υποστηριζόταν από την εκκλησία με τα μεγάλα εισοδήματα από «κτήματα, κτίρια και χωράφια», που της «είχαν δοθεί κατά την οθωμανική περίοδο». Με βάση τα εισοδήματα αυτά, παρατηρούσε ο συντάκτης, γινόταν και θα εξακολουθήσει να γίνεται ο ενωτικός αγώνας, προσθέτοντας ότι η βρετανική διοίκηση δεν είχε ανανεώσει την άδεια λειτουργίας της νεολαίας του ΚΕΚ, επειδή η τελευταία προέβαινε σε «ακραίες εθνικιστικές εκδηλώσεις». Παράλληλα, ισχυριζόταν ότι ουδείς εκ των εύπορων Ελληνοκυπρίων υποστήριζε «με την καρδιά του την ένωση», από φόβο για τα αποτελέσματα της ενδεχόμενης ενοποίησης με μία «Ελλάδα που

⁷³⁰ «Komünist Sendikasına Üye Olmayan Bir Rum İşçi Kıbrıs'ta çalışamaz...» («Ένας Ελληνοκύπριος εργάτης που δεν είναι μέλος στο κομμουνιστικό συνδικάτο δεν μπορεί να εργαστεί...»), *Hürriyet*, 19/1/1954.

μαστίζεται από την οικονομική κρίση». Δεν αποτολμούσαν όμως να εκδηλώσουν ανοιχτά τις απόψεις τους, μετά από τις σχετικές «προειδοποιήσεις» του Μακάριου, φοβούμενοι ότι θα «αφοριστούν», καθ' ότι «ένας αφορισμένος επιχειρηματίας είναι αδύνατον να έχει κατόπιν θέση στην Κύπρο». Ενδιαφέρουσες ήταν οι παρατηρήσεις του Zincirkiran για τους Αρμένιους του νησιού, τους οποίους παρουσίαζε ως αντίθετους στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και να λένε ότι σε περίπτωση πραγματοποίησης αυτού του ενδεχομένου «θα διαμαρτυρηθούν εντόνως, θα πουλήσουν τις περιουσίες τους και θα εγκαταλείψουν το νησί». Όπως ισχυριζόταν, οι μειονοτικοί Αρμένιοι ήταν ικανοποιημένοι από την υφιστάμενη κατάσταση, τάσσονταν κατά οποιασδήποτε ένωσης, είτε με την Ελλάδα είτε με την Τουρκία, και αισθάνονταν εγγύτερα στους «Τούρκους». Στην καταληκτική παράγραφο του τέταρτου εκείνου τμήματος της αφήγησής του, ο συντάκτης επικέντρωνε στην πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» που εφαρμόζαν οι Βρετανοί στην Κύπρο, θεωρώντας όλες τις προαναφερθείσες διαφοροποιήσεις, πολιτικές και εθνοτικές, ως εκδηλώσεις εκείνης ακριβώς της πολιτικής τους. Στο πλαίσιο αυτό, επεσήμαινε ότι η βρετανική διοίκηση «έκλεινε τα μάτια» στην εισαγωγή «κομμουνιστικού υλικού» σε όλες τις γλώσσες στο νησί, γεγονός που εκτιμούσε ότι, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα προεκτεθέντα, καθιστούσε «πανεύκολη» τη διοίκηση του νησιού, με την πολιτική του διαίρει και βασίλευε να «κάνει θαύματα!». ⁷³¹

ε) Από τους «ελευθερωτές Οθωμανούς» στον «ώριμο, τίμιο και μορφωμένο» μουφτή

Μπορεί οι κάτοικοι της Λεύκας να ατένιζαν «νοσταλγικά» την οροσειρά του Ταύρου, τα στενά σοκάκια των τουρκομαχαλάδων της Λευκωσίας, όμως, και οι ήχοι από το ράδιο της Άγκυρας που ακούγονταν τα μεσημέρια, έκαναν τον Zincirkiran να ξεχνά ότι βρισκόταν «σε ξένη χώρα». Όπως ανέφερε στην πέμπτη συνέχεια της αφήγησής του, του το θύμιζε απότομα η βρετανική σημαία στην πλατεία. Επρόκειτο για την «Πλατεία Μπαϊρακτάρη», όπου είχε στήσει το λάβαρό του ο σημαιοφόρος των οθωμανοτουρκικών στρατευμάτων αμέσως μετά την κατάκτηση της Λευκωσίας, για να πέσει κατόπιν ως «μάρτυρας της πίστης». Μετά την παράθεση των σχετικών «ηρωικών» περιστατικών, ο συντάκτης πρόσθετε ότι οι Ελληνοκύπριοι, που ήταν πλειοψηφία στο δήμο Λευκωσίας, «αγνοώντας τις ιστορικές αλήθειες» την είχαν μετονομάσει «δυστυχώς» σε «Πλατεία Βενιζέλου». Ακολουθούσε η επανάληψη της γνωστής αφήγησης για την «τυραννία» που υφίσταντο οι Ελληνοκύπριοι από τους Βενετούς, ώσπου ήλθαν οι «ελευθερωτές» Οθωμανοί που αποκατέστησαν την «παυθείσα» εκκλησία, της απέδωσαν την περιουσία της και κυβέρνησαν «δίκαια» χωρίς διακρίσεις, επαναφέροντας την «ηρεμία» και την «τάξη» στο νησί. Κατόπιν μιας αναλυτικής παράθεσης των λαών και των ηγεμονιών που «κυβέρνησαν» την Κύπρο από την αρχαιότητα, ο συντάκτης έφτανε στην «προσωρινή» παραχώρηση του νησιού στους Βρετανούς το 1878, καθώς και στη *de facto* προσάρτησή της το 1914, υποσχόμενος στην επόμενη συνέχεια να

⁷³¹ “İngilizlerin Kıbrıs’ta siyaseti: ‘Parçala ve İdare Et...’” («Η αγγλική πολιτική στην Κύπρο: ‘Διαίρει και βασίλευε’»), *Hürriyet*, 20/1/1954.

αφηγηθεί πώς οι τελευταίοι «φέρθηκαν στους πραγματικούς ιδιοκτήτες της Κύπρου Τούρκους, από τη Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 που τους την επέβαλαν μέχρι σήμερα».⁷³²

Πράγματι, στο επόμενο κείμενό του ο Zincirkiran παρατηρούσε πως είχε επιτραπεί στους Τουρκοκυπρίους να εκλέξουν τον μουφτή τους «μόλις πριν δύο εβδομάδες, μετά από 75 χρόνια αγώνων», σε αντίθεση με τους «Ρωμιούς», στους οποίους «περιέργως» είχε δοθεί από τη βρετανική διοίκηση το δικαίωμα να διευθύνουν τις θρησκευτικές τους υποθέσεις. Στη συνέχεια εξέφραζε το παράπονο ότι ακόμα δεν είχε περάσει στα χέρια της τουρκοκυπριακής κοινότητας ο έλεγχος της περιουσίας του Enkaf, καθώς και της εκπαίδευσης. Η εκλογή του μουφτή, σημείωνε, είχε βρει τη θερμή ανταπόκριση των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι συμμετείχαν στη διαδικασία και επέλεξαν τον «τίμιο, ώριμο και μορφωμένο» Mehmet Dâhâ, που τύγγανε «της αγάπης όλου του λαού του νησιού». Μετά από την παράθεση ενός σύντομου βιογραφικού του τελευταίου, στο οποίο συμπεριλαμβανόταν η αναφορά περί της καταγωγής του «από το ίδιο μέρος που κατάγεται και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, την επαρχία της Πάφου», ο συντάκτης αναφερόταν στην επίσκεψη που έκανε στον νέο μουφτή, ο οποίος περιγραφόταν ως «μετρίου αναστήματος, με λευκά μαλλιά και φωτεινό πρόσωπο». Οι τοίχοι του σπιτιού του στην Πάφο ήταν «στολισμένοι» με τα πορτραίτα των Atatürk, İhönü, Bayar «και άλλων μεγάλων Τούρκων». Μιλώντας στο δημοσιογράφο, ο μουφτής επεσήμαινε τη σημασία που είχε η εκλογή του για τη σωστή λειτουργία των θρησκευτικών υποθέσεων των Τουρκοκυπρίων και τόνιζε τη συμβολή που εκείνη θα είχε στην ενίσχυση της «κοινωνικής δομής» τους, ιδιαίτερος έναντι της επιρροής που ασκούσαν στην τελευταία οι «τοπικές και ξένες κουλτούρες». Εξειδικεύοντας τη συγκεκριμένη αναφορά του, έκανε λόγο για περιστατικά αλλαξοπιστίας των Τουρκοκυπρίων, τα οποία συνέβαιναν «ακόμη και μέχρι πριν 20 χρόνια», μία αναφορά που λειτουργούσε επιρρωτικά στα μάτια του αναγνώστη σε όσα αντίστοιχα είχε περιγράψει ο Zincirkiran στο πρώτο κείμενο του οδοιπορικού του. Ζητούμενο, λοιπόν, ήταν η «ενίσχυση των θρησκευτικών και εθνικών αισθημάτων», που θα συνέβαλε στην «αντίσταση» εναντίον της επίδρασης της «ξένης κουλτούρας». Επισημαίνοντας τη ζωτική παρουσία της «οργανωμένης σε όλο το νησί» Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο μουφτής απέδιδε την απομάκρυνση των Τουρκοκυπρίων από το Ισλάμ στην «έντονη επιρροή» της, ενώ πρόσθετε ότι ρόλο είχε διαδραματίσει και το γεγονός ότι οι θρησκευτικοί λειτουργοί των Τουρκοκυπρίων ήταν «δημόσιοι υπάλληλοι» που δεν ήταν υπόλογοι «στο λαό». Με την εκλογή του, όμως, στο αξίωμα του μουφτή, εκτιμούσε ότι ξεκινά μία νέα περίοδος αλλαγών και «αγώνων» για την επιστροφή του Enkaf στο «λαό». Δεν παρέλειπε να επισημάνει τον κεντρικό ρόλο που μπορούσε να διαδραματίσει το τελευταίο με τα έσοδά του στην «ανασυγκρότηση» της μουφτείας, αλλά και να συγκρίνει την πολιτική των Βρετανών έναντι της ελληνοκυπριακής κοινότητας στα θέματα αυτοδιοίκησης των ευαγών ιδρυμάτων, με την αντίστοιχη πολιτική τους έναντι της τουρκοκυπριακής. Καταλήγοντας, προέτρεπε τη βρετανική διοίκηση να επιστρέψει το Enkaf «χωρίς όρους και προϋποθέσεις» στην

⁷³² «'Üç Asır 'Bayraktar Meydanı' Diye Anılan Mahallin Adını Rumlar Venizelos Meydanına Nasıl Çevirdiler» («Πώς μετέτρεψαν οι Ελληνοκύπριοι σε Πλατεία Βενιζέλου την επί τρεις αιώνες μνημονεύομενη ως 'Πλατεία Μπαϊρακτάρη'»), *Hürriyet*, 21/1/1954.

τουρκοκυπριακή κοινότητα, εν ονόματι των αρχών της δημοκρατίας και της αρχής της ισότητας, τονίζοντας με «διδασκτικό» ύφος ότι αν το πράξει, η βρετανική κυβέρνηση θα «απαλλάξει τον εαυτό της» από μία κατάσταση που τη έφερνε σε αντίθεση με τα όσα περί ισότητας του δικαίου ίσχυαν «στη χώρα της».⁷³³

στ) Η «ευρυμάθεια» του εκλεγμένου μουφτή: Διάλεξη περί «διεθνούς δικαίου» στο Κυπριακό

Πέραν, όμως, των προσόντων και της προσωπικότητας του νέου μουφτή, υπήρχε και άλλος ένας λόγος για αυτήν την προβολή που είχε τύγχανε από τις στήλες της *Hürriyet*. Όπως είχε ήδη αρθρογραφήσει σχετικά ο Zıncırkıran από τον Οκτώβριο του 1952, χρειαζόταν ένας πολιτικά δραστήριος θρησκευτικός ηγέτης ως αντίπαλο δέος του Μακάριου. Αυτό ακριβώς επαναλάμβανε και στην εισαγωγή της έβδομης συνέχειας του αφιερώματος στην Κύπρο: Υπήρχε η ανάγκη ενός «Θρησκευτικού Ηγέτη» που θα «κατανικήσει» τον Κύπριο «Επίσκοπο» και αυτός ήταν ο Mehmet Dâna, «ο οποίος έχει την ικανότητα με τη γνώση και τη σοβαρότητά του να ανασκευάσει τους ισχυρισμούς του φωνασκούντος Μακαρίου». Αν και ο μουφτής δήλωνε αντίθετος από θέση αρχής στην ανάμιξη της θρησκείας στην πολιτική, πρόσθετε αμέσως κατόπιν ότι «αν παραστεί ανάγκη να ακολουθήσουμε πολιτικές οδούς για να προστατεύσουμε τα νόμιμα δικαιώματά μας, τότε φυσικά και θα το πράξουμε. Διότι ο στόχος νομιμοποιεί τα μέσα». Ο νέος μουφτής καταφερόταν εναντίον της «αποικιακής διοίκησης» του νησιού για το γεγονός ότι μετά το 1927 είχε αφαιρέσει τη δυνατότητα εκλογής του μουφτή και το 1928 υποβίβασε το θεσμό του. Παράλληλα, επεσήμαινε τη θρησκευτική ελευθερία που απολάμβαναν «οι Ρωμιοί και οι Αρμένιοι», αναρωτώμενος γιατί δεν άξιζαν της ίδιας μεταχείρισης και οι Τουρκοκύπριοι. Σχολίαζε, όμως, και τις «ανοησίες περί ενώσεως του Αρχιπατά Μακαρίου», όπως τις χαρακτήριζε ο Zıncırkıran, κάνοντας μία τοποθέτηση που πρόδιδε «ευρείες γνώσεις»:

«Οι αρχές που διέπουν την πολιτική των Ηνωμένων Εθνών δίδουν στο λαό κάθε χώρας το δικαίωμα να καθορίζει την πολιτική της μοίρα. Ως εκ τούτου, η πλειοψηφία μιας χώρας καθίσταται και κυρίαρχη. Ωστόσο, οι ίδιες αρχές δίνουν και στις μειονότητες το δικαίωμα να διαβιούν σε καθεστώς ασφάλειας και ηρεμίας. Για να μπορούν να εφαρμόζονται και οι δύο αρχές πρέπει να μετριάσουν η μία την άλλη. Έτσι, το δικαίωμα λόγου της πλειοψηφίας επιβάλλεται να σταματά εκεί όπου αρχίζει το πεδίο ασφαλείας της μειοψηφίας. Υπάρχουν και άλλοι εθιμικοί λόγοι στην εξέταση της πολιτικής αυτοδιάθεσης των χωρών. Λόγοι ιστορικοί, γεωγραφικές σχέσεις και λόγοι στρατηγικοί είναι μεταξύ αυτών. Όταν αυτοί συγκρίνονται με εκείνον της πλειοψηφίας, τότε οπωσδήποτε οι γεωγραφικοί, ιστορικοί και στρατηγικοί λόγοι υπερισχύουν. Μεταξύ της Γαλλίας και της Αγγλίας υπάρχουν τα νησιά Jersey, Guernsey, Artney και Sark, τα οποία παρ' όλο που κατοικούνται από Γάλλους, βρίσκονται υπό αγγλική διοίκηση για λόγους αποκλειστικά γεωγραφικούς, ιστορικούς και στρατηγικούς, και το Διεθνές Δικαστήριο

⁷³³ «Kıbrıs Müftüsü Beş Dil Bilen Kültürlü Bür Zattır» («Ο μουφτής της Κύπρου είναι ένα μορφωμένο πρόσωπο που γνωρίζει πέντε γλώσσες»), *Hürriyet*, 22/1/1954.

έχει επικυρώσει το συγκεκριμένο καθεστώς. Γι' αυτό και επιβάλλεται να δοθεί η Κύπρος στην Τουρκία. Η Κύπρος, η οποία βρίσκεται σε απόσταση 40 μιλίων από την Τουρκία και στην εγγύτερη απόσταση από την Ανατολία εντός των χωρικών της υδάτων, είναι 1.100 χιλιόμετρα μακριά από την Ελλάδα. Το νησί ουδέποτε ετέθη υπό τη διοίκηση της Ελλάδας, ενώ αντιθέτως έμεινε επί 307 έτη υπό τη διοίκηση των Τούρκων και έζησε μια από τις πλέον ήσυχες και ευτυχισμένες περιόδους της ιστορίας του. Κατά συνέπεια, οι λόγοι που συνηγορούν υπέρ της ένωσής του με την Τουρκία είναι κατά πολύ ισχυρότεροι εκείνων υπέρ της Ελλάδας».

Επεκτείνοντας τη συζήτηση, ο Zıncırkıran ζητούσε από το νέο μουφτή να σχολιάσει τους «ισχυρισμούς» του Μακάριου περί παραίτησης της Τουρκίας από τα δικαιώματά της επί της Κύπρου, σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάννης, για να λάβει την εξής «σαφή και ξεκάθαρη» τοποθέτηση του Mahmet Dâna: «Όχι! Η ερμηνεία αυτή του Μακάριου είναι ανοησία. Αν η Τουρκία κάτω από εντελώς διαφορετικές συνθήκες εγκατέλειψε τα δικαιώματά της επί της Κύπρου με εκείνη τη συνθήκη που υπέγραψε, αυτό το έπραξε μόνο έναντι της Αγγλίας [sic] και όχι έναντι της Ελλάδας ή οποιουδήποτε άλλου κράτους. Κατά συνέπεια, αν μια μέρα η Αγγλία εγκαταλείψει την Κύπρο, συμμορφούμενη με το Διεθνές Δίκαιο, όπως είναι φυσικό θα παύσει να ισχύει το συγκεκριμένο άρθρο της Συνθήκης της Λωζάννης. Και η Αγγλία θα την επιστρέψει μόνο σε εκείνον από τον οποίον την πήρε». Μετά τις συνάδουσες με τη λογική του και τη λογική της εφημερίδας εκείνες απαντήσεις του μουφτή, ο Τούρκος δημοσιογράφος εξαπέλυε νέα φραστική επίθεση εναντίον του Μακάριου, κατηγορώντας τον για «τσαρλατανισμό» στις προσπάθειές του να διευθετήσει το Κυπριακό, καθώς και για «εξαπάτηση» της αμερικανικής Βουλής με τη χρησιμοποίηση «ψευδών», ενώ του καταλόγιζε πως δεν θα δίσταζε να επωφεληθεί και από τη βοήθεια των «ερυθρών». Καταλήγοντας στο συγκεκριμένο κείμενό του, αποφαινόταν ότι με τις θέσεις που είχε εκφράσει, ο νέος μουφτής «κατέρριπτε» τις θέσεις του «Επισκόπου Κύπρου».⁷³⁴

ζ) Η «ανισότιμη» μεταχείρισή των «πειθαρχημένων» Τουρκοκύπριων

Περιγραφική ήταν η επόμενη συνέχεια της αφήγησης του Zıncırkıran, έμπλεη παραπόνων εναντίον της βρετανικής διοίκησης του νησιού για ανισότιμη μεταχείριση της τουρκοκυπριακής κοινότητας: Αν και οι επίσημες γλώσσες του νησιού ήταν τρεις, στις ελληνικές γειτονιές οι πινακίδες των οδών και της τροχαίας ήταν στα ελληνικά και στα αγγλικά και στις τουρκικές γειτονιές ήταν στα ελληνικά και στα τουρκικά παρά την ολόψυχη αφοσίωση των Τουρκοκυπρίων στις επαναστατικές μεταρρυθμίσεις του Atatürk, η γραφή στα χαρτονομίσματα ήταν ακόμη στην παλαιοτουρκική ο τίτλος του «τουρκικού Λυκείου» είχε αλλάξει σε «ισλαμικό» μέχρι να έρθουν τα νέα διδακτικά βιβλία από την Τουρκία η εκπαίδευση γινόταν στην παλαιά γραφή· το κάλεσμα για προσευχή (*ezan*) είχε επιστρέψει στα αραβικά μετά το 1951· παρέχόταν ελευθερία κινήσεων στους

⁷³⁴ “İngiltere Kıbrıs’ı Kimden Aldıysa Ancak Ona İade Eder” («Από όποιον πήρε την Κύπρο η Αγγλία μόνον σε εκείνον την επιστρέφει»), *Hürriyet*, 23/1/1954. Στο πρωτοσέλιδό της εκείνη την ημέρα η εφημερίδα δημοσίευε φωτογραφία του ψηφοδελτίου του ενωτικού δημοψηφίσματος του 1950 με πρώτη την υπογραφή του Αρχιεπισκόπου, κάνοντας λόγο για «διεξαχθέν χωρίς άδεια δημοψήφισμα» και τον «Αρχιπαπά Μακάριο».

θηρσκόληπτους φανατικούς. Απέναντι σε όλα αυτά, επαναλάμβανε την άμεση υιοθέτηση από τους Τουρκοκύπριους των ατατουρκικών μεταρρυθμίσεων (πιλοφορία, νέο αλφάβητο, αστικός κώδικας), αλλά και την προσήλωσή τους στη μητέρα-πατρίδα, όπως υποδήλωνε και το λαϊκό έθος που περιέγραφε ο τίτλος: «Στο σπίτι κάθε Τουρκοκύπριου υπάρχει μία τουρκική σημαία και στους τοίχους του κρέμονται οι φωτογραφίες των μεγάλων Τούρκων. Στην Κύπρο υπάρχει η συνήθεια να βάζουν και μια τουρκική σημαία στα σεντούκια με την προίκα των κοριτσιών που είναι σε ηλικία γάμου. Η Ημισέληνος αυτή αναμένει την ημέρα που θα κυματίσει στο Πράσινο νησί».⁷³⁵

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείτο και η επόμενη συνέχεια της σειράς εκείνης των δημοσιευμάτων, επικεντρώνοντας αυτή τη φορά στην εκπαίδευση. Κεντρικό σημείο της κριτικής του προς την «αποικιακή διοίκηση» – όρο που συχνά χρησιμοποιούσε – ήταν η αφαίρεση του δικαιώματος αυτοδιοίκησης των τουρκοκυπριακών σχολείων, με τη μεταβίβαση των σχετικών αρμοδιοτήτων σε επιτροπές που ήλεγχε πλήρως η βρετανική διοίκηση του νησιού. Στόχος, κατ' εκείνον, ήταν η υπονόμευση των «εθνικών αισθημάτων» των Τουρκοκυπρίων, τη στιγμή μάλιστα που οι Ελληνοκύπριοι απολάμβαναν όλων των εκπαιδευτικών τους δικαιωμάτων, όχι γιατί δεν είχαν διοριστεί και σε εκείνους επιτροπές, αλλά διότι τα χρήματα και η «καθοδήγηση» της εκπαίδευσής τους προερχόταν «από την εκκλησία».⁷³⁶ Η σημασία που αποδιδόταν στην εκπαίδευση των νεαρών Τουρκοκυπρίων γινόταν εμφανής και από το γεγονός ότι απασχολούσε και το επόμενο κείμενο του Zincirkıran, το οποίο εξειδίκευε στην περίπτωση του «Λυκείου Ναμίκ Κεμάλ της Αμμοχώστου». Ο συντάκτης το έφερε ως παράδειγμα προς μίμηση, λέγοντας ότι, όπως και ο Τούρκος ποιητής Namık Kemal είχε εξοριστεί στην Αμμόχωστο λόγω των ιδεών του και είχε ζήσει σε ένα «μπουντρούμι», έτσι και το σχολείο αυτό απέρριψε τη βρετανική πρόταση να εφαρμόσει τον νέο «Νόμο περί Εκπαιδύσεως» με αντάλλαγμα την αύξηση των λειτουργικών δαπανών: «Και εκείνοι στο μικρό αυτό μέρος, όπου ζουν 3.000 Τούρκοι, απέρριψαν τις προτάσεις της αποικιακής διοίκησης για να μπορούν να είναι ελεύθεροι και, χωρίς να δίνουν σημασία σε ανοησίες, σπουδάζουν τα παιδιά τους κάτω από μία ετοιμόρροπη στέγη».⁷³⁷ Την περιοριστική αντίληψη και πολιτική που ακολουθούσε η «αποικιακή διοίκηση» επέκρινε και σε σχέση με την άρνησή της να επιστρέψει τη δημιουργία μιας «Σχολής Τέχνης», παρά τη δωρεά του αναγκαίου οικοπέδου που είχε κάνει ένας Τουρκοκύπριος, αντιπαραβάλλοντάς την και πάλι με την ακολουθούμενη πολιτική έναντι «των Ρωμιών και των Αρμενίων». Η βρετανική διοίκηση βαλλόταν περαιτέρω σε σχέση με την εφεκτική στάση που υιοθετούσε έναντι των Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι όχι μόνο αφηφούσαν τον νόμο και έφερναν βιβλία από την Ελλάδα, αλλά μετακαλούσαν και «εθνικιστές και επαρκείς» καθηγητές που μετέδιδαν «στους μαθητές την απέχθεια προς τους Άγγλους, σε σημείο που τους

⁷³⁵ «Gelinlik Kızaların Çeyiz Sandıklarında Türk Bayrağı Koymak Eski Bir Adettir» («Η εναπόθεση της τουρκικής σημαίας στο νυφικό σεντούκι των κοριτσιών είναι παλιά συνήθεια»), *Hürriyet*, 24/1/1954.

⁷³⁶ «Kıbrıs'ta Türk Kültürü Yok Edilmek isteniyor» («Στην Κύπρο επιδιώκεται η εξάλειψη της τουρκικής κουλτούρας»), *Hürriyet*, 25/1/1954.

⁷³⁷ Η υιοθέτηση δύο μέτρων και δύο σταθμών είναι χαρακτηριστική και στο συγκεκριμένο απόσπασμα του Zincirkıran: Οι Τουρκοκύπριοι επέλεξαν «να ζουν ελεύθεροι», μη αποδεχόμενοι τη βρετανική χρηματική προσφορά, γεγονός που επικροτεί ο αρθρογράφος, ο Μακάριος και οι Ελληνοκύπριοι όμως δεν νομιμοποιούνται να ζητούν την ελευθερία τους, ακόμη και με υποβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου, σε μία ενδεχόμενη ένωσή τους με την Ελλάδα.

ενθαρρύνουν να σκίσουν την αγγλική σημαία». Το σχετικό επεισόδιο είχε λάβει χώρα στην Πάφο κατά τη διάρκεια των εορτασμών της επετείου της ενθρόνισης της βασίλισσας Ελισάβετ, με τον συντάκτη να πληροφορεί εμμέσως ότι τότε οι Τουρκοκύπριοι είχαν κινηθεί για να «βοηθήσουν τους αστυνομικούς» εναντίον των Ελληνοκυπρίων. Καταλήγοντας, απαριθμούσε τα τουρκοκυπριακά αιτήματα για την επανοικειοποίηση της εκπαίδευσης και επαναλάμβανε, όπως είχε κάνει και ο μουφτής, τη «διδασκτική» παρότρυνση προς τους Βρετανούς «να σεβαστούν και στην αποικία τους την Κύπρο τα ανθρώπινα δικαιώματα, στα οποία επιδεικνύουν τη μέγιστη προσοχή στην πατρίδα τους».⁷³⁸

Η ενδέκατη συνέχεια του οδοιπορικού ξεκινούσε με την προβολή του «ηγέτη των εθνικιστών Τούρκων της Κύπρου», γιατρού Fazıl Küçük, που με «αυταπάρνηση» και έναντι «μικρού τιμήματος» φρόντιζε τους αρρώστους Τουρκοκύπριους. Όπως ανέφερε ο συντάκτης, ο Küçük επιστρέφοντας από τις σπουδές του στην Ελβετία, είχε αφιερώσει εαυτόν στην «υπόθεση» της Κύπρου, εκδίδοντας την εφημερίδα *Halkın Sesi* και «ενώνοντας» τους Τουρκοκύπριους υπό τη σκέπη του «εθνικού» του κόμματος, της «Εθνικής Τουρκικής Ένωσης Κύπρου» (*Kıbrıs Milli Türk Birliği*), ενώ παράλληλα ήταν και πρόεδρος της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων». Ο Zincirkıran αντιπαρέβαλε την «πατριωτική» στάση του Küçük με εκείνη μη κατονομαζόμενου «Αιγύπτιου δημοσιογράφου», στον οποίον αφιέρωνε αρκετές γραμμές για να τον κατηγορήσει ότι υπονόμει συστηματικά το συλλογικό αγώνα των Τουρκοκυπρίων, προσθέτοντας ότι πλέον, όπως πληροφορείτο, θα λαμβάνονταν «τα αναγκαία μέτρα ώστε οι εφημερίδες του να μην εισάγονται στην Τουρκία και ο ίδιος να μην πατήσει το πόδι του στη μητέρα πατρίδα».⁷³⁹ Ακολούθως, ο συντάκτης περνούσε στην εξέταση του εμπορικού και χρηματοπιστωτικού δυναμικού του νησιού, θέμα το οποίο χρησιμοποιούσε ως αφορμή για να καταφερθεί και πάλι εναντίον των Ελληνοκυπρίων και των Αρμενίων, κατηγορώντας τους ότι εκμεταλλεύθηκαν τις καταστάσεις μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εκτόπισαν τους μέχρι τότε κυριαρχούντες Τουρκοκύπριους και επέβαλαν την ολοκληρωτική τους παρουσία στους τομείς αυτούς. Προχωρούσε, μάλιστα, ένα βήμα παραπέρα, καταλογίζοντάς τους ότι έχουν μετατρέψει τις δραστηριότητές τους σε «εθνική υπόθεση», καθιστώντας αδύνατη για τους Τουρκοκύπριους οποιαδήποτε ανάλογη ενασχόληση. Υποβάλλοντας την ιδέα ότι οι Ελληνοκύπριοι κεφαλαιούχοι δεν ήταν «ντόπιοι», αλλά είχαν έρθει «από διάφορα μέρη όπως η Αίγυπτος, το Σουδάν, η Αμερική και η Ελλάδα», αντιπαρέβαλε την

⁷³⁸ “Kıbrıs’ta İngiliz Kontrolü Altına Girmeyen Yegâne Mektep Magosa’daki Namık Kemal Lisesidir” («Στην Κύπρο το μοναδικό σχολείο που δεν υπήχθη στον αγγλικό έλεγχο είναι το Λύκειο Ναμίκ Κεμάλ στην Αμμόχωστο»), *Hürriyet*, 26/1/1954. Όπως αναφέρει η Αργυρίου, ομάδα Τουρκοκυπρίων, που είχε εισέλθει στο σχολείο από την πίσω αυλή, οπλισμένη με ρόπαλα και σιδερένιους πασσάλους, είχε απειλήσει τον Γυμνασιάρχη, βλ. Σοφία Αργυρίου, ό.π., σελ. 138-139.

⁷³⁹ Πρόκειται για τον γνωστό Necati Özkan, του οποίου πράγματι είχε απαγορευθεί η είσοδος στην Τουρκία στις 5 Αυγούστου 1954, απαγόρευση που ήρε ο Τούρκος πρέσβης Emin Dirvana στις 22 Αυγούστου 1961. Οι απαγορεύσεις ήταν αποτέλεσμα της σύγκρουσής του με τον τότε Τούρκο Πρόξενο, Burhan Işın, τον οποίο ο Zincirkıran υπερασπιζόταν στο κείμενό του. Έντονος ανταγωνισμός φαίνεται πώς υπήρχε και με τον Fazıl Küçük, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 291 και 319. Πολλές δεκαετίες αργότερα, το 2013, το τουρκικό κράτος θα αρνιόταν στον γιό του, Ahmet Necati Özkan, την πρόσβαση στα έγγραφα που θα φώτιζαν την όλη υπόθεση των απαγορεύσεων εναντίον του πατέρα του, με το αιτιολογικό ότι ένας «μη Τούρκος πολίτης» δεν μπορεί να έχει πρόσβαση στα αρχεία, βλ. “Necati Özkan’ın ‘Türkiye’ye giriş yasağı’ Ankara’da mahkeme önünde...” (Η ‘απαγόρευση εισόδου στην Τουρκία’ του Νετζατί Όζκαν ενώπιον του δικαστηρίου...), διαδικτυακό φύλλο της εφημερίδας *Kıbrıs Postası*, 19/12/2013, πρόσβαση στις 7/6/2015.

κατάσταση με εκείνη των εύπορων Τουρκοκυπρίων που είχαν πουλήσει την περιουσία τους και είχαν μεταναστεύσει στην Τουρκία, «περιπίπτοντας σε αυτήν την κατάσταση υπό την ψυχολογική καταπίεση του φόβου για την ένωση». Το επέειγον ζητούμενο κατ' αυτόν, αλλά και το αίτημα της τουρκοκυπριακής κοινότητας, ήταν να ανοίξει υποκατάστημα μία τουρκική τράπεζα στο νησί, με τη σχετική βολιδοσκόπηση να έχει απορριφθεί από τη βρετανική διοίκηση «χωρίς να αιτιολογήσει την απόφασή της αυτή». Παράλληλα, καλούσε εμμέσως το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών να επιδείξει ενδιαφέρον για την υπόθεση και επικαλείτο την άποψη Τουρκοκύπριων εμπόρων, ότι με την έλευση μιας τουρκικής τράπεζας, η κατάστασή τους θα βελτιωνόταν σημαντικά εντός δεκαετίας.⁷⁴⁰

Η διαφορά αυτή στη διάθεση, και κατά συνέπεια στη δυνατότητα χρησιμοποίησης αναπτυξιακών κεφαλαίων, διαχώριζε τους Τουρκοκύπριους από τους Ελληνοκύπριους χωρικούς, πέραν των διαφορών στο ντύσιμο, όπως αφηγείτο ο Zincirkiran στο επόμενο κείμενό του. Οι πρώτοι ζωγράφιζαν με μπογιά την ημισέληνο στις πόρτες των σπιτιών τους και στα μικτά χωριά που ζούσαν, αν και οι περισσότεροι δεν μιλούσαν τουρκικά, και είχαν ανηρητημένα στα σπίτια τους τα πορτραίτα των «μεγάλων Τούρκων»· όταν δε «θιγόταν η τιμή και η αξιοπρέπεια του τουρκισμού, εξεγείρονταν και το μάτι τους θόλωνε». «Δίκαιη δυσαρέσκεια» ένιωθαν, επίσης, και εξαιτίας του γεγονότος ότι στην «αποικιακή δημόσια διοίκηση» βρίσκονταν σχεδόν αποκλειστικά Ελληνοκύπριοι. Κι όταν ζητούσαν δίκαιη μεταχείριση, η απάντηση που λάμβαναν ήταν ότι «αναλόγως της πυκνότητας του πληθυσμού η πλειοψηφία των υπαλλήλων είναι Τουρκοκύπριοι». Ο συντάκτης παραδεχόταν την αλήθεια αυτής της φράσης, παρατηρούσε όμως ότι οι τελευταίοι απασχολούνταν στις πιο ταπεινές και ανειδίκευτες εργασίες, καθώς και ότι «τουρκική είναι μόνο η πλειοψηφία των μελών της ασφάλειας που έχουν αστυνομικούς βαθμούς». Αντιθέτως, και στην αστυνομία οι διευθυντικές θέσεις ανήκαν κατ' αποκλειστικότητα στους «Ρωμιούς και στους Αρμενίους». Όπως υποστήριζε, «η αποικιακή διοίκηση της Κύπρου πιστεύει ότι οι Τούρκοι είναι πειθαρχημένο έθνος, ενώ οι Ρωμιοί θορυβοποιοί και τσαρλατάνοι. Η διασφάλιση της δημόσιας τάξης στο νησί επιτυγχάνεται μόνο με τη δημιουργία μιας δύναμης ασφαλείας, την πλειοψηφία της οποίας συγκροτούν οι Τούρκοι».⁷⁴¹

η) Οι «γρηγορούντες» Τουρκοκύπριοι, η βρετανική «ασυνέπεια» και οι «μιγάδες» Ελληνοκύπριοι

Για όλους αυτούς τους λόγους, ο αποχωρών Κυβερνήτης, Sir Andrew Wright, «δεν είχε καταφέρει να καταστεί αγαπητός στους Τουρκοκύπριους», οι οποίοι ανέμεναν τον αντικαταστάτη του, Sir

⁷⁴⁰ «Kıbrıs'ta Büyük Çapta Ticaret Rum ve Ermenilerin Elindedir» («Στην Κύπρο το εμπόριο βρίσκεται σε μεγάλο βαθμό στα χέρια των Ελληνοκυπρίων και των Αρμενίων»), *Hürriyet*, 27/1/1954. Στο θέμα της τουρκικής τράπεζας θα επανερχόταν η εφημερίδα λίγες ημέρες αργότερα, δημοσιεύοντας τις δηλώσεις μη κατονομαζόμενου «αρμοδίου» της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», ο οποίος διαμαρτυρόταν για την «εκμετάλλευση» που τύγχαναν οι ομογενείς του από τους «Ελληνοκύπριους τοκογλόφους», προσθέτοντας ότι «αποτελεί πλέον αναγκαιότητα να ενεργοποιηθεί το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών» και να πιέσει για το άνοιγμα υποκαταστήματος μιας «επίσημης ή ιδιωτικής» τουρκικής τράπεζας στο νησί, βλ. «Kıbrıs Türklere yapılan iktisadi baskı devam ediyor» («Συνεχίζεται η οικονομική καταπίεση εις βάρος των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 5/2/1954.

⁷⁴¹ «Yeşilada'da Türk Köylüsü Rum Köylülere Nazaran Çok Fakirdir» («Στο Πράσινο νησί ο Τούρκος χωρικός είναι πολύ φτωχός σε σύγκριση με τους Ελληνοκύπριους χωρικούς»), *Hürriyet*, 28/1/1954.

Robert Armitage, «με ανυπομονησία», όπως ανέφερε ο Zincirkiran στην προτελευταία συνέχεια της αφήγησής του, απαριθμώντας και πάλι περιληπτικά τις αποφάσεις του Wright που θεωρούσε πως τους έθιγαν. Αντιθέτως, σημείωνε, καλή γνώμη είχαν όλοι, «από τον πλέον μορφωμένο μέχρι τον πιο αγράμματο», για τον προκάτοχό του Lord Winster, θέση που και ο ίδιος επικροτούσε, υπενθυμίζοντας την «Επιτροπή Τουρκικών Υποθέσεων»,⁷⁴² την οποία ο Κυβερνήτης εκείνος είχε δημιουργήσει. Ως εκ τούτου, συμπέραινε ότι αν ο Winster είχε μείνει για άλλα τέσσερα χρόνια θητείας, δεν θα έκανε «εκείνα που έκανε ο Ράιτ». Έτσι, νοσταλγώντας τα έργα και τις ημέρες του παλαιού Κυβερνήτη, λάμβανε αφορμή από την αναμονή του νέου, για να επαναδιατυπώσει το βασικό «αίτημα των Τουρκοκυπρίων», που δεν ήταν άλλο από την απόδοση της διοίκησης του Enkaf και των προσόδων του στον έλεγχο τους. Στο πλαίσιο αυτό, κατηγορούσε τόσο τη βρετανική κυβέρνηση για αθέτηση της Συμφωνίας του 1878, καταλογίζοντάς της αυθαίρετη οικειοποίηση της διοίκησης του θεσμού, όσο και τους Τουρκοκύπριους πληρεξούσιους που συμμετείχαν στην τελευταία, ότι ενεργούσαν «πολιτικά» και δεν μεριμνούσαν για τη σωστή διαχείριση και την αξιοποίηση της περιουσίας του. Μέτρο σύγκρισης ήταν και τώρα η Ορθόδοξη Εκκλησία,⁷⁴³ η οποία «διοικεί την περιουσία της», αλλά και οι «Ρωμιοί» γενικότερα, με παραδείγματα όπως η περίπτωση απόκτησης μιας έκτασης 12 στρεμμάτων στη Λάρνακα με χρησικτησία, καθώς και υποβολιμαίες αναφορές όπως η ακόλουθη: «Τα τζαμιά είναι αφρόντιστα και στην πλειοψηφία των χωριών δεν υπάρχει τέμενος. Αλλά και στα υπάρχοντα δεν υπηρετεί ιμάμης. Στα τουρκικά νεκροταφεία οι Ελληνοκύπριοι παχαίνουν τα γουρούνια τους [sic]». Για να αποδείξει την αυθαιρεσία των Βρετανών, ο συντάκτης επικαλείτο και μαρτυρία ανθρώπου που συμμετείχε στις συζητήσεις της Λωζάννης, υποστηρίζοντας ότι τότε ο Sir Horace Rumbold είχε υποσχεθεί πως θα σεβαστούν «το δίκαιο και τις διατάξεις του Enkaf», για να αθετήσει κατόπιν το λόγο του: «Είδαμε πόσο τον τήρησε η αγγλική κυβέρνηση στην Κύπρο! Από τη μια μεριά η περιουσία της εκκλησίας να βρίσκεται στα χέρια των Ελληνοκυπρίων και από την άλλη η περιουσία του enkaf, προγονική παρακαταθήκη των Μουσουλμάνων Τούρκων, χάρισμα στην κυβερνητική διοίκηση, να χάνεται!...».⁷⁴⁴

Αφού ο Τούρκος δημοσιογράφος στο σύνολο των προηγηθέντων δημοσιευμάτων του διεξέλθει όλα τα ζητήματα που απασχολούσαν την τουρκοκυπριακή μειονότητα και αναδεικνύει τα κοινωνικά και πολιτικά γνωρίσματά της, επέλεγε να συνοψίσει το μήνυμά του στην τελευταία συνέχεια του αφιερώματος, προσδίδοντάς του ένα σαφή πολιτικό χαρακτήρα που συνάδει με την κεντρική επιχειρηματολογία της εφημερίδας στο Κυπριακό. Έτσι, λίγο πριν την αναχώρησή του από το νησί, περιέγραφε με λυρικούς τόνους τα έντονα συναισθηματικά λόγια των συνομιλητών του Τουρκοκυπρίων, που καλούσαν την Τουρκία «να μην τους ξεχνά». Τονίζοντας την «ξεχωριστή» περίπτωση της Κύπρου σε σχέση με τους «εκτός των συνόρων της Τουρκίας ομογενείς μας», επεσήμαινε τον βαθύ «τουρκισμό» των «ομογενών» του νησιού και την προσμονή ανταπόκρισης

⁷⁴² Αναλυτικότερα για την «Επιτροπή» και το έργο της, βλ. Κτωρής, ό.π., σελ. 281-296.

⁷⁴³ *Piskoposhane*, δηλαδή «Επισκοπή» στο πρωτότυπο.

⁷⁴⁴ “Dört Yılda Kendini Türklere Sevdiremeyen Umumî Vali” («Ο Κυβερνήτης που για τέσσερα χρόνια δεν κατάφερε να καταστεί αγαπητός στους Τούρκους»), *Hürriyet*, 29/1/1954.

που είχαν από τη «μητέρα πατρίδα». Με αφορμή τις παρατηρήσεις αυτές, απηύθυνε και πάλι δημόσιο μήνυμα προς την τουρκική κοινή γνώμη, αλλά και προς την τουρκική κυβέρνηση με τα ακόλουθα λόγια: «Πώς να μην ενδιαφερθούμε για τους αγώνες μιας τέτοιας κοινότητας; Ενώ από τη μια μεριά η συγκεκριμένη υπόθεση λαμβάνεται υπ' όψιν με σοβαρότητα στην Ελλάδα, της οποίας οι βασιλείς είναι επίτιμοι πρόεδροι της ΠΕΑΕΚ, είναι δυνατόν από την άλλη να μείνουν αδιάφορα τα 22 εκατομμύρια των Τούρκων; Όσο ο Τουρκοκύπριος βλέπει αυτό το ενδιαφέρον από τα εν Τουρκία αδέρφια του, το ηθικό του είναι ακμαίο».

Ακολούθως, σηκώνοντας κι άλλο τους τόνους, επανερχόταν στους προσβλητικούς χαρακτηρισμούς για τον Μακάριο και τους Ελληνοκύπριους, αλλά και στις «ενέσεις ηθικού» προς τους Τουρκοκύπριους, με την επισήμανση της παρουσίας μιας «ισχυρής Τουρκίας»: «Τα τελευταία τριάντα χρόνια μέχρι σήμερα έχουν τόσο πολύ μπουχτίσει με αυτό το ζήτημα της ένωσης, που έχουν πιστέψει ότι όλες οι προσπάθειες του τσαρλατάνου Παπά Μακαρίου και των ερυθρών Ελληνοκυπρίων θα μείνουν άκαρπες. Και γνωρίζουν ότι ο βασικός στόχος που επιδιώκεται με τις οχλαγωγίες για την ένωση, είναι να διαταραχθεί η ηρεμία των Τούρκων του νησιού και να εξαναγκαστούν έτσι οι τελευταίοι να μεταναστεύσουν από την Κύπρο». Αφού αποδώσει σε αυτή την αιτία τη μετατροπή των Τουρκοκυπρίων σε μειονότητα, παρατηρούσε τα εξής: «Πλέον οι εποχές αυτές έχουν παρέλθει. Ο Τούρκος της Κύπρου έχει κατανοήσει πως για την πληθυσμιακή του ενίσχυση στο νησί πρέπει να παραμείνει εδώ με κάθε τίμημα. Πιστεύει δε πως πίσω του υπάρχει μία ισχυρή Τουρκία. Στο εξής, ας υπάρχει ο μελανοπώγων πολιτικός ανήρ (!) και ας συνεχίζει τις προκλήσεις του...».

Η σύνοψη του συντάκτη στο τελευταίο μέρος του οδοιπορικού του στην Κύπρο περιλάμβανε, επίσης, τη γνωστή και πολλακίς διατυπωμένη από τις στήλες της εφημερίδας επιχειρηματολογία: Αν αποχωρήσουν οι Βρετανοί, οφείλουν να επιστρέψουν το νησί στον «νόμιμο ιδιοκτήτη του» που το είχε κυβερνήσει επί 307 χρόνια: τα περί δημοψηφίσματος δεν έχουν «νομική και λογική βάση» ουδέποτε η Ελλάδα διοίκησε την Κύπρο: οι Ελληνοκύπριοι είναι μία «ράτσα μιγάδων, κατάλοιπων της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, των Γενοβέζων και των Βενετών, στους οποίους μπορεί να βρει κανείς ακόμη και αραβικά χαρακτηριστικά», άρα «πού είναι ο ελληνισμός τους;» οι συναφθείσες στο παρελθόν Συνθήκες, αλλά και λόγοι ιστορικοί, γεωγραφικοί και στρατηγικοί καταδεικνύουν ότι η Κύπρος είναι συνδεδεμένη με την Τουρκία. Σχολιάζοντας, μάλιστα, το αίτημα της ένωσης, αποφαινόταν ότι αυτό «απάδει στο πνεύμα του Καταστατικού Χάρτη των Η.Ε.», με το εξής καινοφανές σκεπτικό: Η Κύπρος δεν ανήκει γεωγραφικά στην Ευρώπη αλλά στην Ασία, κι αν επιτραπεί η ένωση του ασιατικού αυτού νησιού με την ευρωπαϊκή Ελλάδα, τότε θα πρόκειται για «βρυκολάκισμα της αποικιοκρατικής νοοτροπίας που ο Χάρτης θέλει να εξαλείψει, θα πρόκειται για κάτι που είναι αντίθετο στην ουσία του». Κατόπιν αυτών των «αποστομωτικών» επιχειρημάτων, ο Zinçirliyan κατέληγε στη σειρά των ρεπορτάζ του, λέγοντας ότι αναχωρούσε από το «Πράσινο νησί» με τα ίδια αισθήματα που είχε κάθε Τούρκος που το επισκεπτόταν: «Σαν να επιστρέφω στην Ιστανμπούλ από έναν οποιονδήποτε νομό της Ανατολίας. Και πώς θα μπορούσε

να είναι αλλιώς; Πώς να το κάνουμε, η Κύπρος δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο σκέψης ξέχωρα από την Ανατολία, την Τουρκία, τους Τούρκους».⁷⁴⁵

Τα συγκεκριμένα κείμενα του Zıncırkıran είναι χαρακτηριστικά διότι αφενός μεν συνέχιζαν επάξια, σε ύφος και περιεχόμενο, τη «γραμμή» και δικαίωναν την παρακαταθήκη του Κυπριακού που είχε αφήσει στους επιγόνους του ο τεθνεώς εκδότης της εφημερίδας, Sedat Simavi, αφετέρου δε διότι αναδείκνυαν όλα τα στερεότυπα στην επιχειρηματολογία για το θέμα. Ο συντάκτης, υιοθετώντας επιθετικό και απαιτητικό ύφος από το πρώτο κιάλας κείμενό του, πρόβαλλε από τις σελίδες της *Hürriyet* τρία βασικά επιχειρήματα, προκειμένου να καταδείξει το άτοπο του ενωτικού αγώνα και το «δίκαιο» της «επιστροφής» του νησιού στην Τουρκία: Τα «κομμουνιστικά φρονήματα» της πλειοψηφίας των Ελληνοκυπρίων, τον μείζονα ρόλο που διαδραμάτιζε η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου και τη «θυματοποίηση» των Τουρκοκυπρίων σε συνδυασμό με την προσήλωση και την αφοσίωσή τους στις πατριωτικές αρχές και τις ιδεολογικές αξίες της «μητέρας πατρίδας». Το πρώτο εξ αυτών, εκείνο του «κομμουνισμού», είναι σαφές πως ήταν περισσότερο εξωστρεφές, επιχειρούσε δηλαδή να δυσφημίσει τον ενωτικό αγώνα ενώπιον του διεθνούς ακροατηρίου και δη του δυτικού «ελεύθερου κόσμου». Στο πλαίσιο αυτό, κατήγγειλε ουσιαστικά τους Ελληνοκύπριους και τον επικεφαλής τους Αρχιεπίσκοπο ότι κινούνταν εναντίον των συμφερόντων της Δύσης και ότι ο αγώνας τους απειλούσε να υπονομεύσει τις θεμελιώδεις αξίες της. Για να εξυπηρετήσει το στόχο εκείνο, δεν δίσταζε να χρησιμοποιήσει αντιφατικά και αλληλοσυγκρουόμενα επιχειρήματα, παραγωνρίζοντας τόσο την απάντηση του Μακαρίου περί του «εθνικισμού» του, όσο και την προβαλλόμενη από τον ίδιο δήλωση των Ελληνοκύπριων κομμουνιστών, ότι η ένωση θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο με μία Ελλάδα που θα ήταν «λαϊκή δημοκρατία». Παραβλέποντας τη δεοντολογία του ρόλου του ως δημοσιογράφου, ενεργούσε προκλητικά, ιδιαίτερα στη συνέντευξη με τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου και συμπεριφερόταν ουσιαστικά ως εκπρόσωπος της τουρκικής κυβέρνησης, αρθρώνοντας επιχειρηματολογία που ούτε καν η ίδια είχε προβάλλει δημόσια ακόμη για την Κύπρο.

Αντίστοιχα αρνητική εικόνα επιχειρούσε να παρουσιάσει και για την κυπριακή εκκλησία, κατηγορώντας την ότι εμπλεκόταν, ως μη όφειλε, στην πολιτική και μάλιστα ούσα πλούσια και ισχυρή, ενώ δεν φειδόταν υποτιμητικών και προσβλητικών χαρακτηρισμών για τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Ο στόχος με αυτές του τις αναφορές ήταν διττός: Και να καταδείξει στο διεθνές ακροατήριο το άτοπο της ενασχόλησης ενός θρησκευτικού λειτουργού με την πολιτική, αλλά και να κινητοποιήσει τα αντικληρικαλιστικά αντανάκλαστα της τουρκικής κυβέρνησης και της κοινής γνώμης, ώστε να υπονομευθεί έτι περαιτέρω ο ενωτικός αγώνας των Ελληνοκυπρίων. Σε αντίθεση, πρόβαλλε θετικά το πρόσωπο του νέου μουσουλμάνου θρησκευτικού λειτουργού ως αντίπαλο δέος του Μακαρίου, ως στιβαρής προσωπικότητας που μπορούσε να αναδιοργανώσει και να συναγείρει την τουρκοκυπριακή κοινότητα, αλλά και να αντιπαρατεθεί με τα ενωτικά

⁷⁴⁵ «Kıbrıs'ta Millî Hissiyat Daima Uyanık Ve Gözler Anavatana Çevrilidir» («Το εθνικό αίσθημα στην Κύπρο είναι πάντα σε εγρήγορση και τα μάτια στραμμένα στη μητέρα πατρίδα»), *Hürriyet*, 30/1/1954.

επιχειρήματα του Αρχιεπισκόπου και της ελληνοκυπριακής πλευράς. Η προσωπική του στράτευση στο «δίκαιο αγώνα» που ένθερμα υπερασπιζόταν τον ωθούσε να παραβλέπει ακόμη και τη χτυπητή αντίφαση της αναγνώρισης και αποδοχής μεν πολιτικού ρόλου για τον μουσουλμάνο θρησκευτικό ηγέτη,⁷⁴⁶ της άρνησης δε του ρόλου αυτού για τον χριστιανό Αρχιεπίσκοπο.

Το ψηφιδωτό του οδοιπορικού ολοκληρωνόταν με την απαραίτητη αναφορά στους «ομογενείς» Τουρκοκύπριους με τα χαρακτηριστικά που τους απέδιδε: Πατριώτες, με νοσταλγία για τη μητέρα πατρίδα, αυθόρμητα και βαθιά προσηλωμένοι στις επαναστατικές μεταρρυθμίσεις του Atatürk, φτωχότεροι και σε δυσμενέστερη θέση έναντι της ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας, αλλά με πίστη στην Τουρκία και αποφασισμένοι να κάνουν το παν για να διατηρήσουν τον «τουρκισμό» τους. Ο Τούρκος δημοσιογράφος θεωρούσε υπεύθυνη για την κατάστασή τους την «αποικιακή διοίκηση» των Βρετανών, όπως επανειλημμένως αρεσκόταν να την αποκαλεί. Ήταν εκείνη που εφάρμοζε δύο μέτρα και δύο σταθμά, περιθωριοποιώντας τους Τουρκοκύπριους, στερώντας τους δηλαδή τα ουσιαστικά μέσα για την οικονομική τους ανάπτυξη, αλλά και τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες, που αναγνώριζε ωστόσο στην ελληνοκυπριακή πλειοψηφία του νησιού, ακόμη και στους μειονοτικούς Αρμενίους. Κατά ειρωνικό, όμως, τρόπο θα ήταν ακριβώς εκείνη η «αποικιακή διοίκηση» που θα αναβάθμιζε τις σχέσεις της με τους Τουρκοκύπριους εντός του 1954 με την άφιξη του νέου Κυβερνήτη Armitage στην Κύπρο, στον οποίον άλλωστε προσέβλεπε ο Zıncırkıran. Αντιστοίχως, θα ήταν η κεντρική βρετανική κυβέρνηση των «αποικιοκρατών» που θα αντιπαραιτόταν με την ΕΟΚΑ ένα περίπου έτος αργότερα, με την τουρκική πλευρά αλλά και την ίδια τη *Hürriyet* να υποβιβάζει και ουσιαστικά να λησμονεί τη ρητορική περί «αποικιοκρατίας».

Υπάρχει, όμως, και ένα νέο στοιχείο που κόμιζε ο εν λόγω Τούρκος δημοσιογράφος στη συγκεκριμένη αφήγησή του: Την αναβάθμιση της νομικής επιχειρηματολογίας για το Κυπριακό, πέραν της επανάληψης των αόριστων επιχειρημάτων περί του «δικαίου της κατάκτησης» και των «ιστορικών, γεωγραφικών και στρατηγικών λόγων» που καθιστούσαν αναγκαία την «επιστροφή» της Κύπρου στην Τουρκία. Αυτό γινόταν σε δύο περιπτώσεις. Στην πρώτη, ο νέος μουφτής αποδεικνυόταν εξαιρετικά ενήμερος για τη νομική διευθέτηση του ζητήματος των νησιών που βρίσκονταν στο κανάλι μεταξύ Βρετανίας και Γαλλίας, κατά τρόπο φυσικά που ενέγραφε υποθήκη για την αντίστοιχη διευθέτηση και του κυπριακού ζητήματος υπέρ του «νόμιμου ιδιοκτήτη» του. Προχωρώντας, ακολούθως, στο σχολιασμό της Συνθήκης της Λωζάννης, αποφαινόταν ότι τυχόν μεταβολή του καθεστώτος της Κύπρου θα σήμαινε και κατάργηση του σχετικού άρθρου της, αποτέλεσμα που θα αφορούσε «μόνο» την Τουρκία, αγνοώντας έτσι ηθελημένα το γεγονός ότι στην εν λόγω Συνθήκη ήταν και άλλα κράτη συμβαλλόμενα μέρη πλην της «μητέρας πατρίδας». Αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ο μουφτής να ήταν όντως φιλομαθής, «εφευρετικός» και καταρτισμένος στην περιπτωσιολογία του Διεθνούς Δικαίου, δεν μπορεί να αποκλειστεί και η πιθανότητα να είχε λάβει την κατάλληλη καθοδήγηση είτε αυτοβούλως, είτε σε

⁷⁴⁶ Όπως κατεδείχθη, ο Mehmet Dâna είχε αποδεχθεί ασμένως το συγκεκριμένο ρόλο, δηλώνοντας ότι «αν παραστεί ανάγκη να ακολουθήσουμε πολιτικές οδούς για να προστατεύσουμε τα νόμιμα δικαιώματά μας, τότε φυσικά και θα το πράξουμε. Διότι ο στόχος νομιμοποιεί τα μέσα», βλ. ανωτέρω, σελ. 267.

συνεργασία με τον ίδιο τον Zincirkiran. Άλλωστε, ήταν ο Τούρκος δημοσιογράφος εκείνος που στην τελευταία συνέχεια του οδοιπορικού του διατύπωνε τη δεύτερη, πραγματικά καινοφανή, ερμηνεία της «αποικιοκρατικού» χαρακτήρα ένωσης της «ασιατικής» Κύπρου με την «ευρωπαϊκή» Ελλάδα. Όπως καθίσταται προφανές από το προεκτεθέν σκεπτικό του, οι ρόλοι των χωρών και των λαών της περιοχής ήταν ξεκάθαροι: Οι Ελληνοκύπριοι και οι Έλληνες ήταν «κακομαθημένοι φωνασκούντες» – οι πρώτοι μάλιστα και απροσδιορίστου φυλετικής καταγωγής – οι δε Βρετανοί «αδικούντες αποικιοκράτες», ενώ οι απόγονοι των παλαιών κατακτητών Τούρκοι ήταν οι «νόμιμοι ιδιοκτήτες» της Κύπρου.

θ) Η τρίτη αποστολή στο νησί

Πέντε μήνες αργότερα, την ίδια περίπου περίοδο που αφικνείτο στην Άγκυρα η επταμελής τουρκοκυπριακή επιτροπή για να συναντηθεί με τον Bayar,⁷⁴⁷ ξεκινούσε στην εφημερίδα η δημοσίευση των ανταποκρίσεων μιας ακόμη «ενημερωτικής» επίσκεψης που πραγματοποιούσε στην Κύπρο ο Zincirkiran. Η αρχή γινόταν και πάλι, όπως και στην προηγούμενη επίσκεψή του, από το γραφείο του μουφτή Mehmet Dâna, ο οποίος έθετε εκ νέου το θέμα της επιστροφής της διοίκησης και των εσόδων του Evkaf στους Τουρκοκυπρίους.⁷⁴⁸ Η όλη αφήγηση του μουφτή περιστρεφόταν γύρω από τη γνωστή επωδό «ζητούμε τα ίδια δικαιώματα που αναγνωρίζονται και στους Ελληνοκύπριους», δικαιώματα που εκτείνονταν από την έπαρση της τουρκικής σημαίας στα γραφεία της μουφτείας μέχρι τη διαχείριση της κοινοτικής περιουσίας, η οποία κατά τον Dâna ανερχόταν σε 100 εκατομμύρια λίρες. Όπως ανέφερε, η βρετανική διοίκηση είχε αποδεχθεί την επιστροφή του Evkaf, ζητούσε ωστόσο να έχει τον τελικό λόγο στην έγκριση του προϋπολογισμού του, απαίτηση που ο μουφτής απέρριπτε με το αιτιολογικό ότι κατ' αυτόν τον τρόπο θα διαγωνιζόταν η βρετανική «κηδεμονία».⁷⁴⁹

Την επομένη ημέρα, η ανταπόκριση του Zincirkiran αναβαθμιζόταν από τις εσωτερικές σε κεντρικό θέμα της πρώτης σελίδας της *Hürriyet*, υπό τον τίτλο, «Κλείνονται τα τουρκικά σχολεία στη Λευκωσία». Στο ρεπορτάζ επαναπροβαλλόταν η είδηση περί της πρόθεσης να γκρεμιστούν «περισσότερα από εκατό σπίτια φτωχών Τούρκων», προκειμένου να αναγερθεί ένα νέο σχολικό κτίριο που θα αντικαθιστούσε το σύνολο των τουρκοκυπριακών δημοτικών σχολείων της κυπριακής πρωτεύουσας. Ως αντίδραση είχε διοργανωθεί συλλαλητήριο από την «Ομοσπονδία», στο οποίο και πάλι καταγγελλόταν η βρετανική διοίκηση για «διακριτική μεταχείριση» Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Επιπλέον, στο τηλεγράφημα διαμαρτυρίας προς τον Armitage, που είχε συντάξει η τουρκοκυπριακή οργάνωση, αναφερόταν μεταξύ άλλων ότι οι «Τούρκοι της Λευκωσίας» δεν αναγνώριζαν τη βρετανική «Επιτροπή Τουρκικών Δημοτικών

⁷⁴⁷ Βλ. κατωτέρω, σελ. 290-291.

⁷⁴⁸ “Kıbrıs'ta 100 milyon liralık evkaf mallarının vaziyeti” («Η κατάσταση της 100 εκατομμυρίων λιρών περιουσίας του Evkaf στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/5/1954.

⁷⁴⁹ Ο Mehmet Dâna θα συνέχιζε όλο το επόμενο διάστημα να «διαμαρτύρεται» στον Κυβερνήτη για τα ζητήματα αυτά, βλ. “Evkaf kanununun gecikmesini Kıbrıs Müftüsü protesto ediyor” («Ο Μουφτής της Κύπρου διαμαρτύρεται για την καθυστέρηση [έκδοσης] του νόμου για το Evkaf»), *Hürriyet*, 16/7/1954.

Σχολείων».⁷⁵⁰ Στο ίδιο καταγγελτικό μοτίβο για τα εκπαιδευτικά ζητήματα των Τουρκοκυπρίων κινήθηκε και η επόμενη ανταπόκριση του Zıncırkıran.⁷⁵¹ Παράλληλα, στο συμβολικό επίπεδο, σημείωνε ότι οι Τουρκοκύπριοι, μετά την «έντονη απόρριψη» από τους Ελληνοκύπριους της πρότασής τους να μετονομαστεί μία λεωφόρος της Λευκωσίας σε «Λεωφόρο Σεντάτ Σιμάβι», είχαν βρει διέξοδο στην αντίστοιχη ονοματοδοσία μιας υπό κατασκευή νέας λεωφόρου της πρωτεύουσας.⁷⁵²

Η αμφίθυμη αντιμετώπιση της βρετανικής αποικιοκρατίας

Ο «μορφωμένος» νέος μουφτής του νησιού, που ήταν πιστός στις ατατουρκικές μεταρρυθμίσεις και είχε διακηρύξει ότι ξεκινά η περίοδος των «αγώνων», επέλεγε ως πρώτη πράξη της διοίκησής του να αποστείλει μία εγκύκλιο σε όλα τα τεμένη, με την οποία επανέφερε την τουρκική ως γλώσσα του καλέσματος σε προσευχή (*ezan*). Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, η επαναφορά εκείνη ανέτρεπε παλαιότερη απόφαση του προκατόχου του, Celâl Menzilioğlu, ο οποίος είχε αναγκαστεί να επιστρέψει στην Τουρκία κατόπιν της σφοδρής αντίδρασης που είχε συναντήσει από την «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», αλλά και από την ίδια τη *Hürriyet*.⁷⁵³ Η εξέλιξη αυτή αντιμετωπίστηκε «με χαρά και ικανοποίηση» από τους Τουρκοκύπριους, που ήταν «συνδεδεμένοι με άρρηκτους δεσμούς με την μητέρα πατρίδα» και με τις εκεί ισχύουσες «επαναστατικές μεταρρυθμίσεις» του Atatürk.⁷⁵⁴ Η εν λόγω απόφαση έγινε αιτία να αποστείλει στο μουφτή συγχαρητήριο τηλεγράφημα η «Φοιτητική Ένωση Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ» (*Istanbul Üniversitesi Talebe Birliği, İ.Ü.T.B.*), κατόπιν σχετικής παρότρυνσης ενός «συνόλου» μη κατονομαζόμενων «νέων».⁷⁵⁵ Παράλληλα, ο νέος μουφτής ξεκινούσε περιοδείες στο νησί, αρχής γενομένης από τα χωριά Περιστερώνα και Küçük Kaymaklı (Ομορφίτα), όπου «εντυπωσίαζε» τους εκεί κατοίκους με τις συμβουλές του και τις αναπεμφθείσες στα τουρκικά προσευχές του.⁷⁵⁶ Για τις δραστηριότητές του εκείνες, αλλά και ως ένδειξη αναγνώρισης του ρόλου του, η εφημερίδα παρέδιδε σε εκπροσώπους του «Τουρκοκυπριακού Συλλόγου Πολιτισμού και Αρωγής» που θα επισκέπτονταν την Κύπρο, μία μεγάλη τουρκική σημαία, η οποία επρόκειτο να αναρτηθεί σε ιστό

⁷⁵⁰ “Lefkoşa Türk okulları kapatılıyor”, *Hürriyet*, 17/5/1954.

⁷⁵¹ “Kıbrıs’taki Türk cemaatinin hakları tahdit ediliyor” («Περιορίζονται τα δικαιώματα της τουρκικής κοινότητας στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 18/5/1954.

⁷⁵² “Kıbrıs Türkleri bir caddeye Sedat Simavi adını veriyor” («Οι Τούρκοι της Κύπρου δίνουν το όνομα του Σεντάτ Σιμάβι σε μία λεωφόρο»), *Hürriyet*, 21/5/1954. Στην ανταπόκριση προστίθετο ότι η πιο γνωστή τουρκοκυπριακή ομάδα, η *Çetinkaya*, η οποία νικώντας τον *Πεζοπορικό* είχε κατακτήσει το κύπελλο «Seven A Side», είχε στο σαλόνι των γραφείων της ανηρτημένο το πορτρέτο του ιδρυτή της *Hürriyet*, ενώ δημοσιεύονταν για του λόγου το αληθές και η σχετική φωτογραφία των συντελεστών της ομάδας κάτω από το εν λόγω πορτρέτο.

⁷⁵³ Βλ. ανωτέρω, σελ. 110 (υποσ. 325), 158, καθώς και Κτωρής, ό.π., σελ. 322-323.

⁷⁵⁴ “Kıbrıs’ta ezan türkçe okunuyor” («Το κάλεσμα σε προσευχή στην Κύπρο γίνεται στην τουρκική γλώσσα»), *Hürriyet*, 5/2/1954.

⁷⁵⁵ “Üniversitelilerin Kıbrıs Müftüsüne çektiği telgraf” («Το τηλεγράφημα που απέστειλαν οι φοιτητές στον Μουφτή της Κύπρου»), *Hürriyet*, 7/2/1954.

⁷⁵⁶ “Kıbrıs Müftüsü Türk köylerini ziyarete başladı” («Ο Μουφτής της Κύπρου άρχισε τις επισκέψεις στα τουρκικά χωριά»), *Hürriyet*, 9/2/1954. Η επίσκεψή του στην Περιστερώνα δεν πρέπει να ήταν άσχετη με τη δημοσίευση είδησης στην εφημερίδα για την «αμέλεια» της διοίκησης του Evkaf να μεριμνήσει για τη συντήρηση του εκεί μουσουλμανικού νεκροταφείου, που είχε ως αποτέλεσμα εκείνο να μετατραπεί σε ελαιώνα. Το γεγονός είχε προκαλέσει την «αγανάκτηση» των Τουρκοκυπρίων, βλ. “Türk mezarlığı, geçit olarak kullanılıyor” («Το τουρκικό νεκροταφείο χρησιμοποιείται σαν πέρασμα»), *Hürriyet*, 9/2/1954.

ύψους 10 μέτρων.⁷⁵⁷ Ωστόσο, η βρετανική διοίκηση του νησιού απαγόρευσε την έπαρσή της, γεγονός που θα προκαλούσε τη «θλίψη και την αγανάκτηση των Τούρκων του νησιού», την παράσταση διαμαρτυρίας της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» στο νέο Κυβερνήτη, αλλά και την οργή της εφημερίδας, η οποία έβρισκε μία ακόμη αφορμή για να επιτεθεί στη βρετανική διοίκηση μέσω του ανταποκριτή της: «Έχει προκαλέσει μεγάλη θλίψη και αγανάκτηση μεταξύ των Τούρκων του νησιού η μονόπλευρη και απάδουσα τόσο στη φιλία όσο και στην ουδετερότητα αυτή κίνηση της αγγλικής διοίκησης, η οποία εδώ και χρόνια δεν βγάζει μιλιάρια για τη ρωμαιορθόδοξη εκκλησία και τον επικεφαλής τής Επιτροπής για την Ένωση, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, που ενεργούν ανοιχτά για την προσάρτηση του νησιού στην Ελλάδα και που δεν περιορίζονται μόνο σε αυτό αλλά έχουν σχεδόν στασιάσει εναντίον της αγγλικής κυβέρνησης, και που δεν βγάζει μιλιάρια για την έπαρση ελληνικών σημαίων σε όλα τα κτίρια που ανήκουν στη ρωμαίικη εκκλησία».⁷⁵⁸

Η παράδοση της σημαίας θα γινόταν κατά τη διάρκεια της γενικής συνέλευσης του συγκεκριμένου συλλόγου, στην οποία ο επικεφαλής του, Derviş Manizade, εξήρε το ρόλο του Simavi, του «προστάτη των Τουρκοκυπρίων και υπερασπιστή της υπόθεσης της Κύπρου, τον πατριώτη», του οποίου ο θάνατος αποτέλεσε «μία ανεπανόρθωτη απώλεια». Αφού ακολούθως τηρήθηκε ενός λεπτού σιγή στη μνήμη του, ο Manizade εξακολούθησε, τονίζοντας ότι η «μόνη παρηγοριά» τους ήταν ότι οι απόγονοί του συνέχιζαν τηρώντας την «παρακαταθήκη» του στο Κυπριακό και πρόσθετε τα εξής: «Η υπόθεση της Κύπρου έχει πάψει από καιρό να είναι υπόθεση μόνο των Κυπρίων. Είναι υπόθεση ολόκληρης της Τουρκίας και ολόκληρου του τουρκισμού. Εξελισσόμενη σιγά-σιγά προς αυτή την κατεύθυνση, η υπόθεση της Κύπρου εξαπλώνεται σαν φωνή από βουνό σε βουνό προς κάθε κατεύθυνση της πατρίδας». Για την επίτευξη του στόχου αυτού, η συνέλευση έλαβε την απόφαση να τροποποιήσει το σχετικό άρθρο του καταστατικού του συλλόγου, έτσι ώστε να δίδεται η δυνατότητα και στους μη Κύπριους να γίνονται μέλη.⁷⁵⁹ Παράλληλα, η «αναγνώριση» του ρόλου του Simavi επιδιώχθηκε και με μία συμβολική πρόταση που προήλθε τη φορά αυτή από την ίδια την Κύπρο. Έτσι, η εφημερίδα πληροφορούσε ότι ένας αναγνώστης της *Halkın Sesi* πρότεινε να μετονομαστεί η «Οδός Δημοτικού Δάσους» στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας, σε οδό «Sedat Simavi» και ακολούθως να μετονομαστεί κατά τον ίδιο τρόπο μία «εκ των πιο εκλεκτών λεωφόρων» της πόλης. Ενστερνιζόμενοι το συγκεκριμένο αίτημα, οι Τουρκοκύπριοι Dr. Tahsin Salih Gözmen, Ümit Süleyman (δικηγόρος) και İrfan Hüseyin (έμπορος), που ήταν μέλη

⁷⁵⁷ “Kıbrıs Müftüsüne gazetemizin hediyesi” («Το δώρο της εφημερίδας μας στον Μουφτή της Κύπρου»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 8/2/1954. Η εφημερίδα δημοσίευε πρωτοσέλιδα φωτογραφία της συγκεκριμένης σημαίας, πλαισιωμένης από μέλη του «Συλλόγου». Στην άκρη της διακρινόταν ο Necati Zincirkıran, που προφανώς ήταν και ο εκπρόσωπος της *Hürriyet* που παρέδωσε τη σημαία. Για τον εν λόγω «Σύλλογο» βλ. ανωτέρω, σελ. 23, υποσ. 82.

⁷⁵⁸ “Müftülük binasına Türk bayrağı çektilmiyor” («Δεν επιτρέπεται η έπαρση της τουρκικής σημαίας στο κτίριο της μουφτείας»), *Hürriyet*, 25/2/1954.

⁷⁵⁹ “Kıbrıslılar Sedat Simavi’yi andılar” («Οι Κύπριοι μνημόνευσαν τον Σεντάτ Σιμάβι»), *Hürriyet*, 8/2/1954.

του «τουρκικού δημοτικού συμβουλίου Λευκωσίας», δήλωναν ότι θα το έθεταν στην πρώτη συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου που θα ακολουθούσε.⁷⁶⁰

Από την άλλη μεριά, η πρόσκληση των Βρετανών σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους δημοσιογράφους να επισκεφθούν τις υπό κατασκευή εγκαταστάσεις της βάσης της Δεκέλειας, έδινε την αφορμή στον ανταποκριτή της εφημερίδας να κατηγορήσει τον ελληνοκυπριακό Τύπο ότι «βρήκε την ευκαιρία να επιτεθεί εκ νέου στους Άγγλους», λόγω των τίτλων του που ανέφεραν ότι «οι Άγγλοι δεν έχουν την πρόθεση να εγκαταλείψουν την Κύπρο».⁷⁶¹ Η αρνητική περιγραφή συνεχιζόταν και σε επόμενη πρωτοσέλιδη ανταπόκριση, στην οποία κατηγορούνταν συλλήβδην οι Ελληνοκύπριοι ότι «ξεσηκώνουν θόρυβο» εναντίον της δημιουργίας της βάσης. Επισημαινόταν, μάλιστα, εντέχνως ότι στην προσπάθεια να αποτραπεί η δημιουργία της, είχαν ενωθεί «οι παπάδες με τους ερυθρούς», διότι τα υπό απαλλοτρίωση χωράφια ανήκαν στην «Ορθόδοξη εκκλησία και σε ορισμένους Ρωμιούς κομμουνιστές», οι οποίοι αντιδρούσαν.⁷⁶²

Η διφορούμενη και αμφίθυμη εκείνη στάση της εφημερίδας έναντι της αποικιακής διοίκησης, αλλά και της εν γένει βρετανικής παρουσίας και πολιτικής στην Κύπρο, καθίστατο φανερή από τη διαφορετική ορολογία που κατά περιόδους χρησιμοποιούσε για να την περιγράψει. Έτσι, ο ανταποκριτής της εφημερίδας μιλούσε με κολακευτικά λόγια για τα οικοδομικά επιτεύγματα των Βρετανών στην υπό κατασκευή βάση, αλλά ο Zincirkiran στα προηγούμενα κείμενά του έκανε συχνά λόγο για την «αποικιακή διοίκηση» την οποία περιέγραφε με μελανά χρώματα. Όταν οι Ελληνοκύπριοι ξεσηκώνονταν και διεκδικούσαν τον περιορισμό ή τον τερματισμό της αποικιοκρατίας, τότε κατηγορούνταν ότι ήταν «κακομαθημένοι», ότι «φωνασκούν» και ότι «ξεσηκώνουν θόρυβο». Αντιθέτως, όταν οι Τουρκοκύπριοι πρόβαλλαν αιτήματα, αυτά ήταν για να αντιμετωπιστεί η βρετανική «αυθαιρεσία» και «αδικία». Ένα από τα αιτήματά τους εκείνα, που όπως είχε προαναγγείλει ο νεοεκλεγείς μουφτής θα βρισκόταν στο επίκεντρο των «αγώνων», ήταν να επιστραφεί η διοίκηση του Enkaf «στο λαό». Για την ικανοποίησή του, οι Τουρκοκύπριοι προγραμματίζαν τη διεξαγωγή συλλαλητηρίου στις 17 Φεβρουαρίου, με την εφημερίδα να προβάλλει την είδηση πρωτοσέλιδα. Όπως ανέφερε στο σχετικό ρεπορτάζ, το συλλαλητήριο θα στρεφόταν εναντίον της «αποικιακής διοίκησης» και δη εναντίον της βρετανικής «αυθαιρεσίας» να διαχειρίζεται κατά το δοκούν την περιουσία του Enkaf, που ανερχόταν μεταξύ 8 και 10 εκατομμυρίων στερλινών, και να διορίζει σε αυτό άτομα «εναντίον των συμφερόντων των Τουρκοκυπρίων».⁷⁶³ Συμμετέχοντες σε εκείνο – και προφανέστατα οι κεντρικοί οργανωτές του –

⁷⁶⁰ “Kıbrıslıların kadirşinas bir hareketi/ Büyük bir caddeye Sedat Simavi adı verilmesini istedi” («Μια κίνηση αναγνώρισης της αξίας από τους Κύπριους/ Ζήτησαν να δοθεί το όνομα του Σενάτ Σιμάβι σε μια μεγάλη λεωφόρο»), *Hürriyet*, 22/2/1954.

⁷⁶¹ “İngilizler Kıbrıs’ta bir askerî şehir kuruyor” («Οι Άγγλοι ιδρύουν στην Κύπρο μια στρατιωτική πόλη»), *Hürriyet*, 2/2/1954. Στο κείμενο ο ανταποκριτής περιέγραφε εντυπωσιασμένος τις βρετανικές οικοδομικές δραστηριότητες.

⁷⁶² “Kıbrıs’ta yeni Rum yaygarası” («Νέες φωνασκίες των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 6/2/1954. Η εφημερίδα πληροφορούσε και για την παραχώρηση εδάφους στις ΗΠΑ προκειμένου να διευρύνουν τις εγκαταστάσεις τους, για τη «σφοδρή» αντίδραση των Ελληνοκυπρίων κομμουνιστών, καθώς και για την πληροφορία του *Παρατηρητή* ότι η Κύπρος θα μετατραπεί σε μεγάλη ΝΑΤΟϊκή βάση, βλ. “Kıbrıs mühim bir NATO üssü oluyor” («Η Κύπρος γίνεται σημαντική ΝΑΤΟϊκή βάση»), *Hürriyet*, 19/2/1954.

⁷⁶³ “Kıbrıs Türkleri büyük bir miting hazırladı” («Οι Τουρκοκύπριοι προετοίμασαν ένα μεγάλο συλλαλητήριο»), *Hürriyet*, 7/2/1954.

θα ήταν εκπρόσωποι της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», μέλη των δημοτικών συμβουλίων, καθώς και οι ψηφισθέντες εκπρόσωποι που με τη σειρά τους είχαν εκλέξει τον μουφτή. Στο συλλαλητήριο θα συμμετείχε, επίσης, ομάδα πανεπιστημιακών που είχε αφιχθεί εκ Τουρκίας, με επικεφαλής την πρόεδρο του παραρτήματος Πόλης της «Ένωσης Γυναικών Τουρκίας» (*Türkiye Kadınlar Birliği*), İffet Halim Oruz, και τον αντιπρόεδρο της *T.M.T.F.*, Yavuz Kadioğlu. Ενδιαφέρουσα ήταν η πληροφορία του ανταποκριτή της *Hürriyet* ότι βάση των διεκδικήσεων θα ήταν το πόρισμα της «Επιτροπής Τουρκικών Υποθέσεων» που είχε συγκροτήσει ο λόρδος Winster, αλλά και τα σχετικά δικαιώματα διαχείρισης της βακουφικής περιουσίας που είχαν δοθεί «στους Ελληνοκύπριους, στους Αρμενίους, στους Καθολικούς και στους Μαρωνίτες». Παράλληλα, στο δημοσίευμα κατηγορείται η «αποικιακή διοίκηση» ότι από το 1938 κατέθετε «σε ξένη τράπεζα» απόκως τα έσοδα από το *Evkaf* τα οποία, όπως είχε καταγράψει το πόρισμα της «Επιτροπής», ανερχόταν το 1947 στις 370 χιλιάδες περίπου λίρες Τουρκίας.⁷⁶⁴

Πράγματι, στις 17 του μηνός πραγματοποιήθηκε το συλλαλητήριο – το «συνέδριο», όπως το χαρακτήριζε η εφημερίδα – στον κινηματογράφο *Belğ Paşa* της Λευκωσίας, με «χιλιάδες Τούρκους» να μένουν εκτός αιθούσης και να ακούν τους ομιλητές από μεγάφωνα που είχαν στηθεί στον έξω χώρο. Οι ρήτορες επαναλάμβαναν τις κατηγορίες περί αυθαίρετης λειτουργίας και διάθεσης των εσόδων του *Evkaf*, καθώς και τις συγκρίσεις με τη μεταχείριση των «χριστιανών» και των «εκκλησιών» τους. Το «συνέδριο» αποφάσιζε να διοργανώσει νέο συλλαλητήριο στις 28 του επόμενου Μαρτίου, στο οποίο προσκλήθηκαν ξανά οι εκ Τουρκίας «παρατηρητές», αλλά και να αποσταλούν δύο επιτροπές, μία στην Άγκυρα και η άλλη στο Λονδίνο, για να προωθηθεί η υπόθεση του *Evkaf*. Σχετικό τηλεγράφημα, υπογεγραμμένο από τον «πρόεδρο του συνεδρίου», Faiz Kaymak, συντασσόταν και αποστέλλόταν στο Βρετανό Υπουργό Αποικιών. Το ρεπορτάζ συνοδεύεται από πρωτοσέλιδη φωτογραφία που εικόνιζε τον ομιλούντα Δρ. Fazıl Küçük και δίπλα του τον δικηγόρο και γιο του νεοεκλεγέντα μουφτή, Ali Dâna, ενώ περατωνόταν με πολλαπλή αναφορά στην «τάξη» και τη «σοβαρότητα», με τις οποίες διεξήχθη η συγκέντρωση, αρετές που επικροτούσε και ο αστυνομικός διευθυντής Λευκωσίας και τις οποίες η εφημερίδα χαρακτήριζε ενδεικτικές της «πολιτικής ωριμότητας των Τουρκοκυπρίων».⁷⁶⁵

Σφοδρή επίθεση εναντίον της Βρετανίας εξαπέλυε και ο M. Feridun Bellisar σε άρθρο γνώμης, στο οποίο παρέθετε με τη σειρά του όλα τα θέματα που η εφημερίδα θεωρούσε ότι ήταν σε εκκρεμότητα μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και της Τουρκίας στην Κύπρο. Οι αναφορές του ξεκινούσαν με την «ταχυδακτυλουργική» προσάρτηση του «τουρκικού νησιού» από τους Βρετανούς, η οποία χαρακτηριζόταν σχεδόν εχθρική κίνηση, ενώ ακολουθούσε η αφήγηση όλων των «διακρίσεων» στην εκπαίδευση και στη διάθεση της βακουφικής περιουσίας που κατηγορείται ότι εφάρμοζε η αποικιακή διοίκηση σε βάρος των Τουρκοκυπρίων και υπέρ των Ελληνοκυπρίων.

⁷⁶⁴ «Kıbrıs Türklerinin mitingi Çarşamba günü yapıyor» («Την Τετάρτη διεξάγεται το συλλαλητήριο των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 15/2/1954.

⁷⁶⁵ «Lefkoşa'da binlerce Türkün iştirak ettiği bir miting yapıldı» («Συλλαλητήριο με τη συμμετοχή χιλιάδων Τούρκων στη Λευκωσία»), *Hürriyet*, 18/2/1954.

Ο συντάκτης μεμφόταν τους Βρετανούς για την εφαρμογή μιας πολιτικής εμπρόθετης «εξόντωσης» των Τουρκοκυπρίων, εξαιτίας της οποίας είχαν μεταβληθεί σε μειοψηφία στο νησί. Στο σκεπτικό του, η Ελλάδα δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ο «δορυφόρος» της Βρετανίας στην περιοχή, που είχε χρησιμοποιηθεί για την καταστροφή της Τουρκίας. Η πολιτική αυτή, συνέχιζε, τερματίστηκε με τον «θρίαμβο στο Σαγγάριο», γεγονός μετά το οποίο άρχισε να φυλλορροεί η πάλαι ποτέ κραταιά Αλβιόνα. Καταλήγοντας στο άρθρο του, ο Bellisar απηύθυνε τις εξής προειδοποιήσεις:

*«Οι Άγγλοι και οι Έλληνες δεν φαίνεται να πήραν το μάθημά τους από την πρόσφατη αυτή ιστορία. Τούτη τη φορά επιχειρούν να παραβιάσουν τα δικαιώματα των Τούρκων φορώντας τη μάσκα της φιλίας. Δεν ξέρουν, όμως, ότι επίσημη συμμαχία την οποία δεν υποστηρίζει το τουρκικό έθνος δεν έχει καμμία αξία. Το τουρκικό έθνος έχει απαγορεύσει στους Έλληνες να βάλουν στο μάτι την Κύπρο, που αποτελεί ένα κομμάτι της Ανατολίας. Ακόμη κι αν με κάποια ταχυδακτυλουργία εγκαταλειφθεί η Κύπρος στην Ελλάδα, αργά ή γρήγορα οι επιτιθέμενοι [sic] θα πληρώσουν το τίμημα. Η πανωλεθρία, όμως, αυτή τη φορά θα είναι πολύ πιο φοβερή από τον Σαγγάριο. Διότι αυτή τη φορά δεν θα βρουν τους Τούρκους απέναντί τους μισοοπλισμένους».*⁷⁶⁶

Όπως καθίσταται εμφανές από τη λογική του συντάκτη, το βασικό ζήτημα ήταν «η ασέβεια και η αγένεια» των Βρετανών, χαρακτηριστικά τα οποία σε συνδυασμό με τις βλέψεις των Ελλήνων, που «καραδοκούν να βρουν ευκαιρία για να προβάλλουν νέες εδαφικές διεκδικήσεις», απειλούσαν την «τουρκικότητα» του νησιού της Κύπρου. Αντιδρώντας, λοιπόν, ο αρθρογράφος, διατύπωνε μία άμεση απειλή: Τα σχέδιά τους εκείνα θα τα «χαλάσει» το «τουρκικό έθνος» που δεν θα είναι «μισοοπλισμένο», όπως ήταν στη μάχη του Σαγγαρίου, αλλά πλήρως προετοιμασμένο, προφανώς για πόλεμο, με τον οποίο θα κατισχύσει ολοκληρωτικά στην αντιπαράθεση. Το σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ιδιαίτερος, διότι πρόκειται για κάτι περισσότερο από ρητορικό μαξιμαλισμό ή δραματικά προφητικά λόγια σε σχέση με όσα ακολούθησαν μετά τη δημιουργία της *T.M.T.* και την εισβολή του 1974. Όπως αποκαλύπτει στο βιβλίο του ο Necati Zincirkiran, ο οποίος είχε επισκεφθεί το νησί δύο φορές εντός του 1954, τον Ιανουάριο και τον Μάιο, δημοσιεύοντας ακολούθως σειρά ανταποκρίσεων, αξιωματικοί του τουρκικού στρατού βρίσκονταν ήδη τότε υπό κάλυψη στο νησί, κάνοντας αναγνωριστικές επισκέψεις και προετοιμάζοντας τη στρατιωτική ενίσχυση που επρόκειτο να ακολουθήσει. Συνταξίδευσαν, μάλιστα, με τον Zincirkiran στην Πάφο, όταν μετέβαινε εκεί για να επισκεφτεί τον μουφτή Mehmet Dâna, προκειμένου «να δουν τα περίχωρα».⁷⁶⁷ Τα γεγονότα αυτά που αποκάλυπτε ο Zincirkiran έπειτα από 40 χρόνια, φωτίζουν με

⁷⁶⁶ «Kıbrıs'ın İstirabı» («Όσα υποφέρει η Κύπρος»), στήλη «Günün Mevzuları», *Hürriyet*, 1/3/1954.

⁷⁶⁷ Necati Zincirkiran, *Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu*, σελ. 58-60. Το σχετικό κεφάλαιο του βιβλίου επιγράφεται «Το τουρκικό Γενικό Επιτελείο ενδιαφερόταν εκ του σύνεγγυς για την Κύπρο ήδη από το 1954» και η αφήγηση του συγγραφέα συνιστά την πρώτη δευτερογενή μαρτυρία για την πρώιμη εκείνη τουρκική στρατιωτική δραστηριοποίηση στην Κύπρο: «Τα χρόνια του 1950 δεν υπήρχε στη Λευκωσία ξενοδοχείο στην τουρκική πλευρά. Υπήρχαν μόνο οι δύο 'ξενώνες' του Αλί Ριζά [...] Τότε, λοιπόν, που οι Τούρκοι κρατικοί αξιωματούχοι έλεγαν ότι 'για την Τουρκία δεν υφίσταται κυπριακό πρόβλημα, το νησί βρίσκεται υπό βρετανική κυριαρχία και διοίκηση', ήρθαν μια μέρα στην πανσιόν του Αλί Ριζά τέσσερα κοντοκουρεμένα άτομα. Φορούσαν πολιτικά, αλλά φαινόταν από παντού πως ήταν αξιωματικοί,

διαφορετικό και πολύ περισσότερο ρεαλιστικό τρόπο τα γραφόμενα του Bellisar, ο οποίος ενδεχομένως να είχε γίνει ήδη από τότε κοινωνός της συγκεκριμένης πληροφόρησης.

Από την άλλη μεριά, η άφιξη στην Κύπρο του νέου Κυβερνήτη, Robert Perceval Armitage, χαιρετιζόταν από τη *Hürriyet* πρωτοσέλιδα, με τη δημοσίευση σχετικής ανταπόκρισης. Ο συντάκτης σημείωνε ότι οι Ελληνοκύπριοι «μποϊκόταραν» την άφιξή του, με την παρουσία τους να μην ξεπερνά τα 3-5 άτομα και επαναλάμβανε τα όσα είχε γράψει ο Zıncirkıran ένα μήνα πριν για τους προηγηθέντες του Armitage Κυβερνήτες. Στο πλαίσιο αυτό, χαρακτήριζε «έμπειρο» και «φιλελεύθερο» τον λόρδο Winster, εκτιμώντας ότι είχε ανταποκριθεί θετικά στις ανάγκες των Τουρκοκυπρίων και πληροφορώντας ότι δικά του έργα ήταν η υιοθέτηση του νέου αστικού κώδικα, καθώς και η ψηφοφορία για την εκλογή μουφτή. Αντιθέτως, με μελανά χρώματα παρουσίαζε τη θητεία του διαδόχου του, Sir Andrew Wright, κάνοντας λόγο για «πέντε μαύρα χρόνια για την τουρκοκυπριακή κοινότητα», ενώ κατέληγε στο ρεπορτάζ του παροτρύνοντας τον νεοαφιχθέντα Κυβερνήτη να «εμπνευστεί από τις θετικές πράξεις του λόρδου Winster» και εξέφραζε την ελπίδα να κερδίσει με τον τρόπο αυτό «την αγάπη της κοινότητάς μας».⁷⁶⁸ Η άφιξη του νέου Κυβερνήτη συνέπιπτε με την 24ωρη απεργιακή κινητοποίηση των Ελληνοκυπρίων εναντίον του νέου ενοικιοστασίου που είχε αρχίσει να ισχύει. Η εφημερίδα φιλοξενούσε την είδηση στις εσωτερικές σελίδες, σημειώνοντας ότι η απεργία οργανωνόταν από τα «κομμουνιστικά και σοσιαλιστικά συνδικάτα», στα οποία «σχεδόν ουδείς Τούρκος είναι μέλος» και προσθέτοντας ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν συμμετείχαν στην απεργία αν και οι ίδιοι πλήττονταν από το νέο καθεστώς των ενοικίων.⁷⁶⁹

Από την άλλη μεριά και στο πλαίσιο της επαμφοτερίζουσας στάσης που υιοθετούσε έναντι των Βρετανών, η εφημερίδα συνέχιζε την ευνοϊκή για τις τουρκικές θέσεις προβολή των βρετανικών

διότι οι τρεις τους έδειχναν στον τέταρτο έναν διαφορετικό σεβασμό. Τους πρόδιδαν και τα μαλλιά. Οι δύο είχαν τσόχινο καπέλο. Οι ηλικίες τους ήταν μεταξύ 35-50. Εκτός από εμένα και εκείνους κανείς άλλος δεν έμενε στην πανσιόν. Εμένα με γνώριζαν γιατί οι ανταποκρίσεις μου δημοσιεύονταν στη Χιουρριέτ, αλλά οι ίδιοι δεν συστήνονταν. Γενικά, έβγαιναν από την πανσιόν το πρωί και γύριζαν το βράδυ. Χρησιμοποιούσαν ταξί. Περιδιάβαιναν κάθε πλευρά του νησιού [...] Μια μέρα, ενώ ήμουν έτοιμος να ξεκινήσω πάλι για το σπίτι του Ντανά Εφέντη στην Πάφο, οι τέσσερις μυστηριώδεις επισκέπτες από την Τουρκία με πλησίασαν και μου είπαν: 'Αν έχει χώρο στο αυτοκίνητο θέλουμε να έρθουμε κι εμείς, να δούμε τα μέρη εκεί' [...] Εκείνη τη μέρα στο δρόμο για την Πάφο, αυτός που ήταν στρατηγός [;:] άρχισε να λέει: 'Κοίτα Ζιντζίρκιραν, ρωτήσαμε για σένα τον πρόξενο κ. Μπουρχάν Ισίν και πήραμε τις συστάσεις για το άτομό σου. Γι' αυτό και μέχρι σήμερα δεν αποκαλυφθήκαμε. Δεν μπορούσαμε να το κάνουμε, διότι είμαστε εδώ σε άκρως απόρρητη αποστολή. Είδαμε ότι κατά την εκτέλεση του δημοσιογραφικού σου καθήκοντος επιδεικνύεις σεβασμό στα εθνικά συμφέροντα της Τουρκίας και θα σου πούμε μερικά πράγματα υπό το όρο ότι θα μείνουν μεταξύ μας. Το νησί της Κύπρου αποτελεί ένα μεγάλο κομμάτι στεριάς που έχει μεγάλη σημασία για την Τουρκία από την πλευρά της ασφάλειας. Η Τουρκία [sic] την έδωσε προσωρινά [emanet] στους Άγγλους το 1878 για τη δική της ασφάλεια. Τώρα η Ελλάδα θέλει να την προσαρτήξει. Αυτό, όσο υπάρχει Τουρκία, είναι ένα όνειρο που δεν θα πραγματοποιηθεί. Γι' αυτό είμαστε σήμερα εμείς εδώ. Με άλλα λόγια, η Τουρκία ενδιαφέρεται πλέον σήμερα για την Κύπρο όχι μόνο διά της διπλωματικής οδού, αλλά και από στρατιωτικής απόψεως. Αυτός είναι και ο μοναδικός λόγος της αφίξεώς μας». Ο Zıncirkıran δίνει αμέσως κατόπιν μία εξίσου ενδιαφέρουσα συνέχεια στην αφήγησή του, όταν υποστηρίζει ότι εκείνος που είχε δώσει την «εντολή» για τη μετάβαση των Τούρκων αξιωματικών στην Κύπρο ήταν ο Fatin Rüştü Zorlu, ο οποίος ωστόσο κατά την πρώτη μετάβαση του Τούρκου δημοσιογράφου στο νησί, υπηρετούσε ακόμη ως επικεφαλής της μόνιμης τουρκικής αντιπροσωπείας στο NATO. Κατά τον συγγραφέα, είχε κατορθώσει να «πείσει» τον Menderes και να αποσπάσει τη σχετική συγκατάθεσή του.

⁷⁶⁸ "Yeni vali Kıbrıs'a geldi/ Adadaki Türk topluluğu yeni valinin, sefeli Sir Andrew Wright'ın yaptığı haksızlıkları tamir etmesini bekliyor" («Αφίχθη στην Κύπρο ο νέος κυβερνήτης/ Η τουρκική κοινότητα της νήσου αναμένει από το νέο κυβερνήτη να αποκαταστήσει τις αδικίες που διέπραξε ο προκάτοχός του Sir Andrew Wright»), *Hürriyet*, 22/2/1954.

⁷⁶⁹ "Kıbrıs'ta Rum işçileri, bugün 24 saatlik grev yapacaklar" («Οι Ελληνοκύπριοι εργάτες στην Κύπρο θα πραγματοποιήσουν σήμερα 24ωρη απεργία»), *Hürriyet*, 23/2/1954.

δημοσιευμάτων, που ανέφεραν ότι «οι ελληνικοί ισχυρισμοί και τα ελληνικά αιτήματα για την Κύπρο δεν έχουν ούτε ιστορική ούτε πολιτική βάση». Στο πλαίσιο αυτό, παρέπεμπε σε κύριο άρθρο του «σοβαρού» *Manchester Guardian*, σύμφωνα με το οποίο το ελληνικό αίτημα περί ένωσης ουδέποτε θα ληφθεί υπ' όψιν, όσο δεν αποσπούσε την υποστήριξη και «της σημαντικής μειονότητας που συνιστούν οι Τούρκοι» στο νησί. Η βρετανική εφημερίδα, μάλιστα, παρότρυνε την ελληνική κυβέρνηση αντί να «ανασκαλεύει το ζήτημα με τους Ελληνοκύπριους», να επωφεληθεί από τη φιλία της με την Τουρκία και να το διαπραγματευτεί με εκείνη. Τόσο την είδηση αυτή, όσο και ένα σύνολο άλλων για το Κυπριακό, όπως εκείνη της απαγόρευσης στους φοιτητές των Αθηνών να πραγματοποιήσουν σχετικό συλλαλητήριο, η *Hürriyet* επέλεγε να τις συγκεντρώσει στις εσωτερικές της σελίδες υπό τον κεντρικό τίτλο «Η απεχθής έχθρα που τρέφουν οι Ελληνοκύπριοι για τους Τούρκους». Όπως πληροφορούσε ο ανταποκριτής της από τη Λευκωσία, την αφορμή για τον συγκεκριμένο τίτλο είχε δώσει η παρότρυνση του ελληνοκυπριακού Τύπου στους εργατές του λιμανιού να μποϊκοτάρουν την εκφόρτωση σιτηρών από την Τουρκία, διότι οι παρτίδες που είχαν έρθει αποδείχθηκαν «χαλασμένες».⁷⁷⁰

Σε άλλη του ανταπόκριση ο συνεργάτης της εφημερίδας έδινε το χαρμόσυνο νέο ότι η «αποικιακή διοίκηση» επέτρεψε τελικά στην Κύπρο τη δημιουργία υποκαταστημάτων των τουρκικών τραπεζών. Πρόσθετε ότι η πρώτη εξ αυτών δεν θα ήταν τελικά η *Yapı Kredi*, καθ' ότι είχε υπαναχωρήσει από το εκδηλωθέν ενδιαφέρον της, ενώ παράλληλα πληροφορούσε και για την ίδρυση του «Συλλόγου Τούρκων Εμπόρων» (*Türk Tüccarlar Derneği*).⁷⁷¹ Παράλληλα, στο ίδιο προαναφερθέν πλαίσιο της προβολής της τουρκοκυπριακής διαφοροποίησης από τις κομμουνιστικές πρακτικές των Ελληνοκυπρίων, η εφημερίδα δημοσίευε είδηση για την «έντονη αγανάκτηση» που είχε προκαλέσει στους πρώτους η κίνηση των μελών του «Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου» να αναρτήσουν στο κτίριο που διεξαγόταν το ετήσιο συνέδριό του και την τουρκική σημαία, πλάι στην ελληνική και στη σοβιετική. Όπως καθίσταται εμφανές, η έπαρση της τουρκικής σημαίας από ζητούμενο στην περίπτωση του κτιρίου της Μουφτείας, μετατρεπόταν σε «πρόκληση» που προκαλούσε σφοδρή «αγανάκτηση» λόγω της κομμουνιστικής της συμπαράδηλωσης, με το σχετικό ρεπορτάζ να σπεύδει να διευκρινίσει για μία ακόμη φορά ότι μεταξύ των κομμουνιστών στην Κύπρο «δεν υπάρχει ούτε ένας Τούρκος».⁷⁷²

Η τουρκοκυπριακή κινητικότητα: Συνεχής πίεση στον νέο Κυβερνήτη και συνάντηση με τον Bayar

Η θετική και πλήρης προσδοκιών εικόνα που είχε καλλιεργήσει η *Hürriyet* για τον νέο Κυβερνήτη Armitage, θα διαψευδόταν γρήγορα από τις εξελίξεις. Ως επακόλουθο, από τα τέλη Μαρτίου θα σημειωνόταν μία σκλήρυνση στη στάση της τουρκοκυπριακής πλευράς, με την αποστολή υπομνήματος από την «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», καθώς και τη διεξαγωγή

⁷⁷⁰ «Kıbrıs Rumlarının Türklere beslediği menfur düşmanlık», *Hürriyet*, 28/2/1954.

⁷⁷¹ «Kıbrıs'ta/ Türk bankaları da şubeler açabilecek» («Θα μπορούν και οι τουρκικές τράπεζες να ανοίγουν υποκαταστήματα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 7/3/1954.

⁷⁷² «Kıbrıs'ta kızilların küstahlığı» («Το θράσος των ερυθρών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 9/3/1954.

του προγραμματισμένου συλλαλητηρίου για την επιστροφή του Enkaf υπό τη διοίκησή τους.⁷⁷³ Τα περιστατικά αυτά, όμως, δεν πτούσαν καθόλου τον νέο Κυβερνήτη, ο οποίος απαντώντας σε σχετική ερώτηση εκπροσώπου του τουρκοκυπριακού Τύπου, δήλωνε ότι δεν προτίθετο να επιφέρει οποιαδήποτε μεταβολή ούτε στο καθεστώς του Enkaf, αλλά ούτε και στα θέματα του ελέγχου της διοίκησης των σχολείων⁷⁷⁴ και της ανάρτησης της τουρκικής σημαίας έξω από το κτίριο της Μουφτείας. Η εφημερίδα μετέφερε πρωτοσέλιδα τη σχετική είδηση, προσθέτοντας ότι οι «αρνητικές» εκείνες απαντήσεις του Armitage «επικρίθηκαν δριμύτατα» από τον τουρκοκυπριακό Τύπο, που κατηγορούσε τον Βρετανό αξιωματούχο για «μεροληψία» υπέρ των Ελληνοκυπρίων. Παράλληλα, ανακοίνωνε την απόφαση των Τουρκοκυπρίων να «εντατικοποιήσουν τον αγώνα τους, προκειμένου να αναγνωριστούν με οποιοδήποτε τίμημα τα ανθρώπινα και κοινωνικά τους δικαιώματα».⁷⁷⁵

Εν τω μεταξύ, στη σειρά των καταγγελιών της εφημερίδας ερχόταν να προστεθεί και μία ακόμη, για τη νέα «τυραννία» της ελληνοκυπριακής πλευράς. Τη φορά αυτή επρόκειτο για τους «Ελληνοκύπριους υπαλλήλους», οι οποίοι αφού είχαν δώσει στους «ομοεθνείς» τους όλη την οικονομική βοήθεια που πρόσφερε η βρετανική διοίκηση για τους σεισμοπαθείς του προηγούμενου Σεπτεμβρίου, γνωστοποιούσαν τώρα στους Τουρκοκύπριους σεισμοπαθείς ότι έπρεπε να εκκενώσουν τις σκηνές που είχαν στηθεί στο πάρκο της Πάφου. Κατόπιν της «σφοδρής αγανάκτησης» των τελευταίων, τους δόθηκε πρόσθετη προθεσμία είκοσι ημερών, ενώ και σε εκείνη την περίπτωση παρενέβη η «Ομοσπονδία» με υπόμνημά της προς την «αποικιακή διοίκηση».⁷⁷⁶

Σε αντίθεση με τα συγκεκριμένα περιστατικά, που καταγγέλλονταν ως στρεφόμενα κατά των συμφερόντων των Τουρκοκυπρίων, ο ανταποκριτής της εφημερίδας βρισκόταν στην ευχάριστη θέση να ανακοινώσει και μία χαρμόσυνη είδηση, όπως προέκυπτε από τις «έντονες φήμες» που κυκλοφορούσαν τότε. Επρόκειτο για τη φημολογία περί της απόφασης της «αποικιακής διοίκησης» να παραδώσει τη διοίκηση του Enkaf στην «τουρκική κοινότητα, όπως συμβαίνει και με τα ευαγή ιδρύματα των Ελληνοκυπρίων, των Αρμενίων και των Μαρωνιτών». «Αξιόπιστες πηγές» του ανέφεραν, μάλιστα, ότι ετοιμαζόταν και το σχετικό νομοσχέδιο, βάσει του οποίου η διοίκηση του κεντρικού φορέα θα μεταβιβαζόταν σε επιτροπή που θα εκλεγόταν «από το λαό». Η προσδοκία της εξέλιξης αυτής «έδωσε μεγάλη χαρά στους Τούρκους», οι οποίοι πλέον «περίμεναν

⁷⁷³ Βλ. ανωτέρω, σελ. 281.

⁷⁷⁴ Στο πλαίσιο αυτό, η αποικιακή διοίκηση απέστειλε την 1^η Απριλίου προσκλητήριες επιστολές σε ορισμένους εκ Τουρκίας δασκάλους, για να εργαστούν στα σχολεία υπό βρετανική διοίκηση και όχι υπό το προσφάτως τότε μεταβληθέν καθεστώς της έγκρισης από τουρκικό Υπουργείο Παιδείας. Το γεγονός καταγγελλόταν επίσης από την εφημερίδα, που έκανε λόγο για «νέες δυσκολίες» που προκαλούσε η «αποικιακή διοίκηση», βλ. «Kıbrıs'ta Türk öğretmenlere yeni müşkülât çıkarılıyor» («Στην Κύπρο νέες δυσκολίες δημιουργούν στους Τούρκους δασκάλους»), *Hürriyet*, 9/4/1954.

⁷⁷⁵ «Kıbrıs'taki Türklerin hakları/ Yeni Vali bunları tanımıyor» («Τα δικαιώματα των Τούρκων στην Κύπρο/ Ο νέος Κυβερνήτης δεν τα αναγνωρίζει»), *Hürriyet*, 4/4/1954.

⁷⁷⁶ «Zelzeleden zarar gören Türk'lere ait çadırlar sökülme isteniyor» («Ζητείται το ξήλωμα των σκηνών των Τούρκων που έχουν πληγεί από το σεισμό»), *Hürriyet*, 16/3/1954.

με ανυπομονησία την πραγματοποίησή της.⁷⁷⁷ Οι φήμες εκείνες, ωστόσο, δεν ήταν αρκετές για να αποτρέψουν την προαποφασισθείσα κινητοποίηση για τη διεκδίκηση της διοίκησης του Evkaf. Έτσι, η εφημερίδα πληροφορούσε για τη διεξαγωγή «μεγάλου συλλαλητηρίου» στη Λευκωσία με τη συμμετοχή «δεκάδων χιλιάδων Τούρκων», την έναρξη του οποίου κήρυττε ο επικεφαλής της «Ομοσπονδίας», Faiz Kaymak. Λαμβάνοντας πρώτος το λόγο, ο νέος μουφτής Dâna Efendi δεν περιοριζόταν στη διατύπωση της διεκδίκησης του Evkaf, αλλά για πρώτη φορά υποστήριζε δημόσια ότι η διαχείριση του ιδρύματος από μία «χριστιανική επιτροπή» συνιστούσε «μία ανοιχτή επίθεση στη μουσουλμανική θρησκεία», εισάγοντας έτσι σε μία πολιτικού χαρακτήρα διεκδίκηση παραδοσιακές και πάγιες για το Ισλάμ, παρωχημένες όμως και απαράδεκτες για τη δυτική μοντερνικότητα θρησκευτικές απόψεις. Αντιστοίχως καινοφανείς απόψεις, αυτή τη φορά από την άποψη του διεθνούς δικαίου, διατύπωναν οι επόμενοι ομιλητές,⁷⁷⁸ οι οποίοι ισχυρίστηκαν πως η διατήρηση της διοίκησης του Evkaf από τους Βρετανούς βρισκόταν σε αντίθεση με τις προβλέψεις της Συνθήκης της Λωζάννης και συνιστούσε «αθέτηση» της εκεί τεθείσας υπογραφής τους, για την οποία «διαμαρτυρήθηκαν σφοδρά». Παράλληλα, εξέθεταν την «άθλια» κατάσταση στην οποία βρισκόταν η «παραμελημένη» περιουσία του ιδρύματος, καθώς και την πενία των θρησκευτικών του λειτουργιών, παρά το γεγονός ότι είχε περιουσία ύψους 5-6 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών σε ξένες τράπεζες, ενώ δεν παρέλειπαν να καταγγείλουν και το «χάρισμα» (*peşkes*) της περιουσίας του σε Βρετανούς και Ελληνοκύπριους. Εξαιρετικά ενδιαφέρον, όμως, είναι το γεγονός ότι στο τηλεγράφημα που αποφάσιζαν να συντάξουν και να απευθύνουν προς τον Βρετανό Υπουργό Αποικιών, διατύπωναν μόνο την «άνευ όρων και προϋποθέσεων» απαίτησή τους να επιστραφεί η διοίκηση του Evkaf στους Τουρκοκύπριους, χωρίς να συμπεριλαμβάνουν στο κείμενό του ούτε τα λεχθέντα περί της Συνθήκης της Λωζάννης, ούτε φυσικά και τα ρητορικά σχήματα του μουφτή περί της ανάρμοστης για ένα μουσουλμανικό ίδρυμα χριστιανικής του διοίκησης. Είναι προφανές ότι σε εκείνη τη φάση τα συγκεκριμένα επιχειρήματα απευθύνονταν στο εσωτερικό της κοινότητας, ήταν δηλαδή για «εσωτερική κατανάλωση» κατά το κοινώς λεγόμενο, χωρίς αυτό όμως να σημαίνει ότι δεν ερέθιζαν το θυμικό και δεν παρείχαν αληθοφανή επιχειρήματα στην τουρκοκυπριακή – και μέσω της *Hürriyet* και στην τουρκική – κοινή γνώμη, διαμορφώνοντάς τες αναλόγως. Το ρεπορτάζ περατωνόταν με τη γνωστή αναφορά στην ήρεμη διεξαγωγή του συλλαλητηρίου, «με την ωριμότητα που αρμόζει στους Τούρκους», προφανώς σε αντιπαράθεση με τις «εξαλλοσύνες» που συνέβαιναν στα αντίστοιχα ελληνικά και ελληνοκυπριακά, θέμα που θα πρόβαλε έντονα η εφημερίδα τον Μάρτιο. Τέλος, αποφασιζόταν η αποστολή δύο επιτροπών για το ζήτημα του Evkaf, μίας στην Άγκυρα και μίας στο Λονδίνο.⁷⁷⁹

⁷⁷⁷ “Lefkoşa’da israrla dolaşan şayialara göre/ Kıbrısta Türk evkafının idaresi Türk cemaatine devredilecek” («Σύμφωνα με έντονη φημολογία στη Λευκωσία/ η διοίκηση του τουρκικού evkaf στην Κύπρο θα μεταβιβαστεί στην τουρκική κοινότητα»), *Hürriyet*, 23/3/1954.

⁷⁷⁸ Όπως πληροφορεί η εφημερίδα, επρόκειτο για τους εκδότη της *Halkın Sesi* και Γενικό Γραμματέα της «Εθνικής Τουρκικής Ένωσης Κύπρου» Fazıl Küçük, τους δικηγόρους B. Fadıl, B. Berberoğlu και B. Zaim, καθώς το δημοσιογράφος B. Fevzi.

⁷⁷⁹ “Kıbrıs’ta Türk vakıfları için dün büyük bir miting yapıldı” («Μεγάλο συλλαλητήριο για τα τουρκικά βακούφια πραγματοποιήθηκε χθες στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 29/3/1954.

Λίγες ημέρες αργότερα, μία αποκλειστική πρωτοσέλιδη ανταπόκριση της *Hürriyet* επικαλείτο «ημιεπίσημες πηγές», σύμφωνα με τις οποίες ο Armitage ετοίμαζε κάποιου είδους «μεταρρυθμίσεις» που θα έδιναν «την εντύπωση της αυτοκυβέρνησης».⁷⁸⁰ Σε μία προσπάθεια να παράσχουν διευκρινίσεις που θα συνέβαλαν στον προσεταιρισμό της τουρκοκυπριακής πλευράς, καθώς και να μεταβάλλουν την εικόνα του «άκαμπτου» Κυβερνήτη, άλλες πηγές «κοντά στην κυβέρνηση» ανέφεραν ότι στην έκθεση που είχε αποστείλει ο Κυβερνήτης στο Λονδίνο, εισηγείτο την απόδοση της διοίκησης του Enkaf στους Τουρκοκύπριους. Στο ίδιο αυτό πλαίσιο, «αρμόδια πηγή του αγγλικού Υπουργείου Εξωτερικών» δήλωνε αντιστοίχως στον ανταποκριτή του πρακτορείου ANKA ότι ουδέποτε η βρετανική διοίκηση του νησιού είχε επιφυλάξει «προνομιακή συμπεριφορά» στους Ελληνοκύπριους, ότι ένα σύνολο Τουρκοκυπρίων κατείχαν υψηλές κυβερνητικές θέσεις στο νησί, ότι στα τουρκοκυπριακά σχολεία υπηρετούσαν δάσκαλοι που ήταν δημόσιοι υπάλληλοι της Τουρκίας, καθώς και ότι αναμένονταν η έκθεση του νεοεκλεγέντος μουφτή για τις αλλαγές που θα επέρχονταν στη διοίκηση του Enkaf.⁷⁸¹

Οι συγκεκριμένες απόψεις της βρετανικής πηγής προκαλούσαν την «απορία» των Τουρκοκυπρίων, όπως έσπευδε να πληροφορήσει σε πρωτοσέλιδη ανταπόκρισή της η *Hürriyet*. Στο αναλυτικά προετοιμασθέν κείμενό του ο συντάκτης, αφού επισημάνει το «άξιο απορίας» γεγονός ότι οι δηλώσεις είχαν γίνει από εκπρόσωπο του Υπουργείου Εξωτερικών και όχι του Υπουργείου Αποικιών, επεσήμαινε ότι οι «πονηρά υποβληθείσες» δηλώσεις «καταρρίπτονταν» από τα επίσημα βρετανικά στοιχεία. Ακολουθούσε μία αναλυτική συγκριτική παράθεση των κυβερνητικών θέσεων που καταλάμβαναν οι Βρετανοί, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι, με βάση τα στοιχεία του «Καταλόγου Προσωπικού» (*Staff List*) που κάθε χρόνο δημοσιευόταν στην εφημερίδα της κυβέρνησης, και το συμπέρασμα ότι οι Ελληνοκύπριοι ήταν εκείνοι που στελέχωναν «σε συντριπτική πλειοψηφία τους επίσημους θώκους».⁷⁸²

Πέραν της στελέχωσης του δημοσίου τομέα, αναλυτική πληροφόρηση για τις «υποθέσεις» των Τουρκοκυπρίων παρείχε ο επισκεπτόμενος την Τουρκία αντιπρόεδρος της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», δικηγόρος Ahmet Mithat Berberoğlu, σε συνέντευξη Τύπου που παραχωρούσε. Ο τελευταίος στεκόταν διεξοδικά στο ζήτημα της επιστροφής του Enkaf υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση, ζητούσε την αλλαγή του «Νόμου περί Μουφτείας» προκειμένου να αυξηθούν οι αρμοδιότητες του Μουφτή, αναφερόταν στην κατάσταση των Τουρκοκυπρίων

⁷⁸⁰ “Kıbrıs’ta muhtariyet için teşebbüs” («Απόπειρα για την [εισαγωγή] αυτοκυβέρνησης στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 6/4/1954.

⁷⁸¹ “Kıbrıs Türkleri yüksek mevkiler işgal ediyor” («Οι Τουρκοκύπριοι κατέχουν υψηλές θέσεις»), *Hürriyet*, 10/4/1954. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, οι υψηλές εκείνες θέσεις ήταν Γενικός Διευθυντής των Ταχυδρομείων, Επικεφαλής Δικηγόρος του Στέμματος, Γενικός Διευθυντής της Στατιστικής Υπηρεσίας, μέλος του Βασιλικού Συμβουλίου, Υποδιευθυντής στη Διεύθυνση Δασών, βοηθοί έπαρχοι στην Αμμόχωστο και στη Λεμεσό, ένας δικαστής στο Εφετείο και ο Υποδιευθυντής της Αστυνομίας.

⁷⁸² “Kıbrıs Türklerine ancak ufak dereceli memuriyet veriliyor” («Στους Τουρκοκύπριους δίδονται μόνο χαμηλόβαθμες υπαλληλικές θέσεις»), *Hürriyet*, 23/4/1954. Η χρονική απόσταση μεταξύ των βρετανικών δηλώσεων και της τουρκοκυπριακής αντίδρασης, αλλά και η αναλυτική απάντηση από τις στήλες της εφημερίδας, εγείρουν εύλογες υποψίες όχι μόνο για ενδεχόμενη περαιτέρω «διερεύνηση» του θέματος από τη *Hürriyet*, αλλά και για παρασηκηνιακή τουρκική κυβερνητική εμπλοκή στην προετοιμασία της δημοσιευθείσας απάντησης.

αγροτών και εργατών⁷⁸³ και διατύπωνε και εκείνος με τη σειρά του το αίτημα για την ίδρυση υποκαταστήματος μιας τουρκικής τράπεζας στην Κύπρο. Όπως ανέφερε, πριν την Κωνσταντινούπολη είχε μεταβεί στην Άγκυρα, όπου είχε εκθέσει τα ζητήματα αυτά και δη το αίτημα για τη δημιουργία τουρκικής τράπεζας στο νησί.⁷⁸⁴ Τα ίδια θέματα με το ίδιο σκεπτικό έθιγε και ο γιός του μουφτή, ο δικηγόρος και «γενικός γραμματέας της Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», Ali Dâna, σε συνέντευξη Τύπου που παραχωρούσε κατά την «ιδιωτική επίσκεψή» του στην Κωνσταντινούπολη, έναν μήνα μετά τον Berberoğlu. Ο Ali Dâna απέφευγε και εκείνος να διατυπώσει άποψη επί του πολιτικού προβλήματος, αρκούμενος στο να δηλώσει την πλήρη πίστη και πεποίθηση των Τουρκοκυπρίων τόσο στις ατατουρκικές «μεταρρυθμίσεις», όσο και στην τουρκική κυβέρνηση για το χειρισμό του Κυπριακού, προσθέτοντας ότι «μια από τις μεγαλύτερες φιλοδοξίες μας είναι να στήσουμε εδώ τον ανδριάντα του Μεγάλου Ατάτουρκ».⁷⁸⁵ Τελικά η βρετανική διοίκηση θα ικανοποιούσε ένα από τα αιτήματα αυτά, δίνοντας την άδεια να ανοίξει στην Κύπρο το υποκατάστημα μιας τουρκικής τράπεζας, η οποία όμως δεν κατονομαζόταν από τον υπογράφοντα το σχετικό ρεπορτάζ απεσταλμένο της εφημερίδας στο νησί, Necati Zincirkiran.⁷⁸⁶ Κατά τις πληροφορίες του, η «εθνική τουρκική τράπεζα» εκείνη θα είχε κεφάλαιο περί τα 4 εκατομμύρια τουρκικές λίρες, έναντι συνολικού κεφαλαίου 150 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών που είχαν συνολικά οι υπόλοιπες 8 που δραστηριοποιούνταν στο νησί, ενώ θα συνέβαλε καθοριστικά στην οικονομική ανάπτυξη των Τουρκοκυπρίων, που δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν από αλλού τα αναγκαία κεφάλαια.

Παράλληλα, της προσοχής της εφημερίδας δεν διέφευγαν ούτε η πρόθεση του Μακάριου να συγκροτήσει «Κυπριακή Εθνοσυνέλευση» με «αντιπροσώπους από όλες τις πόλεις και τα χωριά»,⁷⁸⁷ αλλά ούτε και οι «ομόφωνες οξείες επιθέσεις» που εκπορεύονταν από τις στήλες του «αριστερού και δεξιού» ελληνοκυπριακού Τύπου εναντίον του «αυξανόμενου ενδιαφέροντος του τουρκικού Τύπου και της τουρκικής κοινής γνώμης για την τύχη των Τουρκοκυπρίων». Στο συγκεκριμένο πρωτοσέλιδο δημοσίευμα, μάλιστα, λαμβανόταν αφορμή από μεμονωμένα περιστατικά για να κατηγορηθεί ακόμη μία φορά η «αποικιακή διοίκηση» για «υποχωρητικότητα» και «προνομιακή μεταχείριση» των Ελληνοκυπρίων.⁷⁸⁸ Αντίστοιχη προσοχή δινόταν ακόμη και σε επουσιώδεις αποφάσεις της «αποικιακής διοίκησης», όταν εκτιμάτο πώς στρέφονταν εναντίον των τουρκοκυπριακών συμφερόντων. Τέτοια ήταν η περίπτωση της απόφασης να απαλλοτριωθούν τα

⁷⁸³ Ειδικά για τους εργάτες, σημειώνει ότι όσοι δεν ήταν μέλη των υποστηριζόμενων από το «Agel» [sic] εργατικών συνδικάτων, διώχονταν από τις δουλειές τους.

⁷⁸⁴ «Kıbrıs'taki Türklerin dâvaları» («Οι υποθέσεις των Τούρκων στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 27/4/1954.

⁷⁸⁵ «Müftü Dâna Efendinin şehrimize gelen oğlu diyor ki: Kıbrıs dâvasını Türk milletine ve Türk hükûmetine bıraktık» («Ο γιος του Μουφτή Ντανά Εφέντη που ήλθε στην πόλη μας λέει: Αφήσαμε την υπόθεση της Κύπρου στο τουρκικό έθνος και στην τουρκική κυβέρνηση»), *Hürriyet*, 9/5/1954.

⁷⁸⁶ «Kıbrıs'ta bir Türk bankası şube açıyor» («Μία τουρκική τράπεζα ανοίγει υποκατάστημα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 22/5/1954.

⁷⁸⁷ «Makarios'un yeni faaliyetleri» («Οι νέες δραστηριότητες του Μακάριου»), *Hürriyet*, 7/4/1954.

⁷⁸⁸ «Türk gazetelerinin Kıbrıs'la alakaları Rum basını kızdırdı» («Το ενδιαφέρον των τουρκικών εφημερίδων για την Κύπρο εξόργισε τον ελληνοκυπριακό Τύπο»), *Hürriyet*, 20/4/1954. Η αφορμή είχε δοθεί από τον, «για πρώτη φορά» απευθείας διορισμό Ελληνοκύπριου στη χηρεύουσα θέση επάρχου, που κατά παράδοση καταλάμβαναν Βρετανοί, καθώς και από την «υποδοχή» ενός επάρχου με ενωτικά πανό και συνθήματα από τους κατοίκους μη κατονομαζόμενου χωριού, γεγονός που τον ανάγκασε να το παρακάμψει, χωρίς όμως να επιβάλει κυρώσεις, όπως θα ήθελε η εφημερίδα.

σπίτια 100 περίπου Τουρκοκυπρίων για την κατασκευή δημοτικού σχολείου, «τη στιγμή που υπάρχουν τριγύρω κατάλληλα άδεια οικόπεδα». Όπως αναφερόταν, και σε εκείνη την περίπτωση είχε επέμβει η «Ομοσπονδία», με επιστολή διαμαρτυρίας που είχε αποστείλει στον Armitage.⁷⁸⁹ Από την άλλη μεριά, η τουρκική εθνική επέτειος της 23^{ης} Απριλίου έδινε το έναυσμα στη *Hürriyet* να αναδειξεί και πάλι τα «πατριωτικά» φρονήματα των Τουρκοκυπρίων, μέσα από τις «πολυπληθέστερες από κάθε άλλη φορά» μαθητικές εκδηλώσεις, καθώς και τους σημαιοστολισμούς, που καταδείκνυαν «τον τουρκικό χαρακτήρα του Πράσινου νησιού».⁷⁹⁰ Όλα εκείνα τα δημοσιεύματα, που κατέγραφαν με κάθε λεπτομέρεια τις δημόσιες εκφάνσεις του συλλογικού βίου των Τουρκοκυπρίων, στόχευαν στη διατήρηση του ενδιαφέροντος της τουρκικής κοινής γνώμης για την Κύπρο και τους εκεί «Τούρκους», ακόμη και στα παραμικρά καθημερινά περιστατικά. Η συγκεκριμένη εξοικειώσή της μέσω της εφημερίδας με τα πρόσωπα, τους συλλογικούς φορείς και τις πολιτικές σχέσεις του νησιού, της υπέβαλλε την αντίληψη ότι οι «ομογενείς» της στην Κύπρο αποτελούσαν συνεχώς «θύματα» αδικίας και ανισομερούς μεταχείρισης είτε από τη βρετανική διοίκηση, είτε από την ελληνοκυπριακή πλειοψηφία του νησιού, προκαλώντας την ανάλογη δυσφορία, η οποία συντόμως επρόκειτο να μετεξελιχθεί σε μαζική «εθνική αγανάκτηση».

Εν τω μεταξύ, μία επταμελής τουρκοκυπριακή επιτροπή έφτανε τον Μάιο στην Κωνσταντινούπολη, με προοπτική να μεταβεί στην Άγκυρα για πολιτικές διαβουλεύσεις με «Τούρκους επισήμους».⁷⁹¹ Στη μικρή αυτή πρακτορειακή είδηση του *T.H.A.* δεν διευκρινιζόταν η σύνθεση της επιτροπής και μόνο δυο μέρες αργότερα, σε αντίστοιχη μικρή είδηση, αναφερόταν ότι επικεφαλής της ήταν ο Faiz Kaymak.⁷⁹² Οι Τουρκοκύπριοι γίνονταν δεκτοί από τον Πρόεδρο Celal Bayar, στον οποίο μεταξύ άλλων, εξέθεταν «τα ζωτικά ζητήματα των 100 χιλιάδων Τούρκων, καθώς και τους φόβους τους για τις ξένες διεκδικήσεις και ραδιουργίες».⁷⁹³ Τελικά, τα ονόματα τριών εκ των μελών της ανακοινώνονταν από την εφημερίδα μετά την επιστροφή της επιτροπής στην Κωνσταντινούπολη, όπου σχεδιάζονταν να παραχωρήσουν συνέντευξη Τύπου και να καταθέσουν στεφάνι στον τάφο του Simavi.⁷⁹⁴ Εξίσου ενδεικτικό για το ρόλο της *Hürriyet* στην ανάδειξη του Κυπριακού, ήταν και το απόσπασμα της ομιλίας που είχε εκφωνήσει εκεί ο Kaymak: «Σκύβοντας με σεβασμό ενώπιον της πνευματικής παρουσίας του Σεντάτ Σιμάβι, ο οποίος έκανε την Τουρκία να συνειδητοποιήσει την υπόθεση της Κύπρου και την άφησε παρακαταθήκη στον

⁷⁸⁹ “Kıbrıs'taki Türk halka yapılan yeni bir baskı” («Μια νέα καταπίεση εναντίον του τουρκικού λαού στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 27/4/1954.

⁷⁹⁰ “Kıbrıs'ta 23 Nisan heyecanla kutlandı” («Η 23^η Απριλίου εορτάστηκε με ενθουσιασμό στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 26/4/1954. Το ρεπορτάζ συνοδευόταν με αποκλειστική φωτογραφία της εφημερίδας, που εικόνιζε μαθητές του Τουρκοκυπριακού Λυκείου Αρρένων να χορεύουν το χορό των ζειμπέκηδων, ντυμένοι με τις ανάλογες ενδυμασίες.

⁷⁹¹ “Kıbrıs'tan bir heyet geliyor” («Καταφθάνει μια επιτροπή από την Κύπρο»), *Hürriyet*, 11/5/1954.

⁷⁹² “7 kişilik bir Kıbrıs hey'eti Ankara'ya geldi” («Αφίχθη στην Άγκυρα μια 7μελής κυπριακή επιτροπή»), *Hürriyet*, 13/5/1954.

⁷⁹³ “Bayar, Kıbrıs heyetini dün kabul etti” («Ο Μπαγιάρ δέχτηκε χθες την κυπριακή επιτροπή»), *Hürriyet*, 19/5/1954. Όπως αποκαλυπτόταν λίγες ημέρες αργότερα, τα μέλη της «επιτροπής» είχαν φέρει στον Bayar χόμα από την Κύπρο, το οποίο τοποθετήθηκε στο μαυσωλείο των Δαρδανελλίων, μαζί με χόμα από το μαυσωλείο του Atatürk και των «μαρτύρων της Κορέας», βλ. “Anıt-Kabir, Kıbrıs, Kore toprakları” («Χώματα από το Μαυσωλείο [του Ατάτουρκ], την Κύπρο και την Κορέα»), *Hürriyet*, 26/5/1954.

⁷⁹⁴ “Kıbrıs Türk Kurumları heyeti geldi” («Αφίχθη η επιτροπή των Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων»), *Hürriyet*, 23/5/1954. Τα τρία μέλη ήταν οι Servet Kufi, Fevzi Ali Rıza και Derviş Ahmet Raşit.

Τουρκισμό, θεωρούμε ως τη μεγαλύτερη παρηγοριά μας το γεγονός ότι ο αγώνας που ξεκινήσατε συνεχίζεται από την εκλεκτή σας εφημερίδα». ⁷⁹⁵

Στη συνέντευξη Τύπου που ακολούθησε στα γραφεία του «Τουρκοκυπριακού Συλλόγου Πολιτισμού και Αρωγής», ο προλαλήσας επικεφαλής της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» εξέφραζε παράπονα τόσο για την «καταπίεση» της βρετανικής διοίκησης, όσο και για τις ενωτικές προσπάθειες των Ελληνοκυπρίων. Ως παράδειγμα της πρώτης, επικαλείτο την αφαίρεση από τα διδακτικά εγχειρίδια των εικόνων του Atatürk και των άλλων «μεγάλων Τούρκων ανδρών» και την αντικατάστασή τους από «ένα σύνολο εικόνων της ελληνικής μυθολογίας». Αντιστοίχως, καταλόγιζε στους Ελληνοκύπριους ότι διεξήγαγαν «προπαγάνδα μέσω της εκκλησίας τους» εναντίον των Τουρκοκυπρίων, ότι δήθεν οι τελευταίοι προτίθεντο να εγκαταλείψουν το νησί, καθώς και προσπάθειες σφετερισμού των περιουσιών τους. Κατά τον Kaymak, η Ελλάδα και η παγκόσμια κοινή γνώμη «σύρονται πίσω από έναν περιπλανώμενο παπά θρησκευτικό ηγέτη», ⁷⁹⁶ ενώ οι Ελληνοκύπριοι ήταν «κατά 60% κομμουνιστές, όπως αποδεικνύεται από τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών», οι οποίοι λάτρευαν τον Στάλιν και παρέσυραν ορισμένους «φτωχούς Τουρκοκύπριους εργάτες». Τέλος, υποσχόταν τη συνέχιση του «αγώνα» των Τουρκοκυπρίων, καθ' ότι «δεν επιθυμούμε με κανέναν απολύτως τρόπο να δοθεί το νησί στην Ελλάδα». ⁷⁹⁷

Η διεθνοποίηση του Κυπριακού στην τελική φάση

α) Η προσιούσα «ημέρα της κρίσεως»

Το ίδιο πρωτοσέλιδο ενδιαφέρον που επεδείκνυε για τις εσωτερικές κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις στην Κύπρο, εξακολουθούσε να επιδεικνύει παράλληλα η *Hürriyet* και για την απέναντι πλευρά, παρακολουθώντας προσεκτικά και πληροφορώντας τακτικά για τις κινήσεις της, έναντι μίας ενδεχόμενης διεθνοποίησης. Έτσι, με ειδική ανταπόκρισή της από την Αθήνα, ενημέρωνε για τη μετάβαση του Μακαρίου στην ελληνική πρωτεύουσα, η οποία είχε ως στόχο την άσκηση πίεσης στην κυβέρνηση της Ελλάδας, προκειμένου να παραπεμφθεί το ζήτημα στα Η.Ε. Ο ανταποκριτής με τα αρχικά «Τ.Κ.» σημείωνε αναλυτικά την υποδοχή του Αρχιεπισκόπου Κύπρου, προσθέτοντας τις δηλώσεις του ότι «η υπομονή των Ελληνοκυπρίων έχει εξαντληθεί» και ότι «το 1954 πρέπει να πραγματοποιηθεί η ένωση με τη ‘μητέρα πατρίδα’». Ο Μακάριος ανακοίνωνε ότι θα προέβαινε σε

⁷⁹⁵ “Sedat Simavi'nin kabrinde” («Στον τάφο του Σεντάτ Σιμάβι»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 24/5/1954.

⁷⁹⁶ Μπορεί κατά τον Kaymak η Ελλάδα να «συρόταν πίσω» από τον Μακάριο, στη γελοιογραφία όμως που αναδημοσίευε η εφημερίδα από τη *Cumhuriyet*, εικονιζόταν ένας μικροσκοπικός εύζωνος να «σύρεται πίσω» από μία καλλίπυγο κοπέλα, επί της οποίας αναγραφόταν η λέξη «Κύπρος». Στη λεζάντα της έλεγε «Επίκαιρα...», βλ. *Hürriyet*, 27/5/1954.

⁷⁹⁷ “Kıbrıs Türklerine yapılan baskılar/ Atatürk resimleri mektep kitaplarından kaldırıldı” («Η καταπίεση που ασκείται στους Τουρκοκύπριους/ Καταργήθηκαν οι εικόνες του Ατάτουρκ από τα διδακτικά εγχειρίδια»), *Hürriyet*, 24/5/1954. Το κείμενο συνοδευόταν από πρωτοσέλιδη φωτογραφία με την κατάθεση στεφάνου στον τάφο του Simavi, βλ. “Sedat Simavi'nin kabrinde”. Μια άλλη ομάδα 20 Τουρκοκυπρίων από την Πάφο με επικεφαλής τον Kâmil Mustafa Hocaoglu, μέλη της μάλλον ακροδεξιής λέσχης «Εστία των Ιδανικών» (*Ülkü Yurdu*), που θα επισκεπτόταν έναν μήνα περίπου αργότερα την Πόλη ως προσκεκλημένοι της «τουρκικής νεολαίας», θα εντασσόταν πλήρως στη «γραμμή» της εφημερίδας. Έτσι, κατεβαίνοντας από το πλοίο κρατούσαν στα χέρια τους δύο πανό: Το ένα εικόνιζε τον Churchill να κρατά «τη ζωή εκατό χιλιάδων Τουρκοκυπρίων στο κλουβί», ενώ το δεύτερο απεικόνιζε την Κύπρο καταμεσής μιας τουρκικής σημαίας με την επιγραφή «Η Κύπρος είναι η Καρδιά της Ατατουρκικής Νεολαίας», βλ. “Türk gençliğinin davetlisi olarak/ Kıbrıs'tan 20 kişilik bir katile dün geldi” («Αφίχθη χθες μιας ομάδα 20 ατόμων/ προσκεκλημένοι της τουρκικής νεολαίας»), *Hürriyet*, 17/6/1954.

αναλυτικότερες δηλώσεις μετά τις συναντήσεις του με τον Παπάγο, τον Στεφανόπουλο, καθώς και τον «προαχθέντα σε Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών και εξαιτίας αυτού επιστρέψαντα στην Ελλάδα Αλέξη Κύρου», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε η εφημερίδα. Παράλληλα, πληροφορούσε ότι επρόκειτο να διοργανωθούν υποστηρικτικά της ένωσης συλλαλητήρια σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, «στην κεντρική πόλη των Δωδεκανήσων, τη Ρόδο»,⁷⁹⁸ στο «κυβερνητικό κέντρο της Ελληνικής Ηπείρου, τα Ιωάννινα», καθώς και σε αρκετές ακόμη πόλεις.⁷⁹⁹ Ακριβώς κάτω από αυτό το ρεπορτάζ η *Hürriyet* επέλεξε να δημοσιεύσει μικρή είδηση περί της συγκέντρωσης που είχε πραγματοποιήσει στην Αττάλεια ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Τουρκοκυπρίων» για να τιμήσει τον Sedat Simavî, να επισημάνει τις σχολικές ανάγκες των Τουρκοκυπρίων και να αποστείλει ένα ακόμη συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον νέο μουφτή.⁸⁰⁰

Πράγματι ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου θα τηρούσε την υπόσχεσή του και, όπως πληροφορούσε στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της η εφημερίδα, μίλησε στους δημοσιογράφους μετά τις διαδοχικές συναντήσεις που είχε με τους Έλληνες επισήμους. Σύμφωνα με τον Τ.Κ., ο Μακάριος τασσόταν υπέρ της άμεσης προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη, εκφράζοντας την απαισιοδοξία του για το ενδεχόμενο «φιλικού» διακανονισμού του ζητήματος με τη Βρετανία. Αντιθέτως, ο ελληνικός Τύπος τασσόταν υπέρ μιας ύστατης προσπάθειας προς αυτήν την κατεύθυνση και μόνο αν εκείνη αποτύγχανε προκρινόταν η παραπομπή του θέματος στο διεθνή Οργανισμό. Ίδιες ακριβώς ήταν και οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού Παπάγου, ο οποίος αφού σημείωνε ότι είχαν μείνει σύμφωνοι με τον Μακάριο, πρόσθετε ότι θα διερευνηθεί η δυνατότητα συνεννόησης με τη Βρετανία, αν όμως και εκείνη αποτύχει, τότε θα προχωρούσε η προσφυγή στα Η.Ε.⁸⁰¹ Σχολιάζοντας τα δεδομένα αυτά, ο ανταποκριτής της *Hürriyet* ανέφερε τα εξής:

«Όπως μαθαίνω από καλά πληροφορημένες πηγές, η δήλωση της ελληνικής κυβέρνησης περί διαπραγματεύσεων με την Αγγλία δεν ερείδεται πουθενά. Η προ καιρού ανεπίσημη προσπάθεια του Έλληνα Πρωθυπουργού Παπάγου προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Αγγλίας, Ήντεν, είχε αντιμετωπιστεί με μία απόλυτη άρνηση. Ο Ήντεν ξεκαθάρισε στον Παπάγο ότι θέμα διαπραγματεύσεων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα ουδέποτε μπορεί να τεθεί, ούτε σήμερα ούτε αύριο, μεταξύ των δύο κυβερνήσεων. Η συνεχής επιμονή της ελληνικής κυβέρνησης στο θέμα, παρά τα δεδομένα αυτά, αντιμετωπίζεται

⁷⁹⁸ Η εφημερίδα επανερχόταν και με νεότερο δημοσίευσμά της στην κατηγορία ότι οι Έλληνες των Δωδεκανήσων παρενέβαιναν στο Κυπριακό, βλ. “Oniki Ada Rumları da Kıbrıs işine karıştı” («Ανακατεύονται και οι Ρωμιοί των Δωδεκανήσων στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 21/2/1954. Στο ρεπορτάζ τονίζόταν ότι ο εκεί νομάρχης αναγκάστηκε να θέσει το βρετανικό προξενείο υπό αυστηρά μέτρα «παρακολούθησης και προστασίας», κατόπιν της άρνησης του Βρετανού Προξένου να δεχθεί ψήφισμα του δημοτικού συμβουλίου υπέρ της ένωσης και της συνακόλουθης σφοδρής αντίδρασης του τοπικού Τύπου, που του ζήτησε να εγκαταλείψει το νησί της Ρόδου.

⁷⁹⁹ “Yunanistan’da Kıbrıs’ı ilhak için geniş ölçüde bir hareket başlıyor” («Ευρεία κινητικότητα ξεκινά στην Ελλάδα για την ένωση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 12/2/1954.

⁸⁰⁰ “Antalya’daki toplantı” («Η συγκέντρωση στην Αττάλεια»), *Hürriyet*, 12/2/1954.

⁸⁰¹ Τις ίδιες ακριβώς πληροφορίες αναμεταδίδει ο ανταποκριτής της εφημερίδας, αρυόμενος από τον ελληνικό Τύπο, και λίγες ημέρες αργότερα, μετά τις επαφές του Μακαρίου με τους Υπουργούς Συντονισμού Μαρκεζίνη και Άμυνας Κανελλόπουλο, προσθέτοντας ότι είχε γίνει δεκτό το αίτημα του Κύπριου Αρχιεπισκόπου να συναντηθεί με τους Έλληνες Βασιλείς, βλ. “Makarios Başvekil Papagos’la Kıbrıs meselesinde anlaşıl/ Yunan Kralı da Makarios’u kabul edecekt” («Ο Μακάριος συμφώνησε με τον Πρωθυπουργό Παπάγο στο ζήτημα της Κύπρου/ Τον Μακάριο θα δεχτεί και ο Έλληνας Βασιλιάς»), *Hürriyet*, 21/2/1954.

ως περίεργη από τους εδώ ουδέτερους πολιτικούς κύκλους και γίνεται, μάλιστα, και αντικείμενο σκόμματος».⁸⁰²

Το συγκεκριμένο σχόλιο ήταν ενδιαφέρον, αφενός μεν διότι για πρώτη φορά η εφημερίδα έκανε σαφή αναφορά στον απόλυτο τρόπο με τον οποίο ο Eden είχε απορρίψει κατηγορηματικά στον Παπάγο οποιαδήποτε συζήτηση για το Κυπριακό,⁸⁰³ αφετέρου δε διότι επικαλείτο κάποιους «ουδέτερους πολιτικούς κύκλους», οι οποίοι έβρισκαν ακατανόητη την ελληνική «επιμονή» στο θέμα, μιλώντας μάλιστα σκωπτικά γι' αυτήν. Η ενόχληση των «ουδέτερων» κύκλων ήταν εμφανής, όχι μόνο για τη συνεχή ανακίνηση του θέματος, αλλά μάλλον και για τη διακηρυχθείσα πρόθεση του Παπάγου να μεταφέρει το θέμα στα Η.Ε., σε περίπτωση που δεν τελεσφορούσαν οι προσπάθειες για φιλικό διακανονισμό του θέματος. Από την άλλη μεριά, το ύφος του σχολίου του Τούρκου ανταποκριτή αντανάκλασε το γεγονός ότι ο ίδιος και η εφημερίδα του συμεριζόνταν τη βρετανική στάση, αλλά και τις παρατηρήσεις των «καλά πληροφορημένων, ουδέτερων κύκλων».

Ο ίδιος ανταποκριτής αντιδρούσε έντονα σε δημοσίευμα της λιβυκής εφημερίδας *Al Bassair*, που αναδημοσίευε ο *Messenger d' Athenes*, σύμφωνα με το κύριο άρθρο της οποίας η Κύπρος είναι επί αιώνες ελληνική, κάτι που επιβεβαιώνεται από όλους τους περιηγητές και ερευνητές που έχουν διαβεί από το νησί. Ενοχλείτο δε ιδιαίτερος από τις πληροφορίες ότι θετικά υπέρ της ένωσης είχαν εκφραστεί τόσο ο Πρωθυπουργός όσο και ο Υπουργός Δικαιοσύνης της Λιβύης, αλλά και από τα αναγραφόμενα ότι ο αραβικός κόσμος τασσόταν αναφανδόν υπέρ της απόδοσης του νησιού στην Ελλάδα, καθώς και από την αναφορά της εφημερίδας ότι το βρετανικό «πείσμα» δεν συνάδει με «τους διεθνείς κανόνες και τη διεθνή τάξη». Έτσι, ο Τ.Κ. έκανε λόγο για «ανοησίες» της *Al Bassair*, καθώς και για «ένα σωρό χαζομάρες που στολίζουν τις στήλες» των αθηναϊκών εφημερίδων.⁸⁰⁴ Την ίδια ημέρα η *Hürriyet* αναδημοσίευε άρθρο γνώμης της *Yeni Sabah*, το οποίο περιλάμβανε διατυπώσεις και επιχειρήματα εξαιρετικά παρόμοια με εκείνα της ίδιας για το Κυπριακό:

«Οι προκλήσεις του Κύπριου Αρχιπαπά, που δεν αισθάνεται την ανάγκη να σεβαστεί τους κανόνες της πολιτικής ευγένειας, καθώς και τα χαϊδευτικά βλέμματα των εν Αθηναις, έχουν κάνει το Κυπριακό να πάψει να αποτελεί ένα εσωτερικό ζήτημα εκείνης της χώρας [της Βρετανίας]. Εφόσον λοιπόν οι Έλληνες επιχειρούν να διεθνοποιήσουν το ζήτημα, θα έχουμε οπωσδήποτε κι εμείς πράγματα να πούμε και όλος ο κόσμος θα ακούσει τη ρωμαλέα φωνή του Τούρκου. Τι να κάνουμε, εκείνοι ζήτησαν και προετοίμασαν αυτό το αποτέλεσμα. Όπως ισχύει και για το Υπουργείο Εξωτερικών της

⁸⁰² «Makarios Yunan hükümetini Kıbrıs meselesini B. Milletlere vermek için zorluyor/ Makarios'la götüşen Başvekil Papagos, İngiltere ile müzakere için gayret edeceğini söyledi” («Ο Μακάριος πιέζει την ελληνική κυβέρνηση να παραπέμψει το ζήτημα της Κύπρου στα Η.Ε./ Ο Πρωθυπουργός Παπάγος που συναντήθηκε με τον Μακάριο, δήλωσε ότι θα προσπαθήσει να διαπραγματευθεί με την Αγγλία»), *Hürriyet*, 16/2/1954.

⁸⁰³ Είχε προηγηθεί μόνο μικρή αναφορά στα τέλη Οκτωβρίου 1953 με βάση ανταπόκριση του *Reuters*, βλ. ανωτέρω, σελ. 210.

⁸⁰⁴ «Şimdi de Libyalılar Kıbrısı Makarios'a peşkes çekiyor” («Τώρα δίνουν και οι Λίβυοι πεσκέσι την Κύπρο στον Μακάριο»), *Hürriyet*, 23/2/1954.

*φίλης και συμμάχου Αγγλίας, έτσι και στο δικό μας Υπουργείο Εξωτερικών αντιστοιχούν πλέον κάποια καθήκοντα».*⁸⁰⁵

Το Υπουργείο Εξωτερικών της Βρετανίας δεν προέβιαινε μεν σε κάποια τοποθέτηση επί του θέματος, όπως όμως πληροφορούσε με το κεντρικό της πρωτοσέλιδο η *Hürriyet*, ο μη κατονομαζόμενος Υφυπουργός Αποικιών της⁸⁰⁶ είχε απαντήσει στη Βουλή των Λόρδων για το ζήτημα της Κύπρου, σε σχετική επερώτηση του πρώην Κυβερνήτη της Κύπρου, λόρδου Winster. Όπως αναφερόταν στο σχετικό ρεπορτάζ, ο Winster υπεραμύνθηκε του «φιλελεύθερου» τρόπου διοίκησης που είχε προτείνει κατά τη θητεία του, σημειώνοντας ότι εκείνο δεν είχε ευδοκιμήσει εξαιτίας της «υπονόμησης» που είχε δεχθεί «από ορισμένους εξτρεμιστές, επικεφαλής των οποίων ήταν η ελληνορθόδοξη εκκλησία». Απαντώντας ο Υφυπουργός Αποικιών, τόνιζε ότι η κυβέρνηση δεν είχε μεταβάλει τη στάση της στο παραμικρό, προσθέτοντας ότι για εκείνην δεν ετίθετο θέμα Κυπριακού. Επιπλέον, σημείωνε ότι εξακολουθούσε να ισχύει η συνταγματική πρόταση του 1948 και ότι η υιοθέτηση ή η απόρριψη της εξαρτάτο από τη «σωφροσύνη των ηγετών του λαού του νησιού».⁸⁰⁷ Αμέσως κατόπιν, η εφημερίδα σχολίαζε είδηση του *Reuters* που είχε αναμεταδώσει το αθηναϊκό ραδιόφωνο, σύμφωνα με την οποία η Βρετανία είχε συναινέσει στις διμερείς διαπραγματεύσεις για την Κύπρο. Διευκρινίζοντας πως επρόκειτο «μάλλον για παρεξήγηση», πρόσθετε τα εξής:

*«Η διεξαγωγή πολιτικών διαπραγματεύσεων⁸⁰⁸ μεταξύ Αγγλίας και Ελλάδας γύρω από το θέμα της Κύπρου, σημαίνει ξεκάθαρη άρνηση και απόρριψη των αρχών του διεθνούς δικαίου. Διότι το να μείνει η Τουρκία αδιάφορη έναντι οιασδήποτε πολιτικής διαπραγμάτευσης για την Κύπρο, βρίσκεται εκτός κάθε διπλωματικής δυνατότητας και ενδεχομένου. Η κυβέρνηση της Αγγλίας, στην οποία μεταβιβάστηκε και η οποία παρέλαβε το νησί από την Τουρκία [sic], μόνο με την κυβέρνηση της Τουρκίας μπορεί να κάνει πολιτική διαπραγμάτευση γι' αυτό. Η Ελλάδα ουδεμία ιδιότητα ή αρμοδιότητα έχει, ούτως ώστε να συμμετάσχει σε μια τέτοια διαπραγμάτευση. Όσο για την ανωτέρω είδηση του αθηναϊκού ραδιοφώνου, γίνεται αντιληπτό ότι αποτελεί προϊόν παρεξήγησης, όπως προκύπτει και από τις δηλώσεις του Υφυπουργού Αποικιών που μίλησε εξ ονόματος της κυβέρνησης κατά τη διάρκεια συζήτησης που έλαβε χώρα χθες στη Βουλή των Λόρδων».*⁸⁰⁹

Η προσεκτικά και με χαρακτηριστική ορολογία διατυπωμένη αυτή παράγραφος της *Hürriyet* εγείρει σοβαρές υποψίες ως προς την προέλευσή της. Μοιάζει περισσότερο με σύντομη

⁸⁰⁵ “Kıbrıslı masum Türkler” («Οι αθώοι Τούρκοι Κύπριοι»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 23/2/1954.

⁸⁰⁶ Επρόκειτο για τον Αναπληρωτή Υφυπουργό του Υπουργείου Αποικιών, κόμη του Μύνστερ (Earl of Munster), βλ. Χάνιτς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου*, ό.π., σελ. 156.

⁸⁰⁷ “Yunanlıların kopardıği gürtlüye cevap: İngiltere ‘Kıbrıs meselesi’ diye bir mesele tanımıyor” («Απάντηση στο θόρυβο που ξεσηκώνουν οι Έλληνες: Η Αγγλία δεν αναγνωρίζει κανένα ‘κυπριακό ζήτημα’»), *Hürriyet*, 24/2/1954, με βάση ανταπόκριση του *B.B.C.*

⁸⁰⁸ Η έμφαση είναι του πρωτοτύπου.

⁸⁰⁹ “İngiltere Yunanistan’la müzakereyi kabul etmiş!” («Η Αγγλία απεδέχθη, λέει, τις διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα!»), *Hürriyet*, 24/2/1954.

ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, παρά με σχολιασμό της ίδιας της εφημερίδας. Ενδεχομένως το πρώτο να έδωσε το συγκεκριμένο στίγμα στη δεύτερη μέσω αυτής της συγκεκριμένης «διαρροής», σε μία συγκυρία κατά την οποία η μεν ελληνική πλευρά δήλωνε ότι προσανατολιζόταν ανοιχτά στην παραπομπή του θέματος στα Η.Ε.,⁸¹⁰ η δε βρετανική προέβaine αντιστοίχως σε αρνητική δημόσια τοποθέτηση με αφορμή την επερώτηση του λόρδου Winster. Με τον τρόπο αυτό, δινόταν εμμέσως και η εκδοχή της τουρκικής πλευράς, επαναλαμβανόταν το «αδιανόητο» να συζητηθεί το Κυπριακό εν τη απουσία της, παράλληλα όμως αποφευγόταν η δημόσια τοποθέτηση τη στιγμή που η «φίλη και σύμμαχος» Βρετανία διακήρυσσε πως δεν υφίστατο κυπριακό ζήτημα προς διαπραγμάτευση.

Παρά την «καθησυχαστική» εκείνη βρετανική δήλωση, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα πρόβαλε ενοχλημένος τη δήλωση του Μακαρίου, στην οποία είχε προβεί μετά τη μισή ώρα συνάντησή του με τον βασιλιά. Ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος είχε εκφράσει την πεποίθησή του ότι δεν θα αργούσε η ημέρα που ο βασιλιάς της Ελλάδας θα πραγματοποιούσε επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο, προσθέτοντας ότι αν αξιωνόταν να τον υποδεχθεί ο ίδιος, τότε εκείνη θα ήταν η ευτυχέστερη ημέρα της ζωής του. Ως αντίβαρο, ο Τ.Κ. παρέθετε πληροφορίες που είχε λάβει από «αξιόπιστες πηγές», σύμφωνα με τις οποίες η συνάντηση με τον βασιλιά είχε καταστεί εφικτή κατόπιν «του αιτήματος και της επιμονής» του ίδιου του Μακαρίου, αλλά και κατόπιν της σχετικής «παρότρυνσης» του Παπάγου, με τον Παύλο να σκέφτεται «για ένα διάστημα να μην κάνει αποδεκτό το αίτημα». Ο ανταποκριτής τόνιζε τη διαφορά απόψεων μεταξύ ελληνικής κυβέρνησης και Κύπριου Αρχιεπισκόπου, αναφορικά με τη χρησιμότητα της διμερούς διαπραγμάτευσης με τη Βρετανία πριν την παραπομπή του θέματος στα Η.Ε., προσθέτοντας ότι «πιστεύεται πως ο Μακάριος παραπονέθηκε στον βασιλιά για τη στάση της κυβέρνησης Παπάγου, ζητώντας του να επηρεάσει τον τελευταίο προς την κατεύθυνση των απόψεών του». Ακολουθώντας, διαπίστωνε ότι η τοποθέτηση του Βρετανού Υφυπουργού Αποικιών για την Κύπρο είχε αποτελέσει «ένα κρύο ντους για τους ελληνικούς πολιτικούς κύκλους» και πληροφορούσε ότι, ερωτηθείς σχετικά ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Στεφανόπουλος, σημείωνε ότι τα λεγόμενα στο βρετανικό Κοινοβούλιο δεν δέσμευαν τη βρετανική κυβέρνηση και επαναλάμβανε «το γνωστό τροπάρι» περί των προσπαθειών να επιλυθεί το ζήτημα με διαπραγματεύσεις πριν την προσφυγή. Σχολιάζοντας τις δημόσιες αυτές τοποθετήσεις τις κυβέρνησης Παπάγου, συμπεραίνει ότι ο Έλληνας Πρωθυπουργός γνώριζε πολύ καλά την αδιάλλακτη πολιτική της Βρετανίας, συνέχιζε όμως «το λακωνικό περί διαπραγματεύσεων», αφενός μεν για να κερδίσει χρόνο, αφετέρου δε «για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της ‘πολιτικής του δρόμου’ που εδώ και καιρό είναι στη μόδα στην Ελλάδα».⁸¹¹

Στο ίδιο μήκος κύματος, η εφημερίδα σχολίαζε διά του τίτλου της είδηση του *Reuters*, σχετικά με τη συνάντηση που είχε ο Μακάριος με τη βασίλισσα Φρειδερίκη, όταν γινόταν δεκτός από την

⁸¹⁰ Την παραμονή της εν λόγω συζήτησης, ο πρέσβης της Ελλάδας στο Λονδίνο, Βασίλειος Μόστρας, είχε επιδώσει ανεπίσημο έγγραφο στον Selwyn Lloyd, με το οποίο δηλωνόταν η πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να εγγράψει το Κυπριακό στην ημερήσια διάταξη της επόμενης Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, βλ. Χάιντς Α. Ρίχτερ, ό.π., σελ.155.

⁸¹¹ “Papras Makarios yine sayıklamaya basladi” («Ο παπάς Μακάριος άρχισε πάλι το παραλήρημα»), *Hürriyet*, 26/2/1954.

τελευταία. Το ρεπορτάζ αναμιγνυόταν χωρίς διακριτά όρια με την ανταπόκριση του Τ.Κ., με την εφημερίδα να πληροφορεί για την προσεχή συνεδρίαση της ΠΕΑΕΚ πριν την αναχώρηση του Αρχιεπισκόπου, για την προγραμματιζόμενη «μεγάλη λειτουργία» στην Αγία Ειρήνη όπου επρόκειτο να προστεί ο Μακάριος, καθώς και για «μία ακόμη ανοησία» του *Βήματος*, το οποίο από τις στήλες του εξέφραζε την πεποίθηση ότι η Τουρκία ως δημοκρατικό κράτος θα σεβόταν την αρχή της πλειοψηφίας στην Κύπρο, το δε θέμα της εκεί τουρκικής μειονότητας θα επιλυόταν «με ικανοποιητικό τρόπο», όπως ακριβώς είχαν επιλυθεί αμοιβαίως και τα ζητήματα των δύο μειονοτήτων στην ελληνική Θράκη και στην Κωνσταντινούπολη. Ο ανταποκριτής της *Hürriyet* έβαζε ένα ειρωνικό θαυμαστικό στην τελευταία αυτή φράση, παραπέμποντας προφανώς στα συχνά δημοσιεύματα της εφημερίδας για την «τραγική κατάσταση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης».⁸¹² Σε επερώτηση σχετικά με την τελευταία, απαντούσε στη Βουλή ο Υπουργός Εξωτερικών, Mehmet Fuad Köprülü, κατά τη διάρκεια συζήτησης για την ψήφιση του προϋπολογισμού του Υπουργείου του. Αν και η εφημερίδα πληροφορούσε στον πρωτοσέλιδο τίτλο της ότι ο Τούρκος Υπουργός «είχε δεχθεί σφοδρές επικρίσεις» και για «την κατάσταση των Τούρκων της Κύπρου», ουδεμία σχετική αναφορά υπήρχε στο ρεπορτάζ που ακολουθούσε.⁸¹³

Η συνέχιση των πολιτικών επαφών του Μακάριου στην Αθήνα περνούσε προσωρινά στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας, με τον ανταποκριτή της στην ελληνική πρωτεύουσα να πληροφορεί ότι, «όπως λέγεται», ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου είχε λάβει «την υπόσχεση από την ελληνική κυβέρνηση» πως το προσεχές φθινόπωρο το Κυπριακό θα παραπεμπόταν στα Ηνωμένα Έθνη. Ωστόσο, η *Hürriyet* επέλεγε για κεντρικό τίτλο του δημοσιεύματός της την απόφαση του πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών να κρατήσει κλειστό το ίδρυμα, εν όψει του συλλαλητηρίου για την Κύπρο που επρόκειτο να πραγματοποιήσουν οι φοιτητές.⁸¹⁴

Πράγματι, ο Αλέξης Κύρου μιλώντας σε ραδιοφωνική εκπομπή στις αρχές Μαρτίου, δήλωνε για πρώτη φορά επισήμως την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να προσφύγει στα Η.Ε. για την Κύπρο, σε περίπτωση που δεν ευδοκίμοιζε η πρότασή της προς τη Βρετανία για διεξαγωγή διμερών διαπραγματεύσεων. Μεταφέροντας τη σχετική είδηση πρωτοσέλιδα, ο ανταποκριτής της

⁸¹² “Makarios ilhak için her karının ipini çekiyor” («Ο Μακάριος δεν αφήνει πόρτα που να μην χτυπήσει για την ένωση»), *Hürriyet*, 27/2/1954. Η εφημερίδα συνέχιζε και τον Φεβρουάριο τα σχετικά με την ελληνική Θράκη δημοσιεύματά της, επιχαιρόντας σε ένα από αυτά ότι ο «αγώνας» της για την ανάδειξη του θέματος «είχε πιάσει τόπο», βλ. “Hürriyet’in açtığı kampanya zaferle bitti: Yunanistan Batı Trakya’daki Türklerin emlakını elkoyma kararından istisna edilecek” («Η κινητοποίηση της Χιουρριέτ κατέληξε σε θρίαμβο: Η Ελλάδα θα εξαιρέσει τις περιουσίες των Τούρκων της Δυτικής Θράκης από την απόφαση περί κατάσχεσης»), *Hürriyet*, 11/2/1954. “Kuzey Yunanistan Vekili Stratos’a göre/ B. Trakya Türk yok Yunan tebaalı müslüman varmış!” («Κατά τον Γενικό Διοικητή Βορείου Ελλάδας Στράτο/ Στη [Δυτική] Θράκη δεν υπάρχουν Τούρκοι αλλά μουσουλμάνοι Έλληνες υπήκοοι!»), *Hürriyet*, 20/2/1954.

⁸¹³ “Kıbrıs ve Batı Trakya Türklerinin, Kahire B. Elçimizin vaziyeti ve Süriye küstahça talepleri dolayısıyla/ Fuad Köprülü ağır tenkitlere uğradı” («Ο Φουάτ Κιοπρουλού δέχθηκε σφοδρές επικρίσεις για την κατάσταση των Τούρκων στην Κύπρο και τη Δυτική Θράκη, για την κατάσταση του Πρέσβη μας στο Κάιρο, καθώς και για τις θρασείες απαιτήσεις της Συρίας»), *Hürriyet*, 25/2/1954. Όπως προκύπτει από τα Πρακτικά της τουρκικής Βουλής εκείνης της ημέρας, η μόνη αναφορά στο Κυπριακό ήταν η αναπάντητη τοποθέτηση του βουλευτή Kastamonu (Κασταμονής) του κυβερνώντος Δ.Κ., Ziya Termen, στην οποία δήλωνε πως είχε έλθει «ο καιρός να βοηθήσουμε έμπρακτα ως Τουρκική Δημοκρατία τους Τούρκους ομογενείς μας στα Βαλκάνια, τους Τούρκους στη Ρόδο και στην Κύπρο», βλ. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, *Dönem IX, İctima 4, Kirk dokuzuncu İnikat* (24.11.1954), σελ. 844.

⁸¹⁴ “Talebeler Kıbrıs için izinsiz miting yapınca/ Atina Üniversitesi dün 24 saat müddetle kapatıldı” («Όταν οι φοιτητές πραγματοποίησαν συλλαλητήριο χωρίς άδεια για την Κύπρο/ το Πανεπιστήμιο Αθηνών έκλεισε για 24 ώρες»), *Hürriyet*, 1/3/1954.

εφημερίδας παρατηρούσε πως η συγκεκριμένη δήλωση «δεν προκάλεσε απορία στους εδώ ουδέτερους πολιτικούς κύκλους, αντιμετωπίστηκε ωστόσο με κάποιου είδους σαρκασμό». Αιτιολογώντας τον χαρακτηρισμό του, ο συντάκτης τού κειμένου υποστήριζε ότι οι ελληνικοί κυβερνητικοί κύκλοι γνώριζαν πολύ καλά πως η Βρετανία «ουδέποτε» θα συναινούσε σε μία διαπραγμάτευση του θέματος και κατά συνέπεια η ελληνική «επιμονή» σε αυτό «έχει πάψει να συνιστά μία περίεργη στάση και νοοτροπία και έχει καταστεί κωμική. Όπως γίνεται αντιληπτό, η κυβέρνηση Παπάγου θεώρησε προβληματική μία επιστροφή του Μακάριου στη Λευκωσία με άδεια χέρια και αναγκάστηκε να υποκύψει στις πιέσεις του να παραπέμψει το ζήτημα στα Η.Ε.». Αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής ήταν η «ικανοποίηση» του Μακαρίου, όπως επεσήμαινε με τη χρήση θαυμαστικού η εφημερίδα.⁸¹⁵

Δύο ημέρες αργότερα, το άρθρο γνώμης του Hikmet Bil που δημοσίευε η *Hürriyet*, όμως, κάθε άλλο παρά «κωμικό» ήταν. Ο συντάκτης του ξεκινούσε την αφήγηση, πλέκοντας το εγκώμιο του «τουρκικού έθνους» ανά την ιστορία, αποδίδοντάς του αρετές και αγαθή προαίρεση, και υποστηρίζοντας ταυτόχρονα πως, παρά τα «ποιοτικά» αυτά του χαρακτηριστικά, είχε πέσει θύμα ύπουλων πολιτικών επιβουλών. Περνώντας στη «σωτηρία» που τους είχε εξασφαλίσει ο Atatürk, σημείωνε ότι, παρά τα «δηλητηριώδη σάλια των εχθρών», οι Τούρκοι δεν εξέθρεψαν το μίσος αλλά βρέθηκαν και βρίσκονται στην πρώτη γραμμή «των αγώνων για την ελευθερία», για να εξειδικεύσει αμέσως κατόπιν στο Κυπριακό: «Η Αγγλία που εγκαταστάθηκε στην Κύπρο, την οποία πήραμε με τη δύναμη του αίματος δίνοντας εκατοντάδες χιλιάδες τέκνα μας ως μάρτυρες, δεν δίνει σήμερα στους Τούρκους, που ζουν στο ίδιο νησί και υπό τους ίδιους όρους, ούτε το ένα τοις εκατό των προνομίων που δίνει στους Ελληνοκύπριους». Αφού προειδοποιήσει ότι η Κύπρος «δεν θα γίνει ο τάφος των Τούρκων όπως η Δυτική Θράκη», εκδίπλωνε ακολούθως την «ιστορική» αφήγηση τού πώς οι Τούρκοι «είχαν σώσει» το νησί πριν 400 χρόνια από τη «ληστεία και την πειρατεία», πώς κυβέρνησαν «δίκαια και με ανοχή, ανασταίνοντας την κυπριακή Αρχιεπισκοπή», και πώς μεταβλήθηκαν οι εκεί Τουρκοκύπριοι σε μειοψηφία εξαιτίας της βρετανικής πολιτικής που τους «καταπίεζε» και τους ανάγκασε να μεταναστεύσουν στην Τουρκία, μια πολιτική που «άνοιξε τη χαραμάδα» από την οποία «μπήκαν οι Έλληνες παράνομα σαν κλέφτες στο σπίτι». Απέναντι στην πολιτική εκείνη αναγκάστηκε να «κλείσει τα μάτια» η τουρκική αντιπροσωπεία στη Λωζάννη, για να αποφευχθεί «η διάλυση της διάσκεψης και η έναρξη ενός νέου παγκοσμίου πολέμου» [sic]. Ήταν, ωστόσο, «πέραν πάσης αντιπαράθεσης αληθές» το γεγονός ότι «ο κατά βάση ιδιοκτήτης» της Κύπρου είναι η Τουρκία, γι' αυτό και σε καμμία περίπτωση δεν μπορούσε να επωφεληθεί «τρίτο κράτος» από «την παραίτηση της Τουρκίας από τα δικαιώματά της επί του νησιού στη Λωζάννη, λόγω ορισμένων αναγκαιοτήτων». Τόσο «ξεκάθαρα και προφανή» θεωρούσε ο αρθρογράφος τα «δικαιώματα» της τουρκικής πλευράς στην Κύπρο, διατυπώνοντας στην κατάληξη του κειμένου του, για μία ακόμη φορά προφητικά, τα όσα ανατριχιαστικά θα ακολουθούσαν κατά τη διάρκεια των Σεπτεμβριανών:

⁸¹⁵ “Yunanistan/ Kıbrıs işini B. Milletlere aksettirecek” («Η Ελλάδα/ θα μεταφέρει το Κυπριακό στα Η. Έθνη»), *Hürriyet*, 5/3/1954.

«Αν λοιπόν η σύμμαχός μας Αγγλία δεν συγκατατίθεται να κυματίζει η ένδοξη σημαία μας στο κτίριο της Μουφτείας, παρά το γεγονός ότι επέτρεψε την έπαρση της ελληνικής σημαίας στο μέρος που μένει ο Ρωμός Αρχιπαπάς στην Κύπρο, θα την αναγκάσουν να δείξει σεβασμό στην τιμημένη τουρκική σημαία τα δυνατά αυτά χέρια της νεολαίας. Δεν θα επιδείξουμε πλέον την ολιγωρία που θα οδηγήσει στην καταπίεση και στο ποδοπάτημα των ατυχών ομοφύλων μας, που χύνουν κάθε μέρα αιμάτινα δάκρυα. Όχι! Όχι... Αν προς στιγμή σιωπούμε είναι χάριν της αζίας που δίδουμε σε αυτή τη φίλια μας. Όταν όμως μια μέρα εξαντληθεί η υπομονή μας και εγερθούμε, οι διεθνείς ιστορικοί μπορούν από τώρα να την ανακοινώσουν στον κόσμο ως την αφετηρία της ημέρας της κρίσεως».⁸¹⁶

Η επιθετική διαστρέβλωση της ιστορίας του απώτερου και του εγγύς παρελθόντος, σε συνδυασμό με τη ρητορεία της θυματοποίησης των διςτορικά «ευγενών» Τούρκων, ήταν σχήματα που απαντώνται συχνά στο αφηγηματικό μοντέλο των ιθυνόντων της *Hürriyet*, προφανώς και του Bil. Εκείνο, όμως, που εντυπωσιάζει είναι οι εκτοξευόμενες απειλές εν είδει «προειδοποιήσεων», απειλές που στο συγκεκριμένο άρθρο γνώμης έφθαναν μέχρι του σημείου να σημάνουν την «Ημέρα της Κρίσεως» που θα προερχόταν από την οργή του «ένδοξου τουρκικού έθνους», όταν εκείνο «δικαίως» εξεγειρόταν. Από την άλλη μεριά, η Κύπρος παρουσιαζόταν ως το κομβικό σημείο των τουρκικών «υποχωρήσεων» του παρελθόντος, που ταυτόχρονα θα αποτελούσε την αφετηρία της επανεκκίνησης των τουρκικών διεκδικήσεων για όλα εκείνα τα μέρη που η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε απολέσει και στα οποία εξακολουθούσαν να ζουν «τουρκικοί» πληθυσμοί. Η επαναλαμβανόμενη αυτή αφήγηση αποτύπωνε τα επιχειρήματά της στον νου των αναγνωστών, καθιστώντας τους κοινωνούς του «προβλήματος» και προδιαθέτοντάς τους για μία επικείμενη έμπρακτα επιθετική αντιμετώπισή του, έτσι ώστε να περιφρουρηθούν τα τουρκικά «δίκαια» και συμφέροντα, αλλά και να αποκατασταθεί η κλονισμένη από τους Βρετανούς, τους Έλληνες και τους Ελληνοκύπριους «δικαιοσύνη» αναφορικά με τον καθορισμό της τύχης του νησιού.⁸¹⁷

Ενόχληση, αλλά και χαρακτηριστικούς για την νοοτροπία της εφημερίδας συνειρμούς προκαλούσαν επίσης οι ετοιμασίες που γίνονταν στη Λευκωσία για την υποδοχή του Μακάριου, ο οποίος επρόκειτο να επιστρέψει από την ελληνική πρωτεύουσα. Έτσι, ο ανταποκριτής της *Hürriyet* περιέγραφε την «κινητοποίηση» των ενωτικών σωματείων, τους σημαιοστολισμούς και τον προγραμματισμό των κωδωνοκρουσιών στις εκκλησίες, σημειώνοντας ότι σχεδιαζόταν να γίνει δεκτός ο Μακάριος ως άλλος «Πορθητής της Κύπρου».⁸¹⁸ Ένα βήμα περαιτέρω στις καταγγελίες

⁸¹⁶ “Kıbrıs’ın Çilesi” («Η δοκιμασία της Κύπρου»), στήλη «Politika Pazarı», *Hürriyet*, 7/3/1954.

⁸¹⁷ Ένα πρώιμο ως προς τα Σεπτεμβριανά, αλλά κοντινό χρονικά χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίδρασης που είχε αυτού του είδους η ρητορική των δημοσιευμάτων της εφημερίδας στην τουρκική κοινή γνώμη, ήταν το κάρφωμα χειρόγραφων προκηρύξεων στα δέντρα απέναντι από τον ραδιοφωνικό σταθμό της Πόλης, οι οποίες έγραφαν «Η Κύπρος είναι του Τούρκου, είναι Τουρκική, και θα παραμείνει του Τούρκου. Ζήτω η Κύπρος». Σύμφωνα με το σχετικό σύντομο δημοσίευμα της *Hürriyet*, οι προκηρύξεις εκείνες είχαν σταλεί για εξέταση στη Διεύθυνση Ασφαλείας, ενώ θεωρείτο πως είχαν συνταχθεί «από κάποιον φοιτητή», βλ. “Kıbrıs Türktür”, («Η Κύπρος είναι Τουρκική»), *Hürriyet*, 2/3/1954.

⁸¹⁸ “Papaz Makarios Kıbrıs fatihi imiş!” («Ο παπάς Μακάριος Πορθητής τάχα της Κύπρου!»), *Hürriyet*, 10/3/1954.

για τη συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων προς τους Τουρκοκυπρίους γινόταν με την αρκετά εκτενή ανταπόκριση από τη Λεμεσό, στην οποία οι πρώτοι παρουσιάζονταν ως έχοντες συγκεντρώσει στα χέρια τους όλη την οικονομική και διοικητική εξουσία στην συγκεκριμένη «κωμόπολη», την οποία και εκμεταλλεύονταν για να επιβάλλουν την απαλλοτρίωση τουρκοκυπριακών περιουσιών έναντι ισχνού τιμήματος. Όπως αναφερόταν στο ρεπορτάζ, οι απαλλοτριώσεις εκείνες λάμβαναν χώρα στο πλαίσιο της πολεοδομικής αναμόρφωσης της πόλης, έτσι ώστε να υπάρξει καλύτερη και αμεσότερη σύνδεση με το λιμάνι της. «Εκμεταλλεζόμενοι την κατάσταση» οι «κακομαθημένοι Ελληνοκύπριοι [...] άρχισαν λες να εφαρμόζουν και εδώ την εν Δυτική Θράκη πολιτική του σφετερισμού και τους αφανισμού». Οι Τουρκοκύπριοι, που δεν έμειναν «αδρανείς έναντι αυτής της θλιβερής κατάστασης», ενεργοποιήθηκαν μέσω της γνωστής «Ομοσπονδίας». Έτσι, η τελευταία απέστειλε υπόμνημα στον νέο Κυβερνήτη Armitage, που το υπέγραφε ο αντιπρόεδρος της, δικηγόρος Ahmet Mithat Berberoglu, ζητώντας εμφαντικά να τεθεί τέλος σε εκείνη την «αδικία», ενώ σε περίπτωση που δεν απέδιδε καρπούς η συγκεκριμένη τους κίνηση, τότε θα προσέφευγαν στον Βρετανό Υπουργό Αποικιών, Oliver Lyttelton.⁸¹⁹

β) Το «ρομαντικό όνειρο της νιότης» και η «αδυσώπητη σκληρότητα της ωριμότητας»

Επιστρέφοντας στη διεθνή πτυχή του Κυπριακού, στην οποία η εφημερίδα αφιέρωνε το μεγαλύτερο μέρος των πρωτοσέλιδων δημοσιευμάτων της το Μάρτιο, παρατηρείται ότι ο ανταποκριτής της στην Αθήνα προσπαθούσε να εξηγήσει αν η φημολογούμενη «διάσταση απόψεων» μεταξύ κυβέρνησης Παπάγου και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου⁸²⁰ ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα ή αποτελούσε ένα «παιχνίδι τακτικής». Η καχυποψία του συντάκτη τον οδηγούσε στο συμπέρασμα πως έπρεπε να αντιμετωπιστεί μάλλον ως τακτική κίνηση, με το αιτιολογικό ότι ακόμη και αν επρόκειτο να υπάρξει προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη, εκείνα με τις διαδικασίες που ακολουθούσαν το πιθανότερο θα ήταν να υποδείκνυαν την οδό των διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας για το ζήτημα, εξέλιξη η οποία μάλλον θα άφηνε ανικανοποίητο τον Μακάριο. Κατά συνέπεια, πρόσθετε, η ελληνική κυβέρνηση που ήταν «πεπεισμένη» ότι η Βρετανία δεν θα συγκατένευε με κανένα τρόπο σε διμερείς διαπραγματεύσεις για την Κύπρο, έκανε ένα πρώτο βήμα «για την πραγματοποίηση της ενωτικής χίμαιρας», ελπίζοντας στη δημιουργία ευνοϊκότερων διεθνών συνθηκών μελλοντικά.⁸²¹

⁸¹⁹ “Şımarık Kıbrıs Rumlarının Türk halka yaptığı mezalim” («Οι θηριωδίες που διαπράττουν οι κακομαθημένοι Ελληνοκύπριοι στον τουρκικό λαό»), *Hürriyet*, 14/3/1954. Σε αντίστοιχες «παραστάσεις» προς τον Armitage θα προέβαιναν και οι «Κύπριοι αγρότες», όπως ανέφερε η σχετική ανταπόκριση του *Anadolu* που παρέθετε η εφημερίδα, χωρίς να διευκρινίζει αν επρόκειτο για Ελληνοκύπριους ή Τουρκοκύπριους. Επίμαχο ζήτημα τούτη τη φορά ήταν η απαλλοτρίωση των χωραφιών τους για την κατασκευή «στρατιωτικών εγκαταστάσεων», η οποία απαιτήσαν να τερματιστεί, βλ. “Kıbrıs köylülerin mitingi” («Το συλλαλητήριο των Κυπρίων αγροτών»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 22/3/1954.

⁸²⁰ Ο Τ.Κ. δεν παρέλειπε ούτε στο συγκεκριμένο του κείμενο τους χαρακτηρισμούς για τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου, αποκαλώντας τον ειρωνικά «εξοχώτατο» (*Başpiskopos Makarios cenaplari*), καθώς και «πολιτικοθησκευτικό ηγέτη» (*politikçi din adamı*).

⁸²¹ “Makarios Yunan hükümeti ile yaptığı gizli anlaşma” («Η μυστική συμφωνία που έκανε ο Μακάριος με την ελληνική κυβέρνηση»), *Hürriyet*, 9/3/1954. Η εν λόγω «διάσταση απόψεων» σχετιζόταν με τη θέση της ελληνικής κυβέρνησης να εξαντλήσει τις προσπάθειες διεξαγωγής διαπραγματεύσεων με τη Βρετανία πριν την προσφυγή στα Η.Ε. σε αντιπαράθεση με εκείνην του Μακαρίου να επιδιωχθεί άμεσα ο δεύτερος δρόμος.

Στο πλαίσιο αυτό, συνέχιζε ο συντάκτης στην επόμενη ανταπόκρισή του από την Αθήνα, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η ελληνική κυβέρνηση, παρά το «λακριντί» περί διαπραγματεύσεων, δεν είχε θέσει ακόμη επισήμως το αίτημα στη Βρετανία, αποθαρρυσμένη προφανώς από τις άκαρπες ανεπίσημες βολιδοσκοπήσεις. «Ελληνικές προσωπικότητες» τις οποίες επικαλείτο, επεσήμαιναν ότι η κυβέρνηση θα μπορούσε να επωφεληθεί της προσφυγής για να διευρύνει τη βρετανική συνταγματική πρόταση του 1948, καθιστώντας την έτσι «ένα πρώτο θετικό βήμα για την ένωση», όπως χαρακτηριστικά έλεγαν. Σύμφωνα με τον Τ.Κ., αυτός ήταν και ο μύχιος πόθος και η επιδίωξη της ελληνικής κυβέρνησης, παρά τις περί του αντιθέτου διακηρύξεις της. Κατά συνέπεια, αποφαινόταν, η «διάσταση απόψεων» μεταξύ κυβέρνησης Παπάγου και Μακαρίου είναι «φαινομενική» και απλώς οι δύο άνδρες είχαν «μοιράσει τους ρόλους» προκειμένου να επιτύχουν το στόχο τους, που δεν ήταν άλλος από τη δημιουργία ακριβώς των «πλέον κατάλληλων συνθηκών» οι οποίες θα επέτρεπαν την απόσπαση του επιθυμητού από τη Βρετανία. Σε αυτό συνίστατο το «μυστικό σχέδιο» που είχε εκπονηθεί μεταξύ των δύο ανδρών, τέκμαιρε ο ανταποκριτής, συμπέρασμα από το οποίο προερχόταν και ο τίτλος της προηγούμενης του ανταπόκρισης. Ο Τ.Κ. όμως δεν σταματούσε εδώ. Επικαλούμενος μία «εξαιρετικά αξιόπιστη πηγή» του, πληροφορούσε ότι οι «απόρρητες» διαβουλεύσεις μεταξύ Μακαρίου, Στεφανόπουλου και Κύρου είχαν καταλήξει και ως προς τις επιθυμητές αλλαγές στο βρετανικό συνταγματικό κείμενο του 1948, οι οποίες δεν θα βασίζονταν στο αποικιακό, αλλά θα εμπνέονταν από το ελληνικό Σύνταγμα και θα προέβλεπαν «το πλέον ευρύ» καθεστώς αυτονομίας για το νησί, με την ίδρυση «ενός πλήρως δημοκρατικού καθεστώτος διακυβέρνησης, βασισμένου στην αρχή της πλειοψηφίας». Επιπλέον, το συγκεκριμένο Σύνταγμα θα ετίθετο σε εφαρμογή μετά από μία «προσωρινή δοκιμαστική περίοδο» και θα προέβλεπε διπλή υπηκοότητα, δηλαδή από τη μια μεριά την ελληνική ή τη βρετανική και από την άλλη «την τουρκική, την ελληνική, την αρμενική, την καθολική [sic] κ.ο.κ.».⁸²²

Μετά την παράθεση των πληροφοριών και των συμπερασμάτων του που προέκυπταν από αυτές, ο ανταποκριτής της *Hürriyet* προχωρούσε στη διατύπωση των πολιτικών «υποχρεώσεων» που αντιστοιχούσαν στην τουρκική πλευρά έναντι αυτής της κατάστασης, υπό τον ενδιάμεσο τίτλο «το καθήκον που μας αναλογεί», υποστηρίζοντας τα εξής:

«Φαίνεται ότι οι νέες ίντριγκες που ετοιμάζει η φίλη (!) ελληνική κυβέρνηση στο κυπριακό ζήτημα υπό την ετικέτα των διαπραγματεύσεων και της προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη, καθώς και με τη μυστική συμφωνία με τον Μακάριο, πόρρω απέχουν από το να είναι 'το πρώτο βήμα προς την ένωση', όπως ανέφεραν ορισμένες ελληνικές προσωπικότητες με τις οποίες ήρθα σε επαφή. Εδώ βρισκόμαστε ενώπιος ενωπίω με αυτή καθ' εαυτήν την τραγωδία της ένωσης, και μάλιστα με ένα ακόμη πιο τρομερό

⁸²² «Kıbrıs meselesinde yeni bir Yunan manevrası» («Νέος ελληνικός ελιγμός στο ζήτημα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 10/3/1954. Η παράθεση των συγκεκριμένων υπηκοοτήτων κατ' αυτόν τον τρόπο από τον συντάκτη αποδεικνύει εξόχως την επιβίωση της παραδοσιακής οθωμανικής αντίληψης για τις συλλογικές ταυτότητες, οι οποίες εξακολουθούσαν να ορίζονται με βάση θρησκευτικά και όχι εθνοτικά, χαρακτηριστικά. Έτσι, μεταξύ των «Ρωμιών» και των «Αρμενίων» συγκαταλέγονταν και οι «Καθολικοί».

παιχνίδι καταστροφής και κατοχής, που οσονούπω θα αρχίσει να διαδραματίζεται επί σκηνής. Στην πραγματικότητα και υπό τις τωρινές διεθνείς συνθήκες, δεν μοιάζει και πολύ εφικτό να αποδώσει καρπούς το παιχνίδι αυτό, όμως το να καλέσουμε τους Κυπρίους ομοφύλους μας, την τουρκική κοινή γνώμη και κυρίως την κυβέρνησή μας και τον Τύπο μας να είναι σε πλήρη επαγρύπνηση απέναντι στη φρίκη των σχεδιαζόμενων ιντρίγκων, αποτελεί ένα καθήκον προς την πατρίδα που αναλογεί σε όλους μας».⁸²³

Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και οι παρατηρήσεις που διατύπωνε και σε επόμενη ανταπόκρισή του, με αφορμή την αναλυτική παρουσίαση των όσων γράφονταν στο βρετανικό Τύπο για το Κυπριακό, έτσι όπως μεταφέρονταν αναλυτικά από τον ελληνικό. Σε εκείνη πληροφορούσε ότι το *Βήμα* είχε δημοσιεύσει λεπτομερειακά τα πρακτικά των συζητήσεων στη Βουλή των Λόρδων όταν είχε αγορεύσει ο λόρδος Winster, επιστώντας την προσοχή στο έντονο ελληνικό ενδιαφέρον για τις εξελίξεις και αντιπαραβάλλοντάς το με το «αδύναμο» τουρκικό: «Στόχος μου γράφοντάς τα αυτά είναι να υπενθυμίσω πόσο αδύναμο και ανεπαρκές είναι, δυστυχώς, το ενδιαφέρον που επιδεικνύουμε για μία μεγάλη και ζωτική υπόθεση όπως εκείνη της Κύπρου, που αποτελεί τη βασική μας αρτηρία, σε σύγκριση με το αντίστοιχο ενδιαφέρον των Ελλήνων, καθώς και να σημειώσω απλά προς το παρόν την ανάγκη να δημιουργηθεί και σε μας ένα 'Γραφείο Δημοσιευμάτων Κύπρου', που θα έχει ως αποστολή να παρακολουθεί τακτικά και να μεταφέρει αποκλειστικά τα διεθνή δημοσιεύματα σχετικά με την Κύπρο». Στο πλαίσιο αυτό των «διεθνών δημοσιευμάτων», τον ανταποκριτή είχε απασχολήσει ιδιαίτερα ένα άρθρο του Cyril Dunn στον βρετανικό *Observer*, το οποίο θεωρούσε πως πρόδιδε τις μύχιες σκέψεις των Βρετανών να υπάρξει μία «μεταβατική περίοδος πριν τον καθορισμό της τελικής μοίρας του Μεγάλου Ελληνικού (!) νησιού», σκέψεις που εκτίθεντο με «περίπλοκο» και «αγγλοπρεπή» τρόπο.⁸²⁴

Παρά την καχυποψία και τις σύνθετες σκέψεις και αναλύσεις του Τ.Κ., στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει τις εξελίξεις, η εφημερίδα πρόβαλε στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της τη ρητή απάντηση που είχε δώσει ο Υπουργός Εξωτερικών Eden σε υποβληθείσα ερώτηση για το Κυπριακό στη βρετανική Βουλή των Κοινοτήτων. Ο Βρετανός πολιτικός αποκάλυπτε ότι είχαν υπάρξει μεν «ανεπίσημες κρούσεις» της ελληνικής κυβέρνησης για το ζήτημα, επαναλάμβανε όμως τη ρητή και κατηγορηματική άρνηση της κυβέρνησής του να το συζητήσει.⁸²⁵ Ωστόσο, ο Τ.Κ. επανερχόταν και την ίδια ημέρα η εφημερίδα δημοσίευε τη δεύτερη συνέχεια της αναλυτικής του αναφοράς στα όσα είχε γράψει σε σειρά έξι άρθρων του ο Cyril Dunn στον *Observer*. Έτσι, αφού παραθέσει τα κύρια σημεία των σχετικών κειμένων του τελευταίου, στα οποία γινόταν λόγος για μία διευθέτηση του Κυπριακού που θα περιλάμβανε τον τριμερή έλεγχο του νησιού από τη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία, ο ανταποκριτής της *Hürriyet* μεμόφταν τον ελληνικό

⁸²³ “Bize düşen vazife”, ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, ό.π.

⁸²⁴ “Kıbrıs meselesi ve Elen propagandası” («Το κυπριακό ζήτημα και η ελληνική προπαγάνδα»), *Hürriyet*, 13/3/1954. Είναι η πρώτη φορά που η εφημερίδα χρησιμοποίησε τον, ορθό κατά τα άλλα, όρο *Elen*, για να περιγράψει τους Έλληνες, πέραν του καθιερωμένου *Yunan* που συνήθως χρησιμοποιεί.

⁸²⁵ “İngiltere Kıbrıs meselesini Yunanistan’la görüşmeyecek” («Η Αγγλία δεν θα συζητήσει το ζήτημα της Κύπρου με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 16/3/1954.

Τύπο, που θεωρούσε το σχήμα αυτό ως προάγγελο της ένωσης, και τόνιζε ότι η Βρετανία δεν είχε καμμία απολύτως πρόθεση να «παραδώσει» την Κύπρο στην Ελλάδα. Χαρακτήριζε την Κύπρο ως «ένα σταθερό πλοίο στο μέσον της θάλασσας», σημείωνε πως το νησί έμοιαζε «καταδικασμένο να βρίσκεται στα χέρια του κράτους εκείνου που ο στόλος του κυριαρχεί στη Μεσόγειο» και περτάωνε το ρεπορτάζ του με τα εξής συμπεράσματα:

*«Τη μέρα που οι μακαριακοί θα κατανοήσουν αυτή τη μείζονα πραγματικότητα, η ελληνική 'Μεγάλη Ιδέα' τους για την Κύπρο θα διαλυθεί και θα χαθεί σαν ένα γλυκό ανοιξιότικο μελέμι ή σαν ένα ρομαντικό όνειρο της νιότης, μέσα στην αδυσώπητη σοφία και τη σκληρότητα της ωριμότητας και του γήρατος. Όσον αφορά εμάς, ευρισκόμενοι ανάμεσα στις φωνασκίες περί 'ένωσης' από τη μια μεριά και στους κλασικούς βρετανικούς πουριτανικούς σχεδιασμούς από την άλλη, ας αφοσιωθούμε στην ενίσχυση της παρουσίας μας στο νησί, καθώς και στην ενδυνάμωση και την ανάκτηση των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών μας δικαιωμάτων. Δεν έχουμε ούτε λεπτό να θυσιάσουμε στο βωμό μιας κενής περιεχομένου οχλοβοής!».*⁸²⁶

Ο κυνικός ρεαλισμός των διεθνών σχέσεων και η αποθέωση της υπεροχής της ισχύος διατυπωνόταν από τον ανταποκριτή της εφημερίδας με σχήματα λογοτεχνικά μεν, «αδυσώπητα» δε, όπως ήταν και η χαρακτηριστική λέξη που επέλεγε, για να περιγράψει το πεπρωμένο που θεωρούσε ότι ήταν αδύνατον να αποφύγει κανείς. Ακριβώς την ισχύ εκείνη επικαλείτο για να αποπέμψει την «ελληνική Μεγάλη ιδέα» των Ελληνοκυπρίων, προκειμένου η τελευταία να «διαλυθεί», έτσι ώστε να τερματιζόταν και η σχετική ενόχληση που προκαλούσε στην τουρκική πλευρά. Σε αντίθεση με τα «ρομαντικά όνειρα» των Ελλήνων, πρότεινε στη δική του πλευρά να ακολουθήσει το «ρεαλιστικό» δρόμο της συντονισμένης και στοχευμένης «ενίσχυσης» της συνολικής παρουσίας της στην Κύπρο, χωρίς να χάνει χρόνο με θορυβώδεις εκδηλώσεις όπως έπρατταν οι Έλληνες και οι Ελληνοκύπριοι. Ενάμιση χρόνο αργότερα, όμως, οι συνθήκες θα αποδεικνύονταν κατάλληλες για να προχωρήσει και η τουρκική πλευρά σε μία κίνηση τακτικής, καταφεύγοντας με τη σειρά της σε μία αποτελεσματική «οχλαγωγία», εκείνη των Σεπτεμβριανών.

Αν και η είδηση για την απόλυτη στάση του Eden στη Βουλή των Κοινοτήτων συνέπιπτε στις σελίδες της εφημερίδας με τον προεκτεθέντα προβληματισμό του ανταποκριτή της στην Αθήνα, ο τελευταίος έδινε μία ημέρα αργότερα με ανάγλυφο τρόπο την εκτίμησή του για το κλίμα που είχε επικρατήσει στην ελληνική πρωτεύουσα μετά τις δηλώσεις του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών. Έτσι, έκανε λόγο για «κυστερικές ακρότητες» με «κλάματα και λιποθυμίες», αλλά και «βρισιές» από ανθρώπους που «έπεφταν κάτω και χτυπιόντουσαν» όταν τις πληροφορούντο. Αντίστοιχη

⁸²⁶ «Kıbrıs için ileri sürülen yeni İngiliz görüşleri» («Οι νέες αγγλικές απόψεις που διατυπώνονται για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/3/1954. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο κυνικός αυτός ρεαλισμός των τουρκικών θέσεων, όπως διατυπωνόταν από τον Τ.Κ., αλλά και όπως αντανακλάτο στο σύνολο σχεδόν των δημοσιευμάτων της εφημερίδας, ερχόταν σε ευθεία αντίφαση με τον «ρομαντικό» λόγο του ελληνικού αφηγήματος υπέρ της ένωσης, ο οποίος ζητούσε από την Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. να εφαρμόσει «λύσιν υπαγορευομένην υπό της δικαιοσύνης, της αξιοπρεπείας και των ιερών αρχών των εξαγγελθεισών διά του Χάρτου», βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 408.

εικόνα έδινε και για το «στρατόπεδο των μακαριακών», όπως χαρακτήριζε το ξενοδοχείο *Μεγάλη Βρετανία*, με τους οπαδούς του Κύπριου Αρχιεπισκόπου να αντιμετωπίζουν τα νέα σαν μία «μεγάλη φυσική καταστροφή» και να τους συνεπαίρνει «ένα κλίμα βαθιού πένθους» με «αντιδράσεις παιδαριώδεις, κλάματος και φωνών». Παρόμοια περιγραφή έκανε, επίσης, για τον Μακάριο, πριν παραθέσει τις δηλώσεις του προς τους ερωτώντες δημοσιογράφους, με τις οποίες ο Αρχιεπίσκοπος δήλωνε υποψιασμένος για το συγκεκριμένο αποτέλεσμα και ζητούσε από την ελληνική κυβέρνηση να τηρήσει τις υποσχέσεις της, παραπέμποντας κατευθείαν το θέμα στα Ηνωμένα Έθνη: «Απέναντι στις αγωνιώδεις ερωτήσεις των δημοσιογράφων που θύμιζαν μια δονκιχωτική επίθεση με λόγχεις, ο αρχιπαπάς της Κύπρου σάστισε για λίγο, αφού όμως συνέφερε τον εαυτό του, άρχισε να λέει μεγάλα λόγια αφ' υψηλού και, υιοθετώντας μια στάση αυτάρεσκη κάποιου που τα ξέρει όλα και πριν απ' όλους, είπε τα εξής: [...]».

Την περιγραφόμενη αγωνία επέτεινε ακόμη περαιτέρω, αφηγούμενος πώς οι δημοσιογράφοι αναζητούσαν μία επίσημη τοποθέτηση επί των δηλώσεων Eden, αλλά λόγω του προχωρημένου της ώρας δεν έβρισκαν κανέναν από την ελληνική κυβέρνηση. Τελικά, μετέβησαν στην κατοικία του «περίφημου κυπριολόγου, Αλέξη Κύρου». «Το άτομο αυτό» τους δήλωνε ότι αναμενόταν το επίσημο κείμενο των δηλώσεων του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών, προσθέτοντας ότι η ελληνική κυβέρνηση θα ανέμενε μέχρι τον Σεπτέμβριο και, αν δεν υπήρχαν διαπραγματεύσεις, θα ετίθετο το θέμα «οριστικά» στα Η.Ε. Η ανταπόκριση του συντάκτη κατέληγε με τις αλληλοσυγκρουόμενες πληροφορίες για την τελική ημερομηνία επιστροφής του Αρχιεπισκόπου στην Κύπρο, τις οποίες απέδιδε στην «ατμόσφαιρα σαστιμάρας που πνέει στην Αθήνα» λόγω των εξελίξεων, ενώ δεν έχανε την ευκαιρία να προχωρήσει σε ένα ακόμη υποτιμητικό σχόλιο για τον Μακάριο: «Για να δούμε, μέσα σ' αυτή τη σαστιμάρα πότε θα βρει τούτη τη φορά ο αρχιπαπάς εφέντης το δρόμο της Κύπρου;»⁸²⁷

Τελικά, ο Μακάριος θα ξεκινούσε το ταξίδι της επιστροφής του στη Λευκωσία μόλις μία ημέρα μετά τη διατύπωση αυτής της «απορίας» από τον Τ.Κ., ο οποίος σε νεώτερη ανταπόκρισή του παρέθετε τις δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου Κύπρου πριν την αναχώρησή του για τη Ρόδο, που θα ήταν ο ενδιάμεσος σταθμός. Η εφημερίδα επέλεγε να ενοποιήσει την συγκεκριμένη ανταπόκριση με εκείνη άλλου συνεργάτη της από τη Ρόδο, του «Α.Γ.», ο οποίος κάλυπτε αναλυτικά την εκεί μετάβαση του Μακαρίου, την «ενθουσιώδη» υποδοχή του από τους φορείς και το λαό του νησιού, καθώς και τη θεία λειτουργία που τελέστηκε για να «ευλογηθεί» η απόφαση του δημοτικού συμβουλίου να μετονομαστεί μία πλατεία του νησιού σε «Πλατεία Κύπρου».⁸²⁸ Είχε προηγηθεί μια ημέρα πριν ανταπόκριση του Τ.Κ. από την Αθήνα που πληροφορούσε για τη συνάντηση του Μακαρίου με τον Κύρου, για να «συντονιστούν επί της προπαγάνδας για το Κυπριακό», καθώς και μία αντίστοιχη του *Anadolu* με τις «επικριτικές» για τον ελληνικό Τύπο δηλώσεις του Παπάγου, ο

⁸²⁷ “Edenin Kıbrıs dair beyanati Atina’da panik yarattı” («Οι δηλώσεις Ήντεν για την Κύπρο δημιούργησαν πανικό στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 17/3/1954.

⁸²⁸ “Makarios Lefkoşaya dönmek için nihayet Atina’yi terketti” («Ο Μακάριος εγκατέλειψε επιτέλους την Αθήνα για να επιστρέψει στην Λευκωσία»), *Hürriyet*, 19/3/1954.

οποίος διέψευδε την ύπαρξη οποιουδήποτε «αντιβρετανικού» πνεύματος στην πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης για την Κύπρο. Οι ακολούθως παρατιθέμενες δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών Στεφανόπουλου ότι η κυβέρνηση θα εξακολουθήσει χωρίς παρεκκλίσεις την πολιτική της επί του θέματος, έδιναν στην εφημερίδα την αφορμή να κάνει λόγο για «διαφοροποίηση» μεταξύ των δύο ανδρών.⁸²⁹

Ο «σοβαρός» *Manchester Guardian* θα επιστρατευόταν μία ακόμη φορά από την *Hürriyet*, αναβαθμιζόμενος σε κεντρικό πρωτοσέλιδο, προκειμένου να καταγγεληθεί η «κακομαθημένη» συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων, που δεν έδειχναν διατεθειμένοι να αποδεχθούν τις βρετανικές προτάσεις για συνταγματική διοίκηση.⁸³⁰ Η *Hürriyet* παρέθετε τη στηλίτευση της βρετανικής εφημερίδας για τα «αντιβρετανικά» δημοσιεύματα που είχαν ακολουθήσει τις δηλώσεις Eden, και μάλιστα το ιδιαίτερα «αγενές και απωθητικό» κύριο άρθρο του *Έθνους* της 17^{ης} Μαρτίου. Σημείωνε ακόμη την προειδοποίησή της ότι η κυβέρνηση των Αθηνών έπρεπε να επανεξετάσει «διεξοδικά και με ψυχραιμία» την πρόθεσή της να μεταφέρει το Κυπριακό στα Η.Ε., ειδάλλως όχι μόνο θα «αποκαρδιώσει την στενή φίλη και απαραίτητη σύμμαχό της Τουρκία», αλλά «ενδεχομένως θα υποστεί μεγαλύτερες απογοητεύσεις από την τωρινή». Θεωρώντας «εντελώς φυσικό» το τουρκικό ενδιαφέρον για τη Μεγαλόνησο, ο *Manchester Guardian* καλούσε την Ελλάδα, αντί της προσφυγής, να «διευθετήσει το θέμα της αυτοδιοίκησης της Κύπρου με τις δύο ενδιαφερόμενες πλευρές, δηλαδή την Τουρκία και τη Βρετανία», προσθέτοντας ότι η τελευταία είναι «φίλη» και με τις δύο και ότι «είναι πάντοτε έτοιμη να αναζητήσει μία λύση συνεργασίας που θα ικανοποιεί τόσο τους Ελληνοκύπριους, όσο και τους Τούρκους».

Είναι προφανές ότι το καθόλου τυχαίο εκείνο βρετανικό δημοσίευμα άνοιγε τη θύρα για την ανάμιξη της Τουρκίας στο Κυπριακό – αν δεν την προ(σ)καλούσε – στο μέτρο που αναβάθμιζε την τελευταία σε «ενδιαφερόμενη πλευρά», μία έκφραση που τα επόμενα χρόνια η ελληνική διπλωματία θα κατέβαλλε μείζονα προσπάθεια για να αποτρέψει την καταγραφή της στα επίσημα κείμενα του Ο.Η.Ε.⁸³¹ Από την άλλη μεριά, υιοθετώντας πολύ πιο προσεκτική και διπλωματική γλώσσα σε σχέση με εκείνη των ρεπορτάζ και των άρθρων γνώμης της *Hürriyet*, απηύθυνε ουσιαστικά τις ίδιες προειδοποιήσεις-απειλές εναντίον της ελληνικής πλευράς. Έχοντας επίγνωση του συγκεκριμένου γεγονότος, η τουρκική εφημερίδα επέλεγε να προβάλλει κεντρικά τις απόψεις της, αντιλαμβανόμενη πλήρως το συγκεκριμένο βρετανικό επικοινωνιακό άνοιγμα στις τουρκικές απόψεις και επενδύοντας σε εκείνη την αρχόμενη συνεργασία που θα απέβαινε τακτική και ωφέλιμη και για τις δύο πλευρές, τουρκική και βρετανική.

Εν τω μεταξύ, όπως πληροφορούσε η *Hürriyet*, ο «Αρχιπαπάς Μακάριος» που είχε επιστρέψει στη Λευκωσία, γινόταν ενθουσιωδώς δεκτός από Ελληνοκύπριους θρησκευτικούς και λαϊκούς ηγέτες,

⁸²⁹ “Eden’in Kıbrıs meselesine dair beyanatından sonra/ Papagos’la Stefanopoulos tezat haline düştüler” («Διαφοροποίηση Παπάγου και Στεφανόπουλου μετά τις δηλώσεις Ήντεν για το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 18/3/1954.

⁸³⁰ “Kıbrıs Rumları şımarıklıktan vazgeçmeğe davet olunuyor!” («Οι Ελληνοκύπριοι καλούνται να εγκαταλείψουν την κακομαθημένη συμπεριφορά τους»), *Hürriyet*, 20/3/1954, με βάση ανταπόκριση του *B.B.C.*

⁸³¹ Βλ. ενδεικτικά Ευάγγελου Αβέρωφ-Τοσίτσα, *Ιστορία Χαμένων Ενκαιριών (Κυπριακό, 1950-1963)* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1982²), τομ. Α', σελ. 300 και τομ. Β', σελ. 121 & 126.

μιλώντας προς τους οποίους επαναλάμβανε την πεποίθησή του ότι με την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να παραπέμψει το Κυπριακό στα Η.Ε., το ζήτημα της ένωσης έφθανε στην τελευταία του φάση. Η εφημερίδα, απέδιδε τις «υπερφιάλες» αυτές δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου στην «προοδευτική απώλεια του κύρους του έναντι της διευρυνόμενης επιρροής του κομμουνισμού μεταξύ των Ελληνοκυπρίων», πληροφορώντας προς επίρρωση των γραφομένων της για το σχίσμα από τους «ερυθρούς» των αφισών που είχαν «με τόσο κόπο» προετοιμαστεί και τοιχοκολληθεί από τους οπαδούς του Μακαρίου για την άφιξή του.⁸³²

Τη σκυτάλη από τον *Manchester Guardian* έπαιρνε και πάλι ο ανταποκριτής της *Hürriyet* στην Αθήνα, ο οποίος πληροφορούσε πως η «προπαγάνδα των φονασκιών» εναντίον της Βρετανίας από όλον ανεξαιρέτως τον ελληνικό Τύπο, τους διαδηλωτές σε Ρόδο, Αθήνα⁸³³ και Θεσσαλονίκη, καθώς και ελληνικούς φορείς όπως η Ένωση Επιμελητηρίων, είχε επιπτώσεις στις ελληνοβρετανικές σχέσεις. Παράλληλα, ο ανταποκριτής της στη Λευκωσία, αρύομενος από σχετικό δημοσίευμα της *Κύπρου*, σημείωνε την παραίτηση έξι μελών από το «εν Αθήναις παράρτημα του Εθναρχικού Συμβουλίου», μεταξύ των οποίων και ο Νικόλαος Κλ. Λανίτης, προσθέτοντας τις φήμες περί «ξεσπάσματος σοβαρών διαφωνιών στο μακαριακό στρατόπεδο».⁸³⁴

Οι ατελέσφορες προσπάθειες της κυβέρνησης Παπάγου να πείσουν τη Βρετανία να ρυθμιστεί το Κυπριακό μέσω διμερών διαπραγματεύσεων, θα οδηγούσε τελικά στην απόφαση να παραπεμφθεί το θέμα στα Ηνωμένα Έθνη τον Σεπτέμβριο 1954. Η σχετική δήλωση προβαλλόταν από τη *Hürriyet* με κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο, κάτω από τον οποίο ο ανταποκριτής της στην Αθήνα παρέθετε την πληροφόρηση των αθηναϊκών εφημερίδων ότι είχαν δοθεί οδηγίες στην ελληνική αντιπροσωπεία στη Νέα Υόρκη να ξεκινήσει τις «προετοιμασίες», αναρωτώμενος τι σήμαινε αυτό. Επιστρατεύοντας πάλι τους εν Αθήνησι «ουδέτερους παρατηρητές», εξηγούσε ότι επρόκειτο για τη βολιδοσκόπηση που θα γινόταν προς τις άλλες ξένες αντιπροσωπείες για να καταγραφεί η διάθεσή τους και σχολίαζε ως εξής: «Καθώς είναι εξαιρετικά αμφίβολο το κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση έχει δικαίωμα άμεσης επέμβασης στο ζήτημα της Κύπρου, για να μπορέσει να προβεί σε πρωτοβουλία εξ ονόματος της τελευταίας πρέπει να έχει την εξουσιοδότηση όλου του λαού του νησιού, χωρίς διάκριση φυλής και εθνικότητας, και όχι μόνο των Ελληνοκυπρίων». Το σχόλιο, που

⁸³² “Dün uçakla Kıbrıs’a dönen/ Makarios yine yüksek perdeden atıp tuttu” («Ο Μακάριος που επέστρεψε χθες αεροπορικώς στην Κύπρο προέβη και πάλι σε υπερφιαλές δηλώσεις»), *Hürriyet*, 21/3/1954. Το πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ συνοδευόταν από φωτογραφία ενός πακέτου τσιγάρων, του «Φίνο Ματσάγγου», επί του οποίου απεικονιζόταν η Κύπρος. Στη λεζάντα της φωτογραφίας αναφερόταν χαρακτηριστικά ότι οι Έλληνες «καπνίζουν το τσιγάρο τους και στον καπνό του βλέπουν το όνειρο της Κύπρου», καθ’ ότι «όπως λένε, το τσιγάρο φτιάχνει το κέφι». Πρωτοσέλιδη φωτογραφία από την υποδοχή του «ενωτικού Αρχιεπισκόπου» στη Λευκωσία «μετά τα προκλητικά του ταξίδια σε Αθήνα και Ρόδο», όπως αναφερόταν στη λεζάντα, δημοσίευσε η εφημερίδα στο φύλλο της 26^{ης} Μαρτίου. Επιπροσθέτως, μετά το τέλος του ρεπορτάζ παρέθετε σύντομη ανταπόκριση του *Reuters* σχετικά με τη «συγγνώμη» των ελληνικών αρχών προς τη βρετανική κυβέρνηση για τις ζημιές που είχαν προκληθεί στο προξενείο της στη Ρόδο, κατόπιν της εκεί ομιλίας του Μακαρίου.

⁸³³ Η *Hürriyet* δημοσίευσε την επομένη στις εσωτερικές της σελίδες φωτογραφία από το συλλαλητήριο των Αθηνών, βλ. “Atina’daki nümayişler” («Τα συλλαλητήρια των Αθηνών»), 23/3/1954.

⁸³⁴ “Kıbrıs yüzünden İngiliz-Elen münasebetleri nazik safhada” («Σε ευαίσθητη φάση οι ελληνοβρετανικές σχέσεις εξαιτίας της Κύπρου»), “Berî taraftan da Makarios ve avnesi arasinda ihtilâf çıktı” («Από την άλλη μεριά διαφωνία προέκυψε μεταξύ του Μακαρίου και των συνεργατών του»), τίτλος και υπότιτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 22/3/1954. Η λέξη *avene* που χρησιμοποιούσε η εφημερίδα παραπέμπει περισσότερο σε «συνεργούς», παρά σε «συνεργάτες», μία ακόμη επιλογή που εντασσόταν στο πλαίσιο της στοχευμένης δυσφήμισης της ελληνοκυπριακής πλευράς.

μάλλον ανήκε στους «ουδέτερους παρατηρητές», ακολουθείτο και από άλλες εκτιμήσεις των ιδίων, που επισήμαιναν ότι η ανακοίνωση της απόφασης είχε γίνει τις παραμονές της εθνικής επετείου της 25^{ης} Μαρτίου και εκτιμούσαν ότι δεν επρόκειτο για «τίποτε άλλο εκτός από απλή προπαγάνδα».⁸³⁵

γ) Καχυποψία και ενδόμυχο φόβοι για παρασκηνακή συνεννόηση Ελλάδας-Βρετανίας

Η διερμηνεύουσα την πολιτική ψυχολογία των Τουρκοκυπρίων *Hürriyet*, σημείωνε σε πρωτοσέλιδη είδησή της ότι οι τελευταίοι «ανησύχησαν σοβαρά» από τη φημολογία ότι ο Παπάγος πρότεινε στη βρετανική πλευρά την εισαγωγή προσωρινής αυτοκυβέρνησης στο νησί, μετά το πέρας της οποίας θα ακολουθούσε δημοψήφισμα. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, η αιτία των «ανησυχιών» τους ήταν η πεποίθηση ότι, σε περίπτωση που ισχύσει η αυτοκυβέρνηση, θα εξαναγκάζονταν να μεταναστεύσουν, αλλά και θα «στερηθούν του εθνικού τους βίου» εξαιτίας των «ελληνοκυπριακών πιέσεων», όπως «καταδεικνύουν και τα παραδείγματα της Δυτικής Θράκης και της Ρόδου».⁸³⁶ Αυτές ακριβώς τις αιτιάσεις απηύθυνε, μιλώντας στην εφημερίδα, ένας εκπρόσωπος του «μοναδικού κόμματος των Τουρκοκυπρίων, της ‘Εθνικής Τουρκικής Ένωσης’», προσθέτοντας την έκκλησή του στην «κυβέρνηση της μητέρας πατρίδας μας, με τη δύναμη που αντλεί από το τουρκικό έθνος, να θάψει με μια της εφόρμηση και την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, και την αυτοκυβέρνηση».⁸³⁷

Η εφημερίδα είχε αρχίσει να μεταφέρει τη συγκεκριμένη φημολογία στα κεντρικά πρωτοσέλιδα δημοσιεύματά της ήδη από τις 7 Απριλίου, όταν αναρωτιόταν αν υπήρχαν «μυστικές συνομιλίες» μεταξύ Αθηνών και Λονδίνου. Αν και στο κυρίως ρεπορτάζ δεν παρουσιαζόταν κανένα στοιχείο προς αυτή την κατεύθυνση, ο τίτλος του ήταν ενδεικτικός των τουρκικών ανησυχιών για το περιεχόμενο της συνομιλίας που είχε τότε στο Λονδίνο, κατόπιν εντολής της ελληνικής κυβέρνησης, ο πρέσβης Μόστρας με τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών Eden. Το μόνο στοιχείο της εφημερίδας ήταν η γνώμη «ουδέτερων κύκλων», οι οποίοι ερμήνευαν τη συνάντηση αυτή ως ένα είδος «διαπραγματεύσεων», γνώμη όμως που αμέσως κατόπιν διαψευδόταν από «επίσημους κύκλους», όπως παραδεχόταν η *Hürriyet*.⁸³⁸ Οι ανησυχίες εκείνες της τουρκικής πλευράς

⁸³⁵ “Yunan hükümeti Kıbrıs işini resmen B. Milletlere vereceğini ilân etti” («Η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε επισήμως ότι θα παραπέμψει το θέμα της Κύπρου στα Η.Ε.»), *Hürriyet*, 24/3/1954.

⁸³⁶ Η ενασχόληση της εφημερίδας με τους «Τούρκους της Δυτικής Θράκης και της Ρόδου» θα συνεχιζόταν καθ’ όλο το υπό εξέταση διάστημα. Για τον Απρίλιο, βλ. χαρακτηριστικά “Batı Trakyalıların lokali Beşiktaş’ta açıldı” («Εγκαίνια του τοπικού παραρτήματος των Δυτικοθρακιωτών στο Μπεσίκτας»), *Hürriyet*, 5/4/1954, με συνοδευτικό φωτογραφικό υλικό “Batı Trakya’daki Türk okullarının vaziyeti” («Η κατάσταση των τουρκικών σχολείων στη Δυτική Θράκη»), *Hürriyet*, 7/4/1954 “Onikiada’da oturmakta olan Türkler hissi sebeplerden hicret ediyorlarmış!” («Οι κατοικούντες στα Δωδεκάνησα Τούρκοι μεταναστεύουν, λέει, για συναισθηματικούς λόγους!»). Το τελευταίο αυτό δημοσίευμα σχολίαζε αντίστοιχο «θρασύ» δημοσίευμα της ελληνικής εφημερίδας της Κωνσταντινούπολης, *Απογευματινή*, και υπ’ αυτήν την έννοια εντασσόταν στον κύκλο των πιέσεων προς το ελληνορθόδοξο στοιχείο της Πόλης και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που θα άρχιζαν εφεξής να κλιμακώνονται.

⁸³⁷ “Kıbrıs Türkleri ilhak ve muhtariyet aleyhinde” («Οι Τουρκοκύπριοι τάσσονται εναντίον της ένωσης και της αυτοκυβέρνησης»), *Hürriyet*, 11/4/1954, με βάση το *T.H.A.*

⁸³⁸ “Kıbrıs için İngiltere ile Yunanistan arasında gizli görüşmeler mi oluyor?” («Διεξάγονται μυστικές συνομιλίες για την Κύπρο μεταξύ Αγγλίας και Ελλάδας;»), *Hürriyet*, 7/4/1954, με βάση ανταπόκριση του *B.B.C.* Στην πραγματικότητα, τόσο στη συνάντησή τους της 30ής Μαρτίου, όσο και σε εκείνη της 6^{ης} Απριλίου, κανένα θέμα «διαπραγμάτευσης» δεν ετέθη, καθώς στην μεν πρώτη ο Eden απέκλειε εκ νέου κάθε τέτοια πιθανότητα, στη δε δεύτερη ο Μόστρας διεβίβαζε στον Βρετανό Πρωθυπουργό μήνυμα του Παπάγου περί της απόφασης της Ελλάδας να προσφύγει στα Η.Ε., εφόσον

διασκεδάζονταν φαινομενικά και από σχετικό δημοσίευμα του *Manchester Guardian*, σύμφωνα με τον οποίο η βρετανική πλευρά απέκρουε εκ νέου τις ελληνικές προσπάθειες να υπάρξει διμερής διαπραγμάτευση του ζητήματος της Κύπρου, εφιστώντας την προσοχή στις «αντιβρετανικές διαδηλώσεις» που λάμβαναν χώρα στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ φιλοξενείτο και η απάντηση για το Κυπριακό που είχε δώσει στον ανταποκριτή της *Hürriyet* ο επισκεπτόμενος το νέο στρατηγείο του NATO στη Σμύρνη, Υπουργός Άμυνας της Ελλάδας, Παναγιώτης Κανελλόπουλος: «Θα σας παρακαλούσα να με συγχωρήσετε που δεν θα μπορέσω να δώσω μία επίσημη απάντηση στο ερώτημά σας. Ωστόσο, θα ήθελα αμέσως να δηλώσω ως Έλληνας πολίτης ότι όλα τα ζητήματα συμπεριλαμβανομένου του Κυπριακού θα επιλυθούν φιλικά. Μπορείτε να είστε βέβαιοι γι' αυτό».⁸³⁹

Παρ' όλες αυτές τις διαψεύσεις, όμως, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα επανερχόταν στο σενάριο των εκατέρωθεν βολιδοσκοπήσεων Ελλάδας και Βρετανίας για την εισαγωγή συστήματος αυτοκυβέρνησης στην Κύπρο. Αν και ο ελληνικός Τύπος που παρέθετε, ανέφερε πως στη διεξαχθείσα συζήτηση μεταξύ των Παπάγου-Κανελλόπουλου με τον Βρετανό πρέσβη στην Αθήνα Peake, η ελληνική πλευρά είχε απορρίψει τις βρετανικές προτάσεις για αυτοκυβέρνηση, εμμένοντας στη γραμμή «διμερής διαπραγμάτευση ειδάλλως προσφυγή στα Η.Ε.», «αξιόπιστες πηγές» που επικαλείτο έκαναν λόγο για «νέες ελληνικές προτάσεις». Όπως ανέφερε ο Τ.Κ., αυτές συμπεριλάμβαναν προσωρινή αυτοκυβέρνηση και κατόπιν δημοψήφισμα που θα οδηγούσε στην ένωση. Έναντι της δεδομένης εικόνας, συμπέραινε και πρότεινε τα εξής: «Καθώς η κατάσταση περιστρέφεται προς το παρόν γύρω από αυτά, υπάρχουν σημάδια που υποδεικνύουν ότι υφίστανται ορισμένες μυστηριώδεις επαφές μεταξύ Αθηνών και Λονδίνου. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, είμαι της απόψεως ότι θα ήταν πρόσφορο – τουλάχιστον ο Τύπος μας – να είναι σε εξαιρετική επαγρύπνηση και να παρακολουθεί με προσοχή τις ειδήσεις γύρω από το συγκεκριμένο θέμα τόσο στο Λονδίνο, όσο και στην Αθήνα και ιδιαίτερα τα δημοσιεύματα των εφημερίδων των δύο πλευρών».⁸⁴⁰ Η συγκεκριμένη διατύπωση του ανταποκριτή («τουλάχιστον ο Τύπος») είναι προφανές ότι αποτελούσε μία έμμεση έκκληση στην τουρκική κυβέρνηση να είναι και εκείνη σε εγρήγορση, προκειμένου να μην καταληφθεί εξ απήνης σε ενδεχόμενη μυστική συμφωνία μεταξύ Βρετανίας και Ελλάδας στο Κυπριακό, που θα άφηνε την Τουρκία εκτός νυμφώνος. Από την άποψη αυτή, ήταν επίσης χαρακτηριστική της δυσπιστίας που έτρεφε η *Hürriyet* τόσο προς τις ελληνικές, όσο και προς τις βρετανικές δημόσιες τοποθετήσεις και διαβεβαιώσεις.⁸⁴¹

ερχόταν συνεχώς αντιμέτωπη με την άκαμπτη στάση της Βρετανίας, βλ. Χάιντς Α. Ρίχτερ, ό.π., σελ. 160. Μυστικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών φαίνεται πως διεξήχθησαν, όμως, αμέσως μετά την απόφαση της Γ.Σ. του Ο.Η.Ε. να εγγραφεί το Κυπριακό στην ημερήσια διάταξη του Οργανισμού, οι οποίες ωστόσο τερματίστηκαν μετά από δύο μήνες εξαιτίας των έντονων επιφυλάξεων του Παπάγου, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 438 και υποσ. 69 και 70.

⁸³⁹ «Kıbrıs için Yunanlıların yeni teşebbüsü de redle karşılandı» («Απορριπτικά αντιμετωπίστηκε και η νέα προσπάθεια των Ελλήνων για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 8/4/1954.

⁸⁴⁰ «Yunanistan İngiltere'ye Kıbrıs için yeni tekliflerde bulundu» («Νέες προτάσεις της Ελλάδας προς την Αγγλία για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 9/4/1954.

⁸⁴¹ Την τουρκική εκείνη δυσπιστία προς τη βρετανική πλευρά κατέγραφε ήδη από το Νοέμβριο 1953 η βρετανική πρεσβεία στην Άγκυρα, όταν σημείωνε προς την κεντρική της υπηρεσία ότι «οι Τούρκοι είναι αναμφίβολα θετικά διακείμενοι στην βρετανική κυριαρχία επί της νήσου, έχουν ωστόσο ενδεχομένως μικρή εμπιστοσύνη στη διαχείρισή μας του ενωτικού ζητήματος», βλ. Stefanidis, ό.π., σελ. 214.

Στο θέμα παρενέβαινε και ο επιφυλλιδογράφος της εφημερίδας, Tahsin Öztin, ο οποίος έβρισκε αφορμή να στραφεί εκ νέου εναντίον του Köprülü και να ζητήσει ουσιαστικά την παραίτησή του. Παραθέτοντας τους τίτλους αρκετών τουρκικών εφημερίδων που συμερίζονταν την άποψη της *Hürriyet* πως κάτι συνέβαινε παρασκηνιακώς μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας στο Κυπριακό, ο συντάκτης υπενθύμιζε τη δήλωση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών ότι «δεν υπάρχουν συζητήσεις ή διαπραγματεύσεις για την Κύπρο με τη φίλη και σύμμαχο Ελλάδα» και τον παρομοίαζε με τον χότζα του ανεκδότου, ο οποίος μην έχοντας κάτι να πει στους πιστούς την ώρα του κηρύγματος, αντιμετώπιζε την αμείλικτη παραίνεση του γιού του: «Το καταλάβαμε, καλέ μπαμπά, πως δεν σου περνά από το νου κάτι για να πεις. Δεν σου περνά, όμως, ούτε και η σκέψη να κατέβεις από εκεί;».⁸⁴²

Τα σενάρια περί «μυστηριωδών επαφών» Βρετανίας και Ελλάδας ενισχύθηκαν και από την «αιφνίδια» μετάβαση του πρέσβη Μόστρα στην Αθήνα, για να ενημερώσει την ελληνική κυβέρνηση για τις συζητήσεις με τον Eden. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην ελληνική πρωτεύουσα εκτιμούσε ότι οι εξελίξεις επιβεβαίωναν τα γραφόμενά του, προσθέτοντας ότι θεωρούσε «χρέος» του να επιστήσει «για μία ακόμη φορά την προσοχή της κοινής μας γνώμης στο λεπτό αυτό σημείο». Προς επίρρωση των ισχυρισμών του περί της κρισιμότητας της συγκυρίας, επικαλείτο αφενός μεν τις δηλώσεις μη κατονομαζόμενου Ρεπουμπλικάνου γερουσιαστή των Η.Π.Α., ότι οι Αμερικάνοι ήλπιζαν να επιλυθεί το Κυπριακό υπέρ της Ελλάδας,⁸⁴³ αφετέρου δε τα συλλαλητήρια για το ζήτημα που συνεχίζονταν «σχεδόν σε όλη την Ελλάδα, με την παρότρυνση των κυβερνητικών οργάνων που τα οργανώνουν».⁸⁴⁴

Παρά τη σεναριολογία, όμως, οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να συζητηθεί το Κυπριακό σε διμερή φιλική βάση με τη Βρετανία δεν έβρισκαν ευήκοον ους. Κατόπιν τούτου, στις 20 Απριλίου ο εκπρόσωπος του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών ανακοίνωνε την πρόθεση της κυβέρνησης να προσφύγει στα Η.Ε. την 21^η Αυγούστου 1954. Η *Hürriyet* δημοσίευε τη σχετική είδηση πρωτοσέλιδα μεν, αλλά απλώς ειδησεογραφικά, με την κριτική της να αντανακλάται αποκλειστικά και μόνο στον τίτλο που επέλεγε.⁸⁴⁵ Τα νέα αντιμετωπίζονταν με «αταραξία» στη

⁸⁴² “Yah Kıbrıs!” («Αχ Κύπρος!»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 13/4/1954.

⁸⁴³ Ανεξαρτήτως της στάσης του εν λόγω Γερούσιαστή, στην πραγματικότητα η στάση των ΗΠΑ εκείνη την περίοδο «παρέμενε σταθερά αντίθετη στην ανακίνηση του ζητήματος» στον ΟΗΕ, εξαιτίας του φόβου μήπως μία τέτοια απόπειρα τύγχανε εκμετάλλευσης από τη Σοβιετική Ένωση, που θα έβρισκε έτσι την ευκαιρία «να σπείρει τη διχόνοια μεταξύ των μελών του δυτικού κόσμου», όπως χαρακτηριστικά επεσήμαινε το μήνυμα του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών, John Foster Dulles, που διαβιβαζόταν στον Παπάγο από τον πρέσβη των ΗΠΑ στην Αθήνα, Cavendish Cannon, βλ. Ρίχτερ, ό.π., σελ. 160.

⁸⁴⁴ “Yunanistan Londra Elçisi dün ansızın Atina’ya geldi” («Αφίχθη χθες αιφνιδίως στην Αθήνα ο πρέσβης της Ελλάδας στο Λονδίνο»), *Hürriyet*, 14/4/1954. Το κεντρικής σημασίας για την *Hürriyet*, αλλά και για την τουρκική κυβέρνηση, ζήτημα της επίσημης ελληνικής κυβερνητικής «παρότρυνσης» στη διεξαγωγή των συλλαλητηρίων για την Κύπρο, επανερχόταν συχνά στην αφήγηση του ανταποκριτή της εφημερίδας. Σε μία, μάλιστα, περίπτωση καταγγελλόταν ότι οι εκδηλώσεις εκείνες «είχαν διεισδύσει» και στη «Δυτική Θράκη» και περιγράφονταν με μελανά χρώματα, διευκρινιζόταν ωστόσο ότι «ο τουρκικός λαός τήρησε εφεκτική στάση, και κατά τη διάρκεια του συλλαλητηρίου ουδείς εξήλθε της οικίας του», βλ. “Yunanistanda Kıbrıs için yeni nümayişler yapıldı/ Nümayiş salgını Batı Trakya’ya da sireyet etti” («Νέα συλλαλητήρια στην Ελλάδα για την Κύπρο/ Η επιδημία τους [sic] διείσδυσε και στη Δυτική Θράκη»), *Hürriyet*, 4/4/1954.

⁸⁴⁵ “Kıbrıs meselesinde Elen gayretkesliği” («Ελληνικός υπερβάλλον ζήλος στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 21/4/1954, με βάση ανταπόκριση του ANKA.

Βρετανία, «πολιτικοί κύκλοι» της οποίας διευκρίνιζαν ότι η τελευταία δεν συγκατένευε σε διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα, διότι «δεν ανέμενε ότι θα μπορούσε να υπάρξει αποτέλεσμα», αλλά και διότι «η Τουρκία θα αντιτεθεί με σφοδρότητα σε μία αλλαγή του καθεστώτος στην Κύπρο, γεγονός που θα έχει αρνητική επίδραση στις τουρκοελληνικές σχέσεις».⁸⁴⁶

Ωστόσο, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα, «παρά τις επίσημες διαψεύσεις», επέμενε εκ νέου στην εκδοχή του περί «ανεπίσημων επαφών και συζητήσεων» μεταξύ Λονδίνου και Αθήνας, επικαλούμενος τη φορά αυτή δημοσιεύματα του ελληνικού Τύπου, που ανέφεραν ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε υπό όρους αποδεχθεί τη βρετανική πρόταση για αυτοκυβέρνηση στην Κύπρο. Αφορμή γι' αυτά υπήρξαν δηλώσεις που αποδίδονταν στον Υπουργό Εξωτερικών Στεφανόπουλο, ότι η Ελλάδα έθετε ως όρους για τη συναίνεσή της, την πλήρη συμφωνία των δύο πλευρών επί του προτεινόμενου συντάγματος, τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος μετά την παρέλευση δύο-τριών ετών από την έναρξη της ισχύος του και τη ρητή πρόβλεψη της διεξαγωγής του στο πρωτόκολλο συμφωνίας. Σε περαιτέρω δηλώσεις του που παρέθετε η εφημερίδα, ο Στεφανόπουλος φερόταν ειπών ότι ο χρονικός ορίζοντας μιας ενδεχόμενης συμφωνίας ήταν η 22^α Αυγούστου, ειδάλως η ελληνική πλευρά θα προσέφευγε στα Η.Ε. Μάλιστα, τα σχετικά δημοσιεύματα έκαναν λόγο για μία διά μακρών συνομιλία του Έλληνα αξιωματούχου με τον Eden, στο πλαίσιο της συνεδρίασης του NATO στο Παρίσι, και για μία ακόμη επικείμενη.⁸⁴⁷ Τα νέα αυτά θορύβησαν και πάλι τον Τ.Κ., ο οποίος εκτιμούσε πως οι εξελίξεις τον επιβεβαίωναν και πως καταδείκνυαν ότι οι διαπραγματεύσεις ήταν «αρκετά προχωρημένες». Πρόσθετε ότι, σύμφωνα με «αξιόπιστες πηγές», η Βρετανία είχε αποδεχθεί κατ' αρχήν την εκδοχή του δημοψηφίσματος, ζητούσε όμως αυτό να διεξαχθεί όχι σε 2-3 αλλά σε 10-15 χρόνια. Ο ανταποκριτής κατέληγε, σημειώνοντας ότι «κατόπιν τούτων, δεν έχουμε λεπτό για χάσιμο. Ήρθε ο καιρός να κινητοποιηθεί άμεσα το Υπουργείο των Εξωτερικών μας, να ζητήσει σαφή ενημέρωση από την Αγγλία και να καθορίσει τη στάση του ανάλογα με αυτήν».⁸⁴⁸

Από την άλλη μεριά, οι δηλώσεις Στεφανόπουλου περί της υπό όρους αποδοχής μιας μεταβατικής φάσης αυτοκυβέρνησης στην Κύπρο, προκαλούσαν την αντίδραση του Μακάριου. Για την τελευταία πληροφορούσε ο Τ.Κ., ερειδόμενος και πάλι σε «αξιόπιστες πηγές» και παραθέτοντας αποσπάσματα από το σχετικό τηλεγράφημα που είχε αποστείλει ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου στον

⁸⁴⁶ “İngiliz siyasi çevrelerinin kanaatine göre/ Türkiye Kıbrıs statüsünde değişikliğe muhalefet edecek” («Σύμφωνα με βρετανικούς πολιτικούς κύκλους/ η Τουρκία θα αντιταχθεί σε μεταβολή του καθεστώτος της Κύπρου»), *Hürriyet*, 24/4/1954, με βάση ανταπόκριση του *Nafes*.

⁸⁴⁷ “Kıbrıs işinde yeni bir safha” («Νέα φάση στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 25/4/1954. Ο Ρίχτερ χαρακτηρίζει «συναινετικές» προς τη βρετανική πλευρά τις συγκεκριμένες δηλώσεις του Στεφανόπουλου από το Παρίσι, βλ. Ρίχτερ, ό.π., σελ. 162.

⁸⁴⁸ Ο χαρακτηριστικός ενδιάμεσος τίτλος της εφημερίδας ήταν «πότε άραγε θα κινητοποιηθεί το Υπουργείο των Εξωτερικών μας» (“Hariciyemiz acaba ne zaman harekete geçecek?”), ενώ οι εξίσου χαρακτηριστικοί υπότιτλοι της κυρίως ανταπόκρισης ήταν «Ηγγικεν η ώρα να κινητοποιηθεί το Υπουργείο των Εξωτερικών μας» (“Hariciyemizin harekete geçme zamanı geldi”) και «Τι περιμένουμε για να ζητήσουμε ενημέρωση από την Αγγλία και να καθορίσουμε τη στάση μας;» (“İngiltere’den malûmat isteyip, tavrimizi tâyin için ne bekliyoruz?”). Τις θέσεις αυτές συμμεριζόταν και η *Son Telgraf*, το κύριο άρθρο της οποίας φιλοξενούσε στις εσωτερικές της σελίδες η *Hürriyet*, και το οποίο κατέληγε ως εξής: «Εάν κάθε τι μπορεί να διευθετηθεί με ένα δημοψήφισμα, [γιατί δεν] πετάμε στα μούτρα της σαστισμένης ελληνικής πολιτικής την τουρκική θέση ότι η Τουρκία μπορεί να προσαρτήσει ένα σύνολο ελληνικών νομών;», βλ. “Yine Kıbrıs hakkında” («Πάλι περί Κύπρου»), *Son Telgraf*, αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 27/4/1954.

Παπάγο από τη Λευκωσία. Παράλληλα, επισήμαινε τους πανηγυρισμούς του ελληνικού Τύπου για την αποδοχή των ελληνικών θέσεων στο Κυπριακό από το Διεθνές Συνέδριο Τύπου που είχε λάβει χώρα στο Μπορντώ, υπενθυμίζοντας ότι ο ίδιος είχε προειδοποιήσει εγκαίρως γι' αυτό: «Δυστυχώς, η Δημοσιογραφική μας Ένωση δεν προέβη σε καμμία ενέργεια και παρέμεινε εντελώς αδρανής σε μία υπόθεση ζωτικής σημασίας για μας. Τώρα έχουν τελειώσει όλα», ανέφερε, προσθέτοντας ότι αναμένει την ενεργοποίηση και της αντίστοιχης τουρκικής δημοσιογραφικής ένωσης, «έτσι ώστε να ακουστεί διεθνώς και η φωνή της τουρκικής κοινής γνώμης για το ζήτημα».⁸⁴⁹

Η ασαφής εκείνη κατάσταση με τις επίσημες ανακοινώσεις και τις ανεπίσημες διαρροές θα συνεχιζόταν να αντανακλάται στις στήλες της *Hürriyet*. Έτσι, σε νέο πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της, η εφημερίδα συνδύαζε μία ανταπόκριση του *B.B.C.* με τις πληροφορίες του ανταποκριτή της στην Αθήνα. Στην πρώτη, ο Υφυπουργός Αποικιών Hopkinson δήλωνε στη Βουλή των Λόρδων ότι η Βρετανία διατηρούσε τη δεδηλωμένη άποψή της για την Κύπρο «χωρίς καμμία μεταβολή», προσθέτοντας όμως ότι «η κυβέρνηση είναι έτοιμη να εξετάσει οποιαδήποτε νέα πρόταση». Στη δεύτερη ο *T.K.* μετέφερε την ειδησεογραφία των ελληνικών εφημερίδων περί του φημολογούμενου αιτήματος της ελληνικής κυβέρνησης προς τις Η.Π.Α. να «μεσολαβήσουν» στη Βρετανία – είδηση που διαψευδούταν από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών – καθώς και περί της παρέμβασης της τουρκικής κυβέρνησης προς την ελληνική για το Κυπριακό, είδηση την οποία ο εκπρόσωπος του ελληνικού ΥΠΕΞ σχολίαζε ως ακολούθως: «Η Τουρκική Κυβέρνηση πριν αρκετό καιρό προσέγγισε φιλικά την κυβέρνησή μας και της γνωστοποίησε ότι η απόφασή μας να παραπέμψουμε το Κυπριακό στα Η.Ε. έχει προκαλέσει αρνητικό απόηχο». Σχολιάζοντας τις «ακατανόητης στοχοθεσίας» ειδήσεις εκείνες του αθηναϊκού Τύπου, ο *T.K.* εκτιμούσε ότι οι φήμες περί αμερικανικής «μεσολάβησης» ήταν «αναμφίβολα ανοησίες», ενώ οι δηλώσεις περί τουρκικής κυβερνητικής παρέμβασης για την Κύπρο αποσκοπούσαν ενδεχομένως στην ενίσχυση του κυβερνώντος κόμματος στην Τουρκία, εν όψει των εκλογών της 2ας Μαΐου.⁸⁵⁰

Στο θέμα των δηλώσεων Hopkinson παρενέβαινε με άρθρο γνώμης ο Nihad Pınarlı, σημειώνοντας ότι οι δηλώσεις του Βρετανού Υφυπουργού προοιωνίζονταν διαπραγματεύσεις. Πρόσθετε πως δεν ήταν ευόωμο για την Τουρκία το γεγονός ότι η πρωτοβουλία για εκείνες ανήκε στην Ελλάδα, ενώ τις αντιπαρέβαλλε με τη γνωστή δήλωση του Körgülü ότι δεν υφίσταται κυπριακό ζήτημα για την Τουρκία. Ακολούθως, για μία ακόμη φορά μεμφόταν τη γραμμή που ακολουθούσε το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών και ανεδείκνυε το ρόλο της «κοινής γνώμης», σημειώνοντας τα εξής: «Η τουρκική κοινή γνώμη, με τον Τύπο και τους πανεπιστημιακούς της, τη νεολαία της και ιδιαιτέρως με τις αποκρυσταλλωμένες γνώμες των καφεενείων στα χωριά, έχει διακηρύξει σε ολόκληρο τον

⁸⁴⁹ “Kıbrıs meselesinde Makariosla Yunan hükümeti anlaşamıyor” («Στο Κυπριακό Μακάριος και ελληνική κυβέρνηση δεν μπορούν να συμφωνήσουν»), *Hürriyet*, 30/4/1954. Κατά τον Ρίχτερ, η αντίδραση του Μακάριου ήταν προσποιητή, η δε κίνησή του να αποστείλει το συγκεκριμένο τηλεγράφημα «διαμαρτυρίας» αποσκοπούσε στο να αποτρέψει την ανάληψη της πρωτοβουλίας των κινήσεων από το ΑΚΕΛ, το οποίο είχε ήδη αρχίσει να κατηγορεί την ελληνική κυβέρνηση και την κυπριακή Δεξιά ως «προδότες», βλ. Ρίχτερ, ό.π., σελ. 162.

⁸⁵⁰ “İngiltere Kıbrıs hakkında görüşünü değiştirmedir” («Η Αγγλία δεν έχει μεταβάλει την άποψή της για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 29/4/1954.

κόσμο πως για την Τουρκία υφίσταται τέτοια υπόθεση. Καθώς όλοι γνωρίζουμε τι θα σημάνει το να αποκτήσουν οι Έλληνες την Κύπρο, που λογίζεται εντός των χωρικών μας υδάτων, σε ποιον πρέπει να χρεώσουμε την ευθύνη για την επιδειχθείσα αμέλεια στο θέμα αυτό; Και τι θα απογίνουν οι εκεί ομογενείς μας που έχουν εκατό τοις εκατό τουρκικό αίμα; [sic]».⁸⁵¹

Με τη δήλωση Hopkinson, όμως, ασχολήθηκε και η ελληνική κυβέρνηση με ανακοίνωση του Πρωθυπουργού της, στην οποία ο Παπάγος επαναλάμβανε ότι αν η Βρετανία δεν έστεργε σε διμερή διαπραγμάτευση, η Ελλάδα θα παρέπεμπε το θέμα στα Η.Ε. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας παρέθετε αναλυτικά το περιεχόμενό της και κατέληγε επικαλούμενος και πάλι – κατά την προσφιλή του συνήθειά – τη γνώμη «ουδέτερων πολιτικών κύκλων» για τη συγκεκριμένη ανακοίνωση. Οι τελευταίοι εκτιμούσαν ότι συνιστούσε ένα «τελεσίγραφο» προς τη βρετανική κυβέρνηση, γεγονός για το οποίο «δεν έκρυψαν την έκπληξή τους».⁸⁵² Όπως έχει ήδη επισημανθεί, από το περιεχόμενο των σχολιασμών και των τοποθετήσεών τους, είναι βάσιμο να εικάσουμε πως οι «ουδέτεροι» εκείνοι «πολιτικοί κύκλοι» ήταν μάλλον βρετανικής προέλευσης, η δε συχνή προσφυγή του ανταποκριτή της *Hürriyet* στη γνώμη αλλά και στην πληροφόρησή τους παρέπεμπε σαφώς σε ομογνωμία και συνεργασία ως προς την επικοινωνιακή αντιμετώπιση του Κυπριακού ζητήματος. Κατά συνέπεια, είναι εξίσου εύλογο το συμπέρασμα ότι η βρετανική πλευρά συνέβαλε αποφασιστικά στην επικοινωνιακή διαχείριση, καθώς και στην παρουσίαση του εν λόγω ζητήματος στην τουρκική κοινή γνώμη από τις στήλες της *Hürriyet*, μέσω των πληροφοριών και των σχολίων που διοχέτευε στον ανταποκριτή της εφημερίδας στην Αθήνα.

Ο Τ.Κ. εμφανιζόταν από την πλευρά του πληροφορημένος και από άλλες πηγές για τα τεκταινόμενα. Έτσι, σχολιάζοντας «υπόμνημα» της ελληνικής κυβέρνησης προς το ΝΑΤΟ και τα Η.Ε., με το οποίο ζητείτο υποστήριξη στο Κυπριακό, καθώς και έτερο «υπόμνημα» προς τις ΗΠΑ, με αίτημα τη «μεσολάβησή» τους, σημείωνε ότι για το δεύτερο δεν υπήρχε καμμία πληροφόρηση «από ελληνικούς κύκλους», κάτι που δεν συνέβαινε με το πρώτο. Κατά τα γραφόμενά του, αρνητική ήταν η απάντηση που είχαν δώσει οι Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Νορβηγία και Δανία, ενώ αναληθείς ήταν οι ειδήσεις του αθηναϊκού Τύπου περί «φιλικής αντιμετώπισης» από πλευράς Γιουγκοσλαβίας και Ιταλίας, «όπως είμαι σε θέση να γνωρίζω από γιουγκοσλαβικούς και ιταλικούς κύκλους». Ακολούθως, παρέθετε δημοσίευμα των *Times*, στο οποίο αποκλειόταν οποιαδήποτε σκέψη για παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα, με την επίκληση τριών λόγων: της «ασφάλειας της Μεσογείου», της αντίθετης γνώμης της Τουρκίας και της «ευρείας οργάνωσης των κομμουνιστών» στο νησί. Ωστόσο, στο κύριο άρθρο της βρετανικής εφημερίδας αφηνόταν ανοιχτή η πόρτα των διαπραγματεύσεων για την παροχή ενός «καθεστώτος ευρείας αυτοκυβέρνησης», χωρίς όμως καμμία δέσμευση για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος. «Ορισμένοι ελληνικοί κύκλοι», επίσης, που επικαλείτο ο Τ.Κ., εκτιμούσαν ότι «ο Παπάγος το παρατράβηξε», καθώς και ότι «υιοθετώντας τις ακραίες απαιτήσεις του Μακαρίου, είχε αναλάβει ένα φορτίο βαρύτερο των

⁸⁵¹ “Bir mesul ariyoruz!” («Αναζητούμε έναν υπεύθυνο!»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 1/5/1954.

⁸⁵² “Kıbrıs hakkında yeni Yunan tebliği” («Νέα ελληνική ανακοίνωση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 4/5/1954.

δυνάμεών του, αλλά και είχε καταστήσει ευάλωτη τη θέση της Ελλάδας στο Δυτικό κόσμο». Συνοψίζοντας ο ανταποκριτής της τουρκικής εφημερίδας, κατέληγε στο συμπέρασμα ότι, σε κάθε περίπτωση, η κυβέρνηση Παπάγου δεν θα μπορέσει να κάνει πίσω από τη «δημαγωγική κατεύθυνση που έχει πάρει» και ότι δεν υπήρχαν ενδείξεις πως θα «έβαζε μυαλό» μέχρι τις 22 Αυγούστου: «Εάν όμως μέχρι τότε δηλωνόταν με μεγαλύτερη σαφήνεια η τουρκική άποψη και διευκρινιζόταν με κάθετο τρόπο στην κυβέρνηση Παπάγου ότι ο δρόμος που έχει επιλέξει θα της κόστιζε ακριβά, ίσως και να υπήρχε η προσδοκία να λάμβανε η Αθήνα πιο σόφρονες αποφάσεις και να εγκατέλειπε την πολιτική των δρόμων...».⁸⁵³

Στην επόμενη ανταπόκρισή του ο Γ.Κ. επανερχόταν με αμεσότερο τρόπο στην «ανάγκη» να ξεκαθαριστεί η τουρκική θέση στην Ελλάδα: «Είναι δικό μας καθήκον να γνωστοποιήσουμε αποφασιστικά στην κυβέρνηση των Αθηνών, χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα και τις δυνατότητες που έχουμε, ότι δεν πρέπει να ξοδεύεται μάταια, καθ' ότι ουδέποτε θα συγκατανεύσουμε στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα». Θορυβημένος από την ξαφνική επιστροφή του Στεφανόπουλου από τη Γενεύη στην Αθήνα, μετέφερε πληροφορίες –αλλά και την πεποίθησή του – ότι ο πραγματικός λόγος της ήταν κάποια εξέλιξη σχετιζόμενη με ενδεχόμενη πρόοδο στο θέμα των διαπραγματεύσεων με τους Βρετανούς. Ερμήνευε, μάλιστα, τις επανειλημμένες διακηρύξεις της ελληνικής κυβέρνησης ότι θα προσφύγει στα Η.Ε., ως «μία φόρμουλα προσέγγισης» της βρετανικής πλευράς, για να συναινέσει στη διαπραγμάτευση του Κυπριακού. Προκειμένου δε να αποτρέψει ακόμη και την παραμικρή πιθανότητα μιας βρετανικής ανταπόκρισης, απευθυνόταν στην Άγκυρα, ζητώντας της εκ νέου να ξεκαθαρίσει ρητώς προς την ελληνική πλευρά την πλήρη αντίθεσή της σε οποιαδήποτε εξέλιξη που θα οδηγούσε στην ένωση.⁸⁵⁴

Οι υποψίες του Τούρκου ανταποκριτή περί της παρασκηνιακής ελληνοβρετανικής συνεννόησης παγιώθηκαν όταν η κυπριακή *Ελευθερία*, «εκ των πλέον ακραίων υπερασπιστών της ένωσης», τασσόταν υπό όρους υπέρ των «βρετανικών προτάσεων» και το αθηναϊκό *Βήμα* υπερακόντιζε, επικροτώντας τη στάση της κυπριακής εφημερίδας και τασσόμενο με τη σειρά του υπέρ της αυτοκυβέρνησης και του δημοψηφίσματος. Υπενθυμίζοντας ότι ήταν ο πρώτος που είχε επιστήσει την προσοχή στη σχετική αρθρογραφία του Cyril Dunn στον *Observer*,⁸⁵⁵ σημείωνε ότι ο τελευταίος είχε διαδραματίσει και ρόλο μεσολαβητή μεταξύ Αθήνας και Λονδίνου. Στην κατακλείδα της ανταπόκρισής του, επανέφερε τον προβληματισμό, αλλά και τις προτάσεις του για το δέον γενέσθαι από τουρκικής πλευράς: «Τι κάνουμε εμείς απέναντι σε αυτήν την κατάσταση, που μέρα με τη μέρα γίνεται όλο και περισσότερο ορατή; Και πιο σωστά, τι πρέπει να κάνουμε; Θεωρώ ότι ήρθε ο καιρός – για να μην πω πως έχει ήδη παρέλθει – να απαντήσουμε σε τούτη την ερώτηση, υποβάλλοντας το ζήτημα σε μια ουσιαστική μελέτη. Αν δεν θέλουμε να βρεθούμε μία

⁸⁵³ “Mrsl Papagos’un Kıbrıs’a dair son teklifi reddedildi” («Απερρίφθη η πρόσφατη πρόταση του Στρατάρχη Παπάγου για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 5/5/1954.

⁸⁵⁴ “Yunan Hariciye Vekili ansızın Atina’ya döndü” («Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών επέστρεψε ξαφνικά στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 6/5/1954.

⁸⁵⁵ Η συγκεκριμένη αναφορά είχε γίνει στις 13/3/1954, βλ. ανωτέρω σελ. 301. Στη νεώτερη αυτή αναφορά του, ωστόσο, ο Βρετανός δημοσιογράφος αποδιδόταν λανθασμένα ως «Dean».

των ημερών απέναντι σε θλιβερά τετελεσμένα, πρέπει να ετοιμάσουμε ένα ‘τουρκικό σχέδιο’ και χωρίς να χάσουμε άλλο χρόνο, να το παρουσιάσουμε τόσο στη ‘φίλη’ ελληνική κυβέρνηση, όσο και στη διεθνή κοινή γνώμη. Να το επαναλάβω: Δεν έχουμε λεπτό για χάσιμο!».⁸⁵⁶

Οι λόγοι που επέβαλαν αυτή τη βιασύνη καθίστανται προφανείς μέσα από τις ανταποκρίσεις του απεσταλμένου της εφημερίδας στην Αθήνα. Αν και σε αυτές επικαλείτο την «αρνητική» απάντηση μιας σειράς κρατών στις βολιδοσκοπήσεις της ελληνικής κυβέρνησης, από τη μια μεριά η σχεδόν βεβαιότητά του για την ύπαρξη παρασκηνιακών διεργασιών που έτειναν να περιθωριοποιήσουν την Τουρκία, από την άλλη μεριά δηλώσεις όπως εκείνη του Πρωθυπουργού της Αιγύπτου, Gammal Abdel Nasser, ενίσχυαν τους φόβους του περί μιας ενδεχόμενης διεθνούς ανταπόκρισης στις ελληνικές διεκδικήσεις. Όσο και αν επιχειρούσε στη συνέχεια της ανταπόκρισης να εξισορροπήσει τις υποστηρικτικές δηλώσεις του Αιγύπτιου ηγέτη με τις έντονες επικρίσεις της *Αθηναϊκής* εναντίον της κυπριακής πολιτικής του Παπάγου, οι ακροτελεύτιες παρορμητικές του διατυπώσεις ήταν λίαν ενδεικτικές των ανησυχιών του: «Ό,τι και να κάνει στο θέμα αυτό η ελληνική κυβέρνηση, ουδέποτε πρέπει να διαφύγει της προσοχής της πως η Τουρκία βρίσκεται στην κορυφή των χωρών που ενδιαφέρονται άμεσα για τη μοίρα της Κύπρου. Διότι δεν μπορεί να επέλθει η παραμικρή μεταβολή στο καθεστώς του νησιού χωρίς να συναινέσει και να συγκατανεύσει η Τουρκία, ακόμη και αν συναινέσει η Αγγλία!».⁸⁵⁷

Την ίδια αντίδραση επιδείκνυε ο Τούρκος ανταποκριτής και απέναντι στις «επίσημες και ανεπίσημες» φήμες που κυκλοφορούσαν στην Αθήνα περί του ενδεχομένου εφαρμογής και στην Κύπρο του «ημιαυτόνομου» καθεστώτος της Μάλτας. Υποστήριζε ότι «ουδείς σώφρων άνθρωπος» μπορούσε να θεωρήσει εφαρμόσιμο ένα τέτοιο μοντέλο, διότι στην περίπτωση της Μάλτας «δεν υπάρχει άλλο έθνος που να έχει ‘ιστορικά δικαιώματα’ επί αυτής», ούτε «ευρεία μειονότητα 100 χιλιάδων ατόμων», αλλά και «το σημαντικότερο, ούτε ο λαός της αποτελείται κατά εβδομήντα περίπου τοις εκατό από μία συντριπτική κομμουνιστική πλειοψηφία». «Σάστιζε» ο συντάκτης για το πώς ήταν δυνατόν να υπάρχουν Έλληνες πολιτικοί που να πιστεύουν ότι θα ήταν δυνατόν η Τουρκία «και όλος ο πολιτισμένος κόσμος» να επιτρέψουν μια «τέτοια τραγωδία», την «εγκατάλειψη δηλαδή των Τουρκοκυπρίων στο έλεος των Ελληνοκυπρίων και την εγκατάλειψη του νησιού στις ορέξεις των ερυθρών που είναι τσιράκια της Μόσχας». Η πρόταξη της «ευρείας τουρκοκυπριακής μειονότητας» έναντι του φόβητρου της «συντριπτικής κομμουνιστικής ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας» εντασσόταν στην πάγια επιχειρηματολογία της τουρκικής

⁸⁵⁶ “Kıbrıs işinde Yunanlılar yelkenleri suya indirdi” («Οι Έλληνες ανέκρουσαν πρύμναν στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 8/5/1954. Πρέπει να σημειωθεί ότι η επισήμανση του Τ.Κ. περί της ανάγκης να εκπονηθεί ένα «τουρκικό σχέδιο» για το Κυπριακό, συμπίπτει με τη χρονική περίοδο, κατά την οποία είχε συσταθεί στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών από τον νεοεκλεγέντα τότε Fatin Rüştü Zorlu, η επιτροπή που θα ασχολείτο με εκπόνηση μιας συνολικής και επεξεργασμένης τουρκικής άποψης για το Κυπριακό, βλ. ανωτέρω, σελ. 191, υποσ. 537. Από την άποψη αυτή, θα ήταν ενδιαφέρον να διαπιστωθεί, όταν το επιτρέψουν οι συνθήκες πρόσβασης στα τουρκικά αρχεία της εποχής, το κατά πόσο αυτή η χρονική σύμπτωση ήταν τυχαία ή ο ανταποκριτής της εφημερίδας είχε προτεραιά γνώση της συγκεκριμένης εξέλιξης.

⁸⁵⁷ “Kıbrıs için Mısır Elen göğüsünü destekliyor” («Η Αίγυπτος υποστηρίζει την ελληνική άποψη για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 7/5/1954. Ο Nasser, απαντώντας σε ερώτηση του ανταποκριτή της *Καθημερινής*, ταύτιζε την υπόθεση του Σουέζ με εκείνη της Κύπρου, χαρακτηρίζοντας τη βρετανική πολιτική και στα δύο ζητήματα ως «τα τελευταία απομεινάρια μιας παρωχημένης ιμπεριαλιστικής πολιτικής».

εφημερίδας. Παράλληλα, δεν έλειψε ούτε από εκείνη την ανταπόκρισή του ο παραινετικός λόγος. Έτσι, αφού πληροφορήσει διά μακρών για τις υπέρ της ένωσης αποφάσεις και τα αντίστοιχα τηλεγραφήματα σύσσωμου του καθηγητικού σώματος του Πανεπιστημίου Αθηνών, κατέληγε στην ανταπόκρισή του, τονίζοντας ότι «αφιέρωνε» τη συγκεκριμένη είδηση στους Τούρκους πανεπιστημιακούς, σε μία προφανή προσπάθεια να προκληθεί η απαντητική κινητοποίησή τους.⁸⁵⁸

Ο Τ.Κ. θα συνέχιζε τις ανταποκρίσεις του από την Αθήνα, καλύπτοντας αναλυτικά μέρα με την ημέρα τις εξελίξεις. Οι περισσότερες εξ αυτών θα προβάλλονταν στο κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας ή τουλάχιστον στην πρώτη σελίδα,⁸⁵⁹ ενώ θα κατείχαν περίοπτη θέση ακόμη και στις εσωτερικές της.⁸⁶⁰ Σε κάποιες από αυτές θα προέβαινε σε μικρά σχόλια όπως τα προαναφερθέντα, ενώ άλλες θα ήταν καθαρά ειδησεογραφικές. Σε κάθε περίπτωση, παρατηρείται ότι για αρκετό διάστημα μετά τον θάνατο του Sedat Simavi σπάνιζαν τα άρθρα γνώμης για το Κυπριακό, ενώ ουδείς τον είχε αντικαταστήσει στη συγγραφή των κύριων άρθρων της εφημερίδας, τα οποία και εξέλιπαν εντελώς. Το κενό αυτό καλυπτόταν εν μέρει από το σχολιασμό του Τ.Κ., ο οποίος και είχε αναλάβει το κύριο βάρος του «διαμορφωτή» της τουρκικής κοινής γνώμης για το ζήτημα, στις κατευθύνσεις βεβαίως που είχε χαράξει ο τεθνεώσ εκδότης της *Hürriyet*. Για ένα διάστημα τον Μάιο η εφημερίδα επέλεγε πρακτορειακές ειδήσεις του *Reuters* για να καλύψει τα τεκταινόμενα,⁸⁶¹ με τον Τ.Κ. να επανακάμπτει από τα τέλη του μηνός, σχολιάζοντας την «ελληνική ανάμειξη στα εσωτερικά της Τουρκίας», όπως ερμήνευε τις εξελίξεις στην υπόθεση μιας ενδοπατριαρχικής αντιπαράθεσης.

Την ίδια ανησυχία με τον Τ.Κ. για την πιθανότητα να υπάρξει μία ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ, όμως, επιδείκνυε και ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Κύπρο. Έτσι, όταν ο Τύπος της Λευκωσίας προεξοφλούσε την κατάθεση νέου «καταστατικού χάρτη» από τους Βρετανούς, για να προλάβουν την κίνηση της Ελλάδας – ενέργεια η οποία θα γινόταν ταυτόχρονα σε Λονδίνο και Λευκωσία – είκαζε ότι η «ημιεπίσημη» εκείνη είδηση αποτελούσε διαρροή του γραφείου Τύπου της «αποικιακής διοίκησης» ταυτόχρονα σε όλες τις ελληνοκυπριακές εφημερίδες. Παράλληλα, αιφνιδιασμένος από τη συγκεκριμένη κίνηση «στα καλά καθούμενα» των Βρετανών, σημείωνε ότι εκείνη είχε προκαλέσει «μεγάλη απορία στους τουρκικούς κύκλους του νησιού, αλλά ταυτόχρονα

⁸⁵⁸ “Yunanistanda Kıbrıs için çevrilen manevralar” («Οι ίντριγκες που εξυφαίνονται στην Ελλάδα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 9/5/1954.

⁸⁵⁹ “Yunanistan Birleşmiş Milletlere müracaat ederse/ Londra Kıbrıs işinin gündeme alınmasına muhalefet edecek” («Αν η Ελλάδα προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη/ το Λονδίνο θα αντιταχθεί στην εγγραφή του στην ημερήσια διάταξη»), *Hürriyet*, 11/5/1954 “İngiliz Avam Kamarasında Kıbrıs’a ait müzakereler” («Οι συζητήσεις περί Κύπρου στη Βουλή των Κοινοτήτων»), *Hürriyet*, 14/5/1954 “Papagos Kıbrıs için taviz vermeğe hazır” («Ο Παπάγος έτοιμος για παραχωρήσεις για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 20/5/1954 (επρόκειτο για τη συνέντευξη του Έλληνα Πρωθυπουργού σε ιταλική εφημερίδα, όπου είχε αναφερθεί στην ετοιμότητα της Ελλάδας να παραχωρήσει στρατιωτικές βάσεις στη Βρετανία, τόσο στην ηπειρωτική όσο και στη νησιωτική Ελλάδα, σε περίπτωση που η δεύτερη έστεργε σε διαπραγμάτευση του Κυπριακού).

⁸⁶⁰ “Yunanistan, İngiltereye Kıbrıs için yeni bir müracaat yaptı” («Νέα κρούση της Ελλάδας προς την Αγγλία για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 13/5/1954 “Yunanlılar Amerikayı Kıbrıs işine karıştırmak istiyorlar” («Οι Έλληνες θέλουν να εμπλέξουν την Αμερική στο θέμα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 15/5/1954.

⁸⁶¹ “Kıbrıs ilhak dâvasının başına Papagos’un geçmesi istendi” («Ζητήθηκε να ηγηθεί ο Παπάγος στην υπόθεση της ένωσης της Κύπρου»), *Hürriyet*, 22/5/1954 “Kıbrıs meselesi/ Yunanlıların yeni gayreti boşa gitti” («Κυπριακό/ Εις μάτην και η νέα προσπάθεια των Ελλήνων»), *Hürriyet*, 26/5/1954 “Yunanistan’ın Kıbrıs işinde takındığı karıştırmacı tavır” («Η ταραχοποιός συμπεριφορά που υιοθετούν οι Έλληνες στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 27/5/1954 “Yunan Başvekilinin Kıbrıs’a dair demeci” («Η δήλωση του Έλληνα Πρωθυπουργού για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 30/5/1954.

θλίψη και αγανάκτηση». Οι βρετανικές αρχές «απέφευγαν» να παράσχουν οποιαδήποτε πληροφόρηση στις ερωτήσεις του, «χωρίς να ανασκευάζουν ή να επιβεβαιώνουν αυτή την είδηση-βόμβα». Όπως προσέθετε δε, η «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» είχε κινητοποιηθεί, ζητώντας σχετική ενημέρωση από τον Armitage.⁸⁶² Στα επόμενα φύλλα της, η εφημερίδα δεν πληροφορούσε για το κατά πόσο ο Βρετανός Κυβερνήτης είχε ανταποκριθεί στο συγκεκριμένο τουρκοκυπριακό αίτημα.

Από την πλευρά του, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα επανερχόταν τον Ιούνιο στα συνομοσποιολογικά σενάρια, σημειώνοντας την «εξαιρετικά ισχυρή πιθανότητα» η μετάβαση του «παλαιού ενωτικού», Ζήνωνα Ρωσσίδη, στο Λονδίνο να εντασσόταν στο πλαίσιο κάποιας «απόρρητης αποστολής» που του είχε αναθέσει ο Μακάριος, και η οποία σχετιζόταν με τη φημολογούμενη βρετανική πρόταση για την εισαγωγή στην Κύπρο ενός «νέου συντάγματος».⁸⁶³ Όπως πληροφορούσε ο Τ.Κ., βασισμένος στις ειδήσεις των ελληνικών εφημερίδων, ο Ρωσσίδης στην επιστροφή του από το Λονδίνο σκόπευε να περάσει από την ελληνική πρωτεύουσα. Η αιφνίδια, όμως, μετάβασή του στην Αθήνα πριν την επίσκεψη στο Λονδίνο έδινε και πάλι την ευκαιρία στον Τούρκο ανταποκριτή να επαναλάβει τα περί «απόρρητης αποστολής» του Ρωσσίδη, επικαλούμενος «καλά πληροφορημένες πηγές» και προσθέτοντας ότι η ελληνική κυβέρνηση ήταν πληροφορημένη γι' αυτές τις κινήσεις.⁸⁶⁴

Τις υποψίες του ανταποκριτή της *Hürriyet* ενίσχυε και δημοσίευμα των *Νέων*, που έκανε λόγο για την «ημειπίσημη» επίσκεψη του Ρωσσίδη στο Λονδίνο,⁸⁶⁵ αλλά και οι εκτιμήσεις των γνωστών «ουδέτερων κύκλων» των Αθηνών ότι η εντατικοποίηση των κινητοποιήσεων στην Αθήνα κατά την μετάβασή του στη βρετανική πρωτεύουσα, καταδείκνυαν ότι «του είχε ανατεθεί να επιχειρήσει διαπραγμάτευση».⁸⁶⁶ Την ίδια συλλογιστική για το σκοπό της μετάβασης Ρωσσίδη στο Λονδίνο επαναλάμβανε και σε άλλη ανταπόκρισή του, με αφορμή σχετική αρθρογραφία των εφημερίδων *Βήμα* και *Νέα*. Οι δύο αθηναϊκές εφημερίδες, ερειδόμενες σε αμερικανικές πηγές, ανέφεραν ότι οι ΗΠΑ για διάφορους λόγους δεν είχαν πρόθεση να υποστηρίξουν την ελληνική προσφυγή στον

⁸⁶² “İngilterenin Kıbrıslı Rumları sevindiren Anayasa tasarısı” («Προσχέδιο συντάγματος της Αγγλίας που χαροποιεί τους Ελληνοκύπριους»), *Hürriyet*, 1/6/1954.

⁸⁶³ Οι τίτλοι της εφημερίδας ήταν εξόχως ενδεικτικοί: “Makarios, Rumları ilhak için seferber olmağa davet etti/ Başrapasın bir murahhası Londra’ya giderek, efendisinin Londra’ya çağırılması için zemin hazırlamağa çalışacak” («Ο Μακάριος κάλεσε τους Ελληνοκύπριους να κινητοποιηθούν για την ένωση/ Ένας εκπρόσωπος του Αρχιεπίσκοπου μετέβη στο Λονδίνο και θα προσπαθήσει να προετοιμάσει το έδαφος για να κληθεί το αφεντικό του στο Λονδίνο»), *Hürriyet*, 15/6/1954.

⁸⁶⁴ “Makarios’un adamı Yunanistan’a geldi/ Rossidhis, Atina’da gerekli talimat aldıktan sonra Londra’ya gidecek” («Ο άνθρωπος του Μακαρίου αφίχθη στην Ελλάδα/ Αφού λάβει τις απαραίτητες οδηγίες στην Αθήνα θα μεταβεί στο Λονδίνο»), *Hürriyet*, 16/6/1954. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, ο Ρωσσίδης είχε συναντηθεί στην Αθήνα με τον «δεσπότη της Πάφου Φώτιο», καθώς και με τον Στεφανόπουλο στο Υπουργείο Εξωτερικών.

⁸⁶⁵ “Makarios’un Londra’ya gönderdiği adamın vazifesi...” («Η αποστολή του ανθρώπου που έστειλε ο Μακάριος στο Λονδίνο...»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 17/6/1954.

⁸⁶⁶ “pazarlık” («ατζάρεμα») στο πρωτότυπο, βλ. “Makarios’un temsilcisi İngiltere’de bulunduğu sırada/ Yunanlılar Kıbrıs için tekrar propagandayı hızlandırdı” («Οι Έλληνες πύκνωσαν πάλι την προπαγάνδα για την Κύπρο κατά τη διάρκεια της παραμονής στο Λονδίνο του εκπροσώπου του Μακαρίου»), *Hürriyet*, 24/6/1954. Όπως πρόσθετε ο Τ.Κ., οι Βρετανοί δεν είχαν μείνει «αδρανείς» έναντι της «προπαγανδιστικής οχλοβοής» του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έτσι, «βρετανική πηγή» τού ανέφερε πως είχαν ξεκινήσει νωρίτερα οι προετοιμασίες για τη μεταφορά του βρετανικού στρατηγείου της Μέσης Ανατολής από το Σουέζ στην Κύπρο, η οποία προγραμματιζόταν να ξεκινήσει τον προσεχή Αύγουστο.

ΟΗΕ, καθώς και ότι η τουρκική κυβέρνηση είχε προχωρήσει σε «φιλική παραίτηση» προς την Ελλάδα να μην προχωρήσει στη συγκεκριμένη κίνηση. Όπως ήταν αναμενόμενο, ο Τούρκος ανταποκριτής επέχαιρε για την εξέλιξη αυτή – την οποία η εφημερίδα του διά του τίτλου της πρόβαλε ως επίσημη απόφαση των ΗΠΑ – κάνοντας λόγο για «είδηση-βόμβα» που ανέτρεπε τη συνήθη «ψευδή ειδησεογραφία» του ελληνικού Τύπου περί της στάσης του υπερατλαντικού κράτους.⁸⁶⁷

Αντίστοιχη «είδηση-βόμβα», ωστόσο, που είχε προκαλέσει «πανικό στους ενωτικούς», δημοσίευε και η εβδομαδιαία *Κυπριακή*, μια είδηση η οποία χαροποίησε ιδιαίτερα τον ανταποκριτή της *Hürriyet* στη Λευκωσία. Η κυπριακή εφημερίδα φιλοξενούσε τις απόψεις του Σουηδού δημοσιογράφου της *Svenska Dagbladet*, Dr. Arvid Fredburg, ο οποίος εκτιμούσε ότι οι Αμερικανοί θα προτιμούσαν να υποστηρίξουν τους Τούρκους στο Κυπριακό, ενώ προέβαινε σε μάλλον προφητικές εκτιμήσεις για τη στάση της Τουρκίας στο θέμα: «Αν η Βρετανία εγκαταλείψει για οποιοδήποτε λόγο την Κύπρο, δεν νομίζω καθόλου ότι η Τουρκία θα παραμείνει θεατής σε μια τέτοια κατάσταση. Για να προστατεύσει τα δικαιώματά της, θα προσφύγει σε κάθε είδους μέτρο και μάλιστα, αν παραστεί ανάγκη, θα χρησιμοποιήσει και τη βία των όπλων. Οι Τούρκοι είναι αποφασισμένοι να εφαρμόσουν την απόφασή τους αυτή, ακόμη και χωρίς τη βρετανική υποστήριξη. Η Τουρκία είναι περισσότερο ισχυρό και αξιοσέβαστο κράτος από την Ελλάδα». Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι ο Σουηδός δημοσιογράφος διατύπωνε τις συγκεκριμένες απόψεις αφού είχε μείνει έναν μήνα στην Τουρκία και είχε συνομιλήσει, όπως αναφερόταν, με Τούρκους κρατικούς αξιωματούχους. Αυτό μάλλον επιβεβαιώνει τις υποψίες ότι μεταξύ των επιλογών που ζύγιζε η τουρκική πλευρά ήταν ήδη από τότε και η προσφυγή στη βία, ακόμη και χωρίς τη στήριξη των Βρετανών, σε περίπτωση που σημειώνονταν εξελίξεις στο Κυπριακό, που θα ανέβαιναν στα «δικαιώματά» τους.⁸⁶⁸ Ο ανταποκριτής της εφημερίδας, ενθαρρυνμένος από το εν λόγω ρεπορτάζ, επέχαιρε μάλλον ανακουφισμένος που έστω και με εκείνον τον τρόπο η τουρκική κυβέρνηση είχε εκδηλώσει το εκ του σύνεγγυς ενδιαφέρον της για τις εξελίξεις: «Η ανακοίνωση από μία ουδέτερη εφημερίδα προς τους Ελληνοκυπρίους, για πρώτη φορά με τόσο ευθύ και ρητό τρόπο, ότι το τουρκικό ενδιαφέρον για το νησί έχει πολύ σοβαρό υπόβαθρο και ότι η Τουρκία δεν έχει καμμία απολύτως πρόθεση να συμπεριφερθεί υποτονικά στο θέμα αυτό, ελπίζουμε και ευχόμαστε να νουθετήσει τους Μακαριακούς!».⁸⁶⁹

Από την άλλη μεριά, η «αιφνίδια» μετάβαση και του Armitage στη βρετανική πρωτεύουσα, καθώς και το γεγονός ότι τον Ρωσσίδη θα συνόδευε εκεί ο «απόφοιτος της Οξφόρδης, Έλληνας πολιτικός και διανοούμενος Πάλλης», ερμηνεύονταν για μία ακόμη φορά από τον Τ.Κ. ως οι ψηφίδες που ολοκλήρωναν το μωσαϊκό του σκεπτικού του περί της προσπάθειας να διεξαχθούν παρασκηνακά

⁸⁶⁷ “B. Amerika Kıbrıs meselesi hakkında görüşünü açıkladı” («Οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν την απόφασή τους για το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 17/6/1954. Για τη στάση των ΗΠΑ, βλ. ανωτέρω, σελ. 308, υποσ. 843.

⁸⁶⁸ Στο πλαίσιο αυτό, δεν πρέπει να λησμονείται και η παρατεθείσα μαρτυρία του Zıncırkıran για την απόρρητη αναγνωριστική επίσκεψη των Τούρκων αξιωματούχων στην Κύπρο εκείνη την περίοδο, βλ. ανωτέρω, σελ. 283, υποσ. 767.

⁸⁶⁹ “Kıbrıs'ta ilhakçılar arasında panik uyandıran bir haber” («Μια είδηση που προκάλεσε πανικό μεταξύ των ενωτικών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 26/6/1954.

διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας. Η όλη του συλλογιστική πλαισιωνόταν με την παράθεση σχετικού δημοσιεύματος της βρετανικής *Daily Telegraph*, η οποία ενέτασσε μεν τη μετάβαση του Κυβερνήτη στο σύνολο της γνωστής και άκαμπτης βρετανικής αντιμετώπισης της Κύπρου, έκανε όμως παράλληλα λόγο και για ένα «ισχυρό ενδεχόμενο να γίνει τη φορά αυτή δεκτή από τους ακραίους ενωτικούς μια διευρυμένη μορφή του προταθέντος το 1948 συντάγματος».⁸⁷⁰

Οι πολιτικού χαρακτήρα αυτές ανταποκρίσεις του Τ.Κ., που επικεντρώνονταν στη διεθνή πτυχή του Κυπριακού, διανθίζονταν και με πληροφορίες όπως οι προαναφερθείσες, περί της «προπαγανδιστικής έξαρσης» στο Κυπριακό, η οποία καταγγελλόταν ότι εκπορεύεται από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έτσι, λαμβάνοντας αφορμή από σχετικό ψήφισμα της συγκλήτου του ιδρύματος για την ένωση, το οποίο επρόκειτο να μεταφραστεί και να αποσταλεί σε 3.000 πανεπιστημιακά ιδρύματα του εξωτερικού, ο ανταποκριτής της εφημερίδας προέβιαινε σε νέο επιθετικό ρεπορτάζ που έβριθε ειρωνικών και υποτιμητικών χαρακτηρισμών. Όπως υποστήριζε, επρόκειτο για τις «γνωστές πομπώδεις ρητορικές ανοησίες» που προέρχονταν από τον «πλέον φημισμένο ‘μεγαλοϊδεάτη’ εκπρόσωπο του Πανεπιστημίου Αθηνών, τον Πρύτανη καθηγητή Δασκαλάκη», ενώ το ενωτικό κείμενο «αντί να παραθέτει ένα σύνολο από θετικά στοιχεία και πειστικά επιχειρήματα που θα παρουσιάζουν εμπεριστατωμένα το νόημα και την αναγκαιότητα της ‘ένωσης’ στο πλαίσιο των σημερινών παγκόσμιων συνθηκών και πραγματικοτήτων, παραμένει κολλημένο στις χίμαιρες και τις ανοησίες που χαρακτηρίζουν τους Έλληνες», με αναφορές στον Όμηρο και στην κλασική εποχή για να αποδείξει την ελληνικότητα της Κύπρου. «Έναντι τέτοιων γελοίων ισχυρισμών, τι μπορεί να κάνει άλλο εκτός από το να γελάσει κάθε πραγματικός επιστήμονας σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου;», απορούσε ο Τούρκος δημοσιογράφος, προσθέτοντας ότι δεν επρόκειτο να ασχοληθεί με το θέμα αν δεν είχε υπάρξει η πρόταση στη σύγκλητο να μεταφραστεί το ψήφισμα στα τουρκικά και να αποσταλεί και στα τουρκικά πανεπιστήμια. Επειδή, τελικά, είχε επικρατήσει η πρόταση να αποσταλεί στα τελευταία το γαλλικό κείμενο, ο Τ.Κ. κατέληγε την ανταπόκρισή του, παρατηρώντας τα εξής: «Αντί να προσβληθούμε από την κουτοπονηριά αυτή των Ελλήνων φίλων μας σκέφτομαι πως, αντιθέτως, μάλλον θα πρέπει να τους ευχαριστήσουμε. Διότι είναι σαν να προκαλούν και να προσκαλούν επισήμως τον πνευματικό μας κόσμο να καταθέσει την άποψή του επί του ζητήματος και να αποκαλύψει την πραγματική πλευρά της υπόθεσης. Ουδεμία έχω αμφιβολία ότι τα πανεπιστήμια και οι διανοούμενοί μας θα σπεύσουν με μεγάλη ικανοποίηση και ενθουσιασμό να επωφεληθούν από αυτήν την εκπληκτική ευκαιρία!».⁸⁷¹ Όπως καθίσταται αντιληπτό, ο ανταποκριτής και η εφημερίδα του δρᾶπτονταν της ευκαιρίας όχι απλώς να κάνουν υποτιμητικά σχόλια, αλλά και να παρακινήσουν εκ νέου την τουρκική κοινή γνώμη – στην περίπτωση αυτή τους πανεπιστημιακούς και τους διανοούμενους – να πάρει δημόσια θέση και να αντικρούσει τις ελληνικές θέσεις-

⁸⁷⁰ «Kıbrıs Valisinin dün âni olarak Londra'ya gitti» («Ο Κυβερνήτης της Κύπρου μετέβη χθες αφενιδώς στο Λονδίνο»), *Hürriyet*, 29/6/1954.

⁸⁷¹ «Atina Üniversitesini Kıbrıs ilhak muhtırasını Türk Üniversitelerine de göndermeğe karar verdi» («Το Πανεπιστήμιο Αθηνών/ αποφάσισε να αποστείλει και στα τουρκικά Πανεπιστήμια το ενωτικό ψήφισμα»), *Hürriyet*, 30/6/1954.

«ανοησίες». Με τον τρόπο αυτό, η τουρκική κοινή γνώμη θα καθίστατο ενεργός παράγοντας στο εξελισσόμενο κυπριακό ζήτημα, ενώ ταυτόχρονα θα έδινε και δημόσια την επιζητούμενη «απάντηση» στην απέναντι πλευρά, διατρανώνοντας την «πραγματική πλευρά του ζητήματος» στο ψυχολογικό και συνάμα επικοινωνιακό παιχνίδι που λάμβανε χώρα μέσα από τις στήλες του Τύπου και δη της *Hürriyet*.⁸⁷²

Από την άλλη μεριά, στο προαναφερθέν πλαίσιο της φημολογίας περί παρασκηνιακών διαπραγματεύσεων, με βάση το οποίο προσπαθούσε η εφημερίδα να επιστήσει την προσοχή των αρμοδίων και της τουρκικής κοινής γνώμης, εντάσσονταν και ειδήσεις από την Κύπρο που έκαναν λόγο για «μυστική συμφωνία Μακάριου-Παπάγου». Σύμφωνα με τη σχετική ανταπόκρισή της, οι δύο άνδρες είχαν συμφωνήσει να δεχθούν τη βρετανική πρόταση για αυτοκυβέρνηση και για να προετοιμάσει την επόμενη ημέρα, ο Μακάριος σχεδίαζε να εγκαινιάσει στις 23 Ιουλίου τις εργασίες της «Εθνοσυνέλευσης» της Κύπρου, η οποία θα αποτελούνταν από 800 αντιπροσώπους, πλην των κομμουνιστών.⁸⁷³ Παράλληλα, ένα ακόμη ρεπορτάζ της *Daily Mail* περί της επικείμενης κατάθεσης στη Βουλή των Κοινοτήτων μιας πρότασης του Υπουργείου Αποικιών για την εισαγωγή στην Κύπρο «ενός συστήματος παραπλήσιου με την αυτοκυβέρνηση», προκαλούσε και πάλι την «αντίδραση» των Τουρκοκυπρίων. Η αντίδραση εκείνη εκφραζόταν με τηλεγράφημα που απέστειλε η «Εθνική Τουρκική Ένωση Κύπρου» στο βρετανικό Υπουργείο, με το οποίο απορριπτόταν «οποιοδήποτε σύστημα αυτοκυβέρνησης» διότι θεωρείτο ως προθάλαμος της ένωσης. Επιπροσθέτως, εκφραζόταν η «λύπη» τους για την «πράα» και «ανεκτική» στάση της αποικιοκρατικής διοίκησης έναντι των ελληνικών «επιδιώξεων» και κατέληγε ως εξής: «Διαμαρτυρόμαστε, απορρίπτουμε κατηγορηματικά και ενιστάμεθα σε κάθε σύνταγμα ή μορφή διοίκησης που θα ποδοπατήσει τα δικαιώματα επί του νησιού των εκατό χιλιάδων Τούρκων, πραγματικών ιδιοκτητών της Κύπρου». Αμέσως κατόπιν η εφημερίδα προχωρούσε σε μικρό σχολιασμό, ζητώντας με διαφορούμενο τρόπο την επέμβαση της Τουρκίας: «Στις πολύ αγχωτικές αυτές ημέρες, τα βλέμματα του τουρκισμού της Κύπρου στρέφονται όπως πάντα στην Άγκυρα και πιστεύουν πως το δίκαιο και τα δικαιώματα μπορεί να προστατευτούν μόνο με την αποφασιστική επέμβαση της κυβέρνησης της Μητέρας πατρίδας».⁸⁷⁴

Την εικόνα της «απογοήτευσης» και του «χαμηλού ηθικού» των Τουρκοκυπρίων παρουσίαζε ο ίδιος ανταποκριτής και λίγες ημέρες αργότερα, αναδημοσιεύοντας ολόκληρο το δραματικό άρθρο-κραυγή «βοήθειας» προς την Τουρκία του «ομοϊδέατη» Τουρκοκύπριου Yanuz, το οποίο

⁸⁷² Στο πλαίσιο αυτό, οι Τουρκοκύπριοι επαγγελματίες επιδείκνυαν με ικανοποίηση στις βιτρίνες των καταστημάτων τους τις τουρκικές εφημερίδες που «υπερασπίζονταν την υπόθεση της Κύπρου» και τις οποίες έφερναν μαζί τους όσοι επισκέπτονταν την «μητέρα πατρίδα», βλ. “Kıbrıs Türkleri matbuatın dâvayı tutmasından memnun” («Ικανοποιημένοι οι Τουρκοκύπριοι από την υποστήριξη του Τύπου στην υπόθεση»), *Hürriyet*, 8/7/1954, με βάση πρακτορειακή είδηση του *T.H.A.*

⁸⁷³ “Makarios, Papagos ile gizli anlaşma yapmış!” («Λέγεται πως ο Μακάριος έκανε μυστική συμφωνία με τον Παπάγο!»), *Hürriyet*, 28/6/1954. Για προηγούμενη σχετική αναφορά της εφημερίδας, βλ. ανωτέρω, σελ. 300.

⁸⁷⁴ “İngiltere, Kıbrıs’a muhtariyete yakın bir idare şekli vermeye hazırlanıyor” («Η Αγγλία ετοιμάζεται να δώσει στην Κύπρο μια μορφή διοίκησης παραπλήσια με την αυτοκυβέρνηση»), “Kıbrıs Türkleri Anavatan hükümetinin müdahalesini bekliyor” («Οι Τουρκοκύπριοι αναμένουν την επέμβαση της κυβέρνησης της Μητέρας πατρίδας»), τίτλος, υπότιτλος και ενδιάμεσος τίτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 19/7/1954.

επιγραφόταν «Αποφασίζεται ο απαγχονισμός μας». Ακολούθως, η εφημερίδα πρόβαλε την ανακοίνωση της *T.M.T.F.*, η οποία συμμαριζόταν την «αγωνία και την αγανάκτηση όχι μόνο των Τουρκοκυπρίων, αλλά και όλης της μητέρας πατρίδας και κάθε μεριάς του τουρκικού κόσμου». Στην εν λόγω ανακοίνωση, οι συντάκτες της επαναλάμβαναν ότι το Κυπριακό ήταν ένα θέμα μεταξύ Τουρκίας και Βρετανίας, και δεν έχουν λόγο σε αυτό «άλλα έθνη». Υποστήριζαν πως η ελληνική προσφυγή στα Η.Ε. δεν «συνάδει με την τουρκοελληνική φιλία, ενώ διακήρυσσαν για ακόμη μια φορά ότι στο συγκεκριμένο θέμα είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι και σε εγρήγορση».⁸⁷⁵

Την φημολογούμενη αυτοκυβέρνηση, ωστόσο, απέρριπτε και ο Μακάριος, σε λόγο που είχε εκφωνήσει κατά την έναρξη των εργασιών της «Εθνοσυνέλευσης», όπως πληροφορούσε ο ανταποκριτής της εφημερίδας από τη Λευκωσία. Η αφήγησή του ήταν διανθισμένη με διάφορες υποτιμητικές αναφορές, όπως το «βουητό των καμπάνων» και την «πρόσθεση νέων μελωδιών στο τροπάρι περί ένωσης» από τον Μακάριο, ο οποίος «έλεγε ό,τι του 'ρχόταν στο στόμα».⁸⁷⁶ Παράλληλα η εφημερίδα, διά του ανταποκριτή της στην Αθήνα, έδινε νέες πληροφορίες από τον αθηναϊκό Τύπο για το κείμενο έξι σημείων που είχε εγκρίνει η Παγκύπρια Εθνοσυνέλευση, για την ομιλία του Ρωσίδα στο *Royal Institute*, καθώς και για την προγραμματιζόμενη ενημέρωση που θα έκανε ο τελευταίος στις κοινοβουλευτικές Επιτροπές Άμυνας και Αποικιών του Συντηρητικού Κόμματος.⁸⁷⁷

Οι κινητοποιήσεις στην Τουρκία: Οι «φωνασκοούντες παλληκαράδες με τις κομμουνιστικές επιδιώξεις»

Η κινητοποίηση που λάμβανε χώρα μεταξύ των Τουρκοκυπρίων στο νησί συνδυαζόταν την ίδια περίοδο με την κινητοποίηση φοιτητικών επιτροπών και οργανώσεων και στην Τουρκία, συχνά αλληλοϋποστηριζόμενων με την αποστολή μηνυμάτων και τηλεγραφημάτων ένθεν και ένθεν. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι τουρκικές οργανώσεις επικεντρώνονταν περισσότερο στο κεντρικό πολιτικό ζήτημα της Κύπρου, αντιδρώντας σε μία ενδεχόμενη ένωσή της με την Ελλάδα. Έτσι, κατά τη διάρκεια του ετήσιου συνεδρίου της γνωστής *M.T.T.B.* αποφασίστηκε να αποσταλούν «τηλεγραφήματα αφοσίωσης στην κυπριακή νεολαία, στους Τούρκους της Δυτικής Θράκης, καθώς και στους ήρωές μας της Κορέας».⁸⁷⁸ Αντιστοίχως, στο ετήσιο συνέδριο των «Μεταρρυθμιστικών Εστιών»⁸⁷⁹ του αντιπολιτευόμενου C.H.P. στη συνοικία του Beyazit, το οποίο διεξήχθη υπό την

⁸⁷⁵ “Kıbrıs için hazırlanan muhtariyet tasarısı/ Ada Türkleri arasında büyük infial uyandırdı” («Το προσχέδιο αυτοκυβέρνησης που ετοιμάζεται για την Κύπρο/ προκάλεσε μεγάλη αγανάκτηση μεταξύ των Τούρκων του νησιού»), *Hürriyet*, 25/7/1954.

⁸⁷⁶ “Makarios muhtariyet istemiyor” («Ο Μακάριος δεν θέλει αυτοκυβέρνηση»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 24/7/1954. Επρόκειτο για τη δεύτερη «Παγκύπρια Εθνοσυνέλευση» που είχε συγκληθεί εκείνες τις ημέρες. Το κυρίως άρθρο αφορούσε τις διεξαγόμενες συζητήσεις στη βρετανική Βουλή, βλ. “İngiltere Avam Kamarasında/ Kıbrıs meselesi için dünkü müzakereler” («Οι χθεσινές συζητήσεις για το Κυπριακό στην αγγλική Βουλή των Κοινοτήτων»), *Hürriyet*, 24/7/1954.

⁸⁷⁷ “Kıbrıs'ta ‘Millî Meclis’ İlhak lehinde bir teşebbüs daha yaptı” («Η ‘Εθνοσυνέλευση’ στην Κύπρο έκανε ακόμη μία απόπειρα υπέρ της ένωσης»), *Hürriyet*, 28/7/1954.

⁸⁷⁸ “Millî Türk Talebe Birliği kongresi” («Το συνέδριο της Εθνικής Τουρκικής Φοιτητικής Ένωσης»), *Hürriyet*, 15/1/1954.

⁸⁷⁹ Επρόκειτο για τις πανεπιστημιακές οργανώσεις του C.H.P., οι οποίες λειτούργησαν οργανωτικά ως πρόδρομος της νεολαίας του κόμματος. Κατά λέξη ήταν οι «Εστίες των Επαναστατικών Μεταρρυθμίσεων» (*İnkılap Ocakları*),

προεδρία του Orhan Birgit⁸⁸⁰ και όπου χαιρετισμό απηύθυνε αυτοπροσώπως ο İpöñü, αναγνώστηκε η έκθεση της διοικούσας επιτροπής, στο κείμενο της οποίας αφού επικρίθηκε η κυβέρνηση για την «χαλαρή» εξωτερική της πολιτική, αναφέρθηκαν τα ακόλουθα για την Κύπρο: «Αν μια μέρα δούμε ότι η Κύπρος ενώνεται με την Ελλάδα, ουδέποτε θα μπορέσουν να ξεπληρώσουν αυτήν την αμαρτία οι σημερινοί υπαίτιοι της εξωτερικής μας πολιτικής».⁸⁸¹ Λαμβάνοντας το λόγο, το μέλος της τοπικής οργάνωσης του κόμματος, Hüseyin Kandın, τόνιζε ότι «αν αναζητείται ιδιοκτήτης για την Κύπρο, αυτός μπορεί να είναι μόνο η Τουρκία». Παράλληλα εγκρινόταν πρόταση να γνωστοποιηθεί από το συνέδριο πως «το Λαϊκό Κόμμα συντάσσεται με τους Τούρκους που διαβιούν στην Κύπρο και τη Δυτική Θράκη». Στο συνέδριο της κεντρικής οργάνωσης του ίδιου κόμματος στο Erzurum, επαινέθηκε η *Hürriyet* για τη «διδασκτική της κριτική στα εξωτερικά θέματα που επαληθεύτηκε», ενώ επικρίθηκαν οι «πουλημένες» και «ημέτερες» εφημερίδες, επειδή «επεχείρησαν να κάνουν το άσπρο μαύρο» σε ένα σύνολο θεμάτων, μεταξύ των οποίων και το Κυπριακό. Αποφασίστηκε δε να αποσταλεί τηλεγράφημα στην εφημερίδα, με το οποίο θα της γνωστοποιούνταν τα «συγχαρητήρια» του συνεδρίου, μαζί με την πρόθεση των συνέδρων «να πορευτούν στον ίδιο δρόμο με τα εθνικά αισθήματα του τεθνεώτος ιδιοκτήτη και αρχισυντάκτη της Χιουρριέτ, Σεντάτ Σιμάβι».

Στο ίδιο αυτό πλαίσιο, η εφημερίδα ανήγγειλε ότι στις 5 Μαρτίου θα λάμβανε χώρα η «Εκδήλωση Δέσμευσης προς την Κύπρο» (*Kıbrıs'a Bağlılık Gösterisi*), την οποία διοργάνωνε η «Εθνική Επιτροπή Νεολαίας Τουρκίας» (*Türkiye Millî Gençlik Komitesi*). Κατά τη διάρκειά της επρόκειτο να αναγνωστούν δύο μηνύματα που είχαν αποσταλεί «από τους εκτός μητέρας πατρίδας Τουρκοκυπρίους», το πρώτο από τη γνωστή «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» και το δεύτερο από τον «Τουρκοκυπριακό Σύλλογο» του Λονδίνου. Είχαν προσκληθεί «εκπρόσωποι του ντόπιου και ξένου Τύπου, όλοι οι πανεπιστημιακοί καθηγητές, όλοι οι πρόξενοι, αλλά και «εκπρόσωποι του πατριαρχείου», σε μία ακόμη προσπάθεια να εμπλακεί στο Κυπριακό ο θεσμικός φορέας της ελληνορθόδοξης κοινότητας, ζήτημα το οποίο θα εκτεθεί διεξοδικότερα ακολούθως.⁸⁸²

Πράγματι, η «ακαδημαϊκή συνάντηση» πραγματοποιήθηκε στο παλιό «Σπίτι του Λαού» (*Halkevi*) στο Eminönü και οι συμμετέχοντες ρήτορες τόνιζαν «τη σημασία που έχει για την Τουρκία το νησί εξ απόψεως ιστορικής, γεωγραφικής, πολιτικής και στρατιωτικής». Οι συγκεντρωθέντες άκουσαν σε κλίμα «σοβαρότητας και κατανόησης» τις «ένθερμες» ομιλίες των αγορητών. Μεταξύ τους ήταν ο καθηγητής Διεθνούς Δικαίου, Hıfzı Timur, ο οποίος υποστήριξε ότι «θα έρθει μία μέρα που το ζήτημα θα τεθεί μεταξύ του παλαιού ιδιοκτήτη του νησιού, της Τουρκίας, καθώς και της Αγγλίας και της Ελλάδας», η πρώην βουλευτής, Hasene İlgaz, και η πρόεδρος της «Ένωσης

υιοθετώντας τον όρο ενός εκ των ιδεολογικών αρχών του Atatürk, που είχε εισαγάγει ο τελευταίος στον τουρκικό δημόσιο βίο.

⁸⁸⁰ Για την ταυτότητα του διαβόητου μετέπειτα στελέχους της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», βλ. ανωτέρω, σελ. 240, υποσ. 664, καθώς και κατωτέρω, σελ. 375.

⁸⁸¹ “C.H.P. Bayezit İnkılâp Ocağının dün yapılan yıllık kongresinde/ Hatırlar Kıbrıs dâvası için de konuşular” («Στο ετήσιο συνέδριο των Μεταρρυθμιστικών Εστιών του C.H.P. στο Μπέγιαζιτ/ Οι αγορητές μίλησαν και για την υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 16/1/1954.

⁸⁸² “Kıbrıs'a bağlılık gösterisi” («Εκδήλωση σε ένδειξη προσήλωσης στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 5/3/1954.

Γυναικών Τουρκίας», İffet Halim Oruz. Αξιοπρόσεκτη ήταν η αποστροφή του λόγου του Τούρκου ποιητή, Behçet Kemal Çağlar, ο οποίος απευθυνόμενος προφητικά στους Τουρκοκυπρίους είπε: «Θέλετε λοιπόν εσείς να έλθετε εδώ, ή μήπως να έρθουμε εμείς εκεί;». Από τη σύναξη δεν είχε λείψει ο δικηγόρος και γνωστός επιφυλλιδογράφος της εφημερίδας, Hikmet Bil, ο οποίος εκφώνησε μία εμπρηστική ομιλία που περιλάμβανε σχεδόν όλα εκείνα τα στοιχεία που εντάσσονταν στο άρθρο που θα δημοσίευε την επομένη ημέρα.⁸⁸³ Κάνοντας λόγο για την προφανή, κατ' εκείνον, προτίμηση των Βρετανών στα «ενάρητα και έχοντα συνείδηση τουρκικά τέκνα» έναντι «μιας χούφτας φωνασκούντων παλληκαράδων με κομμουνιστικές επιδιώξεις και ύπουλους σκοπούς», διαμαρτυρόταν για τη βρετανική συμπεριφορά απέναντι στα πρώτα, χωρίς να παραλείψει και την απειλητικά προειδοποιητική κατακλείδα του προαναφερθέντος άρθρου του. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, η εκδήλωση τερματιζόταν με τις ομιλίες του Manizade και του Hasan Nevzat Karagil.⁸⁸⁴

Ο Manizade θα εκφωνούσε ομιλία και στην «τελετή» που είχε γίνει στον τάφο του ιδρυτή της εφημερίδας, Sedat Simavi, με αφορμή την επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη ομάδας 35 Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι είχαν έλθει για να παρακολουθήσουν τον αγώνα ποδοσφαίρου μεταξύ των εθνικών ομάδων Τουρκίας-Ισπανίας. Με επικεφαλής τους τον πρώην ποδοσφαιριστή της Galatasaray και νυν της τουρκοκυπριακής Çetinkaya, Naci Özkaya, είχαν μεταβεί στον τάφο του Simavi «νωρίς το πρωί» και σκόρπισαν εκεί χώμα από την Κύπρο, όπως απεικόνιζε και η σχετική φωτογραφία που δημοσίευε η εφημερίδα πρωτοσέλιδα, πάνω από το σχετικό της ρεπορτάζ. Ο Manizade έπλεκε το εγκώμιο του Simavi, ο οποίος «μετέτρεψε σε ιδανικό την υπόθεση της Κύπρου» και οι ίδιοι το έφεραν «στα χέρια ως σημαία». Μετά τις αναφορές του στο μεταφερθέν χώμα, «που είναι ποτισμένο από το αίμα των Τούρκων μαρτύρων», εξέφραζε τη βεβαιότητα ότι «μια μέρα» το νησί θα ενωθεί «με την ηρωική Ανατολία», ενώ αναγνώριζε με τα εξής λόγια τον κομβικό ρόλο που είχε διαδραματίσει ο τεθνεώς εκδότης της εφημερίδας στην ανάδειξη του κυπριακού ζητήματος: «Αναπαύσου ήσυχος! Σε ευγνωμονεί ολόκληρη η Κύπρος, διότι χάρη στις δικές σου προσπάθειες η υπόθεσή της, την οποία κάναμε να ακουστεί σε αυτή την πατρίδα, έχει πλέον λάβει τη θέση της στις καρδιές. Η Κύπρος δεν είναι πια ορφανή, διότι το λάβαρο που εσύ άνοιξες κυματίζει στις καρδιές και ολόκληρο το τουρκικό έθνος έχει γίνει φύλακας της Κύπρου». Ίδιου περιεχομένου επαινετικά λόγια και υποσχέσεις ότι θα βιάζαν στο δρόμο που είχε χαράξει «μέχρι την τελευταία ρανίδα του αίματός» τους, έδινε και ο Naci Özkaya στην ομιλία του που ακολούθησε. Στην πλήρη συμβολισμών, «θλιβερή, αλλά έμπληη νοημάτων τελετή», εντασσόταν

⁸⁸³ «Kıbrıs'ın Çilesi», βλ. ανωτέρω σελ. 298.

⁸⁸⁴ «Türkiye Millî Gençlik Komitesi tarafından/ Dün Türkiye ve Kıbrıs mevzulu bir toplantı yapıldı» («Οργανώθηκε χθες από την Εθνική Επιτροπή Νεολαίας Τουρκίας μία συγκέντρωση με θέμα την Τουρκία και την Κύπρο»), *Hürriyet*, 6/3/1954. Για τον Karagil, βλ. ανωτέρω, σελ. 91, υποσ. 280 και σελ. 212-213. Η «Εθνική Επιτροπή» ή «Εθνική Οργάνωση Νεολαίας» (*Türkiye Millî Gençlik Teşkilâtı*) είχε συγκροτηθεί αρχικά το 1951 από την *T.M.T.F.*, την «Ένωση Γυναικών», τον «Σύνδεσμο Τούρκων Εθνικιστών» (*Türk Milliyetçiler Derneği*) και τη «Νεολαία της Πράσινης Ημισελήνου» (*Yeşilay Gençlik Kolu*). Το 1954 προστέθηκαν ως βασικοί συντελεστές οι «Τουρκικές Επαναστατικές Εστίες» (*Türk Devrim Ocakları*), καθώς και η *Teksif*, βλ. Güven Gürkan Öztan, *Türkiye'de Militarizm. Zihniyet, Pratik ve Propaganda* (Ο Μιλιταρισμός στην Τουρκία. Νοοτροπία, Πρακτική και Προπαγάνδα) (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), σελ. 139.

και η τήρηση τριών λεπτών σιγής, ενώ ακολούθως αντιπροσωπεία έξι ατόμων μετέβαινε στο σπίτι του αποθανόντος και παρέδιδε στη χήρα του, «ως ενθύμιο», το κεντημένο από Τουρκοκύπριες μαθήτριες βελούδινο σακούλι, εντός του οποίου είχε μεταφερθεί το «ζυμωμένο με το αίμα των Τουρκοκυπρίων χώμα» από την Κύπρο.⁸⁸⁵ Η φωτογραφία του συνόλου των μελών της αποστολής λίγο πριν αναχωρήσουν για το νησί φιλοξενείτο πρωτοσέλιδα στη *Hürriyet* την επομένη.⁸⁸⁶

Τη σκυτάλη των εκδηλώσεων θα έπαιρνε λίγες ημέρες αργότερα η *M.T.T.B.*, η «Επιτροπή Κύπρου» της οποίας είχε ετοιμάσει ξεχωριστή έκθεση για το νησί, στο πλαίσιο του συνεδρίου της οργάνωσης που διεξαγόταν στη Σμύρνη. Πέραν της συγκεκριμένης αυτής πληροφορίας της, η εφημερίδα σημείωνε, χωρίς να διευκρινίζει αν πρόκειται για πληροφόρησή της ή για δική της πρωτοβουλία – καθοδηγητική δηλαδή προσπάθεια – ότι

*«κοινή είναι η επιθυμία των νεολαίων να διοργανώσουν την προσεχή περίοδο δραστηριοποίησής τους συλλαλητήρια για την Κύπρο σε Σμύρνη, Άγκυρα και Ιστανμπούλ. Ζητούμενο αυτού του προγραμματισμού είναι να ενισχυθεί εκτός από το συναισθηματικό και το ιδεολογικό μέτωπο. Προτεραιότητα θα δοθεί στη δημοσίευση ενός συνόλου διακηρύξεων στην τουρκική, αγγλική και ελληνική γλώσσα και στη διοργάνωση ακαδημαϊκών συγκεντρώσεων. Οι πανεπιστημιακοί καθηγητές και οι διανοούμενοί μας, που θα λάβουν το λόγο κατά τη διάρκειά τους, θα εκθέσουν τους πολιτιστικούς, γεωγραφικούς, ιστορικούς, οικονομικούς, στρατιωτικούς και στρατηγικούς δεσμούς της Κύπρου με τη μητέρα πατρίδα. Μια τέτοια συγκέντρωση προγραμματίζεται εντός της επόμενης εβδομάδας στην Άγκυρα. Οι αντιπρόσωποι στέκονται ιδιαίτερος στην ανάπτυξη της Κύπρου από οικονομικής και πολιτιστικής απόψεως».*⁸⁸⁷

Όπως καθίσταται σαφές, ο επιδιωκόμενος στόχος με τις προγραμματιζόμενες εκδηλώσεις ήταν η ενημέρωση και η κινητοποίηση της κοινής γνώμης για το ζήτημα της Κύπρου, δίδοντας μάλιστα έμφαση στη μετάβαση του «αγώνα» σε μία νέα φάση, από εκείνη της συναισθηματικής αντίδρασης σε εκείνη της ιδεολογικής συγκρότησης. Η παρουσία σε αρκετές από εκείνες τις εκδηλώσεις εκπροσώπων της *Hürriyet*, φυσική όπως στις περιπτώσεις των Zincirkiran και Bil ή συμβολική, όπως της παρακαταθήκης και των τιμών στο πρόσωπο του αποθανόντος Sedat Simavi, καταδείκνυε από μία άλλη σκοπιά το βαθμό της εμπλοκής της στην «υπόθεση της Κύπρου», καθώς και τον μείζονα ρόλο που κατόρθωνε να διαδραματίσει στις εξελίξεις του ζητήματος, αφενός μεν καθοδηγώντας και διαμορφώνοντας την τουρκική κοινή γνώμη, αφετέρου δε πιέζοντας για την ανάδειξη του ζητήματος και την επίσημη υιοθέτησή του από την τουρκική κυβέρνηση του Menderes. Στο πλαίσιο αυτό, χαρακτηριστική της απήχησής της, αλλά και της προβολής που τους

⁸⁸⁵ “Şehrimize gelen Kıbrıslılar kafilesi tarafından/ Sedat Simavi'nin kabrine Türk Kıbrısın toprağı serpildi” («Το χώμα της τουρκικής Κύπρου σκοπίστηκε στον τάφο του Σεντάτ Σιμάβι, από ομάδα Κυπρίων που αφίχθη στην πόλη μας»), *Hürriyet*, 15/3/1954.

⁸⁸⁶ “Kıbrıslılar gitti” («Οι Κύπριοι αναχώρησαν»), *Hürriyet*, 16/3/1954.

⁸⁸⁷ “T. Millî Talebe Federasyonu Kıbrıs işi üzerinde duruyor” («Η Εθνική Φοιτητική Ομοσπονδία Τουρκίας στέκεται στο θέμα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 27/3/1954.

έδιδε εν είδει δημοσιογραφικού αντιδανείου από τις εξελίξεις, ήταν και η είδηση περί της δωρεάν μεταφοράς των μελών της «Τουρκοκυπριακής Φοιτητικής Ένωσης» (*Kıbrıs Türk Talebe Birliği*) από τους ταξιτζήδες της Άγκυρας στους προορισμούς τους.⁸⁸⁸

Σε αντίθεση με την πάγια και λακωνική τοποθέτηση της τουρκικής κυβέρνησης στις αρχές Απριλίου,⁸⁸⁹ η κινητικότητα για το Κυπριακό στην τουρκική κοινωνία εξακολουθούσε να προκαλείται από τις γνωστές φοιτητικές και τουρκοκυπριακές οργανώσεις στην Τουρκία. Έτσι, η *Hürriyet* πληροφορούσε ότι η ομάδα των 52 Τουρκοκυπρίων μαθητών λυκείου είχε μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη, όπου την είχαν υποδεχθεί εκπρόσωποι της *T.M.T.F.*, της «Φοιτητικής Ένωσης του Πολυτεχνείου» της Πόλης, του «Πολιτιστικού Συλλόγου Κύπρου», καθώς και μαθητές του Λυκείου Θηλέων της Çamlıca. Εκτός από την αναλυτική παράθεση των επαφών και των επισκέψεών τους, η εφημερίδα σημείωνε ότι είχαν μεταβεί επίσης στις εγκαταστάσεις της, αναφερόμενη και στην επιστολή ενός εκ των μαθητών προς τη *Hürriyet*, με την οποία ζητούσε αλληλογραφία «με τους αδελφούς του στη μητέρα πατρίδα», προκειμένου «να εξυψωθούν έτι περαιτέρω τα αισθήματα του τουρκισμού του».⁸⁹⁰ Οι Τουρκοκύπριοι μαθητές συμμετείχαν και στην «Ημέρα Κύπρου» που είχαν συνδιοργανώσει η «Φοιτητική Ένωση του Πανεπιστημίου της Ιστανμπούλ» και η «Φοιτητική Ένωση Ανωτάτων Σχολών Ιστανμπούλ» (*İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği*). Την ίδια μέρα διεξαγόταν και το ετήσιο συνέδριο του «Πολιτιστικού Συλλόγου Κύπρου», κατά τη διάρκεια των εργασιών του οποίου επαναλαμβανόταν «εν μέσω χειροκροτημάτων» και το αίτημα για επιστροφή του Ενκaf υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση, ενώ ψηφίζόταν η τροποποίηση του καταστατικού του, έτσι ώστε αφενός μεν να ανοίξει ο δρόμος για την ενοποίηση όλων των «πολιτιστικών συλλόγων» των Τουρκοκυπρίων, αφετέρου δε να «μπορεί κάθε Τούρκος να γίνεται μέλος σε αυτούς», όπως προ δύο μηνών είχε ψηφιστεί και από τον «Τουρκοκυπριακό Σύλλογο Πολιτισμού και Αρωγής».⁸⁹¹

Όπως πληροφορούσε πρωτοσέλιδα η εφημερίδα την επομένη, ο επικεφαλής της «Φοιτητικής Ένωσης του Πανεπιστημίου της Ιστανμπούλ», Orhan Özkan, δήλωνε στους φιλοξενούμενους Τουρκοκύπριους μαθητές ότι «είμαστε ένα έθνος που ξέρει να μένει μακριά από τις φωνασκίες του δρόμου. Αν οι Έλληνες πάνε για μαλλί, εμείς θα τους κουρέψουμε, ξέρουμε δηλαδή να υψώσουμε τη φωνή μας τόσο που να τους στερήσουμε τα Δωδεκάνησα». Οι δηλώσεις του χαϊρετίζονταν από την «πρόεδρο» της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας, Hatice Tahsine, ενώ άλλος Τουρκοκύπριος μαθητής, στο πλαίσιο του «ενθουσιώδους» λόγου που είχε εκφωνήσει, ανέφερε ότι ήταν έτοιμοι

⁸⁸⁸ «Ankara şoförlerinin azizliği/ Kıbrıslı talebeleri ücretsiz taşıdılar» («Η υψηλοφροσύνη των οδηγών της Άγκυρας/ Μετέφεραν δωρεάν τους Κύπριους φοιτητές»), *Hürriyet*, 30/3/1954. Η εφημερίδα δημοσίευε πρωτοσέλιδα την επομένη ημέρα, φωτογραφία ορισμένων εκ των 52 φοιτητών, τη στιγμή που υπογράφουν στο «βιβλίο των διδασκάλων» μετά από την επίσκεψη που πραγματοποίησαν στο Μουσουλείο του Atatürk, βλ. «Kıbrıslı talebeler», *Hürriyet*, 31/3/1954.

⁸⁸⁹ Βλ. κατωτέρω, σελ. 328-329.

⁸⁹⁰ «Kıbrıslı talebe kaflesi dün Ankara'dan şehrimize geldi» («Η ομάδα των Κυπρίων μαθητών αφίχθη χθες από την Άγκυρα στην πόλη μας»), *Hürriyet*, 3/4/1954. Όπως αναφέρεται, μετά την Πόλη οι μαθητές θα μετέβαιναν στην Προύσα και από εκεί στη Σμύρνη. Το πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ συνοδευόταν από φωτογραφία των μαθητών μπροστά από το κτίριο της Νομαρχίας. Δύο εκ των μαθητριών στο κέντρο της κρατούσαν μία τουρκική σημαία επί της οποίας ήταν ζωγραφισμένη η Κύπρος, ενώ στο κάτω δεξιά μέρος της αναγραφόταν «G.E.E. 1954».

⁸⁹¹ «Kıbrıs günü» («Η μέρα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 5/4/1954. Για την αντίστοιχη διαδικασία του «Συλλόγου Τουρκοκυπριακού Πολιτισμού και Αρωγής», βλ. ανωτέρω, σελ. 280.

«να χύσουν το αίμα τους για την υπόθεση της Κύπρου», προσθέτοντας πως ανέμεναν «με νοσταλγία την τουρκική σημαία». Αντιστοίχως, ο πρόεδρος του «Τουρκοκυπριακού Πολιτιστικού Συλλόγου» (*Kıbrıs Türk Kültür Cemiyeti*), Refik Gürsoy, αφού μνημόνευσε τον Simavi, σημείωνε ότι «η παρούσα ηρεμία είναι προσωρινή» και δήλωνε πως «σύντομα θα γίνουν περισσότερο αποφασιστικά βήματα για την ένωση της Κύπρου με την Τουρκία». Ακολουθούσε η κατάθεση στεφάνου στον τάφο του ιδρυτή της *Hürriyet* στην Kanlıca⁸⁹² και η αναχώρηση ακολούθως των Τουρκοκύπριων μαθητών για την Προύσα.⁸⁹³

Ανάλογη «ημέρα της Κύπρου» διοργανωνόταν και στη Σμύρνη, που ήταν ο επόμενος μετά την Προύσα σταθμός της ομάδας των Τουρκοκύπριων μαθητών. Την είχαν συνδιοργανώσει η «Φοιτητική Ένωση της Ανωτάτης Οικονομικής και Εμπορικής Σχολής» Σμύρνης (*Y.E.T.O. Talebe Birliği*), η *M.T.T.B.* και η *T.M.T.F.* Μετά τους εκφωνηθέντες λόγους, μία χορωδία 25 νεανίδων τραγούδησε το δικής τους έμπνευσης άσμα, «χαιρετισμούς στον Μεχμέτη μου», γεγονός που χαιρετίστηκε με «παρατεταμένα χειροκροτήματα». Οι Τουρκοκύπριοι χάρισαν στο σύλλογο του *Y.E.T.O.* μια τουρκική σημαία που είχε ζωγραφισμένη επάνω της την Κύπρο. Όπως αναφερόταν και στον τίτλο του σχετικού δημοσιεύματος, εξεδόθη ένα ψήφισμα, στο οποίο «η νεολαία διακήρυττε ότι η Κύπρος είναι πρώτα απ' όλα τουρκικό έδαφος, ότι από ιστορικής και γεωγραφικής απόψεως αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Τουρκίας και ότι οι Έλληνες δεν πρέπει να το ξεχνούν αυτό, προκειμένου να κατορθώσουν να πραγματοποιήσουν τη φιλία με την Τουρκία».⁸⁹⁴

Όπως αποφάσιζε στο συνέδριό της η *T.M.T.F.* λίγες μέρες αργότερα, η «ημέρα της Κύπρου» θεσμοθετήθηκε να εορτάζεται κάθε χρόνο στις 21 Απριλίου.⁸⁹⁵ Στο πλαίσιο αυτό, αποφασιζόταν επίσης ότι θα ακολουθούσαν εντός του μήνα εκδηλώσεις στην Κωνσταντινούπολη, στην Άγκυρα, στη Σμύρνη και στο Ζογκούλντακ, καθώς και να πραγματοποιούνται «πολιτιστικές εκδηλώσεις με θέμα την Τουρκία και την Κύπρο» από τις φοιτητικές ομάδες που θα επισκέπτονταν στο εξής το νησί. Τη σχετική πρώτη εκδήλωση προανήγγειλε η εφημερίδα ανήμερα της 21^{ης} Απριλίου, διευκρινίζοντας στο σύντομο πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της ότι σε εκείνην «θα εξετάζονταν συνολικά το Κυπριακό, η γεωγραφική του κατάσταση, το ενδιαφέρον μας από ιστορικής και πολιτιστικής απόψεως, οι οικονομικοί δεσμοί της Κύπρου με την Ανατολία, η σημασία της για την

⁸⁹² Σχετική φωτογραφία δημοσίευε η εφημερίδα πρωτοσέλιδα την ίδια μέρα, βλ. “Kıbrıs gençliği Sedat Simavi'nin kabrinde” («Η κυπριακή νεολαία στον τάφο του Σεντάτ Σιμάβι»), *Hürriyet*, 6/4/1954.

⁸⁹³ “Üniversite gençliğinin dün tertip ettiği ‘Kıbrıs günü’” («Η ‘μέρα της Κύπρου’ που διοργάνωσε χθες η πανεπιστημιακή νεολαία»), *Hürriyet*, 6/4/1954. Σχετική φωτογραφία κατά την αναχώρησή τους για την Προύσα δημοσιευόταν πρωτοσέλιδα στις 7 Απριλίου, βλ. “Kıbrıslı talebeler Bursa'ya gitti” («Οι Κύπριοι μαθητές μετέβησαν στην Προύσα»), *Hürriyet*, 7/4/1954.

⁸⁹⁴ “Gençlik Kıbrıs için bir beyanname yayınladı” («Η νεολαία δημοσιοποίησε ένα ψήφισμα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 11/4/1954.

⁸⁹⁵ “Talebe Federasyonunun aldığı mühim kararlar” («Οι σημαντικές αποφάσεις που έλαβε η Φοιτητική Ομοσπονδία»), *Hürriyet*, 14/4/1954. Όπως πληροφορούσε το σχετικό δημοσίευμα, η τουρκική φοιτητική ομοσπονδία αποφάσισε, επίσης, να δημιουργηθεί εκτός της υφιστάμενης «κυπριακής», και μία «επιτροπή για τη Δυτική Θράκη».

Τουρκία από στρατιωτικής και στρατηγικής απόψεως, η κατάστασή της σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, καθώς και η θέση του εθνοτικού παράγοντα μεταξύ των υπολοίπων παραγόντων».⁸⁹⁶

Έτσι, την επομένη ημέρα η εφημερίδα πρόβαλε πρωτοσέλιδα την εκδήλωση που είχε λάβει χώρα στο «εστιατόριο Κρυστάλ» στο Ταξίμ, στην οποία υπήρξε «αθρόα συμμετοχή» και όπου «διακηρύχθηκε για μία ακόμη φορά ότι το Πράσινο νησί είναι τουρκικό, ότι αν τεθεί θέμα ένωσης δεν μπορεί να δοθεί σε καμμία άλλη χώρα εκτός από την Τουρκία, καθώς και ότι λόγοι νομικοί, οικονομικοί, γεωγραφικοί και στρατηγικοί επιτάσσουν την ένωση της Κύπρου με την Τουρκία». Ο παρών και σε εκείνη την εκδήλωση, Derviş Manizade, υποστήριζε στην ομιλία του ότι η Κύπρος δεν μπορεί να δοθεί στην Ελλάδα, διότι η τελευταία «απέδειξε ότι αφομοιώνει και καταστρέφει τις μειονότητες. Ιδού τα Δωδεκάνησα, ιδού και η Δυτική Θράκη». Αντιθέτως, κατά τον ομιλητή, η Τουρκία «έχει αποδείξει ότι παρέχει στις μειονότητες το δικαίωμα στη ζωή και στην ανάπτυξη. Ιδού οι Ρωμιοί της Ιστανμπούλ. Ενώ οι Τούρκοι που διαβιούν σήμερα υπό ελληνική διοίκηση κάνουν πώς και πώς να έρθουν στην Τουρκία, ούτε καν φαντάζεται έστω και ένας από τους Ρωμιούς της Ιστανμπούλ να την εγκαταλείψει». Ο ρήτορας συμπέρανε ότι θα ήταν «πιο ηθικό και πιο ανθρώπινο» από πλευράς Βρετανίας, αντί να παραδώσει τους Τουρκοκύπριους υπό ελληνική διακυβέρνηση, να παραδώσει τους Ελληνοκύπριους υπό τουρκική, «για να ζήσουν σαν άνθρωποι όπως οι Ρωμιοί της Ιστανμπούλ». Σύμφωνα με τη *Hürriyet*, όμως, το χειροκρότημα των παρευρισκομένων απέσπασε η ομιλία ενός Τούρκου φοιτητή ονόματι Ayduk Çelenk, ο οποίος απευθυνόμενος στους Έλληνες με τη φράση «Ει ανυποψίαστοι», πρόσθετε και τα εξής:

«Το μέρος που στρέφεστε για να πάρετε την Κύπρο δεν μπορεί να είναι η Αγγλία ή τα Η.Ε. Αυτό θα ισοδυναμούσε με άρνηση της ιστορίας. Το εμπόρευμα παραλαμβάνεται από τον ιδιοκτήτη του [sic]. Ζητήστε την από μας, για να σας μάθουμε με πόσων εκατομμυρίων Τούρκων το αίμα ως αντίτιμο θα παραληφθεί. Να σας πούμε κι ένα καινούργιο μυστικό της Μεσογείου: Ας αποτελέσει για μας χρέος τιμής και αξιοπρέπεια της σημαίας μας η πρόληψη οποιασδήποτε κίνησης [εναντίον] της ιερής κληρονομιάς των παππούδων μας, του αναπόσπαστου τμήματος της μητέρας πατρίδας μας, του Πράσινου νησιού μου, που θα διαταράζει την ησυχία σας!».

Ακολούθησαν και άλλοι ομιλητές, οι οποίοι είτε εκφωνούσαν λόγους, είτε διάβαζαν ποιήματα «πατριωτικού» περιεχομένου, με την εκδήλωση να περατώνεται με την κατάθεση στεφάνου στο μνημείο του Ταξίμ και – όπως είχε ξεκινήσει – με την ανάκρουση του τουρκικού εθνικού ύμνου. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, αντίστοιχες εκδηλώσεις είχαν λάβει χώρα στην Άγκυρα, στη Σμύρνη και στο Ζογκούλντακ.⁸⁹⁷

⁸⁹⁶ “Kıbrıs günü/ Türk Talebe Birliği toplantısı bugün yapıyor” («Η ημέρα της Κύπρου/ Σήμερα η συγκέντρωση της Τουρκικής Φοιτητικής Ένωσης»), *Hürriyet*, 21/4/1954. Αν και στον τίτλο αναφέρεται ως διοργανωτής η «Τουρκική Φοιτητική Ένωση» (*M.T.T.B.*), στο κείμενο διευκρινίζεται ότι πρόκειται για την *T.M.T.F.*

⁸⁹⁷ “Kıbrıs günü kutlandı/ Yapılan heyecanlı konuşmalarda Yeşil Ada'nın halis Türk hüviyeti bir defa daha belirtildi” («Εορτάστηκε η μέρα της Κύπρου/ Στις ενθουσιώδεις ομιλίες που εκφωνήθηκαν κατεδείχθη για μία ακόμη φορά η αμιγής τουρκική ταυτότητα του Πράσινου Νησιού»), *Hürriyet*, 22/4/1954.

Τα συλλαλητήρια στην Ελλάδα

Από την πλευρά του, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα πληροφορούσε για την εγκύκλιο του Υπουργού Παιδείας Καλλία, με την οποία ο τελευταίος συνιστούσε να αποφευχθούν κατά τη διάρκεια των τριήμερων εορτασμών της 25^{ης} Μαρτίου, λόγοι, κείμενα και θεατρικά έργα «προσβλητικά των τουρκικών εθνικών αισθημάτων». Σχολίαζε, ωστόσο, ότι ο ελληνικός Τύπος είχε ήδη αρχίσει τις «ακρότητες» με το να κάνει λόγο για «τουρκικές θηριωδίες», χαρακτήριζε την κυβέρνηση Παπάγου ως την «πλέον εθνικιστική των κυβερνήσεων που έχει γνωρίσει η Ελλάδα» και κατέληγε στην ανταπόκρισή του αναφέροντας ότι «δεν χωρά ο νους μου πώς μπορεί να υπάρξει ειλικρινής και τίμια συνεργασία μεταξύ ημών και των Ελλήνων σε αυτή τη θολή ατμόσφαιρα».⁸⁹⁸

Η «θολή ατμόσφαιρα» μεταβαλλόταν σε τεταμένη την επόμενη μέρα, όταν φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών προχωρούσαν σε μαχητική διαδήλωση, κατά τη διάρκεια της οποίας έκαιγαν την βρετανική σημαία, με τη *Hürriyet* να προβάλλει στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο και αυτές τις εξελίξεις. Σε αναλυτική του ανταπόκριση, ο Τ.Κ. πληροφορούσε για την ανεπιτυχή προσπάθεια των Ελλήνων φοιτητών να κατεβάσουν τη βρετανική σημαία από το «κτίριο που στεγάζεται το γραφείο των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών» στην οδό Πανεπιστημίου, όπου και διαδήλωναν, καθώς και για την καύση εν χορώ, κατόπιν, μιας άλλης βρετανικής σημαίας που είχαν στην κατοχή τους, φωνάζοντας το σύνθημα «ποταποί Εγγλέζοι, ξεκουμπιστείτε από την Κύπρο». Έδινε λεπτομερειακή εικόνα των συγκρούσεων των φοιτητών με την ελληνική αστυνομία, η οποία «κατόρθωσε να τους διαλύσει με δυσκολία και ύστερα από προσπάθεια αρκετών ωρών», ενώ δεν παρέλειπε να πληροφορήσει ότι οι τριάντα συλληφθέντες είχαν αφεθεί ελεύθεροι μετά τα μεσάνυχτα. Αναλυτική ήταν και η παράθεση των άλλων αντιβρετανικών εκδηλώσεων, όπως του ψηφίσματος διαμαρτυρίας του Δημοτικού Συμβουλίου Αθηνών, της απόφασης των φοιτητών Αγγλικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών να απέχουν από τα μαθήματά τους για 7 ημέρες αρχικά και αν δεν υπήρχε θετική εξέλιξη, επ' αόριστον, του ψηφίσματος της Ένωσης Αθηναίων ξενοδόχων, της απόφασης του Κύπριου την καταγωγή στρατηγού Μ. Παντελίδη να επιστρέψει στους Βρετανούς το μετάλλιο του από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και της αποπομπής του Βρετανού ορειβάτη του Έβερεστ, ταγματάρχη Lloyd, από την Πάτρα όπου επρόκειτο να δώσει διάλεξη.⁸⁹⁹

⁸⁹⁸ “Yunan hükümeti Kıbrıs izini resmen B. Milletlere vereceğini ilân etti” («Η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε επισήμως ότι θα παραπέμψει το θέμα της Κύπρου στα Η.Ε.»), *Hürriyet*, 24/3/1954. Αξιοσημείωτη ήταν η τελευταία αυτή αποστρόφη του Τ.Κ., ο οποίος έκανε λόγο για «λαό» και όχι για «λαούς» της Κύπρου, θεωρώντας μάλιστα τη συγκατάθεση και των Τουρκοκυπρίων του νησιού ως προαπαιτούμενο μιας θεωρητικής αντιπροσώπευσης από την Ελλάδα.

⁸⁹⁹ “Atina’daki yeni mitingte İngiliz bayrağı yakıldı” («Κάηκε η βρετανική σημαία σε νέες διαδηλώσεις στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 25/3/1954. Η εφημερίδα πρόβαλε τρεις μέρες αργότερα και τις συγκρούσεις που είχαν ξεσπάσει στην Πάτρα μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομίας για την Κύπρο, όταν οι πρώτοι επιτέθηκαν στο βρετανικό πολιτιστικό κέντρο, καθώς και στην Τρίπολη, βλ. “Patras’ta Kıbrıs için kanlı nümayişler” («Αιματηρές διαδηλώσεις στην Πάτρα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 28/3/1954. Ίδια εικόνα παρουσιαζόταν και για τις διαδηλώσεις «με επιθέσεις και ύβρεις» σε Κρήτη, Αργίριο και Ιωάννινα, βλ. “Mareşal Papagos’un koyduğu yasağa rağmen/ Yunanistanda Kıbrıs için yeni nümayişler yapıldı” («Νέες διαδηλώσεις έλαβαν χώρα στην Ελλάδα για την Κύπρο, παρά την απαγόρευση που επέβαλε ο Στρατάρχης Παπάγος»), *Hürriyet*, 30/3/1954.

Αντίστοιχη ήταν η εικόνα που έδινε την ίδια ημέρα και ο ανταποκριτής της εφημερίδας στη Ρόδο, Α.Γ. Πληροφορώντας για το συλλαλητήριο που είχε πραγματοποιηθεί στην Κω, παρά «τη δήμενη παρεμπόδιση των διαδηλωτών από τη χωροφυλακή», χαρακτήριζε «παράσταση» τις ανακρίσεις που διεξήγαγε στη Ρόδο ο στρατηγός της Χωροφυλακής, Μακρινιώτης, λόγω του ότι δεν είχαν ακόμη εντοπιστεί οι ένοχοι των καταστροφών στο εκεί βρετανικό προξενείο. Όπως πληροφορούσε, ο επικεφαλής του τελευταίου είχε μεταβεί στο Γραφείο του Νομάρχη, στον οποίο «επέστησε την προσοχή» για τη διατήρηση της τάξης, «δηλώνοντας και προειδοποιώντας τον ότι υπ' αυτόν τον όρο είχαν ενωθεί τα Δωδεκάνησα με την Ελλάδα το 1947, και στην αντίθετη περίπτωση, τα κράτη που είχαν αποφασίσει στην τότε Διάσκεψη των Παρισίων να δοθούν τα νησιά στην Ελλάδα, δεν θα διστάσουν να πράξουν όσα τους αναλογούν».⁹⁰⁰

Τις ενθουσιώδεις εκδηλώσεις του πλήθους ανήμερα της ελληνικής εθνικής επετείου περιέγραφε αναλυτικά ο ανταποκριτής της *Hürriyet* στην Αθήνα, προβάλλοντας ταυτόχρονα και τις εκδηλώσεις του υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Έκανε επίσης λόγο για «θορυβώδεις εκδηλώσεις» και «οχλαγωγία» στο ελληνικό κοινοβούλιο, κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης ενθουσιωδών υπέρ της ένωσης ανακοινώσεων «διαφόρων φορέων και οργανώσεων», ενώ υπό τον ενδιάμεσο τίτλο «Η εορτή της Ανεξαρτησίας και η οχλοβοή για την Κύπρο»,⁹⁰¹ πληροφορούσε ότι στην εορταστική δοξολογία είχε προστεί «ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και επικεφαλής του παραρτήματος Αθήνας της Επιτροπής για την Ένωση της Κύπρου, Σπυρίδων». Όπως σημείωνε, η «ιαχή Ένωσις! Ένωσις!» κυριαρχούσε μεταξύ του κόσμου που είχε παρακολουθήσει την παρέλαση: «Δεν ακουγόταν καμμία άλλη ιαχή από τα στόματα του λαού που περιφερόταν σε ημιλιπόθυμη και μισομεθυσμένη κατάσταση στις λεωφόρους και στα σοκάκια της πόλης μέχρι τις προχωρημένες βραδινές ώρες». Η ανταπόκριση περατωνόταν με μία εντελώς διαφορετική είδηση που αναμετέδιδαν οι αθηναϊκές εφημερίδες. Επρόκειτο για άρθρο που είχε δημοσιεύσει στον *Observer* ο επικεφαλής της «Αγγλοκυπριακής Χριστιανικής Ένωσης», Ιάσων Λουκιανός, στο οποίο προτεινόταν σχέδιο αυτοκυβέρνησης της Κύπρου, με τον συγγραφέα του άρθρου να απευθύνει έκκληση να προσκληθεί στο Λονδίνο ο Μακάριος για να το συζητήσει.⁹⁰²

Από την λεπτομερειακή αφήγηση του Τούρκου ανταποκριτή, οποιουδήποτε περιστατικού σχετιζόταν με την Κύπρο, δεν ξέφευγε ούτε η αρμενική της διάσταση. Έτσι, πληροφορούσε ότι οι εφημερίδες των Αθηνών πρόβαλαν τις δηλώσεις τού μέλους της αρμενικής επιτροπής στην Ελλάδα, Stephan Feçyan, αντιδρώντας σε άρθρο του λόρδου Palmer στον *Manchester Guardian*, όπου υποστήριζε πως οι Αρμένιοι του νησιού βρίσκονταν σε αγαστή συνεργασία με τους

⁹⁰⁰ Της συγκεκριμένης ανταπόκρισης από τη Ρόδο, προτασόταν η είδηση περί της προγραμματιζόμενης τότε επίσκεψης του βασιλικού ζεύγους στα Δωδεκάνησα τον επόμενο Ιούνιο.

⁹⁰¹ “İstiklâl Bayramı ve Kıbrıs yaygarası”.

⁹⁰² “Yunan İstiklâl Bayramı dolayısıyla yapılan şenlikte/ Yunan Meclisinde ve Atina sokaklarında gürlü köptü” («Θορυβώδεις εκδηλώσεις στην ελληνική Βουλή και στους δρόμους των Αθηνών κατά τους εορτασμούς για την Εορτή της Ελληνικής Ανεξαρτησίας»), *Hürriyet*, 26/3/1954. Το σχέδιο του Λουκιανού προέβλεπε τη μεταφορά όλων των κυβερνητικών αρμοδιοτήτων από τους Βρετανούς στους Κυπρίους, εκτός εκείνων της άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής, σε ένα σχήμα αυτοκυβέρνησης που θα διαρκούσε πέντε χρόνια. Μετά το πέρας του θα διεξαγόταν δημοψήφισμα με τρεις εναλλακτικές επιλογές: Ένωση, πλήρης ανεξαρτησία, καθεστώς κτήσης (*dominion status*).

Τούρκους στο θέμα της ένωσης. Ο Feziyan δήλωνε ότι οι 7.000 Αρμένιοι της Κύπρου τάσσονταν μαζικά υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα, προκαλώντας την αντίδραση του ανταποκριτή της *Hürriyet*: «Μόνο που η πλειοψηφία των Αρμενίων με τους οποίους έχω εδώ επαφές, λένε ότι δεν αναμειγνύονται στην πολιτική, ενώ για το Κυπριακό δηλώνουν ανοιχτά ότι φοβούνται πως, αν υπάρξει οποιαδήποτε μεταβολή στο καθεστώς του νησιού υπέρ της Ελλάδας, αυτή θα αναστατώσει τη μικρή αρμενική κοινότητα που τώρα διαβιού εκεί ευημερούσα. Είμαι βέβαιος ότι όλοι οι ανά τον κόσμο σώφρονες Αρμένιοι σκέφτονται κατ' αυτόν τον τρόπο», σημείωνε καταληκτικά, στέλνοντας ένα έμμεσο αλλά σαφές μήνυμα στους Αρμένιους εντός και εκτός Τουρκίας.⁹⁰³

Σχολιάζοντας τα γεγονότα, ο αρθρογράφος της εφημερίδας, Ahmet İhsan, έκανε λόγο για «επαναστατική ατμόσφαιρα» εναντίον της Βρετανίας, η οποία κυριαρχούσε σε ολόκληρη την Ελλάδα, αν και η τελευταία «οφείλει την ύπαρξή της στην Αγγλία». Προχωρώντας σε μία παρέκβαση με την οποία υπενθυμιζόταν η τουρκική παρουσία και το αντίστοιχο τουρκικό ενδιαφέρον, επαναλάμβανε τη γνωστή επιχειρηματολογία περί του πώς οι Ελληνοκύπριοι κατέστησαν πλειοψηφία στο νησί, υποστηρίζοντας ότι παρά ταύτα εκείνο δεν είχε απολέσει τον «τουρκισμό του»: «Ακόμα και το γεγονός ότι το νησί βρίσκεται εντός των τουρκικών χωρικών υδάτων καταδεικνύει πόσο τουρκικό είναι». Επιστρέφοντας ακολούθως στην ελληνοβρετανική αντιπαράθεση, εξέφραζε τη «λύπη» του για την «ημίτρελη»⁹⁰⁴ κατάσταση της ελληνικής νεολαίας, αλλά και τους «φόβους» του ότι η συμπεριφορά αυτή μπορούσε να «θέσει σε κίνδυνο την ύπαρξη της Ελλάδας, απλώς και μόνο για να πάρει την Κύπρο». Ο δημοσιογράφος κατέληγε στο άρθρο του με την επίκληση μιας τουρκικής παροιμίας που παρέπεμπε στην ελληνική «αγνωμοσύνη»: «Δαγκώνουν το χέρι που τους τάζει!».⁹⁰⁵

Η απαράλλαχτη δημόσια τοποθέτηση της τουρκικής κυβέρνησης

Καθ' όλη την περίοδο από τις αρχές του 1951 μέχρι και την άνοιξη του 1954, απουσίαζε από την ειδησεογραφία της *Hürriyet* οποιαδήποτε άμεση δημόσια εκδήλωση ή τοποθέτηση της τουρκικής κυβέρνησης για το ζήτημα της Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα, η τελευταία που είχε δημοσιευθεί από τις στήλες της ήταν η δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών, Fuad Köprülü, στον εκδότη της εφημερίδας, Sedat Simavi, στις 21 Απριλίου 1951, κατόπιν σχετικής ερώτησης του Τούρκου δημοσιογράφου.⁹⁰⁶ Η επόμενη θα προβαλλόταν τρία χρόνια μετά, στις 2 Απριλίου 1954, όταν η *Hürriyet* δημοσίευε πρωτοσέλιδα την απάντηση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών σε επερώτηση που είχε καταθέσει στην τουρκική Βουλή ο βουλευτής Zonguldak του «Κόμματος του Έθνους» (*Millet Partisi*), Abdurrahman Boyacıgiller. Η απάντηση που έδινε ο Köprülü ήταν η ακόλουθη:

⁹⁰³ Πριν τον λόρδο Palmer, την ίδια εικόνα για τους Αρμένιους της Κύπρου έδινε και ο επισκεφθείς προ διμήνου την Κύπρο Necati Zincirkıran, βλ. ανωτέρω σελ. 267.

⁹⁰⁴ *Yarı mecnun hale gelmiş*, στο πρωτότυπο.

⁹⁰⁵ “Besle kargayı...”, στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 28/3/1954. Η κατά λέξη μετάφραση της τουρκικής παροιμίας “Besle kargayı oysun gözünü” είναι «Τάζε το κοράκι να σου βγάλει το μάτι!».

⁹⁰⁶ Βλ. ανωτέρω, σελ. 100-101.

«Στις διεξαχθείσες συναντήσεις με τους κρατικούς αξιωματούχους της φίλης και συμμάχου Ελλάδας, ουδεμία συζήτηση ή διαπραγματεύση έλαβε χώρα σχετικά με την Κύπρο. Ο λόγος είναι το γεγονός ότι η Τουρκία είναι της απόψεως πως δεν υφίσταται ζήτημα που να ονομάζεται Κυπριακό, καθώς και ότι δεν είναι αρμόζον να διεξάγονται διμερείς συζητήσεις με την Ελλάδα για το συγκεκριμένο νησί, εφόσον η Κύπρος ανήκει ακόμη στην Αγγλία. Σε περίπτωση που μία των ημερών η Κύπρος αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεων με την Αγγλία, η ύπαρξη μιας σημαντικής τουρκικής μειονότητας σε αυτό το νησί θα καταστήσει φυσικά αναγκαίο να έχουμε και εμείς δικαίωμα λόγου. Ως προς τα υπόλοιπα, εμείς δεν είμαστε της απόψεως να υπάρξει κάποια μεταβολή στο σημερινό καθεστώς του εν λόγω νησιού».⁹⁰⁷

Όπως καθίσταται φανερό, η τουρκική κυβέρνηση δεν είχε δημόσια μεταβάλει την πάγια μέχρι τότε άποψή της για την Κύπρο, τασσόμενη σταθερά υπέρ του υφιστάμενου καθεστώτος. Παράλληλα, όπως και την προηγούμενη φορά που είχε ζητηθεί η δημόσια τοποθέτησή της, επαναλάμβανε ότι, σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος του, η Τουρκία θα έχει λόγο επί του νησιού εξαιτίας της ύπαρξης εκεί μιας «σημαντικής τουρκικής μειονότητας», όπως ήταν ακόμη τότε ο όρος που χρησιμοποιείτο έναντι του μεταγενέστερου «κοινότητα», που θα υιοθετείτο με προφανή πολιτική και διπλωματική σκοπιμότητα.

Από την άλλη μεριά, η «θλίψη» και η «απελπισία» των Τουρκοκυπρίων εξαιτίας της φημολογούμενης βρετανικής πρόθεσης να κατατεθεί νέος «καταστατικός χάρτης», έφθανε σε οριακά επίπεδα από μια δήλωση που φέρεται να είχε κάνει ο Menderes, όπως αναφερόταν στον ελληνικό Τύπο. Σύμφωνα με αυτή, ο Τούρκος Πρωθυπουργός φερόταν δηλώνοντας ότι η Τουρκία δεν θα «αντιταχθεί έμπρακτα» σε ενδεχόμενη παραπομπή του Κυπριακού στον ΟΗΕ από την Ελλάδα. Συναισθανόμενη τη βαρύτητα της πληροφορίας, η εφημερίδα την πρόβαλλε στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο, ενώ τόσο η ίδια – υπογράφουσα ως *Hürriyet* – όσο και οι ανταποκριτές της σε Αθήνα και Λευκωσία, μετέφεραν λέξη προς λέξη τα σχετικά ελλαδικά δημοσιεύματα, τον αντίστοιχο σχολιασμό του ελλαδικού Τύπου, την αναδημοσίευσή τους στις ελληνοκυπριακές εφημερίδες, αλλά και την προαναφερθείσα ψυχική κατάσταση των Τουρκοκυπρίων. Όπως σημειωνόταν, οι τελευταίοι «ανυπομονούν να ακούσουν την επίσημη διάψευση από τον Πρωθυπουργό μας», προκειμένου «να διασκεδαστούν οι φόβοι τους». Η έκκληση εκείνη γινόταν δυο φορές στο ίδιο ρεπορτάζ, τόσο από τον ανταποκριτή στη Λευκωσία, όσο και από την ίδια την εφημερίδα, γεγονός ενδεικτικό της βαθιάς ανησυχίας που είχε προκαλέσει στην τουρκική πλευρά η

⁹⁰⁷ «Kıbrıs meselesinde hükümetin görüşü» («Η άποψη της κυβέρνησης στο ζήτημα της Κύπρου»), *Hürriyet*, 2/4/1954. Όπως προκύπτει από τα πρακτικά της τουρκικής Βουλής, η συγκεκριμένη επερώτηση είχε υποβληθεί στις 27 Μαΐου 1953, απαντήθηκε στις 19 Φεβρουαρίου 1954 και δημοσιεύθηκε στις 23 Φεβρουαρίου 1954, με καθυστέρηση δηλαδή εννέα μηνών, βλ. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, *Dönem IX, İctima 4, Kirk sekizinci İnikat* (23.11.1954), σελ. 762-763. Ο επερωτών βουλευτής ζητούσε να πληροφορηθεί την άποψη της τουρκικής κυβέρνησης «για το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου» υπό το φως των ελληνικών προσπαθειών και προθέσεων να παραπεμφθεί το ζήτημα στα Η.Ε., καθώς και κατά πόσο «επλήθε συμφωνία μεταξύ των δύο φίλων, γειτονικών και συμμαχικών κρατών για την προσφορότερη, σε σχέση με τα συμφέροντα των δύο πλευρών, διευθέτηση του ζητήματος», λαμβανομένων υπ' όψιν και των δηλώσεων των αξιωματούχων των δύο κρατών, κατά τη διάρκεια των εκατέρωθεν επισκέψεών τους. Αντίστοιχη επερώτηση για το Κυπριακό είχε υποβάλει ο εν λόγω βουλευτής και στις αρχές Ιουνίου 1951, βλ. ανωτέρω, σελ. 109.

συγκεκριμένη αναφορά, παρά τη διατύπωση της *Hürriyet* ότι «πιστεύουμε πως ο Αντνάν Μεντερές δεν υποσχέθηκε οτιδήποτε σε οποιονδήποτε».⁹⁰⁸

Κατόπιν τούτων, η εφημερίδα κινητοποιήθηκε προς αυτήν την κατεύθυνση, ζητώντας από την Άγκυρα να σχολιάσει τις ειδήσεις περί των συγκεκριμένων δηλώσεων του Menderes για το Κυπριακό. Ως αποτέλεσμα, «πολιτικοί κύκλοι» της τουρκικής πρωτεύουσας ανέφεραν μεν στη *Hürriyet* ότι η είδηση «δεν χρήζει σχολιασμού», προχωρούσαν ωστόσο σε αναλυτικά σχόλια, τα οποία και φιλοξενούσε η εφημερίδα στο κεντρικό πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ της:

*«Η τουρκική κυβέρνηση επιδεικνύει μεγάλη προσοχή και φροντίδα σε όλα γενικώς τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Κατά τον ίδιο τρόπο οφείλει να εξετάζει ενδελεχώς τη θέση της και έναντι του κυπριακού ζητήματος. Η τουρκική κυβέρνηση προέβη στις αναγκαίες κινήσεις ενώπιον της Αγγλίας, από τους πρώτους ήδη σχεδιασμούς, στους οποίους είχαν καταφύγει οι Έλληνες, και της γνωστοποίησαν ότι πρέπει οπωσδήποτε να πληροφορηθεί την τουρκική άποψη πριν λάβει οποιαδήποτε απόφαση στο εν λόγω θέμα. Η κυβέρνηση της Αγγλίας έχει ρητώς καταστήσει γνωστό πως τάσσεται υπέρ της διατήρησης του υφιστάμενου καθεστώτος στην Κύπρο και έχει επαναλάβει με διάφορες αφορμές αυτή της την άποψη. Έναντι αυτών των δεδομένων, η Τουρκία δεν αποδέχεται “για σήμερα” την ύπαρξη ενός ζητήματος που να ονομάζεται κυπριακό. Τώρα λέγεται πως οι Έλληνες θα παραπέμψουν το ζήτημα στα Ηνωμένα Έθνη. Αυτό δεν σημαίνει ότι το Νησί της Κύπρου θα εγκαταλειφθεί στους Έλληνες. Η στάση της Αγγλίας απέναντι σε αυτό είναι εμφανής και δεν υπάρχει κάποια πολιτική εξέλιξη που να επιτάσσει οποιαδήποτε μεταβολή στη συγκεκριμένη στάση. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία έχει αποφασίσει να συστήσει τις προσεχείς ημέρες μία τριμερή συμμαχία με την Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία. Η διασπορά μιας σειράς φημών κατά τη φάση της υλοποίησης ζητημάτων που, όπως αυτό, έχουν πολύ μεγαλύτερη και ζωτική σημασία, συνιστούν κινήσεις που δεν συνάδουν με τη σοβαρότητα και την εχεφροσύνη. Η εξέλιξη των γεγονότων παρακολουθείται με μεγάλη προσοχή και ενδιαφέρον».*⁹⁰⁹

Η αναλυτική αυτή δήλωση δεν αφίστατο ουσιαστικά από όσα είχε δηλώσει ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών στις αρχές Απριλίου 1954, απαντώντας στην τεθείσα από τον βουλευτή Boyacıgiller κοινοβουλευτική επερώτηση. Επαναλάμβανε την πάγια δημόσια θέση της Τουρκίας ότι δεν υφίστατο κυπριακό ζήτημα, σημείωνε ότι ουδεμία πολιτική ένδειξη υπήρχε ότι η Βρετανία θα μετέβαλε τη στάση της και τόνιζε πως είχε καταστήσει σαφές στην τελευταία ότι οποιαδήποτε μεταβολή προϋπέθετε διαβούλευση με την Τουρκία. Η σημαντική ποιοτική διαφορά, όμως, στη νεώτερη αυτή δήλωση ήταν η φράση «για σήμερα», που είχε εμπρόθετα τεθεί εντός εισαγωγικών

⁹⁰⁸ “Yunan gazetelerinin acaip iddiasına göre/ Kıbrıs dâvası B. Milletlere götürülürse Türkiye buna muhalefette bulunmayacak” («Σύμφωνα με έναν απίθανο ισχυρισμό των ελληνικών εφημερίδων/ αν η υπόθεση της Κύπρου παραπεμφθεί στα Η. Έθνη, η Τουρκία δεν θα αντιταχθεί»), *Hürriyet*, 12/6/1954.

⁹⁰⁹ “Yunan basının Kıbrıs’a dair haberinin akisleri/ Ankara, Menderes’in Kıbrıs’a dair demecini mühimsemiyor” («Ο απόηχος των ειδήσεων του ελληνικού Τύπου για την Κύπρο/ Η Άγκυρα δεν αποδίδει σημασία στη δήλωση Μεντερές για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 13/6/1954.

και η οποία άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο να γινόταν μελλοντικά αποδεκτή η ύπαρξη κυπριακού ζητήματος. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αναβαθμισμένη εκείνη διατύπωση συναρτάτο άμεσα με τη σχεδιαζόμενη παραπομπή του θέματος στα Η.Ε. από την Ελλάδα. Οι συμμαχικές σχέσεις με την τελευταία αξιολογούνταν ως σοβαρότερες από τη «διασπορά φημών», σε μία διατύπωση που λειτουργούσε και ως εκδήλωση ενόχλησης, αλλά και ως έμμεση προτροπή προς την ελληνική κυβέρνηση να ανακρούσει πρύμναν στα σχέδιά της προς όφελος των κοινών συμμαχικών συμφερόντων. Σε κάθε περίπτωση, συνίστατο «σοβαρότητα και εχεφροσύνη», παράλληλα όμως υπενθυμιζόταν «η προσοχή και το ενδιαφέρον» της τουρκικής πλευράς. Ενδεικτικό είναι, επίσης, το γεγονός ότι η συγκεκριμένη δήλωση των «κύκλων της Άγκυρας» γινόταν και πάλι κατόπιν παρότρυνσης της *Hürriyet*, η οποία συνέχιζε την πεπατημένη της ανάδειξης του θέματος στην τουρκική κοινή γνώμη, μία πεπατημένη που της είχε «κληροδοτήσει» ο τεθνεώς εκδότης της.⁹¹⁰

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο χαρακτηρισμός της επικείμενης τότε συμφωνίας τριμερούς συμμαχίας Ελλάδας-Τουρκίας-Γιουγκοσλαβίας, ως «ζωτικής σημασίας ζητήματος» από τους «πολιτικούς κύκλους της Άγκυρας», δεν είχε γίνει τυχαία. Είχε προηγηθεί η γραπτή απάντηση του Υπουργού Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας, Ρορονις, ο οποίος ερωτηθείς στην Αθήνα για τη στάση της χώρας του στο Κυπριακό όταν εκείνο τεθεί προς συζήτηση στα Ηνωμένα Έθνη, είχε απαντήσει ως εξής: «Η κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας θα αποφασίσει για το εν λόγω ζήτημα, αφού λάβει γνώση του επίσημου κειμένου της προσφυγής που θα καταθέσει η Ελλάδα στα Η.Ε. Μπορώ όμως από τώρα να σας πω ότι η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση αντιμετωπίζει με καλό μάτι κάθε είδους κίνηση και προσπάθεια των εθνών για την αυτοδιάθεσή τους». Μεταδίδοντας τις δηλώσεις αυτές, ο Τ.Κ. εξανίστατο εναντίον του ελληνικού Τύπου, αναφέροντας τα ακόλουθα:

«Η αναβάθμιση από τις εφημερίδες των Αθηνών των απλών και θολών αυτών λόγων του Υπουργού Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας για το Κυπριακό, που καταλαμβάνουν λίγες γραμμές μεταξύ των δηλώσεών του οι οποίες απλώνονται σε αρκετές στήλες, αλλά και η προσπάθειά τους να τους αποδώσουν νόημα όπως τις βολεύει, καταδεικνύουν προδήλως τόσο το πώς αντιλαμβάνονται ένα σημαντικό και ζωτικό ζήτημα, όπως η συνεργασία μεταξύ των βαλκανικών εθνών, όσο και το με ποιον τρόπο προσπαθούν να επωφεληθούν κάθε ευκαιρίας που τους παρουσιάζεται για να σπείρουν τη διχόνοια αντί να καλλιεργήσουν τη συμμαχία. Όσο φυσά αυτός ο άνεμος στην Αθήνα, δεν το χωρά ο

⁹¹⁰ Όπως αναφερόταν στο ίδιο ρεπορτάζ, εκτός από την εφημερίδα, είχε κινητοποιηθεί και το «Πολιτιστικό Κέντρο Κύπρου» (*Kıbrıs Kültür Merkezi*) που συγκροτείτο από Τουρκοκύπριους, οι οποίοι διαβιούσαν στην Κωνσταντινούπολη και στην Άγκυρα. Τα μέλη του «απαίτησαν» να αναληφθεί πρωτοβουλία προς τον Menderes, προκειμένου να διασκεδαστεί η «αναστατάσή» τους. Από τις επαφές και με «άλλους πολιτικούς και πολιτιστικούς σχηματισμούς», η εφημερίδα διαπίστωνε με ικανοποίηση ότι εκείνοι «συμμερίζονταν τις εναισθησίες για το θέμα» και έκλεινε το ρεπορτάζ με την παράθεση μιας ανακοίνωσης του γνωστού Derviş Manizade, ο οποίος θεωρούσε «αβάσιμα» τα ελληνικά δημοσιεύματα και εξέφραζε την πεποίθησή του ότι η όλη υπόθεση δεν ήταν τίποτε άλλο από ένα «παιχνίδι εκείνων που βοηθούν από το εξωτερικό τους Ελληνοκύπριους κομμουνιστές», με στόχο να διαταράξουν τις σχέσεις μεταξύ των δυτικών συμμάχων.

νους μου πώς μπορεί να υπάρξει συμφωνία, πολλώ δε μάλλον συνεργασία μεταξύ μας!».⁹¹¹

Στο πλαίσιο αυτό, οι «ουδέτεροι πολιτικοί κύκλοι» επανεμφανίζονταν ως πηγή πληροφόρησης του ανταποκριτή της *Hürriyet*, τη φορά αυτή όμως μάλλον επρόκειτο για τους πραγματικούς ηθικούς αυτουργούς της καταγγελλόμενης από εκείνον προσπάθειας να διασπαρεί η διχόνοια μεταξύ των τριών βαλκανικών κρατών. Έτσι, πληροφορούσαν «επίμονα» τον Τ.Κ. ότι η Αθήνα κωλυσιεργούσε την υπογραφή της τριμερούς συνθήκης συμμαχίας, θέτοντας τρεις όρους για να συναινέσει: Την αποδοχή των ελληνικών διεκδικήσεων για την Κύπρο, την υπέρ της Ελλάδας «οριστική διευθέτηση του μακεδονικού ζητήματος», καθώς και την «προσάρτηση της νοτίου Αλβανίας».⁹¹²

Η σύναξη της Δαμασκού: Ο «καθοδηγητής του Ελληνισμού» Πατριάρχης και ο «Κύπριος αρχιπαπάς»

Η προαναφερθείσα ενδοπατριαρχική αντιπαράθεση, την οποία προθυμοποιείτο να σχολιάσει ο Τ.Κ.,⁹¹³ είχε ξεκινήσει από την απόφαση του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα να αποπέμψει από την Ιερά Σύνοδο δύο μητροπολίτες, απόφαση η οποία είχε διαιρέσει το εν λόγω εκκλησιαστικό σώμα, καθώς και την ίδια την ελληνορθόδοξη κοινότητα. Η *Hürriyet* παρακολουθούσε στενότατα το θέμα, καλύπτοντας αναλυτικά και πρωτοσέλιδα τις εξελίξεις, λαμβάνοντας θέση εναντίον του Αθηναγόρα και των υποστηρικτών του, ενίοτε δε επιχειρώντας να εμπλέξει και το Κυπριακό.⁹¹⁴ Στο πλαίσιο αυτό, επιστρατεύονταν και ο διαβόητος παπα-Ευθύμ, «πατριάρχης των Τουρκορθοδόξων», ο οποίος προέβαινε σε δηλώσεις εναντίον του Οικουμενικού Πατριάρχη, με την εφημερίδα να υπενθυμίζει ότι ο Ευθύμ είχε πάρει το μέρος των κεμαλικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, καθώς και ότι «πέρυσι είχε αφορίσει τον Μακάριο, επειδή ενεπλάκη στην πολιτική, εργαζόμενος για την ένωση της τουρκικής Κύπρου με την Ελλάδα, και διότι εξ αυτού επωφελήθηκαν οι κομμουνιστές».⁹¹⁵ Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Τ.Κ. κατηγορούσε την Ελλάδα ότι αναμειγνυόταν στα εσωτερικά της Τουρκίας, καθώς είχε πληροφορηθεί από

⁹¹¹ “Yunanlı dostlarımızın yeni gayretkeşliği/ Yugoslavya, Kıbrıs işinde güya Yunan dâvasını tutacakmış!” («Ο νέος υπερβάλλων ζήλος των Ελλήνων φίλων μας/ Η Γιουγκοσλαβία θα υποστηρίξει τάχα την ελληνική υπόθεση στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 8/6/1954. Ενδεικτική του τρόπου θέασης των Ελλήνων, όσον αφορά τη «διπροσωπία» που τους χρέωνε η εφημερίδα, ήταν η αναδημοσίευση από τις στήλες της μιας γελοιογραφίας της *Yeni Sabah*, στην οποία εικονιζόταν ένας εύζωνος να κοιτά τρεις μάσκες αφημένες επάνω σε τραπέζι παρασκηνίων θεάτρου και να αναρωτιέται: «Ποια να φορέσω άραγε σήμερα;». Οι τρεις εκείνες μάσκες έγραφαν «Κύπρος», «Δυτική Θράκη» και «Άλωση της Ιστανμπούλ», βλ. *Hürriyet*, 2/6/1954.

⁹¹² “Yunan hükümeti Üçlü Askerî İttifakı geciktirmek istiyor/ Atina bundan önce Kıbrıs, Makedonya ve Güney Arnavutluğ’a dair emellerinin (!) yerine getirilmesini talep edecek” («Η ελληνική κυβέρνηση θέλει να καθυστερήσει την Τριμερή Στρατιωτική Συμμαχία/ Η Αθήνα θα απαιτήσει πρώτα την ικανοποίηση των διεκδικήσεων της (!) σε Κύπρο, Μακεδονία και Νότιο Αλβανία»), *Hürriyet*, 9/6/1954.

⁹¹³ Βλ. ανωτέρω, σελ. 314.

⁹¹⁴ “Patrikhanede patlak veren ihtilâf büyüyor” («Μεγαλώνει η διάσταση απόψεων που ξέσπασε στο Πατριαρχείο»), *Hürriyet*, 12/5/1954 “Patrikhane ihtilâfı yeni safhaya girdi” («Σε νέα φάση εισήλθε η διάσταση απόψεων στο Πατριαρχείο»), *Hürriyet*, 13/5/1954 “Fener patrikhanesindeki ihtilâf elân helledilemedi” («Δεν διευθετήθηκε προς το παρόν η διάσταση απόψεων στο πατριαρχείο Φαναρίου»), *Hürriyet*, 19/5/1954 “Athinağoras Sinod anlaşmazlığı hakkında konuşmak istemiyor” («Ο Αθηναγόρας δεν επιθυμεί να μιλήσει σχετικά με τη διαφωνία στη Σύνοδο»), *Hürriyet*, 21/5/1954. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αρκετά από τα ρεπορτάζ θιγόταν με προφανή ενόχληση το ζήτημα της «κλειστής πύλης» του Πατριαρχείου.

⁹¹⁵ “Athinağoras’a karşı infial genişliyor” («Διευρύνεται η αγανάκτηση εναντίον του Αθηναγόρα»), *Hürriyet*, 22/5/1954.

«αξιόπιστες πηγές» ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε αποστείλει μία «απόρρητη εγκύκλιο» προς τις αθηναϊκές, τις επαρχιακές, αλλά και τις ελληνικές εφημερίδες του εξωτερικού, με την οποία ζητούσε να στηριχθεί ο Αθηναγόρας στην αντιπαράθεσή του με τους ενάντιους μητροπολίτες.⁹¹⁶ Αντιστοίχως, σε άρθρο γνώμης του Samih Tiryakioglu, γινόταν αναφορά σε δηλώσεις του Atatürk εναντίον του Οικουμενικού Πατριαρχείου ως «εστίας ραδιουργιών και προδοσίας», η οποία έπρεπε να μεταφερθεί οπωσδήποτε στην Ελλάδα.⁹¹⁷ Τέλος, η αποστολή στην Αθήνα του μητροπολίτη Ηλιουπόλεως, «δηλαδή του δεσπότη του Αϊδινίου (!)» όπως εξανίστατο η εφημερίδα, προκειμένου να πληροφορήσει τον Βασιλιά Παύλο για τα τεκταινόμενα, έδινε την ευκαιρία στον εκεί ανταποκριτή της να συσχετίσει άκομψα την εν λόγω επίσκεψη με το Κυπριακό. Όπως σημείωνε, δεν είχε διαφύγει της προσοχής των γνωστών «ουδέτερων κύκλων» το γεγονός ότι την ίδια ημέρα που ο Ηλιουπόλεως Γεννάδιος επισκεπτόταν τον Παύλο, ο τελευταίος είχε δεχθεί και τον πρέσβη Ξανθόπουλο-Παλαμά, «που είχε επιφορτισθεί να παρουσιάσει την υπόθεση της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη».⁹¹⁸

Από την άλλη μεριά, όλη η παρατεθείσα ειδησεογραφία του Ιουνίου 1954 περί της «ενωτικής» δραστηριοποίησης του Κυπρίου Αρχιεπισκόπου, θα προκαλούσε ένα οργισμένο άρθρο γνώμης του Selçuk Çandarlı το οποίο, έμπλεο υποτιμητικών χαρακτηρισμών και ειρωνικών σχολίων, στοχοποιούσε εκτός από τον Μακάριο, και το Οικουμενικό Πατριαρχείο:

«Δεν έχει μείνει κανείς πλέον στη χώρα ο οποίος να μην γνωρίζει τις ραδιουργίες που σχεδιάζει μέσα στο πιο μαύρο και από το ράσο του μυαλό του, και που ετοιμάζεται να βάλει σε εφαρμογή ο Κύπριος Παπάς Μακάριος, ο οποίος άφησε κατά μέρος τα μεταφυσικά και χώνει τη μύτη του στα εγκόσμια ζητήματα. Δεν έχουμε όμως το δικαίωμα να θυμώσουμε με αυτόν τον παπά εφέντη που ενεργεί με μεσαιωνική νοοτροπία, διότι ο δυστυχής αντιμετωπίζει εαυτόν από τη μια μεριά ως μαθητή του Ιησού και από την άλλη ως έναν εκ των αποστόλων του Ελληνισμού τον εικοστό αιώνα. Δεν έχουμε κάτι να του πούμε. Δεν θα του βάλουμε όμως καλό βαθμό για λογαριασμό των γειτόνων μας Ελλήνων, διότι η εποχή που έκαναν πολιτική οι παπάδες και οι χοτζάδες έχει προ πολλού παρέλθει. Όπως έχει παρέλθει και η εποχή της σπάθας... [sic!] Έχουμε, ωστόσο, δυο λογάκια να πούμε αναφορικά με τη διπρόσωπη πολιτική τόσο στους γείτονές μας Έλληνες, όσο και στο Πατριαρχείο της Ιστανμπούλ, ανώτατη αρχή του ορθοδόξου κόσμου, που εδώ και αιώνες έχει την ευκαιρία να διαβιού υπό τη δική μας προστασία και διακυβέρνηση: Καθώς οι Έλληνες κνηγούν μια μεγάλη

⁹¹⁶ «Yunanistan içişlerimize de müdahaleye başladı» («Η Ελλάδα άρχισε να αναμειγνύεται και στα εσωτερικά μας»), *Hürriyet*, 29/5/1954.

⁹¹⁷ «Atatürk ve Patrikhane» («Ο Ατάτουρκ και το Πατριαρχείο»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 24/5/1954. Κατά τον συντάκτη, επρόκειτο για τη συνέντευξη που είχε παραχωρήσει ο Mustafa Kemal – Atatürk θα γινόταν μετά το 1934 και την υιοθέτηση του Νόμου περί Επωνύμων – στο Γάλλο δημοσιογράφο Paul Herriot, στις 2 Ιανουαρίου 1923.

⁹¹⁸ «Fener Patrikhanesi» ihtilâfi Yunan sarayına da aksetti» («Ο απόηχος της διάστασης απόψεων στο Πατριαρχείο Φαναρίου έφτασε και στα ελληνικά ανάκτορα»), *Hürriyet*, 31/5/1954. Από την άποψη αυτή, χαρακτηριστικός ήταν ο σχετικός ενδιάμεσος τίτλος της εφημερίδας: «Σχετίζεται με το Κυπριακό η ακρόαση του Γεννάδιου;» («Yenadios'un huzura kabulü Kıbrıs meselesiyle ilgili mi?»).

χίμαιρα, δεν μπαίνουν καν στον κόπο να λάβουν υπ' όψιν τους εμάς, τους γείτονες και φίλους τους. Εμείς, όμως, ενδιαφερόμαστε τουλάχιστον όσο και εκείνοι για την Κύπρο. Κι όσο οι γείτονές μας επιμένουν τόσο πολύ για εδάφη που ουδέποτε ήταν δικά τους, θα 'πρεπε να σκεφτούν και λίγο την ιστορία και να αναζητήσουν μια λύση που δεν θα χαλάσει τις φιλίες τους. Ένα το κρατούμενο. Η στάση, ωστόσο, του Πατριαρχείου της Ιστανμπούλ που θεωρεί εαυτόν ως τον μεγαλύτερο καθοδηγητή του Ελληνισμού και που πράγματι ενεργοποιείται στο πεδίο αυτό, είναι ολωσδιόλου μπερδεμένη. Τις ημέρες αυτές θα γίνουν δύο θρησκευτικά συνέδρια, το ένα στο Έβανστοουν του Καναδά και το άλλο στη Δαμασκό. Στο πρώτο συνέδριο θα μεταβεί μια ορθόδοξη αντιπροσωπεία 17 ατόμων, ενώ το Πατριαρχείο Φαναρίου πρόκειται οσονούπω να επιλέξει τους αντιπροσώπους για το δεύτερο. Είναι σχεδόν βέβαιο πως και στα δύο συνέδρια οι Μακαριακοί θα αρχίσουν τις φασαρίες για το κυπριακό ζήτημα και θα επιχειρήσουν να τραβήξουν την προσοχή. Ρωτάμε λοιπόν τώρα: Αφού έτσι πρόκειται να γίνουν τα πράγματα, πώς άραγε θα κινηθούν έναντι αυτής της κατάστασης οι αντιπρόσωποι του Πατριαρχείου Φαναρίου, που είναι Τούρκοι πολίτες;»⁹¹⁹

Ακριβώς την ίδια στάση στοχοποίησης του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε σχέση με το Κυπριακό υιοθετούσε και ο Τ.Κ. λίγες ημέρες νωρίτερα, όταν στην κατακλείδα ανταπόκρισής του, που περιέγραφε την παγκόσμια «ενωτική» κινητικότητα και αναφερόταν σε ένα εκ των δύο θρησκευτικών συνεδρίων, «προειδοποιούσε» τον Αθηναγόρα ως εξής: «Λέγεται ότι επικεφαλής της αντιπροσωπείας του Πατριαρχείου Φαναρίου θα είναι ο Δεσπότης Αϊδινίου Γεννάδιος. Απ' ό,τι όμως μαθαίνω από σίγουρες πηγές, η κυπριακή αντιπροσωπεία έχει λάβει εντολή να θέσει το θέμα της ένωσης της Κύπρου κατά τη διάρκεια των εργασιών του συνεδρίου και μάλιστα έχει αρχίσει να προετοιμάζεται γι' αυτό μαζί με την Ελληνική Εκκλησία. Αυτή είναι και η αιτία της έλευσης στην Αθήνα του Δεσπότη Πάφου. Ποια θα είναι η στάση του Πατριαρχείου Φαναρίου έναντι αυτής της κατάστασης; Συνιστώ στον Πατριάρχη Αθηναγόρα να σταθεί λίγο περισσότερο διεξοδικά στο συγκεκριμένο σημείο».⁹²⁰

Και στα δύο αυτά κείμενα της εφημερίδας ήταν πρόδηλη τόσο η απαξίωση του Μακαρίου, όσο και η βαθιά καχυποψία με την οποία αντιμετωπιζόταν ο Αθηναγόρας και το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η προ εικοσαήμερου υπόμνηση της συγκεκριμένης ρήσης του Mustafa Kemal για το Οικουμενικό Πατριαρχείο ως «εστίας ραδιουργιών», ιστορικά είχε συντελέσει τα μέγιστα στην αντιμετώπιση

⁹¹⁹ “Kara cübbe altında politika” («Πολιτική κάτω από το μαύρο ράσο»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 17/6/1954. Την ίδια καχύποπτη, αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση και κακοπροαίρετη, αντιμετώπιση επεφύλαξε η εφημερίδα στην παρουσίαση της είδησης περί της εγκυκλίου που είχε στείλει ο Παπάγος στις διπλωματικές αρχές του εξωτερικού, προκειμένου να συμμετάσχουν και οι εκεί διαβιούντες Έλληνες στον εσωτερικό δανεισμό του ελληνικού κράτους με την αγορά κρατικών ομολόγων. Έτσι, η *Hürriyet* επέλεγε να προβάλλει την είδηση υπό τον τίτλο «Θα συμμετάσχουν, λέει, και οι Ρωμιοί της πόλης μας στον ελληνικό εσωτερικό δανεισμό!» (“Yunan iç istikrazına şehrimizdeki Rumlar da iştirâk edecekmiş!”), βλ. *Hürriyet*, 1/6/1954. Αν και στον τίτλο γινόταν λόγος για «Ρωμιούς», στο ρεπορτάζ κατονομάζονταν οι Έλληνες υπήκοοι που διαβιούσαν στην Πόλη, ενώ εμμέσως καλούνταν οι τουρκικές αρχές να «ενδιαφερθούν» για την «εντελώς παράνομη και ισοδυναμούσα με λαθραία διακίνηση χρημάτων αυτή ενέργεια».

⁹²⁰ “Yunanlıların Kıbrıs’ın ilhaki lehinde sarfettiği gayretler” («Οι προσπάθειες που καταβάλλουν οι Έλληνες υπέρ της ένωσης της Κύπρου»), *Hürriyet*, 10/6/1954.

αυτή. Η αφορμή δινόταν τώρα από την υποψία, αλλά και την ανησυχία, μήπως τυχόν η σχεδιαζόμενη διεθνοποίηση του Κυπριακού από ελληνικής πλευράς έβρισκε το αντίστοιχό της στη θρησκευτική διεθνοποίηση του ζητήματος, από μία ενδεχόμενη σύμπραξη και του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη συνεργασία ελληνικής και κυπριακής εκκλησίας επί του θέματος. Ο Çandarlı, μάλιστα, δεν δίσταζε να χαρακτηρίσει το Πατριαρχείο ως «καθοδηγητή του Ελληνισμού», (*Elenlik*). Η χρήση εδώ του συγκεκριμένου όρου παραπέμπει στη διεθνή του διάσταση και στοχεύει στην επισήμανση της επαπειλούσας συνεργασίας μεταξύ των φορέων της «ελληνικότητας» (ελλαδική εκκλησία – εκκλησία της Κύπρου – πατριαρχείο «Φαναρίου»), έναντι της οποίας όφειλε να επαγρυπνεί η τουρκική κοινή γνώμη, καθώς και ο «εκφραστής» της, η εφημερίδα *Hürriyet*. Κατά τα λοιπά, απαντάται και στην περίπτωση αυτή η επανάληψη των ίδιων χαρακτηρισμών και στερεοτύπων που υιοθετούνταν και στην περίοδο του Simanî, τα οποία περιλάμβαναν τόσο τις ελληνικές «χίμαιρες» για την Κύπρο, όσο και την «προστασία» που παρείχε η οθωμανική-τουρκική διακυβέρνηση στους ελληνορθόδοξους υπηκόους της. Κατά τα λοιπά, επρόκειτο για μία ακόμη προσπάθεια να τεθεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο επικεφαλής του στο κάδρο του Κυπριακού, προσπάθεια που θα ενισχυόταν και από την κάλυψη που επρόκειτο να δοθεί από τις σελίδες της εφημερίδας σε ένα από τα δύο προαναφερθέντα θρησκευτικά συνέδρια, εκείνο της Δαμασκού.

Έτσι, ο «επιδιώκων χιμαιρικά όνειρα» Πατριάρχης Αθηναγόρας⁹²¹ θα γινόταν και πάλι στόχος «προειδοποιήσεων», εξαιτίας της απόφασης που «επέβαλε» στην Ιερά Σύνοδο: Να συμμετάσχει το Οικουμενικό Πατριαρχείο με αντιπροσωπεία του⁹²² στις εκδηλώσεις που θα λάμβαναν χώρα στη Δαμασκό, για να εορταστούν τα 50 χρόνια από την ανάρρηση του Πατριάρχη Αλέξανδρου στον πατριαρχικό θρόνο της Αντιόχειας.⁹²³ Η εφημερίδα, επικαλούμενη «αξιόπιστες πηγές», ανέφερε διά μακρών ότι εκείνο ήταν το επίμαχο ζήτημα που είχε διαιρέσει προ μηνός την Ιερά Σύνοδο, ενώ επεσήμαινε ότι το Πατριαρχείο Αντιόχειας βρισκόταν υπό ρωσική επιρροή και χρηματοδότηση, με το Πατριαρχείο Μόσχας να είναι η κινητήριος δύναμη πίσω από τους εορτασμούς. Στο πλαίσιο αυτό, ο συντάκτης παρέθετε τις «αξιόπιστες» πληροφορίες του και σχολίαζε ως εξής: «Μεταξύ των ζητημάτων που θα εξετάσουν οι ορθόδοξοι θρησκευτικοί λειτουργοί, θα ξεχωρίσουν εκείνα του ψηφίσματος που θα προτείνει η αντιπροσωπεία του Κύπριου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για τη

⁹²¹ “Patrik Athinagoras hâlâ büyük hayaller peşinde” («Ο Πατριάρχης Αθηναγόρας κυνηγά ακόμη μεγάλες χίμαιρες»), *Hürriyet*, 3/6/1954. Αφορμή του ρεπορτάζ ήταν τα όσα μετέφεραν τα μέλη των ΑΧΕΠΑΝΣ στον αθηναϊκό Τύπο ότι τους είχε πει ο Οικουμενικός Πατριάρχης για τα σχέδιά του να εορταστούν τα 500 χρόνια από την ίδρυση της Μεγάλης του Γένους Σχολής, καθώς και να κατασκευαστούν τα νέα κτίρια του Πατριαρχείου. Η εφημερίδα παρουσίαζε τον «επαιτούντα» Αθηνάγορα να επιδιώκει την «ελεημοσύνη» των Ελληνοαμερικανών επισκεπτών του για τους προαναφερθέντες εορτασμούς της επετείου «της γνωστής Σχολής του Φαναρίου με το απίθανο όνομα», καθώς και την ματαιωθείσα από την τουρκική δημοσιότητα «εμμονή» του να κατασκευαστούν τα νέα κτίρια δίπλα από την Αγία Ειρήνη. Στην κατακλείδα ο συντάκτης ζητούσε ειρωνικά από τον Αθηνάγορα να του «επιτρέψει την υπενθύμιση» ότι τα «μεγαλεπήβολα σχέδιά» του ήταν «χίμαιρες που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν».

⁹²² Σε αυτήν θα συμμετείχαν οι μητροπολίτες Χαλκηδόνος Θωμάς, ο «Πέραν» (εννοεί τον Ειρηνοπούλεως) Κωνσταντίνος και ο Πριγκιποννήσων Δωρόθεος.

⁹²³ “Fener’deki papas kavgasının esrar perdesi nihayet açıldı/ Moskova Patrikliğinin Şam’da tertip ettiği ‘dinî’ kongreye Fener Patrikliği de bir heyet gönderecek” («Αποκαλύφθηκε τελικά το παρασκήνιο του εν Φαναρίω καυγά των παπάδων/ Θα στείλει και το Πατριαρχείο Φαναρίου μια αντιπροσωπεία στο ‘θρησκευτικό’ συνέδριο που οργανώνει το Πατριαρχείο Μόσχας στη Δαμασκό»), *Hürriyet*, 11/6/1954. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, οι εκδηλώσεις θα λάμβαναν χώρα μεταξύ 4-8 Ιουλίου.

γνωστή υπόθεση της ένωσης, καθώς και η διερεύνηση των δυνατοτήτων μιας συμφωνίας μεταξύ των Πατριαρχείων Μόσχας και Φαναρίου. Παρά το γεγονός ότι ο Πατριάρχης Αθηναγόρας γνωρίζει καλά τα ζητήματα αυτά, η επιλογή του να μετάσχει στις εκδηλώσεις της Δαμασκού, μάς αφήνει ενόπιους ενωπίους με δυσεπίλυτα αινίγματα. Τον προειδοποιούμε από τώρα και καλούμε την κοινή μας γνώμη να ζητήσει πληροφόρηση για το θέμα».

Τα «αινίγματα» και οι υποψίες εντάθηκαν έτι περαιτέρω, όταν ο Τ.Κ. έκανε λόγο από την Αθήνα για σύγκληση «Οικουμενικής, δηλαδή Πανορθόδοξης Συνόδου» στη Δαμασκό, με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο να επιδιώκει να αποσπάσει την υποστήριξη του αραβικού κόσμου για την ελληνική προσφυγή στα Η.Ε., μέσω των επαφών που θα είχε σε Συρία και Λίβανο με «κρατικούς αξιωματούχους των δύο αυτών φιλικών χωρών».⁹²⁴ Έτι περαιτέρω, επίσης, αυξανόταν και ο εκνευρισμός του εν λόγω ανταποκριτή, όταν ο Χαλκηδόνης Θωμάς και ο Αρχιγραμματέας του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αιμιλιανός, δήλωναν στις εφημερίδες ότι μικρή πιθανότητα υπήρχε να συμμετάσχουν στις εκδηλώσεις αυτοπροσώπως ο Μακάριος και ο Μόσχας Αλέξιος. Ο Τ.Κ. επικαλείτο σχετικό δημοσίευμα των *Νέων* για να τους αντικρούσει, επεσήμαινε τη συμμετοχή του Πατριαρχείου Μόσχας, «που δεν έχει σήμερα καμμία άλλη πραγματική θρησκευτική ιδιότητα και περιεχόμενο πέραν του να αποτελεί ένα τυφλό όργανο της Ερυθρής Δικτατορίας των Μπολσεβίκων», και κατέληγε υπό τον ενδιάμεσο τίτλο «Το σημείο που θέλουμε να διευκρινίσει ο Αθηναγόρας Εφέντης»,⁹²⁵ ως εξής:

«Ρωτούμε λοιπόν τώρα: Τι δουλειά έχει το Πατριαρχείο Φαναρίου στη συνάντηση της Δαμασκού όπου θα βρίσκεται και ο Μακάριος, ο οποίος αφήνοντας μισές τις υποθέσεις της εκκλησίας δεν ασχολείται με άλλη δουλειά, εκτός από την ένωση της Κύπρου με τη ‘μητέρα πατρίδα’ και ο οποίος όπου σταθεί κι όπου βρεθεί επαναλαμβάνει το ίδιο τροπάρι; Αν ο Μακάριος θέσει το Κυπριακό στη συνάντηση – θέμα για το οποίο εμείς ουδεμία έχουμε αμφιβολία – τι θα κάνει η αντιπροσωπία του Πατριαρχείου Φαναρίου, που αν μη τι άλλο είναι ένα τουρκικό ίδρυμα, υπό την έννοια της υπηκοότητας και της ιδιότητας του πολίτη; Θα μπορέσει να επιδείξει την ευθύτητα και – άντε να το πούμε έτσι – τον πατριωτισμό να υποστηρίξει τη δίκαιη και ειλικρινή τουρκική άποψη στην υπόθεση της Κύπρου; Αυτό λοιπόν θέλουμε να μάθουμε από τον Πατριάρχη Αθηναγόρα Εφέντη. Κινείται, λέει, δικτατορικά στο Πατριαρχείο. Τι μας νοιάζει εμάς;»».⁹²⁶

Όπως είναι φανερό, το έναυσμα που είχε δώσει με το σχόλιό του ο Çandarlı, πληροφορώντας για τα δύο θρησκευτικά «συνέδρια» και ζητώντας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο να «ξεκαθαρίσει

⁹²⁴ “Makarios Şamdaki kongrede dolaplar çevirmek istiyor/ Başpapas, kongre münasebetiyle, Arap âleminin ilhak dâvasına yardımını temin edecekmiş!” («Ο Μακάριος επιδιώκει να εξυφάνει ραδιουργίες στο συνέδριο της Δαμασκού/ Ο Αρχιεπίσκοπος με αφορμή το συνέδριο θα εξασφαλίσει, λέει, τη βοήθεια του αραβικού κόσμου στην υπόθεση της ένωσης»), *Hürriyet*, 13/6/1954.

⁹²⁵ “Athinagoras Efendiden öğrenmek istediğimiz nokta”, *Hürriyet*, 16/6/1954.

⁹²⁶ “Fener patrikhane heyeti Şam toplantısında ne yapacak?! Kızıl kiliselerin katıldığı toplantıda Makarios ‘Kıbrısın ilhaki’ teranesini tutturursa durum ne olacak?” («Τι θα κάνει η αντιπροσωπία του πατριαρχείου Φαναρίου στη συνάντηση της Δαμασκού; Τι θα γίνει αν ο Μακάριος πιάσει το τροπάρι για την ‘ένωση της Κύπρου’ στη σύνοδο που θα συμμετάσχουν οι ερυθρές εκκλησίες;»), *Hürriyet*, 16/6/1954.

τη στάση του», ακολουθήθηκε με τον ίδιο τρόπο και πάνω στους ίδιους άξονες και από τους επόμενους σχολιαστές της εφημερίδας. Το κεντρικό ερώτημα της τουρκικής καχυποψίας, το οποίο επικρεμόταν ως άλλη δαμόκλειος σπάθη επί του Πατριαρχείου, ήταν το κατά πόσο οι φορείς του θα συντάσσονταν, υποτασσόμενοι πλήρως στην τουρκική γραμμή στο Κυπριακό ως «Τούρκοι πολίτες» που ήταν, ή αν θα ακολουθούσαν τη γραμμή του «Κύπριου αρχιεπάκου». Το νέο στοιχείο που κόμιζαν οι «προειδοποιήσεις» της εφημερίδας μετά το προαναφερθέν άρθρο γνώμης, ήταν το φόβητρο του «κομμουνισμού», που επισειόταν λαμβάνοντας ως δεδομένο τη συμμετοχή και την οργανωτική υποστήριξη του Πατριαρχείου Μόσχας. Με τον τρόπο αυτό, η εφημερίδα στοχοποιούσε διπλά το Οικουμενικό Πατριαρχείο, και ως εν δυνάμει συνεργάτη του Μακαρίου, αλλά και ως οιονεί συνοδοιπόρο των σχεδίων της «Ρωσίας των Μπολσεβίκων».

Η ομοβροντία της εφημερίδας, όμως, δεν θα σταματούσε εκεί. Τα ίδια ερωτήματα σε σχέση με την «κομμουνιστική συμμετοχή» και την έγερση του Κυπριακού, επαναδιατυπώνονταν από την εφημερίδα προς τον Αθηναγόρα δύο ημέρες αργότερα. Έτσι, σε νέο μακροσκελές ρεπορτάζ για το θέμα, επισημαινόταν ότι δεν επρόκειτο για θρησκευτική αλλά για πολιτική σύναξη, η σημασία της οποίας ήταν εκείνη που ενδιέφερε τη *Hürriyet* και όχι «οι εκκλησιαστικές υποθέσεις που απασχολούν τους Ρωμιούς, ούτε και οι συγκρούσεις και οι καυγάδες μεταξύ των παπάδων του Φαναρίου». Σημειώνοντας, ακολούθως, ότι η τουρκική κοινή γνώμη ανέμενε απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά, έκανε αναφορά στην απάντηση που είχε δώσει για το Κυπριακό με δηλώσεις του ο Χαλκηδόνης Θωμάς. Κατά τον συντάκτη, όμως, εκείνες ήταν «κουβέντες τόσο ασαφείς και γεμάτες υπεκφυγές που δεν μπορούσαν όχι μόνο να ικανοποιήσουν, αλλά ούτε και να πείσουν ή να εξαπατήσουν, άσε εμάς, ούτε καν εκείνους που έχουν πλήρη άγνοια των εκκλησιαστικών υποθέσεων». Σημειώνοντας επιτακτικά ότι δεν είχε ζητηθεί απάντηση από τον Χαλκηδόνη, αλλά από τον ίδιο τον Αθηναγόρα, παρέθετε την απάντηση του Θωμά στο επίμαχο ερώτημα: «Αν ο Μακάριος έθετε θέμα ένωσης, τότε το καθήκον μας ως Τούρκων πολιτών, είναι να πάρουμε το καπέλο μας και να φύγουμε από τη σύνοδο, διότι εμείς δεν πηγαίνουμε στη Δαμασκό για να κάνουμε πολιτική». Ωστόσο, ακόμη και η δήλωση αυτή άφηνε ανικανοποίητο τον συντάκτη, ο οποίος παρατηρούσε πως «το καθήκον ενός Τούρκου πολίτη σε αυτήν την υπόθεση δεν είναι να εγκαταλείψει τη σύνοδο και να φύγει, αλλά να λάβει μετωπική θέση εναντίον των ανοησιών του Μακαρίου και να υπερασπίσει με ειλικρίνεια τη δίκαιη τουρκική θέση επί του θέματος. Αν ο Θωμάς εφέντης δεν μπορεί να το κάνει αυτό, τότε θα αρκεστούμε προς το παρόν να του συστήσουμε να κάνει πίσω και να μην πάει στη Δαμασκό». Το ρεπορτάζ έκλεινε υποσχόμενο να προβεί την επόμενη μέρα σε περισσότερες «αποκαλύψεις» για τη «μυστηριώδη σύνοδο της Δαμασκού».⁹²⁷

⁹²⁷ “Şamda yapılacak esrarlı dinî kongre ve Fener Patrikhanesi/ Moskova'nın parmağı olan Şam toplantısında, Makarios Kıbrıs dâvasını ele alırsa Patriklik nasıl hareket edecek?” («Το μυστηριώδες θρησκευτικό συνέδριο στη Δαμασκό και το Πατριαρχείο Φαναρίου/ Πώς θα κινηθεί το Πατριαρχείο αν ο Μακάριος θέσει θέμα Κύπρου στην υποκινούμενη από τη Μόσχα σύναξη της Δαμασκού;»), *Hürriyet*, 18/6/1954.

Η δυσφορία του Τούρκου συντάκτη και η έλλειψη ικανοποίησής του, με τον τρόπο που εκφραζόταν ήταν ενδεικτική, όχι μόνο της αντιμετώπισης του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αλλά και του μαξιμαλισμού που διέπει τον τρόπο σκέψης του. Έτσι, αντί η απάντηση του Χαλκηδόνας Θωμά να διασκεδάσει τις ανησυχίες και να αποτελέσει μία βάση δημόσιου διαλόγου για το πώς έπρεπε να αντιμετωπισθεί το ζήτημα, λειτουργούσε αντίστροφα, ερεθίζοντας ακόμη περισσότερο τα «πατριωτικά αντανάκλαστικά» της εφημερίδας, η οποία ζητούσε γη και ύδωρ, πλήρη δηλαδή υποταγή των εκπροσώπων του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην τουρκική θέση για την Κύπρο, καθώς και την ενεργή και ολόψυχη δημόσια υποστήριξη της από εκείνους. Αυτός ήταν και ο μόνος τρόπος, αφενός μεν να αποσεισθεί η προφανής πεποίθηση των συντακτών της *Hürriyet* ότι ο Οικουμενικός Θρόνος και οι φορείς του λειτουργούσαν εναντίον των τουρκικών συμφερόντων στο Κυπριακό, αφετέρου δε να δηλώσουν με τη στάση τους την ανεπιφύλακτη πίστη τους στο τουρκικό κράτος, στα πλαίσια της «προστασίας» του οποίου διαβιούσαν. Ενδεικτικό και λυπηρό, όμως, ταυτόχρονα ήταν το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από τα ρεπορτάζ και τις σχετικές αναφορές της εφημερίδας, η τελευταία είχε πλήρη και λεπτομερειακή πληροφόρηση για τα τεκταινόμενα στους κόλπους του Πατριαρχείου, και αυτό όχι μόνο από δημοσιευμένες πηγές, τις ομογενειακές δηλαδή εφημερίδες. Αυτό υποδήλωναν οι διατυπώσεις της ότι «δεν μας ενδιαφέρουν τα εσωτερικά των Ρωμιών και οι καυγάδες των παπάδων», με τις οποίες εκδήλωνε την υποτιμητική αδιαφορία της για την παρεχόμενη πληροφόρηση, που δεν αφορούσε αμιγώς πολιτικά θέματα όπως το Κυπριακό.⁹²⁸ Πράγματι την επόμενη μέρα, η εφημερίδα επανερχόταν στο θέμα όπως είχε υποσχεθεί, με μία αρκετά διαφωτιστική για τον τρόπο σκέψης της εισαγωγή, στην οποία περιλαμβάνονταν και η Κύπρος:

«Το σύνολο σχεδόν των τελετών που λαμβάνουν χώρα στην ορθόδοξη θρησκεία δεν συνιστούν μία λειτουργία υπερβατική, που έχει να κάνει με τα υπερκόσμια, αλλά γίνονται για την αξιοποίηση ενός ιστορικού ή πολιτικού γεγονότος που εντάσσεται πλήρως στις εγκόσμιες υποθέσεις. Για παράδειγμα, εκείνη η φαντασμαγορική τελετή μνήμης που είχε λάβει χώρα προ καιρού στην Αθήνα για τον γνωστό Χρυσόστομο, τελευταίο δεσπότη της Σμύρνης πριν την ελληνική κατοχή... Διότι η ιστορία της Ορθόδοξης εκκλησίας δεν αποτελεί μόνο ένα κομμάτι παλαιότερα του Βυζαντίου και στις μέρες μας της ελληνικής ιστορίας, αλλά είναι η ιστορία αυτή καθ' εαυτήν και σχεδόν το σύνολό της. Ο Ελληνισμός, και μάλιστα ο νέος Ελληνισμός, δεν κατόρθωσε με κανέναν τρόπο να διαχωρίσει εαυτόν από την έννοια της θρησκείας και, επειδή επί αιώνες σφήνωσε στην παρέκκλιση της ταύτισης θρησκείας και εθνικότητας, υπέστη τη μία μετά την άλλη ένα σύνολο συμφορών και καταστροφών, αλλά και πάλι δεν έβαλε

⁹²⁸ Παρά τις υποτιμητικές κρίσεις της, όμως, η *Hürriyet* παρακολουθούσε με προσοχή τα τεκταινόμενα στο εσωτερικό της ελληνορθόδοξης κοινότητας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ακόμη και αν επρόκειτο για «καυγάδες των παπάδων». Έτσι, όπως κατεδείχθη, πρόβαλε αναλυτικά την αντιπαράθεση του Αθηναγόρα με τους συνοδικούς ιερείς, ενώ έσπευσε να πληροφορήσει περί του τέλους της συγκεκριμένης αντιμαχίας χάρη και στο ρόλο που είχαν διαδραματίσει ο αποσταλείς στην Αθήνα Γεννάδιος, αλλά και ο επισκεφθείς την Κωνσταντινούπολη Υπουργός Συντονισμού Μαρκεζίνης, βλ. «Athinağorasla Sinod azalari uyushtular» («Τα βρήκαν Αθηναγόρας και μέλη της Συνόδου»), *Hürriyet*, 19/6/1954.

μυαλό. Στην Κύπρο, επικεφαλής της οχλαγωγίας για την ένωση είναι ο Μακάριος. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει καμμία κοινωνική δραστηριότητα, τελετή θεμελίωσης, εθνική εορτή, εγκαίνια ή πολιτική εκδήλωση που να μην παραβρίσκεται ο Σπυρίδων!».⁹²⁹

Μετά την εύγλωττη αυτή «κοινωνιολογικού» χαρακτήρα εισαγωγή, η οποία αντικατόπτριζε με σαφήνεια τον τρόπο πρόσληψης της ελληνικής ιστορίας και της ελληνικής πραγματικότητας από την εφημερίδα, ακολουθούσε μία νέα προτροπή στον Αθηναγόρα να «διδασχθεί» από τις στήλες της τα όσα η *Hürriyet* επισήμαινε για τον πολιτικό χαρακτήρα και τα «δυσοίωνα χέρια που κρύβονται» πίσω από τις εκδηλώσεις της Δαμασκού. Ακολουθώντας, γινόταν αναφορά σε ένα σύνολο «στοιχείων και ντοκουμέντων» που η εφημερίδα μπορούσε να θέσει υπ' όψιν του Αθηναγόρα σχετικά με τις «ίντριγκες» που εξύφαινε η Μόσχα με την εν λόγω συνάντηση. Παράλληλα, γινόταν εκτενής παράθεση των μεταπολεμικών κινήσεων του Πατριαρχείου Μόσχας που, κατά την εφημερίδα, είχαν ως απώτερο σκοπό να υποτάξουν τις ορθόδοξες εκκλησίες στο άρμα της Μόσχας, αλλά και να «αποδείξουν» στην παγκόσμια κοινή γνώμη ότι η «κόκκινη Ρωσία» ήταν περισσότερο ικανή και ισχυρή από την τσαρική να επιτύχει αυτό το στόχο, «και μάλιστα με προφάσεις όπως το Κυπριακό και χάρη στα μοντέρνα όργανα προπαγάνδας όπως τα Ηνωμένα Έθνη» [sic!]. Τα μόνα δύο εμπόδια που απέμεναν στο δρόμο της, συνέχιζε η εφημερίδα, ήταν το «Πατριαρχείο Φαναρίου και η Αυτοκέφαλη Ελληνική εκκλησία» και υποσχόταν τη συνέχεια στο επόμενο φύλλο της.

Η «κοινωνιολογική» ανάγνωση του ρόλου που διαδραμάτιζε η ορθόδοξη θρησκεία στην ελληνική κοινωνική ζωή, καθώς και στο Κυπριακό, προτασσόταν από την εφημερίδα, σε μία υπόρρητη προσπάθεια να αντιπαραβληθεί με τη θρησκευτική ουδετερότητα του κράτους που είχε επιβάλει με σιδηρά πυγμή ο Atatürk στην Τουρκία. Ένθερος εκφραστής της η *Hürriyet* – όπως έχει καταδειχθεί και στην περίπτωση του τρόπου με τον οποίον σκιαγραφούσε την πολιτική και κοινωνική ταυτότητα των Τουρκοκυπρίων – έβαλλε προκαταβολικά εναντίον του Αθηναγόρα, εμμέσως δε και κατά του Μακαρίου και του Σπυρίδωνα, για την εμπλοκή τους στα εγκόσμια πολιτικά πράγματα. Στην τρίτη αυτή συνέχεια, ωστόσο, το επίκεντρο της ανάλυσης ήταν η απειλή της κομμουνιστικής Ρωσίας να ελέγξει μέσω πρωτοβουλιών, όπως η συνάντηση της Δαμασκού, και τις δύο εναπομείνουσες εκκλησίες, το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Ελληνική Εκκλησία. Παραδόξως όμως – όπως θα ήταν λογικώς αναμενόμενο από τη συγκεκριμένη ανάλυσή της – η εφημερίδα δεν προέκρινε μία στάση πολιτικής στήριξης των δύο αυτών εκκλησιών, προκειμένου να τις υπερασπιστεί έναντι του «κομμουνιστικού κινδύνου» που εκπορευόταν από τη Ρωσία, αλλά αντίθετα τους επιτίθετο και τις διέβαλλε, κατηγορώντας τες ότι ήταν φορείς μιας απηρχαιωμένης νοοτροπίας, καθώς και ότι ενεργούσαν υπονομευτικά για τα τουρκικά συμφέροντα. Είναι προφανές ότι στη συγκεκριμένη αντιμετώπισή της συνέβαλε η πρόταξη των εθνικών τουρκικών συμφερόντων, ιδιαίτερα στο θέμα της Κύπρου, που το θεωρούσε ως μία ακόμη «κομμουνιστική πρόφαση» για την απόκτηση του επιθυμητού ελέγχου. Εν τη ρύμη του γραπτού της λόγου,

⁹²⁹ “Şam’da yapılacak ortodoks din toplantılarının esranı” («Το μυστήριο των ορθόδοξων θρησκευτικών συνάξεων που θα γίνουν στη Δαμασκό»), *Hürriyet*, 19/6/1954.

ωστόσο, αποκάλυπτε και το πώς έβλεπε τα ίδια τα Ηνωμένα Έθνη: Όχι ιδεαλιστικά, ως μία παγκόσμια προσπάθεια να συσταθεί ένας οργανισμός διαλόγου, επικοινωνίας και αποτροπής άλλων πολεμικών συρράξεων, αλλά καχύποπτα και με βάση το δίκαιο της ισχύος, ως έναν «σύγχρονο φορέα προπαγάνδας», οι κατευθύνσεις του οποίου δεν λαμβάνονταν υπ' όψιν όταν κρινόταν πως αποτελούσαν πρόφαση για να θιγούν τα συμφέροντα της Τουρκίας.

Η καχυποψία της *Hürriyet* για το ρόλο του Πατριαρχείου στο Κυπριακό θα συνεχιζόταν, τη φορά αυτή με αφορμή τις συχνές και «μυστηριώδεις» επισκέψεις που παρατηρούσε ότι λάμβαναν χώρα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Μεταξύ αυτών ήταν και εκείνη του μητροπολίτη Μεσσηνίας Χρυσόστομου, «ενός εκ των πιο στενών συνεργατών του αρχιεπισκόπου Αθηνών Σπυρίδωνα, επικεφαλής του εν Ελλάδι παραρτήματος της Επιτροπής Ενώσεως Κύπρου». Οι λακωνικές ανακοινώσεις του Πατριαρχείου και η ειδησεογραφία του ελληνορθόδοξου Τύπου ότι ο Έλληνας ιεράρχης είχε έλθει για την τελετή του Αγίου Μύρου, κάθε άλλο παρά ικανοποιούσαν την εφημερίδα, η οποία κατέληγε στο ρεπορτάζ της ως εξής: «Δεν μπορεί να ευαρεστηθεί [ο Αθηναγόρας] να 'δια φωτίσει' την κοινή μας γνώμη, δημοσιεύοντας μία 'επίσημη ανακοίνωση' σχετικά με αυτές τις μυστηριώδεις επισκέψεις και τις συζητήσεις που γίνονται αφορμή για τόσα σχόλια στην πόλη μας; Ή μήπως θα λάχει σε μας και πάλι να μισανοίξουμε την αυλαία της σκηνης;».⁹³⁰

Η πίεση προς τον Αθηναγόρα να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις της εφημερίδας στο Κυπριακό, εκδηλωνόταν και σε ένα ακόμη δημοσίευμα, με αφορμή τις δηλώσεις προς τον *Spectator* του μητροπολίτη Ρόδου Σπυρίδωνα. Υιοθετώντας ακραίες διατυπώσεις, προϊόν ενός εμφανούς εκνευρισμού, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα κατηγορούσε τον Σπυρίδωνα ότι, «επιδεικνύοντας μια διπροσωπία που σκίαζε ακόμη και εκείνην του αρχιοχλαγωγού στο τροπάρι της ένωσης Μακαρίου, ισχυρίζεται και διακηρύσσει με στεντόρεια φωνή ότι η Κύπρος πρέπει οπωσδήποτε και με κάθε τίμημα να ενωθεί με τη 'μητέρα πατρίδα'». Οι «ουδέτεροι κύκλοι των Αθηνών» είχαν μείνει «άνανδοι από το θράσος και την αυθάδεια του δεσπότη», ο δε Τ.Κ. ενέπλεκε στην είδηση και πάλι τον Αθηναγόρα ως εκκλησιαστικώς προϊστάμενο του Σπυρίδωνα: «Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει κανείς που να μην γνωρίζει ότι οι ελληνορθόδοξοι θρησκευτικοί λειτουργοί, και ιδίως οι δεσποτάδες, δεν ασχολούνται καθ' όλη τη διάρκεια του βίου τους με τίποτε άλλο εκτός από την πολιτική. Όλοι όμως ρωτούν και δεν μπορούν να βρουν εύλογη απάντηση στο ερώτημα πώς ανέχεται και επιτρέπει το Πατριαρχείο Φαναρίου να χώνει ο δεσπότης της Ρόδου τη μύτη του τόσο ανοιχτά στην υπόθεση της Κύπρου, για την οποία ενδιαφέρεται άμεσα η Τουρκία».⁹³¹

Αφού παραθέσει ένα αναλυτικό ιστορικό σχετικά με την κανονική υπαγωγή των Δωδεκανήσων στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, «καθεστώς που ισχύει και για τους δεσπότες της Χαλκηδόνος και

⁹³⁰ «Patrikhaneye yapılan esrarengiz ziyaretler» («Οι μυστηριώδεις επισκέψεις που γίνονται στο Πατριαρχείο»), *Hürriyet*, 22/6/1954.

⁹³¹ «Fener'e bağlı Rodos despotu da Kıbrıs işine burmunu soktu» («Έχωσε τη μύτη του στο Κυπριακό και ο υπαγόμενος στο Φανάρι δεσπότης της Ρόδου»), *Hürriyet*, 23/6/1954.

της Ίμβρου», αποφαινόνταν ότι και οι «δεσπότες» των Δωδεκανήσων ήταν «τμήματα, προσαρτήματα και υπάλληλοι του Πατριαρχείου Φαναρίου». Κατά συνέπεια, «ποιο είναι το καθήκον που αναλογεί στον Αθηναγόρα έναντι της δεδομένης κατάστασης; Δεν είναι να πιάσει τον Σπυρίδωνα από το αυτί και να του ζητήσει να μην χώνει τη μύτη του, τουλάχιστον έτσι απροκάλυπτα από τις στήλες των εφημερίδων, σε πολιτικές υποθέσεις και μάλιστα σε υποθέσεις όπως αυτή της Κύπρου, η οποία συνδέεται άμεσα ιδιαίτερα με τα εθνικά τουρκικά συμφέροντα; Κι αν δεν το σεβαστεί και δεν υποταχθεί [δεν είναι καθήκον του Αθηναγόρα] να τον παύσει άμεσα;». Επαναλαμβάνοντας ακολούθως ότι ποσώς τον ενδιέφεραν οι χαρακτηρισμοί εναντίον του Αθηναγόρα ως «δικτάτορα», ο Τ.Κ. επεσήμαινε ότι το βασικό ήταν «να ψέξει αυτόν τον κακομαθημένο δεσπότη της Ρόδου που υπάγεται στη δικαιοδοσία του, επαναφέροντάς τον στον ορθό δρόμο. Αυτό μας ενδιαφέρει. Και θέλουμε να ελπίζουμε ότι ο Αθηναγόρας εφέντης, μετά την ανοιχτή αυτή προειδοποίηση που του κάνουμε, δεν θα αργήσει να ανταποκριθεί στο καθήκον που του αναλογεί σε αυτή την εθνική τουρκική υπόθεση, υπό την ιδιότητά του ως επικεφαλής ενός υποκείμενου στην τουρκική νομοθεσία ιδρύματος».⁹³²

Η απόφαση της Εκκλησίας της Κύπρου να συμμετάσχει στη σύναξη της Δαμασκού, αντιμετωπιζόταν από τη *Hürriyet* ως επιβεβαίωση των γραφομένων της, καθώς και ως μία ακόμη ευκαιρία να απευθύνει νέα «προειδοποίηση» στον Αθηναγόρα για το Κυπριακό. Αν και στην είδηση του ανταποκριτή της στη Λευκωσία αναφερόταν σαφώς αφενός μεν ότι ο Μακάριος δεν θα μετέβαινε στη σύνοδο κατόπιν των σχετικών «προειδοποιήσεων των Αθηνών», αφετέρου δε ότι η αποστολή αντιπροσωπίας στη Δαμασκό αποτέλεσε θέμα έντονης αντιπαράθεσης στη σύνοδο της κυπριακής εκκλησίας, η εφημερίδα επέχαιρε στρεψόδικα για τη «δικαίωση» των γραφομένων της έναντι των «ισχυρισμών» των πατριαρχικών, οι οποίοι όμως είχαν προβλέψει ακριβώς ότι δεν επρόκειτο να συμμετάσχει ο Μακάριος. Παραγνωρίζοντας τα δεδομένα αυτά, η *Hürriyet* ασκούσε νέες πιέσεις στον Αθηναγόρα να αποσύρει την απόφασή του να συμμετάσχει:

«Ο Πατριάρχης εφέντης δεν έδωσε σημασία στα αιτήματά μας, που είχαν την έννοια προειδοποίησης και του εφιστούσαν την προσοχή, και επέμεινε στην απόφασή του υπό την επίδραση ενός συνόλου ασαφών σκέψεων και αιτιών που δεν έχουν ακόμη ξεκαθαρίσει. Το κατωτέρω τηλεγράφημα του ειδικού ανταποκριτή μας στην Κύπρο επιβεβαιώνει ότι η εκκλησία του Μακάριου [sic] αποφάσισε να συμμετάσχει στις 'τελετές' της Δαμασκού. Κατόπιν αυτής της κυπριακής είδησης, ρωτούμε και πάλι τον

⁹³² Δεν μπορεί να μην επισημανθεί η υποκρισία των επανειλημμένων εκείνων υπενθυμίσεων της εφημερίδας ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποτελούσε ένα «τουρκικό ίδρυμα», όχι μόνο διότι ήταν αμφίβολο το κατά πόσο πίστευε στην ουσία τους, αλλά κυρίως διότι το τουρκικό κράτος στερούσε – και στερεί μέχρι σήμερα – από το «τουρκικό αυτό ίδρυμα» τη δυνατότητα να έχει νομική προσωπικότητα, «προνόμιο» που απολαμβάνει το σύνολο των άλλων φορέων που υπάγονται στην τουρκική νομοθεσία.

*Πατριάρχη Αθηναγόρα Εφέντη: Θα επιμείνετε ακόμη στη σκοτεινή και επικίνδυνη απόφαση που λάβατε σχετικά με τη μετάβαση στη Δαμασκό;».*⁹³³

Η απόφαση, όμως, του Αθηναγόρα δεν θα άλλαζε. Μετά την επιστροφή της αντιπροσωπείας που είχε στείλει στην Άγκυρα, συγκάλεσε έκτακτη σύνοδο και «κατά τα ειωθότα» – όπως ανέφερε ενοχλημένη η εφημερίδα – εξέδωσε σχετική ανακοίνωση για την απόφαση μετάβασης της προαναφερθείσας τριμελούς αντιπροσωπείας στη συριακή πρωτεύουσα.⁹³⁴ Η αντίδραση της *Hürriyet* καταγραφόταν οξεία: «Ο Πατριάρχης Εφέντης, με την κίνησή του αυτή, που από μακρού προετοίμασε με μεγάλη προσοχή και επιμονή, αγνόησε τις επανειλημμένες νουθεσίες και τις προειδοποιήσεις μας προς αυτόν να επανεξετάσει την απόφαση που έλαβε σχετικά με τη συμμετοχή στη σύναξη της Δαμασκού, και φέρνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το Πατριαρχείο Φαναρίου σε μία πολύ δύσκολη και κυρίως ύποπτη θέση ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης, έθεσε τόσο τον εαυτό του, όσο και το θρησκευτικό ίδρυμα του οποίου προϊστάται, υπό το βάρος μιας βαριάς ευθύνης».⁹³⁵

Η εφημερίδα θα συνέχιζε στους ίδιους υψηλούς και οξείς τόνους, επαναλαμβάνοντας την άποψη ότι ο Πατριάρχης Αθηναγόρας είχε «αγνοήσει» τις «επανειλημμένες προειδοποιήσεις» της να μην συμμετάσχει στη σύναξη της Δαμασκού, «που κάτω από τη μάσκα των ‘τελετών’ θα φέρει στο ίδιο τραπέζι τις ορθόδοξες εκκλησίες, συμπεριλαμβανομένης εκείνης της Μόσχας και των άλλων πίσω από το Σιδηρούν Παραπέτασμα», και ότι δεν είχε «καταδεχτεί» να παράσχει τις δημόσιες εξηγήσεις που απαιτούσε η *Hürriyet*. Απορρίπτοντας εκ νέου ως «ασαφή μισόλογα» και «αναληθείς» τις εξηγήσεις που είχε παράσχει ο «πατριαρχικός εκπρόσωπος Αιμιλιανός» περί της συμμετοχής της Εκκλησίας της Κύπρου, «η οποία έχει υιοθετήσει μία εχθρική και προδοτική στάση, ως εάν να είχε κηρύξει τον πόλεμο στα τουρκικά συμφέροντα», επικέντρωνε τα πυρά της στον Οικουμενικό Πατριάρχη:

«Ο Αθηναγόρας εφέντης, κυνηγώντας από τη μέρα που πάτησε το πόδι του στην Ιστανμπούλ τη χίμαιρα να εξυψώσει το Πατριαρχείο Φαναρίου στην προ της Συνθήκης της Λωζάννης θέση του ως ‘κράτους εν κράτει’, αντί να κινείται ως ένας ταπεινός θρησκευτικός λειτουργός, επιφορτισμένος με καθήκοντα σε μία κοσμική χώρα, επιχειρεί αντιθέτως να αποδώσει στον εαυτό του το ρόλο ενός πολιτικού ηγέτη και έχει κάνει άνω κάτω τα εσωτερικά της εκκλησίας. Με την αρνητική και μυστηριώδη στάση που έχει υιοθετήσει στο εν λόγω ζήτημα, μας έχει απαλλάξει από κάθε είδους ανοχή και σιωπηλή

⁹³³ “Fenere mensup despotlarmın aksi iddialarına rağmen/ Kıbrıs Ortodoks kilisesi Şam törenine katılıyor” («Παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς των δεσποτών του Φαναρίου/ Η Ορθόδοξη εκκλησία της Κύπρου συμμετέχει στην τελετή της Δαμασκού»), *Hürriyet*, 27/6/1954.

⁹³⁴ Η ενόχληση της εφημερίδας για το γεγονός ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο εξέδιδε ανακοινώσεις θα γινόταν αντικείμενο και αναλυτικού ρεπορτάζ (που στην πραγματικότητα ήταν άρθρο γνώμης), βλ. “Kendisini devlet sanan patrikhane” («Το πατριαρχείο που θεωρεί εαυτόν κράτος»), *Hürriyet*, 3/7/1954. Ο συντάκτης καταλόγιζε στο Πατριαρχείο «παπική» διάθεση να μεταβληθεί σε κράτος και υποστήριζε πως ουδέποτε του είχε ζητηθεί να αποστείλει τις ανακοινώσεις του και στις τουρκικές εφημερίδες, σε μία κατάφωρη αντίφαση με τα όσα η ίδια ζητούσε στις 22/6, να ξεκαθαρίσουν δηλαδή οι «μυστηριώδεις επισκέψεις στο Φανάρι» ακριβώς με την έκδοση σχετικής ανακοίνωσης.

⁹³⁵ “Patrikhane heyeti yarın Şam’a hareket ediyor” («Η αντιπροσωπεία του Πατριαρχείου αναχωρεί αύριο για την Δαμασκό»), *Hürriyet*, 30/6/1954.

στάση και μας έχει καλέσει, σχεδόν επισήμως πλέον, να λύσουμε τη σιωπή μας και να αποκαλύψουμε με κάθε λεπτομέρεια και από κάθε άποψη το 'μυστήριο του Φαναρίου' που τριγυρνά σε κάθε στόμα». ⁹³⁶

Η επίθεση θα συνεχιζόταν και στο επόμενο ρεπορτάζ, αποδίδοντας στον Αθηναγόρα την πρόκληση αναστάτωσης στο Οικουμενικό Πατριαρχείο από τότε που είχε αναλάβει καθήκοντα, κρυψίνια, καθώς και απόκρυψη της απόφασης συμμετοχής στις εκδηλώσεις της Δαμασκού ακόμη και από την Ιερά Σύνοδο. Παράλληλα, του ζητούσε να διαυγάσει «δύο σκοτεινά σημεία», το ένα εκ των οποίων ήταν η συμμετοχή της κυπριακής εκκλησίας στη σύναξη της συριακής πρωτεύουσας και το άλλο ήταν το κατά πόσο επρόκειτο για «τελετές» ή για «διαβουλεύσεις». ⁹³⁷ Επισημαίνοντας, λοιπόν, ότι η ίδια ήταν η πρώτη εφημερίδα που είχε πληροφορήσει για τη συμμετοχή της κυπριακής εκκλησίας στη συγκεκριμένη σύνοδο και απορρίπτοντας για πολλοστή φορά τις δοθείσες πατριαρχικές εξηγήσεις ως «ασαφείς» και «αποκοιμιστικές», η *Hürriyet* περνούσε στις υποσχεθείσες αποκαλύψεις. Υποστήριζε ότι ο «δεσπότης Πάφου Φώτιος, μέλος της κυπριακής επιτροπής που θα συμμετάσχει στη σύνοδο της Δαμασκού, είναι προσωπικός φίλος και άνθρωπος του δικού μας Πατριάρχη εφέντη. Όταν πριν από μερικά χρόνια είχε εξοριστεί από την Κύπρο με την κατηγορία ότι συνεργαζόταν με τους κομμουνιστές, πήρε ανάσα στο Φανάρι, έτυχε της υλικής υποστήριξης του Πατριάρχη Εφέντη και μάλιστα με την παρέμβαση του τελευταίου διορίστηκε πρώτα στη διεύθυνση της εκκλησιαστικής βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας και κατόπιν, αφού έλαβε αμνηστία, τοποθετήθηκε στον μητροπολιτικό θρόνο της Πάφου». Παρότι τα παραπάνω ήταν μυθεύματα, χωρίς καμμία απολύτως σχέση με την πραγματικότητα (ο προκάτοχος του Φωτίου, Λεόντιος, είχε φιλοξενηθεί για λίγους μήνες στο Φανάρι μετά τα «Οκτωβριανά» του 1931), παρουσιάζοντας με τον περίτεχνο αυτό τρόπο στην τουρκική κοινή γνώμη τη στενή σχέση του Κύπριου αρχιερέα (απόφοιτου της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης) με τον Οικουμενικό Πατριάρχη, η εφημερίδα ενοχοποιούσε τον δεύτερο για «αντεθνική» στάση στο Κυπριακό, στάση που καθίστατο περισσότερο ύποπτη από την «απροθυμία» του να διευκρινίσει τα «σκοτεινά σημεία» και τα «αινίγματα» που η *Hürriyet* του έθετε. Η εφημερίδα παραδεχόταν ότι, «προς το παρόν», δεν μπορούσε να λάβει απάντηση στα ερωτήματά της «από κάποιον αρμόδιο», άφηνε ωστόσο το όλο ζήτημα «στην εγγύς προσοχή και στην εγρήγορση της κοινής μας γνώμης», ζητώντας ουσιαστικά από αυτήν να υποκαταστήσει με την επαγρύπνησή της και – όπως θα αποδειχθεί – με τις ενέργειές της, τους «αρμόδιους» κρατικούς αξιωματούχους. Περαιτέρω,

⁹³⁶ “Patrikhane Şam toplantisina hangi sebeple katılıyor?/ Bütün Ortodoks kiliselerinin katıldığı bu toplantıda gizli gözümler yapılacaktır” («Για ποιο λόγο συμμετέχει το Πατριαρχείο στη σύναξη της Δαμασκού;/ Στη συγκεκριμένη σύνοδο που θα συμμετάσχουν όλες οι Ορθόδοξες εκκλησίες θα λάβουν χώρα μυστικές συνομιλίες»), *Hürriyet*, 1/7/1954. Στο ρεπορτάζ γινόταν λόγος, μεταξύ των υπολοίπων, για τον «Αθηναγόρα, ή τον Αριστοτέλη, γιό του Σπύρου, όπως είναι το εγγεγραμμένο στο δημοτολόγιο του παλαιού βιλαετίου των Ιωαννίνων όνομά του». Τα μηνύματα που έστειλε κατ’ αυτόν τον τρόπο εμμέσως η εφημερίδα είναι εμφανή: Για την ίδια επρόκειτο για έναν πρώην υπήκοο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με λαϊκό όνομα (που ερμηνευόταν λανθασμένα), σε μια προσπάθεια να καταδειχθεί ότι ήταν γνώριμος στις τουρκικές Αρχές. Ταυτόχρονα, η αναφορά στο «πρώην βιλαέτι Ιωαννίνων» υπενθύμιζε τη σχετικά πρόσφατη τότε οθωμανική-τουρκική κυριαρχία στην ιδιαίτερη πατρίδα του Οικουμενικού Πατριάρχη.

⁹³⁷ “Fener Rum Patriklığı ve Şam’da yapılacak tören/ Makarios’un Kıbrıs kilisesinin de katılacağı bu toplantıya Athinagoras’ın gösterdiği alâka, hayret uyandırdı” («Το Ρωμαίικο Πατριαρχείο Φαναρίου και η τελετή που θα γίνει στη Δαμασκό/ Κατάπληξη προκαλεί το ενδιαφέρον που επιδεικνύει ο Αθηναγόρας για τη σύναξη αυτή στην οποία θα συμμετάσχει και η κυπριακή εκκλησία του Μακαρίου»), *Hürriyet*, 2/7/1954.

επικαλείτο το αθηναϊκό *Βήμα*, για να μεταδώσει ειδησεογραφικά το έντονο αμερικανικό ενδιαφέρον για την επίμαχη σύναξη, το οποίο θα εκδηλωνόταν με την αποστολή παρατηρητών. Παρά το γεγονός ότι η αμερικανική εκείνη παρουσία θα έπρεπε λογικά να καθησυχάζε κάπως την εφημερίδα, εκείνη δεν δίσταζε να απαιτήσει καταληκτικά από τον Αθηναγόρα ένα σχόλιο και γι' αυτήν την εξέλιξη: «Τι λέει γι' αυτά ο Πατριάρχης Εφέντης;».⁹³⁸

Οι υποψίες της εφημερίδας για το είδος των «διαβουλεύσεων» που θα λάμβαναν χώρα στη Δαμασκό και για το κατά πόσο το Κυπριακό θα συμπεριλαμβανόταν σε αυτές, μεταβάλλονταν σε βεβαιότητα «πέραν πάσης αμφιβολίας» από τα δημοσιεύματα του ελληνοκυπριακού Τύπου. Έτσι, ο ανταποκριτής της στη Λευκωσία πληροφορούσε ότι οι εκεί εφημερίδες, με αφορμή τη σύναξη, «προβάλλουν την υπόθεση της ένωσης ξανά και με ακόμη μεγαλύτερη φρενίτιδα και ζέση σε σχέση με το παρελθόν», ανάγοντάς την σε «υπόθεση όλων των ανά τω κόσμω ορθοδόξων».⁹³⁹ Στην επιβεβαίωση των υποψιών της συνέτειναν και οι ενδείξεις όχι μόνον της διεξαγωγής «για πρώτη φορά» μιας τέτοιου εύρους σύναξης, «που δεν είχε καταστεί εφικτή ούτε την εποχή του Βυζαντίου», αλλά και «οι προηγηθείσες διά μακρόν διαβουλεύσεις Δαμασκού-Μόσχας, Αθήνας-Φαναρίου και μέσω αυτής της οδού, οι διαβουλεύσεις μεταξύ Κύπρου και των άλλων εκκλησιών».⁹⁴⁰

Παρά το θόρυβο αυτό, όμως, που προκλήθηκε και ενισχύθηκε σε μέγιστο βαθμό από τα δημοσιεύματα της *Hürriyet*, η εφημερίδα πληροφορούσε τελικά σε μικρό ρεπορτάζ των εσωτερικών της σελίδων για την επιστροφή στο Φανάρι της αποσταλείσας αντιπροσωπείας και, κυρίως, για τα θέματα που είχαν απασχολήσει τελικά τη σύναξη της Δαμασκού. Επρόκειτο για καθαρά εκκλησιαστικά ζητήματα, χωρίς καμμία αναφορά στο Κυπριακό, με την εφημερίδα να μην παράσχει οποιαδήποτε εξήγηση για το γεγονός, αρκούμενη να υποβαθμίσει το σχετικό ρεπορτάζ, εντάσσοντάς το στο πλαίσιο ενός ευρύτερου εκκλησιαστικού που αρνύταν από το αθηναϊκό *Βήμα* και σχετιζόταν με την επίλυση της γνωστής διαφωνίας στους κόλπους του Πατριαρχείου μεταξύ συνοδικών μητροπολιτών και του Αθηναγόρα. Στο συγκεκριμένο ρεπορτάζ, μάλιστα, η εφημερίδα εμφανιζόταν να παραγνωρίζει το εκκλησιαστικό καθεστώς των λεγομένων «Νέων Χωρών» και

⁹³⁸ “Şam’daki kilise toplantısına Amerika ehemniyet veriyor” («Η Αμερική αποδίδει σημασία στην εκκλησιαστική σύναξη της Δαμασκού»), *Hürriyet*, 3/7/1954. Η εφημερίδα δεν πτοείτο, ούτε και επαναπαύονταν από την καταγεγραμμένη στήριξη της Άγκυρας που είχε «αποσπάσει» το Φανάρι για τη μετάβαση αντιπροσωπείας του στη Δαμασκό. Ακολούθως, στο πλαίσιο των «αποκαλύψεων» της, η εφημερίδα ζητούσε να «ευαρεστηθεί ο Αθηναγόρας να μας διαφωτίσει» για τα «αινίγματα» των επισκέψεων στο Φανάρι τόσο του «διαδόχου του στη Μητρόπολη Κέρκυρας, δεσπότη Μεθοδίου», όσο και για τις «πολύωρες και πολυήμερες ενόπιος ενωπίω συζητήσεις» που είχε με τον διευθυντή του «Ρωσικού Ορθόδοξου Ινστιτούτου των Παρισίων, επίσκοπο Κασσιανό», βλ. “Şam – Evanston toplantıları ve Fener Patrikhanesi” («Οι συνάξεις σε Δαμασκό και Έβανστοουν και το Πατριαρχείο Φαναρίου»), *Hürriyet*, 4/7/1954.

⁹³⁹ “Kıbrıs Rum gazeteleri ve Şam kongresi” («Το συνέδριο της Δαμασκού και οι ελληνοκυπριακές εφημερίδες»), *Hürriyet*, 4/7/1954. Το μεριδίό τους στις επικρίσεις της εφημερίδας λάμβαναν και οι ελληνικές εφημερίδες της Κωνσταντινούπολης διότι «κατηγορώντας η μία την άλλη σχετικά με την εδώ και καιρό συνεχιζόμενη διαφωνία Πατριάρχη-Συνόδου, αποκρύπτουν τους μεσολαβητές, κάνοντας χρήση του όρου ‘υψηλά πρόσωπα’ για αυτούς», βλ. “Şehrimizde intişar eden rumca gazetelerin şifreli yazıları” («Τα κωδικοποιημένα δημοσιεύματα των ελληνόγλωσσων εφημερίδων που εκδίδονται στην πόλη μας»), *Hürriyet*, 7/7/1954. Ακόμη και η επιλογή της φράσης «των ελληνόγλωσσων εφημερίδων που εκδίδονται στην πόλη μας» ήταν ενδεικτική και χαρακτηριστική του τρόπου αντιμετώπισης των τελευταίων ως «ξένων».

⁹⁴⁰ “Moskovanın hazırladığı Şam ortodoks toplantısının icyüzü” («Τα παρασκήνια της ορθόδοξης σύναξης της Δαμασκού που προετοίμασε η Μόσχα»), *Hürriyet*, 6/7/1954.

αναρωτιόταν αν η συγκεκριμένη «περίεργη κατάσταση» ήταν «συμβατή με την κείμενη νομοθεσία», υποσχόμενη να επανέλθει επί του θέματος.⁹⁴¹

Τηρώντας την υπόσχεσή της, επανερχόταν λίγες ημέρες αργότερα και στο πλαίσιο ενός αναλυτικού ρεπορτάζ παρέθετε, μεταξύ άλλων, τις απόψεις επί του θέματος του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Δημητρίου Βεζανή, ενώ στο συνολικό «προβληματισμό» της ενέπλεκε εκ νέου το Κυπριακό:

*«Στην Ελλάδα επικεφαλής σχεδόν κάθε είδους κινήσεων και δραστηριοτήτων του ρωμαϊκού κόσμου, και κυρίως όλων των ενωτικών υποθέσεων, όπως της Κύπρου και της Ηπείρου, βρίσκεται η εκκλησία. Στην Κοσμική Τουρκική Δημοκρατία, όμως, η εκκλησία και η θρησκεία δεν ασχολείται με την πολιτική. Η Τουρκία δεν είναι τόπος όπου αναφύονται Μακάριοι. Ανοιχτά εχθρικές πολιτικές κινήσεις εναντίον μας δε, όπως ο ρόλος που στην πράξη διαδραματίζει στην ενωτική προπαγάνδα για την Κύπρο ένας υπαγόμενος στο Φανάρι δεσπότης της Ρόδου, μπορεί να φέρουν το Πατριαρχείο Φαναρίου σε πολύ δύσκολη θέση, και μάλιστα να το καταστήσουν ένοχο ενώπιον της τουρκικής νομοθεσίας και της τουρκικής κοινής γνώμης...».*⁹⁴²

Τα αποσιωπητικά της καταληκτικής αυτής παραγράφου σε συνδυασμό με το περιεχόμενό της, αναδεικνύουν ανάγλυφα για μία ακόμη φορά τη στοχοποίηση που επανειλημμένως και συστηματικώς επεφύλασσε με χαρακτηριστική κακοβουλία η εφημερίδα, τόσο στον Οικουμενικό Πατριάρχη, όσο και στο «Πατριαρχείο Φαναρίου». Οι «προειδοποιήσεις» εναλλάσσονταν με ευθείες απειλές εναντίον της υπόστασης του Πατριαρχείου, ενώ ταυτόχρονα άφηναν ανοιχτό το δρόμο σε μία ενδεχόμενη αντίστοιχη «δραστηριοποίηση» της τουρκικής κοινής γνώμης εναντίον της «εστίας ραδιοργάνων», που αψηφούσε τους κανόνες της τουρκικής δικαιοσύνης αλλά και τα «τουρκικά συμφέροντα» στο Κυπριακό, ακόμη και αν η εφημερίδα δεν επιβεβαιωνόταν τελικά στις καταγγελίες της για τις εξελίξεις στη σύναξη της Δαμασκού. Σε κάθε περίπτωση, τα μέλη του «τουρκικού ιδρύματος» του «Πατριαρχείου Φαναρίου» απολάμβαναν μόνο κατ' όνομα τον συγκεκριμένο χαρακτηρισμό, στερούμενα όλων των αντίστοιχων δικαιωμάτων, ενώ ταυτόχρονα αποτελούσαν στόχο μιας συστηματικής εκστρατείας δυσφήμισης και υπονοιών για την «πατριωτική» στάση και τα αισθήματά τους.

Τον δεδομένο στόχο, την υποβολή δηλαδή της εντύπωσης ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο έβλεπε θετικά την υπόθεση της Κύπρου ή/ και συνεργαζόταν με την εκκλησία του νησιού για την ευόδωση του στόχου της ένωσης, εξυπηρετούσαν κατά καιρούς και διάφορες ειδήσεις που δημοσιεύονταν χωρίς την απαραίτητη διασταύρωση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν εκείνη του

⁹⁴¹ “Patrik Athinagoras ile Sen Sinod arasındaki ihtilâfa/ Antakya Patriği ile bir kısım Yunan despotları da karıştı” («Στη διάσταση απόψεων μεταξύ του Πατριάρχη Αθιναγόρα και της Ιεράς Συνόδου/ ενεπλάκη το Πατριαρχείο Αντιοχείας καθώς και ένα μέρος των Ελλήνων δεσποτών»), *Hürriyet*, 10/7/1954.

⁹⁴² “Fener ihtilâfının açığa vurduğu hakikatler/ Yunan despotlarının mühim bir kısmı hâlâ Fener Patrikliğine bağlı bulunuyor” («Οι αλήθειες που αποκαλύπτει η διάσταση απόψεων στο Φανάρι/ Ένα σημαντικό τμήμα των Ελλήνων μητροπολιτών υπάγονται ακόμα στο Πατριαρχείο Φαναρίου»), *Hürriyet*, 18/7/1954.

ανταποκριτή της εφημερίδας στην Αθήνα, που έκανε λόγο για «φήμες» μεταξύ των Κυπρίων σε Αθήνα και Πειραιά περί «πύκνωσης το τελευταίο διάστημα της αλληλογραφίας» μεταξύ του Πατριάρχη Αθηνάγορα και του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, καθώς και περί των «ολοένα και πιο εγκάρδιων σχέσεων μεταξύ των δύο εκκλησιών». Η εφημερίδα, σχολιάζοντας αμέσως κατόπιν την «είδηση»,⁹⁴³ τη χαρακτήριζε «ασαφή» αλλά «αξιοπρόσεκτη εξαιτίας ορισμένων φημών που κυκλοφορούν μεταξύ των Ρωμιών της πόλης μας», προσθέτοντας ότι «κύκλοι του Φαναρίου δεν έκρυβαν πως ήταν σε επικοινωνία κατά βάση με τον Μακάριο». Ωστόσο, η εφημερίδα δυσπιστούσε πλήρως στις εξηγήσεις ότι η επιστολή του Αρχιεπισκόπου, την ύπαρξη της οποίας είχε «ομολογήσει» με ανακοίνωσή της η Ιερά Σύνοδος, αφορούσε συγκεκριμένο εκκλησιαστικό ζήτημα.⁹⁴⁴

Η αποστολή του Hikmet Bil στο Λονδίνο

Τον Ιούλιο του 1954 δημοσιεύονταν στην εφημερίδα μία σειρά ανταποκρίσεων του Hikmet Bil από το Λονδίνο, που στόχο είχαν να αναδείξουν την οπτική γωνία του Κυπριακού από τη βρετανική πρωτεύουσα, τόσο από την πλευρά των εκεί διαβιούντων Τουρκοκυπρίων, όσο και από την πλευρά της βρετανικής κυβέρνησης και κοινής γνώμης. Η πρώτη από τη σειρά αυτή των δέκα ανταποκρίσεων προαναγγελλόταν στην πρώτη σελίδα, συνοδευόμενη από φωτογραφία του αναγνωστηρίου που βρισκόταν στο κτίριο της «Τουρκοκυπριακής Ένωσης». Στις εσωτερικές σελίδες απ' όπου ξεκινούσε η αφήγηση του Bil, δημοσιεύονταν αντίστοιχη φωτογραφία, η οποία απεικόνιζε την ταμπέλα της «Ένωσης», καθώς και τον γενικό της γραμματέα «κ. Münir». Μετά την παράθεση ορισμένων ταξιδιωτικών εντυπώσεών του, ο Bil ξεκινούσε περιγράφοντας το κτίριο της «Τουρκοκυπριακής Ένωσης», όπου «γινόταν έπαρση της τουρκικής σημαίας τις Κυριακές και τις εορτές», ενώ στο εσωτερικό του ήταν αναρτημένες ταμπέλες με ρητά όπως «Ει Κύπριε! Είναι εθνικό σου χρέος να γίνεις μέλος στην τουρκική ένωση», «το να μιλάς τουρκικά σημαίνει να αγαπάς τον τουρκισμό», «η ισχύς εν τη ενώσει» και «τι ευτυχής εκείνος που λέει είμαι Τούρκος».

Ο ανταποκριτής παρατηρούσε ότι στο Λονδίνο διαβιούσαν πέντε χιλιάδες Τουρκοκύπριοι και έδινε το λόγο στον 24χρονο επικεφαλής της «Ένωσης», Ayhan Haydar, που καταγόταν από τη Λάρνακα. Ο τελευταίος ανέφερε ότι ο σύνδεσμός τους είχε 577 μέλη, εκ των οποίων οι 4 ήταν Τούρκοι πολίτες, ενώ προχωρούσε αμέσως σε σύγκριση της παρουσίας και της μεταχείρισης των Τουρκοκυπρίων με τις αντίστοιχες των Ελληνοκυπρίων που διαβιούσαν στο Λονδίνο. Πέραν της επισήμανσης της μεταξύ τους ανισότητας σε αριθμούς και υλικά μέσα (η κατά πολύ πλουσιότερη και μεγαλύτερη ελληνοκυπριακή κοινότητα αριθμούσε 20 χιλιάδες μέλη), γινόταν καταγγελία και της άνιση κατανομής των κυβερνητικών πόρων από τον επικεφαλής της υπαγόμενης στο Υπουργείο Αποικιών «Κυβερνητικής Επιτροπής Κύπρου» (*Cyprus Government Commission*), κ. «Τερεζόπουλο», ο οποίος «αν και περνιόταν για Άγγλος, είναι βέρος Ελληνοκύπριος». Εκείνος

⁹⁴³ Το συγκεκριμένο σχόλιο έφερε την υπογραφή «Hürriyet».

⁹⁴⁴ “Makarinos ile Athinagoras arasinda mektuplaşma!” («Αλληλογραφία μεταξύ Μακαρίου και Αθηνάγορα!»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 20/7/1954.

ήταν που «προστάτευε» και είχε «εξασφαλίσει» στους Ελληνοκύπριους το κτίριο του συνδέσμου τους, σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους, οι οποίοι ξεπλήρωναν σιγά-σιγά το κτίριο που είχαν αποκτήσει με τη μεσολάβηση ενός πλούσιου ομογενή τους, του Nevvar Hikmet. Στόχος της «Ένωσης» τους, σημείωνε ο Ayhan Haydar, ήταν να «προβάλλουν στους Άγγλους την Τουρκία και τον τουρκισμό», αλλά και να διασκεδάσουν την παγιωμένη στην εκεί κοινή γνώμη ταύτιση της Κύπρου με τους Ελληνοκύπριους: «Προσπαθούμε να εξηγήσουμε παντού και σε κάθε ευκαιρία ότι το νησί της Κύπρου αποτελεί μια τουρκική πατρίδα, που έχει αποκτηθεί με τίμημα το τουρκικό αίμα, καθώς και ότι οι Ελληνοκύπριοι γέμισαν λάθρα το νησί, επωφελούμενοι από την ανοχή των Άγγλων».⁹⁴⁵

Όπως καθίσταται φανερό, ο τρόπος με τον οποίον έστηνε την ανταπόκρισή του ο Bil εντασσόταν πλήρως στο γνωστό αφηγηματικό σχήμα της εφημερίδας, εκείνο της θυματοποίησης της τουρκοκυπριακής μειοψηφίας του νησιού, της καταγγελίας της «ανόητης ενωτικής προπαγάνδας» των Ελληνοκυπρίων, καθώς και της προβολής της «τουρκικής ταυτότητας» του νησιού στην τουρκική κοινή γνώμη, τη φορά αυτή μέσω των Τουρκοκυπρίων του Λονδίνου. Σε αυτό κατέτειναν όχι μόνο τα λόγια, αλλά το οπτικό υλικό, καθώς και τα σύμβολα που παρουσίαζε και επικαλείτο ο συντάκτης (η τουρκική σημαία, οι ταμπέλες με τα ρητά, οι εικόνες του συνδέσμου). Έτσι λειτουργούσε και η φωτογραφία που προτασσόταν πρωτοσέλιδα στη δεύτερη συνέχεια των ανταποκρίσεων, όπου εικονίζονταν Τουρκοκύπριοι να βαδίζουν, κρατώντας στεφάνι, προς στο κάστρο του Λονδίνου, για να μνημονεύσουν την ημέρα της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, καθ' ότι «εκεί βρίσκεται ένα από τα κανόνια που είχε χρησιμοποιήσει ο Πορθητής». Κάτω από μία αντίστοιχη φωτογραφία στις εσωτερικές σελίδες, ο Bil εξέφραζε το παράπονο ότι το παλαιό κτίριο του «Σπιτιού του Λαού» (*Halkevi*) στο Λονδίνο είχε μετατραπεί σε κατοικία του Τούρκου πρέσβη, ενώ θα μπορούσε να είχε δοθεί στους Τουρκοκύπριους για να στεγάσουν την «Ένωσή» τους. Εμμέσως, μάλιστα, κατήγγειλε ότι κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Menderes στη βρετανική πρωτεύουσα, το προσωπικό της πρεσβείας δεν είχε επιτρέψει σε εκπροσώπους τους να συναντηθούν με τον Τούρκο Πρωθυπουργό, για να του υποβάλουν το σχετικό αίτημα ενώ, όπως επεσήμαινε ο Haydar, «η ελληνοκυπριακή ένωση ζει αγκαλιά με την ελληνική πρεσβεία». Ο Τουρκοκύπριος εκπρόσωπος συνέχιζε τις δηλώσεις του, παρουσιάζοντας στον Bil ένα σύνολο αλληλογραφίας που αποδείκνυε την «απόμακρη» και «επιφυλακτική» στάση της τουρκικής πρεσβείας, τα μέλη της οποίας δεν τους αντιμετώπιζαν ως «Τούρκους», αλλά τους έλεγαν ότι «εσείς είστε Άγγλοι πολίτες».

Η συγκεκριμένη αντιμετώπιση φαίνεται πως δεν ήταν πάντοτε η ίδια, αλλά μεταβλήθηκε κάποια στιγμή, προφανώς ως αποτέλεσμα επίσημης οδηγίας από την Άγκυρα. Αυτό προκύπτει από τη σχετική αφήγηση τού πρώην επικεφαλής της «Ένωσης», Necati, ο οποίος σημείωνε ότι ενώ ο πρώην Τούρκος πρέσβης, Cevat Açıkalın, είχε ασμένως αποδεχθεί την πρόταση να γίνει επίτιμο

⁹⁴⁵ «Kıbrıs Meselesinin Londra'dan görünüşü/ Londra'daki Kıbrıslı Türkler Ne Diyorlar?» («Η εκ Λονδίνου θέαση του κυπριακού ζητήματος/ Τι λένε οι Τουρκοκύπριοι του Λονδίνου;»), *Hürriyet*, 11/7/1954.

μέλος τους, ο αντικαταστάτης του το απέφυγε, προβάλλοντας ως δικαιολογία το γεγονός ότι «η κείμενη νομοθεσία δεν επιτρέπει στους Τούρκους πρέσβεις να γίνονται μέλη σε ξένες οργανώσεις». Την ίδια αίσθηση απογοήτευσης από την επίσημη τουρκική στάση αποκόμισαν τα μέλη της «Ένωσης», όταν είχαν προσπαθήσει να πείσουν τον πολιτιστικό σύμβουλο της πρεσβείας να αναλάβει εκείνη την οργανωτική ευθύνη των εορτασμών της πεντακοσιοστής επετείου από την Άλωση, με την κατάθεση στεφάνου στο προαναφερθέν κάστρο του Λονδίνου, μία ιδέα που είχαν οι ίδιοι υιοθετήσει. Ο Τούρκος αξιωματούχος, αφού τους ανέλυσε την αργοπορία που συνεπαγόταν η γραφειοκρατική έγκριση από την Άγκυρα μιας τέτοιας κίνησης, τους ανέφερε χαρακτηριστικά ότι η έγκαιρη πραγματοποίησή της «ήταν μια δουλειά δυσκολότερη και από εκείνη που είχε κατορθώσει ο Πορθητής κατά την υπέρβαση των τειχών...». Αυτό δεν είχε επηρεάσει τελικά την πρωτοβουλία των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι και κατέθεσαν το στεφάνι, ψάλλοντας τον τουρκικό εθνικό ύμνο.⁹⁴⁶

Μία ακόμη τέτοια επίσημη αρνητική αντιμετώπιση εξέθετε το μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της «Ένωσης», Mehmet Seyfi, στο τρίτο μέρος των ανταποκρίσεων. Έτσι, όπως αφηγείτο, όταν θέλησαν να διοργανώσουν μία «βραδιά Τουρκίας» στην κωμόπολη Slough, όπου γίνονταν παρόμοιες εκδηλώσεις και για άλλες χώρες, η τουρκική πρεσβεία αρνήθηκε να τους παράσχει οπτικοακουστικό υλικό, με την πρόφαση ότι το σύνολο των υπαρχόντων είχε αποσταλεί στις ΗΠΑ, λόγω της επικείμενης τότε επίσκεψης εκεί του Celal Bayar. Ίδια ήταν η απογοήτευση από τη φτωχή έως ανύπαρκτη κάλυψη της επίσκεψης Menderes στο Λονδίνο από τον βρετανικό Τύπο, σε αντίθεση με την πλούσια και περιεκτική αντίστοιχη που είχε επιφυλαχθεί στον Τίτο.⁹⁴⁷ Όπως αναφερόταν στην ανταπόκριση, δύο ημέρες αργότερα η συζήτηση περνούσε στο αμιγώς πολιτικό ζήτημα της Κύπρου, με τους Τουρκοκύπριους να σημειώνουν ότι «δικό μας ιδανικό είναι η επιστροφή του τουρκικού νησιού της Κύπρου στην Τουρκία. Από την άποψη αυτή, διαμαρτυρόμαστε έντονα με κάθε ευκαιρία και αφορμή για το τροπάρι των Ελλήνων περί ένωσης». Αν και εξέφραζαν τη βεβαιότητα ότι η Βρετανία δεν επρόκειτο να «εγκαταλείψει» την Κύπρο στην Ελλάδα, απόφαση που δεν θα άλλαζε με την ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ, διέβλεπαν μία πρόθεση να παραχωρηθεί ενός είδους αυτοκυβέρνηση στο νησί, όπως προέκυπτε και από τα άρθρα στον *Observer* του Cyril Dunn, «που δεν θεωρείται και πολύ φίλος των Τούρκων». Απέναντι σε αυτό το ενδεχόμενο,

«εμείς οι Τουρκοκύπριοι δεν μπορεί να ταχθούμε υπέρ. Διότι στην κυβέρνηση που θα συγκροτηθεί και στη Βουλή, οι Ελληνοκύπριοι θα πάρουν την πλειοψηφία και δεν έχουμε καμμία αμφιβολία πως με αυτήν θα καταπατήσουν κάθε είδους δικαίωμά μας. Κατά βάση, από την άποψη του τουρκισμού, έχουμε καταπιεστεί πολύ σήμερα από την αγγλική διακυβέρνηση. Ποιος λοιπόν μπορεί να διασφαλίσει ότι αύριο δεν θα

⁹⁴⁶ «Kıbrıslı Türklere Ecnebi Diyen Türk Sefiri» («Ο Τούρκος πρέσβης που αποκαλεί ξένους τους Τουρκοκύπριους»), *Hürriyet*, 12/7/1954.

⁹⁴⁷ Ο Τουρκοκύπριος που αφηγείτο το περιστατικό στον Bil κατά τη διάρκεια της «βραδιάς της Τουρκίας», δεν έκρυβε την έκπληξή του για την εντελώς αντίθετη, διθυραμβική εικόνα που παρουσιαζόταν από το τουρκικό ραδιόφωνο για την επίσκεψη του Τούρκου Πρωθυπουργού στη βρετανική πρωτεύουσα.

ακολουθήσουν και οι Ελληνοκύπριοι την ίδια πεπατημένη; Βλέπετε την κατάσταση των Δωδεκανήσων και της Δυτικής Θράκης... Κατά συνέπεια, αν τεθεί θέμα αυτοκυβέρνησης, τότε πρέπει να προστεθεί στο σχετικό έγγραφο ένα πρόσθετο στις κύριες διατάξεις πρωτόκολλο, που θα διασφαλίζει τα δικαιώματα των Τούρκων...».

Κατόπιν τούτων, ο Bil υποσχόταν να εκθέσει στις επόμενες συνέχειες της ανταπόκρισής του σε τι συνίσταντο οι «εγγυήσεις» που ζητούσαν οι Τουρκοκύπριοι, υπό ποιες προϋποθέσεις θα συναινούσε η τουρκική κοινή γνώμη στην απόδοση αυτοκυβέρνησης στο νησί, καθώς και το τι σκέπτονταν οι Βρετανοί.⁹⁴⁸ Πράγματι, στην επόμενη συνέχεια ο Bil ξεκινούσε από το τελευταίο αυτό θέμα, χωρίζοντας τους «συνομιλητές» του στη Βρετανία σε δύο κατηγορίες, τον «απλό κόσμο» και τους «κρατικούς αξιωματούχους». Το συμπέρασμα που κατέληγε για τους πρώτους, ήταν πως εμφανίζονταν ανενημέρωτοι για τα θέματα της Κύπρου, καθώς και ότι οι Ελληνοκύπριοι είχαν πετύχει να εμφανίζουν το νησί ως κατοικούμενο μόνο από τους ίδιους. Όσον αφορούσε δε τους δεύτερους, εκτιμούσε ότι θα ήταν «σπάσιμο νεύρων» να απευθύνονται στον κ. Τερεζόπουλο της προαναφερθείσας βρετανικής «Επιτροπής». Ο συντάκτης προέκρινε αντί του τελευταίου, τους εκπροσώπους του Υπουργείου Εξωτερικών, οι οποίοι δεν ήταν «σφιχτοί» και «κλειστοί» όπως οι ομόλογοί τους στην Τουρκία. Κατά τα γραφόμενά του, οι εκπρόσωποι του βρετανικού εκείνου κυβερνητικού φορέα «γνώριζαν» τις προσπάθειες «του τουρκικού Τύπου και της τουρκικής κοινής γνώμης να διακηρύξει διεθνώς και δικαίως ότι δεν είναι δυνατόν να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα», ενώ απέδιδαν την «αναμόχλευση» της υπόθεσης, καθώς και τον «επηρεασμό» του κόσμου με συνεχείς «προκλήσεις», στην ένταξη του θέματος στην πολιτική και εκλογική αντιπαράθεση στην Ελλάδα. Απέρριπταν, μάλιστα, την ένωση και για έναν ακόμη λόγο, την επικείμενη τότε μεταφορά του βρετανικού στρατηγείου της Μέσης Ανατολής από το Σουέζ στην Κύπρο,⁹⁴⁹ άφηναν ωστόσο περιθώριο για την «παραχώρηση ορισμένων δικαιωμάτων ή μιας αυτοκυβέρνησης στο λαό που διαβίει εκεί», πρόθεση που είχαν ήδη κοινοποιήσει «στους ενδιαφερομένους». Γι' αυτό το λόγο άλλωστε, πρόσθεταν, είχε προσκληθεί και ο Armitage στη Βρετανία.⁹⁵⁰

Από όλα αυτά, ο Bil εξήγαγε στην επόμενη ανταπόκρισή του το συμπέρασμα πως η Βρετανία δεν «επιθυμούσε» να παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα, θεωρώντας ότι ακόμη και αν η τελευταία προσέφευγε στα Η.Ε., θα είχε να αντιμετωπίσει τις ενάντιες ψήφους «των εθνών που υποστηρίζουν τη Βρετανική Αυτοκρατορία». Προετοιμαζόμενη για το ενδεχόμενο αυτό, η Βρετανία ετοίμαζε «το αιτιολογημένο σκεπτικό» της, που κατά τον ανταποκριτή περιλάμβανε «πρώτα απ' όλα ότι το νησί

⁹⁴⁸ «Κίβρις gecesinde neler konuştuk?» («Τι συζητήσαμε στη βραδιά της Κύπρου;»), *Hürriyet*, 13/7/1954. Όλες εκείνες οι ανταποκρίσεις προβάλλονταν πρωτοσέλιδα με συνοδεία μιας φωτογραφίας και το κυρίως κείμενό τους ακολουθούσε στις εσωτερικές σελίδες. Η συγκεκριμένη συνοδεύονταν από φωτογραφίες Τουρκοκυπρίων ντυμένων ως ζειμπέκηδων κατά την εκδήλωση της «βραδιάς της Τουρκίας».

⁹⁴⁹ Η εφημερίδα δημοσίευε ξεχωριστό ρεπορτάζ με βάση το *Reuters*, σχετικά με την επιστολή διαμαρτυρίας για την απόφαση αυτή που είχε αποστείλει ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στα Η.Ε., καθώς και στα κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ, βλ. «İngiliz karargâhını Kıbrıs'a naklini Makarios istemiyor» («Ο Μακάριος δεν επιθυμεί τη μεταφορά στην Κύπρο του βρετανικού στρατηγείου»), *Hürriyet*, 7/7/1954.

⁹⁵⁰ «İngilizler Kıbrıs için ne diyorlar?» («Τι λένε οι Άγγλοι για την Κύπρο;»), *Hürriyet*, 14/7/1954.

ανήκε από παλιά στην Τουρκία [sic], την «ασφάλεια της Μεσογείου», καθώς και «το γεγονός ότι η πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων ήταν κομμουνιστές». Επρόκειτο πράγματι για μία τηλεγραφικά λακωνική παράθεση όλων των λόγων που τα προηγούμενα χρόνια επικαλείτο στα ρεπορτάζ και στην αρθρογραφία της η εφημερίδα, για να αντικρούσει τις ελληνικές διεκδικήσεις, μία επιχειρηματολογία που εμφανιζόταν να ταυτίζεται ουσιαστικά με τις βρετανικές «αιτιολογημένες» θέσεις. Αναφορικά δε με τη βρετανική προθυμία να εισαχθεί στην Κύπρο ενός είδους αυτοκυβέρνηση, ο Bil επανερχόταν στην τουρκοκυπριακή απαίτηση να υπογραφεί παράλληλα και ένα πρωτόκολλο που θα τους «διασφάλιζε».

Φαίνεται πως το περιεχόμενο του τελευταίου είχε αποτελέσει αντικείμενο σκέψης και επεξεργασίας, όπως προκύπτει από την αναλυτική παρουσίαση των διατάξεων του στην οποία προέβαινε ο Τούρκος ανταποκριτής. Έτσι, όπως ανέφερε, στο πρώτο άρθρο του «πρέπει να ενταχθούν προβλέψεις που θα διασφαλίζουν τη διατήρηση των Τούρκων ως φυλής», απαιτείτο δηλαδή μία «πληθυσμιακή εγγύηση» σύμφωνα με «τα παραδείγματα της Δυτικής Θράκης και των Δωδεκανήσων [;:]». Η αιτιολογία ήταν γνωστή: Οι Ελληνοκύπριοι κατέστησαν πλειοψηφία στο νησί εκμεταλλευόμενοι την «ανοχή» των Βρετανών, ενώ υπήρχαν «250 χιλιάδες γνήσιοι Τουρκοκύπριοι που ζουν τώρα στην Τουρκία». Επιπροσθέτως, ζητείτο να απαγορευτεί στο εξής η είσοδος άλλων «προσφύγων» και να λογίζεται Κύπριος «μόνο εκείνος που γεννιέται στην Κύπρο ή έχει γεννηθεί από Κύπριο πατέρα». Ο Bil χαρακτήριζε το σημείο αυτό «πολύ σημαντικό», υπογραμμίζοντας ότι ήταν «απολύτως αναγκαίο»⁹⁵¹ το σύνολο του άρθρου να ενταχθεί στη «χάρτα της αυτοκυβέρνησης», έτσι ώστε «να μην δύναται να μεταβληθεί η εθνογραφία» του νησιού.

Το δεύτερο άρθρο των «διασφαλίσεων» αφορούσε τη δυνατότητα των Τουρκοκυπρίων να έχουν καθεστώς αυτοκυβέρνησης στα εκπαιδευτικά ζητήματα, έτσι ώστε τα παιδιά τους να μπορούν να διδάσκονται την τουρκική ιστορία, λογοτεχνία, γεωγραφία και τις ατατουρκικές «μεταρρυθμίσεις». Και αυτό το άρθρο ήταν «απολύτως αναγκαίο», αλλά και «το πλέον φυσικό τους δικαίωμα». Το τρίτο άρθρο αφορούσε τις «οικονομικές εγγυήσεις», προκειμένου να μην μπορέσουν οι Ελληνοκύπριοι μελλοντικά να πάρουν τις τουρκοκυπριακές ακίνητες περιουσίες «που αποτελούν το εξήντα τοις εκατό των ακινήτων του νησιού», όπως ισχυριζόταν πως είχε συμβεί «στην Ξάνθη, στη Δράμα, στις Σέρρες και στο Διδυμότειχο». Γι' αυτό και ζητείτο επιπροσθέτως να επιτραπεί η ίδρυση υποκαταστημάτων των τραπεζών «της μητέρας πατρίδας» στην Κύπρο. Η πρόβλεψη περί «οικονομικών εγγυήσεων» χαρακτηριζόταν «όχι προνόμιο, αλλά δικαίωμα».⁹⁵² Τέλος, το τέταρτο άρθρο αφορούσε την «κοινωνική αυτοκυβέρνηση» των Τουρκοκυπρίων και αναφερόταν στην

⁹⁵¹ *Zarurî* στο πρωτότυπο.

⁹⁵² Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι την ίδια ακριβώς περίοδο «οικονομικά δικαιώματα» ζητούσαν με μεσολαβητή τη *Hürriyet* και οι «Τούρκοι της Δυτικής Θράκης», τα θέματα των οποίων δεν είχε πάψει να προβάλλει η εφημερίδα και κατά την περίοδο εκείνη. Ο εκεί ανταποκριτής της, μάλιστα, έφτανε μέχρι του σημείου να ζητεί ουσιαστικά την αντικατάσταση και των υπηρετούντων στην περιοχή υπαλλήλων, μετά την έλευση του νέου Γενικού Διοικητή Θράκης Γεωργίου Φεσσόπουλου, βλ. “Bati Trakya’daki ırkdaşlarımız/ İktisadî hakklarının sağlanmasını istiyor” («Οι ομογενείς μας στη Δυτική Θράκη ζητούν τη διασφάλιση των οικονομικών τους δικαιωμάτων»), *Hürriyet*, 24/7/1954, καθώς και “Bati Trakya’da Türk düşmanı memurlar/ ırkdaşlarımız, yeni Umumi Valinin, iyi niyetini isbat için, bu kabil memurları tasfiye etmesini istiyorlar” («Εχθροί των Τούρκων υπάλληλοι στη Δυτική Θράκη/ Οι ομογενείς μας ζητούν από τον νέο Γενικό Διοικητή, εις ένδειξη των αγαθών του προθέσεων, να διώξει τους υπαλλήλους αυτούς»), *Hürriyet*, 14/7/1954.

εφαρμογή των ατατουρκικών «μεταρρυθμίσεων», όπως η τέλεση πολιτικού γάμου και η αυτοδιοίκηση των ευαγών ιδρυμάτων τους. Ο Bil υποστήριζε ότι αυτά ήταν μόνο αρχικές σκέψεις, προσθέτοντας πως σίγουρα θα υπήρχαν «αρμόδιοι πολιτικοί εμπειρογνώμονες που θα έδιναν τεχνική μορφή σε αυτές τις προβλέψεις». Κατέληγε δε στο κείμενό του, ζητώντας την αναγνώριση «ίσων δικαιωμάτων» στη διοίκηση του νησιού, κυρίως στη δημόσια διοίκηση, διότι στην αστυνομία οι Τουρκοκύπριοι αποτελούσαν την πλειοψηφία, επειδή «οι Άγγλοι δεν εμπιστεύονταν καθόλου τους Ελληνοκύπριους». Γι' αυτό, έπρεπε «να ενταχθούν και οι Τούρκοι [sic] στους διοικητικούς μηχανισμούς της Κύπρου, τουλάχιστον όσο και οι κατά πλειοψηφία κομμουνιστές Ελληνοκύπριοι (!)». ⁹⁵³

Στην επόμενη συνέχεια ο Bil έδινε το λόγο στους ίδιους τους Τουρκοκύπριους συνομιλητές του στο Λονδίνο, για να εκθέσουν με προσωπικά παραδείγματα τις «θηριωδίες» που διέπρατταν εναντίον των ομογενών τους στο νησί οι Βρετανοί και οι Ελληνοκύπριοι. Τέτοιες ήταν η επιτυχία σε δημόσιο διαγωνισμό ενός Ελληνοκυπρίου που δεν είχε συμμετάσχει στις εξετάσεις, η απαγόρευση επί ποινή απόλυσης της συμμετοχής των καθηγητών, αλλά και των μαθητών, στην τουρκική εορτή της 23^{ης} Απριλίου, η απόκρυψη με αυτοκόλλητο χαρτάκι της τουρκικής σημαίας στο κάτω μέρος διδακτικού χάρτη που είχε αποσταλεί από την Τουρκία, καθώς και ο γενικότερος φόβος της ένδειας σε περίπτωση απόλυσής τους από το δημόσιο, φόβο τον οποίο δεν είχαν οι Ελληνοκύπριοι εξαιτίας της καλύτερης οικονομικής τους κατάστασης. Μετά από την παράθεση αυτών των χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, ο Τούρκος ανταποκριτής ζητούσε την άποψη του Βρετανού βουλευτή του Εργατικού Κόμματος, [Sir Joseph Percival William] Mallalieu, την επερώτηση για το Κυπριακό του οποίου οι αθηναϊκές εφημερίδες είχαν ερμηνεύσει ως κίνηση υπέρ της Ελλάδας. Απαντώντας στον Bil, ο οικουρών βουλευτής σημείωνε ότι επρόκειτο για προσωπικές και όχι για απόψεις του κόμματός του και ότι είχε απλώς ρωτήσει τη θέση της βρετανικής κυβέρνησης για το θέμα. Όταν ο δημοσιογράφος επέμεινε, ο Mallalieu παρατήρησε πως ήταν «ένας άνθρωπος που είχε τη στοιχειώδη ιστορική γνώση ότι η Κύπρος ουδέποτε στην ιστορία ανήκε στην Ελλάδα...». ⁹⁵⁴

Η έβδομη συνέχεια των ανταποκρίσεων μικρή σχέση είχε με το Κυπριακό. Πέραν των ταξιδιωτικών εντυπώσεων για συγκεκριμένα σημεία του Λονδίνου και του Παρισιού, η μόνη αναφορά στο θέμα ήταν έμμεση και προερχόταν από μία ανάλυση του *Le Monde*. Ο συντάκτης της αποφαινόταν ότι το Κυπριακό «δεν αφορούσε μόνο την Βρετανία και την Ελλάδα», εφιστώντας με ανταγωνιστικό προς τους Βρετανούς ύφος, την προσοχή τους στους «εκατό χιλιάδες Τουρκοκύπριους του νησιού», οι οποίοι «δεν είχαν καμμία όρεξη να γίνουν υπήκοοι του Βασιλιά Παύλου». Αξιοπρόσεκτο ήταν, ωστόσο, το γεγονός ότι η αφορμή για την προσωρινή εκείνη μετάβαση του Bil στο Παρίσι, είχε δοθεί από έναν φίλο του που δίδασκε σε γαλλικό πανεπιστήμιο και ο οποίος τον παρότρυνε να πάει και να ακούσει έναν μη κατονομαζόμενο Γάλλο καθηγητή,

⁹⁵³ “İngilizler Kıbrıs için ne düşünüyorlar?” («Τι σκέφτονται οι Άγγλοι για την Κύπρο;»), *Hürriyet*, 15/7/1954.

⁹⁵⁴ “Türklerden saklanan Türk bayrağı” («Η τουρκική σημαία που αποκρυπτόταν από τους Τούρκους»), *Hürriyet*, 16/7/1954.

που θα έδινε διάλεξη για τον «Τουρκο-Χετιτικό πολιτισμό». Ακολουθώντας τη συμβουλή του, ο Τούρκος δημοσιογράφος γινόταν μάρτυρας μιας επανάληψης των γνωστών απόψεων περί του προαναφερθέντος «πολιτισμού», που ήταν προγενέστερος του ελληνικού, και από τον οποίον είχαν μεταδοθεί τα «φώτα» στον τελευταίο, που λανθασμένα αντιμετωπιζόταν ως «αυθεντικός».⁹⁵⁵ Κατόπιν της διάλεξης αυτής, δικαίως ο Bil έγραφε πως περιδιάβαινε «πλήρης ικανοποίησης» τους δρόμους του Παρισιού «με το στήθος γεμάτο υπερηφάνεια». Όταν δε ο φίλος του τον πληροφόρησε πως οι συγκεκριμένες απόψεις κέρδιζαν έδαφος και στο πανεπιστήμιο του Cambridge, τότε «γιατί να πω ψέματα, η περηφάνια μου πολλαπλασιάστηκε». «Θεέ μου, οι Έλληνες φίλοι μας!», κατέληγε: «Ο ιστορικός πολιτισμός τους αποτελούσε ένα από τα ερείσματά τους... Για δείτε, τώρα, άρχισε κι αυτός σιγά-σιγά να βγαίνει κούφιος!».⁹⁵⁶

Αν και οι επόμενες τρεις συνέχειες του οδοιπορικού του στο Λονδίνο είχαν καθαρά ταξιδιωτικό χαρακτήρα, χωρίς καμμία άμεση ή έμμεση αναφορά στο Κυπριακό, αξίζει να επισημανθεί η «στενοχώρια» του Bil, όταν διαπίστωνε τη στερεοτυπική εικόνα του Τούρκου στη Βρετανία, εξαιτίας μιας φιγούρας σε μεγάλο ταξιδιωτικό πρακτορείο, που τον αναπαριστούσε μυστακοφόρο, ντυμένο με μανδύα, να φέρει φέσι και να κρατάει γιαταγάνι. Είναι πράγματι, άξια επισήμανσης η δυσφορία του εκείνη, συγκρινόμενη με το πάγιο επιχείρημα που πρόβαλλε η εφημερίδα του για την Κύπρο, ότι είχε δηλαδή «κατακτηθεί», και μάλιστα «με το αίμα των μαρτύρων» που «είχε ποτίσει τη γη της». Ο Bil δεν φαινόταν να συνειδητοποιεί τη συγκεκριμένη αντίφαση μεταξύ της εικόνας της «τουρκικής πολεμικής αρετής», που κατά κόρον προτασσόταν από την ίδια τη *Hürriyet*, και του παραπόνου που εξέφραζε για την «προκατειλημμένη» εικόνα του Τούρκου. Έτσι, αν και παραδεχόταν μεν ότι η Τουρκία δεν είχε κατορθώσει να προβάλλει την εικόνα της «όπως έπρεπε», για να κατορθώσει να ανατρέψει εκείνα τα στερεότυπα, απορούσε ταυτόχρονα για τη στάση των Βρετανών κατά τρόπο που απλώς τα δικαίωνε: «Δύναμαι, μάλιστα, να ισχυριστώ ότι οι Άγγλοι δεν μας γνωρίζουν ούτε καν επιφανειακά, αν και με το συγκεκριμένο έθνος είχαμε δια μέσου των αιώνων καλές ή κακές επαφές, οικοδομήσαμε φιλίες και συμμετείχαμε σε κοινούς πολέμους... Υπήρξαμε ακόμη και εχθροί και χτυπηθήκαμε...».⁹⁵⁷

Η πρώτη ελληνική προσφυγή στα Η.Ε.: Προετοιμασία και αντιδράσεις

α) Από τους «αντι-στασιαστικούς νόμους» στον «Όρκο της Φανερωμένης» και τη «βροντερή φωνή» του Σπυρίδωνα

Παράλληλα με το εμβόλιμο, έκτακτο χαρακτήρα, αυτό ενδιαφέρον του Bil με τις προεκτεθείσες ανταποκρίσεις από το Λονδίνο, συνεχιζόταν και το τακτικό ενδιαφέρον του Τ.Κ., με τις ανταποκρίσεις του από την Αθήνα. Στο πλαίσιο αυτό, αρυόταν από το αθηναϊκό Έθνος μία

⁹⁵⁵ Για την καλύτερη δημοσιευθείσα πραγμάτευση των συνθηκών δημιουργίας, καθώς και του περιεχομένου των θέσεων αυτών, που ήκμασαν την περίοδο του 1930 υπό την καθοδήγηση του ίδιου του Atatürk, βλ. Büşra Ersanlı-Behar, *İktidar ve Tarih: Türkiye'de 'Resmî Tarih' Tezinin Oluşumu (1929-1938)* (Εξουσία και Ιστορία: Η Συγκρότηση της 'Επίσημης Ιστορικής' Θέσης στην Τουρκία (1929-1938)) (İstanbul: Afa Yayınları, 1996), επανέκδοση από İletişim, 2003¹.

⁹⁵⁶ «Kıbrıs için Fransızlar ne diyor?» («Τι λένε οι Γάλλοι για την Κύπρο;»), *Hürriyet*, 17/7/1954.

⁹⁵⁷ «Demokrasi Dersi ve Churchill» («Το μάθημα δημοκρατίας και ο Τσώρτσιλ»), *Hürriyet*, 20/7/1954.

εξαιρετικά ενδιαφέρουσα είδηση με προέλευση μία μη κατονομαζόμενη εφημερίδα της Αλεξάνδρειας. Σύμφωνα με την εκείνη, σε περίπτωση που μεταφερόταν τελικά στην Κύπρο το βρετανικό στρατηγείο του Σουέζ, τότε «οι Ελληνοκύπριοι προετοιμάζονταν να διεξαγάγουν ανταρτοπόλεμο». Όπως επιπλέον αναφερόταν, είχε προσκληθεί στο Σουέζ ειδικά για το σκοπό αυτό, ο επικεφαλής των βρετανικών στρατευμάτων στην Κέννα, στρατηγός Erskine, ο οποίος είχε αξιολογήσει ως «πιθανή» μια τέτοια ενέργεια και είχε συστήσει τη λήψη μέτρων. Ο Τούρκος ανταποκριτής προσπάθησε να διασκεδάσει τις ανησυχίες για ένα τέτοιο ενδεχόμενο, μέσω της διακωμώδησης: «Γοιουτοτρόπως ο Μακάριος, ο οποίος αρέσκεται σε donkicωτικές κινήσεις, απειλεί τώρα την Αγγλία με μία επιχείρηση τύπου Μάο-Μάο στην Κύπρο. Οι Άγγλοι, λαμβάνοντας τα μέτρα τους, δεν μπορούν να μη χαμογελάσουν έναντι της κίνησης αυτής».⁹⁵⁸

Από την Αλεξάνδρεια, επίσης, προερχόταν και άλλη μία είδηση που προκάλεσε τον εκνευρισμό της εφημερίδας και αφορούσε την εκδήλωση υπέρ της ένωσης, που είχαν διοργανώσει οι εκεί διαβιούντες Έλληνες. Η *Hürriyet* σημείωνε ότι η έκταση της ελληνικής «προπαγάνδας» για το ζήτημα ήταν τόσο ευρεία, που «έχει λάβει τη μορφή μιας συνολικής και οργανωμένης κινητοποίησης, η οποία είναι λες και έχει βγει από ένα ενιαίο κέντρο». Χαρακτηρίζοντας την Αίγυπτο ως «τον πιο πλατύ και ανεκτικό χώρο» όπου είχε αναπτυχθεί η προαναφερθείσα «προπαγάνδα», πρόσθετε πως οι 150 χιλιάδες Έλληνες που διαβιούσαν στο Κάιρο και στην Αλεξάνδρεια, «έχουν αφήσει κατά μέρος τις δουλειές τους και έχουν αποδυθεί στην ενωτική προπαγάνδα». Από το στόχαστρό της δεν ξέφυγε ούτε το κυβερνών «Επαναστατικό Κόμμα» του Νάσερ, επειδή σε ένα από τα πανό της εκδήλωσης, φωτογραφία του οποίου συνόδευε το ρεπορτάζ για του λόγου το αληθές, ήταν ζωγραφισμένη η τρίχρωμη σημαία του, με την εφημερίδα να εξανίσταται: «Εκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι οι Έλληνες της Αιγύπτου χρησιμοποιούν για τις πολιτικές τους επιδιώξεις την κομματική σημαία του έθνους στα εδάφη του οποίου διαβιούν, καθώς και το ότι οι κυβερνητικές αρχές ανέχονται αυτή τη συμπεριφορά».⁹⁵⁹

Τον ίδιο εκνευρισμό προκαλούσαν στον Τ.Κ. οι ειδήσεις των ελληνικών εφημερίδων, τόσο για τις εκδηλώσεις που είχαν λάβει χώρα στη Ρόδο εις μνήμην του απαγχονισθέντος το 1821 Αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυπριανού, όσο και για τις δηλώσεις στους βρετανικούς *Times* του Έλληνα αντιπροσώπου στα Η.Ε. Έτσι, χαρακτήριζε τα πρώτα δημοσιεύματα ως «προκλητικά έναντι των Τούρκων»,⁹⁶⁰ τη δε ερμηνεία των ελληνικών εφημερίδων στις δηλώσεις που είχε κάνει ο Ξανθόπουλος-Παλαμάς,⁹⁶¹ ως «χιμαϊρικές»:

⁹⁵⁸ “İngiliz Ortadoğu karargâhı Lefkoşa’ya taşınırsa/ Makarios Kıbrısta Mau Mau çeteleri kuracak!” («Αν μεταφερθεί στη Λευκωσία το αγγλικό στρατηγείο της Μέσης Ανατολής/ ο Μακάριος θα φτιάξει σώματα ατάκτων όπως οι Μάο-Μάο»), *Hürriyet*, 11/7/1954.

⁹⁵⁹ “Kıbrıs için yapılan kötü propaganda” («Η κακή προπαγάνδα που γίνεται για την Κύπρο»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 22/7/1954.

⁹⁶⁰ Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, «δημοσιεύματα με αφορμή δεν ξέρω κι εγώ ποια επέτειο του θανάτου του δεσπότη της Κύπρου Κυπριανού, ο οποίος είχε καταδικαστεί σε απαγχονισμό με την κατηγορία της προδοσίας, όταν οι Ρωμιοί του νησιού είχαν στασιάσει εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας».

⁹⁶¹ Ο Έλληνας αντιπρόσωπος είχε επαναλάβει την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να ρυθμιστεί διμερώς, «φιλικά» και με διαπραγματεύσεις το Κυπριακό, σημειώνοντας ότι ήταν έτοιμη να συζητήσει το θέμα της δημιουργίας βρετανικών

«Κατά την κούτρα των πολιτικών συντακτών των ελληνικών εφημερίδων, η δημοσίευση [αυτών των δηλώσεων] από τις στήλες μιας σοβαρής εφημερίδας όπως οι 'Times' ήταν, λέει, αρκούντως ενδεικτική. Είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι οι αθηναϊκές εφημερίδες, δημοσιεύοντας τον τελευταίο καιρό τέτοιου είδους ειδήσεις και σχόλια, που αποτελούν αποκυήματα φαντασίας, κάνουν ό,τι μπορούν για να αποπροσανατολίσουν τους αναγνώστες τους και να τους φτιάξουν το κέφι με όνειρα γλυκά, και έχουν βάλει χάριν των χιμαιρών τους να προσδίδουν τέτοια παράξενη και γελοία έννοια, ακόμη και στο παραμικρό σημάδι στον ορίζοντα. Το άστρο του Μακάριου πλησιάζει μάλλον στη Δύση του...».⁹⁶²

Κι ενώ ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα πληροφορούσε πως η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε επισήμως πως είχε δώσει σχετικές εντολές στον Ξανθόπουλο-Παλαμά, έτσι ώστε να κατατεθεί στις 20 Αυγούστου η ελληνική προσφυγή για το Κυπριακό στα Η.Ε.,⁹⁶³ ο ανταποκριτής της στη Λευκωσία πληροφορούσε για τις αντιδράσεις που είχαν εκδηλωθεί στην Κύπρο εναντίον των νόμων περί «προκλήσεως ταραχών»,⁹⁶⁴ τα τοιχοκολλημένα αγγελτήρια του οποίου είχαν σκίσει μέλη του ΑΚΕΛ, που τελικά συνελήφθησαν.⁹⁶⁵ Σε ετέρα ανταπόκρισή του πληροφορούσε για την κοινή δήλωση που είχαν υπογράψει το ΑΚΕΛ με ορισμένους «εθνικιστικούς» φορείς, με την οποία καταδικάζονταν τα βρετανικά μέτρα και κηρυσσόταν απεργία στις 12 Αυγούστου. Η εφημερίδα έβρισκε αφορμή να κάνει λόγο και πάλι για την «ένωση των κομμουνιστών με τους εθνικιστές»,⁹⁶⁶ αλλά και για τα «πυρά» που είχε εξαπολύσει ο Μακάριος, «επιτιθέμενος με δριμύτητα» εναντίον των βρετανικών αρχών σε ομιλία που είχε εκφωνήσει κατόπιν της θείας λειτουργίας, φωνάζοντας στο τέλος «Ένωσις! Ένωσις! Ένωσις!».⁹⁶⁷ Στο συγκεκριμένο θέμα

βάσεων στο νησί. Ο ανταποκριτής των *Times* πρόσθετε, ωστόσο, ότι η ελληνική πλευρά συνέχιζε τις προετοιμασίες της για την προσφυγή, γεγονός που μάλλον επέτεινε τον εκνευρισμό του Τούρκου ανταποκριτή.

⁹⁶² «Yunan hükümeti Kıbrıs meselesini B. Milletlere sunmaktan vaz geçmiyor» («Η ελληνική κυβέρνηση δεν κάνει πίσω από την παραπομπή του ζητήματος στα Ηνωμένα Έθνη»), *Hürriyet*, 14/7/1954.

⁹⁶³ «Yunanistan 20 ağustosta Birleşmiş Milletlere baş vuracak» («Η Ελλάδα θα προσφύγει στις 20 Αυγούστου στα Ηνωμένα Έθνη»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 4/8/1954. Η μικρή αυτή είδηση ακολουθούσε ως συνέχεια του προαναφερθέντος ρεπορτάζ της ίδιας ημέρας.

⁹⁶⁴ «Anti-sedition laws» («αντι-στασιαστικοί νόμοι», όπως έχουν αποδοθεί στην ελληνική μετάφραση του έργου του Crouzet). Οι τέσσερις νεώτερες τροπολογίες των νόμων εκείνων είχαν εισαχθεί από την αποικιακή διοίκηση στις 24 Ιανουαρίου 1951, προκειμένου να ενισχύσουν το καταστατικό οπλοστάσιό της εναντίον της ενωτικής δραστηριοποίησης. Οι σφοδρές αντιδράσεις που συνάντησαν, ωστόσο, δεν επέτρεψαν τελικά στον Κυβερνήτη Wright να τους χρησιμοποιήσει και περιέπεσαν σε αδράνεια, για να επανενεργοποιηθούν από τον Armitage τον Αύγουστο του 1954, βλ. Stefanidis, ό.π., σελ. 1-18.

⁹⁶⁵ «Fesatçılık aleyhindeki beyannameleri yırtan/ Kıbrıslı komünistlerden bazıları dün tevkif edildi» («Συνελήφθησαν χθες ορισμένοι Κύπριοι κομμουνιστές που έσκισαν τα αγγελτήρια των αντι-στασιαστικών νόμων»), *Hürriyet*, 5/8/1954. Υπό τον κεντρικό αυτό τίτλο στεγαζόταν ένα σύνολο επιμέρους ρεπορτάζ, όπως η διαμαρτυρία στο βρετανικό ΥΠΕΞ του Έλληνα πρέσβη Μόστρα για τον χαρακτηρισμό της Ελλάδας ως «ασταθούς χώρας» από τον Υπουργό Αποικιών Lyttelton, οι αρνητικές αντιδράσεις των βρετανικών εφημερίδων για τους εν λόγω νόμους, καθώς και μία ανταπόκριση από την Αθήνα για τις αντίστοιχες αντιδράσεις εναντίον τους από φορείς στην Ελλάδα. Στα τέλη του μήνα η αγγλική *Daily Mail* θα παραδεχόταν στο κύριο άρθρο της ότι ήταν «λάθος» οι δηλώσεις του Lyttelton, προτείνοντας ταυτόχρονα «φιλικούς τρόπους» επίλυσης του Κυπριακού, όπως η αποδοχή της ιδέας της «διπλής υπηκοότητας», ελληνικής και βρετανικής, για τους Κύπριους, στο πλαίσιο της νέας συνταγματικής πρότασης, βλ. «Kıbrıs için yeni bir İngiliz teklifi» («Μια νέα αγγλική πρόταση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 26/8/1954.

⁹⁶⁶ «Kıbrıs' ta Rum kızilları ve milliyetçileri birleştiler» («Στην Κύπρο ενώθηκαν οι Ελληνοκύπριοι ερυθροί και οι εθνικιστές»), *Hürriyet*, 8/8/1954. Κατά την πρακτική της εφημερίδας, ακολουθούσε και εδώ άλλη ανταπόκριση του Τ.Κ. από την Αθήνα, με την οποία πληροφορούσε για τη διοργάνωση από την ΠΕΑΕΚ συλλαλητηρίου διαμαρτυρίας κατά των βρετανικών μέτρων στις 20 Αυγούστου.

⁹⁶⁷ «Makarios ateş püikürüyor!» («Ο Μακάριος εξαπολύει πυρά κατά ριπάς!»), ενδιάμεσος τίτλος στο ανωτέρω κεντρικό δημοσίευμα.

επανερχόταν η εφημερίδα και την επομένη, όταν έβρισκε και πάλι αφορμή από την αναγγελθείσα απεργία, για να αναφερθεί στην «αλλόκοτη συμμαχία δύο αντίθετων μεταξύ τους ιδεολογιών», αλλά και στην «πονηρά γραμμένη» ανακοίνωση του ΑΚΕΛ, που προέτρεπε στον παραμερισμό των αντιπαράθεσων του παρελθόντος και καλούσε στη δημιουργία ενός μετώπου υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων «ανεξαρτήτως θρησκείας, εθνικότητας και ιδεολογίας».

Κατά τον ανταποκριτή της *Hürriyet* στη Λευκωσία, στην απεργία της 12^{ης} Αυγούστου συμμετείχαν οι διοργανωτές της και οι υποστηρικτές τους, όχι όμως και οι Ελληνοκύπριοι που υπηρετούσαν σε «κυβερνητικές υπηρεσίες», ενώ «αν και οι κομμουνιστές κάλεσαν τους Τούρκους του νησιού να συμμετάσχουν στην απεργία, δεν κατόρθωσαν να πείσουν ούτε καν έναν Τούρκο». Παράλληλα, ο ανταποκριτής των Αθηνών πληροφορούσε ότι ο «Σύνδεσμος Παλαιών Πολεμιστών» του Πύργου είχε αποφασίσει να βαδίσει στο συλλαλητήριο των Αθηνών στις 20 Αυγούστου, κρατώντας δύο φιαλίδια με αίμα, το πρώτο εκ των οποίων θα παρέδιδε στον Αρχιεπίσκοπο Σπυρίδωνα και το δεύτερο θα απέστελλε στον Βρετανό Πρωθυπουργό.⁹⁶⁸

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ήταν, επίσης, η πρακτορειακή είδηση που αναδημοσίευε η εφημερίδα, σχετικά με τη συνέντευξη που είχε παραχωρήσει στην ιταλική *Corriere della Serrra* ο Κυβερνήτης Sir Robert Armitage. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, ο τελευταίος αναφέρθηκε στην άρνηση των Τουρκοκυπρίων να υπαχθούν στην ελληνική διακυβέρνηση, «κάτι που δεν είναι τωρινό, αλλά ισχύει από μακρού καιρού». Επιπλέον, σημείωνε πως η Κύπρος «είναι η γωνία μιας πλευράς της Τουρκίας. Οι τουρκικές ακτές βρίσκονται σε απόσταση 60 χιλιομέτρων από την Κύπρο», ενώ απαντώντας σε ερώτηση κατά πόσο ίσχυαν τα αναγραφόμενα στον ελληνοκυπριακό Τύπο, ότι ήταν η Βρετανία εκείνη που υπέβαλε την ιδέα στους Τουρκοκύπριους να μην αποδέχονται την ελληνική διακυβέρνηση, απαντούσε ότι «οι Τούρκοι δεν έχουν ανάγκη από παροτρύνσεις σε τέτοιου είδους ζητήματα». Περαιτέρω, επεσήμαινε πως οι κομμουνιστές επιχειρούσαν να αποκτήσουν τον έλεγχο των τριών κυριότερων λιμανιών του νησιού, αποδίδοντας σε εκείνους και στην εκκλησία την ευθύνη των «προκλήσεων σε εξέγερση», προχωρώντας μάλιστα και σε αναφορές για τον «πλούτο της ελληνοκυπριακής εκκλησίας».⁹⁶⁹ Η έντονη ομοιότητα – αν όχι ταύτιση – των προβαλλόμενων επισημάνσεων και επιχειρημάτων του με εκείνα της τουρκικής

⁹⁶⁸ “Kıbrıs'ta dün Rumlar 24 saatlik bir grev yaptılar” («Οι Ελληνοκύπριοι πραγματοποίησαν χθες στην Κύπρο 24ωρη απεργία»), *Hürriyet*, 13/8/1954. Η εφημερίδα θα επανερχόταν στο θέμα με ρεπορτάζ περί της δημόσιας αιμοδοσίας των εφένδρων αξιωματικών του Πύργου και της πρόθεσής τους να αποσταλούν τα φιαλίδια με το αίμα στον Churchill και στον Μακάριο, βλ. “Churchill'e kanlarını gönderecek Yunan yedek subayları” («Οι Έλληνες έφενδροι αξιωματικοί που θα αποστείλουν το αίμα τους στον Τσώρτσιλ»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 22/8/1954. Τελικά, όπως ήταν αναμενόμενο, το φιαλίδιο με το αίμα δεν εστάλη ποτέ στον Βρετανό Πρωθυπουργό, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 412-413, υποσ. 105. Χαρακτηριστική είναι η ομοιότητα του συγκεκριμένου περιστατικού με το αντίστοιχο της αποστολής φιαλιδίου αίματος από Τουρκοκύπριους το 1933, βλ. ανωτέρω, σελ. 74.

⁹⁶⁹ “Kıbrıs Valisi Türkiye'nin Ada ile alâkasına temas etti” («Ο Κυβερνήτης της Κύπρου αναφέρθηκε στο ενδιαφέρον της Τουρκίας για το Νησί»), *Hürriyet*, 14/8/1954, με πηγή το πρακτορείο *T.H.A.* Ο Crouzet επισημαίνει ορθώς τον αυτοτελή χαρακτήρα του τουρκικού ενδιαφέροντος για την Κύπρο, ωστόσο αν και επιχειρεί να υποβαθμίσει την «ενθάρρυνση» της τουρκικής πλευράς από τον βρετανικό παράγοντα, παραδέχεται αφενός μεν ότι υπήρχαν σποραδικές δηλώσεις της βρετανικής πλευράς που ταυτίζονταν με τα τουρκικά επιχειρήματα, αφετέρου δεν ότι η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία που είχε μεταβεί στα Η.Ε. «τελούσε υπό την καθοδήγηση της βρετανικής αντιπροσωπείας (της οποίας μπορούσε να χρησιμοποιεί τα γραφεία)», βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 426-427, υποσ. 41 και 42. Για ορισμένες χαρακτηριστικές περιπτώσεις ενθάρρυνσης και «σύμπτωσης» των βρετανικών και των τουρκικών επιχειρημάτων βλ. τις δηλώσεις που παραθέτει ο Stefanidis, ό.π., σελ. 13, 18-19, 21, 25.

πλευράς, όπως εκφράζονταν και μέσα από τις στήλες της *Hürriyet*, είναι προφανής αλλά και ευεξήγητη, αν ληφθεί υπ' όψιν η δεδομένη χρονική συγκυρία της επικείμενης τότε ελληνικής προσφυγής στον Ο.Η.Ε. Σε κάθε όμως περίπτωση, δεν παύει να προκαλεί εντύπωση η «σύμπτωση» αυτή των απόψεων, η οποία θα συντονιζόταν και θα κλιμακωνόταν έτι περαιτέρω στο επόμενο διάστημα.⁹⁷⁰

Την «έντονη αντίδραση» της τουρκοκυπριακής πλευράς εναντίον της βρετανικής πρόθεσης να παραχωρηθεί μιας μορφής αυτοκυβέρνηση στο νησί διαδεχόταν, όπως ήταν αναμενόμενο, η «σφοδρή της διαμαρτυρία» για την κατάθεση της προσφυγής στον ΟΗΕ από την Ελλάδα στις 20 Αυγούστου. Όπως ανέφερε η εφημερίδα στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο δημοσίευμα, η διαμαρτυρία και τα επιχειρήματα «όλων των στρωμάτων και των οργανώσεων των Τουρκοκυπρίων» συμπεριλαμβάνονταν σε τηλεγράφημα που απέστειλε το «Κόμμα Εθνικής Τουρκικής Ένωσης» προς τον επικεφαλής των Η.Ε., Dag Hammarskjold, και το οποίο έφερε την υπογραφή «του επικεφαλής του κόμματος». Απορρίπτοντας κάθε «δικαίωμα και αρμοδιότητα» της Ελλάδας στο ζήτημα της τύχης του νησιού, οι συντάκτες διακήρυσσαν «κατηγορηματικά» ότι θα χρησιμοποιούσαν «κάθε νόμιμη δυνατότητα και μέσο για να αντιταχθούν ρητώς και με σφοδρότητα» στο ενδεχόμενο να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα. Παράλληλα, σε μία αξιοσημείωτη αποστροφή του γραπτού τους λόγου, ζητούσαν από τον Γ.Γ. του ΟΗΕ «να μη διαφύγει της προσοχής του η δραματική κατάσταση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης και των Δωδεκανήσων που διαβιών υπό ελληνική διοίκηση, και να ξεκινήσει έρευνα για τα ζητήματα αυτά».⁹⁷¹

Στο ίδιο μήκος κύματος, επίσκεψη διαμαρτυρίας στον Armitage θα πραγματοποιούσε λίγες μέρες αργότερα και ο μουφτής Mehmet Dâna,⁹⁷² αλλά και μία επταμελής αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Kaymak. Σύμφωνα με τον ανταποκριτή της εφημερίδας στη Λευκωσία, η αντιπροσωπεία θα μετέβαινε στην ορεινή κατοικία του Κυβερνήτη στο όρος Τρόδος και θα έθετε «εξ ονόματος της Εθνικής Τουρκικής Ένωσης» το σύνολο των θεμάτων «που ενδιέφεραν την τουρκοκυπριακή κοινότητα», συμπεριλαμβανομένου και εκείνου της «άμεσης» επιστροφής της διοίκησης του Enkaf. Στη συνάντηση, που διήρκεσε μιάμιση ώρα, ήταν παρόντες «ένα σύνολο υψηλόβαθμων Άγγλων αξιωματούχων, καθώς και οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι των επαρχιών Λευκωσίας και

⁹⁷⁰ Και σε αυτό το ρεπορτάζ ακολουθούσαν ανταπόκριση του Τ.Κ. από την Αθήνα σχετικά με την αποστολή στις ΗΠΑ ελληνικής επιτροπής «διαφώτισης» για το Κυπριακό, καθώς και πρακτορειακή είδηση του *Associated Press*, για τις δηλώσεις του Μακάριου ότι αν αποτύγχανε η προσφυγή στα Η.Ε. δεν θα «ύψωναν τη σημαία της εξέγερσης», αλλά θα συνεχιζόταν ο αγώνας με έμφαση στις ηθικές παραμέτρους του ζητήματος.

⁹⁷¹ «Adanın Yunanistan'a ilhak edilmesini istemek için/ B. Milletlere yapılan müracaatı Kıbrıs Türkleri protesto ettiler» («Οι Τουρκοκύπριοι διαμαρτυρήθηκαν για την προσφυγή στα Η. Έθνη, που ζητεί την ένωση της νήσου με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 23/8/1954.

⁹⁷² Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, ο Τουρκοκύπριος μουφτής είχε εκδώσει «εγκύκλιο» με την οποία μετονομάζονταν οι ναοί της Αγίας Σοφίας σε Λευκωσία και Αμμόχωστο σε «Σελιμιγιέ τζαμί» και «Λάλα Μουσταφά Πασά τζαμί» αντίστοιχα, από τα ονόματα του Οθωμανού σουλτάνου και του στρατηγού που είχαν πραγματοποιήσει την άλωση της Κύπρου το 1570-71. Πρόσθετε δε ότι και άλλοι ναοί που ανήκαν στους Βενετούς είχαν μετατραπεί σε τεμένη, όπως εκείνοι του Αγίου Νικολάου σε «Χαϊντάρ Πασά» και της Αγίας Μαρίας σε «Ομεργιέ». Ουδείς ελληνορθόδοξος ναός είχε μετατραπεί ποτέ σε τζαμί κατά την οθωμανική περίοδο, υποστήριζε το δημοσίευμα, αλλά αντιθέτως είχε αποκατασταθεί η λειτουργία τους, καθώς και ο θεσμός του Αρχιεπισκόπου, βλ. «Kıbrıs'taki camilere Ada fatihlerinin adları verildi» («Στα τεμένη της Κύπρου εδόθησαν τα ονόματα των κατακτητών της»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 17/8/1954.

Κυρήνειας».⁹⁷³ Κατά τον συντάκτη, ο Κυβερνήτης «άκουσε με ενδιαφέρον τις εξηγήσεις και τα αιτήματα της αντιπροσωπείας και υποσχέθηκε να πράξει ό,τι περνά απ' το χέρι του για την πραγματοποίησή τους».⁹⁷⁴

Εν τω μεταξύ, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην κυπριακή πρωτεύουσα αναφερόταν στην ιστορική συγκέντρωση της Φανερωμένης που είχε πραγματοποιηθεί στις 22 Αυγούστου, και την περιέγραφε ως εξής:

«Η 'λειτουργία' που τελέστηκε το πρωί, απώλεσε πλήρως τον θρησκευτικό της χαρακτήρα και έλαβε κυριολεκτικώς τη μορφή μιας πολιτικής διαδήλωσης και ενός συλλαλητηρίου. Σε αυτήν συμμετείχαν 30.000 άτομα. Από νωρίς το πρωί χιλιάδες Ελληνοκύπριοι, έχοντας ως επικεφαλής τους παπάδες της γειτονιάς ή του χωριού και φωνάζοντας 'Ένωσις! Ένωσις' από λεωφορεία και φορτηγά στολισμένα με ελληνικές σημαίες, γέμισαν την πλατεία και τους δρόμους μπροστά από την εκκλησία. Ο Μακάριος έφτασε στην εκκλησία με αυτοκίνητο και με τη συνοδεία 100 περίπου παπάδων που τον συνόδευαν πεζή. Μετά από μία σύντομη προσευχή και λειτουργία, άρχισε να εκφωνεί λόγο και είπε κατά λέξη τα εξής: "Οι κυρίαρχοι της Κύπρου θέλουν να σβήσουμε από το λεξιλόγιό μας τη λέξη 'ελευθερία', να αποδεχθούμε να ζούμε υπό δουλεία και ζυγό και να ξεχάσουμε πως είμαστε Έλληνες. Μέχρι πριν μερικά χρόνια η 'ελευθερία' και η 'Ελλάδα' ήταν οι πιο ιερές λέξεις παρουσία των Αγγλων. Τώρα όμως θεωρούν αμαρτία, έγκλημα και προδοσία να χρησιμοποιούνται από τους Έλληνες Κυπρίους. Όχι! Όχι! Σας καλώ όλους, μέσα και έξω από τον ιερό τούτο χώρο να ορκιστούμε: Θα μείνουμε πιστοί μέχρι θανάτου στον ιερό μας αγώνα. Ζήτω η Ελλάς! Ζήτω η Ένωσις! Ο λαός που είχε συγκεντρωθεί έξω από την εκκλησία άκουγε τον Μακάριο από τα μεγάφωνα και τον χειροκρότησε φρενιασμένα».⁹⁷⁵

Η ενόχληση της εφημερίδας τόσο για την πρωτοκαθεδρία του Μακαρίου στον ενωτικό αγώνα, όσο και για τον αντίστοιχο ρόλο που διαδραμάτιζε στην Ελλάδα ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων, εκδηλωνόταν τον Αύγουστο του 1954 και με την αναδημοσίευση δύο άρθρων γνώμης από άλλες τουρκικές εφημερίδες. Το πρώτο, που υπέγραφε ο M. Nermi στη *Yeni İstanbul*, κατηγορούσε την ελληνική κυβέρνηση ότι ανακατευόταν στα εσωτερικά άλλων χωρών, χρησιμοποιώντας ως όργανο την ορθόδοξη εκκλησία, κατά το πρότυπο της νυν σοβιετικής και άλλοτε τσαρικής Ρωσίας.⁹⁷⁶ Από αντίστοιχο σκεπτικό εμφορείτο και το δεύτερο, που υπέγραφε ο Falih Rifki Atay στη *Dünya*, και το οποίο απέδιδε στην εκκλησία την υπαιτιότητα για διάφορα κατά καιρούς «προβλήματα» που

⁹⁷³ *Leŕkoŕa ve Girne kaymakamlıkları hükümet komiserleri* στο πρωτότυπο.

⁹⁷⁴ "Kıbrıs Türklerinin Umumî Vali nezdindeki teşebbüsleri" («Οι ενέργειες των Τουρκοκυπρίων ενώπιον του Κυβερνήτη»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 27/8/1954.

⁹⁷⁵ "Kıbrıs Rumlarının dünkü mitingi" («Το χθεσινό συλλαλητήριο των Ελληνοκυπρίων»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 23/8/1954.

⁹⁷⁶ "Yunan politikası ve Ortodoks kilisesi" («Η ελληνική πολιτική και η Ορθόδοξη εκκλησία»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 28/8/1954.

«προκαλούσε» στην Ελλάδα, μεταξύ των οποίων τη μικρασιατική καταστροφή [sic], καθώς και την τότε «υποκίνηση» του κυπριακού ζητήματος.⁹⁷⁷

Από την άλλη μεριά, όπως έχει εν μέρει ήδη καταδειχθεί, η *Hürriyet* πρόβαλε πρωτοσέλιδα διά του ανταποκριτή της στην Αθήνα και κατά τον κρίσιμο μήνα Αύγουστο τις κινητοποιήσεις συλλογικών φορέων υπέρ της ένωσης.⁹⁷⁸ Την παραμονή της παραπομπής, ο Τ.Κ. πληροφορούσε για τη σχετική διαδικασία στα Η.Ε., καθώς και για τους ελληνικούς υπολογισμούς αναφορικά με τους συσχετισμούς στο εσωτερικό του Οργανισμού, αλλά και για την απόφαση της ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων της Ανατολικής Μακεδονίας να μποϊκοτάρει τα αγγλικά προϊόντα. Πάνω από το ρεπορτάζ δημοσιευόταν μεγάλη φωτογραφία από τις εκδηλώσεις των Αθηνών, στην οποία εικονιζόταν μία ομάδα «φωνασκούντων» που έκαιγε αντίγραφο των δηλώσεων Armitage, «παρά το γεγονός ότι [η πυρπόληση] ελάμβανε χώρα ενώπιον ενός παπιά». ⁹⁷⁹ Ειδησεογραφική ήταν και η κάλυψη της ελληνικής προσφυγής, συμπεριλαμβανομένης και της παράθεσης αποσπάσματος ενός εύγλωττου άρθρου των *New York Times*, όπου παροτρύνονταν Ελλάδα και Βρετανία να εξεύρουν έναν συμβιβασμό. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο εν λόγω άρθρο της αμερικανικής εφημερίδας ουδεμία αναφορά γινόταν στην Τουρκία ή στα «συμφέροντά» της.⁹⁸⁰ Την ίδια ημέρα, ο Τ.Κ. πληροφορούσε για το «ενθουσιώδες» κλίμα που επικρατούσε από το πρωί στην ελληνική πρωτεύουσα, για τη συρροή κατά χιλιάδες των Αθηναίων στην πλατεία Συντάγματος υπό τις ιαχές «Ένωση και μόνον Ένωση», καθώς και για τη «βροντερή» φωνή του Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνα, «παρά την ηλικία του», όταν μιλούσε στο πλήθος. Παράλληλα, όμως, σημείωνε και τις συγκρούσεις των διαδηλωτών με την αστυνομία, είδηση την οποία η εφημερίδα επέλεγε να μετατρέψει σε κεντρικό της τίτλο.⁹⁸¹ Πιο εκτεταμένη κάλυψη των επεισοδίων με τη συνοδεία φωτογραφιών έδινε ο Τούρκος ανταποκριτής την επομένη ημέρα, προσθέτοντας ότι ο Βρετανός πρέσβης στην Αθήνα, Sir Charles Peake, είχε επισκεφθεί τον Υπουργό Εξωτερικών Στεφανόπουλο, για να «διαμαρτυρηθεί έντονα» για τη ρίψη δυναμίτη έξω από το βρετανικό προξενείο στα Χανιά και να ζητήσει την άμεση σύλληψη των δραστών. Πληροφορούσε ακόμη ότι

⁹⁷⁷ “Kıbrıs ve Kilise” («Η Κύπρος και η Εκκλησία»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 29/8/1954.

⁹⁷⁸ “Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki lehinde/ Atina’da bugün üniversite gençliği bir nümayiş yapıyor” («Σήμερα στην Αθήνα η φοιτητιάσα νεολαία κάνει διαδήλωση υπέρ της ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 15/8/1954. “Atina’da 6000 üniversiteli Kıbrıs için nümayiş yapı” («Στην Αθήνα 6.000 φοιτητές πραγματοποίησαν διαδήλωση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/8/1954, ρεπορτάζ ο υπότιτλος του οποίου πληροφορούσε για τον προγραμματισμό αντίστοιχων εκδηλώσεων «με την επικρότηση της κυβέρνησης» και στις 20 Αυγούστου, ημέρα κατάθεσης της προσφυγής στα Η.Ε. Δίπλα από την είδηση δημοσιευόταν σε αντιπαραβολή φωτογραφία από την επίσκεψη ομάδας 25 Τουρκοκυπρίων στις εγκαταστάσεις της εφημερίδας: “Kıbrıs’ın ilhaki için ve fesatçılık kanunu aleyhinde/ Yunanistanda yapılacak büyük mitinge muhalifler de katılıyor” («Στο μεγάλο συλλαλητήριο που θα γίνει στην Ελλάδα για την ένωση της Κύπρου και εναντίον των αντι-στασιαστικών νόμων, συμμετέχει και η αντιπολίτευση»), *Hürriyet*, 18/8/1954, όπου ο χαρακτηρισμός του ενωτικού αγώνα ως «εθνικού» τίθεται από τον συντάκτη σε εισαγωγικά.

⁹⁷⁹ “Yunanistan Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletlere sunuyor” («Η Ελλάδα παραπέμπει το Κυπριακό στα Ηνωμένα Έθνη»), *Hürriyet*, 19/8/1954.

⁹⁸⁰ “Kıbrıs’ın ilhaki için Birleşmiş Milletlere/ Yunanistan dün resmen müracaat etti” («Η Ελλάδα προσέφυγε χθες επισήμως στα Ηνωμένα Έθνη για την ένωση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 21/8/1954. Προς την κατεύθυνση συμβιβασμού μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας παρότρυνε η αμερικανική κυβέρνηση, σύμφωνα και με τον ανταποκριτή της *Kathimerinής* στις ΗΠΑ που επικαλείτο ο Τ.Κ., βλ. “Kıbrıs ve Amerikan göçüsü/ Washington bir uzlaşmaya taraftarmış!” («Η Κύπρος και η αμερικανική άποψη/ Η Ουάσιγκτον τάσσεται, λέει, υπέρ ενός συμβιβασμού!»), *Hürriyet*, 27/8/1954, με βάση το *Reuters*. Το θαυμαστικό και ο δεύτερος αόριστος υποδήλωναν χαρακτηριστικά την ενόχληση της εφημερίδας.

⁹⁸¹ “Atınada nümayişçiler dün polislerle çarpıştılar” («Στην Αθήνα οι διαδηλωτές συγκρούστηκαν χθες με την αστυνομία»), *Hürriyet*, 21/8/1954.

στα επεισόδια είχαν τραυματιστεί 200 άτομα και είχαν συλληφθεί περισσότερα από 150 σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, ενώ στον υπότιτλο αναφερόταν ότι «έμπειροι Έλληνες δεν επικροτούν τις υπερβασίες», χωρίς καμμία άλλη σχετική διευκρίνιση στο ρεπορτάζ που ακολουθούσε για την ταυτότητα των συγκεκριμένων ατόμων. Παράλληλα, δεν παρέλειπε να διηγηθεί και μια ευτράπελη ιστορία που ενίσχυε εμμέσως τις απόψεις του, με την παράθεση της ρήσης ενός χωρικού «από το Μενίδι», ο οποίος παρακολουθώντας τους διαδηλωτές σχολίασε μεγαλόφωνα: «Τι θα την κάνεις την Κύπρο βρε Ψωροκώσταινα!».⁹⁸²

Πέραν των ρεπορτάζ αυτών, το μόνο άρθρο γνώμης που δημοσιευόταν τον Αύγουστο του 1954 στην εφημερίδα ήταν εκείνο του Ahmet İhsan, με το οποίο ο συντάκτης του έθετε μετά από πολύ καιρό θέμα καχυποψίας και αμφισβήτησης των δυτικών συμμάχων από την Τουρκία, σε περίπτωση που παραχωρείτο η Κύπρος στην Ελλάδα. Λαμβάνοντας αρχικά αφορμή από τους επαίνους τού τότε Γερμανού Καγκελάριου Adenauer για το ρόλο του τουρκικού στρατού στην κοινή άμυνα της Δύσης, ο İhsan συμεριζόταν την άποψή του ότι ο «ελεύθερος κόσμος» μπορούσε να κοιμάται ήσυχος χάρη στον «ηρωικό τουρκικό στρατό», επεσήμαινε όμως ταυτόχρονα τις «φάλτσες και στριγκές φωνές» που, αν συνεχίζονταν, θα απειλούσαν με κατάρρευση το «κοινό μέτωπο». Ακολούθως, τοποθετείτο επικριτικά εναντίον των «απλών διαφωνιών» μεταξύ των «ελεύθερων εθνών», αντιπαραβάλλοντάς τες με την υπεράσπιση των υψηλών ιδανικών στα οποία είχε ταχθεί η δυτική συμμαχία. Πρόσθετε ότι ο εχθρός που καιροφυλακτούσε θα διέβλεπε την «αδυναμία», γεγονός που θα «μεγιστοποιούσε το μένος της επιθετικότητάς του, και αυτό είναι ακριβώς εκείνο που επιδιώκει». Όπως συμπεράινε κατόπιν τούτων ο Τούρκος δημοσιογράφος, «το πλησιέστερο παράδειγμα για όλα αυτά είναι η οδός που ακολουθούν οι Έλληνες στο Κυπριακό. Το Νησί της Κύπρου, που δεν ήταν ούτε και θα είναι ποτέ της Ελλάδας, ανεδείχθη ως εθνικό θέμα στη χώρα αυτή, διά χειρός της κυβέρνησής της. Στα μεγάλα συλλαλητήρια που λαμβάνουν χώρα στις ελληνικές πόλεις καθυβρίζεται η Αγγλία, τα προξενεία αποτελούν στόχο επιθέσεων και καίγονται οι αγγλικές σημαίες. Κι ενώ δεν τρέφουν και τα καλύτερα αισθήματα για την Τουρκία, πώς μπορούμε εμείς να ισχυριζόμαστε ότι έχουμε συμπήξει κοινό μέτωπο;». Ο συντάκτης συνέχιζε κατηγορώντας «αυτό το έθνος» ότι «έκανε την απερισκεψία να θέσει σε κίνδυνο την ύπαρξη και την ελευθερία του για ένα νησί το οποίο ουδέποτε θα αποκτήσει» και κατέληγε στο άρθρο του ως εξής: «Ακόμη κι αν δεχθούμε ότι το κοινό μέτωπο καταρρέει εξαιτίας αυτών των φάλτσων φωνών και υποθετίσθω εν τω μεταξύ ότι η Κύπρος περνά στην Ελλάδα, θα δώσει ο εχθρός που καταπνίγει τις ελευθερίες τη δυνατότητα να πάρουν ανάσα και να ζήσουν τα ελεύθερα έθνη, προεξαρχούσης της Ελλάδας; Η ύπαρξη του τουρκικού στρατού όντως επιτρέπει στους Ευρωπαίους να κοιμούνται ήσυχα τα βράδια, αν όμως δημιουργούνται ρήγματα στο κοινό μέτωπο

⁹⁸² Η φράση αυτή ήταν γραμμένη στα ελληνικά με λατινικούς χαρακτήρες, βλ. “Kıbrıs için yapılan mitingde/ Atina’da polis ve halk çarıştı” («Στο συλλαλητήριο για την Κύπρο/ στην Αθήνα συγκρούστηκαν λαός και αστυνομία»), *Hürriyet*, 22/8/1954.

με τέτοια μασκαραλίκια, τότε δεν θα πρέπει να υπάρχει καμμία αμφιβολία ότι ο τουρκικός στρατός θα διασφαλίζει τον ήσυχο ύπνο μόνο των Τούρκων».⁹⁸³

β) Η τουρκοκυπριακή κινητικότητα σε Κύπρο, Άγκυρα, Λονδίνο και Νέα Υόρκη

Στις «προετοιμασίες» που αναφερόταν ο δημοσιογράφος των *Times* αντιστοιχούσαν, σύμφωνα με την *Καθημερινή*, και έτερες «προετοιμασίες» για σειρά κινητοποιήσεων που θα λάμβαναν χώρα σε όλη την Κύπρο κατά την ημέρα της προσφυγής στα Η.Ε., όπως επεσήμαινε ο Τ.Κ.⁹⁸⁴ Ο συνάδελφός του από τη Λευκωσία, όμως, επισημαίνοντας τη φράση «είμαστε έτοιμοι ακόμη και να συγκρουστούμε» από μία «εγκύκλιο» του Μακάριου, τις ερμήνευε διαφορετικά: «Έγινε γνωστό ότι μερικές ελληνοκυπριακές οργανώσεις εκτοξεύουν απειλές, για να πείσουν τους Τούρκους του νησιού να συμμετάσχουν σε αυτές τις κινητοποιήσεις. Ανεξάρτητοι εδώ παρατηρητές σημειώνουν ότι ο Αύγουστος θα είναι στην Κύπρο ένας εξαιρετικά τεταμένος μήνας και ότι αναμένονται σοβαρά επεισόδια. Από την άλλη μεριά, παρατηρείται ότι οι κομμουνιστές που έχουν εισχωρήσει ακόμη και στην εκκλησία, ετοιμάζονται υπό το σύνθημα ‘ένωση με την Ελλάδα’, να προκαλέσουν ακόμα μεγαλύτερη αναστάτωση».⁹⁸⁵ Στη μικρή αυτή παράγραφο συμπυκνώνονται όσα επρόκειτο να προεξοφλήσει με υποβολιμαίο τρόπο έναν χρόνο περίπου αργότερα η *Hürriyet*, όταν με το πρόσχημα της «σφαγής» που δήθεν σχεδιαζόταν εναντίον των Τουρκοκυπρίων, θα προετοιμαζόταν ψυχολογικά η τουρκική κοινή γνώμη για το πογκρόμ των Σεπτεμβριανών. Όπως και τότε, έτσι και τώρα, τα «συστατικά» της προβοκάτσιας ήταν έτοιμα: Φημολογία περί στοχοποίησης των Τουρκοκυπρίων, επίρριψη της «ευθύνης» στις ενωτικές κινητοποιήσεις που προετοίμαζε ο Μακάριος, καθώς και ανάμιξη των «κομμουνιστών», οι οποίοι έρχονταν να επιτείνουν ακόμη περισσότερο τις εντυπώσεις για τις «φασαρίες που ετοίμαζε» ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος. Και ως κορωνίδα όλων αυτών, προστίθετο η κινδυνολογία των γνωστών «ουδέτερων παρατηρητών», που προέβλεπαν «ένταση» και «σοβαρά επεισόδια» τον προσεχή τότε Αύγουστο. Το τελευταίο αυτό σημείο αξίζει να τονιστεί διότι, όπως αποκάλυπτε η Güven στη σχετική μελέτη της, ήταν ακριβώς τον Αύγουστο του 1954 όταν ο Βρετανός πρέσβης στην Αθήνα έστειλε τηλεγράφημα για τον «εύθραυστο» χαρακτήρα των ελληνοτουρκικών σχέσεων και προεξοφλούσε πως το «παραμικρό ασήμαντο επεισόδιο, όπως η αναγραφή ενός συνθήματος με κιμωλία στο σπίτι του Ατάτουρκ στη Θεσσαλονίκη» θα μπορούσε να οδηγήσει σε εκτεταμένα επεισόδια.⁹⁸⁶

Πριν έλθει η ώρα της προσφυγής στα Η.Ε., ωστόσο, ο Armitage ανακοίνωνε επισήμως από την Κύπρο ότι η βρετανική κυβέρνηση ετοιμαζόταν να προτείνει ένα νέο συνταγματικό καθεστώς για το νησί, γεγονός που όπως μετέδιδε ο ανταποκριτής της εφημερίδας από τη Λευκωσία, «αύξησε έτι περαιτέρω τους υφιστάμενους φόβους και την ανησυχία των Τούρκων». Ως αντίδραση για την «καταπάτηση των δικαιωμάτων τους», οι τελευταίοι προετοίμαζαν «μεγάλο συλλαλητήριο στο

⁹⁸³ “Müşterek cephe!” («Κοινό μέτωπο!»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 29/8/1954.

⁹⁸⁴ “Makarios ağustos ilk haftası Atina’ya gidiyor” («Ο Μακάριος μεταβαίνει στην Αθήνα την πρώτη εβδομάδα του Αυγούστου»), *Hürriyet*, 17/7/1954.

⁹⁸⁵ “Makarios kargaşalıklar çıkarmağa hazırlanıyor!” («Ο Μακάριος ετοιμάζεται να προκαλέσει φασαρίες!»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 28/7/1954.

⁹⁸⁶ Βλ. Güven, ό.π., σελ. 167.

τζαμί της ‘Αγια-Σοφιάς’». Ο ανταποκριτής κατήγγειλε, εν τω μεταξύ, ότι οι Ελληνοκύπριοι και η «αποικιακή διοίκηση» προσπαθούσαν να «παρεμβάλουν εμπόδια» στην πραγματοποίησή του, οι μιν πρώτοι με τη δημοσίευση «απειλητικών άρθρων» εναντίον των Τουρκοκυπρίων και η δεύτερη με την αύξηση των περιπολιών στις γειτονιές τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι το εν λόγω ρεπορτάζ πληροφορούσε για την απόρριψη της νέας βρετανικής πρότασης από την Εθναρχία, ενώ ακολουθούσε ανταπόκριση από την Αθήνα, σχετικά με την υιοθέτηση ίδιας στάσης και από την ελληνική κυβέρνηση. Η πληροφόρηση ήταν καθαρά ειδησεογραφική, χωρίς σχόλια ή τους συνήθεις χαρακτηρισμούς, τις ειρωνείες και τα κοσμητικά επίθετα, δείγμα ενδεχομένως μιας «ανακούφισης» από την πρώιμη συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι η στάση της ελληνικής πλευράς έβγαζε την τουρκική από τη δύσκολη θέση μιας μονομερούς αρνητικής τοποθέτησης.⁹⁸⁷

Σε αντίθεση με τη συγκρατημένη εικόνα από την Αθήνα, ο ανταποκριτής από τη Λευκωσία συνέχιζε τις αναφορές του περί της επικείμενης «αναστάτωσης» στο νησί, ερειδόμενος τόσο στις ειδήσεις ότι ο Μακάριος χαρακτήριζε «προδότες» και απειλούσε να «αφορίσει» όσους Ελληνοκύπριους συνεργάζονταν με τους Βρετανούς πάνω στη νέα τους πρόταση, όσο και σε μία νεώτερη αποστροφή του λόγου του για προσφυγή «στην ισχύ των όπλων», αν παρίστατο ανάγκη. Προχωρώντας περαιτέρω, ο Τούρκος δημοσιογράφος επικαλείτο και πάλι τους γνωστούς «ουδέτερους κύκλους», οι οποίοι εκ νέου εξέφραζαν φόβους για «σοβαρά επεισόδια» που η κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να αντιμετωπίσει. Από την πλευρά του ο ίδιος επικροτούσε, προσθέτοντας ότι «οι Ελληνοκύπριοι παλληκαράδες διαδίδουν διάφορες φήμες με σκοπό να προκαλέσουν ακόμη μεγαλύτερη αναστάτωση και έχουν αρχίσει να λένε ανοιχτά δεξιά κι αριστερά πως ετοιμάζεται ένοπλη συμμορία. Ένα τμήμα πλούσιων Άγγλων και Ελληνοκυπρίων απευθύνθηκαν στην κυβέρνηση και ζήτησαν να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία της ζωής και της περιουσίας τους». Οι «ουδέτεροι κύκλοι» επανέρχονταν ακολούθως στην αφήγησή του και, σχολιάζοντας την πρόταση του ΑΚΕΛ προς τον Μακάριο για την σύμπληξη «ενιαίου μετώπου» όλων των ενωτικών Ελληνοκυπρίων και τη διοργάνωση κοινού συλλαλητηρίου στις 8 Αυγούστου, επεσήμαιναν ότι εκείνη είχε επαναληφθεί και κατά το παρελθόν, αλλά ο Αρχιεπίσκοπος «δεν είχε κάνει τίποτε άλλο παρά να απαντήσει διά της σιωπής. Πράγματι, παρατηρείται ότι αυτή τη φορά οι κομμουνιστές ετοιμάζονται να κινητοποιηθούν έστω και μόνοι τους, γεγονός που θα αυξήσει έτι περαιτέρω την υφιστάμενη ανησυχία».⁹⁸⁸

Αυτή η προσπάθεια να καλλιεργηθεί και να προβληθεί από τις στήλες της *Hürriyet* μία «ατμόσφαιρα έντασης», θα κλιμακωνόταν τον Αύγουστο του 1954, στο βαθμό που εκείνο το μήνα ήταν η καταληκτική ημερομηνία για την ελληνική προσφυγή στα Η.Ε. Το κλίμα της περιόδου, με τις κινητοποιήσεις και τις αντιδράσεις στην κίνηση της Ελλάδας, αντανακλάτο στα δημοσιεύματα της εφημερίδας, από τις γελοιογραφίες μέχρι τα ρεπορτάζ, ταυτόχρονα όμως αλληλοτροφοδοτείτο από εκείνα. Όλες εκείνες οι τουρκικές αντιδράσεις διερμηνεύονταν λεκτικά από τις στήλες της

⁹⁸⁷ “İngiltere’nin anayasa teklifi Kıbrıs’lı Türklerin endişesini büsbütün arttırdı” («Η συνταγματική πρόταση της Αγγλίας αύξησε κατακόρυφα τις ανησυχίες των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 30/7/1954.

⁹⁸⁸ “Kıbrıs’ta gergin bir hava esiyor” («Ατμόσφαιρα έντασης επικρατεί στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 31/7/1954.

Hürriyet, αλλά εκδηλώνονταν και σε συλλαλητήρια σαν το προαναγγελθέν στην Αγία Σοφία της Λευκωσίας. Σύμφωνα με την εφημερίδα, εκείνο είχε διεξαχθεί για να εκφραστεί η «έντονη διαμαρτυρία» των Τουρκοκυπρίων, τόσο εναντίον της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, όσο και εναντίον της πρόθεσης να του παραχωρηθεί αυτοκυβέρνηση. Στο «ογκώδες» εκείνο συλλαλητήριο, πρώτος είχε πάρει ο λόγο ο μουφτής Mehmet Dâna, ο οποίος χρησιμοποιώντας «κοφτή γλώσσα», παραδεχόταν ότι δεν γνώριζαν ακόμη τις λεπτομέρειες της νέας συνταγματικής πρότασης, στεκόταν ωστόσο «στο ενδεχόμενο αυτή να μην εγγυάται εκατό τοις εκατό τα δικαιώματα της τουρκικής μειοψηφίας στο νησί», πιθανότητα για την αποτροπή της οποίας τόνιζε πως έπρεπε να διεξαγάγουν «απτόητοι» τον αγώνα τους.

Ακολούθως λάμβανε το λόγο ο Faiz Kaymak, ως εκπρόσωπος της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων», ο οποίος υποστήριξε ότι με το σχεδιαζόμενο σύνταγμα οι Τουρκοκύπριοι θα αφήνονταν «στο έλεος των Ελληνοκυπρίων», εκφράζοντας παράλληλα την πεποίθησή του ότι «η Μητέρα πατρίδα Τουρκία σε καμμία περίπτωση δεν θα μας άφηνε μόνους σε αυτές τις κρίσιμες μέρες». Ο Fazıl Küçük που τον διαδέχθηκε στο βήμα ως «γενικός γραμματέας» του κόμματος της «Εθνικής Τουρκικής Ένωσης», προέβαινε σε «μία ενθουσιώδη ομιλία που συχνά διακοπτόταν από χειροκροτήματα», εφιστώντας την προσοχή στις «αδικίες» που θα εξακολουθούσαν να υφίστανται οι Τουρκοκύπριοι με το προταθέν σύνταγμα, το οποίο «ουδέποτε επρόκειτο να αποδεχθούν». Ο Küçük επαναλάμβανε με τη σειρά του ότι επιβαλλόταν να υπάρχει «εκατό τοις εκατό εγγύηση των δικαιωμάτων» τους, καθώς και την πεποίθηση ότι η «Μητέρα πατρίδα Τουρκία» θα τους υποστήριζε. Η εφημερίδα παρέθετε και τα ονόματα των υπολοίπων ομιλητών που ακολούθησαν, ενώ πληροφορούσε πως το συλλαλητήριο «ενέκρινε» την αποστολή τηλεγραφημάτων στο Βρετανό Πρωθυπουργό, Winston Churchill, στον Υπουργό Αποικιών, καθώς και στον Κυβερνήτη, με τα οποία «απαιτείτο» (*talep edilmıştır*) η συμπερίληψη πλήρων εγγυήσεων στο νέο σύνταγμα. Αντιθέτως, σε δύο έτερα τηλεγραφήματα που «εγκρίθηκε» να αποσταλούν στον Τούρκο Πρωθυπουργό, Adnan Menderes, και στον Υπουργό Εξωτερικών, Mehmed Fuad Köprülü αντιστοίχως, «εκφραζόταν η παράκληση» (*rica olunmuştur*) να τους παρασχεθεί η υποστήριξη «της κυβερνήσεως της μητέρας πατρίδας».⁹⁸⁹

Το ρεπορτάζ έκλεινε με μία ξεχωριστή είδηση που πληροφορούσε για τον «ένθερμο εναγκαλισμό» της αντιπροσωπείας μαθητών από το Λύκειο «Celal Bayar» της «Δυτικής Θράκης», που είχε φθάσει στην Αγκυρα προκειμένου να γίνει δεκτή από τον Τούρκο Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με μία ομάδα μαθητών της «Ένωσης Τουρκοκυπριακών Λυκείων», που επισκεπτόταν την τουρκική πρωτεύουσα. Η συνάντηση είχε λάβει χώρα στο σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης, όπου οι Τουρκοκύπριοι μαθητές «έσπευσαν να υποδεχθούν τους Δυτικοθρακιώτες αδελφούς τους, οι

⁹⁸⁹ «İlhak veya muhtariyet tasavvurları protesto etmek için/ 30.000 Kıbrıs Türkü dün büyük bir miting yaptı» («30.000 Τουρκοκύπριοι πραγματοποίησαν χθες μεγάλο συλλαλητήριο για να διαμαρτυρηθούν εναντίον των σχεδίων για ένωση και αυτοκυβέρνηση»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 2/8/1954. Αν και προκαλεί εντύπωση το γεγονός της έντονης αυτής αντίδρασης που, όπως δημοσίως το παραδεχόταν ο μουφτής, ήταν ασύμμετρη με την πληροφόρησή τους, αξίζει να επισημανθεί ότι ακόμη και στις αρχές Αυγούστου 1954, οι Τουρκοκύπριοι περιγράφονταν ως «μειονότητα» από έναν θεσμικό εκπρόσωπό τους.

οποίοι ζουν ξέχωρα από τη μητέρα πατρίδα». ⁹⁹⁰ Η μικρή αυτή είδηση ήταν χαρακτηριστική του τρόπου με τον οποίο η εφημερίδα ενέπλεκε και ενίσχυε τον αλυτρωτισμό διαφορετικών ομάδων των εκτός Τουρκίας διαβιούντων «Τούρκων», προεξάρχοντος του τουρκοκυπριακού, όπως τεκμαίρεται τόσο από την ποσότητα, όσο και από την ποιότητα των σχετικών δημοσιευμάτων. ⁹⁹¹

Οι απόψεις που είχαν εκφράσει οι Τουρκοκύπριοι ομιλητές στο συλλαλητήριο κωδικοποιήθηκαν σε ανακοίνωση που εξέδωσε ο Küçük, στην οποία επαναδιατυπώνονταν οι φόβοι τους από μία ενδεχόμενη αυτοκυβέρνηση, και ζητείτο «στη νέα μορφή διακυβέρνησης που ετοιμάζεται να ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι οι δύο συνιστώσες [Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι] είχαν ανέκαθεν χωριστά συμφέροντα και εξαιτίας αυτού πάντοτε συγκρούονταν», παραδοχή που θα αποτελούσε «διέξοδο στο μέλλον». Η εφημερίδα ερμήνευε τις συγκεκριμένες απόψεις υπό άλλο πρίσμα σε σχέση με την πρόταξη της τουρκοκυπριακής άρνησης του νέου συντάγματος, έτσι όπως είχε εκφραστεί στο συλλαλητήριο, κάνοντας λόγο αυτή τη φορά για αποδοχή του «υπό την προϋπόθεση ότι θα εγγυάται το εκατό τοις εκατό των πολιτικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών δικαιωμάτων των Τούρκων του νησιού». ⁹⁹² Είναι ασαφές το κατά πόσο η επικοινωνιακή αυτή μετακίνηση από την αρνητική εντύπωση της απόρριψης στη θετική της υπό όρους αποδοχής αποτελούσε εφεύρημα της εφημερίδας ή παρασηκνιακή υποβολή της Άγκυρας. Σε κάθε περίπτωση, ενδιαφέρουσα ήταν η διατύπωση του Küçük, ο οποίος αναφερόμενος στους Ελληνοκύπριους και στους Τουρκοκύπριους, έκανε λόγο για δύο «συνιστώσες» – ή «στοιχεία» όπως είναι η απόδοση του όρου *unsur* – οι οποίες μάλιστα είχαν «ανέκαθεν» αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα που τους έφερναν σε αντιπαράθεση. Παρατηρείται, δηλαδή, η πρωτόλεια εκδήλωση μιας αποσχιστικής, διχοτομικής σκέψης, που γινόταν παράλληλα με την απαίτηση για πλήρη διασφάλιση των δικαιωμάτων της «τουρκικής κοινότητας του νησιού». Αντιστοίχως, ο όρος «κοινότητα» (*cemaat*) που χρησιμοποιείτο για να οριστεί η τουρκοκυπριακή συλλογικότητα, παρέπεμπε συνειρμικά μάλλον σε θρησκευτική, παρά σε εθνοτική ομάδα. Δεν είχε προφανώς επέλθει ακόμη το πλήρωμα του χρόνου που θα μετέτρεπε την «τουρκοκυπριακή μειονότητα» του Mehmet Dâna σε εθνικά-εθνοτικά προσδιορισμένη «τουρκοκυπριακή κοινότητα» – και αργότερα «λαό» – η οποία θα διεκδικούσε και θα κατόρθωνε να αποκτήσει την «πολιτική ισότητα» με την πληθυσμιακή πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων στο νησί.

Δύο ημέρες αργότερα, η εφημερίδα πληροφορούσε ότι η «αποικιακή διοίκηση» αποφάσιζε να ενεργοποιήσει τους αντι-στασιαστικούς νόμους, κατόπιν σχετικής εγκυκλίου του αρχιεπισκοπικού

⁹⁹⁰ «Kıbrıslı ve Batı Trakya Türklerin heyecanlı karşılaşması» («Το συγκινητικό συναπάντημα των Τούρκων από την Κύπρο και τη Δυτική Θράκη»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 2/8/1954, με βάση ανταπόκριση του *T.H.A.*

⁹⁹¹ Το ενδιαφέρον της *Hürriyet* για την ελληνική Θράκη δεν θα καμπτώταν ούτε τον Αύγουστο του 1954, με χαρακτηριστικούς τίτλους όπως «Batı Trakya hapishanelerinde Türkler fena muamele görüyorlar» («Στις φυλακές της Δυτικής Θράκης οι Τούρκοι τυγχάνουν κακής αντιμετώπισης»), *Hürriyet*, 2/8/1954, «Batı Trakya'daki toprak yağması devam ediyor» («Συνεχίζεται η λεηλασία εδαφών στη Δυτική Θράκη»), *Hürriyet*, 15/8/1954, «Batı Trakya'da işkence ve soygunlar devam ediyor» («Συνεχίζονται τα βασανιστήρια και οι ληστείες στη Δυτική Θράκη»), *Hürriyet*, 18/8/1954, «Yunan hükümeti B. Trakya'da sıkı seyahat tahditleri koydu» («Η ελληνική κυβέρνηση επέβαλε αυστηρούς ταξιδιωτικούς περιορισμούς στη Δ. Θράκη»), *Hürriyet*, 30/8/1954.

⁹⁹² «Haklarının tamamen tanınması şartı ile/ Kıbrıs Türk cemaati anayasa teklifine muhalefet etmiycek» («Υπό την προϋπόθεση ότι θα αναγνωριστούν πλήρως τα δικαιώματά της/ η τουρκοκυπριακή κοινότητα δεν θα αντιταχθεί στη συνταγματική πρόταση»), *Hürriyet*, 3/8/1954.

της Λευκωσίας. Στόχος ήταν να απαγορευτούν οι εκδηλώσεις υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα εναντίον της βρετανικής κυριαρχίας, καθώς και «η προετοιμασία των Μακαριακών με τους Ελληνοκύπριους κομμουνιστές να προκαλέσουν φασαρίες». Ο σχετικός νόμος προέβλεπε ποινές μέχρι πέντε χρόνια φυλάκισης για τα άτομα και απαγόρευση κυκλοφορίας έως τρία χρόνια για τα έντυπα. Σύμφωνα με τον ανταποκριτή της *Hürriyet* στη Λευκωσία, οι απαγορεύσεις αυτές προκάλεσαν την αντίδραση των ελληνοκυπριακών εφημερίδων, οι εκδότες των οποίων αποφάσιζαν με τη σειρά τους την αναστολή έκδοσης των φύλλων τους για μία εβδομάδα. Αντιθέτως, οι τουρκοκυπριακές «εξέφρασαν την ικανοποίησή τους από τη θέση του νόμου σε ισχύ». Όπως πρόσθετε το σχετικό ρεπορτάζ με πρόδηλη ικανοποίηση, αντίστοιχη απαγόρευση είχε επιβληθεί και στις εισαγόμενες ελλαδικές εφημερίδες, που περιείχαν «ειδήσεις που εξωθούσαν» σε ενωτική δράση.

Παράλληλα, ο συντάκτης του αισθανόταν την ανάγκη να «διευκρινίσει» ορισμένες πληροφορίες για το προτεινόμενο σύνταγμα, έναντι των γραφομένων στις τουρκικές εφημερίδες. Έτσι, επισημαίνοντας τις σχετικές πολύκροτες δηλώσεις του Hopkinson στη βρετανική Βουλή των Κοινοτήτων, με τις οποίες αποκλειόταν η ένωση της Κύπρου και επιβεβαιωνόταν η βρετανική κυριαρχία επ' αυτής,⁹⁹³ σημείωνε χαρακτηριστικά: «Στην πραγματικότητα το προσχέδιο του συντάγματος δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί και δεν έχει ακόμη δημοσιοποιηθεί επισήμως στο σύνολό του. Εξ αυτής της απόψεως, πρέπει να παρακολουθούμε με προσοχή τι είδους εξελίξεις θα σημειωθούν. Στην παρούσα κατάσταση, όμως, όπως δεν συμπεριλαμβάνεται στη βρετανική πρόταση κανένα άρθρο αντίθετο με τα εθνικά μας συμφέροντα, υπέρ μας είναι και η κατηγορηματική απόρριψη της ένωσης, καθώς και οποιασδήποτε μεταβολής στο πολιτικό καθεστώς του νησιού. Αυτός είναι και ο κύριος λόγος που οι Τουρκοκύπριοι δεν έχουν πάρει θέση εναντίον της πρότασης».⁹⁹⁴ Είναι προφανές ότι οι εν λόγω «διευκρινίσεις» έρχονταν σε άμεση αντίθεση και αντίφαση με τις δηλώσεις των Τουρκοκύπριων «ιγνητόρων» που είχαν μιλήσει στο συλλαλητήριο της Αγίας Σοφίας, όπως άλλωστε είχε αποτυπώσει από τις στήλες της και η ίδια η *Hürriyet*. Κατά συνέπεια, ενισχύονται οι υποψίες ότι η δημόσια εκείνη μεταστροφή είχε γίνει για λόγους τακτικής, στο πλαίσιο ενδεχομένως παρασκηνιακών συζητήσεων και διαπραγματεύσεων είτε μεταξύ των Τουρκοκυπρίων και της τουρκικής κυβέρνησης, είτε μεταξύ των πρώτων και των Βρετανών, ίσως δε και μεταξύ όλων αυτών.

Από την άλλη μεριά, η μετάβαση στο Λονδίνο της τριμελούς τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας, «σύμφωνα με την απόφαση που είχε ληφθεί την περασμένη εβδομάδα στο συλλαλητήριο που είχε πραγματοποιηθεί με τη συμμετοχή 30.000 Τουρκοκυπρίων», προβαλλόταν από την εφημερίδα στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο. Τα ονόματα των μελών της δεν αναγράφονταν στην είδηση, αναφερόταν όμως ότι η αντιπροσωπεία θα είχε επαφές με τον Πρωθυπουργό Winston Churchill,

⁹⁹³ Επρόκειτο για την τοποθέτηση του Hopkinson, κατά τη διάρκεια της οποίας είχε διατυπωθεί το περίφημο «ουδέποτε».

⁹⁹⁴ “Kıbrıs'ta fesatçılığın meneden kanununun tatbikine başlandı” («Ξεκίνησε στην Κύπρο η εφαρμογή των αντιστασιαστικών νόμων»), *Hürriyet*, 4/8/1954. Στον υπότιτλο του δημοσιεύματος αναφερόταν ότι στο πλαίσιο του νόμου αυτού είχε καταργηθεί και το Εθναρχικό Συμβούλιο.

καθώς και με «σημαίνοντα πρόσωπα» από τα Υπουργεία Εξωτερικών και Αποικιών, καθώς και τους ηγέτες του Εργατικού Κόμματος, με θέμα το υπό κατάρτιση νέο σύνταγμα. Αίτημά της θα ήταν η παροχή «ρητών εγγυήσεων για την προστασία των δικαιωμάτων των 100 χιλιάδων Τουρκοκυπρίων».⁹⁹⁵ Τελικά η αναχώρηση της αντιπροσωπείας θα αναβαλλόταν, καθώς κρίθηκε χρήσιμο να περάσει πρώτα από την Άγκυρα. Στο σχετικό δημοσίευμα, μάλιστα, αναφέρονταν τόσο τα μέλη της, όσο και ότι είχε ετοιμαστεί μία έκθεση που περιέγραφε αναλυτικά τον «σφετερισμό» των δικαιωμάτων «των Τούρκων» από τους Βρετανούς, μαζί με τρόπους για την διασφάλιση τώρα της «εγγυήσής» τους.⁹⁹⁶

Πράγματι, στα τέλη Αυγούστου, η τριμελής αντιπροσωπεία ετοιμαζόταν να πραγματοποιήσει την επίσκεψή της στην τουρκική πρωτεύουσα. Ο επικεφαλής της, Faiz Kaymak, μιλώντας στο *T.H.A.* τις παραμονές της μετάβασης, δήλωνε ότι «η ευαισθησία και το ενδιαφέρον της κυβέρνησης της μητέρας πατρίδας στο ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, προσέδωσε νέα δύναμη και ελπίδα στους Τουρκοκύπριους», προσθέτοντας ότι ανέμεναν την ίδια υποστήριξη και στο θέμα της αυτοκυβέρνησης. Τόνιζε την «οξεία αντίθεσή» τους σε ένα σύνταγμα που δεν θα διασφάλιζε την «ισότιμη αντιμετώπιση» των Τουρκοκυπρίων, υπενθύμιζε ότι ζητούσαν από την «Αποικιακή Διοίκηση τα σφετερισθέντα δικαιώματά» τους και σημείωνε ότι θα μετέβαιναν στην τουρκική πρωτεύουσα για να εκθέσουν τις απόψεις τους επί αυτών, καθώς και τις «σκέψεις» τους για την «κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη των Τουρκοκυπρίων».⁹⁹⁷

Η τριμελής αντιπροσωπεία θα έφτανε στην Άγκυρα στις 31 Αυγούστου, όπου ο Kaymak θα προέβαινε σε αποκλειστικές δηλώσεις προς τον εκεί ανταποκριτή της *Hürriyet*, σχετικά με τις επαφές που θα είχαν στο Λονδίνο, που θα ήταν ο επόμενος σταθμός τους. Όπως ανέφερε, κατά τη διάρκειά τους θα απέρριπταν κατηγορηματικά την ένωση, την αυτοκυβέρνηση και τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, προσθέτοντας ότι θα υποστήριζαν την απόφαση της βρετανικής Βουλής για συνταγματική διοίκηση μόνο αν «διασφαλιζόνταν πλήρως τα μειονοτικά δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων». Σημείωνε, επίσης, ότι στόχος τους θα ήταν η «μεταστροφή της αγγλικής κοινής γνώμης» υπέρ τους, καθώς και η διακήρυξη ότι «η Κύπρος είναι τουρκική και το νησί είναι τουρκικό [sic]». Ειδική, τέλος, αναφορά επεφύλασσε για τον τουρκικό Τύπο και ιδιαίτερα για τη *Hürriyet*: «Οι Τουρκοκύπριοι είναι ευτυχείς που ο τουρκικός Τύπος προβάλλει την υπόθεση της

⁹⁹⁵ “Yeni anayasa kabul edilirken Türk haklarının korunmasını temin için/ Kıbrıs Türk heyeti yarın Londra’ya hareket ediyor” («Ξεκινά αύριο για το Λονδίνο η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία/ για τη διασφάλιση της προστασίας των τουρκικών δικαιωμάτων ενόσω γίνεται δεκτό το νέο σύνταγμα»), *Hürriyet*, 9/8/1954.

⁹⁹⁶ “Haklarını müdafaa için Londrara gidecek/ Kıbrıs Türk heyeti Ankara’ya uğrayacak” («Η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία που θα μεταβεί στο Λονδίνο για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους, θα περάσει από την Άγκυρα»), *Hürriyet*, 17/8/1954. Τα μέλη της αντιπροσωπείας ήταν ο Faiz Kaymak, ο αντιπρόεδρος της «Ομοσπονδίας» Mithat Berberoğlu και το μέλος της «εκτελεστικής επιτροπής» δικηγόρος Ahmet Zaim. Κατά τον ανταποκριτή της εφημερίδας στην Αθήνα, η μετάβαση της εν λόγω αντιπροσωπείας στο Λονδίνο είχε προκαλέσει «αισθητή ανησυχία» στην Αθήνα, με τις ελληνικές εφημερίδες να πληροφορούν ότι στις 31 Αυγούστου θα μετέβαινε στην Άγκυρα, αλλά και να πιθανολογούν ακόμη και μετάβασή της στα Η.Ε., βλ. “Kıbrıs Türk heyeti ve Yunanistan” («Η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία και η Ελλάδα»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 27/8/1954.

⁹⁹⁷ “İlhak teraneleri karşısında göğüsünü bildirmek için/ Kıbrıs’tan bir Türk heyeti Ankara’ya ziyaret edecek” («Μία τουρκική αντιπροσωπεία από την Κύπρο θα επισκεφθεί την Άγκυρα/ για να γνωστοποιήσει τις απόψεις της έναντι του τροπαριού της ένωσης»), πρωτοσέλιδος τίτλος σε *Hürriyet*, 31/8/1954. Το συγκεκριμένο δημοσίευμα ανέφερε ως τρίτο μέλος της αντιπροσωπείας το δικηγόρο Osman Örek, αντί του επίσης δικηγόρου Ahmet Zaim. Ωστόσο, την επόμενη ημέρα επανερχόταν το όνομα του Zaim.

Κύπρου. Εκφράζουμε τις ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη μας σε όλο τον τουρκικό Τύπο και κυρίως προς τη δημοσιογραφική οικογένεια της εφημερίδας Χιουρριέτ».⁹⁹⁸

Την έλευση της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας στην Τουρκία, ωστόσο, διαδέχονταν οι συνεχείς αναβολές της συνάντησής της με τον Τούρκο Πρωθυπουργό. Αν και είχε περατώσει τις επαφές της «με τις αρμόδιες αρχές» στην Άγκυρα και από τις 5 Σεπτεμβρίου είχε μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη,⁹⁹⁹ θα περίμενε εκεί αρκετές ημέρες πριν συναντηθεί με την τουρκική πολιτική και πολιτειακή ηγεσία, αρκούμενη στην κατάθεση στεφάνων και στη συμμετοχή στις εργασίες της *T.M.T.F.*¹⁰⁰⁰ Ο προβληθείς λόγος της καθυστέρησης ήταν η μετάβαση του Menderes στη Σμύρνη για τους επετειακούς εορτασμούς,¹⁰⁰¹ ο Τούρκος Πρωθυπουργός όμως θα καθυστερούσε αρκετές ημέρες να συναντηθεί μαζί της, ακόμη και μετά την επιστροφή του.¹⁰⁰² Ως αποτέλεσμα των καθυστερήσεων αυτών, η αντιπροσωπεία θα ανέβαλε εκ νέου τη μετάβασή της στο Λονδίνο.¹⁰⁰³

Τελικά, η πολυπόθητη συνάντηση θα λάμβανε χώρα στις 14 Σεπτεμβρίου, με τη *Hürriyet* να αφιερώνει σε αυτήν το κεντρικό πρωτοσέλιδό της την επομένη ημέρα, συνοδεύει σχετικής φωτογραφίας. Επίσημη ανακοίνωση μετά την συγκεκριμένη συνάντηση δεν υπήρξε, σύμφωνα ωστόσο με το ρεπορτάζ της εφημερίδας, στη διάρκεια 1,5 ώρας συνάντησης «εικάζεται ότι συζητήθηκαν τα ζητήματα της κατάστασης των Τουρκοκυπρίων, της διαμορφούμενης κατάστασης μετά την προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στα Η.Ε., καθώς και τα ζητήματα του νέου συντάγματος που θα εφαρμόσουν οι Άγγλοι στην Κύπρο και της ρητής εγγύησης της κατάστασης των Τουρκοκυπρίων». Παράλληλα, «γινόταν κατανοητό» πως «ο Μέντερες ανέφερε στα μέλη της αντιπροσωπείας ορισμένα πράγματα για την ακολουθούμενη από την τουρκική κυβέρνηση πολιτική στην Κύπρο», ενώ προστίθετο ότι ο Τούρκος Πρωθυπουργός είχε ενεχειρίσει και έναν φάκελο στον Kaynak. Ο τελευταίος δήλωνε μετά τη συνάντηση ότι την επομένη επρόκειτο να γίνουν δεκτοί από τον Celal Bayar και ότι ακολούθως θα μετέβαιναν «με το πρώτο αεροπλάνο»

⁹⁹⁸ “Kıbrıs Türk Heyeti dün Ankara’ya geldi” («Αφίχθη χθες στην Άγκυρα η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 1/9/1954.

⁹⁹⁹ “Ankara’ya gelerek Anıt-Kabri ziyaret eden/ Kıbrıs heyeti bugün hükümet erkânıyla temaslara başlıyor” («Η κυπριακή αντιπροσωπεία που ερχόμενη στην Άγκυρα επισκέφθη το Μανσωλείο, ξεκινά σήμερα τις επαφές με κυβερνητικούς αξιωματούχους»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 2/9/1954, με συνοδεία σχετικής φωτογραφίας: “Kıbrıs heyeti geliyor” («Ερχεται η κυπριακή αντιπροσωπεία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 5/9/1954.

¹⁰⁰⁰ “Ankara’dan gelen Kıbrıs Heyeti ‘Kıbrıs Türktür’ Komitesinin bugünkü toplantısında bulunacak” («Η κυπριακή αντιπροσωπεία που ήρθε από την Άγκυρα θα παραβρεθεί στη σημερινή συγκέντρωση της Επιτροπής ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’»), υπότιτλος σε *Hürriyet*, 6/9/1954. Πρωτοσέλιδη φωτογραφία από την κατάθεση στεφάνου στο μνημείο του Ταξίμ δημοσίευσε η εφημερίδα την ίδια μέρα.

¹⁰⁰¹ “Kıbrıs heyetinin temaslari” («Οι επαφές της κυπριακής αντιπροσωπείας»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 8/9/1954.

¹⁰⁰² “Başvekil Kıbrıs heyetini dün de kabul etmedi” («Ούτε χθες δέχθηκε ο Πρωθυπουργός την κυπριακή αντιπροσωπεία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 9/9/1954: “Başvekil 11 gündür Türkiye’de bulunan Kıbrıs heyetini dün de kabul etmedi” («Ούτε χθες δέχθηκε ο Πρωθυπουργός την επί 11 ημέρες ευρισκόμενη στην Τουρκία κυπριακή αντιπροσωπεία»), υπότιτλος του κεντρικού πρωτοσέλιδου σε *Hürriyet*, 12/9/1954. Στο δημοσίευμα αναφερόταν ότι η αντιπροσωπεία είχε συναντηθεί «προχθές» με τον Υπουργό Εξωτερικών. Με τη σειρά του, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στη Λευκωσία, Nihat Pınarlı, θα σημείωνε τη «στενοχώρια των Τουρκοκυπρίων» γι’ αυτή την έλλειψη ανταπόκρισης του Menderes, γεγονός που είχε «εκμεταλλευτεί» ο ελληνοκυπριακός Τύπος, ο οποίος «εφεύρισκε ειδήσεις περί της αδιαφορίας της τουρκικής κυβέρνησης στην υπόθεση της Κύπρου», βλ. “Atina’daki propaganda merkezinin yeni izareti” («Νέα εκδήλωση του εν Αθήνησι κέντρου προπαγάνδας»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 13/9/1954.

¹⁰⁰³ “Kıbrıs heyeti Londra’ya hareketini tehir etti” («Η κυπριακή αντιπροσωπεία ανέβαλε την αναχώρησή της για Λονδίνο»), υπότιτλος και ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 14/9/1954.

στο Λονδίνο, έχοντας «αποκομίσει πολύ θετικές εντυπώσεις από τη σημερινή ακρόαση».¹⁰⁰⁴ Πράγματι στις 15 Σεπτεμβρίου η αντιπροσωπεία θα συναντιόταν με τον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας στο παλάτι του Dolmabahçe, με την εφημερίδα να προβάλλει την είδηση πρωτοσέλιδα μεν, αλλά όχι στο κεντρικό της θέμα. Μιλώντας μετά τη συνάντηση και πάλι ο Kaynak σε δημοσιογράφο της εφημερίδας, δήλωνε απλώς «συγκινημένος» και πρόσθετε ότι θα κρατούσαν την εν λόγω συνάντηση στη μνήμη τους «ως την πιο πολύτιμη ανάμνηση της ζωής τους», χωρίς περαιτέρω πολιτικές αναφορές. Το ρεπορτάζ κατέληγε με την υπόμνηση της μετάβασής τους στο Ηνωμένο Βασίλειο και πληροφορούσε πως «αν παρίστατο ανάγκη», θα μετέβαιναν και στις ΗΠΑ «για να υπερασπίσουν την υπόθεση των Τουρκοκυπρίων ενώπιον των Η.Ε.».¹⁰⁰⁵

Η πρώτη επαφή της αντιπροσωπείας στη βρετανική πρωτεύουσα ήταν με έναν μη κατονομαζόμενο «Υφυπουργό Αποικιών» (Χόπκινσον;). Όπως τόνιζε πρωτοσέλιδα η εφημερίδα, στην ανακοίνωση που εξέδωσε το συγκεκριμένο Υπουργείο κατόπιν της συνάντησης, έδιδε «κατηγορηματική διαβεβαίωση στην αντιπροσωπεία ότι ουδέποτε υποσχέθηκε οιαδήποτε μεταβολή» στο «πολιτικό καθεστώς των 100 χιλιάδων Τούρκων στο νησί».¹⁰⁰⁶ Αν και στο ρεπορτάζ αναφερόταν ότι μετά την ολοκλήρωση των επαφών στο Υπουργείο Αποικιών την επομένη, η αντιπροσωπεία θα γινόταν δεκτή από τον Eden, κάτι τέτοιο δεν πραγματοποιήθηκε, όπως τεκμαιρόταν από τις αναφορές του Kaymak στη συνέντευξη Τύπου που ακολούθησε.¹⁰⁰⁷ Κατά τη διάρκειά της, ο επικεφαλής της αντιπροσωπείας επαναλάμβανε τα γνωστά συγκυριακά, αλλά και τα πάγια επιχειρήματα της τουρκικής και τουρκοκυπριακής πλευράς, επιχειρώντας ακόμη και να υπονομεύσει την παραδοχή του περί της ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας με την επίκληση του επιχειρήματος της ύπαρξης «διαφόρων μειονοτήτων» στην Κύπρο. Περαιτέρω, υποστήριζε πως μία ενδεχόμενη ένωση του νησιού με την Ελλάδα θα επέφερε «φυλετική και κοινωνική αστάθεια και οικονομική στασιμότητα» στην Κύπρο, καθώς και «αναστάτωση στη Μέση Ανατολή», ενώ δεν παρέλειπε να «υπενθυμίσει» ότι «το εξήντα τοις εκατό των Ελληνοκύπριων είναι κομμουνιστές». Η εφημερίδα ανακοίνωνε ότι η αντιπροσωπεία θα αναχωρούσε ακολούθως για τις ΗΠΑ, όπου και θα παρίστατο στη Γενική Συνέλευση των Η.Ε., αν το Κυπριακό συζητείτο εκεί, και προσέθετε τα εξής: «Επίσης, θα παραδώσει ένα μνημόνιο στα Η.Ε. με τις τουρκικές απόψεις. Στη Γενική Συνέλευση η τουρκική αντιπροσωπεία, που θα απαντήσει στους ισχυρισμούς των Ελλήνων, θα συνεργαστεί με την αγγλική επίσημη αντιπροσωπεία [sic]. Εν ανάγκη, η τουρκική αντιπροσωπεία θα κάνει παράσταση

¹⁰⁰⁴ “Başvekil dün Kıbrıs heyetini kabul etti/ Görüşme 1,5 saat sürdü. Heyeti bugün de Bayar kabul edecek” («Ο Πρωθυπουργός δέχθηκε χθες την κυπριακή αντιπροσωπεία/ Η συνάντηση διήρκεσε 1,5 ώρα. Σήμερα θα τη δεχθεί και ο Μπαγιάρ»), *Hürriyet*, 15/9/1954. Στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Άγκυρα πληροφορούσε για τη ληφθείσα απόφαση της «Επιτροπής της Μητέρας Πατρίδας για την Τουρκική Κύπρο» να δημιουργηθούν παραρτήματα της οργάνωσης στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, με τις πρώτες θετικές απαντήσεις να έρχονται από το Zonguldak και το Λονδίνο. Επιπροσθέτως, σχεδιάζοταν η ενίσχυση της εν λόγω «Επιτροπής» με τη συμμετοχή «δημοσιογράφων και ελεύθερων επαγγελματιών, όπως δικηγόρων, οι οποίοι έχουν αφοσιωθεί στην υπόθεση της Κύπρου», αλλά και η δημιουργία παραρτημάτων «σύντομα» σε Σμύρνη και Κωνσταντινούπολη.

¹⁰⁰⁵ “Bayar da Kıbrıs heyetini kabul etti” («Δέχθηκε και ο Μπαγιάρ την κυπριακή αντιπροσωπεία»), *Hürriyet*, 16/9/1954.

¹⁰⁰⁶ “İngiliz hükümeti Kıbrıs Türk heyetine kat’i teminat verdi” («Η αγγλική κυβέρνηση έδωσε κατηγορηματική εγγύηση στην τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία»), *Hürriyet*, 18/9/1954. Στο ρεπορτάζ προστίθετο ότι το *B.B.C.* επρόκειτο να δημιουργήσει ειδική υπηρεσία για την Κύπρο.

¹⁰⁰⁷ “B. Milletler celsesinde müşahit bulunmak için/ Kıbrıs Türk heyeti Amerika’ya gidiyor” («Η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία μεταβαίνει στην Αμερική/ για να παραστεί στη γενική συνέλευση του ΟΗΕ»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 21/9/1954.

και στην αμερικανική κυβέρνηση». Σε κάθε περίπτωση, η αντιπροσωπεία είχε αποσπάσει επίσης «κατηγορηματική διαβεβαίωση» ότι η βρετανική κυβέρνηση θα «τακτοποιούσε» όλα τα ζητήματα για τα οποία «παραπονιόταν» η τουρκοκυπριακή πλευρά, συμπεριλαμβανομένων εκείνων του Enkaf και της εκπαίδευσης. Τέλος, αναφερόταν ότι η τουρκική πρεσβεία στο Λονδίνο είχε παραθέσει *cocktail party* προς τιμήν της αντιπροσωπείας των Τουρκοκυπρίων, σε μία εμφανή διαφοροποίηση της στάσης της από εκείνη που είχε καταγγείλει ο Bil δύο μήνες νωρίτερα.¹⁰⁰⁸

Δύο μήνες αργότερα, στα τέλη Νοεμβρίου 1954, επρόκειτο να πραγματοποιηθεί και η «πολυαναμενόμενη» επίσκεψη του μουφτή της Κύπρου Mehmet Dâna στην Άγκυρα, όπου είχε επαφές «που αφορούσαν τη μουφτεία». Ο αφιχθείς έκανε ιδιαίτερη αναφορά στον ανταποκριτή της εφημερίδας στην τουρκική πρωτεύουσα, για τον σημαντικό ρόλο που είχε διαδραματίσει η *Hürriyet* στην «ευαισθητοποίηση» της τουρκικής κοινής γνώμης στο Κυπριακό και πρόσθετε ότι εξεταζόταν η μετάβασή του στη Νέα Υόρκη, προκειμένου να συστρατευτεί στον αγώνα εναντίον των ελληνικών διεκδικήσεων.¹⁰⁰⁹ Συνεχίζοντας τις αποκλειστικές του δηλώσεις στην εφημερίδα και την επομένη ημέρα, λίγο πριν ξεκινήσει τις «επίσημες επαφές» του, ο μουφτής υπερασπιζόταν τα «δικαιώματα της τουρκικής μειοψηφίας» του νησιού, χαρακτήριζε την τουρκική κοινή γνώμη ως «σημαντικό παράγοντα» στο Κυπριακό, υποστήριζε ότι η ελληνοκυπριακή πλειοψηφία του νησιού είχε σχηματιστεί μόλις τα τελευταία 60 έτη, επαναλάμβανε παλαιότερες αναφορές του στην τύχη των αγγλονορμανδικών νήσων, καθώς και το επιχείρημα ότι το 60% των Ελληνοκυπρίων ήταν «κομμουνιστές», ενώ χαρακτήριζε τους Έλληνες ως έθνος «με έλλειψη ορθοφροσύνης, ισορροπίας και ανεκτικότητας».¹⁰¹⁰

Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι καθ' όλη την παραμονή του στην τουρκική πρωτεύουσα και ακολούθως στην Κωνσταντινούπολη, ουδεμία πληροφορία δημοσιευόταν στην εφημερίδα για τις προαναφερθείσες «επίσημες επαφές» του Mehmet Dâna, πέραν εκείνων που είχε με εκπροσώπους τουρκοκυπριακών και τουρκικών οργανώσεων, μεταξύ των οποίων και η «Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική». Στο πλαίσιο των επαφών αυτών, ο Τουρκοκύπριος μουφτής εκφώνησε ομιλία στην τεχνική σχολή θηλέων της Άγκυρας, κατά τη διάρκεια της οποίας κατηγορήσε την ελληνική κυβέρνηση για «ιμπεριαλιστική» συμπεριφορά στο ζήτημα της Κύπρου,¹⁰¹¹ ενώ μίλησε και σε

¹⁰⁰⁸ Βλ. ανωτέρω, σελ. 346-348. Πέντε ημέρες μετά, τα μέλη της αντιπροσωπείας θα αποκάλυπταν στον ανταποκριτή της εφημερίδας στη Νέα Υόρκη ότι κατά τις συνομιλίες τους στο Λονδίνο είχαν «εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα», καθώς είχαν λάβει «κατηγορηματικές διαβεβαιώσεις» ότι στο νέο συνταγματικό κείμενο θα προστίθεντο άρθρα που θα «εγγυώνται τα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων», βλ. “Vakıflar Kıbrıs Türk Cemaatine devrediliyor/ İngiltere Müstemlekeler Vekili bu hususta kat'î vaitlerde bulundu” («Τα Ευαγή Ιδρύματα μεταβιβάζονται στην Τουρκοκυπριακή Κοινότητα/ Ο Υπουργός Αποικιών της Αγγλίας παρείχε ρητές διαβεβαιώσεις επ' αυτού»), *Hürriyet*, 26/9/1954.

¹⁰⁰⁹ “Kıbrıs Müftüsü Dâna Efendi Ankara'da/ Dâna Efendi: ‘100 bin Kıbrıslı Türkün selâmını getirdim’ dedi” («Ο Μουφτής Κύπρου Ντανά Εφέντης στην Άγκυρα/ Ντανά Εφέντης: ‘Μεταφέρω το χαριετισμό των 100 χιλιάδων Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 28/11/1954.

¹⁰¹⁰ “Dâna Efendi dün Anıt-Kabir'i ziyaret ederek bir çelenk koydu” («Ο Ντανά Εφέντης επισκέφθηκε χθες το Μουσολείο [του Ατατούρκ] και κατέθεσε στέφανο»), πρωτοσέλιδο δημοσίευμα σε *Hürriyet*, 29/11/1954.

¹⁰¹¹ “Kıbrıs Müftüsü Dâna Efendinin dün Ankara'da yaptığı konuşma” («Η ομιλία που εκφώνησε χθες στην Άγκυρα ο Μουφτής της Κύπρου Ντανά Εφέντης»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 7/12/1954. Ενδεικτικό της επιλεκτικής στάσης τόσο του μουφτή, όσο και της εφημερίδας, όταν αναφέρονταν σε ζητήματα «ιμπεριαλισμού» και αποικιοκρατίας, ήταν και ένα δημοσίευμα του Σεπτεμβρίου 1954 για τον αντιαποικιακό αγώνα των Μαροκινών εναντίον των Γάλλων. Το γεγονός ότι επρόκειτο για τον αγώνα ενός αλύτρωτου μουσουλμανικού έθνους εναντίον δυτικών χριστιανών αποικιοκρατών, ωθούσε

αντίστοιχη εκδήλωση για το Κυπριακό, που είχε διοργανώσει η «Εθνική Οργάνωση Νεολαίας» στη Σχολή Γλώσσας-Ιστορίας και Γεωγραφίας του οικείου πανεπιστημίου. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι, όπως πληροφορούσε η εφημερίδα ήδη από τον υπέρτιτλο της, στην εν λόγω εκδήλωση είχαν συμμετάσχει και επτά Βρετανοί δημοσιογράφοι, φορώντας μάλιστα στο πέτο τους ροζέτες που έγραφαν «η Κύπρος είναι Τουρκική».¹⁰¹²

Πράγματι, όπως ανέφερε η εφημερίδα στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της τρεις ημέρες αργότερα, ο Τουρκοκύπριος μουφτής θα αναχωρούσε για τις ΗΠΑ μαζί με την τριμελή τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία, προκειμένου να «μεταφέρουν τις απόψεις των Τούρκων του νησιού στα Η.Ε.». Τόσο ο Mehmet Dâna, όσο και ο επικεφαλής της τελευταίας, Faiz Kaymak, εξέφραζαν την πεποίθησή τους περί της «πανωλεθρίας» που θα υποστούν οι ελληνικές απόψεις στην έδρα του διεθνούς οργανισμού.¹⁰¹³ Αφορμή για τη μετάβαση υπήρξε η συζήτηση της ελληνικής προσφυγής στη σχετική πολιτική επιτροπή του ΟΗΕ, όπου θα κρινόταν αν η προσφυγή θα παραπεμπόταν για να συζητηθεί επί της ουσίας στην Ολομέλεια.

γ) Οι αντιδράσεις στην Τουρκία: Η δημιουργία της «Επιτροπής Κύπρου»

Παράλληλα με τις αντιδράσεις των Τουρκοκυπρίων στην Κύπρο, αντίστοιχη ήταν και η διάθεση που εκδηλωνόταν στην Τουρκία τον κρίσιμο μήνα Αύγουστο, ιδιαίτερα μετά την ελληνική προσφυγή στα Η.Ε. Οι σχετικές κινητοποιήσεις είχαν ξεκινήσει ήδη από τις αρχές του μήνα, εν όψει της διαφαινόμενης προσφυγής. Έτσι, η γνωστή *M.T.T.B.*, μετά τη συνεδρίασή της για την Κύπρο «χθες στην Άγκυρα, με τη συμμετοχή και εκπροσώπων επαγγελματικών οργανώσεων», διακήρυττε ότι «η υπόθεση της Κύπρου είναι εθνική, οι κραυγές και οι οιμωγές των εκεί Τούρκων ακούγονται πολύ καλά στην πατρίδα» και αποφάσιζε ότι «στην εθνική αυτή υπόθεση θα ξεκινήσει ένας αγώνας χωρίς φειδώ προσπαθειών», όπως χαρακτηριστικά έγραφε η λεζάντα σχετικής φωτογραφίας από τις εργασίες της συνεδρίασης που δημοσίευε η εφημερίδα. Η απόφαση εκείνη είχε ληφθεί «ως διαμαρτυρία εναντίον της κινητοποίησης που εκδηλώνει η Ελλάδα για την ένωση της Κύπρου, και με σκοπό να διατυπωθεί για μία ακόμη φορά ότι η Κύπρος είναι κομμάτι της Τουρκίας».¹⁰¹⁴

την εφημερίδα να χρησιμοποιεί εντελώς διαφορετική ορολογία από το Κυπριακό, για να περιγράψει τους συντελεστές και τις πράξεις τους: “Kendi tethiş siyasetlerini mazur gösterebilmek için/ Fas’taki suikastleri bizzat Fransızlar tertip ediyorlar” («Οι Γάλλοι στήνουν οι ίδιοι τις δολοφονίες στο Μαρόκο/ για να μπορέσουν να δικαιολογήσουν τη δική τους πολιτική τρομοκρατίας»), “Milliyetçiler sömürgecilerin boyunduruğundan kurtulmak için sonuna kadar savaacaklar” («Οι εθνικιστές θα αγωνιστούν μέχρι τέλους για να λυτρωθούν από το ζυγό των αποικιοκρατών»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 18/9/1954. Επισημαίνεται ότι το συγκεκριμένο ρεπορτάζ υπογραφόταν από τον δημοσιογράφο Kadri Karabal, που είχε μεταβεί ως ειδικός απεσταλμένος της εφημερίδας στην Καζαμπλάνκα, προκειμένου να καλύψει τις εξελίξεις. Η σύγκριση της υιοθετούμενης ορολογίας και της εν γένει στάσης της εφημερίδας στην περίπτωση αυτή με τις αντίστοιχες στο Κυπριακό είναι εύγλωττες και δεν χρήζουν περαιτέρω σχολίων. Για την αντίστοιχη αντίφαση στη στάση του Simavi, βλ. ανωτέρω, σελ. 45-47.

¹⁰¹² “Kıbrıs rozetleri taşıyan İngiliz gazetecileri hazır olduğu halde/ Ankara’da Kıbrıs için büyük, heyecanlı bir toplantı yapıldı” («Παρουσία Άγγλων δημοσιογράφων που έφεραν ροζέτες της Κύπρου/ πραγματοποιήθηκε χθες στην Άγκυρα μία μεγάλη και ενθουσιώδης εκδήλωση»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 9/12/1954.

¹⁰¹³ “Ağalarımda Kıbrıs Müftüsü Dâna Ef. de bulunun/ Kıbrıs Türk Heyeti dün uçakla Amerika’ya gitti” («Η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία, μεταξύ των μελών της οποίας και ο Μουφτής της Κύπρου Ντανά Εφ., ανεχώρησε χθες αεροπορικά για την Αμερική»), *Hürriyet*, 12/12/1954.

¹⁰¹⁴ “Kıbrıs için toplantı” («Συνεδρίαση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 5/8/1954.

Η ίδια φοιτητική οργάνωση «μαζί με άλλες οργανώσεις» – πιθανότατα εκείνες τις επαγγελματικές που είχαν συμμετάσχει και προηγουμένως στη συνεδρίασή της – είχαν δημιουργήσει την «Επιτροπή Κύπρου». Με την υπογραφή αυτή δημοσίευαν μία διακήρυξη στις 15 Αυγούστου, στην οποία «συνιστούσαν» στους έφεδρους αξιωματικούς του Πύργου που είχαν μαζέψει αίμα σε δύο φιαλίδια, «να μην το αφήνουν να ρέει μάταια, διότι το αίμα που ήταν να ρεύσει για την Κύπρο έχει κυλίσει στον καιρό του, ήταν των προγόνων μας και έχει ποτίσει κάθε σπιθαμή των χωμάτων της». Μετά τη συνήθη, «γλαφυρή» εκείνη έκφραση, περνούσε στην επίθεση, καθιστώντας την ελληνική κυβέρνηση υπεύθυνη «για όλες αυτές τις φωνασκίες» και καλούσε την αντίστοιχη τουρκική να πάρει θέση: «Η κίνηση αυτή της ελληνικής κυβέρνησης, που περνιέται για φίλη, ουδέποτε έχει διαφύγει της προσοχής της τουρκικής κοινής γνώμης. Εκφράζεται εκ καρδίας η επιθυμία να επέμβει στην υπόθεση αυτή η τουρκική κυβέρνηση».

Ακολούθως, όπως πληροφορούσε στο ίδιο δημοσίευμά της η εφημερίδα, η ίδια «Επιτροπή» απέστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον Κυβερνήτη Armitage για τις απόψεις που είχε εκφράσει στην ιταλική *Corriere della Serra*, στο οποίο ανέφερε και τα εξής:

*«Η Κύπρος αποτελεί κομμάτι της Τουρκίας, όχι μόνο λόγω ιστορικών και γεωγραφικών, αλλά και εξαιτίας οικονομικών και στρατηγικών δεσμών. Από την άλλη μεριά, το γεγονός ότι οι Ελληνοκύπριοι συνιστούν την πλειοψηφία, δεν θεωρείται ουσιαστικός παράγων, για δύο λόγους. Ο πληθυσμιακός δεν θεωρείται πρωτεύων παράγοντας. Ρίχνοντας μια ματιά στον παγκόσμιο χάρτη, παρατηρούμε ότι κοινότητες διαφορετικής φυλής και θρησκείας διαβιούν εντός των συνόρων ενός κράτους. Παραδείγματος χάριν, σε πάρα πολλά μέρη της Ελλάδας, όπως στην Κομοτηνή, η πλειοψηφία είναι τουρκική. Σε μία τέτοια περίπτωση, οι περιοχές αυτές πρέπει να επιστραφούν σε μας. Ο πληθυσμός μόνο υπό έναν όρο επιτρέπεται να θεωρηθεί παράγων. Όταν, υπολογιζόμενης της πλειοψηφίας του πληθυσμού της, η οντότητα μιας χώρας υπαγορεύει να συνιστά αυτή μία μεμονωμένη περίπτωση. Αντιθέτως, η Κύπρος βρίσκεται σε απόσταση 40 χιλιομέτρων από την Τουρκία και άνω των 1000 χιλιομέτρων από την Ελλάδα. Όπως είναι φανερό, η Κύπρος βρίσκεται εντός των διοικητικών ορίων των νομών της Τουρκίας [sic]. Αλλά και από την άποψη της ασφάλειας, κάθε εχέφρων άνθρωπος παραδέχεται πως η Κύπρος έχει για την Τουρκία ζωτική σημασία, που δεν μπορεί να συγκριθεί με την αντίστοιχη καμμίας άλλης χώρας. Τέλος, να προσθέσουμε ότι η πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων στο νησί εξασφαλίστηκε με την έξοδό τους από την Ελλάδα. Όταν παραδόθηκε προσωρινά το νησί στους Άγγλους, η πλειοψηφία ήταν των Τούρκων».*¹⁰¹⁵

Η συγκεκριμένη ανακοίνωση έπιασε το νήμα της αφήγησης για τη «στρατηγική» και «ζωτική» σημασία που είχε η Κύπρος για την Τουρκία, έτσι όπως την είχε διατυπώσει ένα και πλέον χρόνο

¹⁰¹⁵ «Millî Türk Talebe Birliği Ankara'da/ Kıbrıs hakkında bir beyanname yayınladı» («Η Εθνική Τουρκική Φοιτητική Ένωση στην Αγκυρα/ δημοσίευσε μία διακήρυξη για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 17/8/1954.

νωρίτερα σε αντίστοιχη αναλυτική ανακοίνωσή της μία άλλη «Επιτροπή Κύπρου», εκείνη της *T.M.T.F.*¹⁰¹⁶ Τώρα, το ενδιαφέρον επικεντρωνόταν στην αμφισβήτηση του πληθυσμιακού επιχειρήματος της ελληνικής πλευράς και αυτό όχι τυχαία, καθώς επί αυτού ήταν βασισμένη η κύρια επιχειρηματολογία της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής πλευράς για τη διεκδίκηση της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, επιστρατεύονταν τα γνωστά επιχειρήματα περί της «εγγύτητάς» του στην Τουρκία, περί της «στρατηγικής» του σημασίας, καθώς και περί της διαταραχθείσας πληθυσμιακής ισορροπίας που παλιά ήταν υπέρ των Τούρκων. Ιδιαίτερη σημασία έχει το ότι όλα αυτά τα επιχειρήματα επαναλαμβάνονταν σε ένα συγχαρητήριο τηλεγράφημα προς τον Armitage, με αφορμή τις δημόσια εκφρασθείσες φιλοτουρκικές απόψεις του, γεγονός που αναδεικνύει και πάλι την συμπόρευση των δύο πλευρών, τουρκικής και βρετανικής, στη δεδομένη συγκυρία. Αν και, όπως έχει ήδη καταδειχθεί, οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονταν από αμφισημία και περνούσαν από διάφορες φάσεις προσέγγισης και αντιπαράθεσης, στην παρούσα φάση μάλλον ενώνονταν στον κοινό παρονομαστή της «απειλής», που συνιστούσε και για τις δύο η αναβάθμιση των ελληνικών διεκδικήσεων για την Κύπρο σε διεθνές επίπεδο, εκείνο των Ηνωμένων Εθνών.

Το αίτημα που είχε εκφράσει «από καρδιάς» η «Επιτροπή Κύπρου» να παρέμβει στις εξελίξεις του Κυπριακού η τουρκική κυβέρνηση, φαίνεται πως εισακούστηκε. Η συγκεκριμένη «παρέμβαση» θα εκδηλωνόταν έμμεσα, μία ημέρα μετά την ελληνική προσφυγή, κατά τη διάρκεια γεύματος που είχαν παραθέσει οι ιδιοκτήτες και αρχισυντάκτες των τουρκικών εφημερίδων στον Πρωθυπουργό Menderes, στον Υπουργό Εξωτερικών, Fuat Köprülü και στον Υπουργό Επικρατείας, Mükerrrem Sarol. Όπως πληροφορούσε στο σχετικό πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της η εφημερίδα, μεταξύ των θεμάτων που είχαν συζητηθεί στο συγκεκριμένο γεύμα ήταν και το Κυπριακό, με τους δημοσιογράφους να διατυπώνουν σχετικές ερωτήσεις και τη *Hürriyet* να μεταφέρει το πλαίσιο της δοθείσας απάντησης ως εξής: «Ως απάντηση ελέχθη ότι τα γεγονότα αυτά παρακολουθούνται από την κυβέρνηση, όπως είναι φυσικό, εκ του σύνεγγυς και με ενδιαφέρον, καθώς και ότι τις τελευταίες ημέρες η κατάσταση έχει εισέλθει σε μία περισσότερο λεπτή φάση. Επιπροσθέτως, εξέφρασαν την ελπίδα ότι δεν θα αργήσει και η φίλη ελληνική κυβέρνηση να συμμεριστεί την άποψη πως σήμερα περισσότερο από ποτέ απαιτείται ηρεμία και νηφαλιότητα».¹⁰¹⁷

Παρά την προσεκτική αυτή διατύπωση, όμως, φαίνεται πως η τουρκική κυβέρνηση επέλεγε να εκδηλώσει την ενόχλησή της και με άλλο τρόπο. Έτσι, όπως σημείωνε ο ανταποκριτής της

¹⁰¹⁶ Βλ. ανωτέρω, σελ. 189-190. Τον Ιανουάριο του 1954 παραπλήσιες απόψεις είχε διατυπώσει και ο νεοεκλεγείς τότε μωφτής Mehmet Dâna με τη «διαμεσολάβηση» των ανταποκρίσεων του Necati Zincirkıran, βλ. ανωτέρω, σελ. 269-270. Απ' ό,τι φαίνεται, οι «Επιτροπές Κύπρου» εκείνες λειτουργούσαν – όπως και οι μητρικές οργανώσεις τους, *M.T.T.B.* και *T.M.T.F.* – ως συγκοινωνούντα δοχεία, επρόκειτο δε να μετεξελιχθούν και με την τουρκική κυβερνητική υποστήριξη, στη διαβόητη οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Η τελευταία, η οποία θα έκανε την εμφάνισή της ήδη από τον Αύγουστο ως «Επιτροπή» (*komite*), θα εγγραφόταν επισήμως πλέον ως «Σύνδεσμος» (*cemiyet*) στις 2 Οκτωβρίου 1954, βλ. κατωτέρω, σελ. 421. Αν και αυτό είναι γνωστό στην τουρκική βιβλιογραφία (βλ. Güven, ό.π., σελ. 56-59), προκαλεί εντύπωση το μάλλον άγνωστο γεγονός, που τεκμαίρεται από τα παρατεθέντα σχετικά δημοσιεύματα της *Hürriyet*, ότι μία αντίστοιχη «Επιτροπή Κύπρου» ήταν ήδη ενεργή σε προδρομική μορφή τουλάχιστον από τον Ιούνιο του 1953, βλ. ανωτέρω, σελ. 189.

¹⁰¹⁷ «Yunanistan'da ilhak için yapılan son nümayişler üzerine/ Hükümetimiz Kıbrıs işini yakın ilgi ile takip ediyor» («Κατόπιν των πρόσφατων συλλαλητηρίων που έγιναν για την ένωση στην Ελλάδα/ η κυβέρνησή μας παρακολουθεί με εκ του σύνεγγυς ενδιαφέρον το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 22/8/1954.

εφημερίδας στη Σμύρνη, ο Έλληνας Υπουργός Άμυνας [Παναγιώτης] Κανελλόπουλος που είχε έρθει στην πόλη για την εκεί έκθεση, προσκεκλημένος του Τούρκου ομολόγου του, αναχώρησε για την Αθήνα με το κατευόδιο «μόνον του δεύτερου στη σειρά στρατιωτικού διοικητή της χώρας, καθώς και ορισμένων ΝΑΤΟϊκών αξιωματικών». Προσέθετε, μάλιστα, ότι αν και στη Σμύρνη βρίσκονταν τρεις Υπουργοί, ουδείς εξ αυτών είχε ξεπροβοδίσει τον Κανελλόπουλο, αλλά και ουδείς αξιωματούχος της Νομαρχίας ή του Δήμου είχε τηρήσει τα διπλωματικά ειωθότα, γεγονός που «έδωσε αφορμή για διάφορες ερμηνείες και κουτσομπολιά σήμερα στην πόλη μας». Αντιθέτως, ο Έλληνας Υπουργός Εσωτερικών, που συνόδευε τον Κανελλόπουλο, είχε συναντηθεί με τον ομολόγό του, Behçet Uzla, με τον οποίον και είχαν επιθεωρήσει ορισμένα νοσοκομεία.¹⁰¹⁸

Τη σκυτάλη από την «Επιτροπή Κύπρου» της *M.T.T.B.* θα έπαιρνε λίγες ημέρες αργότερα η ίδια η *T.M.T.F.*, εντασσόμενη στη «δράση της πανεπιστημιακής νεολαίας να διακηρύξει σε ολόκληρο τον κόσμο για ακόμη μια φορά ότι η Κύπρος είναι τουρκική», μετά και τις προσπάθειες της Ελλάδας «που έφτασαν μέχρι τα Η.Ε.». Στο πλαίσιο αυτό, η «Εθνική Φοιτητική Ομοσπονδία Τουρκίας» θα εξέδιδε την ακόλουθη ανακοίνωση «εναντίον εκείνων που επιχειρούν να αρνηθούν τον τουρκισμό της Κύπρου»:

«Οι προκλητικές προσπάθειες, που εδώ και μερικά χρόνια αποπειράται ο ελληνοκυπριακός λαός στην Κύπρο για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα, ισοδυναμούν με πλήγμα στην τουρκοελληνική φιλία. Έναντι της δεδομένης κατάστασης, το τουρκικό έθνος και η τουρκική νεολαία θα προσπαθήσουν όσο περνά απ' το χέρι τους να μην πληγεί η φιλία αυτή, που η ύπαρξή της είναι απαραίτητη και το θεμέλιο της οποίας έχει τεθεί με τον Ατάτουρκ. Πιστεύουν, όμως, παράλληλα ότι η εν λόγω φιλία δεν μπορεί να υπάρξει μονομερώς. Γι' αυτό και είναι δικαίωμά μας να αναμένουμε από την απέναντι πλευρά τα ίδια αισθήματα και την ίδια συμπεριφορά, χάριν των κοινών συμφερόντων των δύο χωρών. Θέλουμε να συνειδητοποιήσουν οι φίλοι μας, που παρ' όλα αυτά φτάνουν στο σημείο μέσα στην απερισκεψία τους να μην μπορούν να κατανοήσουν τα επίχειρα των κινήσεών τους, ότι η Κύπρος σε καμμία περίοδο της ιστορίας δεν ήταν ελληνική, ούτε και θα είναι. Θέλουμε να γνωστοποιήσουμε και σε εκείνους που δίνουν το αίμα τους για να αποσταλεί στην κυβέρνηση, στην οποία σήμερα ανήκει το νησί, και που διακηρύσσουν ότι αν χρειαστεί θα χύσουν αυτό το αίμα για την Κύπρο, ότι εμείς έχουμε χύσει άπειρο αίμα γι' αυτήν και ότι αν χρειαστεί δεν θα διστάσουμε να προχωρήσουμε σε νέες θυσίες.

Επιθυμούμε να γνωρίζουν οι φίλοι μας ότι το νησί της Κύπρου, που έχει δεσμούς γεωγραφικούς, ιστορικούς, οικονομικούς, στρατιωτικούς και στρατηγικούς με τη Μικρά Ασία [sic] και που αποτελεί ενιαίο σύνολο με την Ανατολία, δεν μπορεί από πληθυσμιακή άποψη να αντιμετωπιστεί ανεξάρτητα από αυτήν. Οι Ελληνοκύπριοι δεν

¹⁰¹⁸ “Yunan M. Müdafaa Vekilini hiç bir vekil uğurlamadı” («Ουδείς Υπουργός ξεπροβόδισε τον Έλληνα Υπουργό Ε. Άμυνας»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 22/8/1954.

είναι τίποτε άλλο παρά μία μικρή μειοψηφία μέσα στη μεγάλη τουρκική πλειοψηφία της Μικράς Ασίας. Όταν υπάρχουν ακλόνητοι παράγοντες για τον καθορισμό της τύχης της Κύπρου, παράγοντες γεωγραφικοί, ιστορικοί, οικονομικοί, στρατιωτικοί και στρατηγικοί, δεν μπορεί να δοθεί βαρύτητα στον ευμετάβλητο παράγοντα του πληθυσμού. Στην πολιτική ιστορία απαντώνται πολλά παραδείγματα γι' αυτό. Παρά το γεγονός ότι κατοικείτο από Γερμανούς, το Νότιο Τιρόλο προσαρτήθηκε τελικά στην Ιταλία για γεωγραφικούς και στρατηγικούς λόγους. Στο διαμοιρασμό των μικρών πριγκιπάτων μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, επίσης, δεν δόθηκε βαρύτητα στον πληθυσμιακό, αλλά στο γεωγραφικό παράγοντα. Αν επιβαλλόταν να κινηθούμε προς την αντίθετη κατεύθυνση, τότε θα επέρχονταν πολύ μεγάλες μεταβολές στον παγκόσμιο χάρτη.

Αν οι Έλληνες νομίζουν πως θα αποκτήσουν και την Κύπρο όπως πήραν τα Δωδεκάνησα, ως αποτέλεσμα της ανοχής της Τουρκίας κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μπορούμε προς το παρόν να τους πούμε, αυταπατάστε. Παράλληλα, θέλουμε ιδιαίτερος να αναφέρουμε ότι, όπως συνέβαινε στην Οθωμανική ιστορία, έτσι και στην ιστορία της Ρεπουμπλικανικής περιόδου, οι Τούρκοι έχουν να επιδείξουν μεγάλη επιτυχία στη διακυβέρνηση των μειονοτήτων. Ενώ αντιθέτως, από τους Τούρκους που ζουν εκτός των συνόρων της Τουρκίας, εκείνοι ιδιαίτερος που ζουν στη Δυτική Θράκη, εξαναγκάζονται σε κάθε ευκαιρία να μεταναστεύσουν ακολουθώντας διάφορες οδούς. Τέλος, διακηρύσσουμε για μία ακόμη φορά σε όλο τον κόσμο ότι η Κύπρος είναι τουρκική και καλούμε όλο το τουρκικό έθνος να υπερασπιστεί τον μεγάλο αγώνα μας». ¹⁰¹⁹

Το αφηγηματικό σχήμα της ανακοίνωσης βαδίζει στην πεπατημένη που έχουν ακολουθήσει όλο το προηγούμενο διάστημα τόσο οι φοιτητικές ενώσεις στις ανακοινώσεις τους, όσο και η ίδια η *Hürriyet* στα σχόλια και στις αναλύσεις της: Η Κύπρος έχει κατακτηθεί *manu militari* με το «αίμα των προγόνων» και αυτό ισοδυναμεί με απaráγραπτα ιστορικά δικαιώματα των Τούρκων επί του νησιού. Στις σημερινές συνθήκες μικρή σημασία έχει ο πληθυσμιακός παράγοντας, διότι υπάρχουν άλλοι σοβαρότεροι που τον υπερβαίνουν. Σε αυτούς εντάσσονται η γεωγραφική θέση του νησιού, καθώς και ο ρόλος που διαδραματίζει στην ασφάλεια της Τουρκίας. Επιπλέον, ο ρεαλισμός των σύγχρονων διεθνών σχέσεων ενισχύει το δίκαιο των τουρκικών θέσεων, γι' αυτό και οι Έλληνες οφείλουν να συμμορφωθούν με αυτές και να πάψουν να είναι απερίσκεπτοι, θέτοντας σε κίνδυνο τη διμερή φιλία, που είναι απαραίτητη. Τέλος, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η Τουρκία δεν θα αδιαφορήσει και για αυτό το νησί, όπως είχε πράξει για τα Δωδεκάνησα στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

¹⁰¹⁹ «Yüksek Tahsil Gençliğinin Yunan tahriklerine cevabı/ Üniversiteliler Kıbrıs için seri mitingler yapacaklar» («Η απάντηση της φοιτητικής νεολαίας στις ελληνικές προκλήσεις/ Οι φοιτητές θα διοργανώσουν σειρά συλλαλητηρίων για την Κύπρο»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος σε *Hürriyet*, 24/8/1954.

Ο χαρακτήρας της τελευταίας αυτής υπόμνησης αρκεί για να καταδείξει τον τρόπο σκέψης των συντακτών της ανακοίνωσης και των ομοϊδεατών τους. Δεν δίσταζαν να μιλούν επιθετικά, ακόμη και για μία πρόσφατη τότε περίοδο, για την οποία υπό κανονικές συνθήκες θα έπρεπε να σιωπούν, αν αναλογιστεί κάποιος τον «επιτήδεια ουδέτερο» ρόλο που είχε επιτυχώς διαδραματίσει η χώρα τους μεταξύ του ναζιστικού Άξονα και των δυτικών Συμμάχων.¹⁰²⁰ Ο συγκεκριμένος τρόπος σκέψης θα κυριαρχούσε και στην επίσημη τοποθέτηση της Τουρκίας στον ΟΗΕ τον επόμενο μήνα, διά στόματος του μόνιμου αντιπροσώπου της, Selim Sarper, για τις φάσεις της συγκρότησης του οποίου έχουν ήδη γίνει σχετικές αναφορές.¹⁰²¹ Αυτό, όμως, που πραγματικά προξενεί εντύπωση στη συγκεκριμένη ανακοίνωση-διακήρυξη είναι το γεγονός ότι απουσιάζει παντελώς κάθε αναφορά στους Τουρκοκύπριους, στα «συμφέροντα» και στην «ασφάλειά» τους. Οι συντάκτες της φαίνεται ότι ασχολήθηκαν μόνο με την διεθνοπολιτική πτυχή του θέματος, στην οποία ενέταξαν και συγκεκριμένες «ομοειδείς» περιπτώσεις που ενίσχυαν την επιχειρηματολογία τους, αγνοώντας ή παραμελώνοντας τα φυσικά υποκείμενα του τουρκικού ενδιαφέροντος, τους «Τούρκους» του νησιού. Η παράλειψη αυτή τονίζεται ακόμη περισσότερο εξ αντιπαραβολής, από την ρητή αναφορά «στους Τούρκους που ζουν εκτός των συνόρων της Τουρκίας και δη εκείνους της Δυτικής Θράκης». Το γεγονός μπορεί ενδεχομένως να ερμηνευτεί και να αποδοθεί στην πρόθεση των συντακτών να αναλύσουν το θέμα αποκλειστικά και μόνο από την οπτική γωνία της Τουρκίας, με αυτή τους όμως την επιλογή αποκαλύπτεται ασυναίσθητα η υποφώσκουσα πεποίθηση ότι οι πραγματικοί λόγοι ενασχόλησης με το Κυπριακό ήταν εκείνοι που εκπύλαζαν ουσιαστικά από τα κρατικά συμφέροντα της Τουρκίας, ενώ οι Τουρκοκύπριοι συνιστούσαν απλώς και μόνο μία πρόφαση.

Σε κάθε περίπτωση, όπως πληροφορούσε η εφημερίδα στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ, τις απογευματινές ώρες επρόκειτο να συναντηθούν στα γραφεία της *T.M.T.F.* εκδότες, δημοσιογράφοι συγγραφείς των κύριων άρθρων, καθώς και διευθυντές σύνταξης τουρκικών εφημερίδων, τόσο από τη Μικρά Ασία όσο και από την Κωνσταντινούπολη. Η εξέλιξη αυτή ήταν εξαιρετικά σημαντική διότι, όπως διευκρινιζόταν, ο στόχος της εν λόγω συνάντησης ήταν διττός: Αφενός μεν «να καθοριστούν οι βάσεις της συνεργασίας από τούδε και στο εξής μεταξύ του Τύπου και της νεολαίας στο θέμα της Κύπρου», αφετέρου δε «να αποφασιστούν οι κύριοι άξονες της εθνικής δουλειάς που θα γίνει για το θέμα, υπό το φως του ενδιαφέροντος που επιδείχθηκε για το Κυπριακό τις τελευταίες ημέρες από την κυβέρνηση». Επρόκειτο, δηλαδή, ουσιαστικά για μία προσπάθεια συντονισμού μεταξύ των «διαμορφωτών σκέψης» της τουρκικής κοινής γνώμης, οι οποίοι ένιωθαν εμφανώς πιο σίγουροι μετά και την πρόσφατη δημόσια κυβερνητική αναφορά στο ζήτημα. Επιπλέον, σημειωνόταν ότι οι επόμενες συναντήσεις θα γίνονταν στην Τουρκία, με τη

¹⁰²⁰ Για τη συγκεκριμένη περίοδο, βλ. ενδεικτικά την κλασική μελέτη του Frank G. Weber, *Ο Επιτήδειος Ουδέτερος* (Αθήνα: Θετίλη, 1983²). Από την τουρκική βιβλιογραφία ξεχωρίζουν το απολογητικό και συντασσόμενο με την επίσημη τουρκική άποψη βιβλίο του Selim Deringil, *Denge Oyunu. İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası* («Παιχνίδι Ισορροπιών. Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο») (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları, 1994), καθώς και η αποκαλυπτική και ολοκληρωμένη δίτομη μελέτη του Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)* (Η Περίοδος του Εθνικού Ηγέτη στην Τουρκία, 1938-1945) (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996).

¹⁰²¹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 191, υποσ. 537.

συμμετοχή «διαφόρων οργανώσεων, καθηγητών πανεπιστημίου, βουλευτών, στρατιωτικών διοικητών και, αν καταστεί εφικτό, με κρατικούς αξιωματούχους». Όπως καθίσταται φανερό, υπήρχε μία ποιοτική αναβάθμιση στη στόχευση των ανθρώπων που επιδιωκόταν να κινητοποιηθούν, με την εμπλοκή δημόσιων αλλά και κρατικών παραγόντων στο «εθνικό ζήτημα» της Κύπρου. Παράλληλα, σύμφωνα πάντοτε με το ίδιο δημοσίευμα, η «εκτελεστική επιτροπή» της *T.M.T.F.* αποφάσιζε να διοργανώσει σειρά συλλαλητηρίων για το Κυπριακό, με το πρώτο εξ αυτών να προγραμματίζεται όχι τυχαία να γίνει «μάλλον στο Ανεμούριο».¹⁰²²

Η αναβαθμισμένη αυτή συνεργασία μεταξύ του τουρκικού Τύπου και των οργανώσεων της φοιτητιάδας νεολαίας, την οποία ήδη είχε αναγγείλει η *Hürriyet*, περνούσε την επόμενη μέρα στο κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας. Όπως πληροφορούσε, στη συγκεκριμένη συνάντηση πρώτος λάμβανε το λόγο ο γενικός γραμματέας της «Ομοσπονδίας», Gürcan Keten, ο οποίος αφού υπενθυμίσει την αναφορά του Menderes περί της «λεπτής φάσης» που είχε δημιουργηθεί με την ελληνική προσφυγή στα Η.Ε., καθώς και τα συλλαλητήρια των Αθηνών, επεσήμαινε ότι «η υπόθεση της Κύπρου έχει πλέον μεταβληθεί σε υπόθεση εθνικής αξιοπρέπειας για όλους τους Τούρκους»,¹⁰²³ ενώ πρόσθετε πως «πλέον έχει καταστεί αναγκαίο να ανακοινώσει η κυβέρνηση κατηγορηματικά την πολιτική της για την Κύπρο». Μετά από την ενός λεπτού σιγή εις μνήμην του Simanı, το λόγο λάμβανε ο πρώην πρόεδρος της «Ομοσπονδίας», Ali İhsan Çelikkan, ο οποίος αντιπαρέβαλε την ελληνική «εθνική και διεθνή κινητοποίηση», κατόπιν σχεδίου και με την καθοδήγηση της ελληνικής κυβέρνησης, με την τουρκική κατάσταση στην οποία «δεν έχει υπάρξει ούτε εθνικό σχέδιο, αλλά ούτε και διεθνές, τίποτα δεν έχει γίνει, διότι η υπόθεση ουδέποτε έχει εξεταστεί με τη σημασία που της αρμόζει».¹⁰²⁴

Αξιοσημείωτες ήταν και οι παρεμβάσεις των εκπροσώπων του τουρκικού Τύπου, όπως καταγράφονταν στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ. Έτσι, ο Ahmet Emin Yalman υποστήριζε ότι «το Κυπριακό δεν συνιστά μόνο τον ορισμό της αδικίας, αλλά και σημάδι της έπαρσης του ελληνικού ιμπεριαλισμού [sic]». Αντιστοίχως, ο Orhan Birgit αποφαινόταν ότι «παρά το γεγονός πως είμαστε θερμόαιμο έθνος, στο συγκεκριμένο θέμα μείναμε για κάποιο λόγο ψύχραιμοι. Οι εκπομπές του ραδιοφώνου των Αθηνών αναφέρουν κάθε 10 λεπτά ότι ήρθε η ώρα της λύτρωσης της Κύπρου και σε μας δεν τρέχει τίποτα [...] Πρέπει να γίνουμε μία φωνή. Στο εν λόγω θέμα πρέπει να συμπορευτούν όλες οι οργανώσεις, πολιτικές και μη πολιτικές». Οι υπόλοιποι ρήτορες μίλησαν στο ίδιο πνεύμα και κατόπιν αποφασίστηκε η συγκρότηση μιας «Επιτροπής» για την Κύπρο, μέλη της οποίας εξελέγησαν οι ακόλουθοι: «Ο Hikmet Bil, ο Orhan Birgit, ο Hüsametdin Canöztürk από τη φοιτητική ομοσπονδία, ο Πρόεδρος του Συλλόγου Κυπρίων [*Kıbrıslılar Cemiyeti*] Hasan

¹⁰²² Ο.π., *Hürriyet*, 24/8/1954. Υπενθυμίζεται ότι από το Ανεμούριο (*Anamur*) που βρισκόταν απέναντι από την Κύπρο, είχε επιλέξει τον Οκτώβριο του 1953 να αναφερθεί στο ζήτημα ο Γ.Γ. του αντιπολιτευόμενου C.H.P., Kasım Gülek, γεγονός με αφορμή το οποίο καλούσε τότε ο Simanı την τουρκική κυβέρνηση να τοποθετηθεί δημόσια για το θέμα από αντίστοιχο σημείο, «την Αττάλεια ή τη Μερσίνα», βλ. ανωτέρω, σελ. 223-225.

¹⁰²³ Συμμεριζόμενη τη βαρύτητα της φράσης, η εφημερίδα την αναβάθμιζε σε έναν εκ των υποτίτλων του σχετικού ρεπορτάζ της.

¹⁰²⁴ “Kıbrıs dâvasında gençlik ve Türk basını elele verdi” («Η νεολαία και ο τουρκικός Τύπος ξεκίνησαν συνεργασία στην υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 25/8/1954.

Nevzat Karagil, o Ahmet Emin Yalman και οι Ziya Sonar και Kâmil Önal από την Εθνική Ένωση Αλληλεγγύης (*Millî Tesanüt Birliđi*). Όπως καθίσταται φανερό, επρόκειτο για τη μετεξέλιξη των «Επιτροπών Κύπρου» που είχε συγκροτήσει η *T.M.T.F.* ήδη από τον Ιούνιο του 1953, ακολούθως η *M.T.T.B.* με τη συμμετοχή επαγγελματικών οργανώσεων, και που τώρα διευρυνόταν με τη συμμετοχή εκπροσώπων «από το σύνολο του τουρκικού Τύπου». Την επομένη ημέρα η «Επιτροπή» θα προχωρούσε στην πρώτη της συνεδρίαση. Σε εκείνην θα αποφασιζόταν να συγκροτηθεί ένα ευρύ μέτωπο για τη δημοσιοποίηση των τουρκικών θέσεων διεθνώς, με τη συμμετοχή «εκτός των νεολαιίστικων και των δημοσιογραφικών οργανώσεων, και των εργατικών, των εκπαιδευτικών και των γυναικείων οργανώσεων». Παράλληλα, θα εξέδιδε μία ανακοίνωση «προς την κοινή γνώμη της Τουρκίας και του ελεύθερου κόσμου», η οποία ανέφερε τα ακόλουθα:

*«Απέναντι στην ελληνική κοινή γνώμη, που ονειρεύεται παραδομένη ότι θα φέρει την τουρκική Κύπρο με το μέρος της στο πλαίσιο ενός πολιτικού παιχνιδιού, η τουρκική νεολαία και ο Τύπος, που παραδέχονται τα σκληρά και βαρύνοντα προστάγματα της τουρκικής συνείδησης ως την κύρια δύναμη και απόφαση της ζωής τους, πραγματοποίησαν μία συνεδρίαση, για να μιλήσουν με τη δική τους γλώσσα ενώπιον του κόσμου για το κυπριακό ζήτημα, το οποίο έχει λάβει τη δική του θέση στους προαιώνιους τουρκικούς αγώνες, κάνοντας δεκτές στη συνεδρίαση αυτή τις εξής βασικές θέσεις: Η Κύπρος δεν αποτελεί μία μεμονωμένη υπόθεση και δεν θα εξαρτηθεί από τις αυθαίρετες αποφάσεις καμμιάς βούλησης και προσταγής, άλλης από τον τουρκικό βίο και την τουρκική τιμή, αλλά συνιστά ένα τουρκικό ζήτημα καθ' εαυτό. Την τύχη του δύναται να καθορίσει μόνο η λογική και η βούληση της τουρκικής ύπαρξης. Στο σημείο αυτό, η αθόρυβη αλλά βαρύνουσα απόφαση της τουρκικής εθνικής συνείδησης πρέπει να θεωρηθεί ως φυσικό αποτέλεσμα της τουρκικής ηθικής, η οποία δεν καταδέχεται τη συγκρουσιακή πολιτική της πρώτης τυχούσας οχλαγωγίας των πλατειών. Οι τιμημένοι κληρονόμοι αυτής της ηθικής, η τουρκική νεολαία και ο τουρκικός Τύπος, αισθανόμενοι πλάι τους και γύρω τους τις τάξεις και τα μέτωπα [sic] της χώρας, για ένα πράγμα είναι σίγουροι, ότι το ζήτημα της τουρκικής Κύπρου μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο από την έποψη της τουρκικής ύπαρξης. Καμμία διευθέτηση πέραν τούτου δεν πρόκειται να βρει πρόσφορη και μαλακή την τουρκική συνείδηση».*¹⁰²⁵

Την ίδια «ευαισθητοποίηση» και κινητοποίηση για το Κυπριακό επεδείκνυαν και οι «Αιγιάτες», με στόχο «να τραβήξουν την προσοχή της κυβέρνησής μας έναντι της μετατροπής του Κυπριακού κατά τις τελευταίες ημέρες σε σημαντικό ζήτημα που αφορά την εθνική αξιοπρέπεια». Στο πλαίσιο αυτό, ετοιμάζαν ψήφισμα με τη φιλοδοξία να συγκεντρώσει το μεγαλύτερο αριθμό υπογραφών

¹⁰²⁵ «Kıbrıs Komitesi dün çalışmalarına başladı» («Η Επιτροπή Κύπρου άρχισε χθες τις εργασίες της»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 26/8/1954. Η εφημερίδα αναδημοσίευε ακολούθως τις απόψεις του «Κύπριου την καταγωγή δημοσιογράφου Ahmet Şükrü Esmen» από την εφημερίδα *Halkçı*, ο οποίος επικαλείτο με τη σειρά του την τύχη «των δύστυχων Τούρκων της Δυτικής Θράκης», παρά το «σύνολο των συμφωνιών που τους προστατεύουν», για να αποφανθεί ως εξής: «Να φυλάξει ο Θεός τους Τουρκοκυπρίους από αυτήν τη μοίρα. Νομίσαμε πως μετά τον εθνικό θρίαμβο [του 1922] είχαν πλέον επιλυθεί πλήρως τα εδαφικά ζητήματα μεταξύ ημών και της Ελλάδας και ότι είχε ανοίξει μια νέα σελίδα, αλλά απατηθήκαμε», βλ. «Bir Kıbrıslının fikri» («Οι απόψεις ενός Κύπριου»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 26/8/1954.

παγκοσμίως, για να καταγραφεί η απαίτησή τους «να ενδιαφερθεί πια η κυβέρνηση επισήμως και εκ του σύνεγγυς για το Κυπριακό». Όπως μάλιστα χαρακτηριστικά ανέφερε η εφημερίδα στο πρωτοσέλιδο εκείνο δημοσίευσμά της, στο εν λόγω ψήφισμα θα προβαλλόταν ως «μία επιθυμία του λαού της περιοχής του Αιγαίου, να ζητηθούν επιπλέον και τα Δωδεκάνησα, που το καθένα αποτελεί και ένα τμήμα της Ανατολίας». Παράλληλα, πληροφορούσε ότι οι «ένθερμοι και αγωνιστές Αιγαίτες», σε συνεργασία με τη «Φοιτητική Νεολαία της Σμύρνης» (*İzmir Yüksek Tahsil Gençliği*) προετοίμαζαν «πυρετωδώς» και «συλλαλητήρια διαμαρτυρίας» για το Κυπριακό.¹⁰²⁶

Πράγματι, το πρώτο από τα συλλαλητήρια αυτά που επιδιωκόταν να οργανωθούν «εναντίον των προσπαθειών της Ελλάδας για την ένωση της Κύπρου», προγραμματιζόταν να λάβει χώρα στη Σμύρνη, στη συμβολική ημερομηνία της 9^{ης} Σεπτεμβρίου. Όπως πληροφορούσε σχετικά ο εκεί ανταποκριτής της εφημερίδας, είχε ζητηθεί η σχετική άδεια από τις «αρμόδιες αρχές» και η τουρκική κυβέρνηση είχε συγκατατεθεί. Μετά τη Σμύρνη, αντίστοιχα συλλαλητήρια σχεδιάζονταν να πραγματοποιηθούν στο Ανεμούριο, στην Άγκυρα, στην επαρχία της Αλεξανδρέττας (*Hatay*), καθώς και στην Κωνσταντινούπολη.¹⁰²⁷ Εν τω μεταξύ, η *T.M.T.F.* θα προχωρούσε και σε δεύτερη συνεδρίαση της «Επιτροπής Κύπρου», και πάλι στα πρότυπα του κορπορατιστικού υποδείγματος, με τη συμμετοχή δηλαδή επαγγελματικών και κοινωνικών οργανώσεων, όπως εκείνων της νεολαίας, του Τύπου, των πανεπιστημιακών και των φοιτητών, των γυναικών, των διανοουμένων και των εργατών, των κομμάτων και των κομματικών νεολαίων. Στόχος ήταν να καθοριστούν «οι βάσεις του εθνικού και διεθνούς προγραμματισμού των εφεξής δραστηριοτήτων». Ταυτόχρονα, η φοιτητική ένωση του Πολυτεχνείου της Κωνσταντινούπολης θα απέστειλε ευχαριστήριο τηλεγράφημα στις τουρκικές εφημερίδες για τη συμβολή τους στον «εθνικό αγώνα της Κύπρου», συμβολή η οποία «θα προκαλούσε αγαλλίαση στις ψυχές των πορθητών της Κύπρου που είχαν προσφέρει τις ζωές τους στα ριζά των τειχών της».¹⁰²⁸

δ) Η οργάνωση «η Κύπρος είναι Τουρκική» και η προϊούσα διαφοροποίηση στη στάση της τουρκικής κυβέρνησης

Την επόμενη ημέρα η *Hürriyet* δημοσίευε στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο μία σημαντική είδηση: Η προαναφερθείσα δεύτερη συνεδρίαση της «Επιτροπής Κύπρου» είχε κατά τι καθυστερήσει να ξεκινήσει, καθώς τα μέλη της είχαν γίνει δεκτά από τον ίδιο τον Πρωθυπουργό Menderes. Αμέσως μετά τη συγκεκριμένη συνάντηση, το μέλος της «Επιτροπής» και γνωστός διαπρύσιος κήρυκας

¹⁰²⁶ “Ege, Kıbrıs için dünyanın en çok imzalı mazbatasını hazırlıyor” («Το Αιγαίο ετοιμάζει ψήφισμα με τις περισσότερες υπογραφές παγκοσμίως για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 26/8/1954.

¹⁰²⁷ “İzmirde Kıbrıs için miting yapılacaktır” («Στη Σμύρνη θα πραγματοποιηθεί συλλαλητήριο για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 27/8/1954. Η 9 Σεπτεμβρίου 1922 ήταν η ημερομηνία εισόδου του τουρκικού στρατού στη Σμύρνη, μετά τον τρίχρονο ελληνοτουρκικό πόλεμο της περιόδου 1919-1922, και εορτάζεται από το τουρκικό κράτος ως ημέρα «απελευθέρωσης» της πόλης. Αντίστοιχες προσπάθειες διεξαγωγής συλλαλητηρίων θα γίνονταν στην Αττάλεια και στο Ζογκούλντακ, βλ. “Antalya’da miting için müracaat edildi” («Κατατέθηκε αίτημα για διεξαγωγή συλλαλητηρίου στην Αττάλεια») και “Zonguldak’ta miting için teşebbüse girildi” («Προσπάθεια για διεξαγωγή συλλαλητηρίου στο Ζογκούλντακ»), ενδιάμεσοι τίτλοι σε *Hürriyet*, 29/8/1954.

¹⁰²⁸ “Bugün Kıbrıs için büyük bir toplantı yapıyor” («Μεγάλη συγκέντρωση πραγματοποιείται σήμερα για την Κύπρο»), πρωτοσέλιδο δημοσίευμα σε *Hürriyet*, 28/8/1954.

των τουρκικών θέσεων στο Κυπριακό από τις στήλες της εφημερίδας, Hikmet Bil, ανέλαβε να μεταφέρει στους συγκεντρωθέντες το μήνυμα του Τούρκου Πρωθυπουργού: «Η Κύπρος ουδέποτε θα γίνει των Ελλήνων. Ως κυβέρνηση έχουμε λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα. Γι' αυτό και θα ήταν αρμόζον το τουρκικό έθνος να συμπεριφερθεί με νηφαλιότητα στην υπόθεση της Κύπρου». Είναι σαφές ότι η αρχική φράση των δηλώσεων αυτών του Menderes, συνιστούσε την πρώτη δημόσια δυναμική διαφοροποίηση από τις μέχρι τότε συγκρατημένες τοποθετήσεις του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών.¹⁰²⁹ Σύμφωνα με την εφημερίδα, οι συγκεκριμένες δηλώσεις απέσπασαν το «ενθουσιώδες χειροκρότημα» των παρευρισκομένων. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι τοποθετήσεις των εκπροσώπων των τουρκικών κομμάτων που ακολούθησαν, στο πλαίσιο του πρώτου άρθρου της ημερήσιας διάταξης, που ήταν η κατάθεση απόψεων για τη συγκρότηση του «Μετώπου της Θυγατέρας Πατρίδας» (*Yavru Vatan Cephesi*).¹⁰³⁰ Έτσι, ο Emel Gürler που μίλησε εξ ονόματος του C.H.P., διαβίβασε τα μηνύματα του προέδρου του κόμματος, İsmet İnönü, καθώς και του γενικού του γραμματέα, Kasım Gülek. Ο πρώτος διεμήνυε ότι «το εθνικό συμφέρον της Τουρκίας στο ζήτημα της Κύπρου είναι να μην επέλθει μεταβολή στη σημερινή της διακυβέρνηση και οι εν Κύπρω Τούρκοι πολίτες [sic] να διαφυλάξουν την εθνικότητά τους, διαβιώντας με ασφάλεια και απολαμβάνοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Κύπρος ουδέποτε πρέπει να δοθεί στην ελληνική διακυβέρνηση». Ο Gülek από την πλευρά του πρόσθετε ότι, «σε περίπτωση που επέλθει μεταβολή στο καθεστώς της Κύπρου, αυτό μπορεί να συμβεί μόνο υπό τον όρο της απόδοσης του Νησιού στην Τουρκία». Αντίστοιχες ήταν και οι απόψεις που εκφράστηκαν από τους εκπροσώπους των κομμάτων Ρεπουμπλικανικού Εθνικού (C.M.P.), Αγροτικού Τουρκίας (T.K.P.) και Νέων Δημοκρατών (*Genç Demokratlar*). Ακολούθως, ο Hikmet Bil κατέθεσε στο προεδρείο σχέδιο ψηφίσματος, με το οποίο επιχειρούσε να εμπλέξει και πάλι την ελληνορθόδοξη μειονότητα και τον Οικουμενικό Πατριάρχη Αθηναγόρα στην υπόθεση, με προφανή στόχο να τους εκθέσει στα μάτια της τουρκικής κοινής γνώμης. Στο κείμενό του αναφέρονταν τα εξής:

«1- Να προσκληθεί ο βουλευτής Ιστανμπούλ, Χατζόπουλος, στις εργασίες της Επιτροπής. 2- Να αποσταλεί από την επιτροπή μία επιστολή στον Αρχιδεσπότη [sic] Αθηναγόρα, με την οποία θα του ζητείται: Α- Να συντάξει μία εγκύκλιο υπό την ιδιότητά του ως Οικουμενικού Πατριάρχη, με την οποία θα διακηρύττει ότι δεν αρμόζει στις απανταχού ορθόδοξες εκκλησίες και στις μητροπόλεις να εμπλέκονται στην πολιτική και ότι, στην αντίθετη περίπτωση, οι κινήσεις αυτές θα αποδοκιμαστούν εντόνως από τον Πατριάρχη. Β- Να αποστείλει ετέρα εγκύκλιο, απευθυνόμενη στο νησί της Κρήτης και στις δέκα περίπου μητροπόλεις των Δωδεκανήσων, που υπάγονται ακόμη άμεσα και όχι μόνο πνευματικώς, αλλά και διοικητικώς στο Πατριαρχείο Φαναρίου, με την οποία θα ξεκαθαρίζει πως απαγορεύεται η ανάμειξη σε πολιτικά ζητήματα όπως το Κυπριακό, καθώς και ότι θα επιβληθούν πειθαρχικές κυρώσεις σε όσους δεν υπακούσουν και δεν

¹⁰²⁹ Σημαντικό ρόλο είχε διαδραματίσει αναμφισβήτητα το γεγονός ότι από τον Μάιο του 1954, ο νεοεκλεγείς βουλευτής Fatin Rüstü Zorlu, είχε αναλάβει τα ηνία της υπόθεσης, ως αντιπρόεδρος της τουρκικής κυβέρνησης.

¹⁰³⁰ Είχε προηγηθεί η εκλογή του Ercümen Ekrem στη θέση του προέδρου της συνεδρίασης.

συμμορφωθούν με τη διαταγή. 3- Από τότε που ο Αθηναγόρας έγινε Πατριάρχης, ο αριθμός των ρωμαίικων συνδέσμων προσέγγισε τους 150. Μεταξύ αυτών υπάρχουν π.χ. οι Σύνδεσμοι Αποφοίτων του Ζωγραφείου Λυκείου, του σχολείου του Φαναρίου¹⁰³¹ και άλλων αποφοίτων, που αποτελούνται από Ρωμιούς τουρκικής υπηκοότητας. Να προτείνουμε να αποσταλεί από την Επιτροπή μία εγκύκλιος σε όλες αυτές τις ρωμαίικες οργανώσεις, με την οποία θα τους γνωστοποιείται να αποστείλουν με τουρκική αξιοπρέπεια, γραπτή δήλωση της τουρκικής άποψης για την Κύπρο, προς όλο τον Τύπο, τουρκικό, ρωμαίικο και διεθνή, και κυρίως προς τις αθηναϊκές εφημερίδες».

Το ψήφισμα αυτό θα εγκρινόταν παμνηφεί από το «σώμα», κατόπιν της ενθουσιώδους επικρότησης του προέδρου του, ο οποίος πριν το θέσει σε ψηφοφορία αποφαινόταν πως «ο Ατατούρκ είχε πει, στρατιώτες, πρώτος σας στόχος είναι η Μεσόγειος. Δεύτερος στόχος είναι σίγουρα η Κύπρος».¹⁰³² Κατόπιν της αναλυτικής αυτής παράθεσης των εργασιών που είχαν λάβει χώρα στις δύο διαδοχικές συνεδριάσεις της «Επιτροπής Κύπρου», αλλά και του ποιοτικά διαφοροποιημένου μηνύματος του Menderes που είχε διαβιβάσει ο Bil στα μέλη της, η εφημερίδα δημοσίευε πρωτοσέλιδα την ίδια ημέρα φωτογραφία του Τούρκου Πρωθυπουργού, πλαισιωμένου με ηγετικά μέλη της «Επιτροπής», φοιτητές και δημοσιογράφους.

Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον το γεγονός ότι, σε μία περίοδο που οι διαμαρτυρίες των ποικίλων τουρκικών οργανώσεων στρέφονταν εναντίον της απόφασης της ελληνικής κυβέρνησης να προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη, η «Επιτροπή Κύπρου» ενέκρινε ένα ψήφισμα που στοχοποιούσε απροκάλυπτα την ελληνορθόδοξη μειονότητα, μέσω του βουλευτή της Αλέξανδρου Χατζόπουλου, καθώς και τον κατά παράδοση πνευματικό της ταγό, τον Οικουμενικό Πατριάρχη. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο το γεγονός ότι η στοχοποίηση εκείνη προερχόταν από έναν εκ των συντακτών και των βασικών συντελεστών της *Hürriyet*, τον Hikmet Bil, ο οποίος είχε και κατά το παρελθόν αρθρογραφήσει εναντίον της ενασχόλησης θρησκευτικών λειτουργιών με την πολιτική και δη το Κυπριακό. Η κοινή στην κοσμική τουρκική πολιτική σκέψη απόρριψη της εμπλοκής της θρησκείας με τα πολιτικά πράγματα, οξυνόταν στην περίπτωση αυτή έτι περαιτέρω, καθώς τώρα το συγκεκριμένο σχήμα δεν αφορούσε τα εσωτερικά της Τουρκίας, αλλά τη διεθνή υπόθεση της Κύπρου που εκλαμβανόταν ως «εθνική», για την οποία αποκρυσταλλώνονταν και εκδηλώνονταν κλιμακούμενες οι τουρκικές διεκδικήσεις, και στην οποία εμπλέκονταν εκκλησιαστικοί άνδρες και από μέρη της Ελλάδας που υπάγονταν στην πνευματική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Έτσι, δινόταν για μία ακόμη φορά η αφορμή να ανακινηθεί το κλίμα καχυποψίας εναντίον του τελευταίου, που υπάρχει και λειτουργεί εντός της τουρκικής επικράτειας, και να του ζητηθούν εκ νέου δηλώσεις νομιμοφροσύνης στις τουρκικές απόψεις, που αναβαθμίζονταν και

¹⁰³¹ Έτσι ονομάζουν οι Τούρκοι την Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή.

¹⁰³² “ ‘Kıbrıs hiç bir zaman Yunanlıların olmayacaktır’/ Vilâyetle Kıbrıs komitesi âzâsını kabul eden/ Başvekil Menderes bunu kat’î bir lisanla teyid etti” (« ‘Η Κύπρος ουδέποτε θα γίνει των Ελλήνων’/ Ο Πρωθυπουργός Μέντερες που δέχθηκε στη Νομαρχία τα μέλη της επιτροπής Κύπρου το επιβεβαίωσε κατηγορηματικά»), *Hürriyet*, 29/8/1954. Ο Bil θα αναφερόταν αργότερα αναλυτικά στο βιβλίο του στη συνάντηση που είχε προκαλέσει την κατηγορηματική εκείνη τοποθέτηση του Τούρκου Πρωθυπουργού, βλ. Hikmet Bil, ό.π., σελ. 88-89.

λάμβαναν ημιεπίσημο χαρακτήρα, όπως καθίστατο φανερό από το διαβιβασθέν μήνυμα του Τούρκου Πρωθυπουργού. Με τον τρόπο αυτόν, όμως, θα ενισχυόταν από τις στήλες της εφημερίδας ενώπιον της τουρκικής κοινής γνώμης, η ατμόσφαιρα της μισαλλοδοξίας εναντίον των Ελληνορθοδόξων, η οποία με αφορμή την υπόθεση της Κύπρου θα οδηγούσε ένα χρόνο αργότερα στο ξέσπασμα του πογκρόμ των Σεπτεμβριανών. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί η χρήση άπαξ του όρου «Οικουμενικός Πατριάρχης»¹⁰³³ από τον Βίλ για τον Αθηναγόρα, με προφανή σκοπιμότητα να απαιτήσει από εκείνον να συγκρατήσει τους δραστήριους στο Κυπριακό αρχιερείς, με τη χρήση πειθαρχικών αλλά και κατασταλτικών μέτρων. Αμέσως κατόπιν, όμως, επανερχόταν στην «κανονικότητα», κάνοντας λόγο για τον «Αρχιδεσπότη» και το «Πατριαρχείο Φαναρίου», όταν αναφερόταν στις κανονικές και «διοικητικές» του δικαιοδοσίες.

Την ίδια ημέρα δημοσιευόταν ανταπόκριση του Τ.Κ. από την Αθήνα, η οποία ερμήνευε τις «λακωνικές και προσεκτικές αναφορές» του ελληνικού Τύπου, διαβλέποντας «μεγάλη ανησυχία» εξαιτίας της «κατηγορηματικά αρνητικής» στάσης της Τουρκίας στο Κυπριακό.¹⁰³⁴ Η δημιουργία εντυπώσεων για την ανησυχία που, κατά τον συντάκτη, είχε αρχίσει να καταλαμβάνει την ελληνική πλευρά, ενισχυόταν με την επίκληση μιας ιδιαίτερης συνομιλίας ενός εκ των «πρωτεργατών της ένωσης» με έναν φίλο του, με τον πρώτο να αναφωνεί, «Αχ, να μην υπήρχε αυτή η Τουρκία!», έχοντας πρώτα εκδηλώσει την πεποίθησή του περί της «αρνητικής στάσης» που «σίγουρα» είχε υιοθετήσει η τελευταία έναντι της Ελλάδας. Οι συμπληγάδες πέτρες της συνολικής «αρνητικής στάσης» έκλειναν στην ανταπόκριση με την υπενθύμιση της βρετανικής στάσης, που θεωρούσε την Κύπρο «εσωτερική της υπόθεση», γεγονός που «αποτελεί ξεχωριστή πηγή μεγάλης ανησυχίας και βαθιάς απογοήτευσης».

Από την άλλη μεριά, παρά τις ενθουσιώδεις οργανωτικές προσπάθειες της «Επιτροπής» για την πραγματοποίηση δημόσιων εκδηλώσεων για την Κύπρο, η πρωτοβουλία για τη διοργάνωση συλλαλητηρίου στη Σμύρνη επρόκειτο να περάσει από αρκετές φάσεις και περιπέτειες μέχρι την τελική της ματαίωση. Έτσι, όπως πληροφορούσε ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην ομόνομη πόλη, και σε αντίθεση με τις αρχικές του πληροφορίες περί θετικής έκβασης της σχετικής αιτήσεως για τη διεξαγωγή του, η Νομαρχία δεν παρείχε την ανάλογη άδεια, λόγω «της σχετικής εκφρασθείσας επιθυμίας της κυβέρνησης». Ταυτόχρονα, εμποδίστηκε κατόπιν διαταγής και η συλλογή υπογραφών που θα κατατίθεντο στην τουρκική κυβέρνηση.¹⁰³⁵ Την ίδια τύχη είχε και η αίτηση διεξαγωγής συλλαλητηρίου στα Δαρδανέλια (*Çanakkale*). Όπως πληροφορούσε η

¹⁰³³ *Ökōmenik Patrik*, στο πρωτότυπο.

¹⁰³⁴ “Türkiye ve İngiltere'nin Kıbrıs dâvasında takinmiş oldukları menfi tavır karşısında/ Yunanistan endişe hissetmeğe başladı” («Εναντι της αρνητικής στάσης που έχουν υιοθετήσει Τουρκία και Αγγλία στην υπόθεση της Κύπρου/ η Ελλάδα άρχισε να νιώθει ανησυχία»), *Hürriyet*, 29/8/1954. Ο ανταποκριτής υποστήριζε ότι η προσεκτική στάση του αθηναϊκού Τύπου ήταν προϊόν «απόρρητων διαταγών και υποβολής από ψηλά». Αξίζει να σημειωθεί ότι του συγκεκριμένου ρεπορτάζ προτασσόταν άλλο, σχετικό με την πορεία από τον Πύργο στην Αθήνα των γνωστών εφένδρων αξιωματικών που είχαν συλλέξει αίμα σε δύο φιαλίδια, καθώς και την επίσημη υποδοχή τους στην Αθήνα. Τελικά, όπως ήταν αναμενόμενο, ο Βρετανός πρέσβης στην Αθήνα δεν τους είχε δεχθεί και οι ίδιοι προσέφευγαν στη «μεσολάβηση» του Υπουργού Εξωτερικών Στεφανόπουλου, βλ. “İngiliz Büyüik Elçisi Yunan yedek subaylarını kabul etmedi” («Ο Αγγλος Πρέσβης δεν δέχθηκε τους Έλληνες εφένδρους αξιωματικούς»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 30/8/1954.

¹⁰³⁵ “İzmir’de miting ve mazbata tanzimine izin verilmemiş” («Δεν δόθηκε άδεια για συλλαλητήριο και συλλογή υπογραφών στη Σμύρνη»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 29/8/1954.

εφημερίδα, οι «Αιγαιάτες» αισθάνθηκαν «απορία και θλίψη», ενώ αποφάσισαν να απευθυνθούν στην τουρκική κυβέρνηση, για να αλλάξει η απόφαση της Νομαρχίας. Παράλληλα, η μητρική οργάνωση της «Επιτροπής», η *T.M.T.F.*, εξέδιδε ανακοίνωση, για να τονίσει την αναγκαιότητα των συγκεκριμένων κινητοποιήσεων, στην οποία ανέφερε τα εξής:

*«Η κινητοποίηση αυτή του τουρκικού έθνους, το οποίο μέχρι σήμερα έχει διατηρήσει την ηρεμία και τη νηφαλιότητά του κατά τρόπο που αρμόζει στη σοβαρότητα του Τουρκισμού, έχει παρεξηγηθεί και ερμηνευτεί ότι το τουρκικό έθνος κοιμάται. Τις ημέρες τούτες που το Κυπριακό έχει παραπεμφθεί στα Ηνωμένα Έθνη από τους Έλληνες, οι οποίοι δεν λαμβάνουν υπ' όψιν το Βαλκανικό Σύμφωνο, το Ατλαντικό Σύμφωνο και την Τουρκοελληνική φιλία, η τουρκική νεολαία έχει την άποψη ότι υπάρχει απόλυτη ανάγκη των συλλαλητηρίων, για να εκδηλώσει το έθνος μας δημοσίως την ευαισθησία του στην υπόθεση της Κύπρου. Το νόημα της πραγματοποίησης του πρώτου εξ αυτών στη Σμύρνη είναι οπωσδήποτε μεγάλο. Την 9^η Σεπτεμβρίου οι Έλληνες ρίχτηκαν στη θάλασσα και κατέγραψαν στην ιστορία τους μία αλησμόνητη ανάμνηση. Η Σμύρνη και η 9^η Σεπτεμβρίου επελέγησαν για να φρεσκαριστεί στη μνήμη τους η ανάμνηση των ημερών εκείνων. Ως αιτιολογία για το ότι δεν επιτράπη το συλλαλητήριο, προβλήθηκε η διαφύλαξη της δημόσιας τάξης στην πόλη. Η Τουρκική Νεολαία είναι μία συλλογικότητα με συνείδηση και θα πραγματοποιήσει το συλλαλητήριο στη Σμύρνη στο πλαίσιο της συνείδησης αυτής του Τουρκισμού. Δεν είναι σαν τους Έλληνες που δεν ξέρουν τι κάνουν!».*¹⁰³⁶

Οι «εργασίες» της *T.M.T.F.* και της «Επιτροπής» στη Σμύρνη θα συνεχίζονταν, ενώ απόπειρα πραγματοποίησης συλλαλητηρίου στις 12 Σεπτεμβρίου θα καταβαλλόταν από τη «νεολαία» και στην Αγκυρα.¹⁰³⁷ Αντίστοιχη προσπάθεια θα έκανε και η «Δημοσιογραφική Ένωση» στα Κοτύωρα

¹⁰³⁶ “B. Milletlerin çoğu Kıbrıs içinde Yunan görüşünü takbih ediyor/ T.M.T.F. Kıbrıs için mitingleri lüzumlu buluyor ve şuurlu gençliğin taşkınlık yarımıyacağına belirtiyor” («Η πλειοψηφία των Η. Εθνών αποδοκιμάζει την ελληνική άποψη στο Κυπριακό/ Η T.M.T.F. θεωρεί αναγκαία τα συλλαλητήρια για την Κύπρο και δηλώνει πως η έχουσα συνείδηση νεολαία δεν θα προβεί σε υπερβασίες»), *Hürriyet*, 30/8/1954. Παρά το γεγονός ότι η προβαλλόμενη έλλειψη υποστήριξης από τα Η.Ε. στις ελληνικές απόψεις επιλεγόταν από την εφημερίδα ως κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος, ερειδόταν σε πρακτορειακή είδηση του *B.B.C.* και καταλάμβανε μόλις μια μικρή παράγραφο στις εσωτερικές σελίδες. Τις ίδιες απόψεις υποστήριζε και ο M. Nermi στη *Yeni İstanbul*, άρθρο που αναδημοσίευσε την ίδια ημέρα η *Hürriyet*, βλ. “Birleşmiş Milletler ve Kıbrıs” («Η.Ε. και Κύπρος»), 30/8/1954. Ο Nermi καλούσε, μάλιστα, τις ΗΠΑ να επανεξετάσουν την παροχή βοήθειας στις «φίλιες χώρες», όταν εκείνη δεν προοριζόταν για «αμυντικούς σκοπούς», αλλά χρησιμοποιείτο «ως μέσο εκβιασμού, για να αποσπαστούν τμήματα εδάφους από φίλες χώρες», με μία μάλλον ασυναίσθητα προφητική φράση για τα όσα θα ακολουθούσαν στην Κύπρο τόσο με την ίδρυση της T.M.T., όσο και με την εισβολή του 1974. Οι ειδήσεις αυτές φαίνεται πως προκάλεσαν «θρασείες απαντήσεις» από τον ελληνικό Τύπο, όπως εκείνη της *Ακροπόλεως*, υπό τον τίτλο «Ας θυμηθούν τον Ατατούρκ», στην οποία υποστηριζόταν πως η αγγλοτουρκική σύμπλευση εναντίον της Ελλάδας στο θέμα της Κύπρου θα «δηλητηρίαζε την ελληνοτουρκική φιλία», βλ. “Yunan gazetelerinin küstahça neşriyeti” («Τα θρασεά δημοσιεύματα των ελληνικών εφημερίδων»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 31/8/1954.

¹⁰³⁷ “T..M.T.F. nun çalışmaları” («Οι εργασίες της T.M.T.F.») και “Miting tertibi için teşebbüsler” («Προσπάθειες για τη διοργάνωση συλλαλητηρίου»), ενδιάμεσοι τίτλοι σε *Hürriyet*, 2/9/1954. Όπως επιπροσθέτως αναφερόταν στο πρώτο δημοσίευμα, οι εργασίες της «Επιτροπής» στη Σμύρνη είχαν καταλήξει με τις εξής αποφάσεις: Να στηθεί προτομή του «πορθητή» Λάλα Μουσταφά Πασά στη Λάρνακα, να δοθεί απάντηση μέσω συγκεντρώσεων στις «ελληνικές φωνασκίες», να δημοσιευθεί βιβλίο με τις τουρκικές απόψεις που θα συγγράψουν «Τούρκοι επιστήμονες» και να αποσταλούν ευχαριστήριες επιστολές στις τουρκικές εφημερίδες που υποστήριζαν την «ωπόθεση της Κύπρου». Για όλα αυτά, σχεδιάζόταν «τις επόμενες ημέρες» να παραχωρηθεί συνέντευξη Τύπου προς τους ξένους ανταποκριτές. Πράγματι εκείνη θα πραγματοποιείτο στις 18 Σεπτεμβρίου και κατά τη διάρκειά της η «επιτροπή ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’» που είχε εν τω μεταξύ συγκροτηθεί, θα εξηγούσε τους «φυλετικούς, ιστορικούς, γεωγραφικούς και στρατιωτικούς λόγους, για

(Ordu) προς την οικεία Νομαρχία, για τη διεξαγωγή «μεγάλου συλλαλητηρίου για την Κύπρο» στις 15 Σεπτεμβρίου, προς «μεγάλη ικανοποίηση» της εκεί νεολαίας.¹⁰³⁸ Ενθαρρυνόμενοι από τη δημοσιοποίηση της στάσης της τουρκικής κυβέρνησης στο Κυπριακό διά στόματος Menderes, οι φοιτητές της *T.M.T.F.* θα συνέχιζαν τις «εργώδεις» προετοιμασίες τους για το συλλαλητήριο της 9^{ης} Σεπτεμβρίου, απευθυνόμενοι στην τουρκική κυβέρνηση προκειμένου να αλλάξει η απόφαση της Νομαρχίας και συνεχίζοντας τις επαφές τους στην Κωνσταντινούπολη. Περαιτέρω ενθαρρυντικές φήμες κυκλοφόρησαν όταν εκλήθη «αιφνιδίως» στην Άγκυρα ο Νομάρχης Σμύρνης, με την εφημερίδα να σημειώνει πως η εν λόγω μετάβαση «εικάζεται βασίμως ότι συνδέεται με το συλλαλητήριο της 9^{ης} Σεπτεμβρίου», το οποίο αναμενόταν να είναι «μεγαλύτερο και από το σύνολο εκείνων που έχουν διεξαχθεί τα τελευταία χρόνια». Μάλιστα, παρά τη σχετική απαγόρευση, είχε αποσταλεί τελικά στην Άγκυρα και το ψήφισμα με τις συλλεγείσες «άνω των 2.000» υπογραφές.¹⁰³⁹ Ανεξαρτήτως των εξελίξεων, η φοιτητική «Ομοσπονδία» αποφάσιζε στις 6 Σεπτεμβρίου να πραγματοποιήσει το συλλαλητήριο στις 10 του ίδιου μήνα, καθώς και να συμμετάσχει στους εορτασμούς της 9^{ης} Σεπτεμβρίου στη Σμύρνη μαζί με το «στρατιωτικό σύνταγμα του θριάμβου», προετοιμάζοντας πανό και πλακάτ ειδικά για την Κύπρο, ενώ θα επεδίωκε και συνάντηση με την Menderes που επρόκειτο να επισκεφθεί την πόλη.¹⁰⁴⁰ Στις 8 Σεπτεμβρίου η εφημερίδα ανακοίνωνε στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο θέμα ότι είχε δοθεί η πολυπόθητη άδεια από τη Νομαρχία και το συλλαλητήριο θα πραγματοποιείτο όπως σχεδιαζόταν την Παρασκευή 10 Σεπτεμβρίου. Εν μέσω και πάλι «εργωδών» ετοιμασιών, αποφασίζονταν να ριφθούν με αεροπλάνο οι προσκλήσεις για την εκδήλωση σε όλη την ενδοχώρα της Σμύρνης, ενώ τα εργατικά συνδικάτα θα απάλλασσαν τα μέλη τους από την απογευματινή εργασία, προκειμένου να διευκολυνθεί η προσέλευση. Ταυτόχρονα, προγραμματιζόταν η αποστολή στο Λονδίνο δύο «αντιπροσωπειών», μιας από την «Επιτροπή Κύπρου», που από τις αρχές Σεπτεμβρίου είχε μετονομαστεί σε «Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική», και μία δεύτερη που θα αποτελείτο από «εκπροσώπους των 300 χιλιάδων Τουρκοκύπριων» που «είχαν μεταναστεύσει» στις νότιες ακτές της Τουρκίας από την έναρξη της αγγλικής κατοχής του νησιού του 1878 μέχρι τότε.¹⁰⁴¹

Ωστόσο, τα πράγματα δεν θα εξελίσσονταν τελικά ευνοϊκά για τα σχέδια αυτά. Αργά το βράδυ της 8^{ης} Σεπτεμβρίου ο Menderes προέβαινε σε δήλωση στο πρακτορείο *Anadolu*, με την οποία απαγόρευε οποιοδήποτε συλλαλητήριο για την Κύπρο και ανέφερε αναλυτικά τα εξής:

τους οποίους η Κύπρος είναι τουρκική», προσθέτοντας ότι «προς το παρόν» δεν διεκδικείται η προσάρτηση του νησιού, για να μην διαταραχθεί η «ηρεμία» της Μέσης Ανατολής και ωφεληθούν οι «εχθροί του ελεύθερου κόσμου», βλ. “Kıbrıs Türktür” komitesi bir basın toplantısı yaptı” («Η επιτροπή ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’ διοργάνωσε συνέντευξη Τύπου»), *Hürriyet*, 19/9/1954. Σε τρεις τουλάχιστον περιπτώσεις εντός του Σεπτεμβρίου, η εφημερίδα θα δημοσίευε πρωτοσέλιδα φωτογραφίες από τα γραφεία της «επιτροπής», στους τοίχους των οποίων υπήρχε ευδιάκριτο οπτικό προπαγανδιστικό υλικό.

¹⁰³⁸ “Ordu’da miting hazırlığı” («Ετοιμασίες για συλλαλητήριο στα Κοτύωρα»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 5/9/1954.

¹⁰³⁹ “Kıbrıs için 9 Eylülde yapılacak mitingin hazırlıkları devam ediyor” («Συνεχίζονται οι ετοιμασίες για το συλλαλητήριο που θα γίνει για την Κύπρο στις 9 Σεπτεμβρίου»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 6/9/1954.

¹⁰⁴⁰ “İzmir gençliği yasağa rağmen miting yapmaktan kararında” («Η νεολαία της Σμύρνης αποφασισμένη να πραγματοποιήσει το συλλαλητήριο παρά την απαγόρευση»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 7/9/1954.

¹⁰⁴¹ “Kıbrıs için yapılacak mitinge izin verildi” («Εδόθη η άδεια για το συλλαλητήριο που θα πραγματοποιηθεί για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 8/9/1954.

«Μαθαίνουμε από τις σχετικές αιτήσεις που κατατέθηκαν προς τις αρμόδιες αρχές ότι μετά την κατηγορηματική απαγόρευση από την κυβέρνησή μας της διεξαγωγής συλλαλητηρίου στη Σμύρνη στις 9 Σεπτεμβρίου, επέτειο της απελευθέρωσης της πόλης και της τουρκικής πατρίδας από την κατοχή, έχει αποφασισθεί αυτό να πραγματοποιηθεί και πάλι στη Σμύρνη στις 10 Σεπτεμβρίου. Έναντι της κατάστασης αυτής, αισθανόμαστε την ανάγκη να ανακοινώσουμε προς την κοινή γνώμη την άποψη της κυβέρνησης, όπως αυτή έχει. Πρέπει πρώτα να σημειώσουμε ότι επιδεικνύεται μία μεγάλη ευαισθησία γύρω από το θέμα της Κύπρου από διάφορες οργανώσεις και ομάδες συμπολιτών. Είναι αναμφίβολο ότι η ευαισθησία αυτή προκλήθηκε από ένα σύνολο διαδηλώσεων και θορυβωδών συλλαλητηρίων που αλογάριαστα έλαβαν χώρα στον πιο κοντινό μας γείτονα, στη φίλη και σύμμαχό μας Ελλάδα, και είναι αδύνατο να ισχυριστεί κάποιος πως δεν είναι δίκαιες οι προσπάθειες να πραγματοποιηθούν συλλαλητήρια και σε μας, υπό την προϋπόθεση ότι θεωρούνται ως ανταπόδοση των ίσων. Σε καμμία περίπτωση, όμως, δεν μπορεί να είναι σωστό να θεωρήσουμε εαυτούς καταδικασμένους να διαπράξουμε το ίδιο λάθος, εφόσον θεωρούμε λανθασμένες τις κινητοποιήσεις που πραγματοποιούνται στη φίλη και σύμμαχο χώρα. Στο ζήτημα της Κύπρου εμείς εκτιμούμε πως, στη φίλη και σύμμαχο Ελλάδα, αργά ή γρήγορα θα αξιολογηθεί η πραγματική έννοια μιας κίνησης που ενδύεται το θρησκευτικό μανδύα και που εμφανίζεται σαν να επιδιώκει να επιβάλλει τις εθνικές της επιδιώξεις. Όσον αφορά εμάς, θα διατηρούμε πάντοτε την άποψη ότι η τριμερής βαλκανική συμμαχία που μόλις χθες έχουμε υπογράψει, αντιμετωπίζει τις πραγματικές αναγκαιότητες της σήμερα και της αύριον και ουδέποτε μετανιώνουμε γι' αυτή. Έπειτα, η κυβέρνηση παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς τις εξελίξεις και δεν λανθάνουν της προσοχής της ούτε για μια στιγμή τόσο τα εθνικά μας συμφέροντα, όσο και τα κοινά συμφέροντα του μετώπου μας, που υπεραμύνεται της ειρήνης, της ελευθερίας και των προσπαθειών των εθνών για ανεξαρτησία. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση δεν αισθάνεται αδυναμία έναντι ουδεμιάς εξελίξεως. Με αυτές, λοιπόν, τις παρατηρήσεις, ως κυβέρνηση θεωρούμε πως αντιτίθεται στα εθνικά μας συμφέροντα να γίνουν στη χώρα μας κινητοποιήσεις παρόμοιες με τις προκλήσεις εκείνες, που δεν μας αρέσει όταν προέρχονται από άλλους σχετικά με το κυπριακό ζήτημα, και υπ' αυτήν την έννοια είμαστε αποφασισμένοι να εμποδίσουμε με κατηγορηματικό τρόπο την πραγματοποίηση τέτοιου είδους συλλαλητηρίων. Όπως λοιπόν έχουμε αυτό το νόμιμο δικαίωμα ως κυβέρνηση, έτσι γνωρίζουμε και ότι καμμία οργάνωση που επιχειρεί να πραγματοποιήσει συλλαλητήριο δεν έχει το δικαίωμα να αιτείται και να επιχειρεί κάτι τέτοιο. Οι δραστηριότητες και οι κινητοποιήσεις όλων των οργανώσεων επιβάλλεται να κινούνται στο πλαίσιο των διατάξεων του νόμου περί οργανώσεων. Σε αντίθεση με τα πολιτικά κόμματα, η ενασχόλησή τους με την πολιτική εκτός των ιδρυτικών τους σκοπών, όπως προσδιορίζονται στο καταστατικό τους, συνιστά κίνηση που αντιβαίνει στο νόμο. Η κυβέρνηση θα αποτρέψει και αυτό το εγχείρημα, όπως θα πράξει και έναντι οποιασδήποτε κίνησης που αντιβαίνει στο νόμο».¹⁰⁴²

Κατόπιν της σαφούς αυτής κυβερνητικής απόφασης και στάσης, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στη Σμύρνη πληροφορούσε την ίδια ημέρα ότι ο Νομάρχης της Σμύρνης, Muzaffer Göksenin, καλούσε τους εκπροσώπους της T.M.T.F., για να τους πληροφορήσει επισήμως για την απόφαση απαγόρευσης του συλλαλητηρίου για την Κύπρο. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων κατέφθασε και δεύτερη κυβερνητική διαταγή απαγόρευσής του, τη φορά αυτή από το Υπουργείο Εσωτερικών, γεγονός κατόπιν του οποίου ο Νομάρχης διαβίβασε άμεσα τις σχετικές οδηγίες προς την αστυνομική διεύθυνση Σμύρνης. Η κατάσταση είχε αρχίσει να γίνεται «ευαίσθητη», διότι οι νεολαίοι διοργανωτές είχαν ήδη πραγματοποιήσει την αεροπορική ρίψη 300 χιλιάδων

¹⁰⁴² “Hükümet Kıbrıs için mitinge izin vermedi/ Başvekil bunu A.A. vasıtasıyla gece bildirdi/ Gençlik mitingde ısrar ettiği için durum nazik” («Η κυβέρνηση δεν έδωσε άδεια για το συλλαλητήριο για την Κύπρο/ Ο Πρωθυπουργός το γνωστοποίησε βράδυ διά του πρακτορείου Ανατολή/ Λεπτή η κατάσταση, καθώς η νεολαία επιμένει να το πραγματοποιήσει»), *Hürriyet*, 9/9/1954.

προσκλητηρίων για την εκδήλωση της επομένης, σε περιοχές όπως το Balıkesir (*Παλαιόκαστρο*), η Manisa (*Μαγνησία*), το Aydın (*Αϊδίνιο*), το Denizli και τα Muğla (*Μοβολλά*), και επέμεναν στην πραγματοποίησή της. Επιπροσθέτως, την επομένη ημέρα σχεδίαζαν να προχωρήσουν στη ρίψη αντίστοιχων προσκλήσεων και στην πόλη της Σμύρνης από αεροπλάνο, στα φτερά του οποίου υπήρχε η αναγραφή «Συλλαλητήριο για την Κύπρο», η αστυνομία όμως είχε ήδη αρχίσει να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα.¹⁰⁴³

Κατόπιν τούτων, οι διοργανωτές αναγκάστηκαν τελικά να υποχωρήσουν και να εγκαταλείψουν την ιδέα διεξαγωγής του συγκεκριμένου συλλαλητηρίου, «μετά την πρόσφατη πρωθυπουργική ανακοίνωση και τις συνεχείς παρεμβάσεις των επίσημων αρχών της Σμύρνης», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο ειδικός ανταποκριτής της εφημερίδας στην συγκεκριμένη πόλη.¹⁰⁴⁴ Η επί τριήμερο, όμως, διεξαχθείσα αεροπορική διαφήμιση της προγραμματισθείσας συγκέντρωσης είχε προκαλέσει κοσμοσυρροή στη Σμύρνη, με την αστυνομία να λαμβάνει πρόσθετα έκτακτα μέτρα. Ως αποτέλεσμα αυτών και για να αποφευχθούν «δυσάρεστα γεγονότα», ο Νομάρχης καλούσε σε σύσκεψη τους εκπροσώπους της φοιτητικής «Ομοσπονδίας» στην έδρα του, όπου και αποφασιζόταν αφενός μεν η αυτοπρόσωπη παρουσία των εκπροσώπων στην πλατεία της συγκέντρωσης, για να ανακοινώσουν τη ματαίωσή της, αφετέρου δε η σύνταξη και δημοσιοποίηση μιας ανακοίνωσης. Σε εκείνην, αφού σημείωναν ότι εμπρόθετα είχαν επιλέξει την 9^η Σεπτεμβρίου ως ημέρα διεξαγωγής του συλλαλητηρίου, το οποίο και «σφόδρα επιθυμούσαν», πρόσθεταν ότι το είχαν αναβάλει για τη 10^η κατόπιν των αντιρρήσεων της κυβέρνησης. Μετά όμως και τις πρόσφατες δηλώσεις του Τούρκου Πρωθυπουργού «ότι η κινητοποίησή μας αντιβαίνει στα υπέρτερα εθνικά συμφέροντα», ανακοίνωναν ότι «αναβάλλουν προς το παρόν» τη διεξαγωγή του, υπογραμμίζοντας ότι «παρηγορούνται» από τις δηλώσεις της κυβέρνησης για την Κύπρο, όπως είχαν εκφραστεί από τον Menderes. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, σύμφωνα με την ανταπόκριση της εφημερίδας, ο κόσμος που συμμετείχε στους εορτασμούς της 9^{ης} Σεπτεμβρίου δεν παρέδιδε στην αστυνομία τις ριφθείσες από ιδιωτικό αεροπλάνο κονκάρδες του συλλαλητηρίου, που είχαν ζωγραφισμένο το χάρτη της Κύπρου, αλλά τις έβαζε «στο στήθος και στα μαγαζιά, ακόμη και στα αυτοκίνητά τους». Το ίδιο έκαναν ο δήμαρχος και τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου της Σμύρνης, ενώ εκείνες εθεάθησαν ακόμη και στο αυτοκίνητο του Νομάρχη, αν και τελικά δεν είχε δοθεί η άδεια στους εκπροσώπους της *T.M.T.F.* να συμμετάσχουν στην επίσημη πομπή, φέροντες τα πανό με την Κύπρο. Κατά συνέπεια, το «προσκληθέν» και καταφθάνον «κατά χιλιάδες» στην «Πλατεία της Δημοκρατίας» πλήθος, «αναγκάστηκε» να αποχωρήσει όταν μάθαινε πως το συλλαλητήριο τελικά δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί. Η εφημερίδα επέχαιρε στη σχετική πρωτοσέλιδη ανταπόκρισή της για την πρόθυμη, συντεταγμένη και άνευ επεισοδίων αυτή αποχώρηση. Όπως πρόσθετε, το μόνο επεισόδιο που είχε σημειωθεί ήταν κατά τη διάρκεια του

¹⁰⁴³ *Hürriyet*, ό.π., υπό τους ενδιάμεσους τίτλους “İzmir’de vaziyet” («Η κατάσταση στη Σμύρνη»), “Emniyet kuvvetlerine mitingi önlemleri için emir verildi” («Δόθηκε εντολή στις δυνάμεις ασφαλείας να παρεμποδίσουν το συλλαλητήριο») και “Vaziyet nazik” («Λεπτή κατάσταση»).

¹⁰⁴⁴ “Yasak kararı üzerine gençlik Kıbrıs mitinginden vazgeçti” («Κατόπιν της απόφασης απαγόρευσης, η νεολαία υποχώρησε από την πραγματοποίηση του συλλαλητηρίου για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 10/9/1954.

δείχνου που παρατέθηκε από το Δήμο της πόλης, όταν εκπρόσωποι της φοιτητικής «Ομοσπονδίας» κατάφεραν να καρφίτσώσουν τις κονκάρδες «η Κύπρος είναι Τουρκική» στα στήθη των συμμετεχόντων βουλευτών Mehmet Aldemir, Pertev Arat και İlhan Sırahioğlu, όχι όμως και του Νομάρχη, ο οποίος ενοχλημένος αποχώρησε από τη δεξίωση.¹⁰⁴⁵

Η εκτεταμένη και αναλυτική αυτή προβολή της εφημερίδας – εν είδει έμμεσης ενίσχυσης – των εντατικών προσπαθειών της *T.M.T.F.* και της οργάνωσης «η Κύπρος είναι Τουρκική» να διοργανωθεί συλλαλητήριο για την Κύπρο και να κινητοποιηθούν μεγάλες μερίδες της κοινής γνώμης για να συμμετάσχουν, αποτελούν για ακόμη μία φορά αψευδή μάρτυρα της στάσης που είχε επιλέξει η εφημερίδα στο Κυπριακό. Η *Hürriyet*, έχοντας συμβάλει κατά τη διάρκεια όλων των υπό εξέταση ετών στην «αφύπνιση» της τουρκικής κοινής γνώμης, έβλεπε πλέον την οργανωτική προσπάθεια να έχει αναβαθμιστεί και, με αφορμή την ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ, τη συνέδραμε στη διοργάνωση κεντρικών μεγάλων συλλαλητηρίων για την Κύπρο, στο πρότυπο των αντίστοιχων ελληνικών. Στην όλη προσπάθεια αυτή, μάλιστα, δεν συμμετείχε αποκλειστικά διά της αρθρογραφίας της αλλά, όπως έχει ήδη καταδειχθεί, και ενεργά διά του συντάκτη της, Hikmet Bil, ο οποίος ήταν υψηλόβαθμο στέλεχος της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική».

Από την άλλη μεριά, οι ανακλύσασες παλινωδίες και οι αντιφατικές πληροφορίες για τη στάση των επίσημων αρχών, έτσι όπως αντανakλούνταν στις σελίδες της, φανερώνουν μία αμφίσημη στάση της ίδιας της τουρκικής κυβέρνησης: Ο Menderes είχε διαβιβάσει αρχικά μήνυμα, μέσω του Bil, με την κατηγορηματική διατύπωση, «η Κύπρος ουδέποτε θα γίνει των Ελλήνων». Ακολούθως, είχε δεχθεί την «Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική» και είχε φωτογραφηθεί με τα μέλη της, ενθαρρύνοντας ουσιαστικά τις δραστηριότητες και τους στόχους της. Με την κατοπινή δήλωσή του, όμως, έκανε ένα βήμα πίσω, δείχνοντας ότι προσπαθούσε να ισορροπήσει μεταξύ των αιτημάτων και των αισθημάτων μιας ογκούμενης κοινής γνώμης στο Κυπριακό, και της ανάγκης να ληφθούν προσεκτικά υπ' όψιν οι εξελίξεις μέχρι την τελική απόφαση επί της ελληνικής προσφυγής, η οποία θα συζητείτο περί τα τέλη του μήνα. Παράλληλα, την υιοθέτηση προσεκτικής στάσης υπαγόρευε και μία ακόμη αναγκαιότητα: Να τεθούν οι οποιοσδήποτε ενδεχόμενες εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας υπό τον πλήρη έλεγχο της κυβέρνησής του, μην αφήνοντας χώρο σε ανεξέλεγκτες πρωτοβουλίες «οργανώσεων». Σε αυτό, άλλωστε, αποσκοπούσε και η υπενθύμισή του για τα όρια που έθετε ο τουρκικός νόμος στις κινητοποιήσεις και στα ενδιαφέροντα των τελευταίων, ενώ εξισοροπητική προς την Ελλάδα ήταν και η τριπλή αναφορά του στη «φίλη και σύμμαχο χώρα». Στο πλαίσιο αυτό, είναι εύλογο να θεωρηθεί πως στις αρχές Σεπτεμβρίου 1954 συντελείται η πρώτη δημόσια σύγκλιση μεταξύ του μαχητικού εθνικιστικού «φιλοκυπριακού λόμπι», όπως εκφραζόταν από τις ποικίλες οργανώσεις, μητρικές και θυγατρικές, και της

¹⁰⁴⁵ “Menedilen Kıbrıs mitingi dolayısıyla/ İzmire civar illerinden onbinlerce kişi geldi/ Hiçbir hâdise olmadı ve herkes yüz geri döndü” («Δεκάδες χιλιάδες άτομα προσήλθαν από τους γύρω της Σμύρνης νομούς/ για το παρεμποδισθέν συλλαλητήριο της Κύπρου/ Ουδέν επεισόδιο σημειώθηκε και όλοι αποχώρησαν ησύχως»), *Hürriyet*, 11/9/1954. Η ανταπόκριση συνοδευόταν από τη φωτογραφία ενός πλανόδιου πωλητή της Σμύρνης, ο οποίος πόζαρε με αναρτημένο στο στήθος ένα πικέτο της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική»).

τουρκικής κυβέρνησης, η οποία διέβλεψε τη δυνατότητα χρησιμοποίησής του για την επίτευξη των δικών της πολιτικών στόχων και πάντοτε υπό τον πλήρη έλεγχό της.

Στα μεθεόρτια της απαγόρευσης του συλλαλητηρίου, ο νέος ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα, Vedii Ensal,¹⁰⁴⁶ πληροφορούσε πρωτοσέλιδα για τη «μέγιστη ικανοποίηση και χαρά» που είχε προκληθεί στην ελληνική πρωτεύουσα από τις εξελίξεις. Χαρακτήριζε ως «ανοίκειες και αβάσιμες» τις κατηγορίες του ελληνικού Τύπου ότι οι διοργανωτές του συλλαλητηρίου ήταν «όργανα της αγγλικής προπαγάνδας που αποσκοπούσε στη διατάραξη της φιλίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας», και επεσήμαινε τις αντιδράσεις των εφημερίδων στη διατύπωση του *Menderes* που έκανε λόγο για «εχθρικές προς την ελευθερία κινήσεις υπό θρησκευτικό μανδύα».¹⁰⁴⁷ Ωστόσο, η «τουρκική νεολαία» που, όπως ανέφερε στην ανταπόκρισή του ο Ensal, ήθελε να πραγματοποιήσει συλλαλητήρια «για να κάνει τη φωνή του Τουρκισμού του πράσινου νησιού να ακουστεί», είχε βρει άλλο τρόπο για να υπερβεί τις απαγορεύσεις. Έτσι, σύμφωνα με ανταπόκριση της εφημερίδας από το Zonguldak, η εκεί φοιτητώσα νεολαία είχε δημιουργήσει με τη συμμετοχή εκπροσώπων 30 οργανώσεων τη δική της «Επιτροπή Κύπρου», η οποία αποφάσιζε μετά τη σχετική απαγόρευση, να διοργανώσει μία «βραδιά Κύπρου» την Κυριακή 19 Σεπτεμβρίου. Παράλληλα, συγκροτούσε ειδική επιτροπή «εκδόσεων και προπαγάνδας», για να διασφαλίσει την καθημερινή δημοσίευση άρθρων για την Κύπρο στις τοπικές εφημερίδες. Όπως δε αναφερόταν, θα κυκλοφορούσαν επιπλέον ειδικές εκδόσεις των εφημερίδων και των περιοδικών του πανεπιστημίου για την Κύπρο, με στόχο «να γνωστοποιηθεί η υπόθεση μέχρι τα εργατικά περιβάλλοντα».¹⁰⁴⁸

Από την πλευρά της η ίδια η *T.M.T.F.*, με ανακοίνωση της «κεντρικής εκτελεστικής επιτροπής» της, έδιδε συνέχεια στις εξελίξεις μετά την κυβερνητική απαγόρευση του συλλαλητηρίου της Σμύρνης. Στην εν λόγω ανακοίνωση, η φοιτητική οργάνωση σημείωνε, απαντώντας και στις δηλώσεις του Τούρκου Πρωθυπουργού, πως η «υπόθεση της Κύπρου» ήταν «εθνική» και όχι «πολιτική» και κατά συνέπεια, μπορεί μεν εκ του καταστατικού της να ήταν υποχρεωμένη να μην προβαίνει σε «πολιτική δράση», είχε όμως «το δικαίωμα να ενδιαφέρεται» για μία «εθνική υπόθεση», προσθέτοντας τα εξής:

«Ούτως εχόντων των πραγμάτων, αναγκαστήκαμε να κάνουμε πίσω προς το παρόν από την πραγματοποίηση συλλαλητηρίου, για να μη δώσουμε αφορμή να δημιουργηθούν κάποια λυπηρά επεισόδια, λαμβάνοντας υπ' όψιν την κατάσταση στη Σμύρνη μία ημέρα πριν τη διεξαγωγή του. Θέλουμε για μία ακόμη φορά να γνωστοποιήσουμε στην τουρκική κοινή γνώμη ότι σε καμμία περίπτωση δεν πρόκειται να ανακοπεί η ταχύτητα των δραστηριοτήτων μας στο θέμα της Κύπρου. Σε αυτές αντλούμε δύναμη από την υποστήριξη της τουρκικής κοινής γνώμης. Θέλουμε επίσης να δηλώσουμε πως οι

¹⁰⁴⁶ Η πρώτη του ανταπόκριση εστάλη στις 4 Σεπτεμβρίου, με τη *Hürriyet* να διευκρινίζει ότι επρόκειτο για τον νέο «ειδικό ανταποκριτή» της στην ελληνική πρωτεύουσα. Το περιεχόμενο της ανταπόκρισης θα παρατεθεί στο οικείο υποκεφάλαιο.

¹⁰⁴⁷ “Kıbrıs için miting yasağı Yunan basını sevindirdi” («Η απαγόρευση του συλλαλητηρίου για την Κύπρο χαροποίησε τον ελληνικό Τύπο»), *Hürriyet*, 12/9/1954.

¹⁰⁴⁸ “Zonguldak'taki faaliyet” («Η δραστηριότητα στο Ζογκούλντακ»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 12/9/1954.

απόψεις που εκφράζονται στο εσωτερικό της Τ.Μ.Τ.Φ. περατώνονται πάντοτε σε κλίμα τάξης. Στις συγκεκριμένες εργασίες της [η οργάνωση] αποδέχεται ως οδηγούς τον Ατατούρκ, τις επαναστατικές του μεταρρυθμίσεις, την εχεφροσύνη, καθώς και τα συμφέροντα της χώρας».¹⁰⁴⁹

Σε μία παράλληλη εξέλιξη, η «Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική» θα συνεδρίαζε την ίδια ημέρα στην Κωνσταντινούπολη, στα γραφεία της Τ.Μ.Τ.Φ., όπου και θα αποφάσιζε να συνταχθεί ένα φυλλάδιο στα τουρκικά και στα αγγλικά, με το οποίο θα εξηγείτο «γιατί η Κύπρος είναι των Τούρκων». Επιπροσθέτως, τις προσεχείς ημέρες σχεδιαζόταν να δοθεί μία συνέντευξη Τύπου σε Τούρκους και ξένους εκπροσώπους του, κατά την οποία θα αναλυόταν το περιεχόμενο του φυλλαδίου και θα ανακοινώνονταν οι «τάσεις» της τουρκικής κοινής γνώμης. Οργανωτικά, η «Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική» θα «ερχόταν σε επαφή» με ομώνυμες οργανώσεις που είχαν συσταθεί «σε διάφορους νομούς μας», συγκροτώντας ουσιαστικά μία οργάνωση-ομπρέλα με κέντρο την Κωνσταντινούπολη, που θα στέγαζε παραρτήματά της σε διάφορες τουρκικές πόλεις και θα έδινε σε επίπεδο διακηρύξεων, αλλά και πρακτικής, ιδιαίτερη βαρύτητα στον συνεχή επηρεασμό και στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στο Κυπριακό.¹⁰⁵⁰

Από την άλλη μεριά, η καταγραφόμενη αμφιθυμία στη στάση της κυβέρνησης Menderes, με τις έντονες φραστικά διαρροές και την παροχή έμμεσης υποστήριξης από τη μια μεριά, και την απαγόρευση των συλλαλητηρίων για την Κύπρο από την άλλη, επρόκειτο να μετεξελιχθεί προοδευτικά επί το δυναμικότερο με την πάροδο του χρόνου. Έτσι, η πρώτη ημέρα του Οκτωβρίου 1954 θα αποτελούσε μία από τις σημαντικές καμπές στην ειδησεογραφία της εφημερίδας για το Κυπριακό, καθώς μετέφερε, επιχαίροντας στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της, τη δημόσια εκδήλωση της «ημιεπίσημης κυβερνητικής άποψης» για το θέμα.¹⁰⁵¹ Επρόκειτο για την παραπομπή της στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο, που η κατεξοχήν φιλοκυβερνητική *Zafer* είχε επιλέξει να δημοσιεύσει την προηγούμενη ημέρα, απηχώντας πράγματι μία συνολική και έμμεση δημόσια τοποθέτηση της τουρκικής κυβέρνησης του Menderes στο Κυπριακό, ιδιαιτέρως ως αποτέλεσμα της ελληνικής προσφυγής στα Η.Ε. Στο μακροσκελέστατο αυτό πρωτοσέλιδο άρθρο γνώμης που υπέγραφε ο ιδρυτής και διευθυντής σύνταξης της *Zafer*, Mümtaz Faik Fenik,¹⁰⁵² γινόταν ανασκόπηση του ζητήματος, καθώς και εκτεταμένη πολιτική ανάλυση της ανακίνησης και των

¹⁰⁴⁹ “T.M.T.F. bir beyanname neşrederek miting yasağına rağmen Kıbrıs dâvası ile meşgul olacağını belirtti” («Η Τ.Μ.Τ.Φ. δημοσιοποίησε ανακοίνωση με την οποία δηλώνει ότι, παρά την απαγόρευση του συλλαλητηρίου, θα ασχολείται με την υπόθεση της Κύπρου»), υπότιτλος σε *Hürriyet*, 16/9/1954.

¹⁰⁵⁰ “‘Kıbrıs Türktür’ Komitesinin toplantısı” (Η συγκέντρωση της Επιτροπής ‘η Κύπρος είναι Τουρκική’), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 16/9/1954.

¹⁰⁵¹ “Hükümet, Kıbrıs meselesi hakkındaki görüşünü yarı resmî şekilde açıkladı” («Η κυβέρνηση ανακοίνωσε ημιεπίσημα την άποψή της για το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 1/10/1954.

¹⁰⁵² Ο Στεφανίδης αναφέρει λανθασμένα ότι «ο υπογράφων Fenik δεν ήταν άλλος από τον Γ.Γ. του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, Birgi», βλ. Stefanidis, ό.π., σελ. 221. Ο Mümtaz Faik Fenik ήταν πραγματικό πρόσωπο, έμπειρος Τούρκος δημοσιογράφος, ο οποίος μάλιστα ήταν και βουλευτής του Δημοκρατικού Κόμματος του Menderes κατά την πρώτη κυβερνητική του περίοδο, 1950-1954. Το 1949 ξεκίνησε να εκδίδει τη *Zafer*, που υποστήριζε αναφανδόν το εν λόγω κόμμα, ενώ καταδικάστηκε και φυλακίστηκε από τη χούντα του 1960. Μετά την αποφυλάκισή του το 1963 ήταν κύριος αρθρογράφος της *Son Havadis*, μέχρι το θάνατό του το 1974, βλ. ενδεικτικά İnuşur, ό.π., σελ. 244.

«επιπτώσεών» του στις διμερείς, αλλά και στις διεθνείς σχέσεις.¹⁰⁵³ Επικροτώντας η *Hürriyet*, δια του ανταποκριτή της στην Άγκυρα, Emin Karakuş, έκανε λόγο για «άρθρο-βόμβα», το οποίο είχε προξενήσει μεγάλη εντύπωση στους ξένους εκπροσώπους του Τύπου, και το χαρακτήριζε ως την «τελευταία νουθεσία και προειδοποίηση της Τουρκίας προς την Ελλάδα».¹⁰⁵⁴ Τα σημεία του άρθρου που τράβηξαν την προσοχή της και τα οποία αναδείκνυε στο δικό της δημοσίευμα, ήταν αφενός μεν ότι το Κυπριακό δεν αποτελούσε διμερές ζήτημα μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας, αλλά η Τουρκία αποτελούσε «ενδιαφερόμενο πρώτου βαθμού» και αφετέρου ότι, σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος της Κύπρου, ουδεμία απόφαση θα μπορούσε να ληφθεί χωρίς τη «συναίνεση» της Τουρκίας. Σχολιάζοντας περαιτέρω το όντως σημαντικό εκείνο άρθρο της *Zafer*, ο Karakuş επεσήμαινε τα τέσσερα σημεία που σηματοδοτούσαν την «κυρίαρχη άποψη στους κυβερνητικούς κύκλους»: 1) Επρόκειτο για μία συνολική απάντηση στα κατά καιρούς δημοσιεύματα του ελληνικού Τύπου, τα οποία είχαν συλλεχθεί και αξιολογηθεί από τους Τούρκους ιθύνοντες. Η τουρκική πλευρά απέδιδε «ακόμη» σημασία στη φιλική της σχέση με την Ελλάδα, ταυτόχρονα όμως θέλησε να καταδείξει «με σαφήνεια» και «σε όλη τους τη γύμνια» τις «υπονομευτικές τής φιλίας πράξεις, κινήσεις και δηλώσεις της ελληνικής κυβέρνησης», 2) Καταδείχθηκε η «αγαθή προαίρεση» της τουρκικής κυβέρνησης, σε αντίθεση με τη «μονόπλευρη» στάση της ελληνικής. Πλέον και η τουρκική κυβέρνηση συμμεριζόταν τις «αμφιβολίες και τις υποψίες που εδώ και μήνες είχε η τουρκική κοινή γνώμη. Ταυτόχρονα, όμως, με το άρθρο εκείνο η τουρκική κυβέρνηση ήθελε να υπογραμμίσει πως υπήρχε ακόμη χρόνος για την ελληνική «να επανορθώσει το λάθος που τόσο απερίσκεπτα είχε κάνει» με το να εγείρει θέμα Κύπρου, εκφράζοντας την «ελπίδα» ότι θα υπάρξει κίνηση προς αυτήν την κατεύθυνση, 3) το άρθρο αποτελούσε «προειδοποίηση» και προς τα Ηνωμένα Έθνη, να μην κάνουν το «λάθος» να υιοθετήσουν το Κυπριακό, μεταβάλλοντάς το σε ένα ακόμη από τα «χρονίζοντα» ζητήματα που εξετάζουν, αλλά να αναλογιστούν «το ζωτικής σημασίας ενδιαφέρον και τους δεσμούς» της Τουρκίας με το θέμα, και 4) με τις οδηγίες που δόθηκαν στη μόνιμη τουρκική αντιπροσωπεία στα

¹⁰⁵³ “Kıbrıs’ta çok yakından alâkadarız” («Ενδιαφερόμαστε εκ του πλέον σύνεγγυς για την Κύπρο»), με τους χαρακτηριστικούς υπότιτλους “Cihan efkârı bunu böyle bildelidir” («Αυτό οφείλει να το γνωρίζει η διεθνής κοινή γνώμη»), “Yunanlılar ‘Megalo idea’ hayalinden artık tamamen vazgeçmelidirler” («Οι Έλληνες οφείλουν πλέον να εγκαταλείψουν πλήρως τη ‘Μεγαλοϊδέα τους’»), “Yunanistan mâkulê gelmelidir ve getirmelidir... Henüz iş isten geçmemişdir... Bu sözümlüz Birleşmiş Milletler rey sahibi bilcümle dost ve mütefiklerimiz ve hüsniyet sahibi âzalara da râcidir...” («Η Ελλάδα οφείλει να επανέλθει και να επαναφερθεί στη σοφροσύνη... Τίποτα δεν έχει ακόμη τελειώσει... Τα λόγια μας αυτά απευθύνονται στο σύνολο των φίλων και συμμάχων μας που έχουν δικαίωμα ψήφου στα Ηνωμένα Έθνη, καθώς και στα καλοπροαίρετα μέλη...»), *Zafer*, 30/9/1954. Το συγκεκριμένο άρθρο γνώμης ήταν προφανέστατα γραμμένο κατόπιν οδηγιών – ενδεχομένως και αυτούσιο – από το τουρκικό Υπουργείο των Εξωτερικών, ίσως με την καθοδήγηση του ίδιου του Fatin Rüştü Zorlu, ο οποίος ήδη από την άνοιξη του 1954 είχε συγκροτήσει την προαναφερθείσα επιτροπή για την Κύπρο. Ως προς το περιεχόμενό του, επισημαίνονται επιγραμματικά τα εξής: α) Η παράθεση της βρετανικής επιχειρηματολογίας στην Επιτροπή των Η.Ε. – όπου είχε εξετασθεί το ελληνικό αίτημα – περί αμφισβήτησης των συνόρων, υιοθετήθηκε αυτούσια στην τουρκική επιχειρηματολογία περί «αμφισβήτησης» της Συνθήκης της Λωζάννης, καθώς και στη συνακόλουθη άμεση αμφισβήτηση από τη *Zafer* του καθεστώτος των Δωδεκανήσων, και όχι μόνο β) η αναφορά της στους Ελληνοκύπριους ως «ελληνόφωνων κατοίκων του νησιού», βάδιζε στην ίδια βρετανική πεπατημένη, γ) η αναφορά σε «ένα σύνολο νησιών που τα περισσότερα είναι τόσο κοντά στις ακτές μας που ακόμη και η φωνή μας μπορεί να ακουστεί», θυμίζει αντίστοιχη αποστροφή του λόγου του σημερινού Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας, Ρ.Τ. Έρντογαν, και δ) η επισήμανση ότι η Ελλάδα «εδώ και τέσσερα χρόνια δεν ακούει τις φιλικές μας προειδοποιήσεις», διατύπωση που ενισχύει την υπόνοια ότι η τουρκική πλευρά είχε ήδη από το 1950 διαβιβάσει την ενόχλησή της στην ελληνική για την ανακίνηση του ζητήματος της Κύπρου.

¹⁰⁵⁴ Χρησιμοποιούνται οι σχεδόν ταυτόσημοι όροι *ihbar* και *ikaz*, ενδεικτικοί της βαρύτητας που η εφημερίδα θέλησε να προσδώσει στο άρθρο-μήνυμα της *Zafer*.

Η.Ε., η οποία «αφέθηκε μόνη από την Αγγλία», είχε «διασφαλιστεί η λύτρωση της διεθνούς κοινής γνώμης από το σκοτάδι», προφανώς της «μονομερούς» ελληνικής πληροφόρησης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, τόσο στο κεντρικό άρθρο της *Zafer*, όσο και στο αντίστοιχο πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ της *Hürriyet*, οι αναφορές στη στάση και στη συμπεριφορά της «κοινής γνώμης», εγχώριας και διεθνούς, ήταν συχνές και διαδραμάτιζαν κομβικό ρόλο στην έκθεση των επιχειρημάτων τους. Στη δεύτερη εφημερίδα διατυπωνόταν, μάλιστα, το συμπέρασμα ότι «πλέον» η τουρκική κυβέρνηση συμεριζόταν ανοιχτά τις ανησυχίες της εγχώριας κοινής γνώμης έναντι της στάσης της «φίλης και συμμάχου» Ελλάδας στο Κυπριακό. Εκείνος, άλλωστε, ήταν ο σκοπός και των δύο δημοσιευμάτων, αν και για τη *Hürriyet* τουλάχιστον επρόκειτο μάλλον για την ευόδωση ενός στόχου που ο τεθνεώσ ιδιοκτήτης της είχε θέσει ήδη από την εποχή της ίδρυσής της.

Από την άλλη μεριά, τις «πλέον πρόσφατες σκέψεις» που διέπουν την τουρκική κυβερνητική πολιτική για την Κύπρο, «θέμα που απασχολεί εκ του σύνεγγυς την τουρκική κοινή γνώμη και τον τουρκικό Τύπο», θέλησε να πληροφορηθεί και ο βουλευτής Burdur (*Πολυδώριον*), Mehmet Özbey, με επερώτηση που σκόπευε να καταθέσει στη Βουλή. Το γεγονός προβαλλόταν πρωτοσέλιδα με σχετικό ρεπορτάζ του ανταποκριτή της εφημερίδας στην περιοχή. Ταυτόχρονα όμως, ο συγκεκριμένος βουλευτής είχε την πρόθεση να καταθέσει και μία πρόταση η οποία, όπως προδικαζόταν, «θα προκαλούσε οξείες αντιπαραθέσεις, καθώς και πολιτικές δηλώσεις». Η εν λόγω πρόταση αφορούσε τα Δωδεκάνησα και συνιστούσε «την παραπομπή στο Ανώτατο Δικαστήριο και την τιμωρία της προηγούμενης κυβέρνησης, η οποία δεν παρέλαβε το κομμάτι αυτό της πατρίδας, αν και τα Δωδεκάνησα είχαν παραδοθεί στον Νομάρχη Μούγλων».¹⁰⁵⁵ Σε κάθε περίπτωση, οι «πλέον πρόσφατες σκέψεις» της τουρκικής κυβέρνησης, και δη του Πρωθυπουργού της, για την Κύπρο θα γίνονταν εμμέσως γνωστές δημοσίως πριν από τη διεξαγωγή της σχετικής διαδικασίας στη Βουλή. Αφορμή υπήρξε η επίσκεψη του Menderes στην εναρκτήρια τελετή του νέου ακαδημαϊκού έτους στο Πολυτεχνείο Κωνσταντινούπολης, όπου τοποθετήθηκε στο πέτο του η ροζέτα «η Κύπρος είναι Τουρκική». Η εφημερίδα δημοσίευε σχετική φωτογραφία του με την προαναφερθείσα ροζέτα, ενώ μιλούσε με τους καθηγητές του Πολυτεχνείου.¹⁰⁵⁶

Αντίστοιχη επερώτηση θα κατέθετε και ο βουλευτής Denizli του κυβερνώντος κόμματος, Baha Akşit, συνδέοντας το θέμα της Κύπρου με εκείνο της «Δυτικής Θράκης». Έτσι, ο τελευταίος ζητούσε να πληροφορηθεί τις «σκέψεις» της τουρκικής κυβέρνησης «για τη συνεργασία των Ελλήνων κρατικών αξιωματούχων με τους κομμουνιστές, με στόχο την ένωση της Κύπρου», τη

¹⁰⁵⁵ «Kıbrıs işi Meclise geliyor/ Burdur Mebusu M. Özbey bir sözlü soru hazırladı» («Το θέμα της Κύπρου έρχεται στη Βουλή/ Ο Βουλευτής Burdur M. Özbey ετοίμασε μία προφορική επερώτηση»), *Hürriyet*, 7/10/1954. Είναι χαρακτηριστικό ότι την επόμενη μέρα, η εφημερίδα δημοσίευε πρωτοσέλιδα αποκλειστική είδηση για την «πείνα» που βασάνιζε τους κατοίκους του Καστελλόριζου, ο πληθυσμός του οποίου από 10 χιλιάδες είχε περιοριστεί στα 250 άτομα, με την ελληνική κυβέρνηση να μην επιτρέπει τη μετοικεσία τους. Το ρεπορτάζ έκλεινε με την πρόβλεψη ότι «οπ' αυτές τις συνθήκες εντός δύο ετών η Μεγίστη θα είναι ακατοίκητη», βλ. «Karasularımızın içinde olan/ Meis adasında halk açlıktan isyan etti» («Εξεγέρθηκε από την πείνα ο λαός της Μεγίστης, η οποία βρίσκεται εντός των χωρικών μας υδάτων»), *Hürriyet*, 8/10/1954.

¹⁰⁵⁶ «T. Üniversite yeni ders yılına başlarken/ A. Menderes göğsüne öğrenciler bir 'Kıbrıs Türktür' rozeti taktılar» («Κατά την έναρξη του νέου ακαδημαϊκού έτους στο Πολυτεχνείο/ οι φοιτητές έβαλαν στο πέτο του Α. Μέντερης μία ροζέτα 'η Κύπρος είναι Τουρκική'»), *Hürriyet*, 21/10/1954.

«γραμμή» που θα ακολουθούσε η τουρκική κυβέρνηση εάν άλλαζε το καθεστώς του νησιού, καθώς και τα «μέτρα» που η τελευταία λάμβανε για την ενίσχυση των κάθε είδους δεσμών της χώρας με τους «Τούρκους» της Κύπρου και της «Δυτικής Θράκης».¹⁰⁵⁷ Η επερώτηση τελικά θα κατέπιπτε χωρίς να συζητηθεί, διότι ο επερωτών βουλευτής ουδέποτε παρουσιάστηκε εγκαίρως στο κοινοβούλιο. Η εφημερίδα δεν σχολίαζε άμεσα το γεγονός, έριχνε ωστόσο εμμέσως τα βέλη της για τη στάση του, επισημαίνοντας ότι, λίγο πριν τη συζήτηση της επερώτησης, ο συγκεκριμένος βουλευτής είχε θεαθεί στο εντευκτήριο του κοινοβουλίου.¹⁰⁵⁸

ε) Οι γελοιογραφίες και τα άρθρα γνώμης

Το στόχο του επηρεασμού και της διαμόρφωσης της τουρκικής κοινής γνώμης στο ζήτημα της Κύπρου εξυπηρετούσαν και οι σχετικές γελοιογραφίες που δημοσίευε και αναδημοσίευε η *Hürriyet* όλο το χρονικό διάστημα μετά την ανακοίνωση περί της πρόθεσης της ελληνικής κυβέρνησης να προσφύγει στα Η.Ε. Η συχνότητά τους, μάλιστα, πύκνωνε όσο πλησίαζε η κρίσιμη ημερομηνία, ενώ αντίστοιχη παρουσία καταγραφόταν και μετά την απόφαση να εγγραφεί το Κυπριακό στην ημερήσια διάταξη του Ο.Η.Ε. Έτσι, ενώ τον Ιούλιο αναδημοσιεύθηκε μία μόνο γελοιογραφία κυπριακού περιεχομένου, τον Αύγουστο ο αριθμός ανέβηκε στις επτά. Αντικείμενο όλων ήταν η γελοιοποίηση της ελλαδικής και ελληνοκυπριακής πλευράς στα μάτια της τουρκικής κοινής γνώμης, για τον τρόπο με τον οποίο προωθούσαν τις διεκδικήσεις τους στο Κυπριακό. Στο πλαίσιο αυτό, τον Ιούλιο εικονιζόταν ένας εύζωνος να σπρώχνει στην ανηφόρα που οδηγούσε στα «Ηνωμένα Έθνη» έναν τεράστιο στρογγυλό ογκόλιθο με την επιγραφή «κυπριακή υπόθεση», ενδεχομένως σε μία έμμεση αναφορά στο σισύφειο μύθο.¹⁰⁵⁹ Αντιστοίχως, η πρώτη γελοιογραφία του Αυγούστου απεικόνιζε χάρτινα караβάκια, καμωμένα από αθηναϊκές εφημερίδες, την *Ακρόπολιν*, τον *Εθνικό Κήρυκα* και το *Βήμα*, που το καθένα είχε στην κορυφή του την ελληνική σημαία. Η ειρωνική λεζάντα έγραφε «Κυπριακή εκστρατεία!» και ήταν αναδημοσιευμένη από την *Yeni İstanbul*.¹⁰⁶⁰ Από την ίδια εφημερίδα προερχόταν και η τρίτη γελοιογραφία που ήταν χωρισμένη σε πέντε καρτέ, κάθε ένα από τα οποία αναπαριστούσε έναν γονυπετή ικετεύοντα εύζωνο μπροστά από τέσσερις φιγούρες που του είχαν γυρίσει την πλάτη, έναν ευτραφή Βρετανό, έναν ψηλόλιγνο «θείο Σαμ» Αμερικανό, έναν Τούρκο αξιωματικό και ένα πρόσωπο με φράκο και ημίψηλο επί του οποίου αναγραφόταν «Ο.Η.Ε.». Μόνο η πέμπτη φιγούρα, ένας καθιστός κάτω από ομπρέλα μαύρος μονάρχης, έκανε μία χειρονομία παραχώρησης στον γονατιστό εύζωνο, που χαμογελούσε δουλικά ικανοποιημένος, με τον υπέρτιτλο να αναφέρει «ο Αυτοκράτορας της Αιθιοπίας παραχώρησε την Κύπρο στην Ελλάδα».¹⁰⁶¹ Η επόμενη γελοιογραφία που

¹⁰⁵⁷ “Kıbrıs ve B. Trakya’daki ırkdaşlarımız hakkında hükümet ne düşünüyor?” («Τι σκέφτεται η κυβέρνηση για τους ομογενείς μας σε Κύπρο και Δ. Θράκη;»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 19/11/1954.

¹⁰⁵⁸ “Kıbrıs ve Batı Trakya Türklerine ait takrir/ Soru sahibi Meclise gelmeyince düştü” («Η επερώτηση που αφορούσε τους Τούρκους της Κύπρου και της Δυτικής Θράκης/ κατέπεσε καθώς δεν προσήλθε στη Βουλή ο επερωτών»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 27/11/1954.

¹⁰⁵⁹ Η γελοιογραφία ήταν «χωρίς σχόλια» και αναδημοσιευόταν από τη *Cumhuriyet*, βλ. *Hürriyet*, 23/7/1954.

¹⁰⁶⁰ *Hürriyet*, 2/8/1954.

¹⁰⁶¹ Κάτω από κάθε καρτέ γινόταν ένα λογοπαίγνιο στα τουρκικά, «ha bir..., ha iki..., ha üç..., ha...dört..., Habes!...», που σημαίνει «με τη μία, με τις δύο, με τις τρεις, με τις τέσσερις, με τις πέντε!», αλλά με την ενοποίηση των λέξεων «ha bes» να έχει ως αποτέλεσμα το σχηματισμό της λέξης «Αιθιοπία» (*Habes*) στα τουρκικά, βλ. *Hürriyet*, 7/8/1954.

αναδημοσιευόταν από τη *Vatan*, εικόνιζε έναν Έλληνα γαμπρό με κοστούμι και σκουφί ευζώνου, να φεύγει με τη νύφη-Κύπρο, η οποία όμως ήταν μία υφασμάτινη κούκλα, υπό τα περιπαικτικά βλέμματα των «Ηνωμένων Εθνών» με το ημίψηλο, της Τουρκίας με τη μορφή ευειδούς άνδρα με κοστούμι και της «Κύπρου», με τη μορφή όμορφης ξανθιάς γυναίκας, που στεκόταν στο πλευρό του Τούρκου.¹⁰⁶²

Η ίδια μορφή του Έλληνα, με κοστούμι και σκουφί ευζώνου, εικονιζόταν και στην επόμενη γελοιογραφία να στέκεται μπροστά από μία κλίνη, όπου είχε ξαπλώσει η υδρόγειος με μπαταρισμένο το μεγάλο δάχτυλο του ποδιού της, που ήταν η Κύπρος. Ο Έλληνας κρατούσε πίσω από την πλάτη του ένα μεγάλο τσεκούρι και η λεζάντα έγραφε ειρωνικά «ιατρός ίασης δοθειήνων».¹⁰⁶³ Στην επόμενη, προσβλητική γελοιογραφία, που δημοσίευε ακολούθως τον Αύγουστο η εφημερίδα, εικονιζόταν ένας μισομεθυσμένος επίσκοπος, προφανώς ο Μακάριος, καθισμένος σε μία καρέκλα καφενείου, να σηκώνει εις υγείαν το ποτήρι του με μία ιλαρή έκφραση. Στο στρογγυλό τραπεζάκι δίπλα του βρισκόταν ένα μεγάλο μπουκάλι κρασί, ενώ η λεζάντα έγραφε «το μαυροστάφυλο του παπά!».¹⁰⁶⁴ Στις 30 Αυγούστου η εφημερίδα δημοσίευε δική της γελοιογραφία, υπογεγραμμένη από τον «Şenki» [Çankaya], που εικόνιζε έναν αξύριστο, αγροίκο εύζωνο να ετοιμάζεται να κάνει άσεμνες χειρονομίες στην κοπέλα-Κύπρο, η οποία με ενοχλημένη έκφραση περπατούσε κρατώντας το μπράτσο ενός ευτραφούς Βρετανού, ντυμένου με χαρακτηριστική φορεσιά και έχοντας αγριεμένη έκφραση. Σαν σκιά πίσω από τον εύζωνο εικονιζόταν ένας παπάς που τον παρότρυνε, και ο οποίος αντί της αγιαστούρας κρατούσε στο χέρι του ένα σφυροδρέπανο. Η λεζάντα έγραφε «παρενόχληση».¹⁰⁶⁵ Τέλος, από τη *Vatan* αναδημοσιευόταν γελοιογραφία που αναπαριστούσε έναν εύζωνο σε μία μικρή εξωλέμβιο να πλέει ταχέως κατευθείαν επάνω σε μία μεγάλη θαλάσσια νάρκη, που ήταν η Κύπρος.¹⁰⁶⁶

Ο αριθμός των γελοιογραφιών κλιμακωνόταν τον Σεπτέμβριο, φτάνοντας τις δώδεκα, προφανώς διότι ήταν ο μήνας κατά τον οποίο επρόκειτο να συζητηθεί το Κυπριακό στην αρμόδια Γενική Επιτροπή (*General Committee*) του Ο.Η.Ε. Έτσι, στην πρώτη εξ αυτών, αναδημοσιευμένη από τη *Son Posta*, ένας παπάς εικονιζόταν να γκρεμίζει τη δαφνοστεφανωμένη στήλη της «τουρκοελληνικής φιλίας»,¹⁰⁶⁷ χρησιμοποιώντας ως τσεκούρι έναν μεγάλο σταυρό.¹⁰⁶⁸ Ακολουθούσαν την επόμενη ημέρα, έξι υποτιμητικές γελοιογραφίες της ίδιας της *Hürriyet* στην τελευταία της σελίδα, όπου υπό τον κεντρικό τίτλο «Οι φίλοι μας (!) με παροιμίες», απεικονιζόταν ο ρόλος που κατά τη φαντασία του σκιτσογράφου διαδραμάτιζε η ελληνική πλευρά στο Κυπριακό: Ένα κοράκι με ελληνικό φάριο να ταιΐζεται από εύσωμο Βρετανό και μετά να του τσιμπά το μάτι («Τάιζε την κάργια, να σου βγάλει το μάτι!»), ένας ρακένδυτος εύζωνος που έφερε μεγάλο μπάλωμα με σφυροδρέπανο να έχει μία χτένα-Κύπρο στο φαλακρό του κεφάλι (παροιμία

¹⁰⁶² Στη λεζάντα αναφερόταν «λογαριάζοντας χωρίς τον ξενοδόχο...», *Hürriyet*, 26/8/1954.

¹⁰⁶³ Αναδημοσίευση από τη *Vatan*, σε *Hürriyet*, 28/8/1954.

¹⁰⁶⁴ *Hürriyet*, 29/8/1954.

¹⁰⁶⁵ *Hürriyet*, 30/8/1954.

¹⁰⁶⁶ *Hürriyet*, 31/8/1954.

¹⁰⁶⁷ Στη συγκεκριμένη γελοιογραφία ο όρος «ελληνική» αποδιδόταν με τη χρήση της λέξης *Elen*.

¹⁰⁶⁸ *Hürriyet*, 1/9/1954.

ισοδύναμη με την ελληνική «οι γύφτοι τα μπαλώματα τα 'χουνε πανηγύρια»), να ιππεύει ένα παιδικό ξύλινο άλογο με κατεύθυνση την Κύπρο («Να φάει δεν έχει, το άλογο τον μάρανε»),¹⁰⁶⁹ και να 'ναι ημίγυμνος με ένα γαρύφαλλο-Κύπρο στ' αυτί («βρακί δεν έχουν τα πόδια μας, γαρύφαλλο στ' αυτί μας»).¹⁰⁷⁰ Στις δύο άλλες γελοιογραφίες της ίδιας ημέρας εικονιζόταν ένας εύσωμος Βρετανός να βλέπει έκπληκτος να ξεπετάγεται μια ενοχλητική μύγα από το φαγητό του («όσο μικρή κι αν είναι η μύγα, ανακατεύει το στομάχι»), και ένας εξίσου εύσωμος παπάς με μπαλώματα στο ράσο που έφεραν το σφυροδρέπανο, να φεύγει τρέχοντας μακριά από ένα πλάφι που έγραφε «Κύπρος» («ο παπάς δεν τρώει κάθε μέρα πλάφι», παροιμία ισοδύναμη με την ελληνική «κάθε μέρα δεν είναι Πάσχα»).¹⁰⁷¹

Στο ίδιο πλαίσιο, η φημολογία περί υποστήριξης της ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ από τη Σοβιετική Ένωση ή/ και χώρες του τότε ανατολικού μπλοκ, παρακινούσε τον γελοιογράφο της εφημερίδας να απεικονίσει έναν μικροκαμωμένο και δουλοπρεπή εύζωνο να σκύβει να φιλήσει το χέρι ενός τεράστιου βλοσυρού Ρώσου, που καθόταν σε μία πολυθρόνα με φόντο το σφυροδρέπανο. Στη λεζάντα αναγραφόταν χλευαστικά, «φίλα το χέρι του πατέρα (σου)!». ¹⁰⁷² Την επόμενη ημέρα, με τον ίδιο τρόπο που ο παπάς έκοβε προηγουμένως τη στήλη, εικονιζόταν τώρα ένας εύζωνος να κόβει το δέντρο της «τουρκοελληνικής φιλίας», σε μία γελοιογραφία που αναδημοσιευόταν από τη *Cumhuriyet*.¹⁰⁷³ Οι περιφρονητικές απεικονίσεις θα συνεχίζονταν με την παράσταση ενός κοντού, υστερικού ευζώνου που προσπαθούσε να φτάσει την απαστράπτουσα, εν είδει ήλιου, Κύπρο, παρουσία ενός ψηλού, γεροδεμένου και ευειδούς Τούρκου, ο οποίος μάλλον έμοιαζε με Αμερικανό αστέρα του Χόλυγουντ της εποχής.¹⁰⁷⁴ Η επόμενη ειρωνική γελοιογραφία ήταν εμπνευσμένη από την αιμοδοσία των εφένδρων αξιωματικών του Πύργου και απεικόνιζε τον γνωστό εύζωνο, τρεμάμενο και μισολιπόθυμο, να παρακολουθείται από δύο χαμογελαστούς υγιείς φαντάρους, έναν ψηλό Γιουγκοσλάβο και έναν ψηλότερο Τούρκο, με τον πρώτο να ρωτά «Γιατί είναι έτσι αναιμικός και άψυχος ο φίλος (!) μας;», και τον Τούρκο να απαντά, «Διότι γέμισε φιάλες με το αίμα του, φίλε μου, γι' αυτό!». ¹⁰⁷⁵ Η τελευταία γελοιογραφία του μήνα αναδημοσιευόταν από τη *Yeni Sabah* και εικόνιζε εκ νέου τον εύζωνο να βγαίνει από μία μπότα, προσπαθώντας να κόψει τον καρπό-Κύπρο από ένα δέντρο. Το λογοπαίγνιο της λεζάντας ήταν για «εκείνους που βγαίνουν

¹⁰⁶⁹ Η κατά λέξη μετάφραση της μειωτικής αυτής τουρκικής παροιμίας, που δεν ολοκληρώνεται για ευνόητους λόγους στη λεζάντα, είναι «δεν έχει αίρα για να πιεί, με τ' άλογο πάει να αποδεύσει».

¹⁰⁷⁰ Κατά τον ίδιο τρόπο, την επίμαχη αυθεντική λέξη στην κοινή αυτή παροιμία, την έχει αντικαταστήσει η λέξη «πόδια».

¹⁰⁷¹ *Hürriyet*, 2/9/1954.

¹⁰⁷² *Hürriyet*, 6/9/1954.

¹⁰⁷³ *Hürriyet*, 7/9/1954.

¹⁰⁷⁴ *Hürriyet*, 8/9/1954.

¹⁰⁷⁵ *Hürriyet*, 12/9/1954. Η αιμοδοσία των εφένδρων αξιωματικών φαίνεται ότι είχε ενοχλήσει ιδιαίτερος την εφημερίδα, η οποία εκτός των σχετικών ρεπορτάζ και της συγκεκριμένης γελοιογραφίας, αφιέρωνε και ειδικό σχόλιο του Tahsin Öztin με τίτλο «Αίμα!». Σε εκείνο ο συντάκτης, αφού δεχόταν φαινομενικά αδιάφορα το «δικαίωμα» των Ελλήνων να κάνουν ό,τι θέλουν με το αίμα τους στη χώρα τους, πρόσθετε και τα εξής: «Πρόκειται για μία ιστορική αλήθεια: Οι υποθέσεις δεν διευθετούνται με αίμα που γεμίζει τα μπουκάλια. Πριν 32 χρόνια, στη μάχη του Σαγγάριου που συνεχίστηκε για 22 ημέρες και 22 νύχτες, τα νερά του έρρεαν για μέρες κατακόκκινα. Το αίμα που έβαψε κόκκινο τον Σαγγάριο, εμείς δεν το χύσαμε από μπουκάλια», βλ. «Kan!», στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 14/9/1954. Φωτογραφία από την παρέλαση των Ελλήνων εφένδρων αξιωματικών στην Αθήνα δημοσίευσε η *Hürriyet* την 1^η Σεπτεμβρίου.

από την μπότα» κυριολεκτικά και μεταφορικά για εκείνους που επιχειρούν πράγματα που τους ξεπερνούν.¹⁰⁷⁶

Ενδιαφέρουσες ήταν και οι γελοιογραφίες που αναδημοσίευε η εφημερίδα τον Οκτώβριο, στην προσπάθειά της να προσελκύσει την προσοχή της τουρκικής κοινής γνώμης στο Κυπριακό. Έτσι, την πρώτη ημέρα του μήνα φιλοξενούσε γελοιογραφία της *Yeni İstanbul* που απεικόνιζε δύο Έλληνες τσολιάδες, με τον έναν να αγκαλιάζει από τους ώμους τον άλλο, δείχνοντάς του μία φιάλη αίματος που επρόκειτο να αποσταλεί στο Λονδίνο, και να του λέει: «Τι λες; Θα μπορέσουμε να πάρουμε την Κύπρο με μία φιάλη αίματος που χύσαμε;».¹⁰⁷⁷ Η συνειρμική κατ' αντιπαραβολή αναφορά στη θεματική που επανειλημμένως είχε αναδείξει η *Hürriyet*, εκείνη των «ποταμών αίματος που έχυσαν οι Οθωμανοί πρόγονοι» των Τούρκων αναγνωστών για την κατάκτηση του νησιού, ήταν εμφανής. Σε μία επίσης συνειρμική παραπομπή στη επιχειρηματολογία της εφημερίδας για το Κυπριακό ως θέμα που υπονομεύει τη διμερή φιλία, αναδημοσιευόταν μία γελοιογραφία, πάλι από τη *Yeni İstanbul*, η οποία απεικόνιζε την «τουρκοελληνική φιλία» ως τσουβάλι, που το έσχιζε η χερσόνησος της Καρπασίας βγαίνοντας έξω, ενώ πάνω στην χερσόνησο αναγραφόταν «κυπριακό ζήτημα». Ο υπότιτλος υπέβαλε τη θέση «αυτό δεν χωρά στη φιλία!».¹⁰⁷⁸ Στα τέλη του μήνα η *Hürriyet* επανερχόταν με την αναδημοσίευση μιας ασχολίαστης γελοιογραφίας από την τουρκοκυπριακή *Köylü*, η οποία απεικόνιζε τον Παπάγο ως κότα που γεννά ένα αυγό επί του οποίου αναγραφόταν «ψέματα».¹⁰⁷⁹

Πέραν των γελοιογραφιών, τον Σεπτέμβριο επανέκαμπταν και τα άρθρα γνώμης, που σπάνιζαν κατά το προηγούμενο διάστημα. Στο πλαίσιο αυτό, ο Şükrü Kaya, ο οποίος αρθρογραφούσε τακτικά για ζητήματα διεθνούς πολιτικής στη δεύτερη σελίδα της εφημερίδας, θα αφιέρωνε την επιφυλλίδα του στο Κυπριακό σε συνδυασμό με το Βαλκανικό Σύμφωνο. Μετά από ορισμένες εισαγωγικές και θεωρητικές παρατηρήσεις περί των προϋποθέσεων της σύναψης μιας συμμαχίας και των όρων της ομαλής συνέχισής της, κατηγορούσε την Ελλάδα ότι έχει «παρασυρθεί από τις προκλήσεις πολιτικολογούντων, κομιτατζήδων παπάδων και κομμουνιστών», και την ελληνική κυβέρνηση ότι «υποστήριζε τις κινητοποιήσεις και τις τάσεις μιας κοινότητας που αποτελείτο από υπηκόους ενός άλλου κράτους», επιδιώκοντας «να πάρει την Κύπρο, για την οποία εκ του σύνεγγυς ενδιαφέρεται η Τουρκία, από την ιστορική φίλη και προστάτιδά της Αγγλία», και μάλιστα «χωρίς να ενημερώσουν και να λάβουν την άδεια [sic] από τους συμμάχους τους» στο Βαλκανικό Σύμφωνο. Υποστηρίζοντας περαιτέρω ότι η κυβέρνηση των Αθηνών δεν είχε αντιληφθεί πόσο είχαν μεταβληθεί «οι στρατηγικές αναγκαιότητες και η ισορροπία δυνάμεων μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο», την έθετε προ των ευθυνών της έναντι του «υποθετικού ενδεχομένου να προκύψει ένας πόλεμος» εξαιτίας του Κυπριακού. Ο συντάκτης εκτιμούσε ότι το Βαλκανικό Σύμφωνο ωφελούσε περισσότερο την Ελλάδα παρά την Τουρκία και καθαπτόταν την ελληνική

¹⁰⁷⁶ *Hürriyet*, 30/9/1954.

¹⁰⁷⁷ *Hürriyet*, 1/10/1954.

¹⁰⁷⁸ *Hürriyet*, 4/10/1954.

¹⁰⁷⁹ *Hürriyet*, 30/10/1954.

κυβέρνηση ότι «μηδένιζε» τα οφέλη αυτά, προσθέτοντας ότι «οι Τούρκοι» σε καμία περίπτωση δεν είχαν βάλει εις βάρος τους την υπογραφή τους στη συγκεκριμένη συμμαχία, «για να πραγματοποιήσουν τις χίμαιρές τους οι πολιτικολογούντες παπάδες και για να διευκολύνουν τις πολιτικές των κομμουνιστών». Περαινώντας δε την ανάλυσή του, αποφαινόταν ότι «η ελληνική κυβέρνηση βλέπει και γνωρίζει πώς έχει υιοθετήσει την Κύπρο η τουρκική κοινή γνώμη, αλλά και τη μεγάλη νηφαλιότητα και σύνεση, με τις οποίες αντιμετωπίζει την υπόθεση η τουρκική κυβέρνηση [...] Όπως και να 'χει, η θέση της Ελλάδας ανάμεσα στις μεγάλες παγκόσμιες υποθέσεις δεν είναι τόσο κρίσιμη όσο εκείνη της Γερμανίας ή της Γαλλίας, ώστε να προσπαθήσουν να την ευχαριστήσουν και να σπεύσουν να την υποστηρίξουν».¹⁰⁸⁰

Οι «ρεαλιστικές» αυτές παρατηρήσεις του έμπειρου Τούρκου πρώην πολιτικού και νυν αναλυτή των διεθνών εξελίξεων, θα έβρισκαν συνέχεια στις απόψεις που με το χαρακτηριστικό του ύφος θα εξέθετε την ίδια ημέρα, δίπλα ακριβώς από το προαναφερθέν άρθρο γνώμης, ο Hikmet Bil. Ο συντάκτης και μέλος της ηγετικής ομάδας της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», υποστήριζε ότι πλέον είχαν πέσει οι μάσκες και είχε φανεί το πραγματικό πρόσωπο των «Ελλήνων φίλων (!) μας», το οποίο ούτως ή άλλως ήταν γνωστό στους Τούρκους με δύο λέξεις: «Αναβίωση του Βυζαντίου» ή «ελληνικός ιμπεριαλισμός». Συγκλίνοντας με τις απόψεις του Kaya, ισχυριζόταν ότι οι Έλληνες κρατικοί αξιωματούχοι, «έσκασαν τελικά το παραμύθι, δεν μπόρεσαν να κρύψουν τα συναισθήματά τους και συμάχησαν με τους ιντριγκαδόρους παπάδες, παίρνοντας το μέρος των κομμουνιστών». Ακολούθως, εξέφραζε τη βεβαιότητά του ότι, παρά τις «φωνασκίες» τους, οι Έλληνες θα γύριζαν «με άδεια χέρια» από τα Η.Ε., γι' αυτό και η τουρκική πλευρά έπρεπε να διατηρήσει «τη σοβαρότητα και τη νηφαλιότητά της, όπως αρμόζει στα μεγάλα έθνη». Πρόσθετε, ωστόσο, ότι το Κυπριακό θα ξεκινούσε ουσιαστικά μετά από εκείνη την προβλεπόμενη απόρριψη, καθώς οι Βρετανοί είχαν ήδη προτείνει καθεστώς αυτοκυβέρνησης για την Κύπρο, κάτι που «με την πιο μετριοπαθή έκφραση ισοδυναμεί με θάνατο για τους Τουρκοκύπριους», και κατέληγε στο άρθρο του ως εξής:

«Σ' αυτή την περίπτωση, ας βρούμε όσο το δυνατόν συντομότερα έναν τρόπο να συμφωνήσουμε με τους Εγγλέζους, με τους οποίους συνδεθήκαμε με κοινή μοίρα, και ας μην κάνουμε πως δεν βλέπουμε το ενδεχόμενο οι πραγματικοί ιδιοκτήτες του Πράσινου νησιού, οι Τούρκοι, να οδεύσουν στην ασάφεια. Ας δοθούν με την αυτοκυβέρνηση και τα δικαιώματα στους Τούρκους... Π.χ., να αποτραπεί νομοθετικά η αφαίρεση των εδαφών και των ιδιοκτησιών τους, να γίνουν ανεξάρτητα τα βακούφια τους, να αποκτήσουν την ανεξαρτησία στην παιδεία και να τύχουν βοήθειας από τη μητέρα πατρίδα τόσης, όσης και οι Έλληνες... Στην αντίθετη περίπτωση, θα αντιμετωπίσουν και οι Τουρκοκύπριοι την ιμπεριαλιστική νοοτροπία που έχει κάνει αγνώριστα τα Δωδεκάνησα και τη Δυτική Θράκη. Γι' αυτό και το μέλλον του Τουρκισμού στην Κύπρο συναρτάται με τις σημερινές προσπάθειες της Τουρκικής Κυβέρνησης. Τώρα ακριβώς είναι η ώρα να υπενθυμίσουμε

¹⁰⁸⁰ «Balkan ittifakı ve Kıbrıs» («Βαλκανική συμμαχία και Κύπρος»), στήλη «Görüşler», *Hürriyet*, 2/9/1954.

*σε εκείνους που μέχρι χθες έλεγαν πως δεν υφίσταται ζήτημα που να ονομάζεται Κυπριακό, ότι τουλάχιστον από τούδε και στο εξής δεν πρέπει να μείνουν αδρανείς».*¹⁰⁸¹

Τη σκυτάλη θα έπαιρνε ο Nihat Sami Banarlı ο οποίος, πιστός στο λογοτεχνίζον ύφος των γραπτών του, θα παρέθετε ένα «δημώδες άσμα» (*türkü*) που του είχε αποστείλει αναγνώστης του, έμπλεο πατριωτικών αναφορών στο «αίμα των μαρτύρων» που είχε χυθεί για την κατάκτηση της Κύπρου και το οποίο πλέον βρισκόταν «στις τουλίπες και στα ρόδα της». Με τη σειρά του, απέδιδε την απώλεια «αυτού του ιερού τμήματος της πατρίδας, της Κύπρου» σε μία «εθνική ατυχία» και στο «μοσχοβίτικο πραξικόπημα» του 1878, φθάνοντας στο σημείο να παρομοιάσει την τουρκική ιστορία με το «ερό βιβλίο», την Τουρκία με «το πιο μεγάλο κεφάλαιο του Κορανίου» και την Κύπρο με «έναν στίχο αυτού του κεφαλαίου». Ακολουθούσαν αναφορές σε Τουρκοκύπριους ποιητές και τα έργα τους, συνισταμένη των οποίων ήταν η «αγάπη προς την πατρίδα», καθώς και η εξύμνηση της οθωμανικής κατάκτησης: «Η τουρκική λογοτεχνία στην Κύπρο είναι τόσο πολύ Κύπρος, που κάθε στίχος και κάθε λέξη των ποιημάτων της πράγματι ευωδιάζει τουρκικά, όπως ακριβώς το αίμα που στολίζει τα λουλούδια της και η ευωδιαστή ιστορία της...». Και ο Banarlı κατέληγε την περιδιάβασή του στην κατακτητική εκείνη λογοτεχνία του αίματος με μία αναφορά εξίσου προφητική, όσο και εκείνες ορισμένων άλλων προλαλησάντων από τις στήλες της εφημερίδας: «Η κυπριακή προσδίδει στην εν γένει λογοτεχνία ένα ακόμη από τα ωραιότερα καθήκοντά της: Βλέπω να βγαίνει στις παραλίες της Κύπρου μια Τούρκισσα κόρη, φτιαγμένη απ' τον αφρό της θάλασσας και το άλικο της σημαίας. Ακούω τα δημώδη άσματα της νέας Κύπρου».¹⁰⁸²

Ο Hikmet Bil επανερχόταν ακολούθως με νέο άρθρο γνώμης, στο γνώριμο για εκείνον ύφος, το οποίο θα δημοσιευόταν την ημέρα που ήταν αρχικά προγραμματισμένο να διεξαχθεί το συλλαλητήριο της Σμύρνης, τη συμβολική 9^η Σεπτεμβρίου. Αν και ήταν ο ίδιος εκείνος που είχε μεταφέρει τις δηλώσεις του Menderes στους ενθουσιώδεις συνέδρους της «Επιτροπής Κύπρου», ότι «η Κύπρος ουδέποτε θα γίνει των Ελλήνων», φαίνεται πως δεν έκρινε ικανοποιητική την έμμεση εκείνη τοποθέτηση της τουρκικής κυβέρνησης. Έτσι, όπως προαναφέρθηκε, στο κείμενό του της 2ας Σεπτεμβρίου είχε κάνει έκκληση στην τουρκική κυβέρνηση να μεταβάλει στάση και να ανακοινώσει δημόσια την πλήρη θέση της στο Κυπριακό. Αντιθέτως, στο συγκεκριμένο άρθρο του λίγες ημέρες αργότερα, εμφάνιζε την τουρκική κοινή γνώμη σαν «ένα σώμα» με την τουρκική κυβέρνηση απέναντι στις «ελληνικές φωνασκίες». Υποστηρίζοντας ότι αυτές συνιστούσαν το «παραδοσιακό όπλο» των Ελλήνων διαχρονικά, κατηγορούσε τους Ευρωπαίους ότι «είχαν κακομάθει τους σαματατζήδες γείτονές μας» να το χρησιμοποιούν, επειδή τον 19^ο αιώνα «ερείδονταν σε μία δήθεν πολιτισμική επιτήδευσή τους». Με αυτό το όπλο, συνέχιζε, οι «αγαπητοί μας φίλοι (!) Έλληνες» είχαν πάρει την Κρήτη, τη Χίο, τη Μυτιλήνη και «σήμερα έχουν στηθεί

¹⁰⁸¹ “Kıbrıs'ta Türklüğün Bekası...” («Η διαίωνιση του Τουρκισμού στην Κύπρο»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 2/9/1954.

¹⁰⁸² “Kıbrıs Türküsi” («Το δημώδες άσμα της Κύπρου»), στήλη «Edebi Sohbetler» (Λογοτεχνικές Συζητήσεις), *Hürriyet*, 4/9/1954.

απέναντί μας στην υπόθεση της Κύπρου με το ίδιο ντεμοντέ όπλο». Η διαφορά, όμως, κατ' εκείνον ήταν ότι τώρα «οι σημερινοί Τούρκοι δεν ανήκουν σε ένα αδύναμο κράτος που αρκείται στο να διατηρήσει τα απομεινάρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», αλλά σε ένα «ενσυνείδητο έθνος που σύσσωμο στέκεται όρθιο και αποφασισμένο, ως έθνος και ως κυβέρνηση». Ο Bil περτάωνε το άρθρο γνώμης του με μία εμπρηστική κορώνα, πιθανότατα υπό την επιρροή της επετείου της «ιστορικής» 9^{ης} Σεπτεμβρίου: «Αγαπητοί Έλληνες, ακούστε με και, ό,τι και να λένε οι παπάδες σας και οι κομμουνιστές σας, φυλαχθείτε από τα αποφασισμένα έθνη. Όταν μάλιστα το αποφασισμένο έθνος είναι οι Τούρκοι, τότε μα το Θεό, καήκατε».¹⁰⁸³

Την ενόχληση και την αντίδραση του Bil προκαλούσε και «το νέο τροπάρι του μηχανισμού της ελληνικής προπαγάνδας», που υποστήριζε ότι οι Τούρκοι «συγκατατιθέμενοι στην παραμονή της Κύπρου στην Αγγλία, αντιμετωπίζουν ευμενώς την αποικιοκρατία στον αιώνα αυτό». Έτσι, σε νέο άρθρο γνώμης του επιχειρούσε να ανασκευάσει τις συγκεκριμένες κατηγορίες, επιστρατεύοντας παλαιότερα και νέα επιχειρήματα προς τους «φωνασκούντες φίλους (!) μας»: Το τουρκικό έθνος «σε καμμία περίπτωση» δεν μπορεί να είναι «οπαδός της αποικιοκρατίας», αντιθέτως ήταν οι Έλληνες που αποτελούσαν «την πεμπτουσία της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού», διότι διεκδικούσαν ένα νησί που ανήκει γεωγραφικά στην Ασία, ενώ οι ίδιοι ζουν στην ευρωπαϊκή ήπειρο [sic].¹⁰⁸⁴ Ακολούθως, τοποθετούσε την Τουρκία στη θέση του υγιώς σκεπτόμενου τα συμφέροντα της δυτικής συμμαχίας, την τάξη της οποίας δεν επιθυμούσε να διαταράξει με ένα ακόμη πρόβλημα, προκειμένου να αιτιολογήσει την «συγκαταβατική» συμπεριφορά της να «υπομένει με μεγάλη αυταπάρνηση» το υφιστάμενο καθεστώς της Κύπρου. Ωστόσο, όπως πρόσθετε, υπήρχε και έτερο «ηθικό δίδαγμα»: Η Τουρκία σε καμμία περίπτωση δεν επιθυμούσε να δημιουργηθεί στα σύνορά της και στα σύνορα του «ελεύθερου κόσμου» μια «δεύτερη Αλβανία», με την «εγκατάλειψη της Κύπρου στη διακυβέρνηση των Ελληνοκύπριων, που είναι κατά εξήντα πέντε τοις εκατό βεβαιωμένοι κομμουνιστές». Έτσι, κατέληγε στο άρθρο του, «από το να παραδοθεί στους κομμουνιστές, υποστηρίζουμε τη διατήρηση του παλαιού καθεστώτος της

¹⁰⁸³ “Bu sefer kararlıyız...” («Τη φορά αυτή είμαστε αποφασισμένοι...»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 9/9/1954. Εκτός από τα συλλαλητήρια και τα άρθρα γνώμης, η 9^η Σεπτεμβρίου θα προκρινόταν από την εφημερίδα και ως ημερομηνία έναρξης της δημοσίευσης μιας σειράς εκλαϊκευμένων ιστορικών χρονογραφημάτων, υπό τον κεντρικό τίτλο «Η άλωση της Κύπρου» (*Kıbrıs Fethi*). Η προαναγγελία τους γινόταν πρωτοσέλιδα και τις δύο ημέρες που είχαν προηγηθεί, στις 7 και 8 Σεπτεμβρίου, ενώ η δημοσίευση που θα γινόταν στις εσωτερικές σελίδες της *Hürriyet* θα διαρκούσε μέχρι και τις 17 του ίδιου μήνα.

¹⁰⁸⁴ Όπως έχει καταδειχθεί, το ίδιο επιχείρημα είχε επικαλεστεί και ο Necati Zincirkıran εννέα μήνες νωρίτερα, στο τελευταίο κομμάτι του οδοιπορικού του στην Κύπρο, βλ. ανωτέρω “Kıbrıs’ta Milli Hissiyat...”, ό.π., σελ. 276. Αξίζει να επισημανθεί η κατά καιρούς αμφιθυμία και η αντιφατικότητα της τουρκικής επιχειρηματολογίας στο συγκεκριμένο θέμα της γεωγραφικής – και κατά συνέπεια πολιτισμικής – ταυτότητας της Τουρκίας σε σχέση με τη Δύση. Έτσι, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών, Tevfik Rüşti Ağas, έλεγε στον ανταποκριτή της βρετανικής *Daily Mail*, σε μία εποχή που η Τουρκία επιχειρούσε να πείσει διεθνώς ότι «ανήκει εις την Δύση», ότι «σκοπός του Γαζή [Atatürk] είναι να εξευρωπαϊσεί την Τουρκίαν, με την ελπίδαν ότι εντός 25 ετών η Τουρκία θα αποβή ευημερούν ομοιογενές έθνος 25 εκατομμυρίων Ασιατικού λαού με Δυτικόν πολιτισμόν», βλ. *Απογευματινή*, 9/9/1928. Έναν περίπου χρόνο αργότερα, ο Υπουργός Παιδείας, Cemal Hüsnü (Tağay), μιλώντας στον ανταποκριτή της γαλλικής *Le Matin*, επιβεβαίωνε ότι επιστρέφονταν στον αποστολέα τους οι επιστολές που ανέγραφαν «Άγκυρα – Μικρά Ασία», διότι «ημείς δεν είμεθα ασιατικόν κράτος. Αυτό πρέπει όλοι να το εννοήσουν». Όταν ο δημοσιογράφος ρωτούσε ακολούθως, «αλλά ούτε από γεωγραφικής απόψεως;», ο Τούρκος Υπουργός απαντούσε, «ούτε. Η Τουρκία είναι κάτι χωριστόν. Θέλομεν να γίνωμεν Ευρωπαίοι. Γινώμεθα ούτοι και είμεθα άλλωστε», βλ. *Απογευματινή*, 18/8/1929. Αντιθέτως, ο Bil στο συγκεκριμένο άρθρο του 25 χρόνια αργότερα, τοποθετούσε για «αντιαποικιακούς» λόγους την Κύπρο – και κατά πρόέκταση τη «μητέρα πατρίδα» της, Τουρκία – στην «Ασία», ενώ λίγο νωρίτερα η *T.M.T.F.* δεν είχε επίσης κανένα πρόβλημα να χρησιμοποιήσει στην ανακοίνωσή της τον όρο «Μικρά Ασία».

Κύπρου, έως ότου αυτή περάσει σε εμάς τους Τούρκους. Και μάλιστα... όταν καταλαγιάσουν τα πράγματα, τότε σίγουρα το δίχως άλλο θα κυματίσει η ένδοξη τουρκική σημαία πάνω στο κυβερνητικό μέγαρο της Λευκωσίας».¹⁰⁸⁵

στ) Ο νέος ανταποκριτής των Αθηνών και η πρώτη βολιδοσκόπηση για τριμερή διάσκεψη

Όσο και αν ο Bil, όμως, επιχειρούσε να πείσει ότι η τουρκική πλευρά δεν συντασσόταν με την «αποικιοκρατία» στο θέμα της Κύπρου, τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, καθώς και οι ανταποκρίσεις της από την ελληνική πρωτεύουσα, μαρτυρούσαν το αντίθετο. Έτσι, η *Hürriyet* διέβλεπε σε κεντρικό της πρωτοσέλιδο, «όξυνση» των διμερών σχέσεων Ελλάδας-Βρετανίας εξαιτίας της Κύπρου, ενώ στο σχετικό ρεπορτάζ προσπαθούσε να υπονομεύσει με προσωπικές παρατηρήσεις το φιλελληνικό άρθρο του Βρετανού πολιτικού του Εργατικού Κόμματος, Philip Noel-Baker στο *Βήμα*.¹⁰⁸⁶ Κατά τον ίδιο τρόπο, δημοσίευε πρωτοσέλιδα ανταπόκριση από την Αθήνα, σύμφωνα με την οποία οι αθηναϊκές εφημερίδες πληροφορούσαν για την απόφαση του βρετανικού Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας να αντικαταστήσει άμεσα το σύνολο των ελληνικών πληρωμάτων στα αγγλικά πλοία.¹⁰⁸⁷ Ερευνώντας την υπόθεση ο νέος ανταποκριτής της εφημερίδας στην ελληνική πρωτεύουσα, Vedii Evsal, μάθαινε από τους εκεί Βρετανούς ατζέντηδες ότι η συγκεκριμένη απόφαση είχε ληφθεί επειδή υπήρχαν «αξιόπιστες πληροφορίες» της βρετανικής πλευράς ότι όλα τα ελληνικά πληρώματα ήταν «κομμουνιστές», οι οποίοι έπαιρναν εντολές από τη Μόσχα και υπήρχε φόβος ότι θα επιχειρούσαν σαμποτάζ. Ο Evsal όχι μόνο δεν διασταύρωνε αυτές τις «πληροφορίες», αλλά αντιθέτως ενέτεινε τις εντυπώσεις, πληροφορώντας για την επίσκεψη που είχε πραγματοποιήσει προ καιρού στο Άγιον Όρος ο Ρώσος πρέσβης Sergief. Διάνθιζε, δε, το ρεπορτάζ του και με «ιστορικές» πληροφορίες περί της παρουσίας εκεί Ρώσων αξιωματικών, ντυμένων ως καλόγερων τον καιρό της τσαρικής Ρωσίας, αλλά και με υποψίες για την ύπαρξη «κατασκοπίων τώρα μεταξύ των Ρώσων μοναχών».

Η δημοσιογραφική αυτή λαθοχειρία εντασσόταν πλήρως στο εμπρηστικό ύφος που από την πρώτη ημέρα της παρουσίας του στην Ελλάδα είχε αποφασίσει να υιοθετήσει ο συγκεκριμένος ανταποκριτής της εφημερίδας. Έτσι, αφηγούμενος την άφιξή του, περιέγραφε πώς είχε «περικυκλωθεί» από ένα σύνολο «χαφιέδων» που παρακολουθούσαν τις κινήσεις του, προεξάρχοντας ενός «Ρωμιού από την Καισάρεια» που τον είχε προδώσει η προφορά του. Όπως ανέφερε, όταν αποφάσισε να διαμαρτυρηθεί στην αστυνομία, ο εκεί διοικητής τον αντιμετώπισε με χαμογελαστή συγκατάβαση, λέγοντάς του ότι αυτά που είχε παρατηρήσει ήταν μέτρα προστασίας του από τους κομμουνιστές «που στην Ελλάδα είναι πολλοί». Τότε ο Τούρκος ανταποκριτής, σε μία αξιοθαύμαστη αντίφαση με τα όσα θα περιέγραφε μόλις έξι ημέρες αργότερα για τα ελληνικά

¹⁰⁸⁵ “Yunanistan’ın Müstemlekecilik hevesi” («Οι αποικιοκρατικές ορέξεις της Ελλάδας»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 16/9/1954.

¹⁰⁸⁶ “Kıbrıs için koparılan ilhak teraneleri yüzünden/ İngiltere’nin Yunanistan ile olan münasebetleri çok gerginleşti” («Εντάθηκαν οι σχέσεις της Αγγλίας με την Ελλάδα/ εξαιτίας του τροπαρίου περί ένωσης που έχει ξεσπάσει για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 1/9/1954.

¹⁰⁸⁷ “İngiltere’de Yunanlılara misilleme yapıyor/ Yunanlı tayfalar vazifelerinden uzaklaştırılıyor” («Αντίποινα για τους Έλληνες στην Αγγλία/ Απομακρύνονται από τα καθήκοντά τους τα ελληνικά πληρώματα»), *Hürriyet*, 10/9/1954.

πληρώματα, απαντούσε στον Έλληνα αξιωματικό: «Σας ευχαριστώ που με προστατεύετε... Εγώ όμως έχω ακούσει πως οι Έλληνες κομμουνιστές είτε έχουν διαφύγει στη Ρωσία, είτε αναπαύονται σε διάφορα στρατόπεδα της χώρας σας. Φαίνεται πως στην πραγματικότητα, οι δρόμοι της Αθήνας είναι γεμάτοι από αυτούς!».¹⁰⁸⁸

Ο πρώτος στόχος του Evsal από τη μέρα της άφιξής του στην Αθήνα ήταν, όπως αναφέρει, να πάρει συνέντευξη από τον Παπάγο «για το ζήτημα της Κύπρου και το θέμα της φιλίας». Καθώς η παράκληση της ελληνικής Πρωθυπουργίας ήταν να δοθούν γραπτώς τα ερωτήματα, «για να μην υπάρξει περιθώριο λάθους», ο Τούρκος ανταποκριτής κατέθετε τα εξής τρία: «1- Πώς βλέπετε τη σημερινή κατάσταση της τουρκοελληνικής φιλίας; 2- Δύναται η ελληνική απαίτηση για την ένωση της Κύπρου να βλάψει την τουρκοελληνική φιλία, τη Βαλκανική Συμμαχία και το σύστημα αμύνης του NATO; 3- Ποια είναι η γνώμη σας να αποτελέσει το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου αντικείμενο συζήτησης μεταξύ Τουρκίας, Αγγλίας και Ελλάδας;». Η σειρά με την οποία έθετε τα ερωτήματά του ο Evsal κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν. Η πρόταξη του ερωτήματος για τη διμερή φιλία σκόπευε να δεσμεύσει τον Έλληνα Πρωθυπουργό να απαντήσει με την υιοθέτηση διατυπώσεων, που κατ' αρχήν θα τη στήριζαν και θα την επιβεβαίωναν. Ακολούθως, όμως, θα έπρεπε να απαντήσει στη δεύτερη ερώτηση, με την οποία εμμέσως πλην σαφώς υποδεικνυόταν ότι η επιλογή της ένωσης «έβλαπτε» την ελληνοτουρκική φιλία. Έτσι, ο Παπάγος θα καλείτο να εξηγήσει την αντιφατική αυτή «διαπίστωση» κατά τρόπο ικανοποιητικό για την τουρκική πλευρά, καθώς και για την τουρκική κοινή γνώμη. Επιπροσθέτως, ο Evsal επέκτεινε το εύρος των σχέσεων που θα «έβλαπτε» η επιλογή της διεκδίκησης της Κύπρου, συμπεριλαμβάνοντας σε εκείνες το Βαλκανικό Σύμφωνο – σχετική προειδοποιητική αναφορά είχε κάνει και ο Menderes στην πρόσφατη δήλωσή του – αλλά και την ατλαντική αμυντική ένωση.

Το τρίτο ερώτημα ήταν πολύ σημαντικό. Επρόκειτο ουσιαστικά για την πρώτη δημόσια βολιδοσκόπηση της ελληνικής κυβέρνησης για το ενδεχόμενο να διεξαχθεί τριμερής συνάντηση για το Κυπριακό, με τη συμμετοχή και των τριών «ενδιαφερομένων». Είναι γνωστό ότι σε όλο το διάστημα μέχρι την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, αυτή ήταν η καιρία λέξη που συστηματικά η ελληνική πλευρά θα επεδίωκε να μην χρησιμοποιείται στα κείμενα των Η.Ε., για να μην αναγνωρίζεται και νομιμοποιείται το τουρκικό ενδιαφέρον για την Κύπρο.¹⁰⁸⁹ Στη δεδομένη συγκυρία, όμως, ούτε η τουρκική πλευρά δεχόταν την ελληνική ως «νομίμως», πολιτικά και νομικά, εμπλεκόμενη στο ζήτημα της Κύπρου. Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα, μάλιστα, η *Hürriyet* απέρριπτε με τα μέχρι τότε συστηματικά της δημοσιεύματα τη συγκεκριμένη εμπλοκή και

¹⁰⁸⁸ «Kıbrıs dâvasına dair Türk görüşünü açıklayan/ A. Menderes'in son beyanati Atina'da bomba tesiri yaratti" («Η πρόσφατη δήλωση του Α. Μέντερες, ο οποίος ανακοίνωσε την τουρκική άποψη για την υπόθεση της Κύπρου, έπεσε σαν βόμβα στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 4/9/1954. Από τον προκλητικό λόγο του Evsal δεν θα ξέφευγαν ούτε και οι Τούρκοι πρέσβεις στην Αθήνα, ο απερχόμενος Cemal Hüsnü Taray και ο αναμενόμενος Settar İksel, στους οποίους καταλόγιζε ασύγγνωστη απουσία «αντές τις κρίσιμες για το Κυπριακό ημέρες». Ο τίτλος του δημοσιεύματος δικαιολογείτο μόνο από την παρουσία μιας μικρής παραγράφου, στην οποία έκανε λόγο για «φουρτούνα» που είχε ξεσπάσει στην Αθήνα από τις δηλώσεις Μέντερες, ενώ κατόπιν θα ακολουθούσε η έντεχνη εμπλοκή στην υπόθεση του βουλευτή Χατζόπουλου και του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα, με αφορμή μία «πρόσκληση» που τους είχε απευθύνει η «Επιτροπή Κύπρου», θέμα το οποίο θα εξεταστεί ακολούθως στην παρούσα διατριβή.

¹⁰⁸⁹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 304.

για λόγους ιστορικούς, γεωγραφικούς και συναισθηματικούς. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι ο «δυναμικά» νεοεμφανισθείς στην Αθήνα Τούρκος ανταποκριτής βολιδοσκοπούσε κατ' αυτόν τον τρόπο τον Παπάγο, ενδεχομένως να υπέκρυπτε μία προτεραιία παρασκηνιακή συνεννόηση μεταξύ της εφημερίδας και της τουρκικής κυβέρνησης, ακριβώς για να διαπιστωθούν οι διαθέσεις και οι προθέσεις της ελληνικής σε αυτή την «εναλλακτική» πρόταση.

Ακολούθως ο Τούρκος ανταποκριτής, πριν παραθέσει την απάντηση του Παπάγου, προκαταλάμβανε τον αναγνώστη, σημειώνοντας ότι δεν είχε λάβει απάντηση στις ερωτήσεις του «μία προς μία», αλλά «μία γενική δήλωση που συνίστατο στο αράδιασμα φράσεων κλισέ». Είναι προφανές ότι η εισαγωγή εκείνη του Ensal αποκάλυπτε ανάγλυφα τις ευθύς εξαρχής επιδιωκόμενες στοχεύσεις του όπως αναλύθηκαν ανωτέρω, αλλά και όπως θα αναφανούν στη συνέχεια. Στην απάντησή του, ο Έλληνας Πρωθυπουργός επιβεβαίωσε την προσήλωσή του στις διμερείς φιλικές σχέσεις, έτσι όπως είχαν θεμελιωθεί από τους Βενιζέλο και Atatürk, προσθέτοντας ότι, «έχοντας εμπιστοσύνη στην ευεργετική ελληνοτουρκική φιλία, είμαι σίγουρος πως και οι διαφορίες που θα προκύψουν μεταξύ μας θα διευθετηθούν σε κάθε περίπτωση εντός ενός φυσιολογικού πλαισίου και εντός του κλίματος της κατανόησης και της εγκαρδίου φιλίας». Διερμηνεύοντας τη δήλωση αυτή, ο Ensal εκτιμούσε ότι «δεν λέει απολύτως τίποτα», δεν ήταν όμως και «άνευ νοήματος», το οποίο κατά τη γνώμη του ήταν το εξής: «Κατά τους κρατικούς αξιωματούχους των Αθηνών, το Κυπριακό είναι ένα ζήτημα μεταξύ Ελλάδας και Αγγλίας, και η Τουρκία δεν είχε το δικαίωμα να παρεμβαίνει!». Η άποψή του αυτή θα ενισχυόταν και από την απάντηση που θα του έδινε ο μεσολαβητής της συνέντευξης και Υπουργός Επικρατείας, Γεώργιος Ράλλης. Υποψιασμένος για τη σκοπιμότητα της ερώτησης, ο τελευταίος ρωτούσε με τη σειρά του τον Ensal για ποιο λόγο ζητούσε να μάθει τη γνώμη του Παπάγου έναντι του ενδεχομένου μιας τριμερούς συζήτησης Ελλάδας, Βρετανίας και Τουρκίας για το Κυπριακό, για να λάβει την απάντηση του Τούρκου δημοσιογράφου: «Τι ακριβώς δεν καταλαβαίνετε, όπως είναι απολύτως φυσικό, το Κυπριακό ενδιαφέρει πρώτα από όλους αυτές τις τρεις χώρες». Αντιδρώντας ο Ράλλης, υποστήριζε ότι το ζήτημα αφορούσε μόνο τις δύο πρώτες και ότι η Ελλάδα είχε προσφύγει στα Η.Ε. όταν διαπίστωσε πως δεν καρποφορούσαν οι επανειλημμένες κρούσεις της στη Βρετανία, προσθέτοντας ότι σε περίπτωση θετικής κατάληξης της προσφυγής, οι Τουρκοκύπριοι θα είναι σε καλύτερη κατάσταση από την τότε υφιστάμενη. «Μην μπορώντας να συγκρατήσει» τον εαυτό του, ο Ensal αντέτεινε – ενδεχομένως και με το ανάλογο ύφος – τα εξής: «Βλέπουμε από διαφορετική σκοπιά τα τεκταινόμενα στον κόσμο. Η κατάσταση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης είναι προφανής». Ο Ράλλης «είχε το θράσος», όπως χαρακτηριστικά και εμπρηστικά ανέφερε, να του απαντήσει «κατά πρόσωπο» ότι εκείνοι που έφευγαν από την ελληνική Θράκη, καταφεύγοντας στην Τουρκία, ήταν «θύματα της αγγλικής προπαγάνδας». Η συγκεκριμένη φράση σχολιαζόταν ειρωνικά από τον Ensal στην κατακλείδα της ανταπόκρισής του, με την επισήμανση ότι η θεωρία του «βρετανικού δακτύλου» ήταν ευρέως διαδεδομένη στην Ελλάδα, προσθέτοντας μάλιστα ότι το Έθνος είχε

θεωρήσει και τον ίδιο ως «πράκτορα των Άγγλων».¹⁰⁹⁰ Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, ο σκοπός του να προκαλέσει, «καταδεικνύοντας» την ελληνική «ανακολουθία» και την έλλειψη αφοσίωσης στην κρινόμενη με τα δικά του μέτρα διμερή φιλία, είχε μάλλον επιτευχθεί. Με τον τρόπο αυτό είχε προστεθεί άλλο ένα λιθαράκι στο οικοδόμημα του συνολικού αφηγήματος της εφημερίδας για το Κυπριακό, στο πλαίσιο που εξαρχής, ενσυνείδητα και μεθοδικά είχε επιλέξει να χαράξει.

Στο δεδομένο αυτό πλαίσιο, ο Evsal θα συνέχιζε την παράδοση του προκατόχου του, εκείνη των μειωτικών και ειρωνικών σχολίων στις αναμεταδιδόμενες ειδήσεις που σχετιζόνταν με το Κυπριακό, κάνοντας λόγο για «μάταιο αποπροσανατολισμό της ελληνικής κοινής γνώμης» και «τυπική εκδήλωση της σαστιμάρας εντός της οποίας περιδινούνται» οι αθηναϊκές εφημερίδες.¹⁰⁹¹ Λάβρος θα εκδηλωνόταν και εναντίον του εκδότη του *Ελληνικού Βορρά*, Πέτρου Λεβαντή, υποστηρίζοντας πως «ακόμη και τα πιο απαίσια και θρασεία αντιτουρκικά δημοσιεύματα των αθηναϊκών εφημερίδων ωχριούσαν μπροστά» σε ένα από τα κύρια άρθρα γνώμης του για το Κυπριακό. Ο έντονος εκνευρισμός του Τούρκου ανταποκριτή ενισχυόταν τόσο εξαιτίας της κωνσταντινουπολίτικης καταγωγής του Λεβαντή, όσο και διότι ο τελευταίος ήταν ο Υπουργός Γεωργίας της κυβέρνησης Παπάγου.¹⁰⁹² Από τον ελληνικό Τύπο, ξεχώριζε την περίπτωση του ανταποκριτή της *Καθημερινής* στις ΗΠΑ, Αντωνάκης, διότι ο τελευταίος τηρούσε επιφυλακτική στάση ως προς την υποδοχή της ελληνικής προσφυγής για την Κύπρο στα Η.Ε. Οι μεταδιδόμενες πληροφορίες του περί των απογοητευτικών αποτελεσμάτων των επαφών που είχαν οι Έλληνες διπλωμάτες με Αμερικανούς κρατικούς αξιωματούχους για το εν λόγω θέμα, θα προκαλούσε την επικρότηση της εφημερίδας, ενώ ο Evsal θα μιλούσε για «κρύο ντους» της ελληνικής πλευράς από τη δηλωθείσα θέση της Βρετανίας να απόσχει από τη Γ.Σ. του ΟΗΕ, σε περίπτωση που γινόταν δεκτή η ελληνική προσφυγή.¹⁰⁹³ Σε άλλη του ανταπόκριση παρουσιάζονταν με μελανά χρώματα οι εκδηλώσεις μνήμης για την επέτειο της Μικρασιατικής Καταστροφής, ιδιαίτερα δε για τον λιντσαρισθέντα Μητροπολίτη Χρυσόστομο ανέφερε ότι «είχε τιμωρηθεί για ένα σύνολο προδοτικών εναντίον μας ενεργειών του κατά τη διάρκεια των χρόνων της κατοχής». Επιπροσθέτως, η συμμετοχή της Ελληνικής Εκκλησίας στις εκδηλώσεις θα προκαλούσε ένα σχόλιο, που και πάλι «δεν κρατήθηκε να μην κάνει» ο Evsal: «Αν δεν υπήρχαν αυτοί οι πολιτικολογούντες θρησκευτικοί λειτουργοί, τι τέλειες που θα 'ταν οι σχέσεις μας με τους Έλληνες φίλους μας». Η έμμεση αναφορά στο Κυπριακό ήταν σαφής και οδηγούσε στο έτερο απόσπασμα της ανταπόκρισής του που ακολουθούσε. Σε εκείνο επιτίθετο σε συντάκτη του *Βήματος*, εξαιτίας

¹⁰⁹⁰ “Kıbrıs meselesinde sükût eden Papagos dostluktan bahsetti” («Ο σιωπών στο ζήτημα της Κύπρου Παπάγος, έκανε λόγο για φιλία»), *Hürriyet*, 11/9/1954. Παρά τη σημασία της, η ανταπόκριση αυτή του Evsal βρισκόταν στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας. Ωστόσο, όπως καθίσταται φανερό από τα εκτιθέμενα, τόσο τη συγκεκριμένη ημέρα, όσο και όλο εκείνο το διάστημα, τα πρωτοσέλιδα της *Hürriyet* έβριθαν δημοσιευμάτων για την Κύπρο.

¹⁰⁹¹ Οι αναφορές ήταν για τον τρόπο προβολής στον ελληνικό Τύπο των αποφάσεων του «8^{ου} Συνεδρίου Ευρωπαϊκής Συνεργασίας» της Γενεύης, βλ. “Avrupa İşbirliği Kongresi Yunan dâvasını destekleyecekmiş” («Το Συνέδριο Ευρωπαϊκής Συνεργασίας θα υποστηρίξει, λέει, την ελληνική υπόθεση»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 13/9/1954.

¹⁰⁹² “Bir Yunan gazetesinin küstahça makalesi” («Ένα θρασύ άρθρο μιας ελληνικής εφημερίδας»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 8/9/1954. Η ανταπόκριση έβριθε οξέων χαρακτηρισμών, ενώ το ελληνικό άρθρο γνώμης που είχε προκαλέσει την μίνη του Evsal, θα προκαλούσε και την εξίσου έντονη αντίδραση του αρθρογράφου Ahmed İhsan, βλ. “Şu küstahlığa bakınız!” («Δείτε θράσος!»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 12/9/1954.

¹⁰⁹³ “Birleşmiş Milletler celsesi arifesinde/ Atina’da ümitsizlik başladı” («Την παραμονή της Γ.Σ. του ΟΗΕ/ ξεκίνησε η απελπισία στην Αθήνα»), πρωτοσέλιδο δημοσίευμα σε *Hürriyet*, 14/9/1954.

της κριτικής που εκείνος είχε ασκήσει στον Τούρκο Πρωθυπουργό, συγκρίνοντας τις δηλώσεις του τελευταίου με εκείνες του Παπάγου προς τη *Hürriyet*. Ακολούθως, επανερχόταν στις κατηγορίες εναντίον του Έλληνα Πρωθυπουργού, τον οποίον μεμφόταν ότι ουσιαστικά δεν είχε απαντήσει σε καμμία από τις «ξεκάθαρες ερωτήσεις» που του είχαν τεθεί και ότι δεν είχε «προφέρει ούτε μία λέξη που θα διαφώτιζε την τουρκική κοινή γνώμη». Υιοθετώντας προαποφασισμένα συμπεράσματα, κατέληγε αποφαινόμενος ότι «αν οι Έλληνες φίλοι μας έχουν παρασυρθεί από τη χίμαιρα ότι θα καλυφθεί με δηλώσεις περί φιλίας το ζήτημα της Κύπρου που εφηύραν στα καλά καθούμενα [sic], τότε σύντομα θα κατανοήσουν πόσο αυταπατηθέντες είναι».¹⁰⁹⁴

Στο πλαίσιο της εξυπηρέτησης των στόχων του, ο ανταποκριτής της εφημερίδας πρόβαλλε, επίσης, τις αντιρρήσεις που είχαν εκφράσει για την πολιτική που ακολουθούσε στο Κυπριακό η κυβέρνηση Παπάγου, ορισμένοι αντιπολιτευόμενοι πολιτικοί, όπως ο παλαιός Υπουργός Εξωτερικών, Παναγιώτης Πιπινέλης και ο πρώην Πρωθυπουργός, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης. Όπως πληροφορούσε, ο πρώτος εξ αυτών είχε στείλει και επιστολή στον βασιλιά Παύλο, στην οποία υποστήριζε πως εξαιτίας της εφαρμοζόμενης πολιτικής είχε προκληθεί η «εχθρότητα της Βρετανίας» και είχε «πληγεί» η ελληνοτουρκική φιλία. Η εφημερίδα ευνόητα χαρακτήριζε τους δύο αυτούς πολιτικούς, «εχέφρονες».¹⁰⁹⁵ Την ίδια γραμμή προβολής των «αντιφρονούντων» στο Κυπριακό θα ακολουθούσε ο Evsal και στην περίπτωση της απομάκρυνσης του Αστυνομικού Διευθυντή των Αθηνών, του γνωστού «Angeles [sic] Evert», γενικεύοντας ωστόσο την περίπτωση του με το να κάνει λόγο για «κλήψη αυστηρών μέτρων από την ελληνική κυβέρνηση» εναντίον ενός συνόλου «σημαντικών κρατικών υπαλλήλων» που αντιτίθεντο στην πολιτική της Ένωσης.¹⁰⁹⁶

Παρά την παρουσίαση αυτή, όμως, η ελληνική προσφυγή θα ευδοκίμοιζε και ο Evsal θα έστελνε ακολούθως από την Αθήνα μία συγκρατημένη, αλλά όχι και απολύτως ειδησεογραφική ανταπόκριση. Σε εκείνη έκανε λόγο για την επικράτηση κλίματος «ηρεμίας» στην ελληνική πρωτεύουσα, παρά τους «πομπώδεις και θριαμβικούς τίτλους» των ελληνικών εφημερίδων. Με αφορμή, δε, τη σχετική απάντηση ενός πολίτη που ρωτήθηκε, ο Τούρκος δημοσιογράφος θα προσπαθούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι ο απλός κόσμος ενδιαφερόταν περισσότερο για την οικονομική του κατάσταση παρά για την τύχη της Κύπρου.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁴ “İzmir bozgunu vesilesiyle/ Atina’da ‘Yeni İzmirililer’ düşmanca tören yaptılar” («Οι ‘Νεοσμυρνιώτες’ πραγματοποίησαν στην Αθήνα εχθρική εκδήλωση/ με αφορμή την πανωλεθρία της Σμύρνης»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 15/4/1954. Ο υπότιτλος ανέφερε την επαναληφθείσα και στο ρεπορτάζ φράση για το Κυπριακό, ότι «οι εφημερίδες των Αθηνών επανήλθαν μετά από ένα διάλειμμα στην προκλητική τους καμπάνια». Επισημαίνεται για μία ακόμη φορά η χρήση του υπερθετικού βαθμού που υιοθετείται στην τουρκική γλώσσα όταν γίνεται λόγος για «νίκη» και «ήττα». Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η μικρασιατική ήττα της ελληνικής πλευράς μεγιστοποιείται με τη χρήση του όρου «πανωλεθρία» (*bozgun*).

¹⁰⁹⁵ “Aklibaşında Yunanlılar Kıbrıs işinde tutulan yolu beğenmiyor” («Δεν αρέσει στους εχέφρονες Έλληνες η ακολουθούμενη οδός στο Κυπριακό»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 16/9/1954.

¹⁰⁹⁶ “Yunan resmî çevrelerinde/ Kıbrıs’ı ilhak fikrine muhalefet artıyor” («Αυξάνεται στα επίσημα ελληνικά κλιμάκια η αντίθεση στην ιδέα της ένωσης της Κύπρου»), *Hürriyet*, 21/9/1954. Η πρωτοσέλιδη αυτή είδηση συνοδευόταν από μεγάλη φωτογραφία του ένστολου Έβερτ, ενώ στο ρεπορτάζ επαναλαμβάνονταν τα περί «βρετανικής προπαγάνδας» στην οποία πίστευαν οι Έλληνες.

¹⁰⁹⁷ “Basının kopardığı yaygaraya rağmen/ Atina’da halk sakin ve lâkayt” («Παρά το χαλασμό που δημιούργησε ο Τύπος/ ο λαός στην Αθήνα παρέμεινε ήρεμος και αδιάφορος»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 25/9/1954. Στην ανταπόκριση προστίθετο ότι τα ελληνικά ταχυδρομεία είχαν κυκλοφορήσει ειδική σειρά γραμματοσήμων, με αφορμή την ελληνική

ζ) Οι Ελληνοκύπριοι «ανθενωτικοί» και η «βαθιά απελπισία» των Τουρκοκυπρίων

Η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ, όμως, είχε διαμορφώσει και στην Κύπρο το ανάλογο κλίμα, το οποίο είχε αναλάβει να μεταδώσει, διερμηνεύοντάς το, ο εκεί ανταποκριτής της εφημερίδας, Nihat Pinarlı. Έτσι, όπως υποστήριζε, οι Ελληνοκύπριοι παραβίαζαν ανοιχτά τους αντι-στασιαστικούς νόμους, που είχε ενεργοποιήσει η αποικιακή διοίκηση στις αρχές Αυγούστου και που απαγόρευαν τις ενωτικές εκδηλώσεις. Κατήγγειλε ακόμη πως ούτε ο Μακάριος τους σεβόταν, ενώ Βρετανοί βουλευτές του Εργατικού Κόμματος περιδιάβαιναν το νησί και προέβαιναν σε «προκλητικές» ενέργειες, εκφωνώντας «πύρινους λόγους» υπέρ της ένωσης. Ως αποτέλεσμα, συνέχιζε, οι Τουρκοκύπριοι, απευθυνόμενοι στη βρετανική διοίκηση του νησιού, «αναρωτιούνταν» κατά πόσο γίνονταν σεβαστοί οι ανωτέρω νόμοι και ζητούσαν «να μάθουν αν πρόκειται να ληφθούν μέτρα εναντίον των ανοιχτών προκλήσεων των Εργατικών βουλευτών, που πλέον άρχισαν να γίνονται επικίνδυνες». Ωστόσο, παρά τη «σθεναρή» εκείνη στάση των Τουρκοκυπρίων, η εφημερίδα στον υπότιτλο του σχετικού κεντρικού πρωτοσέλιδου δημοσιεύματός της επέλεγε να τους θυματοποιήσει, κάνοντας λόγο για «κλίμα ανησυχίας» μεταξύ τους.¹⁰⁹⁸ Η συμπαραίσταση που εξέφραζε από τις στήλες του ο ΑΚΕΛικός *Νέος Δημοκράτης* στους συλληφθέντες κομμουνιστές των Αθηνών και το σφυροκόπημά του στην κυβέρνηση Παπάγου, προβαλλόταν σε ετέρα ανταπόκριση του Pinarlı, με τη σημείωση ότι η εκκλησία επικροτούσε τις εν λόγω συλλήψεις. Αν και η συγκεκριμένη επισήμανση δεν εξυπηρετούσε ιδιαίτερα το αφηγηματικό σχήμα της εφημερίδας περί συμπόρευσης του Μακαρίου με τους Κυπρίους κομμουνιστές, η ενωτική γραμμή των τελευταίων δεν διέφευγε της προσοχής του Τούρκου δημοσιογράφου, ο οποίος παρατηρούσε ότι σε ανακοίνωση του ΑΚΕΛ αντί του όρου «Ένωση», γινόταν «αναφορά λάθρα στα ανθρώπινα δικαιώματα».¹⁰⁹⁹ Η πλέον ενδιαφέρουσα, ωστόσο, σειρά των ανταποκρίσεων του, ήταν εκείνη που αναφερόταν στις διαφωνίες που είχαν αναδυθεί στους κόλπους των Ελληνοκυπρίων αναφορικά με την ακολουθούμενη ενωτική πολιτική. Έτσι, ο διαχωρισμός τους σε δύο «εχθρικά στρατόπεδα», εκείνα των «ενωτικών» από τη μια μεριά και των «οπαδών του συντάγματος» από την άλλη, παρακολουθείτο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τον Pinarlı και προβαλλόταν αντιστοίχως στα πρωτοσέλιδα, ενίοτε και κεντρικά, της εφημερίδας. Κατ' εκείνον, στους ενωτικούς συγκαταλέγονταν «οι εθνικιστές του Μακαρίου και οι κομμουνιστές που λάμβαναν οδηγίες από τη Μόσχα», ενώ στους «συνταγματικούς» εκείνοι που «κατείχαν θέσεις στον κυβερνητικό μηχανισμό μαζί με ένα μεγάλο τμήμα των Ελληνοκυπρίων πλουσίων». Πληροφορούσε για την απειλητική επιστολή που είχε σταλεί στον εκπρόσωπο των δευτέρων, Ιωάννη Κληρίδη, ενώ οι «προκλητικές»

προσφυγή για την Κύπρο. Σχετική φωτογραφία θα δημοσίευε η εφημερίδα στις 28 Σεπτεμβρίου, με τη λεζάντα να αναφέρει ειρωνικά ότι οι Έλληνες πράττουν όπως λέει η παροιμία «ακόμη δεν τον είδαμε και Γιάννη τον εβγάλαμε», βλ. "İlhak pulları" («Τα ενωτικά γραμματόσημα»), *Hürriyet*, 28/9/1954.

¹⁰⁹⁸ "Fesatçılık aleyhindeki kanun yürürlüğe girmiş olmasına rağmen/ Kıbrıs Rumları propaganda ve tahriklere yeniden başladılar/ Kıbrıs Türkleri endişe içinde" («Παρά το γεγονός ότι έχουν τεθεί σε ισχύ οι αντι-στασιαστικοί νόμοι/ οι Ελληνοκύπριοι ξανάρχισαν την προπαγάνδα και τις προκλήσεις/ Ανησυχία μεταξύ των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 6/9/1954.

¹⁰⁹⁹ "Yunanistan'da 80 komünistin tevkif edilmesi üzerine/ Kıbrıs komünistleri Atina hükümetine cephe aldılar" («Μέτωπο των Κυπρίων κομμουνιστών εναντίον της κυβέρνησης των Αθηνών/ κατόπιν της σύλληψης 80 κομμουνιστών στην Ελλάδα»), *Hürriyet*, 7/9/1954.

δραστηριότητες του Κυπρίου Αρχιεπισκόπου θα προκαλούσαν επίσης την αντίδραση της γραφίδας του: «Αν και η αποικιακή διοίκηση παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς τις κινήσεις του Αρχιεπισκόπου, δεν λαμβάνει κανένα μέτρο εναντίον των ακραίων και αχαλίνωτων αυτών προκλήσεων, που έχουν επεκταθεί και στα πιο απομακρυσμένα μέρη του νησιού και που πλέον συνιστούν απειλή για τον Τούρκο χωρικό».¹¹⁰⁰ Η αφορμή για τους χαρακτηρισμούς εκείνους είχε δοθεί από την ομιλία που είχε εκφωνήσει ο Μακάριος στη Μονή Κύκκου, απευθυνόμενος σε «30.000 άτομα», όπου κατά τον Τούρκο ανταποκριτή «ξεφούρνισε νέες ανοησίες υπέρ της ένωσης και εναντίον της Τουρκίας».¹¹⁰¹ Απάντηση στις συγκεκριμένες «ανοησίες», που «καταδίκασαν με απέχθεια οι Τουρκοκύπριοι στους οποίους προκάλεσαν μεγάλη αγανάκτηση», θα έδινε την επομένη εξ ονόματος του κόμματος «Εθνική Τουρκική Ένωση Κύπρου» ο Osman Örek, κατά τη διάρκεια ομιλίας του με αφορμή τους εορτασμούς για την επέτειο της οθωμανικής κατάκτησης του νησιού: «Ο Μακάριος και οι γύρω του Ελληνοκύπριοι δεν κάνουν πλέον λόγο μόνο για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά άρχισαν να μιλούν και για επαναφορά των καμπανών στο Τζαμί της Αγίας Σοφίας στην Ιστανμπούλ. Να, λοιπόν, κάτω από ποιών μικρονόων, τυφλών και αιμοσταγών ανθρώπων την καταπίεση ζουν σήμερα οι Τουρκοκύπριοι. Στο εγγύς μέλλον, όμως, όπως ο Μπαϊρακτάρης ύψωσε την ένδοξη σημαία μας σ' αυτά τα τείχη, έτσι κι εμείς θα ξαναφέρουμε την τουρκική κυριαρχία στην Κύπρο». Ο Ferruh Halluma που ακολούθησε εκ μέρους της «Ομοσπονδίας», απειλούσε ανοιχτά πως αν οι Έλληνες, που γρήγορα «είχαν λησμονήσει» την «περιπέτεια» της Σμύρνης, επιχειρήσουν να έρθουν στην Κύπρο, τη φορά αυτή που θα τραπούν σε φυγή «δεν θα προλάβουν καν να σωθούν». Η ανταπόκριση έκλεινε με μία από καιρό «ξεχασμένη» διαπίστωση, εκείνη περί της ομαλής και άνευ επεισοδίων διεξαγωγής της συγκέντρωσης, γεγονός που «κέρδισε το σεβασμό τόσο των επισήμων αρχών, όσο και των ξένων που διαβιούν στο νησί, καθώς και των περαστικών τουριστών».¹¹⁰²

Όσο πλησίαζε η ημερομηνία εξέτασης της ελληνικής προσφυγής στην Πολιτική Επιτροπή του Ο.Η.Ε., τόσο οι Ελληνοκύπριοι πολλαπλασίαζαν τις «βάσει σχεδίου προπαγανδιστικές τους ενέργειες», υποστήριζε ο Pınarlı, φέροντας ως παράδειγμα ένα ακόμη τηλεγράφημα διαμαρτυρίας που είχε αποστείλει ο δήμαρχος Λευκωσίας στις βρετανικές αρχές του νησιού. Ως αντίπραξη, ο δήμαρχος του «τουρκικού δήμου της Λεύκας» καλούσε σε σύσκεψη όλους τους Τουρκοκύπριους που ήταν μέλη δημοτικών συμβουλίων, με στόχο την αποστολή αντίστοιχου τηλεγραφήματος με

¹¹⁰⁰ «Kıbrıs'ta/ Rumlar arasında ikilik çıktı» («Διαφοροποίηση ανέκυψε μεταξύ των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 8/9/1954.

¹¹⁰¹ «Makariosun savurduğu yeni ilhak hezeyanları» («Οι νέες ανοησίες περί ένωσης που ξεφούρνισε ο Μακάριος»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 9/9/1954.

¹¹⁰² «Fetih günü dün Lefkoşada parlak şekilde kutlandı» («Με λαμπρότητα εορτάστηκε χθες στη Λευκωσία η μέρα της άλωσης»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος σε *Hürriyet*, 10/9/1954. Η εφημερίδα ανήμερα της «επετείου» δημοσίευε στην πρώτη σελίδα της μεγάλη γκραβούρα που αναπαριστούσε τους εκπροσώπους των κατακτημένων Κυπρίων πάνω στη γαλέρα του Οθωμανού ναυάρχου, με την οποία ανήγγειλε και την έναρξη της προαναφερθείσας σειράς των σχετικών ιστορικών δημοσιευμάτων, βλ. «Bugün iki 9 Eylül bir arada kutluyoruz/ 9 Eylül 1570 Kıbrıs'ta Lefkoşa'nın fethedildiği, 9 Eylül 1922 de İzmir'in istilâdan kurtulduğu tarihtir» («Σήμερα εορτάζουμε δύο 9 Σεπτεμβρίου μαζί/ Η 9^η Σεπτεμβρίου 1570 είναι η ημερομηνία που κατακτήθηκε η Κύπρος και η 9^η Σεπτεμβρίου 1922 η ημερομηνία που σώθηκε η Σμύρνη απ' την κατοχή»), *Hürriyet*, 9/9/1954.

τις θέσεις τους, το περιεχόμενο του οποίου γνώριζε ήδη και παρέθετε ο Τούρκος ανταποκριτής.¹¹⁰³ Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα σε έτερο κεντρικό πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της, τηλεγράφημα διαμαρτυρίας για τα όσα είχε αναφέρει ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου είχε αποστείλει και η «Τουρκοκυπριακή Εθνική Ένωση», με αποδέκτες τον Κυβερνήτη και το Υπουργείο Αποικιών. Σε εκείνο, προβαλλόταν ο ισχυρισμός ότι ο Μακάριος στην ομιλία του στη Μονή Κύκκου είχε «προσβάλει τα εθνικά αισθήματα των Τουρκοκυπρίων», γεγονός που είχε προκαλέσει την «αγανάκτησή τους». Παράλληλα, εφίστατο η προσοχή των διοικούντων «στην πρόληψη ενδεχόμενων επεισοδίων» που θα μπορούσε να ξεσπάσουν.¹¹⁰⁴ Στην εν λόγω ομιλία αντιδρούσε, όμως, ευθέως και ο ίδιος ο Pınarlı, με άρθρο γνώμης του στην εφημερίδα, στο οποίο υποστήριζε ότι οι αναφορές του Μακαρίου στην Αγία Σοφία, καθώς και οι τοποθετήσεις της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας ότι η Τουρκία δεν έχει δικαίωμα λόγου στην Κύπρο, είχαν «αποκαλύψει τις πραγματικές σκέψεις και την πραγματική ταυτότητα των γειτόνων και των φίλων (!)».¹¹⁰⁵

Στην ομιλία του Μακαρίου θα αναφερόταν και μία από τις ερωτήσεις που απηύθυνε ο ανταποκριτής της εφημερίδας σε μία βουλευτή του βρετανικού Εργατικού Κόμματος, που μαζί με άλλους συναδέλφους της είχαν επισκεφθεί την Κύπρο «κατόπιν προσκλήσεως του Μακαρίου», τη Lena Jeger. Αν και παρουσιαζόταν εισαγωγικά ως υπέρμαχος του ενωτικού αγώνα, σε βαθμό που «να ωχριούν μπροστά της και οι πιο ακραίοι ενωτικοί»,¹¹⁰⁶ στην αποκλειστική συνέντευξη που παραχωρούσε στον Pınarlı, η βουλευτής ξεκαθάριζε ότι είχε πραγματοποιήσει την επίσκεψη θέτοντας εξαρχής ως απαραίτητο όρο ότι θα άκουγε «όλες τις πλευρές». Στο πλαίσιο αυτό, δήλωνε ότι είχε μάθει «πολλά πράγματα που δεν ήξερε για το Κυπριακό» από τις επαφές της με τους «ηγέτες της τουρκοκυπριακής κοινότητας», ενώ εκτιμούσε πως η Τουρκία «βρίσκεται στην κορυφή των χωρών που έχουν δικαίωμα λόγου στην υπόθεση της Κύπρου». Οι απαντήσεις που έδινε στα υπόλοιπα ερωτήματα ήταν διπλωματικά διαφορούμενες, γεγονός που δεν παρέλειπε να επισημάνει ο Τούρκος δημοσιογράφος.¹¹⁰⁷

¹¹⁰³ “Yunan müracaatının B. Milletlerde tetkiki yaklaşıırken/ Kıbrıs Rumları tahriklere hız vermeğe başladılar” (Ενώ πλησιάζει η εξέταση της ελληνικής προσφυγής στα Η. Έθνη/ οι Ελληνοκύπριοι άρχισαν να αυξάνουν τις προκλήσεις), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 13/9/1954. Δίπλα από το ρεπορτάζ δημοσιεύονταν μεγάλη φωτογραφία του Μακαρίου να εκφωνεί λόγο στη Μονή Κύκκου, με τη λεζάντα να αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η ομιλία του «γνωστού και μη εξαιρετέου αρχιπαπά» είχε γίνει από το θρόνο που οι «ανεκτικοί» και «μεγάθυμοι Τούρκοι» είχαν επιτρέψει να «κατασκευαστεί το 1776» στο μοναστήρι. Τα λεκτικά αυτά σχήματα αποκαλύπτουν τα βαθειά ριζωμένα στερεότυπα του συντάκτη και των ομοϊδεατών του και παράλληλα αναδεικνύουν το εξουσιαστικό σχήμα, εντός του οποίου θεώνται τις σχέσεις με τους Έλληνες: Στους τελευταίους επιφυλάσσεται ο υποδεέστερος ρόλος του ευεργετούμενου από τον ανώτερο μεν, αλλά «ανεκτικό» και «μεγάθυμο» κυρίαρχο Οθωμανό-Τούρκο, βλ. “Türk müsamaha ve âlicenaphlığına bir örnek” («Ένα παράδειγμα της τουρκικής ανεκτικότητας και μεγαθυμίας»), *Hürriyet*, 13/9/1954.

¹¹⁰⁴ “Kıkkı Manastırında yarıtıği konuşmalarında Türkiye’yi tahkir eden/ Makariosun hezeyanlarını Türkler protesto ettiler” («Οι Τούρκοι διαμαρτυρήθηκαν για τις ανοησίες του Μακαρίου/ ο οποίος προσέβαλε την Τουρκία στην ομιλία που εκφώνησε στη Μονή Κύκκου»), *Hürriyet*, 14/9/1954.

¹¹⁰⁵ “Makarios’un hizmetleri (!)” («Οι υπηρεσίες του Μακαρίου (!)»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 18/9/1954.

¹¹⁰⁶ Ο Pınarlı ήταν μάλλον καλά πληροφορημένος από τους αρμοδίους του τουρκικού κράτους για τη στάση της Jeger και των άλλων «Μπεβανικών» βουλευτών του Εργατικού Κόμματος, οι οποίοι είχαν εξαπολύσει επίθεση στην κυβέρνηση των συντηρητικών κατά τη διάρκεια κοινοβουλευτικής συζήτησης, μετά το «ουδέποτε» του Hopkinson στις 28 Ιουλίου. Όπως αναφέρει ο Crouzet, ειδικά η Jeger ήταν η μόνη που είχε διαβάσει γραπτό κείμενο και είχε διανείμει ενημερωτικό φυλλάδιο που της είχε ενεχειρίσει ο Ρωσσίδης, βλ. Crouzet, ό.π., σελ. 395 και υποσ. 61.

¹¹⁰⁷ “Kıbrıs’taki Türk liderlerle temastan sonra/ İngiliz kadın mebusu L. Jeger fiikrini değıştirdi” («Κατόπιν των επαφών με τους εν Κύπρω Τούρκους ηγέτες/ η Αγγλίδα βουλευτής L. Jeger μετέβαλε άποψη»), *Hürriyet*, 17/9/1954.

Κατά τον ίδιο τρόπο που ο Ensal έκανε λόγο για τους «εχέφρονες Έλληνες» που αντιτίθεντο στην πολιτική της κυβέρνησης Παπάγου στο Κυπριακό, μιλούσε και ο Pınarlı για τους «εχέφρονες Ελληνοκυπρίους» που αντιτίθεντο στην πολιτική της ένωσης και οι οποίοι ήταν «περισσότεροι απ' ό,τι νομίζεται». Στο δεύτερο κατά σειρά ρεπορτάζ του για τους «αντιφρονούντες», ο ανταποκριτής επικεντρωνόταν στο ανθενωτικό κόμμα «Δράσις» που είχε ιδρύσει στη Λεμεσό ο δικηγόρος «Πελαγίας» (*Belaiyas*). Ο τελευταίος δήλωνε στον συνεργάτη της *Hürriyet* υπέρμαχος της παραχώρησης στην Κύπρο συνταγματικού καθεστώτος για ένα χρονικό διάστημα, μετά το πέρας του οποίου θα δινόταν το δικαίωμα της επιλογής: «Κάποια ημέρα σίγουρα θα δοθεί το δικαίωμα επιλογής μεταξύ της Αγγλίας, της Τουρκίας και της Ελλάδας. Δεν ξέρω τι θα συμβεί τότε. Ίσως εμείς να επιλέξουμε να ενωθούμε με την Τουρκία, η οποία είναι εγγύτερα σε μας από κάθε άποψη [sic] και είναι εξάλλου φίλη, σύμμαχος και μοιράζεται την ίδια μοίρα με την Ελλάδα». Κατόπιν τούτων, ευλόγως ο Pınarlı τον χαρακτήριζε «κομματικό ηγέτη με ρεαλιστικές απόψεις».¹¹⁰⁸ Σε επόμενη ανταπόκρισή του παρουσίαζε, όπως είχε υποσχεθεί, και άλλες «προσωπικότητες Ελληνοκυπρίων» που είχαν αντιληφθεί «τον λανθασμένο δρόμο της ένωσης» και είχαν «υπαναχωρήσει», όπως «ο πλέον στενός συνεργάτης του Κυβερνήτη Sir Robert Armitage, Κρίτων Τορναρίτης», ο Παύλος Παυλίδης και ο Ιωάννης Κληρίδης. Ο τελευταίος παραχωρούσε συνέντευξη στον ανταποκριτή της *Hürriyet*, στην οποία υποστήριζε ότι είχε διαχωρίσει τη θέση του από τους ενωτικούς μετά το 1947, διότι αναίτια είχαν απορρίψει τη βρετανική πρόταση για αυτοκυβέρνηση, «κρύβοντας από το λαό τα πράγματα που ειπώθηκαν στην αντιπροσωπεία μας στο Λονδίνο». Περαιτέρω, υποστήριζε πως «δεν υπάρχει τίποτα πιο φυσιολογικό για έναν Ελληνοκύπριο από το να ζητεί την ένωση με την Ελλάδα και για έναν Τουρκοκύπριο την ένωση με την Τουρκία, όμως το ζήτημα δεν είναι συναισθηματικό αλλά πολιτικό». Εκτιμώντας ότι «στις υφιστάμενες διεθνείς συνθήκες» η Βρετανία δεν θα έδινε την Κύπρο στην Ελλάδα, χαρακτήριζε την «επιδίωξη ανέφικτων στόχων» στην πολιτική όχι μόνο «λανθασμένη, αλλά τρόπον τινά έγκλημα, καθαρή χρεωκοπία».¹¹⁰⁹

Η απόφαση της Γενικής Επιτροπής να γίνει αποδεκτή η εξέταση της ελληνικής προσφυγής στην Ολομέλεια των Η.Ε., έκανε «τους ενωτικούς και τους κομμουνιστές Ελληνοκύπριους να αποτρελαθούν», όπως υποστήριζε η εφημερίδα στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο της 24^{ης} Σεπτεμβρίου. Η ανάγνωση, ωστόσο, του τίτλου και των υπότιτλων της *Hürriyet* εκείνης της ημέρας, πρόδιδε την έντονη ενόχληση της τουρκικής πλευράς για τη συγκεκριμένη εξέλιξη. Καθώς κάτι τέτοιο δεν ήταν δυνατόν να γίνει δημόσια παραδεκτό, η ενόχληση εκδηλωνόταν με την προβολή των διαμαρτυριών και των επεισοδίων που ξέσπασαν από τις παρατεταμένες κωδωνοκρουσίες, οι οποίες μαζί με τις «υπερβασίες των Ελληνοκυπρίων» είχαν «διασαλεύσει τη δημόσια τάξη και ταράξει την ησυχία και την ηρεμία του λαού». Έτσι, διακόσιοι Τουρκοκύπριοι

¹¹⁰⁸ “Kıbrıs'ta ilhak fikrine aleyhtar olan Rumlar bir patri kurdular” («Οι Ελληνοκύπριοι που αντιτίθενται στην ιδέα της ένωσης στην Κύπρο ίδρυσαν κόμμα»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 20/9/1954. Το ρεπορτάζ πλαισιωνόταν με φωτογραφία του Pınarlı στο γραφείο του «μέλους της εκτελεστικής συνέλευσης και πρώην δημάρχου Λευκωσίας Κληρίδη».

¹¹⁰⁹ “Kıbrıs'ta/ ilhaki istemeyen Rumlar” («Οι Ελληνοκύπριοι που δεν επιθυμούν την ένωση/ στην Κύπρο»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 22/9/1954.

που «δεν μπόρεσαν να συγκρατήσουν τα νεύρα τους», εισέβαλαν στην εκκλησία του Αγίου Λουκά στη Λευκωσία, επέβαλαν το σταμάτημα των κωδωνοκρουσιών και, κόβοντας το ρεύμα, έβγαλαν όσους ήταν μέσα εκτός του ναού, τον οποίο και κλείδωσαν. Όπως ήταν αναμενόμενο, η αποικιακή διοίκηση τέθηκε σε συναγερμό για την πρόληψη και άλλων επεισοδίων. Κατά την εφημερίδα, πετάχτηκαν και προκηρύξεις απειλητικού περιεχομένου εναντίον των Τορναρίτη και Παυλίδη με την υπογραφή «Εθνική Επιτροπή» (*Milli Komite*), γεγονός που ο Pinarlı ερμήνευε ως την «αφετηρία συγκρότησης συμμορίτικης οργάνωσης».¹¹¹⁰

Την ύπαρξη του ίδιου κλίματος θα αναμετέδιδε ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Κύπρο και την επομένη μέρα, προσθέτοντας στις περιγραφές του και εκείνη των αισθημάτων των Τουρκοκυπρίων: «Αίσθημα προσβολής», «βαθιά απελπισία» και «φόβος», που θα οδηγούσαν σε «μετανάστευση στην μητέρα πατρίδα, σε περίπτωση που πραγματοποιούνταν οι ελληνικοί πόθοι». Όπως πρόσθετε, ο επικεφαλής της «Τουρκοκυπριακής Εθνικής Ένωσης», Dr. Fazıl Kūçük, απέστειλε τηλεγράφημα «έντονης διαμαρτυρίας» στη Γενική Γραμματεία του ΟΗΕ, στο οποίο επαναλάμβανε την αντίθεση των Τουρκοκυπρίων τόσο στην αυτοκυβέρνηση, όσο και στην ένωση, καθώς και την επιμονή τους στη διατήρηση του υφιστάμενου καθεστώτος. Ενδιαφέρον έχει η εκ νέου απαρίθμηση των ελληνοκυπριακών «υπερβασιών», έτσι τουλάχιστον όπως διερμηνεύονταν από τον Pinarlı για λογαριασμό των Τουρκοκυπρίων: Σημαιοστολισμός με ελληνικές σημαίες όλων των σπιτιών και καταστημάτων, ρίψη βεγγαλικών και ψάλσιμο του εθνικού ύμνου στους δρόμους. Με άλλα λόγια, «έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να εξαντλήσουν την υπομονή και την ανεκτικότητα των Τούρκων», πρόσθετε σε κατάσταση εκνευρισμού, επαναφέροντας τα παραδοσιακά και στερεοτυπικά λεκτικά σχήματα που πρόδιδαν ευκρινώς τον τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης των «υποδεέστερων» Ρωμιών, που έχουν «υπερβεί τα όρια», από τους κυρίαρχους Τούρκους, που τα έθεταν. Κατόπιν τούτων, απηύθυνε την προειδοποίηση ότι «σε περίπτωση που η κυβέρνηση δεν λάβει αμέσως σοβαρά μέτρα, μπορεί ανά πάσα στιγμή να ξεσπάσουν σοβαρότατα επεισόδια».¹¹¹¹

Διάλειμμα στην στενάχωρη αυτή κατάσταση θα έδιναν οι διαφωνίες στους κόλπους της ελληνοκυπριακής πλευράς, με τους κομμουνιστές δημάρχους να εκφράζουν διαμαρτυρίες για το συγχαρητήριο τηλεγράφημα που είχε αποστείλει ο δήμαρχος Λευκωσίας Δέρβης στους Παπάγο και Στεφανόπουλο. Εκμεταλλευόμενος την ευκαιρία, ο Pinarlı έπαιρνε συνέντευξη από τον

¹¹¹⁰ “Kıbrıs'taki ilhakçı Rumlar çığına döndüler/ Saatlerce çalan kilise çanları halkın huzurunu kaçırdı/ 200 Türk bir kilisenin çanlarını susturup içerdekileri çıkardılar/ Rumlar çete kuruyorlar” («Οι εν Κύπρω ενωτικοί Ελληνοκύπριοι αποτρελάθηκαν/ Οι επί ώρες διαρκούσες κωδωνοκρουσίες δεν άφησαν σε ησυχία το λαό/ 200 Τούρκοι έκαναν τις καμπάνες να σιγήσουν και έβγαλαν έξω όσους ήταν μέσα/ Οι Ελληνοκύπριοι φτιάχνουν συμμορία»), *Hürriyet*, 25/9/1954. Η εικόνα των επεισοδίων και των ταραχών που σχηματιζόταν στη συνείδηση του Τούρκου αναγνώστη από αυτούς τους τίτλους, ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα που έδινε ο παρατεθείς τίτλος της ίδιας ημέρας, περί της «ηρεμίας» και της «αδιαφορίας» του ελληνικού λαού, βλ. ανωτέρω, σελ. 401. Από την άλλη μεριά, δεν μπορεί παρά να τεθεί το ερώτημα ποια θα ήταν η κατάληξη αν και οι μειονοτικοί Ελληνορθόδοξοι της Πόλης αντιδρούσαν κατά τον ίδιο τρόπο σε αντίστοιχες «προκλήσεις» που θα δέχονταν από τους Τούρκους/ μουσουλμάνους συντοπίτες τους.

¹¹¹¹ “Kıbrıs'ta vaziyet vahimleşmeğe başladı/ Rumların taşkınlıklarına nihayet verilmediği taktirde/ Adada ciddi hâdiselerin çıkmasından korkuluyor” («Η κατάσταση στην Κύπρο άρχισε να λαμβάνει σοβαρές διαστάσεις/ Σε περίπτωση που δεν δοθεί τέλος στις υπερβασίες των Ελληνοκυπρίων/ εκφράζονται φόβοι ότι μπορεί να προκύψουν σοβαρά επεισόδια στο νησί»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 26/9/1954.

δήμαρχο Λάρνακας, Χριστοδουλίδη, ο οποίος υποστήριζε ότι τα συγχαρητήρια έπρεπε να απευθυνθούν στη σοβιετική μόνιμη αντιπροσωπεία στα Η.Ε.¹¹¹² Την επομένη ημέρα, ειρωνευόταν τον «παπά» που, λόγω της απόφασης των Η.Ε., «άρχισε να βλέπει τον εαυτό του σε γιγάντιο καθρέφτη» και «να τον θεωρεί αρμόδιο μέχρι του σημείου να παράσχει διαβεβαιώσεις και στους Τούρκους [Τουρκοκύπριους]». Από την άλλη μεριά, πληροφορούσε ότι η βρετανική διοίκηση του νησιού είχε «αντιμετωπίσει θετικά» το τηλεγράφημα διαμαρτυρίας των τελευταίων και ότι, ερχόμενη σε επαφή με «εξέχοντα μέλη» τους, είχε επαναλάβει τις δεσμεύσεις της για «σύντομη διευθέτηση» των ζητημάτων που τους αφορούσαν. Οι Τουρκοκύπριοι, ωστόσο, προγραμμαμιάζαν επιπλέον και ένα συλλαλητήριο, με σκοπό να «πουν την αλήθεια στο λαό» απέναντι στην παρουσίαση της κατάστασης από τους Ελληνοκυπρίους ως εάν να είχε ενωθεί το νησί με την Ελλάδα.¹¹¹³

Η *Hürriyet* θα επέστρεφε στις περιγραφές ενός σκηνικού «προκλήσεων» των Ελληνοκυπρίων εναντίον των Τουρκοκυπρίων, με τον ανταποκριτή της να κάνει λόγο αυτή τη φορά για «υπερβασίες» που είχαν πλέον μεταβληθεί «σε ένα κλίμα αληθινής τρομοκρατίας». «Θύματα» αυτού οι Τουρκοκύπριοι στα χωριά, στις κωμοπόλεις και στις μεγάλες πόλεις, όπου αποτελούσαν στόχο των Ελληνοκυπρίων γειτόνων τους, που τους παρότρυναν να «μεταναστεύσουν». Ο Pınarlı υποστήριζε ότι υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας μιας τέτοιας «φοβερής σκηνής κατατρομοκράτησης», όταν μία ομάδα γυναικόπαιδων χόρευαν και ζητωκραύγαζαν υπέρ της ένωσης, καλώντας τις γειτονικές οικογένειες των Τουρκοκυπρίων να φύγουν με βάρκες, ειδάλλως «θα το μετάνιωσαν».¹¹¹⁴

Ο ίδιος «θόρυβος» των κωδωνοκρουσιών «επί ώρες και σε ολόκληρο το νησί», θα συνόδευε τον Μακάριο πριν την αναχώρησή του με προορισμούς τη Ρόδο και την Αθήνα. «Επί ώρες» θα φώναζαν, επίσης, υπέρ της ένωσης και οι Ελληνοκύπριοι σε «φρενήρεις εκδηλώσεις» καθ' όλη τη διαδρομή του Αρχιεπισκόπου Κύπρου προς το αεροδρόμιο. Ο ανταποκριτής της τουρκικής εφημερίδας πληροφορούσε ακόμη ότι η βρετανική διοίκηση του νησιού δεν είχε δώσει διαβατήρια στους δημοσιογράφους των ελληνοκυπριακών εφημερίδων που ήθελαν να μεταβούν στη Νέα Υόρκη. Τέλος, η εφημερίδα πρόσθετε πρακτορειακή είδηση του *B.B.C.*, σύμφωνα με την οποία ένας αναγνώστης της βρετανικής *Evening Standard* πρότεινε τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με την Ελλάδα, λόγω της «εχθρικής στάσης» της τελευταίας προς τη Βρετανία.¹¹¹⁵

¹¹¹² “Kıbrıs Rumları ‘zafer’i pay edemiyorlar!” («Οι Ελληνοκύπριοι δεν μπορούν να μοιραστούν τον ‘θρίαμβο’!»), *Hürriyet*, 27/9/1954.

¹¹¹³ “Birleşmiş Milletler genel Kurulunda/ Yunanistanın Kıbrıs hakkında ekseriyet sağliyacacağı şüpheli” («Αμφίβολο αν θα εξασφαλίσει πλειοψηφία η Ελλάδα για την Κύπρο/ στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών»), *Hürriyet*, 28/9/1954. Ο εν μέρει άσχετος αυτός τίτλος είναι ενδεικτικός της επιχείρησης ανόρθωσης του ηθικού των Τουρκοκυπρίων από την εφημερίδα.

¹¹¹⁴ “Kıbrıs’ta Rumların taşkınlığı artıyor/ İlhakçı ve kızıl rumlar Türkleri hicrete zorlamağa çalışıyorlar” («Αυξάνονται οι υπερβασίες των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο/ Οι ενωτικοί και οι ερυθροί Ελληνοκύπριοι προσπαθούν να εξαναγκάσουν τους Τούρκους να μεταναστεύσουν»), *Hürriyet*, 29/9/1954.

¹¹¹⁵ “Kıbrıs’ta ilhakçı Rumların taşkınlığı son haddinde” («Στα άκρα οι υπερβασίες των ενωτικών Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 30/9/1954.

Η εξέταση της ελληνικής προσφυγής στη Γενική Επιτροπή: «Περίμεναν την ευκαιρία να μας βγάλουν το μάτι!»

Η εφημερίδα πρόβαλλε διεξοδικά την 9^η Σύνοδο του ΟΗΕ, πριν ακόμη εξεταστεί το Κυπριακό, επιλέγοντας κατά την προσφιλή της συνήθεια να προβάλει στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο μια δυσανάλογα μικρή σε κάλυψη είδηση του *Newsweek*. Στην τελευταία αναφερόταν, με βάση βρετανικές πηγές, ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική υποστήριζε τη βρετανική άποψη στη διελκυστίνδα με την Ελλάδα.¹¹¹⁶ Η ίδια αναλυτική παράθεση των εξελίξεων στον ΟΗΕ από τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, κεντρικά και μη, θα συνεχιζόταν και το επόμενο διάστημα.¹¹¹⁷ Η αρχική απόφαση της Βρετανίας να απόσχει από τη Γενική Επιτροπή, όπου θα εξεταζόταν η ελληνική προσφυγή, οδήγούσε τη *Hürriyet* να συμπεράνει ότι θα «δυσκολευόταν η δουλειά» τής ούτως ή άλλως «μικρής και ανεπαρκούς» τουρκικής μόνιμης αντιπροσωπείας υπό τον Selim Sarper. Στο εν λόγω δημοσίευμα επεσήμαινε την «εξαιρετική δουλειά» που είχε κάνει η ελληνική πλευρά σε επικοινωνιακό επίπεδο διεθνώς για την Κύπρο, χωρίς όμως να παραλείπει να χαρακτηρίσει «αψέματα με ουρά» την «ελληνική προπαγάνδα» ότι οι μουσουλμάνοι που διαβιούσαν υπό τη διοίκησή της απολάμβαναν των πλήρων δικαιωμάτων ενός πολίτη του κράτους. Φέροντας, μάλιστα, ως παράδειγμα τη «δραματική κατάσταση των Δωδεκανησίων και κυρίως των Δυτικοθρακιωτών ομοφύλων μας», αποφαινόταν ότι χρειαζόταν καλύτερη και αποτελεσματικότερη «διαφώτιση» της διεθνούς κοινής γνώμης από την τουρκική πλευρά για τα ζητήματα αυτά, όπως άλλωστε και για το Κυπριακό:

*«Αποτελεί ένα εθνικό καθήκον που μας αναλογεί, το να διαφωτίσουμε τη διεθνή κοινή γνώμη προβάλλοντας πλέον, έστω και αργά, με ταχύτητα και σοβαρότητα κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για το Κυπριακό το συγκεκριμένο ζήτημα, το οποίο έχουμε παραμελήσει μέχρι σήμερα. Η υπόθεση της Κύπρου δεν μπορεί να κερδηθεί με ξερες φωνασκίες. Υφίσταται απόλυτη ανάγκη μιας σοβαρής και αντικειμενικής επεξεργασίας, καθώς και μιας παρουσίασης ενώπιον της διεθνούς κοινής γνώμης όλων των στοιχείων και των εγγράφων που έχουμε στα χέρια μας, αφού τα οργανώσουμε με συστηματικό και αποτελεσματικό τρόπο».*¹¹¹⁸

Η τελική απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε. ήταν να εξεταστεί η ελληνική προσφυγή στην Ολομέλεια του προσεχούς τότε Δεκεμβρίου, παρά την αντίδραση του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών της Βρετανίας, Selwyn Lloyd, ο οποίος δεν περιοριζόταν μόνο να δηλώσει

¹¹¹⁶ “Amerika Kıbrıs dâvasında İngiltere’yi destekliyor” («Η Αμερική υποστηρίζει την Αγγλία στην υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 22/9/1954.

¹¹¹⁷ “Birleşmiş Milletlerde kurulan komisyonunda/ Kıbrıs dâvası dün de gündeme alınmadı” («Ούτε χθες ήρθε στην ημερήσια διάταξη η υπόθεση της Κύπρου/ στην επιτροπή που συστάθηκε στα Η.Ε.»), *Hürriyet*, 23/9/1954: “Komisyon toplantısında 3 aleyhte 3 çekimsere karşı 9 rey/ Kıbrıs dâvasının gündeme alınması kararlaştırıldı” («Στη συνεδρίαση της επιτροπής αποφασίστηκε με 9 ψήφους υπέρ έναντι 3 εναντίον και 3 αποχών/ να συμπεριληφθεί στην ημερήσια διάταξη η υπόθεση της Κύπρου»), *Hürriyet*, 24/9/1954: “Kıbrıs meselesinin gündeme alınmasına dair son kararı/ Birleşmiş Milletlerin Genel Kurulu tasvip etti” («Η Γενική Συνέλευση των Η.Ε. ενέκρινε/ την πρόσφατη απόφαση να τεθεί στην ημερήσια διάταξη το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 25/9/1954.

¹¹¹⁸ “B. Milletlerdeki Türk heyetinin işi güçleşti” («Δυσκόλεψε η αποστολή της τουρκικής αντιπροσωπείας στα Η. Εθνη»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 27/9/1954.

ότι η χώρα του δεν επρόκειτο να αναγνωρίσει την απόφαση αλλά, όπως ανέφερε η *Hürriyet*, υπογράμμισε τις τουρκικές αντιρρήσεις στην ένωση και τόνιζε ότι «οι Τούρκοι ουδέποτε θα τη δεχτούν και εξαιτίας αυτού θα ξεσπάσουν σοβαρά επεισόδια στο νησί και θα τεθεί σε κίνδυνο η ειρήνη».¹¹¹⁹ Αντίστοιχη ήταν και η αντίδραση της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», στην ανακοίνωση της οποίας αναφέρονταν, σύμφωνα με την εφημερίδα, τα ακόλουθα:

*«Η επιτροπή ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’, διερμηνεύοντας τα αισθήματα της τουρκικής κοινής γνώμης, αισθάνεται την ανάγκη να δηλώσει τα εξής: 1- Η πρόσφατη τροπή που έλαβε το Κυπριακό στα Ηνωμένα Έθνη έχει δημιουργήσει ερωτήματα που χρήζουν απάντησης. 2- Η εξέλιξη των γεγονότων άφησε 100 χιλιάδες Τούρκους υποκείμενους στον κίνδυνο μιας καταστροφής. Ο σοβαρός αυτός κίνδυνος μπορεί να αποτραπεί με την άμεση και απόλυτη υποστήριξη της μητέρας πατρίδας. Είναι προφανές πως στα ζητήματα στα οποία η αγωνία μετατρέπεται σε περίσκεψη και νηφαλιότητα, τους φόβους μπορεί να διασκεδάσουν αποκλειστικά και μόνο οι δηλώσεις των αρμοδίων. 3- Η ηττηθείσα αγγλική θέση συνιστά το θεμέλιο, όχι της απαισιοδοξίας μας, αλλά της ελπίδας, της παρηγοριάς και της πίστης που έχουμε στη θέση της υψηλής και αξιοσέβαστης κυβερνήσεώς μας, η οποία αντλεί τη δύναμή της από τις τάσεις της κοινής γνώμης».*¹¹²⁰

Η κακή σύνταξη και η αίσθηση της ήττας που διέπνεε το κείμενο αυτό της τουρκικής οργάνωσης ήταν ενδεικτικά όχι μόνο της απαισιοδοξίας – παρά τις περί του αντιθέτου διαβεβαιώσεις – αλλά και του αιφνιδιασμού, καθώς και της διάψευσης των υψηλών προσδοκιών που είχαν καλλιεργηθεί στην τουρκική κοινή γνώμη όλο το προηγούμενο διάστημα. Το «προφανές» που επικαλείτο στην ανακοίνωσή της, παρέπεμπε μάλλον στο γεγονός ότι η διαβόητη οργάνωση ένωθε το έδαφος να υποχωρεί κάτω από τα πόδια της, εξ ου και η έμμεση έκκληση στην «υψηλή και αξιοσέβαστη» κυβέρνηση της χώρας να τοποθετηθεί υπεύθυνα και να διασκεδάσει τους φόβους, τόσο της ίδιας, όσο και των «100 χιλιάδων Τουρκοκυπρίων», ότι επέκειτο η «ηθική τους καταστροφή». Η έκταση της απογοήτευσης αποτυπωνόταν, άλλωστε, και στην επιλογή της εφημερίδας να υποβιβάσει τη σχετική ανακοίνωση στις εσωτερικές της σελίδες, στο τέλος του ρεπορτάζ περί των βρετανικών αντιδράσεων στην απόφαση των Ηνωμένων Εθνών και σε αντίθεση με την μέχρι τότε πρακτική της σε ανάλογες παλαιότερες περιπτώσεις.

Στο ίδιο πλαίσιο, η μητρική οργάνωση *T.M.T.F.* απέστειλε τηλεγράφημα στην «Εθνική Τουρκική Ένωση Κύπρου», στο κόμμα δηλαδή του Fazıl Küçük,¹¹²¹ στο οποίο απευθυνόμενη στα «αδέλφια μας τους Κυπρίους», ανέφερε τα εξής: «1) Δεν θα αναγνωρίσουμε την καθ’ οιονδήποτε τρόπο

¹¹¹⁹ “B. Milletlerin vereceği kararı/ İngiltere hükümsüz sayacak/ Yugoslavya Yunan tezini destekledi!” («Η Αγγλία θα θεωρήσει άκυρη/ την απόφαση που θα λάβουν τα Η.Ε./ Η Γιουγκοσλαβία υποστήριξε την ελληνική θέση!»), *Hürriyet*, 26/9/1954.

¹¹²⁰ “‘Kıbrıs Türktür’ komitesinin tebliği” («Η ανακοίνωση της επιτροπής ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 26/9/1954.

¹¹²¹ Στην προκειμένη περίπτωση αναφερόταν κατ’ αυτόν τον τρόπο, ως *Kıbrıs Milli Türk Birliği*, σε αντίθεση με προγενέστερα δημοσιεύματα της εφημερίδας, στα οποία παρήλλασε ελαφρώς ο τίτλος του.

ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. 2) Με αυτή την αφορμή, επαναλαμβάνουμε για μία ακόμη φορά ότι είμαστε μαζί σας χάριν του Τουρκισμού της Κύπρου. 3) Εκφράζουμε τη βαθιά μας θλίψη για το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει δημιουργήσει ένα πρόβλημα που ονομάζεται Κυπριακό, προδίδοντας την κοινή ασφάλεια του ελεύθερου κόσμου, την ηρεμία της περιοχής, καθώς και τη φιλία και τη συμμαχία της με την Τουρκία. Είμαστε βέβαιοι πως η συγκεκριμένη προσπάθεια θα έχει απογοητευτική κατάληξη εις βάρος της Ελλάδας».

Η αντίδραση απέναντι στις απρόσμενες, αλλά και δυσμενείς για την τουρκική πλευρά εκείνες εξελίξεις, αποτυπωνόταν και σε άρθρο γνώμης που δημοσίευε ο Hikmet Bil. Ο συντάκτης του «μετρούσε, ζύγιζε και εύρισκε ελλειπείς», κατά το ποιητικώς λεγόμενο, τις «φιλίες» της Τουρκίας με ένα σύνολο από χώρες που ανέμενε ότι θα στήριζαν την πατρίδα του στα Η.Ε., οι οποίες όμως είχαν ψηφίσει εναντίον της. Στο πλαίσιο αυτό, σημείωνε πως τα Η.Ε. είχαν αποτελέσει έναν καθρέφτη των φίλων χωρών και των πραγματικών τους αισθημάτων. Έτσι, αναφερόταν ειρωνικά, αλλά και με εμφανή πικρία, στην «κολλητή μας σύμμαχο, τη Γιουγκοσλαβία», στη «σύμμαχο, ομόθρησκη και αδελφή χώρα, το Πακιστάν, που ακόμη δεν έχει στεγνώσει το μελάνι της συνθήκης συμμαχίας που υπογράψαμε», στο Αφγανιστάν που τόσο είχε ωφεληθεί από την Τουρκία, στην Ινδονησία, «τους ομόθρησκους αγαπημένους φίλους των νοτίων θαλασσών με τη ζεστή καρδιά» και κατέληγε στο κείμενό του ως εξής: «Τι αντιπαθείς, όμως, άνθρωποι που είμαστε πράγματι. Όλοι οι μικροί, από την τοσοδούλα Ισλανδία μέχρι τον Ισημερινό και το Σιάμ, μοιάζουν σαν να περίμεναν την ευκαιρία να μας βγάλουν το μάτι! Η αμαρτία στο λαιμό τους. Στο λαιμό τους μεν, όμως... αυτή η ευλογημένη αμαρτία μήπως είναι μόνο των φίλων μας, που έπεσαν θύματα έλλειψης πληροφόρησης; Βεβαίως και όχι. Μα είναι γνωστό... μήπως μαζί με τους φίλους μας δεν είδαμε τη φορά αυτή στον ίδιο καθρέφτη απογυμνωμένο και το εργατικότατο και μαστορικό υπουργείο των εξωτερικών μας;».¹¹²²

Συνεχίζοντας να προβάλλει την αρνητική για την τουρκική και τη βρετανική πλευρά εκείνη εξέλιξη στα Η.Ε., ο ανταποκριτής της εφημερίδας στη Νέα Υόρκη, επέλεγε να σταθεί διά μακρών σε ένα από τα επιχειρήματα που είχε επικαλεστεί ο Selwyn Lloyd, έτσι όπως αναλύοταν από τους «ελεύθερους σχολιαστές». Σύμφωνα με τους τελευταίους, η Ελλάδα είχε προσφύγει στα Η.Ε. προτάσσοντας το δικαίωμα της Κύπρου στην αυτοδιάθεση, κεντρικός της στόχος όμως ήταν η ένωση του νησιού με την Ελλάδα, με άλλα λόγια μία «μεταβολή κυριαρχίας». Κατ' αυτόν τον τρόπο, πρόσθεταν οι σχολιαστές – και δι' αυτών ο ανταποκριτής της εφημερίδας – «η Ελλάδα έθετε θέμα αναθεώρησης, ακόμη και κατάργησης της Συνθήκης της Λωζάννης», γεγονός το οποίο ενέπλεκε άμεσα τα συμβαλλόμενα κράτη και «αδίως την Τουρκία», που ήταν ο «πραγματικός ιδιοκτήτης της Κύπρου πριν και από τους Εγγλέζους», που ενδιαφερόταν για τη «μοίρα και τη διαβίωση μιας πολύ σημαντικής τουρκικής μειοψηφίας» και για την οποία «η Κύπρος βρισκόταν τόσο κοντά που θα μπορούσε να ειπωθεί πως ήταν εντός των χωρικών της υδάτων». Η συλλογιστική θα συνεχιζόταν προς αυτήν την κατεύθυνση, με στόχο να «αποδείξει» ότι η Ελλάδα

¹¹²² «Aynadaki Dostlar...» («Το αντικαθρέφτισμα των φίλων...»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 30/9/1954.

αποτελούσε «τη μόνη χώρα που έχει παραβιάσει τη Συνθήκη της Λωζάννης, καταπατώντας μόνο τα τουρκικά δικαιώματα», φέροντας για μία ακόμη φορά ως παράδειγμα προς επίρρωση της επιχειρηματολογίας της την περίπτωση της ελληνικής Θράκης.¹¹²³

Επισημαίνοντας περαιτέρω ότι οι «Τούρκοι της Δυτικής Θράκης» είχαν εξαιρεθεί με τη Συνθήκη της Λωζάννης από την ανταλλαγή των πληθυσμών, έναντι της αντίστοιχης εξαίρεσης των «Ρωμιών της Ιστανμπούλ», ο υπογράφων «B.M.» κατέληγε στην ανταπόκρισή του ως ακολούθως: «Εφόσον, λοιπόν, τώρα η Ελλάδα έχει θέσει θέμα αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάννης με το αίτημά της να της δοθεί η Κύπρος, πρέπει και η Τουρκία, επωφελούμενη από το γεγονός αυτό, να ζητήσει την εξέταση του θέματος από πιο ευρεία σκοπιά, καθώς και τη συμπερίληψη των Ρωμιών της Ιστανμπούλ στη συμφωνία ανταλλαγής πληθυσμών, αλλά και να διακηρύξει ότι πλέον θεωρεί άκυρη τη Συνθήκη της Λωζάννης, την οποία κατά βάση δεν έχει σεβαστεί η Ελλάδα».¹¹²⁴ Αν και κατά το παρελθόν είχαν υπάρξει από τις στήλες της εφημερίδας σποραδικές συγκριτικές αναφορές μεταξύ της μουσουλμανικής μειονότητας της ελληνικής Θράκης και της ελληνορθόδοξης μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, ήταν η πρώτη φορά που δημοσιογράφος της έθετε άμεσα θέμα ανταλλαγής και αυτών των δύο πληθυσμιακών ομάδων. Ως πρόφαση χρησιμοποιείτο το επιχείρημα που είχε προβληθεί και παλαιότερα, περί της «διατάραξης των ισορροπιών» που προέβλεπε η Συνθήκη της Λωζάννης. Ενώ όμως τότε είχε χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά σε σχέση με την Κύπρο, τώρα θα επεκτεινόταν και στους άλλους «Ρωμιούς», εκείνους της Πόλης και, στοχοποιώντας τους για μία ακόμη φορά, θα ζητούσε και τη φυσική τους εξάλειψη από τη γεωγραφική περιοχή της πάλαι ποτέ οθωμανικής πρωτεύουσας. Πριν συνεχιστεί, λοιπόν, η παράθεση των αντιδράσεων στην απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε., έτσι όπως καταγράφονταν στις στήλες της *Hürriyet*, θα εκτεθεί η δεύτερη – εντός του 1954 – μείζων προσπάθεια της εφημερίδας να θέσει στο στόχαστρο το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την ελληνορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης.

Η δεύτερη μείζων στοχοποίηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των Ελληνορθόδοξων

Όπως έχει προεκτεθεί, η εκκίνηση στη στοχοποίηση της ελληνορθόδοξης κοινότητας της Κωνσταντινούπολης είχε δοθεί ήδη από τα τέλη Αυγούστου, όταν στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας δημοσιεύονταν φωτογραφίες τριών καταστημάτων που ανήκαν σε μέλη της ελληνικής μειονότητας, με την κατηγορία ότι δεν είχαν συμμετάσχει στο σημαιοστολισμό – και κατά συνέπεια στους εορτασμούς – της 30ής Αυγούστου, ημέρας του «θριάμβου» (*zafer*) των τουρκικών στρατευμάτων επί των ελληνικών το 1922. Το γεγονός αντιμετωπίστηκε με «θλίψη» και

¹¹²³ Η βρετανική προέλευση των «ελεύθερων» εκείνων «κύκλων» ήταν προφανής, τόσο στη συγκεκριμένη συγκυρία, όσο και σε χρονικά διαστήματα προηγούμενων ετών, όταν εμφανίζονταν ως «ουδέτεροι παρατηρητές». Η διαφορά ήταν ότι τη συγκεκριμένη στιγμή και με δεδομένη την ελληνική προσφυγή στα Η.Ε., η βρετανική πλευρά επέλεγε να «ψιθυρίσει» στο αυτί της τουρκικής νομικά και πολιτικά επιχειρήματα, που θα χρησιμοποιούνταν εναντίον της ελληνικής. Πρόθυμος διαμεσολαβητής στη δημοσιοποίησή τους εμφανιζόταν και πάλι η *Hürriyet*.

¹¹²⁴ “Kıbrıs’ın ilhakını istemekle/ Yunanistan Lozan Sulh muahedesini hiçe saydı” («Ζητώντας την ένωση της Κύπρου/ Η Ελλάδα απήφησε τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης»), πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ σε *Hürriyet*, 29/9/1954.

«κλαυσίγελο» από τον συντάκτη της σχετικής λεζάντας.¹¹²⁵ Κατά τον συνήθη ρου των γεγονότων, η «καταγγελία» αυτή της εφημερίδας έδινε το έναυσμα στην *T.M.T.F.* να δημοσιεύσει μία «οξεία» διαμαρτυρία, η οποία όμως θα προκαλούσε την παρέμβαση της τουρκικής δικαιοσύνης.¹¹²⁶ Τη σκυτάλη θα έπαιρνε η θυγατρική οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική», η διοικούσα επιτροπή της οποίας απέστειλε επιστολή στον Πατριάρχη Αθηναγόρα, στην οποία με αφορμή το Κυπριακό, αναφέρονταν και τα εξής:

«Όπως είναι γνωστό, πριν από μερικές ημέρες δημοσιεύθηκε στον τουρκικό Τύπο μία δήλωσή σας, στην οποία διατυπώθηκε ρητώς εκ μέρους σας πως δεν είναι πρόπον να ασχολούνται οι θρησκευτικοί λειτουργοί με την πολιτική. Εμπνεόμενοι από τα λόγια σας αυτά, σκεφτήκαμε ότι μπορείτε με μία εγκύκλιό σας να γνωστοποιήσετε τη δημοσιευθείσα στις εφημερίδες δήλωσή σας, και στους εκπροσώπους σας των Αθηνών, των Δωδεκανήσων, της Κρήτης και των άλλων Μητροπόλεων, που υπάγονται σε σας τόσο διοικητικώς όσο και πνευματικώς. Διότι σήμερα γίνεται αντιληπτό από τις αθηναϊκές εφημερίδες και τις εκπομπές των ελληνικών ραδιοφώνων, ότι το σύνολο των ιερατικών εκπροσώπων σας στα προαναφερθέντα μέρη κάνουν ευρέως πολιτική με αφορμή το κυπριακό ζήτημα. Σύμφωνα με την ανακοίνωσή σας, είναι φυσικό η ενασχόληση με αυτού του είδους την πολιτική να αντιμετωπίζεται με την επιβολή πειθαρχικών ποινών, όπως προβλέπεται στον κανονισμό της πνευματικής σας αρχής. Από την άλλη μεριά, οι πολιτικές δηλώσεις των ανηκόντων στην εκκλησία σας, που θεωρούμε ότι θα χρησιμεύσουν ιδιαίτερος στο κομμουνιστικό στρατόπεδο, προσβάλλουν υπέρ το δέον την τουρκοελληνική φιλία τις ημέρες αυτές, που οι εξελίξεις επιτάσσουν νηφάλια παρακολούθηση, αλλά και αναστατώνουν την ηρεμία του κόσμου. Πιστεύουμε από τώρα ότι θα δημοσιεύσετε μία εγκύκλιο κατά τον επιθυμητό τρόπο και το ζητούμε από την υψηλή πνευματική σας αρχή, συμμορφούμενοι με την επιθυμία της διοικούσας επιτροπής μας».

Παράλληλα με την προειδοποιητική και εμμέσως απειλητική εκείνη επιστολή της, η οργάνωση αποφάσισε να υιοθετήσει και τη δεύτερη πρόταση που είχε καταθέσει ο Hikmet Bil στα τέλη Αυγούστου, την αποστολή δηλαδή πρόσκλησης στον Ελληνορθόδοξο βουλευτή Αλέξανδρο Χατζόπουλο να συμμετάσχει στις συνεδριάσεις της.¹¹²⁷ Με τον τρόπο αυτό η οργάνωση, ηγετικό μέλος της οποίας ήταν ο προαναφερθείς δημοσιογράφος-δικηγόρος της *Hürriyet*, αμφισβητούσε και πάλι τη νομιμοφροσύνη των θεσμικών εκπροσώπων των Ελληνορθοδόξων της Πόλης, ενώ ταυτόχρονα, με τη δημοσιοποίηση της επιστολής και της πρόσκλησης, επιχειρούσε να τους εκθέσει για «αντιπατριωτική στάση» στα μάτια της τουρκικής κοινής γνώμης.

¹¹²⁵ “Zavallılar” («Δυστυχείς»), *Hürriyet*, 31/8/1954.

¹¹²⁶ “T.M.T.F. idare hey’eti âzaları aleyhinde takibata başlandı” («Νομική διαδικασία εναντίον των μελών της διοικούσας επιτροπής της T..M.T.F.»), *Hürriyet*, 2/9/1954. Στα επόμενα φύλλα της εφημερίδας δεν διευκρινιζόταν η τύχη αυτής της «νομικής διαδικασίας».

¹¹²⁷ “ ‘Kıbrıs Türktür Komitesi’ Patrik Athinagoras’a bir mektup gönderdi” («Η ‘Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική’ απέστειλε επιστολή στον Πατριάρχη Αθηναγόρα»), *Hürriyet*, 3/9/1954.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείτο και ο νεοαφιχθείς στην Αθήνα ανταποκριτής της εφημερίδας, ο οποίος εκθέτοντας τις αντιδράσεις του ελληνικού Τύπου στις εξελίξεις, και δη της «πλέον προσκείμενης στην κυβέρνηση Παπάγου» *Καθημερινής*, τις χαρακτήριζε «δυστυχείς αναφορές που αποκαλύπτουν σε όλη του τη γύμνια το πραγματικό πρόσωπο των Ελλήνων». Αφορμή για τις κρίσεις του εκείνες υπήρξε η διαπίστωση της ελληνικής εφημερίδας ότι «ούτε τον καιρό του Αβδουλχαμίτ δεν είχε αναγκαστεί ένας βουλευτής ελληνικής καταγωγής να λάβει θέση εναντίον της ίδιας του της πατρίδας». Κατόπιν τούτου, ο Evsal αναρωτιόταν: «Το προσέξατε, σύμφωνα με την αθηναϊκή εφημερίδα, η πατρίδα του Ρωμιού βουλευτή της Ιστανμπούλ είναι, λέει, η Ελλάδα! Τι λέει άραγε γι' αυτό ο κ. Χατζόπουλος;». Στη συνέχεια, το «δηλητήριο» και τα «λυσσώδη σχόλια» της *Καθημερινής* σχετικά με τις αντίστοιχες τουρκικές απόπειρες προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη, θα παρακινούσαν τον Τούρκο ανταποκριτή να σχολιάσει ότι και ο Αθηναγόρας εθεωρείτο ως ανήκων στο «ελληνικό έθνος».

Η έμμεση πίεση της συγκεκριμένης πρόκλησης τελικά απέδωσε και ο βουλευτής Αλέξανδρος Χατζόπουλος πράγματι συμμετείχε στην επόμενη συνεδρίαση της επιτροπής «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, ο βουλευτής λάμβανε μέρος σε κοινή συνεδρίαση της εν λόγω «επιτροπής» με τα μέλη της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας, που βρισκόταν τότε στην Κωνσταντινούπολη, «αντάλλασσε απόψεις» με αυτούς, ενώ αντιμετώπιζε «με μεγάλη έκπληξη» τη μεταφερθείσα ενημέρωση ότι η βρετανική αποικιακή διοίκηση απέλαυνε κατά το δοκούν τους εκ Τουρκίας δασκάλους. Παρατηρούσε, μάλιστα, ότι οι Βρετανοί δεν έπρατταν το ίδιο και για τους Ελληνοκύπριους δασκάλους, «παρά το γεγονός πως ξέρουν ότι είναι κομμουνιστές». Μετά το πέρας της συνεδρίασης, ο Χατζόπουλος απαντούσε και σε ερωτήσεις δημοσιογράφων, αναφέροντας τα εξής:

«Τόσο ως Τούρκος πολίτης, όσο και υπό την ιδιότητά μου ως βουλευτού, συμμερίζομαι ολοψύχως τις βασικές γραμμές που έχει χαράξει η κυβέρνησή μας στο ζήτημα αυτό. Δεν επικροτώ την ενασχόληση με την πολιτική των εκκλησιών στη χώρα μας ή στο εξωτερικό. Είναι απολύτως φυσικό οι Ρωμιοί συμπολίτες μας να ακολουθούν την οδό που βαδίζει η κυβέρνησή μας για την Κύπρο. Ζητώ από τους Ρωμιούς συμπολίτες μας, όπως και σε κάθε άλλη εθνική υπόθεση, έτσι και σε αυτή να μην λογίζονται χόρια. Λυπούμαι που η οδός την οποία έχουν ακολουθήσει οι Έλληνες στο θέμα της Κύπρου, έχει προκαλέσει τη χαλάρωση των φιλικών δεσμών μεταξύ των δύο χωρών».

Οι οχλήσεις όμως δεν θα σταματούσαν εδώ, καθώς ακολουθούσε ερώτηση για το προαναφερθέν δημοσίευμα της *Καθημερινής*, που είχε υποδείξει ότι «πατρίδα του Χατζόπουλου είναι η Ελλάδα», στην οποία ο βουλευτής θα απαντούσε διπλωματικά ότι «πρώτα απ' όλα είμαι Τούρκος πολίτης».

Τέλος, αναγκάστηκε να επαναλάβει την άποψή του περί της μη ενασχόλησης των εκκλησιών με την πολιτική, προσθέτοντας ότι «και ο Πατριάρχης έχει την ίδια άποψη».¹¹²⁸

Επιπροσθέτως, η εφημερίδα θα εξακολουθούσε την πεπατημένη τακτική της συσχέτισης του Οικουμενικού Πατριαρχείου με τις προσπάθειες του προκαθήμενου της Εκκλησίας της Κύπρου να ενωθεί το νησί με την Ελλάδα, συνεχίζοντας την πολιτική στοχοποίησης και των δύο. Στο πλαίσιο αυτό, συνεργάτης της εφημερίδας ζητούσε σχόλιο από τον πατριαρχικό «εκπρόσωπο» Αιμιλιανό «για τις πρόσφατες δηλώσεις στις οποίες προέβη ο Μακάριος στη Νέα Υόρκη». Απαντώντας ο Αρχιγραμματέας του Πατριαρχείου, χαρακτήριζε «αβάσιμη πεποίθηση» τη δήλωση Μακαρίου ότι οι ιερωμένοι του Φαναρίου συντάσσονταν μαζί του «από καρδιάς», τόνιζε ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο τοποθετείται επισήμως μόνο διά των ανακοινώσεων της Ιεράς Συνόδου και επεσήμαινε πως «εμείς πρώτα απ' όλα σκεφτόμαστε τα συμφέροντα της πατρίδας όπου διαβιούμε».¹¹²⁹ Την ίδια ημέρα, επίθεση εναντίον του Πατριαρχείου εξαπέλυε και ο Nizamettin Nazif με άρθρο γνώμης του, στο οποίο κατηγορούσε τον θεσμό και τον Αθηναγόρα για ανάμειξη στα «εγκόσμια» ζητήματα, αλλά και για έγκριση και συγκάλυψη των «επεκτατικών» τάσεων της κυπριακής εκκλησίας, με αφορμή το γεγονός ότι ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου διατηρούσε στον εκκλησιαστικό του τίτλο τον όρο «Νέας Ιουστινιανής». Το ιστορικό γεγονός της εξορίας των Κυπρίων πριν από χίλια διακόσια χρόνια στις ακτές της Κυζίκου, χρησιμοποιείτο από τον αρθρογράφο, ο οποίος απηύθυνε «κάλεσμα» στον Αθηναγόρα να ασκήσει τον «οικουμενικό του ρόλο» και να επιβάλει στον Μακάριο την εγκατάλειψη του ιστορικού τίτλου. Παράλληλα, κατηγορούσε τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου ότι είχε στενότερες σχέσεις με το «κομμουνιστικό» Πατριαρχείο Μόσχας.¹¹³⁰

Τη γνωστή τριπλή διασύνδεση Οικουμενικού Πατριαρχείου- Εκκλησίας Κύπρου- Πατριαρχείου Μόσχας, θα επιχειρούσε ο ίδιος επιφυλλιδογράφος και σε επόμενο άρθρο γνώμης του, με την προσθήκη και ενός τέταρτου «ύπουλου μηχανορραφούντος»: Της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας. Αφορμή τη φορά αυτή υπήρξε η αντιπαράθεση μεταξύ της τελευταίας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου για μία μονή του Αγίου Όρους. Πλέκοντας τη δική του γραμμή αφήγησης, ο Nazif διέβλεπε «σχέδιο» της Μόσχας να κυριαρχήσει στον ορθόδοξο χριστιανισμό και αναρωτιόταν καταληκτικά: «Πότε θα καταλάβει ο Παπάγος ότι το Πατριαρχείο Μόσχας ασκεί κομβικό ρόλο επί της ελληνικής εκκλησίας, όπως το πράττει και επί της εκκλησίας της Κύπρου;».¹¹³¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι, στο πλαίσιο της προσπάθειας διασύνδεσης της κυπριακής

¹¹²⁸ “Hacopulos Kibris işinde Elen hareket hattını tasvir etmiyor” («Ο Χατζόπουλος δεν επικροτεί την ελληνική γραμμή στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 7/9/1954. Η πρωτοσέλιδη αυτή είδηση συνοδευόταν από μεγάλη φωτογραφία του Χατζόπουλου να συμμετέχει στη συνεδρίαση της «επιτροπής».

¹¹²⁹ “Patrikhane ve Makarios” («Πατριαρχείο και Μακάριος»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 9/11/1954.

¹¹³⁰ “İnci Athinagoras’ın altıncı yılı” («Το έκτο έτος του Αθηναγόρα Α’»), στήλη «Günün Mevzuları», *Hürriyet*, 9/11/1954.

¹¹³¹ “Athinagoras’a indirilen darbe!” («Το πλήγμα στον Αθηναγόρα!»), στήλη «Günün Mevzuları», *Hürriyet*, 24/11/1954. Πέραν του Πατριαρχείου, η εφημερίδα δεν έχανε την ευκαιρία να στοχοποιήσει με την ειδησεογραφία της και απλά μέλη της ελληνορθόδοξης κοινότητας, όπως ήταν η περίπτωση του νεοκόρου του αγιάσματος του Αγίου Ιωάννη. Ο συγκεκριμένος καταγγέλθηκε από δύο δεκαετιών Τούρκους μαθητές στην τουρκική αστυνομία ότι είχε κώπει μια τουρκική σημαία, για να χρησιμοποιήσει τα κομμάτια ως πανιά καθαρισμού των τζαμιών, βλ. “Yırtık Türk bayrağı ile

με την κωνσταντινουπολίτικη πραγματικότητα, η *Hürriyet* δημοσίευε πρωτοσέλιδα φωτογραφία ενός «Ρωμιού συμπολίτη» ονόματι Σεραφείμ Σαγλάμερ (Sarafim Sağlamer), ο οποίος είχε μεταβεί στο ταχυδρομείο για να προβεί σε μία εύγλωττη χειρονομία: Να στείλει «στον Αρχιπαπά της Κύπρου» ένα πακέτο τσιγάρα μάρκας «Άλωση» (Fetih), που είχαν τότε κυκλοφορήσει με αφορμή την 500στή επέτειο της άλωσης της Κωνσταντινούπολης. Το σκηνοθετημένο ρεπορτάζ της φωτογράφισης του ειρωνικά χαμογελούντος Σεραφείμ στο ταχυδρομείο ήταν προφανές, ενισχυόταν δε από την πληροφορία της λεζάντας στη φωτογραφία ότι το συγκεκριμένο άτομο – το οποίο επρόκειτο να διαδραματίσει απεχθή ρόλο ένα χρόνο αργότερα στα Σεπτεμβριανά – ήταν «επικεφαλής της Επιτροπής ‘η Κύπρος είναι Τουρκική’ στη Χαλκηδόνα (Kadıköy)».¹¹³²

Το «κόμπλεξ» των αποικιοκρατούμενων χωρών και ο ελλοχεύων «κομμουνιστικός κίνδυνος»

Επιστρέφοντας στην ενόχληση από τη στάση που είχαν υιοθετήσει κατ’ αρχήν τα Ηνωμένα Έθνη υπέρ της ελληνικής προσφυγής, παρατηρείται ότι η ενόχληση αυτή, η οποία είχε εκδηλωθεί το Σεπτέμβριο με το άρθρο γνώμης του Bil, ακολουθείτο τώρα από δημοσιεύματα όπως εκείνο που δημοσίευε πρωτοσέλιδα η εφημερίδα, με τον πίνακα της ψηφοφορίας όπου καταγράφονταν αναλυτικά οι ψήφοι εκάστου κράτους στη Γενική Συνέλευση.¹¹³³ Ενδεικτική προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν επίσης και η ασυνήθιστα αυξημένη ενασχόληση με το ζήτημα, του αρθρογράφου Şükrü Kaya, ο οποίος μόνο τον Οκτώβριο θα δημοσίευε έξι άρθρα γνώμης, ενώ αντίστοιχη αύξηση θα παρουσίαζε τον μήνα εκείνο και η γενικότερη αρθρογραφία για το Κυπριακό, με οκτώ ακόμη δημοσιεύματα.

Στο πρώτο από τα άρθρα του εκείνα, ο Kaya παραδεχόταν εμμέσως ήδη από την εισαγωγή του ότι ήταν αρκετά πιθανό ένα σύνολο κρατών, που διέκειτο θετικά και είχε ψηφίσει αναλόγως υπέρ της ελληνικής πρότασης, να επαναλάμβανε τη θετική του ψήφο και στη Γενική Συνέλευση των Η.Ε. τον προσεχή τότε Δεκέμβριο. Διακρίνοντας τις δύο όψεις της ελληνικής προσφυγής, τη νομική και την πολιτική, εκτιμούσε ότι η πρώτη δεν είχε κανένα νομικό έρεισμα, άφηνε όμως περιθώριο να ευδοκιμήσει πολιτικά, διότι όπως προέκυπτε και από την ανάλυση της πρώτης ψηφοφορίας, «οι πολιτικοί και οι ψυχολογικοί λόγοι υπερισχύουν των νομικών». Γι’ αυτό και, καταλήγοντας, παρότρυνε την «έμπειρη και διαδραματιζόουσα καίριο ρόλο στα Η.Ε. Αγγλία» να εκτιμήσει σωστά την «τιμωρία» που είχε υποστεί λόγω της «υπερβολικής εμπιστοσύνης που είχε δείξει στον εαυτό

kilisenin camini silen zangos yakalandı” («Συνελήφθη ο νεοκόρος που καθάριζε τα τζάμια της εκκλησίας με τη σχισμένη τουρκική σημαία»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 4/11/1954.

¹¹³² “Bir Rum vatandaş Makarios’a bir paket ‘Fetih sigarası’ gönderdi” («Ένας Ρωμιός συμπολίτης απέστειλε στον Μακάριο ένα πακέτο ‘τσιγάρα της Άλωσης’»), *Hürriyet*, 27/10/1954. Όπως αναφέρει η Güven, ο Σαγλάμερ ήταν παράλληλα και επικεφαλής της τοπικής οργάνωσης του «Δημοκρατικού Κόμματος» στην περιοχή Kızıltoprak, ενώ στα Σεπτεμβριανά είχε συλληφθεί ως «απροβοκάτορας και επικεφαλής των ομάδων [κρούσης] του Kızıltoprak και του Fenerbahçe», βλ. Dilek Güven, ό.π., σελ. 65. Η *Cumhuriyet*, επίσης, πληροφορούσε την επομένη των Σεπτεμβριανών ότι στην κατοχή του συγκεκριμένου ατόμου είχε βρεθεί λίστα προγραφών με τις διευθύνσεις των υποψήφιων στόχων, βλ. “İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare ilan edildi” («Κατάσταση έκτακτης ανάγκης κηρύχθηκε σε Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη»), *Cumhuriyet* 7/9/1955. Ο Σεραφείμ Σαγλάμερ θα παραπεμπόταν στις 9 Φεβρουαρίου 1956 σε δίκη από το έκτακτο δικαστήριο, μαζί με άλλα 17 μέλη της διαβόητης οργάνωσης, με την κατηγορία της «πρόκλησης και υποκίνησης του λαού σε εγκληματικές ενέργειες και της εχθρικής κατά του κράτους δραστηριοποίησης», βλ. *Ayin Tarihi*, 13/2/1956.

¹¹³³ “Kıbrıs meselesinin 24 Eylül 1954 te gündeme alınması hususunda genel kurulu teşkil eden milletlerin reylerini gösterir cetveldir” («Πίνακας όπου φαίνονται οι ψήφοι των εθνών που απάρτισαν τη γενική συνέλευση στις 24 Σεπτεμβρίου 1954 για τη συμπερίληψη στην ημερήσια διάταξη του κυπριακού ζητήματος»), *Hürriyet*, 1/10/1954.

της και στους φίλους της» και να «ανοίξει τα μάτια της». Ταυτόχρονα, απευθυνόμενος στις «δημοκρατίες», τις προέτρεπε ουσιαστικά να «αποτρέψουν το ενδεχόμενο να ληφθεί μία ακόμη πιο κάθετη και αρνητική απόφαση στη Γ.Σ.», αλλά και να «μην κάψουν το στρώμα για να σκοτώσουν τον ψύλλο, ανοίγοντας έτσι το δρόμο στην εσωτερική διάλυση και τον κατακερματισμό τους».¹¹³⁴

Το συναισθανόμενο βάρος και η ανησυχία για την τελική έκβαση της υπόθεσης, παρακινούσε τον συντάκτη να προχωρήσει στο επόμενο άρθρο του και σε μία ανάλυση των δοθεισών ψήφων. Έτσι, αφού δικαιώσει τις «εύλογες ανησυχίες» της «τουρκικής κοινής γνώμης», με βάση τις «παρελθοντικές της εμπειρίες», για το ενδεχόμενο να υπαχθεί η Κύπρος σε ελληνική διοίκηση, επεσήμαινε ότι στην κορυφή των χωρών που είχαν ψηφίσει υπέρ του ελληνικού αιτήματος ήταν «η Σοβιετική Ένωση και οι δορυφόροι της». Κατ' εκείνον, αυτό ήταν «αναμενόμενο», διότι οι συγκεκριμένες χώρες έβρισκαν την ευκαιρία με το Κυπριακό, αφενός μεν να στοχοποιήσουν ιδεολογικά την «αποικιοκρατία και τον ιμπεριαλισμό των Δυτικών», αφετέρου δε να πλήξουν το δυτικό αμυντικό σύστημα, «σπέρνοντας ραδιουργίες και διχόνοιες» μεταξύ των χωρών του «ελεύθερου κόσμου». Αντιμετωπίζοντας, ακολούθως, ως δεδομένη τη τελική θετική ψήφο της Σοβιετικής Ένωσης, έβρισκε αφορμή να την κατηγορήσει ότι «χωρίς ντροπή και αιδώ» υπερασπιζόταν στον ΟΗΕ αρχές και αξίες που δεν εφάρμοζε η ίδια «στους λαούς του σιδηρού παραπετάσματος», προσθέτοντας ότι για να φθάσει κάποιος σε ασφαλή συμπεράσματα, έπρεπε να αναλύσει «την πολιτική νοοτροπία και τις τάσεις» και των υπολοίπων χωρών που είχαν ψηφίσει.¹¹³⁵

Αυτό ακριβώς ήταν και το αντικείμενο του επόμενου άρθρου του, στο οποίο επικέντρωνε την ανάλυσή του στις περιπτώσεις της Ελλάδας, της Γιουγκοσλαβίας και του Ισραήλ. Για την πρώτη επαναλάμβανε όλα τα μέχρι τότε διατυπωθέντα επιχειρήματα περί της διασάλευσης των διεθνών συμμαχιών της και της υπονόμησης της δυτικής συμμαχίας υπέρ του κομμουνιστικού μπλοκ, προσθέτοντας ότι άνοιγε την πόρτα για αντίστοιχες διεκδικήσεις εναντίον της «στην ελληνική Μακεδονία και στη Δυτική Θράκη». Την ίδια ακριβώς προβληματική επιχειρούσε να αναδείξει και για τις δύο άλλες χώρες. Έτσι, για τη μεν Γιουγκοσλαβία αναρωτιόταν αν θα υπεράσπιζε την αρχή της αυτοδιάθεσης και για την Ταργέστη, ή κατά πόσο εγγράφει υποθήκες για τη διεκδίκηση «π.χ. της Θεσσαλονίκης», ενώ κατηγορούσε το Ισραήλ ότι δεν έχει απομείνει αραβικός πληθυσμός στην περιοχή του για να εφαρμοστεί ένα ανάλογο δημοψήφισμα, καθώς είχε κερδίσει την ανεξαρτησία του με νικηφόρο πόλεμο εναντίον των Αράβων και όχι «με θεωρίες περί αυτοδιάθεσης».¹¹³⁶

¹¹³⁴ «Kıbrıs Meselesinin Hukukî ve Politik Cephesi» («Η Νομική και η Πολιτική Όψη του Κυπριακού Ζητήματος»), στήλη «Göğüşler», *Hürriyet*, 3/10/1954. Όπως έπραττε και στο κύριο άρθρο του στη *Zafer* ο Mümtaz Faik Fenik, έτσι και εδώ ο Kaya τόνιζε ότι πίσω από τη «βιτρίνα» του αιτήματος της αυτοδιάθεσης κρυβόταν ο πραγματικός στόχος της ένωσης. Επ' αυτής της νομικής και πολιτικής «αντίφασης» ανέπτυσαν και οι δύο περαιτέρω τα επιχειρήματά τους, σε έναν αξιοπρόσεκτο συντονισμό και πάλι με την αντίστοιχη βρετανική επιχειρηματολογία.

¹¹³⁵ «Kıbrıs Dâvası ve Sovyet Bloku» («Η Υπόθεση της Κύπρου και το Σοβιετικό Μπλοκ»), «Göğüşler», *Hürriyet*, 4/10/1954.

¹¹³⁶ «Kıbrıs Dâvasında Lehde ve Aleyhde Verilen Reylerin Tahlili» («Ανάλυση των ψήφων υπέρ και κατά στην Υπόθεση της Κύπρου»), «Göğüşler», *Hürriyet*, 5/10/1954.

Περνώντας στις αραβικές χώρες στην επόμενη ανάλυσή του, ο Kaya εφάρμοζε τα ίδια «ρεαλιστικά» διεθνοπολιτικά κριτήρια, σημειώνοντας ότι το σύνολο σχεδόν των επίμαχων ζητημάτων που οι χώρες αυτές είχαν με τη Βρετανία, έβαιναν προς επίλυση και όδευαν προς συμφωνία. Κατά συνέπεια, αποφαινόταν, η στάση τους να θέλουν με την ψήφο τους στο επίδικο κυπριακό ζήτημα να «πλήξουν την παγκόσμια επιρροή και αξιοπρέπεια της Αγγλίας, στερώντας την άμυνα της Αυτοκρατορίας από ένα οχυρό όπως η Κύπρος», καταδείκνυε «την αναποφασιστικότητα, την ανωριμότητα και την ασυνέπεια πράξεων και προθέσεων» που τις χαρακτήριζε, και όχι «αβρότητα και παροχή προστασίας στις ατραπούς της Ελλάδας και των Ελλήνων». Κατ' εκείνον, η συγκεκριμένη στάση των αραβικών χωρών συνιστούσε «επίδειξη δύναμης» που γινόταν για μελλοντικούς διαπραγματευτικούς λόγους. Κι αν η στάση του «απομακρυσμένου Αφγανιστάν» οφειλόταν στη διάθεσή του να μην «προσβάλει» τους «κομμουνιστές γείτονές του», το Πακιστάν δικαιολογείτο ότι χρωστούσε την ύπαρξή του στην εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης. Όσο για το Ιράν, «το μόνο κράτος στη Μέση Ανατολή και στο μουσουλμανικό κόσμο με ισχυρή και επιδέξια διπλωματία», ο Kaya υποστήριζε πως «θα είχε τους λόγους του» για τη στάση αποχής που τήρησε, αν και δεν παρέλειπε να υποδείξει πως «θα έπρεπε να είχε το θάρρος» να ψηφίσει αρνητικά, καθώς διέτρεχε και το ίδιο «τον κίνδυνο του κατακερματισμού από διάφορα στοιχεία που υπάρχουν εντός του».¹¹³⁷

Με το ίδιο πρίσμα θα εξέταζε και τη στάση τής τότε Φορμόζας και των ΗΠΑ, αποφαινόμενος για τις τελευταίες πως η στάση αποχής που είχαν τηρήσει ήταν απόρροια όχι κάποιας «εχθρότητας» προς τη Βρετανία, αλλά της αναγκαιότητας να μην δειχθούν ως «ιμπεριαλιστές και αποικιοκράτες» ενώπιον της παγκόσμιας κοινής γνώμης, ιδιαίτερα ενώπιον της επιθετικής δυσφημιστικής προπαγάνδας που είχε εξαπολύσει ιδεολογικά το κομμουνιστικό μπλοκ εναντίον τους παγκοσμίως. Ωστόσο, υποστήριξε ο συντάκτης, η «αρνητική» αυτή στάση τους «ήταν αδιανόητο» να συνεχιζόταν μέχρι την τελική ψηφοφορία, καθώς δεν θα μπορούσαν να αφήσουν «εκτεθειμένη και άνευ άμυνας την Μέση Ανατολή» έναντι των «κομμουνιστικών επιθέσεων που θα την απειλούσαν».¹¹³⁸

Η αναλυτική εξέταση των ψήφων σε σύγκριση με τον αριθμό των κρατών και τους αντίστοιχους πληθυσμούς τους, οδηγούσε τον Kaya στο τελευταίο άρθρο του να εξαγάγει πολιτικά συμπεράσματα για την ασυμμετρία των συγκεκριμένων μεγεθών σε σχέση με τις λαμβανόμενες αποφάσεις, καθώς έκρινε ότι η σύγκριση εκείνη «καταδεικνύει σε πόσο άδικο, διαβλητά και επικίνδυνα αποτελέσματα δύναται να οδηγήσουν τέτοιες άκριτες και στερούμενες συναίσθησης αποφάσεις που λαμβάνονται στα Ηνωμένα Έθνη». Καθαπτόμενος για μία ακόμη φορά των

¹¹³⁷ “Kıbrıs Dâvası ve Müslüman Memleketleri” («Η Υπόθεση της Κύπρου και οι Μουσουλμανικές Χώρες»), *Hürriyet*, «Görüşler», 6/10/1954. Η αναφορά του συντάκτη σε «στοιχεία» που ενδεχομένως να επεδίωκαν τον «κατακερματισμό» του Ιράν στη θεωρητική περίπτωση εφαρμογής και εκεί της αρχής της αυτοδιάθεσης, ήταν ενδεικτική μιας ριποκίνδυνης απερισκεψίας του, μιας και η προφανής επίκληση του κουρδικού παράγοντα θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελέσει αντεπιχείρημα και για την ίδια την Τουρκία, ιδιαίτερα μάλιστα κατ' αντιστοιχίαν της λογικής υπεράσπισης των δικαιωμάτων της τουρκοκυπριακής «μειονότητας», κοινό τότε και σήμερα στην τουρκική επιχειρηματολογία.

¹¹³⁸ “Kıbrıs Dâvası – Formoza ve Birleşik Amerika” («Η Υπόθεση της Κύπρου – Η Φορμόζα και οι ΗΠΑ»), *Hürriyet*, «Görüşler», 10/10/1954.

μεγάλων κρατών για τη στάση που είχαν τηρήσει, τα κατηγορούσε επιπλέον ότι είχαν λάβει την απόφαση να απόσχουν, για να μην κατηγορηθούν για «ιμπεριαλισμό και αποικιοκρατία», παρασυρόμενα ουσιαστικά από το αντίστοιχο «κόμπλεξ» [sic] των πρώην αποικιοκρατούμενων χωρών, που μόλις είχαν σωθεί και αποκτήσει την ανεξαρτησία τους, με αποτέλεσμα να «υποκλύπτουν σε επικίνδυνους δισταγμούς και να λαμβάνουν αχρείαστες και λανθασμένες αποφάσεις, δικαιώνοντας την προπαγάνδα των κομμουνιστών και, ως μου επιτραπεί η έκφραση, αλείφοντας βούτυρο στο ψωμί τους». Όπως, όμως, έσπευδε να σημειώσει, οι παρατηρήσεις που κατέθετε δεν σήμαιναν ότι οι «ελληνικοί ισχυρισμοί είναι δίκαιοι», ούτε ότι το προσώρας αποτέλεσμα προδίκαιζε την τελική κρίση των Η.Ε. Καταλήγοντας, προέτρεπε σε μία ψύχραιμη αντιμετώπιση των εξελίξεων και, σε περίπτωση ενός οριστικού αρνητικού αποτελέσματος, έκρινε αναγκαία «την από τώρα προετοιμασία μαζί με τους συμμάχους μας για την επί τόπου και άμεση επανόρθωσή του».¹¹³⁹

Η συλλογιστική του Kaya ήταν απλή και αποσκοπούσε στον επηρεασμό των μειζόνων χωρών που είχαν ψηφίσει αντίθετα με τα βρετανικά και τα τουρκικά συμφέροντα, έτσι ώστε να μεταβάλουν στάση κατά την επόμενη εξέταση του θέματος στα Η.Ε. Για να το πετύχει, επιστράτευε ένα σύνολο επιχειρημάτων διεθνοπολιτικού «ρεαλισμού», που είχαν να κάνουν με τα συμφέροντα της δυτικής συμμαχίας έναντι του «κομμουνιστικού κινδύνου», τις «παγίδες» που μέσω του Κυπριακού επιχειρούσε να στήσει η Σοβιετική Ένωση «με τους δορυφόρους της», καθώς και με τις έμμεσες αναφορές στη σημασία που είχε για τα δυτικά συμφέροντα μία μεγάλη και σημαντική χώρα όπως η Τουρκία. Αξιοσημείωτη ήταν η σύμπτωση της επιχειρηματολογίας του με την αντίστοιχη βρετανική στην αντιστροφή του επιχειρήματος της αυτοδιάθεσης, με την επισήμανση των «επικίνδυνων αποτελεσμάτων» που θα είχε η «άκριτη» εφαρμογή της για την εδαφική ακεραιότητα ενός συνόλου χωρών, συμπεριλαμβανομένης πρώτα και κύρια της Ελλάδας. Από την άλλη μεριά, δεν διαφεύγει της προσοχής η συνολική τοποθέτηση του αρθρογράφου έναντι του κινήματος της αποαποικιοποίησης που κυριαρχούσε εκείνη τη χρονική συγκυρία. Έτσι, η επίγνωση των διαφορετικών συμφερόντων της χώρας του, οδηγούσε τον Kaya να υποτιμά, να παραγκωνίζει, ακόμη και να δυσφημεί τον αντιαποικιακό αγώνα των λαών, κάνοντας λόγο για «κόμπλεξ» που έχει «μεταδοθεί» και στα μεγάλα κράτη, όπως φαινόταν από την απροθυμία τους να υποδειχθούν δημοσίως ως «ιμπεριαλιστικά και αποικιοκρατικά». Στο πλαίσιο αυτό, ήταν εύλωτη η ταύτισή του με το Ηνωμένο Βασίλειο, τόσο ως προς το πνεύμα με το οποίο ερμήνευε τη διεξαχθείσα ψηφοφορία στα Η.Ε., όσο και με την ακροτελεύτια προτροπή του για στενή συνεργασία «με τους συμμάχους». Αν και προγενέστερα ο Bil είχε αρνηθεί κατηγορηματικά τις αιτιάσεις του ελληνικού Τύπου περί σύμπλευσης με την αποικιοκρατία, ο Kaya μάλλον τον διέψευδε με τα γραφόμενά του,

¹¹³⁹ “Rakamlar ve ifadeleri” («Οι αριθμοί και εκείνα που υποδηλώνουν»), «Görüşler», *Hürriyet*, 11/10/1954.

όπως άλλωστε θα το έπραττε αργότερα συνολικά η εφημερίδα, με την επιλεκτικά μονομερή στάση που θα υιοθετούσε απέναντι στον αγώνα της ΕΟΚΑ.¹¹⁴⁰

Τη σκυτάλη από τον Kaya, ως προς την επισήμανση του ελλοχεύοντος «κομμουνιστικού κινδύνου», έπαιρνε ο M. Feridun Bellisar, ο οποίος αποφαινόταν πως «ο κομμουνισμός βρήκε πρόσφορο έδαφος στην Ελλάδα, για να κλονίσει το μέτωπο ασφαλείας στα Βαλκάνια. Οι αξιώσεις των Ελλήνων επί της Κύπρου διευκόλυναν σε μεγάλο βαθμό τους σχεδιασμούς των κομμουνιστών σε αυτό το μέρος του κόσμου». Ο συντάκτης κατηγορούσε την Ελλάδα ότι επωφελείτο από τις πολεμικές αναστατώσεις, προκειμένου να επεκταθεί εδαφικά, πρώτα εις βάρος της Τουρκίας [sic] και στην τότε συγκυρία εις βάρος της Βρετανίας, για την οποία θεωρούσε ότι είχε περιέλθει σε θέση αδυναμίας λόγω του μεταπολεμικού κύματος της αποαποικιοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό, πρόσθετε, η Ελλάδα είχε «πετάξει από πάνω της με ορμή» το «κοφίνι με τα αυγά της φιλίας με την Αγγλία», όπως είχε συναφθεί με τη Συνθήκη του Bled, προτάσσοντας τους «πόθους» της για την Κύπρο. Από το συγκεκριμένο γεγονός είχε επωφεληθεί η «κομμουνιστική οργάνωση», δίνοντας εντολή στους Κύπριους κομμουνιστές να υποστηρίξουν τον «παπά Μακάριο», αφού πρώτα είχαν «βάλει στο χέρι» και τον ίδιο «με επιτήδεια περίπλοκο τρόπο». Παράλληλα, η «κομμουνιστική οργάνωση» είχε δώσει εντολή στην «υπόγεια οργάνωσή» της στην Αθήνα να κλιμακώσει τις κινητοποιήσεις για το Κυπριακό, «συμπαράσύροντας» και την ελληνική κυβέρνηση. Έναντι αυτής της «κομμουνιστικής επιδεξιότητας» στη «διασπορά των σπόρων της διχόνοιας», ο συντάκτης αναρωτιόταν καταληκτικά κατά πόσο ήταν η «κομμουνιστική πίεση» που ωθούσε τους Έλληνες κυβερνώντες να ενεργούν κατ' αυτόν τον τρόπο στο Κυπριακό, αρνούμενος να πιστέψει ότι εκείνοι «δεν κατανοούσαν πόσο ακανθώδης ήταν η οδός που έχουν επιλέξει και πόσο θα πληγούν τα ελληνικά συμφέροντα από αυτήν».¹¹⁴¹

Επιπροσθέτως, ενδιαφέρουσα ήταν η παρέμβαση που έκανε ο Hikmet Bil τρεις ημέρες αργότερα, ορμώμενος και εκείνος από την ελληνική προσφυγή στα Η.Ε. Όπως σημείωνε, η τελευταία είχε δώσει το έναυσμα να αναδυθεί ως άλλη «σφαίρα φωτός», η ανάγκη να υπάρξει μία «εθνική πολιτική» για την Τουρκία. Εκείνη δεν θα ήταν όπως η αντίστοιχη των Ελλήνων, «που ζητούσαν κάθε νησί και κάθε έδαφος που έπεφτε το μάτι τους και που επεδίωκαν χίμαιρες όπως το Βυζάντιο, τη μεγάλη ιδέα (*megalo idea*) και τον πανελληνισμό», ούτε όπως εκείνη της οθωμανικής περιόδου, κατά την οποία όλες οι εδαφικές εκτάσεις θεωρούνταν προσωπική περιουσία του σουλτάνου. Πλέον η «εθνική πολιτική» προϋπέθετε ότι τα εδάφη που αποτελούν την «πατρίδα» ανήκουν «σε κάθε Τούρκο ξεχωριστά». Πρώτο παράδειγμα του συγκεκριμένου τρόπου σκέψης, συνέχιζε, ήταν

¹¹⁴⁰ Όπως έχει ήδη επισημανθεί, τόσο αρθρογράφοι της εφημερίδας όσο και εκπρόσωποι της τουρκικής πλευράς που εμπλέκονταν στο θέμα της Κύπρου, διατύπωναν με χαρακτηριστική ευκολία κατηγορίες περί «ιμπεριαλισμού» εναντίον της ελληνικής πλευράς, χωρίς ωστόσο να διστάζουν να μεταβάλλουν στάση άρδην και να υιοθετούν δύο μέτρα και δύο σταθμά σε άλλες περιπτώσεις ανταποικιακών αγώνων. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα κατά την περίοδο του Νοεμβρίου 1954 ήταν η περιγραφή του «τρομοκρατικού κλίματος» που είχε «καλλιεργήσει η γαλλική κυβέρνηση» στην Αλγερία, όπου «ενδυναμώνονταν το εθνικιστικό ρεύμα στις περιοχές όπου κατοικούσαν μουσουλμάνοι». Η εφημερίδα έβαζε μάλιστα εισαγωγικά στο χαρακτηρισμό των εξεγερμένων ως «συμμοριτών», βλ. “Cezair’de Milliyetçilerle Fransız kitaları arasinda yeni çarışmalar” («Νέες συγκρούσεις μεταξύ Εθνικιστών και γαλλικών αποσπασμάτων στην Αλγερία»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 22/11/1954.

¹¹⁴¹ “Komünist Tuzakları” («Κομμουνιστικές παγίδες»), στήλη «Günün Mevzuları», *Hürriyet*, 4/10/1954.

η Κύπρος, νησί για το οποίο δεν υπήρχε «πλέον καμμία πιθανότητα να το πάρουν οι Έλληνες με τη μέθοδο που είχαν πάρει την Κρήτη. Η Κρήτη ήταν περιουσία του υψηλοτάτου. Αντιθέτως, η Κύπρος είναι η πατρίδα 24 εκατομμυρίων Τούρκων και το συγκεκριμένο κομμάτι της πατρίδας έχει πλέον τέξει μία και μόνη εθνική πολιτική, που δεν είναι άλλη από την απόφαση ότι η Κύπρος είναι Τουρκική και θα παραμείνει Τουρκική».¹¹⁴²

Κι αν στο άρθρο του εκείνο, ο Bil εμφανιζόταν με συγκρατημένο ύφος σε σχέση με παλαιότερα δημοσιεύματά του, δεν έπραττε το ίδιο και στο επόμενο, που θα μπορούσε να περιγραφεί ως ο ορισμός της διέγερσης εχθρικών συναισθημάτων διά του Τύπου εναντίον της Ελλάδας, και μάλιστα με αμφιβόλου αξιοπιστίας διηγήσεις και ερμηνείες. Έτσι, επικαλούμενος την πληροφόρηση που του είχε δώσει «αξιόπιστος φίλος» του, έστρεφε την προσοχή στην επίσκεψη που είχαν πραγματοποιήσει πριν 2,5 χρόνια οι βασιλείς της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη. Κατά τη διάρκειά της, οι Έλληνες μονάρχες είχαν φιλοξενηθεί στα ανάκτορα του Ντολμάμπαχτσε, απ' όπου αφαιρέθηκε «ένα έργο τέχνης» που αναπαριστούσε τη μάχη του Δομοκού, κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, για να μην «προσβληθούν και εξαγάγουν λανθασμένα συμπεράσματα» οι φιλοξενούμενοι:

«Αποκολλήσαμε, λοιπόν, εκείνο το ωραίο έργο από τον τοίχο... Σκέφτομαι τώρα την απαίσια εκείνη χειρονομία μας, κοιτώντας τα όσα έκαναν οι Έλληνες φίλοι μας στο Κυπριακό, και δεν βρίσκω λόγια για να πω». Την περιγραφή του συγκεκριμένου περιστατικού διαδεχόταν και μία ακόμη, ότι ο βασιλιάς δεν είχε πάει τότε να ξεναγηθεί στην Αγία Σοφία, αλλά είχε στείλει τη βασίλισσα, διότι «είναι γνωστό πια... Ο εξοχώτατος φίλος ηγεμόνας δεν δίστασε, κοιτώντας μας κατάματα, να μείνει πιστός στην παράδοση που λέει ότι μέχρι να γίνει η – κατά την έκφραση των φίλων μας – Κωνσταντινούπολη ελληνική και η Αγία Σοφία και πάλι εκκλησία, ουδείς Έλληνας ηγεμόνας δεν θα μπει στον ναό αυτό. Όπως ακριβώς ο ίδιος ηγεμόνας λέει σήμερα ότι η γνήσια τουρκική περιουσία, η Κύπρος, 'όχι, είναι ελληνική'».¹¹⁴³

¹¹⁴² «Millî Siyaset» («Εθνική Πολιτική»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 7/10/1954. Στο πλαίσιο της «εθνικής» εκείνης πολιτικής, είχε ετοιμαστεί ένα μεγάλο στρογγυλό σήμα με την επιγραφή «Türk Millî Talebe Federasyonu Kıbrıs Türkür Komitesi» και ένα αντίστοιχο με την απεικόνιση της Κύπρου. Σε περίπτωση που δινόταν η σχετική άδεια, αυτό θα ραβόταν στις φόρμες της τουρκικής εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου που επρόκειτο να μεταβεί στο Σεράγεβο της Γιουγκοσλαβίας, για να αντιμετωπίσει την εθνική ομάδα της τελευταίας, βλ. «Millî takım için» («Για την εθνική ομάδα»), πρωτοσέλιδη αποκλειστική φωτογραφία σε *Hürriyet*, 9/10/1954.

¹¹⁴³ «Hazin bir hikâye...» («Μια θλιβερή ιστορία...»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 14/10/1954. Ο Bil έκανε λόγο για «απαίσια χειρονομία» της τουρκικής πλευράς, μετανιώνοντας για τη χειρονομία αβροφροσύνης προς τον Έλληνα βασιλιά να αφαιρεθεί ο πίνακας της «μάχης του Δομοκού». Δεκαοχτώ χρόνια πριν, όμως, ο τότε Υπουργός Εξωτερικών, Tevfik Rüşüti Aras, ατένιζε «συνοφρωμένους» τον «τάπητα» που είχε αναρτηθεί σε αίθουσα του νέου κτιρίου της Κοινωνίας των Εθνών στη Γενεύη, ο οποίος απεικόνιζε την υποχώρηση του οθωμανικού στρατού έξω από τα τείχη της Βιέννης το 1683, συνοδεία της λατινικής επιγραφής «οι Τούρκοι φεύγουν πανικόβλητοι». Αναζήτησε αμέσως τον Γ.Γ. του οργανισμού και απαίτησε να κατέβει ο τάπητας, ειδάλλως «θα αναγκαστεί η τουρκική αντιπροσωπεία να λάβη σοβαράς αποφάσεις». Κατόπιν τούτου διετάχθη να κατέβει «αμέσως» η συγκεκριμένη αναπαράσταση «προληφθέντως ούτως θλιβερού επεισοδίου». Η *Cumhuriyet* που είχε αναδείξει το περιστατικό, σχολίαζε ακολούθως με οξείς και μειωτικούς χαρακτηρισμούς την Αυστρία, που είχε την ευθύνη της συγκεκριμένης «διακόσμησης» της εν λόγω αίθουσας και μάλιστα κατά τρόπο που θυμίζει έντονα τις ανθελληνικές εξάρσεις της *Hürriyet*: «Δεν γνωρίζομεν τι θέλει από την Τουρκίαν και από το Τουρκικόν έθνος η Αυστρία η οποία από τον Μεσαίωνα έτι εκρατείτο χάριν εις την προστασίαν του ενός και του άλλου έθνους και η οποία μετά τον γενικόν πόλεμον εμαδηθή όπως το πουλί του Νασρεττίν Χότζα. Εάν δεν

Η ανάδυση της τουρκικής «εθνικής πολιτικής» για την Κύπρο, την οποία περιέγραφε ο Bil στο προαναφερθέν άρθρο του και για τη συγκρότηση της οποίας τόσο είχε μοχθήσει η *Hürriyet*, θα έδινε άλλον έναν «καρπό» τον Οκτώβριο. Επρόκειτο για τη δημιουργία του «Σύνδεσμος η Κύπρος είναι Τουρκική», ως μεταξέλιξης της ομώνυμης «Επιτροπής». Την είδηση ανακοίνωνε από την Άγκυρα ο επικεφαλής της εκεί «Επιτροπής», Mehmet Ertuğruloğlu, ο οποίος πρόσθετε πως κύριοι στόχοι της νεότευκτης οργάνωσης θα ήταν «να καταδείξει στην παγκόσμια κοινή γνώμη ότι η Κύπρος είναι τουρκική, να υπερασπιστεί τα τουρκικά δίκαια και συμφέροντα στο νησί και να εφοδιάσει [με επιχειρήματα] την τουρκική κοινή γνώμη για την υπόθεση αυτή». Όπως αναφερόταν στο σχετικό δημοσίευμα, ο «Σύνδεσμος» επρόκειτο να ανοίξει παραρτήματα σε όλη τη χώρα, ενώ οι μέχρι τότε δημιουργηθείσες επιτροπές με το προσωνύμιο «Η Κύπρος είναι Τουρκική», θα συνέχιζαν τις «δραστηριότητές τους». Από την πλευρά του, ο Ertuğruloğlu δεν παρέλειπε να θέσει με τη σειρά του θέμα «παραβίασης και ακύρωσης» της Συνθήκης της Λωζάννης, ως αποτέλεσμα των ελληνικών ενεργειών, και συνακόλουθα θέμα «Δυτικής Θράκης». Παράλληλα, αν και αποδεχόταν ότι το υφιστάμενο τότε καθεστώς της Κύπρου εμφανιζόταν «να συνάδει με τα ευρύτερα συμφέροντα της Τουρκίας», σημείωνε την «μεγάλη κατανόηση και την ευαισθησία» με τις οποίες η «νεολαία» αντιμετώπιζε την τουρκική κυβερνητική πολιτική στο θέμα, ενώ εξέφραζε την πεποίθησή του ότι «μία των ημερών η τουρκική Κύπρος θα ενωθεί με τη μητέρα πατρίδα».¹¹⁴⁴

Η συζήτηση στην Πολιτική Επιτροπή του ΟΗΕ

Η εφημερίδα δεν έχανε ευκαιρία να συναρτήσει την υπόθεση της Κύπρου με εξελίξεις φαινομενικά άσχετες, όπως τα προεκτεθέντα εκκλησιαστικά ζητήματα που αφορούσαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Στην προσπάθειά της εκείνη, συνέδεε ακόμη και την κυβερνητική κρίση στην Ελλάδα, όταν είχαν παραιτηθεί στενοί συνεργάτες του Παπάγου, με την πολιτική του Έλληνα Πρωθυπουργού στο Κυπριακό. Έτσι, ο ανταποκριτής της στην Αθήνα, επικαλούμενος «επίμονες φήμες που κυκλοφορούσαν» διέβλεπε «βαθιές διαφωνίες» στους κόλπους του υπουργικού συμβουλίου για την ακολουθούμενη πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης στο ζήτημα.¹¹⁴⁵ Στο ίδιο κλίμα, αναφορά στο Κυπριακό θα γινόταν από την εφημερίδα, με την πληροφόρηση για τα εκτός τόπου, χρόνου και συγκυρίας συνθήματα που είχαν εκφωνηθεί κατά τη διάρκεια πορείας που είχαν πραγματοποιήσει στην Άγκυρα φοιτητές, με αφορμή τη 16^η επέτειο του θανάτου του Atatürk.¹¹⁴⁶

Πέραν των παράπλευρών αυτών αναφορών, όμως, θα προβάλλονταν πρωτοσέλιδα και ειδήσεις που αφορούσαν αμεσότερα την Κύπρο, όπως εκείνη της διάλεξης που είχε δώσει για το ζήτημα ο καθηγητής διεθνούς δικαίου του Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ, Hıfzı Timur. Αξιοσημείωτη ήταν η

την στενοχωρεί η ανάμνησις ότι οι Τούρκοι υπερήσπισαν τα σύνορα της Γαλικίας, ας υπολογίση τουλάχιστον το βάρος του επαίσχυντου παρελθόντος της και ας παύση την άνευ λόγου τουρκικήν εχθρότητα», βλ. *Απογευματινή*, 26/9/1936.

¹¹⁴⁴ “‘Kıbrıs Türktür’ adlı bir cemiyet kuruldu” («Ιδρύθηκε ένας σύνδεσμος με την επωνυμία ‘η Κύπρος είναι Τουρκική’»), *Hürriyet*, 1/10/1954.

¹¹⁴⁵ “İflas eden Kıbrıs siyaseti yüzünden Papagos müşkül duruma düştü” («Ο Παπάγος περιήλθε σε δύσκολη θέση εξαιτίας της χρεοκοπήσασας πολιτικής του στο Κυπριακό»), πρωτοσέλιδος υπότιτλος σε *Hürriyet*, 12/11/1954.

¹¹⁴⁶ Όπως αναφέρεται, οι φοιτητές φώναζαν το σύνθημα που θα χαρακτήριζε αργότερα τα Σεπτεμβριανά, «Η Κύπρος είναι τουρκική και τουρκική θα μείνει» (*Kıbrıs Türktür Türk kalacaktır*), βλ. “Ankara’da Atatürk yürüyüşü/ Yürüyüş esnasında Kıbrıs için gösteriler de yapıldı” («Πορεία για τον Ατάτουρκ στην Άγκυρα/ Εκδηλώσεις έγιναν κατά τη διάρκειά της και για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 12/11/1954.

πληροφορία της εφημερίδας ότι στην καταληκτική αναφορά του ο εν λόγω καθηγητής, σχολιάζοντας την πρόσφατη τότε παραπομπή τού ζητήματος στα Η.Ε., είχε υποστηρίξει ότι «προκειμένου ο ΟΗΕ να εξετάσει και να αποφανθεί επί οιοδήποτε διεθνούς ζητήματος, προϋπόθεση είναι να εκδηλωθεί ένταση που να απειλήσει την ειρήνη».¹¹⁴⁷ Αντιστοίχως, η *Hürriyet* διαμαρτυρόταν πρωτοσέλιδα για την «ξενική» αναγραφή των ονομάτων των πρωτευουσών των χωρών, που συμπεριλαμβάνονταν σε επίσημο πίνακα των Τουρκικών Ταχυδρομείων, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην αναγραφή της Λευκωσίας ως «Nicosia» και όχι τουρκιστί ως «Lefkoşa». Η επιλογή αυτή κρινόταν ασύγγνωστη «έναντι μιας εθνικής υπόθεσης όπως η Κύπρος».¹¹⁴⁸ Σε αντίθεση με την «αρνητική» πρακτική των Ταχυδρομείων, η εφημερίδα δημοσίευε διαφήμιση πώλησης ροζετών (βινιετών) που είχε ετοιμάσει η «Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική» και οι οποίες εικόνιζαν το νησί εγκιβωτισμένο στην τουρκική ημισέληνο. Στην αγγελία δινόταν πληροφόρηση για τον τόπο πώλησης των ροζετών, ενώ αναγραφόταν και η τιμή τους: 1,5 λίρα Τουρκίας.¹¹⁴⁹

Όσο πλησίαζε η ημερομηνία για τη συζήτηση της ελληνικής προσφυγής στην αρμόδια Πολιτική Επιτροπή των Η.Ε.,¹¹⁵⁰ τόσο δραστηριοποιούνταν και οι τουρκικές οργανώσεις. Έτσι, η φοιτητική ένωση του Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ επιμελείτο μία μπροσούρα στην αγγλική γλώσσα με τις τουρκικές θέσεις, προκειμένου εκείνη να μοιραστεί στις ξένες αντιπροσωπείες των Η.Ε., ενώ η γνωστή *M.T.T.B.* θα προετοίμαζε ημερολόγιο του 1955, στο οποίο θα περιλαμβάνονταν «ιστορικές σελίδες, εικόνες και αλήθειες για την Κύπρο».¹¹⁵¹ Παράλληλα, η «Επιτροπή η Κύπρος είναι Τουρκική» εξέδιδε διά του προέδρου της και δημοσιογράφου της *Hürriyet*, Hikmet Bil, μία ανακοίνωση στην οποία εξέφραζε την πεποίθηση ότι τα «έθνη» που συγκροτούσαν τον ΟΗΕ, δεν θα συντάσσονταν με «τις φωνασκίες και το τροπάρι των Ελλήνων περί της ένωσης», και συνέχιζε ως εξής: «Για την επιτροπή μας, η οποία πιστεύει ισχυρά ότι διερμηνεύει τα αισθήματα της τουρκικής κοινής γνώμης, το κυπριακό ζήτημα δεν θα θεωρηθεί λήξαν τη στιγμή που θα απορριφθεί σήμερα στα Ηνωμένα Έθνη. Αντιθέτως, για εμάς τους Τούρκους το ουσιαστικό κυπριακό ζήτημα ξεκινά από σήμερα. Διότι είμαστε υποχρεωμένοι να εργαστούμε με όλες μας τις δυνάμεις για να γνωστοποιήσουμε πάλι και πάλι στον κόσμο και στις επερχόμενες γενεές την πραγματικότητα ότι η Κύπρος είναι Τουρκική και Τουρκική θα παραμείνει».¹¹⁵²

¹¹⁴⁷ «Kıbrıs meselesi ve devletler hukuku» («Το κυπριακό ζήτημα και το διεθνές δίκαιο»), πρωτοσέλιδο δημοσίευμα σε *Hürriyet*, 24/11/1954.

¹¹⁴⁸ «P.T.T. Kıbrıs'ın merkezini türkçe adını bilmiyor!» («Τα Τουρκικά Ταχυδρομεία δεν γνωρίζουν το τουρκικό όνομα της πρωτεύουσας της Κύπρου!»), *Hürriyet*, 5/11/1954, συνοδεία της «αποδεικτικής» φωτογραφίας με το σχετικό κατάλογο.

¹¹⁴⁹ «Kıbrıs rozetleri» («Ροζέτες της Κύπρου»), *Hürriyet*, 26/11/1954.

¹¹⁵⁰ Επρόκειτο για την «Πρώτη Επιτροπή, Πολιτικών και Αμυντικών Υποθέσεων», *First (Political and Security) Committee*. Οι αναφορές σε αυτή θα γίνονται ακολούθως, χάριν συντομίας, ως «Πολιτική Επιτροπή».

¹¹⁵¹ «Kıbrıs işinde Amerika'nın takındığı tavır üzerine/ Yunanistan'da ilhakçı çevreler büyük bir ümitsizliğe düştüler» («Κατόπιν της στάσης που υιοθέτησε η Αμερική στο Κυπριακό/ οι ενωτικοί κύκλοι στην Αθήνα κατελήφθησαν από απελπισία»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 11/12/1954. Το ρεπορτάζ του τίτλου έπεται του σχετικού με τη μπροσούρα και το ημερολόγιο.

¹¹⁵² «Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanının beyanati» («Η ανακοίνωση του Προέδρου του Συνδέσμου η Κύπρος είναι Τουρκική»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 14/12/1954.

Οι συζητήσεις στην Πολιτική Επιτροπή των Η.Ε. (14 και 15 Δεκεμβρίου), καλύφθηκαν αναλυτικά από την εφημερίδα τις επόμενες ημέρες στα κεντρικά της πρωτοσέλιδα, με το ενδιαφέρον να επικεντρώνεται τόσο στις τοποθετήσεις των εμπλεκομένων, όσο και στα επεισόδια που είχαν ξεσπάσει στην Αθήνα μετά το τελικό αποτέλεσμα. Η *Hürriyet* δεν πρόβαλε ιδιαίτερος την αξιοσημείωτη από πλευράς περιεχομένου ομιλία του Τούρκου μόνιμου αντιπροσώπου, Selim Sarper,¹¹⁵³ στάθηκε ωστόσο εν εκτάσει στις ταραχές των Αθηνών, καθώς και στην πικέτα των Ελλήνων διαδηλωτών που εικόνιζε την Τουρκία και τη Βρετανία ως γαιδάρους. Όπως ήταν φυσικό, η εφημερίδα αντέδρασε πολύ έντονα, κάνοντας λόγο για «απεχθείς προσβολές» και προσθέτοντας ότι αφήνει τα συμπεράσματα «στην κρίση της τουρκικής κοινής γνώμης».¹¹⁵⁴ Η ελληνική κυβέρνηση θα καταδίκασε τις ακρότητες και τα επεισόδια και, κατά την εφημερίδα, θα «εξέφραζε τη λύπη της για τα γεγονότα στους πρέσβεις της Τουρκίας, της Αμερικής και της Αγγλίας, ζητώντας συγγνώμη». Την ίδια στιγμή ένα σύνολο «πολιτικών και πολιτιστικών επιτροπών στην Κύπρο», προεξάρχοντας του κόμματος του Fazıl Küçük, απέστειλε στον Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας τηλεγραφήματα, εκφράζοντας «την ευγνωμοσύνη και τα αισθήματα υποχρέωσης» προς εκείνον για το αποτέλεσμα στα Η.Ε. Αντιθέτως, οι Ελληνοκύπριοι αποφάσισαν να προκηρύξουν 24ωρη απεργία στο νησί.¹¹⁵⁵ Τα επεισόδια που διαδραματίστηκαν εκεί προβάλλονταν επίσης στα κεντρικά πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, η οποία έκανε λόγο για «ατμόσφαιρα εξέγερσης» στην Κύπρο.¹¹⁵⁶ Την επόμενη ημέρα της απόφασης που είχε λάβει η 514^η Ολομέλεια των Η.Ε., ο Menderes προέβαινε σε σχετική δήλωση στο *Anadolu*, αναφέροντας τα ακόλουθα:

«Η απόφαση που έλαβαν τα Η.Ε. στο ζήτημα της Κύπρου, θέτει τέλος στην υπόθεση, με την κατηγορηματική διατύπωση ότι δεν θεωρείται πρόπον να υπάρξει συνέχεια στις διαπραγματεύσεις επί του θέματος. Σημειώνουμε με ικανοποίηση τη δήλωση των ελληνικών επισήμων αρχών, ότι καταβάλλουν προσπάθειες και λαμβάνουν μέτρα, έτσι ώστε να μην πληγεί η μεταξύ μας φιλία από τα επεισόδια που ξέσπασαν εξαιτίας του

¹¹⁵³ Αναλυτικά για την ομιλία βλ., Αγγελετόπουλος, ό.π., σελ. 67, υποσ. 217.

¹¹⁵⁴ “B. Milletler Kıbrıs meselesini ele aldı” («Τα Η.Ε. εξέτασαν το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 15/12/1954 “Kıbrıs’la alakalı Yunan talepleri suya düşüyor” («Ναυάγησαν τα ελληνικά αιτήματα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/12/1954 “Yeni bir Yunan küstahlığı” («Νέα ελληνική αναίδεια»), πρωτοσέλιδη φωτογραφία σε *Hürriyet*, 16/12/1954 “B. Milletlerin verdiği karar Yunanlıları çileden çıkardı” («Η απόφαση των Η. Εθνών έβγαλε τους Έλληνες από τα ρούχα τους»), *Hürriyet*, 17/12/1954. Στο πλαίσιο αυτό χαρακτηριστική ήταν και η χωρίς σχόλια γελοιογραφία της εφημερίδας περί του «ναυαγίου» της ελληνικής προσφυγής, στην οποία εικονιζόταν ένα χέρι που έφερε στο μανίκι την ελληνική σημαία, να βυθίζεται αγωνιωδώς στη θάλασσα, βλ. *Hürriyet*, 17/12/1954.

¹¹⁵⁵ “Selânik’teki son Kıbrıs nümayişleri dolayısıyla/ Yunanistan Türkiye, İngiltere ve Amerika’dan özür diledi” («Η Ελλάδα ζήτησε συγγνώμη από Τουρκία, Αγγλία και Αμερική/ λόγω των πρόσφατων διαδηλώσεων στη Θεσσαλονίκη για την Κύπρο»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 18/12/1954.

¹¹⁵⁶ “Kıbrıs’ta Türkiye, İngiltere, Amerika aleyhinde yapılan/ Kanlı nümayişlerde 120 yaralı, 1 ölü var; birçok rum tevkif edildi/ İngiliz askerleri ateş açmak ve göz yaşartıcı bomba kullanmak zorunda kaldılar” («Στις αιματηρές διαδηλώσεις εναντίον της Τουρκίας, της Αγγλίας και της Αμερικής στην Κύπρο υπάρχουν 120 τραυματίες και ένας νεκρός/ συνελήφθησαν πολλοί Ελληνοκύπριοι/ Οι Άγγλοι αναγκάστηκαν να ανοίξουν πυρ και να κάνουν χρήση δακρυγόνων»), *Hürriyet*, 19/12/1954. Χαρακτηριστική είναι και πάλι η ταύτιση με τη στάση της βρετανικής πλευράς, που «αναγκάστηκε» να χρησιμοποιήσει βία, αλλά και η αντίφαση με την ορολογία που η εφημερίδα υιοθετούσε στις προαναφερθείσες περιπτώσεις του Μαρόκου και της Αλγερίας: “Kıbrıs Adasında bir isyan havası esmeğe başlandı/ Türk semtlerine saldıran Rumlar sert bir mukavemetle karşılaştılar” («Ατμόσφαιρα εξέγερσης στην Κύπρο/ Οι επιτιθέμενοι στις τουρκικές γειτονιές Ελληνοκύπριοι ήρθαν αντιμέτωποι με σκληρή αντίσταση»), *Hürriyet*, 20/12/1954, σε μία χαρακτηριστική πρόγευση των διακοινοτικών συγκρούσεων που θα ακολουθούσαν τα επόμενα χρόνια.

συγκεκριμένου ζητήματος. Επειδή το εν λόγω ζήτημα έχει κλείσει εντελώς, έχει έλθει πλέον ο καιρός να επιδειχθεί προσοχή και μέριμνα να μην σκιαστεί ιδίως η μεταξύ μας φιλία με τη σύμμαχό μας Ελλάδα. Η τουρκική κυβέρνηση, η οποία ουσιαστικά από την πρώτη στιγμή διατήρησε τη νηφαλιότητά της και η οποία με αίσθημα φιλίας ουδέποτε παρέλειψε να επιδειξεί σεβασμό στις ηθικές υποχρεώσεις της συμμαχίας μας, θα συνεχίσει έχοντας την ίδια άποψη και πίστη, τις προσπάθειές της με ειλικρίνεια και αποφασιστικότητα, για να αξιωθούν νέας προόδου οι σχέσεις των δύο χωρών».¹¹⁵⁷

Όπως καθίσταται εμφανές, ο Τούρκος Πρωθυπουργός έσπευδε να «κηρύξει λήξασα» την όλη ελληνική προσπάθεια να επιτραπεί η αυτοδιάθεση της Κύπρου, προβάλλοντας εμφαντικά τη διατύπωση της απόφασης των Η.Ε., «*it does not appear appropriate to adopt a resolution*» και παραγνωρίζοντας ταυτόχρονα την αμέσως προηγούμενή της, που σημείωνε «*for the time being*». Γνώμονας σε εκείνη την προσπάθειά του ήταν η «αποκατάσταση» των διμερών σχέσεων με την Ελλάδα, οι οποίες είχαν «σκιαστεί» από το Κυπριακό και «πληγεί» από τα επεισόδια των Αθηνών. Έτσι, με την εν λόγω ανακοίνωσή του, καλούσε ουσιαστικά την Ελλάδα να αφήσει κι εκείνη πίσω της αυτή την ενοχλητική «υπόθεση», προς όφελος της πολλά υποσχόμενης «νέας προόδου» στις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών.¹¹⁵⁸

Σε αντίθεση με τον Menderes, σχολιάζοντας το αποτέλεσμα στα Η.Ε., ο Baha Özler καλούσε την «τουρκική κοινή μας γνώμη να βρίσκεται πάντοτε σε εγρήγορση, όπως το έχει πράξει μέχρι σήμερα, έναντι των ενδεχόμενων –βέβαιων θα λέγαμε – ελληνικών μηχανορραφιών, διότι αν έστω και για μια στιγμή επαναπαυθούμε και θεωρήσουμε ότι το ζήτημα έχει τακτοποιηθεί ριζικώς και ότι έχουν εξαλειφθεί οι ισχυρισμοί και οι κινητοποιήσεις των Ελλήνων, τότε θα πρόκειται για ασυγχώρητο και μέγα λάθος». Ο αρθρογράφος, αφού επισημάνει τη διατύπωση «προσώρας» στην τελική απόφαση των Η.Ε., επαναλάμβανε τα περί της συνεχούς εγρήγορσης «έναντι των δραστηριοτήτων και των κινητοποιήσεων των Ελληνοκύπριων κομμουνιστών με τους Έλληνες διπλωμάτες», καλώντας σε ενίσχυση «με οποιοδήποτε τμήμα των Επιτροπών Κύπρου που έχουμε δημιουργήσει το τελευταίο διάστημα», ενώ έκλεινε την παρέμβασή του εκτιμώντας ότι «η υπόθεση της Τουρκικής Κύπρου δεν έχει ακόμη κερδηθεί!».¹¹⁵⁹

¹¹⁵⁷ “Kıbrıs’a dair Menderes’in beyanati” («Δήλωση του Μέντερες για την Κύπρο»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 19/12/1954. Αμέσως μετά τις δηλώσεις του Τούρκου Πρωθυπουργού, η εφημερίδα πρόσθετε με νόημα, ανταπόκρισή της από την Αγκυρα, σύμφωνα με την οποία την ίδια εκείνη ημέρα ο Menderes είχε διαδοχικές συναντήσεις στην τουρκική πρωτεύουσα με τον πρέσβη των ΗΠΑ, Avra Milvin Warren («Waner» λανθασμένα στο πρωτότυπο), τον επίσης Αμερικανό επικεφαλής του Γραφείου Μέσης Ανατολής, George Allen, καθώς και τον Βρετανό πρέσβη, Sir James Bowker. Μάλιστα, όλους τους ανωτέρω τους δέχτηκε στη «διεύθυνση Μπολσεβικισμού», βλ. “Başvekil Amerikan ve İngiliz Büyükelçileriyle görüştü” («Ο Πρωθυπουργός συναντήθηκε με τους Πρέσβεις των ΗΠΑ και της Αγγλίας»), *Hürriyet*, ό.π.

¹¹⁵⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη διατύπωση στην ανακοίνωση εξέφευγε μερικώς του επίσημου χαρακτήρα του όλου κειμένου, κάνοντας λόγο κατά λέξη για «καινούργιες καινούργιες εξελίξεις» (*yeni yeni inkişaflar*). Στα σημερινά δεδομένα, μία αντίστοιχη διπλωματική διατύπωση θα μιλούσε ενδεχομένως για μία «νέα ώθηση στις διμερείς σχέσεις», που μάλλον είναι και η ορθότερη απόδοση εκείνου που εννοούσε ο Menderes.

¹¹⁵⁹ “Kıbrıs için daima uyanık bulunalım!” («Ας είμαστε πάντοτε σε εγρήγορση για την Κύπρο!»), στήλη «Görüşler», *Hürriyet*, 18/12/1954.

Με την κοινή γνώμη ασχολείται και ο Ahmet İhsan, όχι όμως την τουρκική, αλλά την ελληνική, με αφορμή τα επεισόδια που είχαν ξεσπάσει στην Ελλάδα μετά την απόφαση των Η.Ε. Ο συντάκτης κατηγορούσε την ελληνική κυβέρνηση, την εκκλησία και την ελληνική νεολαία ότι με τις «φωνασκίες» τους είχαν μετατρέψει το Κυπριακό σε «εθνική υπόθεση», οδηγώντας την κοινή τους γνώμη στο μη περαιτέρω. Χαρακτήριζε ειρωνικά, «αριστούργημα της έλλειψης αντίληψης και προνοητικότητας», την επιδίωξη μιας «αβάσιμης υπόθεσης» και την «καλλιέργεια αναβρασμού» στο λαό, μη φειδόμενος κοσμικών επιθέτων για τους διαδηλωτές και τις υπερβασίες τους. Καταλήγοντας, «υπενθύμιζε» στους «Έλληνες φίλους μας» ότι «η Κύπρος ουδέποτε υπήρξε ελληνική και ουδέποτε θα υπάρξει. Οι αβάσιμες υποθέσεις δεν προχωρούν με κούφια λόγια, φωνασκίες, ύβρεις και σαματά. Ας εγκαταλείψουν πλέον οι φίλοι μας τις φαντασιώσεις, βρίσκοντας τρόπο να μάθουν τις πραγματικότητες».¹¹⁶⁰

Σε υιοθέτηση επιθετικών εθνικών στερεοτύπων προχωρούσε από την πλευρά του ο Tahsin Öztin, ενοχλημένος από την αναπαράσταση των Τούρκων ως γαιδάρων από τους Έλληνες διαδηλωτές. Επικαλείτο την προσωπική παιδική του μαρτυρία από τη Σμύρνη του 1922, όταν μετά την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου είχε επικρατήσει μεταξύ των εκεί Ελλήνων ο πανικός τού «έρχεται!», της οσονούπω δηλαδή εισόδου του Mustafa Kemal και του τουρκικού στρατού στην πόλη. Το καταληκτήριο «συμπέρασμα» του αρθρογράφου, αλλά και το συνακόλουθο μήνυμά του, ήταν εύγλωττα: «Εμείς γνωρίζουμε τους πατεράδες των νεαρών που μας παριστάνουν και μας περιφέρουν ως γαιδάρους στους δρόμους της Αθήνας».¹¹⁶¹ Το ίδιο ακριβώς ύφος υιοθετούσε ο Öztin και σε μεταγενέστερο συντομότερο άρθρο γνώμης του, κάνοντας και πάλι αναδρομή στην περίοδο του μικρασιατικού πολέμου, και περατώνοντας την παρέμβασή του με την εξής εικόνα: «Ας υποθέσουμε ότι ‘τα Η.Ε. και η Αγγλία άφησαν ομόφωνα χθες την Κύπρο στην τύχη της... όποιος θέλει μπορεί να την πάρει!...’ Έχω ακόμη μπροστά στα μάτια μου μια γελοιογραφία που δημοσιεύθηκε τον καιρό του Πολέμου της Ανεξαρτησίας... Τα χνάρια του ποδιού του Τούρκου στρατιώτη¹¹⁶² στην πλάτη του εύζωνου...».¹¹⁶³

Στην ορθή επισήμανση ότι η ελληνική προσφυγή για την Κύπρο δεν είχε απορριφθεί με την απόφαση των Η.Ε., αλλά είχε απλώς αναβληθεί η εξέτασή της, προέβαινε και ο Sükrü Kaya στο δικό του άρθρο γνώμης, προσθέτοντας περαιτέρω ότι η απόφαση για τον «εξελληνισμό» του νησιού παραπέμφθηκε στο μέλλον και συμπεραίνοντας τα εξής: «Οι Κύπριοι πατριώτες και οι ανώτεροι κληρικοί σε καμμία περίπτωση δεν θα παραλείψουν να προετοιμάσουν το κατάλληλο έδαφος και χρόνο, καθώς και να караδοκούν, δουλεύοντας και υποδαυλίζοντας το ζήτημα. Θα φρεσκάρουν πάντα την υπόθεση της Ένωσης ενώπιον της διεθνούς κοινής γνώμης οργανώνοντας αντάρτικο, με πολιτικά επεισόδια και δολοφονίες, όπως είχαν κάνει και παλαιότερα στην Κρήτη,

¹¹⁶⁰ “Ağızların payını aldılar” («Έλαβαν την αποστομωτική απάντηση»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 19/12/1954.

¹¹⁶¹ “Erkete!” («Έρχεται!»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 21/12/1954.

¹¹⁶² *Mehmetçik* στο πρωτότυπο (ο Μεμετάκος), ο πάγιος όρος που χρησιμοποιείται για τον Τούρκο στρατιώτη, όρος ο οποίος προσδίδει οικειότητα και αίσθημα συλλογικότητας, ιδίως αν αναλογισθεί κανείς ότι πρόκειται ουσιαστικά για τη χρήση του ονόματος του «προφήτη Μωάμεθ».

¹¹⁶³ “Küçük komşumuz...” («Ο μικρός μας γείτονας...»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 28/12/1954.

στην Ήπειρο και στη Μακεδονία». Στις προθέσεις αυτές ακριβώς απέδιδε και το πρελούδιο των «κατηγοριών» εναντίον του επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας στον ΟΗΕ, Selim Sarper, χαρακτηρίζοντάς το ως «τερτίπι μιας βυζαντινοειδούς διπλωματίας».¹¹⁶⁴

Ο τελευταίος μήνας του 1954 θα ολοκληρωνόταν με την αναδημοσίευση, για μία ακόμη φορά, γελοιογραφιών που αφορούσαν το Κυπριακό, από άλλες τουρκικές εφημερίδες. Στην πρώτη εξ αυτών, που φιλοξενείτο από τη *Milliyet*, εικονιζόταν με έναν μάλλον χυδαίο τρόπο, ένας εύζωνος να αναπηδά αιφνιδιασμένος, καθώς η άκρη της χερσονήσου της Καρπασίας κατευθυνόταν στα οπίσθιά του. Επάνω στην Κύπρο αναγραφόταν «κυπριακό ζήτημα», ενώ στη λεζάντα αναφερόταν με διφορούμενο τρόπο «η άκρη του κυπριακού ζητήματος...».¹¹⁶⁵ Ακολουθούσε δύο ημέρες αργότερα η αναδημοσίευση γελοιογραφίας της *Yeni Sabah*, που αναπαριστούσε το λιντσάρισμα ενός Έλληνα περαστικού από άλλους συμπατριώτες του, με τον αστυνομικό που παρενέβαινε να ρωτά, «τι γίνεται βρε;!» και έναν από τους επιτιθέμενους να απαντά, «είναι προδότης της πατρίδας... Φοράει αγγλικά υφάσματα...».¹¹⁶⁶ Το απόσπασμα της ομιλίας του Sarper στον ΟΗΕ, όπου υποστήριζε ότι η λέξη «Ένωση» ισοδυναμούσε με το ναζιστικό «Anschluss»,¹¹⁶⁷ φαίνεται πως ενέπνευσε την επόμενη, υβριστικού χαρακτήρα, γελοιογραφία που είχε αρχικά δημοσιεύσει η *Dünya*. Στα τέσσερα καρέ της εικονίζονταν κατά σειρά η ναζιστική σβάστικα, ο σταυρός της Μάλτας, ο λατινικός σταυρός και τέλος ο «ελληνικός σταυρός» της «Ένωσης» που βυθιζόταν με ορμή στη θάλασσα.¹¹⁶⁸ Στην τελευταία γελοιογραφία που ήταν δάνεια και πάλι από τη *Dünya*, εικονιζόταν ο Μακάριος να χτυπά το κουδούνι της πόρτας ενός «νευρολόγου», μετά προφανώς από τα αρνητικά αποτελέσματα της συζήτησης στα Η.Ε.¹¹⁶⁹

Η επιστροφή του μουφτή στην Κύπρο – Η σύλληψη του πληρώματος του «Άγιος Γεώργιος»

Έντονο θα παρέμενε το ενδιαφέρον – και η συνακόλουθη προβολή – της *Hürriyet* για τις εξελίξεις σε όλες τις πτυχές του Κυπριακού και κατά το έτος 1955, με ευεξήγητες διαφοροποιήσεις ποσοτικού και ποιοτικού χαρακτήρα κατά την πάροδο των μηνών. Έτσι, το πρώτο τρίμηνο του συγκεκριμένου έτους τα σχετικά δημοσιεύματα θα είναι μάλλον ευάριθμα σε σύγκριση με την κατακόρυφα αυξητική μεταβολή τους που θα παρουσιαζόταν από τον Απρίλιο και μετά, μήνα έναρξης του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ. Ο πολλαπλασιασμός αυτός των δημοσιευμάτων θα κορυφωνόταν κατά τους θερινούς μήνες, όταν θα κρινόταν και τελικά θα πραγματοποιείτο η τριμερής συνάντηση του Λονδίνου, ενώ θα διακοπτόταν τον Σεπτέμβριο μετά το ξέσπασμα του πογκρόμ των Σεπτεμβριανών, όταν το κλείσιμο της εφημερίδας επί δεκαπενθήμερο και ακολούθως η λογοκρισία που επέβαλε το τουρκικό κράτος θα εξαφάνιζε το Κυπριακό από τις στήλες της μέχρι ουσιαστικά τα τέλη Δεκεμβρίου, οπότε και θα έκανε και πάλι δυναμικά την εμφάνισή του.

¹¹⁶⁴ “Nadir bir Hâdise” («Ένα σπάνιο περιστατικό»), *Hürriyet*, 29/12/1954.

¹¹⁶⁵ *Hürriyet*, 21/12/1954.

¹¹⁶⁶ *Hürriyet*, 23/12/1954.

¹¹⁶⁷ Βλ. Αγγελετόπουλος, ό.π., σελ. 67, υποσ. 217. Ο συγκεκριμένος παραλληλισμός ήταν επίσης βρετανικής εμπνεύσεως και περιλαμβανόταν σε «ενημερωτικό σημείωμα» που είχε εκπονήσει το Foreign Office και είχε αποστείλει στην πρεσβεία της Ουάσιγκτον τρεις μήνες πριν, στις 20/9/1954, βλ. Stefanidis, ό.π., σελ. 78.

¹¹⁶⁸ *Hürriyet*, 25/12/1954.

¹¹⁶⁹ *Hürriyet*, 31/12/1954.

Τον Ιανουάριο το νήμα της αφήγησης ξαναπιανόταν από την επιστροφή της τριμελούς τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας – στην οποία συμμετείχε και ο μουφτής Mehmet Dâna – που είχε μεταβεί στην έδρα των Η.Ε. προκειμένου να παρουσιάσει τις τουρκοκυπριακές θέσεις. Στο πλαίσιο αυτό, αξιοπρόσεκτη ήταν και πάλι η πορεία και οι επαφές του μουφτή σε Λονδίνο, Κωνσταντινούπολη και, κυρίως, Άγκυρα, πριν καταλήξει στον τελικό του προορισμό, τη Λευκωσία. Όπως πληροφορούσε η *Hürriyet* με διαδοχικές αποκλειστικές της ανταποκρίσεις, ο Dâna προγραμματίζε να παραμείνει επί δεκαπενθήμερο στη βρετανική πρωτεύουσα για επαφές και ομιλίες,¹¹⁷⁰ χρονικό διάστημα το οποίο τελικά θα περιοριζόταν στις επτά ημέρες. Πέραν της συνάντησης με τον Υπουργό Αποικιών, που είχε από κοινού με τα άλλα μέλη της αντιπροσωπείας, οι μόνες πληροφορίες που δίνονταν για τις επαφές του, ήταν η συνάντηση με μη κατονομαζόμενα μέλη της Βουλής των Λόρδων, καθώς και η «τυχαία» συνάντηση που είχε στον κινηματογράφο με τον Winston Churchill.¹¹⁷¹ Μετά την άφιξή του στην Κωνσταντινούπολη, ο Dâna θα προέβιαι σε αποκλειστικές δηλώσεις στη *Hürriyet*, αναφέροντας μεταξύ άλλων ότι το ταξίδι τους στα Η.Ε. ήταν «επωφελές», καθώς είχαν την ευκαιρία να πληροφορήσουν αρκετές «ανενημέρωτες για την Κύπρο» ξένες αντιπροσωπείες, κάνοντας έτσι «να ακουστεί η φωνή των 100 χιλιάδων Τουρκοκυπρίων».¹¹⁷² Κατόπιν επισκέφθηκε τα γραφεία της εφημερίδας, κατέθετε στέφανο στον τάφο του Sedat Simavi και είχε επαφές με την *T.M.T.F.*, καθώς και με την οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική».¹¹⁷³ Θα ακολουθούσε μία μακρά παραμονή του στην Άγκυρα, από τις 16 έως τις 28 Ιανουαρίου, διάστημα για το οποίο οι μόνες πληροφορίες που παρέχονταν ήταν η πρόθεσή του να συναντηθεί με τον επικεφαλής της Διεύθυνσης Θρησκευτικών Υποθέσεων και η «επιθυμία» του να δει τον Πρωθυπουργό Menderes.¹¹⁷⁴ Σε κανένα μεταγενέστερο δημοσίευμα, ωστόσο, δεν επιβεβαιώνονται ή ανασκευάζονται οι συγκεκριμένες συναντήσεις, γεγονός που εγείρει υποψίες για το κατά πόσο αυτές – ή άλλες παραπλήσιες – τελικά πραγματοποιήθηκαν και εάν ναι, ποιο ήταν το περιεχόμενό τους.

Αναμφίβολα, όμως, το σημαντικότερο γεγονός του Ιανουαρίου ήταν η σύλληψη στη Χλώρακα του πληρώματος του καϊκιού «Άγιος Γεώργιος» που μετέφερε σημαντικές ποσότητες οπλισμού και πυρομαχικών εν όψει της έναρξης του αγώνα της ΕΟΚΑ. Πριν το περιστατικό αυτό, η εφημερίδα είχε καλλιεργήσει ειδησεογραφικά το έδαφος ότι επέκειντο δυναμικές ενέργειες από πλευράς Ελληνοκυπρίων. Η πρώτη, έμμεση αναφορά ήταν η αναδημοσίευση άρθρου γνώμης της τουρκοκυπριακής *Halkın Sesi*, περί των «διδασμάτων» που έπρεπε να αντλήσουν και της συνακόλουθης «στάσης» που όφειλαν να υιοθετήσουν οι Τουρκοκύπριοι από την «επιθετική»

¹¹⁷⁰ “Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçları için Londra’da çıkan tebliğ” («Η ανακοίνωση που εξεδόθη στο Λονδίνο για τις ανάγκες των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 1/1/1955.

¹¹⁷¹ “Londra’da temaslarını bitiren Kıbrıs Müftüsü buraya geliyor” («Αφικνείται ο περατώσας τις επαφές του στο Λονδίνο Μουφτής της Κύπρου»), *Hürriyet*, 8/1/1955.

¹¹⁷² “Kıbrıs Müftüsü Dâna Ef. Londra’dan döndü” («Επέστρεψε από το Λονδίνο ο Μουφτής Κύπρου Ντανά Εφ.»), *Hürriyet*, 10/1/1955.

¹¹⁷³ “Kıbrıs Müftüsü Dâna Efendi Hürriyet’te” («Ο Μουφτής Κύπρου Ντανά Εφέντης στη Χιουρριέτ»), *Hürriyet*, 11/1/1955.

¹¹⁷⁴ “Kıbrıs’a din adamı yollanacak” («Θρησκευτικός λειτουργός θα αποσταλεί στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 17/1/1955 και “Kıbrıs Müftüsü Lefkoşa’ya döndü” («Ο Μουφτής της Κύπρου επέστρεψε στη Λευκωσία»), *Hürriyet*, 29/1/1955.

συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων εναντίον των καταστημάτων των πρώτων, που είχαν παραμείνει ανοιχτά, παρά την απεργία που είχε κηρυχθεί ως αντίδραση στην απόφαση των Η.Ε.¹¹⁷⁵ Το δεύτερο και αμεσότερο, πληροφορούσε ότι η εφημερίδα *Ένωσις*, που είχε εισαχθεί «παρανόμως» στο νησί, υποστήριζε πως έπρεπε να δοθεί μία απάντηση στη βρετανική αποικιακή διοίκηση «στη γλώσσα που καταλαβαίνει», δηλαδή «με αίμα, με σαμποτάζ και με δυναμίτες», κατά τα προηγηθέντα επιτυχημένα παραδείγματα «του λαού της Αιγύπτου, των Εβραίων και των Μάο-Μάο». Η *Hürriyet* εκτός από την επισήμανση της είδησης, δεν έχανε την ευκαιρία να την αναδείξει ειρωνικά, προβάλλοντας στον τίτλο της μόνο τους τελευταίους.¹¹⁷⁶

Παρά το γεγονός ότι η πρωτοσέλιδη προβολή των συλλήψεων και της κατάσχεσης του οπλισμού και των πυρομαχικών στη Χλώρακα, μάλλον ερχόταν να επιβεβαιώσει τα γραφόμενα της εφημερίδας, οι αναφορές παρέμειναν ειδησεογραφικές σε όλα τα σχετικά δημοσιεύματα. Έτσι, στην εν λόγω αποκλειστική ανταπόκρισή της από τη Λευκωσία, η *Hürriyet* ανέφερε ότι είχαν κατασχεθεί 27 κιβώτια με «όπλα, πυρομαχικά, εκρηκτικές ύλες, χειροβομβίδες και δυναμίτη» και πληροφορούσε τόσο για τη σύλληψη του πληρώματος των Ελλήνων, όσο και των οκτώ Ελληνοκύπριων που τους ανέμεναν στη Χλώρακα. Παράλληλα, έκανε λόγο για ένα ευρύ κύμα συλλήψεων, που είχε φτάσει τις 70 σε ολόκληρη την Κύπρο και συμπεριλάμβανε, μεταξύ των άλλων, τον «γραμματέα του δεσπότη της Πάφου και τρεις παπάδες». Η Χλώρακα αναγορευόταν σε «κέντρο λαθρεμπορίου» και «αντιβρετανικό στρατηγείο», τα εκεί ανηρτημένα ενωτικά πανό έφεραν «μυστηριώδη σημάδια» και οι ντόπιοι χωρικοί έλεγαν ότι εκείνα «ήταν έργο μιας οργάνωσης που είχε δημιουργηθεί στην Ελλάδα και είχε τους πράκτορές της» στο νησί. Σύμφωνα με την εφημερίδα, απαγορεύτηκε η πρόσβαση στον Μακάριο, που είχε ξεκινήσει να επισκεφτεί την περιοχή, με τη γνωστοποίηση ότι επρόκειτο πλέον για «απαγορευμένη ζώνη». Αξιοσημείωτες ήταν και οι εικασίες που αναπαρήγαγε η εφημερίδα για τον τόπο απ' όπου είχε ξεκινήσει το «Άγιος Γεώργιος»: Αν και αρχικά αναφερόταν η Ύδρα, αμέσως κατόπιν γινόταν υποβολιμαία λόγος για το ενδεχόμενο να είχε ξεκινήσει το καϊκι από τη Ρόδο, γεγονός που ενέπλεκε άμεσα και καθιστούσε υπεύθυνη την ελληνική κυβέρνηση, με την υπόμνηση του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος των Δωδεκανήσων βάσει της Συνθήκης των Παρισίων του 1947. Μάλιστα η *Hürriyet* αποκάλυπτε εμμέσως τις πηγές αυτής της σπερμολογίας, όταν στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ τόνιζε το «ιδιαίτερο ενδιαφέρον» και τις «εργώδεις προσπάθειες για τη διαλεύκανση της υπόθεσης, των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών που διεξάγουν τις έρευνες στην υπόθεση της λαθρεμπορίας όπλων».¹¹⁷⁷

¹¹⁷⁵ “Alınacak ders” («Διδάγματα»), αναδημοσίευση σε *Hürriyet*, 16/1/1955.

¹¹⁷⁶ “Kıbrıs'taki Rumlar ‘Mau Mau’lar gibi harekete davet ediliyor” («Οι Ελληνοκύπριοι της Κύπρου κλήθηκαν να δραστηριοποιηθούν όπως οι ‘Μάο-Μάο’»), *Hürriyet*, 20/1/1955, με πηγή το *Reuters*. Για την καλλιέργεια αντίστοιχου κλίματος και το προηγηθέν καλοκαίρι του 1954, βλ. ανωτέρω, σελ. 352-353. Η εφημερίδα θα έκανε και δεύτερη αναφορά στην «κρυφά εισαγόμενη στην Κύπρο» δεκαπενθήμερη εφημερίδα *Ένωσις*, η οποία «παρακινούσε τους Ελληνοκυπρίους να στασιάσουν», όπως ήταν ο χαρακτηριστικός τίτλος, βλ. “Kıbrıs Rumları gizlice isyana teşvik ediliyor”, *Hürriyet*, 5/3/1955.

¹¹⁷⁷ “Kıbrıs'ta geniş ölçüde tevkifler yapıyor/ 27 sandık silâh ele geçirildi” («Ευρείες συλλήψεις πραγματοποιούνται στην Κύπρο/ Κατασχέθηκαν 27 κιβώτια με όπλα»), *Hürriyet*, 28/1/1955. Πρωτοσέλιδη φωτογραφία του κατασχεμένου καϊκιού θα δημοσιευόταν την 1^η Φεβρουαρίου (“Kıbrıs'a silâh taşırken yakalanan Yunan motoru”).

Η συνέχεια της είδησης θα υποβαθμιζόταν παραδόξως από την εφημερίδα, αφού χαρακτηριστικά ολόκληρο το Φεβρουάριο θα δημοσίευε μόνο μία μικρή σχετική αναφορά στις εσωτερικές της σελίδες,¹¹⁷⁸ ενώ μόνο στα μέσα Μαρτίου, κατά τη δίκη των πρωταγωνιστών, θα αφιέρωνε μεγαλύτερο χώρο. Πράγματι τότε, στην αποκλειστική του ανταπόκριση από τη Λευκωσία, ο συνεργάτης της εφημερίδας αναφερόταν αναλυτικά στα στοιχεία που είχαν προκύψει κατά την ακροαματική διαδικασία, από τα έγγραφα που είχε μαζί του ο «Έλληνας υπήκοος Σωκράτης Λοιζίδης», όπως στη δημιουργία «επαναστατικής οργάνωσης» ονόματι ΕΜΑΚ (*Εθνικό Μέτωπο Απελευθέρωσης Κύπρου*), καθώς και σε όσα αναφέρονταν σε σχετικό έγγραφό του για τους Τουρκοκύπριους: «Η ΕΜΑΚ ουδεμία κακή πρόθεση έχει εναντίον των Τουρκοκυπρίων. Όμως οι Τούρκοι δεν πρέπει να στραφούν εναντίον μας, ούτε και να βοηθήσουν τους Άγγλους. Μετά την απελευθέρωση θα ζήσουμε με τους Τούρκους του νησιού σαν αδέρφια».¹¹⁷⁹ Η εκδίκηση της υπόθεσης θα αναβαλλόταν για τον Μάιο, με την εφημερίδα να καλύπτει πρωτοσέλιδα τις εξελίξεις,¹¹⁸⁰ καθώς και την τελική καταδίκη των κατηγορουμένων «6 Ελλήνων και 7 Ελληνοκυπρίων».¹¹⁸¹

Αν και με τα στοιχεία που ανέκλυπταν, το όλο περιστατικό ήταν πρόσφορο για περαιτέρω σχολιασμό, καμμία τέτοια πρόθεση δεν θα εκδηλωνόταν από την εφημερίδα, είτε ειδικότερα είτε γενικότερα, γεγονός μάλλον αξιοπρόσεκτο αν αναλογισθεί κάποιος τη μέχρι τότε συνήθειά της. Η απουσία αυτή του αναμενόμενου σχολιασμού ή έστω των έμμεσων τοποθετήσεων μέσα από τα σχετικά ρεπορτάζ είναι δυσερμήνευτη και μόνο εικασίες μπορούν να γίνουν, και μάλιστα σε μία περίοδο που, κατά την προσφιλή της συνήθεια, πρόβαλλε και πάλι πρωτοσέλιδα τα «δεινά» των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης»¹¹⁸² ή ασχολείτο ιδιαίτερος – και μάλιστα δια της πέννας του ίδιου του Hikmet Bil – με τη Ρόδο και τα Δωδεκάνησα.¹¹⁸³ Αφορμή για την τελευταία περίπτωση είχε δώσει η στάση του μουφτή της Ρόδου, Süleyman Kaşioğlu, τον οποίο η εφημερίδα στοχοποιούσε ως συνεργαζόμενο με θρησκευτικούς κύκλους της Κομοτηνής. Ο Kaşioğlu κατηγορείτο ότι επιχειρούσε να προσδώσει «αντιδραστικό» περιεχόμενο στη μειονοτική εκπαίδευση του νησιού, αρνούμενος επιπλέον τις αιτήσεις των «νέων Τούρκων διδασκάλων». Ο ανταποκριτής της *Hürriyet* σημείωνε πως οι εκεί «ομογενείς μας» καλούσαν την κυβέρνηση «της μητέρας πατρίδας» και τον

¹¹⁷⁸ “Kıbrıs’a silâh kaçırılanların muhakemesi” («Η δίκη εκείνων που μετέφεραν λαθραία όπλα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 20/2/1955.

¹¹⁷⁹ “Kıbrıs’taki Rumların ihtilâl hazırlıkları” («Προετοιμασίες των Ελληνοκυπρίων για επανάσταση στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/3/1955.

¹¹⁸⁰ “Kıbrıs’ta silâh kaçırmak ve hükûmeti devirmeğe teşebbüs etmekten sanık/ 6 Yunanlı ile 7 Rumun duruşması başlıyor” («Ξεκινά η δίκη των 6 Ελλήνων και 7 Ελληνοκυπρίων που κατηγορούνται για λαθραία εισαγωγή όπλων και απόπειρα ανατροπής της κυβέρνησης στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 1/5/1955. “Kıbrıs’a kaçak silâh soğanların muhakemelerine dün başlandı” («Ξεκίνησαν χθες οι δίκες εκείνων που εισήγαγαν λαθραία όπλα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/5/1955.

¹¹⁸¹ “Kıbrıs’a gizli şekilde silâh soğan Rumlar ağır hapse mahkûm oldular” («Οι Ελληνοκύπριοι που εισήγαγαν κρυφώς όπλα στην Κύπρο καταδικάστηκαν σε βαριές ποινές»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 7/5/1955.

¹¹⁸² “Yunanistan’dan iltica eden ırkdaşlarımız” («Οι [εδά] καταφεύγοντες ομογενείς μας από την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 7/1/1955.

¹¹⁸³ Τα δυσφημιστικά για την Ελλάδα δημοσιεύματα της εφημερίδας και για τις δύο ελληνικές περιοχές θα συνεχίζονταν όλη την επομένη περίοδο, βλ. “Bati Trakya Türklerinin vaziyeti hergün biraz daha zorlaşıyor” («Η κατάσταση των Τούρκων της Δυτικής Θράκης δυσκολεύει κάθε μέρα και περισσότερο»), *Hürriyet*, 10/5/1955. “Rodoslu Türklerin durumu” («Η κατάσταση των Τούρκων της Ρόδου»), *Hürriyet*, 12/5/1955.

τουρκικό Τύπο να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους.¹¹⁸⁴ Η ανασκευαστική επιστολή του Kaşlioğlu θα προκαλούσε την οξεία αντίδραση του Hikmet Bil με δύο άρθρα γνώμης, στα οποία συσχέτιζε επιπροσθέτως την υπόθεση με την Κύπρο. Ο συντάκτης κατήγγειλε τον μουφτή ότι ήταν εκείνος που είχε ταχθεί δημοσίως υπέρ της ελληνικότητας της Κύπρου και ότι έχει λειτουργήσει ως «τσιράκι» των Ελλήνων «με θράσος και αναίδεια», μετατρέπόμενος σε «όργανο της εξολόθρευσης» των Τούρκων των Δωδεκανήσων.¹¹⁸⁵ Τους ίδιους οξείους τόνους μετερχόταν και στο δεύτερο άρθρο του, αποφαινόμενος ότι «εκείνος που λέει ότι η Κύπρος είναι ελληνική δεν έχει σε καμμία περίπτωση τουρκικό αίμα στις φλέβες του».¹¹⁸⁶

Η εφημερίδα πρόβαλλε πρωτοσέλιδα και τη «διαφορετική» στάση που υιοθετούσαν στις συγκεντρώσεις τους Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι. Στο πλαίσιο αυτό, πληροφορούσε για την καταδίκη σε φυλάκιση 4 μηνών των 15 εκ των 24 νέων Ελληνοκυπρίων που «είχαν προκαλέσει φασαρίες» και κατηγορούνταν για φθορά ξένης ιδιοκτησίας, σημειώνοντας επίσης την ιαχή τού ενός εξ αυτών, «είμαστε Έλληνες και θέλουμε να ζήσουμε ελεύθεροι».¹¹⁸⁷ Αντίστοιχου ύφους θα ήταν και η παρουσίαση των δυναμικών διαδηλώσεων που είχαν λάβει χώρα στην Πάφο, κατά τη διάρκεια της δίκης των κατηγορουμένων για την υπόθεση του «Άγιος Γεώργιος», με την εφημερίδα να κάνει λόγο για «μεγάλα επεισόδια» και «επίθεση των διαδηλωτών κατά της αστυνομίας».¹¹⁸⁸ Από την άλλη πλευρά και σε αντίθεση με τη συγκεκριμένη εικόνα, θα υπογράμμιζε σε έτερο δημοσίευσμά της ότι το συλλαλητήριο που είχαν διοργανώσει οι Τουρκοκύπριοι για να διεκδικήσουν την επιστροφή του Evkaf, είχε κυλήσει σε κλίμα «ηρεμίας και σοβαρότητας, χωρίς να σημειωθούν επεισόδια». Ωστόσο, μετά το πέρας του είχαν προκύψει συλλήψεις τριών Τουρκοκυπρίων που είχαν αναρτήσει μια μεγάλη τουρκική σημαία στο κτίριο του Evkaf, οι οποίοι όμως αφέθησαν τελικά ελεύθεροι με παρέμβαση του ίδιου του Fazıl Küçük.¹¹⁸⁹

Παράλληλα, της προσοχής της *Hürriyet* δεν διέφευγε και η συνέχιση των δραστηριοτήτων και των πρωτοβουλιών του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Έτσι, η απόφαση του *Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών* να αποστείλει επιτροπή στην Κύπρο προβαλλόταν πρωτοσέλιδα, με την ταυτόχρονη και χαρακτηριστική υπόμνηση της συμμετοχής και του «Πατριαρχείου Φαναρίου» στην προηγηθείσα συνάντηση που είχε διοργανώσει το *Συμβούλιο* στο Evanstone, όπου και είχε γίνει

¹¹⁸⁴ “Oniki adada sadece 6 Türk okulu kaldı” («Στα Δωδεκάνησα απέμειναν μόνο 6 σχολεία»), *Hürriyet*, 19/1/1955.

¹¹⁸⁵ “Âmin” («Αμήν»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 3/3/1955.

¹¹⁸⁶ “Tekrar Âmin” («Και πάλι Αμήν»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 31/3/1955.

¹¹⁸⁷ “Kıbrısta 15 Rum mahkûm oldu” («Καταδικάστηκαν στην Κύπρο 15 Ελληνοκύπριοι»), *Hürriyet*, 2/2/1955.

¹¹⁸⁸ “Kıbrıs'ta Rumlar dün yine büyük taşkınlıklar yaptı” («Οι Ελληνοκύπριοι προκάλεσαν χθες πάλι μεγάλα επεισόδια στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 17/3/1955.

¹¹⁸⁹ “Kıbrıs Türklerinin dün yaptıkları mitingde/ Evkaf dairesinde bayrağımızı çeken üç Türk tevkif olundu” («Στο συλλαλητήριο που πραγματοποιήσαν χθες οι Τουρκοκύπριοι/ συνελήφθησαν τρεις Τούρκοι που ανήρτησαν τη σημαία μας στη διεύθυνση του Evkaf»), *Hürriyet*, 7/2/1955. Την ίδια περίοδο ενώσεις εργατικών συνδικάτων στην Τουρκία διεξήγαγαν καμπάνια για την αποστολή τουρκικών σημαίων στο νησί, βλ. “Kıbrıs'a 700 bayrak gidiyor” («700 σημαίες πηγαίνουν στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 7/2/1955 και “Kıbrıs'a bayrak gönderme kampanyası devam ediyor” («Συνεχίζεται η καμπάνια αποστολής σημαίων στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 17/2/1955. Είναι χαρακτηριστικό το ότι οι εν λόγω κινητοποιήσεις των Τουρκοκυπρίων για το Evkaf δεν εντάχθηκαν ποτέ ρητορικά ή έμπρακτα σε κάποιου είδους ανταποικιακό αγώνα εναντίον της βρετανικής παρουσίας στην Κύπρο, γεγονός που αντανακλάται και στα δημοσιεύματα της *Hürriyet*. Έτσι, όταν για παράδειγμα η εφημερίδα δημοσίευε μεγάλο ρεπορτάζ με κεντρικό ερώτημα κατά πόσο «διαλύεται η βρετανική αυτοκρατορία», η Κύπρος απουσίαζε επιδεικτικά τόσο από τις σχετικές του αναφορές, όσο και από τον συνοδευτικό χάρτη, βλ. “İngiltere İmparatorluğu Parçalanıyor mu?”, *Hürriyet*, 26/2/1955.

«ευρεία προπαγάνδα και είχε ληφθεί απόφαση υπέρ της ένωσης».¹¹⁹⁰ Αντίστοιχη προσοχή και δημοσιότητα δινόταν και στην «κινητικότητα» που εκδηλώνονταν από πλευράς του Κυβερνήτη Armitage, με στόχο τον προσεταιρισμό «επιφανών Ελληνοκυπρίων και μακαριακών» για την «εκτόνωση της κρίσης». Στο πλαίσιο αυτό εντασσόταν, κατά τη *Hürriyet*, και η κοινή πτήση των Armitage και Ρωσσίδη με προορισμούς το Λονδίνο και την Αθήνα αντίστοιχα.¹¹⁹¹ Τέλος, ειρωνική και σκωπτική ήταν η αντιμετώπισή της σε όλα τα δημοσιεύματα του πρώτου τριμήνου του 1955, τα οποία αναφέρονταν σε δηλώσεις Ελλήνων πολιτικών για το Κυπριακό, ενώ την πεπατημένη οδό μεταξύ έμμεσης καταγγελίας και εμφανούς υποτίμησης ακολουθούσαν και οι επισημάνσεις της για τις δημόσιες εκδηλώσεις σε Ελλάδα και Κύπρο υπέρ της Ένωσης.¹¹⁹²

Η έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ

α) Το «αιματοβαμμένο κομμουνιστικό παιχνίδι» και η «σφαλιάρα στο παιδί του μαχαλά»

«Χθες τα μεσάνυχτα οι Ελληνοκύπριοι εξεγέρθηκαν ταυτόχρονα σε διάφορες πόλεις του νησιού, προέβησαν σε τρομοκρατικές ενέργειες ευρείας κλίμακας, προκάλεσαν πυρκαγιές επιτιθέμενοι σε κυβερνητικά κτίρια, στρατιωτικές εγκαταστάσεις, στρατώνες, αστυνομικούς σταθμούς και ραδιοφωνικές εγκαταστάσεις, με τη χρήση εκρηκτικών ουσιών, δυναμίτη και χειροβομβίδων και δημιούργησαν ένα κλίμα τρομοκρατίας σε κάθε γωνιά του νησιού, παρόμοιο με την εξέγερση του 1931». Με αυτά τα λόγια ξεκινούσε η αποκλειστική ανταπόκριση της *Hürriyet* από τη Λευκωσία, που προβαλλόταν στο κεντρικό πρωτοσέλιδο θέμα της την επαύριον της έναρξης του αγώνα της ΕΟΚΑ.¹¹⁹³ Η αντιμετώπιση του τελευταίου από την εφημερίδα κινείται σε δύο άξονες ως προς τη λεκτική διατύπωση: Κατ' αρχήν, τόσο στον τίτλο όσο και στο περιεχόμενο του ρεπορτάζ, επιλεγόταν η λέξη *isyan* (στάση), που υπέβαλε στον αναγνώστη την αντίληψη ότι κάποιος στασίαζαν εναντίον της νόμιμης εξουσίας. Παράλληλα, γινόταν λόγος για «τρομοκρατικές ενέργειες» (*tedhiş hareketleri*), περιθωριοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τον αγώνα και εντάσσοντάς τον στο πλαίσιο μιας εν αδίκω παρανομίας. Η λεκτική – και συνακόλουθα ιδεολογική

¹¹⁹⁰ “Denize düşen kabilinden.../ Makarios protestanları Kıbrıs’a yardıma çağırıldı” («Ο Μακάριος κάλεσε τους προτεστάντες στην Κύπρο, σε βοήθεια/ του τύπου ο πνιγμένος απ’ τα μαλλιά του πάνεται...»), *Hürriyet*, 11/2/1955. Εξαιρετικά εύγλωττος ο σχολιασμός της εφημερίδας στον υπέρτιτλο για τον «πνιγμένο», με τα ακολουθούοντα αποσιωπητικά.

¹¹⁹¹ “Kıbrıs adasında yeni faaliyet” («Νέα κινητικότητα στο νησί της Κύπρου»), *Hürriyet*, 16/3/1955.

¹¹⁹² “Yunanistan Kıbrıs için mücadele edecek!/ Papagos dün mecliste uzun izahat verdi” («Η Ελλάδα θα αγωνιστεί για την Κύπρο! Ο Παπάγος προέβη σε αναλυτικές δηλώσεις χθες στη Βουλή»), *Hürriyet*, 9/2/1955. “Yeni Yunan palavrası/ Atina hükümeti hâlâ Kıbrıs işine karışamayacağıımızı iddia ediyor” («Νέες ελληνικές ανοησίες/ Η κυβέρνηση των Αθηνών εξακολουθεί να ισχυρίζεται ότι δεν μπορούμε να αναμειχθούμε στο Κυπριακό»), *Hürriyet*, 19/2/1955, ανταπόκριση εξ Αθηνών στην οποία ο συντάκτης καταφερόταν εναντίον του «θράσους» της ελληνικής κυβέρνησης να υπενθυμίζει την πρόβλεψη της Συνθήκης της Λωζάννης για την Κύπρο. “Yunan Muhalefet Partisi mebusu Çanise göre/ Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs işini tatlı bir şekilde halletmeliyizler!” («Κατά τον βουλευτή της ελληνικής αντιπολίτευσης Τσανί/ η Τουρκία και η Ελλάδα έπρεπε, λέει, να διευθετήσουν με εύχημο τρόπο το Κυπριακό!»), *Hürriyet*, 8/3/1955, ρεπορτάζ στο οποίο αντικείμενο ειρωνείας καθίσταντο οι δηλώσεις του επισκεπτόμενου τον Πατριάρχη Αθηνναγόρα, βουλευτή της ΕΠΕΚ Γεωργίου Τζατζάνη “İstiklâl Bayramı arifesinde/ Atina’da Kıbrıs için yine güvültü kortu” («Την παραμονή της εθνικής εορτής/ ξέσπασαν και πάλι φασαρίες στην Αθήνα για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 23/3/1955. “Yunan İstiklâl bayramı vesilesi ile Kıbrıs’ta dün yapılan nümayişler” («Οι διαδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν χθες στην Κύπρο με αφορμή την ελληνική εθνική εορτή»), *Hürriyet*, 26/3/1955. “Kıbrıs’ta yaygara” («Οχλαγωγία στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 27/3/1955, λεζάντα πρωτοσέλιδης φωτογραφίας όπου εικονιζόταν ο «περίφημος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος» στο μαλακόνι του Ελληνικού Προξενείου στη Λευκωσία, να παρακολουθεί μαζί με τον Έλληνα Πρόξενο τη «θορυβώδη» παρέλαση της 25^{ης} Μαρτίου.

¹¹⁹³ “Kıbrıs’ta isyan başladı” («Ξεκίνησε η εξέγερση στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 2/4/1955.

– εκείνη αντιμετώπιση της εφημερίδας, έθετε ουσιαστικά τις βάσεις όλης της μεταγενέστερης τοποθέτησης της τουρκικής πλευράς έναντι του αντιαποικιακού αγώνα των Ελληνοκυπρίων, ενώ ταυτόχρονα την ταύτιζε σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο με την αντιμετώπιση που αναμενόμενα θα υιοθετούσε και η θιγόμενη βρετανική αποικιακή και κεντρική εξουσία. Παράλληλα, ο τελευταίος υπότιτλος του κεντρικού της ρεπορτάζ θα εισήγαγε μία ακόμη παράμετρο των μελλοντικών εξελίξεων, εκείνη της δικαιοδικής αντιπαράθεσης με τους Τουρκοκύπριους, καθώς ανέφερε ότι «η καταληφθείσα από φόβο τουρκική κοινότητα απαίτησε την παραδειγματική τιμωρία των τρομοκρατών».¹¹⁹⁴

Το περιεχόμενο της ανταπόκρισης ήταν αναλυτικό και παρέθετε τις δυναμικές ενέργειες που είχαν λάβει χώρα σε όλες τις πόλεις της Κύπρου, αναφερόταν στις προκηρύξεις που είχαν ριφθεί, στον πρώτο νεκρό του αγώνα χωρίς όμως να κατονομάζεται, καθώς και στις «ευρείας κλίμακας συλλήψεις» που είχαν προβεί οι αποικιακές αρχές. Εντύπωση προκαλεί η πληροφορία της εφημερίδας για έναν εκ των συλληφθέντων, τον οποίο περιέγραφε, «σύμφωνα με ανεπίσημες πληροφορίες», ως εξής: «Ο συγκεκριμένος άνθρωπος, για τον οποίο λέγεται πως είναι αξιωματικός του ελληνικού στρατού, εισήλθε στο νησί με πλαστή ταυτότητα και με την αποστολή να διευθύνει επί τόπου τον ενωτικό αγώνα, ενώ δραστηριοποιήθηκε εδώ υπό την κάλυψή του ως οδηγού ταξί». Πρόκειται προφανώς για τον καταζητούμενο, από τις αρχές Απριλίου, Γρηγόρη Αυξεντίου. Αφού, κατόπιν, αναφερθεί στην οξεία ανακοίνωση-αντίδραση του Armitage, παρέθετε και τις αντιδράσεις των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι είχαν «ανησυχήσει σφόδρα» από τις εξελίξεις. Ως εκ τούτου, ο Fazıl Küçük θα απέστειλε δύο τηλεγραφήματα με παραλήπτες τον Κυβερνήτη και το βρετανικό Υπουργείο Αποικιών, ζητώντας εξ ονόματος της «τουρκικής κοινότητας, την παραδειγματική τιμωρία των υπεύθυνων για τις παράφρονες τρομοκρατικές ενέργειες της χθεσινής νύχτας».¹¹⁹⁵

Οι εξελίξεις των ημερών που θα ακολουθούσαν, αναβαθμίζονταν από την εφημερίδα προβαλλόμενες συνεχώς στα κεντρικά της πρωτοσέλιδα με αποκλειστικές ανταποκρίσεις. Έτσι, την επόμενη μέρα η *Hürriyet* πληροφορούσε πως είχαν συνεχιστεί οι βομβιστικές επιθέσεις για μία ακόμη νύχτα, ότι επιβεβαιώθηκε το όνομα της οργάνωσης που ήταν υπεύθυνη ως «ΕΟΚΑ» και ότι αναζητούντο οι επικεφαλής της «αρχισυμμορίτες» (*elebaşları*). Παράλληλα, αποτύπωνε και τη στάση του ΑΚΕΛ έναντι των γεγονότων, υπό τον χαρακτηριστικό ενδιάμεσο τίτλο «οι ερυθροί της Κύπρου αντιτάσσονται στην τρομοκρατία!». ¹¹⁹⁶ Σύμφωνα με την κομματική ανακοίνωση που επικαλείτο, το ΑΚΕΛ εκτιμούσε πως οι δυναμικές ενέργειες έβλαπταν τον ενωτικό αγώνα, διότι θα προκαλούσαν ως αντίδραση τη λήψη κατασταλτικών μέτρων, ενώ καλούσε σε συγκρότηση ενός «εθνικού μετώπου» για την επίτευξη του στόχου της ένωσης.

Η προσπάθεια της εφημερίδας να αποκαλύψει στοιχεία για τη νεοεμφανισθείσα ΕΟΚΑ, που λανθασμένα αποδιδόταν ως «Εθνική Οργάνωση Κυπριακού Αγώνος», θα συνεχιζόταν. Στο

¹¹⁹⁴ “Endişeye düşen Türk cemaati tethişçilerin tenkilini talep etti”

¹¹⁹⁵ “İrkdaşlarımız endişede...” («Οι ομογενείς μας φοβούνται...»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, ό.π.

¹¹⁹⁶ “Kıbrıs kızilları tethişçiliğin aleyhinde!”

πλαίσιο αυτό, οι αποκλειστικές πληροφορίες του ανταποκριτή της στο νησί, που είχαν ως πηγή τις «υπηρεσίες πληροφοριών της [αποικιακής] διοίκησης», υπαγόρευαν ότι η έδρα της οργάνωσης βρισκόταν στην Αθήνα, η «εκτελεστική της επιτροπή» στη Ρόδο, ενώ το «επιτελείο» της αποτελείτο από «ορισμένους Ελληνοκύπριους που στα χρόνια του πολέμου είχαν υπηρετήσει στον αγγλικό στρατό, καθώς και από αρκετούς Κρητικούς ψαράδες [sic] που είχαν χρηματίσει καπετάνιοι συμμορίτες στα χρόνια του ελληνικού συμμοριτοπόλεμου». Στο ρεπορτάζ προστίθεται ότι η οργάνωση είχε φροντίσει να έχει και παράνομο ραδιοφωνικό σταθμό στο νησί, μέσω του οποίου είχε μεταδοθεί άμεσα η είδηση της έναρξης του αγώνα. Αυτό τεκμαιρόταν από το γεγονός ότι ο ελληνικός Τύπος είχε προλάβει να έχει τη σχετική είδηση την επομένη το πρωί, παρά το προχωρημένο της ώρας που εκδηλώθηκαν οι δυναμικές ενέργειες. Τέλος, βασιζόμενος σε «αξιόπιστες πηγές», ο ανταποκριτής της *Hürriyet* ανέφερε ότι επικεφαλής της ΕΟΚΑ ήταν ένας «Έλληνας απόστρατος στρατηγός», που η πραγματική του ταυτότητα κρυβόταν πίσω από το παρατσούκλι «Διγενής» και για τον οποίο οι «Ελληνοκύπριοι ενωτικοί επινοούν διάφορων ειδών ηρωικούς μύθους».¹¹⁹⁷

Αξιοσημείωτη από πλευράς περιεχομένου, αλλά και των συμβολισμών που εμπεριείχε, ήταν και η ανακοίνωση της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», την οποία παρέθετε η εφημερίδα στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ. Επρόκειτο ουσιαστικά για την ψηφίδα που θα ολοκλήρωνε τις ιδεολογικές και πρακτικές εκφάνσεις των τουρκικών στάσεων και συμπεριφορών, κοντολογίς της στερεοτυπικής και ουσιαστικής προσέγγισης που θα υιοθετούσε η τουρκική πλευρά σε επίπεδο εξουσίας και διαμορφωτών της κοινής γνώμης έναντι τόσο της Κύπρου, όσο και της Ελλάδας. Έτσι, στη δήλωσή του προς τον Τύπο, ο μη κατονομαζόμενος επικεφαλής της οργάνωσης διέβλεπε κομμουνιστικό δάκτυλο στην υποκίνηση και οργάνωση του ελληνοκυπριακού αγώνα, χρεώνοντας «στη Μόσχα» τη «διαχείριση του Κυπριακού», και συνέχιζε ως εξής:

*«Το αιματοβαμμένο κομμουνιστικό αυτό παιχνίδι, στο οποίο συμμετέχουν η Εκκλησία και η Αθήνα, αποτελεί μια από τις γνωστές μεθόδους του ερυθρού κόσμου. Το τουρκικό έθνος, που παρακολούθησε την υπόθεση της Κύπρου με ψυχραιμία αντάξια των μεγάλων και ώριμων εθνών, ξέρει οπωσδήποτε να αντιμετωπίσει με την αναγκαία ωριμότητα και αυτό το κομμουνιστικό παιχνίδι, σε μία περίοδο που συζητείται η ασφάλεια της Μέσης Ανατολής. Θέλουμε, όμως, εν τω μεταξύ να θυμίσουμε το εξής στη μικρή μας γείτονα, την Ελλάδα: Όταν τα παιδιά με την κακομαθημένη συμπεριφορά δεν ησυχάζουν με τη συμβουλή, πέπτει ράβδος. Και μάλλον στην Ελλάδα δεν είναι άγνωστη η τουρκική ράβδος...».*¹¹⁹⁸

¹¹⁹⁷ «ΕΟΚΑ'nın merkezi neresi?» («Πού είναι η έδρα της ΕΟΚΑ;») και «Kıbrıs'ta da bir 'General' türedi!» («Φύτρωσε και στην Κύπρο ένας 'στρατηγός'!»), ενδιάμεσοι τίτλοι σε *Hürriyet*, 4/4/1955. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ καταλογιζόταν στον ελληνικό Τύπο άμεση και έγκαιρη λήψη πληροφορήσης από παράνομους μηχανισμούς, την ίδια στιγμή η ίδια η *Hürriyet* είχε το σχετικό ρεπορτάζ μόλις την επαύριον της έναρξης του αγώνα, χωρίς ωστόσο να αισθάνεται υποχρεωμένη να εξηγήσει πώς και η ίδια είχε «προλάβει» τις εξελίξεις.

¹¹⁹⁸ «Kıbrıs'ta dün de bombalar patladı» («Και χθες εξερράγησαν βόμβες στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 3/4/1955.

Πρόκειται ουσιαστικά για την επιτομή της λογικής, η οποία αφενός μεν χρέωνε υποβολιμαία στην ελληνική πλευρά σύμπλευση με τον διεθνή κομμουνισμό στις επιδιώξεις του, προκειμένου να την καταστήσει ύποπτη και να τη φέρει στη δύσκολη θέση του απολογούμενου έναντι του τότε δυτικού κόσμου, αφετέρου δε αποκάλυπτε ταυτόχρονα μέσω των στερεοτυπικών της αναφορών έκδηλα την αληθινή θέαση της ελληνικής πλευράς: Είναι «παιδιά», υποδεέστερα και ανώριμα δηλαδή πλάσματα, τα οποία επιπλέον συμπεριφέρονται «κακομαθημένα», εκτός δηλαδή των ιεραρχικών σχέσεων που οι άλλοι, οι «μεγαλύτεροι» και οι «ωριμότεροι» έχουν καθορίσει άπαξ γι' αυτούς. Κατά συνέπεια, όταν αποτύχουν όλες οι προσπάθειες των «πρεσβυτέρων» να τα «νουθετήσουν», τότε δεν υπάρχει καμμία άλλη περαιτέρω σκέψη και πρακτική, παρά η καταστολή διά της «ράβδου», διότι η εξουσία «ου γαρ εική την μάχαιρα φορεί». ¹¹⁹⁹ Η συγκεκριμένη λογική απηχεί ένα σχήμα συναισθηματικής και κοινωνικής δικαίωσης για τον Τούρκο συγγραφέα της ανακοίνωσης, αλλά και για την τουρκική λογική ευρύτερα, στο μέτρο που η «ράβδος» δεν εκλαμβάνεται ως ανοίκεια και αδικαιολόγητη τιμωρητική πράξη, αλλά ως «νουθεσία» που θα επαναφέρει τον παρασπονδήσαντα «μικρό» στον «ορθό δρόμο», διά του σοκ της σωματικής βίας. Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά σημείωνε, η Ελλάδα έχει δοκιμάσει και κατά το παρελθόν την τουρκική «ράβδο», σε μία ακόμη υπενθύμιση των διαδραματισθέντων του 1922.

Το προεκτεθέν συμβολικό σχήμα θα επανεμφανιζόταν τον Απρίλιο, σε δύο ακόμη περιπτώσεις δημοσιευμάτων της *Hürriyet*. Το πρώτο ήταν μία γελοιογραφία με δύο καρέ, που εικόνιζε έναν ωρυόμενο μικρό εύζωνο επάνω στο νησί της Κύπρου, με ένα μεγάλο χέρι δίπλα του, που επιχειρούσε να τον νουθετήσει στο πρώτο καρέ, και που κράδαινε μία ράβδο πάνω από το κεφάλι του στο δεύτερο. Η λεζάντα ισοδυναμούσε με την ελληνική παροιμία «όπου δεν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος», αντανακλώντας την «παιδαγωγική» νοοτροπία που η εφημερίδα υιοθετούσε και πρόβαλλε για λογαριασμό της τουρκικής πλευράς. ¹²⁰⁰ Το δεύτερο και πιο περιγραφικό δημοσίευμα, ήταν ένα άρθρο γνώμης του Hikmet Bil με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Τι θα κάνετε με τον επί τέσσερις αιώνες Αφέντη σας;», στο οποίο ο συντάκτης έμπαινε ευθύς εξαρχής στο θέμα: «Ρίχνετε, λοιπόν, μια σφαλιάρα στο παιδί του μαχαλά που κάνει αταξίες, κι όπως πέφτει και κουτρουβαλιάζεται με τις μύξες του ανακατεμένες με τα σάλια, σας βρίζει... Τσαντίζεστε και του ρίχνετε ακόμα μία και τότε σέρνεται στο χώμα, αλλά πάλι κλαίει και εξακολουθεί να σας βρίζει βρε παιδί μου... Έτσι ακριβώς είναι οι Έλληνες φίλοι μας...». Το πρώτο χαστούκι, κατά τον Bil είχε έρθει το 1922 και το δεύτερο μετά το πρόσφατο τότε αποτέλεσμα της ψηφοφορίας στα Η.Ε., μετά τα οποία οι Έλληνες «έπρεπε να σωπάσουν», αλλά εκείνοι συνέχιζαν «σώνει και ντε»: «Και να πει κανείς ότι είμαστε έθνος που δίνει λαβές για φασαρίες, πάει καλά... Αντιθέτως όμως, όσο είναι γνωστοί οι Έλληνες για το θράσος, τις φονασκίες και την κακομαθημένη τους συμπεριφορά, τόσο είναι γνωστό τοις πάσι, και ιδιαίτερα στη μικρή Ελλάδα, ότι εμείς οι Τούρκοι αποτελούμε ένα έθνος που, όταν έρθει η ώρα, καταφέρουμε ανελέητα το τελικό χτύπημα». Κατά τον αρθρογράφο, το στοιχείο που «ξεχείλισε το ποτήρι της υπομονής» των Τούρκων ήταν η «απειλή εναντίον της

¹¹⁹⁹ *Επιστολή Αποστόλου Παύλου προς Ρωμαίους, κεφ. 13,4.*

¹²⁰⁰ “Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir.../ Tekdir ile uslanmayanin hakkı kötektir!”, *Hürriyet*, 10/4/1955.

ζωής και της περιουσίας των Τουρκοκυπρίων από τις πρόσφατες τρομοκρατικές ενέργειες», γεγονός που έπρεπε να συνυπολογίσουν οι Έλληνες, διότι «όταν εξαντληθεί η υπομονή του Τούρκου, θα πάνε για μαλλί, αλλά θα βγούνε κουρεμένοι». Γι' αυτό και η συνεχιζόμενη «απεχθής συμπεριφορά» τους «έξω από τις θύρες των Η.Ε.», δεν θα προσπορίσει κανένα άλλο όφελος στους Έλληνες, εκτός από το «να προκαλέσουν και κανένα άλλο χαστούκι». Ο Bil περάτωνα το άρθρο του προειδοποιώντας «ως καλός γείτονας» τους «μικρούς γείτονές» του, ότι «αν δεν περιοριστούν σε εκείνα που τους αναλογούν»¹²⁰¹ θα έφεραν ακέραια την ευθύνη «του τελευταίου χαστουκιού»: «Αν έχετε μυαλό, καθίστε στ' αυγά σας... Και μην ξεχνάτε, τι θα βγει κι αν διώξετε τους Εγγλέζους από την Κύπρο; Θα βρείτε τότε απέναντί σας τον επί τέσσερις αιώνες αφέντη σας, την Τουρκία».¹²⁰²

Οι γραμμές αυτές προέρχονταν από την πένα ενός ανθρώπου που οκτώ μήνες αργότερα θα διαδραμάτιζε καθοριστικό οργανωτικό ρόλο στο πρώτο «χαστούκι», εκείνο του πογκρόμ των Σεπτεμβριανών, θα ήταν δε αυτόπτης μάρτυρας ως ανταποκριτής της ίδιας εφημερίδας δεκαενέα χρόνια αργότερα, κατά τη διάρκεια του δεύτερου και «ανελέητου τελικού χαστουκιού», εκείνου της εισβολής της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974. Μετά τα προεκτεθέντα παρέλκει κάθε άλλη επεξηγηματική αναφορά και ανάλυση της χρησιμοποιούμενης από αυτόν γλώσσας, στο μέτρο που καθίσταται για μία ακόμη φορά απολύτως ευκρινής ο τρόπος αντίληψης, αλλά και επιβολής, των κοινωνικών και διεθνοπολιτικών όρων από την τουρκική στην ελληνική πλευρά, τόσο στις ειρηνικές, όσο και στις πολεμικές περιόδους. Αυτή ακριβώς είναι η στερεοτυπική αντίληψη που προβαλλόταν και από τις σελίδες της *Hürriyet* κατά την υπό εξέταση περίοδο, πλειοδοτώντας και παγιώνοντας τη λογική της στην ευρύτερη τουρκική κοινή γνώμη, που καθίστατο κοινωνός των συγκεκριμένων απόψεων μέσα από τις στήλες της.

Την ίδια ακριβώς λογική με λιγότερο, ωστόσο, αγοραίο ύφος υιοθετούσε και ο Tahsin Öztin σε άρθρο γνώμης του στο οποίο, αντιτιθέμενος στις φήμες περί διεξαγωγής μυστικού δημοψηφίσματος, προέκρινε την αθροιστική λογική των Ελλήνων και Ελληνοκυπρίων από τη μια μεριά και των Τούρκων και των Τουρκοκυπρίων από την άλλη, με αποτελέσματα συντριπτικά υπέρ των δεύτερων. Καταλήγοντας αποφαινόνταν ότι δεν είχαν καμμία σημασία τα δημοψηφίσματα και η φημολογούμενη πρόθεση της Βρετανίας να επιτρέψει την ένωση του νησιού με την Ελλάδα, υπενθυμίζοντας με τη σειρά του ότι την τελευταία λέξη στο Κυπριακό θα την πει η Τουρκία, «όπως το κάναμε και πριν 35 χρόνια».¹²⁰³ Στο ίδιο αυτό πλαίσιο μπορεί να ενταχθεί και η αναδημοσιευθείσα από την εφημερίδα *Türk Sesi* γελοιογραφία, που εικόνιζε τον Μακάριο έφιππο σε στάση ασκητή, με τα χέρια υψωμένα στον ουρανό, και τη λεζάντα να κάνει λόγο για τον «δεύτερο Πέτρο τον Ερημίτη». Ο υπαινιγμός ήταν σαφής για τη συμμετοχή του καθολικού ιερέα

¹²⁰¹ “şayet hakklarına razı olmazlarsa”, φράση με ισλαμική θρησκευτική αναφορά, χαρακτηριστική του τρόπου που συγκροτείται στην τουρκική σκέψη η αντίληψη περί της ατομικής και κοινωνικής ορθοπραξίας.

¹²⁰² “Dört asırlık Efendinizle ne yapacaksınız?”, *Hürriyet*, 14/4/1955.

¹²⁰³ “Dertli Kıbrıs...” («Βασανισμένη Κύπρος...»), *Hürriyet*, 19/4/1955.

στην Α΄ σταυροφορία, εμμέσως όμως ίσως να γινόταν παραπομπή και στην προηγηθείσα κακοποίησή του από τους Σελτζούκους Τούρκους.¹²⁰⁴

Πέραν αυτών, η εφημερίδα δημοσίευε τον Απρίλιο και άλλες γελοιογραφίες, δικές της ή από τον τουρκικό Τύπο. Μία εξ αυτών, αναδημοσιευμένη από τη *Yeni Sabah*, εικόνιζε έναν εύζωνο να ιππεύει μία μεγάλη νάρκη, επί της οποίας αναγραφόταν «το αδιέξοδο της Κύπρου», και να ανάβει το φυτίλι της, ενώ δίπλα ο «Αρχιπαπάς» τον παρότρυνε λέγοντάς του, «εμπρός τέκνο μου, σύντομα θα συναντήσεις τον Ιησού». Η άστοχη αναφορά, επηρεασμένη από τα επουράνια οφέλη που υπόσχεται η ισλαμική θρησκεία στους «μάρτυρες» είναι προφανής.¹²⁰⁵ Η επόμενη ήταν της ίδιας της *Hürriyet* και αναπαριστούσε τρεις φιγούρες, ενός ευζώνου και δύο Αράβων, όλοι βλοσυροί και με τα χέρια στη μέση. Οι δύο Άραβες συμβόλιζαν τη «Συρία» και «Αίγυπτο» και η εφημερίδα, εκκινώντας από τις φούντες που και οι τρεις έφεραν στα καλύμματα της κεφαλής τους, έγραφε στη λεζάντα: «Ο Τύπος: η Ελλάδα βοηθά τους τρομοκράτες στην Κύπρο». Αμέσως από κάτω πρόσθετε, «οι τρεις σωματοφύλακες, ή κατ' αναλογία οι τρεις φουντοφόροι», σατιρίζοντας έτσι την υποστήριξη των δύο χωρών στις ελληνικές θέσεις.¹²⁰⁶ Έναν εύζωνο είχε ως κεντρικό της θέμα και η επόμενη γελοιογραφία, που ήταν αναδημοσιευμένη από τη *Milliyet*. Έχοντας αφήσει κατά μέρος το βιβλίο που επιγραφόταν «Τουρκοελληνική φιλία», διάβαζε με σαρδόνιο χαμόγελο ένα άλλο με τίτλο «ο εχθρός που εμφανίζεται ως φίλος», με συγγραφέα μάλιστα τον «Ηρόδοτο».¹²⁰⁷ Ο εύζωνος-αναγνώστης μεταβαλλόταν στην επόμενη γελοιογραφία (αναδημοσίευση από τη *Yeni Sabah*) σε επιτιθέμενο με άγριες διαθέσεις, ο οποίος επάνω στο νησί της Κύπρου επιχειρούσε να πνίξει έναν αιφνιδιασμένο Τουρκοκύπριο με κοστούμι, που κρατούσε μια μικρή τουρκική σημαία. Για να επιταθούν, δε, οι εντυπώσεις, ο εύζωνος είχε υπό μάλης τον πάπυρο της «τουρκοελληνικής φιλίας», με τη λεζάντα να παραθέτει ειρωνικά τους στίχους γνωστού δημώδους τουρκικού άσματος (*türkü*): «Ερημες, μοναχικές οι στρατές των νησιών.../ έμειναν ν' αγκαλιάζουν το λαιμό μου τα χέρια του αγαπημένου (!)...».¹²⁰⁸ Ένα άλλο δημώδες άσμα είχε ως λεζάντα και η τελευταία γελοιογραφία του μήνα, που εικόνιζε έναν παχουλό Βρετανό να είναι καθισμένος στη πολυθρόνα του βυθισμένος στον ύπνο, ενώ μία βόμβα τον τίναζε βίαια πάνω από την Κύπρο: «Ξύπνα Σούνα μου, ξύπνα/ απ' τον βαθύ τον ύπνο!».¹²⁰⁹

β) Οι «αποτελεσματικοί» Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί και η «απειλούμενη» κοινότητά τους

Αν και οι συγκεκριμένες γελοιογραφίες που δημοσίευε η *Hürriyet* απεικόνιζαν με μειωτικό τρόπο τους Έλληνες/ευζώνους – ενώ στο παρελθόν βρίσκονταν ακόμη και εντός των ορίων της

¹²⁰⁴ *Hürriyet*, 13/4/1955.

¹²⁰⁵ *Hürriyet*, 5/4/1955.

¹²⁰⁶ *Hürriyet*, 6/4/1955.

¹²⁰⁷ *Hürriyet*, 10/4/1955.

¹²⁰⁸ “Adalların ıssız tenha yolları.../ Boynumda kaldı o yârin (!) kolları...”, *Hürriyet*, 14/4/1955.

¹²⁰⁹ “Uyan Sunam uyan/ derin uykudan!...” *Hürriyet*, 20/4/1955. Αντίστοιχη γελοιογραφία θα δημοσίευε η εφημερίδα και τον Ιούνιο, με τον «κοιμώμενο Εγγλέζο» στην πολυθρόνα μόλις να μισανοίγει το ένα του μάτι, όταν ένας μικρόσωμος εύζωνος που κρατούσε μαχαίρι και χειροβομβίδα τίναζε στον αέρα έναν «νοικοκύρη» Τουρκοκύπριο, ενδεδυμένο με παντελόνι και σακάκι. Η λεζάντα ανέφερε «η μικρή μάγα που ανακατεύει το στομάχι στην Κύπρο», βλ. *Hürriyet*, 24/6/1955.

προσβολής¹²¹⁰ – ο Ahmed İhsan εξέφραζε την έντονη δυσφορία του σε άρθρο γνώμης για αντίστοιχη γελοιογραφία του ελληνικού Τύπου, που είχε εντοπιστεί από τις εισαγόμενες ελληνικές εφημερίδες στην Τουρκία. Σε εκείνην και με αφορμή την ελληνική εθνική επέτειο, εικονιζόταν ένας εϋζωνος που κάρφωνε τη σημαία του στο στήθος ενός πεσμένου τραυματία Τούρκου στρατιώτη. Αγανακτισμένος ο συντάκτης, αποφαινόταν από την εισαγωγή ακόμη του άρθρου του ότι η διμερής φιλία ήταν ακατόρθωτη και «μάλλον θα μείνει αιωνίως ανέφικτη». Οι γενικεύσεις αυτού του είδους διέτρεχαν το κείμενό του, στο οποίο επιχειρείτο σύγκριση μεταξύ της «δυσμενούς» κατάστασης «των Τούρκων» σε Κύπρο και «Δυτική Θράκη», όπου δηλαδή «η τουρκική φυλή υπάγεται σε ελληνική διοίκηση», με την περίπτωση της «ελληνορθόδοξης μειονότητας» της Κωνσταντινούπολης, που «ευημερούσε» διαβιώντας σε καθεστώς «ηρεμίας, άνεσης και ανάτασης». Μετά την εκ νέου αυτή στοχοποίηση των Ελληνορθόδοξων της Πόλης, ο συντάκτης κατέληγε θεωρώντας ότι η «τουρκοελληνική φιλία είναι καταδικασμένη να μείνει στα χαρτιά» εξαιτίας του «αχόρταγου χαρακτήρα των Ελλήνων», ενώ ζητούσε αν κανείς γνώριζε κάποια «γιατρεία» για τη φιλία αυτή, να την προτείνει.¹²¹¹

Παράλληλα, συνεχιζόταν και διευρυνόταν στην εφημερίδα η αφήγηση περί των «ανησυχιών» των Τουρκοκυπρίων, αλλά και «μιας μικρής μειονότητας νομοταγών Ελληνοκυπρίων», για «τη ζωή και τις περιουσίες τους» μετά τα «τρομοκρατικά γεγονότα», θέμα που περνούσε στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας.¹²¹² Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, οι Τουρκοκύπριοι «ετοιμάζονταν» να ζητήσουν την «προσωρινή» παρουσία Τούρκων αστυνομικών στο νησί, «σκεπτόμενοι ότι θα αναγκαστούν να υπερασπίσουν τους εαυτούς τους», αλλά και «για να βοηθήσουν τους Εγγλέζους». Την αμέσως επόμενη ημέρα οι «ανησυχίες» μεταβάλλονταν σε «βεβαιότητες», καθώς η εφημερίδα αναβάθμιζε στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της τις «απόπειρες» των «τρομοκρατών» να «επιτεθούν στους Τούρκους [Τουρκοκύπριους]». Όπως πληροφορούσαν οι συνεργάτες της, Ali Şakir και Necati Zincirkıran, αφορμή στάθηκε ένα επεισόδιο, η αφήγηση του οποίου ήταν μάλλον χαρακτηριστική των προσπαθειών να δημιουργηθούν εκ του μη όντος εντυπώσεις, που θα επιβεβαίωναν τους φόβους για την εκδήλωση ελληνοκυπριακών «τρομοκρατικών επιθέσεων»: Οκτώ «μασκοφόροι μοτοσικλετιστές» είχαν κόψει το δρόμο μιας ομάδας Τουρκοκυπρίων, που επέστρεφε από την Αμμόχωστο στη Λευκωσία. Οι τελευταίοι ανέπτυξαν ταχύτητα και απομακρύνθηκαν πριν προλάβουν οι «τρομοκράτες» να «πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους». Ακολούθως οι Τουρκοκύπριοι κατήγγειλαν το γεγονός στην αστυνομία της Λευκωσίας, συνοδεία της οποίας επέστρεψαν στο σημείο του περιστατικού και την «βοήθησαν να συλλάβει τέσσερις από τους οκτώ Ελληνοκύπριους τρομοκράτες», οι οποίοι προφανώς πρέπει να ήταν εντελώς ανεκπαίδευτοι στις συνωμοτικές μεθόδους διαφυγής. Αν και – όπως είναι προφανές – κανένα περιστατικό «επίθεσης»

¹²¹⁰ Στο πλαίσιο αυτό ακριβώς εντασσόταν η γελοιογραφία που αναδημοσίευε η εφημερίδα τον Μάιο από την *Tercüman*, στην οποία εικονιζόταν η Κύπρος με τη χερσόνησο της Καρπασίας να εισέρχεται στα οπίσθια ενός ευζώνου που πατούσε στη «Μεγαλοϊδέα», – όπως ακριβώς εκείνη που είχε αναδημοσιευτεί από τη *Milliyet* στις 21/12/1954 – και τη λεζάντα να αναγράφει «Μετά την ελληνική θέση: Η άκρη της με άγγιξε!...», βλ. *Hürriyet*, 6/5/1955.

¹²¹¹ “Dostluğa çare!” («Γιατρεία για τη φιλία!»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 10/4/1955.

¹²¹² “Kıbrıs'taki Türkler adaya Türk polisleri sevkini isteyecekler” («Οι Τούρκοι της Κύπρου θα ζητήσουν την αποστολή Τούρκων αστυνομικών στο νησί»), *Hürriyet*, 4/4/1955.

δεν είχε λάβει χώρα, οι δύο Τούρκοι δημοσιογράφοι προσέθεταν ότι «τα ονόματα των Τουρκοκυπρίων που είχαν υποστεί την επίθεση κρατούνταν μυστικά». Την επιδιωκόμενη εικόνα εξυπηρετούσε συμπληρωματικά και η πληροφορία ότι είχαν αυξηθεί οι αστυνομικές περιπολίες σε «τουρκικές γειτονιές», όπου είχαν θεαθεί και πάλι «μασκοφόροι Ελληνοκύπριοι τρομοκράτες».¹²¹³

Ο Zincirkiran έδινε συνέχεια στην «επίθεση» των «μασκοφόρων μοτοσικλετιστών», προχωρώντας σε ειρωνικές γενικεύσεις που ήθελαν τους Ελληνοκύπριους «τρομοκράτες» να έχουν ζηλώσει τη δόξα των «Μάο-Μάο». Η διαφορά ήταν ότι οι πρώτοι εμφανίζονταν από τον συντάκτη ως άνανδρες καρικατούρες των δευτέρων, οι οποίες «επιτίθεντο στις συζύγους των Άγγλων αξιωματικών και έριχναν βόμβες μολότοφ στα σπίτια τους», θέλοντας να μιμηθούν τον τρόπο των «κομάντο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου». Οι αναφορές αυτές συμπληρώνονταν από τις αφηγήσεις των «σφιγμένων» Τουρκοκύπριων φίλων του, οι οποίοι του ανέφεραν χαρακτηριστικά: «Τούτοι οι Ρωμιοί έχουν κάνει Αφρική το Πράσινο νησί... Οι κερατάδες [sic] ασκούν τρομοκρατία στις γυναίκες και στα παιδιά, σαν τους Μάο-Μάο». Την εικόνα ολοκλήρωνε ο «όρκος» που έδιναν στην ΕΟΚΑ οι μαθητές των ελληνοκυπριακών σχολείων, με τον Τούρκο δημοσιογράφο να αποφαίνεται καταληκτικά ότι «οι παπάδες της εδώ ορθόδοξης εκκλησίας χτυπούν μέρα νύχτα τις καμπάνες των ναών, συμβάλλοντας στην αναστάτωση που έχουν προκαλέσει οι τρομοκράτες και επιχειρώντας να αυξήσουν τη φασαρία».¹²¹⁴

Σε αντίθεση με αυτήν την αφήγηση, ωστόσο, ο Zincirkiran δημοσίευε δύο εβδομάδες αργότερα εκτενή ανταπόκριση σε δύο συνέχειες, στην οποία ερχόμενος σε αντίθεση με τα προηγηθέντα γραφόμενά του, παραδεχόταν ρητώς ότι «δεν έχει σημειωθεί επεισόδιο επίθεσης εναντίον των Τουρκοκυπρίων», οι τελευταίοι όμως ήταν «ανήσυχτοι για το μέλλον τους». Ο έκτακτος ανταποκριτής υποστήριζε ότι πίσω από την ΕΟΚΑ βρισκόταν «η Ελληνορθόδοξη εκκλησία της Κύπρου», που εκτελούσε «τις εντολές της ελληνικής κυβέρνησης». Αντιπαραβάλλοντας και πάλι τον ανταποικιακό αγώνα των Μάο-Μάο, «που ήταν ένας πραγματικός εθνικός αγώνας», με εκείνον των Ελληνοκυπρίων, ισχυριζόταν πως οι τελευταίοι «που ουδέποτε στην ιστορία του νησιού υπήρξαν ηγεμόνες του, επωφελούνται απλώς από μία χαλαρή διοίκηση και άλλο σεβντά δεν έχουν παρά να κερδίσουν εδάφη με το ζόρι, με την ισχύ της πλειοψηφίας». Ο λόγος που κατά την άποψή του οι Ελληνοκύπριοι μπόρεσαν να πραγματοποιήσουν τα «στασιαστικά» τους σχέδια, ήταν η αβελτηρία των βρετανικών αρχών του νησιού, που επί δεκαετίες τούς τοποθετούσαν σε καίριες θέσεις του κρατικού μηχανισμού, «κακομαθαίνοντάς» τους, και τους έδιναν δικαιώματα «που ουδέποτε είχαν οι Τουρκοκύπριοι». Όπως είναι φανερό, ο Zincirkiran ακολουθούσε την πεπατημένη των «παραπόνων» για άνιση μεταχείριση, των μειωτικών στερεοτυπικών χαρακτηρισμών και της συνακόλουθης υποτιμητικής αντίληψης που τόσο συχνά προβαλλόταν από τις στήλες της εφημερίδας. Όσο για τους Τουρκοκύπριους, εκτός από την «εύλογη ανησυχία» τους,

¹²¹³ “Kıbrıs'ta tethişçiler Türklere de tecavüze yelteniyorlar” («Οι τρομοκράτες στην Κύπρο επιχειρούν επιθέσεις και σε Τούρκους»), *Hürriyet*, 5/4/1955.

¹²¹⁴ “Yeşiladadan Notlar” («Σημειώσεις από το Πράσινο νησί»), πρωτοσέλιδη ανταπόκριση εντός διακριτού πλαισίου, σε *Hürriyet*, 6/4/1955. Ο Zincirkiran έκανε λόγο και για την αναζήτηση από τις βρετανικές αρχές κάποιου «30άχρονου βομβιστή Γρηγόρη Τεζίνη», [Αυξεντίου], ο οποίος είχε επικηρυχθεί με το ποσό των 5.000 τουρκικών λιρών.

«ουδέποτε τους πέρασε καν από το νου να οπλιστούν και να στασιάσουν», αλλά αντιθέτως «ανέμεναν παθητικά τη μοίρα τους», παρά την «καταπίεση» που υφίσταντο. Επειδή, λοιπόν, η βρετανική διοίκηση του νησιού «δεν έχει λάβει κανένα μέτρο για την προστασία της ζωής και της περιουσίας τους, τα μάτια των 100 χιλιάδων Τούρκων έχουν στραφεί στη μητέρα πατρίδα και λένε όλες μας οι ελπίδες είναι στην Τουρκία μας». Περαιτώνοντας το πρώτο τμήμα της ανταπόκρισής του, ο Τούρκος δημοσιογράφος παρέπεμπε σε ένα περιστατικό δυναμικής αντίδρασης των Ελληνοκυπρίων στην Πάφο κατά τους εορτασμούς του ιωβηλαίου της βασίλισσας Ελισάβετ, υιοθετώντας τη λογική που λίγο αργότερα θα ενστερνιζόταν και ο επισκεπτόμενος την Άγκυρα Fazıl Küçük: Οι Βρετανοί επιδίωκαν να προκαλέσουν «καυγά» μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων για να «χυθεί αίμα», έτσι ώστε να ισχυριστούν εκ των υστέρων ότι η πραγματική φύση του Κυπριακού ήταν «η διαφωνία μεταξύ του τουρκικού και του ρωμαϊκού πληθυσμού του νησιού». Η ανταπόκριση συνοδευόταν από δύο φωτογραφίες, μία από διαδήλωση των «κακομαθημένων» Ελληνοκυπρίων και μία στην οποία πόζαραν για την εφημερίδα με πλήρη εξάρτυση Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί, που «μόνο εκείνοι διεξάγουν με όλες τους τις δυνάμεις τον αντιτρομοκρατικό αγώνα» και «προβαίνουν σε συλλήψεις».¹²¹⁵

Η ίδια γραμμή αφήγησης των «κοπιωδών προσπαθειών» που κατέβαλλαν και των απτών αποτελεσμάτων που είχαν οι Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί στην «καταστολή των διαδηλώσεων», καθώς και στις «συλλήψεις των τρομοκρατών», ακολουθούσε και στο δεύτερο και τελευταίο κομμάτι της ανταπόκρισης. Σε εκείνο, ο Zıncırkıran ξεκινούσε από την παράθεση συγκεκριμένων περιστατικών, για να καταλήξει σε στερεοτυπικές γενικεύσεις. Έτσι, ο προαναφερθείς «αγώνας» των Τουρκοκύπριων αστυνομικών κατά της «τρομοκρατίας» δεν αναγνωριζόταν από τις βρετανικές αποικιακές αρχές, οι οποίες συνέχιζαν την πρακτική τους να προαγάγουν Ελληνοκύπριους στους ανώτατους βαθμούς, διαιωνίζοντας την «ανισότητα». Αντιστοίχως, μετά την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, οι Τουρκοκύπριοι απέφευγαν να περνούν από τις ελληνοκυπριακές γειτονιές, για να μη δώσουν αφορμή για «επεισόδια», κι όχι γιατί «φοβούνταν». Εξάλλου, παρά το γεγονός ότι οι «85 χιλιάδες Τουρκοκύπριοι» ήταν μειοψηφία, «τους έχουν δώσει στο παρελθόν τέτοια μαθήματα που τους έχει φοβηθεί το μάτι τους [των Ελληνοκυπρίων]». Στο ίδιο μήκος κύματος, ο συντάκτης δεν απορούσε για το γεγονός ότι ήταν αδύνατο να ανακαλυφθούν τα τυπογραφεία όπου τυπώνονταν οι προκηρύξεις της ΕΟΚΑ, διότι «ποιος ξέρει σε ποια εκκλησία ή στο μοναστήρι ποιας βουνοκορφής» γινόταν αυτό. Τοιουτοτρόπως, μετά τη δημόσια διακήρυξη της «γενναιότητας» των ομογενών του έναντι των Ελληνοκυπρίων,¹²¹⁶ τη διασύνδεση της κυπριακής Εκκλησίας με τις «τρομοκρατικές» ενέργειες και την προβολή της τουρκοκυπριακής «αποτελεσματικότητας» στην καταστολή τους, ο Zıncırkıran κατέληγε χαρακτηριστικά στο κείμενό του, προεξοφλώντας τα εξής: «Όπως γίνεται αντιληπτό, η βρετανική κυβέρνηση δεν επιθυμεί να παρουσιάσει την υπόθεση στο εξωτερικό ως μείζον ζήτημα. Μπορεί να μην το

¹²¹⁵ “Huzur ve sükûnun kalmadığı Kıbrıs’tan notlar” [κεντρικός τίτλος] («Σημειώσεις από την Κύπρο όπου δεν απέμεινε ηρεμία και γαλήνη»), *Hürriyet*, 17/4/1955.

¹²¹⁶ Είναι προφανές ότι η συγκεκριμένη ρητορική εξυπηρετούσε τη βρετανική στάση διασποράς της διχόνοιας μεταξύ των δύο στοιχείων στο νησί, την οποία ο ίδιος κατήγγειλε στο κείμενό του μόλις της προηγούμενης ημέρας.

επιθυμεί, αλλά το νησί μέσα βράζει. Τι θα γίνει όταν αύριο μεθαύριο χυθεί αίμα; Θα συνεχίσουν και τότε να χαϊδεύουν τους κακομαθημένους παλληκαράδες; Θα μπορέσουν να συνεχίσουν την πολιτική προτίμησης των Ελληνοκυπρίων έναντι των Τουρκοκυπρίων; Αυτά λοιπόν προκαλούν την ανησυχία του τουρκικού λαού της Κύπρου και γι' αυτό σπεύδουν τις μέρες αυτές στην Άγκυρα οι Τούρκοι ηγέτες...».¹²¹⁷

Τις σχέσεις των Τουρκοκυπρίων με την αποικιακή διοίκηση ερχόταν να διαταράξει τον Μάιο ένα νέο επεισόδιο, το οποίο θα έδινε την ευκαιρία στην εφημερίδα να εκφράσει και πάλι διαμαρτυρίες για την «ανισότιμη μεταχείριση που επιφύλασσόταν στους Τουρκοκύπριους σε σχέση με τους Ελληνοκύπριους». Η νέα «εκδήλωση της ακατανόητης και εντελώς άδικης» εκείνης πολιτικής, συνίστατο στην άρνηση του έπαρχου Λευκωσίας να δώσει άδεια στους μαθητές και στις μαθήτριες των τουρκοκυπριακών λυκείων να παρελάσουν με τις σημαίες και τα εμβλήματα τους για να εορτάσουν την «Εορτή Νεολαίας και Αθλητισμού της 19^{ης} Μαΐου».¹²¹⁸ Αντιδρώντας οι μαθητές και οι μαθήτριες κήρυτταν αποχή από τα μαθήματά τους και συγκεντρώνονταν μπροστά από τα κυβερνητικά κτίρια για να διαμαρτυρηθούν, ενώ ο Fazıl Küçük εκφώνουσε «ενθουσιώδη λόγο», μετά το πέρας του οποίου θα μεταφερόταν στους ώμους της μαθητιώσας νεολαίας.¹²¹⁹ Οι διαμαρτυρίες φαίνεται πως τελικά είχαν αποτέλεσμα, καθώς η σχετική άδεια θα δινόταν από τις αρμόδιες αρχές.¹²²⁰ Παρ' όλα αυτά, οι τελευταίες θα ξεκινούσαν ανακρίσεις για τις εκδηλωθείσες διαμαρτυρίες, γεγονός το οποίο η εφημερίδα πρόβαλλε εκ νέου στο κεντρικό πρωτοσέλιδό της. Παράλληλα, στο σχετικό ρεπορτάζ εξέφραζε τη «βαθιά δυσαρέσκεια» που είχε προκαλέσει η συγκεκριμένη «μη φιλική» ενέργεια, την οποία θα σύγκρινε με τη στάση «παραγνώρισης» που υποστήριζε ότι υιοθετούσαν οι βρετανικές αρχές απέναντι στις «υπερβασίες» που έκαναν «κάθε μέρα και παρανόμως οι Ελληνοκύπριοι μαθητές».¹²²¹

Κι ενώ η βρετανική κυβέρνηση έδωσε τη δυνατότητα στον Κυβερνήτη να επιβάλλει καθεστώς εκτάκτου ανάγκης με απαγόρευση της κυκλοφορίας,¹²²² η εφημερίδα θα ερχόταν σε προφανή αντίφαση με τα γραφόμενά της περί «διακρίσεων στη μεταχείριση», όταν συνέχιζε να προβάλλει – ενίοτε με κεντρικούς πρωτοσέλιδους τίτλους – τις καταδικαστικές αποφάσεις των δικαστηρίων τόσο εναντίον των «τρομοκρατών», των συλληφθέντων δηλαδή και καταδικασθέντων μελών της

¹²¹⁷ “Huzur ve sükûnun kalmadığı Kıbrıs'tan notlar” [κεντρικός τίτλος] “Kıbrıs Hâdiselerinden Kim Mesul?” («Ποιος είναι υπεύθυνος για τα τεκταινόμενα στην Κύπρο;»), *Hürriyet*, 18/4/1955. Και η ανταπόκριση αυτή συνοδευόταν από τη φωτογραφία Τουρκοκύπριων αστυνομικών που πόζαραν με πλήρη εξάρτηση για την εφημερίδα.

¹²¹⁸ “Kıbrıs müstemleke idaresinin Türklere karşı yeni haksızlığı/ Türk öğrencilerinin 19 mayısta geçit resmi yapmalarına izin verilmedi/ Buna karşılık son mahkûmiyet kararlarını protesto eden Rum talebelerin taşkınlıklarına polis seyirci kaldı” («Νέα αδικία της κυπριακής αποικιακής διοίκησης εναντίον των Τούρκων/ Δεν δόθηκε άδεια στους Τούρκους μαθητές να παρελάσουν επισήμως στις 19 Μαΐου/ Αντιθέτως η αστυνομία έμεινε παρατηρητής στις υπερβασίες των Ελληνοκύπριων μαθητών που διαμαρτύρονταν για τις πρόσφατες καταδικαστικές αποφάσεις»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος και υπότιτλοι σε *Hürriyet*, 14/5/1955.

¹²¹⁹ “19 Mayıs geçidine izin verilmemesi üzerine/ Kıbrıs'taki Türk öğrenciler grev yapıp derse girmediler” («Μετά την άρνηση να δοθεί άδεια για την παρέλαση της 19^{ης} Μαΐου/ οι εν Κύπρω Τούρκοι μαθητές κήρυξαν αποχή από τα μαθήματά τους»), *Hürriyet*, 15/5/1955.

¹²²⁰ “Kıbrıs'ta Türk talebelerin 19 mayısta tören yapmalarına izin verildi” («Εδόθη η άδεια στους εν Κύπρω Τούρκους μαθητές να πραγματοποιήσουν εκδηλώσεις στις 19 Μαΐου»), *Hürriyet*, 17/5/1955.

¹²²¹ “Kıbrıs'ta Türk öğrenciler hakkında takibat başlandı” («Ξεκίνησαν ανακρίσεις σχετικά με τους Τούρκους μαθητές στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 4/9/6/1955.

¹²²² “Kıbrıs Valisine örfî idare ve gece yasağı koymak salâhiyeti verildi” («Δόθηκε στον Κυβερνήτη η αρμοδιότητα να κηρύσσει κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και νυχτερινή απαγόρευση κυκλοφορίας»), *Hürriyet*, 5/5/1955.

ΕΟΚΑ, όσο και εναντίον των μαθητών που συλλαμβάνονταν κατά τις ενωτικές διαδηλώσεις.¹²²³ Από τα δημοσιεύματα αυτά ξεχωρίζει για προφανείς λόγους εκείνο που σε ανύποπτο χρόνο έκανε λόγο για τις «βαριές ποινές» που ζητούσε ο εισαγγελέας του Κακουργιοδικείου Λάρνακας, Rauf Denktaş.¹²²⁴

Στις 21 Ιουνίου, ωστόσο, θα σημειωνόταν το πρώτο περιστατικό τραυματισμού Τουρκοκυπρίων από βόμβα που τα μέλη της ΕΟΚΑ είχαν τοποθετήσει σε αστυνομικό τμήμα, το οποίο βρισκόταν «στην τουρκική γειτονιά της Λευκωσίας». Η *Hürriyet* πρότασε το περιστατικό και πάλι στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο, κάνοντας λόγο για «τραυματισμούς αρκετών ομογενών μας», αν και από το ρεπορτάζ προέκυπτε σαφώς ότι στόχος της οργάνωσης δεν ήταν οι Τουρκοκύπριοι. Παρ' όλα αυτά, όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν, οι «ευρισκόμενοι σε πανικό Τουρκοκύπριοι» ζητούσαν «επίμονα» από τον Κυβερνήτη, μέσω μιας «επιτροπής» που είχαν αποστείλει, «να τους επιτρέψει να οπλιστούν για να προστατέψουν τη ζωή και την τιμή τους, ειδάλλως να ζητήσουν προστασία από την κυβέρνηση της μητέρας πατρίδας».¹²²⁵ Είναι προφανές ότι το συμβάν αυτό χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα από εκείνους που χάρασαν πολιτική εντός της τουρκοκυπριακής κοινότητας, προκειμένου να νομιμοποιήσουν ηθικά και να προωθήσουν πρακτικά το αίτημα για τον κατ' αντιστοιχία με τους Ελληνοκύπριους εξοπλισμό τους ή/ και την παρέμβαση της «μητέρας πατρίδας». Επρόκειτο για την πρώτη επίσημη, μέσω της συγκροτηθείσας «επιτροπής», δημόσια διατύπωση αυτής της επιδίωξης, η οποία τα επόμενα χρόνια θα γινόταν εντονότερη μετά το ξέσπασμα των δικοινοτικών συγκρούσεων. Η σημασία που προσέλαβε το συγκεκριμένο περιστατικό στη συλλογική συνείδηση και αφήγηση της τουρκικής πλευράς καθίσταται φανερή και από το βάρος και την ερμηνεία που θα του προσέδιδε η μεταγενέστερη τουρκική βιβλιογραφία.¹²²⁶

Προσώρας θα το χρησιμοποιούσε ως αφορμή ο Küçük, προσφεύγοντας στη συνήθη τακτική της αποστολής τηλεγραφημάτων. Τη φορά αυτή, το πανομοιότυπο «άμεσης επίδοσης» κείμενο αποστέλλόταν στον Menderes, στον Eden, καθώς και στον Armitage, καταγγέλλοντας τους «σοβαρούς κινδύνους που απειλούσαν τη ζωή και την περιουσία» των Τουρκοκυπρίων. Η *Hürriyet* είχε ήδη προλειάνει το έδαφος με το σχετικό κεντρικό πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ της, πληροφορώντας ότι από τη βομβιστική ενέργεια είχαν τραυματιστεί «δεκατέσσερις αθώοι Τουρκοκύπριοι», εκ των οποίων «οι δύο σοβαρά» και υπογραμμίζοντας ότι «πλέον δεν έχει απομείνει ίχνος ασφάλειας και δημόσιας τάξης στις πόλεις και κωμοπόλεις της Κύπρου», ενώ «έχει καταστεί αδύνατον για το

¹²²³ “Kıbrıs'ta bir Rum tethişçi daha hapse mahkûm oldu” («Ένας ακόμη Ελληνοκύπριος τρομοκράτης καταδικάστηκε σε φυλάκιση»), *Hürriyet*, 13/5/1955. “Kıbrıs'ta dün 1000den fazla talebe ilhak dâvası lehinde nûmayiş yaptı” («Περισσότεροι από 1000 μαθητές διαδήλωσαν χθες υπέρ της ένωσης στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 18/5/1955. “Kıbrıs'ta nûmayiş yapan 18 Rum talebe mahkûm oldu” («Καταδικάστηκαν 18 μαθητές που διαδήλωναν στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 19/5/1955. “İlhakçılar yeniden nûmayiş yaptılar” («Οι οπαδοί της ένωσης πραγματοποίησαν και πάλι συλλαλητήριο»), υπότιτλος σε *Hürriyet*, 26/5/1955. “Kıbrıs'ta 11 Rum öğrenci daha mahkûm oldu” («Καταδικάστηκαν άλλοι 11 Ελληνοκύπριοι μαθητές στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 29/5/1955. “Kıbrıs'ta yeni nûmayişler yapıldı” («Νέες διαδηλώσεις έλαβαν χώρα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 16/6/1955.

¹²²⁴ “Kıbrıs'ta tethişçi Rumların muhakemesine başlandı” («Ξεκίνησε η δίκη των Ελληνοκύπριων τρομοκρατών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 31/5/1955.

¹²²⁵ “Kıbrıs'ta Rum tethişçiler şimdi de Türklere karşı harekete geçtiler” («Στην Κύπρο οι Ελληνοκύπριοι τρομοκράτες στράφηκαν τώρα και εναντίον των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 22/5/1955.

¹²²⁶ Βλ. Armaoğlu, ό.π., σελ. 113-115.

λαό, που τελεί σε καθεστώς φόβου και φρίκης, να κυκλοφορήσει στους δρόμους». Η εφημερίδα δεν περιοριζόταν σε αυτά, αλλά μεμφόταν με δριμύτητα την αποικιακή βρετανική διοίκηση ότι «διστάζει να λάβει οποιοδήποτε μέτρο για να παρεμποδίσει την τρομοκρατία, η οποία έχει πλέον λάβει διαστάσεις πραγματικής σφαγής [sic] ή τουλάχιστον για να προστατεύσει τη ζωή και την περιουσία των νομοταγών πολιτών, ενώ επιδεικνύει μία άξια απορίας αδυναμία και ανικανότητα απέναντι σε μια χούφτα τρομοκράτες».¹²²⁷

Εν μέσω ειδήσεων που πληροφορούσαν για την επανάληψη και την επέκταση των βομβιστικών ενεργειών, η εφημερίδα συνέχιζε να καλλιεργεί την εικόνα των «σφόδρα ανησυχούντων» Τουρκοκυπρίων οι οποίοι, «απευθυνόμενοι στις κυβερνητικές αρχές, στις εθνικές μας οργανώσεις και στη μουφτεία μας, αναζητούν αρχή αρμόδια για να προστατεύσει τις ζωές και τις περιουσίες τους». Δίνοντας περαιτέρω διαστάσεις στο θέμα, με τη βοήθεια του περιστατικού τού τραυματισμού των Τουρκοκυπρίων, ο Kūçük απέστειλε νέα τηλεγραφήματα, τη φορά αυτή στη Γενική Γραμματεία των Η.Ε., καθώς και στην *T.M.T.F.*, παραθέτοντας τα καθέκαστα, αλλά και «γνωστοποιώντας πως οι Τούρκοι του νησιού, οι οποίοι σε καθεστώς φόβου βιώνουν στιγμές πανικού, προσφεύγουν στην ισχύ και στη βοήθεια της νεολαίας της μητέρας πατρίδας». Του συγκεκριμένου ρεπορτάζ επόταν έτερο, και πάλι από τον ανταποκριτή της εφημερίδας στη Λευκωσία, στο οποίο καταγράφονταν οι σκηνές έντασης μεταξύ αστυνομίας και Ελληνοκυπρίων που διαδήλωναν εναντίον της καταδίκης πέντε ομογενών τους στη Λάρνακα.¹²²⁸

Τη σκυτάλη έπαιρνε ακολούθως ο ανταποκριτής στην τουρκική πρωτεύουσα, που με τη σειρά του έκανε λόγο για «μεγάλη αγανάκτηση που είχε προκληθεί στους πολιτικούς κύκλους της Άγκυρας» από τα τελευταία περιστατικά «τρομοκρατίας», τα οποία είχαν οδηγήσει στον τραυματισμό 14 «Τούρκων». Όπως προσέθετε, μετά το τηλεγράφημα του Kūçük στον Menderes, «υπήρξε άμεση κινητοποίηση» και είχε ζητηθεί «αναλυτική πληροφόρηση» από το τουρκικό Γενικό Προξενείο στη Λευκωσία. Αφού η τελευταία υποβλήθηκε υπό μορφή αναφοράς και μελετήθηκε, «ελήφθησαν οι αναγκαίες αποφάσεις από την κυβέρνηση Menderes». Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα πάντα με την εφημερίδα, αφενός μεν σχεδιαζόταν να ζητηθεί «η άμεση λήψη των απαραίτητων επειγόντων και αποτελεσματικών μέτρων», αφετέρου δε να επιδοθεί μία ρηματική διακοίνωση στην ελληνική κυβέρνηση, «που ήταν ο κύριος υπεύθυνος και υποκινητής των επεισοδίων».¹²²⁹ Από την άλλη μεριά, όπως θα καταδείκνυε και η μεσοπρόθεσμη εξέλιξη των γεγονότων, κάθε άλλο παρά στο κενό θα έπεφτε η έκκληση του Kūçük «στην ισχύ και στη βοήθεια της νεολαίας της μητέρας πατρίδας». Έτσι, οι «μεγάλες αντιδράσεις που προκλήθηκαν στην τουρκική κοινή γνώμη», μετουσιώνονταν σε «εκατοντάδες ερωτήματα» που απευθύνονταν στο κέντρο και στα παραρτήματά της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική» για το τι μέλλει γενέσθαι. Τόσο η συγκεκριμένη οργάνωση, όσο και οι *T.M.T.F.* και «Επιτροπή της Μητέρας Πατρίδας για την

¹²²⁷ “Kıbrıs'ta halk dehşetten sokağa çıkılamaz hale geldi” («Ο λαός στην Κύπρο έχει καταντήσει να μη μπορεί να κυκλοφορήσει στους δρόμους από τη φρίκη»), *Hürriyet*, 23/6/1955.

¹²²⁸ “Kıbrıs Anavatanın yardımını bekliyor” («Η Κύπρος αναμένει τη βοήθεια της Μητέρας πατρίδας»), *Hürriyet*, 24/6/1955.

¹²²⁹ “Hükümetimiz harekete geçiyor” («Η κυβέρνησή μας κινητοποιείται»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 24/6/1955.

Τουρκική Κύπρο» (*Türk Kıbrıs için Anavatan Komitesi*) θα εξέδιδαν ανακοινώσεις, στις οποίες καταδικάζονταν οι «αποτρόπαιες επιθέσεις των ενωτικών Ελληνοκυπρίων» και τονιζόταν η υποστήριξη των «24 εκατομμυρίων Τούρκων» στους «Κυπρίους αδελφούς μας». Τα γεγονότα θα προκαλούσαν, επίσης, την παρέμβαση του Kasım Gülek, ο οποίος εκθέτοντας τις απόψεις του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, θα μεμφόταν την τουρκική κυβέρνηση για υιοθέτηση «παθητικής στάσης» και θα την καλούσε να «κινητοποιηθεί», εφόσον πλέον «έχει αρχίσει να ρέει τουρκικό αίμα στην Κύπρο», και να λάβει «δυναμικά μέτρα».¹²³⁰

Η συνέχιση των δυναμικών ενεργειών της ΕΟΚΑ σε όλη την έκταση της Κύπρου θα έδινε την ευκαιρία στην εφημερίδα να πολλαπλασιάσει τα δημοσιεύματά της για το κλίμα «βαθιάς ανησυχίας» που κυριαρχούσε στην τουρκοκυπριακή κοινότητα από τα «τρομοκρατικά γεγονότα».¹²³¹ Στην ατμόσφαιρα εκείνη, που καλλιεργείτο εντέχνως από την εφημερίδα έτσι ώστε να παρουσιάζονται οι Τουρκοκύπριοι ως εν δυνάμει, αλλά και πραγματικά «θύματα» του αγώνα της ΕΟΚΑ, δεν άργησαν να εμφανιστούν και οι πρώτοι «αγανακτισμένοι εθελοντές» που ζητούσαν να μεταβούν στην Κύπρο, προκειμένου να «δώσουν επί τόπου απάντηση στους Έλληνες (*Yunanlılar*)». Όπως πληροφορούσε η *Hürriyet*, πάνω από 500 σχετικές αιτήσεις είχαν γίνει από «πολίτες και κυρίως νεολαίους», με αποδέκτες την οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική», καθώς και την *T.M.T.F.*, με την τελευταία να τους συστήνει «αυτοσυγκράτηση», κατόπιν σχετικής διαβούλευσης στα όργανά της. Σε δηλώσεις προέβαινε και ο επικεφαλής της εργατικής ομοσπονδίας κλωστοϋφαντουργών (*Teksif*), ο οποίος διαβεβαίωνε για την «ετοιμότητα» των συγκεκριμένων εργατών να «λάβουν τις θέσεις τους στις τάξεις του έθνους, σε περίπτωση που η κυβέρνησή μας ζητήσει μια ημέρα να υπηρετήσουμε την οδό αυτή», εννοώντας την οδό που θα «καταπράυνε τα βάσανα των Κυπρίων αδελφών μας και τα δικά μας».¹²³²

Στο πλαίσιο αυτών των αντιδράσεων, άξια αναφοράς είναι και η διαφοροποιημένη ως προς τη διατύπωση, αλλά και την πολιτική ανάγνωση της συγκυρίας, άποψη που εξέφραζε στον ανταποκριτή της εφημερίδας στην Άγκυρα «ένα αρμόδιο πρόσωπο». Από το περιεχόμενο των δηλώσεών του θα ήταν εύλογο να εικάσει κάποιος ότι, αν δεν επρόκειτο για τον ίδιο τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών, Fuad Köprülü, εκπορευόνταν πιθανότατα από κάποιον άμεσο συνεργάτη του. Σε κάθε περίπτωση καθίσταται φανερό πως ζητούμενο ήταν η αποκατάσταση των

¹²³⁰ “Kıbrıs hâdiselerinin anavatanda uyandırdığı akisler” («Ο απόηχος των επεισοδίων της Κύπρου στη μητέρα πατρίδα»), “Gülek’in beyanati” («Οι δηλώσεις Γκιουλέκ») και “Neşredilen beyannameler” («Οι δημοσιευθείσες ανακοινώσεις»), ενδιάμεσοι τίτλοι σε *Hürriyet*, 24/6/1955.

¹²³¹ “Kıbrıs Türklerinin endişesi hergün biraz daha artıyor” («Η ανησυχία των Τουρκοκυπρίων αυξάνεται ολοένα κάθε μέρα»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 26/5/1955.

¹²³² “Yüzlerce Türk genci Kıbrıs’a gönüllü olarak gitmek istiyor” («Εκατοντάδες Τούρκοι νέοι επιθυμούν να μεταβούν στην Κύπρο ως εθελοντές»), *Hürriyet*, 25/6/1955. Οι συγκεκριμένες «μαχητικές» δηλώσεις του προέδρου της ομοσπονδίας *Teksif* υπενθυμίζουν ένα άλλο περιστατικό που η εφημερίδα είχε προβάλει τον Ιανουάριο του 1955 με πρωτοσέλιδα δημοσιεύματα, συνοδευόμενα από τις σχετικές φωτογραφίες: Επρόκειτο για τον εξισλαμισμό και την συνεπακόλουθη περιτομή του 19χρονου Ελληνορθόδοξου εργάτη της *Teksif*, Χρήστου Χρηστίδη, ο οποίος μετονομάστηκε σε Ruhi Teksifer «προς τιμήν» της ομοσπονδίας και έφερε μάλιστα στο στήθος του τη ροζέτα της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Μετά την περιτομή του δε, επρόκειτο να νυμφευθεί την 17χρονη Τούρκισσα Sevim Yıldızdoğan, βλ. “Bir rum müslüman olacak” («Ένας ρωμικός θα γίνει μουσουλμάνος»), *Hürriyet*, 4/1/1955 και “Müslüman olup dün sünnet edilen/ Ruhi Teksifer bir Türk kızı ile evlenecek” («Ο Ρουχί Τεκσίφερ που χθες έγινε μουσουλμάνος και υπέστη περιτομή/ θα νυμφευθεί με μία Τούρκισσα κόρη»), *Hürriyet*, 23/1/1955.

«πραγματικών» διαστάσεων τόσο της πολιτικής συγκυρίας που αφορούσε το Κυπριακό, όσο και των σκέψεων της τουρκικής κυβέρνησης:

*«Τόσο η τουρκική, όσο και η αγγλική κυβέρνηση είναι σε πλήρη συμμαχία όσον αφορά το θέμα της Κύπρου. Και οι δύο κυβερνήσεις δεν τάσσονται υπέρ κάποιας μεταβολής στην παρούσα διαχείριση του νησιού. Όποια και αν είναι η κινητήριος γραμμή των εν Κύπρω κομιτατζήδων Ελληνοκυπρίων και της ελληνικής κυβέρνησης, δεν υφίσταται κάποια νέα κατάσταση που να επιτάσσει τη μεταβολή αυτής τους της απόφασης. Δεν υπάρχει καμμία περίπτωση να γίνει δημοφιλής η ελληνική άποψη στα Ηνωμένα Έθνη. Παράλληλα, η απόφαση που θα λάβουν τα Ηνωμένα Έθνη έναντι της υφιστάμενης επιμονής δύναται να έχει μόνο συμβουλευτικό χαρακτήρα, που δεν μπορεί να υποχρεώσει την τουρκική και την αγγλική κυβέρνηση να συμμορφωθούν. Από την άποψη αυτή, είναι βέβαιο ότι δεν πρόκειται να έχουν θετικό προς όφελός της αποτέλεσμα οι διάφορες επινοήσεις που επιχειρεί η ελληνική κυβέρνηση. Δεν υπάρχει πιθανότητα να διευθετηθεί η υπόθεση με τη δημιουργία ενός συνόλου δυσκολιών και περιπλοκών στην Κύπρο».*¹²³³

Το τουρκικό ενδιαφέρον για την Κύπρο εκδηλωνόταν δημοσίως στη δεδομένη συγκυρία, όχι μόνο διά στόματος του προαναφερθέντος «αρμοδίου προσώπου» που πρόβαλλε η εφημερίδα, αλλά και από Τούρκους πολίτες σε διεθνή *fora*. Τέτοια ήταν η περίπτωση της αποχώρησης των Τούρκων πανεπιστημιακών από το Διεθνές Συνέδριο Νομικών που είχε λάβει χώρα στην Αθήνα, όταν οι Έλληνες νομικοί που συμμετείχαν επεχείρησαν να περάσουν ψήφισμα για την αυτοδιάθεση του νησιού.¹²³⁴

γ) Η νέα μετάβαση τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας στην Τουρκία

Στο πλαίσιο αυτό, συμπληρώνοντας το ψηφιδωτό των τουρκοκυπριακών «ανησυχιών» έτσι όπως προβαλλόταν από τις στήλες της εφημερίδας, εντασσόταν και η πληροφόρηση του Ali Şakir ότι μετά τα τελευταία «τρομοκρατικά γεγονότα», καθώς και τις «λογιών λογιών ξεδιαντροπιές και απειλές των Ελληνοκυπρίων κατά Τουρκοκυπρίων σε απομακρυσμένα μέρη», αποφασίζόταν σε έκτακτη συνεδρίαση του «Εθνικού Κόμματος» να αποσταλεί αντιπροσωπεία στην Άγκυρα. Επικεφαλής της θα ήταν ο Faiz Kaymak και σκοπός της «οι επαφές με Τούρκους κρατικούς αξιωματούχους και το αίτημα να ληφθούν μέτρα για την προστασία της ζωής και της περιουσίας των Τούρκων». Η πολιτική στόχευση του αιτήματος, η άμεση δηλαδή εμπλοκή της Τουρκίας στην Κύπρο, είναι προφανής, όσο προφανής ήταν και ο βεβιασμένος χαρακτήρας της πρωτοβουλίας, στο μέτρο που τα περιστατικά των «επιθέσεων» ήταν στην καλύτερη περίπτωση επιπόλαια και πταισματικά, ενώ στη χειρότερη απλώς ανύπαρκτα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιωνόταν και από την

¹²³³ “Ankara’da salâhiyetli bir kişinin fikri” («Η γνώμη ενός αρμοδίου προσώπου στην Άγκυρα»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 25/6/1955.

¹²³⁴ “Atina’daki hukuk kongresinde/ Türk delegeleri salonu terketti” («Οι Τούρκοι αντιπρόσωποι αποχώρησαν από την αίθουσα του νομικού συνεδρίου στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 19/6/1955.

ανακοίνωση που εξέδωσε ο μουφτής Dâna, στην οποία γινόταν η παραδοχή ότι οι «τρομοκρατικές ενέργειες στρέφονται μέχρι στιγμής εναντίον της κυβέρνησης», καλώντας τους Τουρκοκύπριους «να επαγρυπνούν», καθώς και από την είδηση περί της εφαρμογής της συγκεκριμένης συμβουλής από τους κατοίκους ενός τουρκοκυπριακού χωριού της Λεμεσού, που «φυλάνε σκοπιά» για το «ενδεχόμενο ελληνοκυπριακών επιθέσεων».¹²³⁵

Ο Kaymak, πριν τη μετάβασή του στην Άγκυρα, πήγε «εσπευσμένα» στην Κωνσταντινούπολη, όπου είχε συναντήσεις «με εκπροσώπους των ενώσεων και του Τύπου». Στους τελευταίους δήλωσε ότι «θεωρεί σωστό να μη δώσει προς το παρόν λεπτομέρειες για τα πρόσφατα επεισόδια στην Κύπρο», πρόσθετε ωστόσο πως «αυτά προκαλούν ανησυχία στους Τούρκους».¹²³⁶ Η ανταπόκριση που θα ακολουθούσε από την Άγκυρα αποκάλυπτε εμμέσως και τις σκέψεις που πιθανόν να κυριαρχούσαν και στην τουρκική κυβέρνηση για τα τεκταινόμενα στην Κύπρο: Στόχος των «τρομοκρατικών ενεργειών» ήταν αφενός μεν να «ταρακουνηθούν» οι Τουρκοκύπριοι, ώστε να εξαναγκαστούν να εγκαταλείψουν το νησί, αφετέρου δε να καταρρεύσει η αποικιακή κυβέρνηση, μην μπορώντας πλέον να λειτουργήσει υπό το βάρος των πληγμάτων. Σύμφωνα με τους «ερχόμενους από την Κύπρο», η τακτική εκείνη έδειχνε να αποδίδει, καθώς «τα τουρκικά χωριά άδειασαν» και οι κάτοικοί τους κατέφευγαν στις γειτονικές πόλεις και κωμοπόλεις. Από την πλευρά του ο Kaymak, που είχε αφιχθεί στην τουρκική πρωτεύουσα «για να συναντηθεί με τον Πρωθυπουργό και να λάβει διευκρινίσεις για την ακολουθητέα πολιτική», παραχωρούσε συνέντευξη Τύπου, στην οποία υπογράμιζε εκ νέου τις τουρκοκυπριακές ανησυχίες από τα «άνευ προηγούμενου για την Κύπρο τρομοκρατικά γεγονότα», διανθισμένες με μία συναισθηματική ρητορική περί της «νοσταλγίας για την τουρκική σημαία που εδώ και 77 χρόνια έχει απομακρυνθεί από το νησί». Εναποθέτοντας «στη σκιά του μεγάλου έθνους μας» και στην «αγγλική διοίκηση» τις ελπίδες του για τη συνέχιση «της τουρκικής ύπαρξης εντός κλίματος ασφαλείας και ηρεμίας», παραδεχόταν ανοιχτά ότι «δεν υπάρχει ακόμη καμμία ενέργεια εναντίον των Τούρκων», υποστηρίζοντας παράλληλα ότι «αν αποσυρθούν οι Άγγλοι, τότε αναμφίβολα στο Νησί πρέπει να έρθουν οι Τούρκοι».¹²³⁷

¹²³⁵ “Türklerin mal ve canlarının korunmasını istemek için/ Bir Kıbrıs heyeti Ankara’ya geliyor” («Μια κυπριακή αντιπροσωπεία έρχεται στην Άγκυρα/ για να ζητήσει την προστασία της ζωής και της περιουσίας των Τούρκων»), πρωτοσέλιδη ανταπόκριση σε *Hürriyet*, 6/4/1955.

¹²³⁶ “Acele olarak Kıbrıs’tan gelen Faiz Kaymak: ‘Türkler endişede’ diyor” («Ο εσπευσμένα ερχόμενος από την Κύπρο Φαΐζ Καϊμάκ λέει ότι ‘οι Τούρκοι ανησυχούν’»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 8/4/1955. Χαρακτηριστική του κλίματος που επιδιωκόταν να δημιουργηθεί, ήταν επίσης η πληροφορία της εφημερίδας στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ, περί της «εξαφανισθείσας βάρκας από την Αμμόχωστο» το βράδυ της 1^{ης} Απριλίου, για την οποία «πιθανολογείται» ότι είχε διαδραματίσει το ρόλο συνδέσμου με παραπλέον «ελληνικό πλοίο», που «εικαζόταν πως ήταν υποβρύχιο».

¹²³⁷ “İngiliz makamlarının önleyemediklerini tethiş hareketleri karşısında/ Kıbrıs Türkleri şehir ve kasabalara hicret ediyorlar” («Εναντι των τρομοκρατικών δραστηριοτήτων που δεν μπόρεσαν να αποτρέψουν οι αγγλικές αρχές/ οι Τουρκοκύπριοι συρρέουν σε πόλεις και κωμοπόλεις»), *Hürriyet*, 9/5/1955. Η εφημερίδα ενέτεινε τις εντυπώσεις περί της «τρομοκρατίας» των Ελληνοκυπρίων, αναφέροντας σε κεντρικό της πρωτοσέλιδο αφενός μεν ότι και οι Βρετανοί «κατέφευγαν» στις τουρκικές γειτονίες, αφετέρου δε ότι αυξανόταν ο αριθμός των Τουρκοκυπρίων που κατατάσσονταν εθελοντικά στην αστυνομία, βλ. “Kıbrıs’ta İngiliz aileleri Türk mahalelerine sığınıyorlar” («Στην Κύπρο οι αγγλικές οικογένειες καταφεύγουν στις τουρκικές γειτονίες»), “Yüzlerce Türk, tethişçilikle mücadele etmek için gönüllü polis kaydolunuyor” («Εκατοντάδες Τούρκοι κατατάσσονται εθελοντικά στην αστυνομία, για να καταπολεμήσουν την τρομοκρατία»), τίτλος και υπότιτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 10/4/1955. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείτο και η πρωτοσέλιδη αναπαραγωγή της φημολογίας ότι θα κηρυσσόταν στρατιωτικός νόμος στο νησί, καθώς και ότι επικεφαλής «Στρατιωτικός Κυβερνήτης» θα αναλάμβανε ο στρατηγός Templar, που είχε διακριθεί «στις επιχειρήσεις εξολόθρευσης

Τις ίδιες περίπου απόψεις επαναλάμβανε ο Kaymak και σε ομιλία του στην «Ερυθρά Ημισέληνο» της Άγκυρας, προσθέτοντας επιπλέον και μία αξιοσημείωτη παράμετρο, εκείνη του ενδεχομένου μιας ένοπλης ανταπόδοσης από πλευράς Τουρκοκυπρίων.¹²³⁸ Εν τω μεταξύ, πριν τη μετάβαση του επικεφαλής της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» στην τουρκική πρωτεύουσα, η τουρκική κυβέρνηση είχε επιδώσει δια του πρέσβη της στην Αθήνα, Settar İksel, διαμαρτυρία στην ελληνική, με επίκεντρο δύο ζητήματα: Τις «προκλητικές εκπομπές» του αθηναϊκού ραδιοφώνου και την «ανάγκη να λάβει η κυβέρνηση αποτρεπτικά μέτρα στα επεισόδια της Κύπρου». Η *Hürriyet* παρουσίαζε την είδηση για τη «νότα», σημειώνοντας ότι «τις τελευταίες ημέρες η Ελλάδα όχι μόνο δεν προέβη σε καμμία επίσημη παρέμβαση, αλλά όπως γίνεται αντιληπτό, οργάνωσε υπογείως ένα σύνολο ενεργειών, επιδιώκοντας ένα είδος ‘δικαιώματος στην προσάρτηση’».¹²³⁹

Κι ενώ η εφημερίδα πληροφορούσε για τις κινήσεις και έδινε βήμα στις απόψεις του Kaymak στην Άγκυρα, προσέθετε λίγες ημέρες αργότερα πως αναμενόταν εκεί και ο Fazıl Küçük, με την έλευση του οποίου θα συγκροτείτο η αντιπροσωπεία που θα προχωρούσε στις επαφές με τους Τούρκους επισήμους.¹²⁴⁰ Πράγματι, ο Küçük έφτανε στην Άγκυρα στις 14 Απριλίου. Στις δηλώσεις του προς τον Τύπο αμέσως μετά την άφιξή του, υποστήριξε ότι η «φαινομενική ηρεμία» που επικρατούσε προς το παρόν στο νησί ήταν αποτέλεσμα της «τακτικής των Ελληνοκυπρίων» και όχι των μέτρων που είχε λάβει η αποικιακή διοίκηση, στην οποία καταλόγιζε «αδυναμία» να αντιμετωπίσει την κατάσταση, αλλά και υπόγεια σύμπλευση με τους ενωτικούς πόθους των Ελληνοκυπρίων. Κατόπιν επανερχόταν στο αφήγημα των «απειλών» και των «επιθέσεων» εναντίον των Τουρκοκυπρίων, ισχυριζόμενος ότι οι Ελληνοκύπριοι «που τα ελέγχουν όλα», είχαν επίτηδες απελευθερώσει γι’ αυτό το σκοπό «τους κατάδικους των φυλακών». Έναντι όλων αυτών, καλούσε την τουρκική κυβέρνηση «να υψώσει τη φωνή της», ειδάλλως το μεγαλύτερο τμήμα του τουρκοκυπριακού πληθυσμού «θα εξαναγκαστεί να μεταναστεύσει», ενώ το εναπομείναν «θα αφομοιώνόταν και θα έχανε την ταυτότητά του ανάμεσα στους Ρωμιούς».¹²⁴¹

Εν αναμονή της συνάντησής της με τον Πρωθυπουργό Menderes, η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία, που αποτελείτο από τους προαναφερθέντες Küçük και Kaymak, καθώς και τους δημοσιογράφους Fevzi Ali Rıza και Ahmet Zaim, «γινόταν δεκτή» από τον Υπουργό Επικρατείας, Mukerrem Sarol, με τον οποίον είχαν «μακρά συνομιλία». Στο σημείο αυτό, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην τουρκική πρωτεύουσα έκανε λόγο για την «ευρεία απήχηση» και τη «σημαντική επίδραση» που οι προηγηθείσες δηλώσεις του Küçük είχαν ασκήσει στους εκεί «ξένους πολιτικούς

των κομμουνιστικών συμμοριών στη Μαλαισία», βλ. “Malaya’da kızilları sindiren Gl. Templer Kıbrıs’a gidecek” («Στην Κύπρο θα πάει ο στρατηγός Templer που καθυπόταξε τους ερυθρούς στη Μαλαισία»), *Hürriyet*, 11/4/1955.

¹²³⁸ “Faiz Kaymak’ın Ankara’daki konuşması” («Η ομιλία του Φαίζ Καϊμάκ στην Άγκυρα»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 11/4/1955.

¹²³⁹ “Hükümetimiz Kıbrıs’taki tethişçilik dolayısıyla Yunanistan’a nota verdi” («Η κυβέρνησή μας επέδωσε νότα στην Ελλάδα λόγω της τρομοκρατίας στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 7/4/1955.

¹²⁴⁰ “Kıbrıs heyetinin Ankara’da yapacağı temaslara” («Οι επαφές που θα έχει στην Άγκυρα η κυπριακή αντιπροσωπεία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 13/4/1955. “Tethişten bunalan Kıbrıslı Türklerin ümidi Ankara’da” («Στην Άγκυρα οι ελπίδες των Τουρκοκυπρίων που ασφυκτιούν από την τρομοκρατία»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 14/4/1955.

¹²⁴¹ “Kıbrıs’taki tethişçilik karşısında müstemleke idaresi aciz halinde” («Αδύναμη η αποικιακή διοίκηση απέναντι στην τρομοκρατία στην Κύπρο»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 15/4/1955.

κύκλους». Ακολούθως, παρέθετε τις πληροφορίες του από τουρκικούς «κυβερνητικούς κύκλους», οι οποίοι συμμερίζονταν μεν τη «σοβαρότητα της κατάστασης στην Κύπρο», έκριναν όμως «κατά τι υπερβολικές τις ανησυχίες των Τουρκοκυπρίων». Κατά τη γνώμη τους, ο «θόρυβος» που προκαλούσαν οι Έλληνες αποσκοπούσε στη δημιουργία εντυπώσεων ότι έχουν «το πάνω χέρι», ενώ εμφανίζονταν βέβαιοι ότι ουδέποτε η Κύπρος θα δινόταν στην Ελλάδα. Από την άλλη μεριά, «κύκλοι που βρίσκονται κοντά στις αρμόδιες βρετανικές αρχές στην πόλη μας», διέψευδαν κατηγορηματικά στον ανταποκριτή τόσο τη φημολογία διεξαγωγής δημοψηφίσματος από τη βρετανική διοίκηση της Κύπρου, όσο και την καλλιιεργούμενη εικόνα περί της «ισχύος των Ελληνοκυπρίων», που έφτανε στο σημείο να πιέζει για την αποφυλάκιση «τρομοκρατών».¹²⁴²

Διαδραματίζοντας για ακόμη μια φορά το ρόλο του διαμεσολαβητή που αναδείκνυε το Κυπριακό, η εφημερίδα έθετε διά του ανταποκριτή της την απάντηση των «βρετανικών κύκλων» υπ' όψιν του Kūçük, ο οποίος με νέα δήλωσή του επέμενε στις απόψεις του. Προς επίρρωσή τους, ισχυριζόταν ότι οι μηχανισμοί της διοίκησης στο νησί βρίσκονταν στα χέρια των Ελληνοκυπρίων, συμπεριλαμβανομένου και του αξιώματος του Γενικού Εισαγγελέα. Επιπροσθέτως, αναφερόταν στα προ διετίας επεισόδια στην Πάφο από ενωτικούς Ελληνοκυπρίους, που κατεστάλησαν με τη «βοήθεια 15 Τούρκων νέων μας», οι οποίοι ωστόσο αργότερα κατηγορήθηκαν από τις βρετανικές αρχές του νησιού για υποκίνηση ταραχών. Ο Kūçük τους καταλόγιζε ότι επιδίωκαν να δημιουργήσουν προστριβές μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, με την πρωτοβουλία τους να καλέσουν εθελοντές από τους τελευταίους για την καταστολή «των φασαριών». Τους προσήπτε ακόμη ότι είχαν αφήσει ελεύθερους τους μαθητές που μοίραζαν παράνομες προκηρύξεις, υπό την πίεση «100 Ελληνοκυπρίων», ενώ απέρριπτε τις βρετανικές διαψεύσεις περί του φημολογούμενου δημοψηφίσματος, σημειώνοντας ότι αυτές ακριβώς ήταν οι πληροφορίες που τους μετέδιδαν οι επισκεπτόμενοι το νησί Βρετανοί βουλευτές και δημοσιογράφοι, με την αποικιακή διοίκηση να μην προβαίνει σε καμμία διάψευση όταν εκείνες δημοσιεύονταν στον Τύπο.¹²⁴³

Παρά τη σχετική πληροφόρηση και τη συνακόλουθη καλλιέργεια των αντίστοιχων προσδοκιών στην τουρκική κοινή γνώμη, καμμία αναφορά δεν θα γινόταν τις επόμενες ημέρες από τις στήλες της εφημερίδας για το κατά πόσο πραγματοποιήθηκε η αναμενόμενη συνάντηση της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας με τον Menderes και τι διημείφθη μεταξύ τους. Μία αδιευκρίνιστη αναφορά περί «ικανοποίησης» θα γινόταν από τον Kaymak μετά την επιστροφή της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας στο νησί.¹²⁴⁴ Ωστόσο, ο Kūçük φαίνεται πως επέστρεψε

¹²⁴² “Kıbrıs heyeti yarın Başvekilie görişecek” («Η κυπριακή αντιπροσωπεία θα συναντηθεί αύριο με τον Πρωθυπουργό»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 17/4/1955.

¹²⁴³ “Kıbrıs'ta hayal ve hakikat! Sömürge idaresi olup bitenleri tahrif ediyor” («Ονειροφαντασίες και πραγματικότητα στην Κύπρο! Η αποικιακή διοίκηση διαστρεβλώνει τα τεκταινόμενα»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 18/4/1955.

¹²⁴⁴ “Ankara'daki temaslarından çok memnun olan F. Kaymak dün Lefkoşaya döndü” («Επέστρεψε χθες στη Λευκωσία ο Φ. Καυμάκ, ικανοποιημένος ων από τις επαφές του στην Άγκυρα»), υπότιτλος σε *Hürriyet*, 30/4/1954. Λίγες ημέρες αργότερα τα μέλη της αντιπροσωπείας συνέβαλαν στο μέτρο που τους αναλογούσε στην καλλιέργεια του «κλίματος απειλών εναντίον των Τουρκοκυπρίων», με τη διαμεσολάβηση της *Hürriyet*. Έτσι, όπως πληροφορούσε ο ανταποκριτής της στη Λευκωσία, τα μέλη της αντιπροσωπείας είχαν λάβει δίγλωσσες (ελληνικά- αγγλικά) απειλητικές επιστολές που έφεραν την υπογραφή «Διγενής», «όπως και οι προκηρύξεις της μυστικής επαναστατικής οργάνωσης ΕΟΚΑ», βλ. “Tethişçiler Kıbrıstaki Türk liderlere tehdit mektupları yağdırıyorlar” («Οι τρομοκράτες στέλνουν βροχή τις απειλητικές επιστολές στους Τούρκους ηγέτες στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 8/5/1955.

αργότερα στο νησί από την υπόλοιπη αντιπροσωπεία, έτσι όπως και προηγουμένως είχε αποφασιστεί σε δεύτερο χρόνο η αποστολή του στην Άγκυρα. Οι δηλώσεις του στην Λευκωσία ήταν πολύ πιο ενδιαφέρουσες από εκείνες του Kaymak, στο μέτρο που απηχούσαν εμμέσως μέρος των διαμειφθέντων στην τουρκική πρωτεύουσα: «Η κυβέρνηση της μητέρας πατρίδας και το σύνολο του τουρκικού έθνους ενδιαφέρονται εκ του σύνεγγυς και εκ βαθέων για την τύχη και το μέλλον της Κύπρου. Το νησί δεν μπορεί να παραδοθεί σε κανέναν χωρίς να ερωτηθεί η Τουρκία. Διότι αν επιχειρηθεί μια τέτοια ενέργεια, τα κατοχικά πλοία που θα ξεκινήσουν από λιμάνια τα οποία βρίσκονται δεκάδες χιλιάδες [sic] μίλια μακριά, πριν ακόμη προφτάσουν να σηκώσουν τις άγκυρες, θα έχει φτάσει στο νησί ο τουρκικός στόλος, που βρίσκεται μόλις λίγα μίλια πιο πέρα».¹²⁴⁵ Οι συγκεκριμένες δηλώσεις δεν αντανάκλασαν μόνο τις συζητήσεις που πιθανότατα είχαν λάβει χώρα στην Άγκυρα, ούτε απλώς εξυπηρετούσαν τις ανάγκες μιας δημόσιας ψυχολογικής υποστήριξης προς τους «ανησυχούντες» Τουρκοκύπριους. Πρόβαλλαν, επιπροσθέτως, απτά το συγκριτικό στρατιωτικό και στρατηγικό πλεονέκτημα της Τουρκίας έναντι της Κύπρου το οποίο, ελλείψει εναλλακτικής ελληνικής απάντησης, θα διαδραμάτιζε κομβικό ρόλο στους βομβαρδισμούς του 1964 και – κυρίως – στην εισβολή του 1974.

Εν τω μεταξύ, δύο ημέρες μετά τις προαναφερθείσες δηλώσεις Küçük στην εφημερίδα για τις βρετανικές αρχές της Κύπρου, θα προβαλλόταν στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο η συνάντηση «μιας περίπου ώρας» που είχε με τον Τούρκο Πρωθυπουργό ο – παραδόξως μη κατονομαζόμενος – Βρετανός πρέσβης στην Άγκυρα. Όπως αναφερόταν, ο τελευταίος είχε προηγουμένως συναντηθεί και με το Γενικό Γραμματέα του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, Muharrem Nuri Birgi. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Άγκυρα εκτιμούσε ότι κύριο θέμα των συζητήσεων ήταν «τα πρόσφατα επεισόδια στην Κύπρο». Αν και δεν κατάφερε να αποσπάσει κάποια περαιτέρω πληροφορία από «επίσημους κύκλους», τεκμαίρει «από τα δημοσιεύματα και τις εκτεθείσες πραγματικότητες» για τα γεγονότα στην Κύπρο, πως «πρέπει να θεωρείται πλέον ή βέβαιον ότι ο Πρέσβης εξέθεσε την κατάσταση στον Πρωθυπουργό και ότι προέβη σε μία ικανοποιητική αναφορά από την άποψη που σχετίζεται με το μέλλον της Κύπρου».¹²⁴⁶ Η περίτεχνη λεκτική διατύπωση, αλλά και η ιεραρχικά δομημένη περιγραφή που εμφάνιζε ουσιαστικά τον Βρετανό πρέσβη να δίνει εξηγήσεις στον Τούρκο Πρωθυπουργό, είναι αρκούτσως αποκαλυπτικά τόσο των προθέσεων όλων των πλευρών, όσο και του γεγονότος ότι τελικά υπήρξε κάποια διαρροή πληροφορίας.

¹²⁴⁵ «Dr. Fazıl Küçük'ün mühim beyanatı» («Οι σημαντικές δηλώσεις του Δρ. Φαζίλ Κιουτσούκ»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 5/5/1955. Στο ρεπορτάζ προστίθεται ότι ο Küçük, εν όψει της επικείμενης τότε συζήτησης για την Κύπρο στη βρετανική Βουλή, είχε αποστείλει τηλεγράφημα σε όλες τις κυβερνητικές αρχές, με το οποίο «επαναλάμβανε ρητά και κατηγορηματικά» την αντίθεση των Τουρκοκυπρίων σε κάθε μορφή «αυτονομίας ή ένωσης του νησιού με την Ελλάδα», σημειώνοντας ότι η μόνη αποδεκτή από εκείνους λύση ήταν «η επιστροφή του στην Τουρκία».

¹²⁴⁶ «Menderes, Kıbrıs işi hakkında İngiliz B. Elçisiyle 1 saat görüştü» («Ο Μέντερες συναντήθηκε επί μία ώρα με τον Άγγλο Πρέσβη για το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 20/4/1955. Ο Βρετανός πρέσβης στην Άγκυρα τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν ο Sir James Bowker.

δ) Το προοίμιο των Σεπτεμβριανών και η τοποθέτηση της τουρκικής αντιπολίτευσης

Στην ίδια αυτή ανταπόκρισή του, ο συνεργάτης της εφημερίδας στην τουρκική πρωτεύουσα, επανέφερε μία προσφιλή της αφήγηση, σύμφωνα με την οποία η τουρκική νεολαία δεν ασκούσε το «φυσικό» δικαίωμά της να παρεμβαίνει στο Κυπριακό με τον τρόπο που το έπρατταν οι Έλληνες, δηλαδή με «θορυβώδεις καμπάνιες», αλλά «με κανονικό και νόμιμο αγώνα». Ως παράδειγμα έφερε την πρόταση του παραρτήματος Άγκυρας της *M.T.T.B.* να προσκαλέσει «την ελληνική νεολαία» σε «αντιπαράθεση επιχειρημάτων» στην Ελβετία.¹²⁴⁷ Σε αντίθεση, όμως, με την προβαλλόμενη εκείνη «φιλειρηνική» εικόνα, οι «εορτασμοί» για την «ημέρα της Κύπρου» που είχαν καθιερωθεί τα δύο τελευταία χρόνια, εξελίχθησαν επεισοδιακά στην Κωνσταντινούπολη, δίνοντας μια πρόγευση του πογκρόμ που θα ακολουθούσε τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο, από νωρίς το απόγευμα είχαν αναρτηθεί στις πλευρές λεωφορείων και τραμ σε διαφορετικές μεριές της Κωνσταντινούπολης, πανό που έγραφαν συνθήματα όπως «Η Κύπρος είναι Τουρκική», «Για την Κύπρο θα πεθάνουμε», «Σπεύσε στο συλλαλητήριο του Ταξίμ στις 16.00» και «Σας περιμένουμε». Ωστόσο, μετά την προγραμματισμένη εκδήλωση στο Ταξίμ, οι συγκεντρωθέντες δεν διαλύθηκαν όπως είχαν υποσχεθεί και, έχοντας στα χέρια τους αφίσες της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», ξεκίνησαν μία ασυγκράτητη πορεία στην Λεωφόρο İstiklâl στο κέντρο του Πέραν, κατά τη διάρκεια της οποίας φώναζαν συνθήματα όπως «Η Κύπρος είναι Τουρκική και Τουρκική θα παραμείνει», «Η καρδιά μας βρίσκεται στην Κύπρο» και «Λευτεριά στην Κύπρο». Ακολούθως άρχισαν να φωνάζουν «σημαία, σημαία», καθώς και να ζητωκραυγάζουν κάθε φορά που οι περίοικοι άνοιγαν τα παράθυρα και τις πόρτες των γύρω κτιρίων, για να αναρτήσουν την τουρκική σημαία. Η πορεία θα συνεχιζόταν, με την αστυνομία να λαμβάνει ενισχυμένα μέτρα για τη φύλαξη ιδιαίτερος του παρακείμενου Ελληνικού Προξενείου. Η απόσπαση από τα χέρια των διαδηλωτών μια μεγάλης τουρκικής σημαίας, έγινε αφορμή για το ξέσπασμα επεισοδίων, γεγονός που προκάλεσε περαιτέρω αστυνομική επέμβαση με τη χρήση ροπάλων.

Τελικά, το πλήθος θα διαλυόταν μπροστά στα γραφεία της Ασφάλειας στη συνοικία Çağaloğlu της παλαιάς πόλης και κατόπιν αυστηρής προειδοποίησης από την αστυνομία ότι θα κάνει χρήση αντλιών νερού, αφού πρώτα είχε προλάβει να φωνάξει συνθήματα όπως «Κατάρα στο Μακάριο, κατάρα στους παλληκαράδες». Η «άνευ αδείας» πορεία προκάλεσε την οργή του Νομάρχη, ο οποίος ζητούσε επιτακτικά τη σύλληψη των εμπλεκόμενων, με την αρχή να γίνεται, σύμφωνα με το ρεπορτάζ, από δύο νέους που «έφεραν στο μέτωπο την επιγραφή ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’». Για όλους τους συλληφθέντες θα ακολουθούσαν οι νόμιμες διαδικασίες, μετά το πέρας των οποίων ωστόσο, θα αφήνονταν ελεύθεροι με κατ’ οίκον περιορισμό. Η *T.M.T.F.* αρνείτο

¹²⁴⁷ “Gençliğin talebi” («Το αίτημα της νεολαίας»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 20/4/1955. Όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, στο συνέδριό της που είχε πραγματοποιηθεί στην Ερζουρούμη (Erzurum), η *M.T.T.B.* είχε αποφασίσει να συγχωνευθεί με την *T.M.T.F.*, βλ. “M.T.T.B. ve T.M.T.F. birleştiler” (Ενώθηκαν οι M.T.T.B. και T.M.T.F.), *Hürriyet*, 3/4/1955.

οποιαδήποτε σχέση της με τη διοργάνωση της πορείας, προσθέτοντας πως αν είχε η ίδια την ευθύνη, τότε όλα θα είχαν εξελιχθεί «με τάξη».¹²⁴⁸

Η αντίστοιχη «ακαδημαϊκή εκδήλωση» στην Άγκυρα θα διαρκούσε 2,5 ώρες και θα κυλούσε ομαλά και χωρίς επεισόδια. Μεταξύ των ομιλητών ήταν οι Kaymak και Kızılk. Ο πρώτος σημείωνε ότι θα συνεχιζόταν ο αγώνας «για να κυματίσει η τουρκική σημαία πάνω από την Κύπρο», ενώ ο δεύτερος εκφωνώντας μία «ενθουσιώδη» ομιλία, καταφερόταν εναντίον της βρετανικής διοίκησης της νήσου.¹²⁴⁹ Αξιοσημείωτη ήταν η αναφορά του «Davey» από τη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, ότι «το Κυπριακό συνίσταται στην ελληνική Μεγαλοϊδέα» και ότι η Τουρκία «θα προστατεύσει το δίκιο της με την ξιφολόγχη». Η εκδήλωση περατωνόταν μέσα στις ιαχές του πλήθους «Η Κύπρος είναι Τουρκική».¹²⁵⁰

Πέραν, όμως, των τουρκικών οργανώσεων και της προαναφερθείσας ρηματικής διακοίνωσης που είχε επιδώσει η τουρκική στην ελληνική κυβέρνηση, στην Τουρκία ασχολείτο και η αντιπολίτευση με το Κυπριακό. Στο πλαίσιο αυτό, ο Γ.Γ. του C.H.P., Kasım Gülek, περιλάμβανε το ζήτημα σε ομιλία που εκφώνησε κατά τη διάρκεια συνεδρίασης της τοπικής επιτροπής του κόμματος στη συνοικία Bahçelievler της Κωνσταντινούπολης,¹²⁵¹ ενώ το πραγματευόταν στην 7^η συνέχεια σειράς άρθρων του στη *Hürriyet*, υπό τον κεντρικό τίτλο «Η Τουρκία έναντι του μεταβαλλόμενου κόσμου».¹²⁵² Σε αυτό, μετέφερε τις εντυπώσεις του από τις ΗΠΑ, κατηγορώντας τούς εκεί Έλληνες ότι προωθούσαν με όλες τους τις δυνάμεις την υπόθεση της Κύπρου, εκμεταλλεζόμενοι με μικροπολιτικό τρόπο τη δύναμη της ψήφου 2 εκατομμυρίων ομοεθνών τους.¹²⁵³ Παράλληλα, τους προσήπτε ότι βρίσκονταν οι ίδιοι πίσω από τις «πονηρές» ερωτήσεις για το Κυπριακό τις οποίες είχε δεχθεί. Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις του, βρισκόταν σε πλήρη συντονισμό με τη «γραμμή» που πρόβαλλε και προωθούσε η *Hürriyet* σε όλες τις πτυχές του ζητήματος. Έτσι, ο

¹²⁴⁸ “Kıbrıs günü yüğüyüşü tahkikati” («Οι ανακρίσεις για την πορεία της ημέρας της Κύπρου»), *Hürriyet*, 23/4/1955. Από πλευράς κοινωνικής προέλευσης των επτά συλληφθέντων που, κατά την ανακοίνωση της *T.M.T.F.*, «δεν μπόρεσαν να συγκρατήσουν τα αισθήματά τους» (όπως «αγανακτισμένοι» θα χαρακτηρίζονταν αργότερα και οι συμμετέχοντες στο πογκρόμ των Σεπτεμβριανών), είναι ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι οι τρεις ήταν φοιτητές, ενώ οι υπόλοιποι τέσσερις «δεν είχαν καμμία σχέση με το πανεπιστήμιο».

¹²⁴⁹ Στη στάση του αυτή ενδεχομένως να είχε συμβάλει και η είδηση ότι ο Κυβερνήτης Armitage είχε αποποιηθεί την ιδιότητα του «επίτιμου προέδρου» της λονδρέζικης «Τουρκοκυπριακής Ένωσης», με το αιτιολογικό ότι στο σήμα της εικονιζόταν η Κύπρος εντός της ημισελήνου, γεγονός που κατ’ εκείνον παρέπεμπε στην προσάρτηση του νησιού στην Τουρκία. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας στο Λονδίνο παρατηρούσε ότι ο προηγούμενος Κυβερνήτης, Sir Andrew Wright, δεν είχε «πρόβλημα» με το εν λόγω σήμα, καθώς και ότι η εκτελεστική επιτροπή της οργάνωσης, αφού εξέφρασε «τη λύπη και τη θλίψη της» για το γεγονός, σημείωνε ότι η συγκεκριμένη απεικόνιση του σήματος προβλεπόταν ρητώς στο καταστατικό της, βλ. “Birlik rozetinde Kıbrıs ay-yıldız içine alındığı için/ İngiliz Umumî Valisi Kıbrıs Türk fahri reisliğinden istifa etti” («Ο Άγγλος Κυβερνήτης παραιτήθηκε από την επίτιμη προεδρία των Τουρκοκυπρίων/ διότι στο σήμα της Ένωσης η Κύπρος περικλειόταν από την ημισέληνο»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 23/4/1955.

¹²⁵⁰ “Taksim’deki ‘Akademik toplanti’ bitince dağılıyarak/ Beyoğlu’ndan bir yüğüyüş yapan gençler Çağaloğlu’nda dağıtlıdı” («Όταν η ‘ακαδημαϊκή συγκέντρωση’ του Ταξίμ δεν διαλύθηκε μετά το πέρας της/ οι νέοι που έκαναν πορεία από το Πέραν στο Τσαγάλογλου διαλύθηκαν [με επέμβαση της αστυνομίας]»), *Hürriyet*, 22/4/1955. Η εφημερίδα δημοσίευε πρωτοσέλιδα και σχετικό φωτογραφικό υλικό του «ενθουσιώδους πλήθους», της σύλληψης διαδηλωτών, της διανομής σημαίων στους διαδηλωτές, του χαρταετού με την επιγραφή «Η Κύπρος είναι Τουρκική» που το πέταμά του παρεμποδίστηκε από την αστυνομία, καθώς και των έφιππων αστυνομικών.

¹²⁵¹ “Kasım Gülek’in Kıbrıs hakkındaki görüşü” («Η άποψη του Κασίμ Γκιουλέκ για την Κύπρο»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 11/4/1955.

¹²⁵² “Değişen Dünya Karşısında TÜRKİYE”, “Kıbrıs meselesi” («Το Κυπριακό»), *Hürriyet*, 16/4/1955.

¹²⁵³ Για να αντιμετωπίσει την ισχύ του ελληνικού λόμπι στις Η.Π.Α., η Τουρκία προσέφυγε στη βοήθεια του αντίστοιχου εβραϊκού, το οποίο τελικά προθύμως συνέδραμε, βλ. Αμίκιμ Ναχμάνι, *Ισραήλ, Τουρκία και Ελλάδα: Ταραχμένες Σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2003), σελ. 259-265· Stefanidis, ό.π., σελ. 212.

Gülek υπερασπιζόταν τα πολλαπλά κριτήρια (γεωγραφικά, οικονομικά, γεωστρατηγικά) για την αυτοδιάθεση-ένωση μιας χώρας πέραν του πληθυσμιακού, υπογράμμισε ότι η στάση της ελληνικής πλευράς στο θέμα δεν συνάδει με τη διμερή φιλία όπως την είχε «θεμελιώσει ο Μέγας Ατατούρκ», μεμφόταν την Ελλάδα ότι προσπαθούσε να δημιουργήσει προβλήματα στον «ελεύθερο κόσμο» υποκύπτοντας στην «επιρροή μιας ομάδας που υποστηρίζουν οι παπάδες και οι ερυθροί» και πρότασε το ενδιαφέρον της Τουρκίας για το νησί, σε περίπτωση αποχώρησης των Βρετανών από αυτό. Παράλληλα, ερωτηθείς για τη στάση κυβέρνησης και αντιπολίτευσης στην Τουρκία για το Κυπριακό, απαντούσε ότι είναι η ίδια, όπως και «όλου του έθνους. Έχει μεταβληθεί σε εθνικό ζήτημα. Ενδιαφερόμαστε όλοι εκ του σύνεγγυς για την τύχη των Τούρκων της Κύπρου». Εντελώς αντίθετη ήταν η εικόνα που έδινε με βάση τις εντυπώσεις του από τη Βρετανία, όπου ούτε ο πολιτικός κόσμος, ούτε και η κοινή γνώμη ήταν «επηρεασμένη» από τις ελληνικές απόψεις για το ζήτημα. Γι' αυτό και καταλήγοντας, απηύθυνε δημόσια έκκληση να υπάρξει η αναγκαία παρέμβαση, έτσι ώστε να επηρεαστεί και η «μεγάλη πλειοψηφία» στις ΗΠΑ, που δεν είχε διαμορφώσει ακόμη σαφή άποψη στο Κυπριακό.

Ένα άλλο θέμα που προκάλεσε την αντίδραση της εφημερίδας ήταν η συμμετοχή του Μακάριου στη Σύνοδο αφροασιατικών κρατών, που θα λάμβανε χώρα στο Bandung της Ινδονησίας, ιδιαιτέρως μετά τις δηλώσεις του Κύπριου Αρχιεπισκόπου στο Κάιρο, με τις οποίες εξέφραζε την πεποίθησή του ότι η Διάσκεψη θα λάμβανε απόφαση υποστήριξης της κυπριακής υπόθεσης εν όψει της επόμενης Συνόδου των Η.Ε., όπου η ελληνική κυβέρνηση θα έθετε ξανά το ζήτημα.¹²⁵⁴ Στο ρεπορτάζ που ακολουθούσε, ο προκαθήμενος της κυπριακής εκκλησίας χαρακτηριζόταν και πάλι ως «Αρχιπαπάς», όπως άλλωστε γινόταν και στην ανταπόκριση της εφημερίδας από τη Βηρυτό, ενδιάμεσο σταθμό του ταξιδιού του. Ο εκεί ανταποκριτής έκανε επιπρόσθετα λόγο για τις «μηχανορραφίες» στις οποίες ο Αρχιεπίσκοπος είχε εμπλακεί στο Κάιρο, όπου είχε «διά μακρών» συζήτηση με τον εκεί Έλληνα πρέσβη Μελά, αλλά και για την «μυστική συνάντησή» του με «αντιπροσωπίες από την Αλγερία, την Τυνησία και το Μαρόκο». Όλα αυτά σε συνδυασμό με τις δηλώσεις Ρωσίδη σε τοπική εφημερίδα υπέρ της αυτοδιάθεσης των εθνών, δεν άφηναν καμμία αμφιβολία στον Τούρκο δημοσιογράφο για το ότι ο Μακάριος μετέβαινε στην Bandung «προσκεκλημένος της κυβέρνησης του Καΐρου».¹²⁵⁵ Υπό τις συνθήκες αυτές, η Σύνοδος θα λάμβανε μία κυπριακή χροιά στον τρόπο με τον οποίο προβαλλόταν από την εφημερίδα, με τον πρωτοσέλιδο τίτλο και το κυρίως ρεπορτάζ να αναφέρονται στις εργασίες της και τον υπότιτλο να περιγράφει την αντίδραση των Τουρκοκυπρίων στην εκεί μετάβαση του Μακάριου.¹²⁵⁶ Όπως αναφερόταν, «κατόπιν της μετάβασης του Μακάριου στην Bandung που σκοπό έχει να προκαλέσει

¹²⁵⁴ “Makarios Kahire'de” («Ο Μακάριος στο Κάιρο»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 16/4/1955.

¹²⁵⁵ “Makarios'un Kahire'de zevirdiği dolaplar” («Οι μηχανορραφίες που εξύφανε ο Μακάριος στο Κάιρο»), *Hürriyet*, 17/4/1955.

¹²⁵⁶ “Türkiye dahil 29 devletin katıldığı Bandung Konferansı dün açıldı/ Makarios'un Bandunga gitmesi üzerine Kıbrıs Türkleri haklarının korunması için heyetimize başvurular” («Ξεκίνησε χθες η Σύνοδος στη Μπάντουνγκ στην οποία συμμετέχουν 29 κράτη συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας/ Κατόπιν της εκεί μετάβασης του Μακάριου, οι Τουρκοκύπριοι αποτάθηκαν στην αντιπροσωπεία μας για την προστασία των δικαιωμάτων τους»), *Hürriyet*, 19/4/1955, με πηγή το *Reuters*.

ανακατωσούρα», ο γραμματέας του κόμματος της «Εθνικής Ενότητας», Osman Örek, απέστειλε τηλεγράφημα στον τότε αντιπρόεδρο της τουρκικής κυβέρνησης και επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας, Fatin Rüştü Zorlu, διαμηνύοντάς του ότι «εμπιστευόμαστε σε σας να υπερασπιστείτε της υπόθεσής μας όπως δει». Τελικά στη Σύνοδο δεν θα λαμβανόταν ξεχωριστή απόφαση για το δικαίωμα της Κύπρου στην αυτοδιάθεση, θα γινόταν όμως δεκτή η άποψη της τουρκικής αντιπροσωπείας εναντίον της «μοσχοβίτικης αποικιοκρατίας». Η εφημερίδα παρέθετε τις εξελίξεις στο πρωτοσέλιδό της, κάνοντας λόγο για «αποτυχία» του Μακάριου να περάσει τις απόψεις του.¹²⁵⁷ Σε κάθε περίπτωση όμως, ο Μακάριος θα εξακολουθούσε να προβάλλεται ως ο «Αρχιπαπάς» που «κυνηγούσε χίμαιρες».¹²⁵⁸ Η δυσφήμιση εναντίον του Μακάριου είτε με μειωτικούς χαρακτηρισμούς, είτε με το περιεχόμενο των δημοσιευμάτων, θα συνεχιζόταν από την εφημερίδα κατά το επόμενο διάστημα με διάφορες αφορμές.¹²⁵⁹

Προς τη σύγκληση της τριμερούς: Τα προεόρτια

Η απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης να συγκληθεί στο Λονδίνο τριμερής διάσκεψη με τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας «για πολιτικά και στρατιωτικά ζητήματα που αφορούν την Ανατολική Μεσόγειο», προβαλλόταν από τη *Hürriyet* στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της με την πραγματική της διάσταση: «Συγκαλείται στο Λονδίνο διάσκεψη για την Κύπρο».¹²⁶⁰ Στη σχετική ανταπόκριση του *B.B.C.* από τη βρετανική πρωτεύουσα που παρέθετε η εφημερίδα, σημειωνόταν ότι η συγκεκριμένη ανακοίνωση είχε γίνει και στα δύο σώματα, τη Βουλή των Κοινοτήτων και τη Βουλή των Λόρδων, στην πρώτη μάλιστα από τον ίδιο τον Πρωθυπουργό Eden, ο οποίος πρόσθεσε ότι οι σχετικές διαβουλεύσεις θα γίνονταν από τον Υπουργό Εξωτερικών MacMillan κατά την επικείμενη τότε Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Στρασβούργο. Όπως επιπροσθέτως αναφερόταν, η βρετανική αντιπολίτευση αντιμετώπισε θετικά την κυβερνητική πρωτοβουλία, ενώ αξιοσημείωτο ήταν το γεγονός ότι, σε ερώτηση του βουλευτή των Εργατικών Davies, γιατί δεν προσκαλούνταν και «εκπρόσωποι του κυπριακού λαού», η απάντηση του Eden ήταν ότι «η θεματολογία της διάσκεψης υπερβαίνει το Κυπριακό».

Την επόμενη ημέρα, το κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας πληροφορούσε για τη θετική απάντηση της Άγκυρας στη βρετανική πρόταση. Αν και το Υπουργικό Συμβούλιο επρόκειτο να συνεδριάσει το ίδιο απόγευμα, για να εξετάσει επισήμως την πρόσκληση, ο ανταποκριτής της

¹²⁵⁷ “Bandung konferansı Türk görüşünü kabul ederek çalışmalarını bitirdi” («Η Σύνοδος της Μπάντουνγκ περάτωσε τις εργασίες της κάνοντας δεκτή την τουρκική άποψη»), *Hürriyet*, 25/4/1955.

¹²⁵⁸ “Başrapas hayal peşinde/ Makarios, bu defa da Kıbrıs için Mareşal Tito ile görüşecekmiş!” («Ο Αρχιπαπάς κυνηγά χίμαιρες/ Ο Μακάριος τη φορά αυτή θα συναντηθεί, λέει, για την Κύπρο με τον Στρατάρχη Τίτο!»), *Hürriyet*, 29/4/1955.

¹²⁵⁹ “Makarios’un Atina’da dünkü beyanati” («Οι χθεσινές δηλώσεις του Μακάριου στην Αθήνα»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 7/5/1955, μεταξύ των οποίων ο «Κύπριος Αρχιπαπάς» διαφώνησε με τη φημολογούμενη τότε σύγκληση τριμερούς διάσκεψης για την Κύπρο, υποστηρίζοντας πως η Τουρκία «δεν είχε καμμία αρμοδιότητα να προβάλλει δικαιώματα και αξιώσεις» επί του νησιού “Makarios gelir kaynaklarının hesabını vermeğe davet edildi” («Ο Μακάριος εκλήθη να δώσει λογαριασμό για τις πηγές των εισοδημάτων του»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 9/5/1955, με το ρεπορτάζ να αναφέρεται στη σχετική κλήση που είχε απευθύνει η Εφορία Κύπρου να δηλωθούν τα εισοδήματα των εκκλησιών “Abdülhassir Makarios’u destekliyor” («Ο Νάσερ υποστηρίζει τον Μακάριο»), *Hürriyet*, 23/5/1955, τίτλος που ερχόταν σε εμφανή αντίθεση με τη «φημολογούμενη» μελλοντική υποστήριξη της Αιγύπτου στα Η.Ε. που αναφερόταν το σχετικό σύντομο ρεπορτάζ.

¹²⁶⁰ “Kıbrıs için Londra’da konferans toplanıyor”, *Hürriyet*, 1/7/1955.

εφημερίδας στην τουρκική πρωτεύουσα επικαλείτο δήλωση μη κατονομαζόμενου «κυβερνητικού εκπροσώπου», σύμφωνα με τον οποίον «η τουρκική κυβέρνηση αντιμετώπισε θετικά τη βρετανική πρόσκληση. Με αυτόν τον τρόπο κατέστη για μία ακόμη φορά φανερό το δικαίωμα λόγου της Τουρκίας επί της Κύπρου». Η εύγλωττη και εύλογη αυτή διαπίστωση του Τούρκου κυβερνητικού αξιωματούχου δεν απέτρεψε τον ανταποκριτή να αναπτύξει και άλλα σενάρια, βασισμένα σε «πολιτικούς κύκλους», οι οποίοι εμφανίζονταν πεπεισμένοι ότι «δεν δύναται να τεθεί θέμα μεταβολής της τουρκικής άποψης για τον τρόπο διακυβέρνησης της Κύπρου» και «υπενθύμιζαν» τη ρήση του Menderes ότι «η Κύπρος δεν μπορεί να γίνει της Ελλάδας». Παράλληλα, σχολιάζοντας τις διαρροές στον βρετανικό Τύπο περί ενός σχήματος τριμερούς συγκυριαρχίας στο νησί, ο ανταποκριτής σημείωνε πως, σε περίπτωση που κάτι τέτοιο υιοθετείτο, τότε θα επρόκειτο για «ένα σημαντικό βήμα της ελληνικής κυβέρνησης προς την κατεύθυνση της ένωσης», ενώ η τουρκική κυβέρνηση θα εξέταζε αντιστοίχως το ενδεχόμενο να προβάλλει «ορισμένες αξιώσεις σχετικά με την κατάσταση της Δυτικής Θράκης». Ακολούθως πρόσθετε, κατά το γνώριμο τρόπο της εφημερίδας, ότι «οι εξελίξεις προκάλεσαν το έντονο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης».¹²⁶¹

Τη σκυτάλη έπαιρνε στο ίδιο δημοσίευμα ο ανταποκριτής της *Hürriyet* στην Αθήνα, πληροφορώντας για την «έκπληξη» και το «σάστισμα» που είχε προκαλέσει στους ελληνικούς πολιτικούς κύκλους η βρετανική πρόσκληση, έτσι όπως διερμηνευόταν και από τους τίτλους του ελληνικού Τύπου. Όπως ανέφερε, οι «κυβερνητικοί κύκλοι» απέφευγαν τα σχόλια, επιφυλασσόμενοι να «μελετήσουν» την πρόταση, και ο Τύπος έκανε λόγο για αποδοχή υπό προϋποθέσεις. Ο ανταποκριτής στεκόταν ιδιαίτερος στα αναγραφόμενα από την *Καθημερινή*, «ημεπίσημο όργανο της κυβέρνησης Παπάγου», η οποία αναγνώριζε μεν το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, όχι όμως και για την Κύπρο, θέση που ζητούσε μετ' επιτάσεως από τον Έλληνα Πρωθυπουργό να καταστήσει σαφή, ενώ πρόβαλε και την άποψη πως έπρεπε στην τριμερή του Λονδίνου να προσκληθεί και ο Μακάριος. Από την άλλη μεριά, ο Τούρκος δημοσιογράφος κατηγορούσε τα ραδιόφωνο των Αθηνών για χρήση «ρυπαρής και αυθάδους» γλώσσας εναντίον των Τουρκοκυπρίων, «και κατά συνέπεια εναντίον του τουρκικού έθνους», εξαιτίας της κριτικής που ασκούσε για την ανισομέρεια μεταξύ της οικονομικής συμβολής στην κυπριακή εκπαίδευση και του δυσανάλογου αριθμού σχολείων που αντιστοιχούσαν σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους μαθητές ως προς τον πληθυσμό τους.¹²⁶²

¹²⁶¹ “Hükümet İngiltere’nin Kıbrıs’a dair toplantı teklifini müsbet karşıladı” («Η κυβέρνηση υποδέχθηκε θετικά την πρόταση της Αγγλίας περί διάσκεψης για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 2/7/1955.

¹²⁶² “Yunanistan’daki ilhakçı çevreleri telâşta – Bu işde Türkiye’nin söz hakkı yokmuş!” («Αναστάτωση στους ενωτικούς κύκλους των Αθηνών – Η Τουρκία, λέει, δεν έχει δικαίωμα λόγου σε αυτήν την υπόθεση!») και “Atina radyosu Kıbrıs’a tahsis ettiği saatte Türkiye ve Kıbrıs Türkleri aleyhinde küstahça neşriyat yaptı” («Το ραδιόφωνο των Αθηνών προχώρησε σε αναιδή εκπομπή εναντίον της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων κατά την ώρα της Κύπρου»), υπότιτλοι του κεντρικού πρωτοσέλιδου σε *Hürriyet*, 2/7/1955. Χαρακτηριστική είναι η επανάληψη του προσφιλούς στην αντίληψη της εφημερίδας σκεπτικού, που ταύτιζε τους Τουρκοκυπρίους με την Τουρκία, καθώς και ο εξίσου χαρακτηριστικός ενδιάμεσος τίτλος για την ελληνική ραδιοφωνική εκπομπή, που ανακαλούσε στη σκέψη των αναγνωστών της τα ιεραρχικά στερεότυπα της ανισότιμης θέασης των δύο χωρών και των δύο λαών, τουρκικού και ελληνικού: “Atina radyosu dilini şimdi bize uzattı!” («Το ραδιόφωνο των Αθηνών βγάζει τώρα γλώσσα σε μας!»), *Hürriyet*, ό.π.

Τα περί «όρων και προϋποθέσεων» που ανεπισημως έθετε η ελληνική πλευρά, προκειμένου να κάνει αποδεκτή τη βρετανική πρόκληση, επαναλαμβάνονταν από τον Τούρκο ανταποκριτή στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας και την επομένη, προβάλλοντας πάντοτε σταθερά την εικόνα ότι η τριμερής θα αφορούσε την Κύπρο.¹²⁶³ Η τελική θετική απάντηση και της ελληνικής πλευράς, μετά από τη συνάντηση που είχαν στο Στρασβούργο οι Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Βρετανίας, MacMillan και Στεφανόπουλος, θα υποβαθμιζόταν από την εφημερίδα στις εσωτερικές σελίδες, περιοριζόμενη σε σύντομη ειδησεογραφική αναφορά του *Reuters*.¹²⁶⁴ Εξίσου σύντομη θα ήταν και η είδηση του ανταποκριτή της στην Αθήνα σχετικά με την επίσημη γνωστοποίηση της θετικής ελληνικής απάντησης στο Λονδίνο.¹²⁶⁵ Αξιοσημείωτη ήταν η άποψη που πρόβαλλε η εφημερίδα στον τίτλο πρωτοσέλιδης είδησής της και μόνο, χωρίς να αναφέρει τίποτα σχετικό στο περιεχόμενό της που ακολουθούσε, ότι «σύμφωνα με την Άγκυρα, η Κύπρος οδεύει προς τριμερές σύστημα διοίκησης».¹²⁶⁶

Αντιθέτως, ο ανταποκριτής της στην Αθήνα έδινε ευρεία προβολή στις έντονες αντιρρήσεις που είχε διατυπώσει σε ανακοίνωσή του ο Μακάριος για τη σύγκληση της τριμερούς, παραθέτοντας την άποψή του ότι είχε «σατανικούς στόχους», καθώς και την απειλή του πως οι Κύπριοι δεν επρόκειτο να αναγνωρίσουν ενδεχόμενες αποφάσεις της, ακόμη και αν τύγχαναν της εγκρίσεως της ελληνικής κυβέρνησης. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου παρότρυνε την τελευταία να καταθέσει άμεσα νέα προσφυγή στα Η.Ε., για να ακυρώσει τον συγκεκριμένο ελιγμό και την κωλυσιεργία της βρετανικής κυβέρνησης. Ο Τούρκος δημοσιογράφος σημείωνε ότι η εν λόγω ανακοίνωση του «αντάρτη παπά» είχε πέσει «σαν βόμβα» στους ελληνικούς πολιτικούς κύκλους και στην κοινή γνώμη, δημιουργώντας «αγωνία», «σαστιμάρα» και οδηγώντας τον οικουρόντα Παπάγο σε «νευρική κρίση».¹²⁶⁷ Η απόφαση, τελικά, της ελληνικής κυβέρνησης να προσφύγει στον Ο.Η.Ε. πριν την 29^η Αυγούστου που θα συγκαλείτο η τριμερής, χαρακτηριζόταν πρωτοσέλιδα από την εφημερίδα ως «υποχώρηση» και ως «επιτυχία του Μακάριου».¹²⁶⁸

Την επικείμενη τριμερή διάσκεψη του Λονδίνου θα πρόβαλλε η εφημερίδα όχι μόνο ειδησεογραφικά, αλλά και σε επίπεδο αναλύσεων, με άρθρα γνώμης των συνεργατών της, που θα επιχειρούσαν να καταδείξουν το «δίκαιο» των τουρκικών θέσεων. Έτσι, ο έμπειρος πρώην

¹²⁶³ “Türkiye Kıbrıs hakkındaki üçlü konferansı kabul etti” («Η Τουρκία αποδέχθηκε την τριμερή διάσκεψη για την Κύπρο») και “Yunanistan, katılmayı reddetmiyor, fakat bu toplantıya bazı şartlarla iştirak edecekmiş!” («Η Ελλάδα δεν απορρίπτει τη συμμετοχή της, αλλά λέει πως θα συμμετάσχει στη συγκεκριμένη διάσκεψη υπό ορισμένους όρους!»), τίτλος και υπότιτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 3/7/1955.

¹²⁶⁴ “Yunanistan da Kıbrıs konferansına katılıyor” («Θα συμμετάσχει και η Ελλάδα στη διάσκεψη της Κύπρου»), *Hürriyet*, 6/7/1955.

¹²⁶⁵ “Yunanistan’ın İngiltere’ye verdiği cevap” («Η απάντηση που έδωσε η Ελλάδα στην Αγγλία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 9/7/1955.

¹²⁶⁶ “Ankara’ya göre/ Kıbrıs’ta üçlü idare tarzına gidilecek”, *Hürriyet*, 7/7/1955.

¹²⁶⁷ “Makarios Yunan hükümetine kafa tutuyor” («Ο Μακάριος υψώνει ανάστημα στην ελληνική κυβέρνηση»), *Hürriyet*, 17/7/1955. Οι «σφοδρές αντιρρήσεις» του Μακάριου για την τριμερή είχαν επισημανθεί ήδη από την προηγούμενη μέρα σε εμβόλιμη ανταπόκριση από την Αθήνα, βλ. “Atina, buhran ve endişe içinde!” («Σύγχυση και φόβος στην Αθήνα!»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 16/7/1955.

¹²⁶⁸ “Yunan hükümeti Başrapas Makarios’a boyun eğdi” («Η ελληνική κυβέρνηση υποχώρησε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο»), *Hürriyet*, 22/7/1955. Κατ’ ακρίβεια, ο τίτλος αναφέρει ότι η ελληνική κυβέρνηση «έκυψε τον αυχένα» στον Μακάριο, έκφραση που αποκαλύπτει τον στερεοτυπικό τρόπο που γίνεται αντιληπτό το αποτέλεσμα μίας διαφωνίας ή/ και μίας αντιπαράθεσης: Ο ηττημένος «σκύβει το κεφάλι», σε ένδειξη υποταγής στην ισχύ του νικητή.

Υπουργός και τότε αναλυτής εξωτερικών θεμάτων της *Hürriyet*, Şükrü Kaya, παραδεχόταν με πολύ προσεκτικά διατυπωμένα επιχειρήματα, που επικαλούντο το διεθνές δίκαιο και τον καταστατικό χάρτη των Η.Ε., ότι η Βρετανία είχε την κατοχή και την ευθύνη της Κύπρου, καθώς και ότι ήταν η μόνη αρμόδια να αποφασίσει για μία ενδεχόμενη μεταβολή του καθεστώτος ενός εδαφικού τμήματος που βρισκόταν στην απόλυτη αρμοδιότητά της. Ωστόσο, τα «επεισόδια, των οποίων οι λεπτομέρειες είναι αναλυτικά γνωστές σε όλους», οι «άδικες και ακραίες επεμβάσεις της ελληνικής κυβέρνησης», σε συνδυασμό με τις «ιστορικές, νομικές και στρατηγικές αξιώσεις που θα προβάλλει η Τουρκία επί του νησιού με το μεταβαλλόμενο καθεστώς, καθώς και οι σοβαρές και δίκαιες ανησυχίες της για τη ζωή και την τύχη των Τούρκων της νήσου», είχαν «αναγκάσει» τη Βρετανία να προτείνει τη σύγκληση μιας τριμερούς διάσκεψης. Ο αρθρογράφος έκρινε ότι, από την άποψη των τουρκικών επιδιώξεων, τις οποίες η Τουρκία θα είχε την ευκαιρία να «εξηγήσει και να υπερασπιστεί», η βρετανική πρόσκληση έπρεπε να θεωρηθεί «μία ευφυής και ευόιανη προσπάθεια».¹²⁶⁹

Τα «στρατηγικά» συμφέροντα της Τουρκίας στην Κύπρο είχαν αναλυθεί και αναδειχθεί δύο ημέρες πριν, από τον απόστρατο αντιστράτηγο Baki Vandemir, πρώην διοικητή της Σχολής Ευελπίδων, όπως υπέγραφε στο άρθρο του που φιλοξενούσε η *Hürriyet*. Ανατρέχοντας στην πρόσφατη και απώτερη ιστορία, ο Τούρκος στρατιωτικός επαναλάμβανε τα γνωστά τουρκικά επιχειρήματα για τη σημασία της Κύπρου ως «προκεχωρημένου φυλακίου» για την άμυνα της «Μικράς Ασίας», διατυπώνοντας τη θέση περί της περικύκλωσης της Τουρκίας από τα νησιά του Αιγαίου, τα οποία βρίσκονταν πλέον σε ελληνικά χέρια και διανθίζοντας την αφήγησή του με νοσταλγικά στερεότυπα για τα «απολεσθέντα» τουρκικά εδάφη, καθώς και τις «ιμπεριαλιστικές μεγαλοϊδεατικές βλέψεις» της Ελλάδας.¹²⁷⁰

Ο Kaya επανερχόταν μία ημέρα μετά το προαναφερθέν άρθρο του, επαναλαμβάνοντας τα επιχειρήματα υπέρ της διατήρησης του βρετανικού ελέγχου στο νησί για λόγους αμυντικούς και γεωπολιτικούς, προσθέτοντας ωστόσο ότι αν μια επερχόμενη «μεταρρύθμιση» μεταβάλει την ουσία της βρετανικής «κυριαρχίας», τότε καθίσταται «αναγκαία και επιβαλλόμενη για την κυβέρνηση της Τουρκίας, η αντίρρηση και η επέμβαση στην απόφαση που θα ληφθεί για το νησί». Ακολουθούσε η συνήθης αναφορά στις «αιματηρές στασιαστικές και επαναστατικές μεθόδους» που καταλογιζόταν ότι είχε ιστορικά ακολουθήσει η Ελλάδα για την απελευθέρωση και την επέκτασή της, αλλά και η απόδοση ευθυνών στην τότε τουρκική κυβέρνηση για την «ασύγγνωστη και αδικαιολόγητη γκάφα της να τηρήσει στάση σιωπής» έναντι της παραχώρησης των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα, γεγονός που κατά τον αρθρογράφο, «μάλλον έδωσε θάρρος στην κυβέρνηση των Αθηνών». Το αξιοσημείωτο στην ανάλυση του Kaya, ωστόσο, ήταν οι παραινήσεις

¹²⁶⁹ “Kıbrıs dâvası ve Londra’da yapılacak üçler konferansı” («Η υπόθεση της Κύπρου και η τριμερής διάσκεψη που θα λάβει χώρα στο Λονδίνο»), στήλη «Görüşler», *Hürriyet*, 7/7/1955.

¹²⁷⁰ “Kıbrıs’ın Anadolu Savunmasında Stratejik Önemi” («Η στρατηγική σημασία της Κύπρου για την άμυνα της Ανατολίας»), στήλη «Günün Yazısı» (Το γραπτό της ημέρας), *Hürriyet*, 5/7/1955. Τη θεωρία της «περικύκλωσης» θα ανέπτυξε εκτενέστερα το Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1956 ο νομικός και μετέπειτα Πρωθυπουργός Nihat Erim, στις δύο συμβουλευτικές εκθέσεις του προς τον Menderes, βλ. Erim, ό.π., σελ. 18-55.

που απηύθηνε «στον ελληνικό Τύπο και στα όργανα της ελληνικής κυβέρνησης» να ξεφύγουν από την «προκλητική» συμπεριφορά έναντι της Τουρκίας και των Τούρκων, που θεωρούσε πως είχαν υιοθετήσει όλο το προηγούμενο διάστημα, και να εγκαινιάσουν μία «περίοδο ηρεμίας και ανακωχής» μέχρι τη λήξη της τριμερούς του Λονδίνου. Η καταληκτήρια παράγραφός του, μάλιστα, συμπύκνωνε πολιτικά, αλλά και προφητικά, τις συνέπειες που θα υπήρχαν στην αντίθετη περίπτωση: «Διότι υπάρχει ο φόβος, η απερίσκεπτη συνέχιση των προκλήσεων και των απειλών να οδηγήσει μια μέρα σε αντιπαραθέσεις και καταστροφές, που δεν θα καταστεί δυνατό να αποτρέψουν η υπομονή, οι αντοχές και η καλή πρόθεση ούτε της Τουρκίας, ούτε της Αγγλίας».¹²⁷¹

Το συγκεκριμένο άρθρο του Kaya ήταν επίσης ενδεικτικό του στερεοτυπικού τρόπου σκέψης που διαπερνούσε σε όλα τα επίπεδα τους Τούρκους διαμορφωτές της κοινής γνώμης, τόσο της προηγηθείσας μονοκομματικής περιόδου – στην οποία ανήκε ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών και Εσωτερικών της Τουρκίας – όσο και της υπό εξέταση του Δημοκρατικού Κόμματος. Παρά τον φαινομενικά εμπεριστατωμένο τρόπο ανάλυσης (συνεξέταση των ιστορικών παραστάσεων και των συγχρονικών παραμέτρων της διμερούς και διεθνούς πολιτικής), καθώς και την προσεκτική επιλογή λογίων τουρκικών λέξεων και εκφράσεων που τόνιζαν τη «σοβαρότητα» της τελικής διατύπωσης, ο Kaya δεν ξέφευγε από τα καθιερωμένα: Ήδη από τον τίτλο του άρθρου, επεφύλασσε στον εαυτό του το δικαίωμα να προβαίνει σε «συστάσεις» προς την ελληνική πλευρά σε όλες τις βαθμίδες της τελευταίας, που όσο «ειλικρινείς» και να ήταν, δεν μπορούσαν να αποκρύψουν τον «συμβουλευτικό» χαρακτήρα του «ανώτερου» προς τον «κατώτερο» ή/ και του «ισχυρότερου» προς τον «ασθενέστερο». Μία ισότιμη αντιμετώπιση θα προϋπέθετε τη διατύπωση μιας «φιλικής» και «ειλικρινούς» γνώμης ή παρότρυνσης να υπάρξει η ζητούμενη «ανακωχή», αλλά και την αντίστοιχη παρότρυνση προς τον τουρκικό Τύπο να υιοθετήσει αντίστοιχη στάση, κάτι που ο συντάκτης ισχυριζόταν ότι ίσχυε, μάλλον ψευδώς όμως όσον τουλάχιστον αφορούσε την εφημερίδα που αρθρογραφούσε, όπως έχει σαφώς καταδειχθεί.

Ακολουθούσε η παράθεση και η επίκληση αντίστοιχων στερεοτυπικών σχημάτων, όπως εκείνου της Ελλάδας που είχε αποκτήσει την ανεξαρτησία της με «αιματηρές στασιαστικές και επαναστατικές μεθόδους», ως εάν να υπήρχε και άλλος τρόπος ή ως εάν να μην είχε καταφύγει μόλις πρόσφατα τότε στις ίδιες ατραπούς και η Τουρκία προκειμένου να την καταστήσει εφικτή για τον εαυτό της. Το ηθελημένο αυτό έλλειμμα στην αναγνώριση των ίδιων δικαιωμάτων και σε άλλους λαούς αντανάκλατο και στην – κοινή σε όλους τους συντάκτες της εφημερίδας – υπεράσπιση αξιωματικά του δικαιώματος της Τουρκίας να ενδιαφερθεί και να υπερασπιστεί «τη σωτηρία της ζωής και της περιουσίας» των ομογενών της στην Κύπρο, δικαίωμα που βρισκόταν – και βρίσκεται – εντελώς εκτός της λογικής τους στην περίπτωση π.χ. της Ελλάδας για τους Έλληνες της Μικράς Ασίας πριν το 1922. Ακόμη και στο ζήτημα των Δωδεκανήσων η κριτική – και η συνακόλουθη προσδοκία του – επικεντρωνόταν αποκλειστικά και μόνο στη στάση της τότε

¹²⁷¹ “Yunanistan’ın resmî organlarına ve Yunan matbuatına samimî bir tavsiye” («Μία ειλικρινής σύσταση στα επίσημα όργανα της Ελλάδας και στον ελληνικό Τύπο»), στήλη «Gözüler», *Hürriyet*, 8/7/1955.

τουρκικής κυβέρνησης, την οποία κατηγορούσε για ολιγωρία, παραγνωρίζοντας και αποσιωπώντας το ρόλο του «επιτηδείως ουδέτερου» που είχε υιοθετήσει η Τουρκία κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ένα ρόλο που όχι μόνο δεν επέτρεπε την προβολή εδαφικών αξιώσεων, αλλά παρά λίγο να της κοστίσει και τη συμμετοχή στη μεταπολεμική διεθνή νομιμότητα.

Η εικόνα ολοκληρωνόταν με την προαναφερθείσα διατύπωση «παραινέσεων» με το συγκεκριμένο τρόπο, καθώς και με την έμμεση υπόμνηση-απειλή ότι σε περίπτωση μη συμμόρφωσης, το μέχρι τότε «υπομονετικό και καλοπροαίρετο» δίδυμο της Τουρκίας με τη Βρετανία θα μετάβαλλε στάση και η κατάσταση θα οδηγείτο σε «αντιπαραθέσεις και καταστροφές», αποκλειστικός υπεύθυνος των οποίων θα ήταν η ελληνική πλευρά. Δεν πρέπει, επίσης, να εκφεύγει της προσοχής το γεγονός ότι με τη δεδομένη διατύπωση ομολογείτο, ουσιαστικά ανοιχτά, αν όχι η συνεργασία, τουλάχιστον η σύμπτωση των συμφερόντων και των τακτικών κινήσεων των δύο χωρών σε βάρος του τρίτου ενδιαφερόμενου για το Κυπριακό, της Ελλάδας.

Στις εξελίξεις που είχαν δρομολογηθεί στην Κύπρο, και δη στην αδυναμία της «κυβέρνησης του Λονδίνου να τα βγάλει πέρα με τους εν Κύπρω τρομοκράτες» απέδιδε στο δικό του άρθρο γνώμης την πρόταση για τη σύγκληση τριμερούς διάσκεψης ο M. Feridun Bellisar. Ο συντάκτης μεμφόταν τη Βρετανία πως όχι μόνο δεν είχε αποδώσει ποτέ το συμφωνηθέν αντίτιμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία/ Τουρκία για την «προσωρινή» κατάληψη της Κύπρου, αλλά και ότι είχε ακολουθήσει μία μονομερή «κοντόφθαλμη» πολιτική υπέρ των Ελληνοκυπρίων. Αποτέλεσμα ήταν οι τελευταίοι να «κοκκινίσουν υπό την επιρροή της προπαγάνδας της Μόσχας» και να στραφούν εναντίον της Βρετανίας, με τις κυκλοφορούσες φήμες να αναφέρουν ότι ο πρώην Πρωθυπουργός Churchill είχε παραδεχθεί το 1952 ενώπιον του Menderes το «σφάλμα» της ακολουθούμενης «αντιτουρκικής» βρετανικής πολιτικής στην Κύπρο. Τη διόρθωση της συγκεκριμένης αυτής πολιτικής απαιτούσε ο Bellisar, σημειώνοντας ότι η ενδεχόμενη ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα θα έδινε την ευκαιρία στους κομμουνιστές των δύο πλευρών να συνεργαστούν, για να επιβάλουν τον κομμουνιστικό έλεγχο σε ολόκληρη την επικράτεια. Περαιτέρω εκτιμούσε πως, μετά την αποχώρηση των Βρετανών από το Σουέζ, η στρατηγική της Μόσχας επέβαλλε τη φαλκίδευση του ελέγχου της Κύπρου από τη Βρετανία, έτσι ώστε ακόμη και στην περίπτωση που τελικά παραχωρείτο στο νησί αυτονομία, να χρησιμοποιηθούν οι κομμουνιστές με τις «τρομοκρατικές ενέργειες που είχαν εγκαινιάσει», προκειμένου να αποτραπεί η δημιουργία οποιασδήποτε στρατιωτικής βάσης των Δυτικών και να αποδυναμωθεί έτσι η επιρροή τους στο χώρο της Μέσης Ανατολής. Καταλήγοντας ο αρθρογράφος, συμμεριζόταν την άποψη του Kaya ότι δεν αναμενόταν αποτέλεσμα από την τριμερή, καθ' ότι ούτε οι Δυτικοί επιθυμούσαν να ανοίξουν «ρήγμα» στην άμυνά τους, ούτε όμως και η Τουρκία «θα επέτρεπε την εγκατάσταση μιας εστίας ραδιουργιών ακριβώς δίπλα της».¹²⁷²

¹²⁷² “Kıbrıs’ın Çilesi” («Η δοκιμασία της Κύπρου»), στήλη «Günün Yazısı», *Hürriyet*, 11/7/1955.

Το επιχείρημα της «τυραννικής» ελληνικής διακυβέρνησης επικαλείτο ο Ahmet İhsan στη δική του ανάλυση, με αφορμή εκπομπή του ελληνικού ραδιοφώνου που ανέφερε ότι σε περίπτωση ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, οι Τουρκοκύπριοι θα τύγχαναν της ίδιας θετικής μεταχείρισης με «τα αδέρφια τους της Δυτικής Θράκης». Ο αρθρογράφος χαρακτήριζε «μαργαριτάρι» την εν λόγω άποψη, διεκτραγωδώντας ακολούθως την «άθλια κατάσταση» των εκεί «Τούρκων», οι οποίοι κατέβαλλαν απέλπιδες προσπάθειες να «δραπετεύσουν» από την ελληνική επικράτεια. Κατά συνέπεια, εξέφραζε την πεποίθησή του πως ίδια θα ήταν και η τύχη των Τουρκοκυπρίων, προσθέτοντας ότι όποια απόφαση και να λαμβανόταν στην επικείμενη τριμερή του Λονδίνου, «δεν μπορεί να εγκαταλείψουμε τους ομογενείς μας στην ελληνική διοίκηση». Επαναφέροντας την πολλάκις διατυπωθείσα τουρκική άποψη περί του «τεχνητού» τρόπου που οι Ελληνοκύπριοι απέκτησαν την πλειοψηφία στην Κύπρο, διατύπωνε επιχειρήματα πράγματι ενδιαφέροντα από την οπτική μιας αντίστοιχης υιοθέτησής τους για τους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης και της Μικράς Ασίας, χωρίς προφανώς να συναισθάνεται ότι ενδεχομένως να τα ερμήνευε έτσι κάποιος τρίτος αναγνώστης των γραμμών του: «Από αριθμητικής απόψεως, στην Κύπρο υπερτερεί η ελληνοκυπριακή φυλή [sic]. Το πώς όμως έχει εξασφαλισθεί αυτή η πλειοψηφία και το πώς επετεύχθη αυτό το αποτέλεσμα με την εκδίωξη των εκεί Τούρκων, είναι ένα ζήτημα που πρέπει να συνυπολογισθεί. Σε καμμία περίπτωση δεν είναι αρκετοί οι αριθμοί για να σου ανήκει ένα μέρος. Σε ένα μέρος μπορεί να εκλείψουν για διάφορους λόγους οι κατεξοχήν ιδιοκτήτες του¹²⁷³ [sic], αυτό όμως δεν μεταβάλλει την ιστορική και γεωγραφική του υπόσταση». Ο İhsan εξέφραζε τη βεβαιότητά του ότι οι «ξεσαλωμένοι» Ελληνοκύπριοι που «σκορπίζουν βόμβες παντού, κάνουν επιδρομές, επιτίθενται στις τουρκικές γειτονιές και κοστίζουν εκατοντάδες ζωές, εάν θεός φυλάξει, πάρουν στα χέρια τους τη διακυβέρνηση, τότε και τι δεν θα κάνει αυτός ο αποχαλινωμένος όχλος, ποιες εστίες δεν θα σβήσει και ποιες ζωές θα φεισθεί;», και κατέληγε – εν μέρει προφητικά – στο άρθρο του ως εξής: «Η Κύπρος είναι τουρκική ανά την ιστορία και τουρκική θα παραμείνει. Αν η τριμερής διάσκεψη του Λονδίνου αποφασίσει αντίθετα σε αυτή τη βασική αρχή ή γίνει εκεί αποδεκτή η ελληνική [άποψη για την] υπόθεση που παραπέμφθηκε και πάλι στα Ηνωμένα Έθνη, τότε θα δημιουργηθεί τέτοιο πυώδες απόστημα στη Μεσόγειο, που η θεραπεία του θα είναι αδύνατη».¹²⁷⁴

Το αφήγημα της θυματοποίησης των Τουρκοκυπρίων

Οι προηγηθείσες αναφορές του Ahmet İhsan στους «απειλούμενους» Τουρκοκύπριους που αποτελούσαν «θύματα των επιθέσεων των ξεσαλωμένων Ελληνοκυπρίων», συνιστούν την

¹²⁷³ Ο όρος «ιδιοκτήτης» (*sahip*) είναι εκείνος που απαντάται συχνότερα στην τουρκική επιχειρηματολογία για την Κύπρο, έτσι όπως αρθρωνόταν από τους συνεργάτες της εφημερίδας. Χαρακτηριστική από αυτήν την άποψη, είναι και η αναδημοσίευση γελοιογραφίας από την *Tan*, στην οποία εικονιζόταν η Κύπρος επάνω σε έναν πάγκο, η γνωστή καρικατούρα του παχουλού Βρετανού που έχει βάλει πάνω της το χέρι του και ένας κοντός εύζωνος που το νησί έφτανε μόλις στο λαιμό του και ο οποίος προσπαθούσε να βάλει επίσης το χέρι του επάνω της. Ανάμεσά τους ορθωνόταν η φιγούρα ενός επιβλητικού Τούρκου αξιωματικού, που έθετε αποφασιστικά το χέρι του πάνω στη νήσο, γεγονός που έκανε το σκουφί του αφινιδιασμένου και φοβισμένου ευζώνου να φεύγει από το κεφάλι του. Η λεζάντα ανέφερε «εικόνα των ποντικών που ανατριχιάζουν όταν εμφανίζεται ο ιδιοκτήτης», για τον οποίο επίσης δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής ότι εικονιζόταν ως αξιωματικός, βλ. *Hürriyet*, 7/7/1955.

¹²⁷⁴ «Akdenizde cibambaşı» («Πυώδες απόστημα στη Μεσόγειο»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 17/7/1955.

αφηγηματική γραμμή που, όπως έχει ήδη καταδειχθεί, ακολουθούσε η εφημερίδα ήδη από την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, και η οποία θα συνεχιζόταν αμείωτη κατά τους επόμενους μήνες. Στο πλαίσιο αυτό θα εντάσσονταν τα γενικότερα δημοσιεύματα, που πληροφορούσαν για τις εκρήξεις βομβών και τις αντιδράσεις των βρετανικών διοικητικών αρχών,¹²⁷⁵ καθώς και τα ειδικότερα που στόχο είχαν να αναδείξουν την εικόνα των Τουρκοκυπρίων ως «στοχοποιημένης» και απειλούμενης κοινότητας. Έτσι, από την πρώτη ήδη ημέρα του Ιουλίου, ο ανταποκριτής της *Hürriyet* στη Λευκωσία πληροφορούσε για τις «απειλές θανάτου που εκτόξευε» η «μυστική επαναστατική οργάνωση με την επωνυμία ΕΟΚΑ» και την υπογραφή «Στρατηγός Διγενής» εναντίον όσων σταθούν εμπόδιο στους στόχους της, καθώς και εναντίον των «Τούρκων» που εγγράφονταν στο εθελοντικό (επικουρικό) σώμα της αστυνομίας. Ο τίτλος που επιλεγόταν ήταν χαρακτηριστικός: «Οι ΕΟΚΑτζήδες απειλούν με θάνατο τους ομογενείς μας!».¹²⁷⁶ Η ΕΟΚΑ θα μεταβαλλόταν από «επαναστατική» σε «τρομοκρατική οργάνωση των Ελληνοκυπρίων» στις ανταποκρίσεις του Şakir, όταν ο τελευταίος μετέδιδε την είδηση περί της «απειλητικής επιστολής, γραμμένης με κόκκινο μελάνι» που υποτίθεται ότι η οργάνωση είχε αποστείλει στον Fazıl Küçük. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, στη συγκεκριμένη επιστολή αναφέρονταν στα ελληνικά τα εξής: «Εάν παρά την προειδοποίηση αυτή συνεχίσεις τις δραστηριότητές σου εναντίον της ένωσης, θα είσαι εσύ ο πρώτος Τούρκος που θα δολοφονηθεί στην Κύπρο. Ακολούθως και αν παραστεί ανάγκη θα δώσουν λογαριασμό ο μουφτής Mehmet Dâna και ο Κυβερνήτης του νησιού, Robert Armitage».¹²⁷⁷ Η εμφανώς προβληματική, αν όχι προβοκατόρικη, αυτή επιστολή και η αντίστοιχη είδηση προβάλλονταν πρωτοσέλιδα στην εφημερίδα κάτω από μία αποκλειστική της φωτογραφία, η οποία εικόνιζε τον επικεφαλής της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική» στη Σμύρνη να μιλάει σε εκδήλωση. Εκεί, μεταξύ δύο τουρκικών σημαιών, ξεχώριζε ένα αναρτημένο πανό που έγραφε «ο Τούρκος δεν γαυγίζει, βρυχάται».¹²⁷⁸ Σύμφωνα με την ειδησεογραφία της *Hürriyet*, η απειλητική επιστολή εναντίον του Küçük δεν ήταν μεμονωμένο γεγονός, καθώς περί τα τέλη του μήνα και στο πλαίσιο άσχετης με το θέμα ανταπόκρισης, παρατίθεντο οι «αποκρουστικές γραμμές» της «έβδομης επιστολής των Ελληνοκύπριων τρομοκρατών, υπογραφομένης με τα αρχικά kkk» που είχε λάβει: «Ό,τι και να κάνεις, η ένωση θα πραγματοποιηθεί και τότε θα καταλάβεις τι σημαίνει ελληνισμός. Θα σου κόψουμε το κεφάλι και θα παίξουμε ποδόσφαιρο και αφού κομματιάσουμε το σώμα σου θα το ρίξουμε στα σκυλιά».¹²⁷⁹ Αν και τη φορά αυτή δεν διευκρινιζόταν κατά πόσο η επιστολή ήταν γραμμένη «στα ελληνικά με κόκκινο μελάνι», η ύπαρξη τέτοιας μορφής απειλών με αποκρουστικό περιεχόμενο και σε τόσο πρόωμη φάση του αγώνα προκαλεί για μία ακόμη φορά υποψίες για τη γνησιότητά τους. Σε κάθε περίπτωση όμως, το

¹²⁷⁵ Βλ. ενδεικτικά, “Lefkoşa’da yine silâh ve cephane ele geçirildi” («Κατασχέθηκαν πάλι όπλα και πυρομαχικά στη Λευκωσία»), υπότιτλος σε *Hürriyet*, 2/7/1955· “Kıbrıs’ta bombalar patlıyor” («Εκρήξεις βομβών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 4/7/1955· “Kıbrıs’ta harp hali!” («Κατάσταση πολέμου στην Κύπρο!»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 17/7/1955· “Kıbrıs’ta yeniden bombalar patladı” («Εκρήξεις βομβών και πάλι στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 30/7/1955.

¹²⁷⁶ “ΕΟΚΑ’cılar ırkdaşlarımızı ölümle tehdit ediyorlar!”, ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 1/7/1955.

¹²⁷⁷ “Kıbrıs Rumları Fazıl Küçük’ü tehdit ediyor” («Οι Ελληνοκύπριοι απειλούν τον Φαζίλ Κιουτσούκ»), *Hürriyet*, 5/7/1955.

¹²⁷⁸ *Türk havlamaz, kükrer*, βλ. “Kıbrıs toplantısı” («Εκδήλωση για την Κύπρο»), φωτογραφία σε *Hürriyet*, 5/7/1955.

¹²⁷⁹ “Kıbrıs Rumları Kızılılarla işbirliği yapıyor” («Οι Ελληνοκύπριοι συνεργάζονται με τους Ερυθρούς»), *Hürriyet*, 27/7/1955.

αποτέλεσμα που δημιουργούσαν στους αναγνώστες της εφημερίδας, καθώς και σε κάθε Τούρκο ή Τουρκοκύπριο που γινόταν κοινώνος της συγκεκριμένης «πληροφόρησης», ήταν τα αισθήματα οργής και η συνακόλουθη βούληση για αντεκδίκηση. Με άλλα λόγια, τέτοιου είδους δημοσιεύματα καλλιεργούσαν συστηματικά την εντύπωση πως στην Κύπρο κυριαρχούσε μία ατμόσφαιρα τρόμου και απειλών της ΕΟΚΑ, εναντίον όχι μόνο των απλών μελών της τουρκοκυπριακής κοινότητας, αλλά και εναντίον των επικεφαλής της, γεγονός που ενίσχυε στα μάτια της τουρκικής κοινής γνώμης την αξίωση να υπάρξει μία σθεναρότερη στάση άμεσης υπεράσπισης των «αδικουμένων» και «επαπειλούμενων» ομογενών της στη νήσο.

Όπως ήταν αναμενόμενο, το ζήτημα της «ασφάλειας» των Τουρκοκυπρίων ετέθη και από τα μέλη της 21μελούς αντιπροσωπείας που είχε συνάντηση με τον Βρετανό Υπουργό Αποικιών, Alan Lennox Boyd. Ο τελευταίος επισκεπτόταν την Κύπρο, για να ακούσει τις απόψεις των ενδιαφερομένων μερών, στο πλαίσιο προετοιμασίας της σύγκλησης της τριμερούς διάσκεψης. Η *Hürriyet* πρόβαλλε στο κεντρικό πρωτοσέλιδο θέμα της τη συζήτηση που είχε με την τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία, πληροφορώντας ότι οι Τουρκοκύπριοι «αφού καταδίκασαν σφόδρα και κατηγορηματικά την ένωση», ζήτησαν αφενός μεν «ρητές εγγυήσεις για τη διαφύλαξη των συμφερόντων τους στο αυριανό καθεστώς», αφετέρου δε «τη λήψη σοβαρών μέτρων», προκειμένου να αντιμετωπιστεί «η ανησυχία που αισθάνεται η κοινότητά μας από την έλλειψη ασφάλειας που έχουν δημιουργήσει οι τρομοκράτες». Ο Boyd τους συνεχάρη για «τη σαφήνεια και τη σοβαρότητα» με τις οποίες εξέθεσαν «την υπόθεσή τους», υποσχόμενος πως «η βρετανική κυβέρνηση θα έπραττε ό,τι περνούσε από το χέρι της, για να διασφαλίσει την ασφάλεια και τη σιγουριά των Τούρκων του νησιού, καθώς και για να προστατεύσει τα δικαιώματά τους».¹²⁸⁰

Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των όσων είχε εκθέσει η αντιπροσωπεία των Τουρκοκυπρίων στον Βρετανό κυβερνητικό αξιωματούχο, σύμφωνα τουλάχιστον με τα αναγραφόμενα της εφημερίδας, δεν υπήρχε καμμία σαφής αναφορά σε περιστατικά άμεσων επιθέσεων της ΕΟΚΑ εναντίον τους, ούτε και σε εμπρόθετους τραυματισμούς των μελών της μειονότητας, παρά την ύπαρξη τραυματιών από την επίθεση της 21^{ης} Ιουνίου. Ενδεχομένως οι σχετικές αναφορές να έγιναν και η εφημερίδα να περιορίστηκε στη γενική πληροφόρηση περί των «ανησυχιών» που εκφράστηκαν, το γεγονός όμως ότι δεν απαντάται στο ρεπορτάζ μία εμφαντικότερη επισήμανση, προκαλεί και στην περίπτωση αυτή την υποψία ότι η ανάδειξη των παρεμφερών αναφορών από τη μεταγενέστερη βιβλιογραφία έγινε ετεροχρονισμένα, ακριβώς για να τονιστεί η «εξαρχής επιβουλή» των Ελληνοκυπρίων εναντίον των Τουρκοκυπρίων.

¹²⁸⁰ «Kıbrıs Türkleri, adada tedbirler almasını İngiltere'den istediler» («Οι Τουρκοκύπριοι ζήτησαν από την Αγγλία να λάβει μέτρα στο νησί»), *Hürriyet*, 11/7/1955. Η εφημερίδα πρόβαλε επί τριήμερο πρωτοσέλιδα την επικείμενη άφιξη του Βρετανού Υπουργού, βλ. «İngiliz Müstemleke Vekili yarın uçakla Kıbrıs'a geliyor» (Ο Αγγλος Υπουργός Αποικιών φθάνει αύριο αεροπορικά στην Κύπρο), *Hürriyet*, 8/7/1955. «Müstemleke Vekili yarın/ Kıbrıslı Türk liderlerle görüşecek» («Ο Υπουργός Αποικιών αύριο/ θα συναντηθεί με τους Τουρκοκύπριους ηγέτες»), *Hürriyet*, 9/7/1955, όπου γινόταν λόγος για 17μελή αντιπροσωπεία και «Müstemleke Vekili Kıbrıs'ta» («Ο Υπουργός Αποικιών στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 10/7/1955. Σχετική φωτογραφία από την εν λόγω συνάντηση δημοσίευε πρωτοσέλιδα η εφημερίδα στις 14/7.

Η ζητούμενη εξειδίκευση των επιθέσεων, ωστόσο, θα γινόταν λίγες ημέρες αργότερα, κατά τη διάρκεια συνάντησης που είχε η ίδια σχεδόν τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία, τη φορά αυτή με τον Κυβερνήτη Armitage.¹²⁸¹ Επρόκειτο για τη «βροχή από πέτρες» που είχε δεχθεί η «τουρκική γειτονιά Yenicası της Λευκωσίας» από «τρομοκράτες», οι οποίοι επωφελούμενοι από το σκοτάδι δεν σταμάτησαν την επίθεση, ακόμη και μετά την άφιξη των αστυνομικών. Ο αναγνώστης της εφημερίδας διάβαζε επιπλέον την πρόταση «λέγεται πως οι πέτρες ρίπτονταν από την παρακείμενη ελληνοκυπριακή εκκλησία», που συνακόλουθα ενίσχυε τη στερεοτυπική καχυποψία του έναντι του συγκεκριμένου θρησκευτικού θεσμού. Πέραν τούτου, ο ανταποκριτής της πρόσθετε και έτερο, άσχετο με τη συνάντηση, περιστατικό επίθεσης «μασκοφόρων της ΕΟΚΑ» εναντίον του αυτοκινήτου Ελληνοκύπριου αστυνομικού. Αντιστοίχως η εφημερίδα επέλεγε στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της να κάνει λόγο για επιθέσεις «σε ένα σύνολο τουρκικών γειτονιών», σε εμφανή αντίφαση με το περιεχόμενο του ρεπορτάζ, στο οποίο παρειτίθετο μόνο μία.¹²⁸²

Την επόμενη μέρα συνεχιζόταν στο κεντρικό πρωτοσέλιδο της *Hürriyet* η προβολή των «ποταπών επιθέσεων» των «τρομοκρατών» στην Κύπρο. Έτσι, σύμφωνα με την καταγγελία που έκαναν οι κάτοικοι του χωριού Άγιος Βασίλειος στον Fazıl Küçük, οι «τρομοκράτες διέπραξαν πυρπόληση» του εκεί «τουρκικού» νεκροταφείου, με τον επικεφαλής του κόμματος της «Εθνικής Τουρκικής Ένωσης Κύπρου» να τους συστήνει «αυτοσυγκράτηση» και να καταγγέλλει το «επαίσχυντο» περιστατικό διαμαρτυρούμενος στον Κυβερνήτη. Ο ανταποκριτής πληροφορούσε ακολούθως για τη νέα ανακοίνωση του Κυβερνείου, με την οποία διακηρυσσόταν η αποφασιστικότητα των αποικιακών αρχών να «παταχθεί η τρομοκρατία», καθώς και για τη δημοσίευση στην εφημερίδα της κυβέρνησης του νόμου που έδινε τη δυνατότητα στον Armitage να προβαίνει σε συλλήψεις άνευ δίκης.¹²⁸³

Τα αποτελέσματα της συνάντησης με τον Βρετανό Υπουργό Αποικιών ανακοινώνονταν από τους συμμετέχοντες στην αντιπροσωπεία κατά τη διάρκεια μεγάλου συλλαλητηρίου που έλαβε χώρα στο τέμενος Selimiye της Λευκωσίας. Το εν λόγω συλλαλητήριο διεξήχθη «με τάξη και σοβαρότητα», παρά το παρακείμενο την ίδια ώρα συλλαλητήριο των «κομμουνιστών», αλλά και χάρη στα αυξημένα αστυνομικά μέτρα που δεν επέτρεψαν τη δημιουργία επεισοδίων. Σύμφωνα με το κεντρικό πρωτοσέλιδο της εφημερίδας, οι ρήτορες μιλώντας ενώπιον «χιλιάδων ομογενών μας που έσπευσαν από κάθε πλευρά του νησιού [...] εξέθεσαν διεξοδικώς τις απόψεις τους εναντίον της αυτοκυβέρνησης και της ένωσης και σημείωσαν ότι, εάν η Αγγλία εγκαταλείψει το νησί, τότε πρέπει να το επιστρέψει και να το παραδώσει [sic] στον παλαιό του ιδιοκτήτη, την Τουρκία». Οι σχετικές απόψεις θα «εγκρίνονταν» από το ακροατήριο και αφού λάμβαναν τη μορφή

¹²⁸¹ Στην συνάντηση με τον Boyd συμμετείχε και ο μουφτής Mehmet Dâna, ο οποίος όμως δεν αναφερόταν ως συμμετέχων σε εκείνη με τον Armitage. Αντίθετα, στη συνάντηση με τον Κυβερνήτη αναφέρονταν και πάλι οι Fazıl Küçük, Faiz Kaymak, Osman Örek, καθώς και το μέλος του δημοτικού συμβουλίου Λευκωσίας, Dr. Tahsin Gözmen.

¹²⁸² “Kıbrıs'ta Rum çeteciler birçok Türk mahallelerini taşla tuttular” («Οι Ελληνοκύπριοι συμμορίτες στην Κύπρο πετροβόλησαν ένα σύνολο τουρκικών γειτονιών»), *Hürriyet*, 15/7/1955.

¹²⁸³ “Kıbrıs'ta tethiş havası” («Ατμόσφαιρα τρομοκρατίας στην Κύπρο») και “Rum çeteciler, bir Türk mezarlığına hücum ederek alçakçasına ateşlediler” («Οι Ελληνοκύπριοι συμμορίτες επιτέθηκαν σε τουρκικό νεκροταφείο και ποταπά το πυρπόλησαν»), τίτλος και υπότιτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 16/7/1955.

«απόφασης», θα αποστέλλονταν τηλεγραφικώς στους Menderes, Eden και Boyd. Ακολούθως «επιλεγόταν» μία τριμελής επιτροπή, που θα μετέβαινε στην Άγκυρα για διαβουλεύσεις εν όψει συγκλήσεως της τριμερούς. Η επιτροπή εκείνη αποτελείτο από τον Fazıl Küçük, τον αντιπρόεδρο του κόμματος του τελευταίου, δικηγόρο Berberoğlu και τον επίσης δικηγόρο Zaim, επικεφαλής της τοπικής οργάνωσης της Αμμοχώστου.¹²⁸⁴ Τις επόμενες ημέρες ο Küçük θα ξεκινούσε περιοδεία σε πόλεις της Κύπρου υπό την ιδιότητά του ως επικεφαλής της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική» στο νησί, με στόχο να συσπειρώσει τους Τουρκοκυπρίους γύρω από τη συγκεκριμένη οργάνωση, αλλά και για να αναπτύξουν τον «αγώνα» τους «ερείδόμενοι στη βοήθεια της μητέρας πατρίδας».¹²⁸⁵

Η στάση της τουρκικής κυβέρνησης και των οργανώσεων στην Τουρκία

Μετά το «αρμόδιο πρόσωπο» που είχε μιλήσει στον ανταποκριτή της εφημερίδας στην Άγκυρα περί τα τέλη Ιουνίου,¹²⁸⁶ η *Hürriyet* πρόβαλλε τη φορά αυτή στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο τα όσα είχαν αναφερθεί από τη «Ράδιο-εφημερίδα» (*Radyo Gazetesi*) της τουρκικής πρωτεύουσας και τα οποία – όπως σημείωνε – απηχούσαν την «άποψη της τουρκικής κυβέρνησης στο Κυπριακό». Στην εν λόγω εκπομπή, είχε αναφερθεί ότι το Κυπριακό «που εφηύρε από το πουθενά η ελληνική κυβέρνηση», αλλά και τα πρόσφατα γεγονότα, «έχουν δημιουργήσει μια τέτοια κατάσταση που είναι αδύνατον για την τουρκική κυβέρνηση και το τουρκικό έθνος να μείνουν σιωπηλοί». Μετά την επισήμανση του «στασιαστικού κλίματος» που είχαν δημιουργήσει οι «τρομοκράτες» στην Κύπρο, τους καταλογιζόταν ότι σκοπός τους ήταν να «σπρώξουν τα δύο στοιχεία του νησιού εχθρικά το ένα εναντίον του άλλου», γεγονός που για τους ίδιους έθετε ζητήματα «ασφάλειας και ηρεμίας της Ανατολικής Μεσογείου», της τύχης ενός νησιού «που βρίσκεται τόσο εγγύς στα εδάφη της Τουρκίας ώστε να θεωρηθεί γειτνιάζον», αλλά και της «ζωής των εκεί ομογενών μας, που έχουν για μας ιδιαίτερη σημασία». Ακολούθως, χαρακτήριζε «άτοπη» την εξέταση του Κυπριακού από τα Η.Ε., υπενθυμίζοντας τόσο την εκεί τοποθέτηση του Selim Sarper, όσο και τη σχετική δήλωση του ίδιου του Menderes, ενώ πρόσθετε ότι όλο το προηγηθέν διάστημα η τουρκική κυβέρνηση τήρησε μεν στάση «προσεκτική και αυτοσυγκράτησης», έτσι ώστε να μην πληγεί η «φιλία μεταξύ των συμμάχων Τουρκίας-Αγγλίας-Ελλάδας», δεν είχε ωστόσο διστάσει να επισημάνει «στην Ελλάδα το αβάσιμο των ισχυρισμών της». Η εκπομπή τελείωνε με την επίκληση της ανάγκης να αποφεύγονται οι προκλήσεις «σε μία περιοχή ευαίσθητη για την παγκόσμια ασφάλεια και ειρήνη». Η εφημερίδα από την πλευρά της επικροτούσε το περιεχόμενο των μεταδοθέντων, τα οποία «όπως γίνεται αντιληπτό συντάχθηκαν κατόπιν οδηγιών από το Υπουργείο Εξωτερικών», σημειώνοντας ότι «προκάλεσαν μεγάλο ενδιαφέρον στους πολιτικούς κύκλους της

¹²⁸⁴ “Kıbrıs'ta binlerce Türk büyük bir miting yaptı” («Χιλιάδες Τούρκοι διοργάνωσαν μεγάλο συλλαλητήριο στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 18/7/1955.

¹²⁸⁵ “Kıbrıs'lı Türkler millî dâva için toplu olarak and içtiler” («Οι Τουρκοκύπριοι έδωσαν μαζικά όρκο για τον εθνικό αγώνα»), *Hürriyet*, 29/7/1955.

¹²⁸⁶ Βλ. ανωτέρω, σελ. 443.

Άγκυρας» και προσθέτοντας ότι «αυτή η σοβαρή και αξιοπρεπής στάση που υιοθέτησε η κυβέρνηση στο Κυπριακό έφερε ανακούφιση στις καρδιές». ¹²⁸⁷

Την έμμεση εκείνη τοποθέτηση, θα διαδεχόταν και η άμεση αντίδραση της τουρκικής κυβέρνησης στα τεκταινόμενα στην Κύπρο. Έτσι, μετά τη ρηματική διακοίνωση του İksel προς την ελληνική κυβέρνηση στις αρχές Απριλίου, ¹²⁸⁸ θα ακολουθούσε και δεύτερη «νότα διαμαρτυρίας» από τον Τούρκο πρέσβη, στην οποία επισημαινόταν «σε έντονη γλώσσα» ότι η κυβέρνηση της Ελλάδας «όφειλε να τηρήσει το λόγο της» και να απόσχει από «προκλήσεις και υποκινήσεις», με την υπογράμμιση ότι ήταν η «αποκλειστική υπεύθυνος για την αναστάτωση του κλίματος γαλήνης και ηρεμίας στη Μέση Ανατολή». Και από τη συγκεκριμένη ανακοίνωση δεν έλλειπαν οι επισημάνσεις για το περιεχόμενο εκπομπών του αθηναϊκού ραδιοφώνου για την Κύπρο. ¹²⁸⁹ Παράλληλα, εν όψει της σύγκλησης της τριμερούς, αποφασιζόταν η μετάβαση στην Άγκυρα μιας τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας, η οποία κατόπιν θα πήγαινε στο Λονδίνο. Η σύνθεσή της θα εκλεγόταν από το επικείμενο τότε συνέδριο του κόμματος της «Εθνικής Τουρκικής Ένωσης Κύπρου». Ο επικεφαλής του, Fazıl Küçük, απέστειλε τηλεγράφημα στον Menderes, στο οποίο «επιβεβαίωνε τους ακλόνητους δεσμούς και την εμπιστοσύνη των Τουρκοκυπρίων της νήσου στην κυβέρνηση της μητέρας πατρίδας», προσθέτοντας ότι οι τελευταίοι «προσέφευγαν στη βοήθεια και στο ενδιαφέρον του μεγάλου μας κράτους» για την «προάσπιση των δικαίων και των συμφερόντων τους» στην τριμερή του Λονδίνου. ¹²⁹⁰

Εκτός από τις προαναφερθείσες έμμεσες και άμεσες εκδηλώσεις του επίσημου τουρκικού κυβερνητικού ενδιαφέροντος για τις εξελίξεις, η εφημερίδα πρόβαλλε και το αντίστοιχο ενδιαφέρον που αποτυπωνόταν δημόσια στην Τουρκία από τις γνωστές οργανώσεις «Η Κύπρος είναι Τουρκική», *T.M.T.F.* και *M.T.T.B.*, οι οποίες όπως έχει ήδη καταδειχθεί, λειτουργούσαν με τη *Hürriyet* ως συγκοινωνούντα δοχεία στην ανάδειξη του θέματος της Κύπρου. Έτσι, ο επικεφαλής της πρώτης και κορυφαίο στέλεχος της εφημερίδας, Hikmet Bil, εκφωνούσε λόγο σε εκδήλωση της οργάνωσης που έλαβε χώρα στη Σμύρνη με την άδεια της τουρκικής κυβέρνησης. Η εκδήλωση αυτή, παρά το γεγονός πως είχε ξεκινήσει ως «σύνολο ομιλιών σε κλειστή αίθουσα», μετεβλήθη κατά την εφημερίδα σε «συλλαλητήριο», λόγω του όγκου των διαδηλωτών που είχαν προσέλθει από τις γειτονικές περιοχές και είχαν γεμίσει «πατείς με πατώ σε» ολόκληρο το χώρο έξω από την αίθουσα. Ο παλμός ήταν έντονος, ενώ μεταξύ των ανηρτημένων πανό ξεχώριζαν το προαναφερθέν «ο Τούρκος δεν γαυγίζει, βρυχάται», καθώς και τα «στη Μόσχα κύριε παπά», το διαβόητο από τα

¹²⁸⁷ “Kıbrıs Türklerinin can ve malının tehlikede olmasına hükümetimiz lâkayt kalmayacak” («Η κυβέρνησή μας δεν θα μείνει αδιάφορη μπροστά στον κίνδυνο που διατρέχουν οι ζωές και οι περιουσίες των Τουρκοκυπρίων»), *Hürriyet*, 4/7/1955.

¹²⁸⁸ Βλ. ανωτέρω, σελ. 446.

¹²⁸⁹ “Kıbrıs’la alâkali olarak Yunanistan’a nota verdik” («Επιδώσαμε νότα στην Ελλάδα σχετική με την Κύπρο»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 12/7/1955. Στο πλαίσιο αυτό, η εφημερίδα θα αναδημοσίευε από τη *Yeni Sabah* γελοιογραφία με τέσσερα καρτέ, όπου εικονιζόταν ένας ταχυδρόμος να παραδίδει επιστολή σε έναν εύζωνο, ο οποίος μόλις την άνοιγε έβλεπε έκπληκτος να εμφανίζεται μία παρτιτούρα με τον τουρκικό εθνικό ύμνο, βλ. *Hürriyet*, 22/7/1955.

¹²⁹⁰ “Üçlü konferansın toplanmasından envel/ Kıbrıs Türklerinden bir heyet Ankara’ya gelecek” («Μια αντιπροσωπεία Τουρκοκυπρίων θα έλθει στην Άγκυρα/ πριν τη σύγκληση της τριμερούς»), *Hürriyet*, 13/7/1955.

Σεπτεμβριανά «η Κύπρος είναι τουρκική και τουρκική θα παραμείνει» και «αναπαυμένη να είναι η ψυχή του Σεντάτ Σιμάβι». Μετά την ανάκρουση του εθνικού ύμνου και την τήρηση ενός λεπτού σιγής «για τις ψυχές του Ατάτουρκ, των πεσόντων μας και του Σιμάβι», το λόγο λάμβανε ο επικεφαλής του παραρτήματος Σμύρνης της οργάνωσης, Fikret Florat, ο οποίος διατράνωνε την ετοιμότητα των Τούρκων να πολεμήσουν για την Κύπρο, παρά τα εκ του αντιθέτου διαλαλούμενα από το ραδιόφωνο των Αθηνών. Ακολούθως οι παρευρισκόμενοι έδιναν «με ένα στόμα» τον εξής «όρκο»: «Ορκιζόμαστε στην τιμή, στη συνείδηση και σε ό,τι έχουμε ιερό ότι όπως θα αγωνιστούμε για σένα πατρίδα μας, έτσι θα αγωνιστούμε και για κάθε σπιθαμή του εδάφους σου, Κύπρος μας, καθώς και ότι δεν θα σε χαρίσουμε σε κανέναν άλλο εκτός από τον Τούρκο». Στη δική του «λακωνική» ομιλία κατόπιν, ο Bil, εμπνεόμενος ενδεχομένως και από την παρουσία του στην πάλαι ποτέ «Σμύρνη των απίστων» (*Gânvur İzmir*) και δη των Ελλήνων μέχρι το 1922, συνέχιζε στο πολεμικό κλίμα που εμφανώς χαρακτήριζε τον προηγηθέντα συλλογικό όρκο των παρευρισκομένων και, απευθυνόμενος στους «παλληκαράδες που απειλούν την παγκόσμια ειρήνη», υποστήριζε τα εξής: «Αληθεύουν τα όσα λέτε ότι θα ρεύσει αίμα για την Κύπρο. Θα ρεύσει πράγματι το αίμα κάποιων, μόνο που σε καμμία περίπτωση δεν θα είναι τουρκικό, αλλά το αίμα του ελληνικού έθνους που κάποτε είχε ρυπάνει τα εδάφη της Σμύρνης [...] Εμείς, ως γενιά που γαλούχησε ο Ατάτουρκ, ορκιζόμαστε και λέμε πως δικός μας στόχος είναι η Κύπρος».¹²⁹¹ Μετά τις υβριστικές για τον Μακάριο αναφορές του αντιπροέδρου του παραρτήματος Σμύρνης της οργάνωσης, Tarık Halulu,¹²⁹² η εκδήλωση θα ολοκληρωνόταν με τις ομιλίες των εκπροσώπων της νεολαίας, των εργατών, αλλά και του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, C.H.P., ενώ θα τραγουδιόταν και το γνωστό «αντάρτικο» άσμα «Καπνίζουν οι βουνοκορφές».¹²⁹³

Αντιπροσωπεία της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική» με επικεφαλής τον Bil θα μετέβαινε και στη Λευκωσία, όπου θα τύγχανε «ενθουσιώδους υποδοχής» από το συγκεντρωθέν πλήθος.¹²⁹⁴ Εκεί είχε συνάντηση εκτός από τους Kaymak και Kûçük, με εκπροσώπους του κόμματος του τελευταίου στη Λεμεσό, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως προαναγγελλόταν από τις στήλες της *Hürriyet* και συνάντησή της και με τον Κυβερνήτη Armitage.¹²⁹⁵ Τις επόμενες ημέρες και μέχρι την αναχώρηση της αντιπροσωπείας υπό τους Bil και Kâmil Önal για το Λονδίνο,¹²⁹⁶ ουδεμία είδηση απαντάται στις σελίδες της εφημερίδας που να επιβεβαιώνει ή να ανασκευάζει την εν λόγω

¹²⁹¹ Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι η συγκεκριμένη αποστροφή του λόγου του Bil επαναλαμβανόταν για δεύτερη φορά, μετά τη διατύπωσή της τον Αύγουστο του προηγούμενου έτους, 1954, όταν με δική του και τότε πρωτοβουλία είχαν περιληφθεί στο σχέδιο ψηφίσματος του συνεδρίου της τότε «Επιτροπής Κύπρου», βλ. ανωτέρω σελ. 378-379. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, παραπέμπει ως συνέχεια στην περίφημη φράση του Mustafa Kemal λίγο πριν τη «Μεγάλη Επίθεση» εναντίον του ελληνικού στρατού το 1922, «στρατιώτες εμπρός! Πρώτος στόχος η Μεσόγειος», με τον Bil ως «άξιο τέκνο του Ατάτουρκ» να θέτει τρόπον τινά ως «δεύτερο στόχο» την ίδια την Κύπρο.

¹²⁹² «Άκουσε μελανοπώγωνα παπά, μην τολμήσεις να στραβοκοιτάξεις τους εκεί Τούρκους αν δεν θες να σου ξεριζώσουμε τα βρωμογένια σου» (*dinle kara sakallı papas, sakın oradaki Türklere yan bakma, eğer o pis sakalını kökünden yoldurmak istemiyorsan*).

¹²⁹³ «İzmir’de Kıbrıs için tertip edilen toplantı” («Η συγκέντρωση που οργανώθηκε στη Σμύρνη για την Κύπρο»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 4/7/1955.

¹²⁹⁴ «“Kıbrıs Türktür” heyeti Lefkoşa’da” («Αντιπροσωπεία της [οργάνωσης] «Η Κύπρος είναι Τουρκική» στη Λευκωσία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 22/7/1955.

¹²⁹⁵ «“Kıbrıs Türktür” heyetini Umumi Vali kabul edecek” («Ο Κυβερνήτης θα δεχθεί την αντιπροσωπεία της [οργάνωσης] ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 23/7/1955.

¹²⁹⁶ «“Kıbrıs Türktür” Cemiyeti idarecileri Londra’ya gitti” («Οι διοικούντες της [οργάνωσης] ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’ αναχώρησαν για το Λονδίνο»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 26/7/1955.

προαναγγελλείσα συνάντηση, γεγονός που προκαλεί απορία για το κατά πόσο τελικά εκείνη έλαβε χώρα και εάν ναι, ποια ήταν τα αποτελέσματά της. Αντιθέτως, ο ανταποκριτής της *Hürriyet* πληροφορούσε αναλυτικά τόσο για την πρόσκληση των εκπροσώπων της οργάνωσης στο συνέδριο του τουρκοκυπριακού κόμματος της «Εθνικής Τουρκικής Ένωσης Κύπρου»,¹²⁹⁷ όσο και για την απόφαση των συνέδρων του τελευταίου να μετονομαστεί σε κόμμα «Η Κύπρος είναι Τουρκική», σηματοδοτώντας έτσι την ταύτιση και των συμβόλων, πέραν της ουσίας, με την ελεγχόμενη από την κυβέρνηση Menderes διαβόητη τουρκική οργάνωση.¹²⁹⁸

Εκτός από τη δραστηριοποίηση της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι τουρκική», όμως, το δικό τους στίγμα στις εξελίξεις του Κυπριακού θα έδιναν και οι άλλες δύο οργανώσεις, η *T.M.T.F.* και η *M.T.T.B.* Έτσι, μετά τη συνεδρίαση της εκτελεστικής επιτροπής της πρώτης, εκδιδόταν μία ανακοίνωση στην οποία προαναγγελλόταν κοινή συνεδρίαση όλων των οργανώσεων που ασχολούνταν με το Κυπριακό, «παρουσία των Κύπριων αδελφών μας που αναμένεται να έρθουν στη χώρα μας ως προσκεκλημένοι της *M.T.T.B.*», προκειμένου να «οριστικοποιηθεί η στάση του Τουρκικού Εθνικού Μετώπου Νεολαίας έναντι των συνεχών τεκταινομένων σχετικά με την Κύπρο».¹²⁹⁹ Το ίδιο διάστημα τόσο η *T.M.T.F.* όσο και η *M.T.T.B.* θα εξέδιδαν ανακοινώσεις που αφορούσαν μία άλλη, εξίσου σοβαρή πτυχή του Κυπριακού, την οποία θα ενίσχυε έτι περαιτέρω από την πλευρά της και η ίδια η *Hürriyet*: Την προσπάθεια να εμπλακούν στοχοποιούμενοι, κατ' αρχήν το Οικουμενικό Πατριαρχείο, αλλά και η Ελληνορθόδοξη μειονότητα της Κωνσταντινούπολης.

Κλιμάκωση της στοχοποίησης του Οικουμενικού Πατριαρχείου

α) Η ανοιχτή επιστολή στον Αθηναγόρα και οι «θύρες της σιωπής»

Η τελευταία φορά που η *Hürriyet* είχε ασχοληθεί συστηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επιχειρώντας να το εμπλέξει στις εξελίξεις του Κυπριακού ήταν, όπως έχει καταδειχθεί, τον Ιούνιο του 1954, με αφορμή τότε την απόφαση του Αθηναγόρα να αποστείλει αντιπροσωπεία στη σύναξη της Δαμασκού.¹³⁰⁰ Αντίστοιχη προσπάθεια, μικρότερης όμως έκτασης, είχε γίνει και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους από τις στήλες της, όταν ζητούνταν διευκρινίσεις από τον πατριαρχικό

¹²⁹⁷ “Türk Birliği kongresi” («Το συνέδριο της Τουρκικής Ένωσης»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 24/7/1955. Το κυρίως ρεπορτάζ της ανταπόκρισης αφορούσε στην πολυαναμενόμενη απόφαση των Βρετανών να παραδώσουν τη διοίκηση του Ενκaf σε μία 15μελή, εκλεγόμενη ανά τετραετία, τουρκοκυπριακή «Ανώτατη Συνέλευση», βλ. “Kıbrıs'ta Türk vakıfları işi nihayet halledildi” («Διευθετήθηκε επιτέλους το ζήτημα των τουρκικών ευαγών ιδρυμάτων στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 24/7/1955. Η συγκεκριμένη εξέλιξη ίσως να μην σχετιζόταν με την παρουσία της αντιπροσωπείας της οργάνωσης στην Κύπρο – ή και την ενδεχόμενη συνάντηση των μελών της με τον Κυβερνήτη – σίγουρα ωστόσο δεν ήταν άσχετη με τη συγκυρία προσέγγισης των τουρκοβρετανικών συμφερόντων στο νησί, που υπαγόρευε και τη στενότερη συνεργασία τους.

¹²⁹⁸ “Kıbrıs'tan son haberler/ Kıbrıs M. Türk Birliği adını ‘Kıbrıs Türktür’ şeklinde değiştirdi” («Τα τελευταία νέα από την Κύπρο/ Η Εθνική Τουρκική Ένωση Κύπρου άλλαξε το όνομά της σε ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’»), *Hürriyet*, 25/7/1955. Στο ρεπορτάζ διευκρινιζόταν ότι το καταστατικό του κόμματος παρέμενε αναλλοίωτο, τασσόμενο υπέρ της υπάρχουσας κατάστασης πραγμάτων στην Κύπρο, αν όμως «οι Άγγλοι εγκατέλειπαν το νησί, παραιτούμενοι των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων, τότε η Κύπρος έπρεπε να επιστραφεί στον παλαιό και πραγματικό του ιδιοκτήτη, την Τουρκία». Πρόεδρος του κόμματος παρέμενε ο Fazıl Küçük.

¹²⁹⁹ “T.M.T.F. Kıbrıs mücadelesine devam edeceğini açıkladı” («Η T.M.T.F. ανακοίνωσε πως θα συνεχίσει τον αγώνα της για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 28/7/1955.

¹³⁰⁰ Βλ. ανωτέρω, σελ. 332-345.

«εκπρόσωπο» Αιμιλιανό για τις δηλώσεις Μακαρίου στη Νέα Υόρκη.¹³⁰¹ Από τον Ιούλιο του 1955 και μέχρι το ξέσπασμα των Σεπτεμβριανών, η εφημερίδα θα έθετε και πάλι στο στόχαστρό της τον οικουμενικό θρόνο, αλλά και την ελληνορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης, με ένα σύνολο συστηματικών και κλιμακούμενων δημοσιευμάτων, που θα συνοδεύονταν και από μία αντίστοιχη δυσφημιστική εκστρατεία, πρωτεργάτες της οποίας θα ήταν οι προαναφερθείσες νεολαϊστικές τουρκικές οργανώσεις.

Η αρχή γινόταν με αφορμή την ανακοίνωση της Πρωτοσυγκελίας που είχαν δημοσιεύσει οι ρωμαίικες εφημερίδες ως απάντηση στα δημοσιεύματα περί δήθεν εμπλοκής του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε «αντιτουρκική δραστηριότητα και προπαγάνδα». Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση επαναλαμβανόταν η πάγια θέση ότι το Πατριαρχείο δεν ασχολείται με πολιτικά ζητήματα και απορριπτόταν οποιαδήποτε ανάμειξη του στα εσωτερικά των αυτοκέφαλων εκκλησιών. Στο ανυπόγραφο ρεπορτάζ της, η εφημερίδα χαρακτήριζε «ανειλικρινή, ανόητη και γελοία» την προβαλλόμενη εκείνη θέση, προσθέτοντας σκωπτικά ότι η ανάμειξη του Πατριαρχείου στην πολιτική δεν ήταν γνωστή «μόνο σε εμάς τους δημοσιογράφους, αλλά και στα παιδιά των παιδιών μας», ενώ ανέφερε επιπλέον ότι με κάθε ευκαιρία εκείνο «μια χαρά ανακατευόταν στα εσωτερικά» των ορθοδόξων εκκλησιών. Προς επίρρωση των ισχυρισμών της, επικαλείτο το βιβλίο του Μητροπολίτη Ηλιουπόλεως, Γενναδίου, «Η Ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου», καθώς και το αίτημα του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Σπυρίδωνα προς το θρησκευτικό καθίδρυμα, με το οποίο ζητούσε «οδηγίες για τον αφορισμό ορισμένων έργων του διαβιούντος στο Παρίσι γνωστού αριστερού συγγραφέα Νίκου Καζαντζάκη». Ειδικότερα για την Κύπρο, αναφέρονταν καταληκτικά στο δημοσίευμα τα εξής: «Το Πατριαρχείο Φαναρίου επινοεί χίλιες δυο δικαιολογίες από την αγωνία του να μην κινηθεί εναντίον των ελληνικών συμφερόντων και να κουκουλώσει το Κυπριακό, που αποτελεί μία εθνική υπόθεση για τον τουρκικό κόσμο. Περί αυτού πρόκειται! Ας το ομολογήσει, λοιπόν, ευθαρσώς, για να ξέρουμε κι εμείς τι τρομερούς συμπολίτες τρέφουμε στον κόρφο μας και να λάβουμε τα αναλογούντα απαραίτητα μέτρα!». ¹³⁰² Η τελευταία αυτή φράση αποτελούσε μία εκ νέου προφητική συμπύκνωση των όσων επρόκειτο να επακολουθήσουν, όταν οι πολιτικοί και στρατιωτικοί αρμόδιοι του τουρκικού κράτους αποφάσιζαν να εξαπολύσουν το πογκρόμ των Σεπτεμβριανών. Προς το παρόν, ο επί χρόνια κατάλληλα προετοιμασμένος Τούρκος αναγνώστης της εφημερίδας, διάβαζε ακόμη μία φορά για τον «υποβολιμαίο» ρόλο που διαδραμάτιζε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι ορθόδοξοι πιστοί «συμπολίτες» του, σε μία «εθνική τουρκική υπόθεση» όπως το Κυπριακό.

¹³⁰¹ Βλ. ανωτέρω, σελ. 414.

¹³⁰² “Patrikhane Kıbrıs içinde Yunan menfaatleri korumağa çalışıyor” («Το Πατριαρχείο προσπαθεί να προστατεύσει τα ελληνικά συμφέροντα στο Κυπριακό») και “Kiliselere her işine karışan Patrikhane, bu meselede siyaset yapan Yunan kilisesine müdahaleyi reddetti” («Το Πατριαρχείο που ανακατεύεται σε κάθε εκκλησιαστική υπόθεση, αρνείται να παρέμβει στην ελληνική εκκλησία που κάνει πολιτική στο συγκεκριμένο ζήτημα»), πρωτοσέλιδος τίτλος και υπότιτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 8/7/1955. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η εφημερίδα απέδιδε την «ανάμειξη» του Οικουμενικού Πατριαρχείου στα εσωτερικά των άλλων ορθοδόξων εκκλησιών, «στην οικουμενική του ιδιότητα», την οποία υιοθετούσε για να εξυπηρετήσει τη συλλογιστική του, χωρίς περαιτέρω επικριτικό σχολιασμό.

Στο επόμενο δημοσίευμα, σειρά είχαν οι «ρωμαίικες εφημερίδες της πόλης μας», τις ειδήσεις των οποίων για το Κυπριακό στηλίτευε με δριμύ τρόπο η *Hürriyet*: «Όχι μόνο δεν έχουν δημοσιεύσει μέχρι σήμερα ούτε μια γραμμή που να αναδεικνύει την Εθνική Τουρκική άποψη για την Κύπρο, αλλά το τελευταίο διάστημα έχουν ξεπεράσει κάθε όριο και με ύπουλα δημοσιεύματα, τα οποία λες και είναι αντιγραφή των εκπομπών για την Κύπρο του ραδιοφώνου των Αθηνών, έχουν αρχίσει να δίνουν ευρύ χώρο στις ειδήσεις και στα σχόλια ελληνικών πηγών σχετικά με την Κύπρο». Η εφημερίδα έφερνε κατόπιν ως παράδειγμα την *Απογευματινή*, η οποία πρόβαλλε πρωτοσέλιδα «με πηχναίους τίτλους» και αφιερώνοντας «το 80% της σελίδας της», την άφιξη και τις δηλώσεις του Μακάριου στην Αθήνα. Το γεγονός προκαλούσε την έντονη αγανάκτηση της εφημερίδας, που αναρωτιόταν χαρακτηριστικά: «Το μόνο που λείπει, έτσι όπως το πάνε οι ρωμαίικες εφημερίδες, είναι να βάλουν και τον τίτλο ‘Ζήτω η Ένωσις!’ . Αν συνεχίσουμε να δείχνουμε σε τέτοιο βαθμό ανοχή σε αυτούς τους μη έχοντες το γνώθι σαυτόν, δεν είναι διόλου απίθανο μία των ημερών να βρεθούμε απέναντι ακόμη και σε μια τέτοια φοβερή αυθάδεια!». ¹³⁰³ Η προειδοποίηση περί της «λήψης των αναγκαίων μέτρων» εναντίον εκείνων των «φοβερών συμπολιτών που τρέφουμε στον κόρφο μας», που διατυπωνόταν στο προηγούμενο ρεπορτάζ της *Hürriyet*, συμπληρωνόταν εδώ με την υπενθύμιση της «ανοχής» που υιοθετούσε ως στάση η τουρκική κοινή γνώμη έναντι της «αυθάδους» δήθεν προβολής των ελληνικών θέσεων, από εφημερίδες «που εκδίδονται στα εδάφη μας». Για να αυξήσει δε έτι περαιτέρω τον εντυπωσιασμό, καθώς και τα αρνητικά συναισθήματα εναντίον των Ελληνορθόδοξων στην αναγνωστική συνείδηση του κοινού της, ωθούσε τη συλλογιστική της στα άκρα, προκαταλαμβάνοντας ότι μία των επομένων ημερών οι εφημερίδες τους θα ζητωκραύγαζαν ανοιχτά υπέρ της Ένωσης. ¹³⁰⁴

Από την «αυθάδεια» των ελληνικών δημοσιευμάτων της Κωνσταντινούπολης, η εφημερίδα επέστρεφε την επομένη στις «κρυφές δραστηριότητες των παπάδων». Αφορμή ήταν η διέλευση από το αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Χριστόφορου καθ' οδόν προς τη Μόσχα, όπου θα είχε συνάντηση με τον εκεί Πατριάρχη Αλέξιο. Η είδηση ήταν πρόσφορη για την εκ νέου δημιουργία εντυπωσιασμού στο αναγνωστικό της κοινό, λόγω του ότι συνδύαζε την ορθόδοξη θρησκεία με τον «κομμουνισμό». Έτσι, η αναμενόμενη συνάντηση που είχε στο αεροδρόμιο τριμελής αντιπροσωπεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου ¹³⁰⁵ με τον

¹³⁰³ “Şehrimizdeki Rumca gazetelerinin Kıbrıs’a dair sinsice neşriyetleri” («Τα ύπουλα δημοσιεύματα για την Κύπρο των ρωμαίικων εφημερίδων της πόλης μας») και “Topraklarımızı çiktiklarını unutan bu gazeteler neredede ise ‘Zito Enosis’ diye bağırıcaklar” («Οι εν λόγω εφημερίδες που λησμονούν ότι εκδίδονται στα εδάφη μας, λίγο ακόμη και θα φωνάζουν ‘Ζήτω η Ένωσις’»), τίτλος και υπότιτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 14/7/1955.

¹³⁰⁴ Η στοχοποίηση της ελληνορθόδοξης μειονότητας από την εφημερίδα με αφορμή το ζήτημα της Κύπρου επιχειρείτο ακόμη και στις περιόδους που το Κυπριακό δεν καταλάμβανε μείζονα χώρο στις στήλες της. Έτσι, π.χ. τον Μάιο του 1955, μήνα με λιγότερα δημοσιεύματα σε σχέση με τον προηγούμενο Απρίλιο και τους ακολουθήσαντες Ιούλιο και Αύγουστο, προβαλλόταν πρωτοσέλιδα, συνοδεία της σχετικής φωτογραφίας του, η περίπτωση του νεωκόρου Αναστάση, ο οποίος είχε «εξυπηρετήσει» τη συνεδρίαση του τοπικού παραρτήματος της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», που είχε πραγματοποιηθεί στο χώρο του ναού του Αγίου Γεωργίου στην περιοχή Karagümrük. Όταν η εφοροεπιτροπή του ναού απέλυσε τον Αναστάση, προφασισζόμενη την «ανεπάρκειά» του, η οργάνωση απευθύνθηκε στον Αθηνάγορα, «για να διερευνηθεί το περιστατικό», ωστόσο όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, ο Πατριάρχης «απέφυγε να κάνει οποιοδήποτε σχόλιο», βλ. “Kıbrıs yüzünden işinden olan Rum” («Ο Ρωμός που έχασε τη δουλειά του εξαιτίας της Κύπρου»), *Hürriyet*, 3/5/1955.

¹³⁰⁵ Η παρουσίαση της τριμελούς αντιπροσωπείας γινόταν κατά τρόπο που αύξανε τις υποψίες της τουρκικής κοινής γνώμης για τα κίνητρα των θρησκευτικών λειτουργών και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ως εξής: «Μία

Χριστόφορο παρουσιαζόταν από την εφημερίδα ως «γνωστοποίηση της ευλογίας» και «καλό κατευόδιο!» που απηύθυνε ο Αθηναγόρας στον διερχόμενο Πατριάρχη Αλεξανδρείας. Η δήλωση του τελευταίου για την Κύπρο στον ανταποκριτή του *THA* προβαλλόταν στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ από την εφημερίδα, υπό τον χαρακτηριστικό ενδιάμεσο τίτλο «Ο Χριστόφορος δεν έκρυψε πως είναι Ενωτικός στο θέμα της Κύπρου».¹³⁰⁶ Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας, αφού δήλωνε ότι η θρησκεία δεν πρέπει να αναμιγνύεται στην πολιτική, απαντούσε ως εξής στην επόμενη ερώτηση του Τούρκου δημοσιογράφου, αν ίσχυε το ίδιο και για την εμπλοκή της ορθοδόξου εκκλησίας στο Κυπριακό: «Πράγματι, πολιτική και εκκλησία είναι πράγματα ξεχωριστά, το πράγμα όμως αλλάζει όταν πρόκειται για το Κυπριακό. Είναι βέβαιο ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ανακάτεψε και μεγέθυνε υπέρ το δέον τον ενωτικό του αγώνα. Κατά τη γνώμη μου, αν διαχειριζόταν με ηπιότερο τρόπο αυτόν τον αγώνα, θα είχε πραγματοποιηθεί μέχρι τώρα η ένωση του νησιού με τη μητέρα πατρίδα».¹³⁰⁷ Οι απόψεις αυτές που ευθαρσώς αλλά και με κάποια πολιτική αφέλεια στη δεδομένη συγκυρία διατύπωνε ο εξ Αλεξανδρείας θρησκευτικός ηγέτης, δεν τύγχαναν άλλου σχολιασμού από την εφημερίδα, πέραν του προαναφερθέντος ενδιάμεσου τίτλου.

Η *Hürriyet* θα κλιμάκωνε την πολιτική πίεση στο Οικουμενικό Πατριαρχείο για το θέμα της Κύπρου, δημοσιεύοντας τρεις ημέρες αργότερα στις εσωτερικές της σελίδες μία ανοιχτή επιστολή, την οποία απηύθυνε στον «Αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως και Οικουμενικό Πατριάρχη Εξοχώτατο κ.κ. Αθηναγόρα»,¹³⁰⁸ χρησιμοποιώντας με άμεσο αυτή τη φορά τρόπο και για τρίτο κατά σειρά δημοσίευσμά της τον επίσημο τίτλο, αλλά και την ορθή προσαγόρευση προς τον επικεφαλής του οικουμενικού θρόνου. Το περιεχόμενό της είχε ως εξής:

«Είναι βέβαιο ότι γνωρίζετε τη θλιβερή επίδραση που έχει στην τουρκική κοινή γνώμη η αρνητική στάση που πεισματικά έχει υιοθετήσει το Πατριαρχείο Φαναρίου, του οποίου επικεφαλής είστε εσείς, έναντι του κυπριακού ζητήματος, όπως βεβαίως και τα επανειλημμένα δημοσιεύματα της εφημερίδας μας που απηχεί τα αισθήματα και τις σκέψεις αυτής ακριβώς της κοινής γνώμης, αλλά και τις ενστάσεις που διαδοχικά σας έχουν απευθύνει οι διάφορες εθνικές μας οργανώσεις. Παρ' όλα αυτά, έχετε μείνει δυστυχώς αδιάφορος απέναντι σε όλες τις μέχρι τούδε εκκλήσεις, τις προειδοποιήσεις και τις νουθεσίες προς το ίδρυμά σας να υποστηρίξετε την Εθνική Τουρκική άποψη στην υπόθεση της Κύπρου. Δεν είχατε καν την ευγένεια να ευαρεστηθείτε να δεχθείτε κάποιον από τους δημοσιογράφους μας που έφτασαν μέχρι την πόρτα σας και απλώς βάλατε τον εκπρόσωπό σας, δηλαδή τον επικεφαλής Εκπρόσωπό σας Αιμιλιανό, να πει προσχηματικά ότι 'το ζήτημα είναι πολιτικό και εμείς είμαστε ένα θρησκευτικό ίδρυμα. Δεν αναμειγνύομαστε στην πολιτική'.

Ιδιότητα και αρμοδιότητα

Αξιότιμε κ. Αθηναγόρα! Μεγάλη η χάρη της υψηλής σας έδρας. Άντε, ας δεχθούμε για μια στιγμή πως αυτά που λέτε είναι ορθά. Ως ένα θρησκευτικό μας καθίδρυμα και, αν μη τι άλλο, στην κοσμική Τουρκία δεν δύνασθε να αναμιχθείτε στην πολιτική. Πολύ καλά. Δεν έχετε, όμως, εσείς θρησκευτική ιδιότητα και θρησκευτική αρμοδιότητα σε

αντιπροσωπεία αποτελούμενη από τρεις δεσπότες που φέρουν απίθανα ονόματα, όπως Χαλκηδόνος (Kadıköy!), Σάρδεων (Salihli) και Φιλαδελφείας».

¹³⁰⁶ «Hristoforos, Kıbrıs mevzuunda Enosisçi olduğunu gizlemedi», *Hürriyet*, 15/7/1955.

¹³⁰⁷ «Rum papalarının gizli faaliyetleri artıyor» («Αυξάνονται οι κρυφές δραστηριότητες των Ρωμίων παπάδων»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 15/7/1955.

¹³⁰⁸ «İstanbul Başpiskoposu ve İkuumenik Patrik Athinagoras Efendi Hazretleri»

αυτήν την υπόθεση της Κύπρου; Πράγματι, υπό την ιδιότητά σας ως Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, η αρμοδιότητά σας δεν υπερβαίνει τα όρια αυτής της πόλης. Ωστόσο, εσείς – και μόνο εσείς – έχετε στον ορθόδοξο κόσμο ταυτόχρονα και την ιδιότητα του ‘Οικουμενικού Πατριάρχη’ και υπ’ αυτήν σας την ιδιότητα εκπροσωπείτε την υψηλότερη πνευματική αρχή της ορθοδοξίας. Όλες οι ανά τον κόσμο ελληνορθόδοξες εκκλησίες, από την Ελλάδα μέχρι την Κύπρο, από τη Δαμασκό μέχρι την Αλεξάνδρεια και από την Αμερική μέχρι την Αυστραλία, είτε υπάρχουν σε εσάς, είτε είναι αυτοκέφαλες, μνημονεύουν το εν Φαναρίω Πατριαρχείο σας ως ‘Μητέρα Εκκλησία’,¹³⁰⁹ το υπολογίζουν και υποτάσσονται στην πνευματική σας επιρροή.

Το αθώο τουρκικό αίμα

Επιτρέψτε μας τώρα να ρωτήσουμε: Υπό αυτήν την οικουμενική σας ιδιότητα, πώς μπορείτε να μένετε αδιάφορος απέναντι στις συμφορές που διαδραματίζονται τη στιγμή αυτή στην Κύπρο; Οι απεχθείς και φοβερές εκείνες δολοφονίες, που καμμία θρησκεία δεν επικροτεί, των τρομοκρατών της ΕΟΚΑ, οι οποίοι μέχρι σήμερα έχουν χύσει το αίμα 14 αθώων Τούρκων, έχουν βροχηδόν πετροβολήσει τις τουρκικές γειτονιές και δεν έχουν αφήσει στην ησυχία τους ούτε καν τους νεκρούς μας πυρπολώντας ένα μουσουλμανικό νεκροταφείο, κανέναν απόηχο δεν έχουν στη θρησκευτική σας συνείδηση, δεν προσβάλλουν τη θρησκευτική σας πνευματικότητα, δεν κλονίζουν τη συνείδησή σας ως θρησκευτικού λειτουργού, δεν την κάνουν να αγανακτεί, δεν της προκαλούν δάκρυα;

Ποιος μπορεί να το πιστέψει αυτό κ. Αθηναγόρα; Ποιος μπορεί να το πιστέψει, ακόμη και ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος, που είναι η ψυχή εκείνων των τρομοκρατών, δεν έφτασε μέχρις αυτού του σημείου, παρά το πολιτικό και το συμμοριτικό του, δεν λησμόνησε εντελώς τη θρησκευτική του ιδιότητα και – αν μη τι άλλο ως θρησκευτικός ηγέτης – δεν μπόρεσε να φερθεί τόσο ψυχρά, αδιάφορα και αρνητικά όσο εσείς απέναντι σε αυτές τις συμφορές!

Το καθήκον που σας αναλογεί

Διαβάσατε πιθανώς στο ‘Βήμα’, μια από τις μεγαλύτερες εφημερίδες των Αθηνών, στο φύλλο της 13^{ης} Ιουλίου την απάντηση που έδωσε ο Μακάριος στην ερώτηση του Άγγλου Υπουργού Αποικιών Lennox Boyd για το κατά πόσο καταδικάζει ή όχι την τρομοκρατία. Είπε ο Μακάριος: ‘Εγώ υπό την ιδιότητά μου ως θρησκευτικού ηγέτη καταδικάζω τη βία και την τρομοκρατία. Υπό την ιδιότητά μου ως εθνάρχη, όμως, δεν μπορώ να αντιταχτώ στις επιθυμίες και στη βούληση του λαού’. Εφόσον λοιπόν, έστω και διπλωματικά, ένας σεσημασμένος εχθρός των Τούρκων όπως ο Μακάριος καταδικάζει και αποτάσσεται την τρομοκρατία, τι αναλογεί και τι αρμόζει σε σας, Αρχιεπίσκοπε Κωνσταντινουπόλεως και Οικουμενικό Πατριάρχη κ. Αθηναγόρα; Από εσάς δεν ζητούμε τίποτε άλλο παρά να καταδικάσετε υπό την ιδιότητά σας ως θρησκευτικού λειτουργού, τους τρομοκράτες της ΕΟΚΑ που χύνουν αθώο τουρκικό αίμα, όπως το έχουν πράξει ο Μακάριος και ο μουφτής της Κύπρου, Μεχμέτ Ντανά. Πράττοντάς το κι εσείς, δεν θα κάνετε τίποτε περισσότερο από το να επιτελέσετε το θρησκευτικό σας καθήκον. Αν όμως δεν το πράξετε και συνεχίσετε τα παιχνίδια του τύπου ‘πρόκειται για πολιτική και δεν ανακατεύομαι’, τότε πώς θα σας κρίνει η τουρκική, αλλά και η παγκόσμια κοινή γνώμη; Σκεφτείτε το Εξοχώτατε Οικουμενικό Πατριάρχη κ. Αθηναγόρα».¹³¹⁰

¹³⁰⁹ Γραμμένο στα ελληνικά με λατινικούς χαρακτήρες στο πρωτότυπο.

¹³¹⁰ “Patrik Athinagoras niçin susuyor?” (“Γιατί σιωπά ο Πατριάρχης Αθηναγόρας;»), “Kıbrıs meselesi ve tethis hareketleri, Türk halk efkârını yakından alâkadâr ettiğî için Fener Patrikhanesinin susmaması lâzımdır” “Patrik tethis hareketleri takbih etmelidir” “Eğer, işlenen cinayetler Patriğin vicdanında akis uyandırmıyorsa, kendisi hakkında verilecek hükme razı olması lâzım” («Επειδή το Κυπριακό και οι τρομοκρατικές ενέργειες ενδιαφέρουν την τουρκική κοινή γνώμη εκ του σύνεγγυς, το Πατριαρχείο Φαναρίου δεν πρέπει να σιωπά» «Ο Πατριάρχης οφείλει να καταδικάσει τις τρομοκρατικές ενέργειες» «Εάν οι διαπραχθείσες δολοφονίες δεν ενοχλούν τη συνείδηση του Πατριάρχη, τότε πρέπει να αποδεχθεί τις κρίσεις που θα διατυπωθούν για εκείνον»), τίτλος και χαρακτηριστικοί υπότιτλοι σε *Hürriyet*, 18/7/1955.

Είναι προφανές ότι η σωστή προσαγόρευση του προσώπου του Πατριάρχη, σε συνδυασμό με τη συχνή της επανάληψη στο κείμενο της ανοιχτής αυτής επιστολής, εξυπηρετούσε μία και μόνη σκοπιμότητα της εφημερίδας: Η εικονική αναγνώριση της «οικουμενικότητας» χρησιμοποιείτο ως επιχείρημα-βιτρίνα, προκειμένου να «πεισθεί» ο Αθηναγόρας να παρέμβει υπέρ των «εθνικών τουρκικών θέσεων στο Κυπριακό», τόσο δημόσια όσο και εναντίον του Μακαρίου. Πέραν τούτου, ο προκαθήμενος του οικουμενικού θρόνου δεν ήταν τίποτε παραπάνω από «Πατριάρχης Φαναρίου», όπως δύο φορές αντιφατικά του υπενθυμιζόταν στο πλαίσιο της ίδιας επιστολής, με την προσθήκη μιας ακόμη «υπόμνησης», ότι το Πατριαρχείο «ως θρησκευτικό μας καθίδρυμα», που υπάρχει και λειτουργεί στο πλαίσιο της «κοσμικής Τουρκίας», δεν επιτρεπόταν να αναμιχθεί στην πολιτική, εκτός βεβαίως αν επρόκειτο για την καταδίκη της ανακίνησης του Κυπριακού!

Η καλά πληροφορημένη περί τις εκκλησιαστικές αρμοδιότητες του Πατριαρχείου εφημερίδα, απευθυνόταν ακολούθως στη «θρησκευτική συνείδηση» του Πατριάρχη, θέτοντάς τον προ των «ευθυνών» του, όχι μόνο γενικά για το πολιτικό πρόβλημα της Κύπρου, αλλά και για το «ανθρωπιστικό» ζήτημα των «δεινών» που είχαν «ενσκήψει» στους Τουρκοκύπριους εξαιτίας της «τρομοκρατικής δράσης της ΕΟΚΑ». Έτσι, κινούμενη στο γνώριμο ύφος της μεταξύ λαϊκισμού και εντυπωσιασμού, μεμφόταν τον Αθηναγόρα για «αδιαφορία» και αναλγησία μπροστά στο «δράμα» των «αθώων Τουρκοκύπριων», φθάνοντας στο σημείο να τον συγκρίνει με τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου, για να αναδείξει τον τελευταίο ως περισσότερο «ευαίσθητο» σε ανθρωπιστικά θέματα.

Κατά συνέπεια, η *Hürriyet* ζητούσε από τον Οικουμενικό Πατριάρχη να «επιτελέσει το θρησκευτικό του καθήκον» και να καταδικάσει την «τρομοκρατία», επισείοντας πάνω από την κεφαλή του τη δαμόκλειο σπάθη της «τουρκικής και διεθνούς κοινής γνώμης», οι οποίες στην αντίθετη περίπτωση θα στρέφονταν εναντίον του. Η απειλή για τις διαθέσεις της τουρκικής κοινής γνώμης, άλλωστε, είχε διατυπωθεί και στην εισαγωγική παράγραφο της δημόσιας επιστολής, με ιδιαίτερη έμφαση στη «θλιβερή επίδραση» που είχε σε εκείνην η «αρνητική στάση» του Πατριαρχείου στο Κυπριακό. Εκεί για μία ακόμη φορά η εφημερίδα είχε αναγορεύσει τον εαυτό της σε γνήσιο εκφραστή «των αισθημάτων και των σκέψεων» της κοινής γνώμης, αποκαλύπτοντας περαιτέρω και τον ενεργητικό στις προκλήσεις ρόλο που διαδραμάτιζε, στέλνοντας συνεργάτες της δημοσιογράφους μέχρι την πόρτα του Πατριαρχείου, για να εκμαιεύσει την πολυπόθητη καταδικαστική δήλωση. Σε κάθε περίπτωση, ο αναγνώστης της – και δη ο αναγνώστης της ανοιχτής εκείνης επιστολής προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο – εμπέδωνε στη συνείδησή του ότι το ετερόδοξο καθίδρυμα λειτουργούσε υπόγεια εναντίον των τουρκικών εθνικών συμφερόντων, επιχειρούσε να παραπλανήσει στο ζήτημα της Κύπρου καλυπτόμενο πίσω από έωλα επιχειρήματα περί μη ανάμειξης του στην πολιτική, ενώ ο επικεφαλής του αρνείτο «πεισματικά» να καταδικάσει την «τρομοκρατία» εναντίον των ομογενών Τουρκοκύπριων, γεγονός που «αποδεικνυε» την πραγματική πολιτική του λειτουργία έξω και πέραν της θρησκευτικής του ταυτότητας. Με τον τρόπο αυτό, προετοιμαζόταν και η αντίστοιχη στάση-αντίδραση της τουρκικής κοινής γνώμης σε

δεδομένο χρόνο και με προκαθορισμένο τρόπο, όπως επρόκειτο συντόμως να αποδειχθεί στα Σεπτεμβριανά.

Η «αποκάλυψη» των «αντεθνικών δραστηριοτήτων» του Πατριαρχείου υπογραμμιζόταν και με την αναδημοσίευση γελοιογραφίας από την *Tercüman*, στην οποία εικονίζονταν τρεις παπάδες με έντονο βλέμμα να είναι καθισμένοι γύρω από ένα σοφρά γεμάτο πλάφι που έγραφε «Κύπρος» και να τρώνε. Η λεζάντα σχολίαζε τις ειδήσεις του τουρκικού Τύπου περί του ότι «τη φορά αυτή δεν θα επιτραπεί η δραστηριοποίηση των παπάδων στο θέμα της Κύπρου», επαναλαμβάνοντας τη γνωστή τουρκική παροιμία «ο παπάς δεν τρώει κάθε μέρα πλάφι» που είναι ισοδύναμη με την καθ' ημάς γνωστή «κάθε μέρα δεν είναι Πάσχα».¹³¹¹ Στο ίδιο μήκος κύματος, η εφημερίδα πρόβαλε ειδήσεις όπως η απέλαση από τις αποικιακές αρχές της Κύπρου του Έλληνα αρχιμανδρίτη Ανάργυρου Σταματόπουλου, με τις κατηγορίες της «ενεργού συμμετοχής στην ΕΟΚΑ και της στρατολόγησης μαθητών» για τις τάξεις της. Αν και στο ρεπορτάζ διευκρινιζόταν η εξ Ελλάδος καταγωγή του και το γεγονός ότι είχε έλθει στο νησί προ πενταετίας, στον τίτλο γινόταν λόγος για «Ρωμιό παπά», σε μία ηθελημένη προσπάθεια να ταυτιστούν με τη χρήση του κοινού όρου *Rum* οι Ελληνοκύπριοι με τους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης.¹³¹²

Τη σκυτάλη των πιέσεων που στόχευαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο για την υποτιθέμενη «σιωπή» του στο ζήτημα της Κύπρου έπαιρναν οι «εθνικές οργανώσεις» για τις οποίες έκανε λόγο η *Hürriyet* στην παρατεθείσα ανοιχτή επιστολή της. Πρώτη η *M.T.T.B.* διοργάνωνε συνέντευξη Τύπου, στην οποία ο επικεφαλής της σημείωνε ότι η ελληνική νεολαία, καθώς και η «υπαγόμενη στο Πατριαρχείο Φαναρίου εκκλησία της Ελλάδας έχουν υπερβεί τα εσκαμμένα» στο Κυπριακό, προσθέτοντας πως δεν είχε «διαφύγει της προσοχής της τουρκικής νεολαίας και της κοινής γνώμης το γεγονός ότι το Πατριαρχείο Φαναρίου έχει βυθιστεί σε μία θανάσιμη αδράνεια απέναντι σε αυτές τις προκλήσεις». Αφού κατήγγειλε «μετά βδελυγμίας» την εισαγωγή στην Τουρκία καθρεφτών εξ Ελλάδος με την απεικόνιση στο πίσω μέρος τους να είναι εμπνευσμένη από την Κύπρο,¹³¹³ ο ρήτορας προειδοποιούσε πως, αν συνεχιζόταν η «σιωπή» του Πατριαρχείου στο Κυπριακό, τότε θα ζητούσαν άδεια να πραγματοποιήσουν συλλαλητήριο διαμαρτυρίας.¹³¹⁴

Στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ η εφημερίδα πρόβαλε και μία «αξιοπρόσεκτη είδηση» που είχαν δημοσιεύσει οι ελληνικές εφημερίδες της Πόλης, σχετικά με την επίσκεψη που είχε πραγματοποιήσει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ο Νομάρχης και Δήμαρχος Κωνσταντινουπόλεως, Fahrettin Kerim Gökay, προς τιμήν του οποίου είχε παρατεθεί γεύμα. Σύμφωνα με την

¹³¹¹ *Hürriyet*, 19/7/1955· βλ. και ανωτέρω, σελ. 392.

¹³¹² “Bir Rum Papas Kıbrıs’tan çıkarılıyor” («Απελαύνεται από την Κύπρο ένας Ρωμιός παπάς»), *Hürriyet*, 20/7/1955.

¹³¹³ Εικόνιζαν έναν ένοπλο σαλπικτική ναύτη δίπλα σε έναν χάρτη της Κύπρου με την ελληνική σημαία πάνω του, συνοδεία πολεμικού πλοίου και αεροπλάνων.

¹³¹⁴ “Kıbrıs meselesi karşısında Patrikhanenin sükütu göze batmaya başladı” («Η σιωπή του Πατριαρχείου στο θέμα της Κύπρου έχει αρχίσει να προκαλεί εκνευρισμό»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 21/7/1955, όπου δημοσιευόταν και η επίμαχη εικόνα του ναύτη με την Κύπρο. Στη λεζάντα της γινόταν λόγος για τα «νέα τερτίπια των Ελλήνων που ισχυρίζονται πως έχουν εγκαταλείψει την Μεγάλη (Megaló) Ιδέα». Ίδια καταγγελία θα γινόταν από «αναγνώστρια της εφημερίδας» και ένα μήνα αργότερα, με αφορμή παρόμοιας θεματολογίας βεντάλια που εικόνιζε έναν εύζωνο πάνω από την Κύπρο και την οποία έλεγε πως είχε αγοράσει έναντι 20 δραχμών από το λιμάνι του Πειραιά, βλ. “Azıttılar” («Το παραξήλωσαν»), λεζάντα πρωτοσέλιδης φωτογραφίας σε *Hürriyet*, 16/8/1955.

καθιερωμένη ανακοίνωση του Πατριαρχείου που εκδόθηκε κατόπιν, ο Gökay είχε μεταφέρει τους «χαιρετισμούς» του Πρωθυπουργού Menderes, ενώ «διαβεβαίωνε τόσο εξ ονόματός του, όσο και εξ ονόματος της κυβέρνησης όλης της χώρας για τα φιλικά αισθήματα και τις αγαθές προθέσεις που έτρεφαν έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου». Η ανακοίνωση αυτή προκάλεσε την αναμενόμενη αντίδραση της εφημερίδας, η οποία σε ειδικό σχόλιό της που ακολουθούσε, την απέδιδε «αναμφισβήτητα» στα προηγηθέντα δικά της σχετικά δημοσιεύματα και σημείωνε ότι προκαλούσε «σοβαρή λύπη», διότι τόσο η τουρκική κυβέρνηση όσο και η τουρκική κοινή γνώμη «δεν τρέφουν άλλα αισθήματα παρεκτός εκείνων του σεβασμού» για όλα τα θρησκευτικά καθιδρύματα. Ωστόσο,

*«όπως για όλα τα θρησκευτικά καθιδρύματα, έτσι και για το Πατριαρχείο έχει μεγαλύτερη αξία πριν την εύνοια της κυβέρνησης, να κερδίσει την εύνοια και τη φιλία του λαού. Και αυτή κερδίζεται μονάχα με την επίδειξη σεβασμού στα εθνικά αισθήματα και στις αγωνίες του λαού, καθώς και με την ανενδοίαστη καταδίκη των δολοφονιών και της τυραννίας των τρομοκρατών που χύνουν το τουρκικό αίμα στην Κύπρο, συμμορφούμενο έτσι με τις υψηλές δογματικές αρχές κάθε θρησκείας που έχει ιερό βιβλίο, αλλά και με τις κοινές ανθρώπινες αξίες. Δεν μπορεί να κερδηθεί μόνο με τις διαβεβαιώσεις των επίσημων αρχών. Εάν υπάρχει μία κυβέρνηση στην Τουρκία, υπεράνω αυτής υπάρχει η λαϊκή κοινή γνώμη και η κοινή αυτή γνώμη περιμένει με ανυπομονησία το Πατριαρχείο Φαναρίου να υψώσει την ανθρώπινη και θρησκευτική του φωνή απέναντι στις τραγωδίες της Κύπρου».*¹³¹⁵

Η εφημερίδα έδινε συνέχεια στις πιέσεις επί του Αθηναγόρα και του Οικουμενικού Πατριαρχείου να λάβουν θέση εναντίον της «τρομοκρατίας» στην Κύπρο, όταν λίγες ημέρες αργότερα απευθυνόταν στους ηγέτες των άλλων θρησκευτικών μειονοτήτων στην Πόλη και δημοσίευε πρωτοσέλιδα τις δοθείσες απαντήσεις τους. Με παρόμοιο σκεπτικό και διατύπωση τάσσονταν εναντίον της τρομοκρατίας, ο επικεφαλής της Διεύθυνσης Θρησκευτικών Υποθέσεων, Eyüp Sabri Hayırlıoğlu, ο Αρχιεπίσκοπος Raphael Saban εκ μέρους της εβραϊκής κοινότητας, καθώς και ο Πατριάρχης των Αρμενίων, Karikin Hacaturyan, ο οποίος επιπλέον εκδηλωνόταν ανοιχτά υπέρ των θέσεων της τουρκικής κυβέρνησης στο Κυπριακό. Αντίστοιχο σε έκταση με εκείνη που δινόταν στις απόψεις των προαναφερθέντων, ήταν και το εισαγωγικό κομμάτι του ρεπορτάζ, στο οποίο αφού γινόταν αναφορά στην προηγηθείσα ανοιχτή επιστολή της εφημερίδας προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη, εξαπολύονταν έντονη φραστική επίθεση εναντίον του, με στόχο τον εξαναγκασμό του να τοποθετηθεί δημόσια κατά το τουρκικό δοκούν:

«Παρά το γεγονός ότι έχει παρέλθει μία σχεδόν εβδομάδα, ούτε αυτή τη φορά έχει ακουστεί το παραμικρό από το Πατριαρχείο. Φαίνεται πως ο Πατριάρχης Φαναρίου κ. Αθηναγόρας έχει βυθιστεί στα όνειρα και στις χίμαιρες της προπαγάνδας να ενωθεί (!)

¹³¹⁵ «Patrikhanenin rumca gazetelerde çikan bir tebliğ» («Μία ανακοίνωση του Πατριαρχείου που δημοσιεύθηκε στις ρωμαϊκές εφημερίδες»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 21/7/1955.

με την ελληνική μητέρα πατρίδα τούτη η Κύπρος, την οποία οι ελληνορθόδοξες¹³¹⁶ εκκλησίες των Αθηνών και της Λευκωσίας έχουν αναγάγει σε μία Πανελλήνια και Πανορθόδοξη εθνική και ιερή υπόθεση, και χάρη στην οποία δεν διστάζουν να διαπράξουν τις πιο βάρβαρες και προδοτικές ποταπότητες, μέχρι του σημείου να πυρπολήσουν ένα μουσουλμανικό νεκροταφείο. Επιπλέον, έχει λησμονήσει κάθε τι, τα καθήκοντά του αλλά και κάθε ανθρωπιστικό του ενδιαφέρον που άπτεται της θρησκευτικής του ιδιότητας, ενώ δεν νιώθει την ανάγκη, ούτε αυτός ούτε και το καθίδρυμά του, να φέρουν στη θύμησή τους, ή τουλάχιστον να εμφανίζονται ότι το κάνουν, έστω και για μια στιγμή ότι διαβιούν σε τουρκικά εδάφη! Έναντι αυτής της δυσκολίας και της περιφρονητικής στάσης του Αθηναγόρα, που πλέον με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να κουκουλωθεί, εμείς απευθύναμε την ίδια ερώτηση και στους ηγέτες των άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων».

Μετά την παράθεση των προαναφερθεισών απόψεων των τελευταίων, η εφημερίδα έκλεινε το ρεπορτάζ-παρέμβασή της επανερχόμενη εκ νέου στις απειλητικές πιέσεις εναντίον του Αθηναγόρα: «Κατόπιν αυτών των εξαιρετικά σαφών τοποθετήσεων από τους θρησκευτικούς ηγέτες της χώρας μας, θα συνεχίσει ο Πατριάρχης κ. Αθηναγόρας τούτη τη μυστηριώδη σιωπή του; Η τουρκική κοινή γνώμη του προσφέρει μία τελευταία ευκαιρία. Θέλουμε ακόμη να ελπίζουμε πως, έστω και την τελευταία στιγμή, θα σπεύσει να επωφεληθεί από αυτήν».¹³¹⁷

Και στο ρεπορτάζ αυτό, η εφημερίδα επιδίδετο στη γνώριμη προσπάθειά της να διαδραματίσει το ρόλο του μεσολαβητή, προκαλώντας μέσα από τις στήλες της κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που θα αναδείκνυαν και θα διέδιδαν τις «εθνικές τουρκικές θέσεις» στο Κυπριακό. Στο πλαίσιο αυτό, απευθυνόταν εκ νέου στο υποσυνείδητο του Τούρκου αναγνώστη, επωφελούμενη από την ταύτιση Ελληνοκύπριων και Κωνσταντινουπολιτών Ελλήνων με τη χρήση του όρου *Rum*, και αποκαλούσε κατ' αυτόν τον τρόπο τόσο τον Αθηναγόρα – ήδη από τον τίτλο του δημοσιεύματος – όσο και τις εκκλησίες σε Αθήνα και Λευκωσία. Παράλληλα, έφερνε στο προσκήνιο τις απόψεις και των άλλων μειονοτικών θρησκευτικών ηγετών, χρησιμοποιώντας τις φιλοτουρκικές θέσεις τους ως άλλο πολιορκητικό κριό που θα «παραβίαζε τις θύρες της σιωπής», την οποία με τόση «επιμονή» και «πεισματικά» υιοθετούσε ο Οικουμενικός Πατριάρχης. Εντείνοντας δε τις προσπάθειές της, αλλά και την εκστρατεία στοχοποίησης του τελευταίου και του θεσμού που εκπροσωπούσε, δεν δίσταζε να τον ταυτίσει με τα «όνειρα και τις χίμαιρες» περί της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, που αποτελούσαν ακριβώς την αντίπαλη «ιερή υπόθεση» του «Πανελληνισμού και της Πανορθοδοξίας», στην οποία εντασσόταν άμεσα από την ίδια και ο Αθηναγόρας. Τα δύο αυτά «ιδεολογικά» σχήματα λειτουργούσαν στο συλλογικό τουρκικό υποσυνείδητο παραπέμποντας τόσο στο μεγαλοϊδεατικό «πανελλήνιο ιδανικό» της βιωθείσας

¹³¹⁶ *Rum Ortodoks* στο πρωτότυπο.

¹³¹⁷ “Rum Patriği Athinagoras’ın israrlı sükütna rağmen/ Dinî liderler Kıbrıs’ta yapılmış olan tethiş hareketini takbih ediyorlar” («Παρά την επίμονη σιωπή του Ρωμιού Πατριάρχη Αθηναγόρα/ οι θρησκευτικοί ηγέτες καταδικάζουν την τρομοκρατική δραστηριότητα που έχει λάβει χώρα στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 25/7/1955.

εδαφικής επέκτασης της Ελλάδας κατά τον 19^ο αιώνα μέχρι και το 1922, όσο και σε έτερα αντίστοιχα σχήματα, όπως εκείνο του «Πανσλαβισμού», που αποτελούσαν εξίσου αντίπαλο δέος για την τουρκική συλλογικότητα. Στην κατακλείδα του κειμένου καλείτο για τελευταία φορά ο Αθηναγόρας να επωφεληθεί της ευκαιρίας που του προσέφερε «η τουρκική κοινή γνώμη», μέσω βεβαίως της εφημερίδας, ενώ είχε ήδη προηγηθεί η εύγλωττη προειδοποίηση πως τόσο ο ίδιος όσο και το Πατριαρχείο υπήρχαν και διαβιούσαν «επί τουρκικών εδαφών».

Στις έμμεσες εκείνες παρεμβάσεις της εφημερίδας, που λάμβαναν ειδολογικά τη μορφή του ρεπορτάζ, ερχόταν να προστεθεί και μία άμεση με τη μορφή του άρθρου γνώμης και την υπογραφή ενός εκ των πρωταγωνιστών της «υπόθεσης της Κύπρου», του Hikmet Bil. Σε αυτό έψεγε «μία εκ των ρωμαϊκών εφημερίδων που εκδίδονται στην Ιστανμπούλ» επειδή «αποπειράθηκε να υπερασπίσει τη σιωπή του Αθηναγόρα», ο οποίος «δεν έχει ακόμη αρθρώσει λέξη», παρά τη δημοσιοποίηση της «εθνικής και επίσημης άποψής μας για την Κύπρο». Κατ' εκείνον, δύο ήταν οι πιθανές έννοιες της πράξης αυτής. Η πρώτη ήταν πως η εφημερίδα που «τόλμησε» να κάνει κάτι τέτοιο, έλεγε «ανοιχτά ότι δεν είναι με το μέρος μας, περιφρονώντας την εθνική άποψη του έθνους [sic] και την επίσημη της κυβέρνησης», γεγονός στο οποίο ο Bil θεωρούσε «πατριωτικό του χρέος» να «επιστήσει την προσοχή της κυβέρνησης». Ερχόμενος στη δεύτερη και αφού υπενθυμίσει ότι ο Αθηναγόρας «έχει τούτη τη στιγμή τουρκικό διαβατήριο», ο αρθρογράφος σημείωνε πως η τουρκική κοινή γνώμη δεν ανέμενε από τον Πατριάρχη «να κηρύξει τον πόλεμο στην Ελλάδα», αλλά να προβεί σε δήλωση εναντίον της «τρομοκρατίας», του τύπου «πρόκειται για ντροπή και βαρβαρότητα, ως άνθρωπος της θρησκείας θεωρώ πως οι πράξεις αυτές δεν ταιριάζουν σε θρησκευτικούς λειτουργούς και δεν τις επικροτώ». Η καταληκτική παράγραφος του άρθρου του αποτελούσε την επιτομή της στοχοποίησης σύμφωνα με το ρητό «νίπτω τας χείρας μου» για ό,τι επρόκειτο να επακολουθήσει: «Εφόσον δεν το λέει, εφόσον η σιωπή συνεπάγεται και ομολογία, τότε κι εμείς είμαστε πλέον ελεύθεροι να θεωρήσουμε εύλογα ότι στο Φανάρι κατοικοεδρεύει ένας άλλος Μακάριος. Και αμαρτία ουκ έχομεν!». ¹³¹⁸

Εν τω μεταξύ, ο επικεφαλής της *M.T.T.B.*, Nejat Çerman, σε νεώτερες δηλώσεις του προς το πρακτορείο *Anadolu*, «διευκρίνιζε προς αποφυγήν πάσης παρεξηγήσεως» ότι η κινητοποίηση της οργάνωσής του να ζητήσει το σχόλιο του «ανάτατου πνευματικού ηγέτη του Ορθόδοξου κόσμου στην Κωνσταντινούπολη [sic]» για τις ενέργειες του Μακαρίου, πήγαζε αποκλειστικά και μόνο από «την ευαισθησία της νεολαίας στην υπόθεση της Κύπρου και δεν είχε κανένα πολιτικό κίνητρο». Από την άλλη μεριά, φαίνεται πως η δημόσια παρέμβαση της *Hürriyet* με τα σχόλια που είχε επιφυλάξει στην επίσκεψη του Νομάρχη και Δημάρχου της Πόλης στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, επηρέασε τον τελευταίο σε τέτοιο βαθμό, που αισθάνθηκε υποχρεωμένος να αποστείλει στην εφημερίδα διευκρινιστική επιστολή. Με εκείνην ο Gökey δήλωνε πως η εν λόγω επίσκεψή του είχε «χαρακτήρα ανταπόδοσης», προσθέτοντας ότι «δεν διεξήχθη κανενός είδους

¹³¹⁸ «Makarios Fener'de mi?» («Ο Μακάριος βρίσκεται στο Φανάρι;»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 21/7/1955.

επίσημη συνομιλία εξ ονόματος του Πρωθυπουργού ή της κυβέρνησης», καθώς και ότι οι διεξαχθείσες συζητήσεις είχαν «προσωπικό και φιλικό χαρακτήρα».¹³¹⁹

Στη χορεία των δηλώσεων για τη «σιωπηλή» στάση που τηρούσε ο Αθηναγόρας στο θέμα της «τρομοκρατίας στην Κύπρο» έμπαινε λίγο αργότερα και η *T.M.T.F.* Σε σχετική ανακοίνωση που εξέδωσε, αφού διαχωρίσει τη στάση της από τη «συναισθηματική» ανακοίνωση της *M.T.T.B.*, διευκρινίζοντας ότι η στάση της τουρκικής νεολαίας στο Κυπριακό «κινείται στην οδό που χαράσσει η λογική και η συνείδηση», σημείωνε ότι απέδιδε «μεγάλη σημασία» στη ζητούμενη δημόσια τοποθέτηση του Πατριάρχη στο θέμα, «διότι οι απόψεις φανερώνονται με σαφήνεια διά των πράξεων». Η οργάνωση κατέληγε τονίζοντας ότι, όπως και στο παρελθόν, έτσι και τώρα «θα φέρει εις πέρας με όλο της το είναι τα καθήκοντά της στο θέμα της Κύπρου».¹³²⁰

Η εικόνα των τοποθετήσεων εναντίον του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Αθηναγόρα θα ολοκληρωνόταν τον Ιούλιο με τις δηλώσεις του γνωστού «Τουρκορθόδοξου πατριάρχη» Παπα-Ευθύμ. Ο τελευταίος, επισκεπτόμενος το χώρο όπου διεξαγόταν το συνέδριο της *M.T.T.B.*, υποστήριζε ότι το «Πατριαρχείο Φαναρίου έπαιρνε πάντοτε το μέρος των Ελλήνων», κατηγορώντας το ότι «και τώρα βρίσκεται υπό τις διαταγές της ελληνικής κυβέρνησης», καθώς και ότι «αν βρει την ευκαιρία θα δημιουργήσει Μακαρίους και σε αυτή τη χώρα». Καταλήγοντας δεν παρέλειπε να επικαλεστεί και την αρωγή των παρισταμένων στο θέμα, σημειώνοντας χαρακτηριστικά ότι «ο Θεός και η τουρκική νεολαία δεν θα τους δώσει αυτήν την ευκαιρία».¹³²¹

β) Η απειλή της εκδίωξης και οι «έρανοι» του Οικουμενικού Πατριαρχείου

Από το ανέβασμα των τόνων στη δια των στηλών της αντιπαράθεση για το θέμα της Κύπρου σε όλες του τις εκφάνσεις, η *Hürriyet* περνούσε τον Αύγουστο – μήνα στα τέλη του οποίου επρόκειτο να συγκληθεί η τριμερής διάσκεψη του Λονδίνου – στην κλιμάκωση της ρητορικής σε όλα τα επίπεδα, από τις πιέσεις στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και στην ελληνορθόδοξη κοινότητα, μέχρι τη διασπορά της φημολογίας περί της δήθεν επικείμενης «σφαγής» των Τουρκοκυπρίων στο νησί. Αρωγός σε αυτή της τη στάση υπήρξαν και ορισμένες εξελίξεις και δηλώσεις της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας, όπως ο οξύτατος λόγος που θα εκφωνούσε ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Menderes στο εστιατόριο *Liman*, δίνοντας έτσι επισήμως το στίγμα της αντιπαράθεσης, αλλά και το έναυσμα για το ξέσπασμα των Σεπτεμβριανών.

¹³¹⁹ “M.T.T.B. Reisinin Fener Patriği ile ilgili demeci” («Η δήλωση του επικεφαλής της M.T.T.B. σχετικά με τον Πατριάρχη Φαναρίου»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 26/7/1955. Στο πλαίσιο του ίδιου ρεπορτάζ εντασσόταν και το δημοσίευμα για την επιστολή του Gökay, βλ. “Valinin Patriğe yaptığı dostane ziyaretin mahiyeti” («Ο χαρακτήρας της φιλικής επίσκεψης του Νομάρχη στον Πατριάρχη»), ενδιάμεσος τίτλος στη *Hürriyet* της ίδιας ημέρας.

¹³²⁰ “T.M.T.F. Kıbrıs mücadelesine devam edeceğine açıkladı” («Η T.M.T.F. ανακοίνωσε πως θα συνεχίσει τον αγώνα της για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 28/7/1955.

¹³²¹ “Papa Eftim Patrikhaneyi şiddetle itham ediyor/ ‘Burası Yunan hükümeti emrindedir ve islâhi da mümkün değildir’ ” («Ο Παπα-Ευθύμ μέμφεται με σφοδρότητα το Πατριαρχείο/ ‘Εδώ βρίσκονται υπό τις διαταγές της ελληνικής κυβέρνησης και δεν επιδέχονται καμμία μεταρρύθμισης’»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 30/7/1955. Στο ίδιο ρεπορτάζ ο Τούρκος αναγνώστης διάβαζε και την τοποθέτηση του μουφτή της κομόπολης Islâhiye του Gaziantep, ο οποίος αποφαινόταν πως μέχρι τότε ο Αθηναγόρας φορούσε τη μάσκα του μεγαλοπρεπούς χιτώνα και της γενειάδας του, χάρη όμως στις ενέργειες της *M.T.T.B.* η μάσκα εκείνη είχε πέσει από το «ποκριτικό του πρόσωπο».

Το νήμα των πιέσεων και της κλιμάκωσής τους εναντίον του Πατριαρχείου πιάστηκε ξανά με το ρεπορτάζ για τον «θετικό τρόπο», με τον οποίο αντιμετωπίστηκαν στην Άγκυρα οι παρατεθείσες δηλώσεις του παπά Ευθύμ στο συνέδριο της *M.T.T.B.* Σύμφωνα με τον ανταποκριτή της εφημερίδας στην τουρκική πρωτεύουσα, εκείνες είχαν προκαλέσει «έντονο ενδιαφέρον», αλλά και «βαθιά ικανοποίηση» στους «πολιτικούς κύκλους της Άγκυρας». Συνεχίζοντας κατά τρόπο που προφανώς απηχούσε τα σχόλια και τις σκέψεις των τελευταίων, ο Τούρκος δημοσιογράφος ανέφερε τα εξής: «Ενισχύθηκε η πεποίθηση ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο δεν ταρασσει τη γαλήνη του ακόμη και στις περιπτώσεις των επεισοδίων με τις επιθέσεις που πραγματοποιήθηκαν εναντίον των Τούρκων αδελφών μας στην Κύπρο, χρησιμοποιεί με τη στάση του αυτή τη θρησκευτική του ιδιότητα για να εξυπηρετήσει πολιτικούς στόχους, ενώ επισημάνθηκε ότι, όπως κάθε Τούρκος, έτσι και το Οικουμενικό Πατριαρχείο πρέπει να μιλά για τις επιθέσεις εναντίον των Τούρκων και να εκφράζει με σαφήνεια τα αισθήματά του στο θέμα αυτό». Επιτείνοντας τη φραστική παρενόχληση, αλλά και απηχώντας τις συζητήσεις που λάμβαναν χώρα στους προαναφερθέντες πολιτικούς κύκλους, ο ανταποκριτής έκανε για πρώτη φορά λόγο ανοιχτά για το ενδεχόμενο απομάκρυνσης του Πατριαρχείου από την Τουρκία: «Πολιτικοί κύκλοι που βρίσκονται κοντά στην κυβέρνηση παρακολουθούν με μεγάλη προσοχή και ενδιαφέρον τη στάση του Πατριαρχείου Φαναρίου απέναντι στο επεισόδιο της Κύπρου και διατυπώνουν την άποψη ότι, όσοι δεν είναι μαζί μας, όσοι δεν σκέφτονται σαν κι εμάς, όσοι μένουν αδιάφοροι απέναντι στις επιθέσεις και στις δολοφονίες που είναι του συρμού να διαπράττονται εναντίον μας, δεν έχουν θέση σε αυτή τη χώρα, και αυτό είναι ένα θέμα που έχει μπει στην ‘ημερήσια διάταξη’». ¹³²²

Αν και κατά τη διάρκεια του μήνα θα σημειωνόταν μερική ύφεση στις πιέσεις, η εφημερίδα θα επανερχόταν δριμύτερη προς τα τέλη του, υποστηρίζοντας πρωτοσέλιδα ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο διενεργούσε εράνους, τα χρήματα των οποίων έστελνε κρυφίως στην Κύπρο. Η ανάπτυξη του θέματος στις εσωτερικές σελίδες ήταν δυσανάλογα μικρή σε σχέση με τον πηχυαίο τίτλο της πρώτης σελίδας, περιοριζόμενη σε μία παράγραφο, όπου η «πληροφόρηση» για το θέμα παρεχόταν με τη χρήση της παθητικής φωνής: «Από την άλλη πλευρά, προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι το Πατριαρχείο Φαναρίου διεξάγει, μέσω των μητροπολιτών, εράνους μεταξύ των Ρωμιών της πόλης μας και ότι τα χρήματα που συγκεντρώνονται για να υποστηριχθεί υλικά η ελληνική πολιτική για την Κύπρο, αποστέλλονται διά μυστικών διαύλων στην Ελλάδα. Λέγεται ότι οι έρανοι, που από παλιά πολύ σπάνια διεξάγονταν εδώ, έχουν πυκνώσει το τελευταίο διάστημα. Όταν μια μερίδα Ρωμιών παραπονέθηκε για τους διεξαγόμενους εράνους, η κατάσταση [άρχισε να] διερευνάται από τους αρμοδίους». ¹³²³

¹³²² “Papa Eftim’in beyanati Ankara’da iyi karşılandı” («Θετικά αντιμετωπίστηκαν στην Άγκυρα οι δηλώσεις του Παπά-Ευθύμ») και “Patrikhanenin durumu takip ediliyor” («Παρακολουθείται η στάση του Πατριαρχείου»), τίτλος και υπότιτλος αντίστοιχα σε *Hürriyet*, 3/8/1955. Στο ρεπορτάζ προστίθεται και η είδηση για το τηλεγράφημα επικρότησης που είχε αποστείλει η νεολαία του C.H.P. στον ψευδοκληρικό. Ο τελευταίος θα τους έστελνε απαντητικό ευχαριστήριο τηλεγράφημα, στο οποίο θα επαναλάμβανε τους υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς για «τον Μακάριο και τους ομοίους του», βλ. “Papa Eftim’in telgrafi” («Το τηλεγράφημα του Παπα-Ευθύμ»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 27/8/1955.

¹³²³ “Fener Patrikhanesinin, burada topladığı ianeleri gizli yollardan Kıbrıs’a yolladığı iddia ediliyor” («Προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι τα χρήματα από τους εράνους που διεξάγει εδώ το Οικουμενικό Πατριαρχείο, αποστέλλονται μέσω

Η εφημερίδα επανερχόταν την επομένη στο θέμα και πάλι πρωτοσέλιδα, αναδημοσιεύοντας ρεπορτάζ του πρακτορείου *Anadolu*. Το θέμα των υποτιθέμενων εράνων του Πατριαρχείου για την Κύπρο είχε διαρρεύσει σε όλο τον τουρκικό Τύπο, αναγκάζοντάς το να εκδώσει ανακοίνωση, με την οποία εκφραζόταν «βαθιά λύπη» για τα δημοσιεύματα και – όπως ήταν αναμενόμενο – διαψεύδονταν οι διαδοθείσες και αναπαραχθείσες φήμες, ως μη έχουσες σχέση με την πραγματικότητα. Παράλληλα, επιβεβαιώνονταν τα «αισθήματα αγάπης και αφοσίωσης» τόσο του Αθηναγόρα και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όσο και των «Ρωμιών της Πατρίδας μας» προς την «Αξιότιμη Κυβέρνηση», καθώς και προς την «Ιερή Πατρίδα μας Τουρκία». Η *Hürriyet*, ωστόσο, πρότασε της σχετικής ανακοίνωσης, τη δήλωση που είχε κάνει σε συνεργάτη της για το θέμα ο Νομάρχης και Δήμαρχος Κωνσταντινούπολης, Fahrettin Kerim Gökay. Ο τελευταίος τόνιζε πως ευθύς εξαρχής δεν είχε δώσει καμμία βάση στην αναπαραγόμενη φημολογία, γεγονός που επιβεβαιωνόταν, όπως πρόσθετε, από τις «διεξαχθείσες έρευνες», αλλά και από την ανακοίνωση διάψευσης «που και οι ίδιοι εξέδωσαν». Ο Gökay σημείωνε επιπροσθέτως πως οι «Ρωμιοί της Τουρκίας», που είχαν πολεμήσει στην Κορέα «για την ειρήνη της πατρίδας και του κόσμου», «δεν έχουν καμμία σχέση με τους εν Ελλάδα προβοκάτορες», εκφράζοντας την ικανοποίησή του για το γεγονός ότι «σκέπτονται ως Τούρκοι πολίτες, κλείνοντας τα αυτιά τους στις προκλήσεις που εκπορεύονται εκτός συνόρων, από όποια χώρα και αν προέρχονται». Παρά το θετικό περιεχόμενο των δηλώσεων του Νομάρχη, που στόχο είχαν την υπεράσπιση των Ελληνορθοδόξων της πόλεώς του, καθώς και την ρητή διάψευση από τον «Πατριαρχικό εκπρόσωπο Αιμιλιανό», η εφημερίδα πρόβαλλε την είδηση με τίτλο που αμφισβητούσε την αλήθεια του περιεχομένου της.¹³²⁴

Την ίδια τακτική συνέχιζε και την επομένη ημέρα, καθώς στο σχετικό της ρεπορτάζ ανέφερε, παρά τη διάψευση του Πατριαρχείου, πως «συνεχίζονταν οι έρευνες» μετά τα δημοσιεύματα περί των εράνων για την Κύπρο που διεξήγαγε το τελευταίο, δημοσιεύματα κατόπιν των οποίων το καθίδρυμα «αισθάνθηκε την ανάγκη να πει κάποια πράγματα, αντί όμως να γνωστοποιήσει πως οι λογαριασμοί του είναι καθαροί και ανοιχτοί σε κάθε έρευνα, θέλησε να προσπεράσει το θέμα, δημοσιεύοντας μια ανόητη ‘ανακοίνωση’». Φαίνεται, ωστόσο, πως οι ανακυκλούμενες εκείνες ειδήσεις προκάλεσαν ανησυχία στις αρχές, οι οποίες διά παν ενδεχόμενο απέστειλαν ενισχυμένες αστυνομικές δυνάμεις για τη φύλαξη του Πατριαρχείου, οι άνδρες των οποίων διανυκτέρευαν στο παρακείμενο κτίριο του Μαρασλείου. Πιστή στο πνεύμα της, η εφημερίδα δεν παρέλειπε να σχολιάσει ότι «στο Φανάρι δεν σημειώθηκε κανένα επεισόδιο». Δεν συνέβαινε, όμως, το ίδιο και στο Πέραν, όπου τρία παιδιά 12-13 ετών έγραψαν στον τοίχο το σύνθημα «Η Κύπρος είναι Τουρκική», γεγονός μετά το οποίο επιχειρήθηκε να συγκροτηθεί και η ανάλογη διαδήλωση, που διαλύθηκε εν τη γενέσει της από την αστυνομία, χωρίς ωστόσο να καταστεί δυνατό να εντοπιστούν

μυστικών διαύλων στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 27/8/1955. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι, ενώ στο ρεπορτάζ υποστηριζόταν πως τα χρήματα κατέληγαν στην Ελλάδα, στον τίτλο αναφερόταν αντ’ αυτής η Κύπρος, ακριβώς για να επιταθούν οι εντυπώσεις για τον «υποβολιμαίο» και «υπονομευτικό» ρόλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Τουρκία. Το συνολικό κείμενο που περιλάμβανε και άλλη θεματολογία σχετική με το Κυπριακό υπογραφόταν από τον Vedii Evsal.

¹³²⁴ “Rum Patrikhanesi Kıbrıs’a gizlice para yollamıyormuş” («Το Ρωμαιο Πατριαρχείο δεν έστειλε, λέει, κρυφά χρήματα στην Κύπρο»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 28/7/1955.

οι τρεις νεαροί.¹³²⁵ Αν και η «αυθόρμητη» εκείνη διαδήλωση στο Πέραν από το «πλήθος» που παρακολουθούσε τους τρεις νεαρούς τελικά δεν πήρε έκταση, δεν συνέβαινε το ίδιο και στο Şişli, όπου ο «περιδιαβαίνων» ανταποκριτής της εφημερίδας εντόπιζε και πρόβαλλε μία «χιουμοριστική χειρονομία» των νέων της περιοχής: Την κατασκευή ενός «τάφου» από χώμα, επί του οποίου είχαν τοποθετήσει την επιγραφή «οι φιλοδοξίες του ερυθρού παπά για την Κύπρο». Η εφημερίδα δημοσίευε πρωτοσέλιδα τη φωτογραφία του ανατριχιαστικού αυτού «αστείου» των χαμογελαστών νεολαίων που πόζαραν πλαισιώνοντας τον αυτοσχέδιο «τάφο», σημειώνοντας ότι ένας εξ αυτών κρατούσε την αφίσα της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική».¹³²⁶ Το εν λόγω *happening* λάμβανε χώρα την ημέρα που υποτίθεται πως θα διαδραματιζόταν η «σφαγή» των Τουρκοκυπρίων από τους Ελληνοκύπριους στο νησί, με την εφημερίδα να σημειώνει πως στην Τουρκία δεν είχε εκδηλωθεί «καμμία υπερβασία» και ότι όλοι ανέμεναν τις αποφάσεις της τριμερούς σε πνεύμα «ηρεμίας και σοβαρότητας». Είναι προφανές πως τα μεμονωμένα εκείνα περιστατικά αποτελούσαν πρόβα του σκηνικού που θα στηνόταν δέκα ημέρες αργότερα, όταν θα ξεσπούσε το πογκρόμ των Σεπτεμβριανών. Στο πλαίσιο αυτό, καθόλου τυχαία δεν μπορεί να θεωρηθεί η παρουσία του πλήθους που παρακολουθούσε τους νεαρούς στο Ταξίμ να γράφουν συνθήματα, ούτε η παρουσία του ανταποκριτή της εφημερίδας στο Şişli για να φωτογραφήσει τη «χειρονομία» των Τούρκων νέων, που ήταν εμφανώς σκηνοθετημένα από την οργάνωση, την αφίσα της οποίας επιδείκνυαν.

Τον Σεπτέμβριο το Οικουμενικό Πατριαρχείο θα επανέκαμπε στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας, καθώς επανερχόταν η αφήγηση περί της «οικονομικής ενίσχυσης» που παρείχε το ίδρυμα στην Κύπρο. Στο ανυπόγραφο ρεπορτάζ της, η *Hürriyet* υπενθύμιζε εισαγωγικά τη διάψευση που είχε κάνει ο Αθηναγόρας στα σχετικά παλαιότερα δημοσιεύματά της, στα οποία είχε προβεί «κατόπιν υφιστάμενων καταγγελιών» [sic], ενώ κατόπιν ανέπτυξε το θέμα της με τον ίδιο «καταγγελτικό» τόνο:

«Οι έρευνες, όμως, που αναθέσαμε εμείς κατ' ιδίαν να γίνουν επί του θέματος στην Κύπρο και εδώ, έχουν αποκαλύψει ότι η υπόθεση δεν μπορεί να κουκουλωθεί με τέτοιες ξερές διαψεύσεις, ούτε με επιφανειακά λόγια που δεν βασίζονται σε κανένα στοιχείο. Στην πραγματικότητα μπορεί να μην αληθεύει πως το Φανάρι στέλνει στην Κύπρο χρήματα που τα συγκεντρώνει με εράνους στις εκκλησίες και σε ιδιωτικές συγκεντρώσεις, εκμεταλλεόμενο όμως άλλες δυνατότητες που έχει, είναι βέβαιο πως συμμετέχει στον έρανο που διεξάγει σε ολόκληρο τον Ορθόδοξο κόσμο ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και επικεφαλής της Πανελλήνιας οργάνωσης κυπριακού Αγώνα, Σπυρίδων, καθώς και ότι έχει βρει άνετα και μια χαρά τον τρόπο να καταθέσει τον οβολό του σε αυτόν τον εθνικών διαστάσεων έρανο».

¹³²⁵ “Fener rum patrikhanesi polis muhafazası altında” («Το πατριαρχείο φαναρίου υπό αστυνομική προστασία»), *Hürriyet*, 29/8/1955.

¹³²⁶ “Mezar” («Τάφος»), φωτογραφία σε *Hürriyet*, 29/8/1955.

Αν και η εφημερίδα παραδεχόταν μετά από αρκετές ημέρες και χωρίς καμμία δημοσιογραφικά δεοντολογική αυτοκριτική ότι δεν ευσταθούσαν οι «καταγγελίες» περί των διεξαγόμενων από το Οικουμενικό Πατριαρχείο «εράνων», συνέχιζε στο ίδιο ύφος τις νέες «αποκαλύψεις» της. Τη φορά αυτή επιστούσε την προσοχή στην ύπαρξη τής ανά τον κόσμο «σταυροπηγιακής βακουφικής περιουσίας» του καθιδρύματος, τονίζοντας ότι τέτοια υφίσταται και στην Κύπρο, δίνοντας ως παραδείγματα τη Μονή Κύκκου και τη Μονή Μαχαιρά. Επιπροσθέτως, υπογράμμισε τον «πλούτο» και τη μεγάλη αξία της «περιουσίας» αυτής, την οποία «δυστυχώς οι κυβερνητικές μας αρχές δεν έχουν υπαγάγει σε κανενός είδους έλεγχο», για να καταλήξει στο δημοσίευμά της με νεότερες απαιτήσεις από τον Αθηναγόρα να παράσχει «εξηγήσεις»:

*«Ο Πατριάρχης Αθηναγόρας Εφέντης, αντί να στείλει χρήματα στην Κύπρο από την Ιστανμπούλ, παραχώρησε και δώρισε στον Μακάριο τα έσοδα από τα εκεί βακουφικά του. Ιδού λοιπόν, από αυτό το διάλο περνά η βοήθεια του Φαναρίου προς την Κύπρο. Καλούμε τον Αθηναγόρα Εφέντη όχι να διαψεύσει, αλλά να αποδείξει το αντίθετο. Μπορεί να δώσει λογαριασμό για την εν Κύπρω περιουσία του; Το τελευταίο οικονομικό έτος έχει έλθει στο πατριαρχικό θησαυροφυλάκιο έστω και μια δεκάρα από τα ακίνητά του στην Κύπρο; Κι αν ήλθε, πού διοχετεύτηκαν τα χρήματα; Είμαστε σε θέση να δώσουμε διεξοδικότερες πληροφορίες γύρω από αυτό το ζήτημα. Προσώρας, όμως, προτιμούμε να περιμένουμε να ευαρεστηθεί ο Πατριάρχης Εφέντης να μας διαφωτίσει!».*¹³²⁷

Η κορωνίδα των προκλήσεων θα ερχόταν δύο ημέρες πριν το ξέσπασμα των Σεπτεμβριανών, όταν με αφορμή έναν καυγά μεταξύ ενός Ελληνορθόδοξου και ενός Τούρκου νέου που είχαν καταλήξει στο αστυνομικό τμήμα, μία ομάδα νέων της περιοχής Fener (Φαναρίου) «κατόρθωσαν» να κολλήσουν στον τοίχο του Πατριαρχείου τη χαρακτηριστική ταμπέλα της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική». Σύμφωνα με το ρεπορτάζ, η συνεχιζόμενη «σιωπή» του Πατριαρχείου στο θέμα της Κύπρου είχε αντιμετωπιστεί με «αποστροφή» από τους νέους της συγκεκριμένης περιοχής, οι οποίοι και αναζήτησαν «την κατάλληλη ευκαιρία» να πραγματοποιήσουν την εν λόγω ενέργειά τους, αν και το Πατριαρχείο φυλασσόταν από «ισχυρή αστυνομική παρουσία». Το γεγονός, ωστόσο, ότι οι νέοι κατόρθωσαν να κρεμάσουν την ταμπέλα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο φωτογράφος της εφημερίδας ήταν παρών για να απαθανάτισει τη σκηνή, προκαλεί εύλογες υποψίες αφενός μεν ότι η αστυνομία είχε τελικά επιτρέψει ή παραβλέψει την εκδήλωση της ενέργειας, αφετέρου δε ότι η εφημερίδα ήταν σε πλήρη συντονισμό με την κάθε άλλο παρά αυθόρμητη εκείνη πράξη των νεολαίων του Φαναρίου. Το όλο ρεπορτάζ ήταν διανθισμένο με την παράθεση ενός συνόλου περιστατικών αντιπαράθεσης και διαξιφισμών μεταξύ Ελληνορθόδοξων και Τούρκων στην Πόλη, με κορυφαία την προβολή δύο εξ αυτών: Την περίπτωση του παρ' ολίγον

¹³²⁷ “Patrikhanenin Kıbrıs’a hangi yoldan yardım ettiği anlaşıldı” («Έγινε αντιληπτό με ποιον τρόπο βοηθά το Πατριαρχείο την Κύπρο»), “Fener, kendisine ait olup Kıbrıs’ta bulunan mühim vakıfların gelirlerini Rum ilhakçılara bağışladı” («Το Φανάρι δώρισε στους Ελληνοκύπριους ενωτικούς τα έσοδα από τα σημαντικά βακούφια του που βρίσκονται στην Κύπρο και του ανήκουν»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 3/9/1955.

λιντσαρίσματος από το τουρκικό πλήθος του μπακάλη Σταύρου, ο οποίος «είχε το θράσος να βγάλει γλώσσα στην τουρκική σημαία και στους αξιωματούχους της κυβέρνησης», καθώς και την προσαγωγή και ανάκριση του «Αποστόλη», που οδηγούσε αυτοκίνητο τρίτου, επάνω στη σκόνη του αμαξώματος του οποίου είχε σχηματιστεί το σύνθημα «απεχθή Τούρκε».¹³²⁸

Η επόμενη αναφορά της εφημερίδας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο γινόταν στο φύλλο της που περιέγραφε το ξέσπασμα των Σεπτεμβριανών και ήταν αρκούτως αποκαλυπτική. Σύμφωνα με την αφήγησή της, όταν το πλήθος είχε συρρεύσει στην πλατεία Ταξίμ μετά την είδηση περί «βόμβας στην οικία του Ατάτουρκ στη Θεσσαλονίκη» και πριν ξεκινήσουν τα εκτεταμένα επεισόδια, ένας εκ των «διαδηλωτών» έδινε το σύνθημα: «Φίλοι, υπάρχει ένα γενειοφόρος πατριάρχης και ο άνθρωπος αυτός απλώνοντας το χέρι στον Μακάριο χρησιμοποιεί τη θρησκεία για πολιτικούς λόγους, στόχος μας ας είναι το Πατριαρχείο». Πράγματι, το πλήθος ακολούθησε την προτροπή του συγκεκριμένου προβοκάτορα, κινούμενο προς εκείνη την κατεύθυνση, όπου όμως δεν έφτασε ποτέ, επειδή καθ' οδόν είχε ξεκινήσει τις λεηλασίες από το φαρμακείο του Γιώργου Χαριάδη στο Asmalı Mescit. Όπως επιπλέον αναφερόταν, έξω από το Πατριαρχείο βρισκόταν αστυνομική δύναμη 200-250 ανδρών, που ενισχυόταν με εκατό ακόμη άνδρες φτάνοντας τους 350. Όταν όμως «οι διαδηλωτές, ο αριθμός των οποίων μεγάλωνε από λεπτό σε λεπτό και σαν πλημμύρα ξεχύνονταν προς το Γαλατά και το Unkarpan και, υπερβαίνοντας τις δεκάδες χιλιάδες, στράφηκαν προς το Φανάρι, άρχισαν να συγκεντρώνονται γύρω από το Πατριαρχείο μηχανοκίνητες δυνάμεις και στρατός», οι οποίοι και έστησαν οδοφράγματα στην ευρεία περιμέτρο.¹³²⁹ Τις ακόλουθες ημέρες και μέχρι τις 19 Σεπτεμβρίου ουδεμία περαιτέρω αναφορά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο απαντάται στις στήλες της εφημερίδας, γεγονός ευεξηγήτο αφενός μεν εξαιτίας του φόβου και του στρατιωτικού νόμου που ακολούθησαν μετά το πογκρόμ, αφετέρου δε επειδή ένα βασικό στέλεχος της εφημερίδας που είχε πρωτοστατήσει και στη στοχοποίηση του Πατριαρχείου, ο «Γενικός Πρόεδρος» της διαβόητης οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», Hikmet Bil, είχε ήδη συλληφθεί.

γ) Οι «αβάσιμοι φόβοι» των τρομοκρατούμενων Ελληνορθόδοξων

Τα περιστατικά αυτά, σε συνδυασμό με το φόβο ενδεχόμενων αντιποίνων για τη φημολογούμενη «σφαγή» των Τουρκοκυπρίων, είχαν δημιουργήσει μία ατμόσφαιρα έντονης ανησυχίας στους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι είχαν σπεύσει να κλείσουν τα καταστήματά τους «νωρίτερα από το καθιερωμένο». Σχολιάζοντας το γεγονός, η εφημερίδα έκανε λόγο σε

¹³²⁸ “Patrikhane’ye ‘Kıbrıs Türktür’ levhası asıldı” («Αναρτήθηκε στο Πατριαρχείο η ταμπέλα ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’»), “Şehirde dün bazı nahos hâdiseler oldu, bayrağa, büyüklere dil uzatan İstavro adında birisi az daha linç edilecektî” («Χθες έλαβαν χώρα στην πόλη ορισμένα δυσάρεστα περιστατικά, κάποιος επ’ ονόματι Σταύρος που έβγαλε γλώσσα στη σημαία και στους μεγάλους, παρ’ ολίγο να λιντσαριστεί»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 6/9/1955.

¹³²⁹ “Hâdiseleri önlemek için şehirde sıkı tedbir alındı” («Αυστηρά μέτρα ελήφθησαν για να προληφθούν τα επεισόδια»), “Patrikhane sıkı kontrol altında” («Το Πατριαρχείο υπό αυστηρό έλεγχο»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 7/9/1955.

πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της για «αβάσιμους φόβους», τους οποίους η αστυνομία προσπάθησε να διασκεδάσει αυξάνοντας τα λαμβανόμενα μέτρα και ανακαλώντας τις δοθείσες άδειες.¹³³⁰

Όπως έχει ήδη καταδειχθεί, η προσπάθεια να εμφανιστούν οι Ελληνορθόδοξοι της Πόλης ως ευημερούντες και ασφαλείς κάτω από την τουρκική προστασία εκδηλωνόταν από καιρού εις καιρόν από τις στήλες της εφημερίδας. Στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όμως, λαμβάνοντας υπ' όψιν την όξυνση του Κυπριακού λόγω της επικείμενης τριμερούς, αλλά και των προετοιμαζόμενων επεισοδίων, η προσπάθεια αυτή αποπροσανατολισμού της ελληνικής μειονότητας καθίσταται ενδεικτική για τον τρόπο που εκδηλωνόταν μέσω της *Hürriyet* με την προβολή των καθησυχαστικών δηλώσεων, αλλά και των περιστατικών που αποκάλυπταν την υποφώσκουσα νοοτροπία αντιμετώπισης των Ελληνορθοδόξων. Έτσι, σε συνέντευξη Τύπου που διοργάνωσε ο Hikmet Bil ως «Γενικός Πρόεδρος» της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», τόνιζε μεταξύ άλλων ότι, σε περίπτωση μεταβολής του καθεστώτος του νησιού και επιστροφής του υπό τουρκική διακυβέρνηση, «θα φερθούμε στους εκεί Ρωμιούς το ίδιο καλά με εκείνους της Ιστανμπούλ».¹³³¹ Την θέση αυτή επαναλάμβανε ο Bil και λίγες ημέρες νωρίτερα, σε άρθρο γνώμης του που δημοσίευε στη *Hürriyet* για τις εντυπώσεις του από την Κύπρο. Σε κείνο ανέφερε πως μιλώντας σε διάφορα χωριά του νησιού, υποσχόταν στους Τουρκοκύπριους που «νοσταλγούσαν» την «μητέρα πατρίδα» ότι «σύντομα θα έλθουμε, μη στενοχωριέστε» και μέχρι αυτό να πραγματοποιηθεί, τους παρότρυνε να «φέρονται καλά στους Άγγλους φίλους μας», προσθέτοντας τα εξής: «Πείτε επίσης στους Ρωμιούς [Ελληνοκύπριους] πως όταν έρθουμε θα τους φροντίσουμε καλά και στην Κύπρο, όπως κάνουμε και για εκείνους που βρίσκονται στην Ιστανμπούλ». Παράλληλα, σχολιάζοντας τα λεγόμενα ελληνικής ραδιοφωνικής εκπομπής ότι «έσπερνε δηλητηριώδεις σπόρους» στο νησί ως άξιος διάδοχος του Simanı, ο αρθρογράφος κατέληγε ως εξής: «Κι αν το δηλητήριο που χύνω έχει να κάνει με τα όσα είπα περί της καλής συμπεριφοράς που θα επιδειχθεί στους Ρωμιούς όταν πάρουμε την Κύπρο, τότε τι να πω; Έτσι είμαστε πάντα εμείς οι Τούρκοι, δεν μπορούμε να κάνουμε κακό σε κάποιον, ακόμη και να το θέλουμε!».¹³³²

¹³³⁰ “Rum vatandaşların yersiz ve boş telâşları” («Οι αβάσιμοι και κενοί περιεχομένου φόβοι των Ρωμιών συμπολιτών»), *Hürriyet*, 30/8/1955.

¹³³¹ “‘Kıbrıs Türkiye’ye geçince Ada rumları buradakiler gibi iyi muamele görecek’ ” («Όταν περάσει η Κύπρος στην Τουρκία, οι ρωμιοί του Νησιού θα τύχουν καλής συμπεριφοράς όπως οι εδώ»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 11/8/1955. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι, όπως πληροφορούσε η εφημερίδα στο συγκεκριμένο ρεπορτάζ της, ο Bil διοργάνωσε τη συνέντευξη Τύπου για να κάνει απολογισμό των διεξοδικών «ενημερωτικών» επισκέψεών του στα χωριά της Κύπρου, καθώς και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι ομιλίες του στα πρώτα είχαν καλυφθεί «από το ραδιόφωνο της Κύπρου που διευθύνεται από τους Άγγλους, στα τουρκικά, στα αγγλικά και στα ελληνικά». Όσο για την επίσκεψή του στη Βρετανία, η εκεί συνέντευξη Τύπου που είχε παραχωρήσει, είχε καλυφθεί από «εκπροσώπους 50 ειδησεογραφικών πρακτορείων», ενώ η «ομιλία του για τον Τουρκισμό της Κύπρου μεταδόθηκε σε 49 γλώσσες». Παρά το στοιχείο της υπερβολής, το γεγονός ήταν ενδεικτικό της προβολής που η βρετανική πλευρά είχε εξασφαλίσει στο διαπρύσιο κήρυκα των «τουρκικών δικαίων στην Κύπρο» της *Hürriyet*, αλλά και χαρακτηριστικό της συνακόλουθης συνεργασίας των δύο πλευρών στο επικοινωνιακό επίπεδο για το Κυπριακό, εις βάρος φυσικά των θέσεων της ελληνικής πλευράς.

¹³³² “Kıbristan notlar” («Σημειώσεις από την Κύπρο»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 4/8/1955. Η φράση προκαλεί μάλλον κλαυσίγελο αν αναλογιστεί κάποιος τουλάχιστον τα όσα επρόκειτο να ακολουθήσουν στα Σεπτεμβριανά. Από την άλλη μεριά, μεταξύ των νοσταλγικών και λογοτεχνιζουσών περιγραφών του αρθρογράφου για την υποδοχή που του είχαν επιφυλάξει οι Τουρκοκύπριοι στα μέρη που επισκεπτόταν, ξεχώριζε εκείνη που θύμιζε την επέλαση των Οθωμανών προγόνων τους, παραπέμποντας έτσι και πάλι συνειρμικά στη βαθιά πεποίθησή του ενυπέρχου στις συνειδήσεις τους για τα «δικαιώματα» που πηγάζουν από την *manu militari* κατάκτηση της Κύπρου: «Ανάμεσα από τα πράσινα λιβάδια ξεπετάγονταν σαν να πετούσαν τα έφιππα παλληκάρια, κραδαίνοντας στα χέρια τους τα γιαταγάνια, ενθύμια των παππούδων τους, και τρέχοντας μās περικύκλωναν κραυγάζοντας ιαχές. Τα νταούλια και οι ζουρνάδες ήταν

Όταν από την άλλη μεριά, ο εξισλαμισθείς Ελληνορθόδοξος Ruhi Teksifer¹³³³ περιδιάβαινε το Πέραν κολλώντας αφίσες της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», συνάντησε την αντίδραση του Έλληνα υπηκόου Τζένιο Μόρντο, ο οποίος αρνήθηκε την επικόλληση της αφίσας και υπερασπίστηκε την ελληνικότητα της Κύπρου. Σύμφωνα με την εφημερίδα, το περιστατικό καταγγέλθηκε «άμεσα» στην αστυνομία, με τον Τζένιο να καταλήγει στο αστυνομικό τμήμα του Πέραν. Εκεί, «επανέλαβε τα ίδια, ωστόσο φοβούμενος ζήτησε κατόπιν συγγνώμη», χωρίς να αποφύγει την έναρξη της διαδικασίας «των περαιτέρω». Παράλληλα, ο ιδιοκτήτης του καταστήματος όπου δούλευε ο προσαχθείς, «όταν πληροφορήθηκε το περιστατικό ανήρτησε αμέσως στη βιτρίνα την αφίσα της [οργάνωσης] ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’». ¹³³⁴ Το επεισόδιο είναι ενδεικτικό του κλίματος φόβου που επικρατούσε τη συγκεκριμένη περίοδο μεταξύ των μελών της ελληνορθόδοξης κοινότητας, έστω και αν ένα από τα μέλη της, ενθαρρυμένο από την ξένη υπηκοότητά του, είχε προσωρινά το θάρρος να εκφράσει την αντίδρασή του έναντι της πίεσης να προβεί σε ενέργεια που δεν ενέκρινε. Η μεταφορά του στο αστυνομικό τμήμα, όπου υπό την άσκηση πίεσης – ενδεχομένως και απειλών – αναγκάστηκε να «μετανιώσει», αλλά και η ενέργεια του τρομοκρατημένου ιδιοκτήτη ο οποίος έσπευσε να «συμμορφωθεί», καταδεικνύουν περίτρανα το είδος της «καλής συμπεριφοράς» στην οποία υπόκειντο οι Ελληνορθόδοξοι, και η οποία προεξοφλούνταν και για τους Ελληνοκύπριους στην περίπτωση μιας τουρκικής διακυβέρνησης του νησιού.

Εξίσου ενδεικτική της στοχοποίησης των Ελληνορθόδοξων ως «εσωτερικού εχθρού» στο θέμα της Κύπρου ήταν και η επιστολή ενός Τούρκου αξιωματικού, του οποίου ο γιός φοιτούσε σε ένα από τα γαλλικά λύκεια της Πόλης και την οποία αναδημοσίευε ως άρθρο γνώμης ο Hikmet Bil. Αφού παραθέσει τις «περιφρονητικές συμπεριφορές» των Ρωμιών εναντίον του στην καθημερινότητα (τίναγμα ρούχων και άδειασμα σκουπιδιών όταν περνούσε), ο αξιωματικός διαμαρτυρόταν ότι ο Ρωμιός καθηγητής του γιού του τον είχε αφήσει αδικαιολόγητα μετεξεταστέο, όπως έκανε και με άλλους Τούρκους, ενώ προβίβαζε όλους τους Ελληνορθόδοξους. Σχολιάζοντας, κατόπιν, το «βαθμό της αυθάδειας» που είχε επιδείξει ο Τζένιο Μόρντο, κατέληγε στην επιστολή του ως εξής: «Βρε παλληκαρά, αντί να δοξάζεις που χορταίνεις μέχρι σκασμού την κοιλιά σου ανάμεσά μας, ενόσω βρωμάει η ανάσα των ομογενών σου στην Ελλάδα από την πείνα και αναγκάζονται να μεταναστεύουν συνεχώς σε άλλους τόπους, εσύ λες, και μάλιστα χωρίς ντροπή ‘και τι θα πει μετά ο πρόξενος;’. Λες και ο Έλληνας πρόξενος να ‘ταν ο Έπαρχος του Πέραν... Και στο τέλος-τέλος,

το παν γι’ αυτούς». Αξίζει να σημειωθεί ότι η ίδια ακριβώς πεποίθηση περί του «δικαίου της κατάκτησης» συντηρείται μέχρι τις ημέρες μας, όπως σαφώς προκύπτει π.χ. από τις δηλώσεις του αντιπροέδρου της τουρκικής κυβέρνησης, Numan Kurtulmuş, ο οποίος επισκεπτόμενος την ανακαινιζόμενη Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη, δήλωνε μεν ότι «τη στιγμή αυτή» δεν υπάρχει πρόθεση επαναλειτουργίας της ως τεμένους, πρόσθετε όμως ότι «η Αγία Σοφία έγινε τζαμί ως αποτέλεσμα της κατάκτησης του Πορθητή [...] Θέλω να πω υφίσταται το δικαίωμα αυτό του Πορθητή», βλ. ειδησεογραφικό πρακτορείο *Doğan*, 25/8/2017, καθώς και τουρκικός Τύπος της 26/8/2017.

¹³³³ Για την περίπτωση του, βλ. ανωτέρω, σελ. 443, υποσ. 1232.

¹³³⁴ “Türkiye’de ekmeğ parası kazanan/ Yunanlı bir işçinin küstahlığı” («Η αυθάδεια ενός Έλληνα εργαζόμενου/ που κερδίζει το ψωμί του στην Τουρκία»), *Hürriyet*, 23/8/1955.

ιδού και ο τελευταίος κρίκος της αλυσίδας: Ο σιωπών ως άλλη Σφίγγα, Εξοχώτατος Πατριάρχης Αθηναγόρας!».¹³³⁵

Η ίδια πίεση εκδηλωνόταν εκ νέου και εναντίον της *Απογευματινής*, τη φορά αυτή από την ίδια τη *Hürriyet*. Η τελευταία, ενοχλημένη από το κύριο άρθρο της ελληνικής εφημερίδας στη στήλη της «Λακωνικά», εξαπέλυε επίθεση εναντίον της κατηγορώντας την ότι, όχι μόνο δεν υπεράσπιζε αλλά ούτε καν πρόβαλλε την «εθνική τουρκική θέση για την Κύπρο» από τις στήλες της. Εκείνο που είχε ερεθίσει την τουρκική εφημερίδα ήταν ότι δεν κατονομαζόταν το Κυπριακό, αλλά αντ' αυτού η *Απογευματινή* – πιθανότατα από ενδόμυχο φόβο να το ονοματίσει – έκανε λόγο για το «γνωστό ζήτημα». Έτσι, η ελληνική εφημερίδα βρισκόταν αίφνης και πάλι στο στόχαστρο διότι «η στήλη της αυτή, όπως και όλη η ειδησεογραφία της για την Κύπρο είναι ίδια και απαράλλαχτη με τη γλώσσα που χρησιμοποιεί το τελευταίο διάστημα ο αθηναϊκός Τύπος». Καταλήγοντας, η *Hürriyet* την παρότρυνε σκωπτικά να κατονομάσει το επίμαχο «ζήτημα»: «Σύμφωνα με τη ρωμαϊκή εφημερίδα, ήταν μεγάλη αμαρτία, λέει, να θυσιαστεί η ιερή τουρκοελληνική φιλία χάριν του 'ζητήματος' αυτού. Περί τίνος ζητήματος πρόκειται; Αυτό είναι άγνωστο και μυστηριώδες! Α, ευλογημένοι, πείτε το επιτέλους! Πείτε το, λοιπόν, αντί για το 'εν λόγω ζήτημα', το 'ζήτημα της Κύπρου', την οποία η Ελλάδα θέλει να προσαρτήθει!».¹³³⁶

Οι διά του Τύπου επιθέσεις αυτές τον Αύγουστο του 1955 και το συνακόλουθο κλίμα που δημιουργούσαν, έγιναν αιτία να εκδηλωθούν φόβοι και αντιδράσεις που, προσώρας, δεν είχαν αντίκρισμα. Τέτοια ήταν η καταγγελία του μέλους του δημοτικού συμβουλίου, ιατρού Φαίδωνα Σκούρα προς την αστυνομία, ότι επίκειται πορεία διαδηλωτών εναντίον της *Απογευματινής*. Η τουρκική αστυνομία κινητοποιήθηκε μετά τις καταγγελίες του ιατρού, καθώς και την ανησυχία των ιδιοκτητών της εφημερίδας, κατόπιν όμως σχετικής έρευνας προέκυψε πως δεν επρόκειτο για διαδήλωση, αλλά για συγκέντρωση «βετεράνων και τραυματιών πολέμου», οι οποίοι κατέθεταν στεφάνι στο μνημείο του Ταξίμ. Ωστόσο, η *Hürriyet* δεν έχανε την ευκαιρία να μεμφθεί τους καταγγέλλοντες ότι «κινήτοποιησαν αδίκως, την αστυνομία, παραπλανώντας την», καθώς και να αποφανθεί ότι το όλο περιστατικό ήταν αποκαλυπτικό «της νοοτροπίας που χαρακτηρίζει το Ρωμίο γιατρό και τους ιδιοκτήτες της ρωμαϊκής εφημερίδας».¹³³⁷

Πέραν των συγκεκριμένων περιστατικών, η εφημερίδα προχωρούσε ένα βήμα παραπέρα, ζητώντας από Ελληνορθόδοξους «τουρκικής και ελληνικής υπηκοότητας» να εκφράσουν τις απόψεις τους για το ζήτημα της Κύπρου. Οι τελευταίοι υποστήριζαν, «υπό τον όρο της ανωνυμίας», ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση «η Τουρκία έχει δίκιο εκατό τοις εκατό». Ακολούθως, παρατίθεντο οι απόψεις δύο επαγγελματιών, οι οποίοι – πάντοτε σύμφωνα με τα αναγραφόμενα της εφημερίδας –

¹³³⁵ «İçimizdeki Şeytan» («Ο Σατανάς ανάμεσά μας»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 25/8/1955.

¹³³⁶ «İstanbul'da çıkan bir rumca gazetenin hezeyanları» («Οι ανοησίες μιας ρωμαϊκής εφημερίδας που βγαίνει στην Κωνσταντινούπολη»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 25/8/1955.

¹³³⁷ «Bir Rum doktorla bir Rum gazetesini mensupları ortalığı velveleye verdi» («Ένας Ρωμίος γιατρός και οι παράγοντες μιας ρωμαϊκής εφημερίδας δημιούργησαν πανδαιμόνιο»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 27/8/1955. Το επίθετο του ιατρού αναφερόταν λανθασμένα ως «Tinel» και διορθωνόταν δύο ημέρες αργότερα σε σχετική καταχώριση, βλ. «İsim benzerliği» («Συνωνυμία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 29/8/1955.

δικαίωσαν πλήρως την τουρκική πλευρά, κατηγορούσαν ορισμένους «ανέγνωρους» στην Ελλάδα ότι «αλείφουν βούτυρο στο ψωμί των κομμουνιστών» και παρακαλούσαν τον Θεό «να βάλει μυαλό σε αυτούς τους δυστυχείς». ¹³³⁸ Από το «πέταλο» της προβολής τών υπέρ της τουρκικής πλευράς αυτών απόψεων ορισμένων Ελληνορθόδοξων, η *Hürriyet* περνούσε και πάλι στο «καρφί» των καταγγελιών, τη φορά αυτή κατόπιν «τηλεφωνημάτων που είχε λάβει από τους αναγνώστες» της. Έτσι, αν και οι φωταψίες για τον εορτασμό της 30^{ης} Αυγούστου – που στη δεδομένη συγκυρία λάμβανε μία ξεχωριστή σημασία – δεν είχαν γίνει σε ολόκληρη την Κωνσταντινούπολη, η εφημερίδα επέλεγε να ψέξει το ξενοδοχείο Χίλτον και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που «ήταν βυθισμένα στο σκοτάδι, λες και ουδεμία σχέση είχαν με αυτήν την εορτή». ¹³³⁹ Στο ίδιο αυτό πλαίσιο και σε άσχετη με το θέμα της Κύπρου εκδήλωση στο Ελσίνκι, ο βουλευτής και μετέπειτα υπουργός, Haluk Şaman, έβαλε κατά του ελληνικού «μεγαλοϊδεατισμού», υποστηρίζοντας πως «αν επιτρέπουμε την παραμονή του Πύθιου στην Ελλάδα και του Πατριαρχείου στην Ιστανμπούλ, το κάνουμε μόνο χάριν της φιλίας, η οποία δεν μπορεί να είναι μονόπλευρη. Αν η Ελλάδα διαταράξει αυτή τη φιλία, τότε θα αλλάξουμε κι εμείς την πολιτική μας». ¹³⁴⁰

Συνεχίζοντας την πεπατημένη του Αυγούστου 1955, η εφημερίδα φιλοξενούσε πρωτοσέλιδα στις αρχές Σεπτεμβρίου ένα χαρακτηριστικό ρεπορτάζ. Λόγω της δομής και του περιεχομένου του, δύναται να χαρακτηριστεί ως η επιτομή των δημοσιευμάτων που εξήπταν την τουρκική κοινή γνώμη, καλλιεργώντας αισθήματα «αναβρασμού» και «αγανάκτησης», τα οποία θα συνέβαλαν καθοριστικά στο «ξέσπασμα» των Σεπτεμβριανών. Το συγκεκριμένο κείμενο ξεκινούσε με την επισήμανση ότι είχαν εξαντληθεί οι ρωμαίικες εφημερίδες που αναπαρήγαγαν την τοποθέτηση του Στεφανόπουλου στην τριμερή του Λονδίνου, γεγονός που η εφημερίδα χαρακτήριζε «φυσιολογικό» διότι, όπως πρόσθετε ειρωνικά, το να διαβάζουν οι Ρωμιοί λεπτομερειακά τις απόψεις του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών ήταν «μία απόλαυση που δεν χορταίνεται». Στη συνέχεια, όμως, υιοθετούσε επιθετικό τόνο, επαναδιατυπώνοντας την κατηγορία ότι οι ρωμαίικες εφημερίδες δεν έγραφαν λέξη για την τουρκική άποψη στο Κυπριακό, «δεν τους περνούσε καν από το νου» να σχολιάσουν θετικά την τελευταία «όπως θα άρμοζε σε έναν Τούρκο πολίτη». Παράλληλα, επικεντρωνόταν και πάλι στην *Απογευματινή*, προσάπτοντάς της ότι σε καμμία από τις αναλύσεις της δεν είχε αισθανθεί την ανάγκη να αναφερθεί στην τριμερή. Κατόπιν, υπενθύμιζε σε παρέκβασή της τη στάση του Πατριάρχη Αθηναγόρα, ο οποίος «μας ξεφορτώθηκε λέγοντας πως είναι πολιτικό» το ζήτημα της καταδίκης της «τρομοκρατίας» στην Κύπρο, για να ρωτήσει αμέσως μετά κατά πόσο και οι ρωμαίικες εφημερίδες υιοθετούσαν τις «ανοησίες του τύπου ‘δεν ανακατεύομαι’».

¹³³⁸ “Türk tezini Rumlar da tasvip ediyor” («Επικροτούν και οι Ρωμιοί την τουρκική θέση»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 29/8/1955.

¹³³⁹ “Bayrama gösterilen saygısızlık/ Dün birçok yerlede ışık yakılmadı” («Η ασέβεια που επιδείχθηκε στην [εθνική] εορτή/ Σε αρκετά μέρη χθες δεν έγινε φωταψία»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 31/8/1955.

¹³⁴⁰ “Patrikhane ve Pityon hattı” («Το Πατριαρχείο και η γραμμή του Πύθιου»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 31/8/1955. Η εκδήλωση στο Ελσίνκι ήταν η Σύνοδος της Διακοινοβουλευτικής Ένωσης (Inter-Parliamentary Union).

Ακολούθως, η *Hürriyet* επέλεγε να δομήσει το υπόλοιπο ρεπορτάζ, πληροφορώντας διαδοχικά για τις εξής εξελίξεις: Οι νέοι του Beşiktaş (Διπλοκίονιο), ακολουθώντας το παράδειγμα πολλών άλλων από τότε που είχε ξεκινήσει η τριμερής, ζωγράρισαν σε τοίχο της γειτονιάς τους έναν χάρτη της Κύπρου, γράφοντας «με γράμματα ύψους μισού μέτρου, η Κύπρος είναι Τουρκική».¹³⁴¹ Από την άλλη μεριά, ενισχύονταν τα «προληπτικά» μέτρα ασφαλείας σε γειτονίες όπου υπήρχαν εκκλησίες και ζούσαν Ελληνορθόδοξοι, με τη μεταστάθμευση αστυνομικών δυνάμεων σε δημοτικά λεωφορεία μπροστά από τα αστυνομικά τμήματα. Το γεγονός είχε ωθήσει ορισμένους «συμπολίτες» να «επισημαίνουν» ότι με τον τρόπο εκείνο είχε γίνει πιο αισθητή η έλλειψη των μέσων μεταφοράς. Τέλος, η οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική» είχε ανοίξει 15 νέα παραρτήματα ανά τη χώρα, τύγχανε σημαντικής οικονομικής υποστήριξης από εργατικές οργανώσεις, ενώ η Εισαγγελία της Πόλης είχε καλέσει και ανακρίνει τους διευθύνοντες την «Φοιτητική Ένωση Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ», εξαιτίας «μιας ανακοίνωσής τους για την κατάσταση των ελληνικής υπηκοότητας Ρωμιών που διαβιούν στην πόλη μας σε σχέση με την Κύπρο». Στο ρεπορτάζ δεν δίνονταν περαιτέρω πληροφορίες για το περιεχόμενο εκείνης της ανακοίνωσης.¹³⁴² Όπως καθίσταται φανερό από τα προεκτεθέντα, το σύνολο των πληροφοριών που παρείχε το συγκεκριμένο δημοσίευμα, δομώντας τες σε συνδυασμό με την επανάληψη των ίδιων αιτιάσεων που στοχοποιούσαν τον Αθηναγόρα και τους Ελληνορθοδόξους, αντικαθρέφτιζε – αλλά και διαμόρφωνε ταυτόχρονα – στο έπακρο την ατμόσφαιρα πιέσεων και φόβου που κυριαρχούσε μεταξύ των τελευταίων τις παραμονές του πογκρόμ.

Η συνεχής εκείνη στοχοποίηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, μέσω απειλών για την απομάκρυνσή του από την Τουρκία, πολιτικών πιέσεων να κάνει «δήλωση» ότι συντάσσεται με την «εθνική τουρκική άποψη» για το Κυπριακό, καθώς και με τη διασπορά ψευδών ειδήσεων περί των δήθεν εράνων που διεξήγαγαν οι μητροπολίτες του, αλλά και οι περιγραφείσες πιέσεις στα απλά μέλη της ελληνορθόδοξης κοινότητας, θα συνδυάζονταν με τη διασπορά φημών περί της σχεδιαζόμενης «σφαγής» των Τουρκοκυπρίων, η οποία θα ολοκλήρωνε την εικόνα της ασφυκτικής ατμόσφαιρας που θα δημιουργείτο την παραμονή των Σεπτεμβριανών.

Η «σφαγή» των Τουρκοκυπρίων: Ο ρόλος της *Hürriyet*

Η εικόνα των Τουρκοκυπρίων ως «θυμάτων» των επιθέσεων Ελληνοκύπριων διαδηλωτών ή «τρομοκρατών» της ΕΟΚΑ συνεχιζόταν να προβάλλεται από τα πρωτοσέλιδα της *Hürriyet* καθ’

¹³⁴¹ Η εφημερίδα δημοσίευε παραπλεύρως τη σχετική φωτογραφία, επισημαίνοντας ότι οι εκεί νέοι είχαν αναρτήσει εντός της όλης «σύνθεσης» και τα πορτραίτα των Atatürk και Bayar. Αντίστοιχη φωτογραφία από τη συνοικία İhlamur της ίδιας περιοχής δημοσίευε πρωτοσέλιδα η *Hürriyet* δύο ημέρες αργότερα, με τη διαφορά ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση πάνω από τον χάρτη της Κύπρου είχε γραφεί «Η Κύπρος είναι των Τούρκων», ενώ από κάτω το σύνθημα «Τα χρώματα αυτά έχουν ζυμωθεί με το τουρκικό αίμα», βλ. *Hürriyet*, 4/9/1955.

¹³⁴² “Stefanopoulos’un sözlerini neşreden İstanbul Rum gazeteleri karışıldı” («Ανάρπαστες οι ρωμαίικες εφημερίδες της Ιστανμπούλ που δημοσιεύουν τα λόγια του Στεφανόπουλου»), “Yunan götüşünü belirten bu gazetelerde Türk tezine dair en ufak bir tefsire bile rastlanmıyor” («Στις εφημερίδες αυτές, που επισημαίνουν την ελληνική άποψη, δεν απαντάται ούτε καν μία μικρή ανάλυση για τις τουρκικές θέσεις»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 2/9/1955. Ενδεικτικό ήταν και το σχόλιο που έκανε στην παρέκβαση της για τον Αθηναγόρα η εφημερίδα, επαναλαμβάνοντας ότι η τουρκική κοινή γνώμη «έχει βγάλει τα συμπεράσματά της» για το πρόσωπό του.

όλη τη διάρκεια του Αυγούστου.¹³⁴³ Εντός του κλίματος αυτού, που καλλιεργείτο συστηματικά από την εφημερίδα, παρατηρείται κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο μία ποιοτική διαφοροποίηση που κλιμάκωνε την ελληνοκυπριακή «απειλή»: Επρόκειτο για τη διασπορά της φήμης περί επικείμενης οργανωμένης «σφαγής» των Τουρκοκυπρίων από τους Ελληνοκυπρίους, που υποτίθεται πως θα λάμβανε χώρα στις 28 Αυγούστου, με αφορμή συλλαλητήριο που οι δεύτεροι προγραμματίζαν για τη συγκεκριμένη ημέρα.

Η εμφάνιση της φημολογίας εκείνης, γινόταν από τις στήλες της εφημερίδας πρώτη φορά στις 18 Αυγούστου, με δύο δημοσιεύματα, ένα δικό της και ένα πρακτορειακό. Στο τελευταίο, που αναδημοσιευόταν από το *T.H.A.* στις εσωτερικές της σελίδες,¹³⁴⁴ περιλαμβάνονταν οι δηλώσεις του Faiz Kaymak από την Άγκυρα, όπου είχε αφιχθεί την προηγούμενη ημέρα. Ο επικεφαλής της «Ομοσπονδίας Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» δήλωνε προς τους δημοσιογράφους στην τουρκική πρωτεύουσα τα εξής: «Οι Ελληνοκύπριοι τρομοκράτες έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν ένα σχέδιο που αποσκοπεί στην εξόντωση των Τουρκοκυπρίων, με το πρόσχημα ότι στέκονται εμπόδιο στην ένωση. Οι επιθέσεις που πραγματοποιούν κάθε μέρα προκαλούν και νέα θύματα». Αφού επικαλεστεί τις περιπτώσεις του Orhan Hasan από την Επισκοπή, τον οποίο οι «μασκοφόροι τρομοκράτες» είχαν κακοποιήσει σε τέτοιο βαθμό που «είχε πέσει σε κόμα», καθώς και εκείνη του Mehmet Yusuf που του είχαν «κάψει το μαντρί», ο Kaymak συνέχισε αναφέροντας τα ακόλουθα: «Οι τρομοκράτες, που φωνάζουν στους δρόμους ‘ένωση ή θάνατος’, διακήρυσαν ότι σε μια νύχτα θα φονεύσουν τους Τούρκους [Τουρκοκύπριους] μέχρι ενός. Η αγγλική διοίκηση έχει παραλύσει εξαιτίας των σαμποτάζ των Ελληνοκυπρίων. Έναντι αυτής της κατάστασης, 100 χιλιάδες Τούρκοι αναμένουν εναγωνίως την επείγουσα και οριστική επέμβαση της Τουρκίας».¹³⁴⁵

Το δεύτερο δημοσίευμα ήταν ένα άρθρο γνώμης του Hikmet Bil με το χαρακτηριστικό τίτλο «Ημέρα Σφαγής». Σε εκείνο, ο δικηγόρος, δημοσιογράφος και επικεφαλής της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», διεκτραγωδούσε αρχικά την κατάσταση των Τουρκοκυπρίων, ισχυριζόμενος ότι χάρη στη βοήθεια των Αθηνών προς τους «οπαδούς της Εκκλησίας» και της

¹³⁴³ “Kıbrıs’ta Rum nümayişçiler Türk dükkânlarına saldırdı” («Ελληνοκύπριοι διαδηλωτές επιτέθηκαν σε τουρκικά καταστήματα»), *Hürriyet*, 5/8/1955, όπου γινόταν λόγος για θραύση βιτρινών και «λεηλασία» εμπορευμάτων, κατόπιν των οποίων μία «τουρκική επιτροπή» αποτάθηκε διαμαρτυρόμενη στον Κυβερνήτη “Rum küstahlıklarını arttırdıkları için/ Kıbrıs’ta her an yeni kanlı vakalar çıkması bekleniyor” («Επειδή οι Ελληνοκύπριοι έχουν πολλαπλασιάσει τις αυθαιδέιές τους/ νέα αιματηρά επεισόδια αναμένεται να ξεσπάσουν ανά πάσα στιγμή στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 7/8/1955 “EOKA Rum tethiş teşkilâtı sağa sola tehdit mektupları gönderiyor” («Η ελληνοκυπριακή τρομοκρατική οργάνωση ΕΟΚΑ στέλνει δεξιά κι αριστερά απειλητικές επιστολές»), υπότιτλος σε *Hürriyet*, 12/8/1955 “Kendi ırkdaşlarınınin tethiş hareketleri günden güne arttığı için/ Kıbrıslı Rumlar kitle halinde adadan kaçmağa başladılar” («Επειδή αυξάνονται από μέρα σε μέρα οι τρομοκρατικές ενέργειες των ίδιων των ομογενών τους/ οι Ελληνοκύπριοι άρχισαν να φεύγουν μαζικά από το νησί»), *Hürriyet*, 13/8/1955, όπου η μετανάστευση ομάδας 250 αγροτών και εργατών στην Αυστραλία, αποδιδόταν αποκλειστικά στην «τρομοκρατία της ΕΟΚΑ», με τη σχετική πληροφόρηση να παρέχεται από τις βρετανικές αρχές του νησιού “Kıbrıs’ta tethişçi Rumlar iki Türk polisini yaraladılar” («Τρομοκράτες Ελληνοκύπριοι τραυμάτισαν δύο Τούρκους αστυνομικούς στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 14/8/1955.

¹³⁴⁴ Το τηλεγράφημα του *T.H.A.* από την Άγκυρα, ημερομηνίας 17/8/1955, εντασσόταν στο πλαίσιο ανταπόκρισης της εφημερίδας από τη Λευκωσία, με επίκεντρο τις «διευκολύνσεις» της Βρετανίας προς τους Τούρκους που θα εκδήλωναν την επιθυμία να εγκατασταθούν στο νησί, βλ. “İngiltere Kıbrıs’a giderek yerleşmek isteyen Türklere kolaylık gösterecek” («Η Αγγλία θα παράσχει διευκολύνσεις στους Τούρκους που επιθυμούν να μεταβούν και να εγκατασταθούν στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 18/8/1955.

¹³⁴⁵ “Türklerin maruz kaldıkları yeni tethiş hareketleri” («Νέες τρομοκρατικές ενέργειες που υφίστανται οι Τούρκοι»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 18/8/1955.

Μόσχας προς τους «ερυθρούς», οι Ελληνοκύπριοι έχουν εξοπλιστεί «από την κορφή ως τα νύχια», ενώ οι Τουρκοκύπριοι δεν είχαν «ούτε ένα περίστροφο για δείγμα». Ακολούθως, αφού επαναλάβει τις κατηγορίες εναντίον της «περίεργης πολιτικής των Άγγλων» στην Κύπρο, ως αποτέλεσμα της οποίας οι Ελληνοκύπριοι είχαν καταστεί πλειοψηφία, πρόσθετε τα εξής:

*«Όπως μας έγινε χθες κατ' ιδίαν γνωστό από το νησί, στις 28 αυτού του μήνα οι Ρωμιοί [Ελληνοκύπριοι] θα πραγματοποιήσουν μία μεγάλη συγκέντρωση και εκείνη την ημέρα λέγεται πως θα επιτεθούν στους Τούρκους [Τουρκοκύπριους]. Λέγεται πως έχουν από τώρα ονοματίσει την ημέρα εκείνη: Ημέρα σφαγής... Αν δεν μπορέσουν να πραγματοποιήσουν τη σφαγή στις 28 του μηνός, λέγεται πως θα την αφήσουν για την ημέρα μιας άλλης συγκέντρωσης που προγραμματίζουν για τις 30 του μηνός, ως διαμαρτυρία για τη διάσκεψη του Λονδίνου!... Παρατηρώντας ότι οι Άγγλοι διοικούντες στο νησί αφήνουν τις ημέρες να περνούν συνεχίζοντας να λαμβάνουν εικονικά μέτρα, θέλω από τώρα να επιστήσω την προσοχή της Άγκυρας στο σοβαρό αυτό περιστατικό [sic]. Ας μην ξεχνούμε πως εκείνοι είναι οπλισμένοι, ενώ οι δικοί μας δεν έχουν ούτε βότσαλο... Και μετά... Να στενοχωριόμαστε μετά ότι αργήσαμε είναι άνευ σημασίας...».*¹³⁴⁶

Στη χορεία των δημόσιων τοποθετήσεων για το θέμα εντάσσονταν αμέσως και οι επικεφαλής των «νεολαιίστικων» οργανώσεων. Έτσι, την επομένη η εφημερίδα φιλοξενούσε στις στήλες της τις δηλώσεις των Hüsamettin Canöztürk, «γενικού προέδρου» της *T.M.T.F.*, καθώς και του Tonguç Göker, προέδρου της *İ.Ü.T.B.* Ο πρώτος εκδήλωνε την πεποίθησή του ότι «οι Έλληνες (*Yunanlılar*) δεν μπορούν να διαπράξουν σφαγή στην Κύπρο, διότι τα ίχνη που έχει αφήσει το όνομα 'Τούρκος' σε Κύπρο και Ελλάδα ανά τους αιώνες, θα τους κάνει να το σκεφτούν πολύ πριν καταφύγουν σε αυτή την οδό». Αντίστοιχου ύφους «προειδοποιήσεις» απηύθυνε στους «παλληκαράδες» και ο δεύτερος, «υπενθυμίζοντάς» τους ότι πίσω από «μια χούφτα Τουρκοκύπριων, στέκεται ολόρθη η Τουρκική Δημοκρατία», που μπορεί να μεταβάλει την 28^η Αυγούστου, φημολογούμενη ημέρα της «σφαγής», σε μία νέα 26^η Αυγούστου, μία νέα δηλαδή μικρασιατική πανωλεθρία.¹³⁴⁷

Ο Bil αναλάμβανε με τη σειρά του να αφηγηθεί όσα «άκουσαν τ' αυτιά» του κατά την επίσκεψή του στην Κύπρο, σε συνέντευξη Τύπου που είχε διοργανώσει η *M.T.T.B.* με αφορμή την επίσκεψη ομάδας Τουρκοκύπριων νέων στην Τουρκία. Ο προλαλήσας επικεφαλής της οργάνωσης, Nejat Çermen, αναπαρήγαγε με τη σειρά του τις φήμες περί της επικείμενης σφαγής, «σύμφωνα με αυτά που φτάνουν στ' αυτιά μας». Αν και διευκρίνιζε πως δεν γνώριζε κατά πόσο ήταν αληθινές,

¹³⁴⁶ «Katliâm günü» («Ημέρα σφαγής»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 18/8/1955.

¹³⁴⁷ «T.M.T.F. Başkanı ne diyor?» («Τι λέει ο πρόεδρος της T.M.T.F.») και «İ.Ü.T.B. Başkanı ne diyor?» («Τι λέει ο πρόεδρος της İ.Ü.T.B.»), ενδιάμεσοι τίτλοι σε *Hürriyet*, 19/8/1955.

έσπευδε και εκείνος να προειδοποιήσει πως η «γενιά» του ήταν έτοιμη να δημιουργήσει «νέες 30ές Αυγούστου».¹³⁴⁸

Τη σκυτάλη έπαιρνε και πάλι ο Faiz Kaymak, ο οποίος μετά τη συνάντηση που είχε με τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης, Fatin Rüştü Zorlu, και τους άλλους «αρμοδίους», ανέμενε να συναντηθεί και με τον Πρωθυπουργό Menderes.¹³⁴⁹ Μιλώντας στην εφημερίδα, υποστήριξε ότι οι Ελληνοκύπριοι είχαν αποδυθεί «σε μία εκστρατεία ολοκληρωτικής εξάλειψης της ζωής και της περιουσίας» των Τουρκοκυπρίων, μόνη λύση για την αντιμετώπιση της οποίας ήταν η κήρυξη κατάστασης εκτάκτου ανάγκης στο νησί. Αφού σημείωσε ότι οι τελευταίοι είχαν ήδη αποταθεί στη βρετανική διοίκηση με το συγκεκριμένο εκείνο αίτημα, συνέχιζε λέγοντας ότι «οι Ελληνοκύπριοι βρίσκονται τώρα σε κατάσταση συνεχούς κινητοποίησης σε κάθε μεριά του νησιού απειλώντας με γενική σφαγή, ενώ στους Τουρκοκύπριους δεν έχει απομείνει τίποτε άλλο παρά να καταφύγουν στα όπλα για να προστατεύσουν τη ζωή τους», γεγονός που επιτεινόταν από την απροθυμία των βρετανικών αρχών του νησιού να λάβουν «ριζικά» μέτρα.¹³⁵⁰

Η εφημερίδα συνέχιζε να επιμένει στο μοτίβο της «σφαγής», κάνοντας λόγο για «κινητοποίηση» των Ελληνοκυπρίων εναντίον των Τουρκοκυπρίων στις 28 Αυγούστου και στον υπότιτλο της είδησής της περί της ρηματικής διακοίνωσης που είχε επιδώσει η τουρκική κυβέρνηση στον Βρετανό πρέσβη στην Άγκυρα, M. Stewart. Το γεγονός αυτό κάθε άλλο παρά τυχαίο ήταν, καθώς στον πρόλογο του σχετικού ρεπορτάζ τα δύο θέματα συσχετιζόνταν με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίδεται η εντύπωση ότι το περιεχόμενο της διπλωματικής νότας αφορούσε ακριβώς τη διαδιδόμενη φημολογία. Έτσι, γινόταν λόγος για τις ελληνοκυπριακές «απειλές» περί «εξόντωσης» των Τουρκοκυπρίων, κατόπιν των οποίων η Άγκυρα «κινητοποιήθηκε για να διασφαλίσει την ασφάλεια της ζωής και της περιουσίας 100 χιλιάδων Τούρκων»,¹³⁵¹ ενώ επαναλάμβανε τη συγκεκριμένη έκφραση και όταν περιέγραφε το περιεχόμενο της τουρκικής διπλωματικής παρέμβασης.¹³⁵²

¹³⁴⁸ «M.T.T.B. de Kıbrıs için toplanti yapıldı» («Εκδήλωση για την Κύπρο στην Μ.Τ.Τ.Β.»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 20/8/1955. Την ίδια ημέρα ο Bil σε δηλώσεις που είχε κάνει προς την *Yeni Sabah*, στοχοποιούσε την ελληνορθόδοξη κοινότητα έναντι μιας ενδεχόμενης «σφαγής» στην Κύπρο, λέγοντας ότι η απάντηση που θα δινόταν ήταν «λακωνική»: «Εις την Ιστανμπούλ υπάρχουν πολλοί Ρωμιοί», βλ. Χριστόφορος Χρηστίδης, *Τα Σεπτεμβριανά* (Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, 2000), σελ. 221-222.

¹³⁴⁹ Η συγκεκριμένη συνάντηση θα πραγματοποιείτο τελικά στις 26 Αυγούστου, δύο ημέρες μετά την ομιλία του Menderes στο εστιατόριο *Liman*, με το ηθικό του Τουρκοκύπριου απεσταλμένου να έχει αναπτερωθεί από τις εκεί «ιστορικές δηλώσεις» του Τούρκου Πρωθυπουργού. Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως πληροφορούσε η εφημερίδα, της συνάντησης με τον Kaymak είχε προηγηθεί εκείνη με τον πρέσβη των ΗΠΑ στην Άγκυρα, Anra Warren, που είχε διαρκέσει «πάνω από 1,5 ώρα» και κατά τη διάρκεια της οποίας «εκτιμάται πως ανταλλάχθηκαν γνώμες για την υποστήριξη από την Αμερική της τουρκικής άποψης σχετικά με την Κύπρο», βλ. «Menderes dün Kıbrıs'la ilgili muhtelif temaslar yaptı» («Ο Μέντερες είχε χθες διάφορες επαφές σχετικά με την Κύπρο»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 27/8/1955.

¹³⁵⁰ «Kıbrıs Rumları şimdi Türklere saldırıyor» («Οι Ελληνοκύπριοι επιτίθενται τώρα στους Τούρκους»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 23/8/1955.

¹³⁵¹ *Kıbrıs Rumlarının [...] Kıbrıs Türklerini imha ile tehdit etmeleri üzerine, Ankara hükümeti 100 Türkün mal ve can güvenliğinin sağlanması için harekete geçmiştir.*

¹³⁵² «Kıbrıs'ta Rumların tethiş hareketi dolayısıyla İngiltere'ye nota verdik/ [...] Kıbrıs'ta Rumlar, 28 ağustosta Türkler aleyhinde hareket hazırlıyorlar» («Επιδώσαμε ρηματική διακοίνωση στην Αγγλία εξαιτίας των τρομοκρατικών ενεργειών των Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο/ [...] Οι Ελληνοκύπριοι στην Κύπρο ετοιμάζουν στις 28 Αυγούστου κίνηση εναντίον των Τουρκοκυπρίων»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 24/8/1955.

Το κίνητρο της τελευταίας επιβεβαίωσε και ο ίδιος ο Menderes στην περίφημη ομιλία του την ίδια ημέρα στο εστιατόριο *Liman*, εξαπολύοντας μύδρους προς πάσα κατεύθυνση.¹³⁵³ Έτσι, μιλώντας εισαγωγικά για τους λόγους που είχαν ωθήσει την τουρκική κυβέρνηση να προβεί σε εκείνη την ενέργεια, είχε ξεκαθαρίσει ότι ανέτρεχαν «στους φόβους που έχουμε για τον κίνδυνο στον οποίο υπόκεινται οι εν Κύπρω ομογενείς μας». Λίγο αργότερα διευκρίνιζε ότι αναφερόταν ακριβώς στη φημολογία περί της «σφαγής» της 28^{ης} Αυγούστου, υιοθετώντας την πλήρως για να αναπτύξει την επιχειρηματολογία που εξυπηρετούσε τους πολιτικούς σχεδιασμούς του στο Κυπριακό, εν όψει και της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου που επρόκειτο να ξεκινήσει σε πέντε ημέρες. Η εφημερίδα φρόντιζε να καταστήσει γνωστή τη συγκεκριμένη ταύτιση ήδη από τον πρωτοσέλιδο υπότιτλό της, που σταχυολογούσε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από την πρωθυπουργική ομιλία: «Ο Πρωθυπουργός ανέφερε ότι μια ασυνείδητη και εγκληματική απόπειρα στην Κύπρο δύναται να οδηγήσει σε ανεπίστρεπτα αποτελέσματα».¹³⁵⁴ Στο ρεπορτάζ της πρόβαλε τις αναφορές του Menderes στη φημολογία περί «σφαγής» των Τουρκοκυπρίων στις 28 Αυγούστου, όπως τη «διαδίδουν οι Ελληνοκύπριοι τρομοκράτες», η οποία προκαλούσε «εύλογες ανησυχίες στην τουρκική κυβέρνηση». Ο Τούρκος Πρωθυπουργός εξέφραζε μεν την πεποίθησή του ότι η βρετανική κυβέρνηση «θα πράξει το καθήκον της», συνέχιζε όμως να ενισχύει την κινδυνολογία περί «σφαγών», υποστηρίζοντας ότι οι Ελληνοκύπριοι, που ήταν πλήρως εξοπλισμένοι και είχαν έρθει σε «κατάσταση αναβρασμού», ενδεχομένως να μεταβάλλονταν σε υπαιτίους μιας «ξαφνικής κίνησης, μιας ασυνείδητης και εγκληματικής απόπειρας», η οποία θα έφερνε τους Τουρκοκύπριους «ανυπεράσπιστους, αδρανείς και άοπλους» απέναντι σε μία «εξοπλισμένη και εξαγριωμένη πλειοψηφία». Καθυσόχαζε, ωστόσο, τους τελευταίους, λέγοντας ότι δεν θα έμεναν ανυπεράσπιστοι «ούτε για μια στιγμή».¹³⁵⁵

Στο πλαίσιο των δημόσιων τοποθετήσεων της τουρκικής πολιτικής και πολιτειακής ηγεσίας έναντι του ενδεχομένου της «σφαγής» των Τουρκοκυπρίων, αξιοσημείωτη ήταν η είδηση που δημοσίευε την ίδια ημέρα η *Hürriyet*, σχετικά με τα όσα δήλωνε ο Celal Bayar από την κωμόπολη του Çeşme όπου «αναπαύοταν», σε αντιπροσωπεία της τουρκοκυπριακής ποδοσφαιρικής ομάδας της Λεμεσού *Doğan Türk Birliği*: «Σας εγγυώμαι για τις 28 Αυγούστου, οι Ρωμιοί σε καμμία περίπτωση δεν θα μπορέσουν να κάνουν κάτι εναντίον των εκεί ομογενών μας και δεν υπάρχει η δυνατότητα να κάνουν κάτι. Το συγκεκριμένο θέμα έχει καταστεί πλέον ένα σημαντικό ζήτημα που πρέπει να διευθετηθεί με βάση ένα διεθνή κανόνα δικαίου. Η Τουρκία βρίσκεται στις παραμονές λήψης πολύ σημαντικών και χαρμόσυνων αποφάσεων για την Κύπρο». Κατόπιν της δήλωσης αυτής, η αντιπροσωπεία απεχώρησε «πολύ ικανοποιημένη».¹³⁵⁶ Είναι φανερό πως η δήλωση εκείνη του

¹³⁵³ Για την αυτολεξεί μετάφραση του συγκεκριμένου λόγου, βλ. Γιώργος Αγγελετόπουλος, «Ο Λόγος του Πρωθυπουργού Adnan Menderes στο εστιατόριο Liman στις 24 Αυγούστου 1955», στο *Σεπτεμβριανά 1955: Η «Νύχτα των Κρυστάλλων» του Ελληνισμού της Πόλης* (Αθήνα: Εκδόσεις Τσουκάτου, 1998), σελ. 47-52.

¹³⁵⁴ *Başvekil Kıbrıs'ta şuursuz ve caniyane bir teşebbüsün telâfisi gayri mümkün neticeler doğurabileceğini söyledi.*

¹³⁵⁵ “Menderes’in Kıbrıs’a dair sert ve katî beyanâtı” («Οι σκληρές και κατηγορηματικές δηλώσεις του Μέντερης για την Κύπρο»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος σε *Hürriyet*, 25/8/1955.

¹³⁵⁶ “Bayar Kıbrıs heyeti kabul etti” («Ο Μπαγιάρ έκανε δεκτή κυπριακή αντιπροσωπεία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 25/8/1955. Η μικρή αυτή μονόστηλη ανταπόκριση από τη Σύμωρη εντασσόταν στο τέλος ενός ρεπορτάζ που

Τούρκου Προέδρου της Δημοκρατίας λειτουργούσε συμπληρωματικά με τις αντίστοιχες του Πρωθυπουργού Menderes στο εστιατόριο *Liman*, στο βαθμό που διαβεβαίωναν την τουρκική κοινή γνώμη πως η Τουρκία δεν θα έμενε αδρανής έναντι των εξελίξεων στην Κύπρο, με τον Bayar να προχωρεί ένα βήμα παραπέρα, επισημαίνοντας πως η χώρα του είχε λάβει ήδη τις σχετικές αποφάσεις επί του «διεθνοποιηθέντος» πλέον ζητήματος, τις οποίες και συντόμως θα ανακοίνωνε προς «ικανοποίηση» των ενδιαφερομένων τόσο στο νησί, όσο και – κυρίως – στο εσωτερικό της Τουρκίας. Παράλληλα, ολοκλήρωνε την εικόνα που επεδίωξαν να δημιουργήσουν συνεργατικά ο τουρκικός Τύπος, οι «νεολαιστικές» οργανώσεις και η τουρκική πολιτική ηγεσία, έχοντας κατορθώσει να θέσουν στην ημερήσια διάταξη εκ του μη όντος ένα θέμα, που τους έδινε τη διακριτική ευχέρεια να βγουν δυναμικά στο προσκήνιο.

Την επομένη ημέρα, η εφημερίδα πρόβαλε πρωτοσέλιδα τις αντιδράσεις που είχε προκαλέσει η πρωθυπουργική ομιλία για την Κύπρο. Αξίζει να σημειωθεί η επιλογή της να αφιερώσει το κεντρικό πρωτοσέλιδο στον αντίκτυπο που είχε δημιουργηθεί στην Ελλάδα, παραπέμποντας σε διπλανή στήλη τον απόηχό της στο εσωτερικό της Τουρκίας. Στο πλαίσιο αυτό, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Αθήνα έκανε λόγο για «πραγματικό πανικό» που είχε προκληθεί στους «κυβερνητικούς κύκλους» από την ομιλία του Menderes, η οποία ήταν διατυπωμένη «σε γλώσσα καθαρή, που δεν επέτρεπε την παραμικρή υποψία και αμφιβολία» για τις προθέσεις του. Σε αυτήν, εξάλλου, αποδιδόταν και η «εσπευσμένη» σύγκληση του υπουργικού συμβουλίου υπό την προεδρία του «άρρωστου Παπάγου». Ακολούθως, παρατίθετο ανταπόκριση από τη Λευκωσία, η οποία αναδείκνυε κατ' αντιπαραβολή το «εορταστικό» κλίμα που επικρατούσε μεταξύ των Τουρκοκυπρίων. Κατά την εφημερίδα, οι τελευταίοι «μετά τον εφιάλητη που ζούσαν επί εβδομάδες [...] είχαν πάρει βαθιά ανάσα» ακούγοντας την «καθαρή, σαφή και παλληκαρήσια» ομιλία του Τούρκου Πρωθυπουργού και, συγκεντρωνόμενοι σε διάφορα μέρη του νησιού, «ανέπεμπαν δείξεις στον Αντνάν Μέντερες».¹³⁵⁷

Από την άλλη μεριά, σύσσωμη η τουρκική αντιπολίτευση τοποθετείτο υπέρ των «κατηγορηματικών και σκληρών δηλώσεων» του Menderes, συμμεριζόμενη την ύπαρξη του φημολογούμενου ενδεχομένου να «σφαγούν» οι Τουρκοκύπριοι. Έτσι, ο İsmet İnönü τόνιζε πως «έγινε επισήμως λόγος για τον κίνδυνο να υποστούν γενική επίθεση τις προσεχείς ημέρες οι εν Κύπρω αδελφοί μας». Έναντι αυτού, διακήρυσσε την υποστήριξη του κόμματός του προς την τουρκική κυβέρνηση, τόσο για «το σύνολο των μέτρων που θα λάβει για να προστατεύσει από τον κίνδυνο τη ζωή και τις περιουσίες των αδελφών μας στην Κύπρο», όσο και για «το σύνολο των προσπαθειών της να προστατεύσει και να διασώσει τα δικαιώματά μας στη διάσκεψη της Κύπρου». Κατέληγε δε στη δήλωσή του, υπογραμμίζοντας ότι «τις ημέρες αυτές, κατά τις οποίες η εξωτερική μας πολιτική θα είναι απασχολημένη με την Κύπρο, είναι καθήκον μας να δείξουμε στη

έκανε λόγο για τα «αυστηρά μέτρα» που λαμβάνονταν στο νησί, εν όψει της σύγκλησης της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου.

¹³⁵⁷ “A. Menderes’in beyanati Atina’da panik uyandırdı” («Η ομιλία του Α. Μέντερες προκάλεσε πανικό στην Αθήνα»), *Hürriyet*, 26/8/1955.

διεθνή κοινότητα πως και η ατμόσφαιρα της εσωτερικής μας πολιτικής είναι γεμάτη από την Κύπρο». Η δήλωσή του εκείνη δεν συντασσόταν απλώς με την τακτική και τη στρατηγική που είχε καταστρώσει η κυβέρνηση Menderes στη συγκεκριμένη συγκυρία του κυπριακού ζητήματος, αλλά προοιωνιζόταν και τα τραγικά επεισόδια που επρόκειτο να ακολουθήσουν στα Σεπτεμβριανά, παρά το γεγονός ότι μεταγενέστερα ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης στην Τουρκία θα προσπαθούσε να λάβει αποστάσεις από το πογκρόμ και να επιρρίψει την αποκλειστική ευθύνη για τα διαδραματισθέντα στην κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος. Αντίστοιχη ήταν και η τοποθέτηση του επικεφαλής του «Ρεπουμπλικανικού Κόμματος του Έθνους» (C.M.P.), Osman Bölükbaşı, ο οποίος εξέφραζε την «ικανοποίησή» του για την «ενεργητική δήλωση» της κυβέρνησης σχετικά με «το Κυπριακό και τον επικείμενο κίνδυνο που απειλεί τα εκεί αδέρφια μας». Παράλληλα, υπενθύμιζε τη θέση που το κόμμα του είχε εκφράσει στο πρόσφατο τότε συνέδριό του, ότι «στα εθνικά και στα ζητήματα της πατρίδας, κυβέρνηση και αντιπολίτευση μπορούν να ομονοήσουν».¹³⁵⁸ Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται λίγο αργότερα και ο Γ.Γ. του C.H.P., Kasım Gülek, ο οποίος απαντώντας εν πτήση σε ερώτηση σχετική με τη «σφαγή», δήλωνε την «ικανοποίησή» του από τη «θαρραλέα» αν και «αργοπορημένη» ομιλία του Τούρκου Πρωθυπουργού, εκφράζοντας την προσδοκία του ότι θα ακολουθούσε μία εξίσου «θαρραλέα και αποφασιστική» στάση της τουρκικής κυβέρνησης στην τριμερή του Λονδίνου.¹³⁵⁹

Την παραμονή της ημέρας που εντέχνως φημολογείται ότι θα λάμβανε χώρα η «σφαγή», η *Hürriyet* πληροφορούσε στο κεντρικό της θέμα ότι οι δηλώσεις του Τούρκου Πρωθυπουργού «επικροτούνταν από τον αγγλικό Τύπο». Στο σχετικό ρεπορτάζ, ωστόσο, ο απεσταλμένος της στο Λονδίνο ειδικά για την τριμερή, Haldun Simavi, ανέφερε ότι οι συγκεκριμένες δηλώσεις παρατίθεντο μεν στις βρετανικές εφημερίδες, αλλά χωρίς κάποιο σχόλιο. Από την άλλη μεριά, λακωνική ήταν η αναφορά της εφημερίδας στα αυξημένα μέτρα ασφαλείας των βρετανικών αρχών στο νησί, εν όψει του επίμαχου «συλλαλητηρίου των κομμουνιστών» που θα πραγματοποιείτο την επομένη, χωρίς να γίνεται καμμία νεώτερη μνεία για την αναμενόμενη «σφαγή».¹³⁶⁰ Αντιθέτως, στον κεντρικό της πρωτοσέλιδο τίτλο θα αναβαθμιζόταν το γεγονός ότι η «ημέρα της σφαγής» είχε τελικά περάσει «άνευ επεισοδίων». Ακόμη και τότε, όμως, η πρώτη πρόταση του σχετικού ρεπορτάζ που διάβαζε ο Τούρκος αναγνώστης, με την οποία γνωστοποιείται η συγκεκριμένη

¹³⁵⁸ “Menderes’in Kıbrıs’a dair beyanati umumî bir tasviple karşılandı” («Η δήλωση του Μέντερες για την Κύπρο αντιμετωπίστηκε με καθολική επικρότηση»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 26/8/1955. Όπως προκύπτει από το συγκεκριμένο ρεπορτάζ, στο ίδιο μοτίβο κινήθηκαν και οι τουρκικές νεολαιίστικες οργανώσεις, με τον «γενικό πρόεδρο» της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική» (Hikmet Bil), να επιχαιρεί για την «ασχυρή δήλωση» του Τούρκου Πρωθυπουργού και να διαμηνύει πως «οι ομογενείς μας στην Κύπρο νιώθουν βαθιά ανακούφιση και ηρεμία». Οι συγκεκριμένες δηλώσεις του προτάσσονταν στο ρεπορτάζ εκείνων των εκπροσώπων της αντιπολίτευσης.

¹³⁵⁹ “Gülek uçakla 3200 metre yükseklikte Kıbrıs işine dair basın toplantısı yaptı” («Ο Γκιουλέκ παραχώρησε συνέντευξη Τύπου για την Κύπρο σε ύψος 3200 μέτρων με το αεροπλάνο»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 27/8/1955. Παρά τη «μεγίστη προσοχή» που είχε επιδείξει η τουρκική αντιπολίτευση να μην θίξει εσωτερικά ζητήματα εν όψει της σύγκλησης της τριμερούς, η τουρκική κυβέρνηση διά στόματος Υπουργού Εσωτερικών, Namık Gedik, αλλά και άλλων αξιωματούχων, προέβαινε σε σκληρή επίθεση εναντίον της, βλ. “Kıbrıs Konferansı münasebetiyle muhalefetin iç politika meselelerine temas etmemesine rağmen/ D. Parti sözcüleri dün de muhalif partilere ağır hücumlarda bulundu” («Παρά το γεγονός ότι η αντιπολίτευση δεν έθιξε εσωτερικά πολιτικά ζητήματα εν όψει της Διάσκεψης για την Κύπρο/ οι εκπρόσωποι του Δ. Κόμματος προέβησαν και χθες σε οξείες επιθέσεις κατά των κομμάτων της αντιπολίτευσης»), *Hürriyet*, 29/8/1955.

¹³⁶⁰ “İngiliz basını Kıbrıs’a dair Türk tezini tasvip ediyor” («Ο αγγλικός Τύπος επικροτεί την τουρκική θέση για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 27/8/1955.

εξέλιξη, ήταν διατυπωμένη ως εξής: «Η σημερινή 28^η ημέρα του Αυγούστου, την οποία οι ενωτικοί Ελληνοκύπριοι είχαν ανακηρύξει [sic] ως ημέρα σφαγής, πέρασε ήρεμα στην Κύπρο». Ακολουθούσε η περιγραφή της ομιλίας του Γ.Γ. του ΑΚΕΛ, Εζεκία Παπαϊωάννου, αλλά και εκείνη της εκτέλεσης του αστυνομικού Πουλλά, ενέργεια που προβαλλόταν και στον υπότιτλο του κεντρικού πρωτοσέλιδου.¹³⁶¹ Η ενέργεια αυτή έδινε την αφορμή στην εφημερίδα να επαναλάβει τα δημοσιεύματά της περί του κλίματος «τρομοκρατίας» στο νησί, η «αδυναμία» αντιμετώπισης του οποίου από τις βρετανικές αρχές «αύξανε τις ανησυχίες των ομογενών μας».¹³⁶² Ουδεμία, ωστόσο, αναφορά υπήρχε στις στήλες της, είτε υπό μορφή ρεπορτάζ, είτε άρθρου γνώμης ή άλλη, για τη διάψευση στην πράξη της φημολογίας περί «σφαγής» που έντεχνα και συστηματικά είχε καλλιεργήσει. Το έλλειμμα αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η συνεχής και με κάθε τρόπο προβολή του όλο το προηγούμενο διάστημα είχε πλέον επιτελέσει τους σκοπούς της: Αφενός μεν να διαμορφωθεί η κατάλληλη ατμόσφαιρα για να «διευκολυνθεί» η δημόσια διατύπωση των σκληρών θέσεων της τουρκικής κυβέρνησης για την Κύπρο εν όψει της σύγκλησης της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου, αφετέρου δε να ενισχυθεί στα μάτια της τουρκικής κοινής γνώμης η θυματοποιημένη εικόνα των «απειλούμενων» Τουρκοκυπρίων, η οποία θα παγίωνε στη συνείδησή της την ανάγκη να υπάρξει η ανάλογη αντίδραση και στη «μητέρα πατρίδα». Οι εξελίξεις των Σεπτεμβριανών θα αποδείκνυαν ότι η «τουρκική κοινή γνώμη» πράγματι θα αντιδρούσε αναλόγως.

Η στάση της τουρκικής πλευράς τις παραμονές της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου

Από τα μέσα Αυγούστου άρχισαν να εμφανίζονται στην *Hürriyet* διαρροές σχετικά με τη στάση που θα ακολουθούσε η επίσημη τουρκική κυβέρνηση στην επικείμενη τριμερή διάσκεψη του Λονδίνου, ενώ συνεχίζονταν τόσο οι ανταποκρίσεις για την αντίστοιχη της Ελλάδας, όσο και η αρθρογραφία για το θέμα που είχε ξεκινήσει από τον προηγούμενο μήνα. Έτσι, μαζί με τη σύνθεση της αντιπροσωπείας που θα εκπροσωπούσε τη χώρα, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Άγκυρα παρέθετε «εν συντομία» και την τουρκική άποψη που θα διατυπωνόταν εκεί, όπως αυτή είχε «οριστικοποιηθεί»: «Αν και η Τουρκία δεν αντιτίθεται στη συνέχιση του υφιστάμενου καθεστώτος της Κύπρου, σε περίπτωση που οδεύσουμε σε οποιαδήποτε μεταβολή του, το ζήτημα ενδιαφέρει την Τουρκία, μετά από την αγγλική και πριν από την ελληνική κυβέρνηση. Στο ζήτημα αυτό η Τουρκία δεν είναι σε καμμία περίπτωση διατεθειμένη να απαρνηθεί τα δικαιώματά της. Η Κύπρος, η οποία ουδέποτε μέχρι τώρα έχει υπαχθεί σε ελληνική διοίκηση, παρέμεινε επί αιώνες τουρκική και οι σημερινές συνθήκες και αναγκαιότητες υπαγορεύουν να γίνει έτσι».¹³⁶³ Στην τοποθέτηση

¹³⁶¹ «Kıbrıs'ta 'katliâm' günü hâdisesiz geçti/ Kızıllar Ada'nın dört yerinde nümayiş yaptılar; Bir Rum polis öldürüldü, biri de ağır yaralandı» («Η ημέρα 'σφαγής' στην Κύπρο πέρασε χωρίς επεισόδια/ Οι ερυθροί έκαναν διαδηλώσεις απ' άκρου εις άκρον στο νησί' δολοφονήθηκε ένας αστυνομικός και τραυματίστηκε σοβαρά ένας άλλος»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 29/8/1955.

¹³⁶² «Kıbrıs'ta Rum çeteleri tethis faaliyetine devam ediyor» («Στην Κύπρο οι ελληνοκυπριακές συμμορίες συνεχίζουν τις τρομοκρατικές τους δραστηριότητες»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 30/8/1955. Στο ρεπορτάζ η δολοφονία του Πουλλά αποδιδόταν στους «κομμουνιστές», παρά το γεγονός ότι μόλις την προηγούμενη η εφημερίδα έκανε λόγο για τον «δολοφόνο που ανήκει στην οργάνωση ΕΟΚΑ». Η σχετική φωτογραφία λίγο μετά την εκτέλεση δημοσιεύονταν πρωτοσέλιδα την 1^η Σεπτεμβρίου.

¹³⁶³ «Kıbrıs üzerindeki hakkımızdan asla vaz geçmek niyetinde değiliz» («Σε καμμία περίπτωση δεν είμαστε διατεθειμένοι να υποχωρήσουμε των δικαιωμάτων μας επί της Κύπρου»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 15/8/1955. Σύμφωνα με την εφημερίδα, η τουρκική αντιπροσωπεία στην τριμερή θα αποτελείτο από τους «Αναπληρωτή Υπουργό

αυτή δεν παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση από τις παγίως διατυπωθείσες τουρκικές θέσεις, έτσι όπως είχαν κατά καιρούς δημοσιοποιηθεί αμέσως ή εμμέσως, είναι ωστόσο προφανές ότι η «περιληπτική» προβολή τους από την εφημερίδα αποτελούσε προϊόν διαρροής από το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών.

Την ίδια «κατηγορηματική, σαφή και ανυποχώρητη» γραμμή τηρούσε, κατά την εφημερίδα, ο Zorlu και στην κατ' ιδίαν συνάντηση που είχε ο ίδιος και οι συνεργάτες του με τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών MacMillan, δύο ημέρες πριν την έναρξη της τριμερούς. Συνεχίζοντας να αναπαραγάγει κατ' αυτόν τον τρόπο τις διαρροές του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, ο ειδικός ανταποκριτής της εφημερίδας στο Λονδίνο, Haldun Simavi, έκανε λόγο για την «αγωνία», το «στρίμωγμα» και το «σοκ» των Βρετανών από την τουρκική εκείνη στάση, καθώς κατανοούσαν πως δεν θα μπορούσαν να συνεχίσουν επί μακρόν την «αδιέξοδη» πολιτική τους στην Κύπρο, καθώς και ότι αργά ή γρήγορα θα «αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν» το νησί «όπως είχαν πράξει και στην Παλαιστίνη». Πέραν των εντυπώσεων αυτών, ωστόσο, αξιοπρόσεκτη ήταν και η διαρροή ότι κατά τη διάρκεια της συνομιλίας του Zorlu με τον MacMillan, ξεκαθαρίστηκε στον δεύτερο ότι «και η παραμικρή μεταβολή που θα επέλθει στο καθεστώς του νησιού, θα επιφέρει την αναθεώρηση και δη την κατάργηση της Συνθήκης της Λωζάννης [sic], και ως αποτέλεσμα τούτου θα επανεξεταστούν η κατάσταση της Δυτικής Θράκης, των Δωδεκανήσων, καθώς και των Ρωμιών της Ιστανμπούλ». Προς επίρρωση μάλιστα των ισχυρισμών του, ο Zorlu φέρεται ειπών ότι η Τουρκία «δυστυχώς εξαπατήθηκε», καθώς όπως έδειχναν «τα γεγονότα» είχε «βρικολακιάσει η ελληνική Μεγάλη Ιδέα», προσθέτοντας ότι «ουδείς μπορεί να εγγυηθεί πως η Ελλάδα δεν θα προβάλλει αύριο εδαφικές αξιώσεις εις βάρος μας, με τη βοήθεια και την παρότρυνση π.χ. της Ρωσίας».¹³⁶⁴ Όπως γίνεται φανερό, με τις έντεχνες εκείνες διαρροές προς τον Τύπο, τις οποίες πρωτοσέλιδα πρόβαλλε η *Hürriyet*, ο Zorlu εκκινούσε μεν από την πάγια τουρκική θέση υπέρ του αμετάβλητου του καθεστώτος της Κύπρου, ακολούθως όμως περνούσε από την άμυνα στην επίθεση, θέτοντας επισήμως θέμα συνολικής αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάννης και προβάλλοντας εδαφικές απαιτήσεις με αφορμή την Κύπρο. Επιπροσθέτως, δεν δίσταζε να συμπεριλάβει εκβιαστικά στις αναφορές του και τους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης, αλλά και να υποβάλει εμμέσως την εντύπωση ότι η δημιουργία του ζητήματος της Κύπρου οφειλόταν σε «ρωσική», άρα «κομμουνιστική υποκίνηση». Η ευρεία και συνολική εκείνη κίνηση τακτικής ενδεχομένως να περιέκλειε και στρατηγικούς στόχους πέραν της συγκυρίας, το βέβαιο όμως είναι ότι επηρέαζε άμεσα την τουρκική κοινή γνώμη, διαμορφώνοντας την εικόνα ότι η

Εξωτερικών» Fatin Rüştü Zorlu ως επικεφαλής, Υπουργό Άμυνας Ethem Menderes, Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών Muharrem Nuri Birgi, κατ' ανάθεση στην 1^η Διεύθυνση Orhan Eralp και κατ' ανάθεση στην 2^η Διεύθυνση Mahmut İlkerdem, το επίθετο του οποίου αναφερόταν λανθασμένα έτσι, αντί του ορθού Dikerdem.

¹³⁶⁴ «Kıbrıs statüsünde en ufak bir değışiklik kabul etmiyeceğiz/ Aksi taktirde Lozan muahedesinin tadilini isteyeceğiz» («Δεν θα αποδεχθούμε ούτε την παραμικρή μεταβολή στο καθεστώς της Κύπρου/ Στην αντίθετη περίπτωση θα ζητήσουμε αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης»), κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος σε *Hürriyet*, 28/8/1955.

Τουρκία σε κάθε περίπτωση όχι μόνο δεν επρόκειτο να υποχωρήσει στο Κυπριακό, αλλά είχε λαμβάνειν και σε άλλα ζητήματα.¹³⁶⁵

Στο πλαίσιο της ίδιας ανταπόκρισης, ο Haldun Simavi πληροφορούσε και για τη στιχομυθία που είχε εξελιχθεί στο Λονδίνο μεταξύ ενός δημοσιογράφου της *News Chronicle* και του μέλους της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας, Ahmet Zaim. Όταν ο πρώτος ρώτησε τον Τουρκοκύπριο δικηγόρο αν οι ομογενείς του στο νησί έχουν όπλα για να προστατευθούν, ο δεύτερος απαντούσε ότι «και στον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας οι Έλληνες είχαν περισσότερα όπλα από εμάς, στο τέλος όμως ήταν εκείνοι που έπεσαν στη θάλασσα της Σμύρνης». Επικροτώντας ο Simavi τις «παλληκαρήσιες» δηλώσεις του Zaim, ανέφερε ότι είχαν αποτυπωθεί στη βρετανική εφημερίδα υπό τον τίτλο «κρούεται ο κώδων του κινδύνου στην Κύπρο», ενώ σχολίαζε ότι ο βρετανικός Τύπος στο συγκεκριμένο θέμα έδινε την εικόνα κάποιου ο οποίος «μόλις έχει ξυπνήσει από βαθύ ύπνο».¹³⁶⁶ Την ίδια εκείνη ημέρα η *Hürriyet* δημοσίευε παραπλεύρως στο πρωτοσέλιδό της την είδηση περί της δημιουργίας στην Κύπρο μιας τουρκοκυπριακής οργάνωσης με την επωνυμία «Volkan», η οποία «αν παραστεί ανάγκη θα αγωνιστεί εναντίον των τρομοκρατών». Σύμφωνα δε με τα όσα πρόσθετε ο ανταποκριτής της στο νησί, τα μέλη της εν λόγω οργάνωσης «είχαν ορκιστεί πως θα ξεπλήρωναν τη ζωή κάθε Τούρκου που θα δολοφονηθεί με τις ζωές 4 Ελληνοκυπρίων τρομοκρατών».¹³⁶⁷

Τις επικοινωνιακές σκοπιμότητες της τουρκικής πλευράς εξυπηρετούσε η εφημερίδα και όταν δημοσίευε πρωτοσέλιδα ένα «ιστορικό ντοκουμέντο», με προέλευση τα αρχεία της τουρκικής Πρωθυπουργίας. Και η περίπτωση αυτή εντασσόταν στον κύκλο των διαρροών που γίνονταν τις παραμονές της τριμερούς, και αφορούσε την ιδιόχειρη σημείωση του Σουλτάνου Abdülhamid II στο κείμενο της Συνθήκης του 1878 μεταξύ Βρετανίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με την οποία παραχωρείται η Κύπρος στη βρετανική διοίκηση. Η εν λόγω σημείωση- επιφύλαξη ανέφερε ότι η νήσος παραχωρείται με την προϋπόθεση ότι «δεν βλέπτονται σε καμμία περίπτωση τα υψηλά έννομα συμφέροντά μου». Εκκινώντας από αυτό, το ρεπορτάζ που έφερε την υπογραφή της

¹³⁶⁵ Από την άποψη αυτή, χαρακτηριστική είναι η μεγάλη έκταση που είχε δώσει τον Αύγουστο η *Hürriyet* στο κεντρικό θέμα του *Εθνικού Κήρυκος* των Αθηνών, όπου ζητείτο η αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης και η επιστροφή της Ανατολικής Θράκης στην Ελλάδα. Αν και αναγνώριζε πως επρόκειτο για μία «ακροδεξιά και ακραία εθνικιστική εφημερίδα», την οποία χαρακτήριζε «πατσαβούρα», η *Hürriyet* ερμήνευε το εν λόγω δημοσίευμα ως απόδειξη της επιβίωσης των μεγαλοϊδεατικών βλέψεων των Ελλήνων, με τον ανταποκριτή της στην Αθήνα να καλεί το «τουρκικό έθνος» να «ανοίξει τα μάτια του!», βλ. “Yunanlılar şimdî de bütün Trakya’yi bizden istiyorlar” («Οι Έλληνες θέλουν τώρα από μας ολόκληρη τη Θράκη»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 10/8/1955. Το θέμα θα έπαιρνε διαστάσεις στον τουρκικό Τύπο, όπως τεκμαίρεται από τη γελιογραφία που αναδημοσίευε η εφημερίδα από τη *Yeni Sabah*, καθώς και από τις καταδικαστικές δηλώσεις του Υπουργού Επικρατείας Mukerrem Sarol σε ομιλία που εκφώνησε στην Αδριανούπολη, βλ. “Dün Edime’de büyük bir halk kitleşi önünde konuşan/ Sarol Yunanlıların Türk toprakları üzerindeki iddialarını takbih etti” («Ο Σαρόλ που μίλησε ενώπιον μεγάλου πλήθους χθες στην Αδριανούπολη/ καταδίκασε τις αξιώσεις των Ελλήνων επί τουρκικών εδαφών»), *Hürriyet*, 19/8/1955. Το θέμα εκμεταλλεύτηκε με τη σειρά του και ο Bülükbaşı, ο οποίος κατά τη διάρκεια περιοδείας του στην ανατολική Μικρά Ασία, ρώτησε έναν χωρικό ποια ήταν η γνώμη του για το ότι οι Έλληνες ήθελαν να έλθουν στη Θράκη, για να πάρει την απάντηση, «ας έλθουν, χρειάζονται κοπριά τα χώματα». Όπως ήταν αναμενόμενο, η εφημερίδα πρόβαλε τη στιχομυθία πρωτοσέλιδα, βλ. *Hürriyet*, 28/8/1955. Παρά την αντίδραση και τις σκαπτικές της αναφορές, ωστόσο, η εφημερίδα αναπαρήγαγε με κάθε σοβαρότητα τις αντίστοιχες διαρροές-δηλώσεις του Zorlu στο Λονδίνο.

¹³⁶⁶ “İngiliz gazeteleri uykudan uyanıyor!” («Οι αγγλικές εφημερίδες ξυπνούν από τον ύπνο!»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 28/8/1955.

¹³⁶⁷ “Kıbrıs Türkleri ‘Volkan’ adlı bir dernek kurdular” («Οι Τουρκοκύπριοι ίδρυσαν οργάνωση με την επωνυμία ‘Volkan’»), *Hürriyet*, 28/8/1955.

εφημερίδας, επαναλάμβανε τη γνωστή επιχειρηματολογία περί «προσωρινής παραχώρησης» της Κύπρου, διέστρεφε τη πρόβλεψη της Συνθήκης της Λωζάννης ισχυριζόμενη ότι η Τουρκία δεν είχε αποποιηθεί ρητώς των κυριαρχικών της δικαιωμάτων επί της νήσου και υποστήριζε ότι η Ελλάδα ουδεμία «συμβατική» σχέση είχε ποτέ με την Κύπρο. Καταλήγοντας, ευχαριστούσε τον «παλαιό βουλευτή Μερσίνας, Niyazi Ramazanoğlu», που είχε παραχωρήσει τα σχετικά διπλωματικά έγγραφα.¹³⁶⁸

Από την άλλη μεριά, από τα μέσα Αυγούστου και εξής συνεχιζόταν και η αρθρογραφία της εφημερίδας σχετικά με τη σύγκληση της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου, ενώ δεν έλειπαν οι αναδημοσιεύσεις γελοιογραφιών, αν και σε μικρότερη συχνότητα σε σχέση με τον Ιούλιο. Στην πρώτη από τις αναλύσεις για την επικείμενη τότε τριμερή, ο M. Feridun Bellisar έθετε εν αμφιβόλω όχι μόνο την ικανότητα της Ελλάδας να υπερασπίσει τα δυτικά αμυντικά συμφέροντα στην ανατολική Μεσόγειο, αλλά και την προσήλωσή της στη δυτική συμμαχία. Κατ' εκείνον, η διακατεχόμενη από αισθήματα «εκνευρισμού και σαστιμάρας» γειτονική χώρα εξυπηρετούσε τα σχέδια της Μόσχας να προκαλέσει εξέγερση στην Κύπρο, προκειμένου να «εξασθενήσει την άμυνα της Τουρκίας και της Ανατολικής Μεσογείου». Χρέωνε, μάλιστα, συνεργασία μεταξύ του Σοβιετικού πρέσβη στην Αθήνα και του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών στην εκπόνηση του σχετικού σχεδίου. Ως αποτέλεσμα, εκτιμούσε ότι η «χρεωκοπημένη» ελληνική στρατηγική «δεν είχε καμμία ελπίδα» επιτυχίας στην τριμερή. Επιπροσθέτως, για πρώτη φορά και σε αντίθεση με τη συνήθη, έστω και ειρωνική, αναφορά σε εκείνην ως «φίλη και σύμμαχο χώρα», η Ελλάδα χαρακτηριζόταν ως «ύπουλος εχθρός», στον οποίο «δεν θα επιτρέψουμε να χωθεί στον κόρφο μας» εξαιτίας της διεκδίκησης της Κύπρου. Ο αρθρογράφος, αφού χαρακτηρίσει τον Μακάριο ως «πράκτορα της Μόσχας» και επιτιμήσει την ελληνική κυβέρνηση που είχε παραδώσει την πολιτική της στον «ερυθρό παπά», κατέληγε στο κείμενό του επαναλαμβάνοντας τις εκτιμήσεις του για τις ελληνικές προθέσεις: «Εμείς γνωρίζουμε ήδη πως η χώρα αυτή караδοкеί μια στιγμή αδυναμίας μας για να μας επιτεθεί και πάλι. Εξάλλου, οι Έλληνες αυτό δεν το κρύβουν και πολύ. Θα ήταν καλύτερα να έλειπε τέτοιος σύμμαχος».¹³⁶⁹

Τα ίδια ακριβώς επιχειρήματα με παρεμφερή διατύπωση θα επαναλάμβανε ο συγκεκριμένος αρθρογράφος και στο εκτενές κείμενο που δημοσίευε στη *Hürriyet* την ίδια ημέρα που ξεκινούσε η τριμερής. Σε εκείνο, ωστόσο, αφιέρωνε περισσότερο χώρο στη σημασία που είχε για την τουρκική πλευρά η διάσκεψη του Λονδίνου, σημειώνοντας πως δεν προσδοκάται η «ριζική διευθέτηση» του Κυπριακού, αλλά η «σαφής γνωστοποίηση των τουρκικών θέσεων», καθώς και το «ξερίζωμα των ελληνικών ελπίδων». Αναλύοντας περαιτέρω τις τουρκικές προσδοκίες, ο Bellisar υποστήριζε πως η εν λόγω σύνοδος θα σηματοδοτούσε τον τερματισμό της «πολιτικής της στρουθοκαμήλου» που ακολουθούσε η χώρα του στο Κυπριακό, με την επιμονή που θα επιδείξει στην υιοθέτηση «μέτρων

¹³⁶⁸ “Tarihî vesikalar konusuyor” («Ομιλούν τα ιστορικά έγγραφα»), *Hürriyet*, 29/8/1955, όπου δημοσιεύονταν και φωτογραφίες των εγγράφων που επικαλείτο το ρεπορτάζ.

¹³⁶⁹ “Kıbrıs Konferansı Arifesinde” («Στις παραμονές της Συνόδου για την Κύπρο»), στήλη «Günün Yazısı», *Hürriyet*, 15/8/1955.

καλύτερης προστασίας των δικαιωμάτων των Τουρκοκύπριων». Αντίστοιχη επιμονή θα επιδεικνυόταν, κατά τον αρθρογράφο, και στην προβολή ορισμένων απαιτήσεων που είχαν να κάνουν με την «ασφάλεια της Τουρκίας», διότι «δεν υπάρχει πλέον μία σύμμαχος Ελλάδα, την οποία μπορούμε να εμπιστευτούμε». Καταλήγοντας, επαναλάμβανε ότι η τριμερής διάσκεψη θα αποτελούσε «την αφετηρία μετάβασης της Τουρκίας από την παθητική στην ενεργητική στάση, έναντι της νέας κατάστασης που έχει προκύψει σε αυτό το τμήμα της Μεσογείου». Τόσο οι «Άγγλοι φίλοι», όσο και οι «γείτονες Έλληνες» θα είχαν την ευκαιρία να αποκομίσουν μία «ξεκάθαρη ιδέα» για την κατεύθυνση που θα έδινε στην πολιτική της Τουρκίας η «μετάβαση» εκείνη, γεγονός που θα συνιστούσε ένα «διόλου αξιοκαταφρόνητο αποτέλεσμα».¹³⁷⁰

Την ίδια ημέρα και στην ίδια σελίδα δημοσιευόταν και η ανάλυση του Şükrü Kaya, η οποία παραδόξως για το ύφος του, περιλάμβανε εξίσου οξείες διατυπώσεις οι οποίες, όπως θα καταδειχθεί, υπαγορεύονταν από το συμπέρασμα που εξήγαγε. Συμμεριζόμενος τα επιχειρήματα περί της βρετανικής «υποχωρητικότητας», καθώς και περί της «διακηρυχθείσας πρόθεσης να διαπραχθεί σφαγή των Τουρκοκυπρίων» στο νησί, ο αρθρογράφος προχωρούσε σε εκτενή ιστορική ανάλυση της «επεκτατικής» πορείας της νεώτερης Ελλάδας, με την παράθεση αρκετών παραδειγμάτων προς επίρρωση των ισχυρισμών του. Κατ' εκείνον, η «προστασία» που απολάμβαναν οι Έλληνες από τους δυτικούς εις βάρος των Τούρκων ήταν η αιτία για τον «κακομαθημένο» χαρακτήρα τους σε τέτοιο βαθμό, ώστε να έχουν τώρα κατά νου – έστω κι αν δεν το λένε – να «πάρουν» την Ίμβρο, την Τένεδο, την Ανατολική Θράκη, τη Σμύρνη και την Πόλη. Όσο για το Κυπριακό, «η ελληνική κυβέρνηση είναι έρμαιο της ελληνικής κοινής γνώμης, η οποία είναι παρασυρμένη από τις δημαγωγικές προκλήσεις ενός ιερέα που έχει βαλθεί να γίνει εθνικός ήρωας και άγιος της θρησκείας, με έναν υστερικό φανατισμό και φιλοδοξία». Γι' αυτό και δεν είναι δυνατόν να αναμένεται από τη συγκεκριμένη κυβέρνηση «να έχει το θάρρος μιας απόφασης που θα εκπληρώσει το φιλικό και συμμαχικό της καθήκον και που θα προστατεύσει την ειρήνη». Ο Kaya υποστήριζε, ακόμη, ότι τίποτε από όσα έχουν γίνει στο Κυπριακό δεν θα είχε συμβεί, αν η βρετανική κυβέρνηση είχε το σθένος να διακηρύξει και να υπερασπιστεί όλους εκείνους τους λόγους που επέβαλαν την παραμονή της Κύπρου υπό την κυριαρχία και τη διακυβέρνησή της, κάτι που αποτελούσε και «θέση της Τουρκίας». Τότε θα σταματούσε και η επιδεικνυόμενη «ανοχή που κακομαθαίνει τους παπάδες και το λαό». Επειδή προεξοφλούσε το ενδεχόμενο να συνεχιστεί εκείνη η «ανεκτική» στάση που «αδίκως είχε φέρει σε δύσκολη θέση την Τουρκία» στο Κυπριακό και η Βρετανία να υποχωρήσει στα ελληνικά αιτήματα κατά τη διάρκεια της τριμερούς, καταλήγοντας στο κείμενό του, ο αρθρογράφος καλούσε την τουρκική κυβέρνηση και την τουρκική κοινή γνώμη να «επαγρυπνούν».¹³⁷¹

Επηρεασμένος από το προαναφερθέν δημοσίευμα του *Εθνικού Κήρυκος* και το θόρυβο που είχε προκαλέσει στην Τουρκία, ο Ahmet İhsan αφιέρωνε με τη σειρά του το σύνολο σχεδόν του άρθρου

¹³⁷⁰ «Kıbrıs Konferansı» («Η διάσκεψη για την Κύπρο»), στήλη «Günün Yazısı», *Hürriyet*, 29/8/1955.

¹³⁷¹ «Londra Üçler Konferansı» («Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου»), στήλη «Gözüşler», *Hürriyet*, 29/8/1955

του σε μία φαντασική αντιπαράθεση με τους Έλληνες, επανερχόμενος στη γνωστή επιχειρηματολογία περί «των νησιών του Αιγαίου που είναι η φυσική προέκταση της Ανατολίας». Εκφράζοντας την απορία του που εκείνη η «αναίδεια» είχε προέλθει από μία «δεξιά, εθνικιστική, δηλαδή εχέφρονα εφημερίδα» και όχι από τους «αφιονισμένους κομμουνιστές», επέκρινε σε οξείς τόνους την ελληνική πλευρά για τις συνεχείς «διεκδικήσεις» της και τις απέδιδε στο γεγονός ότι «είχαν πάψει να ελπίζουν για την Κύπρο». Καταλήγοντας, ανέφερε ότι η τριμερής του Λονδίνου θα «οριστικοποιούσε το Κυπριακό», προβλέποντας πως αν οι Έλληνες συνέχιζαν και μετά να έχουν απαιτήσεις, «ας κοιιάσουν» και τότε θα έχουν την «εμπειρία» όχι της «καταστροφής του ελληνικού στρατού», αλλά της «συνολικής εξάλειψης του ελληνικού έθνους [sic]». ¹³⁷² Το ίδιο πολεμικό ύφος υιοθετούσε ο συγκεκριμένος δημοσιογράφος, ενθαρρυσμένος από την «ευκρινέστατη και κατηγορηματική» ομιλία του Menderes, και στο άρθρο γνώμης του που δημοσιευόταν την παραμονή της τριμερούς διάσκεψης. ¹³⁷³

Η τριμερής διάσκεψη του Λονδίνου

Η κάλυψη της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου θα γινόταν από τη *Hürriyet* με κεντρικά πρωτοσέλιδα δημοσιεύματα από τις 30 Αυγούστου μέχρι και τις 6 Σεπτεμβρίου συνεχώς, με εξαίρεση την 5^η Σεπτεμβρίου, όταν το κεντρικό της πρωτοσέλιδο αφιερωνόταν στο συλλαλητήριο που είχαν πραγματοποιήσει Τουρκοκύπριοι στη βρετανική πρωτεύουσα. Καθ' όλο εκείνο το διάστημα, το σύνολο της πρώτης σελίδας της ήταν επικεντρωμένο σχεδόν αποκλειστικά στο Κυπριακό, με δημοσιεύματα και φωτογραφίες που απηχούσαν το ισχυρό της ενδιαφέρον, αλλά και την καλλιεργούμενη στην τουρκική κοινή γνώμη ένταση, η οποία θα συνέβαλλε σε σημαντικό βαθμό στο ξέσπασμα των Σεπτεμβριανών. Από την 7^η Σεπτεμβρίου μέχρι και τα μέσα του ίδιου μήνα θα κυριαρχούσαν τα γεγονότα του πογκρόμ και οι παράμετροί τους, ενώ από τις 20 Σεπτεμβρίου μέχρι και τις 4 Οκτωβρίου η κυκλοφορία της εφημερίδας θα διακοπτόταν, λόγω της απαγόρευσης που της επιβλήθηκε εξαιτίας της αναδημοσίευσης του κύριου άρθρου της *Ulus* με τίτλο «Μία σκληρή δοκιμασία». ¹³⁷⁴

Ξεκινώντας την παρουσίαση της πρώτης ημέρας της τριμερούς διάσκεψης, ο ειδικός ανταποκριτής της εφημερίδας, Haldun Simavi, παρουσίαζε καθαρά ειδησεογραφικά τα διαδικαστικά ζητήματα και τις εισαγωγικές ομιλίες των επικεφαλής των αντιπροσωπειών, κυρίως του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών MacMillan. Περαιτέρω πληροφορούσε ότι, σύμφωνα με βρετανικές πηγές, η διάσκεψη επρόκειτο να κρατήσει 15 ημέρες, ενώ στις 6 Σεπτεμβρίου ο MacMillan θα παρέθετε

¹³⁷² “İt ürür, kervan yürür” («Τα σκυλιά αλυχτούν, το караβάνι προχωρεί»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 21/8/1955. Αντίστοιχες υποτιμητικές και προσβλητικές αναφορές στον χαρακτήρα των Ελλήνων, συγκρίνοντάς τον με εκείνον των Βρετανών και των Τούρκων, έκανε δύο ημέρες αργότερα στο δικό του άρθρο γνώμης ο Tahsin Öztin, βλ. “Kıbrıs...”, *Hürriyet*, 23/8/1955. Παράλληλα, η εφημερίδα αναδημοσίευε γελοιογραφία από τη *Yeni Sabah*, η οποία εικόνιζε τον γνωστό εύζωνο να φωνάζει «θέλω την Κύπρο» και να αναμένει την απάντηση, που ερχόταν με ένα βροντερό «η Κύπρος είναι τουρκική» και τη λεζάντα να αναφέρει «Ηχώ», βλ. *Hürriyet*, 28/8/1955.

¹³⁷³ “Türk milletini ne sanıyorlar?” («Τι νομίζουν πως είναι το τουρκικό έθνος;»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 28/8/1955.

¹³⁷⁴ “Çetin bir imtihan”, *Ulus*, 19/9/1955. Για το πλήρες κείμενο της σχετικής απαγόρευσης στις εφημερίδες *Ulus*, *Hürriyet*, *Tercüman* και *Hergün* που είχε επιβάλει η Διοίκηση της κατάστασης εκτάκτου ανάγκης που κηρύχθηκε αμέσως μετά τα Σεπτεμβριανά, βλ. İnuğur, ό.π., σελ. 326.

δεξίωση στα μέλη των αποστολών. Απαντώντας, ωστόσο, σε σχετική ερώτηση κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου που παραχωρούσε μετά το πέρας των εργασιών της πρώτης ημέρας, ο Zorlu σημείωνε εύγλωττα ότι η διάσκεψη «ίσως [να κρατήσει] 1 ώρα, ίσως 15, ίσως και 10 λεπτά...». Μιλώντας προς τους δημοσιογράφους, ο επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας ανέφερε ότι θα έκανε την παρουσίασή του στα γαλλικά, αν και ως γλώσσα εργασίας είχαν οριστεί τα αγγλικά, πρόσθετε ότι θα ήταν στη διάθεσή τους να του απευθύνουν οποιαδήποτε ερώτηση επιθυμούσαν, καθώς και ότι είχαν προσέλθει στη διάσκεψη με καλή πρόθεση, «ανυπομονώντας» να καταστήσουν «γνωστή την τουρκική άποψη στην παγκόσμια κοινή γνώμη».¹³⁷⁵

Η εφημερίδα πλαισίωσε το κύριο εκείνο δημοσίευσμά της με μία ανταπόκριση του *B.B.C.* περί της απαισιοδοξίας του βρετανικού Τύπου για τα αποτελέσματα της διάσκεψης,¹³⁷⁶ το ήδη επισημανθέν δημοσίευμα περί των «αβάσιμων και κενών περιεχομένου φόβων των Ρωμίων συμπολιτών», καθώς και την επίσης προαναφερθείσα ανταπόκριση από τη Λευκωσία περί της «συνέχισης των τρομοκρατικών ενεργειών των Ελληνοκύπριων συμμοριτών». Παράλληλα, φιλοξενούσε και δύο πρωτοσέλιδες φωτογραφίες από τις εργασίες στο Lancaster House, που εικόνιζαν η πρώτη τα μέλη της τουρκικής αντιπροσωπείας και η δεύτερη τους Υπουργούς Εξωτερικών των τριών χωρών. Τέλος, αλλά όχι αμελητέα πρέπει να θεωρηθεί η γελοιογραφία που συμπεριλάμβανε τη δεδομένη ημέρα στις σελίδες της. Επρόκειτο για αναδημοσίευση από τη *Milliyet* και εικόνιζε την καρικατούρα ενός εύζωνου που προσπαθούσε να αποφύγει τη σκιά μιας τουρκικής ξιφολόγης, η οποία είχε πάρει το σχήμα της Κύπρου.

Ειδησεογραφικά ξεκινούσε η πληροφόρηση του *Siman* και για τη δεύτερη ημέρα των εργασιών, με την επισήμανση ότι το τελικό ανακοινωθέν δεν περιείχε λέξη για το περιεχόμενο της επίσημης τοποθέτησης του MacMillan στη συνεδρίαση που είχε προηγηθεί. «Αξιόπιστες πηγές», ωστόσο, τις οποίες επικαλείτο, ανέφεραν ότι ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών είχε κινηθεί στους εξής άξονες: «Η Κύπρος αποτελεί ένα εσωτερικό ζήτημα που αφορά μόνο την Αγγλία. Αυτό το έχουν αποδεχθεί ως έχει η Ελλάδα και η Τουρκία με τη Συνθήκη της Λωζάννης. Η Αγγλία θα διευθετήσει και θα τιμωρήσει παραδειγματικά το τρομοκρατικό κίνημα στην Κύπρο. Η Αγγλία φέρει μείζονα ευθύνη για την άμυνα της Μέσης Μεσογείου [sic] και όσο αυτή συνεχίζεται δεν δύναται να εγκαταλείψει την Κύπρο». Ακολούθως, ο Τούρκος ανταποκριτής παρέθετε την πληροφόρηση που είχε από βρετανικές, τη φορά αυτή, πηγές, σύμφωνα με τις οποίες ο σχεδιασμός των διαπραγματεύσεων προέβλεπε ότι την πρώτη εβδομάδα θα γινόταν η παρουσίαση των θέσεων και των τριών πλευρών, τη δεύτερη θα διεξάγονταν «εποικοδομητικές» διαπραγματεύσεις, ενώ την τρίτη θα γινόταν προσπάθεια «προσέγγισης και συμβιβασμού». Τέλος, προσέθετε και τις απόψεις «γαλλικών πηγών», οι οποίες εκτιμούσαν ότι η Βρετανία προσπαθούσε απλώς να κερδίσει χρόνο με την όλη προσπάθεια, προκειμένου να υπάρξει κατάληξη με την αποδοχή ενός σχεδίου που θα οδηγούσε μέσα από διαδοχικές φάσεις σε μία λύση «αυτοκυβέρνησης» ή «αυτοδιάθεσης», η οποία

¹³⁷⁵ “Kıbrıs konferansı dün başladı” («Ξεκίνησε χθες η διάσκεψη για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 30/8/1955.

¹³⁷⁶ “İngiliz basını ümitsiz” («Άνευ ελπίδας ο αγγλικός Τύπος»), *Hürriyet*, 30/8/1955.

όμως θα λάμβανε υπ' όψιν τις «στρατηγικές απαιτήσεις του δυτικού κόσμου». Αξίζει, τέλος, να επισημανθεί η πληροφορία του Simanı ότι «ορισμένες βρετανικές πηγές» είχαν κάνει λόγο περί μιας «ενδεχόμενης» βρετανικής πρότασης να δημιουργηθεί στην Κύπρο ένα «τριπλό στρατηγείο», που θα στελεχωνόταν από μέλη των ενόπλων δυνάμεων των τριών χωρών.¹³⁷⁷

Από την άλλη μεριά η εφημερίδα, καλύπτοντας τη δεύτερη ημέρα της διάσκεψης, επέλεγε να προβάλλει και πάλι «κυπροκεντρικά» θέματα στην πρώτη, αλλά και στις εσωτερικές της σελίδες. Έτσι, εκτός από το προαναφερθέν θέμα της «ασέβειας» του Πατριαρχείου προς την τουρκική εθνική εορτή της 30^{ης} Αυγούστου, που είχε εκδηλωθεί με την έλλειψη φωταψίας, φιλοξενούσε ανταπόκριση από τη Λευκωσία, σχετικά με τις δηλώσεις του γενικού διευθυντή ασφαλείας Robbins, ότι στόχος της υπηρεσίας του κατά το επόμενο διάστημα θα ήταν η «εκκαθάριση» της κυπριακής αστυνομίας από τους «κατασκόπους της ΕΟΚΑ». Παράλληλα, προβάλλονταν και οι εμπρηστικές δηλώσεις που είχε κάνει ο μουφτής Mehmet Dâna στην τουρκοκυπριακή *Hür Söz*, ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν είχαν «σε καμμία περίπτωση» την πρόθεση να αναγνωρίσουν οποιοδήποτε «προβάδισμα» ενδεχομένως προέκυπτε υπέρ των Ελλήνων στη διάσκεψη του Λονδίνου, προειδοποιώντας πως στην αντίθετη περίπτωση «θα ξεσπούσε εμφύλιος πόλεμος» στο νησί.¹³⁷⁸ Ακολουθούσε ένα επιθετικό άρθρο γνώμης του Selçuk Çandarlı, πλήρες υποτιμητικών χαρακτηρισμών, στο οποίο ο συγγραφέας αποφαινόταν ότι οι Έλληνες δεν είχαν ακόμη εξαγάγει τα αναγκαία ιστορικά «μαθήματα» από την αντιπαράθεσή τους με τους Τούρκους, γι' αυτό «γελάμε απλώς και απλώς συμπονούμε για τις αξιώσεις τους τούς Έλληνες, που αποτολμούν να προβάλλουν δικαιώματα επί των εδαφών της Κύπρου και της μητέρας πατρίδας».¹³⁷⁹ Από το φύλλο της συγκεκριμένης ημέρας δεν έλειπε και η γελοιογραφία, που αυτή τη φορά αναδημοσιευόταν από την *Tercüman*. Εικόνιζε έναν ημίγυμνο, από τη μέση και κάτω, εύζωνο με γυρισμένη την πλάτη, ο οποίος είχε στο κεφάλι μια γλάστρα με βασιλικό που συμβόλιζε την Κύπρο, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσε με το ένα του χέρι να καλύψει τη γύμνια του. Στη λεζάντα επαναλαμβανόταν η γνωστή παροιμία «[βρακί δεν έχουν τα πόδια μας], γαρύφαλλο στ' αυτί μας», με τη λέξη «βασιλικό» να έχει αντικαταστήσει τη λέξη «γαρύφαλλο», σε μία στερεοτυπικά ενδεικτική εκδήλωση της τότε τουρκικής αντίληψης για την ελληνική διεκδίκηση της Κύπρου.¹³⁸⁰

Αναφερόμενη στην ομιλία του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Στ. Στεφανόπουλου, η εφημερίδα συνέπιπτε στην κριτική της με τις διαρροές από βρετανικές πηγές ότι επρόκειτο για την επανάληψη των «γνωστών ελληνικών θέσεων». Ωστόσο, ο Haldun Simanı επέκρινε τους βρετανικούς αυτούς κύκλους για την εκτίμησή τους ότι είχε χρησιμοποιηθεί «ήπια γλώσσα που άφηνε επιδέξια ανοιχτή την πόρτα μιας συμφωνίας», καθώς και για το χαρακτηρισμό εκ μέρους τους της διάσκεψης ως «εποικοδομητικής». Πέραν τούτων, παρουσιάζονταν εν συντομία οι ελληνικές θέσεις όπως είχαν

¹³⁷⁷ “İngiltere Kıbrıs üzerindeki haklarından vazgeçmiyor” («Η Αγγλία δεν αφίσταται των δικαιωμάτων της επί της Κύπρου»), *Hürriyet*, 31/8/1955.

¹³⁷⁸ “Kıbrısta emniyet teşkilâtına sokulan çeteci Rum casuslar ayıklanıyor” («Εκκαθαρίζονται από την ασφάλεια στην Κύπρο οι διεισδύσαντες συμμορίτες Ρώμοι κατάσκοποι»), *Hürriyet*, 31/8/1955.

¹³⁷⁹ “Tarihten ders” («Μάθημα από την ιστορία»), *Hürriyet*, 31/8/1955.

¹³⁸⁰ “...Fesliğin ister başına!”, *Hürriyet*, 31/8/1955.

εκφραστεί στη «διάρκειας μισής ώρας» ομιλία του Στεφανόπουλου και σχολιαζόταν επιτιμητικά η προβληθείσα υπόσχεση περί του «σεβασμού των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των Τουρκοκυπρίων», σε περίπτωση που η Κύπρος ενωνόταν με την Ελλάδα: «Ο Στεφανόπουλος που αναφέρθηκε και στους Τούρκους του νησιού, είχε την ελαφρότητα να πει ότι θα προστατευθούν τα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους, κάνοντας πως ξεχνάει τις τραγωδίες στη Δυτική Θράκη και στα Δωδεκάνησα». Ενοχλημένος από όλα αυτά, ο Τούρκος ανταποκριτής επέχαιρε διότι την επομένη θα «έχουμε εμείς [sic] σειρά να μιλήσουμε» και μάλιστα καθ' όλη τη διάρκεια της συνεδρίασης. Επειδή δε ο Στεφανόπουλος είχε επαναλάβει «απαράλλαχτες τις γνωστές ενωτικές αξιώσεις της Ελλάδας», προεξοφλούσε πως η ομιλία του Zorlu θα ήταν «σκληρή και θα δοθεί στους Έλληνες η απάντηση που αξίζουν, και μάλιστα στην κεντρική πόλη της Αγγλικής Αυτοκρατορίας».¹³⁸¹

Στον αντίποδα της παρουσίασης που γινόταν από τις στήλες της εφημερίδας για την ομιλία του Στεφανόπουλου, η «διάρκειας μιας ώρας» ομιλία του Τούρκου αντιπροέδρου προβαλλόταν από τον Simanî ως παραδειγματική: «Όχι μόνο περιλάμβανε από την άποψη του περιεχομένου επιχειρήματα σοβαρά, σαφή και κυριολεκτικά πειστικά, αλλά και από μεθοδολογικής απόψεως θα καθέξει με την υψηλή της αξία ξεχωριστή θέση στην ιστορία της διπλωματίας». Στον πρόλογό του ο ανταποκριτής της εφημερίδας στεκόταν ιδιαίτερος στην ανάδειξη από τον Zorlu της στρατηγικής σημασίας που είχε η Κύπρος για την άμυνα της Τουρκίας, εκφράζοντας την πεποίθησή του ότι τα σχετικά επιχειρήματα θα γίνονταν «εύκολα και πλήρως αποδεκτά από τους εκπροσώπους των δύο συμμαχικών κρατών». Στη συνέχεια παρέθετε, όπως ο ίδιος ανέφερε, ολόκληρη σχεδόν την ομιλία του αντιπροέδρου της τουρκικής κυβέρνησης, στην οποία αναλύονταν όλα τα ιστορικά, νομικά και πολιτικά επιχειρήματα της τουρκικής πλευράς, που κατ' αρχήν τασσόταν υπέρ της διατήρησης του υφιστάμενου τότε καθεστώτος του νησιού.¹³⁸² Η εφημερίδα εκτιμούσε ότι η ομιλία του Zorlu είχε προκαλέσει «σάστισμα» στην ελληνική πλευρά, ενώ ο τρόπος που τοποθετούσε κατά σειρά τους υπότιτλους του κεντρικού της θέματος δημιουργούσε την εντύπωση ότι η φημολογούμενη κλήση του Στεφανόπουλου στην Αθήνα για να λάβει οδηγίες, οφειλόταν σε εκείνον ακριβώς τον αιφνιδιασμό. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί η ηχηρή απόφαση του ανταποκριτή περί της «διπρόσωπης» και «ιμπεριαλιστικής» πολιτικής της Ελλάδας, όπως αναδεικνυόταν «σε όλη της τη γύμνια» από το εξής «απαίσιο περιστατικό»: Ενώ στο κείμενο των πρακτικών της ημέρας συμπεριλαμβανόταν η φράση από την ομιλία του Στεφανόπουλου ότι η Ελλάδα ουδεμία εδαφική βλάβη κατά της Τουρκίας είχε ή πρόκειται να έχει, εκείνη είχε αφαιρεθεί από το τελικό κείμενο, «και η αιτία γι' αυτό είναι η προειδοποίηση που έλαβε από την Αθήνα».¹³⁸³

¹³⁸¹ “Yunanistan Kıbrıs’a dair aynı teraneleri tekrarladi” («Η Ελλάδα επανέλαβε το ίδιο τροπάρι για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 1/9/1955.

¹³⁸² Αξίζει να σημειωθεί η αποστροφή του λόγου τού Zorlu, όπου υποστήριξε ότι στην Κύπρο υπάρχουν δύο ξεχωριστές «κοινότητες», οι οποίες είναι «εντελώς διαφορετικές μεταξύ τους». Κατά συνέπεια, ακόμη και αν παραχωρηθεί καθεστώς αυτοκυβέρνησης σε ένα «τόσο μικρό κομμάτι εδάφους», δεν πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν η αρχή της πλειοψηφίας, αλλά το καθεστώς εκείνο να εδραστεί στη «διασφάλιση της πλήρους ισότητας και για τις δύο ομάδες».

¹³⁸³ “Fatin R. Zorlu Londra Konferansında Kıbrıs’a dair Türk görüşünü açıkladı” («Ο Φατίν Ρ. Ζορλού εξέθεσε την τουρκική άποψη στη Διάσκεψη του Λονδίνου»), *Hürriyet*, 2/9/1955. Οι υπότιτλοι που ακολουθούσαν είχαν ως

Σχολιάζοντας την ομιλία του Zorlu στη στήλη του, ο Şükri Kaya συµμεριζόταν τις εκτιμήσεις του Haldun Simavi για το περιεχόµενο και τη µεθοδολογία της, προσθέτοντας ότι αποτελούσε µία «ενισχυµένη και λεπτοµερειακή παράθεση» των όσων είχε δηµοσίως δηλώσει ο Πρωθυπουργός Menderes στο εστιατόριο *Liman*. Σταχυολογώντας και περαιτέρω αναλύοντας σηµεία της οµιλίας του Τούρκου Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών,¹³⁸⁴ ο αρθρογράφος επικέντρωνε στα «δικαιώµατα» που είχε η Τουρκία στην Κύπρο, σε περίπτωση που σηµειωνόταν µεταβολή του καθεστώτος της, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι «η Τουρκία είναι το προπύργιο της ασφάλειας και της σταθερότητας στην Εγγύς και Μέση Ανατολή, η δε Κύπρος είναι ο ακρογωνιαίος λίθος αυτού του προπυργίου στην Ανατολική Μεσόγειο». Επιπροσθέτως υπογράµµιζε ότι, ακόµη και αν η διάσκεψη του Λονδίνου δεν κατέληγε µε µία «ρητή και θετική απόφαση», θα συνέβαλλε οπωσδήποτε στην ενίσχυση της τουρκοβρετανικής φιλίας και συµμαχίας. Παράλληλα, σχολιάζοντας τις επιπτώσεις που θα είχε αυτή η προσέγγιση στις διµερείς φιλικές σχέσεις µε την Ελλάδα, αλλά και η τουρκική επικράτηση στο ζήτηµα της Κύπρου, ανέφερε καταληκτικά ότι «το να κερδίσουµε την υπόθεση της Κύπρου, η οποία έγινε αφορµή για την ενίσχυση της τουρκοβρετανικής φιλίας και συµμαχίας, είναι αρκετό για να µας αποζηµιώσει για την εξασθένιση άλλων φιλιών».¹³⁸⁵ Την ίδια ηµέρα δηµοσιευόταν και έτερο άρθρο γνώµης, εκείνο του Nihad Pinarlı, η κεντρική ιδέα του οποίου ήταν ότι οι Έλληνες κυνηγώντας «τη φορά αυτή τη χίμαιρα της Κύπρου» µπαίνουν σε µία νέα περιπέτεια, παραγνωρίζοντας το χαµηλό οικονοµικό επίπεδο της χώρας τους και την «πεινά» τους. Ο αρθρογράφος υπενθύµιζε την παλαιότερη «περιπέτεια τους» µε την ήττα που είχαν υποστεί στη Μικρά Ασία και κατέληγε εκφράζοντας την «ελπίδα» του, αυτή να µη λάβει διαστάσεις που θα «αναστατώσουν την ηρεµία των εθνών».¹³⁸⁶

ακολούθως: “Kıbrıs Adasınının mukadderati ancak Türkiye ile İngiltere devletleri arasında tayin olunabilir” (“Η τύχη του νησιού της Κύπρου µπορεί να καθοριστεί µόνο µεταξύ των κρατών της Τουρκίας και της Αγγλίας”), “Eğer nüfus çoğunluğu göz önüne alınırsa batı Trakyanın Türkiyenin olması lâzım gelmektedir” (“Εάν ληφθεί υπ’ όψιν η πληθυσµιακή πλειοψηφία, τότε η Δυτική Θράκη πρέπει να είναι της Τουρκίας»), “Türk tezi Yunan delegasyonuna şaşkınlık yarattı” (“Η τουρκική θέση προκάλεσε σάστιµα στην ελληνική αντιπροσωπεία») και “Stefanopoulos talimat almak için alelacele Atina’ya davet edildi” (“Ο Στεφανόπουλος εκλήθη εσπευσµένα στην Αθήνα για να λάβει οδηγίες”).

¹³⁸⁴ Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι µεταξύ των σηµείων της οµιλίας Zorlu που αναδείκνυε ο Kaya ήταν και η «σότητα δικαιωµάτων και αρµοδιοτήτων» µεταξύ «Τούρκων και Ρωµιών», που έπρεπε να διαπνέει τη διακυβέρνηση του νησιού σε περίπτωση παραχώρησης ενός καθεστώτος αυτοκυβέρνησης.

¹³⁸⁵ “Türkiye’nin Dâvası” (“Η υπόθεση της Τουρκίας»), στήλη «Görüşler», *Hürriyet*, 3/9/1955. Σε παράπλευρο πρωτοσέλιδο δηµοσίευµα της ίδιας ηµέρας, η εφηµερίδα συσχέτιζε την ανάπτυξη της τουρκικής θέσης στο Λονδίνο µε την «αύξηση της ελληνικής καταπίεσης στη Δυτική Θράκη», βλ. “Kıbrıs’a dair Türk tezi açıklanınca/ Batı Trakya’da Yunan zulmü artmağa başladı” (“Μόλις ανακοινώθηκε η τουρκική θέση για την Κύπρο/ άρχισε να αυξάνεται η ελληνική καταπίεση στη Δυτική Θράκη»), *Hürriyet*, 3/9/1955.

¹³⁸⁶ “Kıbrıs Macerası!” (“Η περιπέτεια της Κύπρου!»), *Hürriyet*, 3/9/1955. Και στην περίπτωση του συγκεκριµένου άρθρου του Pinarlı, χαρακτηριστική ήταν η ανάδυση των βαθύτερων στερεοτύπων στην περιγραφή της ελληνικής υποχώρησης στη Σµύρνη, όπου οι Έλληνες παρασταίνονταν ως επιτηδευµένοι ευκατάστατοι που κατέληξαν καταδιωκόμενοι στο βυθό της εκεί παραλίας: «Βάζοντάς το στα πόδια από τα βάθη της Ανατολίας µέχρι τη Σµύρνη, δεν είχαν την ευκαιρία ούτε καν να πάρουν τους φουντωτούς σκούφους και τα παπούτσια τους µε τους φραµπαλάδες, φαίνεται δε πως γρήγορα ξέχασαν ότι βυθοµετρούσαν τη θάλασσα στη Σµύρνη». Αντίστοιχο άρθρο που µεµφόνταν τους Έλληνες ότι δεν µπορούσαν να «θρέψουν» τους πολίτες τους, αλλά ήθελαν να προσαρτήσουν και την Κύπρο, δηµοσίευε δύο ηµέρες αργότερα ο M. Feridun Bellisar. Σε εκείνο στρεφόταν κατά πάντων, χαρακτηρίζοντας τον Παπάγο «µαριονέτα στα χέρια των κομμουνιστών», την ελληνική κυβέρνηση «δολοπλόκο» και τους Βρετανούς «αδύναµους» να πατάξουν την «τρομοκρατία» στην Κύπρο, ενώ στρεφόταν επίσης εναντίον µουσουλµανικών κρατών όπως η Αίγυπτος, η Συρία και η Σαουδική Αραβία, επειδή είχαν υποστηρίξει την Ελλάδα στην ψηφοφορία των Η.Ε., αποφανόµενος πως δεν αποτελούσαν «υπηρέτες του Ισλάµ, παρά µόνο καρικατούρες του», βλ. “Doğu Akdeniz’in emniyeti” (“Η ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου»), στήλη «Günün yazısı», *Hürriyet*, 5/9/1955.

Ειδησεογραφική ήταν η κάλυψη και της επομένης από την ομιλία του Zorlu ημέρας, με την εφημερίδα να επιλέγει ως πρωτοσέλιδο τίτλο το «μεγάλο ενδιαφέρον» του βρετανικού περιοδικού Τύπου για το περιεχόμενό της. Πέραν τούτου, ο Simavi παρέθετε τον τρόπο που θα εξελισσόταν η διαδικασία των συνομιλιών. Σύμφωνα με εκείνον, μετά την κλειστή συνάντηση που είχαν οι τρεις Υπουργοί Εξωτερικών με τους στενούς τους συνεργάτες θα υπήρχε διακοπή τριών ημερών έως την Τρίτη 7 Σεπτεμβρίου, διάστημα κατά το οποίο ο MacMillan θα είχε ξεχωριστές συναντήσεις στο εξοχικό του με τους Στεφανόπουλο και Zorlu, ενώ το βρετανικό κοινοβούλιο θα συνεδρίαζε τη Δευτέρα 6 Σεπτεμβρίου για να εξεύρει μία «φόρμουλα προσέγγισης», την οποία θα παρουσίαζε στους συνομιλητές του ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών με την επανάληψη των εργασιών της διάσκεψης. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας δεν παρέλειπε να σημειώσει την «ψυχρή ατμόσφαιρα» που υπήρχε μεταξύ της ελληνικής και της τουρκικής αντιπροσωπείας, χαρακτηριστικό δείγμα της οποίας ήταν το γεγονός ότι στο επίσημο γεύμα που είχε παρατεθεί στην τουρκική πρεσβεία είχε προσκληθεί μόνο η βρετανική πλευρά, με τον MacMillan «σε αντίθεση με τα καθιερωμένα να «πίνει αλκοόλ και καταναλώνει μπόλικο μαύρο χαβιάρι που, έτσι κι αλλιώς, επειδή ήταν τουρκικό προϊόν, δεν υπήρχε τίποτε άλλο στο τραπέζι».¹³⁸⁷

Την επόμενη ημέρα ο Zorlu παραχωρούσε συνέντευξη Τύπου προς τα βρετανικά Μέσα, ενώ προέβαινε και σε δηλώσεις προς την *Καθημερινή* και το *Βήμα*, τις οποίες η εφημερίδα πρόβαλλε στον κεντρικό πρωτοσέλιδο τίτλο της. Στις δηλώσεις του προς τις δύο ελληνικές εφημερίδες, ο επικεφαλής της τουρκικής αποστολής τόνιζε πως η Τουρκία «επέμενε κατηγορηματικά» στη διατήρηση του υφιστάμενου καθεστώτος του νησιού, καλούσε ανοιχτά την Ελλάδα να επιλέξει μεταξύ της Κύπρου και της τουρκικής φιλίας, ενώ σε μία αξιοπρόσεκτη αναφορά του σημείωνε ότι «αφού η Ελλάδα ανέκρουσε πρύμναν από την πολιτική του ακραίου εθνικιστή Βενιζέλου, δεν υπάρχει κανένας λόγος να εγκαταλείψει και η Τουρκία την πολιτική του Ατάτουρκ», προσθέτοντας πως η χώρα του ουδέποτε θα συγκατένευε στην παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα. Την υποστήριξη της Τουρκίας στο υπάρχον καθεστώς του νησιού επαναλάμβανε και κατά την προαναφερθείσα συνέντευξη Τύπου, σημειώνοντας πως η τριμερής διάσκεψη ήταν εξαιρετικά χρήσιμη για την καταγραφή των απόψεων των «ενδιαφερομένων μερών» στο Κυπριακό, γεγονός για το οποίο «χρωστούμε ένα μεγάλο ευχαριστώ στη βρετανική κυβέρνηση που απηύθυνε την πρόσκληση». Περαιτέρω, καλούσε τη Βρετανία να απαλλαγεί από το «σύμπλεγμα» ότι εφαρμόζει αποικιοκρατική πολιτική στην Κύπρο, διότι το μόνο που έκανε στο νησί με την πολιτική της ήταν να «προστατεύει τόσο την παγκόσμια ειρήνη, όσο και την τουρκοελληνική φιλία». Τέλος, ζητούσε να ληφθούν και να εφαρμοστούν «χωρίς χρονοτριβή σοβαρά μέτρα» για την καταστολή της «τρομοκρατίας» στη νήσο.¹³⁸⁸

¹³⁸⁷ “Kıbrıs’a dair Türk tezi İngiliz basınında derin akisler yartı” («Η τουρκική θέση για την Κύπρο είχε βαθιά απήχηση στον αγγλικό Τύπο»), *Hürriyet*, 3/8/1955.

¹³⁸⁸ “Türkiye’nin Yunanistan’a son ihtarı” («Τελευταία προειδοποίηση της Τουρκίας στην Ελλάδα»), “Yunan gazetecilerine demec veren Fatin Rüstü Zorlu dedi ki/ Yunanistan ya Kıbrıs’tan ya Türk dostluğundan vazgeçmeli!” («Ο Φατίν Ρουστου Ζορλου στις δηλώσεις που έκανε προς Έλληνες δημοσιογράφους είπε ότι/ η Ελλάδα πρέπει να εγκαταλείψει είτε την Κύπρο, είτε την τουρκοελληνική φιλία!»), τίτλος και υπότιτλοι σε *Hürriyet*, 4/9/1955.

Την ίδια προβολή με τις δηλώσεις του Zorlu είχε και το «μεγάλο» συλλαλητήριο που προαναγγελλόταν από τις στήλες της εφημερίδας και το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 4 Σεπτεμβρίου στην Trafalgar Square με τη συμμετοχή «5.000 διαδηλωτών», που έφεραν στο πέτο τους τη ροζέτα της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική» και κρατούσαν τουρκικές σημαίες. Όπως πληροφορούσε ο Haldun Simavi, ομιλητές ήταν οι Fazıl Küçük, Ahmet Zaim και Mithat Berberoğlu, οι οποίοι τόνιζαν πως οι απαιτήσεις των Ελλήνων για την Κύπρο οδηγούσαν τους Τουρκοκύπριους «σε πόλεμο εναντίον» των πρώτων, καθ' ότι «οι Τουρκοκύπριοι από το να σφαδάζουν υπό την ελληνική σκλαβιά, προτιμούν να πεθάνουν, και αυτό έφτασε η ώρα να το μάθει ο κόσμος». Την ένταση της όλης ατμόσφαιρας του συλλαλητηρίου ερχόταν να κλιμακώσει ο μαζικός όρκος που έδινε το πλήθος κατόπιν της σχετικής παρότρυνσης των ομιλητών και ο οποίος, κατά την εφημερίδα, έγινε ως εξής: «Η κραυγή 'η Κύπρος είναι τουρκική' έφυγε σαν βέλος από τα στόματα των 5.000 διαδηλωτών, για να ακολουθήσει ο όρκος 'ορκιζόμαστε όλοι να πεθάνουμε αν ληφθεί απόφαση υπέρ της ένωσης, της αυτοδιάθεσης ή της αυτοκυβέρνησης'».¹³⁸⁹

Σε ξεχωριστό πρωτοσέλιδο ρεπορτάζ της ίδιας ημέρας αναφερόταν ότι, εν όψει του προαναφερθέντος συλλαλητηρίου, πολίτες και διάφορες οργανώσεις της Τουρκίας είχαν αποστείλει τηλεγραφήματα υποστήριξης προς την τοπική επιτροπή του Λονδίνου της οργάνωσης «η Κύπρος είναι Τουρκική». Στο πλαίσιο του ίδιου δημοσιεύματος προστίθετο η είδηση για τη σύλληψη τριών Ελλήνων ναυτικών που είχαν «προκαλέσει φασαρίες» σε μπαρ του Πέραν, ενώ αξιοπρόσεκτη ήταν και η ανταπόκριση που ακολουθούσε από τη Σμύρνη, στην κομόπολη Θείρα (*Tire*) της οποίας και στο πλαίσιο των εορτασμών για την «απελευθέρωσή» της από τους Έλληνες το 1922, είχε οργανωθεί και ένα «καραβάνι της Κύπρου». Το εκεί πλήθος είχε ξεσπάσει σε χειροκροτήματα όταν αντελήφθη πως «οι γυναίκες που βρίσκονταν μέσα στα κάρα κουβαλούσαν πυρομαχικά», ενώ στις ταμπέλες που έφεραν τα παραδοσιακά οχήματα είχαν αναρτηθεί τα εξής συνθήματα: «Ένας Τούρκος αξίζει όσο πέντε Ρωμιοί», «Πόσο γρήγορα ξεχάσατε το χθες παλληκαράδες;» και «Αν το παρακάνετε θα πάμε πιο πέρα απ' ό,τι οι πατεράδες μας».¹³⁹⁰

Παραπλεύρως του πρωτοσέλιδου ρεπορτάζ περί τηλεγραφημάτων, όμως, δημοσιευόταν η ανατριχιαστική φωτογραφία ενός χάρτη της Κύπρου, επί του οποίου υπήρχε η ημισέληνος με την επιγραφή «Η Κύπρος είναι του Τούρκου», ενώ γύρω-γύρω ήταν γραμμένα τα ονόματα των έξι

¹³⁸⁹ “5.000 Türk Londra’da Kıbrıs için miting yaptı” («5.000 Τούρκοι έκαναν συλλαλητήριο στο Λονδίνο για την Κύπρο»), “Ada hakkında Yunanistan’a ilhak, kendi kaderini tayin veya muhtariyet kararı alındığı taktirde/ Nümayişçiler Kıbrıs uğurunda kanlarını dökmek için and içtiler” («Σε περίπτωση που ληφθεί απόφαση υπέρ της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, της αυτοδιάθεσης ή της αυτοκυβέρνησης/ οι διαδηλωτές ορκίστηκαν να χύσουν το αίμα τους για την Κύπρο»), τίτλος και υπότιτλοι σε *Hürriyet*, 5/9/1955. Το ρεπορτάζ συνοδευόταν από δύο μεγάλες φωτογραφίες του συλλαλητηρίου.

¹³⁹⁰ “Kıbrıs mitingi dolayısıyla dün Londra’ya birçok telgraf çekildi” («Με αφορμή το συλλαλητήριο για την Κύπρο εστάλησαν χθες στο Λονδίνο πολλά τηλεγραφήματα»), *Hürriyet*, 5/9/1955. Στην κατεύθυνση των συνθημάτων αυτών φαίνεται πως κινείτο και ο Abdürrazak, πρώην μέλος της ομάδας των ατάκτων που είχαν «σώσει» την Προύσα από πυρπόληση το 1922, ο οποίος δήλωνε στους δημοσιογράφους ότι, αν το επέτρεπε η κυβέρνηση, θα «τραβούσαν για την Κύπρο», προσθέτοντας ότι δεν χρειαζόνταν «πυρομαχικά και τα συναφή, απλώς ας μας δώσουν την άδεια κι ας αφήσουν τα υπόλοιπα σε μας», βλ. “‘Hükümet müsaade etsin کافی...’” («‘Αρκεί να μας το επιτρέψει η κυβέρνηση...’»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 4/9/1955. Την ίδια πολεμική ετοιμότητα εκδήλωνε και η «Ένωση Εργατικών Συνδικάτων Ιστανμπούλ» (*Istanbul İşçi Sendikaları Birliği*), διακηρύσσοντας ότι «180 χιλιάδες εργάτες αναμένουν διαταγές για την Κύπρο», βλ. “180 bin işçi Kıbrıs için emre hazır”, ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 3/9/1955.

νέων που είχαν «φιλοτεχνήσει» την όλη σύνθεση με το αίμα τους, και κατόπιν την είχαν παραδώσει στο τυπογραφείο της *Hürriyet*. Όπως ανέφερε η εφημερίδα στη λεζάντα της, στην επάνω πλευρά του οι Τούρκοι νέοι είχαν γράψει – μάλλον ανορθόγραφα, γεγονός ενδεικτικό του μορφωτικού και κατ' επέκταση του κοινωνικού τους επιπέδου – «θα πεθάνουμε, θα δώσουμε το αίμα μας, αλλά δεν θα δώσουμε ούτε γραμμάριο [sic] εδάφους», ενώ στο κάτω μέρος είχαν αναγράψει τα ονόματά τους με τη διευκρίνιση ότι το σύνολο του «έργου» είχε γίνει με το αίμα τους.¹³⁹¹

Εν τω μεταξύ, ο Zorlu παραχωρούσε νέα συνέντευξη Τύπου, μετά τη συνάντηση που είχε με τον Βρετανό Πρωθυπουργό Anthony Eden, κατά τη διάρκεια της οποίας καλούσε την Ελλάδα να παρεμποδίσει τη μετάβαση «τρομοκρατών» στην Κύπρο, αλλά και να τερματίσει τις «εχθρικές» ραδιοφωνικές εκπομπές που «ωθούσαν το λαό εναντίον της Αγγλίας». Περαιτέρω, προχωρούσε σε ένα διπλωματικό «άνοιγμα», συνδέοντας την αποδοχή από πλευράς Τουρκίας ενός βρετανικού σχεδίου που θα προέβλεπε καθεστώς διευρυμένης αυτονομίας στη διαχείριση των εσωτερικών υποθέσεων του νησιού, «μόνο» με την «παραχώρηση στους Τουρκοκύπριους 'ίσων' δικαιωμάτων με εκείνα των Ελληνοκυπρίων». Διαψεύδοντας τη φημολογία περί μεταβολής στη στάση της χώρας του, επιτίθετο στην εκκλησία για τον «πολιτικό» ρόλο που κατ' εκείνον διαδραμάτιζε, ενώ έθετε στο στόχαστρο τον Μακάριο, υποστηρίζοντας ότι οι θρησκευτικοί λειτουργοί που «κάνουν πολιτική» και «κινούνται ως αντάρτες» παύουν να είναι θρησκευτικοί λειτουργοί και δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως τέτοιοι, αλλά να τυγχάνουν της αντιμετώπισης που θα είχε ο οποιοσδήποτε «αντάρτης ή ταραχοποιός». Τέλος, υποστήριζε ότι η Ελλάδα δεν είχε τη δυνατότητα να σηκώσει μόνη της το βάρος της άμυνας της Κύπρου, υπενθυμίζοντας ότι κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου δεν είχε κατορθώσει αντιστοίχως να «κρατήσει την Κρήτη». Ο ανταποκριτής της εφημερίδας κατέληγε στο ρεπορτάζ του παραθέτοντας τις κρίσεις του βρετανικού Τύπου που ήταν φιλικά διακείμενες προς την Τουρκία.¹³⁹²

Το ξέσπασμα του πογκρόμ το βράδυ της 6^{ης} προς 7^η Σεπτεμβρίου θα εκτόπιζε τα τεκταινόμενα στην τριμερή του Λονδίνου από τα κεντρικά πρωτοσέλιδα της εφημερίδας. Έτσι, την επομένη των επεισοδίων, πληροφορούσε σε μικρό μονόστηλο των εσωτερικών της σελίδων για τις νέες βρετανικές προτάσεις, όπως τις είχε πληροφορηθεί ο ανταποκριτής της από «ημιεπίσημες αγγλικές πηγές». Επρόκειτο για ένα «φιλελεύθερο» σύστημα αυτοκυβέρνησης, που «εγγυάτο τα δικαιώματα και τα συμφέροντα» των Τουρκοκυπρίων. Εκφράζοντας τον προβληματισμό του για την ασάφεια της συγκεκριμένης διατύπωσης, ο συντάκτης εκείνων των γραμμών σχολίαζε πως όσο «φιλελεύθερο» και να ήταν το προτεινόμενο σχήμα, δεν επρόκειτο να γίνει αποδεκτό από την τουρκική πλευρά αν δεν προνοούσε για την πλήρη ισότητα μεταξύ των δύο κοινοτήτων, διότι σε καμμία περίπτωση οι Τουρκοκύπριοι δεν θα αφήνονταν «στο έλεος της τεχνητής ελληνοκυπριακής

¹³⁹¹ “Kanla çizilen Kıbrıs haritası” («Ο ζωγραφισθείς με αίμα χάρτης της Κύπρου»), *Hürriyet*, 5/9/1955. Οι έξι νέοι ήταν οι Ali Taylan και Ali Rıza Salot από τη Νιγδη (Niğde), Mehmet Demirkaya, Hüseyin Fırat και Salâhaddin Küçük από τη Ριζούντα (Rize) και Fethi Yavuz από την Καισάρεια (Kayseri).

¹³⁹² “Kıbrıs'taki tethiş için Yunanlılara ihtar” («Προειδοποίηση στους Έλληνες για την τρομοκρατία στην Κύπρο»), κεντρικό πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 6/9/1955.

πλειοψηφίας». Ακολούθως διευκρινιζόταν, και πάλι με βάση βρετανικές πηγές, ότι το σύστημα της αυτοκυβέρνησης προέβλεπε την ύπαρξη Πρωθυπουργού και εκλεγμένου κοινοβουλίου, με τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας να παραμένουν υπό τον έλεγχο των Βρετανών. Οι ίδιες «πηγές» πληροφορούσαν τον ανταποκριτή ότι η διάσκεψη θα κατέληγε την επομένη, 7, ή την μεθεπομένη, 8 Σεπτεμβρίου.¹³⁹³

Η τελευταία αναφορά της *Hürriyet* στη διάσκεψη του Λονδίνου θα γινόταν στις 8 του μηνός, επίσης στις εσωτερικές της σελίδες και θα είχε καθαρά ειδησεογραφικό χαρακτήρα, πληροφορώντας για τον τερματισμό της διάσκεψης, για τη σύνταξη του τελικού ανακοινωθέντος, καθώς και για την «απομόνωση της Ελλάδας», χωρίς την παραμικρή αναφορά στα επεισόδια.¹³⁹⁴ Το γεγονός ήταν εύλογο, καθώς η ελληνική αντιπροσωπεία στο Λονδίνο είχε πληροφορηθεί αργά την εκδήλωση του πογκρόμ και το είχε θέσει διαμαρτυρόμενη στην τουρκική αντιπροσωπεία μόλις το πρωί της 8^{ης} Σεπτεμβρίου.

Η πρώτη συσχέτιση της τριμερούς με το πογκρόμ που γινόταν ειδησεογραφικά από τις στήλες της ήταν στις 9 Σεπτεμβρίου, όταν πληροφορούσε για την επιστροφή της τουρκικής αντιπροσωπείας από τη βρετανική πρωτεύουσα στην πηλείσα Κωνσταντινούπολη, στις 22.00 το βράδυ. Εκεί, οι μεν Zorlu και Menderes «επιβιβάστηκαν σε αυτοκίνητο και ξεκίνησαν για την πόλη», ο δε ερωτηθείς σχετικά «εκπρόσωπος της αντιπροσωπείας» ανέφερε ότι τα επεισόδια σε Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη «είχαν μεγάλη απήχηση στο Λονδίνο», προσθέτοντας ότι εκείνα είχαν «αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης κατά τη διάρκεια της διάσκεψης, επειδή όμως δεν υπήρχε ολοκληρωμένη πληροφόρηση δεν είχαν συζητηθεί και πολύ». Περαιτέρω και απαντώντας σε άλλη ερώτηση για το κατά πόσο ενδέχεται εκείνα να τεθούν σε μεταγενέστερη σύνοδο για την Κύπρο, απαντούσε πως δεν μπορούσε να το γνωρίζει «από τώρα», σημείωνε ωστόσο ότι «δεν μπορεί να ειπωθεί πως δεν θα συζητηθούν στις συνόδους».

Καθ' όλο εκείνο το χρονικό διάστημα και παράλληλα με την προβολή των εξελίξεων στην τριμερή διάσκεψη του Λονδίνου, η *Hürriyet* πλαισίωνε τα σχετικά δημοσιεύματά της με επιλεγμένη θεματολογία που αφορούσε τόσο τις εξελίξεις στην Κύπρο, επικεντρώνοντας κατά τα ειωθότα στη «στοχοποίηση» των Τουρκοκυπρίων,¹³⁹⁵ όσο και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και την

¹³⁹³ “İngilizlerin Kıbrıs için yeni teklifleri” («Οι νέες προτάσεις των Άγγλων για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 7/9/1955.

¹³⁹⁴ “Londra Konferansı dün üçlü bir anlaşmaya varamadan dağıldı” («Η Διάσκεψη του Λονδίνου τερματίστηκε χθες χωρίς κατάληξη σε τριμερή συμφωνία»), “Heyetimiz görüşünde hiçbir değişiklik yapmadı. Yunanistan kayıtsız şartsız kabulünde ısrar ettiği teklifinde yalnız kaldı” («Η αντιπροσωπεία μας ουδαμώς μετέβαλε την άποψή της. Η Ελλάδα έμεινε μόνη στην πρότασή της, στην αποδοχή χωρίς όρους και προϋποθέσεις της οποίας επέμεινε»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 8/9/1955.

¹³⁹⁵ Βλ. ενδεικτικά “Lefkoşa'nın Türklerle meskûn semtinde iki bomba patladı” («Στη Λευκωσία εξερράγησαν δύο βόμβες σε γειτονιά που κατοικείται από Τούρκους»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 1/9/1955· “Kıbrıs'taki tethişçiler bir karakola baskın yapıp polisleri bağladılar” («Οι τρομοκράτες επέδραμαν σε αστυνομικό τμήμα στην Κύπρο και έδεσαν τους αστυνομικούς»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 4/9/1955· “Lefkoşa'da bir polis memurunu katleden EOKA tethişçisini yakalatan bir Türk feci şekilde öldürüldü” («Με φριχτό τρόπο δολοφονήθηκε ένας Τούρκος που διευκόλυε τη σύλληψη ενός τρομοκράτη της ΕΟΚΑ, ο οποίος είχε σφαγιάσει έναν αστυνομικό στη Λευκωσία»), πρωτοσέλιδη είδηση σε *Hürriyet*, 8/9/1955, μόλις δύο ημέρες μετά τα Σεπτεμβριανά. Αξιοπρόσεκτο ήταν και το άρθρο γνώμης του Hikmet Bil εναντίον του μουφτή Mehmet Dâna, στο οποίο τον κατηγορούσε ότι ενεργούσε προς όφελος των Βρετανών και εναντίον των τουρκικών συμφερόντων, διατυπώνοντας επιπλέον και έμμεσες απειλές για τον τερματισμό της θητείας του, βλ. “Dâna Efendiyle hasbihal” («Φιλική κουβεντούλα με τον Ντανά Εφέντη»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 1/9/1955.

ελληνορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης, κλιμακώνοντας την επιχείρηση δυσφήμισης και στοχοποίησής τους που συστηματικά είχε καλλιεργήσει.

Το ξέσπασμα του πογκρόμ των Σεπτεμβριανών

Από τα μέχρι τούδε εκτεθέντα για τον τρόπο που η εφημερίδα διαμόρφωνε την αντίληψη και τη στάση της τουρκικής κοινής γνώμης έναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου, της ελληνορθόδοξης μειονότητας και των Ελλήνων εν γένει, γίνεται κατανοητό ότι η εκδήλωση του πογκρόμ των Σεπτεμβριανών κάθε άλλο παρά «κεραυνός εν αιθρία» μπορεί να χαρακτηριστεί. Αν και η νεώτερη έρευνα τείνει να καταλήξει πως οι κινητήριες δυνάμεις του όχλου που λεηλάτησε τις ελληνικές περιουσίες στην Κωνσταντινούπολη σχετίζονταν με το λεγόμενο τουρκικό «βαθύ κράτος»,¹³⁹⁶ η υπό εξέταση εφημερίδα που επί έτη καλλιεργούσε στους αναγνώστες της ανθελληνικά αισθήματα, συνέβαλε αναμφισβήτητα και καθοριστικά στην επικράτηση μιας περιρρέουσας ατμόσφαιρας μισαλλοδοξίας και επιθετικότητας εναντίον οποιασδήποτε δημόσιας εκδήλωσης που ήταν – ή θεωρείτο ότι ήταν – φιλικά προσκείμενη σε κάθε τι ελληνικό.

Στο πλαίσιο αυτό, ήδη από τις αρχές Σεπτεμβρίου τα σημάδια του επερχόμενου ξεσπάσματος είχαν πολλαπλασιαστεί στις στήλες της *Hürriyet*, αν και η ίδια επαναλάμβανε πως οι Τούρκοι πολίτες ανέμεναν «με σοβαρότητα» και χωρίς να προβαίνουν σε καμμία «υπερβασία» τα αποτελέσματα της τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου.¹³⁹⁷ Εκτός από τα ήδη επισημανθέντα παραδείγματα μιας επιθετικά εχθρικής συμπεριφοράς του τουρκικού πληθυσμού εναντίον του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των Ελληνορθόδοξων, στην εφημερίδα απαντώνται και άλλα τέτοια σχετικά περιστατικά που προοιωνίζονταν τις δραματικές εξελίξεις που ακολούθησαν. Έτσι, η εφημερίδα πληροφορούσε, δημοσιεύοντας πρωτοσέλιδα τη σχετική φωτογραφία, ότι μετά την απόφαση της Ελλάδας να μη συμμετάσχει στη διεθνή εμπορική έκθεση της Σμύρνης, κάποιοι «αγανακτισμένοι άγνωστοι» είχαν «ξηλώσει και σβήσει την ελληνική σημαία από τα πανό και τις αφίσες» της, ενώ η αστυνομία αναζητούσε τους ενόχους.¹³⁹⁸ Παρόμοιο περιστατικό καταγραφόταν και στην Κωνσταντινούπολη, όπου άγνωστοι είχαν αναρτήσει πάνω στην ελληνική σημαία, η οποία βρισκόταν στην πρόσοψη του πανεπιστημιακού κτιρίου που θα φιλοξενούσε τη 10^η σύνοδο της

¹³⁹⁶ Η σημαντικότερη τουρκική μελέτη προς αυτή την κατεύθυνση είναι η προαναφερθείσα της Dilek Güven, ενώ ξεχωρίζει και η έκδοση που η τελευταία έχει επιμεληθεί, του αρχείου του αντιναύαρχου Fahri Çöker, τότε προέδρου του εκτάκτου στρατοδικείου της περιοχής του Πέραν (Beyoğlu), για το φωτογραφικό υλικό και τα πρωτογενή έγγραφα των δικογραφιών που περιλαμβάνει, βλ. Dilek Güven (επιμ.), *6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler. Fahri Çöker Arşivi* (Τα Γεγονότα της 6/7^{ης} Σεπτεμβρίου. Φωτογραφίες-Έγγραφα. Το Αρχείο του Φαχρί Τσόκερ) (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005). Η βιβλιογραφία και η αρθρογραφία για τα Σεπτεμβριανά, τόσο σε επιστημονικό, όσο και σε εκλαϊκευμένο επίπεδο, είναι ευρύτατη στην Τουρκία από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και εξής, ιδιαίτερα μετά το 2000. Η σημαντικότερη μελέτη διεθνώς είναι εκείνη του Σπύρου Βρυώνη, βλ. Speros Vryonis Jr., *The Mechanism of Catastrophe. The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul* (New York: Greekworks.com, 2005). Ο πρώτος που συνέγραψε σχετικά στην Ελλάδα είναι ο Σαρρής, ό.π., *Η Άλλη Πλευρά*. Μία κατατοπιστική παράθεση της μέχρι τότε σχετικής βιβλιογραφίας κάνει ο Γιάννης Στεφανίδης στον πρόλογο του στην έκθεση του Χριστόφορου Χρηστίδη για τα Σεπτεμβριανά, βλ. «Ο Χριστόφορος Χρηστίδης και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις» στο Χρηστίδης, *Τα Σεπτεμβριανά*, σελ. 13-37.

¹³⁹⁷ “Türk halk efkârı hâdiseleri büyük bir soğukkanlılıkla takip ediyor” («Η τουρκική κοινή γνώμη παρακολουθεί τα γεγονότα με μεγάλη ψυχραιμία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 1/9/1955 “Vatandaşlar vekarla konferansın neticelerini bekliyor” («Οι συμπολίτες αναμένουν με σοβαρότητα τα αποτελέσματα της διάσκεψης»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 3/9/1955.

¹³⁹⁸ “İzmir Fuarında silinen Yunan bayrağı” («Η σβησμένη ελληνική σημαία στην Έκθεση Σμύρνης»), φωτογραφία σε *Hürriyet*, 2/9/1955.

Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκροτήσεως και Ανάπτυξης, και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, μία ταμπέλα που έγραφε «δεν αρμόζει να είναι εδώ!». ¹³⁹⁹ Την ίδια ημέρα η εφημερίδα αναβάθμιζε σε ευμέγεθες πρωτοσέλιδο δημοσίευσμά της μία δυσφημιστική είδηση που παρουσίαζε συλλήβδην τους Έλληνες επισκέπτες της Τουρκίας ως λαθρέμπορους. ¹⁴⁰⁰ Πρωτοσέλιδη ήταν και η δημοσίευση φωτογραφίας που εικόνιζε δύο Τούρκους νέους, έναν φοιτητή της Σχολής Καλών Τεχνών και έναν μαθητή λυκείου, να καίνε στην πλατεία Ταξίμ – σε κεντρικότατο δηλαδή σημείο της Πόλης – 15 φύλλα εισαγόμενων στην Τουρκία ελληνικών εφημερίδων, με το αιτιολογικό ότι «έγραφαν για την Κύπρο εναντίον της Τουρκίας». Σύμφωνα με τη λεζάντα της εν λόγω φωτογραφίας, η τουρκική ασφάλεια είχε επέμβει και συλλάβει τους δύο δράστες, οι οποίοι όμως αφήνονταν κατόπιν ελεύθεροι «με αναστολή». Όπως επίσης αναγραφόταν, και στη συγκεκριμένη περίπτωση ο συνεργάτης της εφημερίδας βρισκόταν εκεί εγκαίρως, έτσι ώστε να απαθανατίσει το γεγονός ακριβώς τη στιγμή της επέμβασης της τουρκικής αστυνομίας. ¹⁴⁰¹ Ακολουθούσε την επόμενη ημέρα η πληροφόρηση για τα ήδη περιγραφέντα περιστατικά της ανάρτησης στο Πατριαρχείο της ταμπέλας «Η Κύπρος είναι Τουρκική», της προσαγωγής του «Αποστόλη» και του παρ' ολίγον λιντσαρίσματος του «Σταύρου», στα οποία προστίθεντο και άλλα, όπως εκείνο του Τούρκου λοχαγού που είχε ξυλοκοπήσει δύο Ελληνορθόδοξους επειδή μιλούσαν ελληνικά δυνατά στο λεωφορείο, ενώ αργότερα «έκανε να σωπάσει με το ζόρι» μία παρέα που τραγουδούσε στα ελληνικά μέσα στο καράβι για τα Πριγκηπόνησα. ¹⁴⁰² Σε παρακείμενη στήλη της, η εφημερίδα έδινε το στίγμα των στενών σχέσεων που υπήρχαν – όπως απέδειξε εμπειριστατωμένα η μεταγενέστερη έρευνα – μεταξύ του Menderes και του Δημοκρατικού Κόμματος από τη μία μεριά, με τον Hikmet Bil και την οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική» από την άλλη: Μετά τα εγκαίνια του νέου Δικαστικού Μεγάρου, ο Τούρκος Πρωθυπουργός είχε πάρει στο αυτοκίνητό του τον Bil, ο οποίος «του εξέθεσε επί ώρα τις δραστηριότητες της οργάνωσης». ¹⁴⁰³

Η είδηση για τη «βόμβα» που είχε τοποθετηθεί στην οικία του Atatürk στη Θεσσαλονίκη διαδόθηκε με ασυνήθιστη για τα Μέσα της εποχής ταχύτητα και έθετε σε κινητοποίηση το «μηχανισμό της καταστροφής» ¹⁴⁰⁴ που θα λεηλατούσε και θα ερείπωνε τις ελληνικές περιουσίες σε όλη την έκταση στις Κωνσταντινούπολης, ενώ αντίστοιχη εικόνα θα παρουσιαζόταν τόσο στη

¹³⁹⁹ “Yunan bayrağına takılan levha” («Η ταμπέλα που αναρτήθηκε στην ελληνική σημαία»), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 4/9/1955.

¹⁴⁰⁰ “Turist kisvesi altında Türkiye’ye gelen/ Yunan seyyahları teşkilâtli şekilde kaçakçılık yapılıyor” («Οι Έλληνες ταξιδιώτες που έρχονται στην Τουρκία υπό τον μανδύα του τουρίστα, διαπράττουν οργανωμένο λαθρεμπόριο»), *Hürriyet*, 4/9/1955.

¹⁴⁰¹ “Yunanca gazeteler yakılırken...” («Οι ελληνικές εφημερίδες ενόσω καίγονται...»), *Hürriyet*, 5/9/1955.

¹⁴⁰² “‘Kıbrıs Türktür’ diye bağırıyorlar..” (Φώναζαν ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’), ενδιάμεσος τίτλος σε *Hürriyet*, 6/9/1955.

¹⁴⁰³ “Menderes ‘Kıbrıs Türktür’ cemiyeti çalışmaları hakkında izahat aldı” («Ο Μέντερες έλαβε πληροφόρηση για τις εργασίες της οργάνωσης ‘Η Κύπρος είναι Τουρκική’»), πρωτοσέλιδο σε *Hürriyet*, 6/9/1955. Ο Bil περιγράφει με λεπτομέρειες εκείνη τη συνάντηση με τον Menderes στο προαναφερθέν βιβλίο του. Αξίζει να σημειωθεί η άρνηση του Τούρκου Πρωθυπουργού στον συνομιλητή του να γίνει αποστολή όπλων στην Κύπρο, διότι «θα έρθουμε σε δύσκολη θέση στον ΟΗΕ αν πέσουν στα χέρια της άλλης πλευράς». Στη συγκεκριμένη συζήτηση παρατίθεται, επίσης, και η πληροφορία που είχε δώσει ο Menderes στον Bil, ότι ο Zorlu ζητούσε από το Λονδίνο μεγαλύτερη «δραστηριοποίηση», έτσι ώστε να μπορέσει να υποστηρίξει πως «δεν δυνάμεθα να χαλιναγωγήσουμε την τουρκική κοινή γνώμη». Ο Bil ισχυρίζεται πως το μυαλό του τότε πήγε σε «διπλωματική κίνηση» και επιρρίπτει τις ευθύνες για την οργάνωση των Σεπτεμβριανών στον ίδιο τον Τούρκο Πρωθυπουργό και τους συνεργάτες του, βλ. Bil, *Kıbrıs Olayı*, σελ. 99-103.

¹⁴⁰⁴ Όπως είναι ο χαρακτηριστικός τίτλος του προαναφερθέντος βιβλίου του Σπύρου Βρυώνη.

Σμύρνη,¹⁴⁰⁵ όσο και στην Άγκυρα. Η *Hürriyet* πρόβαλε το «αποτρόπαιο γεγονός»¹⁴⁰⁶ στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο, κάτω από δύο μεγάλες φωτογραφίες που εικόνιζαν το μαινόμενο πλήθος, αρχικά στο μνημείο της πλατείας Ταξίμ και κατόπιν να ξεχύνεται στη Μεγάλη Οδό του Πέραν (*İstiklâl Caddesi*), περιγράφοντας τα γεγονότα με διατυπώσεις επιθετικές για την ελληνική πλευρά και απολογητικές για τους δράστες. Έτσι, καταλόγιζε «βαριά αμέλεια»¹⁴⁰⁷ στις ελληνικές Αρχές που δεν είχαν προστατεύσει αποτελεσματικά το σπίτι του «πολυαγαπημένου Ατατούρκ»,¹⁴⁰⁸ αναθέτοντας τη φύλαξή του σε δύο μόνο χωροφύλακες, οι οποίοι «όπως γίνεται αντιληπτό δεν ήταν στη θέση τους τη στιγμή του περιστατικού». Τους καταλόγιζε, επίσης, καθυστερημένη αντίδραση και αναποτελεσματικότητα, ενώ πυροδοτούσε ακόμη περισσότερο το ήδη τεταμένο κλίμα, υποστηρίζοντας ότι οι αρμόδιες ελληνικές Αρχές απέφευγαν να απαντήσουν στα ερωτήματα του ανταποκριτή της, προβάλλοντας «γελοίες δικαιολογίες».¹⁴⁰⁹

Παράλληλα, υιοθετούσε απολογητικό τόνο για τα έκτροπα, όταν στις λεζάντες των δύο φωτογραφιών έκανε λόγο για «ενθουσιώδη λαοθάλασσα»¹⁴¹⁰ περιγράφοντας το πλήθος που είχε συγκεντρωθεί στο Ταξίμ μετά το άκουσμα της επίμαχης είδησης, ενώ απέδιδε την έναρξη των καταστροφών στην αδυναμία του να «ελέγξει τις ενθουσιώδεις εκδηλώσεις του» κατόπιν της άρνησης του προαναφερθέντος Ελληνορθόδοξου φαρμακοποιού να αναρτήσει στο κατάστημά του την τουρκική σημαία.¹⁴¹¹ Αντίστοιχου ύφους ήταν και ο κεντρικός πρωτοσέλιδος τίτλος της που στέγαζε τις δύο φωτογραφίες, ο οποίος απέδιδε τον κηρυχθέντα στρατιωτικό νόμο στην πρόθεση να «αποτραπούν τα επεισόδια» που είχαν ξεσπάσει εξαιτίας «της βόμβας που ρίφθηκε στην οικία του Ατάτουρκ». Όπως δε πληροφορούσε στη δεύτερη λεζάντα, το συγκεκριμένο πλήθος είχε «ξεχυθεί» προς την κατεύθυνση του Τούνελ με την πρόθεση να ζητήσει «από τις οικείες και τα καταστήματα» να αναρτήσουν τουρκικές σημαίες.¹⁴¹²

Ωστόσο, η έκταση του πογκρόμ ήταν τέτοια που δεν μπορούσε να παραβλεφθεί ούτε και να υποτιμηθεί, παρά μόνο προσωρινά να υποβαθμιστεί στις εσωτερικές σελίδες. Αυτή την οδό ακολούθησε η εφημερίδα, η οποία στο πρωτοσέλιδο σχετικό ρεπορτάζ της επέλεγε να πληροφορήσει για τη «βόμβα που έσκασε στον κόρφο του τουρκικού έθνους» και να προβάλει τη διαδοχική διόγκωση του πλήθους («σαν χιονοστιβάδα»), αφήνοντας την περιγραφή των γεγονότων

¹⁴⁰⁵ Αναλυτικά για τα γεγονότα στη Σμύρνη, βλ. Arzu Kılıçdere, “İzmir’de 6/7 Eylül Olayları” («Τα Γεγονότα της 6/7^{ης} Σεπτεμβρίου στη Σμύρνη»), *Toplumsal Tarih*, τεύχος 74 (Φεβρουάριος 2000), σελ. 34-41.

¹⁴⁰⁶ *Menfur hâdise*

¹⁴⁰⁷ *Büyük kayıtsızlık*

¹⁴⁰⁸ *Aziz Atatürk*

¹⁴⁰⁹ “Atanın doğduğu eve atılan saatli bomba” («Η ωρολογιακή βόμβα που πετάχτηκε στο σπίτι όπου γεννήθηκε ο Πατέρας»), *Hürriyet*, 7/9/1955. Η εφημερίδα έκανε λόγο για «ωρολογιακή βόμβα», παρέθετε ωστόσο τόσο τις μαρτυρίες των φυλάκων αστυνομικών που κατέθεταν ότι δεν είχαν δει κάποιον γύρω από το τουρκικό Προξενείο την επίμαχη νύχτα, όσο και την ανακοίνωση του ελληνικού Υπουργείου Εσωτερικών, όπου αναφερόταν ότι επρόκειτο για «μασούρι από δυναμίτη», υποσχόμενο τη σύλληψη των δραστών και την καταβολή αποζημίωσης. Στην πρώτη σελίδα δημοσιευόταν, επίσης, φωτογραφία της *Hürriyet* από το Προξενείο, με σχετικό γράφημα και επεξήγηση στη λεζάντα για το πού ακριβώς είχε ριφθεί η «βόμβα» από το «απαίσιο χέρι» (*menfur el*).

¹⁴¹⁰ *Coşkun bir insan seli*

¹⁴¹¹ Επρόκειτο για τον Γιώργο Χαριάδη, βλ. ανωτέρω, σελ. 480.

¹⁴¹² “Atamızın Selânikte doğduğu eve atılan bombanın sebep olduğu hâdiseleri önlemek için/ İstanbul ve İzmir’de örfî idare ilân edildi” («Για να αποτραπούν τα επεισόδια που προκλήθηκαν από τη βόμβα που ρίφθηκε στο σπίτι στη Θεσσαλονίκη όπου γεννήθηκε ο Πατέρας μας/ κηρύχθηκε στρατιωτικός νόμος σε Ιστανμπούλ και Σμύρνη»), *Hürriyet*, 7/9/1955.

στην 5^η σελίδα της. Εκεί έκανε λόγο για «ημέρα της Αποκάλυψης», εκθέτοντας αναλυτικά και με μελανά χρώματα τις διαπραχθείσες καταστροφές και τις λεηλασίες, που θα μπορούσε να συνοψιστούν στην εξής αποστροφή της: «Εν συντομία, στις γειτονίες όπου υπήρχαν ρωμαίικα καταστήματα και ζούσαν Ρωμιοί, κατεβάζονταν τζάμια και κουφώματα, τα εμπορεύματα ρίχνονταν στο δρόμο και κομματιάζονταν». Από την περιγραφή της δεν έλλειπε η αναφορά στις καταστροφές που είχαν προξενηθεί στο ναό του Αγίου Δημητρίου στα Ταταύλα (*Kurtuluş*), καθώς και η πυρπόληση του ναού της Αγίας Τριάδας στο Σταυροδρόμι, ενώ πληροφορούσε για την πυρπόληση 29 συνολικά εκκλησιών και αγιασμάτων σε ολόκληρη την Πόλη. Στο ρεπορτάζ εκτίθονταν τα διαδραματισθέντα στις περιοχές Bakırköy, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Eminönü, Fatih, Eyüp και στα Πριγκηπόνησα, και γινόταν λόγος για 50 βαριά και 500 ελαφρά τραυματίες. Καταληκτικά, σημειωνόταν η επέμβαση των στρατιωτικών δυνάμεων μετά τις 02.00 το πρωί και η επιβολή του στρατιωτικού νόμου που συνοδευόταν από τη διαταγή να «ανοιχτεί πυρ» εναντίον οποιουδήποτε δεν υπάκουε στις διαταγές.¹⁴¹³ Σε όλες εκείνες τις περιπτώσεις, η εφημερίδα απέφευγε τους αρνητικούς χαρακτηρισμούς για τους συμμετέχοντες στο πογκρόμ, χρησιμοποιώντας εμπρόθετα ουδέτερους όρους, όπως «το πλήθος» (*topluluk, kalabalık*) ή «οι διαδηλωτές» (*nımayışçılar*). Τέλος, δεν δημοσίευε φωτογραφίες από τις καταστροφές, πλην μιας πρωτοσέλιδης που εικόνιζε αστυνομικούς να απομακρύνουν το πλήθος μπροστά από ένα ολοσχερώς κατεστραμμένο δώροφο κατάστημα στο Πέραν, στην είσοδο του οποίου, ωστόσο, είχε αναρτηθεί μία μεγάλη τουρκική σημαία. Στην πρώτη σελίδα της πληροφορούσε, επίσης, και για την εσπευσμένη επιστροφή στην Κωνσταντινούπολη του Προέδρου Bayar και του Πρωθυπουργού Menderes, οι οποίοι είχαν αναχωρήσει σιδηροδρομικώς για την Άγκυρα στις 20.00 το προηγούμενο βράδυ. Όπως αναφερόταν, κατά τη διάρκεια της επιστροφής τους είχε ληφθεί η απόφαση και είχε συνταχθεί και αποσταλεί η ανακοίνωση για την επιβολή του στρατιωτικού νόμου, το κείμενο της οποίας αναδημοσίευε ακολούθως η *Hürriyet* από το πρακτορείο *Anadolu*.¹⁴¹⁴

Από την άλλη μεριά, στις εσωτερικές και πάλι σελίδες ο ανταποκριτής της στη Σμύρνη περιέγραφε την ίδια ημέρα και την αντίδραση του εκεί «πλήθους», επί του οποίου η είδηση για την τοποθέτηση της βόμβας στη Θεσσαλονίκη «έπεσε σαν μαστίγιο». Σύμφωνα με την περιγραφή του, οι συγκεντρωθέντες κατευθύνθηκαν στην Έκθεση της Σμύρνης, όπου κατέβασαν την ελληνική σημαία από τον ιστό, την κομμάτιασαν και κατόπιν την έκαψαν, υψώνοντας στη θέση της μία τουρκική. Η «ολοένα και διογκούμενη ομάδα του λαού» συνέχισε την πορεία της εισβάλλοντας στην Έκθεση, ξέσχισε και έκαψε και άλλες ελληνικές σημαίες, ενώ ακολούθως πορεύτηκε προς το ελληνικό περίπτερο, το οποίο πρώτα λιθοβόλησε και μετά «αποτέφρωσε». Σειρά είχε το ελληνικό Προξενείο της πόλης που «κάηκε ολοσχερώς» από τους «διαδηλωτές», οι οποίοι μάλιστα απειλούσαν να κόψουν όλες τις μάνικες της πυροσβεστικής που είχε σπεύσει να κατασβέσει την

¹⁴¹³ “Hâdiseleri önlemek için sıkı tedbirler alındı” («Αυστηρά μέτρα ελήφθησαν για να αποτραπούν τα επεισόδια»), *Hürriyet*, 7/9/1955.

¹⁴¹⁴ “Reisicumhur ve Başbakan hâdise üzerine Sapanca’dan geri döndüler” («Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και ο Πρωθυπουργός επέστρεψαν από τη Σαπάντζα μόλις έγιναν γνωστά τα επεισόδια»), “Örfî idare ilânı tebliği telsizle trenden İstanbul’a verildi” («Η ανακοίνωση για την κήρυξη στρατιωτικού νόμου εδόθη με ασύρματο από το τρένο στην Πόλη»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 7/9/1955.

πυρκαγιά. Οι εργαζόμενοι του Προξενείου αναγκάστηκαν να φύγουν από την πίσω πόρτα, για να γλιτώσουν από τη μήνη του όχλου, ο οποίος κατέκαψε και όσες ελληνικές σημαίες βρήκε εντός του κτιρίου. Την ίδια τύχη είχε και μία μη κατονομαζόμενη εκκλησία που βρισκόταν πλησίον της πυροσβεστικής. Η μανία του όχλου ήταν τέτοια που ακόμη και μετά την επέμβαση των ενόπλων δυνάμεων με τη χρήση υποκόπανων, δακρυγόνων και προειδοποιητικών πυρών, δεν διαλυόταν, παρά κατευθύνθηκε προς το λιμάνι, όπου επιχείρησε να πυρπολήσει δύο ελληνικά σκάφη που σώθηκαν την τελευταία στιγμή όταν αποπλέοντας βοηθήθηκαν από τα παραπλέοντα πολεμικά πλοία. Αντίστοιχη «διαδήλωση» λάμβανε χώρα και στην Άγκυρα, έξω από την ελληνική Πρεσβεία, εκεί όμως κατά τα αναγραφόμενα δεν είχαν σημειωθεί επεισόδια λόγω της αστυνομικής προστασίας του χώρου, αλλά και εξαιτίας της άμεσης γειτνιάσής του με το Προεδρικό Μέγαρο του Çankaya.¹⁴¹⁵

Παρά τη ζοφερή εικόνα που αναδεικνυόταν από τις περιγραφές της εφημερίδας, η τελευταία δεν δίσταζε να αναδημοσιεύσει την ίδια εκείνη αποφράδα ημέρα, γελοιογραφία από την *Dünya*, που εικόνιζε έναν εύζωνο να κοιτάζει εμφανώς φοβισμένος ένα ημερολόγιο τοίχου που έγραφε «9^η Σεπτεμβρίου», ημέρα δηλαδή της εισόδου των τουρκικών στρατευμάτων στη Σμύρνη το 1922, και τη λεζάντα να αναφέρει θριαμβευτικά «η τουρκική θέση», παραπέμποντας προφανώς στην τριμερή του Λονδίνου. Η εικόνα ολοκληρωνόταν με την επιλογή να δημοσιευθεί πρωτοσέλιδα μία μικρή είδηση περί του πετροβολήματος ενός τουρκικού τρένου, όταν είχε εισέλθει σε ελληνικό έδαφος μετά την Αδριανούπολη.¹⁴¹⁶

Η επομένη ήταν ημέρα απολογισμού των καταστροφών και των λεηλασιών. Η εφημερίδα έκανε λόγο για «λυπηρή διαδήλωση»,¹⁴¹⁷ αν και εξακολουθούσε να θέτει τους πρωταγωνιστές της στο απυρόβλητο, υποστηρίζοντας ότι την όλη κατάσταση είχαν εκμεταλλευτεί «λωποδύτες»,¹⁴¹⁸ οι οποίοι βγήκαν στο προσκήνιο «μετά» τους πρώτους. Όπως πληροφορούσε, οι «σεσημασμένοι» και «ανοιχτομάτηδες» εκείνοι «λαφυραγωγοί» είχαν βρει την ευκαιρία να αρπάξουν χρήματα, κοσμήματα και έπιπλα, τα οποία μάλιστα είχαν προσπαθήσει να εκποιήσουν. Ο αριθμός των συλληφθέντων, που θα δικάζονταν με βάση τις διατάξεις του στρατιωτικού ποινικού κώδικα, είχε φτάσει τους 2.057. Στο ρεπορτάζ αναφέρονταν μεταξύ των άλλων, ο σοβαρός τραυματισμός με ρόπαλο στο κεφάλι «ενός παπά» στο καιγόμενο νοσοκομείο του Βαλουκλή, η δικαστική διαταγή απαγόρευσης της λειτουργίας της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», και η χαρακτηριστική περίπτωση του ηλικιωμένου Χουσεϊν, ο οποίος βοηθώντας την επόμενη ημέρα στην υποστολή μιας τουρκικής σημαίας κατά λάθος την έσκισε, για να μεταφερθεί στο νοσοκομείο, καθώς λίγο έλειψε

¹⁴¹⁵ “İzmir’deki nümayişçiler/ Yunan Konsolosluğu ve pavyonu ateşe verildi” («Οι διαδηλωτές στη Σμύρνη/ Πυρπολήθηκε το Ελληνικό Προξενείο και το περίπετρο»), *Hürriyet*, 7/9/1955. Ο τίτλος και ο υπότιτλος ήταν πρωτοσέλιδοι, ενώ το σύνολο του ρεπορτάζ ακολουθούσε στις εσωτερικές σελίδες. Η ασυνταξία είναι του πρωτοτύπου.

¹⁴¹⁶ “Motörlü trenimizi Yunanlılar taşta tuttular” («Οι Έλληνες πετροβόλησαν μηχανοκίνητη αμαξοστοιχία μας»), *Hürriyet*, 7/9/1955.

¹⁴¹⁷ *Müessif nümayiş*

¹⁴¹⁸ *Hırsızlar*

να λιντσαριστεί από το εξαγριωμένο πλήθος που συγκεντρώθηκε κατόπιν, επειδή «τον είχαν περάσει για Ρωμίο».¹⁴¹⁹

Στο πλαίσιο αυτό και σε ξεχωριστό ρεπορτάζ της στο ίδιο φύλλο, η εφημερίδα κατέγραφε συμπληρωματικά την εκτίμησή της για τα γεγονότα, σε ένα κείμενο όπου για πρώτη φορά διατυπωνόταν η φράση περί «παρείσφρησης κομμουνιστών» μεταξύ των «διαδηλωτών», θέση η οποία θα οδηγούσε τις επόμενες μέρες στη διατύπωση της σχετικής θεωρίας διά στόματος Menderes και από πλευράς της τουρκικής κυβέρνησης:

«Ο απόηχος των λυπηρών επεισοδίων που έλαβαν χώρα προχθές το βράδυ στην πόλη μας προκάλεσε μεγάλη θλίψη στη χώρα. Επειδή μερικοί λαφυραγωγοί και ερυθροί προβοκάτορες, οι οποίοι κατόρθωσαν να παρεισφρήσουν ανάμεσα σε ορισμένους νέους, τα εθνικά αισθήματα των οποίων ήρθαν σε αναβρασμό¹⁴²⁰ στο ζήτημα της Κύπρου, επεχείρησαν να προκαλέσουν ενός είδους αναρχία και λεηλασία στην πόλη, σημειώθηκαν εισβολές αφού έσπασαν οι βιτρίνες σε χιλιάδες καταστήματα και μαγαζιά [sic] και με πρόφαση την ευγενή αγωνία που ήθελαν να εκδηλώσουν οι πολίτες, τα συγκεκριμένα μέρη εκτός του ότι καταστράφηκαν, λεηλατήθηκαν».

Από την άλλη μεριά και σε μία προσπάθεια να μετριαστούν οι εντυπώσεις, η εφημερίδα επικαλείτο στην επόμενη παράγραφο τις ενέργειες «των νέων, της αστυνομίας και των στρατιωτικών δυνάμεων», που με την επέμβασή τους είχαν καταφέρει να αποτρέψουν τις «ανθρώπινες απώλειες και άλλα θλιβερά περιστατικά», παρά το γεγονός ότι οι «επιθέσεις» είχαν φτάσει «μέχρι τα σπίτια των χριστιανών συμπολιτών».

Στους «κομμουνιστές» παρέπεμπε η εφημερίδα, διαχωρίζοντας τις πράξεις τους από τη συμπεριφορά των «ευγενών» Τούρκων πολιτών, για να τους αποδώσει και μία από τις πλέον αποτρόπαιες ενέργειες εκείνης της νύχτας, την επίθεση στο ελληνορθόδοξο νεκροταφείο του Şişli, όπου ξεθάφτηκαν και μαχαιρώθηκαν οι νεκροί: «Το πιο θλιβερό περιστατικό μεταξύ των επεισοδίων της προχθεσινής νύχτας ήταν εκείνο της επίθεσης στο ρωμαϊκό νεκροταφείο του Σισλί. Η προσπάθεια των ερυθρών προβοκατόρων να χαλάσουν τις σχέσεις της Τουρκίας με τον χριστιανικό κόσμο, με την επίθεσή τους στο νεκροταφείο και την απόπειρά τους να διαπράξουν ορισμένες επιθέσεις στο εσωτερικό του, αντιμετωπίστηκε με θλίψη από τους γνήσιους και ευγενείς συμπολίτες μας και καταβλήθηκε προσπάθεια να αποτραπούν». Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί και η είδηση που περιλαμβανόταν στο συγκεκριμένο ρεπορτάζ, περί της «μεγάλης ικανοποίησης» που ένιωσαν οι πληγέντες μαγαζάτορες όταν άκουγαν από τα μεγάφωνα των εποχουμένων

¹⁴¹⁹ “2.057 yağma ve tahripçi yakalandı” («Συνελήφθησαν 2.057 λαφυραγωγοί και καταστροφείς»), *Hürriyet*, 8/9/1955.

¹⁴²⁰ «*galeyana gelen*», έκφραση που σημαίνει «έρχομαι σε αναβρασμό, αγανακτώ», και θα αποτελούσε μαζί με τον «κομμουνιστικό δάκτυλο» την ετέρα εμβληματική φράση της τουρκικής ρητορείας για τα Σεπτεμβριανά κατά το επόμενο διάστημα.

αστυνομικών τις κυβερνητικές διαβεβαιώσεις περί καταβολής αποζημιώσεων, ενέργεια κατόπιν της οποίας «άρχισαν να παρηγορούν ο ένας τον άλλον».¹⁴²¹

Την ημέρα εκείνη η *Hürriyet* δημοσίευε πρωτοσέλιδα και έξι φωτογραφίες που σχετίζονταν με το πογκρόμ. Οι δύο ήταν από την Κωνσταντινούπολη και εικόνιζαν την ολοκληρωτική καταστροφή των καταστημάτων που βρίσκονταν στη Μεγάλη Οδό του Πέραν, με τα εμπορεύματά τους σωρηδόν ριγμένα στο δρόμο, και τη στάθμευση αρμάτων μάχης μπροστά από το λύκειο Galatasaray, μετά την κήρυξη του στρατιωτικού νόμου. Οι τρεις επόμενες ήταν από τη Σμύρνη και εικόνιζαν το φλεγόμενο ελληνικό Προξενείο, τα συντρίμια του ελληνικού περιπτέρου μπροστά από το ρημαγμένο κτίριο, με τις ομάδες καθαριότητας επί το έργον, καθώς και τους Έλληνες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στο ΝΑΤΟ μαζί με τις οικογένειές τους μπροστά στο τελωνείο, περιμένοντας να αναχωρήσουν οι τελευταίες αεροπορικά για την Ελλάδα. Στο σχετικό ρεπορτάζ, που περιλάμβανε την περιγραφή και τον απολογισμό των καταστροφών σε ολόκληρη την περιοχή της Σμύρνης, αναφερόταν ότι οι «διαδηλωτές» είχαν επιτεθεί στα 6 σπίτια των προαναφερθέντων αξιωματικών, είχαν τραυματίσει «στο μέτωπο» έναν αντισυνταγματάρχη, ενώ είχαν «κακοποιήσει πολύ» τη σύζυγό του. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλες τις περιγραφείσες περιπτώσεις, οι «διαδηλωτές» εμφανίζονταν να έχουν «προκληθεί» από κάποια «ενέργεια» των θυμάτων τους στη διάπραξη των καταστροφών που, όπως και στην Κωνσταντινούπολη, είχαν διαρκέσει «μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες».¹⁴²² Η τελευταία φωτογραφία εικόνιζε τη δίκη των συλληφθέντων στη μεταμεσονύκτια «διαδήλωση» που είχε επιχειρηθεί να στηθεί στην Άγκυρα, όταν η αστυνομία και ο στρατός έκαναν εκτεταμένη χρήση δακρυγόνων για να διαλύσουν το πλήθος. Στο σχετικό ρεπορτάζ αναφερόταν ότι το δικαστήριο είχε διατάξει την κράτηση 17 εκ των 19 προσαχθέντων, καθώς και ότι την επίμαχη νύχτα μία ομάδα είχε επιχειρήσει να «διαδηλώσει» μπροστά από την οικία του Έλληνα στρατιωτικού ακολούθου στην τουρκική πρωτεύουσα.¹⁴²³ Ο απόηχος του πογκρόμ ολοκληρωνόταν στα δημοσιεύματα της *Hürriyet* εκείνης της ημέρας με τη σύντομη ανταπόκριση εξ Αθηνών στις εσωτερικές σελίδες, που πληροφορούσε για τη νότα διαμαρτυρίας που είχε επιδώσει η ελληνική κυβέρνηση στον επιτετραμμένο της τουρκικής πρεσβείας στην Αθήνα, καθώς και για την πρόθεσή της να θέσει το θέμα στο ΝΑΤΟ, ζητώντας την έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου του.¹⁴²⁴

¹⁴²¹ “B.M.M. 12 eylülde ictimaaz çağırıldı, üç vilâyete örfî idare ilân olundu” («Η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση συγκλήθηκε για τις 12 Σεπτεμβρίου, στρατιωτικός νόμος κηρύχθηκε σε τρεις νομούς»), *Hürriyet*, 8/9/1955.

¹⁴²² “İzmir NATO karargâhında vazifeli/ Elen subaylarının eşleriyle konsolosun eşi Atina'ya gittiler” («Οι σύζυγοι των υπηρετούντων στο στρατηγείο του ΝΑΤΟ/ Ελλήνων αξιωματικών και η σύζυγος του προξένου αναχώρησαν για την Αθήνα»), *Hürriyet*, 8/9/1955. Οι «προκλήσεις» των θυμάτων του όχλου ήταν στην περίπτωση μιας ηλκιωμένης Ρωμιάς η ρήση της προς εκείνους ότι «όπως και να 'χει θα έρθουν οι Έλληνες και θα σας τιμωρήσουν όπως σας αξίζει», ενώ στην περίπτωση της απόπειρας να πυρποληθούν δύο βρετανικής σημαίας εμπορικά πλοία που βρίσκονταν στο λιμάνι, το μπουκάλι που είχε πετάξει στους διαδηλωτές ένας «Ρωμιός» του πληρώματος. Ο απολογισμός του πογκρόμ στη Σμύρνη ήταν, κατά το δημοσίευμα, η πυρπόληση 14 σπιτιών, 6 καταστημάτων, του ελληνικού περιπτέρου και του Προξενείου, μιας καθολικής εκκλησίας, τριών αυτοκινήτων, καθώς και του βρετανικού πολιτιστικού συλλόγου, με την αξία των καταστροφών να υπολογίζεται «άνω των 2 εκατομμυρίων λιρών».

¹⁴²³ “Gece izinsiz nümayiş yapmaktan/ Ankarada tevkif edilen 17 kişinin dâvası başladı” («Ξεκίνησε η δίκη των 17 συλληφθέντων ατόμων στην Άγκυρα, επειδή προχώρησαν σε νυχτερινή διαδήλωση χωρίς άδεια»), *Hürriyet*, 8/9/1955.

¹⁴²⁴ “Yunanistan protesto gönderiyor” («Η Ελλάδα αποστέλλει διαμαρτυρία»), *Hürriyet*, 8/9/1955. Η Τουρκία θα απαντούσε με νότα πέντε ημέρες αργότερα, ενώ η Ελλάδα ετοιμαζόταν να της επιδώσει και δεύτερη, βλ. “Son hâdiseler

Πράγματι, το Συμβούλιο του NATO θα συνεδρίαζε στις 8 Σεπτεμβρίου, με την εφημερίδα να πληροφορεί ότι είχε γίνει δεκτή η δήλωση του Τούρκου αντιπροσώπου, Mehmet Ali Tiney, ότι η τουρκική κυβέρνηση στο πλαίσιο των ευθυνών της είχε λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα και ότι δεν πρέπει να δίδονται διαστάσεις στο όλο θέμα.¹⁴²⁵ Στο κεντρικό της πρωτοσέλιδο την ίδια ημέρα, η εφημερίδα πρόβαλλε εκ νέου τη θέση περί «κομμουνιστικού δακτύλου», παραθέτοντας την κυβερνητική ανακοίνωση και κάνοντας λόγο για συλλήψεις «περισσοτέρων των 30 σεσημασμένων κομμουνιστών» που ενέχονταν στα επεισόδια, χωρίς όμως να τους κατονομάζει. Επιπλέον, «είκαζε» ότι «η πρόοδος των ανακρίσεων θα αποκαλύψει μερικούς ακόμη αριστερούς». Στο συγκεκριμένο ρεπορτάζ της, η *Hürriyet*, χωρίς να εγκαταλείπει τους όρους «διαδήλωση» και «διαδηλωτές», επιχειρούσε να δώσει την εικόνα επιστροφής στην ομαλότητα, πληροφορώντας ότι είχαν ξεκινήσει οι εργασίες καθαρισμού των οδών και επισκευής των καταστημάτων, ενώ ταυτόχρονα σημείωνε τα ευεργετικά μέτρα της κυβέρνησης, όπως την εντολή στις τράπεζες να μην διαμαρτυρηθούν τα γραμμάτια των οφειλών και να παρασχεθούν πιστώσεις, καθώς και την υπόσχεση ότι θα δίνονταν αποζημιώσεις. Ταυτόχρονα, ανέφερε ότι είχαν μεταφερθεί στις στρατιωτικές φυλακές 97 συλληφθέντα μέλη της οργάνωσης «Η Κύπρος είναι τουρκική», επίσης χωρίς να παραθέτει ονόματα, πλην των περιπτώσεων του 75άχρονου Mustafa Parsan, «ενεργού μέλους του Δημοκρατικού Κόμματος» και του ήδη αναφερθέντος διαβόητου Σεραφείμ Sağlamer, τον οποίο ανέφερε ως Sağlamoğlu. Αν και σημείωνε τη σύλληψη των «παλαιών και νεώτερων επικεφαλής της *T.M.T.F.*», καθώς και «δύο δικηγόρων και τριών δημοσιογράφων», καμμία αναφορά δεν γινόταν ονομαστικά στον Hikmet Bil ή στα άλλα μέλη-δημοσιογράφους που ανήκαν στην κεντρική διοίκηση της διαβόητης οργάνωσης. Αντιθέτως, ήταν η τελευταία που είχε αποστείλει τηλεγραφήματα στους Menderes και Kõrçülü, ζητώντας την απελευθέρωση των «αδίκως κρατουμένων» ομοϊδεατών τους.¹⁴²⁶

Καταδικαστικές δηλώσεις για τα επεισόδια είχαν κάνει ο Γ.Γ. του C.H.P., Kasim Gülek, η εκτελεστική επιτροπή της «Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας Τουρκίας» (*T.M.G.T.*), καθώς και η *T.M.T.F.* Ούτε σε εκείνες υπήρχε ονομαστική αναφορά στην Κύπρο ή στο Κυπριακό, αλλά ως συνισταμένη τους εμφανιζόταν η επιχειρηματολογία ότι τέτοιου είδους επεισόδια και λεηλασίες δεν αρμόζουν στην ιστορία και στο χαρακτήρα του Τούρκου.¹⁴²⁷ Την ίδια στάση τηρούσε και ο δημοσιογράφος της εφημερίδας, Hasan Bedrettin Ülgen, το άρθρο γνώμης του οποίου ήταν το πρώτο που δημοσιευόταν στις στήλες της *Hürriyet* μετά το πογκρόμ. Ο εν λόγω αρθρογράφος

dolayısıyla/ Yunanistan'a cevabi bir nota verdik" («Επιδώσαμε απαντητική νότα στην Ελλάδα/ λόγω των προσφάτων γεγονότων»), *Hürriyet*, 13/9/1955.

¹⁴²⁵ "NATO Konseyi gizli bir toplantı yaptı" («Το Συμβούλιο του NATO συγκλήθηκε σε απόρρητη συνεδρίαση»), "Yunan subaylarına tecavüz iddiası karşısında Türk görüşü kabul edildi" («Έγινε δεκτή η τουρκική άποψη έναντι της ελληνικής περί επίθεσης στους Έλληνες αξιωματικούς»), τίτλος και υπότιτλος σε *Hürriyet*, 9/9/1955. Η λέξη *tecavüz* σημαίνει και «βιασμός», χωρίς να είναι ξεκάθαρος ο τρόπος που τον χρησιμοποιεί εδώ η εφημερίδα, στο βαθμό που είχε χρησιμοποιήσει τον ίδιο όρο την προηγούμενη για να περιγράψει την επίθεση των «διαδηλωτών» στις οικίες των Ελλήνων αξιωματικών στη Σμύρνη. Η σωστή απόδοση συναρτάται με τον αντίστοιχο όρο που είχε χρησιμοποιήσει ο τότε Έλληνας αντιπρόσωπος στο NATO.

¹⁴²⁶ "Nümayiş gecesi tahrikât yapan otuzdan fazla komünist yakalandı" («Συνελήφθησαν άνω των 30 κομμουνιστών που προέβησαν σε καταστροφές τη νύχτα της διαδήλωσης»), *Hürriyet*, 9/9/1955.

¹⁴²⁷ "Gülek de son nümayişleri takbih ediyor" («Και ο Γκιουλέρ καταδικάζει τις πρόσφατες διαδηλώσεις»), *Hürriyet*, 9/9/1955.

χαρακτήριζε, μεταξύ άλλων, «αναφαίρετο δικαίωμα των Τούρκων» να αντιδρούν σε οτιδήποτε «θίγει» τον Atatürk, εκφράζοντας απλώς την επιθυμία «οι διαμαρτυρίες να γίνονται με μεγαλύτερη ωριμότητα, σοβαρότητα, υποδειγματικά ενώπιον της διεθνούς κοινότητας και να μη δίνουν αφορμή σε κακοπροαίρετους που θέλουν να τις εκμεταλλευτούν».¹⁴²⁸ Στην ίδια γραμμή κινείται και ο Rahmi Karaca την επομένη, επιχειρώντας να εξάρει τον υψηλόφρονα και «ευγενή» χαρακτήρα τόσο του τουρκικού έθνους, όσο και της τουρκικής νεολαίας, και αποδίδοντας τα «θλιβερά περιστατικά» σε «ορισμένους κακόψυχους, προβοκάτορες, πλιατσικολόγους και λαφυραγωγούς», για την «πραγματική ταυτότητα» των οποίων εξέφραζε τη βεβαιότητα ότι θα αποκαλυφθεί στα έκτακτα δικαστήρια.¹⁴²⁹ Την ίδια συλλογιστική με άλλα λόγια εξέθετε και ο Ahmet İhsan, αποδίδοντας ευθέως την ευθύνη της «εθνικής καταστροφής» στους κομμουνιστές καθώς και στα «ταραχοποιά στοιχεία» που «υπάρχουν σε κάθε χώρα» και επιδιώκουν να την εκθέσουν στο εσωτερικό, αλλά και στο εξωτερικό.¹⁴³⁰ Καμμία αναφορά στο Κυπριακό σε συνδυασμό με το εξαπολυθέν πογκρόμ δεν έκανε ούτε ο Şükrü Kaya, ο οποίος επέλεγε να αναφερθεί διά μακρόν στις βυζαντινές εξεγέρσεις, και δη στη «στάση του Νίκα», για να περάσει ακολούθως σε εκείνες της οθωμανικής περιόδου, παραδεχόμενος «με αισθήματα λύπης, θλίψης και ντροπής» ότι καμμία από εκείνες τις αναστατώσεις που είχε γνωρίσει στη μακραίωνη πορεία της η Πόλη δεν ήταν τόσο «κακή, βδελυρή και απεχθής» και δεν είχε «βλάψει τόσο πολύ την αξιοπρέπεια, την τιμή, τη δικαιοσύνη, την τάξη και τη διοίκηση του τουρκικού κράτους [sic!], όσο η τραγωδία της 6^{ης} Σεπτεμβρίου». Ο αρθρογράφος εναπέθετε τις ελπίδες του για την αποκατάσταση της τρωθείσας εικόνας των Τούρκων στις «άμεσες και δίκαιες αποφάσεις και ενέργειες του τουρκικού κράτους και της τουρκικής κυβέρνησης».¹⁴³¹ Την τελευταία αυτή άποψη του συμεριζόταν και ο Samih Tiryakioğlu την ίδια ημέρα, έχοντας ως επίκεντρο του άρθρου του την επιβεβαίωση της εικόνας του «φεσοφόρου και σαρικοφόρου Τούρκου στο εξωτερικό». Σε αντίθεση με τον Kaya, ο ίδιος αναφερόταν μεν στις μειονότητες, όχι όμως για να ψέξει τους καταστροφείς, αλλά για να συγκρίνει την κατάστασή τους εξαιτίας του πογκρόμ με την «ευμενή» αντιμετώπιση που υποστήριζε ότι είχαν κατά την οθωμανική περίοδο.¹⁴³² Ο Kaya υπέγραφε και το τελευταίο άρθρο γνώμης του μήνα για τα Σεπτεμβριανά, στο οποίο επικεντρωνόταν και πάλι στις ηθικές επιπτώσεις τους επί της χώρας και του «έθνους», χωρίς αναφορά στο Κυπριακό.¹⁴³³ Θα επανερχόταν στο θέμα του

¹⁴²⁸ “Son olaylar” («Τα πρόσφατα γεγονότα»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 9/9/1955.

¹⁴²⁹ “Bunlar haini vatandır!” («Αυτοί είναι προδότες της πατρίδας!»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 10/9/1955.

¹⁴³⁰ “Milletimizin büyük ızdırabı” («Η μεγάλη δοκιμασία του έθνους μας»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 11/9/1955.

¹⁴³¹ “Tek tesellimiz” («Η μόνη μας παρηγοριά»), στήλη «Görüşler», *Hürriyet*, 12/9/1955. Η οπτική του αρθρογράφου περί του «πλήγματος» που είχε δεχθεί το τουρκικό κράτος και η εκκωφαντική σιωπή του για την υλική και ηθική καταστροφή που είχαν υποστεί οι ελληνικής καταγωγής κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης αντανακλώνταν και στις δίκες των πρωταίων του πογκρόμ, που θα λάμβαναν χώρα μετά το πραξικόπημα της 27/5/1960. Και τότε η κατηγορία εναντίον τους θα ήταν η «προσβολή της νομικής προσωπικότητας του τουρκικού κράτους», η οποία ωστόσο θα άλλαζε στην τελική απόφαση, για να καταδικαστούν τελικά με βάση το άρθρο 517 του Τουρκικού Ποινικού Κώδικα για «εγκλήματα κατά της περιουσίας», βλ. Σαρρής, ό.π., σελ. 270-271, καθώς και Emine Gürsoy Nakali (επιμ.), *Yassıada Zabıtları II. 6-7 Eylül Olayları Davası* (Πρακτικά της [νήσου] Πλάτης. Η Δίκη των Γεγονότων της 6/7 Σεπτεμβρίου) (İstanbul: Kitabevi, 2007), σελ. 681-724. Για την φασιστικής εμπνεύσεως έννοια των «εγκλημάτων κατά του κράτους» όπως είχε εισαχθεί στον τότε ΤΠΚ, βλ. Σαρρής, ό.π., σελ. 197-198.

¹⁴³² “İşin teselli veren tarafı” («Η παρηγορητική πλευρά της υπόθεσης»), στήλη «Düşünceler», *Hürriyet*, 12/9/1955.

¹⁴³³ “Türk Polis ve Zabıtası” («Η τουρκική αστυνομία και τα όργανα της τάξεως»), στήλη «Görüşler», *Hürriyet*, 14/9/1955.

πογκρόμ μόνο μετά από δύο μήνες, με αφορμή τη σχετική αναφορά που είχε κάνει ο Celal Bayar στην ομιλία του κατά την έναρξη της νέας τότε κοινοβουλευτικής περιόδου.¹⁴³⁴

Μέχρι την αναγκαστική διακοπή της κυκλοφορίας της, η εφημερίδα θα έθιγε μόνο σποραδικά τα ζητήματα της Κύπρου και οι αναφορές της αυτές θα είχαν καθαρά ειδησεογραφικό χαρακτήρα, με πηγή είτε πρακτορεία, είτε ανταποκρίσεις που έφθαναν από το νησί.¹⁴³⁵ Ακολουθώς και για ένα διάστημα τριών και πλέον μηνών το ζήτημα θα απουσίαζε παντελώς από τη θεματολογία της. Στο Κυπριακό θα επανερχόταν μόλις στις 22 Δεκεμβρίου και θα συνέχιζε από την ημερομηνία εκείνη και εξής τα δημοσιεύματά της, διατυπωμένα πάντα στο γνωστό ύφος και με τους συνήθεις χαρακτηρισμούς.¹⁴³⁶

¹⁴³⁴ “Açıs Nutku ve Dış Politika” («Εναρκτήρια Ομιλία και Εξωτερική Πολιτική»), στήλη «Görüşler», *Hürriyet*, 4/11/1955. Αξίζει να σημειωθεί πως σε αυτό του το άρθρο ο Kaya επέστρεφε στους συμφιλιωτικούς τόνους προς την Ελλάδα, επικαλούμενος το σύνηθες παράδειγμα «της ευφύιας και του θάρρους των Ατατούρκ και Βενιζέλου» και εκφράζοντας την ελπίδα ότι «δεν θα μείνει χωρίς αντίκρισμα» η «χείρα συνεννόησης και φιλίας» που είχε τείνει ο Bayar από του βήματος της τουρκικής Βουλής.

¹⁴³⁵ “Yunanistan Kıbrıs hakkında yine B. Milletlere başvurdu” («Η Ελλάδα προσέφυγε και πάλι στα Η. Έθνη για την Κύπρο»), *Hürriyet*, 10/9/1955· “İngiltere Kıbrıs adasında emniyet tedbirleri alıyor” («Η Αγγλία λαμβάνει μέτρα ασφαλείας στο νησί της Κύπρου»), *Hürriyet*, 11/9/1955· “E.O.K.A. bir sene müddetle kapatıldı” («Η ΕΟΚΑ κλείστηκε για περίοδο ενός έτους»), *Hürriyet*, 16/9/1955.

¹⁴³⁶ “Kıbrıs'ta çete harbinde vurulan Makarios'un yeğeninin cenazesinde kargaşalık çıktı – Kıbrıs meselesi dün Avam Kamarasında tekrar görüldü” («Αναταραχή επικράτησε στην κηδεία του ανεψιού του Μακάριου που χτυπήθηκε στο συμμοριτοπόλεμο στην Κύπρο – Το Κυπριακό συζητήθηκε πάλι χθες στη Βουλή των Κοινοτήτων»), πρωτοσέλιδος υπότιτλος σε *Hürriyet*, 22/12/1955· “Kıbrıs'ta yılbaşından itibaren Rum tethişçilerin kökü toptan kazanacak” («Αρχής γενομένης από την πρωτοχρονιά, θα ξεριζωθεί πλήρως η τρομοκρατία στην Κύπρο»), *Hürriyet*, 28/12/1955· “Kıbrıs'ta Rumların yaydığı haberlere göre/ İngiltere, Yunanistan ile bir anlaşma zemini arıyormuş” («Σύμφωνα με τα όσα διαδίδουν οι Ελληνοκύπριοι στην Κύπρο/ η Αγγλία αναζητεί, λέει, έδαφος συνεννόησης με την Ελλάδα»), *Hürriyet*, 29/12/1955.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Η αναλυτική εξέταση των δημοσιευμάτων της *Hürriyet* για το Κυπριακό κατά την περίοδο 1948-1955 οδηγεί σε ένα σύνολο συμπερασμάτων ως προς το ρόλο της σε σχέση με τη διαμόρφωση της τουρκικής κοινής γνώμης από τη μια μεριά, και την προσπάθειά της να επηρεάσει αντιστοίχως τη χάραξη της τουρκικής κυβερνητικής πολιτικής και τη δημόσια εκδήλωσή της από την άλλη. Όσον αφορά την πρώτη διάσταση, η συγκεκριμένη τουρκική εφημερίδα επιχείρησε ήδη από τους πρώτους μήνες της έκδοσής της το 1948, να καταγράψει και να αναδείξει το θέμα της Κύπρου με όλες τις παραμέτρους του. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησε συστηματικά όλες τις κατηγορίες δημοσιευμάτων, από τα ρεπορτάζ και τα άρθρα γνώμης μέχρι τις φωτογραφίες και τις γελοιογραφίες, προκειμένου να ευαισθητοποιήσει και συνακόλουθα να κινητοποιήσει την κοινή γνώμη στην Τουρκία υπέρ της «υπόθεσης» του «πράσινου νησιού». Αν και η εφημερίδα ενέτασσε τη συγκεκριμένη «υπόθεση» στο πλαίσιο της υπεράσπισης των «Τούρκων του εξωτερικού» και πρόβαλλε συχνά το Κυπριακό σε συνάρτηση με τα θέματα των «ομογενών» της στην ελληνική Θράκη και στα Δωδεκάνησα, η συχνότητα των αυτοτελών αναφορών της στο Κυπριακό, αλλά και η ποιοτική του αναβάθμιση με τη χρήση αντίστοιχων εκφραστικών μέσων και τη διασπορά του σε όλες τις κατηγορίες των δημοσιευμάτων, το αναδεικνύει σε ξεχωριστή και ιδιαίτερη περίπτωση. Στην ιδιαιτερότητα αυτή, άλλωστε, κατατείνουν οι αναφορές και οι περιγραφές της σχετικά με την «πολιτική παρακαταθήκη» του ιδρυτή της, Sedat Simavi, τον οποίο απασχολούσε το κυπριακό ζήτημα ακόμη και στις τελευταίες στιγμές της ζωής του.

Για την επίτευξη των συγκεκριμένων στόχων της, η *Hürriyet* συγκρότησε ένα αφηγηματικό σχήμα, που απευθυνόταν ταυτόχρονα σε δύο ακροατήρια, εκείνο της διεθνούς και εκείνο της εγχώριας κοινής γνώμης. Τα βασικά χαρακτηριστικά του μπορεί να συνοψιστούν στους εξής άξονες: α) Η Κύπρος εμπίπτει στη δικαιοδοσία της Βρετανίας, στην οποία «προσωρινά» έχει παραχωρηθεί. Σε περίπτωση όμως που τεθεί θέμα μεταβολής του καθεστώτος της, τότε εκείνη πρέπει να «επιστραφεί στον γνήσιο ιδιοκτήτη της», την Τουρκία, στην οποία ανήκει κατά ιστορική παράδοση και στρατηγική αναγκαιότητα, β) ο ενωτικός αγώνας των Ελληνοκυπρίων και η στήριξη που του παρέχεται από την ελληνική κοινή γνώμη και τις ελληνικές κυβερνήσεις, υποσκάπτει τα θεμέλια της «τουρκοελληνικής φιλίας», αλλά και τα συμμαχικά στρατηγικά και αμυντικά συμφέροντα του δυτικού «ελεύθερου κόσμου», γ) η συντριπτική πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων είναι «κομμουνιστές». Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη συνεργασία τους με την εκκλησία – που ως μη όφειλε εμπλέκεται σε ζητήματα πολιτικά – υποσκάπτει την «ηρεμία» και την «ομαλότητα» στο νησί, ενώ ταυτόχρονα χρησιμοποιείται από τη Μόσχα για την εξυπηρέτηση των πολιτικών της στόχων, και δ) η Ελλάδα είναι μία μικρή και ασταθής χώρα, η οποία δεν μπορεί να σηκώσει μόνη της το βάρος των συμμαχικών αμυντικών αναγκών στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου. Κατά συνέπεια, οφείλει να ενεργεί στο μέτρο των δυνατοτήτων της και σε συνεργασία με τον μεγάλο γείτονά της, την Τουρκία, και όχι να διαταράσσει τις διμερείς και περιφερειακές σχέσεις με ένα «τεχνητό» ζήτημα.

Η επιχειρηματολογία των αξόνων αυτών συγκροτείται με την υιοθέτηση εκφραστικών σχημάτων που ποίκιλλαν από τη συγκρατημένη και ουδέτερη γλώσσα ενός ειδησεογραφικού ρεπορτάζ, μέχρι την οξεία, λαϊκιστική και σε αρκετές περιπτώσεις προσβλητική γλώσσα των κύριων άρθρων και των άρθρων γνώμης. Η χρήση της συγκεκριμένης γλώσσας, διατυπωμένης πάντοτε με απλό και κατανοητό τρόπο, και η συμπερίληψη εκφραστικών μέσων γνώριμων στο ευρύ τουρκικό κοινό (παροιμίες, παραβολές, τραγούδια, ρητά) διευκόλυνε κατά πολύ την πρόσληψη του κεντρικού μηνύματος, που δεν ήταν άλλο από την ανάγκη να μετατραπεί η «υπόθεση της Κύπρου» σε «εθνικό ζήτημα» της Τουρκίας, τόσο σε επίπεδο λαού, όσο και σε επίπεδο κεντρικής κυβέρνησης. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και πάλι στη χρήση των φωτογραφιών και των γελοιογραφιών, που με το οπτικό τους περιεχόμενο και τις ευσύνοπτες λεζάντες τους ασκούσαν μία πολύ αμεσότερη επίδραση στις αντιλήψεις της κοινής γνώμης για το Κυπριακό, σε σχέση με τα εκτενέστερα κείμενα των άλλων δημοσιευμάτων. Την τέχνη αυτή, άλλωστε, καθώς και την αποτελεσματικότητά της στην επίδραση επί της κοινής γνώμης γνώριζε πολύ καλά ο Simavi, που είχε διατελέσει στη δημοσιογραφική του καριέρα και σκιτσογράφος.

Παράλληλα, η γλώσσα αυτή εξυπηρετούσε και έναν άλλο σκοπό, τη μειωτική και υποτιμητική απεικόνιση της Ελλάδας, των Ελλήνων, Ελλαδιτών και Ελληνοκυπρίων, καθώς και της Ελληνορθόδοξης κοινότητας της Κωνσταντινούπολης. Η αντίληψη που ενστερνίζονταν και πρόβαλλαν οι ιδιοκτήτες της εφημερίδας και οι συνεργάτες του εδραζόταν σε μία ετεροβαρή σχέση, στο έναν πόλο της οποίας τοποθετείτο η «μεγάλη» και «ασχυρή» Τουρκία και στον άλλο η «μικρή» και «ασταθής» Ελλάδα. Η συγκεκριμένη ανισότιμη σχέση ερμηνευόταν με όρους ισχύος, πληθυσμιακούς, στρατιωτικούς, ιστορικούς, αλλά και πολιτισμικούς, στο μέτρο που οι Τούρκοι θεωρούνταν ως πιστοί, έργω και λόγω, στη διμερή «τουρκοελληνική» φιλία, ενώ οι Έλληνες ως διστορικά «ταραχοποιού», οι οποίοι επιπλέον κλόνιζαν τώρα τα θεμέλιά της με την επιδίωξη της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Κατά συνέπεια, η αντιμετώπιση του θεωρητικά «φίλου και σύμμαχου» Έλληνα γινόταν δύο επίπεδα, αλληλένδετα το ένα με το άλλο: Σε πρώτη φάση παρέχονταν «συμβουλές» και «νουθεσίες» σχετικά με τα «όρια» που δεν έπρεπε να υπερβαίνει λόγω της «αδυναμίας» και υποδεέστερης θέσης του στο δεδομένο ιεραρχικό σχήμα, ενώ στη δεύτερη φάση σημειωνόταν η μετάβαση στις «προειδοποιήσεις», καθώς και στις ανοιχτές απειλές για τα επίχειρα των πράξεων και των ενεργειών του, εν είδει παιδαγωγικού «σωφρονισμού» τού μεγαλύτερου προς τον μικρότερο.

Η αντιμετώπιση αυτή συνεχιζόταν απaráλλαχτη και για τις περιπτώσεις των Ελληνοκυπρίων και των Ελληνορθόδοξων, οι οποίοι ως «Ρωμιοί» θεωρούνταν μειονότητες μέσα στη μεγάλη πληθυσμιακή θάλασσα των «είκοσι εκατομμυρίων Τούρκων» της ενδοχώρας. Η επιμονή των πρώτων στον ενωτικό αγώνα καταδικαζόταν ως «θράσος» έναντι των «αυθεντικών ιδιοκτητών» της νήσου, το δε πέρασμα στην ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ υποδεικνυόταν ως «τρομοκρατία», σε μία οφθαλμοφανή αντίφαση με τη φιλική αντιμετώπιση που τύγχαναν από τις στήλες της οι ανταποικιακοί αγώνες μουσουλμανικών λαών της βορείου Αφρικής. Όσο για τους

Ελληνορθόδοξους, η εφημερίδα εκτιμούσε πως διαβιούσαν σε συνθήκες ελευθερίας και ευημερίας, ήταν όμως βαθύτατα καχύποπτη για τα αισθήματα της πατριωτικής τους αφοσίωσης στο τουρκικό κράτος. Ως επακόλουθο, τους ζητούσε να τα εκφράσουν ανοιχτά στην περίπτωση της Κύπρου, συντασσόμενοι με τις «τουρκικές εθνικές θέσεις» επί του ζητήματος και να καταδικάσουν τον ελληνικό ενωτικό αγώνα. Αντίστοιχη ήταν η αντιμετώπιση του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του προκαθημένου του, Πατριάρχη Αθηνάγορα. Παρά την αρχική θετική αντιμετώπιση του τελευταίου, η οποιαδήποτε δοκιμασία της διμερούς φιλίας, ιδιαίτερα δε η ανακίνηση του Κυπριακού, οδηγούσε τη *Hürriyet* να ζητεί επανειλημμένως δημόσιες δηλώσεις πατριωτικής νομιμοφροσύνης, φτάνοντας στην κλιμάκωση του ζητήματος να ζητήσει ακόμη και την απομάκρυνση του καθιδρύματος από την Τουρκία. Μείζονα ρόλο στη συγκεκριμένη θέαση του θρησκευτικού θεσμού διαδραμάτιζε αναμφισβήτητα η αντικληρικαλιστική ιδεολογική παράδοση του κεμαλισμού, διαπρύσιος κήρυκας της οποίας εμφανιζόταν η εφημερίδα, με την απόλυτη καταδίκη της «ανάμιξης της θρησκείας στην πολιτική». Στο πλαίσιο αυτό, ζητείτο επιτακτικά από τον Αθηνάγορα να επέμβει άμεσα, για να τερματιστούν οι φιλοενωτικές εκδηλώσεις, όχι μόνο των Ελλαδιτών ιεραρχών, αλλά και του ίδιου του Μακαρίου. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ετέθη με τη σειρά του στο στόχαστρο της εφημερίδας για τους προαναφερθέντες λόγους, ενώ στοχοποιήθηκε συστηματικά έτι περαιτέρω με την επικοινωνιακή τακτική της εφημερίδας να αναφέρεται στο πρόσωπό του ως «κόκκινο παπά», ενίοτε δε και ως «μελανοπάγωνα». Οι μειωτικοί χαρακτηρισμοί σε συνδυασμό με την προαναφερθείσα γενικότερη αρνητική τοποθέτηση της εφημερίδας στην ανάμιξη θρησκευτικών λειτουργιών σε πολιτικά ζητήματα, συντέλεσαν στην αναπαράσταση του Μακαρίου στα μάτια της τουρκικής κοινής γνώμης ως ενός ραδιούργου «Αρχιπαπά», οι ηγετικές ικανότητες του οποίου έπρεπε να αντισταθμιστούν από τις αντίστοιχες μιας ζητούμενης τουρκοκυπριακής προσωπικότητας, με τη συνολική του δράση όμως να είναι υπονομευτική των τουρκικών συμφερόντων στην Κύπρο.

Από την άλλη μεριά, ένα κομβικό στοιχείο στο σκεπτικό της εφημερίδας ήταν ο βαθμός ανάμιξης των επίσημων ελληνικών κυβερνήσεων στην ανάδειξη του Κυπριακού. Αυτή θεωρείτο δεδομένη, ιδιαίτερα μετά την τοποθέτηση του Σοφοκλή Βενιζέλου στη Βουλή τον Φεβρουάριο του 1951, και συνοδευόταν από την πεποίθηση πως ήταν η εκάστοτε κεντρική εξουσία που υποδαύλιζε και καθοδηγούσε τις φοιτητικές και λαϊκές κινητοποιήσεις στην Ελλάδα υπέρ της Κύπρου. Η τακτική αυτή των «φωνασκιών του πεζοδρομίου» ενοχλούσε έντονα την εφημερίδα, η οποία δεν παρέλειπε να την καταγγείλει σε όλους τους τόνους και με κάθε μέσο, από τα ρεπορτάζ μέχρι τα άρθρα γνώμης. Παράλληλα, ανέπτυξε ένα αντίπαλο σταθερό αφήγημα, προκειμένου να προβάλλει και να αναδείξει την τουρκική οπτική για την Κύπρο. Αυτό συγκροτείτο από τέσσερις πυλώνες, που περιλάμβαναν τα εξής: α) το νησί έχει κατακτηθεί με το «αίμα των μαρτύρων της πίστης» και βρισκόταν υπό «τουρκική» διακυβέρνηση για τρεις αιώνες μέχρι την «προσωρινή» του παραχώρηση στους Βρετανούς. Το νησί ουδέποτε ιστορικά «ανήκε» στην Ελλάδα, β) εκεί διαβιούσε μία σημαντική τουρκική μειονότητα, η οποία όχι μόνο δεν έχει ξεχάσει την ιστορική της καταγωγή, αλλά νοσταλγεί έντονα τη «μητέρα πατρίδα», με την οποία συνδέεται με άρρηκτους

πολιτισμικούς δεσμούς, έχοντας πλήρως υιοθετήσει στο παρόν τις ατατουρκικές μεταρρυθμίσεις. Η μειονότητα αυτή ήταν πλειοψηφία στην Κύπρο μέχρι την παράδοση του νησιού στους Βρετανούς, όταν οι Έλληνες με δόλιο τρόπο κατάφεραν να γίνουν εκείνοι η πλειοψηφούσα ομάδα, γ) η «δολιότητα» αυτή σε συνδυασμό με τις αρνητικές επιδόσεις των Ελλήνων στη διακυβέρνηση αλλογενών πληθυσμών, όπως καταδεικνύουν και οι περιπτώσεις των «Τούρκων της Δυτικής Θράκης και των Δωδεκανήσων», καθιστούν απαγορευτική από πολιτικής και ηθικής πλευράς την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, και δ) το κυρίαρχο στοιχείο που πρέπει να καθορίσει το μέλλον του νησιού, σε περίπτωση μεταβολής του διεθνούς καθεστώτος του, σε καμμία περίπτωση δεν είναι το πληθυσμιακό, αλλά το (γεω)στρατηγικό. Τότε η Τουρκία θα έχει τον πρώτο και κύριο λόγο ως συνομιλήτης της Βρετανίας, λόγω εγγύτητας της Κύπρου στην ενδοχώρα της, αλλά και λόγω της αποτελεσματικότερης εξυπηρέτησης των συμμαχικών αμυντικών αναγκών στο χώρο της Μέσης Ανατολής και της ανατολικής Μεσογείου.

Με βάση το αφήγημα αυτό, η εφημερίδα κατέβαλε εντατική προσπάθεια να επηρεάσει τις διαδοχικές τουρκικές κυβερνήσεις του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού και του Δημοκρατικού Κόμματος, το κεντρικό δημόσιο αφήγημα των οποίων ήταν ότι δεν υφίσταται κυπριακό ζήτημα, αλλά οι εξελίξεις παρακολουθούνται εκ του σύνεγγυς χωρίς να παραγνωρίζονται τα τουρκικά εθνικά συμφέροντα. Σε αρκετές περιπτώσεις προβάλλονταν από τις σελίδες της οι απόψεις και οι εκτιμήσεις «πολιτικών κύκλων» της τουρκικής πρωτεύουσας, οι διαρροές των οποίων σχολιάζονταν από τους συνεργάτες της *Hürriyet* με τη συνοδεία της παρότρυνσης να εγκαταλειφθεί η «παθητική» και να υιοθετηθεί πιο «ενεργητική» στάση στο ζήτημα της Κύπρου. Αν και οι ανησυχίες τους ήταν κοινές, η στάση των τουρκικών κυβερνήσεων ήταν αρχικά πολύ πιο εφεκτική σε σύγκριση με όσα απαιτούσε η εφημερίδα, ενώ η αντιπαράθεση με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών του Δημοκρατικού Κόμματος, Mehmet Fuad Köprülü, θα οδηγούσε τον Simanî κατηγορούμενο στο δικαστήριο, κυρίως εξαιτίας των δημοσιευμάτων του για την Κύπρο, που έθιγαν την πολιτική που ακολουθούσε ο πρώτος στο ζήτημα. Η αλληλεπίδραση αυτή της εφημερίδας με την κεντρική τουρκική εξουσία άρχισε να αποδίδει καρπούς προς την κατεύθυνση των επιδιώξεών της μετά το καλοκαίρι του 1954, όταν ο Fatin Rüştü Zorlu αναλάμβανε ενεργότερο ρόλο στη διαχείριση του Κυπριακού και ο Menderes διαμήνυε δημόσια το ισχυρό ενδιαφέρον της Τουρκίας για το νησί, που δεν θα επιτρεπόταν «να γίνει των Ελλήνων». Κατά συνέπεια, και με δεδομένη τη ζύμωση που είχε μεσολαβήσει όλο το προηγούμενο χρονικό διάστημα, το 1954 πρέπει να θεωρηθεί ως το κομβικό έτος κατά το οποίο συνέκλιναν σε σημαντικό βαθμό τα δύο δημόσια αφηγήματα για το Κυπριακό, εκείνο της *Hürriyet* και εκείνο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως εκφραζόταν από την κυβέρνηση του Adnan Menderes.

Τα δημοσιεύματα που έτυχαν επεξεργασίας στην παρούσα διατριβή καταδεικνύουν ότι, καθ' όλη την υπό εξέταση περίοδο, η *Hürriyet* είχε πλήρη συναίσθηση του ρόλου της ως «διαμορφωτή» της τουρκικής κοινής γνώμης (*opinion maker*), αλλά και της λειτουργίας που επιτελούσε στον επηρεασμό των κατά τόπους «καθοδηγητών» της (*opinion leaders*) στην επαρχία και στα χωριά

της τουρκικής ενδοχώρας. Αυτό διακρινόταν καθαρά και διατυπωνόταν ευθαρσώς τόσο στα κύρια άρθρα του *Simanî* κατά την πρώτη περίοδο της εφημερίδας, όσο και στα ρεπορτάζ και τα άρθρα γνώμης που δημοσιεύονταν καθ' όλη την περίοδο 1948-1955, με τις συχνότερες και ρητές αναφορές στη στάση και στις προσδοκίες της εγχώριας κοινής γνώμης (*umumi efkâr*). Η μετάβαση της Τουρκίας από τη μονοκομματική στην πολυκομματική περίοδο μετά το 1946, είχε οδηγήσει στην ενίσχυση του ρόλου του Τύπου στη δημόσια σφαίρα της Τουρκίας, με τη διεύρυνση της δυνατότητας να διατυπώνονται απόψεις και να υπάρχει δημόσια αντιπαράθεση επί πολιτικών ζητημάτων που αφορούσαν τα εσωτερικά και τα εξωτερικά ζητήματα της χώρας. Η εφημερίδα τελούσε σε πλήρη επίγνωση των δεδομένων αυτών, γι' αυτό και απειλούσε ευθέως τους κυβερνώντες – και δη τον *Köprülü* – ότι ο «λαός» δεν θα συγχωρήσει μία υποχωρητική και παθητική στάση στο κυπριακό ζήτημα, που θα οδηγούσε σε ασύγγνωστη βλάβη των τουρκικών εθνικών συμφερόντων, και θα τους «τιμωρούσε» μην επιτρέποντας την επανεκλογή τους.

Κατά τον τρόπο αυτό, το Κυπριακό αναβαθμιζόταν προοδευτικά από τις στήλες της σε μείζον ζήτημα της τουρκικής επικαιρότητας, προκαλώντας το ενδιαφέρον, οδηγώντας ενίοτε σε αντιπαραθέσεις με άλλες εφημερίδες, αλλά και προσελκύοντας την προσοχή των διαδοχικών τουρκικών κυβερνήσεων. Στο πλαίσιο αυτό η *Hürriyet*, με την επιμονή του ιδιοκτήτη και των συντελεστών της, αναδείχθηκε σε κύριο παράγοντα επισήμανσής του στην τουρκική δημόσια σφαίρα, υποδεικνύοντάς το ως «το ζήτημα για το οποίο αξίζει/ επιβάλλεται κάποιος να σκεφθεί», ενώ λειτούργησε παράλληλα και ως «τυλωρός» της συνακόλουθης ενημέρωσης, της οποίας κοινωνός έπρεπε να γίνει η τουρκική κοινή γνώμη. Ο συγκεκριμένος ρόλος της δεν περιορίστηκε μόνο στα ποικίλα δημοσιεύματα για την Κύπρο, αλλά εξυπηρετήθηκε περαιτέρω από την υποστήριξη και την προβολή που παρείχε η εφημερίδα στη δραστηριοποίηση μερίδας της τουρκικής ελίτ, του «ενεργού κοινού», που με τη μορφή των νεολογιστικών φοιτητικών οργανώσεων είχε πρωτοστατήσει στις κινητοποιήσεις και στα συλλαλητήρια για το Κυπριακό. Επιπροσθέτως, με τη συμμετοχή του εξέχοντος στελέχους της και προσωπικού φίλου του *Simanî*, *Hikmet Bil*, σε ηγετική θέση της διαβόητης οργάνωσης «Η Κύπρος είναι Τουρκική», συντέλεσε τα μέγιστα στην πολιτική κινητοποίηση της ευρύτερης κοινής γνώμης στην «υπόθεση της Κύπρου» και λειτούργησε εμπρόθετα σε μία διαδραστική σχέση με τη δεύτερη κυβέρνηση *Menderes*, προκειμένου να διευκολυνθεί η επίτευξη του επιθυμητού πολιτικού αποτελέσματος στη συγκληθείσα Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου. Παράλληλα, ήταν ακριβώς η εμπρηστική αρθρογραφία της και η προβολή των προκλητικών ενεργειών στις οποίες προέβαινε η εν λόγω οργάνωση με αφορμή το Κυπριακό, που ερέθισαν τα πολιτικά αντανεκλαστικά της τουρκικής κοινής γνώμης και οδήγησαν στο ξέσπασμα του καταστρεπτικού πογκρόμ των Σεπτεμβριανών, το οποίο σηματοδότησε την απαρχή της μεταπολεμικής οικονομικής καταστροφής και πληθυσμιακής απίσχνασης του κωνσταντινουπολίτικου ελληνισμού.

Κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, μπορεί να ειπωθεί ότι η *Hürriyet* πρόβαλε με επιτυχή τρόπο το ζήτημα της Κύπρου στην τουρκική κοινή γνώμη, κατορθώνοντας να το αναδείξει ενώπιόν της ως

«εθνικό», ενώ ταυτόχρονα αποτέλεσε μία σημαντική δημοσιογραφική σταθερά για την κεντρική εξουσία του τουρκικού κράτους, η πολιτική πτέρυγα του οποίου σε δεδομένη στιγμή συμμερίστηκε δημόσια την «ευαισθησία» της εφημερίδας επί του θέματος, για να προωθήσει τη δική της στοχοθεσία. Το παράδειγμα του χότζα που είχε πέσει από τις σκάλες, όπως το είχε παραθέσει σε σχετικό του άρθρο γνώμης ο Hikmet Bil, φαίνεται πως ήταν εξόχως χαρακτηριστικό και για την περίπτωση της ίδιας της εφημερίδας: Ο θόρυβος που έκανε ο μανδύας του από την πτώση δεν ήταν τυχαία εκκωφαντικός, διότι βρισκόταν και ο ίδιος μέσα. Αντιστοίχως, ο εκκωφαντικός θόρυβος κατά την ανάδειξη του Κυπριακού δεν ήταν τυχαίος, διότι δεν γινόταν εν κενώ: Μέσα του υπήρχε εξ' υπαρχής ο επίμονος, συστηματικός και εμπρηστικός δημοσιογραφικός λόγος της *Hürriyet*.

ΠΗΓΕΣ

Η έρευνα για τη συγγραφή της παρούσας διατριβής έγινε κατά το χρονικό διάστημα 6/2/2014 έως 30/4/2015 στις βιβλιοθήκες *Atatürk* και *Beyazıt* της Κωνσταντινούπολης. Στη βιβλιοθήκη *Atatürk*, η εφημερίδα *Hürriyet* ήταν καταλογραφημένη στις περιοδικές εκδόσεις με το νούμερο [151]. Κατά τη διάρκεια της έρευνας δεν ήταν διαθέσιμοι οι τόμοι **1, 2** (1/5 – 31/12/1948), **3** (1/1/ -31/3/1949), **6** (1/10 – 31/12/1949), **7, 8, 9, 10** (1/1 – 31/12/1950), **11** (1/1 – 31/3/1951), **25, 26** (1/7 – 31/12/1954), **27, 28** (1/1/ - 30/6/1955) και **30** (5/10 – 31/12/1955). Οι ελλείποντες τόμοι εντοπίστηκαν και αποδελτιώθηκαν στη βιβλιοθήκη *Beyazıt*, στην οποία η εφημερίδα ήταν καταλογραφημένη στις περιοδικές εκδόσεις με το νούμερο [0029]. Η αρίθμηση των τόμων στη βιβλιοθήκη *Atatürk* είναι αύξουσα (1,2,3 κ.ο.κ.). Εντός παρενθέσεως παρατίθενται οι μήνες που περιλαμβάνει ο κάθε τόμος [π.χ. 4 (1/4 – 30/6/1949)]. Η αρίθμηση των τόμων στη βιβλιοθήκη *Beyazıt* παραπέμπει στους αντίστοιχους μήνες εκάστου έτους (π.χ. ο τόμος 1-3 του 1949 περιλαμβάνει τους μήνες Ιανουάριο έως και Μάρτιο του συγκεκριμένου έτους). Η παράθεση των τόμων που ακολουθεί θα φέρει το γράμμα [A] για να δηλωθεί ότι βρίσκονται στη βιβλιοθήκη *Atatürk* και το γράμμα [B] για να δηλωθεί η ύπαρξή τους στη βιβλιοθήκη *Beyazıt*.

Τόμος 5-6 (1948) [B] (Λείπουν τα φύλλα 1/5 έως 8/5, 10/5 έως 29/5 και 31/5 έως 2/6)

Τόμος 8 (1948) [B] (Λείπει ο Ιούλιος)

Τόμος 9 (1948) [B]

Τόμος 10-12 (1948) [B]

Τόμος 1-3 (1949) [B]

Τόμος 4 (1/4 – 30/6/1949) [A]

Τόμος 5 (1/7 – 30/9/1949) [A]

Τόμος 10-12 (1949) [B]

Τόμος 1-3 (1950) [B]

Τόμος 5-6 (1950) [B] (Λείπει ο Απρίλιος)

Τόμος 7-9 (1950) [B]

Τόμος 10-12 (1950) [B]

Τόμος 1-3 (1951) [B]

Τόμος 12 (1/4 – 30/6/1951) [A]

Τόμος 13 (1/7 – 30/9/1951) [A]

Τόμος 14 (1/10 – 31/12/1951) [A]

Τόμος 15 (1/1 – 31/3/1952) [A]

Τόμος 16 (1/4 – 30/6/1952) [A]

Τόμος 17 (1/7 – 30/9/1952) [A]

Τόμος 18 (1/10 – 31/12/1952) [A]

Τόμος 19 (1/1 – 31/3/1953) [A]

Τόμος 20 (1/4 – 30/6/1953) [A]

Τόμος 21 (1/7 – 30/9/1953) [A]

Τόμος 22 (1/10 – 31/12/1953) [A]

Τόμος 23 (1/1 – 31/3/1954) [A]

Τόμος 24 (1/4 – 30/6/1954) [A]

Τόμος 7-9 (1954) [B]

Τόμος 10-12 (1954) [B]

Τόμος 1-3 (1955) [B]

Τόμος 4-6 (1955) [B]

Τόμος 29 (1/7 – 30/9/1955) [A]

Τόμος 10-12 (1955) [B] (Ξεκινά από το φύλλο της 5/10 λόγω απαγόρευσης κυκλοφορίας της κατά το χρονικό διάστημα 20/9 – 4/10/1955)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ευάγγελος. *Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών (Κυπριακό, 1950-1963)*, 2 τόμοι. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1982².

Αγγελετόπουλος, Γεώργιος. «Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική και το Κυπριακό Ζήτημα (1950-1955)», στο *Οι Αγώνες πριν τον Αγώνα του 1955. Πτυχές από την Προετοιμασία Οργάνωσης του Αγώνα*. Λευκωσία: Ακαδημία Ιστορικών Σπουδών Ιδρύματος Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ, 2013.

_____ «Ο Λόγος του Πρωθυπουργού Adnan Menderes στο εστιατόριο Liman στις 24 Αυγούστου 1955», στο *Σεπτεμβριανά 1955: Η «Νύχτα των Κρυστάλλων» του Ελληνισμού της Πόλης*. Αθήνα: Εκδόσεις Τσουκάτου, 1998.

Αλεξανδρής, Αλέξης. «Η απόπειρα δημιουργίας τουρκορθόδοξης εκκλησίας στην Καππαδοκία, 1921-1923». *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τομ. 4. Αθήνα, 1983.

_____ «Απομυθοποίηση της ελληνοτουρκικής φιλίας», *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 299 (13 Σεπτεμβρίου 1985).

_____ «Το Μειονοτικό Ζήτημα, 1954-1987», στο *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*. Αθήνα: Γνώση, 1991².

Αργυρίου, Σοφία. *Το Εθνικό Κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την Τελευταία Περίοδο της Αγγλοκρατίας (1950-1960)*. Αθήνα: Εκδόσεις Ασίνη, 2017.

Δεμερτζής, Νίκος. *Πολιτική Επικοινωνία. Διακινδύνευση, Δημοσιότητα, Διαδίκτυο*. Αθήνα: Παπαζήσης, 2002.

Καυκαρίδης, Χαράλαμπος. *Τουρκία-Κύπρος 1923-1960. Η Τουρκική Πολιτική στο Κυπριακό από τον Ατάτουρκ στον Μεντέρες*. Λευκωσία: Αμοργός, 2010.

Κονόρτας, Παρασκευάς. *Οθωμανικές Θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1998.

Κιζίλιουρεκ, Νιγιαζί. *Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών*. Αθήνα: Μαύρη Λίστα, 1999.

Crouzet, François. *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*. τομ. Α. Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2011.

Κτωρής, Σώτος. *Τουρκοκύπριοι. Από το Περιθώριο στον Συνεταιρισμό (1923-1960)*. Αθήνα: Παπαζήσης, 2013.

Μάμαλος, Γεώργιος-Σπυρίδων Π. *Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά την περίοδο 1918-1972*. Αθήνα-Κομοτηνή, 2011.

Ναχμάνι, Αμίκαμ. *Ισραήλ, Τουρκία και Ελλάδα: Ταραγμένες Σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2003.

Weber, Frank G. *Ο Επιτήδειος Ουδέτερος*. Αθήνα: Θετίλη, 1983².

Πάμπαλος, Χ.Λ. – Θεοχαρίδης, Ιωάννης Π. *Ο Τουρκικός Τύπος για την Κύπρο (1928-1945)*. Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, 2008.

Price, Vincent. *Κοινή Γνώμη*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας, 1996.

Ρίχτερ, Χάιντς Α. *Ιστορία της Κύπρου*. Τόμος πρώτος (1878-1949). Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2007.

_____ *Ιστορία της Κύπρου*. Τόμος δεύτερος (1950-1959). Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2011.

Σαρρής, Νεοκλής. *Η Άλλη Πλευρά*. Τόμ. Δεύτερος, βιβλίο Α΄ Ι. (Αθήνα: Γραμμή, 1982.

_____ *Οσμανική Πραγματικότητα. Συστημική Παράθεση Δομών και Λειτουργιών*. 2 τόμοι Αθήνα: Αρσενίδης, 1990.

_____ *Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία*. Αθήνα: Γόρδιος, 1992.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*. Τόμ. 2. Αθήνα: Εστία, 2002².

Σεραφετινίδου, Μελίνα. *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Ο Ρόλος των Μέσων στην Αναπαραγωγή του Σύγχρονου Καπιταλισμού*. Αθήνα: Gutenberg, 1995.

Στέλγας, Νικόλαος. *Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-1959 στα Πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου*. Λευκωσία: Ινστιτούτο Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, 2013.

_____ *Ο Θάνατος του Ανεπιθύμητου Βρέφους. Το Εγχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα Πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου, 1960-1963*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2015.

Στεφανίδης, Γιάννης. «Ο Χριστόφορος Χρηστίδης και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», στο Χρηστίδης. *Τα Σεπτεμβριανά*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, 2000.

Ευάνθης, Χατζηβασιλείου. *Στρατηγικές του Κυπριακού. Η δεκαετία του 1950*. Αθήνα: Πατάκης, 2005²).

_____ *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*. Αθήνα: Πατάκης, 2010¹⁰.

Χόλλαντ, Ρόμπερτ. *Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας*. Αθήνα: Ποταμός, 2001.

Χριστόφορος, Χρηστίδης. *Κυπριακό και Ελληνοτουρκικά. Πορεία μιας Εθνικής Χρεωκοπίας, 1953-1967*. Αθήνα, 1967.

_____ *Τα Σεπτεμβριανά*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, 2000.

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ahmad, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London & New York, 1994.

Akgönül, Samim. «Rum Nedir? Kim Der, Kime Der, Niye Der?» («Τι είναι Ρωμός; Ποιος το λέει, σε ποιον το λέει, γιατί το λέει;»), στο Hakan Yücel (επιμ.). *Rum Olmak Rum Kalmak* («Να Είσαι Ρωμός Να Μένεις Ρωμός»). İstanbul: Ιστός, 2016.

Almond, G.A. *The American People and Foreign Policy*. N. York: Praeger Publishers, 1960.

Armaoğlu, Fahir. *Kıbrıs Meselesi 1954-1959. Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları* (Το Κυπριακό 1954-1959. Η Τουρκική Κυβέρνηση και οι Συμπεριφορές της Τουρκικής Κοινής Γνώμης). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 156-138, Sevinç Matbaası, 1963.

- Bağcı, Hüseyin. *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar* (Η Δεκαετία του 1950 στην Τουρκική εξωτερική Πολιτική). Ankara: Ödtü Yayıncılık, 2007.
- Barutçu, İrem. *Babiâli Tanrıları. Simavi Ailesi. Hürriyet Gazetesi Yaratan Ailenin Nefes Kesen Öyküsü* («Οι Θεοί της [συνουκίας] Babiâli. Η Οικογένεια Σιμάβι. Η Ιστορία της Οικογένειας που Δημιούργησε τη Χιουρριέτ, που Κόβει την Ανάσα»). İstanbul: Destek Yayınevi, 2012.
- Benlisoy, Foti & Stefo. *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş bir Yol. 'Hristiyan Türkler' ve Papa Eftim* («Οι 'Χριστιανοί Τούρκοι' και ο Παπά Ευθύμ. Μια Απόσταση που δεν Διαλύθηκε από τον Τουρκικό Εθνικισμό»). İstanbul, Ιστός, 2016.
- Bil, Hikmet. *Kıbrıs Olayı ve İcyüzü* («Το Κυπριακό και τα παρασκήνιά του»). İstanbul, 1976.
- Birgit, Orhan. *Envel Zaman içinde* («Μια φορά κι έναν καιρό»). İstanbul: Doğan Kitap 2012⁴.
- Blumler, Jay G. & Gurevitch, Michael. «The Political Effects of Mass Communication», στο Gurevitch, Michael, Bennet, Tonny, Curran, James and Wallacott, Janet (ed.). *Culture, Society and the Media*. London & New York: Methuen, 1982.
- Braude, Benjamin & Lewis, Bernard (eds.). *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. NY-London: Holmes & Meier, 1982.
- Dearing, James, Rogers, Everett. *Agenda-Setting*. London: Sage Publications, 1996.
- Deringil, Selim. *Denge Oyunu. İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası* («Παιχνίδι Ισορροπιών. Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο»). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları, 1994.
- Dikerdem, Mahmut. *Ortadoğu'da Devrim Yılları* («Τα Χρόνια της Επανάστασης στη Μέση Ανατολή»). İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs* («Η Κύπρος στο μέτρο των όσων γνωρίζω και έχω δει»). Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, χ.χ.
- Ersanlı-Behar, Büşra. *İktidar ve Tarih: Türkiye'de 'Resmi Tarih' Tezinin Oluşumu (1929-1938)* (Εξουσία και Ιστορία: Η Συγκρότηση της 'Επίσημης Ιστορικής' Θέσης στην Τουρκία (1929-1938)). İstanbul: Afa Yayınları, 1996.
- Fırat, Melek. «Yunanistan'la İlişkiler» (Οι Σχέσεις με την Ελλάδα), στο Oran, Baskın (ed.). *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt (τόμος) 1: 1919-1980 (Τουρκική Εξωτερική Πολιτική. Από τον Πόλεμο της Απελευθέρωσης μέχρι Σήμερα Γεγονότα, Έγγραφα, Σχόλια, τόμ. 1: 1919-1980). İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Gurevitch, Michael & Blumler, Jay G. «Linkages between the Mass Media and Politics: A model for the Analysis of Political Communication Systems», στο Curran, James, Gurevitch, Michael, Wallacott, Janet (ed.). *Mass Communication and Society*. London: The Open University Press, 1977.
- Gürkan, Nilgün. *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)* («Ο Τύπος στην Τουρκία κατά τη Μετάβαση στη Δημοκρατία (1945-1950)»). İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Güvenç, Nazım. *Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye*. Το Κυπριακό, η Ελλάδα και η Τουρκία). İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları, 1984.
- Güven, Dilek. *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları* (Τα Σεπτεμβριανά στο Πλαίσιο των Μειονοτικών Πολιτικών της Ρεπουμπλικανικής Περιόδου). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

_____ (επιμ.). *6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler. Fahri Çöker Arşivi* (Τα Γεγονότα της 6/7^{ης} Σεπτεμβρίου. Φωτογραφίες-Εγγραφα. Το Αρχείο του Φαχρί Τσόκερ). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

Güvenir, Murat O. 2. *Dünya Savaşında Türk Basını. Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi* (Ο Τουρκικός Τύπος στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Έλεγχος και η Καθοδήγηση του Τύπου από την Πολιτική Εξουσία). İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 31, 1991.

Güzel, Murat. «Necip Fazıl Kısakürek», στο Bora, Tanıl - Gültekingil, Murat. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce* (Πολιτική Σκέψη στη Σύγχρονη Τουρκία). Τόμος 5. İstanbul, 2003.

Hür, Ayşe. *İnönü ve Bayar'lı Yıllar (1938-1960)* (Τα Χρόνια με τον Ίνονου και τον Μπαγιάρ (1938-1960)). İstanbul: Profil, 2015.

İnuğur, Nuri. *Türk Basın Tarihi* (Ιστορία του Τουρκικού Τύπου). (İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti No 37, 1992.

İskit, Server. *Türkiye'de Matbuat Rejimleri* (Τα Καθεστώτα του Τύπου στην Τουρκία). İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1939.

Jenks, John. *British Propaganda and the News Media in the Cold War*. Edinburg University Press, 2006.

Katz, Elihu & Lazarsfeld, Paul. *Personal Influence. The Part Played by People in the Flow of Mass Communication*. Glencoe, Ill: Free Press, 1955.

Kaynar, Mete Kaan (επιμ.). *Türkiye'nin 1950'li Yılları* («Η δεκαετία του 1950 στην Τουρκία»). İstanbul: İletişim, 2015.

Kenanoğlu, Macit. *Osmanlı Millet Sistemi. Mit ve Gerçek* («Το Οθωμανικό Σύστημα των Μιλλέτ. Μύθος και Πραγματικότητα»). İstanbul: Klasik yayınları, 2004.

Kılıçdere, Arzu. «İzmir'de 6/7 Eylül Olayları» («Τα Γεγονότα της 6/7^{ης} Σεπτεμβρίου στη Σμύρνη»). *Toplumsal Tarih*, τεύχος 74. Φεβρουάριος 2000.

Klapper, Joseph. *The Effects of Mass Communication*. New York: Free Press, 1960.

Koçak, Cemil. *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)* (Η Περίοδος του Εθνικού Ηγέτη στην Τουρκία, 1938-1945). Τομος Α'. İstanbul: İletişim, 1996.

Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey*. London, 1968.

Manizade, Derviş Prof. Dr. (επιμ.). *Kıbrıs dün, bugün, yarın* (Η Κύπρος χθες, σήμερα, αύριο). İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1975.

McLeod, Jack M., Kosicki, Gerald M. & Pan, Zhongdang. «On Understanding and Misunderstanding Media Effects», στο Curran, James & Gurevits, Michael. *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold, 1991.

Nadi, Nadir. *Perde Aralığından* (Από τη Χαραμάδα της Αυλαίας [των παρασκηνίων]). İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1991⁴.

Nakali, Emine Gürsoy (επιμ.). *Yassıada Zabıtları II. 6-7 Eylül Olayları Davası* (Πρακτικά της [νήσου] Πλάτης. Η Δίκη των Σεπτεμβριανών). İstanbul: Kitabevi, 2007.

Nal, Sabahattin. «Demokrat Parti'nin 1950-1954 Dönemi Din Siyaseti» («Η Θρησκευτική Πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος την περίοδο 1950-1954»). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Τόμ. 60, τεύχος 3.

Okutan, M. Çağatay. *Bozkurt'tan Kuran'a M.T.T.B.* («Η Μ.Τ.Τ.Β. από τον Γκρίζο Λύκο στο Κοράνι»). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004.

Özdenören, Rasim. «Necip Fazıl Kısakürek», στο Bora, Tanıl - Gültekingil, Murat. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce* (Πολιτική Σκέψη στη Σύγχρονη Τουρκία). Τόμος 6. İstanbul, 2004.

Özkır, Yusuf. *Hürriyet Gazetesi. Kurumsal Kimlik, Mülkiyet Sahipliği ve Genel Yayın Politikası* («Η εφημερίδα Χιουρριέτ. Επιχειρηματική Ταυτότητα, Ιδιοκτησιακό Καθεστώς και Εκδοτική Πολιτική»). İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017.

Öztan, Güven Gürkan. *Türkiye'de Militarizm. Zihniyet, Pratik ve Propaganda* (Ο Μιλιταρισμός στην Τουρκία. Νοοτροπία, Πρακτική και Προπαγάνδα). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Sezer, Duygu. *Kamu Oyu ve Dış Politika* («Κοινή Γνώμη και Εξωτερική Πολιτική»). Ankara: Sevinç Matbaası, 1972.

Şenol, Funda –Cantek. «Ellili Yıllar Türkiye'sinde Basın» (Ο Τύπος στην Τουρκία της Δεκαετίας του 1950), στο Kaynar, Mete Kaan (ed.). *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (Η Δεκαετία του 1950 στην Τουρκία). İstanbul: İletişim, 2015.

Severin, Werner J. & Tankard, James W., Jr. *Communication Theories: Origins, Methods, and Uses in the Mass Media*. New York & London: Longman, 1992.

Sezer-Şanlı, Ayşen. «6-7 Eylül 1955. Türkiye'de bir 'pogrom' yaşandı» (6-7 Σεπτεμβρίου 1955. Η Τουρκία βίωσε ένα 'πογκρόμ'), στο Kaynar, Mete Kaan (ed.). *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (Η Δεκαετία του 1950 στην Τουρκία). İstanbul: İletişim, 2015.

Stefanidis, Ioannis D. *Isle of Discord. Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem* London: C. Hurst & Co, 1999.

Stelya, Nikolaos. *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti. Kıbrıs Sorunu Yeniden Okumak: Kıbrıslı Türk Basını, EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1955-1959)* («Το Ανεπιθύμητο Βρέφος, η Κυπριακή Δημοκρατία. Ξαναδιαβάζοντας το Κυπριακό Πρόβλημα: Ο Τουρκοκυπριακός Τύπος, η ΕΟΚΑ και η Ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, 1955-1959»). İstanbul: Kalkedon-Khora, 2013.

_____ *İstenmeyen Bebeğin Ölümü. Kıbrıs Türk Basınında Ortaklık Cumhuriyeti Tecrübesi (1960-1963)* («Ο Θάνατος του Ανεπιθύμητου Βρέφους. Η Εμπειρία της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στον Τουρκοκυπριακό Τύπο, 1960-1963»). İstanbul: Kalkedon-Khora, 2015.

Stirling, Paul Arthur. *The Turkish Village*. New York: John Willey and Sons, 1965.

Tansu, İsmail. *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu* («Στην πραγματικότητα κανείς δεν κοιμόταν»). Ankara: Minpa Matbaacılık, χ.χ.

Topuz, Hıfzı. *Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi* (Ιστορία του Τουρκικού Τύπου από τις Απαρχές έως τις Ημέρες μας). İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996.

_____ *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi* (Ιστορία του Τουρκικού Τύπου από τον Σουλτάνο Μαχμούτ II έως τους Ομίλους). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

Vergin, Nureddin. «Perde arkasından Zürih» («Στα Παρασκήνια της Ζυρίχης»), στο Manizade, Derviş Prof. Dr. (επιμ.). *Kıbrıs dün, bugün, yarın* (Η Κύπρος χθες, σήμερα, αύριο). İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1975.

Vryonis, Speros Jr. *The Mechanism of Catastrophe. The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul*. New York: Greekworks.com, 2005.

Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, 2 (Εκείνα που Είδα και Πέρασα στη Σύγχρονη Ιστορία). Τόμος 2. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1997.

Yaymak, Sanem – Söylemez, Suat – Aykoç, Emre. «Başbakanlık Arşivindeki Mektup ve Telgraflarda Kıbrıs» (Η Κύπρος στις επιστολές και στα τηλεγραφήματα του Αρχείου της Πρωθυπουργίας), στο Osam, İlker Vancı (ed.). *6th International Congress on Cyprus Studies, 24-26 October 2007*, έκδοση του «πανεπιστημίου της ανατολικής μεσογείου» των κατεχομένων, 2008.

_____ «T.C. Başbakanlık Arşivi'ndeki Belgelerde Kıbrıs: Sunuş/ 1923-1951 Dönemi/ 1952-1960 Dönemi» (Η Κύπρος στα έγγραφα του Αρχείου της Πρωθυπουργίας: Πρόλογος/ Περίοδος 1923-1951/ Περίοδος 1952-1960), περιοδική έκδοση «JCS» του ίδιου «πανεπιστημίου», τόμ. 14 [34], 2008.

Zincirkıran, Necati. *Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu* («Η Χιουρριέτ και η Αυτοκρατορία των Σιμάβι»). İstanbul: Gençlik Yayınları, 1994.

_____ *Genel Yayın Müdürü. Olaylar, Anılar, Gerçekler* («Γενικός Διευθυντής Έκδοσης. Γεγονότα, Αναμνήσεις, Πραγματικότητες»). İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2013.

Zürcher, Erik J. *Turkey. A Modern History*. London & New York, 1994.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (Πρακτικά Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης). *Dönem IX, İçtima 4, Kırk dokuzuncu İnikat* (24.11.1954)

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (Πρακτικά Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης). *Dönem IX, İçtima 4, Kırk sekizinci İnikat* (23.11.1954).

1948*

Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
-	-	1	12	2	2	4	10
Σύνολο	31						

* Τα δημοσιεύματα που καταχωρίζονται τόσο στον συγκεκριμένο, όσο και στους πίνακες που ακολουθούν, αφορούν το σύνολο των κατηγοριών δημοσιευμάτων (ρεπορτάζ, άρθρα, κύρια άρθρα, φωτογραφίες, γελοιογραφίες, κ.τ.λ.), όπως εμφανίζονται ανά μήνα εκάστου έτους.

1949

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
13	6	-	1	11	4	11	14	5	-	-	6
Σύνολο	71										

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

1950

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
27	4	1	-	4	9	8	3	1	2	1	2
Σύνολο	62										

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

1951

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
1	5	7	15	4	4	1	-	2	1	5	6
Σύνολο	51										

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

1952

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
9	20	-	10	26	12	19	10	6	5	6	5
Σύνολο	128										

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

1953

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
-	3	9	3	6	15	8	9	20	27	25	31
Σύνολο	156										

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

1954

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
48	32	42	44	40	31	35	61	97	20	14	23
Σύνολο	487										

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

1955

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
13	10	10	45	24	12	62	61	57	-	1	3
Σύνολο	298										

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΓΓΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ